

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीआचारंगसूत्रम् ॥

॥ २२१ ॥

सूत्र
॥ २२१ ॥

(मूळ अने शीलांकाचार्ये रचेली टीकानुं भाषान्तर)

(भाग बीजो)

छपावी प्रसिद्ध करनार—पण्डित श्रावक हीरालाल हंसराज (जामनगर)

नमः श्रीवर्द्धमानाय, वर्द्धमानाय पर्ययैः । उक्ताचार प्रपञ्चाय, निरूपयञ्चायतायिने ॥ १ ॥
श्री वर्धमान स्वामीने नमस्कार थाओ जेओ पर्याय (आत्माना उचम गुणो) वडे निरंतर वधेला हे. तथा आचारनो विस्तार
जेमणे कळो हे तथा संसारी प्रपंच (रागद्वेष) थी सर्वथा मुक्त हे अने सर्व जीवोना रक्षक हे.
शास्त्रपरिज्ञाविवरणमतिगहनमितीव किल वृत्तं पूज्यैः । श्रीगन्धर्वहस्तिमिश्रैर्विदूणोमि ततोऽहमवशिष्टम् ॥ २ ॥

શસ્ત્રપરિજ્ઞા નામનું પહેલું અધ્યયન જે ઘણું ગંभीર છે, તેનું વિવરણ ગંધહસ્તિનામના શ્રેષ્ઠ આચાર્ય કહેલું છે તેમાંથી હું કંઈક વિશેષ જુલાસો કરું છું. તે પહેલું અધ્યયન પૂર્વે કહી ગયા. હવે વીજું અધ્યયન કહેવાય છે. તેનો આવીરીતનો સંબંધ છે.

આ સંસારમાં મિથ્યાત્વ-ઉપશમ-ક્ષય ક્ષયઉપશમ એ ત્રણમાંથી કોઈપણ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાની સાથુ જુરુષને અત્યંત એકાન્ત વાધા રહિત પરમાનંદરૂપ સ્વતત્ત્વનું મુલ્ય જે આવરણ રહિત જ્ઞાન દર્શન (કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન) પ્રાપ્ત થયેલાને મોક્ષનું જ કારણ છે. અને આશ્વનો નિરોધ અને નિર્જરાની પ્રાપ્તિ છે. તથા મૂલ-ઉત્તર એવા બે ધિન્ન ગુણો છે એવું ચારિત્ર છે અને વીજા વધા ત્રતોની દૃષ્ટિ (નિર્વાહ) નો કલ્પ ઉત્પન્ન કરેલ છે, તથા નિર્વિદને વધા પ્રાણીને સંઘટ્ટન પરિતાપ અપદ્રાવણ વિગેરેથી દુઃખ ન દેવારૂપ જે સર્વોત્તમ ચારિત્ર છે. તે ચારિત્રની સિદ્ધિ માટે આ અધ્યયન છે.

મરણના અભાવના પ્રસંગથી પાંચભૂત રહિત (ચેતનરૂપ) આત્માનો ધર્મ કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ છે, જેથી એવા ચારિત્રની તથા આત્માની તથા આત્માના ગુણજ્ઞાનની તથા મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે આ સૂત્રનું અધ્યયન છે તે વતાવ્યું છે—

“ ઉપરના વાક્યથી જ્ઞાન પ્રાપ્તિ ” તેથી હ્રુહસ્પર્તિના નાસ્તિક મતનું સંઘટ્ટન કર્યું, કારણ કે તે પાંચ ભૂત માને છે તે ભૂતો જડ છે અને આત્મા ચેતન છે. તેનો ગુણજ્ઞાન છે તે વતાવ્યું છે. આ પ્રમાણે સામાન્યથી જીવનું અસ્તિત્વ સ્વીકારી વિશેષપણથી જીવનો મોક્ષ વતાવવાથી બૌદ્ધ વિગેરે મતનું સંઘટ્ટન થયું. કારણ કે જીવન્મુક્તે કાલમાં હોય તો તેના મોક્ષનો સંભવ થાય.

એકેન્દ્રિય પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, પવન, વનસ્પતિ વિગેરે ખેદવાળા જીવોને વતાવી અનુક્રમે સમાન જાતીયવાળા પત્થરની શીલા

વિગેરેની ઉત્પત્તિ હરસ મસા જે માંસના અંકુર છે, તેની માફક પૃથ્વીકાયની ઉત્પત્તિ છે.

અવિકારવાળી (પડતર) જમીન રોદવાથી દેડકાની માફક પાણીની ઉત્પત્તિ છે, તથા વિશેષ ઉત્તમ આહારથી વધવું; અને વિપરીત આહારથી હાનિ થવી. તેજ પ્રમાણે અર્ધક (વાલક) ના શરીરની માફક અગ્નિની તુલના છે.

વીજાનો પ્રેરેલો અટકયા વિના અનિયત (એક સરસી નહિ) एवी તિરહી ગતિવાળો ગાય ઘોડાની માફક પવન વતાવ્યો અલ-તા (સ્ત્રીઓના શણગારમાં વપરાતો લાલ રંગ) થી, તથા હ્વાંજારથી શણગારેલી જુવાન સ્ત્રીની લતાથી વિકાર પામતા કામીપુરુષની માફક વનસ્પતિ રસી છે. ए પ્રમાણે અનેક પ્રયોગો છે, તથા હંચા અભિપ્રાયથી માથું ડબાડીને (સુલાસાથી) સૂક્ષ્મવાદર—एकेन्द्रिय वे ञ्ण चार इन्द्रियवाला, तथा पांच इन्द्रियवाला संज्ञी तथा असंज्ञी तथा पर्याप्ता तथा अपर्याप्ता વિગેરે જીવોના ભેદો વતાવી; તથા તેમના શસ્ત્ર સ્વ અને પરકાયવાળાં વતાવી તેના વયમાં વંધ, અને કર્મથી છુટવા વિરતિ વતાવી, તેનેજ ચારિત્ર વતાવું; एटले जीवनी रक्षा करवी; तेज चारित्र છે, અને જીવરક્ષા કરનારજ ચરિત્રને અનુભવે છે, તેવું પહેલા અધ્યયનમાં વતાવું છે અને આ વીજા અધ્યયનમાં વતાવું છે કે:—

શસ્ત્રપરિજ્ઞા નામના અધ્યયનને સૂત્રઅર્થથી મળેલા સાધુને અધ્યયનમાં વતાવેલા પૃથ્વીકાય વિગેરે જીવોના ભેદને માનતો તેની રક્ષાના પરિણામવાળો સર્વે ઉપાધિથી શુદ્ધ, અને તેના ઉત્તમ ગુણથી રંજીત થઈ; ગુરુए વડોદીક્ષારુપ પંચમહાવ્રત જેને અર્પણ કર્યો છે તેવા સાધુને જેમ જેમ રાગાદિકપાયવાળા લોક, અથવા શબ્દાદિ વિષયલોક (રાગદ્વેષમાં, અથવા इन्द्रियोना વિષયમાં રંજીત થયેલા

જીવો) નો વિજય થાય છે. અર્થાત્ જે સાધુ રાગદ્વેષ, તથા इन्द्रियोनी રમણતામાં રાગી ન થાય. તેણે લોક જીત્યો કહેવાય; તે આ અધ્યયનમાં વતાવ્યું છે.

ટીકાકાર કહે છે કે:—જેવું હું કહું છું, તેજ પ્રમાણે નિયુક્તિકારે પણ અધ્યયનનો અર્થાધિકાર શસ્ત્રપરિજ્ઞામાં પૂર્વે કહેલો છે, તે સૂત્ર આ છે.

“લોઓ જહ વડ્ઝાદ્ જહ ય તં વિજાહિયટવં”

આ પદવડે સૂચવ્યું છે કે, “લોક (સંસારી-જીવો) જેમ વંધાય છે, તેમ સાધુજી ન વંધાતાં તે વધાનાં કારણને હોડવાં જો હજી;” તેથી પૂર્વે પહેલા અધ્યયનમાં વંધ વતાવ્યો; તેમ આ વીજા અધ્યયનમાં વંધને હોડાવાનું સૂચવ્યું; જુદલે શસ્ત્રપરિજ્ઞામાં વંધ, અને લોકવિજયમાં વંધથી છુટવાનું વતાવ્યું છે તે સંવંધ છે.

તેના ચાર અનુયોગદ્વાર છે. તેમાં સૂત્ર અને અર્થનું કહેવું, તે અનુયોગ છે, તેમાં ચાર દ્વાર (ઉપાયો, વ્યાખ્યાંગ) કહેવાં તે ઉપક્રમ, નિષ્કેપ, અનુગમ, નય છે. ઉપક્રમ બે પ્રકારે છે. શાસ્ત્ર સંવંધી, શાસ્ત્રીય અને લોક સંવંધી તે લૌકિક છે.

નિષ્કેપા ત્રણ પ્રકારના છે. ઓષ, નામ અને સૂત્રાલાપક નિષ્પન્નનિષ્કેપ એમ ત્રણ ભેદ છે. અનુગમસૂત્ર, અને નિર્નુક્તિ એમ બે પ્રકારે છે, નયોનૈગમ વિગેરે છે.

શાસ્ત્રીય ઉપક્રમ,

આ ઉપક્રમમાં અર્થ અધિકાર બે પ્રકારે છે. અધ્યયન અને ઉદ્દેશાનો અર્થ અધિકાર છે, તેમાં અધ્યયનનો અર્થ અધિકારશાસ્ત્ર

परिज्ञानां में कस्यो छे, अने दरेक उद्देशानो अधिकार निर्युक्तिकार पोते कहे छे.

सयणे य अदृढतं, वीयगंमि माणो अ अर्थसारो अ । भोगेसु लोगनिस्साइ, लोगे अममिज्जया चैव ॥१६३॥

पहेला उद्देशाना अर्थ अधिकार (विषय) मां मातापिता विगेरे संसारी—सगामां साधुए प्रेम न करवो, (न करवो, ए मूळ सूत्रमां नथी; ते उपरंथी लीहूं छे,) ते प्रमाणे आगळ सूत्र आवस्ये के, मारी माता, मारा पिता इत्यादि साधुने न जोइए.

बीजा उद्देशामां संयममां अदृढपणुं (ढीलापणुं) न करवुं; पण विषय अने कषाय विगेरेमां साधुए अदृढपणुं करवुं; अने तेज सूत्र कहे छे के, अरतिमां बुद्धिमान पुरुष आसक्ति न करे.

बीजा उद्देशामां मान ए अर्थसार नथी; कारणके, जाति विगेरेथी उत्तम साधुए कर्मवशथी संसारनी विचित्रता जाणिने बधा मदनां ठेकाणामां पण मान न करवुं. कहूं छे के:—कोण गोत्रनो वाद करनारा? कोण माननो वाद करनारा छे ?

चोथा उद्देशामां कहे छे के भोगमां प्रेम न धारवो कारण के सूत्रमां कहेस्ये, स्त्रीओथी लोकमां दुःख पामस्ये. अने तेनो मोह छोडे तो तेथी तेमां भोगीओने भविष्यमां थलां दुःखो बतावस्ये.

पांचमां उद्देशामां साधुए पोतानां सगां धन मान अने भोग त्याग्या छलां संयमधारक साधुए शरीरनी प्रतिपालना माटे गृहस्थोए पोताना माटे करेला आरंभथी बनेली वस्तु लेवानी निश्चाए विचारवुं. तेज सूत्र कहेस्ये के समुस्थित अणगार होय विगेरे ज्यां सुधो निर्वाह करे विगेरे छे. छट्ठा उद्देशामां लोकनिश्चामां विचरता साधुए ते लोको साथे पहेलां के पछीनो परिचय थयो होय

જીવો) નો વિજય થાય છે. અર્થાત્ જે સાધુ રાગદ્વેષ, તથા इन्द्रियोनी રમણાતામાં રાગી ન થાય. તેણે લોક જીત્યો કહેવાય; તે આ અધ્યયનમાં વતાવ્યું છે.

ટીકાકાર કહે છે કે:—જેવું હું કહું છું, તેજ પ્રમાણે નિયુક્તિકારે પણ અધ્યયનનો અર્થાધિકાર શસ્ત્રપરિજ્ઞામાં પૂર્વે કહેલો છે, તે સૂત્ર આ છે.

“લોઓ જહ વડ્ઝહ જહ ય તં વિજાહિયટ્વં”

આ પદવડે સૂત્રવ્યું છે કે, “લોક (સંસારી—જીવો) જેમ વંધાય છે, તેમ સાધુજી ન વંધાતાં તે વધાનાં કારણને છોડવાં જોઈય;” તેથી પૂર્વે પહેલા અધ્યયનમાં વંધ વતાવ્યો; તેમ આ વીજ્ઞા અધ્યયનમાં વંધને છોડાવાનું સૂત્રવ્યું; છૂટકે શસ્ત્રપરિજ્ઞામાં વંધ, અને લોકવિજયમાં વંધથી છૂટવાનું વતાવ્યું છે તે સંબંધ છે.

તેના ચાર અનુયોગદ્વાર છે. તેમાં સૂત્ર અને અર્થનું કહેવું, તે અનુયોગ છે, તેમાં ચાર દ્વાર (ઉપાયો, વ્યાખ્યાંગ) કહેવાં તે ઉપક્રમ, નિષ્કેપ, અનુગમ, નય છે. ઉપક્રમ બે પ્રકારે છે. શાસ્ત્ર સંબંધી, શાસ્ત્રીય અને લોક સંબંધી તે લૌકિક છે.

નિષ્કેપા ત્રણ પ્રકારના છે. ઓય, નામ અને સૂત્રાલાપક નિષ્પન્નનિષ્કેપ એમ ત્રણ ભેદ છે. અનુગમસૂત્ર, અને નિર્ચુક્તિ એમ બે પ્રકારે છે, નયોત્તેગમ વિગેરે છે.

શાસ્ત્રીય ઉપક્રમ,

આ ઉપક્રમમાં અર્થ અધિકાર બે પ્રકારે છે. અધ્યયન અને હેતુજ્ઞાનો અર્થ અધિકાર છે, તેમાં અધ્યયનનો અર્થ અધિકારશસ્ત્ર

પરિજ્ઞામાં મેં કહ્યો છે, અને દરેક હૈશાનો અધિકાર નિર્થુક્તિકાર પોતે કહે છે.

સયળે ય અદ્દતં, વીયગંમિ માળો અ અરથસારો અ । ભોગેસુ લોગનિસ્સાદ, લોગે અમમિજ્જયા ચેવ ॥૧૬૩॥

પહેલા હૈશાના અર્થ અધિકાર (વિષય) માં માતાપિતા વિગેરે સંસારી-સગામાં સાધુષ્ પેમ ન કરવો. (ન કરવો, ઇ મૂલ સૂત્રમાં નથી; તે ઉપરથી લીધું છે,) તે પ્રમાણે આગલ સૂત્ર આવશે કે, મારી માતા, મારા પિતા इत्यादि સાધુને ન જોઈય.

વીજા હૈશામાં સંયમમાં અદ્દપણું (ટીલાપણું) ન કરવું; પણ વિષય અને કષાય વિગેરેમાં સાધુષ્ અદ્દપણું કરવું; અને તેજ સૂત્ર કહે છે કે, અરતિમાં હુદ્દિમાન પુરુષ આસત્તિ ન કરે.

ઝીજા હૈશામાં માન ઇ અર્થસાર નથી; કારણકે, જાતિ વિગેરેથી ઉત્તમ સાધુષ્ કર્મવશથી સંસારની વિચિત્રતા જાણીને વધા મદનાં ઠેકાણામાં પણ માન ન કરવું. કહું છે કે:—કોણ ગોત્રનો વાદ કરનારા ? કોણ માનનો વાદ કરનારા છે ?

ચોથા હૈશામાં કહે છે કે ભોગમાં પ્રેમ ન ધારવો કારણ કે સૂત્રમાં કહેશે, સ્ત્રીઓથી લોકમાં દુઃખ પામશે. અને તેનો મોહ છોડે તો તેથી તેમાં ભોગીઓને ભવિષ્યમાં થતાં દુઃખો વતાવશે.

પાંચમાં હૈશામાં સાધુષ્ પોતાનાં સર્ગાં ધન માન અને ભોગ ત્યાગ્યા છતાં સંયમધારક સાધુષ્ શરીરની પ્રતિપાલના માટે મુદ્ધ-સ્થોષ્ પોતાના માટે કરેલા આરંભથી વનેલી વસ્તુ લેવાની નિશ્રાષ્ વિચરવું. તેજ સૂત્ર કહેશે કે સમુસ્થિત અણગાર હોય વિગેરે જ્યાં મુધો નિર્વાહ કરે વિગેરે છે. હટ્ટા હૈશામાં લોકનિશ્રામાં વિચરતા સાધુષ્ તે લોકો સાથે પહેલાં કે પછીનો પરિચય થયો હોય

અથવા પરીચય ન થયો હોય તો પણ મમત્વ ન કરવો એટલે કમલ પાળીમાં उत्पन्न થયા છતાં નિર્લેપ રહે છે, તેમ સાધુએ તે મુહસ્થોથી ગોચરી વિગેરેનો સંબંધ છતાં પણ તેનાથી લેપગાળા થવું નહીં. તે સૂત્ર કહેશે આ મારો છે તે મારાપણું મૂકે તેજ સાધુ છે વિગેરે તાત્પર્યવાહું સૂત્ર આગલ કહેશે.

આ અધ્યયનનું નામ લોક વિજય છે.

હવે લોક અને વિજય એવા બે પદના નિષ્કેષા કરવા જોઈએ, તેમાં સૂત્રા આલાપક નિષ્પન્ન નિષ્કેષમાં નિષ્કેષને યોગ્ય જે સૂત્રપદો છે તેમના નિષ્કેષા કરવા, અને સૂત્રપદમાં વનાવેલ મૂલશબ્દ (લોક) નો અર્થ કષાય નામનો કહ્યો છે તેથી લોકને વદલે કષાયના નિષ્કેષા કહેવા જોઈએ તે પ્રમાણે નામનિષ્પન્નનિષ્કેષામાં વતાવેલા સામર્થ્યથી આવેલા નિષ્કેષામાં જે વતાવવાનું છે તે નિર્ણયિકાર ગાથાને એકઠી કરીને કહે છે—

લોગસ્સ ય વિજયસ્સ ય ગુણસ્સ મૂલસ્સ તહ ય ટાણસ્સ । નિરુલ્લેવો કાયવો જંમૂલાગં ચ સંસારો ॥૧૬૪॥

લોકોનો વિજયનો, ગુણનો, મૂલનો, સ્થાનનો, એ પ્રમાણે પાંચ શબ્દનો નિષ્કેષો કરવો જોઈએ. અને જે મૂલ છે તે સંસાર છે તેથી તેનો નિષ્કેષો કરવો જોઈએ. તે સંસારનું મૂલ કષાય છે. કારણ કે નરકના જીવો તિર્થંચના જીવો તથા મનુષ્ય અને દેવતા એ ચાર ગતિરૂપ સંસાર દુક્કનુંજ સ્કંધ (થડ) છે, તથા ગર્ભ નિષેક કલ્લ અર્બુદ (વીર્ય અને લોહીથી વંધાતું-શરીર) માંસની પેશી વિગેરે તથા જન્મ જરા (બુઢાપો) અને મરણ આ સંસારશ્રાહડની શાखा (ડાહીઓ) છે, અને દ્રારિદ્ર વિગેરે અનેક દુઃખોથી उत्पन्न થયેલા

પાંદહાંનો સમૂહ છે. વળી વહાલાંનો વિયોગ, અપ્રિયનો સંબંધ, પૈસાનો નાશ, અનેક વ્યાધિ વિગેરે રૂપ સેંકડો ફુલોનો સમૂહ છે, તથા શરીર અને મન સંબંધી અત્યન્ત પીડાજનક દુઃશ્વનો સમૂહરૂપ-ફળ છે. આ વધું સંસારરૂપ-જ્ઞાદતું વર્ણન કર્યું; તે સંસાર-જ્ઞાદતું મૂળ કષાયો છે. કારણકે, કષ ઇટલે સંસાર. અને આય ઇટલે લાભ. જેનાથી સંસારનો લાભ થાય છે, તે કષાય છે. આ પ્રમાણે જ્યાં જ્યાં નામનિષ્પન્નનિષ્કેષામાં તથા સૂત્ર આલાપક નિષ્કેષામાં જે જે પદનો સંભવ થયો (જરૂર પડ્યો) ત્યાં ત્યાં તે તે પદો નિર્ધૃતિ-કાર સાચા મિત્ર વનીને વિવેકથી કહેશે.

લોગોતિ ય વિજઅતિ ય અઙ્ગયણે લક્ષણં તુ નિષ્કણં । ગુણમૂલં ટાળંતિય, સૂત્રાલાવે ય નિષ્કણં ૧૬૫

લોકવિજય, અઘ્યયન, લક્ષણ, નિષ્પન્ન, ગુણ, મૂળ, સ્થાન, તથા સૂત્રાલાપકમાં નિષ્પન્ન વિગેરે ટુંકમાં જે કહું; તેનું વિવેચન કરે છે; હરેશ પ્રમાણે નિર્દેશનો ન્યાય છે, તે પ્રમાણે લોક, અને વિજયનો નિષ્કેષો કહે છે.

લોગસ્સ ય નિક્ષેવો અટ્ટવિહો છવિહો ડ વિજયસ્સ । ભાવે કસાયલોગો અહિગારો તસ્સ વિજયણં ॥૧૬૬॥

લોકનો નિષ્કેષો આઠ પ્રકારે તથા વિજયનો છ પ્રકારે છે. ભાવમાં કપાય લોકનો અધિકાર છે, અને તેનો વિજય કરવાનો છે તે કહે છે.

જે દેશવાય તે લોક સૂત્ર પ્રમાણે છૂદ્ધ ધાતુનો લોક શબ્દ થયો છે.

લોકનું વર્ણન.

ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાયથી વ્યક્ત થયેલું તમામ દ્રવ્યના આધારભૂત, વૈશાલ્યસ્થાન ઇટલે, કમરની વેં વાજુષ વત્તે દ્વાય દરને પગ પહોળા કરી ઉભા રહેલા પુરુષની માફક જે આકાશ, સંદ રોકાયો છે, તે લેવો; અથવા ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, જીવ, પુદ્ગલ

પાંચ અસ્તિકાય. (પ્રદેશનો સમૂહ) છે, તે લેવો. તે લોકનો આઠ પ્રકારે નિષ્કેષો છે. નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભવ, માવ, પર્યવ. એમ આઠ ખેદ છે, અને વિજય, અભિભવ પરાભવ, પરાજય એમ પર્યાયો છે, તેનો નિષ્કેષો છ પ્રકારે છે. અહિંયા લોકના આઠ પ્રકારના નિષ્કેષા છતાં માવ નિષ્કેષમાં માવ લોકનો અધિકાર છે. તે છ પ્રકારનો ઔદાયિક માવ વિગેરે છે. તે ઔદાયિક માવવાળા કષાય લોકવ્રદે અધિકારહે; અને તે સંસારનું મૂલ છે.

શિષ્યનો પ્રશ્ન—આ વધું શા માટે કહું ?

ઉત્તર—તેનો દૃઢ છે ઔદાયિક માવ કષાય લોકનો પરાજય કરવો. (ક્રોધ વિગેરે થાય તો તેને દાવો દેવા) લોકના નિષ્કેષા પછી વિજયના છ પ્રકારે નિષ્કેષા છે તે કહે છે—

લોગો મણિઓ દ્વં ચિત્તં કાલો અ માવવિજઓ અ । ભવ લોગ માવવિજઓ પગયં જહ વહ્નદ્વં લોગો ॥

લોક દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાલ, અને માવ, વિગેરેનું વર્ણન કરે છે.

ચતુર્વિંશતિ સ્તવ—(ચોવીસ ભગવાનનું સ્તવન જેનું બીજું નામ લોગસસ) છે, તે વીજો આવશ્યક છે. તેનું આવશ્યક સૂત્રની નિયુક્તિમાં વિસ્તારથી વર્ણન કરેલું છે.

શિષ્યની શંકા—આ વાચાની કહ જાતની શુક્તિ છે ? કે લોકોનું ત્યાં વર્ણન કરેલું છે. અને અહીં તેનો શું સંબંધ છે ?
ઉત્તર—અહીં આ અપૂર્વકરણ (આઠમું ગુણસ્થાન) થી અનુક્રમે ચઢી ક્ષપકશ્રેણિ (કેવળજ્ઞાન પામવાનું ધ્યાન જેમાં મોહનો સર્વથા

नाश थाय છે.) ए चदनारा पुरुष जेम अग्रि लाकडाने बाळे तेम पोते कर्मरूपी लाकडाने ध्यानरूपी अग्रिवडे वाली मूक्याथी आवरणरूप कर्म नाश थतां निर्मळ (केवल) ज्ञान प्राप्त थतां देवताओहुं आसन कंपतां तेओना आववाथी केवल ज्ञानी पूज्य पुरुष तरीके पूजाय છે. અને તેજ પુરુષ જ્ઞાન વઢે સર્વ જીવોનું હીત થવા ઉપદેશ આપે તે તીર્થ છે. તેને કરવાથી તીર્થંકર નામકર્મ ઉદયમાં આવે; અને તેમને સામાન્ય લોકથી વિશેષ एवा चोत्रीस अतिशयो प्राप्त थया एवा अंतिम तीर्थंकर वर्धमानस्वामीए (लगभग पचीस्सो वर्ष उपर) त्यागवा योग्य અને મુદ્દળ કરવા योग્ય પદાર્થનો સુહાસો કરવા દેવ અને મનુષ્યની સમામાં આચારાંગસૂત્રનો વિષય કહ્યો. અને તે સાંભળી તેમના મહાન્ બુદ્ધિવાલા ગણથરો. જેઓ અર્ચિત્ય શક્તિના પ્રભાવવાળા હતા. તેવા ગૌતમ ઇંદ્રભૂતિ વિગેરે તે પ્રવચન (મહાન્ ઉપદેશના વાક્યનો સમૂહ) ને સર્વે જીવોના ઉપકારમાટે તેની સૂત્ર રચના કરી તેનું નામ આચારાંગ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયું. અને આવશ્યકની અંદર રહેલું ચતુર્વિંશતિ સ્તવની નિર્ધૃત્તિ તો ત્યારપછી હમણાંના કાલમાં થયેલા મદ્રબાહુસ્વामीए કહું છે તેથી તે અયુક્ત છે કારણ કે પૂર્વ કાલમાં વનેલું આચારાંગનું વ્યાખ્યાન કરતાં પાછલથી થएल चतुर्विंशति स्तवનો અધિકાર જોવાનું અથવા કહેવાનું વ્યાંથી આવે! આવું કોઈ કોમલ બુદ્ધિવાળા શિષ્યને શંકાનું સ્થાન થાય તેનું આચાર્ય સમાધાન કરે છે કે આમાં કંઈ દોષ નથી કારણ કે આ નિર્ધૃત્તિનો વિષય છે. અને મદ્રબાહુસ્વामीए પ્રથમ આવશ્યકની નિર્ધૃત્તિ કરી, ત્યારપછી આચારાંગની નિર્ધૃત્તિ કરી તેથી તેમ થાય. તેમજ કહું છે સૂત્ર—

“ આવસસયસસ દસકાલિયસ્ય તહ ઉત્તરહક્ષમાયારે ”

आवश्यक-दश वैकालिक-उत्तराध्ययन तथा आचारांगनी निर्युक्ति छे विंगेरे जाणवुं—

विजयना निक्षेपा नामस्थापना छोडीने द्रव्यमां ज शरीर विंगेरे सिवाय व्यतिरिक्तमां द्रव्यवडे द्रव्यथी अथवा द्रव्यमां विजय ते छे, के कडवो तीरवो कसाएलो विंगेरे औपयथी सर्वेस्वम विंगेरे रोगनो विजय थाय, अथवा राजा के मछनो विजय थाय ते द्रव्य विजय छे. क्षेत्र विजय ते छ खंडने भरत विंगेरे चक्रवर्तिथो जीते छे. अथवा जे क्षेत्रमां विजय थाय ते क्षेत्र विजय छे कालवडे जे विजय थाय छे, ते जेमके भरते साठ हजार वर्षे आखो भरतखंड जीत्यो ते काल विजय छे कारण के तेमां कालनुं प्रधानपणुं छे. अथवा भुतक (भरवाना) काममां एणे मास जीत्यो अथवा जे कालमां विजय थयो ते पण काल विजय छे—

भाव विजय ते औदयिक विंगेरे एक भावनुं बीजा भावमां बदलावना वडे एटले औपशमिक विंगेरेथी यता विजयनुं स्वरूप बलावीने चाहु वातमां जे उपयोगो छे ते कहे छे.

अहीं भाव लोक मूलसूत्रमां लीखेल छे तेशी भाव लोकज कह्यो छे (छंदमां मात्रा वधवाथी भावने वदले भव लीथो छे) (ते प्रमाणे कहुं छे. निर्युक्ति गाथा १६६ ना छेछा बे पदमां कहुं छे के भावमां कषाय लोकनो अधिकार छे विंगेरे जाणवुं) ते औदयिकभाव कषाय लोकनो औपशमिक विंगेरे भाव लोक वडे विजय करवो (कषायो मोहनीय कर्मना उदयथी छे, तेने सांत करवा-क्षय करवा ते कहे छे.) चाहु विषयमां तेज जाणवावुं छे टीकाकार तेज कहे छे. “आठ प्रकारनो लोक अने छ प्रकारनो विजय ए वनेनुं स्वरूप पूर्वे कहुं. ते वनेमां भाव लोक अने भाव विजयथीज अहीआं प्रयोजन छे.” आठ प्रकारना कर्म वडे लोक

(જીવોનો સમૂહ) વંધાય છે. અને ધર્મ કરવાથી મૂકાય છે. તે પળ આ અધ્યયનમાં વતાવ્યું છે. તે માવ લોક વિજય વહેજ શું ફલ છે તે વતાવે છે.

વિજિઓ કસાયલોગો સેયં સુ તઓ નયતિતં હોઇ । કામનિયતમર્દે સ્વહુ સંસારા મુચ્છર્દે સિલ્પં ॥ ૧૬૮ ॥

જેળે કષાય લોકનો વિજય કર્યો, તે સંસારથી જલ્દી મુકાય છે. તેથી કષાયથી દૂર રહેવું. તેજ કલ્યાણકારી છે. (સુ અવ્યય “ જ ” ના અર્થમાંજ છે.)

પ્રશ્ન—કષાય લોકથીજ દૂર રહ્યો. તેજ સંસારથી મૂકાય છે કે બીજા કોઈ પાપના હેતુઓ છે. કે જે દૂર કરવાથી મોક્ષ મળે ?
જ્વર—કામ ઇદલે સંસારી વિષયની જે રોટી જુદિ છે તે પળ નિવારણ કરવાથીજ મોક્ષ મળે છે ?

નામ નિષ્પન્ન નિર્લેપો પુરો થયો. હવે સ્વ આલાપક નિર્લેપાને કહે છે તેને માટે સ્વ જોઈય તે સ્વ નિર્લેપ ઉચ્ચારવું જોઈય તે આ છે મૂલ સ્ત્ર—

“જે ગુણે સે મુલદ્વાળે જે મૂલદ્વાળે સે ગુણે”

જે ગુણ છે તે મૂલ સ્થાન છે અને જે મૂલ સ્થાન છે તે ગુણ છે. પના નિર્લેપ નિર્ધિક્તિ અનુગમ વહે દરેક પદે નિર્લેપો કરાય છે. તેમાં ગુણનો પંદર ભેદે નિર્લેપો છે. તે કહે છે.

દ્વે સિતે કાલે ફલ પજ્જવ ગણ કરણ અઢમાસે । ગુણઅગુણે અગુણગુણે ભવ સીલ ગુણે ચ માવગુણે ॥૧૬૯॥

નામ ગુણ, સ્થાપના ગુણ, દ્રવ્ય ગુણ, ક્ષેત્ર ગુણ કાલ ગુણ ફલ ગુણ, મર્યવ ગુણ, ગણના ગુણ, કરણ ગુણ, અભ્યાસ ગુણ, ગુણ—અગુણ, અગુણ ગુણ, મત્ર ગુણ, શીલ ગુણ, માત્ર ગુણ એમ પંદર ભેદ થયા તે ઢુંકાંપમાં કહું. હવે સૂત્ર અનુગમ વડે સૂત્ર ઉચ્ચારતાં નિષ્કેપ નિર્મુક્તિના અનુગમ વડે તેના અવયવનો નિષ્કેપો કરતાં ઉપોદ્યાત નિર્મુક્તિનો અવસર છે—તે ઉદેશ્યા વિગેરેના દ્વારાની વે ગાથા વડે જાણવા. હવે સૂત્રને સ્પર્શ કરનારા નિર્મુક્તિનો અવસર છે, તે નામ સ્થાપના સુગમને છોડીને દ્રવ્યાદિકને કહે છે.

દ્વગુણો દ્વં ચિય ગુણાણ જં તંમિ સંભવો હોદ । સચ્ચિતે અચ્ચિતે, મોસંમિ ય હોદ દ્વર્વમિ ॥ ૧૭૦ ॥

દ્રવ્યગુણ તે દ્રવ્ય પોતેજ છે. મશ્ન=શા માટે ? ઉત્તર—ગુણોનો ગુણપદાર્થમાં તેજરૂપે સંભવ થાય છે.

શંકા=દ્રવ્ય અને ગુણમાં લક્ષણ અને વિધાનના ભેદથી ભેદ છે. તેજ કહે છે. દ્રવ્ય લક્ષણ ગુણપર્યાયવાલું દ્રવ્ય છે. વિધાન પળ ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, જીવ, પુદ્ગલ વિગેરે છે. દ્રવ્યની વ્યાख्या કહી; અને ગુણની વ્યાख्या કહે છે. દ્રવ્યને આશ્રયી સાથે રહેનારા ગુણો છે, અને તેનું વિધાન જ્ઞાન, इच्छा, द्वेष, रूप, रस, गंध, અને સ્પર્શ વિગેરે છે, તે પોતાનામાં રહેલા ભેદ કરીને જુદા છે. આચાર્યનું સમાધાન—ए दोष नथी; कारणके, द्रव्यो सचित्त, अचित्त અને मिश्र ભેદથી જુદાં છે, તેમાં ગુણ છે તે, તેજસ્વરૂપે રહ્યો છે, તેમાં અચિત્ત દ્રવ્ય વે મકારે છે. અરૂપી અને રૂપી તેમાં અરૂપી દ્રવ્યમાં ધર્મ, અધર્મ, અને આકાશ. એમ ત્રણ ભેદ કરીને જુદા છે. લક્ષણો અનુક્રમે ગતિ સ્થિતિ અને અવગાહ આપવાનું છે અને એનો ગુણ પળ અમૂર્ત છે અને અગુરુલહુ પર્યાય-લક્ષણવાલું છે તેમાં ત્રણેનું અમૂર્તપણું છે તે પોતાના રૂપભેદ વડે વ્યવસ્થાવાલું નથી. (અમૂર્તપણામાં ભેદ નથી) તેમ અગુરુલહુ પર્યાય પળ છે તે તેના પર્યાય-

पणाथीज हे जेमके माटीनो पींड (गोळो स्थास कोश कुथूल पर्यायो) माटीनो घडो बनावतां चाक उपर जुदा जुदा आकारो बने हे ते) रुपवाली माटी छे. एटले माटीथी आकारो जुदा नथी, तेज प्रमाणे रुपी द्रव्यपण स्कंध देश प्रदेश परमाणु भेदोवाळं छे तेना गुणो रुप विगेरे छे ते अभेदपणे रहेलाछे अर्थात् एमां भेदवडे मासि थती नथी जेमरुप पदार्थथी जुहुं पडे तेवो संभव नथी. जेम पोतानो आत्मा पोताना ज्ञानगुणथी जुदो पडे ते अज्ञक्य छे तेम बीजाओमां पण समजवुं.

तेज प्रमाणे सचित्त एवुं जीवद्रव्य उपयोग लक्षणवाळं छे एटले उपयोग राखे. तोज जीवने वस्तुहुं के पोताहुं भान रहे छे ते आपणा आत्माथी जुदा ज्ञान विगेरे गुण नथी. कोइ जुदा माने तो जीवने अचेतनापणानो प्रसंग आवे.

वादीनी शंका ते प्रमाणे मानतां तो तेना संबंधथी जीवने अजीव पणुं थरो. ?

आचार्यनो उत्तर—तमारं वचन गुरुनी सेवा कर्मां विनाहुं छे, कारण के जेने पोतानामां शक्ति नथी तेने बीजानी करेली केवी सीते थाय ? दाखला तरीके सेंकडो दीवानो संबंध थाय तो पण आंघळो रुप जोवाने शक्तिवान न थाय. एज प्रमाणे मिश्र द्रव्यमां पण गुण साथे एकपणानी योजना पोतानी बुद्धि करी लेवी.

आ प्रमाणे द्रव्य अने गुण तेने एकान्तथी एक पणे स्वीकारे छते शिष्य कहे छे. शुं कथें ने वीलकुल भेद नथी ?

उत्तर—तेवो एकांत अयेद नथी, कारणके जो सर्वथा अभेद मानीए तो एकज इंद्रिय वडे बीजा गुणोहुं पण उपलब्धि (मासि) थइ जाय अने बीजी इंद्रिओ नकामी थाय. जेमके केरीनुं रुप जोवामां चक्षु काम लागे' अने तेना साथे एकपणुं मानीए तो गुण-

વાહું દ્રવ્ય એકપણે હોવાથી આંશથીજ રસ પળ સ્વાદો—મીઠો પરસ્વાદો જોઈએ, કારણકે રૂપ દેશવાય તેમ રસ પળ જળાદો જોઈએ, ઘટલે રૂપ અને રસ સાથે દેશવાય. તો સર્વથા અમેદપણું છે, પળ તેમ તથી. રસ પારસ્વાદોમાં લીમતુંજ કામ છે માટે કંઈ અંશે ઘટ અને વસ્ત્ર જેમ જુદા છે તેમ કંઈ અંશે ગુણ આત્માથી જુદા છે. આ પ્રમાણે મેદ અને અમેદ એમ બે વતાવવાથી શિષ્ય ગમરાઈને આચાર્યને પૂછે છે કે વત્તે રીતે માત્રામાં દોષ આવે છે. તો કેમ માનીએ આચાર્ય કહે છે—ઘટલા યાદેજ દરેકમાં કંઈ અંશે મેદ અને કંઈ અંશે અમેદ માત્રતું સાસું છે ઘટલે અમેદ પક્ષમાં દ્રવ્ય પોતેજ ગુણ છે. અને મેદ પક્ષમાં માત્ર ગુણ જુદો છે. તેજ પ્રમાણે ગુણ અને ગુણી પર્યાય અને પર્યાયી સામાન્યને વિશેષ અત્રય અને અત્રયત્રીનો મેદ અને અમેદની વ્યવસ્થા વતાવવા વહેજ આત્મમાવનો સદ્ભાવ થાય છે. કહું છે કે—

દઢવં પજ્જવવિજુયં, દઢવ વિડત્તા ય પજ્જવા ણરિથ । ઉત્પાયદ્વિમંગા, હંદિ દવિયલક્ષણં એયં ॥ ૧ ॥

દ્રવ્ય તે પર્યાયથી જુદું છે. અને દ્રવ્યથી જુદા પર્યાયો છે એવું વચાંય નથી. પળ ઉત્પાદ, સ્થિતિ અને નાશ એવા પર્યાયોવાહું દ્રવ્યલક્ષણજાણતું નયાસ્તત્ત્વ સ્વાત્પદલાહિતા ઇમે, રસોપવિક્ષા ઇવ લોહયાતત્ત્વઃ । ભવન્ત્યભિપ્રેતફલા યતસ્તતો, ભવન્ત-

માર્યાઃ પ્રણતા હિતૈષિણઃ ॥ ૨ ॥

હે ભગવંત ! તમારા કહેલા નયો સ્વાત્ પદે કરીને શોમે છે. જેમ લોહ યાતુ રસે કરીને વ્યાસ થયેલી (સોતું વનેલી) ફિચ્છત ફલ્લને આપનારી છે. તેથી ઉત્તમ પુરુષો જે હિતના વાંચ્છકો છે તેઓ નમસ્કાર કરીને આપને આશરે રહેલા છે. સ્વાદનાદ મતને

સ્વીકારે છે. આહું દ્રવ્ય ગુણનું સ્યાદ્વાદ સ્વરૂપને વતાવનાર આપણાં આચાર્યોએ વળું લેવાનું છે માટે વચારે કહેતા નથી. તેજ નિર્મુક્તિકાર કહે છે કે વધા દ્રવ્યમાં પ્રધાન યથા જીવ દ્રવ્યમાં ગુણ ભેદ વડે રહેલ છે તે કહે છે.

સંકુચિયવિયસિયતં, ઘસો જીવસસ હોદ્દ જીવગુણી । પુરેદ્દ હંદિ લોગં, વહુપ્પયસેત્તણગુણેણ ॥ ૧૭૧ ॥

જીવ છે તે સંયોગિ વીર્યવાળો હતાં, દ્રવ્ય પળે પ્રદેશ સંહાર વિસર્ગ વડે આધારના વશ પળાયી દીવાની માફક સંકોચ અને વિકાશ પામે છે. જીવનો આજ ગુણ આત્માની સાથે આત્મભૂત થઈ રહેલ છે. આમ ભેદ વિના પળ હટ્ટી વિભક્તિનો સંબંધ થાય છે. જેમ કે રાહુનું માથું. ચિલા પુત્રક (દસ્તો. યા વાટા) નું શરીર વિગેરે છે. તેજ ભવમાં સાત સમુદ્યાત (આત્માનું વધવું ઘટવું તે) ના પરવશપણથી આત્મા સંકોચ વિકોચ પામે છે, તેજ કહે છે. વરોચર રીતે ચારે બાજુ જોરથી હળવું. અને આત્મ પ્રદેશોને આમતેમ ફેંકવું. એ સમુદ્યાત છે, એ સાત સમુદ્યાતનાં નામ વતાવે છે. કષાય; વેદના; મારણ અંતિક, વૈક્રિય, તૈજસ, આહારક, અને કેવલિ સમુદ્યાત છે. તેમાં પ્રથમનો કષાય. સમુદ્યાત. અવતાનુબંધી ક્રોધ વિગેરેથી, જેનું ચિત્ત (જ્ઞાન) નાશ પામ્યું છે, તેઓ પોતાના આત્માના પ્રદેશને આમ તેમ ફેંકે છે. તથા અતિશય વેદના થતાં નાડીઓ તૂટતાં વેદના સમુદ્યાત થાય અને મરવાનો અળીમાં જીવ આમ તેમ હરપથ થવાના પ્રદેશમાં લોકના અંત યુધી આત્મ પ્રદેશોને ધોતે વારંવાર ફેંકે છે. અને સંકોચી છે છે. વૈક્રિય સમુદ્યાત વૈક્રિય લઙ્ઘિવાળો, નહું વૈક્રિય શરીર વનાવવા માટે, આત્મ પ્રદેશોને બહાર કાઢે છે, તેજ પ્રમાણે તેજસ શરીર વનાવવા તથા તેજોલેશ્યાની લઙ્ઘિવાળો તપસ્વી તેજોલેશ્યા ફેંકવા વલતે તેજસ સમુદ્યાત કરે છે તથા આહારક શરીર

વનાવવા ચૌદ પૂર્વે ધારી આહારક લઙ્ગિવાલા સાથુ કોઈપણ વસ્તુ સંદેહ દૂર કરવા તીર્થંકર પાસે પોતાનું શરીર મોકલવા આહારક શરીર વનાવવા વહારના પ્રદેશોને લેવા આત્માના-પ્રદેશોને વહાર ફેંકે છે, અને કેવલિ સમુદ્ધાત સમસ્ત લોકલ્યાપી છે એટલે તેની અંદર વધા સમુદ્ધાત છે, એવું નિર્યુક્તિકાર પોતેજ કહે છે. ચૌદ રાજ લોક પ્રમાણ આકાશ સંહ છે તેમા વ્યાપે છે કારણકે વહુ પ્રદેશનું ગુણ પુણું છે. આ કેવલિ સમુદ્ધાત કેવલ જ્ઞાન થયા પછી કેવલ જ્ઞાની પ્રમુ જુદા છે કે મારું આયુષ્ય થોડું છે, અને કર્મ વધારે ભોગવવાનાં છે તેથી દંડ કપાટ મંથન આંતરા પૂરવા, તે પ્રમાણે સંકોચમાં પળ જાણવું એટલે પહેલે સમયે ઉપર નીચે દંડ સમાન વીજે સમયે વજ્રે હેઠે કપાટ સમાન ત્રીજે સમયે મથની (રવૈયા) ના આકારે તથા ચોથે સમયે આંતરા પૂરે છે; તે પ્રમાણે પાંહું ચાર સમયમાં મૂલ શરીર કરી નાણે છે. આ દ્રવ્ય ગુણ છે હવે ક્ષેત્ર ગુણ વિગેરે કહે છે.

દેવકુરુ સુસમસુસમા, સિદ્ધી નિભમય દુગાદિયા ચૈવ । કલ ભોઅપૂજ્જુ વંકે જીવમજીવે ય ભાવંમિ ॥૧૭૨॥

ક્ષેત્ર તે દેવ કુરુ વિગેરે જુગલીઆના ક્ષેત્ર છે. ત્યાં સદાઐ કલ્પ દ્રક્ષ રહે છે, કાલ ગુણમાં સુલ્લભ સુલ્લભ વિગેરે નામના આરા જાણવા, જેમાં કાલે કરીને વસ્તુમાં ફેરફાર થાય છે. ફલ ગુણમાં સિદ્ધિ ગતિ છે. પર્યંત ગુણમાં નિર્ભજના (નિશ્ચિત મેદ) છે. ગણના ગુણમાં બે ત્રણ ચાર વિગેરે નું ગણવું છે. કરણ ગુણમાં કલ્કાર્કોશલ્ય છે, અન્યાસ ગુણમાં ભોજન વિગેરે છે. ગુણ અગુણમાં સરલતા છે, અગુણ ગુણમાં વક્રતા છે, ભવગુણ અને શીલગુણનો ભાવગુણનો વિષય લેવાથી જીવનું ગ્રહણ લેવાથી તેમાં સમાવેશ થઈ ગયો છે, તેથી ગાથામાં જુદું વતાવ્યું નથી. ભાવગુણ તે જીવનો નારક વિગેરે ભવ જાણવો, શીલગુણમાં જીવનો ક્ષમા વિગેરે ગુણ શુક્ત આત્મા

જેવો, અને ભાવગુણ તે જીવ અને અજીવનો જાણવો, આ પ્રમાણે થોડામાં બતાવી તેની વિશેષ વ્યાખ્યા કરે છે.

ક્ષેત્ર ગુણ.

દેવકુરુ, ઉત્તરકુરુ, હરી વર્ધ, રથ્યક, હૈમવત, હૈરણ્યવત આ છ યુગલિકનાં ક્ષેત્ર છે. તે સીવાય હજુ અંતર દ્વીપ છે. તેમાં પળ યુગલિક છે, તેઓને સ્વેતી વિભેરે કૃત્ય કરવા વીના જે જોઈએ તે કલ્પ દૃક્ષમાંથી મલી શકે છે, તેથી તે અકર્મ મૂર્ધિ કહેવાય છે. આ ક્ષેત્રને આશ્રયી ગુણ જાણવો, વલી ત્યાં જન્મેલા મનુષ્યો દેવ કુમાર જેવા સુંદર રૂપવાલા સદા જુવાની ભોગવનારા પુરે આયુષ્યે મરનારા અનુક્લ સુંદર પાંચે હિન્દ્રિયું વિષય સુલ્ભ ભોગવનારા સ્વમાવધોજ સરલ કોમલ સ્વમાવવાલ અને મદ્રક ભાવના ગુણથી દેવ લોકમાં જનારા હોય છે (સાથે સ્ત્રી પુરુષનું જોડું જન્મે અને તે નરમાદા તરીકે રહે તેથી તે યુગલિક કહેવાય)

કાલ ગુણ.

મરત ઐરવત આ વે ક્ષેત્રમાં પ્રથમના ત્રણ આરામાં પૂકાન્ત સુલ્ભવાલા વલ્લતમાં યુગલિકોની સ્થિતિ સદા સુંદર રૂપવાલી અને યૌવનવાલી રહે છે.

ફલ ગુણ.

ફલ તેજ ગુણ, તે ફલ ગુણ કહેવાય; અને તે ફલક્રિયાને આશ્રયી છે, તે ક્રિયા સમ્યક્દર્શન જ્ઞાનચારિત્ર વિના આ લોક અથવા પરલોકને આશ્રયી જે કરવામાં આવે; તે પૂર્વાત અન્ત સુલ્ભને આપનારી નહોવાથી તેનો ફલગુણ મલ્લ્યા હતાં અગુણ જેવો છે, પણ

સમ્યક્દર્શન જ્ઞાનચારિત્ર સાથે મઝી તેને અનુસાર જે ક્રિયા થાય; તે એકાંત અનંત વાધારહિત સંપૂર્ણ સુત્ર આપનાર સિદ્ધિ (મોક્ષ) ફલ આપનાર છે, તેજ ફલગુણ મેઝવાય છે, તેથી એમ કહું કે:—સમ્યક્દર્શન જ્ઞાનચારિત્રવાઝી ક્રિયા મોક્ષફલ આપનારી છે, અને તે શિવાયની ક્રિયા સંસારીક સુત્રફલના આભાસ માત્ર (વનાવટી) છે. માટે તે નિષ્ફલ છે. ઇટલા માટે મોક્ષાર્થિષ્ ફલગુણ તેનેજ કહેવો કે જેમાં સમ્યક્દર્શન જ્ઞાનચારિત્ર વિગેરેની પ્રાપ્તિ થાય.

પર્યાયગુણ

પર્યાય તેજ ગુણ, તે પર્યાયગુણ છે, ઇટલે ગુણ અને પર્યાય, એ વંનેનો નયવાદના અંતરપણાર્થો અમેદ સ્વીકાર્યો છે, અને તે નિર્મજનારૂપ છે. નિશ્ચિતમજના ઇટલે, નિશ્ચિતમાગ જાણવો. જેમકે, સ્કંધદ્રવ્ય છે, તેને દેશપ્રદેશ વડે મેદ પાઢતાં પરમાણુ સુધી મેદો પડે છે. (પુદ્ગલ દ્રવ્ય ડ્યારે આરું હોય; ત્યારે સ્કંધ કહેવાય; અને તેનો એક માગ લઈએ તો દેશ, અને સૌથી વારીક માગ લઈએ; તો પ્રદેશ કહેવાય અને તે પ્રદેશ છુટા પડે તો પરમાણું છે.) પરમાણુ પણ એક ગુણો કાઝો વે ગુણા કાઝા સાથે મેઝવતાં અનંતા મેદવાઝો થાય છે. આ વધા પર્યાયગુણ છે.

ગણના ગુણ

વે ત્રણ ચાર વિગેરે, ઘણી મોટી રાશિ હોય; તે ગણના ગણ વડે નિશ્ચય કરાય છે કે, આટલું ઇતું મમાણ છે.

કરણ ગુણ.

કઝાકોશલ્ય તે, પાળી•વિગેરેમાં ઇન્દ્રિયોને કુશલતા માટે, (કસરત માટે) નહાવા, તરવા વિગેરેની ક્રિયા કરાય છે.

અભ્યાસ ગુણ.—મોજન વિગેરે સંબંધી છે. જેમકે, તે દિવસે જન્મેલો વાલક પણ તે પૂર્વભવના અભ્યાસથી માતાહું સ્તન વિગેરે પોતાના મોઢામાં લે છે, અને રોતો બંધધાય છે, અથવા અભ્યાસના વક્ષથી અંધારું હોય; તોપણ કોઢીઓ મોઢામાંજ મુકે છે, તથા આકુલ ચિત્તવાલો પણ દુઃસ્વવાલી જગ્યાએજ ચારીરને પંપાલે છે વિગેરે છે—

ગુણઅગુણ—ગુણજ કોઈને અગુણપણે પરિણમે છે. જેમકે, કોઈ માણસનો સરલગુણ. કપટીને અવગુણ કરનારો થાય છે.

“ શાઢ્યં હ્રીમનિ ગપયતે વતરુચૌ, દરુમઃશુચૌ કે તવં । શૂરેનિર્ઘુણતાઋજૌ વિમતિતા દૈન્યં પ્રિયાભાષિણિ ॥

તેજસ્વિવન્યવલિરપતા મુશ્વરતા વક્ષદ્દશાકિઃ રિશ્વરે । તરકો નામ ગુણો ભવેત સવિદુષાં, યોદુર્જનૈર્નાદ્વિતઃ? ॥૧॥

લજ્જાવાલો બુદ્ધિ હોય; તે શઢપણામાં માને. વતની રુચી દંભપણે માને; પવિત્રતાને કેતવ (મઝ્કરીપણે) માને; શૂરને નિર્દયતા, શરલતાને વેળાપણું, મીઠું બોલતાં દીનતા માને; તેજસ્વીને, અંદકારાં, સારું વોલનારને, મુશ્વરતા (વાચાલપણું) માને; સ્થિરમાં બોલવાને અશક્ત માને. આથી કોઈ સારાં કાવિ કહે છે કેઃ—પંહિતોમાં एवો क्यो गुण होय के, दुर्जनो तेने कलंकित न बनावे ? आनो अर्थ ए છે કેઃ—હિતને માટે કહેહું વચન પણ નિર્ભાગ્યને અગુણપણે પરિણમે છે.

અગુણ ગુણ.—કોઈને અગુણ—વચન પણે ગુણકારીપણ થાય છે. જેમકે, વક્ત્ર વિષય સંબંધી છે. તે જેમ, મોઘો ગઢીયો હોય; અને તેને કિણ સ્કંધ (કાંધ) થયો ન હોય; તો મો ગણમાં સુલેધી વેસે છે.

ગુણાનામિવ દૌર્જન્યાદ્ધુરિ ધુર્યો નિયુજ્યતે । અસંજાતકિણસ્કન્ધઃ, સુખં જીવતિ ગૌર્ગલિઃ ॥ ૧ ॥

જેમકે:—દૌર્જન્ય (કુટીલતાથી) ગુણોત્તુજ ધુરિમાં ધુર્યપું યોજાય છે. જેમકે, અસંજાત ઇટલે, જેને કિણસ્કંધ ન થયો હોય; તેવો ગલીયો વલ્લદ સુરેથી જીવે છે.

ભવગુણ—ભવગુણ ઇટલે, નારકાદિ ભવવાલો જીવ તે તે સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય; ત્યાં તેને તેવો ગુણ મળે; તે જીવને આશ્રયી છે. જેમકે નારકિમાં જીવ ઉત્પન્ન થાય; તેને અત્રિગ્રય વેદના, તથા દુઃસ્થેથી પીડા સહન થાય; તેવી તે ભોગવે; તથા તેના શરીરને તલ તલ જેવડા ટુકડા કરીનાંરે; તોપણ જોડાઈ જાય; તથા અવધિજ્ઞાનવાળા હોય છે. આ નારકભવનો ગુણ કહેવાય એ પ્રમાણે તિર્યંચમાં ઉત્પન્ન થયેલા તેના ભવગુણ પ્રમાણે સત્ અસત્ના વિવેકરહિત હતાં આકાશગમનની લઙ્ઘિવાળા હોય છે, તથા ગાય વિગેરેને ઘાસ વિગેરે રવાણું શુભ અનુભવ વડે મળે છે, તથા મનુષ્યભવમાં મોક્ષપાત્રિ વધાં કર્મોનો ક્ષયરૂપ છે, તે મળે છે, તથા દેવોને સર્વ શુભ અનુભવ છે. આ ભવનો ગુણ છે.

શીલગુણ.—વીજાએ આક્રોશથી કહેવા હતાં પોતે સ્વભાવથી શાંત રહીક્રોધ ન કરે; અથવા શબ્દાદિક વિષય સારા-માઠા માસ થતાં; પોતે તત્વનો જાણ હોવાથી મધ્યસ્થપણું રાચે તે શીલગુણ છે.

માવગુણ—માવગુણ તે દેદાધિક વિગેરે છે, તેનો ગુણ તે, માવગુણ છે. તે જીવ અને અજીવ આશ્રયી છે. તે જીવ વિષય ઐદધિક વિગેરે હ પ્રકારે છે. તેના વે મેદ છે, ઇટલે તીર્થેકર, તથા આહારક શરીર વિગેરે સંવંધી પ્રશસ્ત છે, અને શબ્દ વિગેરેમાં વિષયની

વાંછના, તથા હાસ્ય રતિ અરતિ, વિગેરે નિદવા યોગ્ય છે, તથા ઔપશમિક તે, ઉપશમ શ્રેણી પૂર્વે ચઢેલા આયુષ્યના ક્ષયથી તેજ સમયે અનુત્તર વિમાનને પ્રાપ્ત કરે છે, તથા સારું કર્મ ઉદયમાં ન આવવારૂપ છે, તે ઔપશમિક છે. ક્ષાયિકભાવ ગુણ ચાર પ્રકારે છે. (૧) સાત મોહનીયકર્મની પ્રકૃતિ ક્ષય થયા પછી ફરીથી મિથ્યાત્વમાં જાય (૨) ક્ષીણ મોહનીય કર્મવાળા જીવને અવરૂપે વાકીનાં ત્રણ ધાર્તીકર્મ દૂર થયે (૩) ક્ષીણ ધાર્તીકર્મને આવરણ રહીત જ્ઞાનદર્શન પ્રગટ થયે (૪) વધાં ધાર્તિઅધાર્તી કર્મ દૂર થતાં ફરીથી જન્મ લેવો ન પડે; તથા અત્યંત દુઃખાનંત વાધા રહીત પરમાનંદવાળા સુખની પ્રાપ્તિ છે, તે છે, ક્ષય ઉપશમથી થયેલ ક્ષાયોપશમિક દર્શન વિગેરેની પ્રાપ્તિ છે અને પરિણામિક તે મન્વ્ય અમન્વ્ય, વિગેરે છે, તથા સંતિપાતિક તે ઔદયિક વિગેરે પાંચ ભાવતું એક કાલે સાથે મળવું તે આ પ્રમાણે છે. જેમકે મનુષ્ય ગતિના ઉદયથી ઔદયિક ભાવ છે ત્યાં પાંચ દિવ્યોની પ્રાપ્તિ થવાથી તે સમયે જ્ઞાન સંવંધી ક્ષય ઉપશમથી ક્ષાયોપશમિક છે અને દર્શન મોહનિયકર્મની સાત પ્રકૃતિના ક્ષયથી ક્ષાયિક છે અને ચારિત્રમોહનીયના ઉપશમ ભાવમાં ઔપશમિક છે અને મન્વ્યપણથી પરિણામિકભાવ છે એમ જીવનો ભાવગુણ વતાવ્યો (આતું વધારે વર્ણન ચોથા કર્મગ્રંથમાં છે ત્યાંથી જાહે.)

હવે અજીવ ભાવગુણ કહે છે તે ઔદયિક અને પારિણામિકનો સંભવ છે. પણ વીજાનો નથી ઔદયિક પૃથલે ઉદયમાં થયેલ અને અજીવના આશ્રયી છે તે વિવક્ષાથી અજીવલીયો જેમકે કેટલીક પ્રકૃતિઓ પુદ્ગલ વિપાકીજ હોય છે. પ્રશ્ન-તે કહો ? ઉત્તર-ઔદારિક વિગેરે પાંચ શરીર, હ સંસ્થાન ત્રણ અંગોપાંગ હ સંહનન, પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચરસ, આઠ સ્પર્શ, અગુરુલઘુ નામ, ઉપધાતનામ, પરાધાતનામ, હથોત આતપનામ, નિર્માણ, પ્રત્યેક, સાધારણ, સ્થિર, અસ્થિર, શુભ, અશુભ આ વધી પ્રકૃતિઓ પુદ્ગલ વિપાકીની છે, કારણકે, જીવનું સંવંધપણું હતાં પુદ્ગલ વિપાકિપણે તેઓ છે. પરિણામિકભાવ, અજીવગુણ બે પ્રકારે છે. અનાદિ પરિણામિક તે ધર્મ-અધર્મ

આકાશનો અનુક્રમે ગતિ, સ્થિતિ, અને અવગાહ લક્ષણરૂપ છે; સાંદિ, (આદીવાલો) પરિણામિક દેશાવમાવ તે, આકાશમાં વાદલાહું
 હંદ્રધનુષ્ય વિગેરેનો દેશાવ છે, તથા પરમાણુઓનું રૂપ વિગેરેમાં વીહું ગુણપણું વદલાય છે. હવે આ પ્રમાણે ગુણ કહીને મૂલનો નિર્લેપો કહે છે.

મૂલે હચકં દ્વે ઓદદૃઢવણ્ત જાદૃમૂલં ચ । સ્થિતે કાલે મૂલં ભાવ મૂલં ભવે તિવિહં ॥ ૧૭૩ ॥

મૂલ શબ્દનો છ પ્રકારે નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ એમ નિર્લેપા છે. નામ સ્થાપના જાણીતા છે.

દ્રવ્યમૂલ.

દ્રવ્યમૂલમાં જ શરીર, ભવ્યશરીર, અને તે જિવાય (૧) ઔદયિકમૂલ, (૨) ઉપદેશમૂલ, (૩) આદિમૂલ. એમ ત્રણ પ્રકારે છે.
 દૃક્ષના મૂલપણે જે દ્રવ્ય પરિણમે તે ઔદાયિકમૂલ જાણહું; તથા વૈદ્ય રોગોને તેનો રોગ દુર કરવા જે મૂલનો ઉપદેશ કરે; તે ઉપદે-
 શમૂલ—પિપરીમૂલ વિગેરે જાણવાં; આદિમૂલ દૃક્ષોનાં મૂલની ઉત્પત્તિમાં જે પહેલું કારણ છે તે જેમકે, સ્થાવરનામ ગોત્ર પ્રકૃતિના
 સંબંધથી તથા મૂલ નિર્વર્તન ઉત્તર પ્રકૃતિના પ્રત્યયથી જે મૂલ ઉત્પન્ન થાય; તેનો માતૃકાર્થ કહે છે, તે મૂલનો નિર્વાહ કરનાર પુદ્ગ-
 લોના ઉદય આવતાં કર્મણ શરીર છે, તે ઔદારિક શરીરપણે પરિણમતાં પહેલું કારણ છે.

ક્ષેત્રમૂલ—જે ક્ષેત્રમાં મૂલ ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા જે ક્ષેત્રમાં મૂલનું વર્ણન થાય તે જાણહું.

કાલમૂલ—ક્ષેત્રમૂલ પ્રમાણે એટલે જે કાલમાં ઉત્પન્ન થાય; અથવા વર્ણન કરાય; તે કાલ મૂલ છે. ભાવમૂલ ત્રણ પ્રકારે છે.

ભાવમૂલ.

ઓદહયં ઉચદિદ્ધા આદિ તિથં મૂલભાવ ઓદહઅં । આચરિઓ ઉચદિદ્ધા વિણયકસાયાદિઓ આર્દ ॥૧૭૪॥

ઉપદેશક મુલ—ભાવમુલ ઔદાયિક—ભાવમુલ, અને આદિમુલ પ્રથમનું કહે છે. નામ ગોત્રના કર્મના ઉદયથી વનસ્પતિકાચનું મુલપણું અનુભવ કરાતો “ મુલ જીવજ ” ઔદાયિકભાવ મુલ છે, અને ઉપદેશકમુલમાં જૈન આગમ જાણનારા આચાર્ય જે ઉપદેશક છે, તે જાણવા આદિમુલમાં પ્રાણીઓ જે કર્મ વડે ઉત્પન્ન થાય છે, તે પ્રાણીઓનું મોક્ષ અથવા સંસારનું જે પ્રથમ ભાવમુલ છે, તેને ઉપદેશ કરે તે જાણવું. જેમકે, આ ગાથાના ચોથા પદમાં કહ્યું કે:—“ વિનય કષાય વિગેરે આદિ છે.” મોક્ષનું આદિ કારણ જ્ઞાનદર્શન—ચારિત્ર, તપ અને ઔપચારિક ઇમ પ્રાંચ પ્રકારનો વિનય છે, તેનાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.

વિણયા ણાણં ણાણાડ દંસણં દંસણાહિ ચરણં તુ । ચરણાહિતો મોક્ષલો મુક્તલે સુક્તલં અણાજાહં ॥ ૧ ॥

વિનયથી જ્ઞાન, અને જ્ઞાનથી દર્શન, (શ્રદ્ધા), શ્રદ્ધાથી ચારિત્ર, ચારિત્રથી મોક્ષ અને મોક્ષમાં વાધારહિત સુત્ત છે.

વિનયફલં શુશ્રૂષા ગુરુશુશ્રૂષાફલં શ્રુતજ્ઞાનમ્ । જ્ઞાનસ્ય ફલં વિરતિર્વિરતિફલં ચાશ્રવનિરોધઃ ॥ ૨ ॥

સંવરફલં તપોવલમથ તપસો નિર્જરા ફલં દૃષ્ટમ્ । તસ્માત્રિકયાનિવૃત્તિઃ ક્રિયાનિવૃત્તેરયોગિત્વમ્ ॥ ૩ ॥

વિનયનું ફલ ગુરુની સેવા. તેનાથી શ્રુતજ્ઞાન, તેનાથી ચારિત્ર, તેનાથી આશ્રવ, (પાપ) નો અટકાવ, તેનાથી સંવર, સંવરનું ફલ, તપ.

તેનાથી નિર્જરા, તેનાથી ક્રિયાનો અંત તેનાથી યોગીપણું છે.

યોગનિરોધાદ્રવ સન્નતતિક્ષયઃ સન્નતતિક્ષયાન્મોક્ષઃ । તસ્માત્ કલ્યાણાનાં સર્વેષાં ભાજનં વિનયઃ ॥ ૪ ॥

આચા૦

॥૨૪૪॥

અયોગિપણાર્થા ભવસંતતિનો ક્ષય સ્ત્રેણથી મોક્ષ છે, માટે તે વધાં કલ્યાણોનું મુલ વિનય છે. (માટે વિનય સંપાદન કરવો.) જેમ વિનય મોક્ષનું કારણ છે, તેજ પ્રમાણે વિષય (હિન્દ્રિયોનો સ્વાદ,) તથા ક્રોધ, માન વિગેરે કષાયો સંસારનું મુલ છે.

મુલનું વર્ણન કર્યું. હવે સ્થાનના પંદર પ્રકારે નિર્લેપા વર્તાવે છે.

પાસંઠવળાદિષ્ણ ચિત્તદ્વા ઉદ્ધુ ઉત્તરર્દ વસહી । સંજસ પગ્ગહ જોહે અચલ ગણ્ણ સંઘળાભાવે ॥ ૧૭૫ ॥

નામસ્થાપના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, વિગેરે છે, તે કહે છે નામસ્થાપના મુગમ છે. દ્રવ્યમાં જ શરીર વિગેરે છોડીને દ્રવ્યસ્થાનમાં સચિત્ત અચિત્ત અને મિશ્રદ્રવ્યનું જે સ્થાન, (આશ્રય) છે તે લેવું. ક્ષેત્રસ્થાનમાં ભરત વિગેરે છે, અથવા હંચે નીચે અથવા તિરછા (ત્રાંસા) લોકમાં જે ક્ષેત્ર છે તે ક્ષેત્રસ્થાન છે અથવા જે, ક્ષેત્રમાં સ્થાનનું વ્યાખ્યાન થાય તે લેવું. અદ્વા (કાલ) તેનું સ્થાન બે પ્રકારે. (૧) કાયસ્થિતિ, (૨) ભવસ્થિતિ છે. કાયસ્થિતિ, તે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુમાં અસંખ્યાત, હત્તર્પિણી, અવતર્પિણીનો કાલ છે, તથા વનસ્પતિકાયનો અનંતકાલ છે.

બે હિન્દ્રિય વિગેરે વિકલ્પે હિન્દ્રિયનીકાય સ્થિતિસંખ્યાતા હજાર વર્ષની છે. પંચેન્દ્રિય, તિર્યંચ, તથા મનુષ્યની કાયસ્થિતિ સાત આઠ ભવ છે.

પણ તે વધાની ભવસ્થિતિ નીચે મુજબ છે:—

પૃથ્વીની વાવીસ હજાર, પાણીની સાત હજાર, વાયુની ત્રણ હજાર, વનસ્પતિની દશ હજારવર્ષની હલ્કુલ્હિ સ્થિતિ છે. અગ્નિકાયની ત્રણ રાત્રીદિવસ છે. બે હિન્દ્રિય શંખ વિગેરેની, ચાર વર્ષની છે, ત્રણ હિન્દ્રિય કીડી વિગેરેની સ્થિતિ ઓગળપચાસ દિવસની છે, ચાર હિન્દ્રિય ભમરા વિગેરેની છ માસની છે પાંચ હિન્દ્રિય તિર્યંચ, તથા મનુષ્યની ત્રણ પલ્લોપમની છે, દેવ, તથા નારકીની સ્થિતિ ભવસંઘથી

તેજીસ સાગરોપમની છે. અને એકવાર ત્યાં ઉત્પન્ન થયા પછી લાગલાગટ ઉત્પત્તિ નથી; માટે કાયસ્થિતિ એકજ ભવની ગણાય. આ ઉપર જે સ્થિતિ વતાવી છે, તે કાયસંબંધી તથા ભવસંબંધી વન્ને પ્રકારે ઉત્કુષ્ટ જાણવી જયન્યથી તો વ્યાઓની સ્થિતિ અંતમુહુર્તની છે, પણ નારકી, દેવતાની ભવસ્થિતિ દ્વન્ન હજાર વર્ષની છે. આ વધું કાલને આશ્રયી કહું; અથવા અદ્વાસ્થાન તે સપ્ત આલિકા-મુહુર્ત અહોરાત્ર, પક્ષ, માસ, ઋતુ, અયન સંવતસર, યુગ, પલ્યોપમ, સાગરોપમ, ઉત્સર્પિણી, અવસરર્પિણી, પુટ્ગલપરાવર્તન, અતીત્ર, અનાગત, એમ વ્યા કાલરૂપે જાણવું.

હર્દસ્થાન તે, કાયોત્સર્ગ વિગેરે છે, અને એના ઉપલક્ષણથી નિષ્પણા (બેસવું) વિગેરે પણ જાણવું. ઉપરતિસ્થાન તે, વિરતિ છે. તેનું સ્થાન ઇટલે, સાધુપણું, અથવા શ્રાવકપણું જાણવું; પણ સાધુની સર્વ વિરતિ અને શ્રાવકની દેશ વિરતિ છે.

વસતિસ્થાન ઇટલે, જે સ્થાનમાં ગામ અથવા ઘર વિગેરેમાં અમુક કાલ રહેવાનું થાય; તે વસતિ છે. વસતિસ્થાન સામાયિક હેદોપસ્થાપનીય પરિહાર વિશુદ્ધિ તથા સૂક્ષ્મસંપરાય, વચાસ્થાત, એમ પાંચ પ્રકારે સંયમ છે. તે દરેકનાં સ્થાન અસસ્થાત છે.

પ્રશ્ન—અસંસ્થાતની સંલ્યા કેટલી છે?

ઉત્તર—અતિ इन्द्रियपणानो विषय होवाથી સાક્ષાત્ દેવાદવાને શક્તિવાન નથી, તેથી સિદ્ધાંતમાં આપેલી ઉપમા પ્રમાણે કહીયે હીય. એક સમયમાં સૂક્ષ્મ અગ્નિકાયના જીવો અસંલ્યેય લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ ઉત્પન્ન થાય છે તેનાથી અસંલ્યાત ગુણ અગ્નિકાય પળે પરિણમેલા છે તેનાથી પણ તે કાયસ્થિતિ અસંલ્યેય ગુણી છે. તેનાથી પણ અનુભાગ વંધ અવ્યવસાય સ્થાન અસંલ્યેય ગુણાહે

આટલાં સંયમનાં સ્થાન સામાન્યથી કલાં. હવે વિશેષથી કહે છે—

સામાયિક હેતોપસ્થાપનીય પરિહાર વિશુદ્ધિ—૯ ગણની દરેકનાં અસંખ્યેય પ્રદેશ લોકાકાશ તુલ્ય સંયમ સ્થાન છે અને સૂક્ષ્મ સંપ-
રાયની અંતરસુહૃત્તેપણાની સ્થિતિ હોવાથી અંતરસુહૃત્તના સમય વરોવર અસંખ્યેય સંયમ સ્થાન છે. યથારહ્યાત ચારિત્ર્યનું જવન્ય ઉત્કૃષ્ટ
સીત્તાય એકજ સંયમ સ્થાન છે, અથવા સંયમ શ્રેણીની અંદર રહેલા સંયમ સ્થાનોને લેવાં, તે આ ક્રમે છે—

અનંત ચારિત્ર પર્યાયથી વનેહું એક સંયમ સ્થાન છે. અસંખ્યેય સંયમ સ્થાનનું વનેહું કંઠક છે. તે અસંખ્યાત કંઠકથી ઉત્પન્ન થયેલ
હ સ્થાનનું જોડકું છે, તેથી અસંખ્યેય સ્થાનરૂપ શ્રેણિ છે.

પ્રગ્રહ સ્થાન—પ્રકર્ષની જોડું વચન લેવાય (માનનીય થાય) તે પ્રગ્રહ વાક્યવાલો નાયક (નેતા) જાણવો. તે લૈકિક અને લોકો-
ત્તર એમ બે પ્રકારે છે તેનું સ્થાન તે પ્રગ્રહસ્થાન છે. લૈકિકમાં માનનીય વચનવાલા રાજા શુવ્રરાજ મહત્તર (રાજાનો હિત શિક્ષક)
અમાત્ય (પ્રધાન) રાજકુમાર છે. લોકોત્તરમાં પણ આચાર્ય ઉપાધ્યાય મહત્તિ (પ્રવર્તક) સ્થવિર ગણાવચ્છેદક છે.

યોધ સ્થાન—આ પણ પાંચ પ્રકારે આલેદ—મત્યાલીદ—વૈશાલ મંડલ સમપાદ ૯ રીતે છે—

અચલ સ્થાન—આ સ્થાન ચાર પ્રકારે છે, તેના સાદિ પર્યવ સ્થાન વિગેરે છે તે વતાવે છે. પરમાણુ વિગેરે દ્રવ્યનો એક પ્રદેશ વિગે-
રેમાં જવન્યથી એક સમય સાદિ સર્પર્થવસ્થાન અવસ્થાન છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યેય કાલ છે. અને સાદિ અર્પર્થવસ્થાન સ્થાન સિદ્ધોનું
મવિષ્યના કાલરૂપ છે. સિદ્ધોનું મોક્ષમાં જાવું તે આદિ અને ત્યાંથી કોઈપણ વસ્તુને રક્ષવાનું નથી. માટે અનંત છે.

અનાદિ સર્પર્થવસ્થાન સ્થાન અતીત અદ્વા રૂપનું શૈલેથી અવસ્થાના અંત સમયમાં કાર્મણ અને તૈજસ શરીર ધારનારા જે મવ્ય જીવ

હે તેને આશ્રયી જાણું (તૈજસ અને કાર્મણ શરીર મધ્ય જીવ સાથે અનાદિ કાલથી જોડાણાં છે. અને જીવ મોક્ષમાં જતાં તે વંને જીવથી જુદાં પડે છે તે અનાદિસાત કહેવાય છે.)

અનાદિ અપર્યવસાન તે ધર્મ અધર્મ આકાશના સંધી છે. (તેમની સ્થિતિ પૂર્વની જેમી છે, તેવીજ હમેશાં રહે છે.)

ગણના સ્થાન—એક વેથી માંડીને શીર્ષ મહેલીકા સુધી જે ગણત્રી છે. તે છેલ્લી. (જેલમાં પરાર્થ ઉપરાંત સંખ્યા છે તે અનુયોગદ્વાર સૂત્રમાં બતાવેલો છે, ત્યાંથી જોવી.)

સંધાન સ્થાન—તે બે પ્રકારે છે. દ્રવ્યથી અને ભાવથી છે. દ્રવ્યથી હિન્ન અને અહિન્ન એમ બે મેદે છે. તે સ્ત્રીની કાંચકી વિગેરેના ટુકડા કરીને સાંધવાળું છે. અને અહિન્ન સંધાનમાં પશ્ચ ઉત્પચ્ચમાન તંતુ વિગેરેનું જોડાણ છે (તાળો વાળો કપડામાં જોડાય તે.) ભાવ સંધાન પ્રજાસ્ત અને અપ્રજાસ્ત એમ બે મેદે છે તેમાં પ્રજાસ્ત અહિન્ન ભાવ સંધાન ઉપશમ ક્ષપક શ્રેણિ ચઢતા મનુષ્યને અપૂર્વ સંયમસ્થાન એક સરલાંજ હોય છે. પણ વચમાં તુટક પડતો નથી અથવા શ્રેણિ સિવાય. પ્રવર્ધમાન કંઠકનાં છેવાં. હિન્ન પ્રજાસ્ત ભાવસંધાન ભાવથી ઔદયિક વિગેરે વીજા ભાવમાં જડને પાછા શુદ્ધ પરિણામવાલા થઈને ત્યાં આવતાં થાય છે.

અપ્રજાસ્ત અહિન્ન ભાવ સંધાન ઉપશમ શ્રેણિથી પડતાં અવિશુદ્ધમાન પરિણામવાલા મનુષ્યને અનંતાનુબંધિ મિથ્યાત્વના ઉદય સુધી જાણું—અથવા ઉપશમ શ્રેણિ સીવાય કષાયના વશથી વંધ અધ્યવસાય સ્થાનોને ચઢતાં ચઢતાં અવગાહ માન કરનારાને હોય છે. અપ્રજાસ્ત હિન્નભાવ સંધાન તે ઔદયિક ભાવથી ઔપશમિક વિગેરે વીજા ભાવમાં જડને પાછા ત્યાંજ ઔદયિક ભાવમાં આવે તે છે. આ દ્વારાનું જોડકું સાથેજ કહું એટલે સંધાનસ્થાન દ્રવ્ય વિષયનું પહેલું છે, અને પછીનું ભાવ વિષયનું છે અથવા ભાવસ્થાન જે કષા-

યોતું સ્થાન છે, તે અહીં લેતું કારણકે તેઓનેજ જીતવાપણાનો અધિકાર છે.

પશ્ચાત્—તેઓતું કયું સ્થાન છે કે જેને આશ્રયીને તે યાય છે

હતર—શબ્દાદિ વિષયોને આશ્રયીને તે યાય છે તે વતાવે છે.

પંચસુ કામગુણેસુ ચ સ્વપ્તરિસરસસ્વગંધેસું । જસસ કાસાયા વદંતિ મૂલદ્વાણં તુ સંસારે ॥ ૧૭૬ ॥

અહીં ઇચ્છા અનંતરૂપ જે કામ છે. તેના ગુણોને—આશ્રયી ચિત્તનો વિકાર છે; તે વતાવે છે. તે વિકારો શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધ એમ પાંચ છે. તે પાંચે વ્યસ્ત અથવા સમસ્ત—વિષય સંબંધી જે જીવતું વિષય સુલની ઇચ્છાથી અપરમાર્થને દેવનાર સંસાર પ્રેમી જીવને રાગ દ્વેષરૂપ અંધકારથી આંતવનું તેજ હટી જવાથી સાગ—માઠા પદાર્થ પ્રાપ્ત થતાં કપાયો યાય છે તે મૂલનું સંસાર ક્ષાહ યાય છે તેથી શબ્દાદિ વિષયથી હત્પત્ત થઈ કાયાો સંસાર સંબંધી મૂલ સ્થાનજ છે—એનો ભાવાર્થ આ છે કે રાગ વિગેરેથી ક્ષામાહોલ થઈ ચિત્તચાલો જીવ પરમાર્થને ન જાણવાથી આત્માને તેની સાથે કંઈ સંબંધ નથી હતાં વિષયને આત્મારૂપે માનીને આંધળાથી પણ વધારે આંધળો વની કામી જીવ રમણીય વિષયો જોઈને આનંદ પામે છે તેથી કહું છે—

દૃઢયં વસ્તુ પરં ન પદ્યતિ જગત્પન્થઃ પુરોઽવસ્થિતં, રાગાન્થસ્તુ યદસ્તિ તત્પરિહરન્ યન્નાસ્તિ તત્ પદ્યતિ ॥

કુન્દેન્દીવરપૂર્ણચંદ્રકલદશશ્રોમહતાપહ્લવા, નારોવ્યાશુચિરાશિષુ પ્રિયતમા ગાત્રેષુ યન્મોદતે ॥

આંધળો છે તે જગતમાં જોવા જેવી વસ્તુ જોઈ શક્તો નથી પણ રાગથી આંધળો થઈ પોતે આત્મા છે તે આત્મ ભાવને છોડીને અનાત્મ ભાવને જુદા છે જેમકે છતી વસ્તુ કુંદ (ફુલ) ઇન્દીવર (કમલ) પૂર્ણચંદ્ર કલસ શ્રીમદ્ લતાપહ્લવો જેવાની મંદકીના દગણા

रूप प्रिय स्त्रीना शरीरने उपमाओ आपीने तेमां कामी आनंद माने छे. (साक्षात् उत्तम वस्तुओ छोडीने दुर्गंधशी भरेला स्त्रीना गंदा रीरमां आनंद माने छे) अथवा कर्कश शब्दो सांभळीने तेमां द्वेष करे छे तेशी मनोहर अथवा अणगमला शब्द विगेरे विषयो कषायोतुं मूळस्थान छे. अने ते कषायो संसारतुं मूळ छे.

प्रश्न—जो शब्दादि विषयो कषाय छे तो तेनाथी संसार केवी रीते छे? उत्तर—कारण के कर्म स्थितिनुं मूळ कषाय छे अने कर्म स्थिति संसारतुं मूळ छे. संसारिने अवश्य कषायो होय छे, ते कहे छे—

जह सवपायवाणं भुमीए पइडियाइं मूलाइं । इय कम्मपायवाणं संसारपइडिया मूला ॥ १७७ ॥

जेम सर्व झाडोनां मूळो पृथ्वीमां रहेलां छे तेज प्रमाणे कर्मरूप वृक्षना कषायरूपे मूळो संसारमां रहेलां छे.

शंका—आ अमे केवी रीते मानीए के कर्मतुं मूळ कषाय छे? उत्तर—मिथ्यात्व, अविरति, प्रमाद, कषाय, योग, ए बंधना हेतु छे. आगममां पण कहुं छे के—

“ जीवे णं भंते! कतिहिं ठाणेहिं पाणावरणिज्जं कम्मं बंधइ? गोयमा, दोहिं ठाणेहिं, तं जहा—रगणेण व दोसेण व । रागेदुविहे—माया लोभे य, दोसे दुविहे । कोहे य माणे य, एएहिं चउहिं ठाणेहिं वोरिओ वगूहिंएहिं पाणावरणिज्जं कम्मं बंधइ ॥

हे भगवंत, जीव केदलां स्थान वढे ज्ञानआवरणीय कर्म बांधे छे. उत्तर—हे गौतम! राग अने द्वेष ए वे स्थान वढे बांधे छे अने

ए राग; माया ने लोभ एम वे भेदे છે, तथा द्वेष पण क्रोध અને मान, एम वे भेदे છે. ए चार स्थान बड़े वीर्य, उपग्रह, (जोडावा) थी ज्ञानावरणीय कर्म बांधे છે. ए प्रमाणे आठ कर्मને आश्रयी जाणतुं અને ते कपायो मोहनीय कर्मનો अंदर रहेला છે. અને आठ प्रकारना कर्मतुं मूल कारण છે. काम गुणतुं मोहनीयपणुं बतावे છે—

अष्टविहकस्मरन्मत्वा सव्वे ते मोहणिज्जमूलानां । कामगुणमूलगं वा तस्मूलानं च संसारो ॥ १७८ ॥

पूर्वे कहुं કે. કર્મ પાદપ વિગેરે તેની વ્યાख्या કરે છે. તેમાં કર્મપાદપ કયા कारणवालां છે. તેનો उत्तर—आठ प्रकारना कर्मरूप वृक्षां છે. તેમનું મૂલ મોહનીય કર્મ છે. एदले एकला कपायो न लेवा. पण काम गुणो मोहनीय मूलवाला છે. जे वेदना (संसार भोगवानी इच्छा) उदयशी काम थाय છે. ते लेवा. અને वेद છે ते मोहनीय कर्ममां समावेश थाय છે. तेथी मोहनीय कर्म ते संसारतुं मूल कारण છે. ते संसार लेवो.

तेज प्रमाणे संसार कपाय, कामोतुं परंपराए मोहनीय कर्म कारणपणाथी प्रधान भावने अनुभव છે. (तेज कर्म बंधनमां अग्रेसर છે.) ते मोहनीय कर्मનો क्षय થવાથી વીજા કર્મનો અવશ્ય ક્ષય થશે તેજ પ્રमाणે. કહું છે.

“ जह मरथयसुईए हयाए हम्मए तलो । तहा कस्माणि हम्मंति मोहणिजे स्वयं गए ॥ १ ॥

जेम ताडना झाडनी. जे सूइ मथाळे रहेली છે. ते नाश करतां ताडतું झाड नाश પામે છે, તેજ પ્રमाणે મોહનીય કર્મ નાશ પામતાં વીજાં કર્મો નાશ પામે છે.

આ મોહનીય કર્મ દર્શન મોહનીય અને ચારિત્ર મોહનીય એમ બે ભેદે છે, તે બતાવે છે.

દુવિહો અ હોદ મોહો દંસણમોહો ચરિત્તમોહો અ. ૧ કામા ચરિત્તમોહો તેણહિગારો રૂંહં સુતે ॥ ૧૭૯ ॥

દર્શન મોહનીય અને ચારિત્ર મોહનીય એમ બે ભેદે કહું. અને બંધના હેતુનું પણ બે પ્રકાર પળું છે તે વતાવે છે.

અર્હત (જિનેશ્વર) સિદ્ધ, ચૈત્ય, તપ, શ્રતગુરુ, સાધુ, સંયતના પ્રત્યનીક (જિનેશ્વરથી સંય સુધી જે પદો છે, જેમાં ગુણ અને ગુણી એ બંને આવે છે તેમના શત્રુ) પણ જે વર્તે તે દર્શનમોહનીય કર્મ વાંધે છે. અને જેના વડે જીવ અનંત સંસારરૂપ સમુદ્રના મધ્યમાં પડે છે તથા તીવ્ર કષાય બહુરાગ દ્વેષરૂપ મોહથી વેરાણલો વની દેશ વિરતિ અને સર્વ વિરતિને હણનારો ચારિત્રમોહનીયકર્મ વાંધે છે. તેમાં મિથ્યાત્વ, સમ્યગ્ મિથ્યાત્વ (મિશ્ર) અને સમ્યક્ત્વ એમ ત્રણ ભેદે દર્શન મોહનીય-કર્મ છે, તથા સોઠ પ્રકારના કષાય છે. નવ નોકષાય છે. એમ પચ્ચીસ ભેદે ચારિત્રમોહનીય છે. (પહેલા કર્મગ્રંથમાં મોહનીય કર્મ જુઓ.) તેમાં કામ એ શબ્દ વિગેરે પાંચ વિષયો ચારિત્રમોહ જાણવા; તેના વડે અર્હી સૂત્રમાં અધિકાર છે, કારણ કે, ચાહ્ય વિષયમાં કષાયોનું સ્થાન છે; અને તે શબ્દાદિ પાંચ ગુણરૂપ છે. અને ચારિત્રમોહનીય પૂર્વે કર્હેલી ઉત્તર પ્રકૃતિ જે સ્ત્રીવેદ પુરુષવેદ નપુંસકવેદ તથા હાસ્ય રતિલોભથી આશ્રીત કામ આશ્રયવાલા કષાયો સંસારનું મૂલ છે અને કર્મમાં પ્રધાન કારણ એ છે તે વતાવે છે.

સંસારસ સ મૂલં, કર્મમં તસ્મિન્નિ હંતિ ચ કસ્યાયા ॥

સંસાર તે નરક, તિર્પચ, મનુષ્ય, દેવ એમ ચાર પ્રકારે ગતિરૂપ સંસારનું અમણ છે. તેનું મૂલ કારણ આઠ પ્રકારનું કર્મ છે. તે કર્મનું પણ મૂલ કારણ કષાયો છે. તે ક્રોધ વિગેરે સંસારનું નિમિત્ત છે, અને તે પ્રતિપાદિત શબ્દ વિગેરે સ્થાનોનું પ્રચુરસ્થાનપણ વતાવવા ફરીથી સ્થાન વિશેષ અઢધી ગાથા વડે કહે છે.

તે સયળપેસઅરથાદપ્પસુ અઙ્ગરથઓ અ ટિઆ ॥ ૧૮૦ ॥

પહેલાં અને પછી પરિચયવાળાં માતા, પિતા, સાસુ, સસરા વિગેરે જે સ્વજન (સગાં) છે. તથા નોકર વિગેરે પ્રેમ્ય છે અને ધન ધાન્ય કુલ્ય (તાંબુ—પીત્તલ વિગેરે) વાસ્તુ (ઘર) રત્ન ઇ અર્થ કહેવાય છે (તે સ્વજન વિગેરેનો દ્વંદ્વ સમાસ કરવો.) આ વધારે અંગે કષાયો વિષયપણે રહ્યા છે, અને આત્મામાં પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિની માફક વિષયીપણે છે; તેમ ઇર્કેન્દ્રિય વિગેરેને પણ કષાયો છે. આ પ્રમાણે કષાયનું સ્થાન બતાવવા વહે સૂત્રપદમાં લીધેલું છે. સ્થાન સમાપ્ત કરીને જીતવા યોગ્ય વિષયોવાળા કષાયોના નિર્લેપા કહે છે. પાસંઠવળાદવિષ્ ઉપત્તી પટ્તચ્છ ય આપ્સો । રસભાવકસાપ્ યા તેણ ય કોહાદયા ચ્હરો ॥ ૧૮૧ ॥

કષાયના નિર્લેપા—જેવો છે તેવો અર્થ ન બતાવે; તે નિરપેક્ષ અભિધાન માત્ર તે નામ કષાય છે અને સદ્ભાવ (તદાકાર ચિત્ત વિગેરે) અસદ્ભાવ (તદાકાર નહીં.) જેમ ઇંદ્ર વિગેરેના દેવ વનાવે; તે વે પ્રકારે સ્થાપના નિર્લેપ છે. જેમકે, મયંકર મૂકુટિ (આંત્રની અમર) ક્રોધથી ચઢાવી કષાલમાં ત્રણ સઠ પાડી ત્રીશૂલ સાથે મોઢું તથા આંચ લાલ કરી હોઠ દાંત પીસતો પરસેવાના પાણી વિગેરેથી સંપૂર્ણ ક્રોધનું ચિત્ત પુસ્તક અથવા અક્ષ વરાટક વિગેરેમાં રહેલ તે સ્થાપના કષાય છે. (ક્રોધ જીવને આશ્રયી છે, અને ક્રોધનાં ચિન્હ જેને પ્રગટ થયાં હોય; તેવા ક્રોધીનું ચિત્ત પુસ્તક અથવા વીજામાં ચિત્ર પાડે; તે કષાયનું ચિત્ર હોવાથી; સ્થાપના કષાય છે.) દ્રવ્યકષાયોમાં જ શરીર તથા મન્ય શરીરથી વ્યતિરિક્ત કર્મદ્રવ્ય કષાયો તથા નોકર્મદ્રવ્ય કષાયો છે, તેમાં પ્રથમ જે હરીણીમાં ન આવેલા; અથવા હરીણીમાં જે પુદ્ગલો આવેલા હોય; તે પુદ્ગલો દ્રવ્યના પ્રધાનપણાથી કર્મદ્રવ્ય કષાયો જાણવા. વિચિત્રક વિગેરે

નો કર્મદ્રવ્ય કષાયો છે તથા उत्पत्ति કષાયો શરીર ઉપધિ ક્ષેત્ર વાસ્તુ સ્થાણું વિગેરે उत्पत्ति કષાયો છે, एटले જેને આશ્રયીને કષાયોનો उत्पत्ति થાય; તે उत्पत्ति કષાય જળવા; તેવુંજ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે:—

‘ किं एत्तो कट्टयरं, जं मूढो थाणुअस्मि आवडिओ । थाणुस्स तस्सरुइ, न अप्पणो दुप्पओगस्स ॥ १ ॥

કોહને સ્થાણું (કાઢતું હુંદું) વિગેરે વાળતાં મૂઢ માણસ પોતાના પ્રમાદનો દોષ ન કાઢતાં; તેજ સ્થાણા ઉપર ક્રોધ કરે છે, एनाथी વધારે દુઃસ્વદાયક વીજું થું છે ?

પ્રત્યયકષાય.—કષાયોના જે પ્રત્યયો एटले બંધનાં કારણો છે તે અહીંયાં હુંદર અને સ્વરાવ, एवा भेदवाळा शब्द વિગેરે લેવા; कारण के एनाथीज उत्पत्ति तथा प्रत्ययमुं कार्य तथा कारणरूपे—भेद रहेलाछे.

આદેશ કષાય.—વનાવટી ખમર વિગેરે ચઢાવવી તે છે.

રસકષાય.—રસથી एटले કઢવા તીલા एम पांच प्रकारना रसनी अंदर रहेला छे ते लेवा—

भावकषाय—शरीर, उपधि, क्षेत्र, वास्तु, स्वजन, प्रेक्ष्य, अर्वा विगैरे निमित्तथी प्रगट थएला जे शब्द विगैरे काम गुण कारण कार्यभूत कषाय कर्मना उदयरूप आत्माना परिणाम विशेष ते क्रोध मान माया लोभ एवा चार कषाय छे. ते दरेकना अनंतानुबंधी अप्रत्याख्यान प्रत्याख्यान आवरण तथा सज्वलन, एवा चार भेद बडे गणतां सोळ भेद वाला भाव कषाय छे. तेओनुं स्वरूप तथा अनुबंधनुं फल गाथाओ बडे कहे छे.

જલરેણુપ્રહવિપવયાર્દસરિસો ચડવિહો કોહો ॥ તિણિસલયાકદ્દિયસેલરથંભોવમો માળો ॥ ૧ ॥

પાળીમાં રેતીમાં જમીન ઉપર અને પર્વત ઉપર જે પાટ પડવા જેવો દેશવા થાય છે તેવો ચાર પ્રકારનો ક્રોધ છે. (રેતીમાં કાઢેલી લીટી. પવનથી તુરત મલી જાય. તેવો સંજ્વલન ક્રોધ જાળવો. એમ અનુક્રમે દરેક વધારે વધારે પ્રમાણમાં જાળવો) તથા તિનિશ લતા લાકડું હાડકું પત્થરનો થાંભલો એ ચારની ઉપમાવાહું માન છે. (તિનિશ લતા ફટ વળે તેમ સંજ્વલન માનવાઓ માન સુકી ફટ નમે વાકીના માનવાલા કઠળાઈથી નમે પણ પત્થરનો થાંભલો નમે નહીં તેમ અનંતાનુંવંધી માનવાલો નમે નહીં)

માંયાવલેહિગોમુતિ મેંદાસિંગપળવંસમૂલસમા । લોભો હલિદકદમચંજેણકિમિરાયસામાળો ॥ ૨ ॥

અવલેખી (નેતર વિનેરેની છાલ) ગોમુત્રીકા વેટાનું ચીગડું અને વાંસનું થડીડં, આ ચારની ઉપમાં વાલી માયા છે. (સંજ્વલન માયા વાલો જેમ નેતરની છોલ વાલેલી હોય તોપણ સીધી થઈ જાય છે. તેમ આ માયા વાલો માયાને દૂર કરે છે પણ હેવટની માયાવાલો વાંસના થડીયા માફક કર્દીપણ કપટ હોડતો નથી.) તથા લોભ હલદર કાદવ સંજન અને કુમિના રંગ જેવો છે. (સંજ્વલનના લોભવાલો જેમ હલદરનો રંગ ફટ જતો રહે તેમ આ લોભીને ફટ સંતોષ યાય. પણ કુમિ રાગથી રંગેલા કપડા જેવા લોભીને મરતાં સુધી સંતોષ ન થાય.)

પવ્વચ્ચડમાસવચ્છર જાવજીવાણુગામિણો કમસો । દેવગર તિરિયનારયગદ્દસાહણહેયવો મણિયા ॥ ૩ ॥

તે કષાયો સંજ્વલન વિનેરેની સ્થિતિ એક પવ્વચ્ચડીડં તથા ચાર માસ, એકવર્ષ અને હેવટના અનંતાનુંવંધીની આસી જીંદગી

સુધીની છે. અને તેઓની સંજ્વલનવાલાની દેવ ગતિ તથા વાકીના ત્રણની અનુક્રમે મનુષ્ય તિર્થંચ અને નરક ગતિ છે. અર્થાત્ એ ક-
ષાયો વાલા જીવો એ ગતિને પામે છે. એમ કષાયો તે ગતિના સાધનના હેતુઓ કહ્યા, આ કષાયના નામ વિગેરે આઠ પ્રકારે નિર્લેપા
કહ્યા. તેને કયા નયવાલો શું ઇચ્છે છે. તે કહે છે.

નૈમમ નયવાલો સામાન્ય વિશેષ રૂપણાથી તથા તેનું એકાગમપણું નહોતી તેના અભિપ્રાય પ્રમાણે વધાએ નિર્લેપા નામ વિગેરે
આઠ માને છે. અને સંગ્રહવ્યહવાર નયવાલા કષાય સંબંધના અભાવથી આદેશ અને સમુત્પત્તિ એ બે નિર્લેપાને ઇચ્છતા નથી. સ્તુ-
ત્ત્વવાલો વર્તમાન અર્થને ઇચ્છતો હોવાથી આદેશ, સમુત્પત્તિ અને સ્થાપના નિર્લેપાને ઇચ્છતો, નથી શબ્દ નયવાલો નામનો પણ કથં-
ચિતભાવની અંદર રહેલા ભાવથી નામ અને ભાવ, એવા બે નિર્લેપાનેજ ઇચ્છે છે આ પ્રમાણે કષાયો કર્મના કારણપણે કહ્યા. અને તે
કર્મ સંસારનું કારણ છે. હવે સંસાર કેટલા પ્રકારનો છે તે વતાવે છે.
દૃઢવે સ્થિતે કાલે, ભવસંસારે અ ભવસંસારે । પર્વતિહો સંસારો, જરથે તે સંસારંતિ જિઆ ॥ ૧૮૨ ॥

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભવ, અને ભાવ, એમ પાંચ પ્રકારનો સંસાર છે, જેમાં સંસારી જીવો ભ્રમણ કરે છે (નામ સ્થાપના યુગમ
હોવાથી નિર્લેપકારે લીધા નથી એમ જણાય છે.) દ્રવ્ય સંસારમાં જ શરીર ભવ્ય શરીર હોદીને દ્રવ્ય સંસારરૂપ આ સંસારજ છે.
અને ક્ષેત્ર સંસાર જે ક્ષેત્રોમાં દ્રવ્યો આમ તેમ સંસારે (સ્વસે) તે છે. કાલ સંસાર તે જેમાં સંસારનું વર્ણન થાય અને નરક વિગેરે ચાર
ગતિમાં અનુપૂર્વીના હૃદયથી એક ભવથી બીજા ભવમાં જવું, તે ભવ સંસાર છે. અને ભાવ સંસાર ઘટલે સંસ્થિતિનો સ્વભાવ તે ઔદયિક

વિગેરે ભાવની પરિણતિરૂપ છે, તેમાં પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ, અને પ્રદેશ એમ ચાર પ્રકારના કર્મના બંધના પ્રદેશ વિપાકનું ભોગવું છે. આ પ્રમાણે દ્રવ્યથી લઈ માત્ર સુધી પાંચ પ્રકારનો સંસાર છે અથવા દ્રવ્યાદિક ચાર પ્રકારનો સંસાર છે તે આ પ્રમાણે અશ્વથી હાથી. ગાયથી નગર. અને વસંતથી ગ્રીષ્મ. તથા ઔદયિકથી ઔષ્ણિક એમ ચાર પ્રકારે થાય છે, એમ વંને પ્રકારે સંસાર વતાવ્યો છે, આસંસારમાં કર્મને વશ થણા જીવો આમ તેમ મમે છે. તેથી કર્મનું સ્વરૂપ વતાવે છે.

પામંઠવણાકર્મનં, દ્વવકર્મનં પઓગકર્મનં ચ । સમુદાણિરિયાવહિયં આહાકર્મનં તવોકર્મનં ॥ ૧૮૩ ॥

કિંદ્રકર્મનમ ભાવકર્મનં, દલવિહ કર્મનં સમાસઓ હોઈ ।

નામ કર્મ—તે કર્મ વિષયથી શૂન્ય. એવું નામ માત્ર છે. સ્થાપના કર્મ પુસ્તક અથવા પાત્ર વિગેરેમાં કર્મ વર્ણનાનું સદ્ભાવ. અ-સદ્ભાવ એમ બે રૂપે જે લલ્લેહું કે ચિતરેહું હોય કર્મ છે તે સ્થાપના કર્મ છે.

દ્રવ્ય કર્મમાં—જ્ઞાસરીર. મવ્યસરીર સીવાય વ્યતિરિક્ત બે પ્રકારે છે—દ્રવ્ય કર્મ અને નો દ્રવ્ય કર્મ, તેમાં દ્રવ્યકર્મ તે કર્મ વર્ણનાના અંદર રહેલા પુદ્ગલો જે બંધને યોગ્ય, અને વંધાતા અને વંધેલા જે હરીણીમાં ન આવેલા હોય તે હેવાનો દ્રવ્યકર્મમાં કૃષીવલ (સ્વે-હુત.) વિગેરેનાં કર્મ જાણવાં (જેનાથી બીજા જીવોને દુઃખ થાય તેવાં સંસારી કૃત્ય અહીં હેવાં)

પ્રશ્ન—કર્મવર્ણનાની અંદર રહેલા પુદ્ગલો દ્રવ્યકર્મ છે એવું કહું તે વર્ણના કદ છે ?

હત્તર—સામાન્ય રીતે વર્ણના ચાર પ્રકારની છે, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને માત્ર, એમ ચારપ્રદે છે. તેમાં દ્રવ્યથી એક બે વિગેરેથી

સંલ્લેય, અસંલ્લેય, અનંત, પ્રદેશવાલી છે. તથા ક્ષેત્રથી જે ક્ષેત્ર પ્રદેશમાં અવગાઠ કરી રહેલ દ્રવ્યના એક વેથી સંલ્લેય, અસંલ્લેય, પ્રદેશરૂપ ક્ષેત્ર પ્રદેશો જેનાથી રોકાય, તે ક્ષેત્ર વર્ગણા છે. અને કાલથી એક વેથી માંડીને સંલ્લેય, અસંલ્લેય, સમય સ્થિતિમાં રહેલ વગણા લેવી અને ભાવથી રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, તથા તેની અંદર રહેલા ભેદોરૂપ સામાન્યથી ભાવ વર્ગણા જાણવી, અને વિશેષથી હવે કહે છે.—

(૧) પરમાણુઓની એક વર્ગણા છે. એજ પ્રમાણે એક એક પરમાણુના ઉપચય (વધારા) થી સંલ્લેય પ્રદેશવાલા સ્કંધોની સંલ્લેય વર્ગણાઓ છે. તેજ પ્રમાણે અસંલ્લેય પ્રદેશવાલા સ્કંધોની અસંલ્લેય વર્ગણા જાણવી આ વર્ગણાઓ ઔદારિક વિગેરે પરિણામને યોગ્ય થઈ શકતી નથી તથા અનંત પ્રદેશની વનેલી અનંતો વર્ગણાઓ પણ ગ્રહણ યોગ્ય નથી. તેવી વર્ગણાઓને ઉલંઘીને ઔદારિક ગ્રહણ યોગ્ય થાય છે. તે અનંતો અનંત પ્રદેશરૂપ અનંતો વર્ગણાઓજ છે એટલે પૂર્વે કહેલી અયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાની અંદર ‘એક’ એક મેઝવવાથી ઔદારિકશરીર ગ્રહણ યોગ્ય જયન્ય વર્ગણાઓ થાય છે એમ એક એક પ્રદેશ વધારતાં વધેલી ઔદાયિક યોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણા ડ્યાંધુધી અનંતો થાય ત્યાંસુધી લેવી.

પ્રશ્ન—જયન્ય ઉત્કૃષ્ટાનો શું ભેદ છે ?

ઉત્તર—જયન્યથી ઉત્કૃષ્ટ વિશેષ અધિક છે, તેમાં વિશેષ આ છે કે ઔદારિક જયન્ય વર્ગણાનો અનંતમો ભાગ જે છે તેના અનંતા પરમાણુપણાથી એક એક પ્રદેશના ઉપચય થયેથી ઔદારિક યોગ્ય વર્ગણાનો જયન્ય ઉત્કૃષ્ટ મધ્યવર્તીની વર્ગણાઓનું અનં-

તપણું છે, તેમાં ઔદારિક યોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ણનામાં એકરૂપ (સંલ્યા) હમેરવાથી અયોગ્ય વર્ણના જાવન્ય થાય છે. એ પ્રમાણે એક એક પ્રદેશ વધતાં ઉત્કૃષ્ટ અંતવાળી અનંતી થાય છે.

પ્રશ્ન—આમાં જાવન્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ણનાનો શું વિશેષ છે ?

ઉત્તર—જાવન્યથી અસંલ્યેય ગુણી ઉત્કૃષ્ટી છે, અને તે વહુ પ્રદેશપણાથી અને અતિ સૂક્ષ્મ પરિણામપણાથી ઔદારિકને અનંતિ વર્ણના પળ તે અગ્રહણ યોગ્ય છે, તેમ અલપ પ્રદેશપણાથી અને વાદર પરિણામપણાથી વૈક્રિય (શરીર) ને પળ અયોગ્ય છે, એ પ્રમાણે જેમ જેમ પ્રદેશનો હવચય થાય; તેમ તેમ વિશ્વસા પરિણામના વશથી વર્ણનાઓનું અતિશય સૂક્ષ્મપણું જાણવું; તેજ ઉત્કૃષ્ટ ઉપર એકરૂપ નાસવાથી યોગ્ય અયોગ્ય વિગેરે વૈક્રિય શરીર વર્ણનાઓનું જાવન્ય ઉત્કૃષ્ટનું વિશેષ લક્ષણ જાણવું; તથા વૈક્રિય—આહાર-રક એ વર્ણનેના વચમાં રહેલી અયોગ્ય વર્ણનાઓનું જાવન્ય ઉત્કૃષ્ટ વિશેષ અસંલ્યેય ગુણપણું છે વળી પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે અયોગ્ય વર્ણના ઉપર એકરૂપના પ્રક્ષેપથી જાવન્ય આહારક શરીર યોગ્ય વર્ણનાઓ થાય છે. તે પ્રદેશ દૃઢિથી વધતાં ઉત્કૃષ્ટ અનંત સુધી થાય છે.

પ્રશ્ન—જાવન્ય ઉત્કૃષ્ટનું કેટલું અંતર છે ?

ઉત્તર—જાવન્યથી ઉત્કૃષ્ટ વિશેષ અધિક છે.

પ્રશ્ન—વિશેષ કેટલો છે ?

ઉત્તર—જાવન્ય વર્ણનાનોજ અનંત ભાગ છે, તેનું પળ અનંત પરમાણુપણું હોવાથી આહારક શરીર યોગ્ય વર્ણનાઓનું પ્રદેશ હ-તરથી વધતી વર્ણનાઓનું પળ અનંતપણું છે, તે ઉત્કૃષ્ટ વર્ણનામાંજ એકરૂપ હમેરવાથી જાવન્ય આહારક શરીરને અયોગ્ય વર્ણનાઓ થાય

છે ત્યારપછી પ્રદેશ દ્વિધિ વધતી હયાંસુધી ઉત્કૃષ્ટ અનંત થાય; ત્યાંસુધીજ આહારકશરીરના સ્વસ્મપણાથી અને બહુ પ્રદેશપણાથી તેને અયોગ્ય વર્ગાઓ છે, તેમ બાદરપણાથી અને અલ્પ પ્રદેશપણાથી તૈજસ શરીરને પણ અયોગ્ય છે.

પ્રશ્ન:—જયન્યઉત્કૃષ્ટને અહીં કેટલું અંતર છે ?

ઉત્તર—જયન્યથી ઉત્કૃષ્ટ અનંતગુણા છે.

પ્રશ્ન—કયા ગુણાકાર વદે ?

ઉત્તર—અમવ્યથી અનંતગુણા અને સિદ્ધથી અનંતમે ભાગે છે.

તેના ઉપર એકરૂપ નાત્વવાથી તૈજસ શરીરને યોગ્ય વર્ગાના જયન્ય છે, તે પ્રદેશદ્વિધિ વધતી ઉત્કૃષ્ટસુધી અનંતી થાય છે.

પ્રશ્ન—જયન્ય ઉત્કૃષ્ટનું અંતર કેટલું છે !

ઉત્તર—જયન્યથી ઉત્કૃષ્ટ વિશેષ અધિક છે, અને વિશેષ તે જયન્ય વર્ગાનાનો અનંત ભાગ છે, તેને પણ અનંત પ્રદેશપણું હોવાથી જયન્ય ઉત્કૃષ્ટની વચ્ચમાં રહેલી વર્ગાઓનું અનંતપણું છે, તૈજસની ઉત્કૃષ્ટ વર્ગાનાના ઉપર એકરૂપ નાત્વવાથી વધેલી જે વર્ગાના તે તૈજસ શરીરને અગ્રહણ યોગ્ય થાય છે એમ એક એક પ્રદેશ વધતાં ઉત્કૃષ્ટ અંતવાલી અનંતી વર્ગાઓ છે, તે તૈજસ શરીરને તેના અતિ સ્વસ્મપણાથી તથા બહુ પ્રદેશપણાથી અયોગ્ય છે, તેમ બાદરપણાથી અને અલ્પ પ્રદેશપણાથી ભાષા દ્રવ્યને પણ અયોગ્ય છે. જયન્ય ઉત્કૃષ્ટનું અનંત ગુણપણાથી વિશેષ છે અને તે ગુણાકાર અમવ્યથી અનંતગુણા અને સિદ્ધોથી અનંતમે ભાગે છે તે અયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગાનામાં એકરૂપ નાત્વવાથી જયન્ય ભાષા દ્રવ્યવર્ગાના થાય છે, તેની પણ પ્રદેશ દ્વિધિ ઉત્કૃષ્ટ વર્ગાના સુધી અનંત

સ્થાન છે. જવન્ય ઉત્કૃષ્ટનુ વિશેષ આ છે, જવન્ય વર્ગાના અનંતમેભાગે અધિક ઉત્કૃષ્ટ વર્ગા છે. અહીંયાં પણ અનંત ભાગનું અનંત પરમાણુપણું જાણવું તેથી આ એક વિગેરે પ્રદેશ દૃઢિના પ્રક્રમથી અયોગ્ય વર્ગાઓનું જવન્ય ઉત્કૃષ્ટપણું વિગેરે જાણવું. અહીંયાં વિશેષ આટલું છે કે જવન્ય ઉત્કૃષ્ટનો મેદ અહીંયાં અમવ્યથી અનંતગુણો અને સિદ્ધોથી અનંતમે ભાગે છે, તે વર્ગાઓનું પણ પૂર્વ હેતુ કદંબક (સમૂહ) થી ભાષા દ્રવ્ય અને આનાપાન (શ્વાસોચ્છવાસ) દ્રવ્યનું અયોગ્ય પણું જાણવું. અને અયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગામાં એક રૂપ નાંચેથી આનાપાન વર્ગા જવન્ય થાય છે. તેનાથી એક એક રૂપે વયતાં ઉત્કૃષ્ટ વર્ગાઓના અંતવાલી અનંતી થાય છે. જવન્યથી ઉત્કૃષ્ટ જવન્યથી અનંત ભાગ અધિક જાણવા તેના ઉપર એક રૂપ વયતાં જવન્ય ઉત્કૃષ્ટ મેદ વડે અગ્રહણ યોગ્ય વર્ગા છે. પણ વિશેષમાં અમવ્યોથી અનંત ગુણ અને સિદ્ધોથી અનંતમે ભાગે છે. ફરીથી અયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગા ઉપર પ્રદેશથી માંડીને દૃઢિ કરતાં જવન્ય ઉત્કૃષ્ટ મેદવાલી મનોદ્રવ્ય વર્ગા છે. જવન્ય વર્ગાનાં અનંતમો ભાગ વિશેષ છે. ફરીથી પ્રદેશના વયતા ક્રમથી અગ્રહણ વર્ગા છે. વિશેષમાં અમવ્યનો અનંત ગુણ વિગેરે છે. અને તે વર્ગાઓ પ્રદેશના વહુ પળાથી અને અતિ સૂક્ષ્મ પળાથી મનોદ્રવ્યને અયોગ્ય વર્ગાઓ છે, તથા અલ્પ પ્રદેશપળાથી અને વાદરપળાથી કાર્મર્મણ શરીરને પણ અયોગ્ય છે, તેના ઉપર એક રૂપ નાંચેથી જવન્ય કાર્મર્મણ શરીરની વર્ગા છે, વકી એક એક પ્રદેશની દૃઢિ કરતાં ઉત્કૃષ્ટ અનંત સુધી છે.

પ્રશ્ન—જવન્ય ઉત્કૃષ્ટનો શું વિશેષ છે. ?

ઉત્તર—જવન્ય વર્ગાનાં અનંતમો ભાગ અધિક તે ઉત્કૃષ્ટ વર્ગા છે, અને તે અનંત ભાગ અનંતા અનંત પરમાણુરૂપ હોવાથી

અનંત મેદથી મિત્ર કર્મ દ્રવ્યની વર્ણનાઓ છે, અને અહીં તેમનું પ્રયોજન છે. કારણ કે દ્રવ્ય કર્મના વ્યાખ્યાનની અહીં વાત ચાલે છે, અને હવે પછીની વર્ણનાઓ ક્રમે આવેલી છે, તે શિલ્પના ઉપર ઉપકારની હુદ્દિથી કહેવાય છે.

વલી ઉત્કૃષ્ટ કર્મવર્ણના ઉપર એક રૂપ નાંચવાથી જયન્ય ઉત્કૃષ્ટ મેદથી મિત્ર ધ્રુવ વર્ણના છે, તે જયન્યથી ઉત્કૃષ્ટી સર્વ જીવોથી અનંત ગુણી છે, તેના ઉપર એક રૂપ નાંચવાથી ક્રમવદે અનંતીજ જયન્ય ઉત્કૃષ્ટ મેદવાલી અધ્રુવ વર્ણના છે. અધ્રુવ પળાથી અધ્રુવ છે, કારણ કે તેના વિરુદ્ધ પક્ષવાલી ધ્રુવના સદ્ભાવથી તેનું અધ્રુવપણું છે. અહીં જયન્ય ઉત્કૃષ્ટનો મેદ હમણા ઉપર કહેલો તેજ છે—તે ઉત્કૃષ્ટના ઉપર એક એકની હુદ્દિ કરતાં જયન્ય ઉત્કૃષ્ટ મેદવાલી અનંતીજ શૂન્ય વર્ણનાઓ થાય છે, અને જયન્ય ઉત્કૃષ્ટનો વિશેષ પૂર્વ માફક છે. તેઓનો સંસારમાં પળ અભાવ છે, તેથી તેનું નામ શૂન્યવર્ણના રાહ્યું છે. તેમાં એમ કહું છે કે:—અધ્રુવવર્ણનાના ઉપર મેદશની હુદ્દિ અનંતીનો પળ સંભવ થતો નથી. એવી પ્રથમ શૂન્યવર્ણના છે. તેના ઉપર એકરૂપ વિગેરેની હુદ્દિ જયન્ય ઉત્કૃષ્ટ મેદવાલી મત્યેક શરીરની વર્ણના થાય છે. જયન્યથી ક્ષેત્રપલ્યોપમના અસંખ્યેય ભાગના મેદશ જેટલા ગુણી ઉત્કૃષ્ટ છે, તેના ઉપર એક એકરૂપની હુદ્દિ જયન્ય ઉત્કૃષ્ટ મેદવાલી અનંતીજ શૂન્ય વર્ણનાઓ થાય છે.

જયન્ય વર્ણનાથી ઉત્કૃષ્ટી અસંખ્ય ભાગ મેદશગુણી છે, તેનો અસંખ્યેય ભાગ પળ અસંખ્યેય લોકાકાશરૂપ છે. આ પ્રમાણે વીજી શૂન્યવર્ણના છે, તેના ઉપર એકરૂપાદિ હુદ્દિ વાદર નિગોદ શરીરની વર્ણના જયન્યથી છે, અને ક્ષેત્ર પલ્યોપમના અસંખ્યેય ભાગ મેદશ-ગુણી ઉત્કૃષ્ટી છે, તેના ઉપર એકરૂપ વિગેરેની હુદ્દિ જયન્ય ઉત્કૃષ્ટ મેદવાલી ત્રીજી શૂન્યવર્ણના છે. જયન્યથી અસંખ્યેય ગુણી ઉત્કૃષ્ટી છે.

પશ્ચઃ—ગુણાકાર કયો છે ? ઉત્તરઃ—આંગલના અસંખ્યેય ભાગ પ્રદેશની રાશિના આવલિકા કાલના અસંખ્યેય ભાગ સમય પ્રમાણે વારંવાર વર્ગમૂલના કરવાથી અસંખ્યેય ભાગ પ્રદેશ પ્રમાણે છે, તેના ઉપર એક એકરૂપની દૃઢિય જયન્ય ઉત્કુષ્ટ ભેદવાળી સૂક્ષ્મ નિગોદ શરીરની વર્ગના છે, જયન્યથી ઉત્કુષ્ટિ આવલિકાના કાલના અસંખ્યેય ભાગ સમયના ગુણાકાર જેટલી છે,

તેના ઉપર એક એક રૂપની દૃઢિય જયન્ય ઉત્કુષ્ટ ભેદવાળી ચોથી શૂન્યવર્ગના છે. જયન્યથી ઉત્કુષ્ટી ત્રોણુનો કરેલો લોકની અસંખ્યેય શ્રેણિઓ જેટલી છે, અને તે પ્રતરના અસંખ્યેય ભાગ બરાબર છે, તેના ઉપર એક એકરૂપની દૃઢિય જયન્ય ઉત્કુષ્ટ ભેદવાળી મહાસ્કંધ વર્ગના છે, જયન્યથી ઉત્કુષ્ટ ક્ષેત્ર પલ્યોપમના અસંખ્યેય અથવા સંખ્યેયગુણા છે.

આ પ્રમાણે સંક્ષેપથી વર્ગનાઓ કહી છે, વિશેષ જાણવા ઇચ્છનારે કર્મપ્રકૃતિ નામનો ગ્રંથ જોવો જોઈય.

હવે પ્રયોગ કર્મ કહે છે—વીર્યાતરાયના ક્ષય ઉપશમથી મગદ થયેલ વીર્યવાલા આત્માથી પ્રકર્ષે કરીને યોજાય તે પ્રયોગ છે. તે મન વાંચને અને કાયાના લક્ષણવાળો પંદર પ્રકારે છે તેની વિગત.

મન યોગમાં—સત્ય, અસત્ય, મિશ્ર, તથા ન સત્ય ન અસત્ય એમ ચાર પ્રકારે છે, તેમજ વચન યોગ પણ ચાર પ્રકારે છે અને કાયા યોગ સાત પ્રકારે છે, તે વતાવે છે. (૧) ઔદારિક (૨) ઔદારિક મિશ્ર (૩) વૈક્રિય (૪) વૈક્રિય મિશ્ર (૫) આહારક (૬) આહારક મિશ્ર (૭) કાર્મણ યોગ એમ પંદર ભેદ થયા તેમાં મનયોગ મનપર્યાસિથી પર્યાસ થયેલા મનુષ્ય વિગેરેને છે. વચન યોગ—વેદિન્દ્રિય વિગેરે જીવોને છે. ઔદારિક યોગ તિર્યંચ તથા મનુષ્યને શરીર પર્યાસિની પછીથી છે. ત્યાર પહેલાં મિશ્ર જાણવો અથવા

કેવલી ભગવંતને સમુદ્ધાતની અવસ્થામાં વીજા હઠા અને સાતમા સમયમાં છે. વૈક્રિયકાય યોગ દેવ નારક અને વાદર વાયુકાયને છે, અથવા વીજા કોઈ વૈક્રિય લઘિવાલાને હોય છે. તેનો મિશ્ર યોગ દેવતા નારકિને ઉત્પત્તિ સમયે છે અથવા નહું વૈક્રિય શરીર વનાવનાર વીજાને પળ હોય છે, આહારક યોગ ચૌદ પૂર્વી સાધુ ડ્યારે આહારક શરીરમાં સ્થિત હોય છે ત્યારે છે અને તેનો મિશ્ર-યોગ નિર્વર્તના (વનાવવા) ના કાલમાં હોય છે.

કાર્મણ યોગ—વિગ્રહ ગતિમાં અથવા કેવલિ સમુદ્ધાતમાં ત્રીજા ચોથા પાંચમા સમયમાં છે.

આ પ્રમાણે પંદર પ્રકારના યોગવદે આત્મા આઠ પ્રદેશને છોડીને તપેલા વાસણમાં હલ્કતા પાણીની માફક ઉદ્વર્તમાન સર્વ આત્માના પ્રદેશોવદે આત્મા પ્રદેશની અવષ્ટબ્ધ આકાશ ભાગમાં રહેલ કાર્મણશરીરને યોગ્ય કર્મદલને જે વાંધે છે તેને પ્રયોગકર્મ કહે છે. કહું છે કે—

“ જાવ ણં દ્વસ જીવે દ્વયંદ, વેયંદ, ચલંદ, ફંદરૂંદયાદિ તાવ ણં અદ્વિહવંધપ્ વા સત્તવિહવંધપ્ વા હ્વિહવંધપ્ વા દ્વગવિહવંધપ્ વા નો ણં અવંધપ્ ” ।

ડ્યાં સુધી આ જીવ હાલે છે. વધારે હાલે છે. ચાલે છે. ફરકે છે. ત્યાં સુધી આઠ પ્રકારના કર્મનો વંધક સાત પ્રકારના છ પ્રકારના અથવા એક પ્રકારના પળ કર્મનો વંધક છે, પળ તે અવંધક હોતોજ નથી.

સમુદાન કર્મ—(સમુદાન શબ્દની ઉત્પત્તિ સં. તથા આ ઉપસર્ગ સાથે દા. ધાતુ જે દેવતા અર્થમાં છે, તેનું લ્યુટ અંતથી પુષોદર વિગેરે

પાઠ વહે આકારનો ઉકાર આદેશ થવાથી સમાદાનને વદહે સમુદાન શબ્દ થયો છે.) તેમાં પ્રયોગ કર્મવહે એક રૂપ પણે ગ્રહણ કરેલી કર્મ વર્ણનાઓની સમ્યક્ મૂલ ઉત્તર પદ્ધતિ સ્થિતિ અનુભાવ અને પ્રદેશ વંધવાળા મેદવહે આ ઉપસર્ગ (જેનો અર્થ મર્ચાંદા છે તે.) વહે દેશ (થોડો) સર્વ ઉપધાતી રૂપ વહે તેજ પ્રમાણે સ્પૃષ્ઠ નિશ્ચત્ત નિકાચિત્ત ઈવી ત્રણ ગ્વસ્થા વહે જે સ્વીકાર કરવો તેજ સમુદાન છે, અને તે કર્મનું નામ સમુદાન કર્મ છે.

તેમાં મૂલ પદ્ધતિનો વંધ જ્ઞાનઆવરણીય વિગેરે આઠ પ્રકારે છે, અને ઉત્તર પદ્ધતિનો વંધ જુદો જુદો છે, તે વતાવે છે. જ્ઞાન આવરણીયના પાંચ મેદ છે. મતિ શ્રુત અવધિ મનપર્યાય તથા કેવલ એમ પાંચ મેદે જ્ઞાન છે. તેનું આવરણ કરનાર સર્વ ધાતી ફક્ત કેવલજ્ઞાનનું છે.

અને વાકીના ચારનાં આવરણ દેશધાતિ અથવા સર્વધાતિ છે. દર્શનાંવરણીય કર્મ નવ પ્રકારે છે. તેમાં પાંચ પ્રકારની નિદ્રા તથા ચાર પ્રકારનું દર્શન. તેને આવરણ કરનાર જાળું. નિદ્રા રંચક છે. તે મેલવેલા દર્શનની લલિય તેના ઉપયોગને ઉપધાત કરનાર છે, અને દર્શન ચતુષ્ઠય તે દર્શનલલિયની પ્રાપ્તિનેજ આવરણ કરનાર છે. અહીંયાં પણ કેવલ દર્શનઆવરણ સર્વધાતિ છે. વાકીના દેશથી છે.

વેદનીયકર્મ, સાતા અને અસાતા એમ બે મેદે છે. મોહનીયકર્મ, દર્શનચરિત્ર મેદથી બે પ્રકારે છે. તેમાં દર્શનમોહનીય મિથ્યાત્વાદિ ઉદયમાં આવતું ત્રણ મેદે છે, અને વંધમાં તો એક પ્રકારે છે.

ચારિત્રમોહનીય સોલ કષાય, તવ નોકષાય એમ પચીસ પ્રકારે છે.

અહીંયાં પણ મિથ્યાત્વ, મોહનીય, તથા સંજ્વલન કષાય છોડીને ચાર કષાયો સર્વપાતિ છે, અને બાકીના દેશપાતિ છે.

આયુષ્યકર્મ ચાર પ્રકારે છે. તે નારકાદિ મેદવાળાં છે. નામકર્મ વેતાલીસ મેદ છે, તેમાં ગતિ વિગેરે મેદ છે. વાલી ઉત્તર પ્રકૃતિથી તાણું (૯૩) મેદ છે, તેનો છુલાસો કહે છે. ગતિ નારક; વિગેરે ચાર મેદ છે. જાતિ एकेन्द्रिय વિગેરે પાંચ છે. શરીરો ઔદારિક વિગેરે પાંચ છે. ઔદારિક વૈક્રિય, અને આહારક. એમ ત્રણ શરીરનાં અંગોપાંગ ત્રણ છે.

નિર્માણનામ સર્વજીવ શરીરનાં અવયવનું નિષ્પાદક (બનાવનાર) હોવાથી એક પ્રકારે છે.

બંધનનામ ઔદારિક વિગેરે કર્મવર્ગનાંનું એકપણું કરનાર પાંચ પ્રકારે છે, તથા સંચાતનામ ઔદારિક વિગેરે કર્મવર્ગનાની રચના વિશેષકરીને સ્થાપનાર તે પાંચ પ્રકારે છે. સંસ્થાનનામ સમચતુરસ (બધી વાજુ સરસું) વિગેરે છ પ્રકારે છે.

સંહનનનામ વજ્રરૂપમનારાચ વિગેરે છ પ્રકારે છે. સ્પર્શ આઠ પ્રકારે છે. રસ પાંચ પ્રકારે છે. ગંધ બે પ્રકારે છે અને વર્ણ પાંચ પ્રકારે છે—

અનુપૂર્વી નારક વિગેરે ચાર પ્રકારે છે.

વિદ્યાયોગતિ પ્રશસ્ત તથા અપ્રશસ્ત એમ બે મેદે છે. અગુરુલયુ ઉપવાત પરાવાત આતપ ઉદ્યોત ઉચ્છવાસ પ્રત્યેક સાધારણ ત્રસ સ્થાવર શુભ અશુભ સુમગ દુર્મગ સુસ્વર દુઃસ્વર સ્પૃશ્ય વાદર પૃથાક્ષક અપૃથાક્ષક સ્થિર અસ્થિર આદેય અનાદેય યજ્ઞ કીર્તિ અપજ્ઞ કીર્તિ તીર્થેકરનામ આ બધી પ્રકૃતિઓ દરેક એકજ પ્રકારની છે (આનુ વધારે વર્ણન પહેલા કર્મ ગ્રંથમાં નામ કર્મની પ્રકૃતિમાંનુંઓ)

गोच कर्म—ते उंच अने नीच एम वे भेदे छे.

अंतराय कर्म—दान, लाभ, भोग उपभोग, वीर्य एम पांचने अंतराय करनार पांच भेदे छे. आ प्रमाणे मूल तथा उत्तर प्रकृति बंधनो भेद बताव्यो छे.

हवे प्रकृतिबंधना कारणो बतावे छे.

“ पडिणीयसंतराइय उवघाए तएओस णिणहवणे ॥ आवरणहुंगं बन्धइ भूओ अच्चासणाए य ॥ १ ॥

ज्ञानआवरणहुं तथा दर्शनआवरणहुं कर्म केम बांधे ते बतावे छे. ज्ञान भणनारहुं ब्रह्मणुं करे, अंतराय करे उपघात करे, द्वेष करे भणावनारनो गुण भूले अथवा ज्ञानी अथवा ज्ञाननी आशातना (निंदा) करे ज्ञान दर्शन ए बन्ने प्रकारहुं आवरण बंधाय छे. भूयाणुकंपवयजोगउज्जुओ खंतिदाणगुरुमत्तो । बंधइ भूओ सायं विचरीए बंधई इयरं ॥ २ ॥

जीवोनी दया व्रतयोगमां उद्यम करे क्षमा राखे दान आपे सद्गुरुनो भक्त होय आवो जीव सातावेदनीय कर्म बांधे, अने तेनाथी उलटो एटले जीव हिंसा करनार विगेरे दुर्गुणवाळो जीव असातावेदनीयकर्म बांधे.

अरहंतसिद्धचेइयतव सुअगुरुसाधुसंघपडिणीओ । बन्धइ दंसणमोहं अणंतसंसारिओ जेणं ॥ ३ ॥

तीर्थंकर सिद्ध चैत्य, तप, श्रुत, गुरु, साधु, संग आज्ञे धर्मना पोषको छे तेमनो प्रत्यनीक (ब्रह्म) थाय तो ते पापबहे दर्शन मोहनीयकर्म अने अनंत संसार अमणहुं कर्म बांधे.

तिव्वकस्माओ बहुमोह परिणतो रागदोससंजुत्तो । बंधइ चरित्तमोहं दुविहं पि चरित्तगुणघाई ॥ ४ ॥

તીવ્ર કષાયવાળો (ઘળી ક્રોધો વિગેરે) વહુ મોહવાળો રાગદ્વેષથી ભરેલો તે જીવ વંને પ્રકારનો ચારિત્ર મોહ જે ચારિત્ર ગુણનો યાતક છે તેને વાંધે છે.

મિચ્છદિદ્દી મહારંભપરિગ્રહો તિવ્વલોભ ણિસ્સીલો । નિરઆડયં નિવંધઈ પાવમસી રોહપરિણામો ॥ ૫ ॥

મિથ્યાદ્રુષ્ટિ મહાન આરંભ પરિગ્રહવાળો, ઘળો લોભોનિઃશીલ, (દુરાચારી.) જીવ પાપની બુદ્ધિવાળો હોવાથી તથા મનમાં રોદ્ર (દુષ્ટ) પરિણામવાળો હોવાથી નરકનું આયુષ્ય વાંધે છે—

ઉન્નમગ્ગદેસઓ સમગણાસઓ મૂઢહિયય માહહો । સઢસીલો, અ સસહો, તિરિઆડં વંધઈ જીવો ॥ ૬ ॥

ઉન્નમાર્ગ (કુમાર્ગ) માં દોરનાર સુમાર્ગનો નાશક મૂઢ હૃદયવાળો, કપટી શઠતા કરનારો, ચાલ્યવાળો તે જીવ તિર્યંચનું આયુષ્ય વાંધે છે. પગતીણ તણુકસાઓ દ્રાણરઓ સીલસંજમવિહૂણો । મહિન્નમગુણેહિં જુત્તો, મણુયાડં બન્ધઈ જીવો ॥ ૭ ॥

સ્વભાવથીજ ક્રોધાદિ ઓછા હોય, દાનમાં રક્ત હોય, શીલ સંયમમાં ઓછાશવાળો હોય, મધ્યમ ગુણે કરીને યુક્ત હોય, તે જીવ મનુષ્યનું આયુષ્ય વાંધે છે.

અણુવ્યયમહવણ્હિ ય બાલતવોઽકામનિજરાણ ય । દેવાડયં ણિવંધઈ, સમમહિદ્દી ડ જો જીવો ॥ ૮ ॥

અણુવ્રત, મહાવ્રત, પાલે. તથા વાલ તપ કરે—અકામનિર્જરા કરે અને સમ્યક્ દ્રુષ્ટિ હોય. તે જીવ દેવનું આયુષ્ય વાંધે છે—

મળવચ્છાકાચવંકો માહસ્ત્રો મારવેહિં પડિવહ્નો । અસુખં બંધઈ નામં તપ્પડિપકવેહિં સુખનામં ॥ ૯ ॥

મન વચન કાયાથી વક્ર હોય, અહંકારમાં વહેલો હોય. આ દુર્ગુણોથી અશુભનામકર્મ બાંધે છે, અને તેનાથી હલદો દટલે મન વચન કાયાથી સરલ હોય, નિષ્કપટ હોય; એવા મદ્ગુણવાળો શુભનામ કર્મ બાંધે છે.

અરિહંતાદિસુ ભક્તો સુતરઈ પયણુમાણ ગુણપેહો । બન્ધઈ ઉચ્ચાગોયં વિવરીણ બન્ધઈ ડ્યરં ॥ ૧૦ ॥

જિનેશ્વર વિગેરે પંચ પારમેષ્ઠિનો ભક્ત હોય; સૂત્ર ભળવાની રૂચીવાળો હોય; અહંકારી ન હોય; ગુણોનો રાગી હોય; તે ડુંચ ગોત્ર બાંધે છે. અને તેનાથી હલદા ગુણ (દુર્ગુણવાળો) નીચ ગોત્ર બાંધે છે.

પાણવહાદોસુ રતો, જિણપૂયામોક્ષમગ્ધિમયરો । અજ્ઞેઈ અંતરાયં, ણ લહઈ જેણિચ્છયં લામં ॥ ૧૧ ॥

પ્રાણવધ (જીવહિંસા) વિગેરે પાપમાં રત્ત જિનેશ્વરની પૂજા તથા મોક્ષમાર્ગનાં જે કૃત્ય તેમાં વિઘ્ન કરનારો હોય; તે અંતરાય કર્મ બાંધે છે, અને તે કર્મના પ્રતાપથી ફિચ્છત વસ્તુ મેલવતો નથી.

સ્થિતિવન્ધ—મૂલ અને ઉત્તર પ્રકૃતિઓનો ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય (સૌથી થોડો) એવા બે ભેદ છે, તેમાં હ્લકૃષ્ટથી મૂલ પ્રકૃતિ જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય વેદનીય અંતરાય એ ચાર કર્મની ૩૩ કોહાકોહી સાગરોપમ સ્થિતિ છે. અને જેટલી કોહાકોહી સ્થિતિ હોય; તેટલા સેકડા વર્ષો સુધી અવાધા હોય; ત્યારપછી પ્રદેશથી અથવા વિપાકથી કર્મનો અનુભવ (મોગવધું) થાય એ પ્રમાણે દરેક કર્મની સ્થિતિમાં જાણવું.

મોહનીયકર્મની ૭૦ કોઢાકોડી સાગરોપમ છે. નામ અને ગોત્રની ૨૦ કોઢાકોડી સાગરોપમ છે. આયુષ્યકર્મની ફક્ત ૩૩ સાગરોપમની છે, તેમાં પૂર્વકોડીનો ત્રીજો ભાગ અવાધા કાઢ છે.

હવે જયન્યથી કહે છે—જ્ઞાનદર્શનનાં, આવરણ, મોહનીય, અંતરાય, ए ચાર કર્મના જયન્યવન્ધની સ્થિતિ અંતર્હૃત્તેની છે. નામ-ગોત્રની આઠ મુહૂર્ત્તેની છે વેદનીયકર્મની ૧૨, અને આયુષ્યની જે સૌથી ઘુલ્લક (નાનો) ભવ છે—તે નિરોગી મનુષ્યના શ્વાસોશ્વાસના કાલના લગભગ ૧૭મે ભાગે છે. (યુવાન માણસના एઠ શ્વાસોશ્વાસમાં નિગોદના જીવના ૧૭ ભવ લગભગ ધાય છે.) હવે વલ્લે ઉત્કૃષ્ટ જયન્ય વન્ધને ઉત્તર પ્રકૃતિ આશ્રયી કહે છે.

મતિ શ્રુત અવધિ મનઃપર્યાય કેવલ આવરણ નિદ્રા પંચક ચક્ષુ દર્શન વિગેરે ચતુલ્ક અસાતા વેદનીય તથા દાન અંતરાય વિગેરે પાંચ આ વધીની ઇટલે ૨૦ ઉત્તર પ્રકૃતિની ૩૦ કોઢાકોડી સાગરોપમ છે. સ્ત્રીવેદ સાતા વેદનીય મનુષ્ય ગતિ તથા અનુપુર્વી ए ચાર પ્રકૃતિની ૧૫ કોઢાકોડી સાગરોપમ છે.

મિથ્યાત્વ મોહનીયની ૭૦ની છે. અને ૧૬ કથાયની ૪૦ કોઢાકોડી સાગરોપમ છે.

(૧) નપુંશક વેદ (૨) અરતિ (૩) શોક (૪) મય (૫) જુગુપ્સા (૬) નરક (૭) તિર્યંચ ए વે ગતિ તથા (૮) एકેન્દ્રિય (૯) પંચેન્દ્રિય જાતિ (૧૦) ઔદારિક (૧૧) વૈક્રિય શરીર તથા તે (૧૨-૧૩) વલ્લેનાં અંગોપાંગ તથા (૧૪) તૈજસ (૧૫) કાર્મણ (૧૬) હુંદક સંસ્થાન (૧૭) હેહુ સંહનન (૧૮) વર્ણ, (૧૯) ગધ (૨૦) રસ. (૨૧) સ્પર્શ. (૨૨) નરક. (૨૩) તિર્યંચ અનુપુર્વી (૨૪)

અમુક્લણુ(૨૫) હપથાત [૨૬] પરાથાત [૨૭] હચ્છવાસ [૨૮] આતપ [૨૯] હયોન. [૩૦] અપશસ્ત વિહાયોગતિ [૩૧] ત્રસ [૩૨] સ્થાવર [૩૩] વાદર [૩૪] પર્યાસક [૩૫] પ્રત્યેક [૩૬] અસ્થિર [૩૭] અશુભ. [૩૮] દુર્ભંગ. [૩૯] દુઃસ્વર. [૪૦] અનાદેય (૪૧) અપશ કોર્તિ,(૪૨) નિર્માણ. (૪૩) નીચ ગોત્ર. એ પ્રમાણે ૪૩ પ્રકૃતિની ૨૦ કોઢાકોડી સાગરોપમ છે.

(૧) પુંવેદ. (૨) હાસ્ય (૩) રતિ (૪) દેવગતિ તથા (૫) અનુપૂર્વી એ વે તથા. ૬, પહેલું સંસ્થાન ૭, સંહનન ૮, પ્રશસ્ત વિહાયોગતિ ૯, સ્થિર ૧૦, શુભ. ૧૧, સુભાગ ૧૨, સુસ્વર ૧૩, આદેય ૧૪, યશ કીર્તિ ૧૫, હંચ ગોત્ર એ ૧૫ ઉત્તર પ્રકૃતિની ૧૦ કોઢાકોડી સાગરોપમ સ્થિતિ છે. ન્યગ્રોથ સંસ્થાન વીજું સંહનન એ વેની ૧૨ કોઢાકોડી સાગરોપમ સ્થિતિ છે.

ત્રીજું સંસ્થાન નારાચ સંહનન એ વન્નેની ૧૪ તથા કુન્જ સંસ્થાન અર્ધનારાચ સંહનનની ૧૬ તથા ૧, વામન સંસ્થાન ૨, કીલિકા સંહનન તથા ૩, વે ૪, ત્રણ ૫, ચાર હન્દ્રિ જાતિ તથા ૬, સૂક્ષ્મ ૭, અપર્યાસક ૮, સાધારણ એ ૮ પ્રકૃતિની ૧૮, તથા આહારક શરીર તથા અંગોપાંગ તથા તીર્થંકર નામ એ ત્રણની એક કોઢાકોડી સાગરોપમ સ્થિતિ છે. અને તે દરેકની અવાધા મિત્ર અંતર્મુહુર્ત કાલ્લી છે. દેવ નારકિનું આયુષ્ય ૩૩ સાગરોપમ છે અને તિર્થંચ મનુષ્યનું આયુષ્ય ત્રણ પલ્યોપમ છે. અને પૂર્વ કોડીનો ત્રીજો ભાગ અવાધા છે. આ પ્રમાણે હત્કુહ સ્થિતિવન્ધ કહ્યો.

હવે જવન્ધ સ્થિતિવન્ધ કહે છે—મતિ વિગેરે ૫ તથા ચક્ષુ દર્શન આવરણ વિગેરે ૪, સંજવલન લોભ દાનાદિક અંતરાય પંચક એ ૧૫ પ્રકૃતિનો અંતર્મુહુર્ત સ્થિતિ વન્ધ છે. અને અવાધા પણ અંતર્મુહુર્ત છે.

निदा पंचक तथा असाता वेदनिय ए छतुं एक सागरपमना सातमा भागना त्रण लेवा १×८) तेन सागरपमथी पल्योपमनो असंख्येय भाग ओछो लेवो.

સાતા વેદનીપનો કાઠ ૧૨ મુહુર્ત છે, અને અંતર્મુહુર્તની અબાધા છે. તથા મિથ્યાત્વની સાગરોપમમાં પલ્યોપમથી અસંખ્યેય ભાગ ઓછો લેવો.

પહેલા ૧૨ કષાય તે સાગરોપમના ઃ લેવા અને પલ્યોપમથી અસંલ્લેય ભાગ ઓછો લેવો. સંજ્વલન ક્રોધની વે માસ છે. માનની એક માસ, માયાની અઢધો માસ; પુંવેદની આઠ વર્ષ સ્થિતિ છે. આ વધામાં અંતર્મૂર્ત્તની અવાધા છે. વાકીના કષાય મનુષ્ય તિર્યંચ ગતિ પન્વેન્દ્રિય જાતિ ઔદારિક તથા તેનાં અંગોપાંગ તથા તૈજસ કાર્મણ હ સંસ્થાન તથા સંહ- નન વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, તિર્યંચ, મનુષ્ય, અનુપૂર્વી, અણુસ્લુષુ, ઉપવાત, પરાવાત, ઉચ્છવાસ આતપ ઉદ્યોત, પ્રજાસ્ત, અપ્રજાસ્ત વિદ્યાયોગતિ, યજ્ઞઃ કીર્તિ. છોડીને ત્રસ આદિ ૨૦ પ્રકૃતિ નિર્માણ નીચગોત્ર દેવગતિ અનુપૂર્વી. મલીને ૨ તથા નરકગતિ અનુપૂર્વી. ૨ વૈક્રિય શરીર તથા અંગોપાંગ એમ ૬૮ ઉત્તર પ્રકૃતિની સ્થિતિ ઃ સાગરોપમ અને પલ્યોપમનો અસંલ્લેય ભાગ ઓછો છે. તેમાં અંતર્મૂર્ત્ત- ત્તની અવાધા છે. વૈક્રિય ષટ્કની હજાર સાગરોપમના ઃ ભાગ લેવા. તેમાં પલ્યોપમનો અસંલ્લેય ભાગ ઓછો છે. તેમાં અંતર્મૂર્ત્તની અવાધા છે. આદ્યારક શરીર તેનું અંગોપાંગ તથા તીર્થંકર નામની સાગરોપમ કોટીકોટી સ્થિતિ છે. મિત્ર અન્તર્મૂર્ત્ત અવાધા છે.

ઉત્તર—ઉત્કૃષ્ઠી સંસ્કૃત્ય, ગુણહીન જવન્ય છે. યશ, કીર્તિ તથા ડંચ ગોચ એ વજ્રેની સ્થિતિ આઠ મુહુર્ત છે. અને અન્તર્મુહુર્તની અવાધા છે. દેવ અને નારકિનું આયુષ્ય, દશહજાર વર્ષનું છે. અને અંતર્મુહુર્તની અવાધા છે. તિર્થંચ મનુષ્યના આયુષ્યની સ્થિતિ, ક્ષુલ્લક મય અને અંતર્મુહુર્તની અવાધા છે. વન્યન, સંવાત, એ વજ્રેની ઔદારિક વિગેરે શરીરની સાથે રહેવાથી તેની અંદરજ ઉત્કૃષ્ઠ જ-વન્ય મેદ જાણવો સ્થિતિવન્ય કહ્યો

હવે અનુભવ વન્ય કહે છે—તેમાં શુભ, અશુભ, પ્રયોગ કર્મથી ઉત્પન્ન થણ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અને પ્રદેશસ્થ, કર્મ પ્રકૃતિનું તીવ્ર મંદ અનુભવપણે જે અનુભવાય (મોગવાય) તે અનુભવ (રસ) છે, તે રસ એક બે ત્રણ ચાર સ્થાન મેદ વડે જાણવો.

તેમાં અશુભ પ્રકૃતિનું કોપાતકી ના ઉકાલેલા રસ જેવો તેમાં અડધો રહે. ત્રીજો ભાગ રહે. ચોથો ભાગ રહે તે અનુક્રમે તીવ્ર અનુભવ જાણવો. [કઢવા પદાર્થના રસને ઉકાલતાં પાણી જેમ ઓછું રહે તેમ કઢવાસ વધારે થાય છે, તેમ અશુભ કર્મનું દલ જેમ વધારે ચીકણું થાય તેમ વધારે દુઃસ્વ મોગવનું પડે છે.]

હવે મંદ અનુભવ કહે છે—મંદ રસનો અનુભવ તે જાહ [ફુલ] રસમાં એક બે ત્રણ ચારણું પાણી વધારે નાસ્તવાથી રસની મુગંધો ઓછી થઈ જાય છે, તે પ્રમાણે કર્મની પણ ચીકણાસ ઓછી હોય તો ઓછું દુઃસ્વ મોગવનું પડે છે.

શુભ પ્રકૃતિનો રસ દુધ તથા શેરડીના રસ જેવો મીઠો જાણવો. તેમાં પણ પૂર્વ માફક યોજના કરવી, ઇટલે કોષાતકી તથા શેરડીના રસમાં પાણીનું એક વિંદુ વિગેરે નાસ્તવાથી અથવા રસ વધારે નાસ્તવાથી તેના મેદોનું અન્તપણું જાણવું. અહીં આયુષ્યમાં

ચાર પ્રકૃતિઓ ભવવિપાકિની છે. (તે ભવમાં ગયા પછી ભોગવાય છે. તથા ચાર અનુપૂર્વીઓ ક્ષેત્રવિપાકિની છે.) તે ક્ષેત્રોમાં જતાં હૃદયમાં આવે છે.

શરીર, સંસ્થાન, અંગોપાંગ, સંઘાત, સંહનન, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, અગુરુલ્યુ, હપઘાત, પરાઘાત, હ્યોત, આતપ, નિર્માણ, મત્યેક, સાધારણ, સ્થિર, અસ્થિર, શુભ તથા અશુભ રૂપવાલી છે, તે વધીપુદ્ગલવિપાકિની છે, અને બાકીની જ્ઞાન આવરણ વિગેરે જીવવિપાકિની છે, એમ અનુભાવ બંધ કરાશે.

હવે પ્રદેશબંધ કહે છે—તે એક પ્રકાર વિગેરે બંધકની અક્ષેપાદ થાય છે, તેમાં કોઈ એક પ્રકારે કર્મ બાંધે, તે વલતે પ્રયોગ કર્મ વઢે એક સમયમાં પ્રહણ કરેલા પુદ્ગલો સાતાવેદનીયના ભાવવઢે વિશેષ કરીને પરિણમે છે, પણ હ પ્રકારનું કર્મ બાંધનારને આયુષ્ય તથા મોહનીયકર્મ હોદીને હ કર્મનો બંધ જાણવો; તથા સાત પ્રકારે બાંધનારને આયુષ્ય હોદીને સાત પ્રકારે જાણવો; તથા આઠ પ્રકારનાં કર્મ બાંધનારો તે આઠ પ્રકારે જાણવો; તેમાં પહેલા સમયમાં પ્રહણ કરેલાં પુદ્ગલો સમુદાનવઢે, વીજા વિગેરે સમયમાં અલ્પ બહુપ્રદેશપણે આ કર્મવઢે સ્થાપે છે.

તેમાં આયુષ્યનાં થોડાં પુદ્ગલો છે, તેથી વિશેષ અધિકનામ ગોઝના પ્રત્યેકના છે, તે વંને (વરાવર) હુલ્ય છે, તેથી વિશેષ અધિક જ્ઞાનદર્શન—આવરણના તથા અંતરાયના દેરેકના છે, તેથી વિશેષ અધિક મોહનીયકર્મના છે.

પ્રશ્ન:—તેથી વિશેષ અધિક એમ નિર્દારણમાં પાંચમી વિભક્તિ છે, તે પા. ૨-૩ ૪૨ સૂત્ર પ્રમાણે કરાય છે, પૃથકે પુનો અર્થ

હવો છે કે, વિભાગ તે વિષત્ક તેમાં પાંચમી વિમત્કિ લેતાં; જેમાં અત્યંત વિભાગ હોય; તેમાંજ થાય છે. જેમકે મથુરા નગરીના ર-
હેવાસીથી પાટલીપુત્રના રહેવાસી વધારે સ્વવાળા છે, પણ અહીં કર્મ પુદ્ગલોનું સદા એકપણું છે, તે પ્રમાણે અવસ્થાઓનુંજ બુદ્ધિ પ્રમાણે
વહુપ્રદેશ વિગેરેના ગુણવહે પ્રથ્ક કરવાનું વતાવ્યું; તેમાં છટ્ટી અથવા સાતમી વિમત્કિ વાપરવી ઠીક છે. જેમકે ગાયોના અથવા
ગાયોમાં આ કાલી ગાય વધારે દુધવાળી છે.

ઉત્તર;—તમે વતાવેલો દોષ ચરાવર નથી. જેમાં અવધિ (મર્યાદા) અને અવધિવાલો સામાન્યવાચક શબ્દ યોજીય, ત્યાં છટ્ટી
સાતમી વિમત્કિ હોય છે, અને જ્યાં નિર્દારિણ પાં. ૨-૩-૪૧ આ સૂત્રવહે કરાય છે. જેમ ગાયોમાં કાલી ગાય સૌથી વધારે દુધવાળી
છે. મનુષ્યમાં પટનાના રહેવાસી વધારે પૈસાદાર છે. તેમ કર્મવર્ગણાના પુદ્ગલો વેદનીયકર્મમાં વહુ વધારે છે, પણ જેમાં વિશેષ
વાચીશબ્દ અવધિપણે લઈય ત્યાં પાંચમી વિમત્કિજ વપરાય જેમકે—સંહ, મુંહ, શબલ, શાબલેય, ધવલ ધાવલેય આ વ્યત્કિઓથી
કાલી ગાય વધારે દુધવાળી છે. અહીંઆં તેવો વિભાગ પોતે કારણ નથી અથવા વિભાગ વિના છે. જેથી મથુરા પાટલીપુત્રકાદિ વિ-
ભાગ વહે વિમત્કોનું સામાન્ય મનુષ્ય વિગેરે શબ્દ ઉચ્ચારણમાં છટ્ટી સાતમી વિમત્કિ થાય છે. પણ જ્યાં મથુરાના રહેવાસી વિગેરેમાં
કાંઈ પણ વિશેષ અવધિપણે લેવાય તેમાં કાર્યવશથી એક સ્થાનમાં પણ પાંચમી વિમત્કિજ લેવાય, તેજ પ્રમાણે અહીંઆં કર્મવર્ગણાના
એકપણામાં તેના વિશેષના અવધિપણે ઉપાદાન કરવાથી પાંચમીજ વિષત્ક યોગ્ય છે. તેથી વિશેષ અધિક વેદનીયમાં છે. આ પ્રમાણે
પ્રદેશવંધ કહ્યો. તથા સમુદાન કર્મ પણ કહ્યું.

હવે ઇર્યાપથિક કહે છે—ઈર, થાતુનો અર્થ ગતિ અને પ્રેરણા છે. અને ભાવમાં ય પ્રત્યય લાગવાથી સ્ત્રીલિંગે ઇર્યા શબ્દ થાય છે, તેનોપંથ તે ઇર્યા પંથ છે તેનો આશ્રય થાય તે ઇર્યાપથિક જાણવી. પ્રશ્ન—ઈર્યાનો રંથ કયો છે ! કે જેને આશ્રયી પથિકી થાય છે ?
 ઉત્તર—આ વ્યુત્પત્તિ (ઉત્પન્ન થવાને) નિમિત્ત છે કારણ કે તે ઉમા રહેનારને પળ થાય છે. પળ પ્રવૃત્તિ નિમિત્ત તો સ્થિતિનો અભાવ છે, અને તે હપજાંત ક્ષીણમોહ તથા સયોગીકેવલીને હોય છે કારણ કે સંયોગીકેવલીઓ બેઠેલા હોય તોપણ નિશ્ચયથી સૂક્ષ્મ ગોત્રના સંચારવાલા હોય છે.

“કેવલી પં મંતે ! અસ્મિં સમયંસિ જેસુ આગાસપદેસેસુ હરથં વા પાયં વા ઓગાહિત્તા પં પડિસા-
 હરેજ્ઞા, પમ્ પં મંતે ! કેવલો તેસુ ચેવાગાસપદેસેસુ પડિસાહરિત્તણ ? પો ઇણહે સમહે, કહં ?, કે-
 વલિસસપં ચલાઈં સરીરોવગરણાઈં મવંતિ, ચલોવગરણત્તાણ કેવલો પો સઆણતિ તેસુ ચેવાગા સ-
 પદેસેસુ હરથં વા પાયં વા પડિસાહરિત્તણ”

પ્રશ્ન—હે મગવંત ? જે સમયમાં કેવલજ્ઞાનીણ જે આકાશ પ્રદેશોમાં હાથ અથવા પગ પહેલાં મુકીને પાછો તે જગ્યાણ લઈ શકે ?
 ઉત્તર—હે ગૌતમ. તે સમર્થ નથી. પ્રશ્ન—શા માટે. ? ઉત્તર—કેવલજ્ઞાનીના પોતાનાશરીરના ભાગો ચલાયમાન હોય છે, તેથી કરીને જે ભાગમાં પ્રથમ હાથ પગ મૂક્યા હોય ત્યાંથી પાછા લેતાં સહેજમાજ વાંકું થઈ જાય. ઇટલે થોડો ફેર પડી જાય.
 આપ્રમાણે વધારે સૂક્ષ્મ શરીરના સંચારરૂપ યોગવદે જે કર્મ વંધાય તે ઇર્યામાં થપ્પલ હોવાથી ઇર્યાપથિક છે. કારણકે તેમાં

ગતિનોજ હેતુ છે, અને તે બે સમયનો છે એટલે પહેલા સમયમાં બાંધે અને બીજા સમયમાં મોગવે અને તે કર્મની અપેક્ષા જીજ્ઞાસા-મયમાં અકર્મતા થાય છે.

પ્રશ્ન—કર્તૃ રીતે ? ઉત્તર—જે પ્રકૃતિથી સાતાવેદનીય છે, તે કષાય વિનાનું છે, અને તેથી સ્થિતિનો અભાવ છે, તેથી વંધા-વવાની સાથે સ્વરી પડે છે, અનુભાવથી અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયેલ દેવતા અતિશય સુખને મોગવે, તે પ્રદેશથી સ્થુલ હ્રુલ્લવા ધોળા વિગેરે વધુ પ્રદેશવાળા છે. કહ્યું છે કે—

અપ્યં વાયરમડયં વહું ચ હ્રુલ્લવં ચ સૂચિકલં ચેવ । મંદં મહાવતંતિય સાતાવહુલં ચ તં કર્મમં ॥ ૧ ॥

સ્થિતિથી અલપ છે, કારણ કે ત્યાં સ્થિતિનો અભાવ છે, પરિણામથી વાદર છે, અને અનુભાવથી મુદુ (કોમલ) અનુભાવ છે, પ્રદેશથી વહુ છે, અને સ્પર્શથી હ્રુલ્લવું છે, વર્ણથી શુદ્ધ (ધોલું) છે લેપથી મંદ છે જેમકે કરકરી શૂકીની મુટી મરીને પાલીસ કરેલી મીત હપર નાસ્તામાં જેમ અલપ (નહીં જેવો) લેપ થાય, તેમ મહાવ્યયે કરોહું તે એક સમયમાંજ વધું દૂર થઈ જાય છે, સાતા-વેદનીના ઘણાપણથી અનુત્તર વિમાનના દેવતાનું સુખનું ઘણાપણું છે (સુખ મોગવવા છતાં તેમને અલપમોહથી નવાં અશુભ કર્મ વં-ધાતાં નથી) ઇર્યાપથિક કહ્યું.

હવે આધા કર્મ કહે છે—જે નિમિત્તને આશ્રયી પૂર્વે કહેલા આઠે પ્રકારના કર્મ વંધાય, તે આધાકર્મ છે, અને તે શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રુપ, અને ગંધ વિગેરે છે, જેમકે શબ્દ વિગેરે કામ ગુણના વિષયનો રસીયો સુખની ઇચ્છાથી મોહમાં જેની બુદ્ધિ ઘણાઈ ગઈ છે,

પણ જીવ સ્વરીરીતે તે વિષયોમાં સુખ નથી, હતાં તેમાં સુખનો સ્વોટો આરોપ કરીને તેને ભોગવે છે, તેથી કહું છે:—

“દુઃસ્વાત્મકેષુ વિષયેષુ સુખાભિમાનઃ, સૌસ્થાત્મકેષુ નિયમાદિષુ દુઃસ્વ બુદ્ધિઃ । ઉત્કોર્ષવર્ણપદપ-
ટ્ટિક રિવાન્યરૂપા, સારુચ્યમેતિ વિપરીતગતિ પ્રયોગાત્ ॥ ૧ ॥” (વસંત તિલકા)

દુઃસ્વરૂપ—વિષયમાં સુખનું અભિમાન કરીને સ્વરા સુસ્વરૂપ નિયમ વિગેરેમાં જે મૂર્ખ માણસ દુઃસ્વરૂપ માને છે, તે માણસ કોત-
રેલા અક્ષરપદનીશ્રેણી પ્રાપ્ત અન્યરૂપે હતાં તે સ્વવાલી વિપરિત ગતિના પ્રયોગથી તેને સ્વરાપણે માને છે. एनो भावार्थ आ है के,
कर्म निमित्तथी शयला मनोहर अथवा कठोर शब्द विगैरेज आधारकर्म है (एटले रागद्वेष करवाथी चिकणा कर्म वंधाय है)

हवे तपकर्म कहे છે—તે આઠ પ્રકારના કર્મને વાંધેલા સ્પર્શ થયેલા નિધત્ત (મલ્લિગયેલા), નિકાચિત્ત (પક્ષા જોડાયેલા), પૂર્વા

एकरूपे शयला कर्मने पण निर्जरा करनार ए तप है, ते बाह्य अने अभ्यंतर एम वे भेदे वार प्रकार है ते तपकर्म है,

हवे कृतिकर्म कहे છે—તેજ આઠ કર્મને દુર કરનાર અર્હત સિદ્ધ આચાર્ય જગ્યાયાય સંબંધી નમસ્કાર વિગેરે છે.

हवे भावकर्म कहे છે—અવાધાને હજંધી પોતાના હૃદયમાં આવેલાં; અથવા હૃદયના કરવા વડે હૃદયમાં લાવેલા જે પુદ્ગલો

હે, તે પ્રદેશ તથા વિપાકવદે ભવ, ક્ષેત્ર, પુદ્ગલ, જીવોમાં અનુભાવ કરાવે; તે ભાવકર્મ શબ્દના નામે ઓલવાય છે. આ પ્રમાણે

नाम विगैरे दश प्रकारना निक्षेपावडे कर्मनी व्याख्या कही; पण अर्हियां समुद्दान कर्मथी ग्रहण करेला आठ प्रकारना कर्म वडे अ-
धिकार छे; ते नीचली अदधी गाथावडे बतावे છે.

અદ્ધવિહેળા ઉ કમમેળ, છરથ હોઈ અહીંગારો ॥ ૧૮૪ ॥

આઠ પ્રકારના કર્મવઢે અહીં અધિકાર છે અને ઇજ પ્રમાણે સૂત્ર અનુગમવઢે સૂત્ર વરોવર ઉચ્ચારતાં નિક્ષેપ નિર્ચુત્તિ અનુગમવઢે દરેક પદમાં નામાદિ નિક્ષેપ કરીને વ્યાખ્યાન કર્યું. હવે તે ઉત્તરકાલના સૂત્રનું વિવરણ કરે છે.

જે ગુણે સે મૂલદ્ધાણે, જે મૂલદ્ધાણે સે ગુણે । ઇતિ સે ગુણદ્ધી મહયા પરિચાવેણં પુણો પુણો રસે
પમત્તે પિયા મે માયા મે મજ્ઞા મે પુત્તા મે ધુઆ મે પહુસા મે સહિસયણસંગથસંશુઆ મે, વિવિત્તુવગરણ-
પરિવ્રટ્ટણભોયણચ્છાયાણં મે । ઇચ્છરથં ગાહિણ લોણ અહોય રાઓય પરિતપ્પમાણે કાલાકાલસમુદ્ધાઈ,
સંજોગદ્ધો અદ્ધીલોમોઆલુંપેસહસાકારે, વેણિવિદ્ધા ચિત્તે, છરથ સરથે પુણો, પુણો અપ્પં ચ સ્વલ્લુ આ-
‘‘ઉયં ઇહ મેગેસિંમાણવાણં તંજહા ॥ ૬૨ ॥

પૂર્વના સૂત્ર સાથે તથા તે અગાઉના સૂત્રો સાથે ૬૨ મા સૂત્રનો સંવંધ વતાવવો તે આ પ્રમાણે છે, ગયા સૂત્રમાં કહું હવું કે:—‘‘સે-
હુમ્મણિ’’ ઇત્યાદિ. તે મુનિ પરિજ્ઞાતકર્મા છે, જેને આ મૂલ ગુણ વિગેરે મળેલા છે.

પરંપર સૂત્ર સંવંધ આ પ્રમાણે છે. ‘સેજં પુણ’ વિગેરે ઇટલે જે પોતાની બુદ્ધિવઢે અથવા તીર્થંકરના ઉપદેશથી, અથવા તીર્થંકર
જિવાય બીજા આચાર્ય પાસેથી સાંપડીને જે જાણે; અને તેનો વિચાર કરે; તે જે ગુણ છે, તે મૂલ સ્થાન છે, ઇમઃ બીજાં સૂત્રો સાથે

સંબંધ છે, તથા પહેલા સૂત્ર સાથે આ સંબંધ છે. “સુધર્મઆહસંતેષાં” इत्यादि में भगवान पासે આ પ્રમાણે સાંમઘ્યું વિગેરે છે.

પ્રશ્ન—મેં શું સાંમઘ્યું ? ઉત્તર—જે ગુણો સેમૂલ ટાળે इत्यादि જે ગુજરાતીમાં સર્વનામ છે, તે એક વચનમાં છે. તે એમ સૂચવે છે કે જેના વહે ગુણાય મેદાય અથવા વિશેષ વતાવે તે ગુણ છે અને અહીં તે શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ, અને સ્પર્શ, વિગેરે છે, અને મૂલ્ય દટલે તે નિમિત્ત કારણ છે, અને પ્રત્યય તે પર્યાયો છે, તે જેમાં રહે તે સ્થાન છે. મૂલ્યમાં સ્થાન તે મૂલ્યસ્થાન છે, અને તે વા-ક્યોતું વિવેચન કરનાર છે, તેથી તે ન્યાયે જે શબ્દાદિક કામ ગુણ છે, તેજ સંસારરૂપ ચાર ગતિ નારક તિર્થંચ, મનુષ્ય, દેવતું મૂલ્ય છે, તે મૂલ્ય કારણ કષાયો છે, તેઓતું સ્થાન દટલે આશ્રય છે, તે આશ્રય જ્યારે સુંદર અથવા કઠોર શબ્દ વિગેરે પ્રાપ્ત થાય ત્યારે કષાયનો હટય થાય છે અને તેથી સંસાર છે.

અથવા મૂલ્ય તે કારણ અને તેજ આઠ પ્રકારનાં કર્મ છે તેતું સ્થાન આશ્રય તે કામ ગુણ છે.

અથવા મૂલ્ય તે મોહનીય કર્મ અથવા તેનો મેદ કામ (સંસારી રૂચ્છા) છે, તેતું સ્થાન શબ્દ વિગેરે વિષય ગુણ છે અથવા મૂલ્ય તે શબ્દાદિક વિષય ગુણ છે, તેતું સ્થાન રૂચ્છાનિહ વિષય ગુણના મેદવહે વ્યવસ્થામાં રહેલો ગુણરૂપ સંસારજ છે.

અથવા આત્મા પોતે શબ્દાદિ ઉપયોગથી એક પળે હોવાથી તે ગુણ છે અથવા મૂલ્ય તે સંસારમાં તેના સ્થાન રૂપે શબ્દ વિગેરે છે, અથવા કષાયો છે, તથા ગુણ પળ શબ્દાદિક અથવા કષાયથી પરિણત થઈલો આત્મા સંસારતું મૂલ્ય છે, તેતું સ્થાન શબ્દાદિક છે, અને ગુણ પળ તેજ છે, તેથી વધી રીતે સિદ્ધ થયું કે જે ગુણ તેજ મૂલ્ય સ્થાન છે.

પ્રશ્ન—સૂત્રમાં વર્તન ક્રિયાને નથી લીધું છતાં શા માટે પ્રક્ષેપ કર્યો છે ?

ઉત્તર—જ્યાં કોઈ વિશેષ ક્રિયા લીધી ન હોય ત્યાં પણ સામાન્ય ક્રિયા હોય છે, તેથી પહેલાંની ક્રિયાને લઈને વાક્ય સમાપ્ત કરાય છે, એ પ્રમાણે વીજે પણ જ્યાં સાક્ષાત્ ક્રિયા ન લીધી હોય ત્યાં પણ પૂર્વની સામાન્ય લેવી અથવા મૂલ તે આદ્ય (પ્રથમ) અથવા પ્રધાન છે, અને સ્થાન તે કારણ છે, તેમાં મૂલ અને કારણ એ વેનો કર્મધારય સમાસ કરીએ; તો એવો અર્થ થાય કે જે શબ્દાદિ-ગુણ છે, તેજ મૂલ સ્થાન સંસારનું પ્રધાન કારણ છે વાકી વધું પૂર્વ માફક લેવું. તે ગુણ અને મૂલ સ્થાનનું નિયમ્ય (દોર) વવા યોગ્ય) તથા નિયામકભાવ વતાવતાં તેના તેના સ્વીકારેલા વિષય કપાય વિગેરેનાં વીજ અને અંકુરના ન્યાયવદે પરસ્પર કાર્ય-કારણભાવ સૂત્રવદેજ વતાવે છે, છૂટે સંસારનું મૂલ અથવા કર્મનું મૂલ અથવા કપાયોનું સ્થાન આશ્રય તે, શબ્દાદિ ગુણ પણ આજ છે, અથવા કપાય મૂલ શબ્દાદિકનું જે સ્થાન છે, તે કર્મ સંસાર છે, અને તે તે સ્વભાવની પ્રાપ્તિથી ગુણ પણ તેજ છે, અથવા શબ્દાદિક કપાય પરિણામ મૂલ જે સંસાર અથવા કર્મનું જે સ્થાન મોહનીયકર્મ છે, તે શબ્દાદિ કપાયથી પરિણમવાઝો આત્મા છે, તેના ગુણની પ્રાપ્તિથી ગુણ પણ તેજ છે, અથવા સંસારકપાય મૂલ જે આત્મા, તેનું સ્થાન વિષયોનો અધિકાષ તે પણ શબ્દાદિ વિષયપણથી ગુણરુપજ છે, અને અહીંયા વિષયના લેવાથી વિષયીના પણ આક્ષેપથી, અને સુચન માત્ર કરવાથી સૂત્રનુંપણ. એમ જાણવું કે, જે જીવ ગુણમાં, અથવા ગુણોમાં વર્તે છે, તે મૂલ સ્થાનમાં અથવા મૂલ સ્થાનોમાં વર્તે છે, અને જે મૂલસ્થાન વિગેરેમાં વર્તે છે, તેજ ગુણોમાં વર્તે છે.

જે જીવ પૂર્વે વર્ણવેલા શબ્દાદિક ગુણોમાં વર્તે; તેજ સંસાર મૂલ કષાય આદિ સ્થાન વિગેરેમાં વર્તે છે, અને તેજ બીજા સૂત્રની અપેક્ષાવડે વ્યત્યય કરવાથી પૂર્વ માફક યોજવું; કારણકે સૂત્રનું અનંતગમ અને પર્યાયપણું છે.

વળી આ પણ જોવું. જે ગુણ તેજ મૂલ સ્થાન છે, અને જે મૂલ તેજ ગુણ. સ્થાન પણ તેજ છે અને જે સ્થાન તેજ ગુણ અને મૂલ પણ તેજ છે. આ પ્રમાણે બીજા વિકલ્પોમાં પણ યોજવું અને વિષયના નિર્દેશ (વતાવવા) માં વિષયી પણ વતાવી દીધો છે. જે ગુણમાં વર્તે છે. તેજ મૂલસ્થાનમાં વર્તે છે. તે પ્રમાણે વધે જાણવું. અહીંઆં સર્વજ્ઞનું કહેહું હોવાથી સૂત્રનું અનંત અર્થપણું જાણવું તે આ પ્રમાણે છે. અહીંઆં કષાય વિગેરે મૂલ વતાવ્યું. અને ક્રોધ વિગેરે ચાર કષાયો છે. વળી અનંતાનુબંધી વિગેરે ચાર ભેદે ક્રોધ છે. અને અનંતાનુબંધીનાં અસંખ્યેય લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ વંધના અધ્યવસાયનાં સ્થાન જાણવાં તથા તેઓના પર્યાયો પણ અનંતા છે. તેથી પ્રત્યેકને સ્થાન ગુણના નિરૂપણવડે સૂત્રનું અનંત અર્થપણું થાય છે. હૃદ્મસ્ય (કેવલ જ્ઞાનવિનાના) જીવોને વયા આયુષ્યમાં પણ તે મેલ્લી ન શકાય તેથી અનંત પણાને લીધે સમજાવવાને પણ અશક્ય છે. પણ એમ અહીં આ દિશાવડે થોડામાં દ્વિગદર્શનરૂપે વતાવ્યું છે. અને કુશાગ્ર (તિક્ષ્ણ) બુદ્ધિવાલાણ ગુણ સ્થાનોનું પરસ્પર કાર્ય કારણ ભાવ વિગેરેની સંયોજના કરવી.

તેથી આ પ્રમાણે જે ગુણ તેજ મૂલસ્થાન, અને જે મૂલસ્થાન તેજ ગુણ એમ કહું, તેથી શું સમજવું તે કહે છે “इतिसे गुणटी” વિગેરે અહીંઆં इति શબ્દ હેતુના અર્થમાં છે. एतले જે શબ્દાદિ ગુણથી પરીત. (व्याप्तं) આત્મા છે તે કષાયોના મૂલ સ્થાનમાં વર્તે છે. અને વયાए प्राणीओ गुणाना प्रयोजनवाला છે. તથા ગુણના રાગી છે. તેથી ગુણોની પ્રાપ્તિમાં અથવા પ્રાપ્ત થઈને નાશ થતાં

હચ્છા અને શોક વઢે તે ઘણા પરિતાપ વઢે શરીર તથા મનના સંબંધી દુઃસ્વર્વડે હારી જઈને વારંવાર તે તે સ્થાનમાં હથમ કરે છે. અને ત્યાં પ્રપત્ત વને છે. અને પ્રમાદ છે તે રાગદ્વેષનું સ્વરુપ છે. અને રાગ વિના પ્રાયઃ દ્વેષ થતો નથી તથા રાગ પણ હત્પત્તિથી માંડીને અનાદિ ભવના અભ્યાસથી માતા પિતા વિગેરે સંબંધી થાય છે. તે વતાવે છે. કોઈને “માયામે” ઇટલે માંસંબંધી રાગ સંસારના સ્વભાવથી માતાળ ઉપકાર કરવાથી તેના ઉપર રાગ થાય છે. અને તેવો રાગ થતાં મારી મા ભૂસ્વ તરસથી ન પીઢાઓ તેટલા માટે તેનો દિકરો સ્વેતી, વેપાર, નોકરી વિગેરે વીજા જીવોને દુઃસ્વ આપનારી ક્રિયા આરંભે છે, અથવા તેનો ઉપયાત કરવા વાલી તે ક્રિયામાં વર્તતાં અથવા માતા વિગેરે અર્કાર્યમાં પ્રવર્તતાં દ્વેષ થાય છે. તે આ પ્રમાણે છે.

જેમકે. ‘જમદગ્નિ’ રુષિની સ્ત્રી રેણુકામાં અનંત વીર્ય રાજાનો દુરાચાર જોઈ પરશુરામને દ્વેષ થયો (અને પરસ્પર મહાત્ત અનર્થ કર્યો) પણ પ્રમાણે કોઈને મનમાં થાયકે આ મારો પિતા છે. તેથી તેને તે સંબંધી રાગદ્વેષ થયો છે. જેમકે તેજ પરશુરામને વાપ જ પર પ્રેમ હોવાથી તેને હણનાર ઉપર દ્વેષ લાવીને સાતવાર ક્ષત્રિઓને મારી નાસ્થા.

અને તેથી ક્ષત્રીય પુત્ર સમૂહ ચક્રવર્તિણ. ઇકવીસ વાર બ્રાહ્મણોને માર્યા

કોઈ પ્રાણી વેનના માટે કલેશ પામે છે. કોઈ સ્ત્રી માટે રાગદ્વેષ કરે છે, જેમકે ચાળાક્ય નામના બ્રાહ્મણે વેન તથા વનેવી વિગેરે પોતાની સ્ત્રીનું કરેહું અપમાન સાંભલી તેની પ્રેરણાથી “નંદરાજા” પાસે દ્રવ્ય માટે જતાં નંદરાજાળ તેહું અપમાન કર્યું તેથી ચાળાક્યે ક્રોધમાં આવી નંદનું કુલ ક્ષય કરી નાસ્થું, (ચાળાક્યની સ્ત્રી તેના વનેવીને ત્યાં ગયેહો ત્યાં ગરીવીથી તેહું અપમાન થયું,

સ્ત્રી પોતાના પતિ ચાળાક્યને વાત કરી. તેથી ધન લેવા નંદરાજા પાસે ગયો ત્યાં ધનને વદલે અપમાન મળ્યું તેથી ચાળાક્યે નંદરાજાના કુલનો નાશ કર્યો.)

કોઈ વિચારે છે કે મારે પુત્રો જીવતા નથી. તે જીવાહવા બીજા આરંભો કરે છે, કોઈ માણી મારી દીકરી દુઃસ્વી છે, એવા રાગ અથવા દ્વેષથી બેલા જેવો બની પરમાર્થને ન જાણતો એવાં એવાં કૃત્યો કરે છે કે જેનાવડે આલોક પરલોકમાં નવાં દુઃસ્વોને ભોગવે છે.

જેમકે “જરાસંઘ” નામનો પ્રતિવાસુદેવ. પોતાના જમાદ કંસના મરણથી પોતાના લશ્કરના અહંકારથી કંસને મારનાર “વાસુદેવ” (કૃષ્ણ.) ના ઉપર કોપ કરીને તેના પાહલ જઈને લહાઈ કરતાં સેના સાથે નાશ પામ્યો.

કોઈ તો મારી પુત્રવધુ જીવતી નથી, તેથી આરંભ વિગેરેમાં વર્તે છે. કોઈ મિત્ર માટે, કોઈ સ્વજન. (કાકા, દિકરા કે સાલ) માટે કલેશ કરે છે. કે એ મારા વારંવાર પરિચયમાં આવેલા છે. અથવા પૂર્વે મારા માતા પિતા ઉપકારી હતા અને પાહલથી સાલ વિગેરે ઉપકારી હતા તે અત્યારે દુઃસ્વી છે. એમ માણીઓ કોઈના કંડેપણ નિમિત્તે શોક કરે છે. અથવા જુદાં જુદાં શોભાયમાન અથવા ઘણા હાથી ઘોડા રથ, આસન, પલંગ વિગેરે જે ઉપકરણો છે તેનાથી વમણા, તમણા વિગેરે વધારે રાત્રીને વદલે છે. તથા મોજન (લાહુ વિગેરે) આચ્છાદન (પટ્ટ યુગમ વિગેરે વસ્ત્ર મને મલ્લશે, અથવા મારાં નાશ થયાં એમ રાગદ્વેષ કરે છે આ પ્રમાણે માણીઓ ચેતન વસ્તુમાં ગુપ્ત બનીને પૂર્વે કહેલા માતા પિતાવિગેરેના રાગથી આત્મી જીંદગી સ્વથી પ્રમાદિ રહે છે છુટલે એ મારાં છે. અથવા હું આ પરિવારનો રક્ષક છું, પોષણ કરનારો છું એમ મમતા કરીને મોહિત મનવાલો થાય છે.

“ પુત્રા મે, બ્રાતા મે, સ્વજના મે, મુહકલત્રવર્ગો મે । ઇતિ કૃતમેમેશબ્દં, પશુમિવ મૃત્યુર્જનં હરતિ ॥૧॥

મારા પુત્રો મારા ભાઈઓ, મારાં સગાં મારાંધર, તથા સ્ત્રી સમુદાય છે. આવું પશુની માફકં મે મે ‘બોલતા માણસને મૃત્યુ હરી જાય છે. પુત્રકલત્રપરિગ્રહમસત્વદોર્ષર્નરો વ્રજતિ નાશમ્ । કૃમિક ઇવ કોશકારઃ પરિગ્રહાદુઃસ્વમ્નામોતિ ॥ ૨ ॥

પુત્ર, સ્ત્રીનું પરણવું તેથી તથા ઉપર મમતા રાખવી એ દોષોથી માણસ નાશ પામે છે જેમકે કોશોદાનો વનાવનાર કૃમિ (રેશમનો) કીડો કોશોદાના દુઃસ્વથી મરણ પામે છે તેમ સંસારી મનુષ્ય સ્ત્રીપુત્રની ચિંતામાં રીંચી રીંચીને મરે છે. આજ સૂત્ર અર્થને મલ્લતું નિર્ધુક્તિકાર બે ગાથા વડે કહે છે.

સંસારં હેતુમણો કર્મમં, ઉન્મૂલ્લપ્તદદ્દાણ્ । ઉન્મૂલિજ્જ કસાયા, તન્મહા ઉ ચ્ચદ્દજ્જ સયણાઈ ॥૧૮૫॥

નરક વિગેરે ચાર ગતિરૂપ સંસાર, અથવા માતા, પિતા, સ્ત્રી વિગેરે ઉપર પ્રેમ છે. તે સંસાર છે તેને જડમૂલથી હેંદવાની રચ્છા વાળો કર્મને મૂલથી ઉલેંદી નાચે તેટલા માટે કર્મોનું મૂલ કષાયો છે, તેને દૂર કરે.

માયા મોક્ષિ પિયા મે, મનિણી માયા ય પુત્તદારા મે । અર્થમિ ચેવ મિદ્ધા, જન્મણમરણાણિ પાવંતિ ॥૧૮૬॥

અને તે દૂર કરવા માટે પૂર્વે બતાવ્યા પ્રમાણે માતા પિતા વિગેરેનો સ્નેહ છોડી દે. જો ન છોડેતો માતા પિતા વિગેરેનો સંયોગના અભિલાષીઓ તેમના સુખ માટે રત્નકુપી (રસકુપી) જેના વડે સોનું વને છે તે) ના માટે મુઘ્ધ વનીને તેમાં અનેક પાપ કરતાં જન્મ જરા અને મરણ વિગેરેના દુઃસ્વોને યોગવે છે એ પ્રમાણે કષાય અને દિન્દ્રિયોમાં પ્રમાદિ થણ્ણો માતા પિતા વિગેરે માટે ધન

મેઠવવા તથા મેઠવેલાંનું રક્ષણ કરવા ફક્ત દુઃસ્વનેન મોગવે છે, તેજ મૂલ સૂત્રોમાં લખાવું છે કે અહો (દિવસ) રાઓ (રાત) માં, અને સૂત્રમાં “ચ” શબ્દ છે તેથી પશ્ચાત્તમામાં સારા ધર્મના વિચારો હોડીને વધી રીતે ચિંતામાં વળતો રહે છે જેમકે—

“ કહ્યા વચ્ચે સ્વસ્થોઽર્કિ મપદં કરથ કિત્તિયા મૂમો । કો કયવિક્રયકાલો, નિવિસદ્ઽર્કિ કઈં કેળી ॥૧॥

ક્યારે આ સાર્થ (વેપારીઓનો સમૂહ) હપ્દશે ? શું માલ છે ? કેટલે દૂર જવું છે તથા લેવા વેચવાને કયો કાલ છે અથવા કયું કયાં કોના વડે આ ચોકડું વેસશે ? (કાર્ય સિદ્ધિ થશે) વિગેરે ચિંતામાં વળતો રહે છે અને તે ચિંતાગ્રસ્ત કેવો થાય છે. તે કહે છે. કાલ (યોગ્ય સમય) અકાલ (અયોગ્ય સમય) માં ડહીને દૃઢલે દિવસમાં જે કરવાનું હોય તે કામ રાતના કરે અથવા પ્રમા-તનું કામ સાંજના કરે વિગેરે અથવા કાલ અકાલ એ વંનેમાં કરે અથવા અવસરમાં ન કરે, તેમ વીજા વચ્ચતામાં એ ન કરે, જેમ કોઈ ધન વિગેરેની હાની થતાં ગાંડો વની ગમે તેમ કરે પણ તેને કાલ અકાલનો વિવેક નથી એમ જાણવું.

જેમકે “ચંદ્રમધ્યોત ” નામના રાજાએ મૃગાવતી નામની રાણી, જેનો પતિ “ શતાનિક ” રાજા મરણ પામેલો છે. તેના કહેવાથી મોહીત થઈને જે કાલે કિલ્લો લેવાનો છે તે કાલે ન લેતાં કિલ્લા વિગેરે નવા સુધરાવીને લેવાની ઇચ્છા કરી (પણ હજી શક્યો નહિ.)

પણ જે યોગ્ય કાલે ક્રિયા કરે છે. તે વાધા રહીત વધી ક્રિયા કરે છે. કહું છે કે—

“માસૈરષ્ટભિરહા ચ, પૂર્વેણ વયસાઽડ્યુષા । તત્ કર્ત્ત્વ્યં મનુષ્યેણ, યેનાન્તે સુખમેયતે ॥ ૧ ॥”

આઠ માસ તથા દિવસે તથા જુવાનીમાં પહેલા આયુષ્યમાં માણસે કૃત્ય કરી લેવું દૃઢલે વાર માસમાં ચોમાસાના ચારમાસમાં

પાળી કાદવ વિગેરેનાં દુઃસ્વ ન મોગવવાં પહે માટે કર્માણું કે સંગ્રહ કરવો, તે આઠ માસમાં કરવો, તથા રાતના અંધારામાં સ્વરાવ માલ ન આવે સ્વપરત્ની હિંસા ન થાય માટે દરેક કાર્ય દિવસના કરવું તથા પહેલી અવસ્થામાં વિદ્યા મળી ધનહપાર્જન કરવું તથા યુવાનીમાં ધર્મ સાધવો કે જેથી પાછલી દુઃખાવસ્થામાં દુઃસ્વ મોગવવું ન પડે અને સુસ્વ મેલવે.

જેમ મૃત્યુને આવતાં અકાલ નહતો નથી તેમ ધર્મનું અનુષ્ઠાન કરતાં પણ અકાલ નહતો નથી, ત્યારે જા માટે કાલ અકાલનો સમુત્થાપી થાય છે. એ માટે કહે છે. સંજોગને માટે અર્થાત્ જેને પ્રયોજન છે, તે તેને માટે કરે છે. ધન ધાન્ય. સોનું વે પગવાલાં દાસ દાસી અને ચાર પગવાલાં ઘોડા વિગેરે તથા રાજ્ય સ્ત્રી વિગેરેનો સંસારમાં અમુક અમુક કારણે સંયોગ થાય છે. તેને માટે અથવા તો શબ્દાદિ વિષય તેનો સંયોગ અથવા માતા પિતા વિગેરેના સંયોગવડે તેને માટે સંસારી જીવો કાલમાં અથવા અકાલમાં કામ કરનારા થાય છે.

કોઈ અર્થ છૂટે રત્નકુપિ વિગેરે અથવા કોઈ અત્યંત લોભને લીધે સ્વાર્થી વળી કાલ અકાલ જોયા વિના મમળ શેઠ માફક કરવા મંડે છે. તે મમળ શેઠનું દ્રષ્ટાંત કહે છે આ શેઠે અતિશય ધન હતાં યુવાવસ્થામાં (સુસ્વ મોગવવું હોડીને) જલ સ્થલને માર્ગે જુદા જુદા દેશોમાં માલ ભરીને વહાણ ગાડાં હંટલી મંડલી વિગેરેના મારથી ભરેલાં મોકલીને (નફો મેલવ્યા હતાં સંતોષ ન પકડ્યો) પછી મર ચોમાસામાં સાત રાત્રી સુધી મૂશલ મમાળ જલ ધારા પડતે વરસાદથી વધા પ્રાણી એક જગ્યાએ સ્થિર થયા પણ આ શેઠ સંતોષ ન પકડતાં પોતાના શહેરની નજદીકમાં રહેલી મહા નદીના પુરમાં તળાઈ આવેલા લાકડાં લેવાની ઇચ્છાવાલો ધનનો હ-પમોગ ધર્મ નકરતાં વધા શુભ પરિણામને હોડીને ફક્ત ધન મેલવવામાંજ તૈયાર થયો તેજ કહું છે.

“उपखण्ड खण्ड निहण्ड रात्रिं, ण सुअति दियावि य ससंको । लिपइ, ठप्इ, सययं, लंछियपडिलंछिय कुणइ धन लोभी उंचेथी खोदे हे तथा खाण खोदे हे तथा जीवोनी हिंसा करे हे, रात्रिमां सुतो नथी दिवसे पण चिन्तावालो होय हे. कर्मथी लेपाय हे विचार करतो पडी रहे हे तथा हमेशां लांछित तथा मति लांछित (लज्जास्पद कृत्य पण करे हे.)”
 भुंजस्सु न ताव रिक्को, जेमेउं नविय अज्ज मज्जीहं । नवि य वसीहामि घरे, कायव्वमिणं बहुं अज्जं । २ ।”
 कोइ कहे खा तो पण पोतानो वेपार पूरो न थाय त्यां सुधी तेने खावानुं सुझतुं नथी तेथी कहे के हुं स्नान नहीं करं तेम घरमां रहीरा नहीं अत्पारे मारे बहु काम हे. (अर्थात् लोभीओ कंडं पण सुख छते धने भोगवतो नथी तेम दान पण आपतो नथी).
 वली लोभीना अशुभ वेपारो वतावे हे.
 मूळ सूत्रमां आहुंप शब्द हे. तेनो अर्थ आ हे. ते लोभथी हणायला अंतःकरणवालो बया कर्तव्य अकर्तव्यनो विवेक छो-
 डीने अर्थ लोभमां एक दृष्टि राखीने आलोक अने परलोकमां दुःख आपनारी कलंकरूप गळं कापवां तथा चोरी विगेरे कृत्य करे हे, एटले तेनी मति सर्वथा लोपर गएली हे.

सहसककारे—आगळ पाछळतुं विचार्या विना दोष भूलीने एकदम. (सहसा) कार्य करी नांखे ते काम करनारो (पा. र. १२७ सूत्र प्रमाणे) सहसककार जाणवो जेमके लोभ अंधकारथी छवाइ गएली दृष्टिवालो “हाय रैसो” माननारो शकुंत पक्षी मा-
 फक तीरना घाने भूलीने मांसना अभिलाषथी सांधाना छेदनथी नाश पाये हे. (पक्षीने फसाववा धनुष्यमां मांसनो टुकडो बांधे हे.

અને તે પક્ષી સ્વાવા જતાં તીર છુટે છે. અને પક્ષી મરી જાય છે.) તેજ પ્રમાણે લોભી ધનમાં લુભ્ય મનવાલો થઈ વીજા દુઃસ્વોને જોતો નથી. “વિણિ વિઢ ચિઢે”—(વિવિધ) અનેક પ્રકારે (નિવિઢ) રહેલું. પૈસા મેલવવા માટે ચિત્ત જેતું છે, તે માણસ અથવા જે માણસને માતાપિતા વિગેરેમાં પ્રેમ રહ્યો છે, અથવા જેને ઉત્તમ ગાયન વિગેરેનો રસ લેવામાં ચિત્ત લાગ્યું છે, અથવા સૂત્રપાઠમાં ચિત્તને બદલે ચિઢ લઈએ તો, કહે છે કે:—તે માણસ વિશેષે કરીને કાય, વચન, અને મનના ચચલપણાથી પૈસો પેદા કરવામાં રાતદિવસ ચિત્ત રાસે છે, તેજ પ્રમાણે માતાપિતા વિગેરેનો પ્રેમ ધારણ કરી સંસારવાલો છે, અથવા અર્થનો લોભી થઈને પાપથી લેપાતો વગર વિચારે-સંસાર-વિષયમાં એક ચિત્તવાલો બનીને હવે પછીથી શું શું કરે, તે કહે છે.

આલોકમાં માતાપિતા વિગેરેમાં, અથવા. ઇન્દ્રિય-વિષયમાં લોછપી બની પૃથ્વીકાય વિગેરે જંતુને દુઃસ્વ આપનારો તે પુરુષ શસ્ત્ર વાપરવામાં વારેવારે તૈયાર થાય છે, એ પ્રમાણે વારંવાર પૃથ્વીકાય વિગેરેની હિંસા કરી નવાં કર્મ બાંધે છે. જીવોને દુઃસ્વ આપનાર શસ્ત્ર વે પ્રકારનું છે, એટલે સ્વારા કુવાનું પાળી મીઠા કુવામાં નાંચે; તો સ્વકાયથી હિંસા છે, અને અગ્નિ ઉપર પાળી નાંચે તો, પર-કાયથી હિંસા છે, (તે પહેલાં અધ્યયનમાં વતાવ્યું છે.) આ પ્રમાણે ઉપર કહ્યા મુજબ હિંસા કરે છે. વઠી મૂલ મૂંઝામાં એવ્ય સત્યે ને બદલે વીજી જખ્યાણ એવ્ય સત્તે પાઠ છે, તેનો આ પ્રમાણેનો અર્થ છે. કે માતાપિતામાં અથવા પોતે ગાયનનો રસિક લોભી લોભમાં પડીને સંત્ક (શુદ્ધ) બનીને વારંવાર તેમાં એક ચિત્તવાલો થઈને ધર્મકર્મ લોપીને વિના વિચારે કાલ-અકાલ ન જોતાં પાપમાં મર્વે છે. આ હાલના જીવોને જો, અજરામરપદ હોય; અથવા લાંબું આયુષ્ય હોય; તો તે કરવું ઘટે; પણ ટુંકા આયુષ્યમાં, તથા મરણ માથે મમતું હોવાથી મોગની ઇચ્છાણ વ્યર્થ પાપ કરે છે. કારણકે, હાલના કાલમાં મોટામાં મોટું આયુષ્ય નિશ્ચયથી સો વરસની

આસપાસ છે, અને નાનું આયુષ્ય શુલ્ક (નાના) ભવ આશ્રયી અંતર્મુહર્ત માત્ર છે, અને વધારેમાં વધારે ત્રણ પલ્લોપમનું છે તેમાં પણ; સંયજીવિત (સાધુપણું) અલ્પકાલ છે, તથા અંતર્મુહર્તથી લઈને થોડું ઓછું. પૂરું કરોડ પૂર્વેનું આયુષ્ય છે. જેમાં સાધુપણું હૃદય આવે તે અપેક્ષા તે પણ થોડું છે, દૃઢ છે. ગમેતેદહું મનુષ્યનું આયુષ્ય હોય; તોપણ તે એક અંતર્મુહર્ત છોડીને વાકીનું અપવર્તન (અકાલ મોત) થાય છે. તેથી કહું છે કે:—

“અદ્દા જોગક્રોસે, વંધિતા મોગમૂમિણ્ણુ લહું । સત્તવપ્પજીવિય, વહજ્જહ્ણુ ઉત્તવહિયા દોપહં ॥ ૧ ॥”

ઉત્કૃષ્ટ યોગમાં વંધના અધ્યવસાય સ્થાનમાં આયુષ્યનો જે વંધકાલ છે. તે ઉત્કૃષ્ટો કાલ વાંધીને જે જીવ દેવ ગુરુ વિશેરે મોગ મૂમીમાં યુગલિક તરીકે જન્મે છે. તેનું જલ્દીથી વધું આયુષ્ય છોડીને તિર્થેચ અને મનુષ્યનું અપવર્તન થાય છે. અને તે અપર્યાપ્ત અંતર્મુહર્તનું અંતર જાણવું, ત્યારપછી અપવર્તન થાય છે, (જે આયુષ્ય ત્રણ પલ્લોપમનું છે, તે પણ કારણ વિશેષથી ઓછું થવા સંભવ છે.)

સામાન્યથી આયુષ્ય સોપક્રમ જીવોને સોપક્રમ છે, અને નિરુપક્રમ આયુષ્યવાલાને નિરુપક્રમ છે તે વતાવે છે. જ્યારે જીવોને પોતાનું આયુષ્ય ત્રીજે ભાગે વાકી રહે છે. અથવા ત્રીજાનો ત્રીજો (૩) નવમો ભાગ વાકી રહે અથવા જયન્યથી એક વે અથવા ઉત્કૃષ્ટથી સાત આઠ વર્ષ અથવા અંતકાલે કાલે અંતર્મુહર્ત કાલના પ્રમાણથી જીવ પોતે પોતાના આત્મપદ્ધતોને નાહિકાના અંતરમાં રહેલા આયુષ્ય કર્મવર્ગણના પુદ્ગલોને પ્રયત્ન વિશેષથી રચના કરે છે. તે વચ્ચે નિરુપક્રમ આયુષ્યવાલો થાય છે, અને વીજીવચ્ચે આયુષ્ય વાંધે તો ઉપક્રમ આયુષ્ય થાય છે. ઉપક્રમ તે ઉપક્રમણના કારણથી થાય છે. તે કારણો નીચે વતાવ્યાં છે.

“ દંડકસસરથરજ્જુ, અગો ઉદગપહળં વિસં વાલા । સીડપહં અરદ્ધ ભયં રુહા પિત્તાસા ય વાહી ય ॥ ૧ ॥
દંડ, ચાવલો, ચાલ, દોરી, અગ્નિ, પાણી, પડી જયું, ફેર, સાપ, અતી ઠંડ, અતી ગરમી, અરતિ, ભય, ખૂલ, તરસ, અને રોગ (આ
ઘણા પ્રમાણમાં થાય. છટલે દંડ વિગેરેથી માર પડે તો લાંબુ આયુષ્ય પણ ટુંકા વસ્ત્રતામાં સમાપ્ત થાય, જેને લોકમાં અકાલ મોત કહે
હે, જેનાથી મોત થાય તે ઉપક્રમ અને જેનું મોત થયું તે સોપક્રમ મૃત્યુ કહેવાય હે. અને તેનું જીવિત પણ પૂરું ન થવાથી સોપ-
ક્રમ આયુષ્ય કહેવાય.

મુત્તપુરીસનિરોહે જિષ્ણાજિષ્ણે મોયણે વહુસો । ઘંસળઘોલળપીલળ આડસ્સ ઉવક્રમાણ્તે ॥ ૨ ॥

જ્ઞાહો પીજ્ઞાવ રોકવાથી, મોજન જીર્ણ થયાં પહેલાં વધારે સ્વાય અથવા જીર્ણ થયા પછીથી પણ વધારે સ્વાય અથવા ઘર્ષણ.
(ઘસારો) અથવા ઘોલન. અથવા પીઢન—(શરીરને ગજા ઉપરાંત વોજો અથવા શ્રમ પડે તે)થી આયુષ્યનો અંત આવે હે. તેથી તે
ઉપક્રમો હે. વઝી કહું હે કે.

સ્વતોડન્યત્ત ઇતસ્તતોઽભિમુલ્લધાવમાનાપદામહો નિપુણતા તૃણાં ક્ષણમપીહ યજ્જીવ્યતે ।

મુલ્લે ફલમતિશ્લુધા સરસમલ્પમાયોજિતં, કિયચ્ચિરમવર્વિતં દ્વંશનસદ્ધુદે સ્થાસ્યતિ ? ॥ ૧ ॥

પોતાનાથી કે વીજાથી આમ તેમ સાથે દોઢતી આવતી આપદાઓવાલા મનુષ્યો હે. તેમાં તેમની નિપુણતા જુઓ કે. ક્ષણ પણ
અહીંયાં જે જીવે હે. મોઢામાં ફલ હે. ઘણી ખૂલ લાગી હે. રસવાહું અને થોડું મોજન મલ્યું હે. તે કેટલો કાલ ચવાશે અને તે

દાંતના સંકટમાં પડેછુ રહેશે. (માણસો વિષય તુળાના લોભી બની તેને માટે આમ તેમ દોડે છે. પણ તે ભોગ પ્રાપ્ત કરવા પહેલાં કયારે કાલ ફાટપથો તેની સ્વભર પણ નથી રાસતા તે આશ્ચર્યની વાત છે.) ઉચ્છવાસની મર્યાદાવાળા પ્રાણ છે. અને તે ઉચ્છવાસ પોતે પવન છે અને પવનથી વીજું કંઈ વધારે ચંચલ નથી તો પણ ક્ષણભરનુ આયુષ્ય લોકોને મોહ કરાવે છે. તે પણ એક આશ્ચર્ય છે.

ઉચ્છવાસાવધયઃ પ્રાણાઃ, સ ચોચદ્દાસઃ સમીરણઃ । સમીરણાચ્ચલં નાન્યત્ ક્ષણમત્યાયુરુદ્ધતમ્ ॥ ૨ ॥

આ પ્રમાણે મનુષ્યને મોહ ઉતારવા કહ્યું. વલી જેઓ લાંબા આયુષ્ય વાળા છે. તેઓને પણ ઉપક્રમણ (આફત) ના અભાવે આયુષ્ય મોગવે છે. તેઓ પણ મરણથી પણ વધારે પીડા કરનાર હુદ્દાપાથી પીડાણા શરીરવાળા મુલની જોંદગી અલપમાં અલપ મોગવે છે, તે હવે સૂત્રકાર વતાવે છે.

તંજહા—સોષષરિણાણોહિં, પરિહાયમાણોહિં, ચક્રસુપરિણાણોહિં, પરિહાયમાણોહિં ઘાણપરિણાણોહિં ધરિહાયમાણોહિં રસણપરિણાણોહિં પરિહાયમાણોહિં ફાસપરિણાણોહિં પરિહાયમાણોહિં, અભિકર્તં ચ સ્વહુવયં સ પેહાણ્ તથો સે ઇગદા મૂઢભાવં જળયંતિ ॥ ૬૩ ॥

માણસપે પરિણમેલા પુદ્ગલોને જે સાંભળે; તે શ્રોત (કાન) છે, અને તેનો આકાર કદંવના ફાડના પુલ જેવો દ્રવ્યથી છે, અને માવથી તો જે માણા દ્રવ્યને ગ્રહણ કરવાની લલ્ચિ, તથા તેનો ઉપયોગનો જે સ્વભાવ છે, તે જાણવું. પૂર્વે કહેલાં શ્રોત્ર (કાનવડે) ચારે વાજુથી ઘટપટ શબ્દ વિગેરે વિષયોનું જે જ્ઞાન થાય; તે પરિજ્ઞાન છે, તે કાનના પરિજ્ઞાનમાં હુદ્દાપાના પ્રભાવથી જે સાંભળવાની

શક્તિ કમી (વહેરાશ) થાય તેથી તે પ્રાણી હુઘાપામાં, અથવા તેવાજ રોગના ઉદયના વચ્ચેમાં મૂઠભાવપણાને પામે છે, જેથી કરવા યોગ્ય ન કરવા યોગ્ય, વિવેક જતાં અજ્ઞાનપણું ઇન્દ્રિયોની શક્તિ કમ થતાં આવે છે. અને તેથી હિત પાસ કરવું; અને અહિત હોડવું; તેનો વિવેક નાશ પામે છે. જેમ કાન સંવંધી કરું; તેમ પ્રમાણે આંસુનુ પળ હુઘાપામાં કે રોગમાં વિજ્ઞાન નાશ પામે છે.

પ્રશ્ન:—આત્મા સાથે જેમ કાનનો સંવંધ છે, તેમ આંસુ સાથે પણ સંવંધ છે, ત્યારે આંસુની માફક કાનથી કેમ દેવાતું નથી? ઉત્તર:—તેમ થવું અશક્ય છે, કારણકે. તેના વિનાશમાં તેનો ઉપલબ્ધ (પાસ) અર્થની સ્મૃતિનો ભાવ થાય છે, અને એવું દે-
વાય પણ છે કે, ઇન્દ્રિયના ઉપવાત (નાશમાં) પણ તેનો ઉપલબ્ધ અર્થનું સ્મરણ થાય છે. જેમકે, ધોલું ઘર. તેમાં બેઠેલો પુરુષ પાંચ વારીઓથી દેવાયલો જે કંઈ પદાર્થ હોય; તે વારીમાંથી કોઈપણ વારી ઢાંકતાં પૂર્વે જોયલું; તે યાદ આવે છે, તેવીજ રીતે મેં કાન-
વડે, સાંભળ્યો અથવા આંસુવડે ધીમો (ધીમાશથી) પદાર્થ જોયો; અને મેં આ કાન, જાણ્યો અથવા આંસુથી સ્પૃટ (ચુલ્હો) અને સ્પૃહ પદાર્થ જોયો, તે ઇન્દ્રિયોની કરણપણાની અવગતિ (બોધ) છે, તેથી આત્મા સાથે દરેક ઇન્દ્રિયોનો સંવંધ છે.

વાદીની શંકા—જો, એમ છે તો; વીજી પણ ઇન્દ્રિયો છે, તે કેમ ન લીધી? (વીજી કહ ઇન્દ્રિયો છે? એવું પૂછો તો નીચે વતા-
વીણ હીણ) જેવી કે જીમ હાથ પગ ટટી અને પેશાબની ઇન્દ્રિયો તથા મન એ કેમ ન લીધી? જેમકે વચન બોલવાથી તે પણ જીમ ઇન્દ્રિય છે. તથા લેવા મુકવામાં હાથ ઇન્દ્રિય છે. ચાલવામાં પગ ઇન્દ્રિય છે તથા મઠ કાઢવામાં ટટીની ઇન્દ્રિય છે. અને સંસારી આનંદ ભોગ-
વવામાં મુલ્ય ઇન્દ્રિય છે. તથા ત્રિચાર કરવામાં મન ઇન્દ્રિય છે. આ છ ઇન્દ્રિયો પણ આત્માને ઉપકાર કરે છે. તેથી તેમાં પણ કરણપણું ઘટે છે. અને કરણપણાથી ઇન્દ્રિયપણું છે. તેથી વધી મલીને અગીઆર ઇન્દ્રિયો થાય છેતાં તમો પાંચ ઇન્દ્રિયો કેમ વતાવો છો?

જેનાચાર્યનો ઉત્તર—આમાં કંઈ દોષ નથી કારણકે અહીં આત્માના વિજ્ઞાનની ઉત્પત્તિમાં જે વિશેષ ઉપકારક હોય છે. તેજ ક-
રણ (જેના વહે કાર્ય થાય તે) પણ હેવાથી પાંચજ ઇન્દ્રિયો છે. અને જીમ હાથ પગ વિગેરે આત્મા સાથે સાધારણ રીતે એક પણ
હોવાથી કરણ પણ વપરાતી નથી અને કંઈ પણ ક્રિયાના ઉપકારણથી જો કરણ પણ મળીયે તો તે પ્રમાણે “ઙ્ઙુ” (પાંપણ) અથવા
ઉદર (પેટ) વિગેરે પણ હંચેનિચે થવાનો સંભવ હોવાથી તેનામાં પણ કરણ પણ થાય, વલી ઇન્દ્રિયોના પોતાના વિષયમાં નિયત (ચોક્કસ-
પણું) હોવાથી એકનું કામ વીજી કરી શકવાને શક્તિવાન નથી. તેજ કહે છે કે—રૂપ જોવાના કામમાં આંસ કામ લાગે પણ આં-
સને વદલે આંસના અંભાવમાં કાન વિગેરે કામ ન લાગે

પણ જે રસ વિગેરે પ્રાપ્ત થતાં થંડા વિગેરે સ્પર્શનો લાભ થાય છે તે સ્પર્શનું સર્વ વ્યાપિપણું હોવાથી ત્યાં શંકા ન કરવી કે
જીમથી ચાશ્વતાં સ્વારા સ્વાદા સાથે ટંડો ઉનો પદાર્થ લાગેછે તેથી જીમ જીમનું પણ કામ કરે છે તેમ વીજી ઇન્દ્રિયનું કામ કરે છે.
તેમ ન માનવું પણ જીમમાં સ્પર્શ ઇન્દ્રિયનું પણ સર્વ વ્યાપિપણું છે એમ જાણવું.

અહીંઆં હાથ કાપવા છતાં તેનું કાર્ય જે હેવાપણું છે. તે દાંતથી પણ હેવાય છે. તેથી હાથમાં હેવાના કારણથીજ તે ઇન્દ્રિય-
પણું માનવું તે નકામું છે. અને મનનું સર્વ ઇન્દ્રિયો ઉપર ઉપકારપણું હોવાથી. તેને અંતઃકરણપણે અમે ઇચ્છિય ઢીણ, અને વાહ
ઇન્દ્રિયોના વિજ્ઞાનના ઉપવાત વહે તે છે. અને તે તેમાં સમાઈ જવાથી મનને તેમાં જુદું લીધું નથી. અને પ્રત્યેકનું ગ્રહણ કરવું તે ક્ર-
મની ઉત્પત્તિના વિજ્ઞાનના ઉપલક્ષણ માટે છે. તેજ વતાવે છે. જે ઇન્દ્રિયની સાથે મન યોજાય છે તેજ પોતાના વિષયનો ગુણ ગ્રહણ
કરવા માટે વર્તે છે. પણ વીજો ગ્રહણ કરવાને માટે નહીં.

પ્રશ્ન—વિધ્ન શકુલી. (તલપાપટ્ટી) સ્વાત્મા વિગેરેમાં પાંચ ઇન્દ્રિયોનું વિજ્ઞાન થાય છે. અને તે સાથે અનુભવ થાય છે, તે કેવી રીતે છે? ઉત્તર—તેમ નથી. કારણકે. કેવલીને પળ વે ઉપયોગ સાથે નથી. ત્યારે વીજાનેતો આરાતીય (અલ્પમાત્ર) ભાગ જોનારને પાંચેને ઉપયોગ સાથે કર્યાથી હોય આ વાતમાં અમે વીજી જગ્યાએ વિસ્તારથી કહ્યું છે. તેથી અહીં કહેતા નથી અને જે સાથેના અનુભવનો આભાસ થાય છે. તે મનનું જરૂરી દોઢવાની દૃષ્ટિપણાનું છે. કહું છે કે—

“આત્મા સંહૃતિ મનસા મન ઇન્દ્રિયેણ, સ્વાર્થેન ચેન્દ્રિયમિતિ ક્રમ एष શીઘ્રઃ । યોગોઽયમેવ મનસઃ ક્રિમગમ્યમસ્તિ?, યસ્મિન્મનો વ્રજતિ તત્ર ગતોઽયમાત્મા ॥ ૧ ॥

આત્મા મનની સાથે જાય છે. અને મન છે તે ઇન્દ્રિય સાથે જાય છે. અને ઇન્દ્રિય પોતાના ઇચ્છિત પદાર્થમાં જાય છે. અને તે ક્રમ શીઘ્ર વને છે. આ મનનો યોગ શું અજાણ્યો છે કે જેમાં મન જાય છે ત્યાં આત્મા ગણ્યોજ છે.

અને અહીં આ આત્મા, ઇન્દ્રિયોની લલિતવાળો શરૂઆતથીજ જન્મના ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં એક સમયમાં આહાર પર્યાપ્તિને નિપજાવે છે. ત્યાર પછી અંતર્મુહૂર્તમાં શરીર પર્યાપ્તિને નિપજાવે છે. ત્યાર પછી ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિને તેટલાજ કાલમાં નિપજાવે છે. અને તે પાંચ ઇન્દ્રિયો સ્પર્શ રસ ઘ્રાણ ચક્ષુ અને શ્રોત્ર એમ છે. તે પળ દ્રવ્ય અને ભાવ એમ દરેક વે મેદે છે. તેમાં દ્રવ્ય ઇન્દ્રિય નિર્વૃત્તિ અને ઉપકરણ એમ વે મેદે છે. નિર્વૃત્તિ પળ અંતર અને વાહ્ય એમ વે મેદે છે.

જેનાથી નિર્વાહ થાય તે નિવૃત્તિ છે. અને તે કોનાથી નિર્વાહ થાય છે.? તેનો ઉત્તર—કર્મવહે નિર્વાહ થાય છે.

તેમાં ઉત્સેધ (લોકમાં વપરાતું માપ આંગળીનું) અંગુલના અસંખ્યેય ભાગ જેટલા શુદ્ધ આત્મ પ્રદેશના પ્રતિનિયત ચક્ષુ વિગેરે

ઇન્દ્રિયોના સંસ્થાન વઢે જે દૃષ્ટિ અંદર રહેલી છે તે નિર્વૃત્તિ જાળવી.

તે આત્મા પ્રદેશોમાં જ ઇન્દ્રિયના વ્યપદેશને મજનાર જે પ્રતિનિયત સંસ્થાનવાલો નિર્માણ નામના પુદ્ગલ વિપાકવાલી (કર્મ-પ્રકૃતિવઢે) વર્ડકિ (સુતાર માપક) વિગેરે વિશેષ રૂપવાલો (ઇન્દ્રિય વિભાગ) અને અંગોપાંગ નામના કર્મવઢે વનાવેલ જે છે તે વહારની નિર્વૃત્તિ જાળવી.

(આ ઉપર જે વર્ણન કર્યું તે શરીરની અંદર અને બહાર જ્યાં જે ઇન્દ્રિય રહેલી છે તેનું વંને પ્રકારનું વર્ણન વતાવ્યું છે, વહારની ઇન્દ્રિયો દરેકની દેશવાય છે પણ અંદરની તો આત્મજ્ઞાની જાણી શકે છે) ઉપરની વતાવેલી નિવૃત્તિ કે પ્રકારની કહી તેને જેના વઢે ઉપકાર કરાય છે તે ઉપકરણ છે અને તે ઇન્દ્રિયોના કાર્યમાં સમર્થ છે. વલી નિર્વૃત્તિ હોય અને હણાઈ નહોય તો પણ મશુર (જેની દાઢ થાય છે) તેના આકાર વાલી નિર્વૃત્તિમાં તેને જો ઉપવાત થાય તો આંત્ર જોઈ શકતી નથી (આંત્રનો વહારનો આકાર મશુરની દાઢ જેવો છે, જોતે નાશ પામે તો અંદર આત્માની શક્તિ છે હતાં તે જોઈ શકતો નથી માટે વહારના આકારને ઉપકરણ કહ્યું છે.

તે પણ નિર્વૃત્તિ માપક કે પ્રકારે છે તેમાં આંત્રની અંદરનું કાઢું ધોઢું મંડઢ છે અને વહારનું પણ પાંદડાંના આકારે કે પાંપણ વિગેરે છે, (તે સૌને જાણીતું છે.)

આ પ્રમાણે વીજી ઇન્દ્રિયોમાં પણ જાણી લેયું.

માવઈન્દ્રિય પણ લઢિય અને ઉપયોગ ઇમ કે મેદે છે. તેમાં લઢિય છે, તે જ્ઞાનદર્શન આવરણીય કર્મના ક્ષય ઉપશમરૂપ જેના સં-

નિધાનથી આત્મા દ્રવ્ય દ્વિત્રિય નિર્વૃત્તિ તરફ જાય છે, અને તેના નિમિત્તથી આત્માનો મનના જોડાણથી પ્રદાર્થનું ગ્રહણ કરવાનો ધ્યાન દ્વાર થાય; તે ઉપયોગ છે, તે આ છતી લઘિપદ નિર્વૃત્તિ ઉપકરણ, અને ઉપયોગ છે, અને છતી નિવૃત્તિમાં ઉપકરણ અને ઉપયોગ છે, અને ઉપકરણ હોય; ત્યારે ઉપયોગ થાય છે. આ કાન વિશે વધી દ્વિત્રિયોના આકાર અનુક્રમે નીચે મુજબ જાણવા.

કાનનો આકાર કદંબના ફુલ જેવો છે. આંત્રનો મથુર જેવો, અને નાકનો કલંબુકાના ફુલ જેવો છે, જીમનો કુરમ (ચરમો, તાવેલા)ના આકાર જેવો, તથા શરીરનો સ્પર્શ, દ્વિત્રિયોનો આકાર જુદી જુદી જાતનો છે એમ જાણવું.

કાનનો વિષય. વાર યોજનથી આવેલા શબ્દને ગ્રહણ કરે છે, અને આંત્રનો વિષય. એકવીસ લાલ યોજનથી કંઈક અધિક દૂર હોય; અને તે પ્રકાશ કરનાર હોય; તે દેખાય છે.

પણ પ્રકાશ કરવા યોગ્ય હોય; તે એકલાલ યોજનથી કંઈક અધિક હોય; તેવા રુપને ગ્રહણ કરે છે, પણ વાકીની દ્વિત્રિયોનો વિષય નવ યોજનથી આવેલો હોય; તેને ગ્રહણ કરે છે, અને જયન્યથી તો, વધી દ્વિત્રિયોનો વિષય આંગળના અસંખ્યેય ભાગ માત્ર છે. (નીચેના ટીપ્પણમાં સુલાસો કર્યો છે કે, વધી દ્વિત્રિયોથી આંત્રનું જુદું છે, કારણ કે, આંત્રનો વિષય જયન્યથી આંગળના સંખ્યેય ભાગ માત્રથી જાણવો

અહીં મૂલસૂત્રમાં શ્રોતના પરિજ્ઞાનથી હળાતાં, અથવા ઓછું થતાં દ્વિત્રિયોની કેવી દશા થાય છે તે વતાવું. તેનો પરમાર્થ આ છે. અહીંયાં સંજ્ઞા પચેદ્વિય જીવને ઉપદેશ આપવાનો અધિકાર હોવાથી ઉપદેશ છે તે કાનનો વિષય છે. (કાનની શક્તિ સારી હોય; તાજ ઉપદેશ સંભળાય.) એટલા માટે તેની પર્યાપ્તિમાં વધી દ્વિત્રિયોની પર્યાપ્તિ પણ સાથે સૂચવી.

(કાને સંભળીને જીવરક્ષા માટે આંત્રથી જોડેને ચાલે; વિચારીને વોલે વિશેરે છે, તેથી વીજી દ્વિત્રિયોનું પણ સ્વરુપ વતાવું છે.)

આ કાન વિગેરેનો આત્માની સાથે સંવંધ થતાં; જે જ્ઞાન થાય છે, તે જ્ઞાન ઉમર હ્રદ્ધ થતાં ઓછું થાય છે, તે હવે વતાવે છે. મૂલ્યસૂત્રમાં કહ્યું છેકે:-
“અભિકંતં ઘ” વિગેરે ણ્ટલે ઉપર વતાવ્યા પ્રમાણે હુદ્ધાપામાં શક્તિ ઓછી થઈ જાય છે.

અથવા આવા સૂત્રનો આ પ્રમાણે અર્થ લેવો કે:-

કાન વિગેરે વિજ્ઞાનથી કમી થયેલ કર્ણભૂત ઇન્દ્રિયો હતાંપણ અભિકંતં. વિગેરેનો અર્થ આ થાય છે કે:-જેમ જેમ ઉંમર વીતે; તેમ તેમ હુદ્ધિ-શક્તિ ઓછી થાય; તેમાં પ્રાણીઓને કાલેકરેલી શરીરની અવસ્થા જેમાં યૌવન વિગેરે વય (ઉમર) છે. તેને જરા અથવા મૃત્યુના સામે જવાતું છે. કારણ કે અહીંયાં શરીરની ચાર અવસ્થાઓ છે, (૧) કુમાર (૨) યૌવન (૩) મધ્યમ (૪) હ્રદ્ધત્વ છે, એમ જાણવું. તે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. કે:-

“પ્રથમે વયસિ નાથીતં, દ્વિતીય નાર્જિતં ધનમ્. તૃતીય ન તપસ્તત્ત્વં, ચતુર્થ્યે કિં કરિષ્યતિ ? ॥ ૧ ॥

પહેલી વયમાં વિદ્યા ન મળ્યો, બીજી વયમાં ધન ન મેળવ્યું. ત્રીજીમાં તપ ન કર્યો. (પ્રથો આલ્સુ માણસ ઇન્દ્રિયો થાકતાં. ચોથી અવસ્થામાં શું કરવાનો છે !)

તેથી પહેલી વે અવસ્થા જતાં હ્રદ્ધાવસ્થાના સામે વય જાય છે, અથવા બીજીરીતે ત્રણ અવસ્થાઓ છે. (૧) કુમાર (૨) યૌવન (૩) હ્રદ્ધાવસ્થા છે કહ્યું છે કે:-

“પિતા રક્ષતિ કૌમારે, ભર્તા રક્ષતિ યૌવને. પુત્રાશ્ચ સ્થાવિરે ભાવે, ન સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યમર્હતિ ॥ ૧ ॥”

વાલક પળામાં પિતા રક્ષા કરે છે. યૌવનઅવસ્થામાં ધળી વચાવે છે. અને હલ્લાવસ્થામાં દિકરા પાલે છે, પળ સ્ત્રીને કોદપળ અવસ્થામાં સ્વતંત્રતા આપવી યોગ્ય નથી.

અથવા વીજી રીતે ત્રણ અવસ્થાઓ છે. (૧) વાલ (૨) મધ્ય અને (૩) હલ્લત્વ એમ છે. કહું છે કે—

આષોઢશાઢ્ઢવેહ્વાલો, યાવત્પુશોરાત્રવર્તકઃ । મધ્યમઃ સસતિ યાવત્પરતો હુદ્ધ ઉચ્યતે ॥ ૧ ॥

હુધ અને અન્ન સ્નાનાર (જન્મથી લઈને) સોલ વર્ષ સુધી વાલક કહેવો, અને સીત્તેર વર્ષ સુધી મધ્યમ અને ત્યારપછી હલ્લ કહેવો, આ વધી અવસ્થામાં પળ જે ઉપચયવાલી (વલ વધે ત્યાં સુધી) અવસ્થા હોડીને આગલ ગણ્લો અતિક્રાંત વયવાલો જાળવો. (“વ” સમુચ્ચયના અર્થમાં છે.)

અહીંઆં કાન, ચક્ષુ, નાક, જીભ, અને સ્પર્શ ઇન્દ્રિયોના અસ્ત (નાશ) પામેલા સમસ્ત જ્ઞાનની વાત ફક્ત ન લેવી પળ તેની સાથે શરીરની વીજી શક્તિઓ પળ નાશ થતાં મૂઢપણું આવે છે. (આ કરવું આ ન કરવું. એવો વિવેક નહુ થાય છે.)

તેથી વય હલંઘતાં (શરીરની શક્તિ ઓછી થતાં) વિચારીને તે પ્રાણી (સંસારમાં મોહ રાગનારો પુરુષ) નિશ્ચયથી વધારે મૂઢપણું પામે છે. (પળ ધર્મ આરાધતો નથી) તેથીજ મૂલ સૂત્રમાં કહું છે કે—“તઓસ” વિગેરે

અટેલે ધોલા વાલ જોઈને અથવા શરીરપર કરીચલીપહેલી જોઈને પોતે હુંબુહો થયો એમ જાણી વધારે સ્વેદ કરે છે; અને તેથી મૂઢતા પ્રાપ્ત કરે છે અથવા તે સંસારી જીવને કાન વિગેરેની શક્તિ ઓછી થતાં તેને મૂઢતા આવે છે; એ પ્રમાણે હલ્લાવસ્થામાં તે મૂઢ ભાવને પ્રાપ્તીને

પાય-લોકમાં અવગીત (તીરસ્કાર કરવા યોગ્ય.) થાય છે. તે વતાવે છે.

જેહિં વા સાર્દિ સંવસતિ, તે વિ ણં ઇગદા ણિયગા પુઢિવં પરિવથંતિ, સોઽવિ તે ણિયણ્ પચ્છા પરિવણ્જા, ણાલં તે તવ તાણાણ્ વા સરણાણ્ વા, તુમંપિ તેસિં ણાલં તાણાણ્ વા સરણાણ્ વા, સે ણ હાસાય ણ કિ-
હ્વાણ્ ણ રતીણ્ ત્રિભૂસાણ્ સૂં ॥ ૬૪ ॥”

બીજા લોકો તો દૂર રહો પણ જેની સાથે યરમાં રહે છે. તે પોતાના પુત્ર સ્ત્રી વિગેરે છે તે સ્ત્રી પુત્ર વિગેરે પણ એકદા ઇટલે ટુટ્ટાવ-
સ્થામાં તેના પોતાના સગા છતાં તથા પોતે સમર્થ અવસ્થામાં કમાઈને તેમને પોષ્યા હતા તે સ્ત્રી પુત્ર વિગેરે પણ તેનો તીરસ્કાર કરે
છે. અને બોલે છે કે. આ મરતો નથી અને સ્વાટલો પણ મુકતો નથી. અથવા “પરિવદંતિ” ઇટલે પરામવ કરે. (હોકરાઓ તેમનું
અપમાન કરતાં બોલે છે કે. “બેસ બેસ ઢોકરા! તું શું સમજે છે.” વિગેરે અથવા પરસ્પર વાતો કરે છે કે. હવે આ ટુટ્ટાનું શું કામ
છે. ઇ સગાઓનોજ તીરસ્કાર સ્વમંતો નથી પણ પોતાનો આત્મા પણ પોતાને નિંદવા યોગ્ય થાય છે. તે વતાવે છે.

‘વલિસન્નતત્તમરિશ્વોષિતં, શિથિલસ્નાયુધૃતં કહેવરમ્ । સ્વયમેવ પુમાન્ જુગુપ્સતે, કિમુ કાન્તા કમનીયવિગ્રહા!’

સર્વત્ર કરોચલીઓ પડી ગણ્ય અને હાડકાં બાકી રહેલ તથા ઢીલાં પડીગણ્ય સ્નાયુ (નાડીઓ) ને ધારણ કરનાર.

આહાહા આ મારું આંતું શરીર રહું! આંતું પોતાનું શરીર જોઈને પુરુષ પોતેજ પોતાની નિંદા કરે છે. તો સુંદર શરીરવાળી સ્ત્રી
નિંદા કરે તો તેમાં શું નવાઈ છે!

गोवालीओ बाळक तथा स्त्री विगेरे मंद बुद्धिवाळाना ताटे द्रष्टांत द्वाराए कहेलो विषय वधारे बुद्धिमां ठसे छे. तेदला माटे उ-
पर बतावेल विषयने समजवा माटे कथा कहे छे. धना शेटनी कथा, कौसंबी नगरीमां वणुं धन अने वणा पुत्रवालो धनो नामनो
सार्ववाह (मोटो वेपारी) हतो. तेणे एक वरवत पोते एकलाए वणा उपायो वडे स्वापतेय (पोतानुं कमाएलुं धन) मेळवुं. अने वधां
दुःखी जे भाइ सगां मित्र स्त्री पुत्र विगेरे हतां तेमने माटे उपभोगमां लीधुं. त्यार पळी आ शेट जमरना परिपाकथी बुढो थयो, त्यारे
तेणे साचववामां होंशीयार एवा पुत्रोने वधा कार्यनी चिन्तानो भार सोंपी दीधो, ते पुत्रो पण विचारवा लाग्या के आ बुढाए अमने
आवी अवस्थामां मूक्या के जेथी वधा माणसोमां हमो अग्रेसर थया, तेनो उपकार मानता छता उत्तम कुळनी सज्जनता धारण करता
रह्या. पण कोइ वरवते कार्यना मसगे तेओ दूर थया, तेथी पोतानी स्त्रीओने पोतानो अशक्त बाप सोंप्यो ते स्त्रीओ पण घरनी श्रीभिं-
ताइथी ते बुढाने तेल मर्दन तथा स्नान तथा भोजन विगेरेथी यथायोग्य कार्य संतोष पमाडवा करती हती.

त्यार पळी केदलोक काळ गयो. त्यारे घरमा पुत्र परिवार तथा माल मीलकत वधां ए स्त्रीओ पोताना पतिनी संपदाथी अ-
हंकारमां आवी. अने ते बुढो परवश थएलो अने तेनुं आहुं अंग कंपतुं हतुं. शरीरनां वधां द्वार अंदरना मळ विगेरे नीकळवाथी
गंधाता हनां. तेथी ते बुढा तरफ घरनी स्त्रीओ धीमे धीमे योग्य उपचार करवामां प्रमाद करवा लागी.

आ डोवो पण पोतानी ओळी सेवा थती जोइ चित्तना अभिमानवडे तथा कुदरती लागणीथी दुःखना सागरमां डुबेलो बनी
छोकरानी बहुओनी फरीआद छोकराओ पाले करवा लाग्यो, ते स्त्रीओने पोताना पतिए ठपको आपवाथी वधारे रवेदवाली बनी
(ससरानी उपर क्रोध लावी.)ने थोडी पण चाकरो करवी छोडी दीधी, अने ते दरेक बहुओ एक विचारवाळी बनीने पोताना पतिने कहेवा

लागी के असो आवी सारी रीते रात दिवस जागीने डोशानी चाकरी करीए छीए, छतां आ डोशो बुढ़ापाथी विपरीत बुद्धिवालो बनीने गुणोतो चोर थाय छे, अने जो अमारा उपर पण तमोने विभास न होय तो जे कोइ विभासवाला होय तेने काम सोंपो. तेथी छोकराओए पण तेज प्रमाणे कर्युं, अने बीजी बहुओने काम सोंप्युं, पण बीजी बहुओए वयां कार्योने वरावर योग्य अवसरे कर्यो, पछी पुत्रोए डोशाने पूछ्युं. त्यारे पहेलांथी रीसाएलो डोशो तेज प्रमाणे निंदा करवा लाग्यो. अने कहेवा लाग्यो के मारा कहेवा प्रमाणे आ बहुओ पण काम करती नथी. एटले छोकराओए स्वातरीवाळा माणसोना वचनथी खरी वात जाणीने विचार्युं के, आ डोशानी वरावर चाकरी करवा छतां दृढ़ावस्थाथी व्यर्थ रोदणां रुवे छे, तेथी. छोकराओए पण, तेनी उपेक्षा करी तेथी बीजाओ आ-गळ पण अवसर आवतां छोकराओ डोशानी निंदा करवा लाग्या. आ प्रमाणे छोकराओए तथा बहुओए पराभव करेलो तथा सगां वहालांए तथा नोकरोए अपमान करेलो अने तेदुं वचन पण कोइ न मानतुं जोइने घरनां वयां सुखीओमां ते एकलो दुःखी बुढ़ो पाछली अवस्थामां वधारे वधारे दुःख नोवा लाग्यो.

ए प्रमाणे बुढ़पाथी अज्ञात थएल शरीरवाळो बीजो बुढ़ो माणस पण तरबळाने वांकुं वाळवामां असमर्थ जेवो यतां कार्यनेज चाहता लोकोमां पराभव पामे छे. कहुं छे के—

“गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता दन्ताश्च नाश गता, दृष्टिर्भ्रश्यति रूपमेव हसते वक्त्रं च लालायते। वाक्यं नैव करोति बान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते, धिक्कष्टं जरयाऽभिभूतपुरुषं पुत्रोऽप्यवज्ञायते ॥ १ ॥

શરીર સંકોચાઈ ગયું. ટાંટીઆ લથડવા લાગ્યા. દાંત પડી ગયા. આંखોનું તેજ ગયું. મોઢાંમાંથી લાલ પડવા લાગી. સગાં વહાલાં કહેલું કરતાં નથી. અને પોતાની સ્ત્રી પળ જોઈતી માગળી સ્વીકારતી નથી. આ હાહાહા ! બુઢા થઈ પુરુષને અશક્ત થતાં પુત્ર પણ અપમાન કરે છે. તે કષ્ટદાઈ બુઢાપાને ધિક્કાર દો—(વિગેરે જાણવું.)

આ પ્રમાણે બુઢાપાથી હારેલાને સગાં વહાલાં નિંદે છે. અને તે પળ ગમરાણ્ણો વેવાકલો વનીને વીજા લોકો આગલ પોતાના ઘરની નિંદા કરે છે. મૂલ સૂત્રમાં “સો વા” इत्यादि શબ્દો છે. તે પહેલાંની અપેક્ષા વીજો પણ સૂચવે છે. ઇટલે એમ જાણવું કે સગાં વહાલાં અપમાન કરે છે. અથવા પોતે બુઢા થતાં દુઃસ્વને લીધે સગાં વહાલાંની નિંદા પારકા આગલ પોતે કરે છે. અથવા પોતે ગમરામણથી સગાંનું અપમાન કરે છે.

કદાચ કોટ્પૂર્વે ધર્મ આરાધ્યો હોય તેવાનું ધર્માત્મા બીલો બુઢાપામાં અપમાન ન કરે તો પણ તેનું દુઃસ્વ દૂર કરવાને તેઓ સમર્થ થતા નથી તેવું સૂત્રકાર કહે છે. “કે તારા હોકરા તથા વહુઓ તને તારવા માટે શક્તિમાન નથી અથવા તને શરણ આપવા યોગ્ય નથી તેમજ તું પણ તેઓને તારવાને સમર્થ નથી તેમ શરણ આપવા યોગ્ય નથી (આપદામાંથી વચાવે તે જાણ છે) જેમ મહા શ્રોતવહે (પાળીના પૂરમાં સારા નાવિકને આશ્રયી જે નાવમાં વેસાય તો પાર હતરાય) જેનો આશ્રય લઈને વેસીઈ અને મય ન આવે તે શરણ છે કિહો અથવા પર્વતને આશ્રયે વચે; અથવા શૂર પુરુષ ગામને વચાવે તે શરણ છે.

“જન્મજરામરણમયે, રમિદ્રુતે ઢ્યાધિવેદનાથસ્તે । જિનવરવચ્ચનાદન્યત્ર, નાસ્તિ શરણં ક્વચિહ્લોકે ॥ ૧ ॥”

જન્મ જરા અને મરણના મયથી પીડાણ્ણા અને રોગની વેદનાથી વેરાણ્ણા પુરુષને જિનેશ્વરના વચનથી વીજું કંઈ શરણ આ

લોકમાં ક્યાંય નથી. હલદું તે પીઢાણી અવસ્થામાં પોતે કોઈની હાંસી કરવા યોગ્ય રહ્યો નથી. કિંતુ જાત તેની હાંસી કરે છે. ! જેની પારકાથી હાંસી થાય તે કેવીરીતે હર્ષ પામે (પોતે પોતાના સમક્ષ કે પાછલ્લથી હસી खुसीની વાત કરવા યોગ્ય નથી કિંતુ હાંસી કરવાને યોગ્ય છે. તેમ તેની સાથે ઓલંગવા, હુદવાને, તાઠી પાડવા કે તેવો બીજો કોઈ જાતનો વાત કરવા વિગેરેનો આનંદ પળ કરવા યોગ્ય નથી તથા તેનું રૂપ વિગેરે સ્ત્રીઓને ગમતું નથી હલદું સ્ત્રીઓ તેની નિંદા કરે છે. અને કહે છે કે. “તું તારા આત્માને જોતો નથી ! માથું જોતો નથી ! કે જે ધોઢા વાલ રૂપ રાત્રથી લેપાણલ છે ! હું તારી ઢિકરી જેવી જુવાન હું અને તું મારી સાથે આનંદ (લગ્ન) કરવા હચ્છે છે. આ દુનીયામાં જાણીતું છે કે તે હુદ્દો સંસાર સુરવને યોગ્ય નથી તેમ શરીરની શોભા કરવાને પળ યોગ્ય નથી અને કદાચ શોભા કરે તો પણ વગડી ગણ્ણી અને કરોચલી પડેલી ચામડીવાલો હુદ્દો શોભતો નથી. કહું છે કે.

ન વિમૂષણમસ્ય યુજ્યતે ન ચ હાસ્યં કુત एव વિશ્રમઃ? । અથ તેષુ ચ વર્ત્તેતે જનો, ધ્રુવમાયાતિ પરાં વિહમ્બનાં ॥

તેને શોભા કરવી યોગ્ય નથી. તેને હર્ષ નથી અને સ્ત્રીને રુશ કરવાનો વિશ્રમ (ચેષ્ટા) ક્યાંથી હોય અને તે છતાં જુવાન સ્ત્રીઓમાં સ્વેલવા જાય તો નિશ્ચયે મોટા અપમાનને પામે છે.

ઝં જં કરેદ્ તં તં ન સોહૃદ્ જોઢવણે અતિક્રંતે ॥ પુરિસસસ મહિલિયાદ, વ એકકં ધમ્મં પમુત્તણં ॥ ૨ ॥

જુવાની જતાં હુદ્દો માણસ જે કંદ કરે તે શોભતું નથી. ઇટલે એક ધર્મને હોડીને સ્ત્રીને રુશી કરવા જે કંદ હુદ્દો કરે તે વધું નિર્ધર્ક છે.

અમશસ્ત મૂઢ સ્થાન કહું હવે પશસ્ત મૂઢ સ્થાન કહે છે.

इच्चैवं समुद्दिष्ट अहोविहाराष्ट अंतरं च खलु इमं सपेहाष्ट धीरे मुहुत्तमवि, णो पमायष्ट वओ अच्चैति
जोडवणं व. (सूत्र. ६५)

અથવા જે કારણથી તે વહાલાંઓ સંસાર સમુદ્રથી તારવા કે વીજાના ભયથી રક્ષણ આપવા સમર્થ નથી એવું શાસ્ત્રના ઉપદેશથી
ઉત્તમ પુરુષને સમજાય તો તેણે શું કરવું તે કહે છે (इति शब्दनो उपर कहेलो अर्थ છે) અપશસ્ત મૂલ ગુણસ્થાન (સંસારી વિપય
સુખ) માં રાત્રેલા જીવને હુઠ્ઠાપાની અશક્તિથી ઘેરાતાં હર્ષના માટે કે ક્રીડાના માટે કે ભોગવિલાસ માટે અથવા શરીરની શોભામાટે
યોગ્યતા નથી (પરંતુ તે તેણે પહેલેથી સમજવું જોઈએ) કે સંસારમાં જે કંઈ સુખ અથવા દુઃખ પડે છે. તે દરેક પોતાના શુભ અશુભ
કર્મનું ફલ વધા પ્રાણીઓને ભોગવવાનું છે. એવું જાણીને તે સમજેલા પ્રાણીએ પૂર્વે કહેલા પહેલા અધ્યયન શસ્ત્ર પરિજ્ઞામાં વનાવેલ
મહાવ્રતોમાં સ્થિર ચિત્તવાલા વનીને સાથુએ વિચારવું કે અહો (પારા પુન્ય ઉદયથી આવું નિર્મલ ચારિત્ર મલ્યું છે. એમ જાણીને)
સુંદર વિહાર કરવા યોગ્ય છે.” જેમાં શાસ્ત્રમાં કહેલ સંયમ અનુષ્ઠાન છે. તેના માટે યોગ્ય વિહારમાં તત્પર વની જરા પળ પ્રમાદ ન કરે.
વલી તેણે વિચારવું જોઈએ કે આર્ય ક્ષેત્ર ઉત્તમ કુલમાં જન્મ વીતરાગનો ધર્મ તેના ઉપર શ્રદ્ધા અને આવાં સુંદર મહાવ્રતો વિગેરેનો
સારો અવસર મને મળ્યો છે. તો કેવીરીતે પ્રમાદ થાય તેથી વિનય (શિષ્યે) તપ સંયમમાં જરાપણ સ્વેદ ન પામતાં ઉપર કહેલ ઉત્તમ
વસ્તુ આર્ય ક્ષેત્ર પ્રાપ્તિથી આનંદ પામીને ગુરુ શું કહે છે તે સમજે. ગુરુ કહે છે કે આ તારો યોગ્ય અવસર છે, અનાદિ સંસારમાં ઘણા
ભવ ભ્રમતાં તને ધર્મ પ્રાપ્તિ થવી ઘણી દુર્લભ છે. માટે હે ધીર ! આ સારા અવસરને વિચારીને તું એક સૂઠૂર્ત (૪૮ મીનીટની અંદરનો

વચત.) પળ પ્રમાદ વશ ન થજે (મૂલસૂત્રમાં અનુસ્વારનો લોપ થયો છે. અને તે પ્રમાણે બીજું. પણ ઢ્યાક્રમણ વિરુદ્ધ આવે તો સમજી લેવું કે. માગધીમાં તથા સંસ્કૃતમાં કંઈક ભેદ છે.) અંતર્મૂર્હર્તનો વચત વતાવવાનું કારણ એ છે કે. કેવલજ્ઞાન વિનાના જીવોને સમય વિગેરેનું વારીક જ્ઞાન નથી તેથી તેટલો વચત વતાવ્યો. રવરી રીતે તો એક સમય માત્ર પણ પ્રમાદ ન કરવો એવો મુશુરનો હપદેશ જાણવો. કહું છે કે.

“સમપ્રાપ્ય મનુષરવં સંસારાસારતાં ચ વિજ્ઞાય । હે જીવ ? કિં પ્રમાદાન્ન ચેષ્ઠસે શાન્તયે સતતમ્? ॥ ૧ ॥
મનુષ્ય પળું પામોને સંસારની અસારતા સમજીને. પ્રમાદથી કેમ વચતો નથી તથા હે જીવ શાંતિના માટે મહેનત કેમ કરતો નથી ?
નનુ પુનરિદમતિદુર્લભ મગાધસંસારજલધિવિષ્ણમ । માનુષ્યં સ્વયોતકતલિહ્ણતાવિલસિતપ્રતિભમ ॥

તું જોતો નથી કે આ અતિદુર્લભ સંસાર સમુદ્રમાં અષ્ઠ થણા મનુષ્યને આગીઆના કીડાના પ્રકાશવા જેવું અથવા વિજલીના ફલકારા જેવું સંસારી મુશ છે.

વઠી શાસ્ત્રાકાર કહે છે કે શામાટે પ્રમાદ ન કરવો? સાંખ્યો. તારી વય (ઉંમર) દિવસે દિવસે વ્યતીત થાય છે. જુવાની ચાલી જાય છે. ! (મૂલ સૂત્રમાં વય અને જુવાની એક હતાં જુવાનીમાં મોહ થાય માટે તે જુદું વતાવેલું છે.) જુવાનીમાં ધર્મ અર્થ અને કામ ત્રણે સથાય છે. માટે મોહમાં ન પડતાં તેમાં ધર્મ સાધી લેવો ગુરુ કહે છે કે હે જિષ્ય! તે જુવાની જલદીથી જાય છે. કહું છે કે.
“નદૈવેનસમં ચવલં ચ જીવિયં જોટવણં ચ કુસુમસમં । સોવશ્વં ચ જં અણિચ્ચં તિણિવિ તુરમાણમોજાઈ” ॥

વિગેરે મારીને ત્રાસ આપનારા પણ છે.

શિષ્ય પૂછે છે. શામાટે આવી પરને પીઢા આપનારી ક્રિયા કરે છે.?

હતાર—વીજો તેવું નથી કરી શકતો પણ હું વહાદુર છું એવું અભિમાન લાવીને પૈસો મેલવવા મારવા વિગેરેની પાપ ક્રિયામાં તે જીવ વર્તે છે. વલી એ પ્રમાણે તે અતિશય દુર્કર્મ કરનારો સમુદ્રને તરવાળી ક્રિયા પણ કરે છે. છતાં તેના પાપના હૃદયથી કંઈ પણ ન મેલવેલો. ગાંઠનું શુભાવી કેવો થાય છે. (કેવું અપમાન પામે છે.) તે વતાવે છે કે જેઓની સાથે તે વસે છે, તે માતા પિતા સગાં વિગેરેનું પૂર્વે જેળે પોષણ કર્યું છે. અને આ વસ્તુ તે જો તે ન કમાઈ લાવ્યો હોય તો તેઓ તેનું રક્ષણ કરતા નથી અથવા સંસારી દુઃસ્વથી પાર હતારતા નથી. કદાચ કમાઈને લાવે અને સગાને પોષે તો તેઓ તારું રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી તેમજ હું તેમના આલો-કના રક્ષણ માટે કે પરલોક ના ભલાના માટે સમર્થ નથી. વલી એમ સમજવું કે-મહા કષ્ટથી મેલવેલું ધન પણ સાચવી રાખ્યા છતાં રક્ષણ આપવા યોગ્ય નથી. તે વતાવે છે.

હવાઈયસેસેણ વા સંનિહિસંનિષ્ઠઓ કિજાઈ, હિમેનોસં અસંજયાણ ‘મોયંણા’ તઓ સે ઇગયા રોગ-સમુપ્પાયા સમુપ્પજંતિ, જેહિં વા સઠ્ઠિ સંવસહ તે વા ણં ઇગયા નિયગા તં પુઠ્ઠિં પરિહરંતિ, સો વા તે નિયમે પચ્છા પરિહરિજ્ઞા, નાલં તે તવ તાણા’વા’સરણા’વા, હુમંપિ તેસિં નાલં તાણા’વા સરણા’વા (સૂ. ૬૭) તે ઘણું સ્વાધું (મોગવ્યું.) હવે તેમાંનું થોડું વાકી છે. અથવા જે નથી મોગવાધું તેનો હું સંચય કરે છે. અથવા હપમોગ કરવાને

माटे पुष्कळ सुख लेवा द्रव्यनो संचय करे छे. ते लोभीओ जीव आ संसारमां असंयत. (संसारसुखना चाहक.) ना माटे अथवा साधुनां वेश मात्र धारेल पण साधुगुणथी रहित एवाने जमाडवा माटे धन एकटुं करे छे. तेने गुरु कहे छे के ते तने अंतराय कर्मनो उदय आवतां तारी संपत्ति माटे सहायक नही थाय अथवा द्रव्य क्षेत्र काळ भावना निमित्तथी ज्यारे तने अस्मात्तावेदनीयकर्मनो उदय थाय ल्यारे रोगो आवतां ताव विगेरेथी हुं पीडाय छे. (त्यारे ते धन के सगां कंइ पण काम लागतां नथी) ते पापी ज्यारे तेना पाना उदयथी कोढ, क्षय रोग, विगेरेथी पीडाएलो ज्यारे तेहुं नाक झरे छे. अथवा हाथ पग गळे छे. (लथडे छे.) अथवा दम चढवाथी अशक्त थतां जे सगां वहालां साथे पोते वसेलो छे ते तेना दुःस्वथी कंटाळी भयंकर रोग उत्पन्न थतां तेने त्यजे छे. (क्षयरोगीना आश्रममां मोकले छे.) अथवा सगांने घणो कंटाळो आपे तो ते सगां तेनी चेलाइथी तेनी उपेक्षा करे. एटले वधा सगां तजीदे. अथवा न तजे तोपण ते रोगोथी वचाववा के शरणुं आपवा समर्थ नथी ल्यारे रोगीए शुं करवुं! ते गुरु कहे छे के समताथी सहन करवुं.

जाणिनु दुक्खं पत्तेयं सायं (सू. ६८)

आ प्रमाणे बुद्धिमाने दरेक प्राणीहुं दुःख के सुख तेना पुन्य पापथी आवेछुं छे. ते विचारवुं एटले ताव विगेरेहुं दुःख आवतां पोताना करेलां कर्महुं फळ अवश्य भोगववुं पड्यो. माटे हाय पीड न करवी कहुं छे के.

“सह कलेवर ! दुःखमचिन्तयन्, स्ववशाता हि पुनस्तव दुर्लभा । बहुतरं च सहिष्यसि जीवहे ! परवशो न च तत्र गुणोऽस्ति ते ॥ १ ॥”

હે શરીર! તું વીજો વિચાર કર્યા વિના દુઃસ્વને સહન કર કારણકે હાલ તને સ્વયશતા મળી છે. તે દુર્લભ છે. પણ જો તું શાયપીટ કરીશ તો પરમવમાં ઘણાં દુઃસ્વ ભોગવવાં પડશે. ત્યાં પરવશતા છે. તને ત્યાં વિશેષ લાભ નથી.

एथી ज्यां सुधी कान विगेरेनी शक्ति न हणाय अने तारा सगा तने बुद्धो यतां न निंदे अने दया लावीने ताहं पोषण करवानो वरत न आवे तथा क्षयरोगी यतां घरमांथी न काढे त्यां सुधी तું तारो आत्मार्थ (परलोकतुं हित) साधी ले ते वतावे છે.

अणभिक्कतं च खलु वयं संपेहाए (सू. ६९)

(सूळ सूत्रमा “च” विशेष पणा पाटे છે. खलુ શબ્દનો અર્થ ખુનઃ—થાય છે.) આ પ્રમાણે પોતાની ડમર જતી મોઢને સંસારી જીવ વેલો વને છે. एवું પૂર્વે કહેલું છે. માટે તે પશ્ચાતાપ ન કરવો પડે તેથી જુવાનઅવસ્થામાં બુદ્ધિથી વિચારીને આત્મહિત કરે.

मश्च—शुं जुवनीमांज आत्महित करवुं.? के बीजी वरतमां पण करवुं!

उत्तर—बीजाए पण आत्महित ज्यारे समज्यो. होय त्यारे करी लेवुं. अर्थात् बोध मले त्यारे धर्म साधी लेवो ते वतावे છે.

खणं जाणाहि पंडिए (सू. ७०)

क्षण—ते धर्म करवानો સમય છે. તે આર્યક્ષેત્ર ઉત્તમ ફુલ વિગેરે છે. અને નિંદાપોષ્ય, પોષણ કરવા યોગ્ય, તથા તજાવાના દોષથી દુષ્ટ છે. તેવા જરા (બુદ્ધાપો) વાલકપણું અથવા રોગ છે. તે ન હોય ત્યારે શુરુ કહે છે. હે પંડિત હે આત્મજ્ઞ! તું બોધ પામ અને આત્મહિત કર અથવા સ્વેદ પામતા શિષ્યને શુરુ કહે છે. હે શિષ્ય! જ્યાંસુધી તારી જુવાની વીતી નથી અથવા નિંદાપાત્ર થયો નથી

અથવા પૂર્વે કહેલા ત્રણ દોષથી રહિત છે, ત્યાંસુધી હે પંડિત શિષ્ય દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ માવના મેદથી મિત્ર અવસરને આ પ્રમાણે તું જાણ બોધ પામ, તે વતાવે છે.

દ્રવ્ય-ક્ષણ તે તું જંગમપણું પામ્યો છે. પાંચ इंद्रियो છે. ઉત્તમ કુલમાં જન્મ્યો છે. રુપ વલ આરોગ્ય અને આયુષ્ય સારું પામ્યો છે આ પ્રમાણે ઉત્તમ મનુષ્ય ભવ પામીને સંસાર સમુદ્રથી પાર ઉતારવા સમર્થ ચારિત્રની પ્રાપ્તિને યોગ્ય તને અવસર મળ્યો છે અને અનાદિ સંસારમાં ભ્રમતા જીવને આ અવસર મળવો દુર્લભ છે. કારણકે ચારિત્ર મનુષ્ય જન્મમાં છે. દેવ નારકીના ભવમાં સમ્યક્ત્વ તથા જ્ઞાનના બોધ રુપ સામાયિક છે. અને તિર્યંચમાં કોકનેજ દેશવિરતિ (શ્રાવકનાં વ્રત.) હોય છે.

ક્ષેત્ર ક્ષણ તે જે ક્ષેત્રમાં ચારિત્ર મળે તે સર્વ વિરતિ અધોલોકનાગામમાં અથવા તિર્યંચ ક્ષેત્રમાંજ છે તેમાં પળ અઢીઢીપ અને બે સમુદ્રમાં છે. તેમાંપણ “૧૫” કર્મ મૂમિમાં છે. તેમાં પળ ભરતક્ષેત્રની અપેક્ષા “૨૫” દેશમાં ચારિત્રધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રમાણે ક્ષેત્રરુપ અવસર દુર્લભ જાણવો બીજા ક્ષેત્રોમાં પહેલાં જેજ સામાયિક છે. બીજા ઘણા ઢીપો અને સમુદ્રો છે. તેમાં સમ્યક્ત્વ અને શ્રુત સામાયિક છે. તથા કોઈકને દેશવિરતિનો સંભવ થાય છે.) કાલક્ષણ—

કાલરુપ અવસર આ અવસર્પિણીમાં ત્રણ આરા જે સુશ્વમ, દુશ્વમ, દુશ્વમ સુશ્વમ. તથા દુશ્વમ નામના ત્રણ આરામાં ધર્મ પ્રાપ્તિ છે. તથા ઉત્સર્પિણીમાં ત્રીજા ચોથા આરામાં સર્વ વિરતિ સામાયિકની પ્રાપ્તિ છે. આ નવો ધર્મ પામતા જીવઆશ્રયી કહું પળ પૂર્વે ધર્મ પામેલા તો તિર્યંક અથવા ઉર્ધ્વ તથા અધોલોકમાં તથા વધા આરામાં જાણવા. માવક્ષણ—

તે બે પ્રકારે છે. કર્મ માવક્ષણનો કર્મ માવક્ષણ કર્મ માવક્ષણ તે કર્મનું ઉપશમ થવું. ક્ષય ઉપશમ થવું અથવા સર્વથા ક્ષય થવું

ए त्रणमानुं कंइपण प्राप्त थाय ते अवसर जाणवो तेमां उपशम श्रेणीमां चारित्रमोहनीयउपशम यतां अंतर्मुहूर्त्त काल औपशमीक नामनो चारित्र क्षण थाय छे ते चारित्र मोहनीयनो क्षय यतां अंतर्मुहूर्त्तनोज छद्मस्य यथारह्यातचारित्र नामनो क्षण थाय छे. अने क्षय उपशमवढे क्षायोपशमिक चारित्रनो अवसर छे ते उत्कृष्टथी थोडु ओहुं एवो पूर्व कोडी वर्षनो चारित्र काल जाणवो. सम्यक्त्व क्षण ते अजयन्य उत्कृष्ट (मध्यम) स्थितिमां वर्तता आयुष्यवाळा जीवने छे.

अने बीजा कर्मोनुं पलयोपमना असंख्येय भाग ओहुं एव्हा सागरोपम कोडाकोडी स्थितिवाला जीवने छे. तेनो अनुक्रम आ प्रमाणे छे. सम्यक्त्वनुं वर्णन.

श्रेयी—(मिथ्यात्वनी चीकणा कर्मनी बंधाएली गांठ) वाला अमव्य जीवोथी अनंत गुणवाळी शुद्धिथी शुद्ध थाएल मति, श्रुत, विभंग ए त्रण ज्ञानमांथी कोइपण साकार उपयोग जे जीवने होय ते शुद्ध लेइया (तेजु, पद्म, शुक्ल) मांनी कोइपण लेइयावालो जीव अशुभकर्मप्रकृतिनो चार टाणीओ रस तेने बे टाणीओ करीने अने शुभ प्रकृतिना बे टाणीओ (चासणीमां जेम वथारे रसना तार पढे ते प्रमाणे कर्मना भाव होय. अने आत्मा वेदे ते टाण कहेवाय छे.) ने चार टाणीआवालो करी बांधनो तथा ध्रुव प्रकृतिने परिवर्त्तमान करतो भव प्रायोग्य बांधतो जीव जाणवो. हवे ध्रुव प्रकृति बतावे छे.

ज्ञानआवरणीय पांच; तथा दर्शनावरणीय नव—मिथ्यात्वनी एक—तथा सोळ कषाय, भय, जुगुप्सा, तेजस कार्मण शरीर, वर्ण, गंध, रस स्पर्श अगुरुलघु उपघात—निर्माण अने पांच अंतराय ए बधी मलीने ४७ ध्रुव प्रकृति छे. ध्रुवनो अर्थ एवो छे के, ते हमेशां बंधाय छे. मनुष्य अथवा तिर्थेच आ बेमांथी कोइपण जीव ज्यारे प्रथम सम्यक्त्व मेळवे छे, त्यारे आ २१ प्रकृति परिवर्त्तनवाळी बांधे छे ते नीचे मुजव छे. देवगति तथा अनुपूर्वी मली बे. तथा पंचेंद्रिय जाति वैक्रिय शरीर, अंगोपांग मली बे, तथा समचतुरस्रसंस्थान, पराघात, उ-

ચ્છવાસ, પ્રશસ્ત વિહાયોગતિ, પ્રશસ્ત ત્રસાદિ દશક, જ્ઞાતા વેદનિય ડુંગગોજ મલી ૨૧ છે. પળ દૈવ અને નારકિના જીવ મનુષ્યગતિ અને અનુપૂર્વી મલી વે. તથા ઔદારિક શરીર અંગેપાંગ મલીને વે. પહેલું સંઘયણ મલીને ૯ પાંચ સહીત શુભ વાંધે છે.

તમતમા (સાતમી નારકી.) વાલા તિર્યંચ ગતિ તથા અનુપૂર્વી મલી વે તથા નીચ ગોજ સહીત વાંધે છે.

આ પ્રમાણે તેના અધ્યવસાય હતપત્ત થતાં આયુષ્ય ન વાંધતો પ્રથમ ઉપર કહી ગયા તે જીવ યથા પટ્ટતિ નામના કરણવડે ગ્રંથીને મેઝવીને અપૂર્વ કરણવડે મિથ્યાત્વને મેદીને અંતરકરણ કરીને અતિવૃત્તિકરણવડે સમ્યક્ત્વ મેઝવે છે.

ત્યારપછી ક્રમવડે કર્મ ઓછાં થતાં ચઢતાં भावना शुद्ध कंडक (શુદ્ધ भावना અંશને કંડક કહે છે.) માં દેશ વિરતિ તથા સર્વ-વિરતિ (સાધુપણ)નો અવસર આવે છે. આ પ્રમાણે કર્મ ભાવ ક્ષણ કહીને નો કર્મભાવ ક્ષણ વતાવે છે.

નો કર્મભાવક્ષણ તે આલસ મોહ અવર્ણવાદ તથા સ્થંભ (માન વિગેરે)ના અભાવે સમ્યક્ત્વ વિગેરેની પ્રાપ્તિનો અવસર છે.

કારણકે આલસ વિગેરેથી હણાણ્લો (પ્રમાદી જીવ) સંસારથી હુટવા સમર્થ મનુષ્ય ભવ પામીને પળ ધર્મ શ્રદ્ધા વિગેરે ઉત્તમ ગુણો મેઝવતો નથી. કહું છે કે. —

“આલસ મોહઽવજ્ઞા ધંભા કોહા પમાય કિવિણત્તા ભયસોગા અન્નાણા, વિવલ્લેવ કુઝહલા રમણા ॥ ૧ ॥

આલસ્ય મોહ અવરણ (નિંદા) સ્થંભ (અહંકાર) ક્રોધ પ્રમાદ, કૃપણતા, ભય, શોક અજ્ઞાન વિષ્ણુ કુતુહલ રમણ આ ૧૩ કારણો (૧૩ કાઠીઆ) છે.

ણ્ણહિં કારણોહિં, લહ્ણણ સુહુહ્ણહિંપિ માણુસ્સં । ન લહહ સુહં હિઅકારિં સંસારુત્તારાણિં જીવો ॥ ૨ ॥

તે મલ્લતાં જીવ પોતે મનુષ્યપણું અમૂલ્ય છે. તે મેલ્લવીને પણ સંસારને પાર હતારનાર હિતકાનાર ગુરુચાળીને પામતો નથી. આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારનો ક્ષણ વતાવ્યો તેમાં એમ સમજવું કે દ્રવ્યક્ષણમાં જંગમપણાથી શ્રેષ્ઠ મનુષ્યજન્મ અને ક્ષેત્ર ક્ષણમાં આર્યક્ષેત્ર છે. કાલ ક્ષણમાં ધર્મ ચરણનો કાલ છે માત્ર ક્ષણમાં ક્ષય હપક્ષમ વિગેરે છે. આ પ્રમાણે સારો અવસર પામીને ધર્મ આરાધવો જોઈએ વલી કહે છે કે.

જાવ સોયપરિણાણા અપરિહીણા, નેત્રપરિણાણા, અપરિહીણા ઘાણપરિણાણા અપરિહીણા જીહ પરિણાણા
ફરિ૦ ઇચ્છેણહિં વિરત્વરત્વેહિં, પળાણોહિં અપરિહિણોહિં આયદ્ધં સંમં સમણુવાસિજાસિ (સૂ. ૭૧) તિવેમિ

જ્યાંસુધી આ નાશ પામનારી કાયાના અપચદ (નિમકહરામપણ)થી કાનહું જ્ઞાન (સાંભલું તે) હુઠ્ઠાપણાના કે રોગના કારણે ઓહું ન થાય ત્યાંસુધી ધર્મ કરી લેવો.

આપમાણે આંત્ર કાન જીમ સ્પર્શના વિજ્ઞાનની શક્તિ પણ પોતાનું કામ કરવામાં નિષ્ફલ ન થાય ત્યાંસુધી પણ ધર્મ સાધવો. જો પાંચ ઇન્દ્રિયોની શક્તિ ઓછી થશે તો ધર્મ નહીં થાય આ શક્તિ ઓછી થશે તો રૂઢ અનિષ્ટપણે હુદા હુદા જ્ઞાનવઢે કામ નહિ થાય માટે જ્યાંસુધી શક્તિ હોય ત્યાંસુધી આત્માનો અર્થ તે સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ સાધી લેવું. આ ત્રણ સીધાવ વાકી વર્ધાં અનર્થ સમજવાં અથવા આત્માને માટે જે પ્રયોજન છે. તે આત્માર્થ છે. અને તે ચારિત્રનું અનુષ્ઠાન જાણવું. અથવા “આયત” તે અપર્યવસાન (અનંતપણા) થી મોક્ષજ છે. તે મોક્ષ અર્થ છે. તેને સાધી લે. અથવા આયત્ત (મોક્ષ.) તેજ જેનું પ્રયોજન છે. એવા પૂર્વે કહેલા સમ્યક્

દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર છે. તેમાં નિવાસ કર ઇટલે શાસ્ત્રીક રીતિએ અનુષ્ઠાન વડે તું આરાધ, અને પછી પળ વચ ન વીતી હોય તે વિ-
ચારીને અવસર મેળવીને કાન વિગેરેનું જ્ઞાન ઓહું થતું જાણીને આત્માર્થને આત્મામાં ધારણ કરજે.

અથવા તે આત્માર્થ વડે ઇટલે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ આત્માર્થ વડે આત્માને રંજીત કરજે. (તેમાં આનંદ માનજે.) અથવા આય-
તાર્થ જે મોક્ષ છે. તેને ફરીથી સંસારમાં ન આવવું પડે તે માટે શાસ્ત્રમાં કહેલી વિધિએ અનુષ્ઠાન કરીને આત્માવડે (મોક્ષને) પામજે.

આ પ્રમાણે સુધર્માસ્ત્રામી જંતૂસ્ત્રામીને કહે છે. મેં શ્રી વર્ધમાનસ્ત્રામી પાસે અર્થથી જે સાંમળ્યું. તે હું તને સૂત્ર રચનાવડે કહું
હું. આ પ્રમાણે વીજા અધ્યાયનનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

વોજો ઉદ્દેશો.

પહેલા ઉદ્દેશાનો વીજા ઉદ્દેશા સાથે આ પ્રમાણે સંબંધ છે કે વિષય-કષાય તથા માતા-પિતા વિગેરેનો પ્રેમ વિગેરેથી જે બંધન તે
લોક છે. તેનો વિજય કરવાથી અર્થાત્ રાગ દ્વેષને હોડી સમમાવ ધારણ કરવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે. અને તેનો હેતુ ચારિત્ર છે. જેમ
સંપૂર્ણ ભાવને અનુભવે છે, એવા રૂપવાલો આ અધ્યાયનનો અર્થ અધિકાર પૂર્વે કહ્યો છે, તેમાં માતાપિતા વિગેરે લોકનો વિજય કર-
વાથી રોગ અને હુહાપાની અશક્તિથી જ્યાંસુધી અશક્ત ન થાય; તે પહેલાં આત્માર્થ તે સંયમને આરાધવો; ઇ પહેલા ઉદ્દેશામાં કહ્યું;
અને આ વોજા ઉદ્દેશામાં પળ તે સંયમને પાલતાં કદાચ તે જીવને મોહનીયકર્મનો ઉદય થવાથી અરતિ થાય; અથવા અજ્ઞાનકર્મ વિગેરે,
તથા લોભના ઉદયથી પૂર્વકર્મના દોષથી સંયમમાં સ્થિરતા ન રહે; તો ઉત્તમ સાધુએ તે અરતિ વિગેરેને દૂરકરી જેમ, સંયમમાં દઢતા
થાય તેમ કરવું. તે આ વીજા ઉદ્દેશામાં વતાવ્યું છે. અથવા આઠ પ્રકારના કર્મ જેમ દૂર થાય; તે આ અધ્યાયનના અર્થાધિકારમાં કહ્યું

હે, તે કેવીરીતે કર્મક્ષય થાય તે વતાવે છે.

અરહં આહટે સે મેહાવો, ચ્વણંસિ મુકે (સુ. ૭૨)

પૂર્વસૂત્ર સાથે ઇનો સંબંધ કહેવો જોઈએ તે વતાવે છે. ૭૧ માં સૂત્રમાં કહ્યું:—આત્માર્થ તે સંયમ છે. તેને સારી રીતે પાળેતે સંયમમાં કદાચિત્ત અરતિ થાય; તેથી હવેદેશ આપે છે કે, અરતિ ન કરવી; તે આ ૭૨ માં સૂત્રમાં વતાવ્યું છે.

તથા પરંપર સૂત્ર સંબંધ આ પ્રમાણે છે. “ચ્વણં જાણાહિ પંહિણ.” એટલે ચારિત્રનો ક્ષણ (અવસર) મેલવીને અરતિ ન કરે; તથા પ્રથમના સૂત્ર સાથે આ સંબંધ છે. “સુઅં મે” इत्यादि में भगवान पासે આ સાંમલ્યું છે કે, “અરહં” इत्यादिके साधु अरति न करे.

આ અરતિ સાધુને પાંચ પ્રકારના આચારમાં મોહના હૃદયથી કષાય, તથા પ્રેમથી એટલે માતાપિતા સ્ત્રી વિગેરેમાં રનેહ થતાં થાય છે, તે સમયે સંસારનો સ્વભાવ જાણેલા બુદ્ધિમાન સાધુએ તે મોહને દૂર કરવો. જો તેમ કરે તો ચારિત્ર પલ્લે નહિં તો શું થાય? તે કહે છે. જેમ, કંડરીકને દુઃસ્વ થયું; તેમ, સંયમમાં અરતિ કરનારને નરકગમન છે, તથા વિષયવાંછામાં રતિ દૂર કરીને સાધુની દશ પ્રકારની ગુરુની આજ્ઞામાં રહેવાસ્વ વિગેરે સમાચારીમાં તે કંડરિકના ભાદ ઘુંડરિકની માફક રતિ થાય; તો સંયમમાં અરતિ ન થાય તેજ કહે છે.—

સાધુ સંયમમાં રતિ કરે (આનંદ માને) જેથી તેને કોઈપણ પ્રકારની વાધા (અઢચણ) ન આવે; તથા આલોકમાં પ્રણ સંયમ શિ-વાય બીજું સુસ્વ છે, એવું મનમાં પ્રણ ન લાવે. કહ્યું છે કે:—

“શ્વિતિતલશયનં વા પ્રાન્તમૈશ્વાસનં વા, સહજપરિભવો વા નીચદુર્ભાષિતં વા, મહતિ ફલત્રિશેષે નિત્ય-

સમ્યુચ્ચતાનાં, ન મનસિ ન શરીરે દુઃખ મુરપાદ્યન્તિ ॥ ૧ ॥

પૃથ્વીનાં તલમાં શયન છે તુચ્છ ભિક્ષાતું ભોજન, અથવા હુદરતી લોકહું અપમાન, અથવા નીચ પુરુષોનાં મહેળાં સાંભલવાં; આ-
ટહું છતાં ઉત્તમ સાધુઓ મોટાફલ (મોક્ષને) માટે નિરંતર ઉદ્યમ કરનારા છે. તેમને મનમાં કે, શરીરમાં પૂર્વે કહેલાં કૃત્ય કંઈપણ
દુઃખ ઉપજાવી શકતાં નથી. (મોક્ષાર્થી—સાધુ તેને ગણકારતા નથી)

તળસંથારનિરૂપણોડિવિ, મુણિવરો મદ્દ રાગમયમોહો । જં પાવદ મુત્તિસુહં, તં કત્તો ચક્કવટ્ટિવિ ? ॥ ૨ ॥”

ધાસના સંથારે બેઠેલો જે મુનિ છે, અને તેણે રાગ-મદ, મોહ ત્યજ્યાં છે, તેવો મુનિજ મુક્તિ-સુખ પામે છે, તેહું સુખ ચક્રવર્તી પળ કયાંથી પામે!
અહીં ચારિત્ર મોહનીયકર્મના ક્ષય ઉપશમથી જે પુરુષને ચારિત્ર મલ્યુ છે, તેને પાછો મોહનો ઉદય થતાં ઘેર જવાની ઇચ્છાવાલાને આ
સૂત્રવદે ઉપદેશ અપાય છે, અને તે સંબંધમાં જે કારણોથી સંયમમાંથી ષ્ટ થવાય છે, તે હેતુઓને નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

વિદ્ધુદેસે અદઢો ડ, સંજમે કોદ્દ હુજ્જ અરદ્દે । અદ્ધાણકમ્મલોભા, દ્દદ્દહિં અડ્ઢરથ દોસેહિં ॥ ૧૧૭ ॥

(પહેલા ઉદ્દેશમાં નિર્યુક્તિકી ગાથા ઘળી કહી; અને આ ઉદ્દેશમાં આ એકજ છે, તેથી મંદહુલ્લિલાલા શિષ્યને આરેકા (શંકા)
થાય કે, આ એક પળ પહેલા ઉદ્દેશાની હશે; તે શંકા દૂર કરવા બીજો ઉદ્દેશો એવું ગાથામાં લખવું પડ્યું છે) બીજા ઉદ્દેશમાં વતાવ્યું
કે, કોઈ કંડરીક જેવા સાધુને ૧૭ પ્રકારના સંયમમાં મોહનીયતા ઉદયથી અરતિ થાય; અને તેથી સંયમમાં ઢીલાપણું થાય; અને તે
મોહનો ઉદય મનમાં રહેલા જે દોષો છે, તેનાથી થાય છે, તે દોષો અજ્ઞાન, લોભ, વિગેરે છે.

પટલે આદિ શબ્દથી ઇચ્છા મદન કામ વિગેરે પળ લેવા તે અજ્ઞાન લોભ કામ વિગેરેથી સાધુને અરતિ થાય છે. તે વ્રતાવું. શંકા-અરતિવાલા બુદ્ધિવાનને આ ૭૨ મા સૂત્રવડે ઉપદેશ અપાય છે કે સંયમમાં અરતિ થાય તો બુદ્ધિવાન સાધુએ અરતિ દૂર કરવી પરંતુ સંસારનો સ્વભાવ જાણેલો આહું કહેવાથી તે અરતિવાલો થાય નહીં અને જો અરતિવાલો થાય તો સંસારતું સ્વરૂપ જાણનારો વિદ્વાન ન કહેવાય આ વેને પરસ્પર વિરોધ હોવાથી જેમ એક જગ્યાએ છાયા અને તડકો ન રહે તે અહીં તે બુદ્ધિમાન ન કહેવો અથવા અરતિવાલો ન કહેવો. કહું છે કે.

નહજ્ઞાનમેવ ન ભવતિ યસ્મિન્નુદિતે વિભાતિ રાગગણઃ। તમસઃ કુતોઽસ્મિન્ શક્તિર્દિનકરકિરણાન્નતઃ સ્થાતુમ્? ”

જેના ઉદયથી રાગ ગણ (સંસારપ્રેમ) ઉત્પન્ન થાય છે. તેને જ્ઞાન ન કહેવું કારણકે જ્યાં સૂર્યના કિરણો પ્રકાશીત થયાં હોય ત્યાં અંધારાને રહેવાની શક્તિ ક્યાંથી હોય? વિગેરે છે.

જે અજ્ઞાની ળીવ મોહથી ચિત્તમાં વિકલ્પ કરે તે વિષયમુલ્યથી નિશ્ચય (લક્ષી) રાગદ્વેષ વિગેરે સર્વ જોહલ્યાં જે સંયમના શત્રુ છે, તેમાં રતિ કરે અને સંયમમાં અરતિ કરે.

અજ્ઞાનાનધાશ્વટુલવનિતાપાઙ્ગિચ્છેપિતાસ્તે; કામે સર્કિં દધતિ વિભવાભોગતુંઙ્ગાર્જને વા; વિદ્વદ્વિન્તં ભવતિ હિ મહન્મોક્ષમાર્ગક્રતાનં, નાલપરકન્ધે વિટપિનિ કષ્ટત્વંસભિર્ત્તિં ગર્જેન્દ્રઃ ॥ ૧ ॥”

અજ્ઞાનથી આંધળા થપ્પલા, સુંદર સ્ત્રીઓના અપાંગથી ઢામાઢોલ થપ્પલા કામીઓ કામમાં પ્રેમ ધારણ કરે છે. અથવા વૈભવના

વિસ્તારને મેલવવા ચાહે છે. પણ જોઓ વિદ્વાન છે, તેનું ચિત્ત મોટા મોક્ષ માર્ગમાં એકતાન વાહું છે. કારણકે શ્રેષ્ઠ હાથી નાના પા- તલા થડવાલા જાહની સાથે પોતાનું શરીર ધસતો નથી.

આચાર્યનો ઉત્તર:—અમે તેને જુદું કહેતા નથી. કારણકે, ચારિત્ર પામેલાને આ ઉપદેશ છે, અને ચારિત્રપ્રાપ્તિ જ્ઞાન ત્રિવાય નથી; કારણ કે ચારિત્રનું કારણ જ્ઞાન છે અને કાર્યણ ચારિત્ર છે. તથા જ્ઞાન, અને અરતિ તેને વિરોધ નથી; પરંતુ રતિનો વિરોધી અરતિ છે. તેથી સંયમમાં જેને રતિ છે, તેની સાથે અરતિ વાધારૂપ છે, પરંતુ જ્ઞાનની સાથે તેનો વિરોધ નથી; કારણકે, જ્ઞાનીને પણ ચારિત્ર મો- હનીયના ઉપશમથી સંયમમાં અરતિ થાય છે, કારણકે, જ્ઞાન પણ અજ્ઞાનનું વાધકજ છે, પણ સંયમની અરતિનું વાધક નથી; તેજ કહું છે:- જ્ઞાનં મૂરિ યથાર્થ વસ્તુવિષયં સ્વસ્ય દ્વિષો વાધકં, રાગારાતિશમાય હેતુમપરં યુક્તે ન કર્તુ સ્વયમ્ । દીપો ધત્તમસિ ડ્યનતિકિ કિમુ નો રૂપં સ ઇવેક્ષતાં, સર્વઃ સ્વં વિષયં પ્રસાધયતિ હિ પ્રાસન્નિકોડ્યો વિધિઃ ॥૧॥”

ઘણું જ્ઞાન છે, તે યથાર્થ વસ્તુવિષય સંબંધી છે, તે પોતાના ચત્ર અજ્ઞાનનું વાધક છે. રાગનો ચત્ર, શમ (શાંતિને) માટે બીજો હેતુ પોતે જોહતો નથી. જેમ દીવો છે તે પોતે અંધારામાં રૂપને પ્રગટ કરે છે, તેજ અહીંયા રૂપને જુઓ; કારણકે, સર્વ પ્રાસંગીક વિધિ પોતપોતાના વિષયને સાધે છે. તથા આચાર્ય કહે છે કે:—આ તમારા કાનમાં આવું નથી.

‘બલવાનિન્દ્રિયગ્રામઃ, પઠિહતોડ્યત્ર મુહ્યતીતિ’

इन्द्रियसमूह बलवान છે, અને તેમાં પંહિત પણ મુંજાય છે, ઇથી તમારું કહેવું કંઈ વિસાતમાં નથી.

અથવા જેને અરતિ પ્રાપ્ત ન થઈ હોય; તેનેજ એમ કહેવાય છે, પળ આ ઉપદેશ સંયમ-વિષયમાં બુદ્ધિમાન પુરુષને કહેવાય કે,

સંયમમાં અરતિ ન કરવી; તથા સંયમમાંથી અરતિ દુર કરનારને કેવા ગુણ મળે તે કહે છે:—

“સ્વર્ણં સિ મુક્તે” વિગેરે વારીક કાલને ક્ષણ કહે છે. તે ક્ષણ, જુની સાડી (વસ્ત્રને) ફાટતાં જેટલી વાર લાગે; તેથી પળ વારીક કાલ સમય છે. આવા સૂક્ષ્મ સંયમમાં પળ કર્મ જે આઠ પ્રકારનાં છે, અથવા સંસારવંધન છે તે વંધન નથી. ભરત મહારાજા માફક મોઢ મૂકી દે, તો તેનું કલ્યાણ થઈ જાય. (કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષમાં જાય;) અને જેઓ ઉપદેશ ન માને; તેઓ કંઠરીક મુનિ માફક ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરે છે, અને દુઃસ્વભાગરમાં હુલે છે, તેજ કહે છે:—

અપાળાય પુટ્ટાવિણ્ણે નિયદ્ધતિ, મંદા મોહેણ પાડહા, અપરિગહા ભવિસ્સામો, સમુટ્ટાય લહે કામે

અભિગાહહ, અપાળાય મુણિણો પહિલેહંતિ, રથ મોહે પુણો સન્ના નો હવ્વાણ નો પારાણ (સૂત્ર-૭૩)

હિત માનવું અહિત હોઢવું, ઇ જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં છે. તેથી વિરુદ્ધ ચાલવું તે અનાજ્ઞા છે. જે પુરુષો આજ્ઞાવહાર થઈને પરિવ્રહ અને ઉપસર્ગથી કંટાળીને, અથવા મોહનીયકર્મના ઉદયથી કંઠરીક વિગેરે મુનિઓની માફક સંયમથી ભ્રષ્ટ થાય છે, તે જઢપુરુષો જે-

મને કરવા ન કરવાનો વિવેક નથી; તેઓ મોહથી, અથવા અજ્ઞાનથી ચેરાયલો છે. કહું છે કે:—

“અજ્ઞાનં સ્વલુ કટ્ટં, ક્રોધાદિભ્યોઽપિ સર્વપાપેભ્યઃ। અથ હિતમહિતં વા ન વેત્તિ યેનાવૃતો લોકઃ ॥ ૧ ॥”

સ્વરેસ્વર, ક્રોધ વિગેરે વધાં પાપોથી પળ અજ્ઞાન મોહ પાપ છે, તે ઘણું દુઃસ્વ આપનાર છે, તે અજ્ઞાનથી ચેરાયલો માણસ પોતાના

હિત-અહિત પદાર્થને જાણતો નથી.

આ પ્રમાણે મોહથી વેરાયલો જહ્નમાણસ ચારિત્ર પામેલો હતાં, કર્મના ઉદયથી, અથવા પરિસહના ઉદયમાં ચારિત્ર ધારણ કરેલો ચારિત્ર મૂકવા ઇચ્છા કરે છે અને વીજા સાધુઓ પોતાની રુચી પ્રમાણે દ્વિતિ રચીને જુદા જુદા ઉપાયોબદ્ધે લોક પાસેથી પૈસા ગ્રહણ કરતા હતા કહે છે કે:-અમે સંસારથી સ્વેદ પામેલા હીણ; અને મોક્ષની ઇચ્છાવાળા હીણ. તોપણ, તેઓ (અંતરંગત્યાગી ન હોવાથી) જુદા જુદા આરંભમાં, તથા વિષય-અભિલાષામાં વર્તે છે તે વતાવે છે.

મન, વચન અને કાયાના કર્મવદ્ધે જેનાથી વેરાય તે પરિગ્રહ છે. તે પરિગ્રહ જેમનામાં નથી; તે અપરિગ્રહવાળા અમે થઈશું; છતાં વૌલ્લભત વિગેરેના સાધુઓ માને છે, અથવા જૈનદર્શનમાં જે સાધુઓ સાધુવેષ પહેરેલો છે, તેઓ પહી ઇચ્છાનુસાર (મોક્ષ માણસોને ટગીને) પરિગ્રહ ધારીને મોગો મોગવે છે. જે પ્રમાણે નિસ્પૃહતા ધારવી જોઈએ; તેજ પ્રમાણે વીજાં મહાવ્રતો પાલવાં જોઈએ; છૂટલે જૈનેતર મતવાળા, અથવા પાસત્ય (વેષ માત્ર ધારી જૈનસાધુ) જેમ પરિગ્રહ ધારે છે તેવીરીતે મોહથી કહે કે, અમે સર્વ જીવોના રક્ષક (અહિંસક) હીણ; છતાં તેઓ સ્વાર્થના માટે હિંસા કરે છે, તેવીજરીતે ઉપરથી કહે છે કે:-અમે સાચું બોલીએ હીણ; અને સ્વરીરીતે તો, તેઓ જુદું બોલે છે, જેમ ચોરી કરતા હોય; છતાં કહે કે, અમે ચોરી કરતા નથી; તેથી આહું કરનારા ઘોઘ (ઢગની) માંફક બોલવાહું જુદું, અને કરવાહું જુદું. ઇવા જગતને ઢગનારા મોગની ઇચ્છાથીજ વેષ માત્રને ધારે છે. કહું છે કે:-

“સ્વેચ્છાવિરચિતશાસ્ત્રઃ પ્રત્યક્ષાવેષધારિભિઃ શુદ્ધૈઃ । નાનાવિધૈરુપાયૈરનાથવન્મુખ્યતે લોકઃ ॥ ૧ ॥”

પોતાની ઇચ્છા મુજબ શાસ્ત્ર વનાવનારા, અને દીક્ષામાં વેવ ધારણ કરનારા શુદ્ધ મનુષ્યોદ્ધ જુદા જુદા ઉપાયોથી અનાથને જેમ છુટારો છુટે; તેમ આ મોઢા લોકોને આ સાધુદાસો છુટે છે, તેથી આ પ્રમાણે વેષધારી સાધુઓ મેઢવેલા મોગોને મોગવે છે, અને તેવા વીજા મોગો મેઢવવા, તેવા તેવા ઉપાયોમાં વર્તે છે. તે કહે છે કે:—

વીતરાગની આજ્ઞા વિરુદ્ધ પોતાની હુદ્દિદ્ધ મુનિના વેષને લજાવનારા સંસાર સુલ્લના ઉપાયના આરંભમાં વારંવાર લાગે છે. (મચેહે) આ વિષયસુલ્લના અજ્ઞાનરૂપ ભાવમોહમાં વારંવાર કાદવમાં ઘુંચેલા હાથી માફક બહાર પોતે પોતાને કાઢવાને સમર્થ નથી. જેમ કોઈ મહા નદીના પૂરમાં વચમાં જઈને હુલ્લો હોય તો તે જલદીથી તરવા કે સામે કિનારે આવવા સમર્થ નથી પણ પ્રમાણે કોઈપણ નિમિત્તથી પ્રથમથી ઘર સ્ત્રી પુત્ર ધન ધાન્ય સોઢું રત્ન તાંબુ દાસ દાસી વિગેરે વૈભવ હોડી લાગદ્દત્તિ સ્વીકારીને આરાતીયતીર (પાહો આવવા કે કિનારે જવા તે સમર્થ નથી તે) સમાન વરવાસના સુલ્લથી નીકળેલો સાધુ થયો અને ફરી તે વમેલા મોગને પાહો ગ્રહણ કરવા ઇચ્છા કરે તો સંયમ પળ જાય તો મોક્ષમાં જઈશકે નહિ તેમ વરવાલાં વળ સંચરે નહીં પડેલે વંને વાહુથી જુદી પહેલી મુક્તોલી માફક સાધુપણ જો સંસાર વાંચ્છના કરે તો ન ગ્રહસ્થ રહે તેમ ન સાધુ રહે તેથી તે વંને પ્રકારે ગ્રહ છે. કહું છે કે.

“इन्द्रियाणि न गुप्तानि, लालितानि न चेच्छया । मानुष्यं दुर्लभं प्राप्य, न भुक्तं नापि शोषितम् ॥૧॥”
જેને ઇન્દ્રિયોને કવ્વજે લીધો નથી અથવા ઇચ્છાનુસાર તે ઇન્દ્રિયોને વિષય સુલ્લમાં જોડી નથી તેણે મનુષ્યપણું પામીને ન મોગ મોગવ્યા ન ત્યાગ દ્વત્તિ સ્વીકારી (આ વધાનો કેહેવાનો સાર પ હેકે સાધુદ્ધ વેષ ધાર્યા પછી ગમે તેટલાં કહા આવે; તોપણ ધીરજ રાહી સંયમ પાહું.)

જેઓ ઉપર કહેલી અપચારત (સંસારી વિષય સુખ) રતિથી દૂર થયલા છે, અને હત્તમ રતિ (ચારિત્રમાં પ્રેમવાલા) છે, તે કેવા હોય છે તે વતાવે છે.

વિસુત્તા હુ તે જણા, જે જણા પારગામિણો, લોભમલોભેણ હુજુંહમાણે લદ્દે કામે નામિ ગાહરૂ ૭૪

દ્રવ્યથી ઇટલે થન સગાના અનેક રીતના પ્રેમથી મુકાયલા; અને આવથી વિષય કષાયથી પ્રત્યેક સમયે હુટતા સાધુઓ જે મ-વિવ્યકાલમાં વધારે વધારે નિર્લોભી બને છે, તે પુરુષો સર્વ પ્રાણિને સમાનભાવે ગળી નિર્મમત્તવવાલા વની (સસારથી) પારગામી બને છે. પાર તે મોક્ષ છે, કારણકે, સંસાર—સમુદ્રના કિનારે જવાની વૃત્તિનાં કારણો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ત્રણ છે, તે ત્રણને પાર કહે છે. જેમ, લોકમાં સારા વરસાદને ચોखાનો વરસાદ કહે છે. ઇટલે કારણને કાર્યમાં સયાવ્યુ; તેથી તે પ્રમાણે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનો પારે જવાનો આચાર જેમનો છે, તેઓ સંસારના મોહથી કે, વિષયકપાયથી મુક્ત થાય છે.

પ્રશ્ન:—તેઓ કેવીરીતે સંપૂર્ણ પારગામી થાય ?

હત્તર:—જોકે, આ લોકમાં લોભછે, તે વધાને તત્ત્વો દુર્લભ છે. જેમકે ક્ષપક શ્રેણીમાં ચઢેલા મુનિને પણ ઓછો ઓછો કરતાં જરા જરાપણ લોભ રહે છે, તેવા જરા લોભને પણ હત્તમ સાધુ સંતોષવડે પૂર્વના લોભને નિંદતો; અને હોહતો સામે આવતા મુંદર વિલાસોને (લોકો પ્રાર્થના કરે; હતાં પણ) સેવતો નથી જેમ મહાત્મા પોતાના શરીરમાં પણ મહત્ત્વ રહિત થયલો છે, તે પર વસ્તુના વિષયસુખમાં લુબ્ધ થતો નથી જેમકે, દ્રહ્મદત્ત, ચક્રવર્તિ એ પોતાના પૂર્વમવના માફ ચિત્રમુનિને ઓઢવીને પ્રાર્થના કર્યા હતાં પણ,

તેણે ભોગો ન સ્વીકાર્યા.

હપર પ્રમાણે સુંદર ભોગો જેણે લ્યાગ્યા; તે ત્યાગવાથી બીજું પળ ત્યાગેહું જાણવું તે આ પ્રમાણે—ક્રોધને ક્ષમાથી, તથા માનને કોમલતાથી, માયાને સરલતાથી, ઇ પ્રમાણે વધા દુર્ગુણોને નિંદી ઉત્તમ સાધુ હોદે છે.

સૂત્રમાં લોભ લેવાનું કારણ ઇ છે કે, તે વધા કષાયમાં મુલ્ય છે તે વતાવે છે. તે લોભમાં પહેલો સાધ્ય અસાધ્યના વિવેકથી શૂન્ય છે તથા કાર્ય અકાર્યના વિચારથી રહિત વની ને ઇક ધનમાંજ દ્રષ્ટિ રાખનારોજ પાપના મૂલમાં ઝમો રહીને સર્વ ક્રિયાઓ કરે છે કહું છે કે.

“ધાવેદ રોહણં તરદ સાયરં, મમદ ગિરિણિયુંજેસું । મારેદ બંધવંપિહુ પુરિસો તો હોદ ધણહુદ્દો ॥૧॥

જે ધનનો લોભીઓ હોય તે પહાડ વહે છે સમુદ્ર તરે છે પહાડની ક્ષાહીમાં મમે છે બંધુઓને પળ મારે છે.

અહદ વહું વહદ મરં, સહદ હુહં પાવમાયરદ ધિદ્દો । કુલ સીલ જાદપચ્ચય, વિદં ચ લોમદ્દુઓ ચયદ ॥૨॥”

ઘણું મટકે છે ઘણોમાર વહન કરેહે મૂલને સહે છે. પાપ આચરે છે કુલ શીલ જાતિ વિશ્વાસ ધીરજ ઇ વધાને લોભથી પીડા-
પણો ઘટ્ટ પુરુષ ત્યજે છે.

તેથી આ પ્રમાણે ઉત્તમ સાધુ ઇ પ્રથમથી લોભ વિગેરેથી દીક્ષા લીધી હોય અને તેવા ભોગ મલ્લતાં લાલ્લ ચાયતો પળ મન દટ કરીને લોભ વિગેરેનો ત્યાગ કરવો કેટલાક લોભ વિના પળ દીક્ષાલે છે તે વતાવે છે.

વિળાવિ લોભં નિવલ્લમ્મ એસ અકમ્મે જાળદ પાસદ, પહિલેહાણ નાવકંલદ, એસ અળગારિત્તિ પહુચ્ચદ, અહો થ રાઓ પરિતપ્પમાળે કાલાકાલસમુદ્દાદ સંજોગટ્ટી અદ્દા-લોભી આહુંપે સહકારે વિળિવિદ્ધિચિત્તે દરથ સરથે પુળો પુળો સે આવલે સે નાદલે સે મિત્તલે સે પિચ્ચલે સે દેવલે સે રાયલે સે ચોરલે સે અતિહિલે સે કિ-વિળલે સે સમળલે, દરુચ્ચેણહિં વિરુવરુવેહિં કજ્જેહિં દંડસમાયાણં સંપેહાણ મયા કજ્જદ, પાવસુવસુત્તિ મન્નમાળે, અદુવા આસંસાણ (સુ. ૭૫)

મરત્તચક્રવર્તી વિગેરે કોઈ લોભના કારણ વિના પળ દીક્ષાને મેળવીને અથવા સૂત્ર પાઠાંતરમાં વિળાદત્તુલોભં છે તેનો અર્થ સંજલન લોભને જડમૂળથી દૂર કરીને પોતે યાતિ કર્મની ચોકડીને દૂર કરીને આચરણ રહિત નિર્મલ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સર્વ વિશેષથી જાળે છે અને સામાન્યથી જુદા છે. અર્થાત્ જોણે પૂર્વે વતાવેલો અનર્થોદું મૂલ જે લોભ છે. તેને તરુણે છે તેનો લોભ દૂર થતાં મોહનીયકર્મ ક્ષય થતાં અવરુપે યાતિકર્મનો ક્ષય થાય છે અને નિર્મલ કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે તેથી વીજાં કર્મ જે મરુત્તપ ગ્રાહિક છે તે પળ દૂર થાય છે (જેનાં યાતી કર્મ દૂર થયાં તેના અયાતી કર્મ સર્વથા સ્વયં નષ્ટ થાય છે.) તેથી લોભ દૂર થતાં અ-કર્મી એવું વિશેષણ સૂત્રમાં આપું છે. આ પ્રમાણે લોભતજનો દુર્લભ અને તજવાથી અવરુપ કર્મનો ક્ષય થાય છે તેથી શું કરવું તે કહે

હે પતિ ઉવેક્ષણા દૃઢે ગુણ દોષનો વિચાર કરી ગુણોને ગ્રહણ કરવા અને લોભ હોદવો અથવા લોભનાં કઢવાં ફલને વિચારી તેના અભાવમાં જે ગુણ તેને ચાહીને તે લોભને જે ત્યજે તેનેજ અળગાર કહેવો.

અને જે અજ્ઞાનવદે મનમાં ઘુંઘાણ્લો હે તે અપશસ્ત મૂલ ગુણ સ્થાનમાં રહી વિષય કષાય વિગેરેમાં ફસેલો હોય તે દુઃખ પામે હે દુઃખ ફરીથી સારો સાધુ યાદ કરે કે સંસારી જીવ અલોભને લોભ વદે નિંદે અને વિશયસુખમલતાં તેને ભોગવે અને લોભને હોદી સાધુ થઈ પાહો લોભમાં ગુદ્ધ વની વહોલા કર્મવાલો. કંઈ પણ જાણે નહીં તથા જુવે નહીં (કામાન્ધ જન્મથી આંધળા કરતાં પણ વધારે આંધળો હે) અને હૃદયમાં ચક્ષુ મીચાવાથી વિવેક રહિત વની ભોગોને વાંચ્છે હે. અને પહેલા ઉદ્દેશમાં જે વતાવ્યું તે અહિ જાણવું.

આ પ્રમાણે ઉત્તમ સાધુ વિચારે હે કે લોભી રાત દિવસ દુઃખ પામતો અકાલમાં ઉઠતો ભોગ વાંચ્છુક અર્થ લોભી હંટારો વિચાર

વગરનો વેલા જેવો વને હે અને દૃઢથી વિગેરે જીવોને ઉપયાત કરી શક્તો વારંવાર ચલાવે હે.

વલી તે પોતાની શરીર શક્તિ વધારવા જુદા જુદા ઉપાયો વહે આલોક પરલોકના સુખને નાશ કરનારી ક્રિયા કરે હે તે નીચે મુજબ હે. માંસથી માંસ વધે તેથી પંચેન્દ્રિય જીવોને હણે હે તથા ચોરી વિગેરે કરે હે સૂત્રમાં વતાવ્યું હે એજ પ્રમાણે સંસારી જીવ સ-ગાંને પુષ્ટ કરવા મિત્રને પુષ્ટ કરવા મથે હે દૃઢે તે શક્તિવાલાં હશે તો હું તેમની મદદથી આપદામાંથી વચીશ તથા મેલ્ય વલ વધારવા વસ્ત (વેડું) વિગેરેને તે હણે હે, તથા દેવવલ વધારવા (પ્રસન્ન કરવા) રાંધવા રંધાવાંની ક્રિયા (નૈવેદ્ય કરે હે,) અથવા રાજાનું વલ વધારવા રાજાનું ચિચિહ્ન કરે હે, અથવા અતિથીનું વલ વધારવા ચાહે હે, તે અતિથી નિઃસ્પૃહ હોય હે. કહું હે કે;—

“તિથિપર્વોરસવાઃ સર્વે, રચક્તા યેન મહાત્મના । અતિથિં તં વિજાનીયાચ્છેષમભ્યાગતં વિદુઃ ॥ ૧ ॥”

જે મહાત્માણ તિથિના, તથા પર્વના વધા મહોત્સવો તજ્યા છે, તેને અતિથિ કહેવો; અને વાકીનાને અભ્યાગત કહેવો; તેનો સાર આ છે. તેના માટે પળ પ્રાણીઓને દુઃસ્વ ન આપવું એજ પ્રમાણે કુપણ-શ્રમણ વિગેરેને માટે પળ જાળવું જે સંસારીજીવ વીજાઓને માટે કે, પોતાનાં આલોકનાં સુસ્વ છે, તેના માટે જુદી જુદી જાતનાં હિંસકકૃત્યો કરી; છૂટે પિંડદાન વિગેરે આપી વીજા જીવોને દુઃસ્વ આપે છે, તેઓને અહપ્ત્યાપને વદલે મહાન દુઃસ્વ મલ્લું જાણીને ઉત્તમ પુરુષે તે પાપ ન કરવું જોઈય. છતાં, અજ્ઞાનથી, અથવા મોહથી હણાયલો મયથી તેવાં પાપ કરે છે, અથવા કુશુરના રોટા ઉપદેશથી પાપકર્મમાં પળ, ધર્મ માની દુષ્ટ કૃત્ય કરે છે, અથવા કાંઈપળ આજ્ઞાથી પાપ કરે છે, તે વતાવે છે. અગ્નિ જે હ જીવનિકાયનું ધાત કરનાર શસ્ત્ર છે, છતાં તે અગ્નિમાં પીપલાનું, અરણીનું લાકડું હોમે છે, અથવા સમિતિ (એક જાતનું લાકડું) લાઙ્ગ, (ધાણી) વિગેરે નાંચે છે, અને તેમાં ધર્મ સમજે છે, તથા વાપનું શ્રાદ્ધ કરવામાં વેટા વિગેરેનું માંસ રાંધીને બ્રાહ્મણોને જમાડે છે, અને વચેહું પોતે રચાય છે. (આ રીવાજ ગુજરાત વિગેરે દેશોમાં નથી; પણ વંગાલ દક્ષિણ વિગેરેમાં છે.)

તે આ પ્રમાણે જુદા જુદા ઉપાયોવડે અજ્ઞાનથી હણાયલો વુદ્ધી વળા પાપથી છુટવાના વહાને દંડ મેલવવારૂપ તે તે ક્રિયાઓ માણી ઓને દુઃસ્વ આપનારી કરે છે. અથાત્ અનેક શત કરોડની સંખ્યાના મવમાં મોગવવા હતાં પળ ન છુટાય તેવું અયોર પાપ કરે છે, અથવા પાપથી છુટવાનું માનીને અજ્ઞાનદશાથી નવાં પાપજ વાંચે છે.

અથવા ન મેઢવેહું ફરીથી મેઢવવાની ઇચ્છાથી પ્રાણીઓને દુઃસ આપી પોતે દંડ મેઢવે હે તે આ પ્રમાણે:—
આ મને વીજા લોકમાં, અથવા આલોકમાં, પછીથી કાંઈ ઝંચપદ અપાવશે; ણવી ઇચ્છાથી તે પાપ કરવામાં વર્તે હે.
અથવા પોતે ધનની આશાથી મૂઢ વનીને રાજાની સેવા કરે હે, (અને રાજાને સુશી કરવા પ્રજાને પીઢવાના અનેક પાપ કરે હે.) કહું હે કે:—

આરાધ્ય મૂપતિમવાપ્ય તતો ધનાનિ, મોક્ષ્યામહે કિલ વયં સતતં સુથાનિ;

इत्याशया धनविमोहितमानसानां, कालः प्रयाति मरणावधिरेव पुंसाम ॥१॥

રાજાને પ્રસન્ન કરીને તેની પાસેથી ધન મેઢવીશું અને પછી અમે રોજ સુઢ મોગવીશું. આવી આશાથી ધનથી મોહ પામેલા મનવાલા માણસોને આશીર્દગી સુધીકાઢ વીતો જાય હે. (પણ તેઓ ધર્મ આરાધી શક્તા નથી.)

एहो गच्छ पतोत्तिष्ठ, वद मौनं समाचर । इत्याद्याशामहप्रसन्नैः, क्रोडन्ति धनिनोऽर्थिभिः ॥२॥

આવ જા, પઢ, ઢઢ, વોલ, સુપ રહે આ પ્રમાણે વોલનારા ધનવાલા હે. તે ધનની ઇચ્છવાલા ગરીબોને વારંવાર રમાઢે હે. આ પ્રમાણે સારા સાધુપ્ર સમજીને શું કરવું તે શાસ્ત્રકાર કહે હે.

तं परिणाय मेहावी नेव सयं एएहिं कजोहिं दंडं समारंभिजा नेव अन्नं एएहिं कजोहिं दंडं समा-

રંભાવિજ્ઞા, ઇણ્હિં કજેહિં દંડં સમારંભંતંપિ અન્નં ન સમણુજાણિજ્ઞા, ઇસ મન્ને આરિણ્હિં પવેઇણ્, જહેરથ કુસલે નોવાલિંપિજ્ઞાસિ, ત્તિવેમિ, (સૂ૦ ૭૬) લોગવિજયસસ વિતિઓ ઉદેસો ॥૨॥

પહેલા અધ્યયનમાં પરિજ્ઞા વતાવેલી છે. તેમાં વે પ્રકારનાં સ્વકાય અને પરકાયવાલાં દુઃખ દેનારાં શસ્ત્રને ચલાવવાં નહીં અથવા પહેલા ઉદ્દેશામાં વતાવેલ વિષય તથા પ્રાતાપિતા સંબંધી પ્રેમનું અપ્રશસ્ત શુણમૂલ સ્થાન સમજીને તથા કાલ અકાલે રત્નહવું તે સમજીને અથવા અમૂલ્ય અવશર તથા સુગુરુનો બોધ તથા પાંચે ઈન્દ્રિયોનું વિચક્ષણપણું તથા હલ્લાવસ્થામાં તેની હાની વિગેરે સમજીને તથા આજ ઉદ્દેશામાં શરીર શક્તિ વધારવા અથવા સગાવહાલાંનું વલ વધારવા દંડનું લેવું (નવા પાપ વાંધવાનું) જાપરિજ્ઞાવડે જાણીને મર્યાદામાં રહેલા મુનિષ્ પ્રત્યાહ્યા ન પરિજ્ઞાવડે પાપ કૃત્ય છોડી દેવા તે વતાવે છે.

પોતે જાતે શરીર શક્તિ વધારવાનાં કે વીજાં દુષ્ટ કૃત્યો કરવા વડે જીવોને દુઃખ ન આપે તેમ હિંસા જુદ વિગેરે પાપ કૃત્ય વીજા પાસે ન કરાવે, અથવા પાપીઓને મન વચન અને કાયાથી કોઈ પણ રીતે સહાયતા કે અનુમોદના ન કરે.

આવો સર્વ જીવને અમયદાન દેવાનો ઉપદેશ તીર્થકરે કર્યો છે. તેવું સુધર્મસ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે.

જ્ઞાન વિગેરેથી યુક્ત ભાવમાર્ગ જેનાથી કોઈ પણ જાતનું દૂષણ કે દંડ કે પાપ લાગવાનાં નથી તે મન વચન અને કાયાણ કરી કરવો કરાવવો અને અનુમોદવો જોઈણ તેમ કરનારા આર્ય પુરુષો છે. ઇટલે જેટલા પાપ ધર્મ છે. તેમને છોડી સર્વ પ્રકારે ઉત્તમ માર્ગમાં જે જીવો જોડાયલા છે તેઓ સંસાર સમુદ્રથી કિનારે પહોંચેલા અને ઘાતીકર્મનો અંશ પણ નાશ કરનાર જીવો સંસારની

અંદર રહેલાં વધા માવોને જાણનારા સર્વજ્ઞ તથાકર પ્રભુદેવ મનુષ્યની સમામાં વધાદ સમજી શકે તેવી તથા વધાના મનના સંશય હેદનારી વાણીવહે આ માર્ગ કહ્યો છે. પોતે તે પ્રમાણે વર્તેલા છે એવો આ માર્ગ જાણીને ઉત્તમ પુરુષે ઉપર વતાવેલાં પાપ કલ્પોને છોડીને વધાં તત્ત્વ જાણીને પોતાનો આત્મા પાપોમાં ન લેપાય તેમ સર્વ પ્રકારે કરવું. આ પ્રમાણે હું કહું છું વીજો ઉદેશો સમાપ્ત થયો.

હવે વીજો ઉદેશો કહે છે.

વીજા ઉદેશાની સાથે વીજાનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદેશામાં કહું કે સંયમમાં દટલા કરવી અને અસંયમમાં ઉપેક્ષા કરવી અને તે વચ્ચે પળ કપાય દૂર કરવાથી થાય તેમાં પળ માન ઉત્પત્તિના આરંભથી ઉંચ ગોત્રમાં જન્મે છે તે ઉત્થાપેલો (અહંકારી) થાય તેથી તે દૂર કરવા કહેવાય છે તેથી વીજા અને વીજાનો આ સંબંધ છે કે બુદ્ધિમાન સાધુ રાગ દ્વેષમાં ન લેપાય તેજ પ્રમાણે બુદ્ધિમાન સાધુ ઉંચ ગોત્રના અભિમાનમાં પળ ન લેપાય શું માનીને અહંકાર ન કરવો તે સિદ્ધાંતકાર વતાવે છે.

સે અસદં ઉચ્ચાગોદ અસદં નીઆગોદ, નો હીણે નો અદરિસે નોડપીહદ, હય સચાય કો ગોયાવાદ કો સાણાવાદ? કંસિ વા દુગે ગિડ્ઝા, તમ્હા નો હરિસે નો કુપ્પે, મૂદ્ધિહિ જાણ પહિલેહ સામં સૂ. ૭૭

આ સંસારી જીવ અનેક વાર માન સત્કારને યોગ્ય દુવા ઉંચ ગોત્રમાં આવ્યો છે તથા અનેકવાર નીચ ગોત્રમાં જ્યાં લોકો નિંદે તેવામાં પળ પોતે જનમ્યો છે તે કહે છે. નીચ ગોત્રના ઉદયથી અનન્તકાલ તિર્થેચગતિમાં સંસારી જીવ રહેલ છે ત્યારપછી મટ-કનો જીવ નામ કર્મની ૯૨ ઉત્તર પ્રકૃતિના કર્મવાલો વર્તી તેવા તેવા અધ્યવસાયે ઉત્પન્ન થયેલો આદારક શરીર તેનું સંઘાત વન્ધન

અંગોપાંગ દેવગતિ તથા અનુપૂર્વી મલી વે તથા નરકગતિ અને અનુપૂર્વી મલી વે એ વૈક્રિય ચતુષ્ઠય (ચોકડું) એ ૧૨ કર્મ પ્રકૃતિને નિર્લેપ કરીને (દૂર કરીને) વાકીની ૮૦ પ્રકૃતિવાળો વની તૈજસ અને વાયુકાયમાં ઉત્પન્ન થયો ત્યારપછી મનુષ્યગતિ તથા અનુપૂર્વી મલી વે તે દૂર કરીને ડુંચ ગોત્રને પલ્લ્યોપમના અસંલ્લેપ ભાગવડે ઉઢલ કરે છે. ઈથી તૈજસ વાયુકાયનો પહેલો ભાંગો થયો. તે આ પ્રમાણે નીચ ગોત્રનો વન્ધ, અને ઉદય પળ અને તેજ કર્મની સકર્મતા (સત્તા) છે. ત્યાંથી નીકળીને વીજી કાયના એકેન્દ્રિયમાં આવીને ઉપજે તો, તેજ ભાંગો થાય; અને ત્રસકાયમાં પળ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં પળ તેજ ભાંગો યાય; અને જ્યાંસુધી ડુંચ ગોત્રનો નિર્લેપ ન થાય; તો વીજો ચોથો એમ વે ભાંગા થાય તે વતાવે છે. નીચ ગોત્રનો વંધ, અને ઉદય, તથા તેજ કર્મપણાથી સત્તાથી ઉભયરૂપે વીજો ભાંગો થાય; તથા ડુંચ ગોત્રનો વન્ધ નીચ ગોત્રનો ઉદય, અને સત્કર્મપણું વલ્લે રૂપે છે. એ ચોથો ભાંગો છે, પણ વાકીના ચાર ભાંગા નથીજ થતાં; કારણકે:—તિર્યચ્યોનિમાં ડુંચ ગોત્રના ઉદયનો અભાવ છે. તેજ ડુંચ ગોત્રના (અહંકારથી) ઉઢલન-વડે કલંકવાળા ભાવમાં આવેલો જીવ અનંતકાલ સુધી એકેન્દ્રિયમાં રહે છે, અથવા ઉઢલન થયા વિના તિર્યચમાં અનંત ઉત્સર્પિણી, અને અવસર્પિણી રહે છે.

પ્રશ્ન—આવલિકાના સંલ્લેપ ભાગ સમય સંલ્લેપવાળા પુદ્ગલ પરાવર્તે એમ જોઈએ; પણ પુદ્ગલપરાવર્તે કેમ જોઈએ ?

આચાર્યનો ઉત્તર:—જેઓ ઔદારિક, વૈક્રિય તૈજસ ભાષાઅનાપાન, (આસોઆસ) મન= (આ હ થાય છે, પણ સાત લક્ષેલ છે. આહારક એ ટીકામાં લેખવું રહી ગયું છે.) કર્મસપ્તકથી સંસારના વચ્ચલા ભાગમાં પુદ્ગલો આત્માની સાક્ષે એકમેકપણે પરિણમેલા છે, તે

પુદ્ગલ પરાવર્ત છે, છૂં કેટલાક આચાર્ય કહે છે.

बीजा आचार्यનો મત एवો છે કે, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને માવ, एम चार મેદે વર્ણવે છે, અને आ मत्थेक पण बादर, અને सूक्ष्म एम वे भेदे अनुभव છે, तथा द्रव्यથી बादर જે ઔદારિક, वैक्रिय, तैजस કાર્મણના चतुष्टय (ચોકડાવડે) सर्व पुद्गलो ग्रहण करीने છાંડી दीधा त्यारे थाय છે, અને सूक्ष्म છે, ते एक शरीरवदे वधा पुद्गलो स्पर्शवाला थाय त्यारे जाणवुं.

(૨) ક્ષેત્રથી વાદર જ્યારે ક્રમ, અને ઉત્ક્રમવડે મરતાં જીવને વધા લોકાકાશના મદેશ સ્પર્શવાલા થાય ત્યારે હોય છે, અને सूक्ष्म तो त्यारेज जाणवो के एक विवक्षित आकाशखंडमां मरेलो, ज्यारे तेना मदेशोनी वृद्धि थाय त्यारे सर्वे लोकाकाशने व्याप्त थाय त्यारेज जाणवुं.

(૩) કાલથી વાદર જ્યારે ઉત્સર્પિણી, અને અવસર્પિણીના જેટલા સમયો છે, તેટલા ક્રમ, અને ઉત્ક્રમવડે મરણ પામવાવડે સ્પર્શ કરે છે ત્યારે જાણવું; पण सूक्ष्म तो, उत्सर्पिणीना प्रथम समयથી आरंभीने ક્રમવડે सर्व समयो मरनारा जीवे वधा स्पर्श कर्या होय त्यारे जाणवुं

(૪) માવથી વાદર જ્યારે અનુભાગના વન્ધના અધ્યવસાયના સ્થાનો ક્રમ અને ઉત્ક્રમ વડે મરેલા જીવથી व्याप्त थाय त्यारे कहे છે.

अनुभागना वन्धना अध्यवसायवुं प्रमाण प्रथम संयम स्थानना अवसरमां कही गया दीए અને सूक्ष्म तो जघन्य अनुभाव वंधना अध्यवसाय स्थानથી આરંભીને જ્યારે વધામાં પण ક્રમે કરીને મરેલો થાય ત્યારે જાણવું તેથી आ ममाणे कलंकी भावने पाમેलो अथवा बीजो कोइ जीव नीच गोत्रना उदयથી अनत काल सुधी पण तिर्यचमां रहे છે. मनुष्यमां पण नीच गोत्रनाज उदयથી तेवा

નિર્દનીય સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તથા કલંકવાળો જીવપણ વેદિન્દ્રિય વિગેરેમાં ઉત્પન્ન થયેલો પહેલા સમયમાં પર્યાપ્તિના ઉત્તર કા-
લમાં ડુંચ ગોત્ર વાંધીને મનુષ્યમાં અનેક વાર ડુંચ ગોત્ર મેકલવે છે. ત્યાં ત્રીજા ભાંગામાં રહેલો અથવા પાંચમા ભાંગામાં ઉત્પન્ન થ-
યેલો છે તે આ પ્રમાણે છે.

નીચગોત્ર વાંધે છે. અને ડુંચગોત્રનો ઉદય હોય છે. અને કર્મપણું (સત્તા) વજ્રેનું છે તે ત્રીજો ભાંગો અને પાંચમા ભાંગામાં ડુંચ-
ગોત્ર વાંધે છે તથા તેનોજ ઉદય છે. અને સત્કર્મપણું (સત્તા) વજ્રેનું છે હઢો અને સાતમો ભાંગો તો જો વંધથી ઉપરત (દૂર) થયોહોય
તેને થાય છે અને તેનો વિષય ન હોવાથી તે વંનેનો અધિકાર નથી. તે વંને વંધના ઉપરમાં ડુંચગોત્રનો ઉદય થાય છે અને સ્વકર્મ
પણું વંનેમાં કાયમ છે તે હઢો ભાંગો થયો અને સાતમો ભાંગો શૈલેશી અવસ્થામાં દ્વિચરમ (હેછા સમયના અગાડીના સમયમાં) નીચ-
ગોત્ર સ્વપાવે છે તે ડુંચગોત્રનો ઉદય હોય તેનેજ છે. અને સત્તા પણ ડુંચગોત્રની છે. આપમાણે ડુંચ નીચ ગોત્રમાં રહેલા જીવે અહંકાર
ન કરવો જોઈએ તેમ દીનતા પણ ન કરવી જોઈએ.

ડુંચ અને નીચ તે વંને ગોત્રનો વંધ અધ્યવસાય સ્થાનના કંડકો સમાન છે. સૂત્રમાં વતાવે છે કે.

પો હીણે, પો અદરિચે જેટલાં ડુંચ ગોત્રમાં અનુભાવ વન્ધના અધ્યવસાયના સ્થાન કંડક છે તેટલાંજ નીચગોત્રમાં પણ છે
અને તે સર્વે અનાદિ સંસારમાં આ જીવે વારંવાર અનુભવેલાં છે. તેથી ડુંચગોત્રના કંડકના અર્થપણે જીવ હીણો પણ નથી તેમ વધારે
પણ નથી પણ પ્રમાણે નીચગોત્ર કંડકમાં પણ સમજવું તે સંવન્ધમાં “ નાગાહર્તુનીયા ” આ પ્રમાણે કહે છે.

“एगमेगे खलु जीवे अईअझाए असइं उच्चागोए असइं नीआ गोए, कंडगढ्याए नो हीणे नो अइरित्ते”

एक एक जीव भूतकालमां अनेकवार उंच नीच गोत्रमां आव्यो अने उंच नीचना अनुभाग कंडकनी अपेक्षाए हीन के अतिरिक्त नथी तेज कहे छे. उंच गोत्र कंडकनालो एक भविक अथवा अनेक भविकमांथी नीच गोत्रना कंडको ओछां नथी तेम वधारे पण नथी. एवुं समजीने अहंकार के दिनता न करवी. (अर्थात् समाधि राखवी तेज साधुपणुं छे.) ते बतावे छे, कारण के उंच नीच स्थानमां कर्मना वशथी उत्पन्न थाय छे. तेन प्रमाणे वल-रूप-लाभ विगेरे मदना स्थानोहुं असमंजसपणुं (अस्थिरता) सजीने साधुए थुं करवुं ते कहे छे. जाति विगेरेनो कोइ पण मद साधु न वांच्छे अथवा तेवी इच्छा पण न करे कारणके उंच नीच स्थानमां आ जीव घणीवार उत्पन्न थयो, एवुं समजीने कोण गोत्रनो-के-माननो अभीलाषी थाय. ! अर्थात् मारं उंच गोत्र वधा लोकोने माननीय छे. तेवुं बीजाहुं नथी. एवुं कयो बुद्धिमान मनुष्य माने. !

मे तथा बीजा जीवोए उंच अने नीच ए वधां स्थानोने अनेकवार पूर्व अनुभवेलां छे तेज प्रमाणे गोलना निमित्ते मान-वादी कोण थाय. अर्थात् जे संसारना स्वरूपने सारी रीते जाणे छे, ते अहंकारी न थाय वली अनेकवार ते स्थानो पूर्व अनुभवे छते हमणां एकाद उंच गोत्र विगेरे अस्थिर स्थानक्रमां आवतां राग विगेरेना विरहथी गीतार्थ थएल कोण प्रमत्त करे !

एनो भावार्थ आ छे. के कर्मनुं परिणाम जेणे जाण्युं छे तेवो मुनि आ सेवाने धारण करे. ब्रह्मपणाने क्यारे योजे के जो पूर्व तेणे तेवुंन मेळव्यं होय तो. पण खरीरीते तेणे वणी वखत उंचगोत्र विगेरे मेळव्युं छे. तो ते उंचगोत्रना लाभथी के अलामथी

अहंकार, दीनता, न करवां तेवुं सूत्रमां कहुं छे. कारण के अनादि संसारमां भटकता जीवे भाग्यने आधारे घणी बार उंच नीच गोत्रनां स्थान अनुभवेलां छे. तेथी कोइ वखत उंच नीच गोत्र मेळवीने डाह्यो पुरुष जे खराब तथा सारी वस्तुने ओळखे छे ते उंच गोत्र विगेरेथी अहंकार न करे. कहुं छे के:—

“सर्व सुखान्यपि बहुशः प्राप्तान्यटता मयाऽत्र संसारे । उच्चैः स्थानानि तथा, तेन न मे विस्मयस्तेषु ॥१॥
वयां ए सुखोनेमं आ संसारमां भ्रमतां मेळव्यां छे. उंच स्थान पण मेळव्यां छे, तेथी हवे मने तेनामां कांइ आश्चर्य जोवामां आवतुं नथी. जइ सोऽवि णिज्जरमओ पडिसिद्धो अट्टमाण महणेहिं । अवसेस मयट्टाणा, परिहरि अवा पयस्सेणं ॥२॥

जो के, निर्जराने माटे उंच गोत्रना मदनो निषेध कर्गो छे, तोपण आठ मानने मथनारा साधुओए प्रयत्नवडे बीजां मदस्थान पण त्यागी देवां. तेजप्रमाणे नीच गोत्रमा के निर्दनीक स्थानमां उत्पन्न भइने दीनता न करवी. तेज सूत्रमां कहुं छे के:—“नो-कुत्पे” भाग्यवशथी लोकमां निर्दनीक जाति कुळ रूप वळ लाभ विगेरेमां ओछापणुं पामीने साधुए क्रोध न करवो मनमां विचारवुं के मारे नीच स्थान अथवा बीजाना हलका शब्द सांभळीने मारे दुःख या माटे मानवुं, मे पूर्व तेवुं घणीवार अनुभव्युं छे तेथी दीनता न करवी कहुं छे के.

“ अवमानारपरिभ्रंशाद्भवन्धनक्षयात् । प्राप्ता रोगाश्च शोकाश्च जाल्यन्तरशतेष्वपि ॥ १ ॥
अपमानथी नीच दशा भवाथी अथवा वध बन्ध के धनना क्षयेथी माणसे खेद न करवो कारण के पूर्व आ जीवे रोग शोक

જુદી જાતિમાં સેકડોવાર મોગવ્યા છે.

સૂત્રમ

આવાં

॥૩૩૫॥

॥૩૩૫॥

સંતે ય અવિન્હદં અસોદં પંડિણ ય અસંતે । સક્કા હુ દુમોવમિઅહિઅણ હિંઅં ધરંતેણ ॥ ૨ ॥

પંડિત પુરુષે પ્રાપ્તિમાં આશ્ચર્ય ન કરવું; અને અપ્રાપ્તિમાં નાહુશ થવું નહિ. ક્કાહની ઉપમાવાળા હૃદયવદે હિતને ધારનારા પુરુષને શક્ય છે.

(ક્કાહ વધાં દુઃખ સહે; પણ ત્યાંથી રવસે નહિ; તેમ હૃદય સ્થિર કરી દુઃખસુખ સહેવાં.) ॥ ૩ ॥

હોઝુળ ચક્કવટી, પુહદવડે વિમલપંડરચ્છત્તો । સો ચેવ નામ મુજ્જો અપાહસાલાલઓ હોદ ॥ ૩ ॥

ચક્કવર્તિ કે, પૃથ્વીપતિ નિર્મલ સફેદ છત્રને ધરનારો પહેલાં પોતે વન્યો; અને તેજ પુરુષ પોતે રહેનારો (તેજ જન્મમાં) અનાથ આશ્રમમાં ભાગ્યવશથી વને છે. અથવા એક જન્મમાં જુદી જુદી અવસ્થાની નીચ-ઉંચપણાની સ્થિતિ કર્મવશથી અનુભવે છે, તેથી

ઉંચ-નીચ ગોત્રની કલ્પના મનમાંથી કાઢીને તથા બીજા પણ મનના વિકલ્પ દૂર કરીને શું કરવું ? તે કહે છે:—

જીવોને સંસારમાં આવાં ઉંચ-નીચ પદ દમણા થાય છે. પછીથી થવાનાં છે, અને પૂર્વે થયાં છે, એવું વિચારીને શિલ્પને ગુરુ કહે છે કે:—તારી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિથી જાણ કે, જીવને કર્મવશથી સુખ આવે છે, તેમ દુઃખ પણ આવે છે, તથા તેનાં કારણો પણ વિ-

ચાર, (જીવે જેવાં પુન્ય પાપ કર્યાં હોય; તેવાં સુખદુઃખ મળે છે.) વળી અવિગાન પણ પ્રણીઓ સુઘરને રૂચે છે. અહીંયાં જીવજંતુ પ્રાણી વિગેરે શબ્દોપયોગ લક્ષણવાળાં દ્રવ્યના મુલ્ય શબ્દોને

છોટીને “ સત્તાવાચિ ” શબ્દ “ ભૂત ” શબ્દને છેવાથી એમ સૂચવવું કે, જેમ આ ઉપયોગ લક્ષણવાળો પદાર્થ અવશ્ય સત્તાને ધારણ

કરે છે, તે સુત્રને વાંચ્છે છે, અને દુઃસ્વને ધિકારે છે, સુત્ર પુન્યતા ઉદયથી છે, તેથી એમ જાણવું કે, વધી પણ શુભ પ્રકૃતિઓ પુન્યતા ઉદયથી છે જેથી શુભ નામ ગોત્ર આયુષ્ય વિગેરે કર્મ પ્રકૃતિઓને દરેક જીવ ચાહે છે અને અશુભને નિંદે છે આ પ્રમાણે છે તો શું કરવું તે કહે છે.

સમિષ્ણ ય્યાણુપસી, તં જહા—અન્યત્તં બહિરત્તં મૂયત્તં કાણત્તં કુંટત્તં શુક્લત્તં વડભત્તં સામત્તં સવલત્તં

સહ પમાણ્ણં અળેગરુવાઓ જોળીઓ સંઘાયદ્ વિરુવરુવે ફાસે પરિસંવેયદ્ (સૂત્ર ૭૮)

અથવા શુભ અશુભ કર્મ વધા જીવોમાં જોડેને ઢાહ્યા પુરુષે તે જીવોને અપ્રિય હોઈ તેવું કૃત્ય ન કરવું એવો ચાત્રકારનો ઉપદેશ છે, આ સંબન્ધમાં “ નાગાહર્જુનીયા ” કહે છે.

“પુરિસેણં સ્વહુ દુવસુન્વેઅ સુહેસપ્”

જીવ દુઃસ્વને કાઢવા તથા સુત્રને મેલવવા ઇચ્છે છે. તેથી જીવની પ્રરુપણા કરવી અને તે પૃથ્વી પાણી વાયુ અગ્નિ વનસ્પતી સૂક્ષ્મ વાદર વિકલ પંચેન્દ્રિય સંગ્રી અસંગ્રીપર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા વિગેરે પહેલા અધ્યયનમાં બતાવ્યા છે અને તે દુઃસ્વને છોડવાની ઇચ્છા-વાલા તથા સુત્રને મેલવવાની ઇચ્છાવાલા જીવોનું પોતાની ઉપમાએ માનતા સાધુએ પોતાના સુત્રના માટે જીવોને દુઃસ્વ આપવાનું હિંસા વિગેરે સ્થાન છોડવા ઇચ્છતા પુરુષે પંચ મહાવ્રતોમાં પોતાનો આત્મા સ્થાપન કરવો, અને તે મહાવ્રતો પૂરાં પાલવા માટે ઉત્તર ગુણો પણ પાલવા જોઈએ તેજ વાત આ સૂત્રમાં લાવ્યા છે, તે કહે છે.

પાંચ સમિતિથી વનેલો હવે પછી કહેવાતા શુભ અશુભ કર્મનું સ્વરૂપ જાણે. દૃઢલે અંધપણું વહેરાપણું ઘુંગાપણું કાળાપણું અને કુંટપણું વિગેરે કર્મનાંજ ફલ છે. તે જીવોમાં સાક્ષાત્ જોડેને પોતે સમજે, કે હુંદુઃસ્વ વીજાને આપીશ, તો તે મને પળ મોગવડું પડશે તે યુલાસાવાર કહે છે.

હવે સમિતિનું વર્ણન કહે છે.

સમ્ ઉપસર્ગ ૬. ધાતુ અને તિ. પ્રત્યય લગનાથી સમિતિ શબ્દ વન્યો છે. અર્થાત્ સમ્યક્ વર્તન તે સમિતિ છે. તેના પાંચ ભેદ છે. (૧) ઇર્યા સમિતિ તે જોઈ વિચારી પગલું ભરવાનું છે, જેથી વીજા જીવોની તથા પોતાની રક્ષા થાય, (જોડેને ચાલેતો, પગ નીચે કીટી વિગેરે મરે નહીં, તેમ ટોકર પળ ન લાગે) આ અર્હિસા નામના પહેલા મહાવ્રતને ટેકો આપનાર છે. તેથી અર્હિસા વરોવર પકે છે. (૨) ભાપા સમિતિ તે અસત્ય અદિતકારક વચન રોકવા માટે છે, અર્થાત્ સાધુએ વીજું મહાવ્રત પાઠવું જોઈ વિચારીને બોલવું. તથા (૩) ષ્પણા સમિતિ તે સાધુને કોઈનું પળ ચોરીને કે પૂછ્યા વિના કાંઈ પળ ન લેવું—તે ત્રીજું મહાવ્રત પાઠવા માટે છે, દૃઢલે નિર્દોષ મોજન વિગેરે દિવસના પ્રકાશમાં માલીકની રજા લઈ વાપરવાનું છે. વાકીની વે સમિતિઓ. (૪) આદાન—દૃઢલે વસ્તુ લેવી—શુકવી તે સમિતિ તથા [૫] હત્તર્ગ—દૃઢલે શરીરમાંથી કે મકાન વિગેરેમાંથી નીકળતો મઠ વિગેરે યોગ્ય સ્થાને નાંચવો કે જેથી વીજાને પીડા ન થાય, તે વધા મહાવ્રતમાં સર્વોત્તમ અર્હિસા નામના પહેલા મહાવ્રતની સિદ્ધિ માટે છે, આ પ્રમાણે પંચ મહાવ્રતો મેઠવીને પાંચ સમિતિ પાઠતા સાધુને વીજા જીવોનું દુઃસ્વ વિગેરે દેશાપ છે, અથવા જે રીતે પોતે વીજાનું મહું ચાહનારો થાય છે તે સ્વ વહેજ વતાવે છે અંધપણું વિગેરે જે જે વિરૂપ રૂપોમાં સંસારી જીવો સંસારમાં ઞ્રમણા કરતા ઘળી અવસ્થાઓ મોગવે છે. તે વતાવે છે.

તેમાં એકેન્દ્રિય બેન્દ્રિય એન્દ્રિય એ આંત્ર વિનાના દ્રવ્ય અને માવ અંધા છે (આપણી માફક તેમને આંત્રો જોવાની નથી) તથા ચૌરેન્દ્રિયવાલાથી જોવાની આંત્રો છતાં ધર્મના અમાવે મિથ્યાદષ્ટિઓ માવ અંધા છે. (સારા માઠાનો તેમને વિવેક નથી) કહું છે કે.

“एकं हि चक्षुरमलं सहजो विवेकस्तद्वद्विरेव सह संवसतिर्द्वितीयम्;

एतद्वयं भुवि न यस्य स तत्त्वतोऽन्धस्तस्यापमार्गचलने खलु कोऽपराधः ॥१॥

જેને નિર્મલ ચક્ષુ સમાન સ્વભાવિક વિવેક છે અને તેવા વિવેક સાથે એમને સોવતરૂપ વીજું નેત્ર છે, આ વન્ને ચક્ષુ જેમને નથી તે હૃદયના આંધળા કુમાર્ગે જાય તો તે વીચારાનો સ્વરેખર શું અપરાધ છે :

જે વીતરાજનો ધર્મ પામેલા છે તેઓ સમ્યક્ દષ્ટિ છે. તેમને કોઈપણ કારણે આંત્રનું તેજ નાશ પામ્યું હોય તે દ્રવ્યઅંધા જાણવા પણ સ્વરા દેશતા કોને કહેવા કે જે દ્રવ્યથી પળ આંધળા નથી અને માવથી પળ આંધળા નથી અર્થાત્ આંત્રે જુદા છે, અને વિવેકથી વર્તે છે. તેથી દ્રવ્ય અને માવથી ભિન્ન એવું વન્ને પ્રકારનું જેને અંધપણું છે, તે એકાન્તથી દુઃખ આપનારું છે. કહું છે કે.

“जवन्नेव मृतोऽन्धो, यस्मात्सर्वक्रियासु परतन्त्रः । नित्यास्तमितदिवाकर, स्तमोऽन्धकारार्णवनिमग्नः ।१।

જીવતાંજ મુત્તા જેવો આંત્રથી આંધળો છે. કે તે વીચારો વધી ક્રિયામાં પરતંત્ર છે. જેને ચક્ષુ નથી તેને હમેશાં સૂર્ય અસ્ત થયેલો છે. અને પોતે અંધકારના સમુદ્રમાં ડુબ્યો છે.

लोकद्वयव्यसनवह्निविदीपिताङ्गमन्धं समीक्ष्य कृपणं परयष्टिनेयम् ॥

को नोद्विजेत भयकुलननादिवोप्राकृष्टणाहिर्नैकनिचितादिव चान्धगर्तात् ॥१॥”

आलोक परलोकमां दुःखना अग्निमां वळता अंगवाळो तथा पारकानी लाकडीए दोराता दुःखी आंथळाने जोइने कोण खेद न पाये ? अथवा भयने पमाडनार एवो भयंकर काळो साप अंधारानी खाडावाळी जग्यामां जे एक दृष्टि करडवानी इच्छावाळो बेठेलो छे तेने जोइने तेना आगळ जतां जेवो भय लागे छे, तेवी रीते अंधपणना खाडातुं दुःख कोने भयंकर न लागे ?

जेम उपर आंथळातुं दुःख वताव्युं ते ममाणे केटलाक जीवो कर्मना वशथी बहेरापणुं भोगवे छे. अने जेने सारा के माठा विवेकतुं भान नथी ते आ लोक परलोकतुं जे सारं फळ छे तेनी क्रिया करवाने ते अशक्त छे कहुं छे के—

“धर्मश्चुति श्रवणमङ्गलवर्जितो हि, लोकश्चुतिश्रवणसंव्यवहारबाह्यः ॥

किं जीवतीह बधिरः ? भुवि यस्य शब्दाः, स्वप्नोपलब्ध धन निष्फलतां प्रयानि ? ॥१॥

धर्मनां वचन सांभलवाना कल्याणथी दूर थयेल तथा लोकना वचन सांभलवाना बहेवारथी बहार थएल छे ते बहेरो आ दुनियामां केम जीवे छे ? के जेने कहेला शब्दो स्वप्नमां मेळवेल धननी माफक निष्फळताए जाय छे.

स्वकलत्रवालपुत्रकमधुरवयःश्रवणबाह्यकरणस्य । बधिरस्य जीवितं किं, जीवन्मृतकाकृतिधरस्य ॥२॥

पोतानी स्त्री तथा नाना पुत्रनां मधुर वचन सांभलवाथी विमुख एवा बहेरातुं जीवित जीवतो छतां पण मरेलानो आकार धर-

નારતું કંઈ ગણત્રીમાં છે ? (નકામું છે.)

આ પ્રમાણે મુર્ખાને પણ પુણ્ય દુઃખનો સમૂહ ભોગવવાનું છે. કહું છે કે:—

“દુઃસ્વકરમકીર્તિકર, મૂકરત્વં સર્વલોકપરિભૂતમ । પ્રત્યાદેશં મૂઢાઃ કર્મમ્ કૃતં કિં ન પश्यન્તિ ? ॥૧॥”

દુઃસ્વને કરનાર અપજશ્ચાલું સર્વલોકમાં નિંદા પાત્ર મુંગાપણું છે, તે પોતાના કર્મોનું કરેલું ફલ વીજાને ભોગવાતાને મૂઢો કેમ જોતા નથી ? (પોતે પાપ કરશે તો, તેવું ફલ ભોગવવું પડશે.)

તેજ પ્રમાણે કાળાપણું પણ દુઃસ્વરૂપે છે. કહું છે:—

“કાળો નિમગ્ન વિષમોદ્ગતદાદિરેકઃ શક્તોવિરાગજનને જનનાતુરાણામ્ ॥

યો નૈવ કસ્યચિદુપૈતિ મનઃપ્રિયત્વમાલેખ્યકર્મલિલિનોઽપિ કિમુ સ્વરૂપઃ ?

વિષમસ્થાનમાં ડુબેલો, જેને એકજ દિહિ (આંત્ર) છે. જે પોતે કાળો હોવાથી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરવામાં શક્તિવાન છે, અને જન્મદુઃખીઓમાં તે છે પોતે કોઈનાં પણ મનને વહાલો લાગતો નથી. આલેખવા જોગ કર્મથી લ્હાવ્યો છતાં; જે વીજાને વહાલો ન લાગે; તેનું સ્વરૂપ ગઈ ગણત્રીનું છે ?

આ પ્રમાણે કુંટપણું ઘટલે, જેના હાથપગ વાંકા હોય; અથવા ટીંગણાપણું હોય; અથવા જેની પીઠ વઢની (ચુંથાના) આકારે હોય; તથા રંગે કલ્લો હોય; તથા સબલપણું હોય. આવું સ્વાભાવિક કદરૂનું ચારીર હોય અથવા પહ્લવાડે કર્મના વગથી તેવો થાય;

તો, ઘણું દુઃખ મોગવે છે.

વળી પ્રમાદથી દટલે, વિષયક્રીડાના કારણે સારાં કામમાં દટલે, ધર્મમા પ્રમાદ કરવાથી સંકટ, વિકટ થીત, ડાળાં વિગેરે, અનેક ખેદવાળી યોનીમાં પોતે ભ્રમણ કરે છે, અથવા પ્રથમ વતાવેલી ચોરાશીલાલ જીવાયોનીમાં એકસરહું ભ્રમણ કરે છે. અને નવાં નવાં આયુષ્યો વાંધીને તેમાં જાય છે. અને તે યોનીઓમાં જુદી જુદી જાતનાં દુઃખોને અનુભવે છે, તેજ પ્રમાણે ડંચગોત્રનો અ-
દંકાર કરવામાં દળાણલા ચિત્તવાળો અથવા નીચ ગોત્રના કારણે દીન વનેલો, અથવા આંધળો વહેરો થવા છતાં અજ્ઞાની જીવ પોતે પોતાનું કર્તવ્ય નથી જાણતો તથા પૂર્વે કરેલાં કર્મનું આ ફલ છે, તે જાણતો નથી. તથા સંસારની જુરી દશાને શૂલી જાય છે. અને હિત-અહિતને વિસારે છે. તેમજ ડચિત વાતને ગણતો નથી. તે તત્વને શૂલેલો મૂઢ વનેલો હોય તેજ ડંચ ગોત્ર વિગેરેમાં અદંકાર કરે છે. તેજ કહે છે—

સે અબુઝ્ઝમાળે હઅો વહાવ જાઈમરણં અણુપરિયદ્દમાળે, જીવિયં પુઢો પિયં ઇહમેમેગેસિં
માળવાણં સ્વિત્તવરથુમમાયમાળાણં આરત્તં ચિરત્તં મણિકુંડલં સહ હિરણ્ણેણ ઇથિયાઓ પ-
રિગિઝ્ઝતિ, તરથે વ રત્તા, ન ર્થ તવો વા દ્દમો વા નિયમો વા દિસ્સહ, સંપુણં બાલે જો-
વિડકામે લાલપ્પમાળે મુઢે વિપ્પરિયાસમુવેહ ॥ (સૂ. ૭૧)

પૂર્વે કહેલાં ઁચગોત્રનો અભિમાની અથવા આંધલાં, વહેરાં વિગેરેનાં દુઃસ્વને ભોગવતો; અથવા કર્મવિપાકને ન જાણતો હત ઁ-
પહત છે ંટલે, જુદીજુદી જાતના રોગથી શરીરે પીડાતાં હણાયલો છે, તથા વધા લોકમાં પરાધવ પામવાથી ઁપહત છે, અથવા ઁચ-
ગોત્રના અહંકારથી ઁચિત કાર્યને ઁહોહવાથી વિદ્વાન પુરુષોના મુલ્યથી, જેનો અપયશ પડઘો પડવાથી તે હણાયલો છે, તથા અભિમાન કરવાથી
અનેક ધવમાં અશુભકર્મ વાંધીને, નીચગોત્રના ઁદ્યને અનુભવતો ઁપહત છે, અને તે દુઃસ્વથી મૂઢ વને છે, તે દરેક જગ્યાં જોહું.

તેજ પ્રમાણે જાતિ (જન્મ-મરણ) ં વર્તેને “પાણી કાઢવાના રેંટના ન્યાયે” નવા નવા જન્મ-મરણનાં દુઃસ્વસંસારના મધ્યમા-
ગમાં રહીને તે જીવ ભોગવે છે, અથવા ક્ષણેક્ષણે ક્ષયરૂપ આવીંીમરણથી દરેક ક્ષણે જન્મ તથા વિનાશને અનુભવતો દુઃસ્વસાગરમાં
હુવેલો સયલું નાશવંત હતાં, તેને નિત્ય માનીને: જેમાં હિત થવાનું છે તેને પળ અહિત માની વિમુલ થાય છે. (ધર્મ, જે સુલવને આ-
પનાર છે, તે ધર્મને ઁહોડી દુઃસ્વ આપનાર વિષયમાં સેવાય છે.) કહું છે કે:—

આયુલ્યને નિત્ય માનીને અથવા, અસંયમજીવિત દરેક પ્રાણીને વધારે વહાહું છે. ંટલે આ સંસારમાં અજ્ઞાન અંધકારથી હણા-
ણા ચિત્તવાલા મનુલ્યને તથા વીજા પ્રાણીઓને વિષય રસમાં જીવહું વહાહું છે, તે વતાવે છે.

આયુલ્ય વધારવા માટે રસાપળ વિગેરે ક્રિયાઓ વીજા જીવોને જો દુઃસ્વ કરનારી છે તેને કરે છે. તથા ચોલા વિગેરેનું ક્ષેત્ર
સેહાવે છે. ધોલાંધર (હવેલીઓ) વિગેરે વધાવે છે. તથા આ મારાં છે. ંમ માનીને તેના ઁપર વધારે પ્રેમ કરે છે. તથા ધોહાં રંગેલાં અથવા
જુદી જુદી જાતનાં રંગેલાં અથવા વગર રંગેલાં વસ્ત્રો તથા રત્નોના કુંડલો તથા સોનું તથા સ્ત્રી વિગેરે મેલવીને તેમાં ંટલે ઁપર

કહેલી રમણીય વસ્તુઓમાં મુદ્દ થપ્પલા છે. તે મૂઢપુરુષો દુઃખ આવતાં ગમરાય છે. અથવા તેમની શરીર શક્તિ વરોવર હોય ત્યારે તેઓ ધર્મ વિગેરેને ઉત્તમ બોલતા નથી પણ તપ તે અણસણ વિગેરે તથા “ઈન્દ્રિયોનું દમન તથા અર્હિસાનો નિયમ ફલવાલો નથી એમ તેઓ હલદું બોલે છે. તે વતાવે છે, તપ નિયમ ધારણ કરેલા ધર્મિં જીવને તેઓ કહે છે. કે” આ તપ વિગેરેનું ફલ ભવિષ્યમાં નથી. ફક્ત આલોકમાં કાયાને દુઃખ અને ભોગ વિગેરેથી દૂર રહેવું એ તમને ઠગવા માટે ગુરુઓએ રજોડું વતાવેલું છે.

વલી વીજા જન્મમાં સુખ મળશે. એ પણ રજોડો ગુરુએ ખમ આપેલો છે. કારણકે હાથમાં આવેલા ભોગો તથા સુરજો ભોગવાં છોડીને ભવિષ્યમાં સુખની આશા કરવી એ વધારે પાપરૂપ છે તેથી વર્તમાનનું સુખ ચઢાનાર સંસારી જીવો (ગુરુના વચનોને ઝંચા મૂકી) ભોગ ભોગવવામાં એક પુરુષાર્થ માની અવસરે અવસરે સંપૂર્ણ ભોગોને ભોગવતો અજ્ઞાની ત્રીવ લાંબા આયુષ્યને ઇચ્છતો ભોગોને માટે અતિશય કુવચન બોલતો વચન દંડનું પાપ વાંધે છે. એટલે જે માણસ એમ બોલે કે તપ તથા ઇન્દ્રિય દમન અથવા અર્હિસાદિક નિયમ ફલવાલું નથી એવું બોલનારો મૂઢ તત્ત્વને ન જાણનારો હત ઉપહત થપ્પલો નવાં નવાં જન્મ મરણ કરી જીવિત ક્ષેત્ર સ્ત્રી વિગેરેમાં લો-હુપ વની તત્ત્વમાં વિમુલ્લ અને અતત્ત્વમાં તલ માનીને હિત અહિતની વાતમાં પણ હલદો ચાલે છે. તે વતાવે છે.

દારા: પરિભવકારા બન્ધુજનો બન્ધનં વિષં વિષયા: । કોડ્યં જનસ્ય મોહો ? એ રિપવરતેષુ સુહૃદાશા ॥૧॥
સ્ત્રીઓ અપમાનને કરનારી, વંધુજન વંશન સમાન તથા ઇન્દ્રિયોના વિષયો વિષ સમાન છે. હતાં માણસને આ કેવો મોહ છે કે જે સ્વરેસરા શત્રુ છે. તેમાં મિત્રપણની આશા રાखે છે. પણ જેઓ શુદ્ધ કર્મ ઉપાર્જિત કરીને મોક્ષની ઇચ્છાવાલા બનેલા છે તે કેવા છે તે વતાવે છે.

इणमैव नावकंखति, जे जणा धुवचारिणो । जाइमरणं परिन्नाय, चरे संकमणे दंदे (१)
 नरिथ कालस्स पागमो, सर्वे पाणा पियाउया, सुहसाया दुक्खपडिक्कला अपियवहा
 पिच्चजीविणो जीविउकामा, सर्वेसिं जीविंयं पिंयं, तं परिगिज्झ दुपयं चउत्तपयं अ-
 भिजुंजिया णं संसिंचिया णं तिविहेण जाऽपि से तरथ मत्ता भवइ अप्पा वा बहुया
 वा, से तरथ गड्ढिदए चिदइ, भोअणाए, तओ से एगया विविहं परिसिदं संभूयं महो-
 वगारणं भवइ, तंपि से एगया दायाया वा विभयंति, अदत्तहारो वा से अवहरति,
 रायाणो वा से विळुंपंति, नस्सइ वा से विणस्सइ वा से, आगारदाहेण वा से डज्झइ
 इय, से परस्सऽट्ठाए क्कमाइं बाले ठक्कममाणे तेण दुक्खेण स मूढे विप्परिया-
 समुवेइ, सुणिणा हु एयं पवेइयं, अणोहंतरा एए नो य ओहं तरिच्च, अतीरंगमा
 झए नो य तीरं गमिच्चए, अपारंगमा एए नो य पारं गमिच्चए, अयाणिज्जं च आ-
 थाय तंमि ठाणे न चिदइ, वितहं पप्पस्खेयन्ने तंमि ठाणंमि चिदइ (सू० ८०)

જેઓ ધ્રુવચારી છૂટલે મોક્ષનું કારણ જ્ઞાન વિગેરે છે તેને મેલવવાના સ્વભાવવાળા છે તેવા ધર્મીઆપુરુષો ઉપર કહેલા અસાર જીવિતક્ષેત્ર ધન સ્ત્રી વિગેરેને ચઢાતા નથી.

અથવા ધ્રુતચારી છૂટલે ધ્રુત તે ચારિત્રતેમાં રમણતા કરનારા છે. અર્થાત્ ચારિત્રલઈ તેને પૂર્ણ પાલી મોક્ષ મેલવે તે સંસારને ચઢાતા નથી વલી મોગના અથાવે જ્ઞાન મેલવીને જન્મમરણના દુઃસ્વને જાણીને તેવા પુરુષે સંક્રમણ (ચારિત્ર) માં રમણતા કરવી એવું શિષ્યને ગુરુ કહે છે કે વિશ્રોતમિકા રહિત અથવા પરિસહ ઉપસર્ગ આવતાં તારે કંટાલવું નહીં અથવા હે શિષ્ય તું શંકા રહીત મન-વાલો થઈ સંયમમાં રહે છૂટલે શિષ્યે તપ દમન નિયમ વિગેરે આલોકમાં જે કષ્ટ છે. તે પરમવનું અનંત સુખ આપશે એવું નિઃશંકપણે માનીને ધર્મમાં આસ્થા રાखે; અને તે તપ નિયમ વિગેરે કરે; અને તેથીજ પોતે તપના પ્રમાવર્થો રાજા—મહારાજાઓને પણ પૂજવાયોગ્ય થાય છે. જેણે વિષય કપાયને જીત્યા છે, તેવા તપસ્વી શાંત પુરુષને અહીં જે સુવસ્તુ મળે છે, તથા તેણે વધા જોડકાંને દૂર કરી સમભાવ મેલવ્યો છે, તેવા પુરુષને પરલોક કદાચ ન હોય; તોપણ તેનું કંઈ વગલવું નથી. (ઉપશમભાવમાં અહીંજ અનંત સુખ છે, તેને પરલોકના સુખની રૂચ્છાજ નથી. કહું છે કે:—

“સંદિગ્ધેऽપિ પરે લોકે, સ્યાડ્યમેવાશુભં બુધઃ ! યદિ નાસ્તિ તતઃ કિં સ્યાદસ્તિ ચેન્નાસ્તિકો હતઃ॥૧॥”

પરલોક છે કે નહિ ? એવી એવી શંકાવાળા લોકમાં પંડિત પુરુષોપ પાપને હોડવુંજ જોઈએ; જો પરલોક નથી; તો, તેનું શું વગડવાનું છે ? અને પરલોક છે તોપણ, તેનું શું વગડવાનું છે ? એથી પરલોક ન માનનારો નાસ્તિક હણાયો. અર્થાત્ પાપને કરનારો

આલોકમાંજ નાસ્તિક કેદમાં પડી દુઃખ યોગવે છે, તોપણ તેની આશા પુરાતી નથી; અને આસ્તિક યોગને રોગ માની તેની આશા મુકે છે, તો તે દેવની માફક પૂજાય છે. તેથી ગુરુમહારાજ ચિંત્યને કહે છે કે તમારે પોતાના વશમાં રહેલું સંયમ સુરત મેલવવામાં દૃઢ રહેવું. પણ આવું ન વિચારવું કે થોડા વર્ષ પછી અથવા દુઢાવસ્થામાં ધર્મ કરીશ. કારણ કે મૃત્યુનું આવું અનિશ્ચત છે કે દમણા મૃત્યુ નહિ આવે. કારણ કે સોપક્રમ આયુષ્યવાળા જીવને કોઈ અવસ્થા ધર્મ નથી કે-જેમાં કર્મરૂપી અગ્નિમાં પડનારા લાલ્લના ગોળા માફક જીવ પીગળી ન જાય. કહું છે કે—

દ્વિશુમદ્વિશુ કઠોરમકઠોરમપણિહતમપિ ચ પણિહતં, ધીરમધીરં માનિનમમાનિનમપશુણમપિ
ચ બહુશુણમ્ । યતિમયતિં પ્રકાશમવલીનમચેતન મથ સચેતનં, નિદિ દિવસેડપિ સ્થાન્ય
સમયેડપિ વિનશ્યતિ કોડપિ કથમપિ ॥૧॥”

બાલક, જુવાન, કઠોર કોમલ, મૂર્ખ, પંડિત ધીર, અધીર, અહંકારી દીન ગુણ રહિત, ઘણા ગુણવાળો, સાધુ, અસાધુ, મકા-
શવાળો અપ્રકાશવાળો, અચેતન, સચેતન, અર્થાત્ જેટલા જીવો સંસારમાં છે. તે વધા કાલ (મૃત્યુ) થી દિવસમાં, રાત્રીમાં અથવા
સંધ્યાના સમયમાં પણ કોઈ રીતે નાશ પામે છે. તેથી મૃત્યુના સર્વને કઢવાપણાને સમજીને હત્તમ પુરવે અહિંસા વિગેરે મહાવ્રતોમાં
સાવચેત થવું જોઈય. શા માટે તે કહે છે.

“ સત્ત્વે પાળા પિયાડયા ”

एटले सूत्रमां वताव्या प्रमाणे वधा जीवोने पोतातुं आयुष्य प्रिय छे.

शंका—सिद्धने आयुष्य प्रिय नहीं, तैथी तमारा कहेवामां दोष आवशे.

उत्तर—एटला माटेज अमे मुख्य शब्द जीवने न वापरतां माण शब्द वापर्यो छे. अने तैथी माण धारण करनार संसारी जीवज लेवा. तैथी तमारो बांधो नकामो छे.

“सत्त्वे पाणा पियायया”

આ પાઠ છે. एटले आयुष्यने वढले आयत शब्द छे अने तेनो अर्थ आत्मा छे.

कारण के ते अनादि अनंत छे. अने वधाने पोतानो आत्मा वहालो छे. अने मुख्यनी बांछला दुःखनो नाश करवानी अभिलाषा छे. कहुं छे के—

सुहसाया दुःखपडिकूला.

आनंदरूप—मुख छे, तेनो स्वाद करवो ते मुख भोगववानी इच्छावाला जाणवा. अने असाता ते दुःख. तेना द्वेषी जाणवा; तथा पोतानो घात करे; तो, पोते अप्रिय माने छे, तथा जीवितने प्रिय माने छे, एटले दीर्घ आयुष्य बांछे छे, अने ते पण असंयम जीवित बांछे छे. एटले दुःखमां पीडाइने पण, अंतदशायां पण जीववाने इच्छे छे कहुं छे के:—

‘, रमइ विहवी विससे ठितिमित्तं शेष विरथरो महई । मगइ सरोर महणो, रोगी जीए चिय कयरथो ॥१॥’

वैभववालो विशेष वैभवमा रमे छे. थोडावालो पण रहेवाने इच्छे छे. निर्धन पण पोतनां शरीरने संभાલે छे. રોગી પળ જીવ-

વામાં ફલાર્થ માને છે.

તેથી આ પ્રમાણે સર્વ પ્રાણી સુલભના જીવિતના અભિલાષી છે; અને સંસારી-નિર્વાહ આરંભ વિના નથી; અને આરંભ છે, તે પ્રાણીને હપધાત કરનાર છે, અને પ્રાણીઓને પોતાનું જીવિત વધારે વહાણું છે, તેથી વારંવાર ગુરુમહારાજ હપદેશ આપે છે કે—દરેકને સર્વથા શનિદ્રયોના વિષય વહાલા છે, અનેતેથી વિષયોને ધ્યાનમાં રાખીને શું કરે છે ? તે કહે છે. બે પગવાળા દાસ દાસી ચાર પગવાળા ગાય ઘોડા વિગેરે હપધોગમાં લઈને; ધનનો સંચય કરીને મન, વચન, અને કાયાથી કરતું વરાવડું; અને અનુમોદનાવડે પોતાનાં મનુષ્ય-જન્મમાં જે કંઈ જીંદગી પરમાર્થમાં ગુજારવી જોઈએ; તેને વદા છે તેને આરંભમાં દટલે પાપકર્મમાં રોકીને વ્યર્થ કરે છે. તે વચ્ચે અર્થમાં મુદ્દથવળો પોતે કલેશને ગણતો નથી. ધનને રક્ષણ કરવાનો પરિશ્રમ વિચારતો નથી; તથા તેની ચંચલતાને ધ્યાનમાં લેતો નથી, તેના નકામાપણાને વિસરે છે. (ધનના અપાયો મૂલોને લાખજ નજરે જુએ છે, અને પાપમાં રક્ત રહે છે.) કહું છે કે—

કૃમિકુલચિત્તં લાલાહ્નિદ્રાં વિગનિધ જુગુપ્સિતં, નિરુપમરસપ્રોત્થા સ્વાદન્નરાસ્થિ નિરામિષમ ॥

સુરપતિમપિ શ્વા પાર્શ્વસ્થં સદ્ગાહ્નિતમીક્ષતે, ન હિ ગણ યતિશુદ્ધો લોકઃ પ્રરિગ્રહફલગુતામ ॥૧॥

કૃમિના સમૂહથી વ્યાપ્ત અને લાલ્ચથી ભરેલું દુર્ગંધવાળું નિંદનીક ણું માંય વિનાનું હાડકું મોઢામાં મપરાવતો અધિક સ્વાદ તેમાં માલતો ફુલરો—પાસે હમેલા શ્વને પણ ચંકાથી જુએ છે. (કે રસ્થેને માંહં હાડકું શ્વ લઈ ન જાય.) આ હપરથી નિશ્ચય એમ જણાય છે કે શુદ્ધ જંતુ છે. તે પોતાની સંવરેલી વસ્તુની અસારના જાણતો નથી. તે પૈસાને ચા માટે ચાહે છે, તે કહે છે. મોજનને માટે—

ઉપયોગને માટે—ધનને ઇચ્છી તેવી તેવી ક્રિયામાં વર્તે છે. એટલે અવલગન. (बीजानो आशरो लेवा) વિગેરેની ક્રિયા કરે છે. તેમાં લાભાંતરાય કર્મના ક્ષય ઉપશમમાં જુદીજુદી જાતનું મળેલું અને વાપરતાં વચેલું સાચવવા મહાન ઉપકરણ યોગાં કરે છે.

અને કોઈ પાપીને તેવા લાભનો ઉદય ન હોય, તો ધનની ઇચ્છાએ તે રંક મનુષ્ય સમુદ્ર ઓઢંધે છે, પહાડ ચઢે છે. રાણા રોદે છે, ગુફામાં પેસે છે, પારાનો રસ વનાવી તેના વડે સુવર્ણ સિદ્ધિ (કીમીયો) કરવા चाहे છે. રાજાનો આશ્રય લે છે, રેલ્વેની કરાવે છે, આ વધી. ક્રિયામાં પોતાને અને પરને દુઃસ્વ આપવા વડે પોતાના સુસ્વના માટે મેલવેલું ધન પોતે કપ્પ કરેલું હોય છતાં કોઈ વસ્તુ તેના પાપના ઉદયથી તેના પીતરાઈઓ તેમાં ભાગ પડાવે છે. અથવા દગાથી લે છે. ચોરો ચોરે છે. રાજાઓ દંડે છે. અથવા પોતે રાજના ભયથી જંગલમાં નાસી જાય છે. અથવા તેનું જીવન ધર પડી જાય છે. અથવા અગ્નિથી વલ્લતાં ધન નાશ પામે છે. હુંટાઈ જાય છે; આવાં ઘણાં કારણોથી અર્થ નાશ પામવાનો છે. ઇથી ઉપદેશ કરે છે કે, હે શિષ્ય ! અર્થનો મેલવનારો બીજાનાં ગલ્લાં રેસનારો પાપ કરીને આજ્ઞાની જીવ તે ધનથી સુસ્વ ભોગવવાને વદલે દુઃસ્વ ભોગવતાં મુઠ વનીને વેલો થાય છે. અને તેથી વિવેક નાશ થવાથી કાર્ય—અકાર્યને માનતો નથી. તેજ તેની વિરૂપતા છે. કહ્યું છે કે—

“रागद्वेषभिभूतत्वा, तकार्यकार्य पराङ्मुखः । एष मूढ इति ज्ञेयो, विपरीतविधायकः ॥१॥

રાગદ્વેષથી ઘેરાવાથી કાર્ય અકાર્યના વિચારમાં શૂન્ય એવો વિપરીત કાર્ય કરનારો મૂઢ માણસ જાણવો.

આ પ્રમાણે મૂઢપણાના અંધકારમાં હવાયાથી જેને આલોકના માર્ગનું જ્ઞાન નથી એવા સુસ્વના અર્થો છતાં દુઃસ્વને પામે છે.

તેથી સર્વજ્ઞ વચન રૂપ દીવાને વધા પદાર્થનું સ્વરૂપ સ્વરેલ્લં વતાવનાર જાણીને ગુરુ કહે છે. હે મુનિઓ તેનો આશ્રય તમે લ્યો. મેં આ મારી બુદ્ધિથી નથી કહ્યું. એવું સુધર્માસ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે, ત્યારે કોણે કહ્યું ? તે કહે છે.

ત્રણે કાલમાં જગત વિષયમાન છે. એવું જે માને તે મુનિ જાણવા અને તે ત્રણે કાલનું જ્ઞાન જેને હોય તે સર્વજ્ઞ તીર્થંકર છે. તેમણે કહ્યું છે. તેઓએ અનેકવાર પોતાના પુન્ય વલ્લથી હંચ ગોત્ર વિગેરે મેલવ્યું છે. અથવા પ્રકર્ષથી અથવા પ્રથમથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં જ વધા જીવો પોતાની ભાષામાં સમજે તેવાં વચનવડે તેમને ઉપદેશ કર્યો છે. તે કહે છે.

અનોઘ-ઓઘ વે પ્રકારે છે. દ્રવ્યઓઘ તે નદીનું પૂર વિગેરે છે. અને ભાવઓઘ તે આઠ પ્રકારનું કર્મ અથવા સંસાર છે. તે આઠ કર્મથી સંસારી જીવ અનંત કાલ ભ્રમે છે. તે ઓઘને જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રરૂપી વહાણમાં બેઠેલા મુનિઓ તરે છે. અને જેઓ નથી તરતા તે અનોઘતરારા છે, અર્થાત્ જેઓ મુનિ ધર્મ પાકે છે તેઓ તરે છે, અને જેઓ તે ધર્મને છોડી વિષયના લાલચુ વને છે, તે જૈનેતર અથવા જૈનમાં પતિત સાધુ છે. તેઓ જ્ઞાન વિગેરે ઉત્તમ વહાણથી ભ્રષ્ટ થવાથી તરવાનો ઉદ્ધમ કરે તો પણ સંસાર તરવા સમર્થ થતા નથી. તેજ સૂત્રમાં કહ્યું છે—

નોઘ ઓહં તરિત્તણ્,

જે સંસાર તરતા નથી તે અતીરંગમા છે, એટલે તીર તે સંસારનો પાર તેની પાસે જવું. તે તીરંગમા છે અને જેઓ વિષય રસમાં પડે તેઓ કિનારે ન જવાથી અતીરંગમ છે. તે કોણ ? તે કહે છે. જૈનેતર અથવા પ્રથમ કહેલા ધર્મ ભ્રષ્ટ જૈન સાધુ—તે વતાવે છે.

તેઓ વેષ ધારે છે છતાં સમ્યક્ આચાર ન પાલવાથી સર્વજ્ઞના કહેલા સન્માર્ગથી દૂર હોવાથી કિનારે જતા નથી તેજ પ્રમાણે અપારંગમ પળ જે. અહીં પાર ઘટલે, સામેનો તટ જાળવો. તેજ પ્રમાણે અપારગત પળ જાળવા; ઘટલે વિતરાગના ઉપદેશથી વીરુદ્ધ ચાલવાથી પારગમનમાં સફળતા મળતી નથી. આ વધું કહીને કહે છે કે:—તે સંસારના મુલ્લહ્લકો સંસારમાંજ અનંતકાલ રહે છે. જોકે, તેઓ વેષ ધારવાથી કે, સ્વેચ્છાચારથી થોડુંક કષ્ટ પળ સહેતા હોય; તોપણ સર્વજ્ઞના ઉપદેશથી વિકલ, અને પોતાની ઇચ્છાનુસાર વનાવેલા જ્ઞાસ્થની સીતિષ ચાલનારા હોવાથી સંસારપાર જવાને સમર્થ નથી.

પ્રશ્ન:—તીર, અને પારમાં શું ભેદ છે ?

ઉત્તર:—અહીંઆં તીર ઘટલે મોહનીયકર્મનો ક્ષય લેવો. તથા વાકીનાં વ્રીજાં ત્રણ ઘાતીકર્મ દૂર થવાથી પાર જાળવો; અથવા તીર ઘટલે, ચાર ઘાતીકર્મનો નાશ અને પારમાં વાકીનાં અઘાતીકર્મનો પળ ત્રાશ જાળવો.

પ્રશ્ન:—જૈનેતર અથવા, પતિતસાધુ કેમ મોક્ષમાં ન જાય ?

ઉત્તર:—જેનાથી સર્વે પદાર્થો ગ્રહણ કરાય; તે આદનીય તે શ્રુતજ્ઞાન જાળવું. તે શ્રુતજ્ઞાનમાં કહ્યા પ્રમાણે સંયમસ્થાનમાં જે ન વર્તે તે મોક્ષમાં ન જાય અથવા લોકોને પ્રિયપદ્ધાં ભોગનાં અંગ દાસ દાસી ચોપણાં ધન ધાન્ય સોનું રુપું વિગેરે ગ્રહણ કરીને અથવા પ્રિયયાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગવદે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કર્મ ગ્રહણ કરીને જ્ઞાનાદિમય મોક્ષમાર્ગમાં અથવા સમ્પૂર્ણ ઉપદેશમાં અથવા પ્રશસ્તયુગ સ્થાનમાં જે જીવ પોતાના આત્માને સ્થિર નથી કરતો તે સંસારમાં ભમે છે.

વલી તે ધર્મઘટ પોતે વોતરાગના ઉપદેશ સ્થાનમાં સ્થિર થતો નથી. પણ તેને વદલે અનુચિત સ્થાનમાં વર્તે છે. તે વતાવે છે. વિતથ તે અસલ વચન દુર્ગતિનો હેતુ છે તેને પામીને અકુશલ અથવા રોદને જાણનારો અસંયમ સ્થાનમાં વર્તે છે. અથવા વિતથ પટલે પ્રહણ કરવા યોગ્ય મોગ નથી. હુદું જે સંયમ સ્થાન “હે તેને પામીને રોદને જાણનારો નિપુણ સાધુ તેજ સ્થાનમાં પટલે કર્મને હ-
ણવામાં તત્પર રહે છે અર્થાત્ પોતાને સર્વજ્ઞ પ્રમુની આજ્ઞામાં સ્થાપે છે. આ ઉપદેશ જે શિષ્ય જ્યાં સુધી તત્વનો બોધ પામ્યો નથી તેને સુમાર્ગમાં વર્તવા અપાય છે. પણ જે તત્વનો જાણ તથા હેય (ત્યાગવા યોગ્ય) ઉપાદેય (પ્રહણ કરવા યોગ્ય) નું વિશેષ જાણે છે, તે બુદ્ધિવાન પુરુષ યથાઅવસરે યથાયોગ્ય કરવું, તે પોતાની મેળેજ કરે છે; તે વતાવે છે.

ઉદેસો પાસગસન નરિથ, બાલે પુણ નિહે કામસમણુને અસમિયદુઝરે દુઝરો દુઝરાણમેવ

આવદં અણુપરિચદ્દ (સૂ. ૮૧) ત્તિવેમિ ॥ લોકવિજયે તૃતીયોદેશકઃ ॥

ઉદેશ ઉપદેશ પટલે સલ અસલ કર્તવ્ય તેના આ દેશને જે જાણે તે પર્ય જાણવો તેજ પર્યક છે. તેને આ ઉપદેશની જરૂર નથી. તે પોતેજ સમજે છે.

અથવા પર્યક તે સર્વજ્ઞ અથવા તેના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલનારો જાણવો.

જે કહેવાય તે ઉદેશો. તે નારકાદિ ચાર ગતિ અથવા ઊંચ નીચ ગોત્રનું કહેવું. તે ઉપર કહેલા સર્વજ્ઞને અથવા ઉત્તમ-સાધુને

નથી. કારણ કે થોડાજ વચ્ચતમાં તેનો મોક્ષ થવાનો છે.

પ્રશ્ન:—કયો માણસ વીતરાગના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલતો નથી ? તે કહે છે—

“વાલ” રાગ વિગેરેથી મોહીત થઈને તે કષાયો તથા કર્મોવડે અથવા પરિસહ ઉપસર્ગવડે હણાય છે. તે “નિહ” અથવા જે નાંથી સ્નેહ થાય તે સ્નેહિ તે જેને છે. ને સ્નેહ વાલો રાગી જાણવો. તે ઇચ્છા સંસાર સુલ્લનો અભિલાષી મનોહર ભોગોનો રાગી બની કામની ઇચ્છાવાલો તે કામી વારંવાર વિષયની ઇચ્છા જ્ઞાત ન પડવાથી તેના દુઃસ્વથી દુઃસ્વીઓ બનેલો શરીર અને મનમાં દુઃસ્વોથી પીડાતો રહે છે. કાંટા તથા શસ્ત્રનો વા અથવા ગુમડું કોહ વિગેરેથી શરીર દુઃસ્વ ભોગવે તથા વહાલાંનો વિયોગ અપ્રિયનો સંયોગ અનિષ્ટનો લાભ અને ઇચ્છિતનો અલાભ તથા દારિદ્ર દુર્ભાગ્યથી મનની પીડાઓ ભોગવે છે. અને તેનાથી વારંવાર આર્તધ્યાન કરતો વારંવાર તેમાં ભમે છે. ઇડલે દુઃસ્વના આવર્તમાં હુલેલો સંસારમાં ભમે છે. (આ વધાનો સાર એ છે કે—જે અહંકાર કરે—દીનતા કરે તે સંસારમાં ભમે અને જે મુનિ સુલ્લ દુઃસ્વમાં અહંકાર દીનતા ન કરતાં ચારિત્રને સમતા ભાવે આરાધે તે મોક્ષમાં જાય)

લોક વિજયનો ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

તઓ સે ઘગયા રોગસમુપ્પાયા સમુપ્પજ્જતિ જેહિં વા સાર્કિં સંવસદ્, તે વ ણં ઇગયા નિયયા પુર્વિં પરિવગ્ગતિ, સો વા તે નિયમે પચ્છા પરિવદ્ધજ્ઞા, નાલં તે તવ તાણાણ વા સરણાણ વા તુમંપિ તેસિં નાલં તાણાણ વા સરણાણ વા જાણિતુ દુક્કલં પત્તેયં સાયં,

મોગા મે વ અણુસોયનિત રૂઢમેગોસિં માણવાણં (સૂ. ૮૨)

આવાં

॥૩૫૪॥

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહ્યા પછી ચોથો ઉદ્દેશો કહે છે—

મોગોમાં પ્રેમ ન કરવો. ए આ ઉદ્દેશોમાં છે. જેથી મોગીઓને શું દુઃખો થાય છે, તે વતાવે છે. પૂર્વે પણ તેજ કહ્યું છે કે મોગીઓને કોઈ વચ્ચે રોગ उत्पन्न થાય છે. પૂર્વે વતાવ્યું કે સંસારમાં વિપયી જીવ પરિભ્રમણ કરે છે. તે જીવ આ દુઃખોને પણ મોગવે છે, આ પ્રમાણે ત્રીજા ઉદ્દેશોનો સંબંધ છે. તથા एના પહેલાંના સૂત્રનો આ સંબંધ છે કે વાલક જેવો જીવ પ્રેમમાં પડીને કામ મોગ કરે છે. તે કામ દુઃખરૂપજ છે. તેમાં આસક્ત થણા જીવને વીર્યનો ક્ષય મગંદર વિગેરે રોગો થાય છે. તેથી કહે છે કે કામના અભિલાષથી અશુભ કર્મ વંધાય અને તેથીજ મરણ થાય છે, પછી નરકમાં उत्पन्न થાય છે. અને નરકમાંથી નીકળીને માના પેટમાં વીર્યના વીંદુમાં उत्पन्न થઈ કલકલ અર્બુદ પેશી વ્યુહ ગર્ભ પ્રસવ વિગેરેનાં દુઃખ મોગવવાં પડે છે. ત્યાર પછી મોટો થતાં રોગો થાય છે. આ વધું અશુભ કર્મનું ફલ હૃદય આવૃતાં થાય છે, તે રોગો વતાવે છે, માથાનું દુઃખનું પેટમાં શૂકલ ઉઠવી વિગેરે રોગો થાય છે. આ રોગ उत्पन्न થતાં જેથી સાથે તે વસે છે. તે સગાં તેને નિંદે છે. અથવા चाकरी ન થતાં સગાંને તે નિંદે છે, વલી ગુરુ કહે છે, કે હે શિષ્ય ! જે સગાં ઉપર મોહ રાखે છે, તે સગાં તેના પ્રાણ રક્ષણના માટે થતાં નથી, તેમ તું પણ તેના પ્રાણ શ્રવણના માટે થવાનો નર્થો. एवું જાણીને તથા જે કેંદ્ર દુઃખ સુખ આવે છે, તે પોતાના કાર્યોનુંજ પ્રાણીઓ ફલ મોગવે છે, તેથી રોગોની उत्पत्तिમાં દિનતા ન લાવવી; તથા સુંદર મોગોને યાદ કરવા નહિ, તેથી “ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે” શબ્દ રૂપ રસ ગંધ અને સ્પર્શ ए પાંચ વિપયનો

સૂત્રમ્

॥૩૫૪॥

અભિલાષ અમે કોઈ પણ અવસ્થામાં ભોગવીએ છીએ. તથા પૂર્વે અમારી ચઢતી અવસ્થામાં તેનો આનંદ ન લીધો, છું. પણ યાદ ન કરવું, “પૃથ્વીને ઇચ્છા” સંસારમાં જેમણે વિષય રસના કંઈવાં ફળ જાણ્યાં નથી તેવા વ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી વિગેરેને થાય છે. પણ વધારે તેવા ભોગની ઇચ્છા થતી નથી. જો તેમ ન માનીએ તો સનત્કુમાર ચક્રવર્તી જેવાને પણ દોષ લાગે તે વત્તાવે છે—

વ્રહ્મદત્ત મરણાંતિક રોગની વેદનાથી પીડાણેલો સંતાપના અતિશયથી પ્રિય સ્ત્રીને સ્પર્શ કરવા માફક વિશ્વાસ ધૂમીમાં મૂર્છાને પામેલો તેને વધુ માનતો તથા કોઈક વચ્ચે ગણેલો તથા વિષમતાનો વિષયી બનેલો જ્ઞાનીથી પીડાણેલો દુઃખ તલચારથી વધાણેલો, કાલે વાથમાં લીધેલો, અને પીડાથી પીડાણેલો, નિયતિ દુર્દશામાં મૂકેલો દેવે ભાગ્યહીન બનાવેલો હેવડના ઉચ્છ્વાસમાં પહોંચેલો મહા પ્રવાસના સુખમાં પડેલો દીર્ઘ નિદ્રાના દ્વારમાં પડેલો જીવિત રૂઝ (જમ) ના જીઘ્રાને આવેલો, બોલીમાં ગદગદ બનેલો, શરીરમાં વિઘ્ન બનેલો, ગળાપમાં પ્રચુર થણેલો જંખિકા (રોવા) વડે જીતાણેલો અર્થાત્ કરેલાં પાપોથી દુર્ગતિમાં જવાની તૈયારી કરી રહેલો. હતાં મહા મોહના ઉદયથી સુંદર ભોગોની ઇચ્છાવાળો પાસે બેઠેલી માર્યા હે પોતે પતિના દુઃખની મયંકર વેદનાથી પીડાઈને આંતરમાંથી આંધુ પાડતી રાત્રી આંધોવાલી સામે બેઠેલી છે. તેને કહે છે કે—હે કુરુમતિ હે કુરુમતિ એમ વારંવાર પોકરવા હતાં (તે સ્ત્રીના દે-સ્વતાજ) પોતે સાતમી નારકીએ ગયો.

ત્યાં પણ અતિશય વેદના ભોગવતો હતાં વેદનાને ન ગણકારતો તે કુરુમતિને વોલાવે છે. આ પ્રમાણે ભોગોનો પ્રેમ કોઈક જી-વોને બીજી ગતિમાં પણ તજવો દુર્લભ છે. પણ જે ઉદાર સત્ત્વવાળા મહાન્ પુરુષો છે. તેમને તે નથી જેમકે જેણે આત્માથી શરીર

હુડું જાણું છે. એવા સનત્કુમાર જેવા તત્ત્વપ્રેમીઓને તેવો ભયંકર રોગ આવવા છતાં પણ (હાયપીટ કરવાને વદલે) મેં પૂર્વે પાપ કર્યાં છે. તે હું ભોગવું છું. એવો નિશ્ચય કરીને કર્મ સમૂહને તજવા તૈયાર થણાને (શરીર દુઃસ્વ છતાં પણ) મનમાં કલેશ થતો નથી. કહું છે કે—
“ ડસો યઃ સ્વતઃ એવ મોહસલિલો જન્માલગ્નલોઽશુભો, । રાગદ્વેષકષાયસન્નતિમહાદ્વિવિદ્વત્ત્વચા ॥
રોગૌરુકરિતો વિપત્કુસુમિતઃ કર્મસંદ્રુમઃ સામ્પ્રતં, । સોઢા નો યદિ સમ્યગેષ ફલિતો દુઃસ્વેરધોગામિભિઃ ॥૧॥

ઉત્તમ પુરુષ પોતાના આત્માને સમજાવે છે. કે હે આત્મા જે મોહરૂપી પાળીવાલો અને અશુભ જન્મરૂપી “આલ્ગ્નલ” (ક્ષાદને પાળી પાવાનો કપારો) વાલો તથા રાગદ્વેષ તથા કષાયનો સમૂહ તેના વડે નિર્વિદ્વત્ત્વ મોડું વીજ તેં રોષું છે તથા તે હવે રોગે કરીને અંકુરાવાહું થયું છે. વિપદાઓ તેનાં ફુલો છે. એવું કર્મરૂપી મોડું ક્ષાદ તેં તૈયાર કર્યું છે જો હવે તેને સારી રીતે સહન નહીં કરે તો નીચ ગતિમાં લઈ જનાર દુઃસ્વો એ કરીને તે ફલગ્નલો થશે (જો તું તેને લીધે હાયપીટ કરીશ તો ફરીથી દુઃસ્વો ભોગવવાં પડશે.)

પુનરપિ સહનીયો દુઃસ્વપાકસ્ત્વયાઽયં । ન સ્વલુ ભવતિ નાશઃ કર્મણા સંચિતાનામ ॥

इति सह गणयित्वा यद्यदायाति सम्यग् । सदस्दिति विवेकोऽन्यत्र भूयः कुतस्त्यः ? ॥२॥

જો હું હાયપીટ કરીશ તો તારે ફરીથી પણ દુઃસ્વનો પાક ભોગવવો પડશે. કારણકે હાયપીટથી વંધાયેલાં કર્મોનો નાશ ભોગવ્યા વિના થશે નહીં. આ પ્રમાણે સમજીને જે જે દુઃસ્વ સુસ્વ આવે તે સહન કર. તેજ વિવેક છે. તે સિવાય વીજો વિવેક કયાંથી હોય (વિવેકનું લક્ષણ એ છે કે દુઃસ્વ સુસ્વમાં હાયપીટ ન કરવી પણ સંતોષથી રહેવું.)

મોગોતું મુલ્ય કારણ ધન છે, તેથી તેનું સ્વરૂપજ સૂત્રકાર કહે છે.

તિવિધેણ જાડિવિ સે તરથ મત્તા મવદ્ અપ્પા વા વઠુગા વા, સે તરથ ગઢિપ્પ ચિદ્દહ, મોયળાપ્પ, તઓ સે ણગયા વિપરિસિદ્ધં સંખ્યં મહોવગરણં મવદ્, તંપિ સે ણગયા દા-
યાયા વિમયંતિ, અદત્તહારો વા સે હરતિ, રાયાળો વા સે વિહ્ણંપંતિ, નસ્સદ્ વા સે
વિળસ્સદ્ વા સે, અગારહાહેણ વા સે હજ્જદ્દહ ઇય, સે પરસ્સ અદ્દાપ્પ ક્રૂરાણિ કમ્મા-
ણિ વાલે પહુવ્વમાળે તેણ દુક્કલેણ મૂઢે વિપ્પરિયાસમુવેદ (સુ૦ ૮૩)

ત્રણ પ્રકારે પડલે મન, વચ્ચન, અને કાયાથી તેની પાસે જે કંઈ મીલકત થોડી અથવા ઘણી છે. તેમાં મોગી મુદ્ધ થઈને રહે છે. તે માને છે કે—આ મીલકત મારે મવિવિધમાં મોગ મોગવા કામ લાગશે. તેથી તેનું રક્ષણ કરવા મહાન ઉપકરણો રાखે છે. પણ જો તેનું એકઠું કરેહું ધન કોઈપણ રીતે નાશ મામે છે પડલે પીતરાઈયો માગ પઢાવે, ચોરો ચોરી કરે, રાજાઓ હુંડે, નાશ પામે, વઢી-
જાય વિગેરેથી પોતાને મોગમાં ન આવવાથી ઇચ્છા પુરી ન થતાં તે વેલો વને છે. અને ધનને માટે કુર કર્મે કરતો અજ્ઞાની જીવ તેના દુઃખ વડે મૂઢ વને છે. આ વધું પૂર્વે કહેહું છે, તેથી સમજી લેવું. અહીં નથી કહેતા આ પ્રમાણે દુઃખના વિપાકવાલા મોગોને જાણીને ઢાહ્યા મુનિપ્પ મું કરવું તે કહે છે.

આસં ચ હૃદં ચ વિર્ગિંચ ધીરે ? તુમં ચેવ તં સહમાહદ્દુઃ, જેણ સિયા તેણ નોસિયા,
 ફળમેવ નાવ બુઝ્ઝંતિ જે જળા મોહપાડહા, થીમિ લોણ પઘહિણ, તે ભો ! વયંતિ ણ-
 યાદં આયયણાદં, સે દુઃખલાણ મોહાણ મારાણ નરગાણ નરગતિરિકલાણ, સયયં મુઢે
 ધમ્મં નામિ જાણદ, ઉઆહુ વીરે, અપ્પમાઓ મહામોહે, અલં કુસલસ્સ પમાણં સં-
 તિમરણં સંપેહાણ મેઝરધમ્મં સંપેહાણ, નાલં પાસ અલં તે ણ્ણહિં (સુ૦ ૮૪)

ગુરુ ઉત્તમ શિષ્યને કહે છે કે—

તું ભોગોની આશાઓને તથા ભોગોના અભિલાષોને છોડ, ધી. (બુદ્ધિ) તેના વઢે રાજે. (જ્ઞોષે) તે ધીર ગુરુ જાણવો.
 તેવા ઉત્તમ શિષ્યને ગુરુનો ઉપદેશ લાગે છે. તેથી કહે છે કે હે શિષ્ય ! ભોગમાં દુઃસ્વજ છે. અને તેમાં સુખની માસિ નથી. (મુ-
 ગતુલ્લામાં જલ નથી. પણ જલનો સ્વાંટો આભાસ છે તેમ ભોગોમાં સુખ નથી.) આ પ્રમાણે શિષ્યને ગુરુ સમજાવે છે. અથવા પોતે
 આત્માને સમજાવે છે. કે હે આત્મા તું ભોગની આશા વિગેરે શલ્યને છોડીને પરમશુભ સંયમ તેનું સેવન કર. પણ ભોગોને વિસરી જા
 કારણકે જે જે પૈસા વિગેરેના ઉપાયથી ભોગ ઉપભોગની આશા છે તેના વઢે મલ્લતો નથી. પદલે જેના વઢે ભોગો મલ્લે તેજ ધન વિગેરેથી
 કર્મની પરિણતિ વિચિત્ર હોવાથી ધાર્યા કરતાં ઉલટું થાય છે.

અથવા શુર મહારાજ કહે છે કે જેના વહે કર્મ બંધન થાય તે કૃત્ય તારે ન કરવું. ઇટલે પાપના કામમાં ન વર્તવું અથવા જેના વહે રાજના ઉપભોગ વિશેરનો કર્મ વંધ છે, તે ન કરવું. (ઇટલે સંયમથી રાજ સુલ ન વાંચ્છવું) અથવા જે સાધુપણથી મોક્ષ થાય તેજ સાધુ જો ભોગમાં પહે તો મોક્ષને વદલે સંસાર ભ્રમણ થાય (માટે સાધુ દરેક જગ્યાએ વિવેકથી વર્તવું.)

આ પ્રમાણે અનુયવથી નિશ્ચય કરેલું છતાં મોહથી હારેલા જીવો સત્ય વાતને સમજતા નથી. આજ હેતુનું વિચિત્રપણું છે કે જે પુરુષો તીર્થંકર પ્રથુના ઉદ્દેશથી રહીત છે. તેઓનું મોહ તથા અજ્ઞાન વહે અથવા મિથ્યાત્વના ઉદયથી તત્ત્વ સંબંધી જ્ઞાન વંધાઈ છે. તેઓ મોહનીય કર્મના ઉદયથી મૂઢ વને છે. અને તેઓને સ્ત્રીઓ ભોગનું મુલ્ય કારણ છે, તે વતાવે છે.

ઇટલે યુવાન સ્ત્રીઓના કટાક્ષ અંગના ચાલા સુંદર દેવાવ હાથના લટકા વિશેરથી આ લોક (સસારી જીવ સમૂહ) આશા અને અપિલાયથી હારેલા જીવો ક્રૂર કર્મ કરીને નરક વિપાક ફલરૂપ શલ્યને મેલવીને તે દુર્ગતિના દુઃસ્વરૂપ ફલને વિસરીને મોહથી સુમતિ (અંતરાત્મા) ને વિસરેલો પ્રકર્ષ કરીને પીઢાણો પરાજીત વને છે. ઇટલે પોતેજ પરવશ થાય છે. ઇટલું નહીં પણ વીજાઓને પણ વારંવાર સ્વોદો ઉપદેશ આપીને દુર્ગતિમાં લઈ જાય છે. તે મૂઢો આ પ્રમાણે બોલે છે. આ સ્ત્રી વિશેરે ઉપયોગને વારતે આનંદમાં સ્થાન વનાવેલાં છે. ઇના વિના શરીરની સ્થિતિ નજ થાય અને તે ઉપદેશ તેઓના દુઃસ્વના માટે થાય છે. ઇટલે તેમના કહેવા પ્રમાણે ચાલનારને પણ શરીર તથા મનનાં દુઃસ્વો ભોગવવાં પડે છે. અથવા મોહનીય કર્મ વંધાય છે, અથવા તે અજ્ઞાની વને છે. અને વારંવાર તેમને મરણનાં દુઃસ્વ થાય છે. નરકમાં જવું પડે છે, ત્યાંથી નીકળીને તિર્થંચ થવું પડે છે. આવયાનો મૂલ કારણ સ્ત્રીમાં મોહ પામવાનું

હે. ઇટલે સર્વ મોગોમાં મુલ્ય મોગનું સ્થાન આ સ્ત્રી છે. અને તેથીજ વધાં દુઃખ છે એમ વધી જાળ્યાં સંબંધ લેવો.

આ પ્રમાણે સ્ત્રીના હાવભાવથી તેના અંગ જોવામાં રસીઓ વનેલો ઉપર કહેલી યોનીઓમાં ભ્રમતો છતાં આત્માના હિતને જાણતો નથી. તથા નિરંતર દુઃસ્વથી હારીને મૂઢ વનેલો ક્ષમા વિગેરે દશ પ્રકારના લક્ષણવાળા સાધુ ધર્મને જાણતો નથી. અને તે ધર્મ દુર્ગતિના અપમાનને રોકનાર છે. તેવું જાણતો નથી. આ તીર્થંકરે કહેલું છે કોણે કહું ? તે કહે છે.

જેણે સંસારનો ભય વિસાર્યો તે વીર પ્રથુએ કહું છે. હે શિષ્યો, તમારે મહા મોહમાં ઇટલે સ્ત્રીઓના હાવભાવમાં રક્ત થવું નહીં પણ સાવચેત રહેવું. તેજ મહા મોહનું કારણ છે. ઇટલે તે સ્ત્રીમાં જરાં પણ રાગી ન થવું પ્રમાદ ન કરવો. આ નિષ્ઠુણ બુદ્ધિવાળા શિષ્યને માટે આટલું વચન વસ છે. વલી મત્ર, વિષય, કપાય, નિદ્રા, વિકૃત્યા, એ પાંચ પ્રકારના પ્રમાદથી તમારે સાવચેત રહેવું કારણકે તે પ્રમાદ ઉપર કહેલાં દુઃખો આપવાને માટેજ છે.

પ્રશ્ન—શું આધાર લઈને પ્રમાદને છોડવો ?

ઉત્તર—શાંતિ ઇટલે શામન તે વધા કર્મનો નાશ જાળવો તે મોક્ષ તેજ શાંતિ છે.

પ્રાણીઓ વારંવાર ચાર ગતિના સંસારમાં મરણ જેના વહે પામે છે, તે સંસાર છે. તે શાંતિ અને મરણ એ વન્નેને વિચારીને પ્રમાદ છોડવો. ગુરુ કહે છે કે હે શિષ્ય, એક વાજુ પ્રમાદીને વારંવાર જન્મ મરણનું દુઃખ છે. અને વીજી વાજુ અપમાદીને જન્મ મરણના ત્યાગરૂપ અનંતું સુખ છે એ વન્નેને કુશલ બુદ્ધિવાળા શિષ્યે વિચારીને વિષય કષાયરૂપ પ્રમાદને ન કરવો.

अथवा शांतिवहे मरण एटले मरणसुधी जे फल थाय हे ते विचारीने प्रमाद न करवो. एटले जीवतां सुधी उत्तम पुरवे कोइपण साथे क्लेश न करवो. अने ते क्लेश प्रमादथी थाय हे माटे प्रमाद न करवो.

वकी विषय कषाय अने स्त्रीना विलासरूप जे प्रमाद हे ते शरीरना अंदर रहेलो हे. अने ते शरीर पोतानी मेले नाश पामनाहं हे. तो तेवा नाशवंत शरीरने विचारीने साधुए प्रमाद न करवो. (जे शरीरना माटे प्रयास थाय ते शरीर नाशवंत हे. धन अर्हीज रहेवानुं हे.) एटले भोगो भोगववा छातां पण तृप्ति थती नथी. तेम भोगो अभिलाषने संतोष प्रमादी शकता नथी. माटे हे शिष्य ! तारी बुद्धिवहे जो के दुःखना कारणवाला प्रमादरूप विषयोनूं भोगववुं हे ते तृप्तिने अथवा शांतिने आपता नथी. कहुं हे के—

“यह्योके द्राहियवं, हिरण्यं पद्मवः स्त्रियः । नालनेकस्य तरसर्वमिति मत्वा शमं कुरु ॥ १ ॥
आ लोकना विषे व्रीहि, जव, सोनुं, पशुओ, स्त्रीओ, विगेरे वयुं पण एक माणसनी तृप्तिना माटे समर्थ नथी एहुं समजीने तेनो मोह छोड, आत्माने शान्त कर.

उपभोगो पायपरो वांछति यः शमयितुं विषयतृष्णाम् । धावत्याक्रमि तुमसौ, पुरोऽपराहे निजच्छायाम् ॥ २ ॥
उपभोगना उपायमां तत्पर थएलो जे विषय तृष्णाने शान्त करवा इच्छे हे तो फरीथी आंतरे पोतानी छायामां आक्रमण करवाने ते तृष्णा तैयार रहे हे (एक इच्छा पूरी करीके बीजी तैयारज हे. तृष्णानो अंत कोइ वखत नथी) तेथी भोगना लालचुओने तेनी प्राप्तिमां के अप्राप्तिमां दुःखज हे ते बतावे हे.

एयं परस सुणी ! महबभयं, नाइवाइज कंचणं, एस वीरे परसंसिए जे न निव्विजइ,
आयाणाए, न मे देइ न कुपिजा थोवं लछुं न खिसए, पडिसेहिओ परिणमिजा एयं
मोणं समणुवासिज्जासि (सू० ८५) ॥त्तिवेमि॥

ગુરુ સારા શિષ્યને કહે છે કે હે મુનિ ! ભોગની આશારૂપ મહા તાપથી ઘેરાયેલા પુરુષને કામદશાની અવસ્થાના મોટા ભયને તું પ્રત્યક્ષ જો, કામીને ઢગલે ઢગલે વીજાનો ભય છે. તેથી મોટો ભય તેજ દુઃસ્વ છે. અને ભોગ લંપટોને મરણનું કારણ છે. તેથી તે મોટો ભય કહ્યો, તેથી હે શિષ્ય ! આ લોક અને પરલોકમાં ભય આપનાર ભોગોને જાણ, તેથી શિષ્યે શું કરવું તે ગુરુ કહે છે.

માટે તું તે ભોગોથી તારા આત્માને દુર્ગતિમાં ન નાખીશ, તું કોઈ જીવોને દુઃસ્વ ન આપીશ. તેજ પ્રમાણે બીજા કોઈને જુદું બોલી ન ફસાવીશ તેમ ચોરી પણ ન કરીશ વિગેરે પાંચે પાપોને ત્યજજે.

જે ભોગથી દૂર રહે છે અને જીવ હિંસાથી દૂર રહે છે. તે મહાત્માને શું ગુણ થાય છે તે વતાવે છે. તે ભોગોની આગા અખિલાષા ત્યાગનાર અપ્રમાદિ સાધુ પંચ મહાવ્રતના ભારથી પોતાનો સ્કંધ નમાવેલો અનેક કર્મ વિદારણ કરવાથી વીર પુરુષ હૃદ્ર વિગેરેથી સ્તુતિ કરાય છે.

પ્રશ્ન—કયા પુરુષની સ્તુતિ થાય છે ?

હત્તર—જે મહાત્મા આત્માને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય તત્વને ગ્રહણ કરે છે ઇદલે વધાં ઘાતીકર્મ ક્ષય થવાથી વધી વસ્તુનો પ્રકાશ કરનાર કેવલજ્ઞાન તેને પ્રકટ થવાથી અવ્યાવાય સુખ મળે છે. તે જ્ઞાન મલ્લવાનું સુલ્ય કારણ સંયમનું અનુષ્ઠાન છે. તેમાં દોષ લ-

गाढतो नथी. अथवा रेतीना कोलीआ खावा मुक्केल छे तेवुं संयम पाळवुं कठण छे छतां पाळे छे. एटले कोइ वखत गोचरी न मळे तोपण साधु संयमने मूके नहिं तेम मनमां दिनता पण न लावे.

अथवा आ गृहस्थ पोतानी पासे वस्तु छे छतां मने आपतो नथी. एवुं मानीने तेना उपर क्रोध न लावे. परंतु मुनिए एम मानवुं के आ मने अंतराय कर्मनो दोष छे. अने न मळवाथी तपनो लाभ थरो तेथी मने कांइपण नुकसान नथी. अथवा थोडुं आपे अथवा तुच्छ खोराक आपे तोपण दान आपनारने निंदे नही.

कोइ गृहस्थ ना पाडे तो त्यांथी रीखाया विना खसी जवुं. एकक्षण मात्र पण दूठ लइ उभा न रहेवुं. अथवा दान आपनारी बाइने कट्ट वचन न कहेवां जेमके तारा गृहस्थावासने धिक्कार छे ?

“दिदृष्टाऽसि कसेरुमई ! अणुभूयासि कसेरुमइ ! । पीय चिय ते पाणिपयं वरि तुह नाम न दंसणं ॥१॥”

हे उदार बुद्धिवाली स्त्री ! तने जोइ ! हे उदार बुद्धिवाली ! तारो अनुभव कर्यो ! तां पाणी पीवुंज ! तां नाम सां ! आ-टलुं वधुं छतां पण तां दर्शन सां नथी. (आवुं साधुए बोलवुं नहि.)

कदाच ते आपेतो लइने रस्तो पकडवो. पण त्यां उभारहीने नीचा उचा वचन वडे तेनी स्तुति निंदा न करवी. अर्थात् भाटनी माफक तेनां खोटां गीतडां न गावां. आ वधानो सार कहे छे.

आ प्रव्रज्याना निर्वेदरूप (ज्ञातिथी) दातार उपर न आपे तो पण कोप न करवो, थोडुं आपे तो निंदा न करवी. आपे तो ल-

इने चालता थवुं. आ मुनिनुं मौन छे. एदले मोक्षार्थि साधुनुं आ आचरण छे. तुं पण अनेक भव कोटिने भ्रमण करां अमूल्य एवा संयमने पामीने सारी रीते पाळजे, आम गुरु बिल्यने समजावे छे. अथवा पोताना आत्माने उपदेश आपे छे. के तुं राग द्वेष न करजे.

चोथो उद्देशो समाप्त थयो.

હવે પાંચમો ઉદ્દેશો કહે છે. તેનો આ સંબંધ છે આ લોકમાં મોગોને તજીને સંયમ દેહ પાલવાને માટે લોકની નિશ્રાણ વિહાર કરવો જોઈએ. તે આ ઉદ્દેશમાં વતાવે છે.

करवा जाइए. त आ उदशाना नवाना करवा जेहना
आ लोकमां संसारथी खेद पामेल भोगना अभिलाष तजेला मोक्षामिलापिण पोतानामां गुरु रथापन करेला पंच महाव्रत
भार वडे निर्वद्य अनुष्ठान करनारा मुनि ए दीर्घ संयमनी यात्रा माटे देहहुं परिपालन करवा लोकनी निश्चाय विहार करवो जोइए,
भार वडे निर्वद्य अनुष्ठान करनारा मुनि ए दीर्घ संयमनी यात्रा माटे देहहुं परिपालन करवा लोकनी निश्चाय विहार करवो जोइए,

कारण के आश्रय विना। दृढ़नी साधन वनावा नाः ।
 ८. गतः माभ्येत्तुके निष्ठापदानि पञ्चापि । राजा गृहपतिरपरः षट्काया गणशरीरे च ॥१॥”

“ધર્મ ચરતઃ સાધોલૈકે નિશ્વાપદાન પદ્ધતિ । રાજા દ્વેષાત્તરસઃ ક્રોધઃ પાંચ જાણવાં વલ્લ, ધર્મમાં ચાલનારા સાધુને લોકમાં પાંચ નિશ્વાનાં પદ છે, રાજા ગૃહસ્થ હકાયા સાધુ સમૂહ તથા શરીર એ પાંચ જાણવાં વલ્લ, પાત્ર, અન્ન, આસન, શયન, વિગેરે સાધનો છે. તેમાં પળ પ્રાયઃ નિરંતર આહારનો મુખ્ય ઉપયોગ છે. અને તે આહાર ગૃહસ્થ પાસેથીજ લેવાનો છે. અને ગૃહસ્થો જુદા જુદા ઉપાયો વઢે, પોતાના પુત્ર સ્ત્રી વિગેરે માટે આરંભમાં પ્રવર્તેલા છે, તેમને ત્યાં સાધુદ્ સંયમ દેહની

રક્ષામાટે નિર્વાહ કરવા જોઈતી વસ્તુ શોધવી જોઈએ. તે બતાવે છે—

જમિણં વિરુચરુવોર્હિં, સરથોર્હિં લોગસસ 'કમ્મસમારંભા' કલ્જંતિ, તંજહા—અપ્પણો સે
પુત્તાણં, ધૂયાણં સુપહાણં નાર્હિણં, ધાર્હિણં રાર્હિણં દાસાણં દાસીણં કમ્મકરાણં કમ્મ
કરીણં આણસાણ પુલ્લોપહેણાણ સામાસાણ પાપરાસાણ સંનિહિ સંનિચઓ કલ્હરે,
इहमेगेसिं साणवाणं भोगणाए (सू० ८६)

તત્ત્વને જાણનારા પુરુષો સુખ મેઝવવા તથા દુઃખ હોઢવા માટે જુદાંજુદાં શસ્ત્રો જે પ્રાણીઓને દુઃખ આપનારાં છે, તે દ્રવ્ય અને
ભાવથી બે પ્રકારનાં બતાવ્યાં છે, તેનાવડે પોતાનું શરીર પુષ્ક દીકરી હોકરાની વહુ જાતી વિગેરેના નિર્વાહ માટે કર્મના સમારંભો
કરે છે, તે બતાવે છે.

સુખ મેઝવું, દુઃખ હોઢવું, તેના માટે કાપાથી અધિકરણવડે, અથવા દ્વેષથી, પરિતાપ હપજાવવાવડે, અથવા જીવથી શરીર
દુર કરવાવાળી પાંચ પાપની ક્રિયાઓ છે, અથવા રવેતીવાડી વ્યાપાર વિગેરે કર્મના સમારંભો છે, તે લોકો કરે છે.

આ સમારંભ શબ્દ છેવાથી “સંરંભ.” તથા આરંભ પળ જાણી છેવા પુટલે શરીર અને સ્ત્રી માટે લોકો સંરંભ સમારંભ અને આરંભો કરે છે.
સંરંભનું વર્ણન—इष्ट मादित अनिष्ट ह्योडवुं. તેને માટે પ્રાણાતિપાત વિગેરે, સંકલ્પનો આંવેશ જાળવો.

સમારંભનું વર્ણન—સંકલ્પ કર્યા પછી તેનાં સાધન મેળાં કરવાં, તથા કાપા અને વચનના વેપારથી વીજાને પરિતાપ વિગેરેના લક્ષણવાળો છે. આરંભનું વર્ણન—ત્રણ દંડ (મન વચન કાપા) ના વ્યાપારથી મેળવેલી તથા ઉપયોગમાં લીધેલી જીવ હિંસા વિગેરેની ક્રિયા ચાલુ કરવી, તે આરંભ છે, અથવા આઠ પ્રકારના કર્મના સમારંભ, પૃથ્લે જોડી વસ્તુને મેળવવાના ઉપાયો કરવા તે.

સૂત્રમાં લોક શબ્દ છે, તે લોક કયો છે, કે જેના વડે આરંભો કરાય છે ? તે વતાવે છે.

આત્મા શરીરથી જોડાણલો છે, તે શરીર નિમાવવા લોકો આરંભ કરે છે, તેજ પ્રમાણે પુત્ર દીકરી વિગેરે માટે પણ આરંભ કરાય છે, પૃથ્લે રસોડ વિગેરે વનાવવી પડે છે. તેવી રીતે વીજા આરંભો પણ કરવા પડે છે એવું પૂર્વે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન—શરીર લોકશબ્દના અર્થમાં કેવીરીતે વડે. ?

ઉત્તર—તમારું કહેવું વરાવર નથી, કારણ કે પરમાર્થ દૃષ્ટિથી જોનારાઓને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ અત્મતત્ત્વને છોડીને વાકીનું શરીર વિગેરે પણ પારથુંજ છે, કહ્યું છે કે—વહારના પુરૂષનું વનેહું અવેતનરૂપ કર્મનું વિપાકરૂપ પાંચે શરીરો છે. તેથી શરીર આત્મ પણ લોક શબ્દવડે વતાવ્યો, તેથી કોઈ શરીર માટે પાપક્રિયાઓ કરે છે, વીજો કોઈ દીકરા દીકરી માટે, તો કોઈ દીકરાની વહુને માટે તો કોઈ ન્યાત માટે, તેજ પ્રમાણે સંવંધથી જોડાણનાં સગાં, ધાવ માતા માટે, રાજા માટે દાસ દાસી માટે નોકર નોકરદી માટે આરંભ કરે છે, કોઈ પરોળા માટે કરે છે, કોઈ જુદા જુદા પુત્ર વિગેરેને પ્રેરણક માટે કરે છે, કોઈ રાત્રિમાં સ્વાવા રાંધે છે. કોઈ પ્રમાતમાં સ્વાવા રાંધે છે, તે આ વધામાં કર્મ સમારંભ છે, વળી વિશેષ કહે છે—

જલ્દી નાશ પામે તેવી વસ્તુઓને રાણી મૂકે છે, દહીં ખાત મેઝવી રાણે છે, તથા ઘળો કાઠ રહી શકે તેવી વસ્તુઓનો સંચય પળ કરે છે, તે બાલ હરદે, સાકર દ્રાક્ષ, વિગેરેને સંધરે છે, આ વધુ પરિગ્રહ વિગેરે આજીવિકાના કારણે છે, અથવા ધનધાન્ય સોઢું વિગેરેનો સંગ્રહ કરે છે. આ વધું શા માટે કરે છે તે કહે છે:—

આ લોકમાં પરમાર્થ બુદ્ધિવાળા મુનિઓને જમાદવા માટે કરે છે, ઘટલે કોઈ સ્વાર્થ માટે, તથા કોઈ પરમાર્થ માટે રાત્રિમાં, મ-ભાતમાં કે દિવસમાં મોજન માટે કે, નિર્વાહ માટે સંસારી-પાપક્રિયાઓ કરે છે, અને વિરૂપ શસ્ત્રોવદે બીજાં જીવોને પીઠા કરે છે. આ પ્રમાણે લોકની સ્થિતિ હોય; તો, સાધુ શું કરવું તે કહે છે:—

સમુદિષ્ઠ અળગારે આરિષ્ઠ આરિયપન્ને આરિયદંસી અયંસંધિતિ અદક્ષુ, સે નાઈષ્ઠ ના-

સમુદિષ્ઠ અળગારે આરિષ્ઠ આરિયપન્ને આરિયદંસી અયંસંધિતિ અદક્ષુ, સે નાઈષ્ઠ ના-

इयावए न समणुजाणइ, सत्तासगंधं परिज्जाय निरामगंधो परिवए (सु० ८७)

જે સાધુ સમ્યક્ રીતે નિરંતર સંયમ અનુષ્ઠાનવદે વર્તે છે, તે જુદાં જુદાં શસ્ત્રોવદે થતી પાપક્રિયાથી મુક્ત થયલો છે, તે મુનિને ઘર નથી; તેમ મમત્ત્વ પળ નથી; તેથી તે અનગાર છે, તેમ તેને ગૃહસ્થની માફક દીકરા-દીકરી વહુ વિગેરેને પળ પોષવાં નથી. તે અનગાર પોતે વધાં પાપકર્મોથી દૂર થયેલ છે, તેથી તે આર્ય છે, તેથી તે ચારિત્રને પાલવા યોગ્ય છે. વઠી જેની બુદ્ધિ ઉત્તમ છે, તે આર્ય પ્રજ્ઞાવાળો જાણવો; ઘટલે સ્વજ મળ્યાથી; જેની બુદ્ધિ પરમાર્થમાં રહીલેલી છે, તથા ન્યાયમાં મન રહેહું હોવાથી તે ન્યાયને જુદાં તેથી તે આર્યદર્શી છે, ઘટલે તે જુદાં “ પ્રહેણક ‘ ઇયામા ’ અજ્ઞન ” (પૂર્વે પરોણાં વિગેરે માટે રાતે રાંધવું; વિગેરે તેનાથી મુક્ત)

હે, તથા પોતે “ અયંસંધિ ” હે, ઇટલે પોતાનાં દરેક કાર્ય યોગ્યવસ્તુ કરનારો હે. હ્યારે જે કરવું હોય; તે પ્રમાણે કરે હે. કપડાં જોવાં; ધ્યાન રાખવું; સિદ્ધાંત ધણવો; ગોચરી જવું; પ્રતિક્રમણ કરવું. વિગેરે દરેક ક્રિયા એકવીજાને ‘વાધા’ વિના સમયે સમયે કરે હે, તેજ પરમાર્થને જોનારો જાણવો. તથા તે મુનિ “ અદવત્વ ” હે, ઇટલે જે આર્ય હે, આર્યબુદ્ધિવાળો હે. આર્યદર્શી હે, કાઠને જાણનારો હે, તેજ પરમાર્થને જાણનારો જાણવો. વીજી પ્રતિમાં સૂત્રપાઠમાં મેદ હે, તે,

અયં સંધિમદવત્ હે—

તેનો અર્થ કહે હે:—પૂર્વે વતાવેલાં ઉત્તમ વિશેષણવાળો સાધુ કર્તવ્યકાળને જાણે હે, ઇટલે જે પરસ્પર હિત-અહિત મેલવવું, છોડવું; વિગેરે ક્રિયાને વાધા ન કરતાં; પ્રથમ અવસરને જાણે હે, અને તે પ્રમાણે કરે હે. તે પરમાર્થને જાણનારો હે.

માવસંધિ—જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર તેની દૃઢિ શરીર વિના ન થાય, અને શરીરનો નિર્વાહ આહારના કારણ વિના ન થાય, અને તેમાં પણ સાવધનો ત્યાગ કરવાનો હે. તેર્થો તે મિશ્રુક જે ઉત્તમ સાધુ હે, તે પોતે દોષિત આહારને ગ્રહણ ન કરે તેમ વીજા પાસે લેવઢાવે નહીં, અથવા કોઈ લેતો હોય તેને અનુમોદે નહીં, અથવા ઇંગાલ દોષ, અથવા ધુમ દોષ, ન લગાડે, ઇટલે સારા આહારની સ્તુતિ ન કરે, તેમ સ્વરાવ આહારની નિંદા પણ ન કરે, તેજ પ્રમાણે વીજા પાસે તેવા દોષો ન લગવા દે, તથા તેવા નિંદા સ્તુતિ કરનારાની પ્રશંસા પણ ન કરે, તથા આમ મંથને છોડે ઇટલે અશુદ્ધ આહાર વડે દોષ ન લગાડવો જોઈય.

શંકા—પૂતિ શબ્દનો અર્થ અશુદ્ધ હે, તો આમ શબ્દ શા માટે વાપર્યો ?

ઉત્તર—અશુદ્ધ તે સામાન્ય શબ્દ છે, અને પૂતિ શબ્દ લેવાથી અહીં આધાકર્મ વિગેરેની અશુદ્ધ કોટિ પણ વતાવી, અને તેનો મોટો દોષ હોવાથી તેનું પ્રધાનપણું વતાવવા ફરી કહું છે, તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે. ગંધ શબ્દ લેવાથી (૧) આધાકર્મ (૨) ઔદૈ-શિકત્રિક (૩) પૂતિ કર્મ (૪) મિથ્ર (૫) વાદર પ્રાપ્તિકા (૬) અધ્યય પૂર્વક એમ છ પ્રકારના ઉદ્ભવ દોષ અવિશુદ્ધ્ય કોટિની અંદર રહેલા છે, અને વાકીના વિશુદ્ધ્યકોટિમાં છે તે આમ શબ્દવડે વતાવ્યા છે, તથા સૂત્રમાં સર્વ શબ્દ છે, તે વધા પ્રકારોને સૂચવે છે, તેથી એમ જાણવું કે, કોઈપણ પ્રકારે અપરિશુદ્ધ, અથવા પૂતિ હોય; તો, તે દોષિત ભોજન વિગેરે જ—પરિજ્ઞાવડે જાણીને મત્યાલ્યાન, પરિજ્ઞાવડે નિરામગંધવાળો બને; છટલે નિર્દોષ ભોજન વિગેરે લેનારો વર્તે; બને; તેથી પોતે જ્ઞાન દર્શન—ચારિત્ર નામના મોક્ષમાર્ગમાં સારીરીતે વર્તે; અને સંયમ અનુષ્ઠાનને પાળે.

આમ શબ્દ ગ્રહણ કરવાથી સ્વરીદ કરેલું સાધુને ન કલ્પે; છતાં, અલ્પસત્ત્વવાળા સાધુને ઓછું સમજાય; તેથી વિશુદ્ધ્યકોટિમાં રહેલ વ્રતદોષ છે, એમ જાણીને તે છે, તેવી તેની દૃષ્ટિ, ન ધાઓ; તે માટે ફરીથી તેનું નામ લઈને નિષેધ કરે છે. સાધુ માટે વેચાતું આળેલું; પણ સાધુ ન લેવું તે વ્રતાવે છે:—

અતિસ્સમાણે કયવિક્રયેસુ, સે ણ કિણે ન કિણાવણ, કિણંતં ન સમણુજાણઈ, સે
ભિક્ખુ કાલદ્વે વાલન્ને માયદ્વે સ્વેયન્ને સ્વણયદ્વે વિણયન્ને સસમયપરસમયન્ને ભાવ-
ન્ને પરિગહં અસમાયમાણે કાલાણુદ્ધાઈ અપહિણે (સૂ૦ ૮૮)

લેવું, વેચવું, તે ક્રય-વિક્રય છે. તે પોતે તેનાથી અદ્વય રહે; અર્થાત્ પોતે સાધુ માટે સ્વરીદ કરેલી વસ્તુને ભોગવે નહિ; ઇટલે મોક્ષવાંચ્છક સાધુ કર્મ ઉપકરણોને પળ સ્વરીદ ન કરે; વીજા પાસે ન કરાવે; તેમ સ્વરીદ કરનારને પ્રશંસે પણ નહિ; અથવા નિરામણધવાળો વની સાધુપણું પાકે. અહીયાં પણ આમ શબ્દ ગ્રહણ કરવાથી હનનકોટિની ત્રિક છે, તથા ગંધ ગ્રહણવડે પવનત્રિક લેવી; તથા ક્રયણકોટિત્રિક તે પોતાનાં સ્વરૂપ વતાવનારા શબ્દવડે લીધી છે, યથી નવકોટિ પરિશુદ્ધ આહારને અંગાર ધૂમદોષરહિત સાધુ ‘ભોજન’ કરે અથવા વસ્તુને ભોગવે.

ए गुणथी उत्तम साधु केवो होय ते कहे छे, ते भिक्षुक (साधु) समयनो जाण होय छे. तथा वळने जाणनारो छे, एटले पो-
तानी शरीरशक्ति विचारिने ते प्रमाणे धर्मक्रिया करे छे, पण वळने छुपावी राखतो नथी, करवाना काममां प्रमाद करतो नथी, तशा पोताने केटली वस्तु जोइशे, तेने जाणनारो छे. ते ‘मात्रज्ञ’ कहेवाय छे. तथा ‘स्वेद’ ते अभ्यास तेनावडे जाणनारो छे. अथवा स्वेद एटले ‘श्रम’ के, संसारना भ्रमणमां आटलूं दुःख छे, तेने जाणे छे. कहां छे के—

“जरामरणदौर्गत्यव्याधयस्तावदासताम । मन्ये जन्मैव धीरस्य, भूयो भूयस्त्रयाकरम्” ॥१॥

जरा (बुढ़ापो) मरण, दुर्गति, रोग, आ मोटी पीडा ‘तो’ ‘दूर’ रहो, पण धीर पुरुषने विचारतां माछुम पडशे के, जन्म वारे वारे लेवो, ते जन्म वस्तवनी अवस्था पण निर्दनीक छे, एवું हुं माचું छूं.

अथवा क्षेत्रज्ञ शब्द लइए तो संसक्त (रागनुं कारण) विरुद्ध द्रव्य, परिहार्य, (तजवा योग्य) कुळ विगेरे क्षेत्रनुं स्वरूप जाणनारो

एटले आ जग्याए जवाथी राग-यशे, आ जग्याए जवाथी द्वेष यशे, अमुक जग्याएथी अमुक वस्तु मळशे; आवां अष्ट क्षेत्रमां गोचरी लेवा योग्य नथी. विगेरे स्थिति जाणनार तथा “खण यत्”-एटले क्षण (अवसर) एटले अमुक वक्तवे गोचरी जवुं ते जाणनारो मुनि होय छे, तथा ज्ञान दर्शन चारित्रने योग्य-रीते पाळवां, ते ‘विनय’ छे, तेने जाणनारो छे. तथा जैन तथा अन्य मतोना तत्त्वने जाणनारो छे. एटले पोताना सिद्धांतनो जाण होवाथी गोचरी विगेरेमां गप्लो मुखेथी गोचरीना दोषोने जाणे छे. ते दोषो नीचे मुजव छे.

सोळ उद्गम दोषो कहे छे—

१ आधाकर्म (साधुना माटे रंधेळुं) २ औद्देशिक (अमुक मुनि माटे अमुक भोजन वनावेळुं) ३ पूतिकर्म (निर्दोष अन्नने आधा कर्म साथे मेळववुं) ४ मिश्र (साधु तथा पोताना माटे भेगु वनावेळुं) ५ स्थापना [साधुना माटे राखी मुकेळुं] ६ प्राश्र्तिका [साधुना माटे वहेळुं मोडुं कार्य करवुं] ७ प्रकाशकरण [अंधारमांथी अजवाळे वहार लावे. अथवा दीवी विगेरे करे ते. ८ क्रीत [वेचातुं लावेळुं.] ९ उद्यतक [उचारे लावीने आपवुं ते.] १० परिवर्तित [बदली करीने लावे ते.] ११ अभ्याहत (सामे लावीने आपवुं.) १२ उद् भिन्न (लाख विगेरे शील तोडीने आपवुं.) १३ मालापहत (उपरथी नीचे लावीने आपवुं.) १४ अछेद्य (जोर जुलम करी बीजा पासेथी लइने आपवुं) १५ अतिसूष्ट [घणाओनी भेगी रसोइमांथी वगार गजाए एक माणस आपे ते.] १६ अद्यव पूर्वक [साधुने आवता जाणीने तेमना माटे पूर्ब रंधता अनाजमां थोड-उमेरे ते.] आ उपरना सोळ दोषो बोहोरावनार तरफथी साधुने लागे छे.

सोळ उत्पाद दोषो कहे छे—

१ धत्रीपिंड. [गृहस्थना छोकरीने रमाडीने साधु ले ते.] २ दूतीपिंड-परदेशना समाचार आपीने गोचरी ले ते. ३ निमित्त-पिंड [ज्योतिषधी समजावी गोचरी ले.] ४ आजीवपिंड [पोतानो पहेलांनी अवस्था वतावी गोचरी ले ते.] ५ वनीपकपिंड (जैनेतर पासे तेनो गुरु वनी गोचरी ले ते.) ६ चिकित्सापिंड (दवा करीने गोचरी ले ते.) ७ क्रोधपिंड (धमकावीने गोचरी ले ते.) ८ मानपिंड (पोतानी उंच जाति विगेरे वतावीने गोचरी ले ते.) ९ मायापिंड (वेष बदलीने गोचरी ले ते.) १० लोभपिंड (स्वाद्विष्ट भोजन माटे वारंवार ते जाण्या गोचरी लेवा जाय ते.) ११ पूर्व स्तवपिंड (पहेलांना सगणणनो परिचय करावो) १२ पश्चात् संस्तवपिंड (तेना संबंधीना गुण गाइने गोचरी ले ते.) १३ विद्यापिंड छोकरा भणावीने गोचरी ले ते. १४ मंत्रपिंड कामण दुमणना मंत्र वतावीने गोचरी लेवी ते. १५ चुर्णयोगपिंड-वास क्षेप विगेरे मंत्री आपीने गोचरी ले ते. १६ मूळ कर्मपिंड-गर्भ रहेवा संबंधी उपाय विगेरे वतावीने गोचरीले ते. आ उपरना सोळ दोषो गोचरी लेनार साधुने पोताने लीवे थाय छे.

दश एषणा दोषो आपनार लेनारना भेगा यवाथी वने ते कहे छे.

१ शंकित-अशुद्ध आहारमी शंका छातां लेवुं ते २ अक्षित-अशुद्ध वस्तुथी खरडाएला हाथे लेवुं ते. ३ निक्षिप्त-सचिच वस्तुमां पडेली अचिच वस्तु हुकेली लेवी ते. ४ पिहित-अचिच वस्तु उपर सचिच वस्तु ढांकेली होय ते अचिच वस्तु ले तो तेनो पण दोष लागे ५ संहत-बीजा वासणमां नाखीने आपे ते. ६ दायक-आपनारने भान न होय ते ले ते. ७ मिश्र-सचिचमां अचिच वस्तु मेळवीने आपे ते. ८ अपरिणत-अचिच थया विनानी वस्तु आपे ते. ९ लिप्त. लीड-वळखा विगेरे गंदा हाथथी आपे ते. १० ऊज्झित-

છાંટા પાડતી આપે તે. હપરના દશ દોષો લેનાર તથા આપનાર, વલ્લેના મેળા થાય છે.

પર સમયજ્ઞ દોષાથી ઉનાઝાના વપોરે ચરા તડકાના તાપમાં તપેલા સૂરજંથી પરસેવાના 'વિંદુ' દપકલા સાથુના મેળા શરીરને જોઈ કોઈ અન્ય મુદ્દસ્થે પૂછ્યું કે, भाइ तमाराમાં વધા માણસોણે ઉચિત માનેહું સ્નાન શામાટે નથી કરતા ? ત્યારે સાથુણે જવાબ આપ્યો કે, હે વંધુ ! सर्व साधुओंने जळतું स्नान છે. તે કામ 'સ્નીનો અભિલાષ' તેનું એક અંગ છે. તેથી નિષેધ કર્યો છે તે સાંભળો:-

“સ્નાનં મદદર્પકરં, કામાર્જુ પ્રથમં સ્મૃતમ્ । તસ્માદકામં પરિત્યજ્ય, નૈવ સ્નાન્તિ દુર્મે રતાઃ ॥૧॥”

સ્નાન મદનો દર્પ કરાવનાર છે, તથા કામનું પહેલું અંગ છે. માટે કામને છોડનારા બ્રહ્મચારી, અને દમનમાં રત થયેલા છે તેઓ સ્નાન કરતા નથી. આ પ્રમાણે સ્વ અને પરસિદ્ધાંતને જાણનારો પરને ઉત્તર આપવામાં કુશલ હોય છે, તથા ભાવજ્ઞ ઇદરે, ચિન્તા અભિપ્રાયને જાણનારો છે કે આ 'દાન' આપનાર કે, વ્યાખ્યાન સાંભળનારનો આવો અભિપ્રાય છે. વળી પરિગ્રહ તે, સંયમમાં જોઈતાં ઉપકરણથી વધારે છે, તે ન લે, અને લેવાની પણ મનમાં રૂઝા ન રાસે; તેવા સાધુ કાઠજ્ઞ, વલ્લજ્ઞ, માત્રજ્ઞ, ક્ષેત્રજ્ઞ, સ્ત્રેદજ્ઞ, ક્ષણજ્ઞ, વિનયજ્ઞ, સમયજ્ઞ, ભાવજ્ઞ; હોય તે પરિગ્રહને ગ્રહણ ન કરતો યોગ્યસમયે યોગ્યક્રિયાનો કરનારો વને છે.

શંકા—પૂર્વે 'કાઠજ્ઞ' શબ્દમાં તે વાત આવી છે, અને અહીં ફરીથી કેમ કહ્યો છો ?

ઉત્તર:—ત્યાં જપરિજ્ઞાવડે જાણવાનું છે, અને અહીંયાં કર્તવ્ય કરવાનું છે.

વળી કોઈપણ જાતનું નિયામું ન કરે; તે અપતિજ્ઞ છે. જેમકે, ક્રોધના કારણે સ્કંદક આચાર્યે પોતાના શિષ્યોને ઘાળીમાં પીછેલા

जोइने प्रतिज्ञा करी के, जो मारं 'तप-तेज' होय; तो, बीजा भवमां लक्षकर, वाहन, राजधानीसहित पुरोहित, जेणे मने दुःख दीधुं छे, ते वधानो नाश करीश. ते प्रमाणे पाछळथी देवता थइने नाश कर्यो, तेज प्रमाणे मानना उदयथी बाहुबलीए प्रतिज्ञा करी के, प्रथम दिक्षा लीथेला नाना भाइओने हुं केवीरीते नमस्कार करूं. कारण के तेओ केवळज्ञानी थया छे, अने हुं छदमस्य ज्ञानवाळो छुं. तेज प्रमाणे कपटना उदयथी मल्लिस्वामीना जीवे पूर्व भवमां वधारे उंचुं पद लेवा बीजा मित्र साधुओने ठगवा माटे कर्युं हतुं, एटले पेला मित्रोने खवढावीने पोते उपवास करेल हता ते, तथा लोभना उदयथी परमार्थ न जाणनारा वर्तमाननो लाभ जोनार यतिनो बेश राखनारा मास क्षण (महीना महीनाना उपवास) करनारा छतां प्रतिज्ञा (नियाणुं) करे छे, (अर्थात् क्रोध, मान, मायाना लोभथी चारित्र अष्ट न करवुं. ते बतावुं छे)

अथवा वसुदेव माफक संयमनुं अनुष्ठान करतो नियाणुं न करे के हुं आवता भवमां आवा भोग भोगवनारो थाउं अथवा गोचरी विगेरेमां गएलो एवी प्रतिज्ञा न करे के मने आबीज गोचरी मळवी जोइए, अथवा जैन मतमां स्याद्वाद प्रधान होवाथी जिन वचनमां एकांत पक्ष ग्रहण न करे, ते अपतिज्ञ जाणवो, जेम के मैथुन विषय छोडीने कोइपण जण्याए कोइपण नियमवाली प्रतिज्ञा न करवी जेथी कहुं छे के:—

“न य किंचि अपुण्णायं, पडिसिद्धं वाचि जिणवारिदेहिं । मोत्तुं मेहुणभावं न तं विणा रागदोसेहिं ॥१॥”
जिनेश्वरे कंइपण कल्पनीयनी आज्ञा आपी नथी. अने कारण वढे कोइपण जातनो निषेध पण कर्यो नथी; पण तीर्थकरोनी आ

નિશ્ચય વહેવાર ‘વે’ નયને આશ્રયી સમ્યક્ આજ્ઞા માનવી કે જ્ઞાનાદિ આલંબન ‘ના’ કાર્યમાં સત્યવદે સારાં સ્વભાવવાળા સાધુર થવું; પળ કપટથી કંઠપળ સ્વોટો આશ્રય ન લેવો.

તાર્ત્વીકજ્ઞાન વિગેરેના આલંબનની સિદ્ધિથીજ મોક્ષમાર્ગની સિદ્ધિવાળા વાદ્ય અનુષ્ઠાનની સિદ્ધિ છે, કારણકે, વાદ્યઅનુષ્ઠાનમાં અનેકાંતવાદ, અને અત્યંતિપણું ન હોવાથી સમજવું. આજ પ્રમાણે કરવાથી દ્રવ્યસ્ત્રવની સિદ્ધિ થાય છે, અથવા સત્ય નામ સંયમનું છે, તેનાવદે કાર્ય ઉત્પન્ન થતાં તેમ નેમ વર્તેવું; અને તેનું ઉત્તર્પણ (વધવું.) પળ શક્તિને છુપાવ્યા વિના નિર્વાહ કરવો. અર્થાત્ શક્તિ પ્રમાણે સંયમ પાલકામાં ઉદ્દમ કરવો આના સંબંધમાં દૃઢભાષ્યકાર કહે છે:—

“ કર્ણં નાળાદીયં સત્ત્વં પુળ હોદ્દ સંજમો ણિયમા । જહ જહ સોદેદ્દ ચરણં, તહ તહ કાયવ્વયં હોદ્દ ॥૧॥ ”

જ્ઞાનાદિ કાર્ય તે સત્ય તે; સંયમ છે, માટે જેમ જેમ ચરણ (ચારિત્ર) નિર્મલ રહે; તેમ વર્તન કરવું.

(ઉપર બતાવેલ ટીકાનાં ટીપણમાં લીધું છે,) પળ ટીકાની ગાથાનો અર્થ નીચે મુજબ છે. જિનેશ્વરે મૈથુન (સ્ત્રીસંગ) છોડીને વાકીનું જે કંઈ કર્તવ્ય છે, તેમાં કોદપળ વાતની એકાંત આજ્ઞા કરવાની આપી નથી; તેમ ન કરવાનો નિષેધ પળ કર્યો નથી. પ-ટલે સાધુ શુદ્ધ બુદ્ધિપૂ જ્ઞાનદર્શન—ચારિત્રની દૃઢિ માટે ઉપદેશ આપે; અને પોતે વર્તે. ફક્ત રાગદ્વેષ વિના સ્ત્રીસંગ થાય નહીં; માટે તેનોજ નિષેધ કર્યો છે.

“દોસા જેળ નિરુદ્ધંતિ જેળ જિદ્ધંતિ પુદ્ધકમ્માદં । સો સો મુલ્લોવાઓ. રોગાવરથાસું સમપં વ ॥૨॥”

જેનાવડે દોષો દૂર થાય અથવા ન થાય; અને જેનાવડે પૂર્વનાં કર્મ ક્ષય થાય; તે તે મોક્ષનો ઉપાય, છૂટકે અનુષ્ઠાન સાધુ કરવાં. જેમકે રોગમાં ડ્રાક્ષિત્ત ઔષધ આપવાંવડે, તથા પથ્ય-મોજાનવડે રોગની શાંતિ કરે છે, તેજ પ્રમાણે સાધુ ઉત્તર્યા-અપવાદને આચરવાં; પણ રાગદ્વેષ ન કરવા અને કર્મો રાખાવવાં.

વળી કોઈ વચ્ચે, તેજ ઔષધ ઉપયોગી હોય છે, તેમ કોઈ વચ્ચે, અન્નઉપયોગી પણ છે, તેથી જરૂર પડતા અપાય તેજ પ્રમાણે સાધુનાં અનુષ્ઠાનમાં પણ સમજવાનું છે. નીચે ટીપ્પણમાં લખ્યું છે કે:—

“ ઉરપચ્ચતે હિ સાઽવસ્થા, દેશકાલાનયાન પ્રતિ । યસ્યામકાર્યં કાર્યં સ્યાત્ કર્મકાર્યં ચ વર્જયે ॥૧॥ ”

તે અવસ્થા દેશકાલના રોગપત્યે છે. કે જેમાં, અકાર્ય તે કાર્ય થાય; અને કાર્ય તે અકાર્ય થાય; માટે દેશ, અને કાલ વિચારી રોગને વૈષે ઔષધ આપવું.

“જે જતિયા ડ હેડ ભવસત તે વેવ તતિયા મુવલે । ગણગાહ્યા લોયા હુપહવિ પુણા મવે તુલ્હા ॥૩॥”

જેટલા હેતુઓ ભ્રમણના છે, તેટલાજ હેતુઓ મોક્ષના પણ છે, અને તે ગણગ્રીણ ગણાય તેવા નર્થા; પણ વલો વરાવર છે. આ વધાનો પરમાર્થ એ છે કે સાધુએ રાગદ્વેષ કર્યા વિના પોતાની શક્તિને અનુસાર છૂટાં ન પકડતાં જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્ર્યની આરાધના કરવી.

ઉપર પ્રમાણે “અયંસંધિ” ત્યાંથી લઈને “કાલે અણુદ્વાહ” સુધી અગીઆર પિંહેવળા વતાવી છે. આ પ્રમાણે હોય તો પ્રશ્ન થાય છે, અપ્રતિજ્ઞાવાલો આ સૂત્રવડે એમ સિદ્ધ થયું કે કોઈએ ક્યાંય પણ પ્રતિજ્ઞા ન કરવી, ત્યારે શાસ્ત્રમાં આવે છે કે જુદા જુદા અભિ-

ગ્રહો કરવા તેથી શું સમજવું ?

આચાર્યનો ઉત્તર—સૂત્રમાં આપેલ છે કે—

દુહઓ હેત્તા નિયાદ, વરથં પડિગહં કંબલં પાયપુંહણં, ઉમગહણં ચ કઢાસણં ઇપ્પસુ ચેવ જાણિજ્ઞા (સુ. ૮૯)

રાગ અને દ્વેષ વડે જે મતિજ્ઞા થાય છે, તેને હેત્તીને નિશ્ચયથી જે કરે તે નિયાતિ ઇટલે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, નામનોજ મોક્ષ માર્ગ છે, તેમાં અથવા સંયમ અનુષ્ઠાનમાં અથવા ભિક્ષાદિમાં મતિજ્ઞા કરે, ઇટલે રાગ દ્વેષ વિનાની મતિજ્ઞા ગુણવાલી છે. અને રાગ દ્વેષવાલી મતિજ્ઞા દુઃખવદાદ છે, હવે તે સાધુ ઉપરના ગુણવાલો રાગ દ્વેષને હેત્તીને શું કરે તે કહે છે. પોતે જોઈતાં વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, પાદપુંહન વિગેરે નિર્દોષ જાણીને છે, તેની વિધિ વતાવે છે.

પૂર્વ કહ્યા મુજબ જે ગૃહસ્થો પોતાના પુત્ર વિગેરે માટે આરંભમાં વર્તેલા છે. તથા પોતાને જોઈતી વસ્તુનો સંગ્રહ કરનારા છે, તેમને ત્યાં જઈ લેવા યોગ્ય વસ્તુની તપાસ કરે ઇટલે શુદ્ધ ને છે. અને દોષિતને હોદી દે તે કેવી રીતે જાણે તે કહે છે.

વસ્ત્ર શબ્દ લેવાથી વસ્ત્રની ઇષણા (શુદ્ધિ) વતાવી અને પાત્ર શબ્દ લેવાથી પાતરાંની શુદ્ધિ વતાવી. કંબલ શબ્દથી આંધિક પાતરાનો નિયોગ મુચ્છા વિગેરે વતાવ્યા, તથા સવાર સાંજ કે રાતના કારણ વિશેષે સુછામાં નીકળવું પડે. તો ઓઢવાની કામલ પળ સૂચવી તેજ પ્રમાણે પાદ પુંહન તે રજોહરણ (ઓઘો) જાણવો, આ સૂત્રોથી ઓઘ ઉપધિ અને ઉપગ્રહીક ઉપધિ વતાવી તેજ પ્રમાણે વસ્ત્ર ઇષણા તથા પાત્રેષણા પણ સૂચવી.

અવગ્રહ કહે છે—

જેની આજ્ઞા લઈને ક્ષેત્રમાં ફરાય; તે અવગ્રહ છે. તે પાંચ પ્રકારે છે. (૧) હંદ્રનો અવગ્રહ (૨) રાજાનો અવગ્રહ (૩) ગામના માલીક પટેલ વિગેરેનો અવગ્રહ (૪) ઘરવાલાનો અવગ્રહ (૫) પ્રથમ ઉતરેલા સાધુનો અવગ્રહ આ પ્રમાણે અવગ્રહની વધી પ્રતિમાઓ સૂચવી; તેથી તેનું પણ સમર્થન કર્યું, અને અવગ્રહના કલ્પનું વર્ણન આ સૂત્રમાં કહે છે—

કટાસણ કહે છે—

કટ શબ્દથી સંધારો જાણવો. અને આસન શબ્દથી આસંદક વિગેરે વેસવાનાં આસન જાણવાં, જેનામાં વેસાય તે આસન છે. અને તેજ શર્યા છે. તેથી આસન શબ્દથી શર્યા પણ જાણવી, તેનું સ્વરૂપ કહું. ઉપર વતાવેલ સાધુને ઉપયોગી સર્વ વસ્તુ વસ્ત્ર વિગેરે તથા આહાર વિગેરે આરંભ કરનારા ગ્રહસ્થ પાસેથી મળતા જાણવા અને તેમાં આમગંધ(દોષિત) હોદીને નિર્દોષ જેમ મળે તેમ વર્તે પ્રશ્ન—આવીરીતે ગૃહસ્થોને ત્યાં જતાં જે મળે, તે છે કે તેની કંઈ હદ છે ? તે વતાવે છે.

લઠ્ઠે આહારે અળગારો માયં જાણિજ્ઞા, સે જહેયં મગવયા પવેઈયં લામુત્તિ ન મજિજ્ઞા અ-

લામુત્તિ ન સોહિજ્ઞા, વહુંપિ લહું ન નિહે, પરિગહાઓ અપાળં અવસક્કિજ્ઞા (સૂ૦ ૧૦)

સાધુને આહાર મળતાં વિચારે કે હું લઈશ, તો પછી મારે સ્વાતર નવો આરંભ ગૃહસ્થને કરવો પડશે કે નહીં તેવું વિચારીને છે, કે જેથી નવો આરંભ ન કરવો પડે; તેવીજરીતે વસ્ત્ર-ઔષધ વિગેરેમાં પણ જાણી લેવું; તથા નવો આરંભ ન કરવો પડે; પણ

પોતાને વધારે પળ ન આવે; તે ધ્યાનમાં રાखીને લે, આ હું મારી હુદ્ધિથી નથી કહેતો; પરંતુ જિનેશ્વરે આ હૃદયથી માંડીને હવેપ-
હીતું વધુન વતાવેલું છે તે કહે છે:—

તે જિનેશ્વર ચોગ્રીસ અતિચયયુક્ત કેવલ જ્ઞાનીન અર્ધમાગથી ભાષામાં કહું છે, અને વધી ભાષાવાળાજાણે, તેવા શબ્દોમાં દેવતા-
મહુલ્યર્જો સમામાં કહું. આહું સુધર્મસ્ત્રિવામી જંબૂસ્વામીને કહે છે:—

તથા વસ્તુ મલતાં મને વસ્ત્ર-આહારનો લાભ થયો. હું લબ્ધિમાન છું, ઇવો અહંકાર ન કરે; તેમ યાત્રવા છતાં મલે તો, દીન
પણ વને; ઇટલે વસ્તુ ન મલતાં રવેદ ન કરે કે, મને યિકાર છે ! હું મંદભાગી છું ! કે, સર્વને સર્વ વસ્તુ આપનાર દાતાર હોવા
છતાં, મને નથી મલતું. તેથી સાધુન લાભઅલાભમાં મધ્યસ્થપણું રાખવું. કહું છે કે:—

“લભ્યતે લભ્યતે સાધુ, સાધુરેવ ન લભ્યતે । અલબ્ધે તપસો વૃદ્ધિર્લબ્ધે તુ પ્રાણધારણમ્ ॥૧॥”

મલે તો સારું, અને ન મલે તોપણ સારું. કારણ કે, ન મલે તો, ન ભોગવવાથી તપશ્ચયાનો લાભ થશે; અને મલવાથી પ્રાણહું ધારણ થશે.

આપ્રમાણે પિંડપાત્ર, વસ્ત્રોની ઇપ્પણા વતાવી છે

હવે વધારે ન સંધરે તે કહે છે.

ઘણું મલે તો મોહ ન કરે; અને વધારે લઈને રાखી ન મુકે; ઇટલે થોડો પણ સંગ્રહ ન કરે. જેમ આહાર વધારે ન લે, તેમ
સંયમ ઉપકરણ કરતાં વધારે વસ્ત્રપાત્ર વિગેરે ન લે, તે સૂત્રમાં કહું છે કે:—

પરિગ્રહ કહે છે—

ધર્મઉપકરણથી જેટલું વધારે ઉપકરણ લેવું, તે પરિગ્રહ છે. માટે વધારે મળતું ન છે, અથવા સંયમ ઉપકરણમાં પણ મૂર્છા કરવાથી પરિગ્રહ છે. કહું છે કે:—

(તત્વાર્થ ‘અ. ૮. સ્ક.’) મૂર્છા પરિગ્રહ છે, તેથી વધારે મળતું હોદીને જોઈતાં લીધેલાં ઉપકરણમાં પણ મૂર્છા ન કરે.

ઘાંકા—જે કંઈ ધર્મઉપકરણ વિગેરેનો પરિગ્રહ છે, તે પણ ચિત્તની મંલીનતા (રાગ) સ્વિચાય થતો નથી કહું છે કે:—પોતાને હાંપકાર કરનારમાં રાગ થાય; તો હાંપકાર કરનાર હાંપ દ્વેષ પણ થાય; તેથી પરિગ્રહ રાગતાં રાગદ્વેષ નજીક આવે છે, અને નેનાથી કર્મ વંધ થાય છે, માટે તમો કહો છો કે, ધર્મઉપકરણ પરિગ્રહ નહીં; તે કેવીરીતે માનીય ? કહું છે કે:—

“મમાહમિતિ ચૈષ યાવદભિમાનદાહજ્વરઃ. । કુતાન્ત મુખમેવ તાવદિતિ ન પ્રશાન્ત્યુન્નયઃ ॥

યદ્વાઃ ‘સુખ’ પિપાસિતૈરયમસાવનર્થોત્તરઃ, । પરૈરપસદઃ કુતોઽપિ, કથમપ્યપાકુચ્યતે ॥૧॥”

આ મારું ઇવો હયાં સુધી અભિમાનરૂપ, દાહજ્વર રહેલો છે, ત્યાંસુધી જમના મુખમાં જવાતું છે તેમ ત્યાં સુધી શાંતિ પણ નથી તેમ હાંપતિ પણ નથી.

માટે જસ અને સુખના વાંછકોષ પરિણામે આ અનર્થ છે એમ જાણે છે, તેથી તે હાંપમ પુરુષોષ આ મમતાના દુર્ગુણને કોઈ-પણ રીતે ગમે ત્યાંથી રેવેલી કાઢવો જોઈય.

आचार्यनो उत्तर—तेवो दोष नथी, कारण के धर्मउपकरणमां साधुओने आमारुं छे, एवो परिग्रहनो आग्रह नथी. एज ब्राह्ममां कहुं छे के,

“अवि अप्पणोऽवि देहंमि, नापरंति ममाइहुं”

जे सुनिओने पोताना बरीरमां पण ममत्व नथी, ते बीजामां ममत्व केबी रीते करे ? (न करे.)

जे अहींआं कर्मबंधना माटे लेवाय तेज परिग्रह छे, पण जेनाथी कर्मनी निर्जेरा थाय (कर्म ओछां थाय) ते परिग्रहज नथी, (साधुनो लेप करवाथी पूर्वना तेल विगेरेना लेपमां चत्वारो थतो नथी, पण तेलने खाह वत्त साफ बनावे छे. तेबी रीते जोइहुं उपकरण संयमनी रक्षा करे छे.) कहुं छे के—

अन्नहा णं पासए परिहरिजा, एस मभगे आयरिएहिं पवेइए, जहिरथ कुसले नोवलिंषिजासि त्विबेमि ॥

आ मकारे देखतो बनीने (विचार पूर्वक) परिग्रह छोडे जेम गृहस्थो तत्व नाण्या विना आ लोकना सुखना माटे परिग्रह सं-
घरवा जुए छे, पण साधुओ तैम करता नथी, तेनो आशय आ छे. आचार्यने आश्रयी आ वयारानुं उपकरण छे पण मारुं नथी, जेमां रागद्वेषहुं मूळ छे; ते परिग्रहनां अंग्रहनो योग अहीं निषेधवो परंतु धर्म उपकरणनो निषेध न करवो, तेना विना संसार समुद्रथी पार जवाय नहीं. कहुं छे के—

साध्यं यथा कथञ्चित् स्वरूपं कार्यं सहच्च न संयेति । ल्वनमृते न हि शक्यं, पारं गन्तुं समुद्रस्य ॥१॥

કોઈ નાનું કાર્ય ગમે તેમ સાધી લેવાય, પણ મોટું કાર્ય તેમ સિદ્ધ ન થાય. કદાચ નાનું સ્વાબોચ્છું કુદીને જવાય પણ નાવ વિના સમુદ્રની પાર જહું શક્ય નથી. જેઓ ધર્મોપકરણને પણ પરિગ્રહ માને છે, તેવા દિગંબર વંશુઓ માટે આ સંવંધમાં મતભેદ છે, તેથી અધિવશિત અર્થને તીર્થંકરના અભિપ્રાયને અનુસારે સાધવાની ઇચ્છાઓ કહે છે, કે “એસમને” મૂલ સૂત્રમાં વતાવ્યા પ્રમાણે આ ધર્મોપકરણ પરિગ્રહને માટે નથી, પણ પૂર્વે કહું, તે માર્ગ તીર્થંકરોએ કહ્યો છે, કારણ કે સર્વ પાપરૂપ “હેય” ધર્મથી જેઓ દૂર છે. તે આર્યો, તીર્થંકરો, છે, પણ જેઓ ધર્મોપકરણને ઇચ્છતા નથી. તેવાઓએ પણ કુંડિકા, તદ્દિકા લંબણિકા અશ્વવાલ્મયિ, વિગેરે ઇચ્છાનુસાર ઉપકરણ રાત્રવાનો માર્ગ પોતાની મેઠે શોધી કાઢ્યો છે, તેમ અમારા ઉપકરણો નથી.

(વર્તમાનમાં રૂવેતાંબર સાધુઓ પાસે રજોહરણ મુહપત્તિ વિગેરે ધર્મોપકરણો છે, ત્યારે દિગંબર સાધુઓ પાસે મોરની પીછીતું ઉપકરણ વિગેરે છે, અને ટીકાકારના સમયમાં તે વલતે દિગંબર સાધુઓ જેમ કરતા હશે. તેને ઉદ્દેશીને લખ્યું છે, સ્વરીરીતે તે ચર્ચા કરવા કરતાં પરમાર્થદ્રષ્ટિએ જોનારા વલ્લે પક્ષના સાધુઓ રાગદ્વેષ રહિત વની જે ભવિષ્યમાં અને વર્તમાનમાં વધારે લાભદાયી થાય તેવાં ધર્મોપકરણ વાપરી સંયમનો નિર્વાહ કરે અને સમ્યક્જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રની આરાધના કરે.)

અથવા ઉપરની ચર્ચા બૌદ્ધ મતના મૌગદ્વલિ તથા સ્વાતિ પુત્ર ણ વલ્લેથી બૌદ્ધ મતનું જે મંતવ્ય છે. તેને આશ્રયી કહે છે.

તેજ પ્રમાણે ધર્મોપકરણનું કોઈ સ્વંદન કરતો હોય. તો તેમને પણ તે પ્રમાણે સમજાવવા.

કારણ કે જિનેશ્વરે પરોપકારના માટે રાગદ્વેષ રહિત ધરને જે કહું છે. તેના બહુ માનના માટે આટલું લખવું પડ્યું. અને

તેટલા માટેજ આ જિનેશ્વરના કહેલા માર્ગમાંજ ઉત્તમ સાધુ૫ ઉદ્યમવાલા થવું, તેજ સૂત્રમાં કહે છે કે આ કર્મભૂમી છે. જેમાં મોક્ષના શ્રાદ્ધના વીજ સમાન સોધી (સમ્યક્ત્વ) તથા સર્વ સંવર રૂપ ચારિત્ર પામીને કર્મમાં જેમ લેવ ન યાય, નવાં કર્મ ન વંધાય તેમ આ ઉત્તમ માર્ગમાં વર્તવું, તે વિદિત વેદ્ય (પંડિત) જાણવો, જો તે માર્ગ ઉલંઘીને વતાવેલાં ધર્મ અનુષ્ઠાન ન કરે તો કર્મનો વંધ થાય. તેથી આ સત્પુરુષોનો માર્ગ છે તેથી પોતે ચારિત્ર લેતાં પ્રથમ સર્વ જીવને સમાધિ આપવારૂપ પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તે હેઠવટનો ઉચ્છવાસ લેતા સુધી પાઠવી જોઈ૫. કહ્યું છે કે:—

“લજ્ઞાં ગુણૌઘજનનીં જનનોમિવાર્યામત્યન્તશુદ્ધહૃદયામનુ વર્તમાનાઃ । તેજસ્વિનઃસુલ્લસસુનપિ સન્તરયજન્તિ; સત્યસ્થિતિવ્યસનિનો ન પુનઃ પ્રતિજ્ઞામ ॥૧॥”

ગુણના સમૂહની માતા તથા અત્યંત શુદ્ધ હૃદય વનાવનારી જે લજ્ઞા છે, તેને શ્રેષ્ઠ માતા માફક માનીને તેની પાછલ ચાલનારા તેજસ્વી પુરુષો (સાધુઓ) સુલ્લે કરીને પોતાના માળ પળ ત્યજે છે, પરંતુ સત્ય સ્થિતિને ચાહનારા તેઓ પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરતાં નથી. આપમાળે સુધર્મસ્વામી જંઘૂસ્વામીને કહે છે કે:—મેં ઉપર પ્રમાણે જે કહ્યું તે મહાવીરપ્રમુખાં ચરણસેવન કરતાં સાંખ્યકુંડે, તે તને કહ્યું છે, માટે પરિગ્રહથી આત્માને દુર કર; ૫વું જે કહ્યું છે, તે સંસારી-વાસનાના ઉચ્છેદ વિના ન થાય; અને તે સંસારી-વાસના પાંચ પ્રકારના ઇન્દ્રિયોના વિષયસને અનુસરનારા અભિલાષો છે, અને તે તજવા મુશ્કેલ છે. તેથી કહે છે કે:—કામા દુરતિક્રમા, જીવિયં દુષ્પડિવૂહગં, । કામકામી સ્વલુ અયં પુરિસે, સે સોયદ જૂરદ તિષ્પદ પરિતષ્પદ

કામ કહે છે:—

કામના વે એદ છે. (૧) ઇચ્છાકામ, (૨) મદનકામ, તેમાં, મોહનીયકર્મનાભેદ હાસ્ય (હાંસી) રતિથી ઉત્પન્ન થયેલ ઇચ્છાકામ છે, અને મોહનીયકર્મના વેદના ઉદયથી મદનકામ છે. તે વહે પ્રકારના કામોનું મૂલ મોહનીયકર્મ છે, તેના સદ્માવર્માં કામનો ઉચ્છેદ કરવો મુશ્કેલ છે, છૂટે તેનો વિનાશ કરવો દુર્લભ છે, તેથી મુનિને એમ સમજાવ્યું કે, તારે પ્રમાદ ન કરવો, આ કામમાં પ્રમાદ ન કરવો; પણ જીવિતમાં પ્રમાદ ન કરવો. કારણકે, ક્ષણ ક્ષણ જે ઓછી થાય છે, તે દૃઢિ પામવાની નથી; અથવા સંયમ—જીવિતનો સંસારીવાસનામાં પડતાં દુઃસ્વેકરીને નિર્વાહ થાય છે. અર્થાત્ સંયમ પાઠવો મુશ્કેલ થાય છે. કહું છે કે:—

“અગાસે ગંગસોડવ, પડિસોડવ દુત્તરો । બાહાહિં ચેવ ગંભીરો, તરિઅવો મહોંઅહી ॥૧॥

આકાશમાં ગંગા નદીનો પ્રવાહ છે, તેને સામે જાહે તરવું મુશ્કેલ છે; અથવા મહાસાગર હાથવડે તરવો મુશ્કેલ છે.

બાહુગાકવલો ચેવ, નિરાસાણ હુ સંજમો । જવા લોહમયા ચેવ, ચાવેયદ્વા સુદુક્કરં ॥૨॥”

વેલ્હ (રેતી) ના કોલીઆ મુશ્કેલ છે. તેજ પ્રમાણે શ્વેદ્રિયોનો કોરૂપણ જાતનો સ્વાદ હેમાં નથી; તેવું સંયમ પાઠવું ઘણું મુશ્કેલ છે, અથવા લોહાના વનાવેલા જાવ ચાવવા મુશ્કેલ છે. તેવું સંયમ પાઠવું મુશ્કેલ છે.

આ અભિપ્રાય પ્રમાણે અમિલાષ તજવા મુશ્કેલ છે, તે વતાવ્યા છતાં વધારે છુલાસા માટે કહે છે. કામકામી છૂટે, ઇન્દ્રિય—વિષયુરસનો લાલચુ જીવ જે છે, તે ધરીર, અને મન સંવંધી ઘણા દુઃસ્વેને મોગવશે તે વતાવે છે.

પટલે રચ્છીત વસ્તુ ન મળતાં, અથવા તેનો વિયોગ થતાં તેનો શોક કરીને જેમ તાવ ચઢેલો વેલો માણસ વકે છે, તેમ પોતે પોતે મૂકીને રહે છે.

“ગતે પ્રેમાવન્ધે પ્રણયવ્રહ્માને ચ ગલિતે । નિવૃત્તે સન્નિવે જન રૂપ જને ગચ્છતિ પુરઃ ॥

તમુપ્રેક્ષ્યોરપ્રેક્ષ્ય પ્રિયસચિ ? ગતાંસ્તાંશ્ચ દિવસાન્, ન જાને કો હેતુર્દલતિ શતથા યન્ન હૃદયમ્ ? ॥૧॥”

પ્રેમનું વંધન નાશ પામતાં, અથવા પ્રણય (વ્રહ્માંશ) નું વ્રહ્માન ઓછું થતાં અથવા સદ્ભાવ ઓછો થતાં જતો નહેતાં પ્રેમ, માણસમાં માણસની માફક આગલ જાય છે, તેને જોઈ જોઈને કોઈ સ્ત્રી પોતાની સચીને કહે છે કે:—હે સચી ! તે ગયેલા દિવસોને જ્યારે યાદ કરું છું, ત્યારે હું નથી જાણતી કે; કયો હેતુ મને સો પ્રકારે દુઃખ આપે છે ? પણ, તે મારું હૃદય ભેદતો નથી. (આ વિલાપ પ્રેમી સ્ત્રીપુરુષોના વિયોગમાં અથવા, વન્નને કંઈપણ કારણે ભેદ પડતાં, વીરહી વનેલાં પોતાનાં હૈતસ્વી આગલ પૂર્વનાં સુખો યાદ કરીને કહે છે):—

તેજ નમાણે પોતે હૃદયથી છૂટે છે.

“પ્રથમ તરમથેદં ચિન્તનીયં તવાસી-હ્રહ્જનદયિતેન પ્રેમ કુરવા જનેન ॥

હૃતહૃદય ! નિરાશ ! સંતપ્યસે કિં ? । ન હિ જહગતતોયે સેતુવન્થાઃ ક્રિયન્તે ॥૧॥”

હે હૃદય (પહેલું આ તારે ચિંતવું જોઈએ કે, તારો પ્રેમીજન પ્રેમ કરીને છુટો પડી ગયો છે ! હે હૃદય ! હે આશ્વારહિત ! હે ન-

પુંષક ! તું હવે શામાટે રોદ કરે છે ! પાળી ગયા પછી પાલો વાંધવી નકામી છે. (પોતે પોતાનાં હૃદયને ટપકો આપે છે કે, તારાં વહાલાં સંવંધીને જન્મા કેમ દીધો ? અને હવે, ગયા પછી રોયે શું થાય ? પાળી જ્યારે જોઈતું હતું; ત્યારે પાલ વાંધીને કાં રોકી ન લીધું ?) તથા બેનાં ઘરમાં મોત થાય; તે પોતે મર્યાદાથી બ્રહ્મ થાય છે. ઇટલે શરીર, અને મનમાં દુઃખોથી પીડાય છે. તથા તેજ પ્રમાણે ઘણું વહાલું સમું શુજરીગયું હોય; તો કેટલાંક લોકો પશ્ચાતાપ કરે છે કે—હે વહાલા પુત્ર ! હે વહાલી સ્ત્રી ! તું મને મુકીને કેમ જતી રહી ? इत्यादि. અથવા કોઈ જગ્યાએ કોપ કરીને ગયેલો હોય. અર્થાત્ નાશી ગયેલો હોય; અને વંનેનો વિયોગ થાય તો પછીથી, કહે કે—મેં તારું કહેતું ગુસ્સામાં ન માન્યું; તેથી તું રીસાહને ચાલ્યોગયો. इत्यादि વ્યર્થ દુઃખો મોગવે છે.

આ વધાં દુઃખો શોક વિગેરે જે કહ્યાં છે, તે વધાં જે મનુષ્યો વિષય-વિવના આશ્રયમાં અંતઃકરણને રાखે છે, તેમની દુઃખની અવસ્થા સૂચવે છે. (કેટલીક સ્ત્રીઓ રહી રહીને આંધળી થાય છે, વોઈ છાતી કુટીને પોતાનાં નાનાં વાલકોને અથવા, પોતાના ગર્ભાશયને અથવા, ગર્ભમાં રહેલાં વાલકને દુઃખ આપે છે, કેટલીક અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ માથાં કુટીને પીડાય છે.) અથવા શોક કરે છે. ઇટલે યૌવન, ધન, મદ વિગેરેના મોહથી ઘેરાયલા મનવાલો વિરહ કૃત્ય કરીને જ્યારે હુઢાપો થાય; ત્યારે, મોતનો સમય આવતાં મોહ દૂર થતાં પરતાય છે. કે, મેં દુર્મર્ગીએ પૂર્વમાં વધા શ્રેષ્ઠ પુરુષોએ આંચરેલો સુગતિમાં જવાના એક હેતુરૂપ અને દુર્ગતિદ્વાર અટકાવવાને બારણાંની પાછલી યુગલ્યમાન ધર્મ ન કર્યો. કહું છે કે:—

“અવિત્રીં મૃતનાં પરિણતિમનાલોચ્ય નિયતાં । પુરા યદ્યત્ કિઞ્ચિદ્વિહિતમશુભં યૌવનમદાત્ ॥

પુનઃ પ્રયાસન્ને મહતિ પરલોકેકગમને, । તદ્વૈકં પુંસાં વ્યથયતિ જરાજીર્ણવપુષામ્ ॥૧॥”

નિશ્ચય કરીને જીવોને મવિષ્યમાં થનારી અવસ્થાને વિચાર્યા વિના મેં જુવાનીમાં જે જે અશુદ્ધ કૃત્યો કર્યાં છે, તે પરલોકમાં જવાના વરવતે જુઠ્ઠાપાથી જીર્ણ થયેલા શરીરવાળા પુરુષને રોદ પમાડે છે. (કે, મેં ધર્મ ન કર્યો. હવે મારી શી દશા થશે ! તથા હવે પસ્તાયે શું લાખ ?) તથા તેજ પ્રમાણે કદમાં ફઠાં અહીં મોગવતાં, પાપીઓ પળ છુરે છે, વિમેરે ઉપર વતાવ્યા માપક લંપટોને દુઃખ પડે છે, તે બુદ્ધિમાન વાંચકે વિચારી લેવું કહું છે કે:—

“સુગુણમપગુણં વા કુર્વતા કાર્યજાતં, । પરિણતિરવધાર્યા યતનતઃ પઠિહતેન ॥

અતિરમસકૃતાનાં કર્મરૂણામાવિપક્તે—ર્ભવતિ હૃદયદાહી શલ્યતુલ્યો વિપાકઃ ॥૧॥”

ગુણગ્રાહ્યં કે અવગુણગ્રાહ્યં કાર્ય કરતાં પહેલાં બુદ્ધિમાને પ્રયાસથી વિચારવું કે પૂરું પરિણામ શું આવશે. કારણ કે ઉતાવળમાં કરેલા કાર્યવું ફઠાં મોગવતાં તે સમયે હૃદયને બાળનારો શલ્ય સમાન પશ્ચાતાપ વિપક્તિના માટે થાય છે—

આવું કોણ ન યોચે તે વતાવે છે. કહું છે કે—

આયયચ્ચક્ષૂ લોગવિપક્સી લોગસ્સ અહો ભાગં જાણહ ઉહું ભાગં જાણહ, તિરિયં ભાગં જાણહ ગહિહણ્ણ લોણ્ણ અણુપરિયદ્દમાણે સાંધં વિહિત્તાહહ મચ્છિણ્ણહિં, દ્દસ વીરે પસંસિણ્ણ

જે વઠ્ઠે પડિમૌયદ્ જહા અંતો તહા બાહિં જહા બાહિં તહા અંતો, અંતો અંતો પૂઢ

દેહંતરાણિ પાસદ્, પુઢોવિ સવંતાદં પંડિણ પડિલેહાણ ॥ (સુ૦ ૧૩)

જેને આ લોક અને પરલોકના પરિણામનાં દુઃખ જોવામાં (વિચારવામાં) વિશાલ દૃષ્ટિ (જ્ઞાન) છે. તે વિશાલ ચક્ષુવાલો વને છે. તે ઉપર કહેલા ભોગોને વળા અનર્થોનું મૂલ સમજીને તેને છોડીને “શમ સુખ” (વીતરાગ દશા) ને અનુભવે છે. તથા સંસારી લોકો જે વિષય રસમાં પહતાં અતિશય દુઃખી થણા છે. (પૃથલે કુમાર્ગે જતાં ગુપ્ત ઇન્દ્રિ સહતાં વિસફોટક્રન્તો રોગ થતાં કે ક્ષયથી મરતાં જોઈને) પોતે તેવા કુમાર્ગને ઇચ્છતો નથી. તેથી પ્રથમ સુખને અનેક પ્રકારે જુણ છે. તેથી તે લોકવિદર્થી છે. અથવા લોક પૃથલે ઉર્દ્ધ્વ અધઃ તથા તિર્યક્ (સ્વર્ગ પાતલ અને મૃત્યુ) ણ ત્રણ લોકમાં ચાર ગતિમાં થતાં દુઃખો સુખોના કારણોને તથા ત્યાં ભોગવાતા આયુષ્ય વિગેરેને જુણ છે. તે વતાવે છે.

લોકના અધો ભાગમાં શું છે તે જાણે છે. પૃથલે ધર્મ અધર્મ અસ્તિકાપ્યથી વ્યાપ્ત આકાશ સ્વંદન્તો નીચલો ભાગ જાણે છે. તેનો સાર આ છે કે જીવો જે કર્મો વહે ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. તથા ત્યાં સુખ દુઃખનો વિપાક કેવો છે. તેને જાણે છે. (નારકીના જીવોને થતું દુઃખ પોતે જાણે છે તથા સુવનપતિ વ્યંતરના દેવોનું સુખ પણ જાણે છે.)

તેજ પ્રમાણે ઉર્દ્ધ્વ તથા તિર્યક્ લોકને પણ જાણે છે. (ઉર્દ્ધ્વ લોકમાં વૈમાનીક દેવ તથા મોક્ષનું સુખ છે. તે જાણે છે. તથા તિર્યક્ લોકમાં ડ્યોતિષના દેવતાનું સુખ તથા ધર્મી મનુષ્યનું સુખ તથા પાપી તથા તિર્યંચ પ્રાણીનું દુઃખ જાણે છે.) અથવા લોક

વિદર્શી તે કામ મેલવવા પૈસો પેદા કરવા એક ધ્યાન રાखનારા પુન્ય પાપને થૂલી ગણ્યા અન્ય લોકોને પોતે જુદા છે. તે વતાવે છે. જે કામ વિગેરેમાં અથવા તેને માત્ર કરવાના હપાયમાં લાગેલા છે. તેને વારંવાર આચરવાથી વન્ધાતા તથા અશુભ કર્મ વડે સંસાર ચક્રમાં ભમતા જોઈને પોતે વિશાલ ચક્ષુવાળા કામના અભિલાષથી દૂર થવા કેમ સમર્થ ન થાય ? (અર્થાત્ હાલો માણસ દુઃખ વિચારી પાપથી દૂર માત્રે.)

શુદ્ધ શિષ્યને કહે છે—હે શિષ્ય ! સંસારના મોતોમાં રાચતા અને તેથી દુઃખી થતા જીવોને તું જો, વલી આ મનુષ્ય લોકમાં જે જ્ઞાનાદિક ભાવ સંધિ છે. તે મનુષ્ય લોકમાંજ સંપૂર્ણ માત્ર થાય છે, (કેવલ જ્ઞાન યથારહ્યાત ચારિત્ર જે મોક્ષના હેતુઓ છે, તે મળવ્યનેજ છે. માટે મર્ત્ય લોકને લીધો છે,) અને જે હાલો છે તે પોતે હપર વતાવેલ તત્વને સમજીને વિષય કષાય વિગેરેને છોડે છે, તેજ વીર પુરુષ છે. તે સૂત્રકાર વતાવે છે એટલે જે આપત ચક્ષુવાલો છે. તથા લોકના વિભાગના સ્વભાવને યથાવસ્થિત પળે જાળે છે. તે ભાવ સંધિનો જાળ છે, અને વિષય તુષ્ણાને છોડનારો છે. તે વીર પુરુષ કર્મને વિદારણ કરવાથી વરણાયો છે. અર્થાત્ તત્ત્વ જાળનારા પુરુષોએ તેની પ્રશંસા કરી છે.

તે આ પ્રમાણે તત્ત્વજ્ઞાની વનીને વીજું થું કરે છે તે કહે છે—

“જે વહે” એટલે દ્રવ્ય ભાવ બંધન વહે બંધાણ્યા છે. તેમને પોતે શુક્ત વની વીજાને મુકાવનાર છે, તેજ દ્રવ્ય ભાવબંધનો વિમોક્ષક (મુક્તિ અપાવનાર) છે. તે વાચાની, શુક્તિ વહે વતાવે છે. જેવીરીતે પોતે અભ્યંતરથી મુકાણ્યો છે, તેવીરીતે વહારથી પળ મુક્ત છે, એટલે અંદર આટ પ્રકારની કર્મની કેદી છે, તે છોડાવે છે. તથા પુત્ર, સ્ત્રી, વિગેરેને પળ છોડાવે છે. એટલે જેમ આટ પ્ર-

કારની કર્મની વેડી છે. તેમ વહારનું સળાંનું વંધન છે, તે વંને મોક્ષ ગમનમાં વિવ્રનું કારણ છે, તે વંનેથી મુકાવે છે—

અથવા આ કેવી રીતે મુકાવે છે. તે કહે છે. પોતે પોતાના વિશાલ જ્ઞાનવડે તત્વનો પ્રકાશ કરી બોધ આપવા વડે મુકાવે છે. બોધ આપતાં પોતે કહે છે કે આ કાયા વિષ્ણા, પિશાબ, માંસ લોહી, પરુ, વિગેરે મંદી વસ્તુથી ભરેલી અસાર છે. ઇટલે વિષ્ણાનું મરેલું માટલું અંદર પળ મંદું છે. અને વહારથી પળ તેવુંજ છે. તે પ્રમાણે આ કાયા, અંદરથી મંદી છે અને વહારથી લગાદેલા સારા પદાર્થને પળ મંદા વનાવે છે. કહ્યું છે કે—

“યદિ નામાસ્ય કાયસ્ય, યદન્તરતદ્વહિર્ભવેત્ । દૃષ્ટમાદાય લોકોઽયં, શુનઃ કાકાંશ્ચ વારયેત્ ॥”

આ કાયાની જેવી અંદરની મંદકી છે, નેવી સાક્ષાત્ વહાર જળાતી હોત તો લોકો હાથમાં દંડ લઈને કુતરાને અને કાગડાને વારતા હોત (વહારથી માંસના લોચા જોઈને કાગડા ચુંથત, અને વિષ્ણાને જોઈને કુતરા વાઘત, તેથી લાકડી લઈને હાંકવા પડત.) આપમાળે જેમ વહાર અસારતા છે. (પરસેવાની મંથ વહાર દેખાય છે. તે અનુમાને) અંદર પળ કાયા મંદી છે. તે ગાળે છે. વલી જેમ જેમ શરીરમાં ડંઢાળમાં તપાસે તેમ તેમ વિશેષ મંદી ઇટલે માંસ રૂધિર મેદ મજ્યા વિગેરે જળાય છે. તથા કોઢ રક્તપીત વિગેરે રોગો આવતાં ઉપર કહી વધીય મલીનતા સાથે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે,

અથવા શરીરનાં નવે દ્વારોથી ફરતી મંદકી છે, કાનનો મેલ આંખના પીયા વલ્લ્લો લાલ પિશાબ ફાડો વિગેરે છે. તે સિવાય બીજી વ્યાધિથી ગુમડાં પાકતાં લોહી, પરુ, તથા રસીવાળા પદાર્થો વિગેરેથી મંદકી છે—

આ પ્રમાણે વધું જોઈને પંહિત પુરુષ વિચારે છે કે દ્વારો વહે છે, ગુમડાં રોમે રોમે પીડા કરે છે. તે તત્વ સમજનારો તેનું સ્વ-

રૂપ જાળે તેજ કહે છે—

“મંસદિરુહિરપહાસવળદ્ધકલમલયમેવ મજાસુ । પુણંમિ ચન્મકોસે દુગંધે અસુહવીમચ્છે ॥ ૧ ॥”

માંસ, હાડકાં, લોહી, સ્નાયુ, વિગેરેથી વન્યાણા તથા મલીન મેદ મડ્યા વિગેરેથી ભરેલા અને અમુચિથી વીમત્સ પૈયા દુર્ગં-
થીવાલા ચામડાના કોથળારૂપે કાયામાં

સંચારિમજંનગલંતવચ્ચમુત્તંતસેઅપુર્ણમિ । દેહે હુજ્જા કિં રાગકારણં અસુહહેડનિમ ? ॥૨॥

તથા વિષ્ટા પિશાબ ફરનારાં યંત્રવાળા પરસેવાથી ભરેલા શરીરમાં જ્યાં જ્યાં અશુચિનો હેતુ છે. તેમાં રાગતું કારણ કેવીરીતે
થાય ? આ પ્રમાણે દેહની અંદરનો ગંદકો જાળોને તથા વહાર પળ ફરતું છે, તે જોઈને ઢાહ્યા માળસે થું કરવું તે કહે છે.

સે મદ્મં પરિદ્વાય મા ય હુ લાલં પચ્ચાસી, મા તેસુ તિરિચ્છમપ્પાળમાવાયણ, કાસંકાસે સ્વલ્લ અયં
પુરિસે, બહુમાર્દે કઢેળ મૂઢે, પુર્ણો તં કરેઈ લોહં વેરં વડ્ઢેઈ અપ્પણો જમિણં પરિકહિજ્જઈ ઇમસ્સ
ત્તેવ પહિવૂહણયાણ, અમરા ય મહાસડ્ઢી અદ્દમેયં તુ પિહાણ અપરિણાણ કંદઈ ॥ (સુ૦ ૧૪)

પૂર્વે કહેલો બુદ્ધિમાન સાયુ જેની સિદ્ધાંત મળવાથી સંસ્કારવાલી બુદ્ધિ ચણી છે, તે દેહના સ્વરૂપને તથા કામના સ્વરૂપને
બે પ્રકારની પ્રતિજ્ઞાવદે થું કરે તે કહે છે—

હે સાયુ—તું ‘લાલ સ્વર્તાં’ અને વલ્લવા વારંવાર પડતા મોઢાનો અભિલાષિ ન થઈશ. ઇડલે જેમ વાલક પોતાની પડતી લાલને

વિવેકના અખાવે ઘાટે છે. તેમ તું તજેલા ભોગોને પાછા સ્વીકારતો નહીં અર્થાત્ ભોગો તજીને પાછા ન ભોગવતો.

વળી તે સંસારમાં ઝ્રમણ કરાવનાર અજ્ઞાનઅવિરતિ મિથ્યાદર્શન ત્રિગેરેને તિરસ્વીન (તિરછિ ગતિ) અથવા પ્રતિકુલ ઉપાય વહે, ઉલંઘી જા, અને નિર્વાણના ફરણરૂપ જ્ઞાન દર્શન ત્રિગેરેમાં તું અનુકુલતા કર, એટલે તું અજ્ઞાન ત્રિગેરેમાં આત્માને હુવાવીશ નહીં, અને જ્ઞાનાર્થિ કાર્યમાં પ્રતિકુલતા ન કરીશ તેથી સાવચેત રહેવું.

જે પ્રમાદી છે, તે અહીં પણ જ્ઞાતિ નથી પામતો; એટલે, જે જ્ઞાનથી વિમુક્ત થઈને ભોગનો અભિલાષિ થઈને તિરછી ગતિમાં પડે છે, તે પુરુષ કર્તવ્યતામાં મૂઢ વનેલો છે તે માને છે કે, આ મેં એમ કર્યું; અને હવે એમ કરીશ; એવી ભોગના અભિલાષની તૃષ્ણામાં વ્યાકુલ વનેલો ચિત્તની જ્ઞાતિને નિશ્ચે ભોગવતો નથી. (સૂત્રમાં ભૂત ભવિષ્ય લીધો; પણ વર્તમાનકાલ અતિ સૂક્ષ્મ હોવાથી ન લેતાં, અતીત અનાગત ભૂત ભવિષ્ય લીધા છે.)

આ પ્રમાણે મેં કર્યું અને કરીશ; એમ વિચારનારા કામાતુરને જ્ઞાતિ નથીજ થતી. કહું છે કે:—

“इदं तावत् करान्मय, श्वः कर्त्ताऽस्मीति चापरम् ॥ चिन्तयन्निह कार्याणि, प्रेत्यार्थं नावबुध्यते ॥१॥”

આ હમણાં કરું છું. અને યોજું સવારમાં કરીશ; એમ કાર્યને વિચારતાં તેને, અહીં પરલોકને માટે કંઈ ધર્મ કૃત્ય સૂક્ષ્મું નથી. અહીં દહીંના ઘડાવાળા મીઠાચીનું દૃષ્ટાત કહે છે. કોઈ રંકને કોઈ જગ્યાએ ભેસને ચારતાં દુધ મળેછું; તેનું દહીં કરીને વિચારવા લાગ્યો કે, આનું ઘી વનાવી, અને તેથી પૈસા પેદા કરી, વેપાર કરીને વૈરી પરણીશ; અને પુત્ર ઉત્પન્ન થઈને મોટો થતાં, સ્વાવા બો-લાવવા આવશે; ત્યારે લાત મારીશ. ત્રિગેરે તુરંગમાંજ પણ અપાલતાં માથું ધુળાવતાં દહીંનો ઘડો પડ્યો; અને ઘડો ફુટી ગયો; તેથી

વધા તુરંગ દૂર થયા. ન સ્વાયું; ન કોઈને પુન્ય માટે આપું. એ પ્રમાણે બીજા પળ જીવો કરવા કરાવવાના સંસારી-કર્તૃવ્યમાં-મૂઢ વનીને પોતાનો આરંભ નિષ્ફળ કરે છે.

અથવા જેમાં કષાય તે “કાસ” સંસાર છે તેને કસે; એટલે સન્મુલ જાય; તે જ્ઞાન વિગેરેમાં પ્રમાદ કરનારો છે તે કહે છે. એટલે સંસાર ઝમળ કષાયથી છે, એટલે તેમાં માયા લીધી; એટલે જે बहुमायी છે, તે ક્રોધી માની અને લોભી પણ જાણવો; અને અશુભ કૃત્ય કરવાથી મૂઢ વનેલો સુલ્લ વાંચ્છતો હતાં દુઃસ્વજ મોગવે છે. કહું છે:—

“સોડં સોવળકાલે મડજળકાલે ય મડિજડં લોલો । જેમેડં ચ વરાઝો જેમળ કાલે ન ચાણ્હ ॥૧॥”

જે સ્વાર્થી છે, તે રાતના સુવાનું, અને દિવસમાં નાવાની વલતે, નાવાનું તથા જમવાની વલતે, જમવાનું તે સુલેથી કરી શ-કતો નથી. આના સંબંધમાં મન્મળ શોટનું દૃષ્ટાંત પૂર્વે કહેલું છે, તેના જેવો કાસકષ એટલે વહુ કપટી. તેણે કરેલા કપટથી વનેલો મૂઢ, જે જે કરે તેનાવડે વેરનો પ્રસંગ થાય; તે કહે છે:—તે કપટી બીજાને ઢગવા લોભનું કૃત્ય કરે છે, જેથી વેર વધે છે, અથવા લોભ કરીને નવાં કર્મ વાંધીને, સેકડો નવા મલ કરે છે, અને નવાં વેર વધે છે. તે કહે છે:—

“ દુઃસ્વાર્તઃ સેવતે કામાન્, સેવિતાસ્તે ચ દુઃસ્વદાઃ । યદિ તે ન પ્રિયં દુઃસ્વં, પ્રસન્નસ્તેષુ ન ક્ષમઃ ॥૧॥ ”

દુઃસ્વર્થી પીઢાયલો કામ મોગને સેવે છે, અને પરિણામે તે દુઃસ્વ આપે છે, તેથી મુલ શિષ્યને કહે છે:—હે મુનિ ! તને જો, દુઃસ્વ પ્રિય ન લાગતું હોય; તો, તે મોગોનો સ્વાદ છોડ.

પ્રશ્ન:—જીવ, ઇવાં શું કૃત્ય કરે છે કે, પોતાને વેર વધે છે?

હત્તર:—આ નાશવંત શરીરની પુષ્ટિ માટે જીવહિંસા વિગેરે પાપક્રિયાઓ કરે છે, તે ક્રિયામાં હળાયલા સેંકડો પ્રાણીઓ નાશ પામે છે, તેથી મરેલા જીવો સાથે વેર વન્યાય છે. જે ઉપર કહી ગયા કે, મવન્નમણમાં કપટ કરવાથી વેર વધે છે, અથવા ગુરુ કહે છે:—આ વારંવાર હું જે ઉપદેશ આપું છું, તેનું કારણ એ છે કે, સંસારમાં વેર વધે છે, તેથી સંયમનીજ પુષ્ટિ કરવી તે સારું છે.

હવે વીજું કહે છે. જે દેવતા નહીં છતાં, દેવતા માફક દ્રવ્ય-જીવાની સ્વામીપણું, સુંદર રુપ, વિગેરેથી યુક્ત હોય; તે મનુષ્ય અમર (દેવતા) માફક આચરે તે અમરાય (દેવતાહ) પુરુષ કહેવાય; તે મહાશ્રદ્ધી ઇટલે, જેને મોગમાં, અને તેને મેલ્લવાના ઉપા-યમાં ઘણી લાલસા (શ્રદ્ધા) હોય; તે મહાશ્રદ્ધી (પાપારંભી) છે, તેનું દૃષ્ટાંત કહે છે:—રાજગૃહ-નગરમાં મગધસેના નામની ગણિકા (વેશ્યા) રહેતી હતી. તેજ નગરમાં ધનશેઠ નામનો સાર્થવાહ હતો. તે કોઈ વખતે ઘણું ધન આપીને, ને વેશ્યાનાં ઘરમાં પેઠો. તેના રુપયૌવન-ગુણોનો સમૂહ, દ્રવ્ય વિગેરેની લાલચથી વેશ્યાએ તેને સ્વીકાર્યો; પણ તે શેઠનું આવક, સર્વના હીંસાવની જંજાલમાં મન રોકાયાથી તે વચ્ચતે, વેશ્યાને નજરે પણ જોઈ શક્યો નહીં. (મતલબ કે, વેપારની ધુનમાં, વેશ્યા સાથે વાત પણ કરી નહીં.) આ વેશ્યા પોતાના રુપયૌવન-સુંદરતાના અહંકારથી દુઃસ્વી શ્દ્. તેને અતિ દુઃસ્વી જોઈને જરાસંઘ રાજાંએ કહેવડાવ્યું કે તારું દુઃસ્વનું કારણ શું છે? અથવા તું કોની સાથે રહે છે! વેશ્યાએ કહ્યું કે હું અમર સાથે રહું છું રાજાએ પૂછ્યું કે કેવી રીતે? તેને કહ્યું કે મને રાસલનાર શેઠ આ પ્રમણો પૈસાદાર છે, અને મોગના અભિલાષીઓ ધનમાં અસક્ત વનેલા દેવતા માફક ક્રિયામાં વર્તે છે, સ્વાવા પી-વામાં તથા વીજી ક્રિયામાં દેવતા માફક ચિલાસ મોગવે છે, પણ કામનો અભિલાષિ શરીર અને મનની પીઢામાં પીઢાએલો વઢારથી સુસ્વી અને અંદરથી દુઃસ્વી મોગોની ઇચ્છાવાલો છતાં મવિચ્યના વેપારની ચિંતામાં પડેલો મને જોતો પણ નથી, તેથી મારાં વધાંએ

मुक्तो एक सुख विना रद छे. तेथी गुरु शिष्यने कहे छे, संसारी कामी जीवोनां दुःख जोइने तेम ते दुःखी न मानता भोगोली इच्छा न करी, बली संसारी भोग वांचछकहुं स्वरूप कहे छे. पोते कामना स्वरूपने अथवा तेना कछवा विषयको न जानीले तेमां भोग राखेलो बीजानी सुंदर स्त्रीओ जोइने ते न मळवाथी अथवा पोताली बहाली भिया भरी अथवा तेनी आर्वासायां रात दिनस दोक करे छे; कहुं छे कः—

“चिन्ता गते भवति साध्वसमनितकस्ये—मुक्ते तु तृप्तिरधिष्ठा रमिरोऽप्य दुःखिः ॥
द्वेषोऽन्यभाजि वश वर्तिनि दग्धमानः—प्राप्तिः सुखस्य दधिते न कथाश्च दर्शित ॥९॥”

नाश पासो तो चिन्ता थाय, पासो होय तो तेना धाकशी गयराभण थाय, त्याग करे तो तेनी इच्छा थाय, भोगमनां आदमी थाय, अथवा पति के पत्नी बीजा साथे संबंध करे, तो द्वेष थाय, वश करेतो पति बल्लेबा जेगो थाय, तेथी करीदी दुखली भासि पतिनी स्त्रीने कदापि पण नथी, आ प्रमाणे धन विमोरेसां पण समजहुं के कोइपण भकारे धान विषावनां दुख पयी. पण पक्षिणामे न जान छे, एहुं वतावीने समाप्त करवा कहे छे.

से तं जाणह जमहं बेमि, तेइच्छं पंडिष् पवयमाणे से हंता, शिखा शिखा हुंपइया विहुंप
इना उइवइता, अकडं करिसलामिति मन्त्रमाणे, जसवि थ पं परेइ, अलं बालररा रीणोपं,
जे वा से कारइ बाले, न एवं अणगारसस जायइ (सु० १५) निबेदि ॥

તેથી કામના અભિલાષો દુઃસ્વનાજ હેતુઓ છે. તેવું તમે જાણો તેથી હું કહું છું, મારો ઉપદેશ ચિત્તમાં રાखવા માટે કાનેથી સાંભળો અને સ્વેદી વાસનાને છાડી દો.

ગ્રંથકા—અહીં કામવાસનાનો તિવ્રહ વતાવ્યો, તે વીજા ઉપદેશથી પળ કાર્ય સિદ્ધિ થાત તેથી આચાર્ય કહે છે. “તે દૃઢું” કામ ચિકિત્સામાં પળ પંદિત અભિમાની પોતે તેવા વચન બોલતો અથવા વ્યાધિની ચિકિત્સાનો ઉપદેશ કરતો અન્ય દર્શનીસાધુ જીવના ઉપદર્શનમાં વર્તે છે. દૃઢ છે જે મવિષ્યના કહવા વિપાકને મૂલે છે, તે વીજાને સંસાર મોગવવાના (કોકશાસ્ત્ર) ગ્રંથનો ઉપદેશ કરે છે, જેના વહે અજ્ઞાની જીવો વિપય મુલ્ય લેવા શરીર શક્તિ વધારવા અનેક પાપ કરે છે, તેનું મૂલ કારણ તેવા ઉપદેશને કહેવાથી વીજા જીવોને લાકડો વિગેરેથી મારનારો તથા શૂલ વિગેરેથી કાન વિગેરેનો મેદનારો તથા ગાંઠ છોડવી, વિગેરેથી ધન ચોરનારો, તથા હુંડ કે સ્વાતર પાડીને ધન લેનારો તથા જીવ લેનારો વને છે.

કારણ કે કામચિકિત્સા કે શરીરની પુષ્ટિ, કે રોગનું નિવારણ તત્ત્વ દૃષ્ટિથી વિમુલ્ક પુરુષોને જીવહિંસા સિવાય થતું નથી. વલ્લો કેટલાક પંદિત માની પુરુષો દમ ગર્વ કરે છે કે તેણે કામચિકિત્સા વિગેરે ન કરી પણ હું તો કરીશજ! દમ માનીને પોતે હળવા વિગેરેની ક્રિયા કરે છે, તેથી કર્મવંધ થાય છે, જે કુવાસના અથવા જીવ હિંસાના ઔષધોનાં શાસ્ત્ર વનાવે છે તે પરિણામે દુર્ગતિને આપનાર શાસ્ત્ર હોવાથી તે અકાર્થ છે.

વલ્લો કહે છે કે, જે પોતે ચિકિત્સા કરે છે. તે કરનાર અને કરાવનાર બન્ને પાપ ક્રિયાઓના ભાગી છે. તેથી તેવી દુર્ગતિમાં જનારા અજ્ઞાની જીવની સંગત પણ ન કરવી, કારણ કે તેથી કર્મવંધ થાય છે, અને જીવહિંસાથી ઔષધ કરાવે, તેની પણ સ્વેચ્છા ન કરવી.

ઉત્તમ સાધુઓને ઉપર કહેલ પ્રાણીઓની હિંસાવાહું કામ વાસનાનું અથવા વૈદકશાસ્ત્રનું ભણવા ભણાવવાનું હોય નહિ. દૃઢલે જેમ વાહજીવો કરે તેમ સાધુઓને કરવું કલ્પે નહિ, તેઓનું વચન પણ સાધુઓએ સાંભળવું નહિ.

આવું સુધર્મસ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે, પાંચમી ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

હવે હઠો ઉદ્દેશો કહે છે.

પાંચમા સાથે હઠા ઉદ્દેશાનો આ સંબંધ છે કે, સંયમ દેહના નિર્વાહ માટે લોકોમાં જવું, પણ તેમની સાથે પ્રેમ ન બાંધવો ણવું કહું તે હવે સિદ્ધ કરે છે.

આ સૂત્રનો પૂર્વના સૂત્ર સાથેનો સંબંધ કહે છે:—દૃઢલે, “૧૫ મા ” સૂત્રની હેવટે કહું કે:—ઉત્તમ સાધુને ચિકિત્સા વિગેરે ન હોય. અહીંઆં “૧૬” સૂત્રમાં ણ તેજ કહે છે.

સે તં સંબુઙ્ગમાણે આયાણીયં સમુદાય તમ્હા પાવકર્મ્મં નેવ કુજ્ઞા ન કારવેજ્ઞા । (સૂ૦ ૧૬)

જેને ચિકિત્સા ન હોય; તે અનગાર કહેવાય; અને જે જીવોને દુઃખ આપનાર ચિકિત્સાનો ઉપદેશ આપવો; અથવા તેવું કલ્પ કરવું તે પાપ છે, એમ જાણીતો (ગીતાર્થ) સાધુ જ્ઞ-પરિજ્ઞાવહે તથા, મત્યાલ્યાન પરિજ્ઞાવહે જાણીને તથા પાપ હોડીને આદાનીય (ગ્રહણ કરવા યોગ્ય) પરમાર્થથી ભાવ આદાનીય જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્ર છે, તેને ગ્રહણ કરીને પાપકર્મ્મ કોહણ વચ્ચે ન કરે તેમ ન કરાવે; અને કરનારને અનુમોદના ણ ન આપે.

अथवा, ते साधु ज्ञान विगेरे, मोक्षनुं साचुं कारण छे, एम जाणीने, संयम-अनुष्ठानमां सावध थइने सर्वसावध (पापनां) कल्य मारे न करवां; एवी प्रतिज्ञारूपपर्वत उपर चढीने थुं करे छे ? ते कहे छे:—

आ सावधना आरंभनी निवृत्तिरूप-संयम लीधो छे, तेथी, मुनिए पापकर्मनी क्रिया न करवी. मनथी पण इच्छवी नहीं; पोते बीजा पासे पण कराववी नहीं; एदछे, नोकर विगेरेने पापकर्ममां भेरावां नहीं; तथा, “१८” प्रकारनुं पापजीव-हिंसा, जुठुं, चोरी, कुचाल, परिग्रह ममता, क्रोध, मान, माया, लोभ, रागद्वेष, कजीओ अभ्याख्यान, पैशून्य रति अरति, परनिंदा, मायामुषावाद, (कपटहुं जुठ,) मिथ्यादर्शन-शल्यने पोते न करे; तेम न बीजा पासे न करावे; तथा, पाप करनारी प्रशंसा न करे; एम, मत, वचन, कायाथी त्याग करे.

प्रश्न:—एक पाप करे; तेने बीजां पाप लागे के नहीं ?

उत्तर:—ते शास्त्रकार बतावे छे.

सिया तरथ एगयरं विटपरामुसइ छसु अन्नयरंमि कट्पइ सुहट्टो लालट्पमाणे, सएण दुक्खेण मूढे विटपरियासमुवेइ, सएण, विट्पमाणेण पुढो वयं पकुवइ, जंसिमे पाणा पव्हिया पडि-

हाए नो निकरणयाए, एस परिन्ना पवुच्चइ कम्मोवसंती । (सू० ९,७)

कोइ पापआरंभमां पृथ्वीकाय विगेरेनो समारंभ करे छे, ते एक प्रकारनुं आश्रवद्वार प्रारंभे छे, ते छ कायना आरंभमां वर्ते छे, ते जाणवुं. जोके, पोते एकने हणवानो विचार करे छे, छतां संवधने लीधे सर्व हणाय छे.

પશ્ચ-જ્યારે કોઇપણ એક કાયને દળવા આરંભ કરે ત્યારે બીજીકાયના સમારંભનું પાપ અથવા સર્વ પાપોમાં વર્તે છે તેવું કેમ મનાય ?
 उत्तर—હુંમારની શાલામાં પાણીને અડકવાના દૃષ્ટાંતવડે જાણવું. एटले पाणीने अडकतां पाणी साथे रहेली माटीने स्पर्श थाय तेथी बीजी पृथ्वीकायनो आरंभ थयो अने पाणीमां रहेली वनस्पतिनो आरंभ थयो, ते हालतां बायुनो समारंभ थाय, त्यां रहेली अग्नि प्रदीप्त थाय. ए प्रमाणे अग्नि बळतां त्रस जीवोनो आरंभ थाय. (माटे साधुए दरेक जग्याए विचारीने पग सूकवो) अथवा प्राणालिपात आश्रवद्वारमां. वर्तवाथी, अथवा एक जीवना अतिपात (हिंसा) अथवा एक कायाना आरंभथी बीजा जीवोनो पण यातक समजवो, तथा प्रतिज्ञा लोपवाथी ते बीजुं पाप बांधे छे. कारण के जीव हिंसानी आज्ञा जिनेश्वरे आपी नथी, तथा प्राणीओना प्राण लेवानी आज्ञा प्राणीओ आपता नथी, माटे चोरीनो दोष छे. तथा सावधाना ग्रहण करवाथी परिग्रहवाळो पण छे, अने परिग्रहमां मैथुन तथा रात्रिभोजन पण आवे, कारण के ग्रहकार्य निना स्त्री भोगवाय नहीं. एथी एकना आरंभमां वधी कायानो आरंभ छे, अथवा चार आश्रवद्वारने रोक्या निना चार महाव्रतमां तथा छठ्ठा रात्रिभोजन विरमणव्रत केवी रीते थाय ? एथी वयानो आरंभ लगने अथवा एक पाप आरंभ करे, ते अकर्तव्यमां पवर्तवाथी छए कायना आरंभनो दोषित छे, अथवा जे एक पण पाप करे, ते आठे प्रकारना कर्मने ग्रहण करी वारंवार तेमां पवर्तें छे. पश्च—शा माटे ते पाप करे छे ?

उत्तर—सुखनो अर्थि ते वारंवार अयुक्त बोले छे, अने कायाथी दोडवा-कुदवानी क्रिया करे छे, अने पैसो पेदा करवा उपायोने मनथी चिंतवें छे, ते कहे छे. खेती विभेरे करीने पृथ्वीनो आरंभ करे छे, स्नान माटे पाणीनो, तापवा माटे अग्निनो गरमी दूर करवा हवानो (पंखावडे) तथा खावाने माटे वनस्पति अथवा पशु हत्या विभेरेनो आरंभ करे छे, आ पाप वरनार

ગૃહસ્થ અથવા વેશધારી સાધુ રસનો રસીઓ બનીને સચિત્ત લવણ વનસ્પતિ ફલ વિગેરેને ગ્રહણ કરે છે, તથા વીજી વસ્તુ પણ વાપરે છે, ને સમજી લેવું.

આ પ્રમાણે જે વધારે બોલનારો હોય, તે પાપકર્મથી વીજા નવા જન્મના દુઃસ્વરૂપી જ્ઞાહતું કર્મવીજ પળ વાવે છે, અને તેથી દુઃસ્વના જ્ઞાહતું કાર્ય પ્રકટ થશે, તે તેણે અહીં કર્યું. માટે આત્મીય (પોતાનું) કર્યું અને તે પાપ કર્મના વિપાકનો હૃદય થતાં મૂઢ માણસ પરમાર્થને ન જાણવાથી, ધર્મ કરવાને વદલે સુઘર્ષને મેઝવવા પ્રાણીને દુઃસ્વ આપવાનાં હૃલ્યો કરે છે, અર્થાત્ સુઘર્ષને વદલે મવિલ્ચમાં પણ દુઃસ્વજ પામશે. કહ્યું છે કે:—

“દુઃસ્વલિદ્ સુઘર્ષલિદ્—મોહાન્ધર્વાદદષ્ટગુણદોષઃ । યાં યાં કરોતિ ચેષ્ટાં તથા તથા દુઃસ્વમાદત્તેઃ ॥૧॥”

દુઃસ્વનો દ્વેષી, સુઘર્ષનો ચાહક, મોહથી આંધળો થવાથી ગુણ દોષને ન જાણનારો જે જે ચેષ્ટાઓ કરે છે, તેનાથી પોતે દુઃસ્વજ પામે છે. અથવા તે મૂઢ હિત મેઝવવા, અહિત છોડવાના વિવેકથી શૂન્ય હલ્લો ચાલે છે, એટલે હિતને અહિત માને છે. તથા અહિતને હિત માને છે: તથા કાર્યને અકાર્ય, પથ્યને અપથ્ય વિગેરેમાં પણ સમજવું; એટલે એમ વતાવવું કે, મોહ તે અજ્ઞાન છે, અથવા મોહનીયનો ભેદ છે, તે વજ્ર પ્રકારના મોહથી મૂઢ વનેલો અલ્પ સુઘર્ષના માટે તેવો તેવો આરંભ કરે છે કે, જોનાવડે શરીરના અને મનના દુઃસ્વના લ્પસનોને પામીને અનંત કાલના સંસાર ભ્રમણની પાત્રતાને પામે છે. વલ્લી મૂઢની વીજી અનર્થની પરંપરા વતાવે છે, એટલે પોતાના આત્માવડે મધ્ય વિગેરેના પ્રમાદથી એટલે હિન્દ્રિયોનો રસ લેવો, કષાયો કરવા, વિક્રયા કરવી, અથવા ઘણી નિદ્રા કરવાથી જુદું જુદું દૃત (પાપના ચાલ) કરે છે. અથવા વય એટલે પોતાના કર્મવડે જેમાં જીવો ભ્રમણ કરે છે તે વય સંસાર જાણવો, એટલે

एक एक कायमां घणो काल रहेवाथी तेनो अनंतोकाळ दुःखमां चीने छे.

अथवा कारणमां कार्यनो उपचार करीए; तो पोताना जुदीजुदीरीते करेला प्रमादथी बंधायलां कर्मवडे वय एटले, कोइपण अवस्था भोगवे; ते एकेद्रिय विगेरेमां कलल, अर्बुद विगेरेथी लइने, एक दिवसना जन्मेला बाळक पण विगेरेनी अवस्थामां व्याधिथी पीडायला, अथवा दारिद्र तथा दुर्भाग्य विगेरेनां दुःखथी प्राप्त थयेल ते प्रकर्ष करीने बांधे छे. (एटले पूर्वे कर्म बांधे; अने पछीथी भोगवे; ते आश्रयी वय; शब्द लीथो छे.

ते संसारमां अथवा, उपर कहेली अवस्थामां प्राणीओ पीडाय छे ते बतावे छे. 'जं सि मे.' एटले, आ पोताना करेला प्रमादना कारणे अशुभकर्मनां फळ भोगवतां चारगतिवाळा आ संसारमां अथवा, एकेन्द्रियादि अवस्थामां प्राणीओ दुःखोथी पीडाय छे, (एवुं गुरु शिष्यने कहे छे के तुं जां.)

तेओ सुखने माटे आरंभमा राचेने मोहथी धर्मने वदले अधर्म करीने गृहस्थो तथा साधु वेपथारी तथा पाखंडीओ पीडाय छे, (जे ब्रह्मचर्यने वदले कुशील सेवे; तेने इन्द्रिय सङ्गतां संसारमांज नरकवास भोगववो पडे. वैदनी गुलामी करवी पडे; अने वधारे रोग न वधे; ते माटे, वधो इन्द्रियो वशमां राखवी पडे; ए कुमार्गे चालयानुं फळ छे.)

जा एवीरीते प्राणीओ पोतानां पापोथी अहीं पीडातां देवाय; तो शुं करवुं ? ते कहे छे:—आ संसार—भ्रमणमां पोतानां कृत्योनुं फळ भोगववामां समर्थ जीवोनुं स्वरूप जाणीने अथवा, गृहस्थवडे मारखातां अथवा, परस्पर लढतां अथवा रोगादीनी पीडाओ भोगवतां, तेमनां कर्मनां फळ भोगवतां जाणीने पंडित साधुए निश्चयथी तेनो त्याग करवो; एटले सर्वथा अथवा, निश्चयथी प्राणी-

ઓને જુદા જુદા દુઃખોની અવસ્થા જેમાં થાય; તે “નિકાણ” અથવા “નિકાર” છે, અને તેજ અશુભકર્મ શરીર મનનું દુઃખ उत्प-
દક છે, તે કર્મને સાધુ ન કરે; एटले જેથી પ્રાણીઓને પીડા થાય; તેવું કલ્પ સાધુ ન કરે; (સાધુષ કોઈ પણ જાતનો પાપારંભ ન
કરવો;) તેથી શું થાય તે કહે છે.

આજે સાવધ વેપારની નિવૃત્તિરૂપ—પરિજ્ઞા છે, તેજ તત્ત્વથી પ્રકર્ષથી ‘પરિજ્ઞાન’ કહેવાય છે, પણ શૈલુષ (ઠગની) માફક
મોક્ષ ફલ રહિત જ્ઞાન નથી.

આ પ્રમાણે જ પરિજ્ઞા, તથા પ્રત્યારુદ્ધાન પરિજ્ઞાવડે પ્રાણીનો નિકાર (હિંસા) હોઢવાવડે સાધુને મોક્ષ મળે છે, एटले કર્મો જ્ઞાન
પામે છે, સંપૂર્ણ જોઢલાં રાગ દ્વેષ વિગેરેનાં છે, તે વધાં સંસાર જ્ઞાઢનાં વીજરૂપ કર્મ છે, તેનો ક્ષય થાય છે, તે જીવહિંસાની ક્રિયા
દૂર કરનારને થાય છે.

અને આ કર્મક્ષયમાં વિવ્રરૂપ જીવ હિંસાનું મૂલ આત્મામાં વિષયવાસનાનું મમત્વ છે, તે દૂર કરવા કહે છે.

જે મમાઢનમઢં જહાઢ સે ચવઢ મમાઢયં, સે હુ દિઢપહે મુળી જસસ નરિથ મમાઢયં, તં
પરિઢ્ઞાય મેહાવો વિઢત્તા લોગં વંતા લોગસઢ્ઢં સે મઢમં પરિક્રમિજ્ઞાસિ તિવેમિ ॥ નારઢં સહર્ઢે
વોરે, વોરે ન સહર્ઢે રતિં । જસમા અવિમેળ વોરે. તમ્હા વોરે ન રજ્ઞઢ ॥૧॥ (સૂ૦ ૧૮)

સંસારી જઢ વસ્તુમાં મારાપણાની મતિ તેને જે સાધુ પરિગ્રહના કઢવાં ફઢરને જાળે છે, તે હોઢે છે. તે પરિગ્રહ દ્રવ્યથી અને

ભાવથી એમ વે મકારે છે, તે વન્ને મકારની પરિગ્રહની બુદ્ધિ હોદવાથી, અંતરનો ભાવપરિગ્રહ પળ નિષેધ કર્યો, અને પરિગ્રહની બુદ્ધિ વિષયનો પ્રતિષેધ કરવાથી વહારનો દ્રવ્યપરિગ્રહ પળ તજવાનો કલ્પો અથવા કાકુન્યાયે લઈએ તો એમ અર્થ થાય કે, જે પરિગ્રહના વિચારનું મલિન જ્ઞાન હોદે, તેજ પરમાર્થથી વહાર અને અંદરનો પરિગ્રહ હોદે છે, તેનો અર્થ આ છે.

સંયમ માત્રથી ચિત્તના પરિગ્રહની કાળાજાનો અપાવ છે. જેમ નગરમાં સાધુ રહે, અથવા પૃથ્વી ઉપર વેસે છતાં જેમ જિનકલ્પી મુનિને નિષ્કપરિગ્રહતાજ છે, તેમ સ્થવિર કલ્પીને પણ જાણવું, તેથી શું સમજવું તે કહે છે.

જે મુનિ જાણે છે કે મોક્ષમાં મુલ્ય વિવ્રનો હેતુ તથા સંસાર ભ્રમણનું કારણ છે, તે પરિગ્રહ મમલથી છુટવાના વિચારવાળો છે, તેજ દેશવતો છે, તેણેજ મોક્ષનો મર્ગ જ્ઞાનાદિક જોયું છે, તે દ્રષ્ટપથ છે.

અથવા દ્રષ્ટ મય લઈએ તો સાતે મકારનો મય જે શરીર વિગેરેના મમલથી સાક્ષાત દેશાય છે, અથવા વિચારતાં પરંપરાય જણાય છે, તે સાતે મકારના મયને જાણનારો નિશ્ચયથી થાય છે, તેનો વધારે સુલાસો કરે છે.

જેમ મમલ ન કરે, પરિગ્રહ ન રાણે, તે દ્રષ્ટ મય છે, એમ સમજીને પૂર્વે વતાવેલા પરિગ્રહને તે જ-પરિગ્રહાવહે જાણીને પ્રત્યાહવાન પરિગ્રહાવહે ગીતાર્થમુનિ પરિગ્રહના આગ્રહવાળા એકેન્દ્રિયાદિ સંસારી-જીવલોકને દુઃસ્વી જાણીને પોતે પ્રાણીગણની દશ મકારની મમલ ત્વસંજ્ઞા (પરિગ્રહને) ત્યાગે છે, તેજ મુનિ સત્યાસત્યના વિવેકને જાણનારો છે તેને મુલ્ય કહે છે. તે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં યોગ્ય રીતે ઉચ્ચમ કરે.

અથવા, આઠ મકારનાં કર્મને અથવા કર્મનું મૂલ્ય રાગદેષાદિ છ રિપુવર્ગ છે, તેને અથવા, વિષયકથાયને જીતવા પરાક્રમ કર, એવું કહે છે.

તે મુનિ સંયમ અનુષ્ઠાનમાં પરાક્રમ કરનારો પરિગ્રહના આગ્રહને હેઠનારો મુનિ કેવો થાય છે તે કહે છે:—

(सारां काममां विद्म वधारे आवे तेम) कदाच ते संसारनो घर, स्त्री, धन सोनुं विगेरे परिग्रह छोडनार अकिंचन मुनिने संयम अनुष्ठान करतां मोहनीयकर्मना उदयथी संयममां अरति थाय; तोपण, ते संयम संबंधी अरतिने पोते सहन करे; (तेमां मन न राखे;) पण वधारे वैराग्यथी वीर वनीने आठ प्रकारना कर्मशत्रुने भेरणा करीने ते शक्तिमान बनेलो वीर असंयममां अथवा, विषय-परिग्रहमां रति न करे; अने संयममां जे अरति थाय; अने विषयमां रति थाय तेथी, विमन वनीने शब्दादिमां रमणता न करे; एटले, रति अरति, ए वज्रने छोडवाथी खेदी मन्तवाळो न थाय; तेम, राग पण न करे ते वतावे हे.

जेणे रति, अने अरतिमां मन न लगाडवुं ते वीर हे, अरे जे वीर हे, ते पांच इन्द्रियना विषयमां आसक्ति न करे त्यांरे शुं करवुं ते कहै हे:-

सहे फासे अहियासमाणे निविद नंदिं इह जीवियस्स । मुणो मोणं समायाय, धुणे कम्मसररीरगं ॥२॥ पंतं त्द्रहंसेवंति वीरा संमत्तदंसिणो । एस्स ओहंतरे मुणी तिन्ने मुत्ते विरए वियाहिए, त्तिवंमि ॥ (सू० ९९)

जेथी रति-अरतिने त्यागीने मनोहर शब्द विगेरेमां साधु राग न करे; तेम खराचमां द्वेष पण न करे. ते स्पर्श विगेरेमां पण सारीरीते सहन करे; एटले, मनोज्ञ शब्द सांभळीने आनंद न माने; तेम, खराच सांभळीने खेद न करे; ते प्रमाणे शब्द, तथा स्पर्श लीयाथी बीजी इन्द्रियना विषयमां पण जाणवुं कहुं हे के:-

सदेसु अ भदयपावत्सु, लोयविसयसुवगएसु । तुद्वेण य रुद्वेण व समणेण सया न होअवं ॥१॥

સુંદર કે, સ્વરાવ શબ્દ કાનમાં આવતાં સાથુજ છુટા અથવા નાહુશ હમેશાં, (કોઇપણ વચતે) ન થવું. પણ પ્રમાણે રૂપગંધ વિગેરેમાં પણ જાણવું, તેથી, શબ્દ વિગેરેમાં પણ મધ્યસ્થતા રાખનારા શું કરે? તે કહે છે:—

આ શુરની ઉપાસના કરનાર શિષ્ય જે વિનય છે, તેને અથવા, મોક્ષાભિલાષી બીજાને પણ આ ઉપદેશ છે. કે, તું સારી રીતે જાણ કે, ઐશ્વર્ય, વૈભવ વિગેરેથી મનની જે પ્રસન્નતા છે, તેને દૂર કર. આ મનુષ્ય લોકમાં જે સંયમ વિનાતું જીવિત છે; તેને ત્યજી દે, અથવા વૈભવ વિગેરેથી કુદરતી જે આનંદ થાય છે, કે મને આ આવી ઉત્તમ સમૃદ્ધિ મળી છે, મળે છે. અને મળ્યો. ઇવો જે વિકલ્પ થાય છે, તે આનંદના વિકલ્પને પણ તું નિંદ, વિચાર કે આ પાપના કારણ રૂપ અસ્થિર સમૃદ્ધિવડે શું લામ છે! કહું છે કે:—
વિભવ इति किं मदस्ते? च्युतविभवः किं विषादमुपयासि? । करनिहितकन्दुकसमाः पानोरपाता मनुष्याणाम् ।

અમારો વૈભવ છે, ઇવો તને મદ શું કામ થાય છે! અને વૈભવ જતાં સ્વેદ કેમ કરે છે? તું જાણતો નથી કે માણસોને મળેલી રિદ્ધિ હાથમાં રમવાના દડા માફક પડે છે, ને ઉછળે! આ પ્રમાણે રૂપ વિગેરેમાં પણ જાણવું. તે સંબંધી સનતકુમારનું દૃષ્ટાંત જાણવું.

અથવા પાંચ અતિચારને પણ તું જે પૂર્વે કર્યા હોય, તેને નિંદ અને થતાને રોક અને આવતાને અટકાવ, કેવી રીતે? તે કહે છે, ત્રણ કાઠને જાણનાર તે મુનિ છે, અને મુનિનું મૌન તે સંયમ છે, અથવા મુનિનો ભાવ તે મૌન અને વચનનું સંયમ છે, અને તે પ્રમાણે કાયા અને મનનું પણ જાણવું તે મન વચન અને કાયાના સંયમને આદરીને કર્મ શરીર, અથવા ઔદારિક વિગેરે શરીરને આત્માથી જુદું કર, અર્થાત્ તેનો મમત્વ સૂક, તે મમત્વ કેવી રીતે સૂકાય? તે કહે છે. પ્રાન્ત ઇટલે રસ રહિત તથા ધી વિગેરેથી રહિત હ્રસ્વું ભોજન કર, અથવા દ્રવ્યથી અને ભાવથી પ્રાન્ત ઇટલે વિગત ધ્રુવ તે ગોચરી કરતાં દ્વેષ ન કરવો. તથા રક્ષભાવ ઇટલે સારી

ગોચરીમાં રાગ ન કરવો, તે અંગાર દોષ રહિત, વીર સાધુઓ ગોચરી કરે છે, તે સાધુઓ, સમ્પત્ત્યદર્શી છે. તે રાગદોષ રહિત છે. અથવા સમ્પત્ત્યદર્શી છે, પૃથલે પરમાર્થ દૃષ્ટિવાળા છે. તેઓ જાણે છે. કે આ શરીર ક્લેશ છે; નિરુપચારી છે. પણ માટે પ્રાણીઓ આલોક પરલોકમાં વલેશ કરી દુઃખ મોગવનારા છે. (અને અનેક આદેશમાં પૂક આ દેશ છે) તેથી રસ રહીત લૂનાં રાનારી તથા સમદર્શી કર્માદિ શરીર છોટીને માવથી મવઓયને તરે છે. તે ઉત્તમ ક્રિયા કરતાં મવ ઓયને તરે છે. અને જે ઘણ અમ્મમ પરપ્રદર્શી રહિત છે. ને શુક્ત છે. પૃથલે જે નિર્મલ માવથી શબ્દાદિ ત્રિપયનો રાગ ત્વજે તે વિરત છે, અને મુક્તપણે તથા વિરતપણે જે વિરુપાત છે, તેજ મુનિમવ ઓયને તરે છે, અથવા ને તર્પો છે, પણ જાણવું જે મુનિ આ પ્રમાણે મુક્ત અને વિરતપ્રધાર્યા ચિત્તપા ન ધયા, તે ક્રેયા દુઃખી ધયો તે વલાવે છે.

હવસુસુળી અપાળાપ, તુલ્હણ ગિલાહ વત્તપ, પ્સવોરે પસંસિપ, અત્ત્વેહ લોયસંજોમં પ્સ નાપ પવુશ્વહ(સ્તુ ૧૦૦

વસુ દ્રવ્ય છે. અને મવ્ય અર્થમાં ઉત્પન્ન પર્યું છે. તે મોશરૂપી મવ્ય દ્રવ્ય છે. પૃથલે મુકિ ગમન યોમ્મ જે દ્રવ્ય ને વસુ છે. અને સ્વરાય માર્ગે વપરાય તે દુર્વસુ છે. પૃથલે દુરુપયોગ કરનાર જે મુનિ છે. તે મોશમમનને અયોમ્મ છે. (અર્થાત્ ને સંધમરૂપ મળુને સોટ માર્ગે ને છે, તેથી તેનો માક્ષ ન ધાય.) આમ પ્રાચી યાય ? તે કહે છે. તોર્વકરના ઉપદેશનો મુન્ય વર્તી સ્વેચ્છાચારી વને છે. પ્રશ્ન—પ્રાચી ને સ્વછંદી વને છે. ? ઉત્તર—પ્રથમ કહેલા ઉદેશામાં વનાવવું છે. તે મવત્વં મર્ટી માણવું. તે આ પ્રમાણે છે. મિથ્યાત્ત્વથી મોટીત લોક છે. તેમાં તત્ત્વ સમજવું દુર્લભ છે અને વ્રતોમાં આત્માને રોકવો તે વ્રત્ત છે. અને રતિ મરવિને શાધથી ધયા પાંચ દિન્દિયના ત્રિપયમાં દૃષ્ટ અનિદ્રમા સમમાય માવવો તથા માન્ત (નિરસ) તથા નૃલ્લવો આશર કરવો પ્રાચી મોર્વકરનો આશા નમનારતી

ધાર ઉપર ચાલવા માફક પાઠવી કઠળ છે. તથા અનુકૂલ પ્રતિકૂલ જુદા જુદા ઉપસર્ગો સહેવા કઠળ છે. અને તે ન સહેવાનું કારણ અનાદિ અતીત કાલ સુલ્લની ભાવના જીવને છે. તે સ્વભાવથી દુઃસ્વપ્નાં વીકળ અને સુલ્લનો પ્રિય બનીને વીતરાગની આજ્ઞાને પાઠવો નથી. તેમાં દુઃસ્વ માને છે. કારણકે આજ્ઞા સહન કરવાની છે. સુલ્લ કે દુઃસ્વમાં સમભાવ રાલવાનો છે, તે ખૂલી પરવશ બની તુચ્છ પટલે, પાપના ઉદયથી દ્રવ્યથી, નિર્ધન અથવા, ઘટ અથવા જલ વિગેરેથી રહિત બને છે. (પીવાને પાણી પળ મળતું નથી.) તથા ભાવથી રિત્ત પટલે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તેને મળતું નથી; પટલે તે મૂર્ધ સાધુને કોઈપ્ર મશ્ન કરતાં જવાબ આપવામાં અશક્ત હોવાથી બોલવાને શરમ આવે છે, અથવા, જ્ઞાનવાઝો છતાં, ચારિત્રભ્રષ્ટ હોવાથી; સ્વરં બોલતાં પોતાની પૂજા નહીં થાય; માટે શુદ્ધ માર્ગ કહેવાના અવસરે બોલતાં શરમાય છે. પોતે પરિગ્રહ રાલે ત્યારે કોઈ પૂછે કે, સાધુને ધન રાલવું કલ્પે ? ત્યારે પોતે કહે કે:—ધન રાલવામાં દોષ નથી; પૂઠું રવોડું પળ બોલે. જે કષાયરૂપી—મહાવિષનો ટાઢનાર ભગવાનની આજ્ઞા પાઠનાર તે ‘સુલ્લ’ મુનિ છે, તે જ્ઞાનથીમરેલો મધુના કહેલા માર્ગને વતાવનારો કર્મને વિદારવાથી વીર વનેલો ઉત્તમ પુરુષોપ્ર મશંસેલો છે. (જે આજ્ઞા પાઠે તે મશંસા તથા સદ્ગતિને પામે; અને જે આજ્ઞા ન પાઠે; તે અપમાન અને દુર્ગતિ પામે.)

વઢી “અચ્ચેઈ” ભગવાનની આજ્ઞાને અનુસરનારો વીરપુરુષ અસંયત લોકથી જે મમલ થાય તેને ત્યજે છે, તે લોક વે પ્રકારના છે. પટલે—વાહ, ધન, સોનું, માતાપિતા વિગેરેમાં મમલ થાય છે, તે તથા હૃદયમાં રાગદ્વેષ વિગેરે અથવા તેનાથી વંધાતાં આઠ પ્રકારનાં કર્મ, તે અખંતર લોક (મમલ્) છે તેનો સંયોગ ઉઢંવે છે, અર્થાત મમલ્ ત્યાગે છે.

જો, એમ છે તો, શું કરવું ! તે કહે છે:—જે આ લોકના મમલ્નું ઉઢંધન છે, તે સારો માર્ગ પટલે, મોક્ષામિલાધિઓનો આચાર

હે તે કહે છે:—અથવા ‘પરં’ તે આત્મા છે, તેને મોક્ષમાં લઈ જાય છે, તે ‘નાય’ (માગથી સૂત્ર પ્રમાણે) છે તેનો અર્થ આ છે. કે જે, લોકનો સંયોગ ત્યજે; તેજ શ્રેષ્ઠ આત્માના મોક્ષનો ન્યાય છે. સદુપદેશથી મોક્ષ મેલ્લવનારો કહેવાય છે.

एम हो; पण, ते उपदेश केवो છે તે કહે છે:—

॥૪૦૮॥

આત્મા

જં દુઃખં પવેદયં इह माणवाणं, तस्म दुःखस्स कुत्सला परिद्वमुदाहरन्ति, इह कर्ममं परिज्जाय, सव्वसो जेअणन्नदंसी, से अणन्नारामे, जे अणणारामे, से अणन्नदंसी, जहा पुणस्स

કરથઈ, તહા તુચ્છસ્સ કરથઈ, જહા તુચ્છસ્સ કરથઈ જહા પુણસ્સ કરથઈ (સુ૦ ૧૦૧)

જે દુઃખ અથવા દુઃખનું કારણ અથવા, લોકના મમત્વથી વન્ધાતું કર્મ તીર્થકરોણ વતાવ્યું છે કે, આ સંસારમાં જીવોને આવાં કરનારા; બોલે તેવું પાલનારા, નિદ્રા જીતેલા; इन्द्रियो वश राखनारा, देशकाळ विगेरेનું સ્વરૂપ જાણનારા; उत्तम गुणोवाळा साधुओ विगेरे आवी परिज्ञा वतावे છે કે, દુઃખોનું મૂલ કારણ તથા, તેનું રોકાવાનું કારણ આ પ્રમાણે છે. તે જાણીને જ-પરિજ્ઞાવહે પ્રત્યા-સ્થાન પરિજ્ઞાવહે પાપને ત્યાગે છે. વળી, ઉપર દુઃખ થવાનો વિચાર વિગેરે મનુષ્ય તથા વીજા જીવોનું કહું તે દુઃખ જાણવાની તથા દુઃખનું મૂલ પાપ ત્યાગવાની બે પ્રકારની પરિજ્ઞા-ગીતાર્થ સાધુઓવતાવી. તે પરિજ્ઞા કરીને તથા, પાપનાં મૂલ આશ્રવદ્વાર જાણીને છોડવા તે કહે છે:—

જ્ઞાનનું શત્રુપણું (મળનારને વિદ્ય કરવું) વિગેરે કરવાથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ બન્યાય છે. તેમ આઠે કર્મ સંબંધી જાણીને પ્રત્યા-
હ્યાનપરિજ્ઞાવહે પાપ હોડીને તેના આશ્રવદ્વારમાં મન-વચન-કર્ત્ત્વા-કર્તાવવા તથા અનુમોદવાવહે પોતે ન વર્તે, અથવા, સર્વથા
જાણીને કહે છે. સર્વથા ‘પરિજ્ઞાન’ તે કેવળીને ગળધરને અથવા ચૌદપૂર્વિ સાધુને છે.

અથવા સર્વથા ‘કહે છે’ છૂટલે આક્ષેપણિ વિગેરે ચાર પ્રકારની ધર્મકથા છે તે ટિપ્પણમાં નીચે મુજબ છે.

સ્થાપ્યતે હેતુ દૃષ્ટાન્તૈઃ સ્વમતં યત્ર પઠિહતૈઃ । સ્યાદ્વાદ ધ્વનિસંયુત્કં સા કથાઽધ્ધેપણી મતા ॥૧॥

હેતુ અને દૃષ્ટાંત વહે પંહિતો જેમાં સ્યાદ્વાદવાદને અનુસરી જે વચન બોલે, તે વચનયુક્ત જે કથા તે આક્ષેપણી છે.

મિથ્યાદૃશાં મતં યત્ર, પૂર્વાપરવિરોધકૃત્ ॥ તન્નિરાક્રિયતે સદ્ધિઃ સા ચ વિધેપણીમતા ॥૨॥

મિથ્યાદૃષ્ટિઓના મતને તેમનો પૂર્વ અપર વિરોધ વ્તાવી ઉત્તમ પુરુષો તેનો નિષેધ કરે, તે કથા વિધેપણી છે.

યસ્યાઃ શ્રવણ મા ંળ, મહેન્મોક્ષામિલાધિતા ॥ મઢ્યાનાં સા ચ વિદ્ધદ્ધિઃ પ્રોક્તા સંવેદનીકથા ॥૩॥

જેના સાંમલવા માત્રથી મવ્ય પુરુષોને મોક્ષની અમિલાવા થાય, તેવી વિદ્વાનોની કહેલી કથાને સંવેદનીકથા કહે છે.

યત્ર સંસારમોગાદ્ધ, સ્થિતિલક્ષણવર્ણનમ । વૈરાગ્ય કારણં મઢ્યૈઃ સોક્તા નિર્વેદનીકથા ॥૪॥

જે સંસાર મોગના અંગોની સ્થિતિના લક્ષણનું વર્ણન છે અને વૈરાગ્યનું કારણ છે તેવી કથાને મવ્ય પુરુષો કહે છે તે નિર્વેદનીકથા જાણવી તે કથા કેવી છે. તે કહે છે વીજું છૂટલે જૈન સિવાયનું જે તત્ત્વ તેને માને તે અન્યદર્શી-તથા ન અન્યદર્શી તે યથાપોથ્ય

પદાર્થ જાણનારો સમ્યક્દષ્ટિ જિનવચન માનનારો ગીતાર્થ સાધુ છે તે મોક્ષ સીવાય વીજા માર્ગમાં રમતો નથી.

હેતુ અને હેતુવાળા—ભાવવડે સૂત્રને જોડવા કહે છે કે જે યગવાનના ઉપદેશથી અન્ય સ્થાનમાં સ્મૃણતા ન કરનારો તે અનન્ય-દર્શી છે અને જે અનન્યદર્શી છે તે વીજે રમે નહીં કહું છે કે—

“શિવમસ્તુ કુશાસ્ત્રાણાં વૈશેષિકઘટિ તંત્ર વૌદ્ધાનામ્ । ચેષાં દુર્વિહિતત્વાદ્ધગવત્યનુરજ્યતે ચેતઃ ॥૧૧”

કુશાસ્ત્રો જો, “વૈશેષિકપટિતંત્ર” તથા વૌદ્ધનાં રચેલાં છે, તેમનું પળ મહું યાઓ; કારણકે, તેમનામાં વિસંવાદ જોઈને જિને-

શ્વિરના વચનમાં અમારું મન રંજિત થાય છે.

આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહેલ છે, તે કહેનાર રાગદ્વેષ દૂર કરનારો થાય છે તે વતાવે છે.

જહા પુણ્ણસ્મ. વિગેરે. તીર્થંકર, ગણધર, આચાર્ય વિગેરે જે પ્રકારે હિન્દ્ર ચક્રવર્તી માંડલીક રાજા વિગેરે પુન્યવાન—જીવને ઉપદેશ કરે છે. તેજ પ્રમાણે કઠીયારા વિગેરે તુચ્છ જીવોને પણ ઉપદેશ કરે છે. (વંતેમાં તેમનો સમભાવ છે,) અથવા પૂર્ણ તે જાતિ, કુલ, રૂપ, વિગેરેથી પુન્યવાન

હે, અને નીચ જાતિ કુરુપવાળો તે તુચ્છ છે, અથવા, વિજ્ઞાનવાળો પૂર્ણ તથા, અન્ય સામાન્ય બુદ્ધિવાળો તુચ્છ છે, તે દરેકને ઉત્તમ પુરુષો સમાનભાવે ઉપદેશ કરે છે. કહું છે કે:—

“જાનૈશ્વર્યધનોપેતો, જાલ્યન્વય બલાન્વિતઃ । તેજસ્વી મતિમાન રહ્યાતઃ પૂર્ણસ્તુચ્છા વિપર્યયાત્ ॥૧૨”

જ્ઞાન, ઈશ્વર્ય અને ધનવાળો, તથા જાતિવંશ, તથા વલ્લવાળો તેજસ્વી, બુદ્ધિમાન પ્રહંયાત યુગુવાળો પૂર્ણ કહેવાય; અને તેથી રહિત તે તુચ્છ કહેવાય. આનો પરમાર્થ આ છે કે, સાધુઓ, મિશ્રુક વિગેરેને તેના કલ્યાણ માટે સ્વાર્થ રાહ્યા વિના ઉપદેશ કરે છે. તેજ પ્રમાણે ચક્રવર્તી વિગેરેને પણ ઉપદેશ કરે છે.

અથવા ચક્રવર્તી વિગેરેને સંસારથી પાર હટાવવાના હેતુને જેવા આદરથી કહે છે, તેજ પ્રમાણે મીશ્રુકને પણ કહે છે. આ વા-
ન્યથી સાધુમાં ‘નિરીઢતા’ (નિસ્પૃહતા) વતાવી.

પણ યુવો નિયમ નથી કે, વધાને એક સરસીરીતે કહેવું; પણ જેમ જેને વોધ લાગે તેમ તેને કહેવું; ઇદલે, બુદ્ધિમાનને સમ-
જાવવું હોય તો સૂક્ષ્મ વાત કહેવી; અને સામાન્ય બુદ્ધિવાળાને સાદી વાત કહેવી; તથા રાજાને કહેતાં તેના અધિપાયને અનુસરીને
કહેવું; ઇદલે, ઉપદેશકે વિચારવું કે, આ રાજા અન્યદર્શનના આગ્રહવાળો છે કે, મધ્યસ્થ બુદ્ધિવાળો છે કે સંશયવાળો છે ? કે,
સંશયરહિત છે ? તથા આગ્રહવાળો છતાં, કુતીર્થિઓઈ કદાગ્રહવાળો વનાવ્યો છે કે, પોતે કદાગ્રહી છે ? જો યુવો હોય; તો, તેને આ
પ્રમાણે કહેતો ક્રોધ થાય. જેમકે:—

“દશસૂના સમશ્ચક્રો, દશચક્રિસમો ધ્વજઃ । દશધ્વજાસમો વેશ્યા, દશવેશ્યા સમો નૃપઃ ॥૧॥”

દશસૂના સમાન ચક્રો છે, અને દશચક્રો સમાન ધ્વજા છે. અને દશવેશ્યા સમાન વેશ્યા છે. અને દશ વેશ્યા જેવો એક રાજા છે.
માટે (આવું ન બોલવું.) તેની મત્તિ રુદ્ધ, વિગેરે દેવતા ઉપર હોય; તો, તેવું ચરિત્ર કહેતાં તેને તેના પાપના હૃદયથી સત્ય

કહેતાં પળ, મોહ હત્પન્ન થતાં દેવી થાય; અને દેવી થઈને શું કરે તે પળ કહે છે:—

અવિ ય હળે અળાહયમાળે, ર્થપિ જાળ સેયંતિ નરિથ, કેયં પુરિસે કં ચ નણ ?
 ઘસ વીરે પસંસિણ, જે બઢ્ઢે પહિયમોયણ, ડહ્ડં અહં તિરિયં દિસાસુ સે સવઞ્ચો સવ
 પરિજ્ઞાચારી, ન લિપ્યઈ છળ પણ વીરે સે મેહાવી અણુઘાયળ રે વન્ને જે ય બન્ધ
 પમુક્કલ મન્નેસી કુસલે પળ નો બઢ્ઢો નો મુકે ॥ (સુ૦ ૧૦૨)

ક્રોધાયમાન થયલો રાજા વાત્તાથી અપમાન કરે; અને તેનું ગાયું ન ગાવાથી વલતે મારવા પળ તૈયાર થાય; ણદલે, લાકડી-
 વાલકાથી સાથુને મારે કહું છે કે:—

‘નરથે લ ય નિટ્ટવણં વંધળ નિંહુભળ કહગમહો લા । નિલિસયં લ નરિંદો કરેજ સંઘપિ સો કુહો ૧૧’
 ક્રોધાયમાન થયલો નિષ્ઠાપન કરે; વંધન કરે; દેશનિકાલ કરે; સેનાપાસે માર મરાવે; અથવા, પોતાનાં રાજ્યમાં આવતાં વંધ
 કરે અથવા સંઘને પળ દુઃલ આપે; તે પ્રમાણે, તત્ત્વનિક (વિનોરે નો) હપાસક-નંદવલ્લી કથાથી ણદલે, હુલ્લી હત્પત્તિના કથા-
 નકથી; ભાગવત મતનો મલ્લિગ્રાહનાં દહાંતથી રોદ્રમતનો પેટાલનો પુત્ર સત્યકી હમાના દહાંતને સાંપલ્લવાથી દેવી થાય છે. (વીજા
 મતના ગુણો ન લોતાં ર્ષારૂપે કથાઓ લોડી કાઢેલ છે, તેવી કથા કહેતાં વીજા મતવાલ્કાને ક્રોધ થાય છે. માટે, વને ત્યાંસુથી

ગુણપ્રાપ્તિનીજ કથા કરવી;) અથવા ખીલારી કાળોફુટ (શાયપગની રોઢવાલો) તેને હરેશીને ધર્મફલના ઉપદેશરૂપ-કથા કહેતાં તેને ક્રોધ થાય. આ પ્રમાણે, વિધિ ન જાણનારો કથા કહે; તો, તેને વાધા (પીડા) થાય છે, તથા તેમાં પરલોકનો પણ કંઈ લાભ નથી વિગેરે જાણવું, જોકે, મુમુક્ષુને ધર્મકથાપરના હિત માટે કહેતાં પુન્ય છે, પણ જો, કહેનાર સમાને ન ઓલવે; અને દ્રેષદું વચન બોલે; તો, તેને શાસ્ત્રકારે પુન્ય વતાવ્યું નથી.

અથવા રાજાનું અપમાન થતાં ધર્મકથા કહેનાર સાધુને ઢળે; પટલે, રાજા પશુવધનો યજ્ઞ કરે; તથા, શ્રાદ્ધ, હોમ, વિગેરે કરે; તેમાં, ધર્મ માનતો હોય; તે સમયે ધર્મકથા કહેનાર સાધુ રાજાના સાંભળતાં કહે કે:—તેમાં ધર્મ નથી; તો, રાજા ક્રોધી થઈને દુઃખ આપે. અથવા, જે જે અવિધિય કહે; તેમાં પણ સાધુને શ્રેય નથી. તે વતાવે છે.

સાક્ષર પંદિતની સમાપ્તિ પક્ષહેતુ દૃષ્ટાંત વિગેરે છોડીને પ્રાકૃત ભાષામાં કહેવું તે અનુચિત છે, તથા મૂર્ખાની સમાપ્તિ તત્ત્વ સમજાવવા જવું; તે પણ અનુચિત છે. પણ પ્રમાણે કંઈપણ અનુચિત કાર્ય કરતો સાધુ જૈનધર્મની હીલનાજ કરે છે, અને તેને પાપનોજ વન્ધ છે, તેનું કલ્યાણ થવાનું નથી; માટે, તેવા વિધિ ન જાણનારા પુરુષે મૌન ધારણ કરવું વધારે સારું છે. (કે બીજાને ક્રોધ ઉત્પન્ન કરી અશુભકર્મ પોતે ન વાંચે.) કહું છે કે:—

‘સાવજ્ઞાણવજ્ઞાણં વચણાણં જો ન યાણદ્ વિસેસં । હુતુંપિ તસસ ન સ્વમં, કિમંંગ પુણ દેસણં કાડં ॥૧॥’
જેને સાવધ અને નિર્વંધ વચનનું જાણપણું નથી; તેને બોલવાનો પણ અધિકાર નથી. તો, તેને ઉપદેશ આપવાનો અધિકાર

કયાંથી હોય ? આ પ્રમાણે છે. તો, ધર્મકથા કેવીરીતે કરવી તે કહે છે:—જે, પોતાની હિન્દ્રિયોને વશમાં રાखનારો છે, અને વિષય વિપત્તો વેરી છે, સંસારથી ઉદ્દેગ મનવાલો છે, અને વૈરાગ્યથી જોતું હૃદય સ્વેચ્છાપૂર્ણ છે, તેવો માણસ ધર્મને પૂછે; તો, તે સમયે આચાર્ય વિગેરે ધર્મકથા કહેનારે વિચારણું કે, આ પુરુષ કેવો છે ? મિથ્યાદૃષ્ટિ છે કે ભદ્રક છે ? અથવા, કેવા આશયથી પૂછે છે ? ઇત્યદિ- દેવ કયો છે ? ઇત્યદિ મત માન્યો છે ? વિગેરે વિચારીને યોગ્ય ઉત્તર સમયે ઉચિત કહેવો તે વતાવે છે.

ઇત્યો સાર આ છે કે ધર્મકથાની વિધિ જાણનારે પોતે આત્મમાં પરિપૂર્ણ હોય તે સાંખ્યલનારનો વિચાર કરે કે દ્રવ્યથી તે કેવો છે. તથા આ ક્ષેત્ર કેવું છે ? જેમાં તત્ત્વનિક ભાગવત અથવા બીજા મતવાલા અથવા પતિત સાધુ, અથવા ઉત્કૃષ્ટ સાધુઓ આ ક્ષેત્રને કેવા રૂપમાં વનાવ્યું છે. અને કાલ તે સુકાલ છે કે દુકાલ છે. અથવા વસ્તુ મળે તેમ છે કે નહીં. અને ભાવથી જોતું કે પૂછનાર માણસ મધ્યસ્થ ભાવવાળો છે. કે રાગી દ્વેષી છે, વિગેરે વિચારીને જેમ તે વાંચ પામે, તેવી ધર્મકથા કરવી. ઉપરના ગુણવાળો માણસ ધર્મકથા કરવાને યોગ્ય છે. બીજાને અધિકાર નથી. કહું છે કે—

‘જો હેઊવાયપવસ્થામિ, હેઊઓ આગમન્મિ આગમિઓ । સો સસમયપણવઓ સિદ્ધંત વિરાહકો અણ્ણો ।૧।’
જે હેતુવાદ પક્ષમાં હેતુને વતાવનાર છે. આગમમાં આગમ વતાવનાર છે. તે સ્વસમયનો પ્રજ્ઞાપક (ઉત્તરિત કરનાર) અને બીજો સિદ્ધાંતનો વિરાધક છે. (જો પૂછનાર હેતુ માને તો હેતુ વતાવે અને યુક્તિથી સિદ્ધ કરે અને આગમ પ્રમાણ માને તો આગમ વતાવે તે વત્તેનો જાણનારો બીજાને ધર્મકથા કહે તે યોગ્ય છે.)

જે ઉપર પ્રમાણે ધર્મકથાની વિધિને જાણનારો છે. તે પ્રશસ્ત છે, અને જે પુન્યવાન અને પુન્યહિનને ધર્મ કથામાં સમદૃષ્ટિનાં વિધિ જાણે છે. તથા સાંખ્યનારનો વિવેક કરી શકે તેવા ગુણવાળો કર્મને વિદારણ કરનાર વીર સાધુ, ઉત્તમ પુરુષોથી વચાળા-
 ઇલો છે. વઢી તેનું વર્ણન કરે છે.

‘જે વઢે’ વિગેરે.

તે આઠ પ્રકારના કર્મવઢે અથવા સ્નેહ રૂપ સાંકઢ વિગેરેથી વંધાઈલા માણીઓને ધર્મકથા સંખ્યાવાવા, વિગેરેથી સુકાવનારો થાય તેજ તીર્થંકર ગણધર અથવા આચાર્ય વિગેરે ઉપર કહેલી ધર્મકથાની વિધિ જાણનારો છે.
 તે વયે સ્થાને રહેલા જીવોને સુકાવે છે ? તે કહે છે. ડંચે રહેલા ડ્યોતિષી વિગેરેને તથા નીચે ધવનપતિ વિગેરેને તથા તિર્યંચ તથા મનુષ્યને વોધ આપે છે; (દેવતાના જીવો સમ્યક્ત્વ પામે અને તિર્યંચ પર્વેદ્રિય ચારિત્રનો થોડો ભાગ અને મનુષ્ય પૂર્ણ ચારિત્ર પળ પામે.)

વઢી તે વીર પુરુષ વીજાને સુકાવનારો હમેશાં વજે પરિજ્ઞાપ પોતે ચાહે છે, ઇટલે સર્વોત્તમ જ્ઞાને યુક્ત છે, અને સર્વ સંવર ચારિત્ર પાઢનાર છે, તે પોતે જે ગુણોને મેઢવે છે તે કહે છે:—

પોતે હિંસાથી થતાં પાપે હેપાતો નથી; (ઈટલે કોહની હિંસા કરતો નથી.) (શ્વળનો અર્થ હિંસા કર્યો છે,) તે મેવાવી (બુદ્ધિમાન) પળ છે, ઇટલે, જેનાવઢે જીવો ચાર ગતિમાં ધમે તે અળ (કર્મ) છે, તેનો યાત કરે; તે સ્વેદને જાણનારો નિપુળ મુનિ છે. ઇટલે તે કર્મ ક્ષય કરવાનો ઉદ્યમ કરનારા મોક્ષાભિલાષીઓને કર્મ ક્ષય કરવાની વિધિ વતાવનાર પળ છે, તે મેવાવી, કુશઢ, વીર મુનિ છે,

તથા, જે પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ, પ્રદેશ. એમ ચાર પ્રકારનાં બન્ધનાથી મોક્ષ કરાવે; અથવા તેનો ઉપાય બતાવે; તે ‘અન્વેષિ’ પણ છે, (તે પૂર્વનાં વાક્ય સાથે જોડવું;) પટલે, જે જીવ હૃદયને દૂર કરે; સ્વેદને જાળે; તે મૂઠાં ઉત્તર પ્રકૃતિના મેદોવદે મિત્ર, તથા યોગનિમિત્તે આવતી કર્મપ્રકૃતિ, તથા કષાય-સ્થિતિવાળી કર્મની બન્ધાતી અવસ્થાને જાળે છે. વાંધવું; સ્પર્શ કરવો; નિષ્પત્ત કરવું; નિકાચિત્ત કરવું. આ કર્મ પરિણામને આશ્રયી બન્ધાય છે, અને સારા ભાવથી તેનો નાશ થાય છે, એ વચ્ચે તે જાળે છે.

પ્રશ્ન—આ ફરીથી કેમ કહ્યું ? ઉત્તર—પુનરુક્ત દોષ લાગતો નથી; કારણકે, એનાવડે કર્મ છોડવાનું બતાવ્યું છે.

પ્રશ્ન—ઉપર બતાવેલા ગુણોવાળો સાધુ હ્રદયસ્થ કહેવો કે, કેવલી કહેવો ? ઉત્તર—ઉપરનાં વિશેષણ કેવલી સાધુને ન યદે; માટે, હ્રદયસ્થ લેવો; તો કેવલીની મી વાત. પ્રશ્ન—કુશલ સાધુના કેવા ગુણો હોવા જોઈએ ?

ઉત્તર—કુશલ પટલે, જેણે યાતિકર્મનો સંપૂર્ણ ક્ષય કર્યો છે, તે તીર્થંકર અથવા, સામાન્ય કેવલી છે.

અને હ્રદયસ્થ—યાતિકર્મથી બન્ધાયલો મોક્ષાર્થી તથા, તેના ઉપાયને શોધનારો છે, અને કેવલી પોતે યાતિકર્મનો ક્ષય થવાથી પોતે કર્મથી બન્ધાયલો નથી; પણ, અઘાતિ ચાર કર્મ જે ભવ ઉપગ્રહીક છે, તે તેને હોવાથી પોતે મુક્ત પણ નથી; અથવા, તેવા ગુણીને હ્રદયસ્થજ કહીએ છીએ. કે, ‘કુશલ’ ને, જેણે જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્ર મેળવેલું છે, તથા મિથ્યાત્ત્વ, અને વાર કષાયોનો ઉપશમ કરેલો હોવાથી; તેને હ્રદયમાં ન હોવાથી તે ‘બન્ધ’ ન કહેવાય. આ પ્રમાણે, ગુણવાન સાધુ કુશલ હોય; પછી, તે કેવલી હોય કે, હ્રદયસ્થ હોય; પણ તે સાધુના આચારને પાલતો હોવો જોઈએ. જેમ સાધુ માટે કહ્યું; તેમ, બીજા મોક્ષાભિલાષીએ પણ વર્તવું તે બતાવે છે.

સે જં ચ આરમે જં નારમે, અગારહં ચ ન આરમે, છળં છળ પરિણાય લાગસદ્ધં ચ સવસો (સુ૦ ૧૦૩)

જે સંયમ અનુષ્ઠાનને સંપૂર્ણ કર્મક્ષય માટે આદરે; તે પ્રિચ્છાત્વ અવિરતિ વિગેરે સંસારનાં કારણને ન આરંભે; ઇટલે, સાધુપણું આરાધે; અને સંસારીપણું છોડે; ઇટલે, અદારે પ્રકારનાં પાપો વિગેરે જે એકાંતથી દૂર કરવાનાં છે, તેવાં પાપો છોડીને સંયમ અનુષ્ઠાનને કરીને મોક્ષ પામે; અને કેવલી, અથવા, ઉત્તમ સાધુઓ જેને અનાર્ચીર્ણ કહું; તે પોતે ન કરે; અને મોક્ષ અનુષ્ઠાન કરે. વલી, જિનેશ્વરે ત્યાગવા યોગ્ય કહું; તેમાં મુલ્યત્વે હિંસા છે. તે હિંસાનાં કારણને જાણીને સાધુ તેને છોડે. જ્ઞ-પરિજ્ઞાણ જાણે; અને પ્રત્યાહવાન પરિજ્ઞાણ ત્યાગે; અથવા, ક્ષણનો અર્થ હિંસાને વદલે સમય લઈ; તો સમયને જાણીને તે કાલે તે કામ કરે.

વલી લોક જે ગૃહસ્થો છે, તેમને સુત્રની અખિલાષા છે, અથવા, તે કારણે તેને પરિગ્રહની સંજ્ઞા છે, તેવી સંસારી-વાસનાને સાધુ છોડે, તે મન, વચન, કાયાથી પોતે ન કરે, ન કરાવે; ન અનુમોદે; તેથી કહું કે:—ઉપરના ગુણવાલો ધર્મકથા-વિધિ જાણનારો, વન્ધ્યાયલા ને મુકાવનારો કર્મને હેતુવામાં કુશલ, અને વન્ધ-મોક્ષની રવોલ કરનારો મુમાર્ગે ચાલનારો, કુમાર્ગને સમજી અદાર પાપને રોકનારો, સંસારી-લોકની સ્થિતિ ચાળારો જે મુતિ છે, તેને શું થાય તે વતાવે છે.

ઉદ્દેસો પાસગરસ નરિથ, વાલે પુળે નિહે કામસમણુન્ને અસમિય દુવલે દુવલો દુવલાપામેવ
આવદં અણુપરિચદ્દહ, (સુ૦ ૧૦૪) તિવેમિ લોકવિજયાધ્યયનમ ॥૨॥

જે પરમાર્થથી જોનારો છે, તેને ત્રીજા ઉદ્દેશાથી લઈને આ ઉદ્દેશાના હેઠા સુધી જે દોષ વતાવ્યા; જેનાથી નારકાદિ ગતિ મો-
ગવતી પહે; તે ઉદ્દેશો છે, તે ગીતાર્થ સાધુને ન હોય; તથા વાલ (મૂર્ધ) સંસાર મેમી હોય; તે સ્નેહ કરીને કામની ઇચ્છાથી દુઃખના
આવર્તમાંજ વારંવાર વર્તે છે. एवું હું કહું છું. (ટીકાના શ્લોક ૨૫૦૦ છે.) છઠ્ઠો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો. સૂત્ર અનુગમ તથા સૂત્રાલાપક
નિષ્પન્નનિર્લેપો સૂત્રને સ્પર્શ કરનારી નિર્યુક્તિ સહિત પૂરો થયો નયોતું વર્ણન વીજે સચલે કહું છે. અહીં સંક્ષેપામાં જ્ઞાન ક્રિયાનું પ્રધા-
નપણું જાણવું. તેમાં પળ પોતે જ્ઞાનવાલો જ્ઞાનને ઇકાંત રવેંચે અને ક્રિયા ઉઠાવે અથવા ક્રિયાવાલો ક્રિયાને પકડી રાखે તો તે મિ-
થ્યાત્વી છે. શિષ્યને ઇમ કહું કે તમારે વર્તેને અપેક્ષાપૂર્વક સમજીને વંતેને આરાધવાં ઁ જ્ઞાતિ

લોકવિજયનામતું વીજું અધ્યયન સમાપ્ત થયું.

इति श्री आचाराज्ञसूत्रे द्वितीयो भाग समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥

સમાપ્ત.

॥ इति श्रीआचारङ्गसूत्रेद्वितीयोभागः समाप्तः ॥

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

(श्रीसुधर्मस्वामीय रचेळुं अने श्री श्रुतकेवलीभद्रबाहुरचित निर्युक्तिसहित)

। आचारान्नसूत्रम् ॥ भाग त्रीजो

(मूळ अने दीक्षाङ्गाचार्ये रचेली टीकाना भाषांतरसहित)

जामनगरनिवासी स्व० पण्डित हंसराजभाई श्यामजीना स्मरणार्थे

छपावी प्रसिद्ध करनार—पण्डित हीरालाल हंसराज (जामनगरवाला)

१९८९

पडतार किंमत रु. २-८-०

श्रीजैनभास्करोदय प्रिन्टिंग प्रेसमां छापुं जामनगर.

प्रति २००

॥श्रीजिनाय नमः॥

॥ श्रीआचारान्नसूत्रम् ॥

(मूल अने शिलांकाचार्ये रचेली टीकानुं भाषांतर)

भाग त्रीजो

छपावी प्रसिद्ध करनार—पण्डित श्रावक हीरालाल हंसराज (ज्ञामनगरवाळा)

(द्वितीयाण्य नामनुं त्रीजुं अध्ययन.)

वीजुं अध्ययन कहुं हवे त्रीजुं कहे छे. तेनो आ प्रमाणे संबंध छेः—पूर्वे शस्त्रपरिज्ञा नामना पहिला अध्ययनमां आ अध्ययननो अर्थधिकार कह्यो छे. के शीत, अने गरमीनो अनुकूल के प्रतिकूल (शुष्क-दुःख) परिषद आवे; तो, समभावे सहन करवो. ते हवे कहे छेः—

अध्ययननो संबंध शस्त्रपरिज्ञामां कहेल महाव्रतने धारण करेला; अने, लोकविजय नामना अध्ययनमां बतावेल संयम पाळनारा

તથા કષાય વિગેરેને જીતનારા મોક્ષાખિલાગીસાધુને કોઈ વચ્ચે અંતુકુલ કે પતિકુલ પરિવહ આવે છે, તે વચ્ચે મન નિર્મલ રા-
સીને તેને સમભાવે સહન કરવા. એ પ્રમાણે, સંવંધથી આ ત્રીજું અધ્યયન વતાવ્યું છે. એના ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગદ્વાર થાય છે.
તેમાં ઉપક્રમમાં અર્થાધિકાર બે પ્રકારે છે, તેમાં અધ્યયનનો અર્થાધિકાર પૂર્વે કહ્યો છે. અને ઉદ્દેશનો અર્થાધિકાર હવે નિર્યુક્તિકાર વતાવે છે.
પદમે સુત્તા અસ્સંજયત્તિ. ? વિદ્ધે દુહ અણુહવંતિ. તદ્દે ન હુ દુવચ્છેપં, અકરણ યાએ વ સમણુત્તિ. ૧૧૮
ઉદ્દેસંમિ ચઉરથે, અહિગારો ઉ વમણં કસાયાણં । પાવ વિરહંઓ વિડણો, ઉ સંજમો દ્વરથ મુકુલુતિ ॥૧૧૯॥

(૧) પહેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યું છે કે:—જે ભાવનિદ્રામાં સુતા છે, તે સારા વિવેકથી રહિત છે.

પ્રશ્ન:—તે કયા છે ? ઉત્તર:—જે ગૃહસ્થો છે તે.

તે ભાવથી સુતેલાઓના દોષ કહે છે. તથા જે ભાવથી જાગતા છે, તેના ગુણોને વતાવે છે. મૂઝ ‘જરામચ્ચું વિગેરે.

(૨) બીજા ઉદ્દેશમાં જે ગૃહસ્થો ભાવનિદ્રામાં સુતેલા છે, તેમને થતાં દુઃખો વતાવે છે. તે મૂઝ ‘કામેસુ ગિદ્ધા’

ત્રીજામાં કહ્યું છે કે:—ફક્ત દુઃખ સહન કરવાથી ન સાધુ ન કહેવાય પણ જો, સંયમઅનુષ્ઠાન કરે; તો તે સાધુ છે નહીંતો,
તે સાધુ નહીં. તે મૂઝ કહે છે. ‘સદિદ્દુકલ્લ’

ચોથા ઉદ્દેશમાં કષાયોનું વમન કરવું. દૃઢ છે ન કરવા; અને વાકીનાં પાપો છોડવાં. તે પંઢિત સાધુનું સંયમ છે, અને પ્રથમ
ક્રોધથી લઈને લોભ સુધી કષાયો દૂર થવાથી ક્ષપકશ્રેણિના ક્રમથી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, અને અયાતિકર્મ દૂર થવાથી આઠ

કર્મોનો નાશ થતાં મોક્ષ થાય છે, તે બે ગાથામાં બતાવ્યું છે. નામનિરુપત્તિનિર્લેપમાં ‘શીતોષ્ણીય’ અધ્યયન છે માટે શીત ઉષ્ણ બન્નેના નિર્લેપ કહે છે:—

નામં ઠવણા સાયં, દ્વે ભાવે ય હોઈ નાયઠ્ઠવં ।
 એમેવ ય ઉપહરસતિ, ચઠવિહો હોઈ નિરુપત્તિ નિ. ગા. ૧૨૦૦।

નામ. સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ એમ ચાર પ્રકારે નિર્લેપ છે. તેમાં નામ સ્થાપના સુગમને હોડી દ્રવ્ય નિર્લેપો શીત અને ઉષ્ણનો કહે છે.

દ્વે સીધલ દ્વે, દ્વેચુણહં ચેવ, ઉપહદ્વં તુ ।
 ભાવે ઠ પુનગલગુણો જીવસસ ગુણો અપોગવિહો ૧૨૦૧।

જ શરીર ભવ્ય શરીર હોડી વ્યતિરિક્તમાં ગુણ ગુણીના અભેદપણથી દ્રવ્ય શીત ઠંડા ગુણથી યુક્ત દ્રવ્ય, અથવા શીતનું કારણ જે દ્રવ્ય તે દ્રવ્યના પ્રધાનપણથી તે શીત દ્રવ્ય છે, તે વરફ હિમ કરા વિશેરે છે, એજ પ્રમાણે ઉષ્ણમાં ગરમ પદાર્થ લેવા.

ભાવથી બે પ્રકારે છે એટલે પુદ્ગલાશ્રયી, તથા જીવાશ્રયી-છે, તે ગાથાના બે પદમાં બતાવેલ છે, તેમાં પુદ્ગલાશ્રયી ઠંડો ગુણ ગુણના પ્રધાનપણને બતાવવારૂપે છે, તેમ ભાવ ઉષ્ણમાં પણ જાણવું. જીવને આશ્રયી શીત અને ઉષ્ણ રૂપવાળો અનેક પ્રકારે ગુણ છે. જેમકે ઔદયિક વિશેરેજ ભાવો છે. તેમાં ઔદયિક તે કર્મના ઉદયથી પ્રગટ થયેલ નારકી વિશેરે જીવોને ભવના આશ્રયી પોતાની મેલે કષાય થાય છે તે ઉષ્ણ ભાવ જાણવો. અને ઔપશ્ચમિક તે સાત પ્રકૃતિના ઉપશ્ચમથી ઉપશ્ચમ સમ્યક્ત્વ તથા ચારિત્ર (ચારિત્ર) રૂપ ઠંડો ભાવ છે, તથા ક્ષાયિક ભાવ પણ ઠંડો છે. કારણકે તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ તથા ચારિત્ર રૂપવાળો છે.

અથવા વધા કર્મનો દાહ તે (ક્ષાયિકભાવ) સિવાય ઉત્પન્ન થતો નથી. માટે તે ઉષ્ણ છે. તેજ પ્રમાણે વિવક્ષાથી બીજા પણ બે

પ્રકારે થાય છે (આમ વે ભાવ આવ્યા, વાકીનામાં પળ તેજ પ્રમાણે જાણવા.)

જીવના આ ભવગુણનું શીતપણું અને ઉષ્ણપણાના રૂપનું વર્ણન નિર્ધુત્તિકાર સુલાસાથી પોતેજ કહે છે.

સીયં પરિસહપમાયુવસમવિરઈ સુહં ચઢપહં તુ । પરોસહતચુજ્જમકસાય, સોગાહિવેયારઈ દુવલ્લં દારં ।૨૦૨।

ભાવશીત, તે અહીં જીવના પરિણામરૂપે ગ્રહણ કરે છે. તે આ પરિણામ છે, કે સંયમપર્મામાંથી ન પડતાં સાધુ સકામ નિર્જરામાટે પરિષદો સમભાવે સહન કરવા, તથા કાર્યમાં શિથીલતા એટલે 'વિહારમાં પ્રમાદ' ન કરવો તથા મોહનીય કર્મને જાત કરવું તે સમ્યવત્ત્વ. દેશવિરતિ તથા સર્વ વિરતિ લક્ષણવાળો છે અથવા ઉમગ્મ શ્રેણી આશ્રયી છે. તે અથવા ક્ષપક શ્રેણી આશ્રયી કપાય વિગેરેના ક્ષયરૂપ છે,

વિરતિ—પ્રાણાતિપાત વિગેરેથી દૂર રહેવું તે વિરતિ છે. એટલે તે સત્તર પ્રકારનો સંયમ છે, તથા સુલ્લ એટલે પૂર્વના પુન્યના ઉદયથી મોગવતું તે છે. આ પરિષદ વિગેરે તથા શીત ગરમી વન્નેને ગાથાના વે પદમાં કહે છે:—

પરિષદ પૂર્વે કહેલા સ્વરૂપવાળા છે; અને તપમાં ઉદ્યમ કરવો; તે તપ વાર પ્રકારનું છે, તે જાતિ પ્રમાણે આચરવું; તથા ક્રોધ વિગેરે કષાયો છે, તથા દુષ્ટ ન મલ્લે; અથવા નાશ થાય, તેથી શોક થાય; તે આધિ છે, તથા સ્ત્રી, પુરુષ, નાનુંસક, એમ ત્રણ વેદ છે. અરતિ એટલે, મોહના વિપાકથી ચિત્તમાં મલિનતા થાય તે છે, તથા રોગ વિગેરે દુઃસ્વો છે. આ પરિષદ વિગેરે પીડાકારક હોવાથી આત્મા તપે તેથી ઉષ્ણ છે. આ પ્રમાણે ટુંકામાં ગાથાનો અર્થ છે, અને એનું વિશેષ વર્ણન નિર્ધુત્તિકાર પોતે કહે છે:—પરિષદ,

શીત અને ઉષ્ણતાના કહા; તેમાં મંદબુદ્ધિવાળાને વિચાર વિના શંકા થાય કે, उलटुं समजाय; તેથી खुलासो કરે છે.

इदंथी सकारपरासहो य दो भावसीयला एए । सेसा वीसं उणहा परीसहा हुंनि नायठवा ॥२०३॥

સ્ત્રી—પરિસહ, અને સત્કાર—પરિસહ, ए वन्ने शीत છે, કારણકે, भाव मनने ते गमे છે, વાકીના વીચ પરિસહ મતિકુલ દોવાથી તે મનને ગમતા નથી; भसटे उष्ण છે. અથવા પરિસહોનું શીત—उष्णपणुं बीजी सीते કહે છે:—

जे तिठवपरिणामा, परिसहा तेभवे उणहाउ । जे मंदपरिणामा परिसहा ते भवे सीया ॥नि. गा. २०४दारं॥

દુઃસ્વેકરીને સહન થાય; તેવા તીવ્ર સ્વમાનવાળા ગરમ પરિસહ જાળવા, અને જે મંદપરિણામવાળા (સહેલાઈથી સહન થાય;) તે શીતપરિસહ છે, તેનો खुलासो કરે છે કે, જે शरीरमां दुःख उत्पन्न करना थाय; અને સહેલાઈથી સહન ન થાય, तथा मनमां खेद करावे; તે તીવ્ર પરિણામવાળા દોવાથી उष्ण છે, અને જે પરિસહ फक्त शरीरने दुःख उत्पन्न करे છે, पण वळवान पुढवने मनहुं दुःख तेमां थतु न होय; તે भावથી मंदपरिणामवाला होवाથી ते शीत—परिषह છે.

અથવા જે ઘણા જોરમાં પરિસહ આવે તે उष्ण છે, અને જે શરીર उपर थोड़ी असर करे; તે શીત—परिषह જાળવા.

હવે, परिषह पछी साथेज शीतगणे जे प्रमादपद लीधुं છે, અને तपश्चर्यामां उग्रम करवो; તે उष्णपणे लीधुं છે. તે વન્નેને નીચલી ગાથામાં કહે છે:—

धस्मंसि जो पमायइ अथेवासीअटुत्ति तं वित्ति । उज्जुतं पुण अन्नं तत्तो उणहंति पं वित्ति ॥नि. २०५॥

ધર્મ તે અમળ ધર્મમાં જે સાધુ પ્રમાદ કરે, પોતાની ક્રિયા ન કરે. અથવા જેનાથી અર્થ સધાય તે ધન ધાન્ય, સોનું વિગેરે મેલવના ઉપાય કરે, તેવાને શીત (ઠંડો) પરિપ્રહ કહે છે, પણ જે સાધુ પ્રમાદ ન કરે અને સંયમમાં હ્રદયમ કરે તે હ્રદય પરિપ્રહ કહેવાય છે. (સૂત્રમાં 'ળ' શોભા માટે છે) હવે ઉપશમ પદની વ્યાખ્યા કરે છે.

સોર્દ્ધ્મુઓ પરિનિવૃત્તો ય સંતો તદેવ પપ્પાળો (લ્હોઓ) । હોઝવસંત કસાઓતેણુ વસંતો ભવે જીવો ૨૦૬

ઉપશમ ગુણ ક્રોધ વિગેરેના હૃદયના અભાવમાં હોય છે, અને તે કષાય અગ્નિ ઠંડો થવાથી આત્મા ઠંડો થાય છે, તથા ક્રોધ વિગેરે અગ્નિની જ્વાળા વૃદ્ધિ ત્યારે તે પરિનિર્વૃત્ત થાય છે, અને રાગદ્વેષ રૂપ અગ્નિના ઉપશમથી ઉપશાંત છે તથા ક્રોધાદિ પરિતાપ દૂર થવાથી આત્મા આનંદિત થાય છે અને તેજ સુખી છે કારણ કે જેને કષાયો શાંત છે તેજ સુખી છે. અને તેથીજ ઉપશાંત કષાયવાળો આત્મા શીત થાય છે. આ વધાં પદો એક અર્થવાળાં છે. એટલે (૧) શીતીભૂત (૨) પરિનિર્વૃત્ત (૩) શાંત (૪) પ્રલહાદ. આ ઉપશાંત કષાય કહેવાય છે (આ પદોનો અર્થ ક્રોધાદિને શાંત કરવાનો છે)

હવે ચિરતિપદ કહે છે.

અભય કરો જીવાળં સીયધરો સંજમો ભવહ સીઓ । અસંજમો ય ઉપહો, એસો અન્નોઽવિ પજ્જાઓ ॥૨૦૭॥

જીવોને અભય કરવાનો આચાર તે શીત (સુખ) છે. તેનું ધર છે, તે, પ્ર. કયું? ઉત્તર. સત્તર પ્રકારનો સંયમ પાલવો તે શીત છે. કારણકે; તેમાં વધાં દુઃસ્વનો હેતુ જે રાગદ્વેષ વિગેરેનાં જોડલાં છે, તે ચિરતિમાં દૂર થાય છે. યથી, હલ્લટો અસંયમ તે હ્રદય છે.

આત્મા

॥૪૨૭॥

આ શીત અને ઝ્રણ લક્ષણરૂપ-સંયમ, અસંયમનો વીજો પર્યાય, સુખ દુઃસ્વરૂપ છે. તે વિવક્ષાના કારણથી થાય છે. તેથી હવે, સુખપદતું વિવરણ કરે છે.

નિદ્વાણસુહં સાયં સોર્દ્ભૂયં પયં અણાવાહં । इहमवि जं किंचि सुहं तं सोयं दुक्खमवि उण्हं नि. ॥૪૦૮॥

મોક્ષસુખનું સ્વરૂપ

અહીંયાં સુખને શીત કહ્યું છે, અને તે રાગદ્વેષ વિગેરેનાં વધાં જોડકાં દૂર થવાથી યણુંજ અને એકાંત બાધારહિત લક્ષણવાળું નિરુપાધિક પરમાર્થ ચિંતામાં વિચારતાં મુક્તિનું સુખ તેજ સાતું સુખ છે, પણ વીજું નથી. અને તે સુખ આઠે કર્મનો તાપ દૂર થવાથી શીત છે. તે નિર્વાણ સુખ વતાવે છે, અને નિર્વાણ તે વધા કર્મનો ક્ષય જાણવો, અથવા વિશિષ્ટ આકાશ પ્રદેશવાળું સ્થાન (સિદ્ધિસ્થાન) તેમાં (જીવ નિશ્ચલ પણે) રહેવાથી નિર્વાણ સુખ છે. અને આ વધાં પદો એક અર્થવાળાં છે. એટલે સાતા શીતીશ્રુત, અનાવાધપદ એ ત્રણનો અર્થ નિર્વાણ સુખ છે. અને આ સંસારમાં પણ સાતાવેદનીયના વિપાકથી ઉદયમાં આવેલું સુખ તે મનને આનંદ આપવાથી શીત છે. અને તેથી ઉલટું પાપથી ઉદયમાં આવેલું દુઃખ તે ઝ્રણ છે.

હવે કષાય વિગેરે પદો કહે છે.

હઙ્ગદ્ તિવ્વકસાઓ સોગમિમ્મઓ ઉદ્ગ્ગવેઓ ય । ઉપહયરો હોય તવો કસાયમાર્દ્ધિવિ ‘જં’ હહ્હ ॥૪૦૯॥
તોત્ર એટલે યણા પ્રમાણમાં વિપાક ઉદયમાં આવતાં કષાયો જેને ઉદયમાં આવ્યા હોય તે વલે છે. આ કષાય અગ્નિવાળો જીવ

ફક્ત વળે છે, દૃઢહંજ નહીં પણ શોક દૃઢલે વહાલાંનાં વિયોગથી ઉત્પન્ન થયેલ શોકથી મૂઢ વનીને શુભ ધ્યાપાર (ધર્મ) ને જે યુલે તે પળ વળે છે. તથા જેને સંસારી સુલ્લ ભોગવવાની ઇચ્છા થઈ હોય, તેવોપળ વળે છે કારણ કે પુરુષ વેદવાલો સ્ત્રીને ઇચ્છે છે. અને સ્ત્રી પણ પુરુષને ઇચ્છે છે, અને નપુંસક તો વંનેને ઇચ્છે છે તેની પ્રાપ્તિ ન થાય તો આકાંક્ષા પુરી ન થવાથી તે અરતિ દાહે વળે છે, અને (ચ) શબ્દથી (શબ્દ વિગેરે પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયોની) ઇચ્છા અને કામની પ્રાપ્તિ ન થાય તોપણ જીવ અરતિના દાહે વળે છે, તેથી આ પ્રમાણે કપાયો શોક અને વેદનો ઉદય દ્વ ંણે જીવને વાલનારા હોવાથી તે ઉણ છે. અથવા વધું મોહનીયકર્મ, અથવા આઠે પ્રકારનું કર્મ ઉણ છે આથી પણ વધારે દાહકપણવાળું તપ છે તે અહથી ગાથામાં વતાવું છે, કારણ કે ઉણ કપાયને પણ તપ તપાવે છે. માટે તે તપ ઉણતર છે. મૂઢ ગાથામાં કપાય જોડે આદિ શબ્દ છે. તેથી દ્વ જાણવું કે તપ કપાયને વાલે; તેમ શોક અને વેદ ઉદયને પણ વાલે છે. આ પ્રમાણે અનેક રીતે શીત ઉણ વતાવી જે અભિપ્રાયવદે આચાર્યે દ્રવ્યભાવથી ખેદવાલા પરિવહ પ્રમાદ ઉદ્યમ વિગેરે રૂપવાલા શીત ઉણ વતાવેલ છે, તે આચાર્યના અભિપ્રાયને દ્વ પ્રગટ કરે છે.

સીડપહાસસુહૃદહપરીસહકસાયવેયસોયસહો । હુજા સમણો સયા ઉડ્ડુઓ, ય તવસંજમોવસમે ॥૪૧૦॥

શીત અને ઉણ દ્વ વન્નેનો જે સ્પર્શ છે, તેને સહન કરે; દૃઢલે, શીતસ્પર્શ અને ઉણસ્પર્શ ચરીરે (અધિકપણામાં) લગાવાથી જીવવેદનાને અનુભવતો હોય; છતાં આર્તધ્યાન ન કરે; દૃઢલે, ચરીર અને મનને અનુકુલ થતાં સુલ્લ અને વિપરિત થતાં દુઃલ્લ અનુભવે; તથા પરિવહ કષાયવેદ તથા શોક જે ટંડી તથા ગરમીથી ઉત્પન્ન થાય તે વધાંને. સહે છે. આ પ્રમાણે ઢહ અને ઉણ વિગેરે

સહીને સાથુ હંમેશાં તપ અને સંયમના ઉપશમમાં ઉદ્યમવાલો થાય (અર્થાત્ ગૃહસ્થ ડનાલામાં કે શિયાલામાં જીવોને દુઃખરૂપી-પાળી છાંટવાનું કે, અગ્નિ વાલવાનું પાપ કરે છે. તથા હાયપીડ કરે છે, અથવા, વગીચા વિગેરેમાં જઇ વનસ્પતિને દુઃખ આપી પોતે સુખ માની અહંકાર કરે છે તેવું સાથુ ન કરવું; પણ સુખદુઃખને સમભાવે સહન કરીને સમાધિમાં રહેવું.) હવે સમાપ્ત કરતાં ય દંડ તાપને ઘણા પ્રમાણમાં સહેવાં તે વતાવે છે.

સીયાળિ ય ઉપહાળિ ય, મિશ્ન્યુળં હુતિ વિત્તહિયવાહ । કામા ન સેવિયવા, સીઓસળિજ્ઞસ નિજ્જુત્તો ૨૧૧

પરિષદ-પ્રમાદ ઉપશમ-વિરતિ સુખરૂપ જે પદો પૂર્વે ટંદપણે વતાવ્યાં; તથા પરિષદતપ ઉદ્યમ-કષાય શોકવેદ અરતિરૂપ પૂર્વે ઉબ્બરૂપે વતાવ્યાં છે. તે વર્થાને મોક્ષામિલાષી સાથુ સહેવાં; પણ, તે સુખનો હર્ષ, અને દુઃખનો શોક ન કરવો; તે પરિષદોને સમ્યક્ દૃષ્ટિ જીવ જો કામની અધિભાષા દૂર કરે; તો તેનાથી સહન થાય છે, માટે, નિર્યુક્તિકાર કહે છે કેઃ—ગમેતેવા પરિષદ ટંદ કે, ઉબ્બતાહના આવે; તોપણ, તે કામો (સ્વેદી રૂચ્છાઓ) માં ચિત્ત ન રાખવું તથા કુમાર્ગ ન જવું.

આ પ્રમાણે, ત્રીજા અધ્યયનનો નામનિબ્ધન નિર્ધેપો કહ્યો. હવે, સૂત્ર અનુગમમાં અસ્વલિત વિગેરે ગુણવાલું નિર્દોષ વચન કહેવું તે આ છે—

સુત્તા અમુળી સયા મુળીણો જાગરંતિ (સૂત્ર ૦ ૧૦૫)

પૂર્વ સૂત્ર સાથે યતો સંબંધ વતાવે છે, દુઃખોના આર્ત (ચક્રાવા) માં જે ધમે તે દુઃખી છે, યદલે આ લોકમાં જેઓ ભાવ નિદ્રામાં અદ્વાની જીવો સુતાહે. તે દુઃખોના ચક્રાવામાં ધમવાથી દુઃખી છે. કહું છે કેઃ—

નાતઃ પરમહં મન્યે, જગતો દુઃસ્વકારણમ્ । યથાઽજ્ઞાન મહારોગો, દુરન્તઃ સર્વદેહિનામ્ ॥૧॥

આ જગતમાં જે અજ્ઞાનરૂપી મહારોગ સર્વે જીવોને દુઃસ્વે કરીને દૂર થાય તેવો અસાધ્ય છે, તેનાથી વીજું દુઃસ્વનું કારણ હું માનતો નથી, વિગેરે છે. અહિંઆં સુતેલા બે પ્રકારના છે, દ્રવ્યથી અને ભાવથી તેમાં નિદ્રા પ્રમાદવાળા દ્રવ્યથી સુતા છે. અને મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનરૂપ મહાનિદ્રાથી મૂઢ વનેલા જેઓ મિથ્યાદૃષ્ટિ (મોક્ષ માર્ગથી વિમુક્ત) અમુનિ છે. તેઓ નિરંતર ભાવથી સુતેલા જાણવા, કારણકે તેઓ (સર્વ જીવોને અમય દાન આપવા રૂપ) સમ્યક્જ્ઞાન તથા ચારિત્રની ક્રિયાથી રહિત છે. પણ નિદ્રામાં પડેલાં આ પ્રમાણે સમજવું કે વચ્ચે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય અને સમ્યક્ દૃષ્ટિ પણ હોય, આ અમુનિ માટે વતાવ્યું હવે મુનિઓનું વર્ણન કરે છે. તેઓ હંમેશાં સુવોધથી યુક્ત અને મોક્ષમાર્ગથી ચલાયમાન થતા નથી પણ નિરંતર હિતને મેઝવવા અહિતને ડોહવા. સંયમ પાલવા પ્રયાસ કરે તેથી તેઓ જાગતા છે અને શરીરની સ્વભાવિક અશક્તિથી દ્રવ્ય નિદ્રા તેઓને હોય (સુવે) તો પણ રાતના નવથી ત્રણ વાગ્યા સુધી ગાસમાં વતાવેલી વિષય સુવાથી તથા અલ્પ નિદ્રાથી તેઓ જાગતાજ છે, આજ ભાવ સ્વાપ (સુવું) તથા જાગરણ કરવું તે સંબંધી નિર્યુક્તિકાર ગાથા કહે છે:—

સુત્તા અમુણિઓ સયા મુણિઓ સુત્તા વિ જાગરા હંતિ । ધર્મમં પહુચ્ચ એવં નિદ્રાસુત્તેણ ભદ્રયત્વં ॥નિ. ૨૧૨॥

દ્રવ્યથી અને ભાવથી વન્ને પ્રકારે સુતા છે, તેમાં નિદ્રાથી સુતેલાં વર્ણન પછી કહેશે. અને ભાવથી સુતેલાં પહેલાં કહે છે. જેઓ અમુનિ (મૂઢસ્થો) મિથ્યાત્વથી તથા અજ્ઞાનથી વેરાઈને હિંસા વિગેરે પાંચ આસ્રવ સદા વર્તે છે, તેઓ ભાવથી સુતેલા છે. અને

મુનિઓને મિથ્યારત્ન અજ્ઞાનરૂપ નિદ્રા દૂર થવાથી સમ્યક્ત્વ વિગેરેનો વોધ પામીને ભાવથી તેઓ જાગતા છે.

જો કે, આચાર્યની આજ્ઞા લઇને, મુનિઓ નવથી ત્રણસુધો રાત્રીના વીજા વીજા પહોરે દીર્ઘસંયમ માટે શરીર આધારરૂપ હોવાથી સુવે; તોપણ તેઓ સદાજાગતાજ છે. આ પ્રમાણે ધર્મને આશ્રયીને સુતા અને જાગતાં બતાવ્યાં. હવે, દ્રવ્યનિદ્રામાં સુતેલામાં મજના જાણવી; છૂટલે, તેમનામાં ધર્મ હોય અથવા ન પણ હોય,

છૂટલે જો ભાવથી જાગે; અને નિદ્રાથી આંત્રો વેરાવાથી સુવે તોપણ તેને ધર્મ છે, અને ભાવથી જાગતો હોય; પણ નિદ્રા અને પ્રમાદમાં તેનું ધ્યાન હોયતો, તેને ને પણ હોય; પણ જો દ્રવ્યમાત્ર વસ્ત્રેમાં સુતા છે, તેને ન હોય; એમ મજનાનો અર્થ છે.

પ્રશ્ન:—દ્રવ્યથી સુતેલાને ધર્મ કેમ ન હોય ?

ઉત્તર:—દ્રવ્યથી સુતેલાને નિદ્રા હોય છે, તે નિદ્રા દુઃસ્વેથી દૂર થાય છે, કારણકે, સ્વાનાર્દિ (ચીજાદિ) ત્રિકાના ઉદયમાં સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ મોક્ષમાં જનારા મવસિદ્ધિ જીવોને પણ થતો નથી; અને તેનો વંધ મિથ્યાદૃષ્ટિ, અને સાસ્વાદનની સાથે અનંતાનુબંધી કષાયના વંધવાળાને હોય છે.

અને તેનો ક્ષય અને અનિવૃત્તિ વાદર ગુણસ્થાન કાલના સંસ્વેય ભાગોમાંના કેટલાક ભાગ જાય ત્યાંસુધી હોય છે. તેજ પ્રમાણે નિદ્રા, અને પ્રવલ્લાના ઉદયમાં પણ પૂર્વે પ્રાપ્ત છે.

વંધનો ઉપરમ (દૂર થવું.) તો, અપૂર્વે કરણકાલના અસંસ્વેય ભાગના અંતમાં થાય છે. પણ તેનો ક્ષય તો, જ્યારે વધા કષાયો દૂર થાય; તેના દ્વીચરમ સમયમાં (હેછાનો પહેલામાં) થાય છે.

અને ઉદય તો ઉપશમક, અને ઉપશાંત મોહવાલા મુનિઓને પળ હોય છે. પૃથી, નિદ્રા પ્રમાદને દુરંત કહ્યો છે.

(દર્શનાવરણીય કર્મની નવ પ્રકૃતિમાં પાંચ નિદ્રા છે, તેમાં નિદ્રા, પ્રચલા, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલાપચલા, અને થીળાદિ અનુક્રમે પ્રમાણમાં વધારે નિદ્રા છે, તેનું વર્ણન કર્મગ્રંથમાં છે, ત્યાંથી જોવું. અહીં ઇટલું કહેવાનું છે કે, પરમાર્થ (મોક્ષનું) લક્ષ રાત્રનું; અને વને ત્યાંસુથી અલપ નિદ્રા કરવી.)

અને દ્રવ્યથી નિદ્રામાં સુતેલો દુઃસ્વ પામે છે. (જેમકે, ઈંધણસી માણસ ઘરમાં આગ લાગતાં વળીજાય છે, ઘરમાંથી ધન ઘો-રાઈ જાય છે.) તેજ પ્રમાણે ભાવથી સુતેલા પળ દુઃસ્વ પામે છે તે વતાવે છે.

જહ સુત્ત મત્ત મુચ્છિય અસહીણો પાવણ્ઁ બહું દુઃસ્વં । તિવ્વં અપહિયારંપિ વટ્ટમાણો તહા લોગો ॥નિ. ૨૧૩॥

નિદ્રાર્થો સુતેલો તથા દારૂ વિગેરેના નિશાથી ગાંઠો થઈને તથા ઘણો માર મર્મસ્થનમાં પડવાથી વેશુદ્ધ વનેલો તથા વાયુ વિગેરે દોષથી ચક્રી આવતાં પરવશ થઈને જીવ વહુ દુઃસ્વ પામે છે હતાં પોતે તે વચ્ચે વદલો કે ઉપાય લઈ શકતો નથી તેજ પ્રમાણે ભાવ નિદ્રા ઇટલે મિથ્યાત્વ અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય વિગેરેમાં સુતેલો જીવ સમૂહ નરક વિગેરેના ભવનાં દુઃસ્વો ભોગવે છે, હવે વીજી સીતે હલદા દણાંતથી ઉપદેશ દેવા કહે છે:—

પુસેવ ય ઉવણ્ણસો પદિત્ત પયલાય પંથમાર્હસું । અણુહવહ્ઁ જહ સચેઓ સુહાઈં સમણાઽવિ તહચેવ ॥નિ. ૨૧૪॥
ઉપર કહેલો ઉપદેશ જે વિવેક અને અવિવેક સંવંધી થાય છે. તે વતાવે છે જેમકે સચેતન (બુદ્ધિમાન) વિવેકી આગ લાગતાં

તેમાંથી નીકળીને સુઘી થાય છે અને વિદ્વાન્ના અને વિદ્યારહિત એવા માર્ગનું જ્ઞાન જેને છે તે સુઘેથી પાર પહોંચે છે. આદિ શબ્દથી જાણવું કે ચોર વિગેરેના ભવમાં વિવેકી માણસ સુઘથી તે વિદ્વાને દૂર કરી સુઘી થાય છે. તેજ પ્રમાણે સાધુ પણ ભાવથી સદા વિવેકી હોવાથી જાગતો રહિને વધાં કલ્યાણને મેઠવે છે સુતા અને જાગતા સંબંધી ગાથાઓ કહે છે:—

જાગરહ પારા ણિજ્ઞં જાગરમાણસ્સ વડ્ડુણ્ણુ બુદ્ધી । જો સુઅદ્દ નસો ધણો જો જન્મદ્દ સો સયા ધન્નો ॥૧॥

જાગતા માણસોની બુદ્ધિ વધે છે માટે હે માણસો ! તમે જાગો (અલ્પનિદ્રા કરો.) જે સુવે છે, તે ધન્યવાદને યોગ્ય નથી,

પણ જાગતો માણસ ધન્યવાદને યોગ્ય છે.

સુઅદ્દ સુઅં તસ્સ સુઅં સંકિયલ્લિયં ભવે પમત્તસ્સ । જાગરમાણસ્સ સુઅં ધિરપરિચિઅમવ્વમત્તસ્સ ॥૨॥

જે વળું સુવે છે તેને પ્રમાદથી તેનું મળેલું શંકાવાલું તથા મુલોવાલું થાય છે, પણ અપ્રમાદી જાગતા સાધુનું મળેલું સ્થિર પરિચયવાલું (મુલ વગરનું) રહે છે.

નાલસ્સેણ સમં સુબલ્લં, ન વિજ્ઞા સહ નિદ્ધયા । નવેરમં પમાણ્ણં, નારંભેણ દયાહુયા ॥૩॥

આલસની સાથે સુઘ નથી. (આલસને સુઘ ન હોય;) તથા નિદ્રાની સાથે વિદ્યા ન હોય; પ્રમાદની સાથે વૈરાગ્ય ન હોય; તથા આરંભ કરનારને દયા ન હોય.

જાગરિઆ ધમ્મીણં, આહમ્મીણં તુ સુત્તયા સેઆ । વચ્છાહિવ મ્મિણાણ્ણ અકહિંસુ જિણો જવંતીણ્ણ ॥૪॥

ધર્મીજીવોને જાગવું સારું, અધર્મીને સુતું સારું. ધુવું ભગવાન મહાવીરે વત્સ દેશના રાજાની બેન જયંતી શ્રાવિકાને કહ્યું છે:—
સુયદ્ધ ય અયગરમ્બૂઓ સુઅંપિ સે નાસર્દે અમયમ્બૂઅં । હોહિદ્ધ ગોણબ્મૂઓ નટ્ટંમિ સુણ્ અમયમ્બૂણ્ ॥૫॥

જે અન્નગરની માફક સુવે છે, તેનું અમૃત જેવું મળેછું નાશ થાય છે, તથા તેને અમૃત જેવું મળેછું નાશ થતાં મુહુદાલ-બઢ્ઢીયા માફક તેનું અપમાન થાય છે.

આ પ્રમાણે દર્શનાવરણીય કર્મના હૃદયથી કોઈક વચ્ચત કોઈ સાધુ સુતો હોય; પણ મોક્ષાખિલાષી, અને યતનાવાલો હોવાથી; તથા તેણે દર્શન મોહનીયરૂપ-નિદ્રા દૂર કરવાથી તે જાગતોજ છે, પણ જેઓ, અજ્ઞાનના હૃદયથી સુતેલા છે, તે અજ્ઞાનીજ સ્વરા સુતેલા છે, અને અજ્ઞાન તે મહાદુઃખ છે, અને તે દુઃખ જંતુઓને અહિતકારી છે, તે સૂત્રકાર વતાવે છે.

લોચંસિ જાણ અહિયાય દુઃખસં, સમયં લોગસ્સ જાણિત્તા, હરથ સ્વરથોવરણ્, જસ્સિમે સદ્દા ય રૂવા ય રસા ય ગંધા ય ફાસા ય સ્વભિસ્સમન્નાગયા મવંતિ (સૂત્ર ૧૦૬)

હ જીવનીકાય સંબંધી તું દુઃખને જાણ; દૃઢલે અજ્ઞાન અથવા, મોહ (મૂઢપણું) તે જીવને નરકાદિ ભવમાં દુઃખ આપનારું અ-
 હિતને માટે છે, અથવા તેનું અજ્ઞાન, તેને અહીંયાજ બંધને માટે, વધને માટે, તથા શરીર, અને મન સંબંધી પીડાને માટે થાય છે.
 (અર્થાત્ ગુરુ શિષ્યને કહે છે કે:—આ સંસારમાં અજ્ઞાની જીવો પોતે અજ્ઞાનદશામાં પાપો કરીને નરક વિગેરેમાં જાય છે, અને ત્યાં તથા, અહીં અનેક પ્રકારનાં દુઃખ સહે છે,) તે તું ધ્યાનમાં રાખ; અને અજ્ઞાનને છોડ. હવે ઇમ જાણવાનું ફલ વતાવે છે.

દ્રવ્ય અને માવ એ બે પ્રકારની નિદ્રાથી સુતેલા જીવો અધ્ધાની છે. તેમને યતા દુઃસ્વથી દૂર રહેવું એ જ્ઞાનનું ફલ છે.

વહી સમય પડલે આચારાશ્રમમાં વતાવેલ અંતુષ્ઠાન (સંયમ) ને જાણીને અંથવા લોક પડલે જીવસમૂહને જાણીને તેને જે શસ્ત્રોથી દુઃસ્વ થાય તે શસ્ત્ર જ્ઞાની સાધુએ ન જળાવવા (જ્ઞાન મળવાનું ફલ એ છે કે કોઈ પણ જીવને દુઃસ્વ ન દેવું) આ પ્રમાણે પહેલાંના સૂત્ર સાથે બીજા સૂત્રનો સંબન્ધ છે. કારણ કે સંસારી જીવો મોગના અભિલાષીપણાથી જીવહિંસા વિગેરે કષાય હેતુવાળું કર્મ બાંધીને નરક વિગેરે પીડાના સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાંથી કોઈ વચ્ચે નીકળીને બધા દુઃખોનું નાશ કરનાર ધર્મનું કારણ જેમાં છે તેવું આર્યક્ષેત્ર વિગેરેમાં મનુષ્ય જન્મ પામે છે. વહી ત્યાં પળ (ધર્મ પાલવાને વદલે) મહા મોહના કારણે મોહિત મતિવાળો બની (હિન્દ્રિયોના સ્વાદને માટે) ઇયાં ઇવાં કાર્ય કરે છે કે જેને લીધે તે નીચેનીચે (નારકીમાં) જાય છે, પણ સંસારમાંથી પાર પર્હોવતો નથી (આહું લોકોતું વર્તન જાણીને તેવું તમારે ન કરવું.) અથવા સમભાવ પડલે સમતા (સમયનો અર્થ સમતા લીધો) છે તેને જાણીને બધા જીવો ઉપર પડલે પોતાના આત્મા બરોબર પરને જાણીને અથવા શત્રુ મિત્રને સમભાવે જાણીને તેમના ઉપર રાગ દ્વેષ તું ન કર, અથવા બધા જીવો એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય સુધી પોતાના ઉત્પન્ન થવાના સ્થાનમાં રમવાની ઇચ્છાવાળા છે, મરણથી દૂર છે, સુત્વના ચાહક છે. દુઃસ્વના દ્વેષી છે આહું તેઓનું સમાનપણું જાણીને સાધુએ શું કરવું તે કહે છે, હ જીવનીકાપના દ્રવ્ય માવના મેદવાળા શસ્ત્રથી દૂર રહેવા ધર્મ જાગરણથી જાગતો રહે, અથવા જેને સંયમનાં શસ્ત્રો છે તે તે આસ્રવદ્વાર પ્રાણાતિપાત વિગેરે છે. અથવા શબ્દ વિગેરે પાંચ પ્રકારના કામ ગુણો (વિષયપ્રેમ) છે. તેનાથી જે દૂર રહે તે મુક્તિ છે. તેજ સૂત્રકાર કહે છે કે જે મુક્તિને પોતાના આત્માના અનુભવેલા બીજા બધા પ્રાણી સંબન્ધી હિન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિના વિષયરૂપ શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ તે સુદર અને

વિરુપ એમ વે ખેદ છે, તે સમીપ આવતાં અનુકૂલ વદાલા, અને પ્રતિકૂલ તે અણગમતા લાગે છે, તેવું જે મુનિ જાણે તે લોકને જાણે છે. તેનો અર્થ આ છે કે:—મુનિએ તેવા વિષયો પ્રાપ્ત થાય; તોપણ અનુકૂલમાં રાગ ‘ન’ કરવો; અને પ્રતિકૂલમાં દ્વેષ ન કરવો; તેજ સ્વરીસીતે તેઓનું અભિસમન્વા ગમન (જાણવાપણું) છે, પણ વીહું નથી. (આ સંસારમાં મુનિને વિહાર વિગેરેમાં પુણ્યોદયથી મધુર અવાજ, સુંદર દેશવાવ, રમણીય સુગંધી સ્વદરસ—ભોજન, તથા કોમલ સ્પર્શ વિગેરે પ્રાપ્ત થાય છે, તથા પાપના હૃદયથી તેથી હલકું થાય છે. તેવા સપયમાં સંસારી—જીવો હર્પસ્વેદ કરે છે, તેમ મુનિએ ન કરવો.)

અથવા આલોકમાંજ શબ્દ વિગેરે વિષયો પ્રાણીઓને દુઃસ્વને માટે થાય છે, તો પરલોકનું તો, શું કહેવું? કહું છે કે:—
 ઉત્કંચ-રક્તઃ શબ્દે હરિણઃ સ્પર્શે નાગો રસે ચ વારિચરઃ । કુપ્પણપતન્નો રૂપે મુજગો મન્થે નનુ વિનષ્ટઃ ॥૧॥

હરિણ શબ્દમાં રક્ત થયલો, હાથી સ્પર્શમાં, માછલું રસમાં, અને રૂપમાં ગરીબ પતંગીયું, તથા સુગંધીમાં સાપ, (અથવા મમરો) સ્વરેસર, નાશ પામ્યા છે,

પચ્ચસુ રક્તાઃ પચ્ચ વિનષ્ટા યત્રાઘ્રહીતપરમાર્થઃ । એકઃ પચ્ચસુ રક્તઃ પ્રયાતિ ભસ્માન્તતામબુધઃ ॥૨॥

આ પ્રમાણે, પાંચ દ્વિદ્રિયોમાંથી એકમાં રક્ત થયેલા પરમાર્થ ન જાણનારા તે, પાંચે અહીંયાં નાશ પામ્યા છે, તેમ મૂર્ધ માણસ એકલો પાંચેમાં રક્ત થતાં તેનો નાશ થાય છે. અથવા, પુષ્પશાલથી શબ્દમાં મદ્રા નાશ પામી અર્જુન ચોરરૂપ જોવા જતાં નાશ પામ્યો; ગંધમાં ગંધ પ્રિયકુમાર નાશ પામ્યો; રસમાં સૌદાસ, અને સ્પર્શમાં સત્યકિ વિદ્યાધર, અથવા સુકુમારીકાનો પતિ લલિતાંગનાશ પામ્યો;

અને તેઓને પરચવમાં નરક વિગેરે દુઃખ ભોગવવાનો ભય બાકી રહે છે. આ પ્રમાણે ગાયન વિગેરે વચ્ચે લોકમાં દુઃખ આપનારા જાણીને જે મુનિ તજે, તે કેવળ ગુણો મેળવે તે કહે છે:—

સે આયવં નાણવં વેયવં ધંમવં વંમવં પદ્માણેહિં પરિયાણહ લોયં, મુણિતિ તુચ્ચે, ધમ્મમિત્તક

ઉચ્ચુ આવહસોણ સંગમમિજાણહ (સૂ. ૧૦૭)

જે મુનિ મહામોહનિદ્રામાં સુતેલા લોકોને અહિતને માટે થતું દુઃખ જાણે; તે લોક સમયદર્શી છે, તે શત્રુથી દૂર રહીને મધુર ગાયન વિગેરે પાંચ કામગુણો એકલાજ દુઃખના હેતુઓ તરીકે જ—પરિજ્ઞાવહે જાણે છે, તથા પ્રત્યાર્થવાન પરિજ્ઞાવહે ત્યાગે છે, તે મોક્ષા-મિલાષી મુનિ છે, અને તે આત્માને જાળનારો છે. એટલે, જ્ઞાનાદિક ગુણવાળો આત્મા તેણે મેળવ્યો; તે આત્માવાન છે, કારણકે, શબ્દાદિ વિષય ત્યાગવાથી એણે આત્માનું રક્ષણ કર્યું છે, જો, તેમ રક્ષણ ન કર્યું હોત; તો, પોતાનાં પાપથી નારકી, તથા એકેન્દ્રિય વિગેરેમાં હત્પન્ન થતાં આત્માનું કાર્ય મોક્ષમાં જવાનું ન કરવાથી તેનો આત્મા કેવી રીતે ગણાય ? (આત્માનું કાર્ય જ્ઞાનમાં રમણતા કરી; ચારિત્ર પાઠી; મોક્ષમાંજ જવાનું છે, તે જે માત્ર કરે; તેણે આત્મા મેળવ્યો જાણવો; અને તેજ આત્માવાળો છે.)

અને તેજ જ્ઞાનવાન પણ છે. એમ જાણવું; અથવા, બોજાં મતિમાં આપવી નાણવી છે, તેનો અર્થ આ છે કે:—

પોતાના આત્માને શ્વશ્ર (નરક) વિગેરેમાં પડતાં અટકાવે; તે આત્મવિત્ (આત્માજ્ઞાની) છે તથા પ્રમુખ જેવું પદાર્થનું સ્વરૂપ વતાવ્યું; તેવું જાણે, તે જ્ઞાનવિત્ (તત્ત્વજ્ઞાની) તે, તથા જીવાદિ સ્વરૂપને જોનાવહે જાણે; તે વેદ એટલે, આચારાન્ન વિગેરે સત્ત્વ જા-

ળનારો હોય; તે વેદવિત્ત કહેવાય છે. તથા, ડુર્ગતિમાં પહતા જીવને ધારી રાત્રનાર, તથા સ્વર્ગમોક્ષ અપાવનાર ધર્મને જાણે તે ધર્મ-વિત્ત છે. એ પ્રમાણે, વધાં કર્મરૂપ-મઠ, કલંકથી રહિત, ઇતું યોગીનું સુખ બ્રહ્મચર્ય છે, તેને જાણે તે, બ્રહ્મવિત્ત છે, અથવા, અઢાર પ્રકારનું બ્રહ્મ છે. આ પ્રમાણે, જ્ઞાન, વેદ ધર્મ, અને બ્રહ્મચર્ય પ્રકર્યથી (ઉત્કૃષ્ટપણે) જ્ઞાનવહે જ્ઞેય પદાર્થો જાણાય; તે પ્રજ્ઞાનો છે ઇટલે, મતિ વિમેરે પહેલા ભાગમાં વતાવેલ જ્ઞાનવહે જીવલોક જેવે રૂપે રહ્યો છે તેને જાણે; અથવા જીવલોકને રહેવાનું જે સ્થાન, જે ક્ષે-ત્રલોક છે, તેને પોતે જાણે અર્થાત્ત જે શબ્દાદિ વિષયોનો રાગ તજે; તેજ, જ્ઞાનિ યથાવસ્થિત લોકનું સ્વરૂપ જાણે છે, અને તેવો જ્ઞાની પ્રથમ વતાવેલા ગુણવાલો (ઇટલે જે આત્મવાન્ જ્ઞાનવાન વેદવાન્ ધર્મવાન્ બ્રહ્મવાન્) થોઢા અથવા, સમસ્ત પ્રજ્ઞાનવહે લોકોને જાણે તેને મુનિ કહેવો; કારણકે, જગતની ત્રણે કાલની અવસ્થાને માને અથવા. જાણે તેને મુનિશાસ્ત્રમાં કહ્યો છે.

ધર્મ તે વેતન. અને અત્તેતન દ્રવ્યના સ્વભાવરૂપ, અથવા શ્રુતચારિત્રરૂપ-ધર્મને જાણે; તે ધર્મવિત્ત જાણવો.

રુજુ (સરલ) જ્ઞાનદર્શન-ચરિત્ર નામના મોક્ષમાર્ગનાં જે અનુષ્ઠાન છે, તેનાથી અકુટિલ છે, અથવા યથાર્થરીતે પદાર્થનું સ્વરૂપ જાણવાથી સરલ છે અથવા વધી ઉપાધિથી શુદ્ધ તે અવક્ર (સરલ) છે આ પ્રમાણે ધર્મ જાણનાર રુજુ મુનિ હોય તેને શું લાભ મળે તે કહે છે. આવઢ ઇટલે ભાવ આવર્ત તે જન્મ જરા મરણ રોગ શોકના દુઃખ આપવાના સ્વભાવવાલો સંસાર છે. કહું છે કે,

રાગદ્વેષ વશાવિઠ્ઠં, મિથ્યા દર્શન દુસ્તરમ્ ॥ જન્મમાવર્ત્તે જગરિક્ષત્તં, પ્રમાદાદ્ધ્રોમ્યતે મુશ્મ ॥૧॥

રાગદ્વેષના વશથી વિંધાયેલ મિથ્યાદર્શનના કારણે દુસ્તર અને જન્મના આવર્તમાં ખેંકાયલું જગત્ત છે. તેમાં પ્રમાદથી જીવો

ઘણું ઝમળ કરે છે. માત્ર શ્રોતપણ શબ્દાદિ કામ ગુણનો વિષય અમિલાષ છે, અને તે વસ્તુ 'આવર્ત' અને શ્રોતમલીને આવર્ત શ્રોતઃ શબ્દ વને છે તે વસ્તુમાં રાગદ્વેષમદે સંગ (સંબંધ) થાય છે, તેને જાણે છે કે આ આવર્ત અને શ્રોતનું કારણ છે. આ જાણનારો સ્વરી રીતે કોને કહેવો? તે કહે છે, જે અર્થને જાણીને ત્યાગે, તે જાણનારો છે. અર્થાત્ સંસાર શ્રોત તે રાગદ્વેષ રૂપ સંગ છે. તેને જાણીને જે ત્યાગે તેજ આવર્ત શ્રોતના સંગનો સ્વરો જાણનારો છે. ઉપર વતાવ્યા પ્રમાણે સુતા અને જાગતાના દોષો તથા ગુણોને જાણનારો કયા ગુણો મેલવે, તે કહે છે.

સાડસિગચ્ચાર્દ સે નિમંગંદે અરહરહસહે, ફરહસયંનો વેણુઈ, જાગર વેરોવરણ, વોરે હવં દુઝરવા

પમુરહસિસ, જરામરહુવસો વણિણ નરે સયયં મૂઢે ધંમં નામિજાણાઈ (સૂત્ર ૧૦૮)

તે આત્માથી મુનિ વાહ્ય અર્થંતર ગ્રંથ રહિત (નિર્ગ્રંથ) વતીને શીત અને ઉષ્ણતાનો ત્યાગી પૃથલે સુખ દુઃખને ન ગણનારો અથવા ટંડ તાપના પરિવહને સારી રીતે સમમાત્રે સહન કરનારો સંયમમાં રતિ (પ્રેમ) અને અસંયમમાં અરતિ વતાવનારો વતી પીઢા કરનારી પરિવહો અને ઉપસર્ગોની કઠોર વેદનાને સહે છે, પણ પીઢાકારી માનતો નથી, (જેમ ગજસુકુમાલના સસરાણ મીની માંડીની પાલ બાંધી માથામાં વલ્લતા અંગારા મર્યા, તે સમયે ઘણી પીઢા થઈ, હતાં તેણે સસરાનો ઉપકાર માન્યો, અને કેવલ જ્ઞાન પામી મોક્ષમાં ગયો. તેમ વીજા સાધુણ કરતું) અથવા સંયમ કે તપથી શરીરમાં પીઢા થતાં પરહતા (કઠોરપણું) આવે અથવા કર્મ લેખ દૂર થવાથી સંસારથી સ્વેદી મત્તવાળો મોક્ષામિલાષી નિરાવાય સુલ્લનો ચાઢક વતીને સંયમ તપમાં પીઢા થાય તો પણ સમમાત્રે

સહે પણ સ્વેદ ન પામે. 'જાગર' ઇટલે અસંયમ નિદ્રા દૂર થવાથી પોતે સંયમમાં જાગતો છે અને અભિમાનથી થતા અમર્ષ (અદેસ્વાહ) ઇટલે બીજાનું વગાડવાનો અધ્યવસાય (વિચાર) તે વૈર છે. તે વૈરથી પોતે દૂર છે ઇટલે જાગર અને વૈર હપરત ગુણવાલો વીર વને છે, તે કર્મ શત્રુને દૂર કરવાની શક્તિવાલો છે તેવા વીરને ઉદ્દેશીને ગુરુ કહે છે હે વીર ! તું હપરના ગુણ ધારણ કરીને પોતાને અથવા બીજાને સંસારના દુઃસ્વથી અથવા દુઃસ્વના કારણરુપ કર્મથી વચીશ અને વચાવીશ.

અને હપરના ઉત્તમ ગુણોથી રહિત પ્રમાદી જીવ સંસારના ચક્રમાં અને દુઃસ્વના પ્રવાહમાં સંગ કરીને હંચતો રહીને તે શું મેલવે છે તે કહે છે. જરા અને મૃત્યુ ઇ વેને વશ થઈને તે પ્રાણી નિરંતર મહા મોહથી મૂઢ વનેલો સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપનાર ધર્મને જાણતો નથી અને સંસારમાં જીવને ઇવું કોઈ પણ સ્થાનજ નથી કે જ્યાં જરા મૃત્યુ ન હોય.

પ્રશ્ન:—દેવતાઓને જરા (બૂઢાપો) નથી.

ઉત્તર—દેવતાઓને પણ ત્યાંથી ચ્યવવાના હ મહિના પહેલાં ઉત્તમ લેશ્યા વલ સુલ પ્રમુત્તવ અને સુંદર વર્ણની શાનિ થાય છેજ તેથી તેમને પણ જરાનો સમ્ભાવ છે, કહું છે કે.

દેવા ંં મંતે ! સવે સમવણા ? નો ઇણદે સમદે, સેકેણદે ંં મંતે ! ઇવં વુચ્ચદ ગોયમા ! દેવા દુવિહા—પુલોવવણમ્મા ય પચ્છોવવણમ્મા ય તરથ ંં જે તે પુલોવવણમ્મા તે ંં અવિસુદ્ધવણયરા, જે ંં પચ્છોવવણમ્મા તે ંં વિસુદ્ધવણયરા

ગૌતમનો પ્રશ્ન—હે ભગવન્ ? વધા દેવતા સમ્પાન રૂપવાલા છે ? હૃ—તેમ નથી. મૃ—તેનું શું કારણ ?

હૃ—હે ગૌતમ ! દેવો વે પ્રકારના છે. પહેલાં હત્પન્ન થયેલા અને પછી હત્પન્ન થતા તેમાં જે પહેલાં હત્પન્ન થયેલ છે તે કં-
ઈક જ્ઞાંતા રૂપવાલા અને જે પાછલથી હત્પન્ન થયા તે વિશુદ્ધ સુંદર રૂપવાલા હોય છે. તેજ પ્રમાણે લેજ્યા વિગેરેમાં પણ જાણવું.
અને ચ્યવનના વચ્ચે તે વધાને વધુ જ્ઞાંતુજ હોય છે જેમકે—

મલ્યમ્લાનિઃ કલ્પવૃક્ષ પ્રકમ્પઃ શ્રી હીનાશો વાસસાં ચોપરાગઃ ।

દૈન્યં તન્દ્રા કામરાગદ્ગ્ભજ્જો, દૃષ્ટિશ્રાન્તિર્વેપયુશ્ચારતિશ્ચ ॥૧॥

માલા કરમાઈ જાય છે કલ્પવૃક્ષ કંપતું દેવાય છે, શ્રી અને હીનો નાશ થાય છે કપટાં હપરથી પ્રેમ હટી જાય છે. દીનતા આવે
હે, આલસ થાય છે, કામ રાગનો અને અંગનો મંગ થાય છે, દૃષ્ટિમાં શ્રાંતિ થાય છે. અને કંપારો થાય છે, અને વધું રમણિક તે
અરમણિક લાગે છે. (જેમ, અર્હીયાં મનુષ્યને મરતી વચ્ચે ઘરની ક્લદ્ધિ કે, વૈમવ હપરથી અણગમો થાય છે, તેમ દેવતાને પણ દેવ-
લોક છોડતાં ઘણો રવેદ થાય છે, અને કલ્પાંત કરે છે.)

જો, આવી રીતે છે તો, નક્કી થયું કે, વધા જીવો જરા મૃત્યુને વચા છે તો, તેવું જાણીને પંદિત મુનિ શું કરે ? તે કહે છે:—
પાસિય આહરપણો અપ્પત્તો પરિવ્રણ, મંતા ય મદ્મં, પાસ આરંભજં દુક્ખમિપંતિણચ્ચા, માર્દ
પમાર્દે પુણ છદ્ ગભં, ઉવેહમાણો સદ્ધરવેસુ ઉજ્જુ મારામિસંકી મરણા પમુચ્ચર્દે, અપમત્તો

કામેહિં, ઉત્તરઓ પાવકર્મેહિં, વીરે આયુત્તે રેયન્ને જે પજ્જવજાય સરથસ્સ રેયન્ને, અસ-
રથસ્સ રેયન્ને જે અરથસ્સ રેયન્ને સે પજ્જવજાયસરથસ્સ રેયન્ને, અકર્મસસ્સ વવહારો ન વિ-

જ્ઞહ કર્મ્મુણા ઉત્તહી જાયહ, કર્મ્મં ચ પઢિ લેહાણ (સુત્ર ૧૦૧)

તે ભાવથી જાગતો મુનિ ભાવનિદ્રામાં સુતેલા જીવોને મન સંબંધી દુઃસ્વોથી પીડાતા જુવે છે. તે દુઃસ્વી જીવો વિચારે છે કે, હવે અમારે શું કરવું ? એમ મૂઢ વનેલા તથા, દુઃસ્વસાગરમાં હુવેલાં પ્રાણીઓને દેશીને પોતે તેવાં દુઃસ્વમાં ન પહવા માટે મુનિ અપ-
મત થઈને વિચરે; અને સંયમ અનુષ્ઠાનને વરોચર કરે; તેવા જિજ્ઞ્યને ગુરુ ફરીથી કહે છે:—હે હુદ્ધિમાન્ ! હે ભળેલા જિજ્ઞ્ય ! તું ભા-
વનિદ્રાથી સુતેલા દુઃસ્વીઓને જો, અને જાગતાના ગુણો તથા સુતાના દોષોને જાણીને સુવાની મતિ ન કર (પ્રમાદી ન થા.) વલી
પાપ ક્રિયાનો આરંભ કરનારાનાં દુઃસ્વો તથા દુઃસ્વનાં કારણ કર્મ, તેને તું મત્યક્ષ જો ! જેઓ જીવહિંસા (હુન) ચોરી વિગેરે કરે છે.
તેઓને થતી શિક્ષા સાક્ષાત્ જો ! અને તે જાણીને આરંભ રહિત વનીને આત્મહિતમાં જાગ્રત થા !

(જેઓ સાધુ છે તેમને મોક્ષ સાધવાનો હોવાથી ગૃહસ્થ માફક રેવતી વિગેરે આરંભ કરવાનો નથી છતાં જેઓ ત્યાગી નામ
ધરાવી રેવતી વિગેરે કરે છે તે પણ ગ્રહસ્થ માફક દુઃસ્વી થાય છે.)

પણ જે વિષય કષાયથી મલીન ચિત્તવાળો પ્રાવશાયી (પ્રમાદી) છે, તે શું મેઝવે, તે કહે છે. માયી વને, છે, અને માયા લેવાથી
વધા કષાયોવાળો વને તેજ કહે છે, ક્રોધી મજ્ઞી માયી લોભી વનીને દારૂ વિગેરેના નશામાં પ્રમાદી થઈ નારકીનાં દુઃસ્વ અનુભવી

પાછો તિર્યંચમાં ગર્ભના દુઃસ્વને અનુભવે છે, પણ જે મુનિ કયાયરહિત અપમાદી છે તેને શું લાભ થાય છે. તે બતાવે છે. શબ્દ રૂપ વિગેરેમાં જે રાગદ્વેષ થાય છે તેની ઉપેક્ષા કરતો રહ્યું (સરલ) યતિ થાય છે. દૃઢ છે સ્વરી રીતે જે યતિ (સાધુ) છે તે રહ્યું છે. પણ મુદ્દસ્ય તો સ્ત્રી વિગેરે પદાર્થ ગ્રહણ કરનાથી વક્ર છે (સ્ત્રી વિગેરેને મેલવવા રાજી રાલવા મુદ્દસ્યને કપટ કરવું પડે છે.) વક્રી તે સરલ સાધુ ગાયન વિગેરેની ઉપેક્ષા કરતો મરણ (માર) ની શંકા કરે છે. દૃઢ છે વીજાને મારતાં (દુઃસ્વ દેતાં) ઢરે છે. તેથી પોતે પણ મરણથી વચ્ચે છે. વક્રી તે કામ (પાપ ચેષ્ટાઓ) થી અપમાદી રહે છે. અને જે સાધુ કામ ચેષ્ટાના પાપોથી દૂર રહે, તેજ સ્વરી રીતે મન વચન કાયાના પાપથી ઉપરત (વચેલો) છે. કોણ વચ્ચે છે? તે કહે છે. જે વીર છે તેજ શુભ આત્મા છે. અને તે સ્વેદજ છે (દૃઢ છે વીજા જીવોના સ્વેદને જાળે છે તેથી કોઈને દુઃસ્વ દેતો નથી) તે સ્વેદજ સાધુ ગાયન વિગેરેના આનંદના વિષયોના પર્યંચ (માગો) અનુકુલ થતાં પોતે તેના નિમિત્તના શક્તિને માળીઓને દુઃસ્વકારક જાળીને તેમાં લીન ન થતાં તે નિષુળ સાધુ નિરવ્ય અનુષ્ઠાન જે અશક્ત છે તે કરે છે. અને તે સંયમના સ્વેદને જાળનારો પર્યંચ જાત શક્તિના સ્વેદને જાળનારો છે, તેનો સાર આ છે કે જે સાધુ પાસે શબ્દાદિ પર્યાયો સુંદર કે વિરુપ આવે તો લેવાની કે ત્યાગવાની ક્રિયા વીજા જીવોને દુઃસ્વરૂપ છે તેમ જાળે છે અને મધ્યસ્થપણું રાલવું; તે અપીઢાકારક દોવાથી જે અશક્તરૂપ—સંયમ છે. તે પોતાને અને પરને ઉપકાર કરનારો છે, દૃઢ જાળે છે.

આ પ્રમાણે, જાળીને શક્તિને છોડે, અને અશક્ત (સંયમ) તેને ગ્રહણ કરે; દૃઢ છે જ્ઞાનનું ફલ એ છે કે; વિષયોના આનંદને છોડનારો; સમભાવ રાલનારો જીવોને વચાવી સંયમ પાલે છે, (અને જીવો ઉપર રાગદ્વેષ કરે; તો, સંયમ પાલ્લી શક્તિ નથી.)

અથવા, ગાયન વિગેરે પર્યાયોથી, અથવા ગાયન વિગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલ રાગદ્વેષના પર્યાયોથી જે જ્ઞાનાવસ્થા વિગેરે કર્મ

બંધાય છે, તેને દાઢકપણાથી તપ તે શસ્ત્ર છે, તે તપના રેવેદને જાણે; તે રેવેદજ્ઞ છે. કારણકે તેના જ્ઞાન તથા યોગ્ય અનુદ્યાનવહે જે અશસ્ત્ર—સંયમ છે, તેને પળ જાણનારો છે, અને સંયમ તપ રેવેદને જાણનારો આશ્રવનિરોધ વિગેરેથી ભવઝમણાં કર્મ જે પૂર્વે એકઠાં કર્યાં છે, તેનો ક્ષય થાય છે, અને કર્મક્ષયથી જે લામ થાય છે, તે કહે છે:—

અકર્મનું વર્ણન.

અકર્મ પડલે, જેને આઠ પ્રકારનાં કર્મમાંથી એક પળ કર્મ ન હોય; તે છે, અને તે નારક, તિર્યંચ, નર, દેવ એવી ચાર ગતિમાં ઝંપળ કરવાનો વ્યવહાર નથી; તથા, પર્યાસ-અપર્યાસ અવસ્થા નથી; તથા વાલ્કપણ, તથા કુમારપણું વિગેરે સંસારી વ્યપદેશો (જુદી જુદી વ્યવસ્થાના નામ) નથી; અને જે સકર્મી છે, તેને કર્મવહે નારકાદિ વ્યપદેશ હોય છે.

તથા તે કર્મની ઉપાધિવહે પડલે, જ્ઞાનાવરણીય વિગેરેથી જુદાં જુદાં વિશેષણો કર્મ સંબંધી થાય છે તે કહે છે:—જેમકે, મતિ, શ્રુત અવધિ, મનઃપર્યાય જ્ઞાનવાલો હોય; તેને તેની બુદ્ધિના પ્રમાણમાં મંદબુદ્ધિવાલો, અથવા તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાલો કહેવાય છે. (૧) તથા ચક્ષુદર્શની અચક્ષુદર્શની નિદ્રાલ્લ વિગેરે છે. (૨) તથા સુશીઘુઃસ્વી કહેવાય છે. (૩) મિથ્યાદૃષ્ટિ, સમ્યગ પિથ્યાદૃષ્ટિ, સ્ત્રીપુરુષ નપુંસક—કષાયી વિગેરે છે. (૪)

તથા સોપક્રમ નિરુપક્રમ આયુવાલો, અદ્ય આવવાવાલો; વિગેરે છે. (૫) નારક તિર્યંચયોનીવાલો, તથા એકેન્દ્રિય, બે ઇન્દ્રિય, પર્યાસો—અપર્યાસો, સુખગ-દુર્ભગ વિગેરે છે. (૬) હંચગોત્રવાલો, નીચગોત્રવાલો છે, (૭) કૃપણ, ત્યાગી, નિરુપ ભોગી, નિર્વાર્ય છે. (૮) આ પ્રમાણે આઠ કર્મને લીધે સંસારી જીવો ઓલવાય છે. જો આવી રીતે છે તો શું કરવું તે કહે છે. જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મ છે

તેની ઉપેક્ષા કરીને અથવા તેના વંધને પ્રકૃતિ સ્થિતિ અનુભાવ પ્રદેશરૂપે વિચારીને તેની સત્તા વિપાકને પામેલા પ્રાણીઓ જેવી રીતે ભાવનિદ્રામાં સુણ છે (અને દુઃખ ભોગવે છે) તે વિચારીને કર્મ તોડવામાં ભાવ જાગરણ કરવા સાધુણ હથમ કરવો, તે કર્મ તોડવાનું આવા ક્રમથી થાય છે.

પ્રથમ આઠ કર્મવાળો માણસ છે તે દીક્ષા લઈને મોહને તોડે પછી અપ્રમાદી થઈ ક્ષપકશ્રેણી કરે તે આઠમે ગુણસ્થાને ક્રોધાદિ ઓછા કરી અગ્નારમે ગુણસ્થાને લોખનો સર્વથા નાશ કરે અને ચારમા ગુણસ્થાનના અંતે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય તથા અંતરાય કર્મ દૂર કરી તેરમે ગુણસ્થાને ચાર અવાલી કર્મવાળો રહે. આ ગુણસ્થાને જયન્યયી અંતર્મુહુર્ત. અને હલ્કણથી પૂર્વે કોઢીમાં થોડો ઓછો કાઠ રહે, ત્યારપછી ૧૪મે ગુણસ્થાને પાંચ દ્રુસ્વ અક્ષર વોલવા જેટલો કાઠ હૈલેશી અવસ્થાને અનુભવીને અકર્મ થાય છે. હવે, ઉત્તરપ્રકૃતિઓનું હતાપણું—અહતાપણું વતાવે છે. જ્ઞાનાવરણીય, તથા અંતરાય તે દરેકની પાંચ પાંચ મેદની પ્રકૃતિ ચૌદે જીવસ્થાનમાં હોય છે. તથા, ચૌદ ગુણસ્થાનમાં મિથ્યાદૃષ્ટિથી માંડીને ચારમા ગુણસ્થાન સુધી પાંચે પ્રકૃતિઓ હોય છે, તેમાં વીજો વિકલ્પ થતો નથી; તથા, દર્શનાવરણીયનાં ત્રણ સત્કર્મનાં સ્થાન છે. (સત્કર્મ પૂટલે સત્તા છે.)

પાંચ નિદ્રા, અને ચાર દર્શન, એ નવ પ્રકૃતિ સર્વ જીવસ્થાનમાં રહે છે. (૧) અને ગુણસ્થાનમાં અનિદ્રાતિ વાદરકાલના સંરૂપેય પ્રાણ સુધી હોય છે. (૨) કેટલાક સંરૂપેય પ્રાણના અંતમાં થીળદ્વિનિદ્રાત્રિક ક્ષય થવાથી હા કર્મવાલું વીજું સ્થાન છે.

ત્યારપછી, ક્ષીણકપાયના અંત સમયના પહેલા સમયમાં નિદ્રા અને પ્રચલા, એ વેના ક્ષય થવાથી ચાર કર્મનું સ્થાન છે. અને તે પછી ક્ષય થવાથી ક્ષીણકપાય કાલના અંતમાં વીજું સ્થાન છે.

વેદનીય-કર્મનાં વે સત્તાસ્થાન છે. તે આ પ્રમાણે:—

(૧) સાતા અને અસાતા વચ્ચે હોય. (૨) તથા વર્ત્તમાંથી એક સાતા, અથવા અસાતા જ્યારે પોતે શૈલીશી અવસ્થામાં સૌથી હેઠ્ઠા સમયના પહેલા સમયમાં મોક્ષ જવાના કાલમાં હોય; ત્યારે કોહપણ એક સાતા કે, અસાતા મોગવે તે વીજું સ્થાન છે. મોહનીયકર્મનાં પંદર સત્તાસ્થાન છે તે આ પ્રમાણે:—

- (૧) સોલ કપાય, નવ નો કપાય અને ત્રણ દર્શન હોય; ત્યારે સમ્યક્દષ્ટિ જીવને અઢાવીશ પ્રકૃતિ હોય છે.
- (૨) સમ્યક્ત્વ વમતાં મિશ્રદષ્ટિ સત્તાવીશ હોય છે.
- (૩) સ્વભાવથી અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ હોય; અથવા વે દર્શન વમતાં હંચીશ હોય (૪) સમ્યક્દષ્ટિને અઢાવીશ પ્રકૃતિમાંથી અનંતા-નુવંથી ચાર કપાય વમતાં અથવા, ક્ષય થતાં ચોવીશ હોય. (૫) તેનેજ મિથ્યાત્વ ક્ષય થતાં ૨૩ (૬) મિશ્રદષ્ટિ ક્ષય થતાં ૨૨ (૭) ક્ષાયિક સમ્યક્દષ્ટિને ૨૧ (૮) અપત્યાત્વના અને પ્રત્યાત્વના-કપાય જતાં ૧૩ (૯) કોહપણ એક વેદ ક્ષય થતાં ૧૨ (૧૦) વીજો વેદ ક્ષય થતાં ૧૧ (૧૧) હાસ્યાદિ છ દૂર થતાં ૫ (૧૨) પુરુષવેદના અભાવમાં ૪ (૧૩) સંઙ્ગલન ક્રોધ ક્ષય થતાં ૩ [૧૪] માન ક્ષય થતાં ૨ (૧૫) માયાક્ષય થતાં ૧ એક લોભ રહે.

અને ૧ લોભ દૂર થતાં મોહનીય સત્તા પળ ગઈ.

સામાન્યથી આયુષ્ય કર્મની સત્તાનાં વે સ્થાન છે તે આ પ્રમાણે:—(૧) પરમવના આયુના વંધના ઉત્તર કાર્કમાં વે આયુષ્ય હોય; અને તેના વંધના અભાવમાં જે આયુષ્ય હોય; તેજ વીજું સ્થાન છે.

नामनां वार स्थान कहे छे.

नामकर्मिणी प्रकृतिनां वार सत्तास्थान हे, ते आ प्रमाणेः—

(१) ९३ (२) ९२ (३) ९१ (४) ८८ (५) ८६ (७) ७९ (८) ७८ (९) ७६ [१०] ७५ [११] ९ [१२] ८ तेनी विगतः—
गति चार, पांच जाति, पांच शरीर, पांच संयात, पांच बंधन, छ संस्थान अंगोपांग त्रण, संहनन छ, वर्ण पांच, गंध वे, रस
पांच, आठ स्पर्श, अनुपूर्वो चार.

અગુરુ લઘુ, ઉપવાત, પરાધાત, ઉહ્વાસ આતપ, ઉદ્યોત. ए छ तथा मशस्त અને અપશસ્ત, ए वे विहायोगति, तथा मत्पेक
 शरीर, तप्त, शुभ, सुभग, सुस्वर मूक्ष्म, पर्याप्त स्थिर आदेय અને યશ આ દશ શુભ છે અને તેનાથી હલદી વીજી દશ અશુભ છે.
 कुल २० तथा निर्माण અને તીર્થંકર एम वधी मळोने नाम कर्मनी ९३ प्रकृति છે.

તેમાંથી તીર્થંકર નામના અમાવમાં ૧૨ હે અને આહારક શરીર સંચાત વંચન અંગોપાંગ ૫ ચારના અમાવમાં ૧૩માંથી ૪ વાદ કરતાં ૮૧ હે તેમાંથી પળ તીર્થંકર નામકર્મ વાદ કરતાં ૮૮ તથા દેવગતિ તથા અનુપૂર્વો વમેલી વાદ કરતાં ૮૬ અથવા નરકગતિ યોગ્ય વાંધતાં તેની ગતિ તથા અનુપૂર્વો તથા વૈક્રિય ચતુષ્ઠ વાંધનારને ૮૦ સાથે આ હ મેલવાનાં ૮૬ હે તથા દેવગતિ પ્રાયોગ્ય વાંધનારને પળ ૮૬ હે અને નરક ગતિ તથા અનુપૂર્વો મલી બે તથા વૈક્રિય ચતુષ્ઠ ચાર ૫ હ વપતાં ૮૦ રહે છે. વલી મનુષ્યગતિ અનુપૂર્વો વન્ને વપતાં ૭૮ હે. આ અક્ષપક જીવોનાં કર્મનાં સત્તા સ્થાન હે અને હવે ક્ષપકવાલાનાં કહે છે.

९३ प्रकृतिमांथी नरक तिर्यक गति तथा अनुपूर्वी वन्नेनी मळी तथा १, २, ३, ४, इन्द्रिय जाति मळी चार तथा आतप

હયોત સ્થાવર સૂક્ષ્મ સાધારણ મલી કુલ ૧૩ પ્રકૃતિ ક્ષય થતાં ૮૦ પ્રકૃતિ રહે છે તથા તીર્થંકર નામ ન હોય તો ૯૨ માંથી ૧૩ જતાં ૭૯ છે. તથા આહારકચ્છુષ્ય દૂર થતાં ૯૩ માંથી ૮૯ રહે અને તેમાંથી નારકી વિગેરે સંવંથી ૧૩ દૂર થતાં ૭૬ રહે અને તીર્થંકર નામ ન હોય તો ૮૯ માંથી ૧ દૂર થતાં ૮૮ રહે અને તેમાંથી ૧૩ જતાં ૭૫ રહે છે.

તેમાં ૮૦ અથવા ૭૬ માંથી તીર્થંકર કેવલી ધૈર્યેશી અવસ્થામાં પર્હોચેલાને હેછાના પહેલા [દ્વિચરમ], સમયમાં તીર્થંકર નામ કર્મ હમેરવાથી વેદાતી નવ કર્મ પ્રકૃતિ સિવાયની પ્રકૃતિ દૂર થતાં વાકી અંત સમયે નવ પ્રકૃતિ સત્તામાં રહે છે તે કહે છે.

[૧] મનુષ્ય ગતિ [૨] પંચેન્દ્રિય જાતિ [૩] ત્રસ [૪] વાદર [૫] પર્યાસક [૬] સુમગ [૭] આદેય [૮] યશ્કીર્તિ [૯] તીર્થંકર એ નવ સિવાયની વાકીની ૭૧ અથવા ૬૭ દ્વિચરમ સમયમાં નહ થાય છે અને તીર્થંકર સિવાયના કેવલીને આઠ હોય છે એટલે તેને તીર્થંકર નામ હોડીને વાકીની આઠ પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય છે આ તેનું હેછું સ્થાન છે [ત્યાર પછી મોક્ષમાં જતાં એક પળ પ્રકૃતિ નથી] ગોત્રનાં બે સત્તાસ્થાન છે. હંચ નીચ ગોત્રના સદ્ભાવમાં એક સત્તાસ્થાન છે તથા અગ્નિકાય અને વાયુકાયને હંચ ગોત્ર વપ્તાં મલિનભાવવાળી અવસ્થામાં ફક્ત નીચ ગોત્રની સત્તા રહે છે. અથવા અયોગી ગુણસ્થાને દ્વિચરમ સમયે નીચ ગોત્રની સત્તા દૂર થતાં હંચ ગોત્ર એકહું રહે છે એટલે બે ગોત્રની અવસ્થામાં પ્રથમ સત્તા સ્થાન છે અને વંનેમાંથી એક હોય તે બીજું સત્તા સ્થાન છે [અંત-રાયની પાંચે પ્રકૃતિઓ સાથે દૂર થતી હોવાથી તેનું જુદું વર્ણન વતાવ્યું નથી.]

આ પ્રમાણે કર્મોની સત્તા જાણીને સાધુએ તે સત્તાને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો. વલી બીજું કહે છે,

કન્નમમૂલં ચ જં છળં, પડિલેહિય સઘં સામાયાય 'દોહિં' અંતેહિં અદિસ્સમાળે તં પરિજ્ઞાય 'મેહાવી'
વિહત્તા લોગં વંતા લોગસન્નં સે મેહાવી પરિક્કમિ જ્ઞાસિ ॥સૂત્ર ૧૧૦॥ તિવેમિ શીતોષ્ણીયોદ્દેશઃ ?

કર્મનું મૂલ કારણ પિથયાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાય યોગ છે એ સમગ્રીને ક્ષણ દટલે હિંસા તે પ્રાણીઓને દુઃખ દેવારુપ કલ્પ
કર્મનું મુલ્ય મુલ સમગ્રીને છોડવું.

પાઠાંતરમાં 'કન્નમમાહુઅ' પાઠ છે તેનો અર્થ આ છે કે ઉપાદાન ક્ષણ આ કર્મના છે તે ક્ષણ કર્મ છે તે કર્મ મેલવીને તેજ ક્ષણે
નિવૃત્તિ કરે તેનો ભાવાર્થ આ છે; અજ્ઞાન પ્રમાદ વિગેરેથી જે ક્ષણે કર્મના હેતુરુપ અનુષ્ઠાન કર્યું તેજ ક્ષણે ચિત્ત સ્થિર કરીને તેના
ઉપાદાન હેતુને નિવૃત્તિ કરે (જેનાથી કર્મ વંચાય તેને છોડે અથવા તેની ગુરુ પાસે શીઘ્ર આલોચના લે) વલ્લી ઉપદેશ કરે છે પૂર્વે
કહેલાં કર્મને સમગ્રીને તથા કર્મના વિરુદ્ધ (કર્મ દળનાર) ગુરુનો ઉપદેશ સાંભળીને જે રાગદ્વેષ અંતરુપે છે તેનાથી દૂર રહી અથવા
તેનો સંવંધ છોડીને અથવા કર્મ ઉપાદાનનાં કારણ રાગાદિકને જ પરિજ્ઞાવડે જાણીને પ્રત્યાસ્વાદ પરિજ્ઞાવડે તજે અને રાગાદિથી
મોહિત લોક અથવા વિષય કપાય લોક જાણીને તથા વિષયની વાંછા અથવા ધન ઉપર મમત્ત્વભાવ છોડીને મર્યાદામાં રહેલો તે મુનિ
સંયમ-અનુષ્ઠાનમાં પ્રયત્ન કરે; અથવા વિષયતૃષ્ણા, અથવા હરિપુવર્ગને. અથવા આઠ કર્મને આવતાં અટકાવે. આ પ્રમાણે સુધર્મા-
સ્નામી કહે છે કે હું કહું છું. શીતોષ્ણીય નામના અધ્યયનનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

વીજો હદેશો

પહેલો હદેશો કહ્યા પછી વીજો કહે છે. તેનો સંવન્ધ આ મમાળો છે:—પહેલા હદેશમાં ભાવ સુતેલાવતાવ્યા; અને અહીં તેઓના સુવાથી “દુઃખ પડવાનું” ફલ વતાવે છે. એમ તે વજેનો સંવન્ધ છે. સૂત્ર અનુગમ હોવાથી સૂત્ર કહે છે:—

જાદં ચ બુદ્ધિં ચ દ્વહજ્જ ! પાસે, મુદ્ધિં જાળો પડિલેહ સાયં, તમ્હાડતિવિજે પરમંતિળજ્ઞા,
સંમત્તદંસી ન કરેહ પાવં ॥૧॥

જાતિ ષ્ટલે, જન્મથી લઈને વાલકુમાર—યૌવન વૃદ્ધાપા સુધી બુદ્ધિ છે, તે મનુષ્યલોકમાં, અથવા સંસારમાં હમણાંજ (કાલના વિલંબ વિના) હું જો. તેનો સાર આ છે કે ગુરુ શિષ્યને કહે છે કે:—હે મદ્ર ! હમણાં જન્મતા જીવોને વૃદ્ધાપાસુધીમાં શરીર મન સંવન્ધી કેવાં કેવાં દુઃખો ભોગવાય છે તે તુ વિવેક ચક્ષુથી જો, કહ્યું છે કે:—

જાયમાણસ્સ જં દુઃખં, મરમાણસ્સ જંતુળો । તેણ દુઃખેણ સંતત્તો, ન સરદ્ જાદ્ મપ્પળો ॥૧॥

જન્મતા માણસનું જે દુઃખ છે, તે માણસને મરતી વખતે પડતાં દુઃખથી તે તપેલો દોવાથી પૂર્વથી જાતી પળ વિસરી ગયો છે. વિરસરસિયં રસંતો તો સો જોળીમુહાટ નિષ્કડ્ડ । માઝ્ઘ્ અપ્પળાડિવિઅ વેઅળમડલં જળેમાળો ॥૨॥

માના વાવેલા આહારને ગર્ભમાં વેઠેલો વાલક પરવશ થઈને સ્વાય છે, અને પોતે જન્મતી વખતે પોતાને તથા, માતાને ઘળી પીઢા આપીને યોનિદ્વારા વહાર નીકળે છે.

હીણભિષળસરો દીળો વિવરીઓ વિચિત્તઓ । દુલ્બલો દુઃસ્વીઓ વસદ, સંપત્તો ચરિમં દસં ॥૩॥

અને તે દુઢાવસ્થામાં હીન-મિત્ર (સ્વોચ્ચરો) અવાજ હોય છે. રાંકડું મુલ તથા વિપરીત વિકલ્પ કરનારો દુર્બલ દુઃસ્વી અવસ્થામાં તે પહેલો હોય છે, અથવા હે આર્ય ! ઇતું મહાવીર પ્રમુ ગૈતમને કહે છે, કે જાતિ દુદ્ધિ અને તેનું મૂલ કારણ કર્મ તથા કાર્ય દુઃસ્વ છે તેને જો, અને દેશીને બોધ પામ, અને તેવું જન્મ વિગેરેનું દુઃસ્વ તને ન આવે, ઇતું સંયમ અનુષ્ઠાન કર.

બળી ચૌદ પ્રકારના ભૂત પ્રાપ્ત (જીવોનાં ચૌદ સ્થાન) છે. તેની સાથે તારા આત્માનું સુલ સરલાવ ઇટલે જેમ તું સુલને વાંહે છે તેમ વધા પળ વાંહે છે અને તને દુઃસ્વ ગમતું નથી તેમ વીજાનું પળ સમજ, તેથી તું કોઈને દુઃસ્વ ન દે તો તેથી તને જન્માદિ દુઃસ્વ નહિ મળે. કહું છે કે:—

યથેષ્ટવિષયાઃ સાતમનિષ્ઠા ઇતરત્તવ । અન્યત્રાપિ વિદિત્વૈવં, ન કુર્યાદપ્રિયં જને ॥૧॥

જેવી રીતે તને ઇન્દ્રિયોના રસ વહાલા છે અને અનિષ્ઠ અપ્રિય છે ઇવી રીતે જાણીને વીજાને અપ્રિય કૃત્ય ન કરતો. શિષ્ય પૂછે છે તો શું કરવું? હ૦—જાતિ દુદ્ધિ સુલ દુઃસ્વ દેશીને તત્ત્વ વતાવનારી શ્રેષ્ઠ વિદ્યાને જાણ, અને જે તત્ત્વ જાણેલા હોય, તે મોક્ષ અથવા પરમ જ્ઞાન વિગેરે અથવા મોક્ષ માર્ગને જાણીને સમ્યક્ત્વદર્શી વર્તીને પાપ ન કરે, અર્થાત્ સારો સાધુ પાપ વ્યાપાર ન કરે. હવે પાપનું મૂલ સંસારી સ્નેહના પાસો છે, તે હોહવા ઉપદેશ આપે છે,

ઉસ્મું ચ પાસં રહ મચ્ચિણ્હિ, આરંભજીવો ઉભયાણુપસ્સો; કામેસુ ગિહ્ધા નિચયં કરંતિ, સં-

સિદ્ધમાળા પુણરિતિ ગઢર્મ ॥સૂત્ર. ૨॥ કાવ્ય

આ ચાર પ્રકારના કપાય તથા વિષયના વિમોક્ષમાં સમર્થ આધાર રૂપ મનુસ્ય લોકમાં સંસારી મનુષ્યો સાથે દ્રવ્યથી તથા મા-વથી વંને પ્રકારે જે પાશ્વ (મોહજાલ) છે, તેને સર્વશ્રા હોડ; કારણ કે તે જન સમૂહ કામ મોગની લાલસાવાળો છે તથા તે મેલવવા માટે જીવ હિંસા વિગેરે પાપો આરંભે છે. તેથીજ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે તે આરંમથી જીવવાવાળો છે, અને મહારંમ પરિગ્રહથી રચના કરીને જીવનનો હપાય યોજે છે, તથા હમય દૃઢલે શરીરના તથા મન સંવંધો અથવા આ લોક તથા પરલોક સંવંધો (મોગાકાંક્ષી) છે, વળી તે કામ મોગમાં રત્ત થઈને અશુભ કર્મનો હપચય કરે છે. અને તે કર્મ સંચય કરીને ઇક ગર્ભથી નીકળી વીજા ગર્ભમાં પ્રવેશ કરે છે. અને સંસાર ચક્રવાલ (ચક્રાવા) માં અટતની યટમાલ જેમ મરાય અને ઢલવાય તે ન્યાયે જુનાં કર્મ મોગવે, અને ફરી નવાં વાંધીને શ્રમણ કરે છે. વળી તે અનિશ્ચત (વિના વિચારનો) આત્મા કેવો (દુષ્ટ) થાય છે તે કહે છે.

અવિસે હાસમાસજ્ઞ, હંતા નંદીતિ મન્નર્દ અલં વાલસસ સંગેળ; વેરં વહેદ અપ્પળો (સૂ૦ ૩) કાવ્ય.

લજ્ઞા મય વિગેરેના નિમિત્તથી ચિત્તના વિલ્લવવાલું જે હાસ્ય (હાંસી) છે, તેને મેલગીને ર્હચ્છા મેમી વની (ક્રોડાની ર્વાતર) જીવોને દળી [શિકારમાં] આનંદ માને છે, અને વીજાઓને ફસાવવા તે મહા મોહથી ઘેરાયલો અશુભ વિચારવાળો બોલે છે કે “આ મૂળ વિગેરે પશુઓ શીકારને માટે વનાવ્યાં છે, તથા શિકાર સુલ્લી પુરુષોની ક્રોડા માટે છે.” જેવી રોતે જીવ હિંસા સિદ્ધ કરે છે. તેમ જુદ ચોરીમાં પળ સિદ્ધ કરે કે. આ જુદું વોલી ઢગવું કે ચોરી કરવી ઇ તો જુદિ વલ્લતું તથા વહાદુરીતું કામ છે વિગેરે સમગી

લેવું જો ધર્મી રીતે સંસારી મનુષ્યો પાપ કરનારા છે. તો સાધુશ્રી શું કરવું, તે આચાર્ય કહે છે.

કે જે મનુષ્યો ચિકારી વિગેરે હોય, અથવા વિષય કષાયમાં રક્ત હોય, તો તેવા બાલજીવ સાથે હાસ્યાદિ તથા સંગ ન કરવો; જો પાપીનો સંગ કરે તો માંદોમાંદો લડાઈ થતાં વૈર વધે છે, અને પરસ્પર વૈર લેવાનો પ્રસંગ આવે છે. જેમકે ગુણસેન રાજાશ્રી જુદી જુદી રીતે કરેલા હાસ્યના કારણે અગ્નિશર્મા બ્રાહ્મણ સાથે વૈર વધીને નવ ભવ સુધી ચાલ્યું. [સમરાદિત્ય ચરિત્રમાં તેની કથા છે કે અગ્નિશર્મા બ્રાહ્મણનું કુરુપ જોડે રાજકુમાર ગુણસેને તેની હાંસી કરી. તેથી બ્રાહ્મણે કંટાળી તાપસ વની તપ કરી વિરલ્યાત થયો. અનુક્રમે ગુણસેન રાજા વની તે તાપસ પાસે આવ્યો પૂર્વની વાત સાંભળી રાજાશ્રી ક્ષમા ચાહી પારણામાં જન્મવાનું આમન્ત્રણ કર્યું. ત્રણ વાર આમન્ત્રણ વચ્ચે રાજા ખૂલી ગયો. અને તાપસ પાછો ગયો. તેથી તાપસને આ દરેક વચ્ચે હાંસી લાગી, અને વૈર લેવાનું નિયાણું કર્યું. ગુણસેન તે સમરાદિત્ય થયો. અને નવ ભવ સુધી તેની સાથે તાપસનું વૈર રહ્યું, માટે હાંસી ન કરવો, તેમ હાંસી કરનારનો સંગ પર ન કરવો] એજ પ્રમાણે વિષય સંગ વિગેરેમાં પણ દુઃખ અને વૈર વધવાનું જાણી તેવાઓનો સંગ ન કરવો. જો એમ છે, તો સાધુશ્રી શું કરવું? તે કહે છે.

તમ્હાતિવિજ્ઞો પરમંતિણચ્ચા, આયંકદંસો ન કરેદ પાવં, અગં ચ મૂલં ચ વિર્ગિચ ધીરે,

પલિચ્છિદિયાણં નિક્કમ્મદંસી (સૂ. ૪) કાઠ્ય.

બાલ (પાપી) ની સંગતિથી વૈર વધે છે, તેથી અતિ વિદ્વાન (ગીતાર્થ) મુનિ પરમ પદલે મોક્ષપદ અથવા સર્વ સંવરરૂપ ચારિત્ર

આચારો

॥૪૫૪॥

અથવા સમ્યગ્ જ્ઞાન અથવા સમ્યગ્ દર્શન [ए त्रणे उत्तमं होवाथी] તેને જાણીને શું કરે તે ગુરુ કહે છે.

આનક દર્શી—આતંક તે નરક વિગેરેનાં દુઃખ છે. તેને (હૃદય ચક્ષુવદે) દેખવાના સ્વભાવવાળા તે આતંકદર્શી છે. તે પૂર્વે કહેલા પાપોના અનુબન્ધરૂપ અશુભ કર્મને કરતો નથી. તેમ પાપ કરાવે પણ નહિ, તથા અનુમોદતો પણ નથી; વળી ગુરુ ઉપદેશ આપે છે, કે, અગ્ર—ચાર અથાતિ કર્મ જે ભવોપગ્રાહી છે. તે અગ્ર છે, અને મૂલ—તે ચાર ઘાતીકર્મ છે. તે મૂલ છે. (અથવા વીજીરીતે લઈએ તો) મોહનીય કર્મ મૂલ છે. બાકીનાં સાત કર્મ અગ્ર છે. અથવા મિથ્યાત્વ મૂલ છે. બાકી વધી પ્રકૃતિ અગ્ર છે. ए प्रमाणे वधां अग्र तथा मूल कर्मने दूर कर; आ सत्रथी एम सूचयुं के कर्म ते पुद्गलनो समूह છે. તેનો સર્વથા ક્ષય થતો નથી, પણ યોગ્ય અનુષ્ઠાન કરવાથી આત્માથી સર્વથા દૂર થઈ શકે છે.

મોહનીયનું અથવા મિથ્યાત્વનું વધાં કર્મમાં મૂલપણું કેવી રીતે ઘટે છે? આમ જો કોઈને શંકા હોય તો આચાર્ય કહે છે કે તેના કારણે બાકીની વધી પ્રકૃતિઓનો બંધ પડે છે. કહું છે કે—

न मोहमतिवृत्त्य बंध, उदितस्त्वया कर्मणां; न चैकविध बंधनं, प्रकृतिबंधविभवो महान् ॥

અનાદિભવ હેતુરેષ, ન ચ વધ્યતે નાસકૃત; ત્વયાઽતિકૃટિલા ગતિઃ કુશલ ! કર્મણાં દર્શિતા ॥૧॥

હે કુશલ પ્રભો ! તમે કર્મોનો બન્ધ મોહ વિના વ્રતાવ્યો નથી, અને તે મોહનું અનેક પ્રકારનું વન્ધન છે અને પ્રકૃતિનો મહાન વિભવ છે; અને આ મોહ અનાદિ ભવનો હેતુ છે. અને તે અનેકવાર વન્ધાય એમ નથી. પણ વારંવાર વન્ધાય છે. एथी कर्मोनी कु-

ચિહ્ન ગતિ આપે બતાવી છે! તેજ પ્રમાણે આગમ કહે છે—

કહણં મંતે! જીવા અદ્વ કમમપગડીઆ બંધંતિ! ? ગોયમા! પાળાવરણિજ્ઞસ્સ ઉદ્દણં દરિસણાવરણિજ્ઞં
કમ્મં નિયચ્છદ્દ, દરિસણાવરણિજ્ઞસ્સ કમ્મસ્સ ઉદ્દણં દસણમોહણીયં કમ્મંનિ યચ્છદ્દ, દંસણમોહ-
ણિજ્ઞસ્સ ઉદ્દણં સિચ્છતં નિયચ્છદ્દ સિચ્છત્તેણં ઉદિણ્ણેણં एवं સ્વલ્લુ જીવે અદ્વકમમપગડીઆ બંધદ્ ॥

હે ભગવાન! જીવો કેવી રીતે આઠ કર્મ બાંધે છે? હે ગૌતમ! જ્ઞાનાવરણીયના ઉદયથી દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે છે, દર્શનાવર-
ણીય કર્મના ઉદયથી દર્શનમોહનીય કર્મ બાંધે છે, અને મિથ્યત્વના ઉદયથી આઠ કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે, તેવી રીતે ક્ષય પળ, મોહ-
નીયકર્મના ક્ષય સાથેજ ક્ષય થાય છે. કહું છે કે:—

નાયગંમિ હતે સંતે, જહા સેણા વિણસ્સદ્દે ! एवं કમ્મા વિણસ્સંતિ, મોહણિજ્ઞં સ્વયં ગણ ॥૧॥

નાયક હળાવાથી જેમ; સેના નાશ પામે છે, તેવી રીતે મોહનીયકર્મનો ક્ષય થવાથી બીજાં સાત કર્મો નાશ થાય છે.

અથવા મૂલ તે અસંયમ અથવા કર્મ છે, અને અગ્ર તે સંયમ તપસા અથવા મોક્ષ છે, તે મૂલના અગ્રમાં અક્ષોભ્ય (અચ્છ) ધીર
તું થા; અથવા બુદ્ધિ એ શોભાયમાન ણવા ચિથ્થને ગુરુ કહે છે:—હે ધીર; વિવેકથી અસંયમને દુઃસ્વપ્નું કારણ તથા, સંયમને સુસ્વપ્ન
કારણપણે માન, તથા તપ અને સંયમવદે રાગ વિગેરેનાં બન્ધન અથવા તેનાં કાર્ય જે કર્મ છે, તેને છેદીને કર્મરહિત તું બન; ણ્દલે
તું પોતાના આત્માને કર્મરહિત બનાવ. ણવા સ્વભાવવાળો નિષ્કર્મદર્શી કહેવાય છે. અથવા, મોહનીયકર્મ ક્ષય થતાં જ્ઞાનદર્શનનાં આવ-

રણ દૂર થતાં, તે સર્વદર્શી, તથા સર્વજ્ઞાની થાય છે, અને કર્મર હિત થયલો, અથવા સર્વજ્ઞ વનેલો વીજું શું મેલવે છે તે કહે છે:-

હસ મરણા પમુચ્ચદ્વ, સે હુ દિટ્ઠમ્હ મુળી, લોગંસિ પરમદંસી વિવિત્તજીવી ઉવસંતે સમિણ

સહિણ સયા જાણ કાલકંલ્લી પરિવણ, વહું ચ લલ્હુ પાવં કરમ્મં પગડં (સૂ૦ ૧૧૧)

ए सर्वज्ञ साधु मूल अने अग्रनो रेचक [कर्मेने तोड़नारो] वनीने निष्कर्मदर्शी कहेवाय છે, તે મરણથી મુકાય છે, કારણ કે વાતીકર્મો દુર થવાથી અવાતીકર્મમાં રહેલું આયુ નવા મવતું વંધાતું નથી, અથવા વારંવાર મરવું, અથવા ક્ષણે ક્ષણે મરવું ए मरणंથી તે મુકાય છે અથવા વધોજ આ સંસાર મરણ યુક્ત છે તેથી પોતે મુકાય છે વળી તે, મુનિ સંસારમાં રહેલો મય, અથવા સંસાર સંવંધી સાત પ્રકારનો મય તેને દેસે છે, કે (સંસારીને આવા મયો આવે છે.) તે દટ્ટમય કહેવાય છે, વળી તે છ દ્રવ્યના આધારરૂપ-લોક અથવા, ચૌદ જીવસ્થાનવાળો લોક છે તેમાં પરમ જે મોક્ષ છે. અથવા તેનું કારણ સંયમ છે તેને દેસવાનાં સ્વભાવવાળો હોય તે પરમદર્શી છે તથા સ્ત્રીપશુ નપુંસક સાધુના બ્રહ્મચર્યને ઘાત કરનાર છે, તેનાથી રહિત एवा મકાનમાં રહે છે, તે દ્રવ્યથી વિવિત્ત કહેવાય. તથા રાગદ્વેષથી રહિત નિર્મલ ચિત્ત રાસવાથી ભાવથી વિવિત્ત કહેવાય, તે ગુણવાળો દોવાથી વિવિત્તજીવી કહેવાય છે. આવો મુનિ ઈન્દ્રિય તથા મનને જ્ઞાત રાસવાથી ઉપજાત છે, અને તે પાંચ સમિતિથી યુક્ત હોવાથી અથવા સરલ તે મોક્ષમાં જવાથી સંમિત છે, અને જ્ઞાન વિશેરેથી યુક્ત છે, તેમ અપમાદિ પળ છે. વળી તે મુનિ તેવીરીતે આસવી જીદગી સુધી ઉત્તમ ગુણવાળો રહે; તે કાલ આકાંક્ષી કહેવાય; અને ए प्रमाणे પંડિત મરણની આકાંક્ષાવાળો સંયમ-અનુષ્ઠાનમાં રહે.

આવું જામાટે કરે તે કહે છે.

મૂલ ઉત્તરપ્રકૃતિના મેદવાલું તથા પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાવ, પ્રદેશ, એમ ચાર પ્રકારે વન્યવાલું, તથા વન્ય ઉદય—સત્તાની ઝયવ-સ્થાવાલું, તથા વાંધવું સ્પર્શ કરવો. જોડાવું, એકપણે મળવું; વિગેરે અવસ્થાવાલું કર્મ છે; અને તે થોડાક કાલમાં ક્ષય થાય; તેવું નથી, તેથી કાલ આકાંક્ષી કહ્યું છે.

આત્મા ૧૦
॥૪૫૭॥

જેમકે:—

તેમાં વન્યસ્થાનની અપેક્ષાએ મૂલ ઉત્તરપ્રકૃતિનું વહુપણ વતાવીએ છીએ. જેમકે:—
વધી મૂલ પ્રકૃતિઓ અંતર્મુહર્તે સુધી સાથે વાંધે; તે આઠ પ્રકારનો કર્મવન્ય છે, અને આયુષ્ય ન વાંધે; તો, સાત પ્રકારનો છે, અને તે આયુને કાલ જાવન્યથી અંતર્મુહર્તે છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી તેના શિવાયનાં ૩૩ સાગરોપમમાં પૂર્વકોડીનો ત્રીજો ભાગ વધારે છે, અને સૂક્ષ્મસંપરાયનો મોહનીયકર્મનો વન્ય દૂર થતાં, તથા આયુના વન્યનો અભાવ થવાથી છ પ્રકારનો કર્મવન્ય છે, અને તે જાવન્યથી અને સમયનો અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહર્તે છે, તથા ઉપજાત ક્ષીણમોહ તથા, સંયોગી કેવલ્લીને સાત પ્રકારના કર્મના વન્યનો ઉપરમ થતાં એક પ્રકારનું સાતાવેદનીયકર્મ વન્યાય છે. તે જાવન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વકોડીમાં થોડું ઓછું છે.

હવે, ઉત્તરપ્રકૃતિનાં વન્યસ્થાન કહે છે:—

જ્ઞાન આવરણ, અને અંતરાયના પાંચે મેદનું શુભવંધીપણું હોવાથી એકજ વંધસ્થાન છે, તથા દર્શનાવરણીયનાં ત્રણ વંધસ્થાન કહે છે:—

(૧) પાંચ નિદ્રા અને ચાર દર્શન સાથે રહેવાથી તે નવેનું શુભ વંધીપણું હોવાથી નવવિધનું એક સ્થાન છે, (૨) તેમાંથી થીણદિ નિદ્રાત્રિક અનંતાનુવંધીની ચોક્કડી સાથે દુર થવાથી તે ત્રણના વંધનો અભાવ થતાં છ પ્રકૃતિનો વન્ય છે (૩) અપૂર્વ કરણના સંહયેય

સુત્રમ

॥૪૫૭॥

ભાગે નિદ્રા અને પ્રચલાનો વન્ધ દૂર થતાં ચાર પ્રકારનાં દર્શનાવરણનો વન્ધ રહેવાથી તે ત્રીજું સ્થાન છે.
વેદનીય કર્મનું એકજ વન્ધ સ્થાન છે. चाहे साता बांधे चाहे असाता बांधे, पण एक बीजानी बिरोधी होवायी वने साथे न बांधे.
મોહનીયકર્મનાં દશ વન્ધસ્થાન છે.

(૧) એક મિથ્યાત્વ ૧, સોલ કષાયો ૧૬, કોઈ પળ એક વેદ ૧, હાસ્ય રતિનું જોડકું અથવા અરતિ શોકનું એક જોડકું તે-
માંથી એક જોડકું છેતાં તે વે ૨ તથા ભય ૧, જુગુપ્સા ૨, મઠી ફુલ ૨૨ પ્રકૃતિનો બંધ હોય છે.

(૨) મિથ્યાત્વનો વન્ધ દૂર થતાં સાસ્વાદનગુણસ્થાનમાં ૨૧ નો વન્ધ છે.

(૩) તેમાંથી મિશ્રદૃષ્ટિ અથવા અરતિસમ્યગદૃષ્ટિને અનંતાનુવન્ધી ચોકઢી દૂર થવાથી ૧૭ પ્રકારનો વન્ધ છે.

(૪) તેમાંથી દેશવિરતિ ગુણસ્થાને અપત્યાસ્થાનની ચોકઢીના વન્ધનો અભાવ થવાથી ૧૩ નો વન્ધ છે,

(૫) તેમાંથી પ્રપત્ત અપ્રપત્ત અપૂર્વકરણમાં વર્તેલા સાધુને પ્રત્યાસ્થાનની ચોકઢી દૂર થવાથી ૯ નો વન્ધ છે.

(૬) તેમાંથી હાસ્ય વિગેરેનું જોડકું તથા ભય જુગુપ્સા દૂર થવાથી ફક્ત ૫નો વન્ધ અપૂર્વ કરણના ચરમ [હેલ્લા] સમયે છે.

(૭) તેમાંથી અનિદ્રત્તિકરણના સંલયેય ભાગ વીતે થકે પુરુષ વેદના વન્ધનો અભાવ થતાં ચારનો વન્ધ છે.

(૮) તેમાંથી તેજ ગુણસ્થાને સંલયેય ભાગ ગયે થકે અનુક્રમે ક્રોધનો ક્ષય થતાં ૩ નો વધ છે.

(૯) માનનો ક્ષય થતાં ૨નો વન્ધ છે [૧૦] માયાનો ક્ષય થતાં ૧નો વન્ધ છે ત્યાર પછી અનિદ્રત્તિકરણના હેલ્લા સમયમાં મો-

હનીયના વન્ધનો અભાવ થવાથી અવન્ધક છે.

सामान्यथी आयुर्मर्मेनो बन्ध एक प्रकारनो हे

चार प्रकारना आयुर्मांथी कोइ एण एकनो बन्ध होय एण बे अथवा त्रण साथे बन्धावानो अभाव होवाथी एक बन्ध जाणवो-
नाम कर्मनां आठ बन्धस्थान हे.

(१) २३ प्रकृति तिर्यंच गतिने योग्य बांधतां थाय हे. ते नीचे प्रमाणे तिर्यंच गति, १ एकेंद्रिय जाति १ औदारिक तेजस
कार्मण शरीरो ३ हुंड संस्थान १ वर्ण गंध रस स्पर्श ४ तिर्यंग गतिने योग्य अनुपूर्वी १ अगुरु लघु १ उपधात १ स्थावर १ बादर
सूक्ष्ममांथी १ कोइ पण एक, अपर्याप्तक १ प्रत्येक साधारणमांथी एक १ अस्थिर १ अशुभ १ दुर्भंग अनादेय १ अयश कीर्ति १
निर्माण १ एम कुल २३ हे तेनो बन्ध एकेंद्रिय अपर्याप्ताने योग्य मिथ्यादृष्टिने बांधतां होय हे.

(२) ते त्रेवीश्रमां पराधात अने उच्छ्वास मळी एम २५ पर्याप्ता एकेंद्रियने बन्ध जाणवो. [अपर्याप्ताने बदले पर्याप्ताने २५ प्रकृति लेवी.
(३) एमां आतप अथवा उद्योत एक प्रकृतिनो बन्ध मेळवतां २६ थाय पण साधारणनी जग्याए प्रत्येक अने सूक्ष्मनी जग्याए बादर लेवी.
(४) देवगतिने योग्य बांधतां २८ प्रकृतिनो बन्ध नीचे मुजब हे. देवगति १ पंचेंद्रिय जाति १ वैक्रिय तेजस कार्मण त्रण शरीर
३ समचतुरस्र संस्थान १ अंगोपांग ६ वर्ण विगोरे चतुष्टय, ४ अनुपूर्वी १ अगुरुलघु १ उपधात १ पराधात १ उच्छ्वास १ प्रशस्त
विहायोगति १ त्रस १ बादर १ पर्याप्त १ प्रत्येक १ स्थिर अस्थिरमांथी एक, १ शुभ शुभग. १ सुस्वर १ आदेय १ यशःकीर्ति
१ अथवा अयशःकीर्ति निर्माण १ [टीकामां शुभ अशुभमांथी कोइ पण एक होय हे, एम लल्लुं हे. दीपणमां एकली शुभ लीथी

હે] એમ કુલ ૨૮ નો વન્ધ થાય છે. :

(૫) તેમાં તીર્થંકર નામકર્મ ઉમેરવાથી ૨૯

(૬) હવે ત્રીશનો વન્ધ વતાવે છે. દેવગતિ, ૧ પંચેદ્રિયજાતિ ૧ વૈક્રિય આહારક શ્નીર ૨ અંગોપાંગ ૨ તેજસકાર્મણ ૨ પહેલું

સંસ્થાન ૧ વર્ણાદિ ચતુષ્ક ૪ અનુપૂર્વી ૧ અગુરુલ્હ ૧ ઉપઘાત ૧ પરાઘાત ૧ ઉચ્છવાસ ૧ મશસ્તવિહાયો ગતિ ૧ ત્રસ વાદર પર્યાપ્ત
પત્યેક સ્થિર શુભ સુખગ સુસ્વર આદેય યશઃકીર્તિ ૯ દશક ૧૦ તથા નિર્માણ ૧ નામ મઝી ફુલ ૩૦

[૭] એમાં તીર્થંકર નામ મેલ્લવાથી ૩૧ થાય છે.

આ પ્રમાણે ઇર્કેદ્રિય વેદંદિય ત્રેયેદ્રિય નરકગતિ વિગેરે આશ્રયી અનેક મેદે વન્ધના ઘણા પ્રકારો છે. તે કર્મ ગ્રંથથી જાણવા.
(૮) અપૂર્વકરણ આદિ ત્રણ ગુણ સ્થાને દેવગતિ પ્રાયોગ્ય વન્ધના ઉપરમથી યશઃકીર્તિજ ફક્ત વાંધે છે. તેથી એક વિધવન્ધ

હે. ત્યારપછી નામકર્મના વન્ધનો અભાવ છે.

ગોત્રકર્મમાં સામાન્યરીતે ઉંચ અથવા નીચનો એકનો વન્ધ છે. ઉંચ અને નીચ વન્ધને વિરોધી હોવાથી સાથે વન્ધાવાનો અભાવ
હે. કર્મેર્નું આ પ્રમાણે વન્ધદ્વારમાં લેશથી ઘણા પ્રકારપણું વતાવ્યું.

સૂત્રકાર તેથી કહે છે કે:—આ કર્મ જીવે વાંધ્યાં છે. તે સુલેસુલ્હં છે, કારણકે, તે પ્રમાણે ભોગવતાં દરેકને અનુભવાય છે.

[સૂત્રમાં સ્વલ્હ શબ્દ વાક્યાલંકારમાં છે અથવા નિશ્ચયઅર્થમાં છે કે, કર્મ વહુ પ્રકારેજ છે.] જો આ પ્રમાણે છે, તો તે કર્મવન્ધનને
દૂર કરવા શું કરવું ? તે કહે છે:—

સત્ત્વંમિ ધિદં કુવહા, છરથોવરણ મેહાવો, સવં પાવં કનમં જોસહ (સૂ૦ ૧૧૨)

ઉત્તમ જીવોને હિત કરનાર તે સત્ય છે, અને તેનેજ સંયમ કહે છે. તે સંયમમાં ધૈર્યતા રાત્વ, અથવા યથાવસ્થિત વસ્તુનું સ્વરૂપ જિનેશ્વરે વતાવવાથી તેમનું કહેલું મૌનીંદ્ર આગમ (જૈન સિદ્ધાંત) સત્ય (તત્ત્વ) છે. તે ભગવંતના વચનમાં ઉપરત [અતિશય રક્ત] વનીને મેઘાવો [તત્ત્વદર્શી] સાધુ વધાં પાપ કર્મ જે સંસાર સમુદ્રમાં અપણ કરાવે છે તેને [સંયમ અનુષ્ઠાન તથા તપ વડે] ક્ષય કરે છે. આ પ્રમાણે અપમાદી સાધુના ઉત્તમ ગુણો વતાવ્યા તે અપમાદનો શત્રુ પ્રમાદ છે, તે કષાય વિગેરે પ્રમાદથી પ્રમત્ત વનેલો કેવો દુર્ગુણી થાય છે. તે કહે છે.

અપોગચિત્તે ચ્વહુ અયં દુરિસે, સે કેયણં અરિહણ દૂરિણણ, સે અપણવહાણ અપણપરિયાવાણ

અપણપરિગહાણ જણવયવહાણ જણવયપરિયાવાણ જણવયપરિગહાણ (સૂ૦ ૧૧૩)

સ્વેતિ વેપાર મજુરી વિગેરે અનેક પ્રકારના કાર્યમાં તેનું ચિત્ત લાગવાથી તે સંસારી જીવ અનેક ચિત્તવાળોજ છે. છટલે સંસાર સુત્રવનો અભિલાષી અનેક ચિત્ત (ચંચલ ચિત્ત) વાળો હોય છે. “આ પુરુષ” એમ કહેવાથી સંસારી જીવ વતાવ્યો. અહીં પૂર્વે કહેલ દધિ ઘટિકા અને કપિલ દારિદ્રીનો દૃષ્ટાંત કહેવો. (ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કપિલનો દૃષ્ટાંત વતાવેલ છે.) હવે જે અનેક ચિત્તવાળો છે તે શું કરે છે, તે વતાવે છે. દ્રવ્ય કેતન છટલે ચાલણી પૂરનારો અથવા સમુદ્ર છે. અને ભાવકેતન તે લોમની ઇચ્છા છે. છટલે પૂર્વે કોરૂણ પળ મર્યું નથી, તેને પોતે મરવા ઇચ્છે છે, તેનો સાર આ છે કે પૈસાના લોમમાં શક્ય અથવા

અશક્ય કાર્યમાં વિચાર્યા વિના અશક્ય અનુષ્ઠાનમાં વર્તે છે, અને લોભની ઇચ્છા પૂરણ કરવામાં વ્યા-કુલ મતિવાલો વનીને શું કરે છે, તે કહે છે; તે લોભીઓ બીજા પ્રાણીઓના વધમાં તત્પર થાય છે, અને બીજા જીવોને શરીર તથા મન સંબંધી પરિતાપ કરાવે છે તેજ પ્રમાણે બે પગવાળાં મનુષ્ય ચાર પગવાળાં મનુષ્ય પશુ વિગેરેનો સંગ્રહ કરે છે, તથા જાનપદ દટલે જન પદમાં થણા કાલ પ્રહુ વિગેરે અથવા રાજા વિગેરેનો વધ કરવા તૈયાર થાય છે, અથવા લોકોની નિંદા માટે કુલ્ય કરે છે, દટલે આ ચોર છે એમ બીજાની જુગલો કરે છે, અથવા પારકાનાં હિંદ્ર ડગાડે છે, અથવા મગધ વિગેરે દેશો જીતવા યત્ન કરે છે (મૂલ સૂત્રમાં ક્રિયાપદ નથી લીધું તે લેવું)

આ પ્રમાણે લોભીઆ મનુષ્યો વધ વિગેરે ક્રિયા કરે છે કે બીજું પળ પળ કરે છે તે વતાવે છે.

આસેવિત્તા હ્તં (વં) અટં દ્વેવેગે સસુદ્ધિયા, તમ્હા તં વિદ્યં નો સેવે, નિસ્સારં પાસિય નાણી, ઉવવાયં ચવણં ણચ્ચા, અણણં ચર માહણે, સે નહણે ન હણાવણ હણંતં નાણુ જાણદ્, નિર્વિદ્

નંદિ, અરણ્ પયાસુ. અણા મદંસ્તિનિસણ્ણે પાવેહિં કમ્મેહિં (સૂ૦ ૧૧૪)

ઉપર વતાવ્યા પ્રમાણે બીજા જીવોનો વધ કરવો, સંગ્રહ કરવો, તથા બીજા જીવોને દુઃખ દેવું વિગેરે પાપ કરીને પોતાના લોભની ઇચ્છા પૂર્ણ કરીને કેટલાક મનુષ્યો ભરતચક્રવર્તી વિગેરે (તે જીવોના થતા દુઃખને નજરે દેખીને વૈરાગ્ય પામીને) મન વચન કાયાના દુહ વ્યાપારને ધિક્કારી શુભ વ્યાપારમાં દટલે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં યત્ન કરે છે અને મહાન તપશ્ચર્યા કરવાથી તેજ ભવમાં

મોક્ષમાં જાય છે, અને તે પ્રમાણે વિચારી સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તીને કામ ભોગ તથા હિંસા વિગેરે આસ્ત્રવદ્વારને ત્યાગીને શું કરવું તે કહે છે. જેણે ભોગ ત્યાગ્યા તે માણસે પ્રતિજ્ઞા કરીને વીજી વચ્ચે ભોગના લાલચુ ન થવું, અથવા જુદા અથવા અસંયમમાં વર્તવું નહિ. કારણ કે પાંચ इंद्रियोના સ્વાદને સ્વાતર અસંયમ સેવે છે પણ તે વિષયો સાર વિનાના છે કારણ કે જે સાર વસ્તુ છે તે મેલવાથી તુલિ થાય છે પણ જે વસ્તુથી તુલ્યા વધે તેથી તે નિઃસાર છે, એવું દેહીને તત્ત્વ જાણનારો સાધુ વિષય અમિલાષ ન કરે, આ મનુષ્યોના વિષયસો અસાર છે, અને અનિત્ય છે એટલુંજ નહિ પણ દેવતાઓનું પણ વિષય સુલ તથા જીવિત અનિત્ય છે તે વતાવે છે. ઉપપાત (ઉત્પન્ન) થવું, ચ્યવન (નાશ પામવું) તે જાણીને વિષય સંગના સુલનો ત્યાગ કરજે. કારણ કે વિષયસમૂહ અથવા વધો સંસાર અથવા સર્વ સ્થાન અજ્ઞાત્રવત છે તેથી શું કરવું તે કહે છે.

મોક્ષ માર્ગથી અન્ય અસંયમ છે તે અન્યને છોડીને અનન્ય જ્ઞાનાદિક છે, તેનું સેવન કર, માહણ એટલે મુનિ તેને આ હૃદય આપ્યો છે. વલો તે મુનિ સંયમ પાલનારો પ્રાણીઓને દુઃખ ન દે, ન હળે, ન હળાવે, ન હિંસા કરનારને અનુમોદે, આ પ્રમાણે હિંસાથી નિવૃત્ત થઈ ચોથું વ્રત પાલે, તે કહે છે વિષયથી ઉત્પન્ન થયેલ જે આનંદ તેને ધિક્કાર, તથા સ્ત્રી વિગેરેમાં રાગ રહિત થઈને આવી ભાવના ભાવ, “આ વિષયો ક્રિપાક ફલની ઉપમાવાળા છે અને કઢવા તુરિયાના જેવા કઢવાં ફલ આપનારા છે” એમ જાણીને તે વિષય સુલ લેવાના પરિગ્રહના મમત્વને ત્યાગી દે, હવે ઉત્તમ ધર્મ પાલવા માટે કહે છે. અત્તમ એટલે મિથ્યાદર્શન અવિરતિ વિગેરે છે તેનાથી ઉલટું અનવમ એટલે સંયમ છે, તેને દેલવાના સ્વભાવવાળો તે સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રવાળો થઈને ઉપર કહ્યા મુજબ તું સ્ત્રી સંગની બુદ્ધિને દૂર કર. વિષયોની નિંદા કર, આ સૂત્રનો પરમાર્થ છે.

જે અનવમદર્શી છે તે નિસત્ત્વ છે. ઇટલે પાપ કર્મોથી રહેલી વનીને તે કરતો નથી, અથવા પાપ કર્મોથી દૂર રહે છે. વઢી વીજા ગુણો મેઝવવા વતાવે છે.

કોહાહમાણં હણિયા ય વીરે, લોભસ્સ પાસે નિરયં મહંતં તમ્હા ય વીરે વિરણ્ વહાઓ, હિંદિજ્જ સાયં લહુભૂયગામી ॥૧॥ ગંથં પરિણાય ઇહજ્જા ! ધીરે સાયં પરિણાય, ચરિજ્જ દંતે । ઉન્મજ્જ લધ્ધું ઇહ માણવેહિં, નોપાણિણં પાળે સમારભિજ્જા સિ તિવેમિ ॥દ્વિતીય ઉદ્દેશકઃ ૩-૨ ॥

ક્રોધ જેમાં પહેલો છે તે ક્રોધાદિ કષાયો છે. તથા જેનાવહે મપાય તે માન, ઇટલે અનંતાનુવંધી વિગેરે કષાયોના ચાર મેદો છે તે અથવા ક્રોધ અને માન જે ક્રોધનું કારણ છે તે ગર્વને સાધુ હણે અને તે હણનારો વીર છે, તથા જેમ દ્વેષરૂપ ક્રોધ માનને હણે, તેમજ રાગ દૂર કરવા કહે છે. લોભ પળ અનંતાનુવંધી વિગેરે ચાર પ્રકારનો છે તેની સ્થિતિ અને વિપાકને જો, કારણકે તેની સ્થિતિ સૂક્ષ્મ સંપરાય નામના દશમા ગુણસ્થાન સુધી મોટી છે, અને તેનો વિપાક અપ્રતિષ્ઠાન વિગેરે નરકવાસની પ્રાપ્તિ સુધી છે. તેથી સૂત્રમાં કહું છે કે “ગચ્છા મણુઆ ય સત્તમિં પુઢવિ” માહજ્જાં અને મનુજ્ઞો મરીને સાતમી નારકી સુધી જાય છે, તે પ્રમાણે તે મોટા લોભમાં પરવશ થઈને સાતમી નારકીમાં દુઃખ ભોગવે છે.

તેથી શું કરવું તે કહે છે—

જો લોભથી આવું દુઃખ છે તો પ્રાણી વધ વિગેરેની પ્રવૃત્તિથી નરકમાં જવું ન પડે માટે વીર પુરુષ લોભથી દૂર રહે. વઢી શોકને

અથવા સંસાર ભ્રમણ કરાવનાર માવશ્રોતને દૂર કર તથા તું લઘુ ભૂત દૃઢલે મોક્ષ અથવા સંયમ તે તરફ જનારો લઘુભૂતગામી થા, અથવા લઘુભૂત થવાની ઇચ્છાવાળો લઘુભૂત કામી વન; ફરી ઉપદેશ આપે છે તું બાહ્ય તથા અન્યંતર બે પ્રકારે ગાંઠને જ્ઞપ્તિજ્ઞાવહે જાણીને હમણાંજ ધીર વનીને પ્રત્યાલ્લાન પરિજ્ઞાવહે છોડ.

વકી વિષય અભિલાષ તે સંસાર પ્રવાહ છે તેને જાણીને દાંત દૃઢલે ઇન્દ્રિયોને દમન કરીને સંયમ પાલ, કેવી રીતે પાલે તે કહે છે, અહીંયાં મિથ્યાત્વાદિ શેવાલર્થો આચ્છાદિત સંસાર કુંડમાં જીવરૂપી કાચવો તું વનીને શ્રુતિ (જ્ઞાન ભણવું) શ્રદ્ધા તથા સંયમમાં વોર્ય જોડીને કાચવો જેમ તરી આવે તેમ તું તરીજા, મનુષ્ય સિવાય મોક્ષ નથી, માટે મનુષ્યપણામાં તરવાતું કહું પણ પ્રાણીની હિંસાના આરંભનાં કૃત્યો ન કરતો, પાંચ ઇન્દ્રિયો ત્રણ વલ શ્વાસોશ્વાસ અને આયુ તે દશ પ્રાણને ધારણ કરવાથી પ્રાણી કહેવાય. તેને દુઃખ ન દે, ન દુઃખ દેનારાં કૃત્ય કર. આ પ્રમાણે શિતોષ્ણીય અધ્યયનમાં વીજો ઉદ્દેશો અર્થરૂપે પુરો થયો.

સુધર્મસિદ્ધામીય જંતુસ્વામીને કહું વિગેરે પૂર્વે માફક જાણવું.

દુનિ વીજા સાથે આ પ્રમાણે સંવન્ધ છે.

હવે ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે.

ગયા ઉદ્દેશામાં દુઃખ તથા તેને સહન કરવાતું વતાવું અને તે સહન ન કરે તો સાધુ નહિ દૃઢજન નહી પણ સંયમ અનુષ્ઠાન કરે તથા પાપકર્મ ન કરે; તોજ સાધુ થાય છે. તે આ ઉદ્દેશામાં વતાવે છે. આ સંવન્ધવહે આવેલા ત્રીજા ઉદ્દેશાના મૂલ અનુગમમાં

સૂત્ર ઉચ્ચારવું જોઈએ.

આચા૦

॥૪૬૬॥

સંધિં લોયસ્સ જાણિત્તા, આયઆ બહિયા પાસ, તમ્હા ન હંતા ન વિઘાયણ, જમિણં અન્નમન્ન-
વિતિગિચ્છાણ પહિલેહાણ ન કરેદ પાવં કર્મમં, કિં તત્થ મુળી કારણં સિયા? (સૂ૦ ૧૧૫)

દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બે પ્રકારે સંધિ છે. એટલે भीत વિગેરેમાં ફાટ પડે તે દ્રવ્ય સંધિ છે, અને ભાવથી સંધિ કર્મ વિવર છે એટલે दर्शनमोहनीयकर्म જે ઉદયમાં આવ્યું તે ક્ષય થયું અને વીજું વાકીનું જાંત છે તે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિરૂપ ભાવસંધિ છે, અથવા જ્ઞાનાવરણીય વિશિષ્ટ ક્ષાયોપશમિકભાવને પામેલ તે સમ્યગ્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિરૂપ ભાવસંધિ છે, અથવા ચારિત્રમોહનીય ક્ષય ઉપશમરૂપ ભાવસંધિ જે છે તેને જાણીને વિચારજે કે પ્રમાદ કરવો સારો નથી.

જેમકે લોકમાં ચોર વિગેરે શત્રુના સૈન્યથી ઘેરાયેલા લોકમાં भीत અથવા ઘેડી વિગેરેમાં સાંધો અથવા હિદ્ર દેવીને પ્રમાદ કરવો સારો નથી તેજ પ્રમાણે મોક્ષાધિલાષીં કર્મ વિવર મેઝવીને લવ ક્ષણ જેવા થોડા કાલને પળ સ્ત્રી પુત્રનાં સંસારી સુખનો ઘ્યામોહ (પ્રેમ) કરવો સારો નથી; અથવા સાંધો તેજ સંધિ છે, તે ભાવસન્ધિ જ્ઞાનદર્શન—ચારિત્રના પરિપાલનમાં અશુભકર્મના ઉદયથી ફાટ પડે; તો પાહું સંયાણ કરીદેવું. (હુભાવને દૂર કરવો.)

આ ક્ષયઉપશમિક વિગેરે ભાવલોકના આશ્રયી છે, અથવા સૂત્રમાં વિભક્તિ વૃદ્ધીએ; તો, સાતમી વિભક્તિ લેતાં લોકમાં જુદલે, જ્ઞાનદર્શન—ચારિત્રને યોગ્ય લોક છે, તેમાં ભાવસન્ધિ જાણીને અશુભ (સમ્પૂર્ણ) પાલવાને પ્રયત્ન કરવો.

સૂત્રમ

॥૪૬૬॥

અથવા સનિષ્ટ પૃથલે અવસર ધમ અનુષ્ઠાન કરવાનો આવ્યો છે તેને જાણીને લોક પૃથલે, ૧૪ પ્રકારનાં જીવોને ઉપજવાના ૧૪ સ્થાન છે, તેને જાણીને જીવોને દુઃખ દેવાનું કૃત્ય ન કરવું. (સંધિના ત્રણ જુદા અર્થ વતાવ્યા. પ્રથમમાં વિવર પૃથલે વાકું અથવા ફાટ વતાવ્યું કે, ત્રાણી વેરાતાં અજસર જોઈને પ્રમાદ ન કરતાં નાસીજવું; તેમ મોહ દૂર થતાં, સંસારથી તરીજવું; બીજો અર્થ સાંધો વતાવ્યો. પૃથલે, જેમ મુહુર્યો ધરમાં ફાટ પડે; તો, પ્રમાદ કર્યા વિના પુરીદે તેમ સાધુને પાપના હૃદયથી ચારિત્રમાં દોષ લાગે; તો, તરત શુદ્ધિ કરીલે. ત્રીજો અર્થ અવસર કર્યો છે. પૃથલે, ધર્મના અવસરે ધર્મ કરી બીજા જીવોને દુઃખ થાય; તેવું કૃત્ય ન કરવું એમ વતાવ્યું.)

વળી કહે છે કે:—હે સાધુ! તું જેમ, પોતાના આત્માને સુખ વહાણું ગણે છે, અને દુઃખ અપ્રિય માને છે, તેવી રીતે વહારનાં જીવો ઉપર પણ માની લે; અને પોતાના આત્મા સમાન માનીને વધાં જીવો સુખના વાંચ્છક, અને દુઃખના દ્રેષી જાણીને તેઓને ન થઈશ; તેમ બીજાઓથી જુદા જુદા ઉપાયોવડે તેમનો ધાત ન કરાવીશ.

જો કે, બીજા મતના કેટલાક સાધુઓ જીવદયાને મુખ્ય માનીને સ્થૂલસત્ત્વ (મોટા જીવ અથવા હાલતા-ચાલતા જીવ) ને મારતા નથી; તોપણ, તેઓ પોતાને માટે રંધાવીને સ્વાય છે; તથા મુહુર્ય માફક, વસ્તુનો સંચય કરવાથી તેમના લીધે, સૂક્ષ્મ (નાના જંતુઓ, અથવા એકેન્દ્રિય) જીવો વિશેરે હણાય છે, તેથી તેઓ ધાતક છે, પૃથલે બીજા પાસે હણાવે છે, અને હણનારની અનુમોદના કરે છે. (માટે સાધુ પૃથલે તેઓ પણ દોષ ન લાગે; માટે, સાધુ માટે રંધેલો આહાર ન વાપરવો; તેમ, સંચય પણ ન કરવો.) હવે એમ વતાવે છે કે. ઉપર પ્રમાણે ત્રણ કરણથી હિંસા ન કરવી. તેટલાથી સાધુ ન કહેવાય; પણ જેમાં, પાપકર્મનું ન કરવાનું કારણ છે.

તે વતાવે છે. અન્યોન્ય જે શંકા અથવા, એકવીજાનો ભય અથવા લજ્જા, તે લજ્જાવદે અથવા લજ્જાને ધ્યાનમાં લઈને પરસ્પર આશંકા અથવા અપેક્ષાવદે, પાપના ઉપાદાનરૂપ—જે કર્મનું અનુષ્ઠાન છે, તે સાધુ ન કરે; ઇટલું પાપ ન કરવાથી મુનિ કહેવાય ઇટલે જો, પરની લજ્જાથી પાપ ન કરે; તો, તે મુનિ કહેવાય? ૭૦—તેટલાથી મુનિ ન કહેવાય; પળ અદ્રોહના વિચારવાળો મુનિજ નિશ્ચયથી સાધુ છે. જો, તે પ્રમાણે, વીજી ઉપાધિના વશથી તે નિર્મલ ભાવવાળો ન હોય; તો મુનિ ન કહેવો. મુનિપણના ભાવવાળો મુનિ કહેવાય. ઇટલે, સૂત્રમાં સરલ શિષ્ય ગુરુને પુછે છે કે:—

કોઈ સાધુ વીજા સાધુઓના દર અથવા લજ્જાથી આયાકર્મીદિ આહાર ન લે; તો, તે મુનિ ભાવસાધુ કહેવાય કે નહિ ? આચાર્ય કહે છે વીજો વ્યાપાર છોડીને સાંભલ.

વીજી ઉપાધિ જે પાપના વ્યાપારરૂપ છે, તેને ત્યાગવાથી ભાવ સાધુપણું થાય છે, ઇથી એમ સમજવું કે, અંતઃકરણ નિર્મલ કરીને સાધુનાં અનુષ્ઠાન કરે; તેજ ભાવમુનિપણું છે, શિવાય નહિ.

ઉપર કહેલ અભિપ્રાય નિશ્ચયનયનો છે. હવે, વ્યવહારનયનો અભિપ્રાય કહે છે:—જે સમ્યક્દૃષ્ટિ છે, અને પંચમહાવ્રત ઝીંધેલાં છે, તેનો ભારવહન કરવામાં પ્રમાદ કરીને પળ વીજા સમાન સાધુની લજ્જાવદે, અથવા ગુરુ મહારાજના ભયથી અથવા ગૌરવ (પોતાનાં ઉત્તમ કુલ વિગેરેના કારણે કોઈ સાધુ આયાકર્મ વિગેરે દોષિત આહાર વિગેરે છોડી પડિલેદળા વિગેરે ક્રિયા કરે; અથવા તીર્થની યોગ્ય માટે મહિનાના ઉપવાસ વિગેરે લોકપ્રસિદ્ધ ક્રિયા કરે; તો, તેમાં તેના મુનિભાવપણાનું જ કારણ જાણવું. કારણકે; તેવી ધર્મ-ક્રિયા કરતાં પરંપરા (ધીરે ધીરે) તેની શુભ ભાવની ઉત્પત્તિ થશે.

આ પ્રમાણે શુભ અંતઃકરણના વ્યાપારથી રહિત સાધુના સાધુપણમાં સર્વ અસદ્ભાવ લાગ્યા; ત્યારે ચિત્ત પૂછે છે કે:—નિશ્ચ-
યનયનો મુનિભાવ કેવીરીતે છે ? તેનો વિશેષ સુલભસો શાસ્ત્રકાર કહે છે:—

સમયં તત્પ્રવેશાદ અપાણં વિષ્ણુસાળીદ—અણદ્વ પરમં ‘નાળી; નો પમાદ કાયાદિવિ । આય-
મુત્તે સયા વીરે, જાયામાયાદ જાવદ્ ॥ ૧ ॥ ‘વિરાગં’ રુચિર્હિ ગત્તિજ્ઞા મહયા સુહૃદ્દષ્ટિ ય,
આગદં ગદં પરિણાય દોહિવિ અતેહિં અદિસ્તસાળોહિં સે ન હિજ્ઞદ ન મિજ્ઞદ ‘ન’ હજ્ઞદ
‘ન’ હંમદ કંચણ સદ્વલોદ (સૂ૦ ૧૧૬)

સમભાવ તે, સમતા તેને વિચારીને દૃઢલે, સમતામાં રહેલો સાધુ જે જે કરે છે, તે તે કોઈપણ પ્રકારે દોષિત આદાર વિગેરે
લજ્જા વિગેરેથી હોદે; અને લોકમાં દેશાદ્વા લપ્તવાસ વિગેરે કરે; તે વધુ મુનિપણના ભાવનું કારણ છે. અથવા, સમય તે જૈના-
ગમ છે, તે આગમમાં લનાલેલી વિધિદ વિચારીને સંયમ—અનુષ્ઠાન કરે; તે વધુ મુનિભાવનું કારણ છે, દૃઢલે આગમમાં કહ્યા પ્રમાણે
લાલીને અથવા, સમતાને આરણ કરીને આત્માને પ્રસન્ન રાલે; અથવા, આગમ મળીને વિચારીને અથવા, સમદૃષ્ટિ રાલ્લીને જુદા
જુદા લપાયોલેદે દિન્દિયો તથા મનના અપમાદ વિગેરેથી આત્માને પ્રસન્ન કરે; અને આત્માને પ્રસન્ન રાલ્લો; તે સંયમમાં રહેજાથી
યાય છે, અને તેમાં હમેશા સાધુદ અપમાદીપણું ભાવલુ તેજ કહે છે:—

મૂલ સૂત્રમાં ‘અણણ’ વિગેરે શ્લોક છે તેનો અર્થ કહે છે:—

આચા૦

॥૬૭૦॥

જેનાથી વીજું કંઈ મોટું નથી; તે અનન્ય પરમસંયમ છે, તેને પરમાર્થ જાણનારો જ્ઞાની પ્રમાદવદે દોષ ન લગાડે. અર્થાત્ સંય-
મક્રિયામાં કોઈપણ વચ્ચત પ્રમાદ ન કરે. હવે જેમ અપ્રમાદી થવાય તે વતાવે છે.

ઈન્દ્રિયો તથા મન એ વન્નેની આત્માને કુમાર્ગે ન જવા દઈ ગુપ્ત રાखે તે આત્મગુપ્ત સાધુ જાણવો, તથા હંમેશાં યાત્રા તે સંયમ યાત્રા અને સંયમ નિર્વાહમાં માત્રા વાપરે તે યાત્રા માત્રા કહેવાય, માત્રાનો અર્થ અતિઆહાર ન લે, ઇટલે આત્માને જેવીરીતે સંય-
મમાં શક્તિ રહે પણ ઈન્દ્રિઓ ઉન્મત્ત ન થાય, અને સંયમના આધારરૂપ દેહનું પતિપાલન લાંબા કાલ સુધી થાય, તેવીરીતે આહાર વિગેરે વાપરે. કહું છે કે:—

આહારાર્થ કર્મ્મ કુર્યાદ્નિન્દ્યં, સ્યાદાહારઃ પ્રાણસન્ધારણાર્થમ્ । પ્રાણાઃ ધાર્યસ્તત્ત્વજિજ્ઞાસ-

નાય, તત્ત્વં જ્ઞેયં યેન ભૂયો ન ભૂયાત્ ॥૧॥

આહાર માટે નિર્દોષ ગોચરી વાપરે કારણ કે આહાર છે તે પ્રાણોને ધારણ કરવા માટે છે, અને તે પ્રાણોત્ત્વની જીજ્ઞાસા પૂર્ણ કરવા માટે ધારવાના છે, કારણ કે ઇતું તત્ત્વ જાણવું વારંવાર જન્મ લેવો ન પડે.

હવે તે આત્મા ગુપ્તતા કેવીરીતે થાય તે શુરુ વતાવે છે.

વિરાગ ઇટલે મનોહરરૂપ આંखો આગલ આવે, તો પણ તેમાં પ્રેમ ન કરે, અર્હિં રૂપ લેવાવું કારણ આ છે કે તે રૂપ સુંદર દેશ્વતાં ગમે તેવાવું મન રહેંચી છે છે, તેથી સૂત્રમાં રૂપ લીધું છે, સ્વરીરીતેતો પાંચે વિષયોમાં વિરાગી વનહું, તથા દિવ્ય ભાવહું

રુપ હોય અથવા ક્ષુદ્રક ણ્ટલે મનુષ્યરુપ હોય (દેવાંગના અથવા સુંદર રુપવાળી સ્ત્રી દેવીને) તેમાં લલચાય નહિ, અથવા દેવ સંવન્ધી કે મનુષ્ય સંવન્ધી મોટું નાતું રુપ ણ્ટલે તેમાં પળ મધ્યમ રુપવાળી કે ઘણા રુપવાળી દેવી કે સ્ત્રી હોય તો તેમાં લલ-
ચાતું નહિ, અહિ “નાગાર્જુનીયા” કહે છે.

વિસયમિ પંચંગમોવિ, દુવિહંમિ તિયં તિયં ॥ ભાવઓ સુદ્દુ જાણિત્તા, સે ન લિપ્પદ દોસુચિ ॥૧॥

શબ્દ વિગેરે પાંચ પ્રકારના વિષયોમાં તથા વન્ને પ્રકારમાં ણ્ટલે જે રૂપ અનિષ્ટ છે, તેમાં હીન મધ્યમ ઉત્કૃષ્ટને ભાવથી ણ્ટલે

પરમાર્થથી જાણીને રાગદ્વેષવદે પાપ કર્મથી ન લેપાય, અર્થાત્ તેમાં રાગદ્વેષ ન કરે, તેમાં થું આલંબન લે કે રાગદ્વેષ ન થાય તે કહે છે. આગમન તથા ગમન તે તિર્યંચ અને મનુષ્યને ચારે ગતિમાં આવવા જવાતું છે. તથા દેવતા નારકીને તિર્યંચ મનુષ્યમાંથીજ આવતું જતું છે, નારકી માફક દેવને પળ વેજ ગતિ અગતિ છે, ફક્ત મનુષ્યને મોક્ષ ગતિનો સમ્રાઘ હોવાથી પાંચ ગતિ છે, આ મ-
માળે જીવને ગતિ આગતિ થાય છે તે વિચારીને સંસાર ચક્રવાલમાં ફેલાના અરદના ન્યાયે અપળ છે, તે સમજીને અને મનુષ્યપ-
નામાં મોક્ષ મળે છે તેવું જાણીને સુગતિનો અંત લાવનાર જે રાગદ્વેષ છે તેને દૂર કરીને આગતિ ગતિને આપનાર રાગદ્વેષ જાણીને તે વન્નેને દૂર કરી કોઈ પળ જીવને પોતે તરવાર વિગેરેથી હેદ નહિ, તથા માલા વિગેરેથી મેદ નહિ, તથા અગ્નિ વિગેરેથી વાળે નહિ તથા નરકગતિ વિગેરે અથવા અનુપૂર્વી વિગેરે ઘણી વાર વિચારીને પોતે રૂપે નહિ.

અથવા રાગદ્વેષનો અમાવ થાય તો ઉપર કહેલાં પાપ પોતાની મેળે દૂર થાય, ણ્ટલે રાગદ્વેષ હોડનારો મુનિ હેદવા વિગેરેના

કલ્પ પોતે ન કરે, સૂત્રમાં ‘કંચળ’ વિગેરે છે તેની વિભક્તિ વદલીને ત્રીજીમાં અર્થ લઈ, તો એમ થાય કે ‘કેનચિત્ કોદપ્પણ માણસ
 ઇવો નથી કે આ વધા લોકમાં રાગદ્વેષ વિનાનો હોય તે રાગદ્વેષના અભાવે છેદે, મેદે, અર્થાત્ રાગદ્વેષ છોડ્યા પછી છેદે મેદે નહિ.
 જો કે આ પ્રમાણે ગતિ આગતિના જ્ઞાનથી રાગદ્વેષનો ત્યાગ થાય છે, અને તેના અધાવથી છેદનાદિ સંસાર દુઃસ્વનો અભાવ
 થાય છે, તેવું મુતિ જાણે છે, પણ વર્તમાન સુલ્લહે દેલનારા અમે ક્યાંથી આવ્યા ક્યાં જઈશું? અથવા અમને ત્યાં શું મલશે, ઇવો
 વિચાર નથી કરતા, તેથી રાગદ્વેષ કરીને નવાં કર્મ વાંધીને સંસાર શ્રમણની યોગ્યતા અનુભવે છે. એવું સૂત્રકાર વતાવે છે.

અવરેણ યુદ્ધિં ન સ્વરંતિ ઇગે, કિમ્મસ તીયં કિંવાઽગમિસ્સં । માસંતિ છો રૂહ માળવાઓ,
 જમસસ તીયં તમાગમિસ્સં ॥૧॥ નાર્દયમટ્ટં ન ય આગમિસ્સં, અટ્ટં નિયચ્છન્તિ તહાગયાટ ।

વિહુય કર્પે ઇયાણુપસસી, નિઙ્ગોસહત્તા સ્વવગે મહેસી ॥૨॥

ઉપરનાં બે સૂત્ર ગાથાનો અર્થ કહે છે. પહેલાં હું કોણ હતો? કે હું હાલ આવો છું? એવું કેટલાક મોહ અને અજ્ઞાનથી યેરા-
 ચેલી બુદ્ધિવાળા જીવો જાણતા નથી, એટલે આ જીવને નરકાદિ ભવથી હત્પન્ન થયેલું અથવા વાલ કુમાર વિગેરે વયવાકું એકદં
 થયેલું પૂર્વરૂં દુઃસ્વ વિગેરે કેવી રીતે આવેલું છે? અથવા, ભવિષ્યમાં કેવી રીતે થશે? એટલે, આ વિષય સુલ્લના વાંછક, અને દુઃ-
 સ્વના દ્વેષી જીવનું ભવિષ્યકાલમાં શું થશે? તે તેઓ જાણતા નથી; પણ જો, કદી તેઓના હૃદયમાં ભૂત-ભવિષ્યની વિચારણા
 હોત; તો, તેઓને સંસારમાં રતિ (આનંદ) થાત નહીં, કહ્યું છે કે:—

વીજા આચાર્યો નીચે પ્રમાણે કહે છે:—(પ્રથમનું સૂત્રકાવ્ય) વીજી રીતે કહે છે:—

“અવરેણ પુર્ણં કિહ સે અનીતં, કિહ આગમિસ્સં ન સરંતિ ણે ॥

માસન્તિ ણે રૂપે રૂપે માણવાઓ, જહ સ અર્દઅં તહ આગમિસ્સં ॥૧॥”

પૂર્વ જન્મ સાથે વીજા જન્મનો સવન્થ જાણતા નથી, કે કેવીરીતે અથવા કયા પ્રકારે પૂર્વે સુખ દુઃખ હતાં, અને ભવિષ્યમાં કેવો રીતે સુખ દુઃખ થશે તે જાણતા નથી. અથવા વીજા વાદીઓ આમ વોલે છે કે.

આમાં શું જાણવાનું છે? કેવીરીતે હમણાં પૂર્વના રાગદ્વેષથી ઉત્પન્ન થયેલા કર્મવડે જીવને વન્યાયલાં કર્મનાં ફળ સંસારમાં મોગયવાં પડે છે. તેમજ પૂર્વે પણ હતાં અને ભવિષ્યમાં થવાનું છે, (તેમાં વધારે શું જાણવાનું છે?)

અથવા પ્રમાદ વિષય કષાય વિગેરેથી કર્મો ઇકઠાં થવાથી રૂપ અનિષ્ટ વિષયોને અનુભવતા જીવો સર્વજ્ઞની વાણીરૂપ અમૃતના સ્વાદને ન જાણનારા જોઓ છે, તેમને જેમ મૂતકાલમાં સંસારમાં સુખ દુઃખ અનુભવ્યું, તેવું ભવિષ્યમાં પણ અનુભવશે.

પણ જોઓ સંસાર સમુદ્રથી તરવાવાળા છે, તેઓ કર્મનું ફળ જાણે છે, તે વતાવે છે, તે સૂત્રના વીજા કાવ્યમાં કહે છે જો જીવોનું સંસારમાં ફરી આવવું નથી. તેઓ સિદ્ધ છે, અથવા જોવું જાણવાનું છે તેવુંજ તેમને જ્ઞાન છે. તેવા સર્વજ્ઞો છે, તેઓ અતીત (જુના) પદાર્થને ભવિષ્યના રૂપરૂપે નથી માનતા, તથા ભવિષ્યના પદાર્થને મૂતકાલના રૂપરૂપે નથી માનતા, કારણ કે પરિણતિની વિચિત્રતા છે, મૂત્રમાં “અર્થ” શબ્દ ફરી લેવાનું કારણ છે કે પર્યાયરૂપ વદલાય છે (વાલક જુવાન બુઢો એ પર્યાય છે અને તે

વદલાય છે) પણ દ્રવ્યાર્થપણે તો ત્રણે અવસ્થામાં एकપણુંજ છે (વાલ્પણમાં અને હુદ્દાપણમાં જીવનો ખેદ નથી.)
અથવા અતીત અર્થ તે વિષય ભોગાદિક ભોગવેલાં અને ભવિષ્ય સંબંધી દેવાંગનાના વિલાસને ભોગવવાનાં છે. તેને જેઓ રાગ-
દ્રેષના અભાવવાળા છે તેઓ યાદ કરતા નથી અથવા વાંછતા નથી. (તુ શબ્દ વિશેષ વ્રતાવે છે) જેમ મોહના ઉદયથી કેટલાક પૂર્વના
અથવા ભવિષ્યના ભોગોને વાંછે છે, તેમ સર્વજ્ઞ ભોગોને ઇચ્છતા નથી; અને તેના માર્ગ (જ્ઞાસન) માં ચાલનારા પણ એવાજ નિઃસ્પૃહી
હોય છે તે વ્રતાવે છે, 'વિહૃય કરત્ત્વે.'

एटले અનેક પ્રકારે આઠ પ્રકારના કર્મને ધોનાર તે વિધૂત છે, અને કર્મ ધોવું તે સાધુનો આચાર છે, તેવો કલ્પ પાકનાર
સાધુ વિધૂત કલ્પવાળો કહેવાય, અને તેજ સર્વજ્ઞનો અનુદર્શી કહેવાય છે, અને તે અતીતઅનાગત વિષયસુખનો અખીલાધી ન હોય,
વળી તેને વીજા કયા ગુણો હોય તે કહે છે.

पूर्वे बांधेलां અશુભ ચીકણાં કર્મનો ક્ષપક एटले નાસ કરનારો છે, અથવા તે ભવિષ્યમાં નાશ કરનારો થશે [સૂત્રમાં 'નિઙ્ગ્રોસ
इत्ता' શબ્દ છે, તેનો અર્થ વર્તમાન અને ભવિષ્યનો લીધો છે]

कर्म नाश करवाने जे मुनि उद्यम करे ते धर्मध्यान अथवा शुद्ध ध्यान ध्यानार महा योगीभरने संसारना सुख दुःखना
विकल्पनो नाश थवाधी हवे शुं थशे ते व्रतावे છે.

का अरई के आपंदे?, इत्थंपि अमगहे चरे, सत्त्वं हासं परिच्चल आलीणयुत्तो परिवष्ट,

पुरिसा! तुममेव तुमं मित्तं किं बहिया मित्तमिच्छसि? (सू० ११७)

इच्छित वस्तुनी अपाप्ति अथवा इष्ट वस्तुनो नाश यतां मनमां जे विकार थाय ते अरति छे, अने इच्छित वस्तुनी प्राप्तियां आनंद थाय छे, आ अरति के आनंद योगिना चित्तमां होतो नथी, कारणके ते महात्माने धर्मध्यान के शुक्लध्यानमां चित्त रोकावाधी तेने संसारी वस्तुनी अरति के आनंद उत्पन्न भवाना कारणनो अपाव छे. तेथी सूत्रमां कहुं के अरति अने आनंद ए शुं छे? (अर्थात् कंइज नथी) पण संसारी जीवनी माफक तेमणे ते विकल्पने राख्यो नथी.

जो आ प्रमाणे होय तो तेवा जीवने असंयममां अरति अने संयममां आनंद तेने होवो जोइए एम सिद्ध थयुं, तेहुं आचार्य समाधान करे छे, के तेहुं नथी अने अमारो अभिप्राय तमे समझ्या नथी, कारण के जेमां रति अरतिना विकल्पनो अध्यवसाय निषेध कर्यो छे, तो बीजा प्रसंगमां पण रति अरति न होय तेज सूत्रकार कहे छे; ए महात्माने अरति अने आनंद वज्र दूर भवा रूप छे एटले तेमने तेवो आग्रह नथी तेथी ते 'अग्रह' कहेवाय छे, एनो भावार्थ आ छे के उत्तम साधु शुक्ल ध्यानथी बीजे कंइ रति आनंद कोइ निमित्ते आवे तो पण तेना आग्रह रहित बने, अने ते बन्नेमां मध्यस्थ रहे (संयम अने असंयम व्यवहारथी बाह्य क्रियारूप छे. शुक्ल ध्यानवाळाने ते बाह्य क्रियाओनी श्रेणीमां जरूर नथी; अने ते ध्यानवाळाने थोडा समयमां केवलज्ञान भवाहुं छे. ते अपेक्षाए आ वचन छे के, संयममां रति, असंयममां अरति न होय; परंतु शुक्लध्यान शिवायना बीजा आत्मार्थी साधुने तो कंइक होय छे) फरी उपदेश आपे छे, सर्व हास्य, अथवा हास्यनां चारणो तजे; अने मर्यादांमां रही इन्द्रियोने कवजे राखी लीन रहै;

તથા મન, વચન, કાયાની સાવચ-ક્રિયા છોડવાથી શુભ રહે; અથવા કાચવા માફક પોતાનું શરીર સંભાળી રાखे; કે, કોઈ જીવને પીડા ન થાય; તે સંહતગાત્ર મુનિ છે, અને તે આલીન શુભ વહેવાય છે, તેવો મુનિ સાધુનાં અનુષ્ઠાનનો વરોવર રીતે કરે.

તે સુષુપ્તુ સાધુને પોતાનાં આત્મવલ્લથી સંયમ-અનુષ્ઠાન ફલવાલું થાય છે, પણ પારકાનાં ઉપરોધ (અગ્રહથી) નહીં એમ વતાવે છે. શુરુ શિષ્યને કહે છે:—હે પુરુષ! જો, તેં ગ્રહ (ધર) પુત્ર, સ્ત્રી, ધન-ધાન્ય, સોનું વિગેરેથી રહિત તૃણ અને મણિ-મોતીમાં, તથા દેહું સોનામાં સમ્પાનદહિ રાશ્વનાર મોક્ષાર્થી જીવને પણ કદાચ ઉપસર્ગ આવતાં વ્યાકુલ મતિ થતાં મિત્ર વિગેરેની આકાંક્ષા થાય; તો તે દૂર કરવા કહે છે:—(હે શિષ્ય!) પુરુષ ઇદલે, સુત્તવદુઃસ્વથી પૂર્ણ માટે પુરુષ અથવા પુરિમાં શયન કરવાથી પુરુષ (જીવ) છે, તેમાં વધા જીવોમાં ઉપદેશ, તથા સંયમ-અનુષ્ઠાન કરવામાં મનુષ્ય યોગ્ય હોવાથી તેને આશ્રયી કહે છે. ઇદલે મુશિષ્યને કહે; અથવા કોઈ પુરુષ સંસારથી રેવદ પામેલો સ્વરાવ અવસ્થામાં હોય; અને તે પોતાના આત્માને શીસ્વામણ આપતો હોય; અથવા અન્ય મન્યાત્માને સાધુ ઉપદેશ આપે કે—

“ હે પુરુષ! હે જીવ! સારાં અનુષ્ઠાન કરવાથી તુંજ તારો મિત્ર છે, અને પાપકર્મ કરવાથી તુંજ તારો શત્રુ છે! તોપછી, વીજા મિત્રને કેમ શોધે છે? કારણ કે, ઉપકાર કરે તે મિત્ર છે અને તે ઉપકારી પરમાર્થ-દહિષ્ અત્યંત અને એકાંત-ગુણ યુક્ત સન્માર્ગે ચાલતા આત્માને છોડીને વીજો કોઈ શોધવો મન્ય નથી; અને સંસારનાં કાર્યમાં સહાયકારીપણે વીજાને મિત્રપણે માનવો તે મોહનું વિર્જુમન (વેષ્ટા) છે. કારણ કે સંસારીની મિત્રતાથી પરિણામે મોટા દુઃસ્વમાં પડવારૂપ સંસાર સમુદ્રમાં ઝમળ કરાવવાથી તે સ્વરી રીતે અમિત્રજ છે! તેનો સાર આ છે.

“आत्मान आत्मानो अप्रमत्तपणाधी मित्र हे. कारण के अप्रमत्त आत्मा अत्यन्त एकान्त परमार्थ सुख उत्पन्न करे हे. अने जो आत्मा प्रमादी थाय तो दुर्गतिमां जाय, माटे बीजा मित्रने शोधवानी जरूर नथी. पण आत्मा शिवाय बीजो बहारनो आ मित्र आ शत्रु एवो विकल्प अदृष्ट उदयना निमित्तथी औपचारिक हे. कहूं हे के—

दुपस्थिओ अमित्रं, अद्या सुपस्थिओ अ ते मित्रं ॥ सुहृदुक्खकारणाओ, अद्या मित्रं अमित्रं च ॥१॥
कुमार्गे गयेलो आत्मा शत्रु हे, सुमार्गे चालनारो मित्र आत्मान हे. कारण के तेथीज दुःख सुख पामे हे अने तेथीज ते अमित्र के मित्र हे. वली कहूं हे के—

अद्येकं मरणं कुर्यात्, संक्रुद्धो बलवानरिः ॥ मरणाणि त्वनन्तानि, जन्मानि च करोत्ययम् ।.२॥
एक बळवान शत्रु क्रोधायमान थइने घणुं तो एक बार मारी नाखये, पण कुमार्गे गयेलो आत्मा अनंतां जन्ममरण आपे हे.”
एटले एम समजवुं के निर्वाण आपनार संयमव्रतने जेणे उचर्या अने पाळ्यां ते आत्मानो मित्र हे. हवे आवो पवित्र आत्मा केवीरीते जाणवो अने तेहुं शुं फळ थसे. ते कहे हे.

जं जाणिजा उच्चालइयं तं जाणिजा दूरालइयं, जं जाणिजा दूरालइयं तं जाणिजा उच्चालइयं,
पुरिसा! अत्ताणमेवं अभिणिगिज्झ एवं दुक्खा पमुच्चसि, पुरिसा! सच्चमेव समभिजाणाहि,

આચા૦

॥૪૭૯॥

સચ્ચરસ આણા૬ સે ઉવટ્ટિ૬ મેહાવી મારં તરહ, સહિઓ ધન્નમાયાય સેયં સમણુ પસસહ (સુ૦૧૧૮)

જે પુરુષ વિષય સંગનાં કર્મ જાળીને હોદનાર હોય તેને તું તારનારો માનજે; તથા વધાં પાપ ધર્મો (કારણો) ને જે આલ્ય

(વર) દૂર છે. તે દૂરાલ્ય (મોક્ષ) અથવા મોક્ષ માર્ગ (સંયમ) છે. તે મોક્ષ માર્ગ જેને હોય તે દૂરાલ્યિક છે,

હવે હેતુ તથા હેતુવાલો પદાર્થ જણાવવા ગત પ્રત્યાગત સૂત્ર કહે છે.

(વીજી રીતે) કહે છે, જેને દૂરાલ્યિક જાણે તેને ઉચ્ચાલ્યિક (તારનારો) જાણે, ઇનો સાર આ છે. જે કર્મ તથા આસ્ત્રવ દ્વારનો રોકનાર છે તેજ મોક્ષ માર્ગમાં રહેલો છે અથવા મુક્ત થયેલો છે અથવા જે સન્માર્ગે વર્તન કરે તે કર્મનો કાઢનારો છે. અને તેજ આત્માનો મિત્ર છે, તેથી કહે છે, હે પુરુષ! હે જીવ! આત્માનેજ ઓઝણીને ધર્મધ્યાનથી વહાર દિન્દ્રિયોના વિષયસ્વાદને લેતા મનને રોકીને આ પ્રકારે દુઃશ્વના પાસામાંથી આત્માને મુકાવજે! ૫ પ્રમાણે કર્મોને દૂર કરી આત્મા આત્માનો મિત્ર વનં છે. વઙ્ગી ગુરુ કહે છે, હે પુરુષ! સદાચરણવાળા પુરુષનું હિત કરનાર સત્ય તેજ સંયમ છે. તે સંયમનેજ વીજા વ્યાપારથીજ નિરપેક્ષ તું વનીને જાણ, અને તે પ્રમાણે વર્તવાની પરિજ્ઞાવડે પ્રવ્રત્ન કર, અથવા આજ સત્ય જાણ, કે હે શિષ્ય! ગુરુ સાક્ષિ૬ લીધેલાં મહાવ્રતોની પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહકયા, અથવા સત્ય ષ્ટલે જૈનાગમ, તેનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેઢવ, અને મોક્ષામિલ્યાધી૬ તે પ્રમાણે વ્રતોનું પાલન કરવું.

પ૦—શા માટે? ૭૦—સત્ય જૈનાગમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તીને મેઘાવી (બુદ્ધિમાન) સાધુ માર [સંસાર] ને તરે છે. વઙ્ગી સહિત

તે જ્ઞાનાદિથી યુક્ત અથવા હિત સહિત શ્રુત ચરિત્ર વન્ને પ્રકારના ધર્મે પ્રવ્રણ કરીને સાધુ શું કરે, તે કહે છે.

શ્રેય તે પુણ્ય અથવા આત્મહિતને વરોવર રીતે દેશે (તે મોક્ષ મેલવે) આ પ્રમાણે અપ્રમત્ત સાધુ તથા તેના ગુણો વતાવ્યા હવે તેથી હલદું કહે છે.

દુહજો જીવિયસ્સ પરિવંદળમાળપૂયળાણ, જંસિ ઇમે પમાયંતિ (સૂ૦ ૧૧૯)

રાગદ્વેષ, ઇ વે પ્રકારે અથવા આત્મા કે વીજા માટે અથવા આ લોક પરલોક માટે અથવા રાગદ્વેષ ઇ વે પ્રકારે હળાયલો અથવા ચ્વરાવ રીતે હળાયલો તે દ્વિહત અથવા દુર્હત (દુઃસ્વી) હોય તે શું કરે છે. તે કહે છે. આ જીવિત કેલના ગર્ભ માફક નિઃસાર છે, તથા વીજલીના ચલકાટના ક્ષવકારા માફક ચંચલ છે. તેવા શરીરના પરિવદન (વંદન કરાવવા) માનન (માન મેલવવા) તથા પૂજન (પૂજાવા) માટે હિંસા વિગેરે પાપોમાં પ્રવર્તે છે. પરિવંદન તે લોકો મારા પહ્યાડે મમે તે માટે પ્રયત્ન કરે છે, ઇટલે લાવક વિગેરેના માંસથી મારું વધું શરીર છુટ તથા સુંદર દેહીને લોકો સુશીથીજ મને વાંદશે, તમે શ્રીમાન્ ઘળા લાલ્લો વર્ષ જીવો! વિગેરે બોલશે વિગેરે પરિવંદન છે. તેજ પ્રમાણે માન મેલવવા કર્મ વાંધે છે કે, લોકો મારું વલ્લ પરાક્રમ દેહીને અચ્યુત્યાન, વિનય, આસન દાન, તથા અંજલિ કરી માયું નમાવી મને માન આપશે. તે માન ન (માન) છે, તથા પૂજન માટે વર્તનારા કર્મ આસ્રવવડે આત્માને વાંધે છે. ઇટલે, વિદ્યા ભળીને હું ધનવાન થવાથી વીજો માળસ દાન, માન, સત્કાર પ્રણામવડે મારી સેવા વિશેષ પ્રકારે કરી પૂજા કરશે, તે પૂજન છે, વલ્લી, હવરના નિમિત્તે, ઇટલે વંદન વિગેરે માટે કેટલાક જીવો રાગદ્વેષથી હળાયલા પ્રમાદ કરે છે, પણ તેઓ પોતાના હિતને માટે હિત (ધર્મ) કરતા નથી. ઇથી હલદું કહે છે:—

સહિઓ દુઃખમત્તાદ પુટ્ટો ના ફંદાદ, પાસિમં દવિદ
લોકાલોકપદં ચાઓ મુચ્છદ (૧૨૦) તિવેમિ તૃતીય ઉદેશો ॥૩-૩॥

જ્ઞાનાદિ યુક્ત અથવા હિતવાલો ઉપસર્ગથી આવેલાં દુઃખ માત્રથી અથવા રોગ થવાથી પીઠાતાં વ્યાકુલ મતિવાલો ન થાય તે દૂર કરવા પ્રયત્ન ન કરે, અથવા ફરેફરે મલતાં રાગ વિકલ્પ તથા અનિષ્ટ મલતાં દ્વેષ વિકલ્પ ન કરે, અર્થાત રાગદ્વેષ વન્નેને તજે (ન સહેવાય તો મધ્યસ્થ વની દવા કરે, અને સ્થિર સાધુને યોગ્ય ઉપાયનો નિર્વેધ ન હોવાથી સંતોષથી કરે)

વળી ઉપર કહેલા વધા ઉદેશાના રહસ્યને સમજીને કરવું ન કરવું તે વિવેકથી સમજે! કોણ? જે મોક્ષમાં જવા યોગ્ય છે તે સાધુ, એ વિવેકી સાધુ કયા ગુણો મેળવે?

જે આલોકાય (દેવાય) તે લોક છે, અને ૧૪ રજુ પ્રમાણ તે છે. લોકમાં આલોક તે લોકાન્તોક છે, તેના પ્રપંચથી યુક્ત થાય છે. લોકમાં પ્રપંચ આ છે. પર્યાપ્ત, સુખગદુર્ભગ તથા નારકીના જીવપણે ઓઝવાય એકેન્દ્રિયમાં અપર્યાપ્ત, એકેન્દ્રિયપણે ઓઝવાય એ પ્રમાણે વધો સંસારી પ્રપંચ જાણવો. તેનાથી મુકાય છૂટેલે ચૌદ રાજલોકમાં જીવોનું જુદું જુદું રૂપ તેને મલતાં તે નામે ગણાય છે. તેવો પોતે નહીં થાય.

આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે, જીજો ઉદેશો અર્થથી સમાપ્ત.

ચોથો ઉદ્દેશો.

ત્રીજો પુરો થવા પછી ચોથો કહે છે તેનો આ પ્રમાણે સંવન્ધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં કહું કે ફક્ત પાપ ન કરવાથી કે દુઃખ સહન કરવાથી સાધુ ન કહેવાય, પણ નિષ્પ્રત્યુહ (અવિદ્યપણે) સંયમ અનુષ્ઠાન કરવાથી સાધુ થાય. તે વતાવ્યું. અને નિષ્પ્રત્યુહતા (અવિદ્યપણું) કષાયને દૂર કરવાથી થાય છે. તેથી હવે પૂર્વે કહેલ ઉદ્દેશના અર્થાધિકારવાલું સિદ્ધ કરે છે, તેથી આ પ્રમાણે સંવન્ધે આવેલ ઉદ્દેશના સૂત્ર અનુગમમાં સૂત્ર કહે છે.

સં વંતા કોહ ચ માણં ચ માયં ચ લોભં ચ એયં પાસગસ્સ દંસણં

ઉવરયસત્થસ્સ પલિયંતકરસ્સ આયાણં સગહભિમ (સૂ૦ ૧૨૧)

તે સાધુ જ્ઞાનાદિ સહિત દુઃખ માત્રથી ઘેરાયલો છતાં અવ્યાકુલ મતિવાળો આત્મદ્રવ્ય ભૂત લોકાલોક પ્રપંચથી મુક્ત થયા જેવો પોતાનું તથા પરનું હિત વગાડનાર ક્રોધને વમન કરનારો છે (વમ ધાતુનો અર્થ દૂર કરવાના અર્થમાં છે તેનો ભવિષ્યકાલ લઈએ તો વીજી વિભક્તિ લાગે, નહિતો છટ્ટી વિભક્તિ લાગુ પડે) અર્થાત્ શાસ્ત્રમાં કહેલ અનુષ્ઠાનને જે સાધુ વિધિ પ્રમાણે કરે, તે થોડા કાલમાં ક્રોધને દૂર કરશે એ પ્રમાણે વીજે પણ સમજી લેવું. એટલે પોતાના ઉપધાત કરનાર ઉપર ક્રોધ કર્મના ત્રિપાકના ઉદયથી ક્રોધ થાય, જાતિ કુલ રૂપ વલ્લ વિગેરે કારણે જે ગર્વ થાય તે માન છે, પરને ઠગવા રૂપ વિચાર તે માયા છે. તૃષ્ણાના આગ્રહનો પરિણામ તે લોભ છે. તે વધાને ક્ષપણા (કર્મ સ્વપાવવા) તથા ઉપશમ (શાંતિ કરવા) તેને આશ્રય આ ક્રોધ વિગેરે ચારનો અનુક્રમ છે. અનં-

તાનુવન્ધી અપ્રત્યાશ્યાની પ્રત્યાશ્યાની તથા સંજવલની અંદર રહેલ ભેદો વતાવવાને માટે જુદા જુદા ચશબ્દ મુકવાથી તે દરેકની ઉપમા પર્વત પૃથ્વી રેણુ જલ રાજીની ક્રોધની છે, તથા શૈલ સ્તંભ હાડકું લાકડું તિનિશલતા માનની છે, તથા વાંસ કુડંગી (થડીડં) મેષ શ્રંગ ગોમુત્રિકા અવલેખનીની ઉપમા. માયાની છે, તથા કૃમીરાગ કર્દમ શંખન હરિદ્રાની ઉપમા લોખને છે, તથા આશ્વી જીંદગી સુધી એક વરસ સુધી ચાર માસ અને પંદર દિવસની સ્થિતિ અનુક્રમે દરેકની છે, (આ વધાનું વર્ણન આજ સૂત્રમાં પાને છે ત્યાંથી જોહું.)

આ પ્રમાણે ક્રોધ, માન માયા લોભ ત્યાગવાથી સ્તરી રીતે સાધુપણું છે પણ ક્રોધ હોય ત્યાં સુધી સાધુપણું નથી; કહું છે કે:—
સામણમણુચરંતસ્સ કસાયા જસ્સ ઉક્કડા હંતિ । મન્નામિ ઉચ્છુપુપ્પં વ નિપ્પલં તસ્સ સામણં ॥૧॥
સાધુપણું પાલતા સાધુને જો કષાયો વધારે પ્રમાણમાં હોય તો શેરડીના ફુલ માફક તેનું સાધુપણું હું નિષ્ફલ માનું છું. ॥

જં અજિંઝં ચરિત્તં દેસૂળાણ્ઠિ પૂવ્વકોડીણ્ઠિ । તંપિ કસાઈયમેત્તો હારેઈ નરો મુહુત્તેણં ॥૨॥
પૂર્વ કોડીમાં થોડા વર્ષ ઓછાં એવું (આટલી લાંબી મુદતનું) ચારિત્ર પાલ્યું હોય, તે જો ઉત્કૃષ્ટ ક્રોધ કરે તો તે માણસ એક મુહુર્તમાં સાધુપણું હારી જાય છે. આ વધું પોતાની બુદ્ધિથી નથી કહું એવું વતાવવા ગૌતમસ્વામી કહે છે કે ‘એય’ વિગેરે આ કષાય દૂર કરવાનું હમણા ઉપર વતાવ્યું, તે વધું સર્વદર્શી પર્યયક સાક્ષાત્ દેસે છે, કારણ કે તેને નિવારણ (કેવલ) જ્ઞાનદર્શન છે, અને તે પર્યયક તીર્થકૃત્ વર્થમના સ્વામી છે, અને તેમનું દર્શન (અભિપ્રાય મંતવ્ય) આ છે.

અથવા જેનાવડે વસ્તુ તત્ત્વ યથાવસ્થિત દેખાડાય (કહેવાય) તે દર્શન એટલે ઉપદેશ છે, અર્થાત્ મહાવીર (વર્ધમાન) સ્વામીનું કહેલું છે તે હું કહું છું પણ સ્વબુદ્ધિથી નથી કહેતો, તે સર્વદર્શી પશ્યક કેવા છે. કે જેનું આ દર્શન છે તે કહે છે, ‘ઉવરય’ વિગેરે—જેનું દ્રવ્ય ભાવથી (સર્વ જીવોને દુઃખ દેવારૂપ) શસ્ત્ર વંને પ્રકારે દૂર થયું છે, અથવા શસ્ત્રથી પોતે દૂર રહેલા

છે, અહીં ભાવશક્તિમાં અરાંયમ અથવા કપાયો જાણવા, તેનાથી પોતે દૂર છે. તેનો ભાવાર્થ આ છે કે:—
તીર્થંકરને પળ કપાયને વસ્યા સિવાય નિરાવળ વયા પદાર્થને દેખનારું પરમ (કેવલ) જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી, તેના અભાવમાં મોક્ષ સુખનો અભાવ છે, એથી વીજો પણ મોક્ષ વાંછક સાધુ જે તેનો ઉપદેશ માને છે અને તેના માર્ગે ચાલે છે તેને પણ કપાયનું ચમન કમ્બુ, શસ્ત્રને ઉપરમનું કાર્ય વતાવી વીજાપણ તીર્થંકરનાં વિશેષણ વતાવે છે. ‘પલ્લિયતકરસ્સ’ એટલે વધાં કર્મનો અથવા સંસારનો અંત લાવવાનો જે યત્ન કરે તે પર્યંતકર છે, તેનું આ દર્શન છે.

હવે જેમ તીર્થંકરે સંયમને વિગ્ન કરનાર કપાય શસ્ત્રને દૂર કરી સંતારનો અંત કર્યો તેમ વીજો પણ સાધુ જે તેનું કહેલું કરનારો હોય તે પણ કરે, તેનું વતાવે છે.

‘આયાણ’ વિગેરે જેનાવડે આઠ કર્મ આત્મ પ્રદેશ સાથે, એકમેકપણે થાય તે આ દાન છે, અથવા હિંસા વિગેરે આશ્રવદ્વાર અથવા અઢારે પાપસ્થાન છે. તેની સ્થિતિનું નિમિત્ત કષાયો હોવાથી તે આ દાન છે. તે કપાયોનો વમન કરનારો સ્વકૃત ભિદ્ (કર્મ મેદનારો) વને છે. અર્થાત્ પોતે (અજ્ઞાનદશામાં) પૂર્વે જે કર્યો અનેક ભવમાં એકઠાં કર્યો હોય; તેને મેદી નાંખે; તે સ્વકૃતભિદ્ જાણવો: અને જે કર્યોના આદાન (વીજરૂપ)—કષાયોને રોકે; તે અપૂર્વકર્મ પ્રતિષિદ્માં પ્રવેશ કરનારો છે, અને પોતે પોતાનાં પૂર્વકર્મનો

મેદનારો છે. તીર્થકરના ઉપદેશવડે પળ, પારકાનાં કરેલાં કર્મના ક્ષયના ઉપાયનો અભાવ હોય તેથી સ્વકૃત લીધું.

તેથી તીર્થકરે પળ પારકાના કરેલા કર્મના સ્વપાવનાનો ઉપાય નથી જાણ્યો એવી કોઈને શંકા થાય તેનો ઉત્તર. એમ નથી. કારણ કે તેમના જ્ઞાનમાં વધા પદાર્થોની સત્તા વ્યાપીને રહેલી છે. (પરંતુ કરે તે ભોગવે એ નિયમથી દરેકે કર્મ કાપવા ઉદ્યમ કરવો જોઈએ.) શંકા—હેય ઉપદેય પદાર્થને છોડવું ગ્રહણ કરવું તેના ઉપદેશને જાણવાથી સર્વજ્ઞ નથી એવું અમે કહીએ છીએ. કારણ કે ઉપદેશ માત્રથી પરોપકાર કરવાથી તીર્થકરપણાની ઉત્પત્તિ ઘટતી નથી ઉત્તર શુક્તિના વિકલપણાથી ઉત્તમ પુરુષના મનને તમારું કહેવું આનંદ આપતું નથી, કારણકે ઉત્તમ જ્ઞાન વિના હિત અહિતની પ્રાપ્તિ તથા ત્યાગ ઉપદેશનો અસંભવ છે. અને એક પદાર્થનું પળ સંપૂર્ણ જ્ઞાન સર્વજ્ઞપણા વિના ઘટતું નથી તે સ્વત્રકાર વતાવે છે.

जे एगं जाणइ से सबं जाणइ, जे सबं जाणइ से एगं जाणइ (सू० १२२)

जे કોઈ પળ જ્ઞાની પરમાણુ વિગેરે એક દ્રવ્યને તેના પછીના કે પૂર્વના પર્યાય સહિત જાણે, અથવા પોતાના અથવા પારકાના વધા પર્યાયોને જાણે છે; કારણ કે તેના પુરુષને અતીત અનાગતમાં વનેલા અને વનવાના પર્યાયો સહિત દ્રવ્યને જાણવાથી તેને વધા વસ્તુનું જ્ઞાન અવિનાશીપણે છે. હવે તેને હેતુ તથા હેતુબાલા પદાર્થ સહિત વીજી રીતે કહે છે.

जे सर्व पदार्थो संसार उदरमां रहेला छे तेने जाणे छे ते एक घट विगैरे एक वस्तुने जाणे छे, तेज ज्ञानीने अतीत अनागत पर्याय—ओदोवडे ते ते स्वभावनी आपत्तिवडे अनादि अनंतकालपणे समस्त वस्तु स्वभावमां जाणपणुं थाय छे. कहुं छे:—

एगदवियस्स जे अरथपज्जवा वयणपज्जवा वावि । नीयाणागयभूया, तावदयं तं हवइ दव ॥१॥

एक द्रव्यना जेटला अर्थना पर्यायो, अथवा वचनना पर्यायो छे, ते भूत-वर्तमान, भविष्यसहित होय; त्यारे ते द्रव्य थाय छे. (उपरना सूत्रनो परमार्थ ए छे के, कोइपण वस्तुमां द्रव्य पोते वस्तु छे छां, तेमां जे स्वरूप बदलाय छे ते पर्यायो छे पूर्व जे बदलाया ते भूतपर्यायो छे. चाछुमां छे, ते वर्तमान, अने यवानो ते भविष्यता छे. ए वधाने जे साथे जाणे; तेज एक वस्तुना एक पर्यायने पण जाणे अने ते एक पर्यायने पण बरोबर जाणे; ते सर्वने पण जाणे; अने ते आ गाथामां वतावुं छे के एक द्रव्यमां त्रणे कालना पर्यायो छे, अने पर्यायोसहित होय; तेज द्रव्य छे.)

उपर कहेल सर्वज्ञ ते तीर्थंकर छे, अने तेज सर्वज्ञपक्षु सर्व सत्त्वोने उपकार करनारो, अने बनीशके तेवो उपदेश आपे छे ते सूत्रकार बतावे छे.

सबओ पमत्तस्स भयं, सबओ अप्पमत्तस्स नरिथ भयं, जे एगं नामे से बहुं नामे, जे-बहुं नामे से एगं नामे, हुक्खं लोगस्स जाणिता वंता लोगस्स संजोगं जंति धीरा महाजाणं,

परेण परं जंति, नावकं खंतिजीवियं (सू० १२३)
द्रव्य विगोरेथी सर्व प्रकारे जे भय करनारं कर्म उपार्जन करे; ते भय, मद्य विगोरेथी जे प्रमादी बने तेने थाय छे. ते बतावे छे के, प्रमादी द्रव्यथी वधा आत्मप्रदेशोथी कर्म एकट्ट करे छे. क्षेत्रथी छए दिशामां रहेछं; काळथी प्रत्येक समये, अने भावथी

આત્મા

॥૪૮૭॥

દિસા વિગેરેથી ભયજનક કર્મ વાંધે છે.

અથવા સર્વજ્ઞ દુઢલે, અહીં અને પરલોકમાં વંને ઠેકાળે પ્રમાદ કરનારને ભય છે. પણ અપ્રમાદીને કયાંય પણ ભય નથી, તે વતાવે છે કે, આ લોક કે. પરલોકમાં અપાયોથી આત્મહિતમાં જાણત રહેનાર અપ્રમાદીને સંસાર અપસદ (નિમકહરામ વિશ્વાવાતી,) થી અથવા અશુભ કર્મથી કોઈ પ્રકારે ભય નથી; અને કષાયના અમાવથી અપ્રમત્તા થાય છે, તેથી વધાં મોહનીયકર્મનો અમાવ થાય છે, તેથી સંપૂર્ણ કર્મનો ક્ષય થાય છે. તેથી એ પ્રમાણે એકના અમાવમાં ઘણાના અમાવનો સંભવ થાય છે, તથા એકનો અમાવ પણ વહુ અમાવથી હુદો નથી. તેટલા માટે હેતુ, અને હેતુવાળા પદાર્થના ભાવને ગત પ્રત્યાગત સૂત્રવડે વતાવેલ છે. જે પ્રવર્તમાન શુભ અવયવસાયના કંઠકમાં ચઢેલો સાધુ જે, એકલા અનંતાનુવંધી ક્રોધને ક્ષય કરે છે, તે, માત્ર વિગેરે વહુને લખાવે છે. અથવા પોતાના જ ભેદવાળા અપ્રત્યાયજ્ઞાન વિગેરેને લખાવે છે. તથા, એકલા મોહનીયને લખાવતાં વીજી પ્રકૃતિઓને પણ લખાવે છે. અથવા જે, ઘણી સ્થિતિવાલાને લખાવે છે, તે સાધુ અનતાનુવંધી એકને અથવા, મોહનીયકર્મને લખાવે છે, તે વતાવે છે. જેમકે—અગણોતેર ૬૯ મોહનીય કોઠા-કાઢી ક્ષય ગયા પછી, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શાનાવરણીય, વેદનીય, અંતરાય, એ ચારની ૨૯ તથા નામગોત્રની ૧૯ કોઠા-કોઢી લખી ગયા પછી, અને તેમાં પણ થોડું ઓછું થયા પછી મોહનીય કર્મનો ક્ષય થવાને યોગ્ય થાય છે, પણ, તે જિજ્ઞાસુ ન થાય. તેથી કહું છે કે:—જે વહુ નામ હોય; તે જ પરમાર્થથી, એકનામવાલો છે. અહીં નામનો અર્થ કર્મપ્રકૃતિનો ક્ષય, અથવા, ઉપશમ કરનાર જાણવો. એક ઉપશમ શ્રેણીના આશ્રયથી એક તથા, વહુ ઉપશમ કરવાવડે વહુ ઉપશમતા જાણવો. તેથી એ પ્રમાણે વહુ તથા, એક કર્મના અમાવ જિજ્ઞાસુ મોહનીયક્ષય અથવા, ઉપશમનો અમાવ થાય; અને તેના અમાવમાં દુઢલે, જો, મોહનીયક્ષય

અથવા, ઉપશમ ન થાય; તો, જંતુઓને વહુ દુઃખનો સંભવ છે, ને સૂત્રમાં વતાવે છે.

દુઃખ એટલે અસાતાવેદનીય-કર્મ અથવા પીડા થાય. તે જીવોને દુઃખ થતું જ-પરિજ્ઞાવડે જાણીને, અને પ્રત્યાહવાન-પરિજ્ઞાવડે જોમ, તેનો અભાવ થાય; તેમ, સાધુ એ કરવું.

પ્રશ્ન:—અભાવ કેવીરીતે થાય? અથવા તે અમાવથી શું લાભ થાય? તે વન્ને વતાવે છે. ‘વંતા’ વિગેરે જે સ્વઆત્માથી જુદું ધન, પુત્ર, શરીર, વિગેરે છે, તેનો મમત્ત્વ ભાવનો સંબન્ધ છે, અને તેનાથી શરીર વિગેરેને દુઃખ થાય છે, તે દુઃખના હેતુરૂપ-ઉપાદાન કારણ, અથવા કર્મને ત્યાગ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. એટલે, કર્મવિદારણ કરવામાં ધૈર્ય રાखનારા ધીરપુરુષો જિનાવડે મોક્ષમાં જવાય; તેવું ચારિત્રયાન જે, અનેક કરોડો ભવમાં મલ્લું હુલ્લેમ છે, અને કેટલાક જીવો તે મેલવીને પૂર્વના અશુભકર્મના ઉદયથી, પ્રમાદથી તે હારીજાય છે. એટલે, જેમ કોઈને સ્વપ્નામાં મેલવેલ ધનનો મંડાર નકામો થાય છે, તેમ પ્રમાદથી હારનારને મલેલાં ચારિત્રનો લાભ થતો નથી. માટે તેને મોટું યાન, એવું વિશેષણ આપેલ છે.

અથવા સમ્યગ્ દર્શન વિગેરે ત્રણ રત્નરૂપ મહાયાન છે, અને જેને મોટું યાન છે, તે મોક્ષ છે, તેને ધીર પુરુષો પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્રશ્ન:—એ વાત ટીક છે. પણ એક ભવવદ્દેજ મહાયાનરૂપ ચારિત્ર મેલ્લવાથી મોક્ષ મળે કે પરંપરાએ મોક્ષ મળે. અને ઉત્તર—અમે વન્ને પ્રકારે માનીએ છીએ એટલે કોઈ થોડા કર્મવાળાને યોગ્ય ક્ષેત્રકાલ મળતા તેજ ભવમાં મુક્તિ થાય છે, અને જ્ઞાન વીજાને પરંપરાએ મોક્ષ થાય છે, તે વતાવે છે, ‘પરેણ પરં જેણે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું, તેણે નરક તિર્થેચ ગતિ અટકાવી, અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને યથાશક્તિ સંયમ પાળીને આયુ કર્મ પુરું થતાં સૌયર્મીદિ દેવલોકમાં જાય છે, ત્યાંથી પણ પુન્ય થોડું વાકી રહે ત્યારે

ત્યાંથી ચવીને કર્મભૂમિ આર્યક્ષેત્ર સારા કુલમાં જન્મ આરોગ્યતા ધર્મ શ્રદ્ધા, તત્ત્વસાંભલ્લું અને સંયમ લઈને પુરુંપાળી અનુત્તર વિમાન સુધીના દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ફરીથી ચવીને પૂર્વ માફક ઉત્તમ સંયોગો મનુષ્ય જન્મ વિગેરે મેલવી સંયમ લઈને વધા કર્મનો ક્ષય કરે છે, તેથી એમ કહું કે પર ઇટલે સંયમવડે હપર વતાવેલી વિધિ પર ઇટલે સ્વર્ગમાં જાય છે, અને પરંપરા મોક્ષમાં જાય છે.

અથવા પર ઇટલે સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાન જે ચોથું છે, તેના વડે દેશવિરતિ (પાંચમું ગુણસ્થાન) થી ઋદ્ધિને અયોગી (ચૌદમું ગુણસ્થાન) સુધી ચડે છે.

અથવા પર ઇટલે અનંતાનુવન્થી ક્ષય થવાથી કંઠક સ્થાન નિર્મલ થતાં ચઢતા ભાવે સાધુઓ દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીય કર્મનો ક્ષયરૂપ પર મેલવે છે, અથવા ઘાતીકર્મ અથવા અઘાતીકર્મનો ક્ષય કરે છે.

આ પ્રમાણે કર્મ સ્વપાવવા તૈયાર થયેલા સાધુઓ પોતાનું આયુષ્ય કેટલું વાકી રહું તેની આકાંક્ષા કરતા નથી, ઇટલે લાંબુ આયુ ફ઼હલતા નથી, અથવા અસંયમ જીવિતને વાંછતા નથી.

અથવા પર વડે પર ઇટલે ઉત્તર ઉત્તર તેજોલેશ્યાને મેલવે છે કહું છે કે:—

“જે હમે અજ્ઞાતાણ સમણા નિમગંથા વિહરંતિણ્ણ પં કરસ તેયલેસ્સં વીર્ઢવયંતિ !, ગોયમા !, માસપરિયાણ સમપ્પે નિમગંથે વાણસંતરાણં દેવાણં તેયલેસ્સં વીર્ઢવયદ્ધ, ઇવં દુમાસપરિઆણ અસુરિંદવજ્ઞિયાણં ભવણવાસીણં દેવાણં, તિમાસપરિઆણ અસુરકુમારાણં દેવાણં ચડમાસ-

परियाए गहगणनवलत्ततारारुवाणं जोइसियाणं देवाणं, पंचमासपरियाए चंदिमसूरियाणं जोइसिंदाणं जोइसरार्दणं तेउलेस्सं, छम्मासपरियाए सोहम्मीसाणाणं देवाणं सत्तमासपरियाए सणंकुमारमाहिंदाणं देवाणं, अट्टमासपरियाए बंमलोगलंतगाणं देवाणं, नवमासपरियाए महा सुक्कसहरसाराणं देवाणं, दसमासपरियाए आणयपाणयआरणच्चुआणं देवाणं, एगारसमासपरियाए गेवेज्जाणं, बारसमासे समणे निगंथे अणुत्तरोववाइयाणं देवाणं तेयलेसं दीयवयइ, तेण परं सुक्के सुक्काभिजाई भविता तओ पच्छा सिज्झइ ।”

वीर पशुने गौतस्वामी पूछे छे.

जे हमणां साधुओ साधुपणामां विचरे छे, ते कइ तेजोलेइयाने पासे छे?

उ०—हे, गौतम! एक मास साधुपणानी पर्याय थवाथी व्यन्तर देवोनी तेजोलेइयाने पासे छे, वाकीहुं कोष्टक नीचे पमाणे. वे मास दीक्षा पर्यायवालो असुर इन्द्र छोडोने भवनपति देवोनी. ॥ त्रण मास दीक्षा असुर कुमार देवोनी ॥ चार मास दीक्षा ग्रहगण नक्षत्र तारारूप ज्योतिषीनी ॥ पांच मास दीक्षा चंद्र सूर्य ज्योतिष इंद्रनी ॥ छ मास दीक्षा सौधर्म इशान देवोनी ॥ सात मास दीक्षा सन्नतकुमार माहेन्द्रनी ॥ आठ मास दीक्षा ब्रह्म लोकांतकनी ॥ नव मास दीक्षा महाशुक सहस्रारनी ॥ दश मास दीक्षा आनत

માણત તથા આરણ અચ્યુતની ॥ અગીયાર માસ દીક્ષા ત્રેવેયકની ॥ વાર માસ દીક્ષા અનુત્તર વિમાનની ॥

ત્યાર પછી શુક્લ લેહ્યાને પામીને કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષમાં જશે.

જે અનંતાનુવન્ધી વિગેરે કષાયોને સ્વપાવવા તૈયાર થયો તે એક ક્ષય કરવામાંજ વર્તે છે કે નહિ? તે બતાવે છે.

एगं विगिंचमाणे पुढो विगिंचइ, पुढोवि, सड्ढी आणाए मेहावी लोगं च आणाए अभिसमिच्चा

अकुओभयं, अरिथ सरथं परेण परं, नरिथ असरथं परेण परं (सू० १२४)

અનંતાનુવન્ધી એક ક્રોધને ક્ષપકશ્રેણીમાં ચઢેલો સાધુ સ્વપાવે; તે સમયે પૃથક્ વીજી પણ દર્શનાદિ કર્મપ્રકૃતિ સ્વપાવે છે, અને તેણે આયુ વાંધું છે, તે પણ દર્શનસમ્પન્ન એટલે, અનંતાનુવન્ધી કષાય ચાર તથા દર્શનમોહનીયની ત્રણ સુધી સ્વપાવે છે. અથવા, વીજી પ્રકૃતિ સ્વપાવતાં અવશ્યે અનંતાનુવન્ધી નામની પ્રકૃતિ સ્વપાવે છે. જો, તેમ ન સ્વપે તો, સૂત્રમાં કહેલ ઇકના ક્ષયમાં વીજી ક્ષય થાય તેવું ન કહેવાય. કેવા ગુણવાળો ક્ષપકશ્રેણીને યોગ્ય થાય તે કહે છે:—

‘સડ્ઢા’ વિગેરે, શ્રદ્ધા એટલે મોક્ષમાર્ગ મેલવવાના હથપની રૂઢા કરે; તે શ્રદ્ધાવાળો (શ્રદ્ધી) કહેવાય. એટલે, તીર્થંકર પ્રણીત આગમ અનુસારે યથોક્ત અનુષ્ઠાન કરનારો મેઘાવી [અપ્રમત્ત સાધુ] જે મર્યાદામાં રહે છે, તેજ શ્રેણીને યોગ્ય છે પણ વીજો યોગ્ય નથી.

વળી, લોક એટલે હ જીવનિકાય, અથવા કષાયલોકને જિનેશ્વરના આગમ પ્રમાણે જાણીને તે જીવોના સમૂહને કોઈપણ સીતે મય ન થાય તેમ સાધુએ વર્તન કરવું.

અને કપાયલા સમૂહને દૂર કરવાથી તે દૂર કરનાર સાધુને કોઈથી ભય રહેતો નથી; અથવા ચરાચર લોકને આગમની આજ્ઞા પ્રમાણે સપજીને ચાહે; તેને આલોક-પરલોક અપાય; ને સારીરિતે દેવવાથી (સીધે માર્ગે ચાલનારાને) કયાંયથી ભય નથી.

ઉપર વતાવેલો ભય શસ્ત્રથી થાય છે, પણ તે શસ્ત્રની પ્રકર્ષગતિ છે કે નહિ? ઉત્તર—હે, તે વતાવે છે.

તેમાં દ્રવ્યશસ્ત્ર તલવાર વિગેરે છે. તે પરથી પણ પર છે, તીક્ષ્ણથી પણ તીક્ષ્ણ થાય છે. કારણ કે, લોહા ઉપર પાળી વિગેરે ચઢાવાનો સંસ્કાર કરાય છે. અથવા, શસ્ત્રપટલે, ઉપવાતકારી. તેથી એક પીઢાકારીથી વીજો પીઢાકારી ઉત્પન્ન થાય છે. તે ન્યાયે એકથી વીજો અપર છે તે વતાવે છે. જેમકે—તલવારનાં વાથી ધનુર્વા થાય; તેનાથી માથાનો વેદના થાય; તેનાથી તાવ ચઢે; પછી મુલ્લમાં શોષ પડે; અને હેવડે, મૂર્છા વિગેરે થાય છે.

પણ ભાવશસ્ત્ર પરંપરાએ જોડેલા મૂઝથી મૂઝકાર મહારાજ પોતાની મેલેજ પ્રત્યાહ્વાન પરિજ્ઞાના દ્વારાવડે કહેશે કે જેવીરિતે શસ્ત્રની પ્રકર્ષગતિ છે, અથવા પરંપરાએ વિવ્યમાન છે, પણ અશસ્ત્રને તેમ નથી, તે વતાવે છે, કે અશસ્ત્ર તે સંયમ છે, તે સંયમ પરથી વીજું પર નથી, એટલે તે પ્રકર્ષ ગતિને પામેલ નથી, તે આ પ્રમાણે.

પૃથ્વી વિગેરેની સમાનતા કરવી, તેમાં મંદ તીવ્રનો ભેદ નથી, એટલે પૃથ્વી વિગેરેમાં સમભાવપણું ધારવાથી સામાયિકની સિદ્ધી છે. અથવા શૈલેશી અવસ્થામાં રહેલા સંયમથી વીજો સંયમ નથી, અર્થાત્ તેનાથી વીજું ગુણસ્થાન ઉપર કોઈ નથી.

જે ક્રોધના ઉપાદાનથી વ્યન્ધ કરે છે. તે સ્થિતિ તથા વિપાકથી તથા અર્નતાનુબન્ધીના લક્ષણથી જે કર્મ વ્યન્ધાય તેના ક્ષયને આશ્રયી પ્રત્યાહ્વાન પરિજ્ઞાવડે જે જાણે છે તે સાધુ અપર માન વિગેરેને પણ તોડવાનું દેવનારો છે, તે પછીના સૂત્રમાં વતાવે છે.

જે કોહદંસી સે માણદંસી, જે માણદંસી સે માષાદંસી, જે માયાદંસી સે લોભ-
 દંસી, જે લોભદંસી સે પિજ્ઞદંસી, જે પિજ્ઞદંસી સે દોસદંસી, જે દોસદંસી સે મો-
 હદંસી, જે મોહમંસી સે ગભમદંસી, જે ગભમદંસી, સે જન્મદંસી, જે જન્મદંસી સે
 મારદંસી, જે મારદંસી સે નરયદંસી, જે નરયદંસી સે તિરિયદંસી, જે તોરિયદંસી
 સુ દુઃખલદંસી । સે મેહાવી અભિણિવદ્વિજ્ઞા કોહં ચ માણં ચ માયં ચ લોભં ચ પિજ્ઞ
 ચ દોસં ચ મોહં ચ ગભં ચ જન્મં ચ મારં ચ નરયં ચ તિરિયં ચ દુઃખં ચ । एयं
 પાસગસ્સ દંસણં ઉવરયસરથસ્સ પલિયંતકરસ્સ, આયાણં નિસિદ્ધા સગહભિમ, કિમરિથ
 ઓવાહી પાસગસ્સ? ન વિજ્ઞહ?, નરિથ (સૂ૦ ૧૨૫) તિવેમિ ॥દ્વિતોભ્ણીયાધ્યયનમ્૩॥

જે ક્રોધને સ્વરૂપથી જાણે અને જ્ઞાતને અનર્થ કરનારું જાણી ત્યાગવારૂપ માનીને (જ્ઞાન વહે) ક્રોધને ત્યાગ કરે, તે સાધુ નિશ્ચે
 માનને પણ અનર્થ કરનારું देखે છે, અને તેને ત્યાગે છે. અથવા જે ક્રોધને જાણે છે, અને સમય આવતાં ક્રોધી બને છે, તેઓ માણસ
 માન પણ देखે છે, અર્થાત્ તે અહંકારી પણ થાય છે, ए પ્રમાણે હવે પછી પણ સનજી લેવું. ज्यां સુધી તે દુઃખ देखનારો થાય ત્યાં
 સુધી જાણવું, સૂત્ર સુગમ હોવાથી ટીકા કરી નથી. તો પણ મંદ બુદ્ધિ હિતાર્થેયોદ્ધામાં લક્ષીए હીए.

જે અહંકારી વને તે સમય આવતાં કપટી પળ વને, લોભી પળ વને, અને જે લોભી દોય, તે અનુક્રમે પ્રેમી પળ વને, અને પોતાનું દૃષ્ટિલત ન થતાં દ્વેષી પળ વને, અને તે મોહ કરનારો પળ થાય, અને તે મોહ કરીને ગર્ભમાં હતપન્ન થાય પછી જન્મનું દુઃખ વેઠે, તે માર (હિંસા અથવા આરંભના કૃત્ય) પળ કરે, અને પછી તે નરક ગામી પળ થાય, ત્યાંથી ચવીને તિર્થેચ થાય, એમ પરંપરાએ અનેક દુઃખોને તે સંસારી જીવ મોગવે છે, પળ જે મેયાવી (બુદ્ધિમાન) સાધુ છે તે ક્રોધ વિગેરેથી દૂર રહે છે તે વતાવે છે, ઘટલે ક્રોધ માન માયા લોભ પ્રેમ દ્વેષ મોહ ગર્ભ જન્મ માર નરક તિર્થેચ વિગેરેનાં દુઃખો ક્રોધરૂપ વીજને ત્યાગ કરવાથી મોગવતો નથી, આ વધું જે તત્ત્વજ્ઞાન વતાવ્યું તે વધા ઉદ્દેશાનું શરૂઆતથી તે અર્હિ સુધી તીર્થંકરનું કહેલું છે, અને તે તીર્થંકર જીવોને પીડા કરનાર શસ્ત્રને છોડીને આઠ કર્મનો અંત કરનાર થયા છે ઘટલે તેઓ કર્મનું ઉપાદાન કારણ ક્રોધ વિગેરે પ્રથમ ત્યાગીને પોતાના કર્મો જે પૂર્વે વાંધેલાં તેને મેદનારા થયા, તેઓને કેવલજ્ઞાન થવાથી સંસારી કોઈપણ જાતની ઉપાધી નથી ઘટલે ત્યાગીને પોતાના કર્મો જે પૂર્વે વાંધેલાં તેને મેદનારા થયા, તેઓને કેવલજ્ઞાન થવાથી સંસારી કોઈપણ જાતની ઉપાધી નથી ઘટલે ક્રોધથી સોનું ચાંદી વિગેરે નથી, નેમ ભાવથી આઠ પ્રકારનાં કર્મ નથી, આ પ્રમાણે શિષ્યના પ્રશ્નમાં તીર્થંકરને કોઈપણ જાતની દ્રવ્યથી કે ભાવથી કોઈ પળ જાતની ઉપાધિ છે કે નહિ? તેનો ઉત્તર કહ્યો નથી.

આ વચન સુધર્માસ્વામિ જંબૂસ્વામીને કહે છે, કે મેં મગવાનના ચરણની સેવા કરતાં જે સાંમઝ્યું તેને અનુસારે તને કહું છું, પળ મારી મતિ કલ્પનાથી હું કહેતો નથી. સૂત્ર અનુગમ કહ્યો, વાંધો ઉદ્દેશો પુરો થયો અને તેની સમાપ્તિથી અતીત અજાગત નય વિચારને સૂત્રમાં થોડામાં વતાવવાથી ચિતોષ્ણીય નામનું ત્રીજું અધ્યયન સમાપ્ત થયું.

સમ્યક્ત્વ નામનું ચોથું અધ્યયન.

ત્રીજું અધ્યયન પુરું થવાથી હવે ચોથું કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે—સંબન્ધ છે. પહેલા શાસ્ત્રપરિજ્ઞા અધ્યયનમાં અન્નય વ્યતિરેક-વહે છે જીવનીકાયનું સ્વરૂપ વતાવતાં જીવ અને અજીવ, એમ બે પદાર્થ સિદ્ધ કર્યા; તથા જીવોના વંધમાં વંધ થાય છે, અને તે ત્યા-ગવાથી વિરતિ થાય; તેવું વતાવતાં આશ્રવ સંવર વે પદાર્થ વતાવ્યા; તથા લોકવિજય નામના વીજા અધ્યયનમાં લોકો જોગ વંધાય છે, અને જેમ મુકાય છે. તે વતાવતાં વંધ અને નિર્જેરા વતાવી; તથા ત્રીજા અધ્યયનમાં શીતોષ્ણરૂપ-પરિસહો સહેવા; તે વતાવતાં તેના ફલરૂપ-મોક્ષ વતાવ્યો; તેથી ત્રણ અધ્યયનમાં જીવ-અજીવ, આશ્રવ, સંવર, વંધ નિર્જેરા અને મોક્ષ, એમ સાત પદાર્થરૂપ-તત્ત્વ વતાવ્યું.

અને તત્ત્વ પદાર્થનું શ્રદ્ધાન (વિશ્વાસ) રાત્તવું; તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે, તે હવે વતાવે છે.

આ સંબન્ધવહે આવેલા આ ચોથા અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્વાર વતાવતાં ઉપક્રમમાં અર્થ અધિકાર વે પ્રકારે છે. અધ્યયનનો અર્થાધિકાર સમ્યક્ત્વ નામનો છે તે શાસ્ત્રપરિજ્ઞામાં પ્રથમ કહેલ છે, અને ઉદ્દેશાનો અર્થાધિકાર અહીં વતાવવા નિર્યુક્તિકાર કહે છે:—

પદ્ધમે સમમાવાઓ, લોષ્ ધમ્મપ્પવાહયપરિક્કવા । તદ્દપ્ અણવજ્જતત્ત્વો, ન હુ બાલતત્ત્વેણ મુક્કલુત્તિ ॥૨૧૬॥

ઉદ્દેસંમિ ન્હરથે, સમાસવચ્ચેણ ણિયમણં મણિયં । તન્નહા ય નાણદંસણતત્ત્વચરણે હોદ્ જહંયદ્વં ॥૨૧૬॥

(૧) પહેલા ઉદ્દેશામાં સમ્યક્ત્વવાદ એ નામનો અર્થાધિકાર છે. એટલે, અવિપરીતવાદ તે સમ્યક્ત્વવાદ છે. અર્થાત્ યથાઅવસ્થિત વસ્તુને વતાવવી. (૨) વીજા ઉદ્દેશામાં ધર્મપ્રવાદિકોની પરીક્ષાનો વિષય છે. એટલે, જેઓ ધર્મનું સ્વરૂપ વતાવે છે, તે ધર્મપ્રવાદિક

કહેવાય. તેઓનું અયુક્ત તથા, યુક્ત કથનને વિચારવું. (૨) ત્રીજામાં, અનવશ્ય તપનું વર્ણન છે. ઇદલે, જે વાલતપ કરે; તેવા અજ્ઞાન કરેલાં તપથી મોક્ષ ન થાય તે અહીં વતાવ્યું છે. (૨૧૫) ચોથા હ્રદેશામાં સંક્ષેપ વચનમાં સંયતનું સ્વરૂપ વતાવ્યું છે, તેથી પહેલામાં સમ્યક્દર્શન, ત્રીજામાં સમ્યક્જ્ઞાન ત્રીજામાં વાલ તપનો નિષેધ કરવાથી સમ્યક્ તપ વતાવ્યો છે, અને ચોથામાં સમ્યક્ ચારિત્ર વતાવ્યું છે, ગાથામાં ‘તરમાત’ અને ‘ત્વ’ શબ્દ છે તે વચ્ચે હેતુમાં છે, જેથી એ ચારે પળ મોક્ષનાં અંગ પૂર્વકહ્યાં છે, તેથી એમ જાણવું કે જ્ઞાન દર્શન તપચરણમાં મોક્ષાભિલાષી સાધુએ યતન કરવો, અને તેનું પ્રતિપાલન કરવા જીવતાં સુખી પ્રયત્ન કરવો, આ પ્રમાણે બે ગાથાનો અર્થ થયો.

હવે નામનિબ્ધનનિર્ણયમાં વતાવેલ સમ્યક્ત્વ નામનો નિર્ણયો કહે છે.

નામંઠવણાસન્નમં દ્વસન્નમં ચ ભાવસન્નમં ચ । એસા રવલુ સન્નમસસા, નિરુલ્લેવો ચડવિહો હોઈ ॥૨૧૭॥

નામ સ્થાપનાનો અક્ષરાર્થ સુગમ છે, અને તેનો ભાવાર્થ નામ સ્થાપના હોહોને દ્રવ્ય અને ભાવ સંબંધી નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

અહ દ્વસન્નમ, ઇચ્છાણુ લોમિયં તેસુ તેસુ દર્વેસું । કયસંસ્થયસંજુતો, પડત્ત જટ મિપણ હિણ્ણં વા ॥૨૧૮॥

જ શરીર ભવ્ય શરીરથી વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ વતાવે છે, ઇચ્છા ઇદલે ચિત્તની પ્રવૃત્તિ (અભિપ્રાય) છે, તેને અનુકૂલ કરવું, તે ‘ઇચ્છાનુલોમિક’ છે તેવી તેવી ઇચ્છા અને ભાવને અનુકૂલ દ્રવ્યમાં કૃત વિગેરે ઉપાધિના ભેદ વહે સાત પ્રકારે થાય છે, તે આ પ્રમાણે છે.

(૧) કૃત ઇદલે અપૂર્વ રથ વિગેરે વનાવ્યો હોય, તે રથમાં યોગ્ય રીતે ભાગો ગોઠવ્યાથી સારા વનાવનારને લીધે વેસનારને ચિત્તમાં શાંતિ થાય છે, અથવા જેના માટે તે વનાવ્યો તે શોભાપ્રપાત અને યોગ્ય સમયમાં જલદી વનાવી આપવાથી કરાવનારને

સમાધાન (સમાધી) નો હેતુ હોવાથી તે દ્રવ્યસમ્યક્ છે. આ પ્રમાણે સંસ્કૃત (સંસ્કાર કરેલ) વિગેરેમાં પણ સમજાવું, ષ્ટલે (૨) તેજ રથ વિગેરે ભાંગી જતાં અથવા જુનો થતાં તેને સુધારવો અથવા ભાંગેલા ભાગને બદલવો તે સમાધિ આપનારો હોવાથી દ્રવ્ય સમ્યક્ છે.

(૩) જે વે દ્રવ્યનો સંયોગ નવો ગુણ વનાવવા કરે પણ નાશ કરવા ન કરે તે સ્વાનાર અથવા ભોગવનારના મનની સમાધિને માટે દુષ્ટમાં સાકર મેલવવી વિગેરે છે, તે સંયુક્ત દ્રવ્ય સમ્યક્ છે.

(૪) તથા જે પ્રયોગમાં લીધેલું દ્રવ્ય આત્માને લાભના હેતુથી સમાધિ માટે થાય છે, તે પ્રત્યેક દ્રવ્ય સમ્યક્ છે. અથવા વીજી પ્રતિમાં ઉપયુક્ત શબ્દ છે ષ્ટલે ઉપયોગમાં લીધેલું દ્રવ્ય મનને સમાધિ દાયક થાય તે ઉપયુક્ત દ્રવ્ય સમ્યક્ છે, (૬) દહીંનું વાસણ વિગેરે

(૫) તથા જડ (ત્યજેછું) માર વિગેરે દૂર કરવાથી ચિત્તમાં શાંતિ થાય, તે ત્યક્ત દ્રવ્ય સમ્યક્ છે, (૭) અધીક માંસ વિગેરે હેદવાથી [અથવા ગુમ્દામાં છુટી જતાં કાગડા વિગેરેને આનંદદાયી થવાથી તે ખિન્ન દ્રવ્ય સમ્યક્ છે, (૭) અધીક માંસ વિગેરે હેદવાથી દ્રવ્ય સમ્યક્ છે, પણ જો તે નસ્તર મુકવાથી] જે શાંતિ થાય તે હિન્ન સમ્યક્ છે, આ સાથે પણ ચિત્તને સમાધિ આપનાર હોવાથી દ્રવ્ય સમ્યક્ છે, પણ જો તે વરોવર ન થાય તો ચિત્તમાં કલેશ થતાં સમ્યક્ થાય છે, હવે ભાવ સમ્યક્ વતાવે છે.

તિત્તિહં તુ ભાવસમ્મં દંસળ નાળે તહા ચરિત્તે ધ । દંસળચરણે તિત્તિહં નાળે દુવિહં તુ નાયવં ॥૨૧૧॥

ત્રણ પ્રકારે ભાવસમ્યક્ છે, દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર એ ત્રણ ભેદ છે, તે દરેક પણ ભેદવાલું છે, તે કહે છે, તેમાં દર્શન અને ચરણ દરેક ત્રણ પ્રકારના છે, તે આ પ્રમાણે.

અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિને ત્રણ પુંજ કર્યા વિનાનો હોય તેને યથાપ્રવૃત્તકારણ વાકીનાં કર્મ ક્ષીણ થવાવાળો હોય તેને સાંગરોપમ કોહા-કોહીમાં થોડી ઓછી સ્થિતિ હોય; તેને અપૂર્વકરણમાં ગ્રંથી મેદાતા મિથ્યાત્વને હૃદય ન હોય તેવું અંતઃકરણ કરીને અનિવૃત્તિ કરણવદે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ મેળવે છે, તે ઔપશમિક દર્શન છે, કહું છે કે.

“ઉસરદેસં દૃઢેહ્યં ચ વિજ્ઞાદ વણદવો પપ્પ । હય મિત્છતાણુદ્દપ્પ ઉવસમસમ્મં લહ્હ જીવો ॥૧॥”

સ્વારવાળો [હૃદય] દેશ [જગ્યા] મેળવીને જેમ વનનો અગ્નિ (દાવાનલ) હુગ્નાદ જાય છે, તેમ મિથ્યાત્વ હૃદય ન આવે, ત્યારે ઔપશમિકસમ્યક્ત્વને જીવ પાતે છે. અથવા કોઈ ઉપશમશ્રેણીમાં ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પામે છે. [૧] તેજ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ પુરૂલને આશ્રયી ને જે અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થાય તે ક્ષાયોપશમિક છે. [૨] તથા દર્શનમોહનીય ક્ષય થવાથી ક્ષાયિક છે. (૩)

ચારિત્રના ત્રણ મેદ

(૧) દર્શન પ્રમાણે ચારિત્ર પણ ઉપશમ શ્રેણિમાં ઔપશમિક [૨] કષાયના ક્ષય ઉપશમથી ક્ષાયોપશમિક [૩] તથા ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ક્ષયથી ક્ષાયિક ચારિત્ર છે.

જ્ઞાનના બે ભાગો છે.—ક્ષાયોપશમિક, અને ક્ષાયિક તેમાં ચાર પ્રકારના જ્ઞાન આવરણીય કર્મનો ક્ષય ઉપશમ થવાથી મતિ જ્ઞાન વિશેરે ચાર પ્રકારનું ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન છે, અને વધું ઘાતીકર્મ ક્ષય થવાથી ક્ષાયિક કેવલ જ્ઞાન છે.

આ પ્રમાણે ત્રણે પ્રકારમાં ભાવ સમ્યક્ત્વપણું વતાવે હજી વાદી, શંકા કરે છે.

“ जो, एम दर्शन-ज्ञान-चारित्र त्रणेमां सम्यग्वादो संभव थाय छे, तो, दर्शननोज सम्यक्त्ववाद केम रुढ थयो छे? के जे सम्यग्दर्शनतुं अही वर्णन करवातुं छे.

उतरः—ते दर्शनना भावना भावी (विद्यमानपणाथीज) ज्ञानचारित्रनो भाव छे. जेमके—मिथ्यादृष्टिने ज्ञानचारित्र होलां नथी. [तेने ज्ञान होय; छलां अज्ञान कहेवाय.] अही सम्यक्त्वनी प्रधानता बताववा आंधळा तथा देखता एवा बे राजकुमारोतुं दृष्टांत बाल-[मंदबुद्धिवाळा] तथा स्त्री विगेरेना बोध माटे कहे छेः—

उदयसेन नामनो राजा हतो. तेने वीरसेन तथा सूरसेन नामे बे कुमारो छे. तेमां वीरसेन आंधळो छे. तेणे पोताने योग्य गांधर्वादिक [गावा विगेरेनी] कळाओ शीखी; अने बीजा कुमार धनुर्वेदनो अभ्यास करूं. पछी राजाए तेना आग्रहथी आज्ञा आपी; अने योग्य सांभळीने वीरसेन कुमार विज्ञप्ति करी के, हुं पण धनुर्वेदनो अभ्यास करूं. पछी राजाए तेना आग्रहथी आज्ञा आपी; अने योग्य उपध्यायना उपदेशथी, अने अतिशय बुद्धिना कारणथी शब्दवेधी थयो. पछी ते जुवान थयो; तयारे सारा अभ्यासथी मेळवेला धनुर्वेदनां ज्ञानथी अने उत्तमवर्तनथी अगणित चक्षुदर्शन सद-असत्भावथी, तथा शब्दवेधीपणाथी ज्यारे शत्रु राजा लहवा आवयो; तयारे राजा पासे युद्धमां जवा मांगणी करी. राजाए आज्ञा आपवाथी विरसेने शत्रुतुं सैन्य जीतवा प्रयत्न कर्यो; पण शत्रुए अंधपणुं जाणीलीथाथी चुप बेसवाथी वीरसेनतुं कंद न चाल्युं; तयारे शत्रुना सैन्ये तेने पकडी लीथो पछी सूरसेने ते हतांत जाणीने राजने पूछीने सूक्ष्म तीरोना सेकडोनो वरसाद वरसवी शत्रुना सैन्येने जीती भाइने मुकाव्यो.

आ प्रमाणे अभ्यास सारी रीते करी उद्यम करवा छलां पण चक्षुनी स्वामीथी इच्छित कार्य करवा समर्थ न थयो, तेज प्रमाणे

સમ્યગ્દર્શન વિના જ્ઞાનચારિત્ર કાર્યસિદ્ધ ન કરી શકે. તેજ નિર્યુક્તિકાર ગાથાનો ઉપસંહાર કરતાં વતાવે છે.

કુળમાળોડવિ ય કિરિયં, પરિચ્ચયંતોડવિ સયળધળભોણ, । દિંતોડવિ દુહસસ ડરં, ન જિળાઈ અંધો પરાળાપ્યં ॥૨૨૦॥

ક્રિયાને કરતો, તથા પોતાનાં સ્વજન, ધન ભોગોને ત્યજવા છતાં તથા દુઃસ્વને હર આપવા (સામે જવા) છતાં પણ અંધ-
પણાને લીધે શત્રુના સૈન્યને જીતી ન શક્યો. તે દૃષ્ટાંતથી દૃઢ વાંધ આપે છે:—

કુળમાળોડવિ નિવિચિં, પરિચ્ચયંતોડવિ સયળધળભોણ' । દિંતોડવિ દુહસસ ડરં, મિચ્છદિદિ ન સિજ્જાઈડ ॥૨૨૧॥

ઘટલે મિથ્યાદિ પોતાના દર્શનમાં કહેલી ક્રિયા કરે.

જેમકે પાંચ યમો, તથા પાંચ નિયમો વિગેરે પાઠે તથા પોતાના ધન સર્ગાં તથા ભોગોને ત્યાગે. તથા પંચ અગ્નિનો તાપ તપવા
વિગેરેથી દુઃખ સહન કરે છતાં મિથ્યાદિ દર્શનની સ્વામીથી સિદ્ધિ પદ નથીજ પામતો, (ગાથામાં ૭ શબ્દ એકવારના અર્થમાં છે.)
પૂર્વે જેમ અંધ જુમાર શત્રુને ન જીતી શક્યો તેમ આ કાર્ય સિદ્ધિમાં અસમર્થ છે, જા એમ છે તો શું કરવું? તે કહે છે:—

તસ્સહા કમ્માળીયં જેડમળો દંસળમિ પયઈજ્ઞા, દંસળવઓ હિ સફલાળિ હુંતિ તવનાળચરણાઈ ॥૨૨૨॥

જેથી સિદ્ધિ માર્ગનું મૂલ સમ્યગ્ દર્શન છે, તેના વિના કર્મક્ષય ન થાય, તેથી કર્મ શત્રુને જીતવાની રૂચ્છાવાળો મનુષ્ય સમ્યગ્
દર્શન મેળવવા પ્રથમ યત્ન કરે, અતે તેની પ્રાપ્તિમાં શું થાય તે વતાવે છે. કે નિશ્ચે દર્શન પામેલાનાં તપ જ્ઞાન તથા ચારિત્રનાં વધાં
અનુદાનો સફળ થાય છે. તેથી તેમાં યત્ન કરવો.

દહે વીજી રીતે પળ સમ્યક્દર્શનના તથા તે દર્શન મેલવેલા મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થણા ગુણસ્થાનોના ગુણો વતાવે છે.

સમ્મસત્તુપત્તી સાવણ, ય, વિરણ અપાંત કર્મમં સે ॥ દંસણ મોહરુલ્લવણ, ઉવસામંતે ય ઉવસંતે ॥૨૨૩॥

સ્વવણ ય સ્વીણમોહે, જીણે અ સેઢી મવે અસંસ્વીજા । તવિવરીઓ કાલો, સંસ્વીજગુણાદ સેઢાણ ॥૨૨૪॥

સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ થતાં અસંસ્વયેય ગુણવાળી શ્રેણિ થાય છે. તે પાછલી અઢવી ગાથાવડે વતાવેલ છે, તે ક્રિયાને આશ્રયી છે. પ્રશ્ન:—કેવી રીતે અસંસ્વયેય ગુણવાળી શ્રેણિ થાય ?

ઉત્તર:—(૧) અહીં મિથ્યાદૃષ્ટિ જો જે થોડું ઓછું ણી કોઢાકોઢી સાગરોપમની સ્થિતિવાળા પ્રંથિસત્ત્વવાળા છે. તેઓ કર્મ નિર્જરાને આશ્રયી સમાન છે, (૨) અને ધર્મ પૂહવાની ઉત્પન્ન થણી સંજ્ઞાવાળા પૂર્વે કહેલાઓથી અસંસ્વયેય ગુણ નિર્જરાવાળાં છે. (૩) ત્યારપછી પૂહવાની ઇચ્છાવાળા વની સાધુ સમીપે જવાની ઇચ્છાવાળો અસંસ્વયેય ગુણે ઉત્તમ જાણવો (૪) ત્યાર પછી ગુરુને પૂહતાં (૫) ધર્મ સ્વીકારવાની ઇચ્છા થતાં (૬) ત્યારપછી ધર્મક્રિયા કરતાં જે નિર્જરા થાય તેના કરતાં પળ પ્રથમ ધર્મક્રિયા કરનારાને વધારે નિર્જરા થાય તે અસંસ્વયેય ગુણો જાણવી, દૃઢહેસુધી સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિનું વર્ણન કર્યું.

ત્યાર પછી શ્રાવકત્વ (દેશવિરતિ) સ્વીકરતો તથા સ્વીકારેલો વિગેરે ઉત્તરોત્તર ગુણ પામેલાને અસંસ્વયેયગુણી નિર્જરા જાણવી, દ પ્રમાણે સર્વવિરતિમાં પળ જાણવું.

તેનાથી પળ પૂર્વે સર્વ વિરતિ લીધેલાની અસંસ્વયેય ગુણી નિર્જરા જાણવી, મૂલમાં “અર્થાંતકર્મમં સે” છે, તેનો અર્થ અનંતાનુવંધી

આશ્રયી જાણવો, દટલે મીમ કહેવાથી મીમસેન મામાર્થી સત્યમામા થાય, તે પ્રમાણે છે. મોહનીયકર્મના અંત ભાગો છે, તેને સ્વપાવવાની ઇચ્છાવાળો અસંખ્યેય ગુણ નિર્જરા કરનારો જાણવો, ત્યારપછી ક્ષપક [ક્ષય કરનારો] જાણવો, ત્યારપછી ક્ષીણ અનંતાનુબધી કષાયવાળો જાણવો, તેજ દર્શનમોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિમાં ક્રિયાના સન્નુલ્ભમાં ઉભા રહેલ અપવર્ગનું ત્રિક જાણવું, ત્યાર પછી સાત પ્રકૃતિ ક્ષીણ થવાથી હપશમશ્રેણિમાં વહેલો અસંખ્યેય ગુણ નિર્જરાવાળો જાણવો, ત્યાર પછી હપશાંત મોહવાળો જાણવો ત્યાર પછી ચારિત્રમોહનીયને ક્ષય કરનારો જાણવો, ત્યાર પછી ક્ષીણમોહવાળો જાણવો, અહિયાં અભિમુલ્લ વિગેરે ત્રણ યથાસંભવ યોજના કરવી, ત્યાર પછી ભવસ્થ કેવલી (જિન) જાણવા ત્યારપછી જૈલેશી અવસ્થાવાળો અસંખ્યેય ગુણ નિર્જરાવાળો જાણવો તેથી ઇ પ્રમાણે કર્મ નિર્જરા માટે અસંખ્યેય લોકઆકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ વનાવેલ સંયમ સ્થાનના પ્રત્યયથી ઉત્પન્ન થયેલ શ્રેણિ છે; તે ઉત્તરોત્તર અસંખ્યેય ગુણવાળો જાણવી, કારણ કે ઉત્તરોત્તર પ્રવર્ધમાન અધ્યવસાયના કંઠકનો સ્વીકાર છે, [જેમ સંયમ પર્યાય વધે તેમ ચારિત્રમાં આત્માની નિર્મલતા વધે.]

કાલથી તો તેથી વિપરીત અયોગી કેવલીથી માંડીને પ્રતિલોભ પળે સંખ્યેય ગુણવાળી શ્રેણિવડે કાલ જાણવો, તેનો અર્થ આ છે, જેટલા કાલવડે અયોગી કેવલી જેટલાં કર્મ સ્વપાવે તેટલાં કર્મ સંયોગી કેવલી સંખ્યેય ગુણાકાલવડે સ્વપાવે છે. પ્રમાણે પ્રતિલોભપળે જેટલા કાલમાં ધર્મ પૂજવાની ઇચ્છાવાળો છે, ત્યાંસુધી જાણવું, [નીચલા ગુણસ્થાનમાં કાલ વધારે થાય અને કર્મ ઓછાં સ્વપે.]

આ પ્રમાણે વતાવતાં સિદ્ધ કર્યું કે સમ્યગ્દર્શન પામેલાને તપ જ્ઞાન અને ચરણ સફલ થાય છે, પણ જો કોઈ ઉપાધિ (સંસારી વાસના) વડે કરે તો તે સફલ થતાં નથી, તે ઉપાધિ કહી છે, તે હવે વતાવે છે,

આહાર ઉવહિપૂઆ, ઇહિસુ ય ગારવેસુ કઇતવિયં । એમેવ બારસચિહે, તવંમિ ન હુ કઇ તવે સમળો ॥૨૨૫

આહાર ઉપધિ પૂજા અને આમર્ષ ઔપધિ વિગેરે રિદ્ધિ છે, અને આહાર ઉપધિ અને પૂજા રિદ્ધિ છે, અર્થાત્ તેવી રિદ્ધિ પૂજા મેલ્લવા જ્ઞાન મળે, અને ચારિત્ર પાલે, તથા (તેહું મલ્લવાથી) ત્રણ ગારવમાં વંચાણ્ણો જે ક્રિયા કરે તે કુત્રિમ (વનાવટી) કહેવાય છે, જેવીરીતે જ્ઞાન ચરણહું અનુષ્ઠાન આહાર વિગેરે માટે કરે, તે કુત્રિમ હોવાથી મોક્ષ ન આપે, તે પ્રમાણે બાર પ્રકરના વાહ્ય અભ્યંતરતપમાં પણ જાણહું, અને તેવો સંસારી વાસના રાસનારને શ્રમણ ભાવ ન હોય, અને અસાધુહું અનુષ્ઠાન ગુણવાહું ન થાય, તેથી વાસના રહિત સાધુહું જે સમ્યગ્દર્શન પૂર્વક તપ જ્ઞાન ચરણ સફળ છે એમ સિદ્ધ થયું. માટે સમ્યગ્દર્શનમાં યતના કરવી, અને તત્વાર્થહું શ્રદ્ધાન કરહું તે સમ્યગ્દર્શન છે, અને આ તત્ત્વ સઘળાં કલંકને દૂર કરીને જેમળેવયા પદાર્થોમાં સત્તા વ્યાપી કેવલજ્ઞાનને મેલ્લવેહું છે, તેવા તીર્થંકરે કહું છે તેને હવે અનુક્રમે 'આવેલા સુત્રાનુગમમાં' સૂચ વતાવે છે.

સે વેમિ જે અર્ઘ્યા જે ષ પહુપદ્મા આગમિસ્સા અરહંતા મગવંતો તે સર્વે એવમાહસ્થવન્તિ
 एवं भासंति एवं पणविंति एवं परुविंति-सर्वे पाणा सर्वे भूया सर्वे जीवा सर्वे सत्ता
 न हंतवा न अजावेयवा न परिषितवा न परीयावेयवा न उद्देवेयवा, एस धम्मो सुद्धे
 निद्वए समिच्च लोयं स्वेयणोहिं पवेइए, तंजहा-उट्ठिएसु वा अणुट्ठिएसु वा उवट्ठिएसु वा

અણુવદિષ્ણુ વા ઉવરયદંડિસુ વા અણુવરયદંડિસુ વા સોવહિષ્ણુ વા અણોવહિષ્ણુ વા સંજો-

ગરણ્ણુ વા અસંજોગરણ્ણુ વા, તત્ત્વં ચેયં તહા ચેયં અર્ષિસ ચેયં પતુચ્ચદ (સુ૦ ૧૨૬)

ગૌતમ (સુધર્મા) સ્વામી કહે છે કે:—જે હું કહું છું તે હું પોતે તીર્થંકરનાં કહેલાં વચનના તત્ત્વને જાણીને કહું છું, તેથી મારું વચન માનવા યોગ્ય છે, અથવા વૌદ્ધમતમાં માનેછું શ્વણિકપસું દૂર કરવાવડે કહું કે, જે મેં પૂર્વે કહ્યું; તે હમણાં પણ હુંજ કહું છું, પણ વીજો કહેતો નથી; અથવા ‘સે’ શબ્દનો અર્થ ‘તે’ થાય છે, છૂટલે જે શ્રદ્ધાનમાં સમ્યક્ત્વ થાય છે, તે તત્ત્વને હું કહું છું જેઓ પૂર્વે કાલમાં થયા જે વર્તમાનમાં છે, અને ભવિષ્યમાં થશે; તે વધા તીર્થંકરો એમ કહે છે. વળી પૂર્વકાલ અનાદી હોવાથી અનંતા થયા; અને ભવિષ્યકાલ અનંતો હોવાથી અને સર્વદા તીર્થંકર હોવાથી અનંતા થશે; અને વર્તમાનકાલ આશ્રયી જે વચ્ચે તે આ પ્રરૂપણા થતી હોય; તેમાં નક્કી સંખ્યા ન હોવાથી ઉત્કૃષ્ટ અથવા જયન્ત્ય પદે કહેવાય, તેમાં ઉત્તરર્થથી અઢી દ્વીપની અદર વચ્ચે તે આ પ્રરૂપણા થતી હોય, તે આ પ્રમાણે—

૫—મદ્ધાવિદેહમા એકેક વિદેહમાં ૩૨ શ્રેણી હોવાથી દરેકમાં એકેક ગણતાં ૧૬૦ થાય, અને ૫ ભરત ૫ ધૈરાવતના મેલવતાં કુલ ૧૭૦ થાય અને જયન્ત્યથી ૨૦ થાય તે આ પ્રમાણે—૫ મદ્ધા વિદેહમાં મદ્ધાવિદેહની અંદર રહેલી મદ્ધા નદીના વંને કિનારે મળી પૂર્વે પશ્ચિમ સાથે છેતાં ચાર ચાર હોય તે પાંચેના મળી વીશ થાય. અને ભરત ઐરાવતમાં તો ઇકાંત હુલ્લસ વિગેરે આરામાં અમાવ છે, વીજા આચાર્ય કહે કહે છે, કે મેરુના પૂર્વે અને પશ્ચિમ મદ્ધાવિદેહમાં એકેક તીર્થંકર હોવાથી મદ્ધાવિદેહમાં વેજ છે, અને

તેથી પાંચ વિદેહમાં દશ થયા, તેઓ એમ કહે છે. કે,

સત્તરસયમુક્તોસં, હઅરે દસ સમયસ્વેતજિણમાણં । ચોત્તોસ પદમદીવે, અળંતરઽઢ્યેય તે દુમુળા ॥૧॥

પૂજા સત્કારને યોગ્ય જોઓ છે, તે અર્હત કહેવાય છે, તેઓ ઐશ્વર્યયુક્ત ભગવંતો છે. તેઓની સંખ્યા તેમના સંબંધમાં જ્યારે કોઈ પ્રશ્ન પૂછે તેનો અર્થ ઉપર વતાવે છે, સૂત્રમાં વર્તમાનકાલની વાત છે, તેથી આ પળ જાણવું, કે આ પ્રમાણે કહ્યું અને ભવિષ્યમાં કહેશે, એ પ્રમાણે સામાન્યથી તીર્થંકરો દેવ મનુષ્યની પરસ્પદામાં અર્થ 'માગથી' માં વધા જીવો પોતાની ભાવામાં સમજે તેમ તેઓ બોલે છે, એ પ્રમાણે પ્રકર્ષથી સંજય દૂર કરવા માટે પામે રહેનારા સાધુ વિગેરેને જીવ અજીવ આશ્વ વન્ય સંવર નિર્જરા મોક્ષ એ સાત પદાર્થોને વતાવે છે, (એટલે જિનેશ્વર દેવ સાત પદાર્થોનું વર્ણન કરે છે) એ પ્રમાણે સન્યપદર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર જે મોક્ષ માર્ગ છે. તથા મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગ એ ચાંચ વન્યના હેતુઓ છે. સ્વ અને પરમાવવહે છતી અછતી વસ્તુ તત્ત્વને સામાન્ય વિશેષરૂપ વિગેરેના પ્રકારથી વતાવે છે, અથવા આ વધાં પદો એક અર્થવાલાં છે, તે તીર્થંકરો શું વતાવે છે તે કહે છે.

વધાં પ્રાણીઓ એટલે પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ એ એકોન્દ્રિય છે, તથા બે ત્રણ ચાર પાંચ इन्द्रियोવાલા જીવો છે, તેમને इन्द्रિય ૫ વલ ૩ ઉચ્છવાસ નિશ્વાસ. ૧ આયુ ૧ એ દશ પ્રાણ છે, પ્રાણો (સંસારી) જીવોને પૂર્વે હતા હમણાં છે, અને ભવિષ્યમાં રહેશે, તેથી પ્રાણી કહેવાય છે; તથા વીજી સીતે ચૌદ ભેદ જીવોના છે તે ભૂત ગ્રામ કહેવાય છે, અને વર્તમાનમાં વધા જીવો છે, જીવશે, અને પૂર્વે જીવતા હતા, માટે જીવ છે તે નારકી તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવ એ ચાર ગતિવાલા છે, તથા વધા એ જીવો પોતાન

કરેલાં કર્મથી સાતા અસાતાના ઉદયથી સુખ દુઃખ ભોગવે છે. તેથી સત્ત્વ છે, અથવા માણ ભૂત જીવ અને સત્ત્વ એ વધા એક અર્થ-વાળા શબ્દો છે, કારણ કે તત્ત્વ ભેદ પર્યાયોવડે પદાર્થને સ્વીકારવાનો છે, તેથી કરીને ઉપરના વધા શબ્દો પ્રાણીના પર્યાયવાળા છે, તે જીવોને દંડ ચાવવા વિગેરેથી હણવા નહિ; તથા બીજા પાસે વલ્લજબરી કરીને હણાવવા નહિ; તથા નોકર, દાસ, દાસી વિગેરે ઉપર મમલ્લભાવથી તેમનો સંગ્રહ ન કરવો; તથા શરીર અને મનની પીડા ઉપજાવીને પરિતાપના (સંતાપના) નહિ; તથા જીવથી માણ દૂર કરવાવડે તેને અપદ્રાવણ ન કરવું. આવો જિનેશ્વરનો કહેલો દુર્ગતિને અટકાવવાને યુંગલ સમાન તથા સુગતિનો પગથી સમાન ધર્મ છે, અને તે ધર્મ પુરુષાર્થના પ્રધાનપણથી વિશેષણો વતાવે છે. પાપના અનુબન્ધ રહિત શુદ્ધ છે, પણ વૌદ્ધ તથા બ્રાહ્મણોથી એકેન્દ્રિયથી પચ્ચેન્દ્રિય સુચીના જીવોની ઠિંસાની અનુમતિને દુઃસ્વરૂપ-કલંક છે. (પટલે, બ્રાહ્મણો યજ્ઞ કરાવે છે, અને વૌદ્ધનાં સાધુઓ સાધુ માટે રાંધેછું સ્વાય છે, તેથી વધની અનુમતિનો દોષ લાગે છે,) તેવોદોષ જૈનધર્મમાં નથી. વક્રી, પાંચ મહાવિદેહને આશ્રયી તે નિરંતર (નિત્ય) છે, તથા શાશ્વત તથા (મોક્ષ ગતિ આપવાથી શાશ્વત છે અથવા નિત્ય હોવાથી શાશ્વત છે, પણ એમ ન થાય; કે મઘ્યત્વ માફક પ્રથમ થઈને પછી ન થાય; અને ઘટના અમાવ માફક પ્રથમ ન થઈને નિત્ય થાય; પણ આ ધર્મ તો ત્રણે કાલમાં શાશ્વત છે. વક્રી, આ જીવસમૂહને દુઃસ્વસાગરમાં હુલેલ જાળીને તેમાંથી પારજવા, જંતુનાં દુઃસ્વ જાળનારા એવા કેવલી ભગવંતોએ વતાવ્યો છે. આ ગૌતમસ્વામીએ પોતાની હુદ્દિએ ન કહેલું વતાવવાનું કારણ શિષ્યોની મતિ સ્થિર કરવા માટે કહ્યું કે:-આ શુદ્ધ ધર્મ જીનેશ્વરનો કહેલો છે. આજ સૂત્રમાં કહેલા અર્થને નિર્યુક્તિકાર સૂત્ર-સ્પર્શીક વે ગાથાવડે કહે છે:-

જે જિણવરા અર્હયા, જે સંપદ જે અણાગણ કાલે । સત્ત્વેવિ તે અર્હિસં, વર્દિસુ વર્દિહિતિ વિવર્દિતિ ॥૩૨૬॥

હૃદય જીવનિકાદ, પોતિ હળેળોડિ અ હળાવિજા । નોડિ અ અળુમદ્વિજા, સમતસસેસ નિજુતો ॥૨૩૭॥

આ વલે ગાથાનો અર્થ સરલ છે તેથી ટીકા નથી તેથી થોડામાં લખિણ હિણ. જે જિનેશ્વરો પૂર્વે થયા વર્તમાનમાં છે, અને મન્નિયમાં થશે; તે વધાણ ભૂતકાલમાં અર્હિસા વતાવી છે, વતાવશે, અને વતાવે છે. ઇટલે, હાં એ જીવનીકાયને હળે નહિ, હળાવે નહિ અને હળનારને અનુમોદે નહિ. એ સમ્યક્ત્વની નિયુક્તિ છે તીર્થેકરનો ઉપદેશ એમના સ્વભાવથી પરોપકારીપણે અપેક્ષા વિના સૂર્ય ઉદય માફક મવર્તેલો છે, જેમ સૂર્ય વધાને પ્રકાશ આપે, તેજ પ્રમાણે જિનેશ્વર બોધ આપે, ઇટલે ૧૨૬ સૂત્રમાં વતાવ્યા પ્રમાણે ધર્મ ચરણ પાલ્લા માટે ઉઠેલા ઇટલે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રમાં પ્રયત્ન કરનારા અને તેનાથી વિપરીત તે ધર્મમાં ઉચ્ચ ન કરનારાને માટે સર્વજ્ઞ ત્રણ જગતના નાથે તેવા તેવા નિમિત્તોને, હેદશીને ધર્મ કહ્યો છે, એ પ્રમાણે વધે સમજવું.

અથવા ઉઠેલા અને ન ઉઠેલા ઇટલે દ્રવ્યથી વેઠેલા અથવા ન વેઠેલા જીવો છે, તેમને વિર મણુએ ધર્મ કહ્યો તેમાં ૧૧ ગણ-ધરોણ ઉમે ઉમે ધર્મ સાંમલ્યો, ઇટલે મણુના સન્મુલ્લ રહીને ધર્મ સાંમલવા અથવા ચારિત્ર મ્રશ્ન કરવા તૈયાર થયેલાને સંમલ્યાવ્યો, તે ઉપસ્થિત છે, અને તેથી વિપરીત ત્યાં હાજર ન હોય તે અન ઉપસ્થિત (ગેર હાજર) હતા, (અર્હિ નિમિત્તે સૂત્રમાં સાતમી વિધિક્તિ લીધી છે જેમકે ચામડામાં દીપડા મરાય છે.)

શંકા—ભાવથી આવેલા ચિલાતિ મુત્ર વિગેરેમાં ધર્મ કથા ઉપયોગી છે, પણ ગેરહાજર હોય તેને ધર્મ કથા શું ગણ કરે ?
ઉત્તર:—જે ગેરહાજર હોય તેવાને હેદ નાગ વિગેરે માફક કર્મની પરિણતિ વિચિત્ર હોવાથી અથવા ક્ષય ઉપજામના મેલવવાથી

ગુણકારી થાય છે, તેથી તમારી 'શંકા' નકામી છે.

પાણીને અથવા આત્માને દુઃખ દે (દંડે) માટે દંડ છે, તે મન વચન કાયાએ ત્રણ પ્રકારનો છે, એ ત્રણ દંડથી દૂરથયેલા તે ઉપરત દંડ કહેવાય, તે વધા ત્રીવ ઉપર ઉપકારની બુદ્ધિએ ઉપદેશ દેવાય, એટલે જેમણે દંડ તજ્યો છે, તેવા મુનિઓ સંયમમાં સ્થિરતા કરે, અને નવા ગુણો પ્રાપ્ત કરે, અને વીજાં દંડ ન તજેલા (ગ્રહસ્થીઓ) તે દંડને તજે, માટે તીર્થંકર ઉપદેશ આપે છે,

તથા સંગ્રહકરાય તે ઉપધિ છે, તે દ્રવ્યથી સોનું વિગેરે છે, અને ભાવથી કપટ છે, તે રાત્રનાર ઉપધિવાલા છે, તે સોપધિક છે, વાકીના તેથી ઉલટા અનુપધિક છે, તેઓને માટે પળ ઉપદેશ છે, સંયોગ (સંબંધ) તે પુત્ર સ્ત્રી મિત્ર વિગેરે ઉપર પ્રેમનો છે, તેમાં રક્ત થયેલા તે સંયોગરત કહેવાય, અને તેથી ઉલટા એકત્વ ભાવના ભાવનારા મુનિ અસંયોગરત કહેવાય; તે વક્ત્રેને પળ ભગવાને ઉપદેશ આપેલ છે, તેથી તે સત્ય છે. (ચ શબ્દ નિયમ અર્થ વતાવે છે, માટે) ભગવાનનું વચન સત્ય છે, તેમ યથાયોગ્યપણે વસ્તુનો સદ્ભાવ કહાથી તે વાચ્ય પળ છે. તે વતાવે છે કે, પ્રશ્ન આ પ્રમાણે કહું કે:—“સર્વે જીવો હળવા ન જોડે” વિગેરે. આ પ્રમાણે સમ્યક્દર્શનનું શ્રદ્ધાન રાત્રનું; અને તે શ્રદ્ધાન—જિનેશ્વરનાં પ્રવચનમાં છે. જે સમ્યક્મોક્ષમાર્ગને આપનાર છે. વઠી, તે વધા દંભના પ્રવચ્ચથી દુર હોવાથી પ્રકર્ષથી બોલાય છે, (માટે તે પ્રવચન.) પળ, વીજા મતમાં તેવો અહિંસા ધર્મ વતાવ્યો નથી. જેમકે—અન્ય મતવાલા પ્રથમ કહે કે, સર્વ જીવોને ન હળવા. (“ન હિંસ્યાત્સવ ભૂતાનિ”) કહીને યજ્ઞમાં પશુવધની આજ્ઞા આપે છે. એટલે, પ્રથમનાં વચનને તેમનાં પાછલનાં વચનથી વાધા લાગે છે. (માટે, તે પ્રવચન નથી.) આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહીને તેની પ્રાપ્તિમાં શું કરવું તે વતાવે છે.

તં આદિતુ ન નિહે નિવિશવે જાણિતુ ધમ્મં જહા તહા, દિદ્દેહિં નિવ્વેયં ગચ્છિજ્ઞા, નો લીગસસેસણં ચરે (સૂ. ૦ ૧૨૭)
 પ્રશ્ન કહેલાં તત્ત્વાર્થ ઉપર શ્રદ્ધા રાશ્વતાર્ય સમ્યગ્દર્શન મેળવીને કહેલું કાર્ય ન કરવાથી દોષ જામે; માટે, તેને ગોપવે નહિ. તે પ્રમાણે સંસર્ગ વિગેરે નિમિત્તથી મિથ્યાત્વ દૂર કરીને પળ, જીવના સામર્થ્ય ગુણોને છોડે નહિ. (યથાશક્તિ સંયમ પાલે; પળ, પ્રમાદ ન કરે) અથવા શિવમતના કે, બૌદ્ધમતનાં વ્રતો ગ્રહણ કરીને વ્રતેશ્વરયાગ વિગેરે છોડીને વિધિયુ ગુરુ પાસે પૂર્વે હતો સ્થાપન કરીને દીક્ષા મૂકી દેવી નહિ. તેજ પ્રમાણે ગુરુ વિગેરે પાસે સમ્યક્ત્વ લઈને પાછું તજે નહિ.

પશ્ચ:—શું કરીને ?

હ:—જેવો ધર્મ છે, તેવો શ્રુતચારિત્રરૂપ-ધર્મ સમજીને અથવા વસ્તુઓનો સ્વભાવ સમજીને તેના ઉપર વિશ્વાસ રાखે; તથા તે ધર્મ જાણીને બીજું શું કરે ? તે કહે છે:—દેસેલા સુંદર અને સ્વરાવ ઇવાં રૂપોવડે નિર્વેદ પામે; (વૈરાગ્ય મેળવે.) તે આ પ્રમાણે:— સાંખ્યેલા શબ્દો, ચાલેલા રસો, સુંબેલા ગંધો, ફરશેલા શુભ અને અશુભ સ્પર્શોવડે, રાગદ્વેષ થાય; તે ન કરતાં મધ્યસ્થ રહે; અને વિચારે કે, ઇમાં રાગદ્વેષ શું કરવો ? વળી પ્રાણી સમૂહની અન્વેષણા જે દષ્ટ વસ્તુઓને લેવાની અને અનિષ્ટ વસ્તુને ત્યાગવાની; જે બુદ્ધિ છે, તેવા રાગદ્વેષ સાધુ ન કરે, જેને આવી સામાન્ય લોક જેવી ઇષ્ણા નથી તેને બીજી પળ કુબુદ્ધિ નથી, તે વતાવે છે.

જસસ નરિથિ ઇમા જાઈ અળા તસસ કઓ સિયા ? દિદ્દં સુયં મયં વિણાયં જ
 ઇયં પરિકહિજ્ઞાઈ, સમેમાળા પલેમાળા પુણો પુણો જાઈં પકપ્પંતિ ॥ સૂ. ૦ ૧૨૮ ॥

जे मोक्षामिलापी साधुने लोकैषणा [संसारी वासना] नथी तेने बीजी आरंभनी प्रवृत्ति पण होती नथी, अर्थात् जेणे भोग वासना त्यागी, तेने बीजी आरंभ प्रवृत्ति क्यांथी होय? एटले साधुने सावद्य अनुष्ठाननी प्रवृत्ति न होय, कारण के सावद्य प्रवृत्ति ग्रहस्थीनेज होय छे,

अथवा हमणांज वतावेली प्रत्यक्ष सम्यक्त्व ज्ञाती जे जीवोने न हणवा संबंधी वतावी ते दया जेने न होय तेवाने कुमार्ग तजवा तथा सावद्य अनुष्ठान छोडवारूप बीजी विवेकनी बुद्धि क्यांथी होय ! (अर्थात् दया साधेज बीजी सुबुद्धि होय छे.)

हवे शिष्यनी गति स्थिर करवा कहे, के जे तेने भे कहुं ते सर्वज्ञ देवे केवलज्ञान वडे साक्षात् देखेलुं छे, ते सेवा करवावडे भे सांभळुं, ते लघुकर्मवाळा भव्य जीवोने मानवा योग्य छे, तथा ज्ञानावरणीय कर्मना क्षय उपशमथी विशेष प्रकारे जाणु, माटे विज्ञात छे, तथी तमारे पण सम्यक्त्व विगोरे भे तमने जे कहु तेमां तमारे यत्न करवो, जेओ उपर वतावेल मार्ग न आदरे तेओने शुं थाय छे ते कहे छे, ते सयासी मनुष्यो मनुष्य विगोरे जन्ममां अत्यंत गृह वनीने वारंवार ' मनोज्ञ इंद्रियोना ' विषयमां वारंवार आनंद मालीने फरी फरीने एकेन्द्रि वे इन्द्रिय विगोरे जातिपां जन्म ले छे, पण संसारने तरी शकता नथी, जो आ प्रमाणे तत्त्वने जाणनारा वर्तमान स्वाद लेनारा छे, जन्ममां आनंद माननारा इन्द्रिय विषयमां लीन थयेला वारंवार नवो जन्म विगोरे साधनारा संसारी जीवो होय तो साधुए शुं करवुं ते कहे छे,

अहो अ राओ य जयमाणे धीरे सया आगयपणणो पमत्ते बहिया पास अपयमत्ते सया

પરિક્રમિજ્ઞાસિ તિવેમિ (સૂ૦ ૧૨૯) સમ્યક્ત્વાધ્યયને પ્રથમોદ્દેશકઃ ॥ ૪-૧ ।

દિવસે અને રાત્રે મોક્ષ માર્ગમાં જતન કરતો, પરિસહ ઉપસર્ગમાં ન હરનારો જે ધીર પુરુષ છે, તથા સર્વ કાલ જેણે સત્ અમત્તનો વિવેક સ્વીકાર્યો છે, તેને ગુરુ કહે છે, કે તું જો, પ્રમત્ત જીવો જે ગ્રહસ્થો છે, અથવા અન્ય મતવાળા જેઓ ધર્મથી વહાર રહેલા છે, તેમની દુર્દશા દેવીને તેણું દુઃખ તને ન ભોગવણું પહે માટે તું સર્વદા નિદ્રા વિકથા વિગેરેથી રહિત બની આંત્ર ફરકવા માત્ર પળ પ્રમાદી ન થઈશ, અને કર્મ શત્રુને જીતવામાં અથવા મોક્ષ માર્ગે જવાથી પરાક્રમી બનજે, આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ વતાવનાર ત્રોથા અધ્યાયનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

બીજો ઉદ્દેશા.

પહેલા ઉદ્દેશા સાથે બીજાનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે, કે પહેલા ઉદ્દેશામાં સમ્યક્ત્વવાદ વતાવ્યો, અને તે તેનો શત્રુ મિથ્યાવાદ છે, તેને દૂર કરવાથી આત્મા લાભ મેળવે છે, તે દૂર કરવો જ્ઞાન વિના ન થાય, અને વિચારણા વિના પરિજ્ઞા ન થાય, મિથ્યાવાદથી થયેલ અન્ય તીર્થિકોના મતની વિચારણા કરવા આ કહેવાય છે, આ સંબંધી આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે, જે (આસવા) વિગેરે છે, અને અહિં જે સમ્યક્ત્વ લીધું તે સાત પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન કરવાનું છે, તેમાં મોક્ષાભિલાષી શસ્ત્રપરિજ્ઞા નામના પહેલા અધ્યયનમાં જીવાજીવ પદાર્થના જ્ઞાનવડે સંસાર તથા મોક્ષનાં કારણોનો નિર્ણય કરવો પડેલે તેમાં સંસારનું કારણ આસ્રવ અને નિર્જરા, સંસાર મોક્ષના અનુક્રમે કારણો છે, તેણું સમ્યક્ત્વ વરોવર વિચારવા માટે કહે છે.

જે આસવા તે પરિસસવા જે પરિસસવા તે આસવા; જે અપાસવા તે અપરિસસવા તે અપાસવા; ણ્ણ પ્ણ સંબુદ્ધમાણે લોચં ચ આપાણ્ અભિસમિચ્ચા પુઢો પવેદ્ધયં (સૂ૦ ૧૩૦)

સૂત્રમાં જે રૂઢ છે, તે સામાન્યથી લીધેલ છે, અને જે આરંભોવઢે આઠ પ્રકારનાં કર્મનો આશ્રય કરે છે, તે આસવો છે, અને જે અનુષ્ઠાનો કરવાથી વધી રીતે કર્મ થાય તે પરિસવ છે, હવે પૂર્વે જે આસવો કર્મવંધનાં સ્થાન વતાવ્યાં, તે પોતેજ કર્મની નિર્જ-
રાનાં કારણ થાય છે, તેનો ભાવાર્થ આ છે, કે સામાન્ય બુદ્ધિવાળાને મોહ કરાવે તેવાં ફુલની માळा તથા સુંદર સ્ત્રી સુલ્લકરણ
વાસ્તે માનવાથી તે વસ્તુઓ તેમને કર્મવંધનો હેતુ થવાથી આસવ છે પણ તેજ વસ્તુઓ તત્વને જાણનારા વિષયસુલ્લથી દૂર
રહેલા મહાત્માઓને ફુલની માळा વિગેરે નકામી જેવી લાગવાથી તથા સંસાર ઝ્રમણ કરાવનારી જાણીને તે વસ્તુઓથી તેને વૈરાગ્ય
થાય છે, તેથી કહ્યું કે, જે આસવ છે તે જ્ઞાનીને પરિસવ ણ્ણ નિર્જરાનું સ્થાન છે, તથા વધી વસ્તુઓનું અનેકાંતપણું વતાવવા તેથી
ડલડું સૂત્ર કહે છે, જે પરિસવો છે તે આસવો થાય છે, ણ્ણ અરિહંત સાધુ તપ સંયમ દશવિધ ચક્રવાळा સમાચારી અનુષ્ઠાન વિગેરે
મહ્યાત્માને નિર્જરાનાં સ્થાન છે, તેજ ઉત્તમ પદાર્થો જેને અશુભ કર્મનો ઉદય હોય તેવા અશુભ અધ્યવસાયવાळा તથા દુર્ગતિમાં લદ્
જવાને આગેવાન વનેळा ઝંતુને તે ઉત્તમ પદાર્થોની આપાતના કરવાથી તથા સાતારિદ્ધિરસનો ગર્વ કરવામાં તત્પર મનુષ્યને તે
આસવો થાય છે, ણ્ણ તેને જોનાથી ધર્મ પ્રાપ્તિ થાય ણ્ણ તીર્થકરો પણ તેવાને પ્રાપ્તું ઉપાદાનકારણ થાય છે, તેનો પરમાર્થ
આ છે, જેટલાં કર્મોની નિર્જરા માટે સંયમ સ્થાન છે, તેટલાંજ વંધને માટે અસંયમસ્થાન છે, કહ્યું છે કે:—

અથા પ્રકારા યાવન્તઃ, સંસારાવેશ્વહેતવઃ । તાવન્તસ્તદ્વિપર્યાસાન્નિર્વાણસુખહેતવઃ ॥ ૧ ॥

જેટલા પ્રકારના જેટલા સંસારના અમળના હેતુઓ છે, તેટલાજ તેને વિપરીત રીતે લેવાથી નિર્વાણ સુખને આપનારા હેતુઓ છે. એ પ્રમાણે રાગદ્વેષથી જેનું અંતઃક્રમણ મલિન છે, અને વિષય સુખમાં જે તત્પર છે, તેના વિચારો દુષ્ટ હોવાથી તેને થયું સંસારને માટે છે, જેમ લીમડાના રસમાં જો દુધ સાકર વિગેરે મેઝવીં તો પણ લીમડાની કઢવાથથી મીઠી વસ્તુ પણ કઢવી થાય છે, પણ સમ્યગદૃષ્ટિ જીવ, જેણે સંસાર સમુદ્રમાંથી નીકળવા માટે વિષય અભિલાષો દૂર કરેલાને સર્વે મોહક વસ્તુઓ અશુચિરૂપ અને દુઃખનું કારણ છે. છતાં માવનારને સંવેગ થતાં તે મોહક વસ્તુઓ સંસારનું કારણ હતાં પણ મોક્ષને માટે થાય છે. વઢી તેજ વિષયને હલટા (પતિષેય) સૂચ વડે કહે છે.

‘જે અળાસતા’ इत्यादि—પસજ્ય પ્રતિષેધના ક્રિયા પ્રતીષેધ પર્યવસાનપણે ‘પરિસ્ત્રવ’ આ પદવડેસંબંધનો અભાવ હોવાથી આ પર્યુદાસ છે. તે સમજાવે છે. છૂટે આસ્રવ (સંસાર કૃત્ય) થી હલડું અનાસ્રવ તે વ્રત છે. તો પણ તે વ્રતો અશુભ કર્મના હૃદયથી અશુભ અધ્યવસાય થતાં કર્મને અપરિસ્ત્રવ (નિર્જેરા માટે નહીં) થાય, જેમકે કોંકણ આદ્ય વિગેરેનું ચારિત્ર કર્મની નિર્જેરા માટે ન થયું, તેમજ અપરિસ્ત્રવ જે પાપનું ઉપાદાન કારણ હતાં કોઈ પણ પ્રવચન (જેન આસન) ને ઉપકાર વિગેરે કરવાથી તે અશુભ કૃત્યો કળવીર લતાને મમડનારા ક્ષુલ્લકની માફક અનાસ્રવ છૂટે કર્મવંધનનાં કારણ થતાં નથી.

(ઉપરના સૂત્રોનો ભાવાર્થ આ છે કે જે આસ્રવ તે વંધનું કારણ હતાં કારણ વિશેષથી તે, કર્મવંધરૂપે નથી થતું, તેમ નિર્જેરાનું

કર્યા કરવા છતાં તેવા સંજોગોના અભાવેમ્મન પરિણામ વદલાતાં વંધરૂપે થાય છે, તેવીરીતે કોઈને વ્રત લીધાથી અનાસ્ત્ર થતાં તિર્નરા થવી જોઈય, છતાં કારણ વદલાતાં તે વ્રત વંધનરૂપે થાય, અને અપરિસ્ત્ર તે વંધનુ કારણ છતાં સંજોગો વદલાતાં વધરૂપે ન થાય, માટે એકાંત પક્કડવું. પળ દુલ્હિ દૂર્લભ સંજોગો તથા મનના પરિણામ વિચારી અનુમાન કરવું, કે વોલવું.) અથવા વીજી રીતે વતાવે છે.

જે આસ્ત્ર કરે-તે આસ્ત્રો (પચ વિગેરેમાં ‘અ’ લાગે છે, તેજ પ્રણાળે જે પરિસ્ત્ર કરે તે પરિસ્ત્રો (નિર્જરક) છે. ણી ચોખંગી થાય છે, તેમાં મિથ્યાત્વ અવિરતિ મમાદ કપાય યોગોવહે જેઓ કર્મના અસ્ત્રો (વંધકો) છે, તેઓજ વીજાઓના પરિસ્ત્રો (નિર્જરા કરનારા) છે આ પ્રથમ ભાંગામાં પહેલા વધા સંસારી જીવો ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરનારા છે. તે દરેકને પ્રત્યેક ક્ષણે આસ્ત્ર તથા નિર્જરા છે પણ જેઓ આસ્ત્ર કરે તેઓ પરિસ્ત્ર ન કરે, આ વીજો ભાંગો શૂન્ય છે કારણકે, વંધની જોડે નિર્જરા (થોડેવળે અંતો) હંમેશાં ચાલુન છે.

ए प्रमाणे जे अनास्त्रवाळा છે, તેઓ પરિસ્ત્રવાळा છે, एटले, તેઓ અયોગી કેવલી ૧૪ ગુણસ્થાનમાં રહેલા વીજા ભાગમાં છે, અને ચોથા ભાગમાં સિદ્ધ મગવંતો છે, તેઓમાં અનાવપણું છે, તેમ અપરિસ્ત્રવપણું પણ છે, एમાં પહેલો અને છેલ્લો ભાંગો સૂત્રમાં લીધેલ છે. અને પહેલો છેલ્લો લેવાથી મધ્યના વે ભાંગા સાથે રહેવાથી આવીગયલા જાળવા. જો, एમ છે, તો શું કરવું તે કહે છે:-
उपर कहेला पदो (जेनाथी अर्थ समजाय; ते पद છે તે) आस्त्रो विगेरे છે, (अने वीजानो अर्थ समजावा माटे शब्दना-
प्रयोगथी जे पदो अने अर्थ कहेवा जोग છે,) ते मने योग्यरीते समजवावडे समजेलो साधु विचारे के, दुनियाना जीवो आस्त्रद्वार-

વહે આવેલાં કર્મવહે વંધાય છે, તથા તપ અને ચારિત્ર વિગેરેથી કર્મોથી મુકાય છે. આયું તીર્થંકરના કહેલા આગમને અનુસારે જે આજ્ઞામાં રહે; અને વર્તે તે મુકાય. એવું જાણીને કર્મથી છુટવા હુદું વતાવેલ આસવ, તથા પરિસ્રવ સમજીને કયો માણસ ધર્મચારિત્રમાં હથમ ન કરે? કેવીરીતે કહેલ છે, તે વતાવે છે.

આસ્રવો છે, તે જ્ઞાનના પ્રત્યનીકપણાથી ઇટલે, જ્ઞાન મળાવાનારના મુળ મુલવા. મળતાં અંતરાય કરવી; જ્ઞાન ઉપર દ્વેષ કરવો; જ્ઞાનની અતિશય આતાશના કરવી; જ્ઞાનને સમ્યવપ્રકારે ન વતાવવાથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ વંધાય છે, તેજ પ્રમાણે દર્શનના શત્રુપણાથી જ્ઞાનમાં વતાવેલાં વિદ્વન્નો માફક દર્શનમાં વિદ્વન કરવાથી ઇટલે, દર્શનને સમ્યવપ્રકારે ન વતાવું; ત્યાં સુધીના દોષો લગાડવાથી દર્શનાવરણીયકર્મ વંધાય છે. તેજ પ્રમાણે માણીઓહું, તથા મૂતોહું તથા જીવોહું તથા સત્ત્વનું મહું ચાહી દુઃસ્વ ન આપવાથી શોકનું કારણ ન આપવાથી તથા ન હુરવ્યાથી તથા પીડા ન આપવાથી તથા ન સંતાપવાથી (અર્થાત્ નિર્મલ ચારિત્ર વહે સર્વે જીવોને અમ-યદાન આપવાથી) સાતા વેદનીય કર્મ વંધાય છે, એથી હલદું ઇટલે જીવોને અસંયમ વહે દુઃસ્વ આપવાથી અસાતાવેદનીયકર્મ વંધાય છે, તેજ પ્રમાણે અનતાહુંવંધીના હલ્કુટ્ટપણાથી તીવ્રદર્શન મોહનીયપણે તથા મબલ ચારિત્રમોહનીયના સદ્ભાવથી મોહનીયકર્મ વંધાય છે, મહાન આરંભથી તથા ઘણા પરિગ્રહથી પંચેન્દ્રિયના વંધથી માંસના સ્વાવાથી નરકનું આયુ વધાય છે, તથા માયાવીપણે જુ-ટના કારણે તથા સ્વોટા તોલ માપ કરવાથી જીવ તિર્યંચનું આયુ વાંધે છે. સ્વભાવે વિનયવાન તથા માનુક્રોષ લજ્જાહુપણાથી, તથા અદેસાહ ન કરવાથી મનુષ્યનું આયુ વાંધે છે, તથા સરાગ-સંયમથી દેશવિરતિ (શ્રાવકનાવ્રત) તથા વાલતપરચથી અને અફામ નિર્જેરાથી દેવનું આયુ વંધાય છે, અને કાર્યમાં સરલ, તથા કોમલ વચન યોગ્યરીતે બોલવાથી શુભ નામ વંધાય છે. અને તેથી હલદા

દુર્ગુણોથી અશુભ નામ વન્યાય છે. જાતિ, કુલ વલ્લરૂપ તપ, વિદ્યા લાભ ઐશ્વર્યનાં મદ ન કરવાથી હંચગોત્ર વન્યાય છે, અને જાતિ વિગેરેનો મદ કરવાથી, તથા પારકાની નિંદા કરવાથી નીચગોત્ર વન્યાય છે, દાન, લાભ ભોગ—ઉપભોગ, અને વીર્ય ઇ પાંચના અંતરાય કરવાથી અંતરાયકર્મ વન્યાય છે. આજ ઉપર કહેલા આશ્રવો છે. દ્રવે પરિત્રવોનું સ્વરૂપ વતાવે છે:—

અનશન વિગેરે વાહ્ય અને અભ્યંતર—તપ તે કર્મની નિર્જરા કરનાર પરિસ્ત્રવ છે, આ પ્રમાણે આશ્રવ કરનાર અને નિર્જરા કરનાર ભેદોસહિત જીવો વતાવ્યા છે, તે વધા જીવ વિગેરે સાત પદાર્થો મોક્ષ સુધી છે તે જાણવા. આ પદાર્થોને તીર્થંકર તથા ગણધર ભગવન્તોણ લોકોત્તર જ્ઞાનવદે જાણીને જુદા જુદા વતાવેલ છે, અને તેજ પ્રમાણે તેમની આજ્ઞામાં વર્તનાર વીજો કોદ્દપણ સાધુ ચૌદ દૂર્વ વિગેરેનું જ્ઞાન ધરાવનાર જીવોનાં હિતને માટે વીજાઓને પણ ઉપદેશ આપે છે, તે વતાવે છે:—

આઘાદ નાળીંદ્રહ માળત્રાણં સંસારપટિવપ્તિણં સંબુદ્ધમાણાણં વિજ્ઞાણપત્તાણં, અદ્વાવિ સંતા
અદુવા પમત્તા અહા સત્ત્વમિષં તિવેમિ, નાળાગમો મત્તુમુહસ્સ અરિથ દ્વચ્છા પળીચ।

વંકાનિકેયા કાલગહિયા નિચયનિવિદ્ધા પુઢો પુઢો જાદં પકપ્પયંતિ (સૂ૦ ૧૩૧)

વધા પદાર્થોને વતાવનાર જ્ઞાન છે. તે જ્ઞાન ને હોય; તે જ્ઞાની કહેવાય, તે જ્ઞાની પ્રવચનમાં મનુષ્યોને ઉપદેશ કરે છે. મનુષ્ય લેવાનું કારણ ઇ છે કે, પવેન્દ્રિય સાંમલે સમજો; તો પળ, તેઓ સંપૂર્ણ ચારિત્ર તથા સંવર લઈ શકે નહિ; અને દેવતા વિગેરે સાંમલે, પળ આદરી શકે નહિ વળી, કેવળીને ઉપદેશની જરૂર નથી; માટે સંસારમાં રહેલાં યાતીકર્મવાળાં જીવોને આ ઉપદેશ અપાય છે.

વળી, જેઓ ધર્મને મવિષયમાં સમજશે, અને સ્વીકારશે, જેમ મુનિસુવ્રતસ્વામી તીર્થકરનો અને ઘોઢાનો દૃષ્ટાંત છે, તેવાઓને ધર્મ સંમ-
લ્લાવાય, અને તે સમજેલા હોય એટલે જેઓને આગલ કહેતાં હૃદયસ્ત સાધુને સ્વર ન પડે માટે કેવા જીવોને કહેવું તે કહે છે.
વિજ્ઞાન માત્ર એટલે હિતની માત્રિ અને અહિત હોદવાનો વિચાર કરવાનું જેને જ્ઞાન હોય, તથા વધી પર્યાપ્તિઓથી પર્યાપ્ત એટલે સંજ્ઞી
હોવા જોઈએ. આ સંવંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે છે.

“આવાઈ ધર્મમં સ્વલુ સે જીવાણં, તં જહા—સંસારપટિવત્તાણં માણુસમ્ભવરથાણં આરંભ વિણર્દણં

દુખસુલુચ્ચેઅસુહે સગાળ ધર્મસસવણ મવેસયાણં સુસ્સુસમાણાણં પટિપુચ્છમાણાણં વિપણાણ પત્તાણં”

સસારમાં રહેલા મનુષ્ય જન્મમાં આવેલા પળ આરંભથી વિરમેલા દુઃસ્વની ઉપેક્ષા કરનારા સુલ્લને વાંછનારા હોય છતાં પણ
તેઓ ધર્મ સાંમલ્લાવાની ઇચ્છા કરતા હોય, મુલ્લની ઉપાસના કરતા હોય, ધર્મના વિષયને પુહ્લતા હોય અને સમજવાની શક્તિવાલા હોય
(આ મુલ્લ સરલ હોવાથી ટીકા નથી પરંતુ આરંભ વિનયનો અર્થ આરંભથી દૂર હોય) તેઓને જ્ઞાની સાધુ ધર્મ વત્તાવે છે, તે કહે છે.
,અદ્દાવિ’ વિગેરે એટલે વિજ્ઞાનને માત્ર થએલાને ધર્મને કહેતાં કાંઈ પણ નિમિત્તથી આર્તવ્યાનવાલા ચિલ્લાતિ પુર્વોની માત્રાક હોય તો
પણ ધર્મ પામે, અથવા વિષયના અભિલાષથી શાલિમદ્ર માત્રાક પ્રમત્ત હોય છતાં પણ તેવા કર્મના ક્ષય ઉપશમથી જેઓ ધર્મ સ્વીકારે
છે, તે કહે છે અથવા આર્ત દુઃસ્વીઓ અને પ્રમત્ત સુલ્લીઓ તેઓ પણ ધર્મ પામે છે તો વીજાઓનું શું કહેવું? (અર્થાત્ ધર્મ પામે છે)
અથવા રાગદ્વેષના ઉદયથી આર્ત તથા વિષયોથી પ્રમત્ત છે. તેઓ જૈનેતર અથવા મુદ્દસ્ય સંસારકાંતારમાં પેઠેલા કેવી રીતે તત્ત્વને

જાળેલા કરુણાચોગ્ય રાગદ્વેષ વિષયના અભિલાષને જઇમૂલ્યથી હરેહવાને કેમ સમર્થ ન થાય, આ વાતને વીજી રીતે ન માને, તેથી વતાવે છે ‘અહારસચ્ચ’ વિગેરે. આજે મેં કહું અને કહેવાય છે, તે સત્ય છે, એવું હું કહું છું કે જેવી રીતે સમ્યક્ત્વ અથવા ચારિત્રના પરિણામ જે દુર્લભ છે, તે પામીને પ્રમાદ ન કરવો, શિષ્ય કહે છે ટીક પળ શું આધાર લઇને પ્રમાદ ન કરવો ! તે કહે છે, ‘નાણા ગમો’ વિગેરે, એટલે કોઈ પણ વસ્તુ સંસારમાં રહેલો જીવ મૃત્યુના મોઢામાં ન આવે એવું નથી, કહું છે કે:—

વદત મદીહ કશ્ચિદનુસંતતસુખપરિભોગલાલિતઃ । પ્રયત્નશતપરોપિ, વિગતવ્યથમાયુરત્રાસવાન્નરઃ

કોઈ હાથો માણસ પૂછે કે ગોળં, કે અઠીઆ રોજ સુલનાં પરિભોગથી લાડ લઢાવેલો અને સંકડો પ્રયત્ન કરીને રાખેલો પણ વગર વ્યથાના આયુવાલો માણસ કોઈ પણ છે કે ? (નથી)

ન સ્વહુ નરઃ સુરોષસિદ્ધાસુરકિન્નર નાયકોઽપિ યઃ । સોઽપિ કુતાન્તદન્તકુલિશાક્રમેણ કુશિતો ન નશ્યતિ॥

દેવતાઓના સમૂહ અને સિદ્ધ વિદ્યાવાલો તથા અસુરકિન્નરનો નાયક પણ અથવા મનુષ્ય પણ એવો કોઈ નથી, કે જે પુરુષ જ-મના દાંતરૂપી વસ્ત્રના આક્રમણથી કુશ કરેલો તે ન નાશ પામે ? વઢી મૃત્યુના મોઢામાં ગયેલો જે કોઈ છે, તેને વચાવવાનો કોઈ પણ હથાય નથી કહું છે, કે નાશી જાય, નખી પડે, ચાલ્યો જાય વિસ્તાર કરે અથવા રસાયમ ક્રિયા કરે અને મોટાં વ્રત કરે જે વધારે વીરિય છે ! હે, તે ગુફામાં પળ પેસે, તપ કરે, માવસર સ્વાય, મંત્ર સાધન કરે તો પણ જમના દાંતરૂપ યંત્રની કાતરમાં તે કપાઈને ચીરાય છે ! અને જેઓ વિષય કસાયના અભિલાષથી પ્રભત વનેલા ધર્મને નથી જાણતા તેઓની શું દયા થાય છે, તે કહે છે, હંદ્રિયો તથા મનના

વિષયને અનુકૂલ પ્રવૃત્તિ (ઈચ્છા) પ્રમાણે અહીં વિષયના સન્મુલ્લ જેમાં કર્મનો વન્ધ છે, તે તરફ અથવા સંસારના સન્મુલ્લ પ્રકર્ષણે જેઓ ગણ્યા છે તેઓ ઇચ્છા પ્રણીત છે. જેઓ તેવા છે. તેઓ વંકની અથવા અસંયમની જે મર્યાદા છે, તેનો આશ્રય લીધેલા તે વંકાનિકેત છે, અથવા જેમનું વાંકું નિકેત છે, તેવા છે, (વ્યાકરણના નિયમથી સૂત્રમાંકનો કાથયેલ છે.) અને જેઓ અસંયમની મર્યાદા (હદ) લીધી છે. તેઓ કાલ (પોત)થી, વેરાતા કર્મનાં ઉપાદાન કારણ જે સાવધ કર્મનાં અનુદાન છે, તેમાં રક્ત વનીને વારંવાર એકેન્દ્રિય જાતિ વિગેરેમાં નવાં નવાં જન્મ મરણ મોગવે છે, અથવા કાલ પ્રહિતનો વીજો અર્થ એમ લેવો કે કેટલાક જીવો એમ જિતવે કે ધર્મ કરીશું, ચારિત્ર લઈશું, એવી આજ્ઞાથી વેસી રહે, (અથવા આ હિતાગ્નિના વ્યાકરણના પ્રયોગથી અથવા આર્ષ વચન પ્રમાણે પરનિપાત કરતાં) પ્રહિતકાલ શબ્દ લેતાં, કેટલાક એવું ઇચ્છે કે પાછલી ત્રયમાં કે મરણના અંત સમયમાં અથવા પુનઃપરણાવ્યા પછી ધર્મ કરીશું, હમણા નહિ, એવી હમેદ રાલનારા સાવધ આરંભમાં રક્ત વની ઇચ્છા પ્રમાણે વક્ર અસંયમમાં રહીને મવિષ્યને ભરોસે રહીને ધર્મ કરવાનું રાલ્લી વર્તમાનમા પાપ રક્ત વની પૃથક પૃથક (જુરી જુરી) એકેન્દ્રિય જાતિ વિગેરેમાં જન્મ-મરણ કરે છે.

વીજી પ્રતિમાં 'પૃથ મોહે પુણો પુણો' પાઠ છે. તેનો અર્થ આ છે, કે ઉપર કહેલી રીતે ઇચ્છા એટલે, ઇન્દ્રિયોને અનુકૂલ કર્મ-રૂપ-મોદમાં હુલેલા વારંવાર એવાં પાપ કરે છે કે, તેની સંસારથી અપચ્યુતિ (નશુત્તિ) થાય, સંસારભ્રમણ કર્યાંજ કરે; તેથી શું થાય તે વતાવે છે:—

इहमेगेपि तरथ तरथ संथवोभवइ, अहोववाइए फासे पडिसंवेयंति, चिदं कम्मोहिं कुरेहिं चिदं परिचिदइ,
अचिदं कुरेहिं कम्मोहिं नो चिदं परिचिदइ, एगे वयंति अटुवावि नाणा नाणो वयंति अटुवावि एगे (सू० १३२)

દ્રહ (આ) ચૌદ રાજલોકપ્રામણ્યાલા સંસારમાં કેદલાક પ્રિચ્છાલ, અવિરતિ પ્રપાદ, અને કપાયરુપદુર્ગુણચાલાં સંસારી જીવોને (તેમનાં પાપનાં ફલ) તે તે નરક તિર્યચ ગતિ વિગેરે પીડાના સ્થાનમાં વારંવાર જવાથી સંસ્તવ (પરિચય) થાય છે, છટકે, પૂર્વનાં સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે તેઓ ફચ્છાને અનુસાર તત્ત્વો વનાવી ઇન્દ્રિયોને વશ થઈ તેને અનુકૂળ આચારીને નરક વિગેરે સ્થાનમાં ગયેલા છતાં પણ જૈનેતર અથવા જૈનમતના પાસસ્થા (સ્વેચ્છાચારી) સાધુઓ ઔદેશિક વિગેરે દોષિત આહારને નિર્દોષ વતાવનારા નરક વિગેરેના દુઃસ્વના અનુભવો (સ્પર્શને) ભોગવે છે, (તે ઇન્દ્રિયોથી સૌથી વધારે પરવશ વનેલા) નાસ્તિકનું માનવું વતાવે છે કે:—
પિવ સ્વાદ ચ ચારલોચને !, યદતીતં વરગાત્રિ તદ્વતે । નહિ ભોર ! ગતં નિવર્ત્તે, સમુદાયમાત્રમિદં કલેવરમ્ ॥

તે મતનો નાયક બ્રહ્મરૂપિતિ પોતાની વિધવા વંનને કુમાર્ગે દોરવા કહે છે કે:—“હે સુંદર લંચનવાલી ! ફચ્છત પી, સ્વા. હે સુંદર શરીરવાલી ! જે ગયું તે તારું નથી ! હે વીકળ ! ગયેલું પાહું આવતું નથી ! આ પરમાણુઓના સમુદ માત્રજ શરીરનું સ્વોહું છે. (અર્થાત્ જે શરીરવડે ધર્મ સાધવાનો છે, તેના વડે ભોગોમાંજ રક્ત થવાનું વતાવું; અને તેની ખોલી વેનને વિવેક ન હોવાથી તેના ફાંસામાં ફસી, અને તેમનાં અધમ આચરણોથી અનેક જીવોને કુમાર્ગે દોરવાનું સ્થાન મળ્યું.)

હવે વૈશેષિક મતનું થોડું વર્તન દૂષણરૂપ છે. તે વતાવે છે, કે વૈશેષિક મતવાલા પણ સાવધ યોગના આરંભીઓ છે, તેઓ વોલે છે કે, અભિષેચન (સ્નાન) ઉપવાસ બ્રહ્મચર્ય શુરુકલવાસ, વાનપ્રસ્થ (વનવાસ) યજ્ઞ કરવો, દાન દેવું, મોક્ષણ (મોક્ષણ) દિગ્ ન-ક્ષત્ર મંત્ર કાલ નિયમ વિગેરે છે (આ વાવતોમાં સ્નાન યજ્ઞ વિગેરે ઇકેન્દ્રિ વિગેરેને પીડાકારક છે તેજ પ્રમાણે વીજા મતવાલાઓનું જે સાવધ અનુષ્ઠાન છે તે ઈવી સીતે વતાવવું—

પ્રશ્ન:—કદાચ એમ પણ હોય, પરંતુ વધાણે તેવા ઇચ્છાપણીત વિગેરેથી દુર્ગતિમાં જઈ દુઃસ્વનો સ્પર્શ ભોગવનારા છે કે કોઈકજ તેને યોગ્ય કર્મ કરનારો દુઃસ્વ ભોગવે છે? તે વતાવે છે.

ઉત્તર:—વધા નહીં, પણ જે અત્યંત ક્રુર વધવંધન વિગેરેની ક્રિયા વઢેજ (ચીકણા કર્મ બાંધો) વૈતરણી તરણ અસિપત્ર વનપત્ર પહ્લવાની તથા શાલમલી દૃશ્યું આલિંગન વિગેરેથી થણ નરકની મયંકર વેદનાની વિરુપ દશાને ભોગવતો સાતમી વિગેરે નરકમાં વસે છે, પણ જે અત્યંત હિંસાવાળા કર્મો ન કરે તે ઘણી પીડાવાળાં નરકોમાં ઉત્પન્ન થતો નથી, ટીક, એમ હશે, પણ આવું કોણ કહે છે, ‘એને વયંતી’ ત્યાદિ ચૌદ પૂર્વી વિગેરે મુનિઓ કહે છે, અથવા જેને સકલ (વધા) પદાર્થોનું વતાવનારું જ્ઞાન છે, તે જ્ઞાની બોલે છે, ‘જેનું દિવ્યજ્ઞાની કેવલી બોલે છે તેમજ શ્રુત કેવલી બોલે છે, તથા જે શ્રુત (જ્ઞાન વાળા) કેવલી બોલે છે, તેજ નિરાવરણ તથા જેનું દિવ્યજ્ઞાની કેવલી બોલે છે તેમજ શ્રુત કેવલી બોલે છે, તથા જે શ્રુત (જ્ઞાન વાળા) કેવલી બોલે છે, તેજ નિરાવરણ કેવલજ્ઞાની બોલે છે, (તે પ્રત્યાગત સૂત્રવઢે જાણવું કે) ‘નાળી’ વિગેરે-જ્ઞાની કેવલી જે બોલે છે તેનું શ્રુત કેવલી યથાર્થ બોલતા હોવાથી તે એકજ છે, કારણ કે કેવલી મશુને દરેક પદાર્થ સાક્ષાત્ દેખાય છે, અને શ્રુત કેવલી તેમના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તે છે. તેથી બોલવામાં પણ એક વાક્યતા (સરવાપણું) છે; તે કહે છે, તથા વાદીઓનો વિવાદ તથા તેમનું સમાધાન કરે છે.

આવંતી કેયાવંતી લોચંસિ સમણા ય માહણા ય પુઢો વિવાયં વયંતિ, સે દિઢં ચ ણે સુયં ચ
 ણે મયં ચ ણે વિણાયં ચ ણે ઉહ્ઢં અહં નિરિયં દિસાસુ સવ્વઓ સુપહિલેહિયં ચ ણે-સવ્વે
 પાણા સવ્વે જીવા સવ્વે મૂયા સવ્વે સત્તા હન્તવ્વા અજ્ઞાવેયવ્વા પરિયાવેયવ્વા પરિધેત્તવ્વા

उद्देचयत्वा, इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो अणारियवयणमेयं, तत्थ जे आरिआ ते एवं वयासी-से दुद्धिदं च भे दुस्सुयं च भे दुम्मयं च भे दुठिवणायं च भे उद्धं अहं तिरियं दिस्सासु सत्त्वओ दुप्पडिलेहियं च भे, जं णं तुब्भे एवं आइक्खह एवं भासह एवं पणवेह-सत्त्वे पाणा ४ हंतत्वा ५, इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो, अणारियवयणमेयं, वयं पुण एवमाइक्खामो एवं भासामो एवं पक्खेसो एवं पणवेसो-सत्त्वे पाणा ४ न हंतत्वा १ न अज्जावेयवा २ न परिचित्त्वा ३ न परिवावेयवा ४ न उद्देचयवा ५, इत्थवि जाणह नत्थित्थ दोसो, आयरिय-वयणमेयं पुढं निक्काय समयं पत्तेयं पत्तेयं पुच्छिस्सामि, हंभो पवाइया ! किं भे सायं दुक्खं असायं ? ससिया पडिवणो यावि एवं बूया-सत्त्वेसिं पाणा ऽ सत्त्वेसिं भूयाणं सत्त्वेसिं जीवाणं सत्त्वेसिं सत्ताणं असायं अपरिनित्वाणं सहब्भयं दुक्खं तिवेसि (सू० १३३)

॥ चतुर्थधिययने द्वितीय उद्देकाकः ४-२ ॥

‘आवन्ती’ जेटला ‘केआवन्ती’ केटलाक मनुज्य लोकमां जैनतर साधु, तथा ब्राह्मणो जुहुं जुहुं विवादरूपे योत्ते हे, अर्थात्

કેટલાક અન્યદર્શનીઓ પરલોકને વતાવવાની ઇચ્છાવાળા પોતાનાં મંતવ્યના મેમથી વીજાતું મંતવ્ય જુઠું ટરાવવા વિવાદ કરે છે, જેમકે ભાગવત મતના લોકો કહે છે કે પર્વોસ (૨૫) તત્ત્વના જ્ઞાનથી મોક્ષ થાય છે. આત્મા સર્વવ્યાપિ છે, ગુણ રહિત છે, ચૈતન્ય લક્ષણવાળો છે, અને વિશેષ રહિત સામાન્ય તત્ત્વ છે, તથા વૈશેષિક મતવાળા કહે છે, દ્રવ્ય વિગેરે છ પદાર્થના પરિજ્ઞાનથી મોક્ષ છે, સમવાયિજ્ઞાન ગુણવદે ઇચ્છા પ્રયત્ન દ્વેષ વિગેરે ગુણોથી ગુણવાન્ આત્મા છે, પરસ્પર નિરપેક્ષ સામાન્ય વિશેષરૂપ તત્ત્વ છે, શાક્ય મતવાળા કહે છે, પરલોકમાં જનાર આત્માજ નથી, નિશ્ચયથી સામાન્ય ક્ષણિક વસ્તુ છે, મીમાંસક કહે છે, કે મોક્ષ તથા સર્વજ્ઞનો અભાવ છે, તથા કેટલાક મતમાં પૃથ્વી વિગેરે ઇન્દ્રિય જીવો નથી, વીજા કેટલાક વનસ્પતિમાં પણ અર્ચેતનપણું માને છે, તથા કેટલાક વેયેન્દ્રિ વિગેરે કૃમી વિગેરેમાં જંતુપણું માનતા નથી, અથવા જીવપણું માનવા છતાં તેના વધમાં વંધ માનતા નથી, અથવા અદ્ય માત્ર વંધ માને છે, તથા હિંસામાં પણ મિત્ર વાક્યપણું છે, તે કહે છે:—

પ્રાણો પ્રાણિજ્ઞાનં વાતકચિત્તં ચ તદ્રતાચેષ્ટા । પ્રાણૈશ્વ વિપ્રયોગઃ પશ્ચભિરાપયતે હિંસા ॥

જીવ જીવનું જ્ઞાન, વાત કરનારનું ચિત્ત, અને તેમાં રહેલીચેષ્ટા પ્રાણ સાથે વિયોગ, આ પ્રમાણે પાપને જાળવાથી હિંસા થાય છે. તથા ઔદેશિકના પરિમોગની આજ્ઞા આપવા વિગેરેની જે વિરુદ્ધ વાત છે, તે પોતાની મેલે વિચારવું, પ્ર-તે દ્રાહ્મણ તથા શ્રમણો ધર્મ વિરુદ્ધ જે વોલે છે, તે સૂત્ર વડેજ વતાવે છે,

અન્ય દર્શનોત્તું કહેવું આ છે કે:—(‘સે દિઠું વેળ હયાદિ’ થી લઈને ‘નત્થિત્થ દોસોત્તિ,’) દિવ્યજ્ઞાનવદે અમે અથવા,

અમારા ધર્મના નાયકો, (તીર્થંકરો) જાણ રચનારા સાક્ષાત્ જોયું છે. અથવા, અમારા મોટા ગુરુ પાસેથી અમે તથા અમારા વડગુરુ પાસેથી ગુરુ સાંભળ્યું છે. અથવા તે ધર્મનાયકની પાસે સેવામાં રહેનારા શિષ્યોએ એમ માન્યું છે. અથવા તેમને આ શુક્તિએ શુક્તિ હોવાથી માન્ય છે. અથવા અમોને અથવા, અમારા ધર્મનાયકને આ જાણીતું છે, તે તત્ત્વ મેદના પર્યાયોવડે અમોએ અથવા, અમારા ધર્મનાયકે પારકાના ઉપદેશથી નહિ; પણ, સ્વયં જાણેલું છે કે, ઉપર નીચે તથા, ચાર દિશા, ચાર યુગના મલી દ્વયે દિશામાં તથા, વધાં પ્રમાણો તે, મત્સ્ય અનુમાન ક્રપમાન આગમ અર્થાપતિ વિગેરેથી તથા, મનના નિશ્ચયથી અમે તથા અમારા ગુરુએ વિચારી લીધું છે કે:—સર્વે પ્રાણો, સર્વે જીવો, સર્વે ભૂતો, સર્વે સત્ત્વો હજવા, હજાવવા; સંગ્રહ કરવો; સતાપવા; દુઃખી કરવા તેમાં કંઈ દોષ નથી; તેમ ધર્મકાર્યમાં પણ સમજવું કે, યાગ યજ્ઞ કરવામાં અથવા, દેવતાને વલ્લિદાન આપવામાં પ્રાણી હણાય; તો, પાપનો બંધ નથી. આ પ્રમાણે, કેટલાક જૈનેતર સન્યાસીઓ તથા પોતાને માટે રસોઈ વનાવેલી જમનારા બ્રાહ્મણો ધર્મ વિરુદ્ધ તથા, પરલોકવિરુદ્ધ બોલે છે. આ પ્રમાણે, તેમનું બોલવું જીવહિંસાનું હોવાથી પાપના અનુબંધવાલું વચન અનાર્યપ્રણીત (રચેલું) છે, પણ જેઓ તેવા હિંસક હિન્દ્રિય પ્રિય નથી. તેવાઓ શું કહે છે ? તે બતાવે છે.

(તત્ત્વ વાક્યની શરૂઆત કરવા અથવા નિર્ધારણ માટે છે.) જેઓ દેશ ભાષા તથા ચારિત્ર વહે આર્ય (ઉત્તમ ગુણવાળા) છે, તેઓ એમ કહે છે, કે અન્ય મતવાળાએ જે કહ્યું તે તેમણે સ્વરાવ રીતે દેખેલું છે, અર્થાત્ તમોએ અથવા તમારા ગુરુ તથા ધર્મના નાયકોએ જીવ હિંસાની પુષ્ટિ કરો તેથી નીચલા દોષો તમને લાગુ પડે છે. (પાં વાક્યાલંકારમાં છે) વઢી તમે યાગ અથવા દેવતાના વલ્લિદાનમાં હિંસાને નિર્દોષ માનો છો, પરંતુ આર્ય પુરુષો તેમાં પણ દોષ માને છે. એવું બતાવીને હવે આર્ય પુરુષો પોતાનો મત સ્થા-

પન કરે છે અને કહે છે, અમે આહું કહીએ છીએ, અને પ્રરૂપણા કરીએ છીએ કે:-વધા માણ, જીવ, ભૂત, સત્ત્વ એ ચારે શરીરધારી જીવો છે, તેમને હણવા નહિ, હુકમ ચલાવવો નહિ, સંગ્રહ કરવો નહિ, સંતાપવા નહિ, પીડા આપવી નહિ, ઉપદ્રવ કરવા નહિ. અહોંઆજ દોષ નથી. (અર્થાત્ કોઈપણ જીવને કોર પળ રીતે પીડા ન આપનારું સંયમજ નિર્દોષ છે,) આ આર્ય પુરુષોનું વચન છે. આહું કહેવાથી હિંસા પ્રિય જૈનેતર કહે છે, કે અમને તમારું વચન અનાર્ય લાગે છે.

જૈનાચાર્ય:-તમારું કહેવું તમારા એક દિલવાલા મિત્રોજ સ્વીકારી શકશે. કારણ કે તે શુક્તિ રહિત છે. તેને માટેજ ફરી કહે છે, કે પોતાની વાક્ (વાણી) રૂપ યંત્ર વડે વંધાયલા વાદીઓ પોતાની કુવાણીથી પાછા નહિ ફરે. (આગ્રહ પકડી રાखશે) તેવા વાદી (જૈનેતર) ને તેમના માનેલા આગમની વ્યવસ્થા કરીને તેનું ચિરૂપ (અનુચિત) પણ વતાવવા વડે જૈનાચાર્ય પ્રશ્ન પૂછે છે. અથવા પ્રથમ પ્રશ્ન કરનારા દરેક વાદીઓને વ્યવસ્થાપીને જૈનાચાર્ય તરફથી પ્રશ્ન પૂછાય છે કે-બોલો ! વાદ કરનારા જૈનેતર વંધુઓ તમને સાતા (સુઘ) મનને આનંદ ઉપજાવનારા છે, કે દુઃખ ? જો એમ કહે કે સુઘ વહાહું છે, તો તમારા આગમ (સિદ્ધાંત) ને પ્રત્યક્ષ તથા લોકરૂના માનવા પ્રમાણે વાધા થશે. (તમારો સિદ્ધાંત સ્વોટો થશે.) કદી તેઓ હુલાઈથી હુટું કહે કે અમને દુઃખ પ્રિય છે, તો તેવા વાદીઓને પોતાની વાક્ જાલમાં વંધાયલાને આ પ્રમાણે કહેવું, કે તમને જેમ દુઃખ પ્રિય છે તેમ સર્વે માણી માત્રને દુઃખ પ્રિય નથી, પણ અપ્રિય છે, અશાંતિકર છે, મહા ભયરૂપ છે. છતાં હઠ પ્રહીને તે ન માને તો કહેવું, કે તમારું બોલવું સત્ત્વ ક્યારે થાય, કે તે પ્રમાણરૂપ વને, પણ તેવું પ્રમાણ મલ્લવું દુર્લભ છે કે સુઘને વદાલે દુઃખ કોઈ પણ પ્રિય માને ? માટે તમારે અથવા દરેક મોક્ષામિલાષી કે સુઘના અમિલાષીએ કોઈપણ જીવોને હણવા નહિ, પીડવા નહિ તથા કેદમાં નાંચવા નહિ વિગેરે જાણવું. તે

हणवामां दोष छे, छतां हणवामां दोष नथी. एवुं मानवुं ते अनार्थ वचन छे. (इति शब्द समाप्ति माटे छे) आबुं सुधर्मस्वामी जंबूस्वामीने कहे छे. उपर वताव्या प्रमाणे ते वादीओने तेमना वचनयंत्रवहेज बांधीने तेमनी अनार्थता बतावी. आ संबंधमां रोह-गुप्त मंत्री जेणे जैनगमभुं तत्व सारी रीते जाणुं छे तेणे मध्यस्थपणुं धारण करीने तमाम मतवालांनी परिक्षा करवा वहे जेम निरा-करण कर्तुं ते निर्युक्तिकार गाथाओ वहे कहे छे.

खुड्डग पायसमासं, धम्म कहं पि य अजंपमाणेणं । छन्नेण अन्नलिं गी, परिच्छिगम रोहगुत्तेणं ॥ २३७ ॥

आ गाथा वहे संक्षेपथी खुड्डकभुं दृष्टांत कहू छे, गाथाना पदना संक्षेपवहे राजसभामां वधा वादीनी धर्मकथा प्रगट सांभळीने रोहगुप्त मंत्रीए वादीओनी परीक्षा करी. आ गाथानो वधारे खुलासो नीचेनी कथाथी जाणवो. ते कहे छे के चंपानगरीमां सिंहसेन राजानो मंत्री रोहगुप्त महामंत्री हतो ते जिनेश्वरना मंतव्यमां निर्मळ हृदयवाळो बनीने सत् असत्वादना विचारनी चर्चा पूछतो हतो, ते समये जे जेने इच्छित ते तेणे सारं कहू, ते समये चुप बहेला मंत्रीने राजाए कहू, धर्म विचारो जणाववामां तमे कांइ केम बोलता नथी?

मंत्री बोल्यो:—आ वादीओना स्वपक्षना आग्रहवाळां वचनोवहे भुं लाभ थाय ? माटे आपणे विचार करीए, पोतानी मेळे धर्म-परीक्षा करीए. आ प्रमाणे वधा वादीओने शांतिभुं वचन कहौने राजानी आज्ञा लइने नीचछं एक पद बनावी नगरमां लटकावुं.

सकुंडलं वा वयणं न व'त्ति, आ गाथाना बीजां त्रण पद मेळवी आखी गाथाभंडारमां राजा पासे मुकावी. पड्डी जाहेर दांडी पीटावी कहूं के आ पद सिवाय त्रण पद नबां बनावीने राजा पासे जे गुरु लावजो, तेने राजा भों माग्या दान आपजो, तथा तेनो

भक्त वनरो, आ गाथाना पदने सर्वे वादीओ पोताने बेर लइ गया. सातमे दिवसे राजाना सभामंडपमां सर्वे वादीओ आब्या तेमां परिघाड (परिघाजक) बोल्यो.

भिवखं पविट्टेण मएऽज्ज दिट्ठं, पमयामुहं कमलविसालनेत्तं । वक्खित्तचित्तेण न सुहु नायं,
सकुंडलं वा वयणं न वत्ति ॥ २२८ ॥

भिक्षामां प्रवेश करेलाए में आजे प्रमदा (शुवान स्त्री) तुं मोहं जोयुं जेमां कमल सरखां नेत्र हतां पण माहं व्याक्षिप्त चित्त होवाथी मने वरोबर खबर न पड़ी, के तेना मोहामां (कानमां) कुंडल हतां के नहि (आ गाथानो अर्थ सुगम छे परंतु कुंडल हटुं के नहि तेनी शंका रहेवानुं कारण फक्त तेणे चित्तनो व्याक्षेप बताव्यो.) आ वादीमां वीतराग (त्याग) दया न जोवाथी, तथा पूर्व आपेली गाथा प्रमाणे अर्थ न मळवाथी, तिरस्कार करीने राजाए रस्तो पकड़ाव्यो, पछी तापस बोल्यो:—

फलोदणं मि गिहं पविट्टो, तत्थासणत्था पमया मि दिट्ठा । वक्खित्तचित्तेण न सुहु नायं,
सकुंडलं वा वयणं न वत्ति ॥ २२९ ॥

फलना उदय वढे हु वरमां पेठो, त्यां आसन उपर स्त्री बेठेली हती, पण व्याक्षिप्त चित्तथी में बराबर निर्णय न कर्यो, के ते स्त्रीना कानमां कुंडल छे के नहि. ? (आमां पण वैराग्य न होवाथी तेने रजा आपी.) पछी बौद्ध अनुयायी बोल्यो:—

मालाविहारमि मएऽज्ज दिट्ठा, उवासिया कंचणामुसियंगी । वक्खित्तचित्तेण न सुहु नायं,

सकुंडलं वा वयणं न वत्ति ॥ २३० ॥

मालना विहारमां मे आजे एक उपसिका (ते मतने माननारी स्त्री) जोइ, ते सुवर्णना भूषणे भूषित हती. पण व्याक्षिप्त चित्त वहे में न जोयुं, के कानमां कुंडल छे के नहि. ?

आ प्रमाणे बीजा तीर्थीओ (वादीओ) ए पोतानुं कही बतावुं पण कोइ जैन साधु न आव्यो, त्यारे राजाए कहुं के तेने बोलावी लावो. तेथी मंत्रीए एक नानो साधु हतो पण तेने वैराग्य दशाए परिणमेखो जाणी गोचरीमां आवेलो हतो, तेने प्रत्युष (उगाता प्रभात) नी माफक राजा आगळ आप्यो तेथी राजाए ते चोथा पदने आपी उत्तर मागतां शुद्धक साधुए कहुं,

खंतस्स दंतस्स जिहंदियस्स, अउझापजोगो गयमाणस्स । किं मज्झ एएण विचित्णं !

सकुंडलं वा वयणं न वत्ति ॥ २३१ ॥

क्षमा धारण करनारा, काम दमन करनारा, इन्द्रिओने जीतनारा अने अध्यात्ममां रक्त एवा मारा जेवा मुनिने आ माटे चिंतववुं, के ते प्रमदाना कानमां कुंडल छे के नहि ? आमां अजाणपणानुं कारण क्षांति विनोरे गुणो धारणनुं कारण बतावुं, पण चित्तना विक्षेपनुं कारण न बतावुं, तेथी राजाने तेनी निस्पृहता उपरथी धर्म भावनानो उल्लास वध्यो, पळी राजाए धर्मतत्व पुछतां शुद्धक साधुए माटीनो एक गोळो भीति तरफ उछाळी सूचना करीने चालवा मांडवुं, त्यारे राजाए पूछ्यु के आप पूछवा छतां धर्म केम कहेता नथी ? त्यारे तेणे कहुं, हे भोळा राजा ! आ भीना मुका गोळाओना फेकवाथी में धर्म कह्यो छे, ते वे गाथाथी बतावे छे.

જહો સુક્રોય દો દુહા, ગોલયા મદિયામયા । દોવિ આવડિયા કુહુ, જો ઉહો તરથ (સોઽથ) લગાઈ ॥

एवं लगंगनि दुम्मेहा, जे नरा कामलालसा । विरत्ता उ न लगंगति, जहा से सुक्रगोलए ॥ २३३ ॥

જે ખીનો તથા સૂકો ગોઝો છે તે વન્ને માટીના છે, ખીંત ઉપર ફેંકતાં જે ખીનો છે, તે ત્યાં ખીંત ઉપર લગશે એ પ્રમાણે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા જેઓ કામની લાલસાવાળા છે, તેઓજ સંસારવાસનામાં ઘુલ્લ થશે. પણ જેઓ વિરક્ત છે, તેઓ સુકા ગોઝા માફક સંસારવાસનામાં ઘુલ્લ નહિ થાય. તેનો ભાવાર્થ કહે છે જેઓ અંગ પ્રત્યંગ જોવાથી વિમુલ્લ છે, તેઓ સ્ત્રીનું મોહું જોતા નથી, અને જેઓ અંગ પ્રત્યંગ જોવામાં ઉત્સુક છે, તેઓ કામ વાસનાથી ઘુલ્લ થયેલા ખીંતો ગોઝા માફક સ્ત્રીનું મોહું જુએ છે, અને તેજ જીવો લાલસાવાળા હોવાથી સંસારપંક અથવા કર્મકાદવ તેમને લાગે છે, પણ જેઓ ક્ષમા વિગેરે ગુણોથી શુક્ત સંસારમુલ્લથી વિમુલ્લ છે. કાષ્ઠ (નિસ્પૃહ) મુનિઓ છે તેઓ સુકા ગોઝા માફક હોવાથી વ્યાંય પણ લાગતા નથી. સમ્યક્ત્વ અધ્યયનમાં વીજા ઉદ્દેશાની નિર્ચુક્તિ તથા વીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

—:- હવે ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે :-—

વીજા સાથે તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે, ગયા ઉદ્દેશામાં સમ્યક્ત્વમાં સાધુને સ્થિર કરવા વીજા મતવાલની ખૂલો વતાવી પણ તે સમ્યક્ત્વ સાથે રહેલું જ્ઞાન છે, તથા તે જ્ઞાનની સફળતા વિરતિ (વૈરાગ્ય) છે, પણ આ ત્રણે હોય છતાં પૂર્વ કરેલાં ચીકણાં કર્મનો વંધ નિરવધ તપ કર્યા વિના ક્ષય ન થાય. માટે હવે તે તપનું વર્ણન કરે છે. આ સંવંધી આવેલા ત્રીજા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

उवेहि णं बहिषा य लोगं, से सबलोगंभि जे केइ विण्ण, अणुवीइपास निकूलत्तदंडा, जे केइ सत्ता पलियं चयंति, नरासुयच्चा धम्मविउति अंजु, आरंभजं दुक्खमिणंति णच्चा, एवमाहु संमत्तदंस्सि-
णो, ते सब्बे पावाइया दुक्खस्स कुसला परिणामुदाहरंति इय कम्मं परिणाय सब्बसो (सू० १२४)

પૂર્વે બતાવેલો સંસારપ્રિય લોક સમૂહ છે; તેને ધર્મથી ચિમુલ જાણીને તેની હપેક્ષા કર, અથવા તેનું અનુષ્ઠાન સાહં ન માન, ચ શબ્દથી જાણવું કે તેનો હપદેશ ન સાંખલ. પાસે ન જા, તેમની સેવા ન કર તથા વિશેષ પરિચય ન કર, (આ વધું ત્રવા શિ-
લ્યને ગુરુ સમજાવે છે તું ન જદશ—વિગેરે—કે જો ત્યાં જાય તો સાધુ ધર્મની વિરુદ્ધ તેઓ જ્ઞાન; ફિચ્છત મોજન, મઠ વાંધી રહેવું વિગેરે આચરે છે, તેમાં દિલ લાગવાથી તે સ્વીકારતાં સાધુ ગૃહસ્થ પણ ન રહ્યો, ન પુરો સાધુ થયો, પરંતુ ગીતાર્થ સાધુ જરૂર પડતાં પરિચય કરે તો વચવતે તેવાને પણ પ્રસંગોપાત ઠેકાણે લાવે) જે સંસારપ્રિય વેષધારીનો પરિચય ન કરતાં તેની હપેક્ષા કરે તે વયા
હત્તમ ગુણો મેલવે, તે કહે છે કે:—તે નિસ્પૃહી સાધુ વધા મનુષ્યલોકમાં જેઓ વિદ્વાન (આત્માર્થી) છે, તેમનાથી પણ સર્વોત્તમ વિદ્વાન થશે.
પ્રશ્ન:—લોકમાં કેટલાક વિદ્વાનો છે, કે તેમાં આ શ્રેષ્ઠ થશે ! ‘અણુવીહ’ વિગેરે જે કેટલાક નિશ્ચિત્ત દંડવાળા છે, અર્થાત્
જેમણે કાયા મન વચન વઢે પ્રાણીને દુઃખ આપનારો દંડ ત્યાગ કર્યો છે, તે વિદ્વાનો થાય છેજ, એવું વિચારીને હે શિષ્ય ! તું તેમને જો
પ્રશ્ન:—જીવોને દુઃખ આપનારા તેઓ વયા છે ! તે કહે છે, કે જેમણે ધર્મનું તત્ત્વ જાણ્યું છે તેવા સત્ત્વવાળા સાધુઓ દુષ્ટ
કર્મને ત્યજે છે, અને તે પ્રમાણે જેઓ દન્ડથી દૂર રહે છે, તેઓ આઠે કર્મને દૂષે છે, તેજ વિદ્વન્ છે. તેવું આંચો વોંચી વિચારીને

પહી જો, ઇટલે વિવેકવાળી બુદ્ધિથી તેને તું ધારણ કર. પ્રશ્ન:—કયા પુરુષો વધાં કર્મોને ક્ષય કરે છે ! ઉત્તર:—તે કહે છે, ‘નરે’ ઇત્યાદિ માણસોજ સંપૂર્ણ કર્મક્ષય કરવાને સમર્થ છે, પણ વીજી ગતિવાળા નહિ. તેમાં પણ વધાં મનુષ્યો મોક્ષમાં જનારા નથી; પણ જેઓ અર્ચાંતે, શરીરના સંસ્કારો (શોભાનો) ત્યાગ કરવાથી જેમનું શરીર મરણ જેવું છે અર્થાત્ જેમણે શરીરનો મોહ મુકી તેને પુષ્ટ કરવું; કે શોભાવું એ સવલું ત્યાગ કર્યું છે. (મેયકુમારે જેમ વીતરાગ પ્રમુત્તા હપદેશથી આંखો સિવાય શરીરના વીજા ભાગોની મમતા હતારીને દવા વિગેરેનો પણ ત્યાગ કર્યો હતો; અથવા આંખા શરીરની ચામડી જીવતાં હતારી; તો પણ કોઈના હપર કોપ ન કર્યો; તેના સ્વંધકમુનિ માફક થાય છે.) તેવા સાધુ સર્વ કર્મનો ક્ષય કરે છે. અથવા અર્ચાં ઇટલે તેજ અને તે પણ ક્રોધ છે, અને તેના કહેવાથી વીજા કષાયો પણ જાળી લેવા. તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે કે:—જે પુરુષમાંથી કષાયરૂપ—અર્ચાં સર્વથા નષ્ટ પામી છે, તેવા અકષાયી પુરુષોના આઠ કર્મ નાશ થાય છે. વળી, શ્રત્ત્વારિત્રરૂપ—ધર્મને જાણનારા તે ધર્મવિદો છે, તે કુટિલતાર-હિત (સરલ) છે. પ્રશ્ન:—તેમ હશે; પણ વીજા સાધુ એ શું આલંબન લઈને તેવું કરવું ?

ઉત્તર:—‘ આરંભજ ’ વિગેરે. સાવધાનક્રિયા—અનુષ્ઠાનના આરંભથી થયેલું આરંભજ તે, કૃત્ય દુઃસ્વરૂપ છે, એવું વધાં પ્રાણીઓને પ્રત્યક્ષ છે. અર્થાત્ સ્વેતી, નોકરી વેપાર વિગેરે આરંભમાં પ્રવર્તેલો મનુષ્ય, શરીર, તથા મનનાં દુઃસ્વને ભોગવે છે, તે વાળીથી પણ કહેવાય નહિ. (ઇટલું વધું છે,) તે સાક્ષાત્ સંપૂર્ણ દેવનારા (કેવલજ્ઞાની) એ કહેલું છે. આ વધુ દુઃસ્વ સ્વયં—અનુભવસિદ્ધ જાણીને તેઓ શરીરશોભારહિત (મુતાર્ચા) તથા ધર્મવિદ તથા સરલ વને છે, એવું કેવલજ્ઞાનીઓ કહે છે તે વતાવે છે. આ પ્રમાણે કેવલજ્ઞાનીઓ એ કહેલું છે. પ્રશ્ન:—કેવા પુરુષો એ તે કહેલું છે ? ઉત્તર:—સમત્વ—દર્શીઓ, (સમ્યક્ત્વ—દર્શીઓ) અથવા સમસ્ત દેવ-

નારાઓ૯ કહેહું હે. ણદલે આ ઉદેશાની શરુઆતથી સઘલું તેમણે કહું હે, પ્રશ્નઃ—શાથી તેઓ૯ તે કહેહું હે ?

ઉત્તરઃ—તેઓ વધા સર્વ વિદ હે, અને પ્રાવાદિકા ણદલે પ્રકર્ષ—મર્યાદાવડે બોલવાના આચારવાળા યથાવસ્થિત પદાર્થને વતાવવા તથા શરીર, મન સંવંધી દુઃખો વતાવનારા અથવા તેનું મૂલં કર્મનું સ્વરુપ વતાવવામાં કુશલ હે, કે જે વતાવવાથી તે દૂર કરવા ઉપાય જાણનારા વનીને તે વધા ઉત્તમ પુરુષો૯ જા પરિજ્ઞા વડે જાણીને તે પાપ હોદ્દવા પ્રત્યાશ્વાન પરિજ્ઞા વડે ત્યાગ કરેલ હે.

આ પ્રમાણે કર્મવંધ ઉદય સત્તાના વતાવવાથી (વીજા પળ) તે પ્રમાણે જાણીને સર્વે પ્રકારે કુશલ વનીને તેઓ પ્રત્યાશ્વાન પરિજ્ઞાવડે ત્યાગ કરે હે. અથવા મૂલ ઉત્તર પ્રકૃતિના વધા મેદોને જાણીને ણદલે મૂલ પ્રકૃતિ આઠ, ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૫૮ હે તેને જાણીને કર્મવંધનો ત્યાગ કરે હે અથવા પ્રકૃતિ સ્થિતિ અનુભાવ પ્રદેશ ૯ ચાર પ્રકારોથી જાણીને ત્યાગે હે, અથવા વંધ સત્તાના કારણો વડે કર્મ સ્વરુપ જાણીને ત્યાગે હે. હવે તે ઉદયના પ્રકારો વતાવે હે. મૂલ પ્રકૃતિના ત્રણ ઉદયસ્થાન હે, (૧) આઠ પ્રકારનો, (૨) સાત પ્રકારનો (૩) ચાર પ્રકારનો—ણદલે આઠે પ્રકૃતિ સાથે વેદે તો આઠ પ્રકારનો, અને તે કાલથી અનાદિ અનંત અમવ્યોને આશ્રયી હે. મવ્ય ને આશ્રયી અનાદિ સાંત તથા સાદિ સાંત હે. અને મોહનીયનો ઉપશમ અથવા ક્ષય હોય, ત્યાગ સાત પ્રકારનો ઉદય હે, અને યાતિકર્મ ચારે ક્ષય થતાં વાકોના ચાર કર્મનો ઉદય હે, હવે ઉત્તર પ્રકૃતિના ઉદય સ્થાન કહે હે. જ્ઞાનાવરણય અને અંતરાયનું પાંચે પ્રકારનું ૯ક ઉદયસ્થાન હે. દર્શનાવરણીયના વે હે દર્શન ચતુષ્કના ઉદયથી ચાર અને કોહ પળ નિદ્રા સાથે પાંચ વેદનીય કર્મનું સામાન્યથી ૯ક ઉદયસ્થાન સાતા કે અસાતાનું હે. કારણ કે સાતા અસાતા વિરોધી હોવાથી વન્ને સાથે ઉદયમાં ૯ક વરવતે ન હોહ, મોહનીયકર્મનાં નવ ઉદયસ્થાન હે, તે કહે હે દશ, નવ, આઠ, સાત, છ, પાંચ, ચાર, વે, ૯ક. ૯ નવની વિગત—તે

दशमां मिथ्यास्र अनंतानुबंधीथी संज्वलन सुधी ४ क्रोधनी चोकडी-ए प्रमाणे माननी चोकडी पण होय ते प्रमाणे कपटनी चोकडी होय, तथा लोभनी चोकडी होय एदळे कोइ पण चोकडीनी चार होय, ते मळी पांच थइ. छट्टो कोइ पण एक वेद होय, हास्य रति अथवा अरति शोकतुं जोडळुं होय भय तथा जुगुप्सा मळी कुल १० थइ. उपरनी दशामांथी कोइ जीवने भय के जुगुप्सामांथी एक न होय तो नव, अने वचे न होय तो आठ, अनंतानुबंधीनी एक दूर थतां ७ रही, मिथ्यात्वना अभावमां छ रही, अपत्याख्यानी उदयना अभावमां ५, मत्याख्यान आवरणना उदयना अभावे ४ हासरतिनुं जोडळुं कोइ पण न होय तो २ अने वेदना अभावमां फक्त संज्वलन एकनो उदय रह्यो. आयुष्यनुं पण एकज उदयस्थान छे. कारणके चारमांनुं कोइ पण एक होय, नाम कर्मना उदयना १२ स्थान छे. २०, २१, २४, २५, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ९, ८ तेमां संसारमां रहेला सयोगी तेर गुणस्थान सुधीना जीवोने नामकर्मना दश उदयस्थान छे. अने अयोगि गुणस्थानवाळाने छेवटना वेज छे. अहीं बार भुव उदयकर्म मकृति प्रथम वता-वे छे. तेजस 'कार्मण' शरीर वे, वर्णगथ रस स्पर्श ४ चोकडुं अगुलहु, एक स्थिर, एक अस्थिर, एक शुभ, एक अशुभ, एक निर्माण, कुल बार तेमां वीस तीर्थंकर केवळी ज्यारे समुद्धात करे त्यारे कार्मण शरीरयोगीने होय छे. ते कहे छे, मनुष्यगति एक पचेन्द्रियजातिओ त्रस एक बादर एक पर्याप्त एक सुभग एक आदेय एक यशकीर्ति एक त्रणे उपर कहेली भुवउदयनी बार मळी कुल २० थइ. अने एकवीसथी एकवीस सुधीनां उदयस्थानो जीव गुणस्थानना भेदथी अनेक भेदवाळां होय छे. ते ग्रंथ वधी जवाना भयथी वधा अहीं कहेता नथी, पण जाणवा माटे एकेक कहे छे. प्रथम एकवीसनो एक कहे छे, गति एक, जाति आनुपूर्वी एक त्रस एक बादर एक पर्याप्त अथवा अपर्याप्त एक कोइ एक सुभग एक अथवा दुर्भग आदेय अथवा एक अनादेय यशकीर्ति अथवा

एक अथश आ नव तथा उपर कहेली शुन बार मळी एकवीस थइ हवे चोवीसनो एक भेद कहे छेः—

तिथीग गति एक एकेन्द्रिय जाति एक औदारिक शरीर एक हुंडसंस्थान एक, उपघात एक प्रत्येक अथवा एक साधारण स्था-
वर एक सुक्ष्म अथवा एक बादर दुर्भग एक अनादेय एक अपर्याप्त एक यज्ञकीर्ति एक अथवा अथश आ बार तथा उपर बतावेली
शुनवी बार मळी चोवीस थइ. ते चोवीचमांथी अपर्याप्त दूर करी पर्याप्तक तथा पराघात १ मेळवतां २५ थइ. अने छवीश तो
केवळीने उपर जे वीस कही छे तेमां उदारिक शरीर एक आंगोपांग एक संस्थान एक प्रथम संहनन एक उपघात एक प्रत्येक
एक मळी मिश्रकाययोगमां छवीश होय छे. ते छवीशमां तीर्थकरनाम मेळवतां तीर्थकरने मिश्रकाय योगमां सत्यावीस होय छे.
तेमां प्रशस्त विहायोगति मेळवतां अष्टावीस अने ते अष्टावीसमांथी तीर्थकर नाम दूर करी उच्छ्वास एक सुस्वर एक पराघात
एक मेळवतां (२७-३) वीस थइ तेमांथी सुस्वर आंछी करतां २९ तथा ते ३० मां तीर्थकर नाम मेळवतां ३१ थइ. पण
नवनो उदय तो मनुष्य गति एक पचेन्द्रिय जाति एक वस एक बादर एक पर्याप्त एक शुभग एक आदेय एक यज्ञकीर्ति एक
तीर्थकर एक ए नव तीर्थकरने अयोगी गुणस्थानमां होय छे. पण तीर्थकर नाम सिवाय सामान्य केवळी अयोगीने तो आठ होय छे
गोत्रनुं तो सामान्यथी एकज उदय स्थान छे. उंच अथवा नीच कोइ पण एक होय छे. कारण के वजे एक वीजाथी विरुद्ध छे.
उपर बताव्या प्रमाणे कर्मप्रकृतिना उदयवहे अनेक भेदो जाणीने पत्याख्यान परिज्ञावहे ते तोडवा प्रयत्न करे छे. जो एम छे तो
(नवा साधुए) शुं करवुं ते कहे छे.

इह आणाकंखो पंडिष्ट अणिहे, एगमव्याणं संपेहाष्ट शुणे सरारं, कसेहि अव्याणं जरेहि अव्याणं—ज्ञहा

જુદાઈં કઢાઈં હવવાહો પમરથદ । एवं अत्तसमाहिण् अणिहे, विणिच्च कोहं अविकंपमाणे (સુ૦ ૧૩૫)
 આ પ્રવચનમાં આજ્ઞા પાલ્લવાની આકાંક્ષા રાત્વનારો આજ્ઞાકાંક્ષી સાધુ જે સર્વજ્ઞના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તનારો છે, તે પંડિત (તત્ત્વજ્ઞાની) છે. અને તે અસ્તિહ થાય છે. આઠ પ્રકારના કર્મ વડે લેપાય તે સ્તિહ છે. તે જેને નથી તે અસ્તિહ છે, અથવા જે સ્નેહ કરે તે સ્નેહવાળો રાગી છે. તેવો જે રાગી ન થાય તે અસ્તિહ છે. તેથી એમ જાણવું કે તે રાગદ્વેષ રહિત છે. અથવા નિશ્ચયથી જે ભાવરિ-
 પુરુષ હિન્દ્રિયોના વિષય તથા કષાયથી વંધાતાં કર્મ છે. તેના વડે હણાય તે નિહત અને તેમ ન હણાયતો અનિહત છે. ઉપર વતાવેલ આજ્ઞાકાંક્ષી પંડિત તથા ભાવરિપુથી અનિહત ગુણવાળો આ પ્રવચન (જૈન માર્ગ) માં છે. બીજે નથી અને જે સાધુ અનિહત છે તે પરમરથથી કર્મનો સારી રીતે જ્ઞાતા છે. અને તે શું કરે તે કહે છે. ‘एगमपपाणं’ इत्यादि. તે અનિહત અથવા અસ્તિહ સાધુ પોતાના એકલા આત્માને ધન ધાન્ય સોતું પુત્ર સ્ત્રી તથા પોતાના શરીર વિગેરે (પુદ્ગલ ઉપાધિ) થી જુદું જાણીને શરીર વિગેરે વધાનો મોહ છોડે (સંભાવનામાં લિહ પ્રત્યય છે.) તેથી એમ સુચવ્યું છે કે આત્માને વધી ઉપાધીથી જુદો દેવે તો જ તે શરીરથી જુદો પાઠી શકે અને તેમ મોહ ઉતારવા માટે સંસાર સ્વભાવની ભાવના છે તથા એકત્વ ભાવનાને આવી રીતે ભાવવી.

સંસાર દ્વાયમનર્થસારઃ, કઃ કરસ્ય કોઽન્ન સ્વજનઃ પરો વા ? सर्वे अमन्तः स्वजनाः परे

વ, भवन्ति भूत्वा न भवन्ति भूयः ॥ ૧ ॥

આ સંસાર અનર્થનો સારજ છે, અને અહીં કોણ કેનો સ્વજન અથવા પરજન છે ? વધાણ સંસારમાં પ્રમતા સ્વજન અને પરજન

हे ते पर थइ पाछा स्व थाय. अने केटल क फरी देखाव देता नथी. (अर्थात् समुद्रमां तणातां अपार समुद्रमां ज्यां भेगा थवानो तथा स्थिर रहेवानो तथा मळवानो निश्चय नथी, तथा थोडो काळ पण एकता रहेवानो निश्चय नथी, त्यां कोण पोताहुं के पारकुं हे ?)

विचिन्त्यमेतद्भवताऽहमेको, न मेऽस्ति कश्चित् पुरतो न पश्चात् ।

स्वकर्मभिर्भ्रान्तिरियं ममैव, अहं पुरस्तादहमेव पश्चात् ॥ २ ॥

उपर प्रमाणे विचारी हुं एकलो छुं, अने मारे पहेलां के पछवाडे कोइ नथी, परंतु मोहनीयकर्मथी आ एक मारा तारानी भ्रांति हे. खरीरीते तो पहेलां पण हुं अने पछी पण हुं पोते पोतानो स्वजन छुं एवी भावना तमारे भाववी.

सदैकोऽहं न मे कश्चित्, नाहमन्यस्य कस्यचित् । न तं पश्यामि यस्यहं नासौ भावीति यो मम ॥ ३ ॥

हुं सदा एकलो छुं. मारो कोइ पण नथी, तेम हुं बीजा काइनो पण नथी, हुं जेनो थाळं, तेवो मने कोइ देखातुं नथी ! (कर्मसंबंध छुटतां सौ रस्ते पडे हे.) तेम मारो भविष्यमां याय तेवो पण कोइ नथी.

एकः प्रकुरुते कर्मम्, भुनक्त्येकश्च तत्फलम् । जायते जियते चैक, एको याति भवान्तरम् ॥ ४ ॥

पोते एकलोज कर्म बांधे हे, तेनां फळ पण एकलो भोगवे हे, अने जन्मे हे. अने मरे हे पण एकलोज तथा भवांतरमां पण एकलोज जाय हे विगेरे चितवे वळी ते भव्यात्मा साधु थुं करे ? ते कहे हे:—“कसे हि अण्णाणं जरेहि अप्पण ” विगेरे. पर (जुदो) आत्मा जे ‘ शरीर ’ हे. तेने तपरुप कष्ट वडे अथवा चारित्रि विगेरेथी कश (दुर्वल) वनाव, अथवा कृष एटले कर्म तोडवामां हुं समर्थ

हुं? एम विचारी यथाशक्ति तेषां यत्न कर, तथा जर एटल शरीरने जीर्ण बनानी दे, एटले तपवडे शरीर एवुं कर के ब्रह्मपाथी जीर्ण जेवुं लगे, अर्थात् विगइनो त्याग करीने आत्मा (शरीर) ने दुर्बल बनानी देजे. पश्चात्-शा माटे?

उत्तरः—जेम सार रहित (सुकां) लाकडाने हव्यवाह (अग्नि) शीघ्र वाली मुके छे, ए दृष्टांतवडे उपदेश आपे छे के तुं कर्म-ने वाली मुक. 'एवं अत्त समाहिण्'—उपर प्रमाणे आत्मा समाहित एटले ज्ञानदर्शन चारित्रवडे आत्मसमाहित (समाधिवाळो) छे ते आत्मसमाहित छे, अर्थात् शुभ व्यापारवाळो छे. (अथवा व्याकरणना नियमथी विशेषणने प्रथम लेवाथी आत्मा समाहितने बढले) समाहित आत्माखण थाय छे, तेवो तुं बन. एटले जे अस्त्रिह (स्नेहरहित वैरागी) होय अने ते तप करे ते तपरूप अग्नि वडे कर्मरूप काष्टने वाली मुके छे, उपर कहेला मूलार्थने दृष्टांत तथा बोधने गाथावडे निर्युक्तिकार कहे छे.

जह खलु झुसिरं कट्ट, सुचिरं सुक्कं लहुं डहइ अग्गी, तह गलु खवंति कम्मं, सम्मच्चरणे टिया साहु ॥नि.३३४
जेम मुका पोला लाकडाने अग्नि जलदी बाळे तेम उत्तम चारित्र पाळनारो साधु कर्मलाकडाने शीघ्र बाळे छे आ प्रमाणे प्रथम स्ने-हरहित बनीने द्वेषनी निवृत्ति करवा कहे छे 'विर्गिच कोहं' विगरे कारणे अथवा आ कारणे अति क्रूर अध्यवसायवाळा क्रोधने छोड, अने क्रोधथी शरीर कंपे छे माटे कहे छे के तुं निष्कंप बनी जा शुं भावीने? ते कहे छे:—

इमं निरुद्धाडयं संपेहाए, दुक्खं च जाण अदु आगमेस्सं, पुढो फासाइं च फासे, लोयं च पासवि-
फंदमाणं, जे निव्वुडा पावेहिं कम्ममेहिं अणियाणा ते वियाहिय, तम्हा अतिविज्जो नो पडिसंज-

ચિન્હરૂપ વિદ્યા અને વિજ્ઞાનને મેલવી વિલેપન કર, તો શાંતિ થશે. અને તે પ્રમાણે પુત્રે ન હુટકે કર્યું ત્યારે તેને શાંતિ થઈ, અને પિતા મરીને સાતમી નરકમાં ગયો. આ દૃષ્ટાંતથી પાપી પોતે દુઃસ્વ ભોગવે છે તેમ તેની હાથપીટ જોઈ બીજાં સર્ગાં પણ દુઃસ્વ ભોગવે છે તે વતાવું) ગુરુ કહે છે:—હે શિષ્ય ! જેઓ ક્રોધ વિગેરે નથી કરતા; તે કેવાં હોય છે ? તે સાંમલ. ‘જે નિવ્વુહા’ વિગેરે, પણ જેઓ તીર્થંકરના વોધથી નિર્મલ હૃદયવાળા છે, તેઓ વિષય અને કષાય અગ્નિના બુદ્ધાવાથી નિવૃત્ત (શાંત) થયેલાં પાપકર્મમાં નિદાન (વાસના) રહિત વનેલા છે. તેઓ પરમસુલ્લસના સ્થાનને પામેલા છે. અર્થાત્ ઔપશમિક સુલ્લસને ભજનારા હોવાથી પ્રસિદ્ધ છે. પ્રશ્ન:—તેથી શું સમજવું ? ઉત્તર:—તમ્હા વિગેરે. તે રાગદ્વેષથી વેરાયેલો દુઃસ્વી થાય છે, તેથી અતિ વિદ્વાન્ કે જેને, શાસ્ત્રોનો પરમાર્થ જાણ્યો છે, તેવાજ્ઞ ક્રોધાગ્નિવદે આત્માને વાલવો નહિ. અર્થાત્ ક્રોધાદિ આવતાં તેને શાંત (દુર) કર, જ પ્રમાણે સુધર્મસ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે.

∴ ચોથો ઉદ્દેશો ∴

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહ્યો, તેનો આ કહેવાલા ચોથા ઉદ્દેશા સાથે આ પ્રમાણે સંવંધ છે; ગયા ઉદ્દેશામાં નિરવધ તપ વતાવ્યો, અને તે સંપૂર્ણ રીતે સારા સંયમમાં રહેલા મુનિને હોય છે, તેથી સંયમ વતાવવા ચોથો ઉદ્દેશો કહે છે, તેના આવા સંવંધથી આવેલા ચોથા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમમૂલ છે. આવીલજ્ પવીલજ્ નિપ્વીલજ્ જહિતા પુલ્લસંજોગં હિજ્ઞા ઉવલ્લસં, તમ્હા અવિમળે વીરે, સારજ્

लिजासि तिवेमि ॥ (सू० १३६) चतुर्थे तुतीयः ॥४-३॥

आ मनुष्यपणुं परिगलित आयुवाळें विचारीने क्रोध विगेरेने छोडी देजे वळी दुःखलं विगेरे-तथा क्रोध विगेरे कषायोथी वळ-
ता मनुष्यने मन संबंधी जे दुःख उत्पन्न थाय छे, तेने जाण, तथा ते क्रोधथी जे नवां कर्म बंधाय तेनुं भविष्यमां पण उत्पन्न थवा-
नुं दुःख विचारीने ते क्रोधादिने मत्पारह्यान परिज्ञावडे जाण, अर्थात् त्याग कर, आगामी (भविष्य) ना दुःखनुं स्वल्प कहे छे.
पुढो विगेरे-जुदी जुदी सात नरकी विगेरेमां मळता शीत उष्ण (ठंड ताप) नी वेदना तथा कुंभीपाक विगेरेनां पीडास्थानोमां थतां
दुःखोने भोगववां पडशे एथी एम सूचवुं के क्रोधथी वळेळाने तेज क्षणे दुःख छे, एम नही, पण भविष्यमां पण जुदां जुदां स्था-
नोमां दुःख भोगववां पडशे. तेने यणो दुःखीओ जोहने बीजा लोक पण दुखीआ थाय. ते वतावे छे लोयंच विगेरे, केवल क्रोधा-
दिथी आत्माज दुःख अनुभवतो नथी, पण शरीर अने मनर्था उत्पन्न थयेला दुःखोवाळा लोको परवश वनीने तेना दुःखने दूर
करवा आम तेम भटके छे, तेने जो, विवेकचक्षुथी विचारी जो, (आ सूत्रवडे जेओ मोहांथ छे. तेवाओ सगाने दुःखी देखीने
अथवा करुणाथी भींजायला हृदयवाळा छे तेओ दुःखीने शांति पमाडवा अनेक उपयो करवा आम तेम भटकतां अनेक दुःखो भो-
गवे छे. जेमके “एक कषायने रोज ५०० पाडा मारवानी बुरी आदत हती ते तेणे न छोडी. पुत्र पोते धर्मी होवाथी तेमां सामील
न थयो. अंतकाळे वापने तेजा पापथी दाहज्वरनो भयंकर व्याधि थयो अनेक उत्तम शीतळ औषधि वावना चंदन विगेरेनो छेप क-
रवा छतां शांति न थइ, त्यारे पुत्रे गभाराइ पोताना परम धर्मी मित्रने पूछुं. तेणे विचारीने कहुं के तेना नरकना अशुभ कर्मना

હું ? એમ વિચારી યથાશક્તિ તેમાં યત્ન કર, તથા જરૂર પડતી શરીરને જીર્ણ બનાવી દે, પડતી તપવદે શરીર એવું કર કે જુઠ્ઠાપાથી જીર્ણ જેવું લાગે, અર્થાત્ વિગદનો ત્યાગ કરીને આત્મા (શરીર) ને દુર્બલ બનાવી દેજે. પ્રશ્ન:-શા માટે ?

ઉત્તર:-જેમ સાર રહિત (સુકાં) લાકડાંને હવ્યવાહ (અગ્નિ) શીઘ્ર બાળી મુકે છે, એ દૃષ્ટાંતવદે ઉપદેશ આપે છે કે તું કર્મ-ને વાળી મુક. 'એવં અત્ત સમાહિણ્'—ઉપર પ્રમાણે આત્મા સમાહિત પડતે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રવદે આત્મસમાહિત (સમાધિવાળો) છે તે આત્મસમાહિત છે, અર્થાત્ શુભ વ્યાપાત્રવાળો છે. (અથવા વ્યાકરણના નિયમથી વિશેષણને પ્રથમ લેવાથી આત્મા સમાહિતને વદતે) સમાહિત આત્મારૂપ થાય છે, તેવો તું બન. પડતે જે અસ્તિત્વ (સ્તેહરહિત વૈરાગી) હોય અને તે તપ કરે તે તપરૂપ અગ્નિ વદે કર્મરૂપ કાષ્ટને વાળી મુકે છે, ઉપર કહેલા મૂર્ત્યાર્થને દૃષ્ટાંત તથા વોધને ગાથાવદે નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

જહ સ્વલ્લુ ધ્રુસિરં કદ્દ, સુચિરં સુકં લઠું હહદ અગ્ની, તહ ગલુ સ્વવંતિ કર્મમં, સમસચ્ચરણે ઠિયા સાહ ॥નિ.૨૩૪
જેમ સુકા પોલા લાકડાને અગ્નિ જલદી બાળે તેમ ઉત્તમ ચારિત્ર પાલનારો સાધુ કર્મલાકડાંને શીઘ્ર બાળે છે આ પ્રમાણે પ્રથમ સ્ને-હરહિત વર્તીને દ્વેષની નિવૃત્તિ કરવા કહે છે 'વિગિંચ કોહં' વિગેરે કારણે અથવા આ કારણે અતિ ક્રૂર અધ્યવસાયવાળા ક્રોધને છોડ, અને ક્રોધથી શરીર કંપે છે માટે કહે છે કે તું નિષ્કંપ વર્તી જા શું ભાવીને ? તે કહે છે:—

इमं निरुद्धाउयं संपेहाए, दुक्खं च जाण अहु आगमेस्सं, पुढो फासाइं च फासे, लोयं च पासवि-
फंदमाणं, जे निवुडा पावेहिं करुमेहिं अणियाणा ते वियाहिय, तम्हा अतिविज्जो नो पडिसंज-

હોડીને તપ કરે, વઠી 'હિષ્ઠા વિગેરે, (હિ ધાતુનો અર્થ ગતિવાચક છે તેથી) પામીને (મેઠવીને) શું ? તે કહે છે. इन्द्रिय तथा मनने जीतवारूप उपशम अथवा संयम मेळवीને તપ કરે તેનો સાર આ છે, કે અસંયમ હોડી સંયમ ધારણ કરીને તપ તથા ચારિત્રનાં અનુષ્ઠાનવડે કર્મને વધારે વધારે યથાશક્તિ પીડે જેથી કર્મને પીડવા માટે ઉપશમ મેઠવવો, અને તે મેઠવ્યા પછી (અવિમનસ્કતા) નિશ્ચલ શાંતિ મેઠવવી તે કહે છે. 'તમ્હા'ં' इत्यादि, જેમ કર્મક્ષય માટે અસંયમનો ત્યાગ, તેથી અવશ્યે સંયમ મળે, તેમાં ચિત્તની અશાંતિ ન હોય, તેથી અવીમના પટલે ભોગકપાયમાં અથવા અરતિમાં જેનું મન ગયું તે વિમન, તેવો જે ન હોય તે અવિમના, અર્થાત્ રાગદ્વેષની ઉપાધિથી જેનું મન ચંચલ નથી તેવા શાંત સ્થિર મનવાલો સાધુ હોય. પ્રશ્ન:-તે વ્યો છે ?

उत्तर:-वीर ! जे कर्म विदारण करवामां समर्थ છે, અને 'સાર' इत्यादि. सुआरत पटले सारीरीते जीवन पर्यतनी मर्यादा ए संयम अनुष्ठानमां रक्त रहे ते स्वारत कहेवाय, पांच समितिए समित तथा हितयुक्त ते सहित अथवा ज्ञानादियुक्त वनीने सदा (हमेशा) एकवार गुरुए अर्पण करेलो संयम भारवालो ते शिष्य संयमभारनी यतना करे. प्र:-वारंवार ज्ञा माटे संयम अनुष्ठान विधि—उपदेश करो हो ? उ:-ते दुरानुचर છે, दुःखે કરીને અનુચરાય (પલ્લાય) તેવો છે. પ્ર:-શું ? उ:-मार्गे ते संयम अनुष्ठान विधि—प्रश्न:-केवाओने ? उ:-अप्रमत्त साधुओने, प्र:-केवाओने ? अनिवर्त ते मोक्ष છે. તેમાં જેમને જવાની ઇચ્છા છે તેવાઓને આ સંયમ પાલનો કઠળ છે તે કેવીરીતે પાલ્યો કહેવાય ? તે વતાવે છે-વિર્નિચવ-વિગેરે માંસ શોણિત જે અહંકાર તથા કામ વાસના વધારનારાં છે. તેને વિક્રુષ્ટ તપ અનુષ્ઠાન વડે વિવેચકર (દૂરકર) આત્માથી જુદાં જાણી તેને શોષાવીદે, આ વીર પુરુષોના માર્ગેનું અનુચરણ છે, એમ જાણવું. જે આવી રીતે તપકરી શરીરને સુકવે, તેને શું ગુણ થાય છે, તે કહે છે, 'एष' विगैरे मांसशोणी-

તને સુકવે, તે પુરિ (નગર) માં શયન કરવાથી પુરુષ છે, અને દ્રવ તે સંયમ છે તે સંયમ જેને દોષ તે દ્રવિક પુરુષ છે, અથવા દ્રવ્યમૂલ છે કારણ કે તેજ મોક્ષમાં જાય છે, કર્મશત્રુ જીતવામાં સમર્થ હોવાથી તે વીર પણ છે, માંસશોષીત શોષવાનું વતાવ્યાથી વીજા પદાર્થો ભેદ ચરચી વિગેરે શોષવાનું પણ વતાવું જાણવું. કામણ કે માંસ સુકાતાં તે પણ સાથે સુકાઈ જાય છે; વઠી આપાળીજી વિગેરે છૂટલે વીર પુરુષોના માર્ગે ચાલનારો જે માંસ લોહી સુકવે, તે મોક્ષાભિલાષીઓને આદનીય ગ્રાહ. માનવાજોગ વચન વાલો વિચ્યાત થાય છે. પ્રઃ—एवो कोण છે ? હઃ—જે બ્રહ્મચર્ય તે સંયમમાં રહી કામવાસના જીતવામાં પ્રયત્ન કરે, અથવા સમુચ્છ-ય તે શરીર અથવા કર્મોપચયને તપચારિત્રવહે યુગાવે. (કુશકરે—દૂરકરે) તે આદનીય તથા વ્યાહ્યાત (સ્તુત્ય પૂજ્ય) થાય છે, આ પ્રમાણે અપ્રમત સાધુનું સ્વારુપ વતાવું. હવે તેવું સંયમ ન પાલનારા જે પ્રમત (પ્રમાદી સાધુઓ) છે તેનું વર્ણન કરે છેઃ—

નિત્તેહિં પલિચ્છિન્નેહિં આયાણસોયગાદિષ્ વાલે, અન્વોચ્છિદ્રવંધાંણે અણાભિક્કંતસંજોષ્ તસંસિ

અવિયાણઓ આણાષ્ લંભો નરિથ તિવેમિ (સૂ૦ ૧૩૮)

જે પદાર્થ તરફ લઇ જાય—અર્થાત્ પદાર્થનો નિર્ણય કરવા જે દોરે, તે નેત્ર વિગેરે પાંચ इन्द्रियो છે, તેના વહે પોતાના વિષયને ગ્રહણ કરવા વહે જે પાપ થાય, તે અટકાવીને સાધુ થતાં જગત્માં સારા પુરુષોથી પૂજનીક થઇ બ્રહ્મચર્યમાં રહેવા છતાં પણ ફરીથી તેને મોહનો હ્રદય થવાથી સાવધ કૃત્યમાં સંસારઞ્મગ્નના વીજરુપ કર્મના इन्द्रियोના વિષયોરુપ સ્તોત (પ્રવાહો) અથવા મિથ્યાસત્ત અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગ છે તેમાં મુદ્ધ થાય તે આદાન સ્તોત મુદ્ધ વને. પ્રઃ—कोण ? હઃ—વાલ (અન્ન) છે, તે રાગ દ્વેષરુપ

महा मोहधी मलिन अंतःकरणवाळो गूढ बने. प्रः—पट्टी ते केवो थाय ? उः—अवोच्छिन्न विगेरे—एक सरखां सेंकडो जन्ममरण आपनार एवुं आठ प्रकारना कर्मरूप बंधन तेने मळे छे; बळी 'अणमि.' जेणे संसारना संयोगरूप धन धान्य सोनुं, पुत्र स्त्री, विगेरेनो मोह अथवा असंयमनो संयोग छोज्यो नथी; ते 'अनभिकांत संयोगी' छे, तेवा कुसायुने इन्द्रियोने अनुकूल विषयलासना अंधारामां अथवा मोहरूप अंधकारमां प्रवर्तलानुं पोतानुं खरं हित अथवा मोक्षजपायो तेणे न जाणवाथी तीर्थकरनी आज्ञा (उपदेशनो) लाभ तेने यवानो नथी एवुं हुं कहुं हुं अथवा तेने आज्ञा एटले सम्यक्तवनो लाभ यवानो नथी. (भविष्यमां) पण धर्म मळवो दुर्लभ छे. कारण के, सूत्रमां नास्तिक शब्द छे ते अव्यय त्रणे काल आश्रयी छे.

जसस नरिथ पुरा पच्छा मज्झे तसस कुओ सिया ? से हु पन्नाणमंते बुळे आरंभोवरए, संम-
मेयंति पासह, जेण बंधं वहं घोरं परियावं च दारुणं पलिछिंदिय बाहिरगं च सोयं, निक्कं-
मदंसी इह मच्चिचएहिं, कम्ममाणं सफलं दडूण तओ निजाइ वेयवी (सु० १३९)

जे कोइपण बालमूर्ख साधु कर्मदान सोतमां गूढ थयेल छे तथा एकसरखां जन्ममरण बांध्या छे. तथा संसारमोह छोज्यो नथी; अज्ञानअंधकारमां भूल्यो छे, तेने पूर्वजन्ममां धर्मप्राप्ति नहोती; भविष्यमां पण यवानी नथी; तेने मध्यजन्ममां कयांथी यवानी छे ? अर्थात् जेणे सम्यक्त्व पूर्वं प्राप्त करेल हशे; तेनेज वर्तमानमां मळे छे. कारण के जेणे सम्यक्त्व पूर्वं मेळवी तेनो स्वाद लीथो तेने पाछो मिथ्यात्वनो उदय यतां अपार्थ पुद्गल परावर्तनना काले पण थशे; पण सम्यक्त्व वमेळाने फरी सम्यक्तवनो असं-

ભવજ થાય તેવું નથી. (અર્થાત્ અમિતિનેજ ત્રણે કાલમાં નથી; અથવા અનિરુદ્ધ દ્વિદ્રવ્યવિષયવાળો હોય; તોપણ આદાન સ્ત્રોત તદ્દ જાણવો એમ કહેલું જાણવું. (પણ સમ્યક્ત્વ મેલક્યા પછી પાહું ન મળે તેવું નહિ.) પણ જે સાધુ તેવો પ્રમાદી ન થઈ સંસારસુખનું સ્મરણ ન કરે; અને મિલિષ્યમાં મલનારી દેવાંગનાના ભોગને ન ઇચ્છે, તેને વર્તમાનકાલમાં પણ મિલિષ્યસુખનો અમિલાષ ક્યાંથી હોય ? તે વતાવે છે. જે સાધુએ ભોગનાં મિલિષ્યનાં કડવાં ફલ જાણેલા છે, તેને પૂર્વે ભોગવેલા ભોગ યાદ આવતા નથી; મિલિષ્યના ભોગની અમિલાષા પણ નથી; તેવા ઉત્તમ સાધુને ઘ્યાયિને હંહેડવા સમાન ભોગને રોગ જાણીને તેને કેવીરીતે સ્વોટી ઇચ્છા પણ થાય ? અર્થાત્ મોહનીયકર્મ શાંત થવાથી તેને ભોગેચ્છા હોતી નથી. જે સાધુને ત્રિકાલ-વિષયની ભોગેચ્છા દૂર થઈ તે કેવો હોય ? તે કહે છે:—સેહુ-વિગેરે આવો નિરીહ સાધુ પ્રકુષ્ટજ્ઞાન જે જીવાંજીવ સંવંધી તલ વતાવનારું છે તેને મેલકવે; તેથી પ્રકુષ્ટજ્ઞાનવાળો છે, તેજ હુદ્દા પડેલે, તલ જાણનારો છે, તેથીજ તે સાવચઅનુષ્ઠાનના આરંભથી દુર રહે છે, તેથી આરંભ ઉપરત છે, તે મુળ ઉત્તમ છે તે વતાવે છે, સમ્મ વિગેરે પડેલે સાધુઓને તે શોભાવનારું મૂષણ છે અથવા સમ્યક્ત્વનું કાર્ય કરનાર હોવાથી તે સમ્યક્ત્વ છે. માટે શુરુ કહે છે:—હે શિષ્ય ! તું તેને જો. તું પણ તેવું મેલકવ. જામાટે તે શોભન (મૂષણરુપ) છે ? તે કહે છે:—જેણ વિગેરે જે કારણ-થી સાવચ-આરંભમાં પ્રવર્તેલો છે. તે સાંકલ વિગેરેથી વંધનું તથા ચાલવા વિગેરેથી મારં ભાય છે તથા પ્રાણસંશયમરુપ-ગોર દુઃખ સ્વમે છે. તથા શરીર મન સંવંધી પરિતાપ દારુણ દુઃખ વીજાને દઈને પોતેપામે છે, માટે તે આરંભો હોડવા ને સારું છે, શું કરીને આરંભ હોડે, તે કહે છે. ‘પલ્લિચ્છિન્દિ’ વિગેરે સ્ત્રોત (પાપનું હપાદાન) રુપ વહારથી ધન ધાન્ય વિગેરે અથવા હિંસાદિ આસ્રવદ્વાર [અટાર પાપસ્થાન] છે, તથા ચ શબ્દથી અન્યંતર રાગદ્વેષરુપ અથવા વિષય તૃષ્ણા સ્ત્રોતને ત્યાગીને નિર્મલ થા; વઠી ‘નિકમ્મ’ કર્મે

જેનાં દૂર થયાં તે નિઃકર્મદર્શી છે, 'ઇદ્'—આ સંસારમાં મર્ત્ય [માણસ] લોકમાં જે નિઃકર્મદર્શી છે! તેજ બાહ્ય અભ્યંતર પરિગ્રહ હેદનારાઓ છે, શું આધાર લઇને પરિગ્રહને હેદે અથવા નિઃકર્મદર્શી બને તે કહે છે, 'કર્મ્માણં' વિગેરે પ્રિથ્યાત્ત અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગોવહે જે કર્મ વન્ધાય છે. તે જ્ઞાનાવરણીય વિગેરેનું સફલપણું દેહીને પૃથલે જ્ઞાનાવરણીયનું ફલ જ્ઞાન ઢંકાવું છે, દર્શન-આવરણીયનું દેહવામાં ચિદ્રૂપ છે, વેદનીયનું ફલ રોગ વિગેરે દુઃખો મુલ્લો ભોગવવાના છે.

પ્રશ્ન:—વધાં કર્મના વિપાકના ઉદયને ઇચ્છતા નથી? પ્રદેશ ઉદયને પણ સદ્ભાવ હોય છે. અને તપ કરવાથી ક્ષય પણ થાય છે ત્યારે કર્મનું સફલપણું કેવી રીતે ઘટે. આચાર્યનો ઉત્તર:—તે દોષ નથી, અમને વધા પ્રકારનું ઇચ્છવાપણું અહીં નથી, પણ દ્રવ્ય પૂર્ણપણું માનીએ છીએ અને તે હેજ, પૃથલે દરેકને આઠજ કર્મનો ઉદય છે, એમ નહિ પણ વધા જીવ આશ્રયી સામાન્યથી જોતાં આઠે કર્મનો સદ્ભાવ છે; તેથી તે કર્મનું અથવા કર્મનું મૂલ આશ્રવ છે. તેનાથી નિશ્ચયથી નીકળી જાય, અર્થાત્—આશ્રવ આવે તેવું કલ્પ ન કરે. પ્ર—કોણ ન કરે? ઉ:—વેદવિદ્ જેના વહે સવલું ચર—અચરવેદાય, તે વેદ જૈનાગમ છે, તેને જાણે તે વેદવિદ્ જાણવો અર્થાત્ સર્વજ્ઞના ઉપદેશમાં વર્તનારો હોય તે આ નવાં કર્મ ન બાંધે. આ અમારા એકલાનો અભિપ્રાય નથી; પણ સર્વે તીર્થંક-કરોના આ આશ્રય છે તે બતાવે છે.

જે સ્વલુ ભો ! વીરા તે સમિયા સહિયા સયાજયા સંઘડંસિણો આઓવરયા અહાતહં
લોયં ઉવેહમણા પર્દેણં પહિણં દાહિણં ઉર્દેણં હય સત્ત્વંસિ પરિ (ચિષ્) ચિહિંસુ, સાહિસ્સા-

મો, નાળં વીરાળં સમિયાળ સહિયાળં સયાજયાળં સંઘડ દંસીળં આઓ વ રચાળં અહા તહં
 લોચં સમુ વેહમાળાળં કિમરથિ ડવાહો ?, પાસગસસ ન વિજ્ઞાઈ નરથિ તિવેમિ (સૂ૦ ૧૪૦)
 । ચતુર્થ ચતુર્થઃ ૪-૪ । ઇતિ સમ્યક્ત્વાધ્યયનમ્ ॥ ૪ ॥

સમ્યગ્વાદ અને નિરવધ તપ તથા ચારિત્ર કહું. હવે, તેનું ફલ કહે છે:—‘જેવલું’ વિગેરે (જેવલું શબ્દ વાક્યની શોભા માટે છે.)
 જે પૂર્વે અનંતા તીર્થકરો થયા તથા થવાના છે, અને વર્તમાનમાં કેટલાક છે, તેઓ કર્મશત્રુને વિદારવામાં સમર્થ હોવાથી વીરો છે,
 સમિતિથી શુક્ત તથા જ્ઞાનાદિથી સહિત છે. સારા સંયમથી યજ્ઞવાલા છે. ‘સંઘડ દંસિણોતિ શુભ અશુભને નિરંતર સંપૂર્ણદર્શી’ (દેવ-
 નાર) છે. પાપકર્મરૂપ—આત્માર્થો હપરત છે. તેઓ જેવીરીતે લોક ચૌદરાજ પ્રમાણ છે, તેને અથવા, કર્મલોક જે વધી દિશા પૂર્વ
 વિગેરેમાં રહેલ છે, તેની જીવ અજીવની વ્યવસ્થાને દેવનારા છે. તેઓ સત્ય સંયમતપમાં સ્થિર રહેલા છે. અર્થાત્ તેમને ત્રિકાલ
 વિષય સંબંધી સંપૂર્ણ દેશ્વાય છે. પૂર્વે અનંતા થયા; તે સંયમમાં રહ્યા. પંદર કર્મધૂમિમાં સંખ્યાતા તીર્થકર—સયયમાં રહેલા છે, તથા
 ભવિષ્યમાં અનંતા થવાના છે. તેઓ સંયમમાં સ્થિત રહેશે; તેઓનો ગ્રણે કાલનોજ અભિપ્રાય (વોધ) છે, તે હું તમને કહીશ; છતાં
 સુચર્માસ્થામી શિષ્યોને કહે છે:—તમે સાંખ્યો. પૂર્વે કહેલાં ઉત્તમ વિશેષણોવાલાનું જ્ઞાન (અભિપ્રાય) આ છે કે, જે કર્મજનિત ઉપાધિ
 છે, તે નારક વિગેરે ચાર યોનિમાં જન્મ લેવો; સુલ્લીદુઃસ્વી, સુખગ, દુર્ભગ, પર્યાપ્ત—અપર્યાપ્ત વિગેરે નવાં નવાં મળે છે કે નહિ ? તે
 સંબંધી પરમતવાલાને શંકા છે કે ? ફરી મઠી શકે ? તેથી, તે તીર્થકરો સાક્ષાત્ જોઈને કહે છે કે:—તેવા સાક્ષાત્ દેવનારાને ને તે

વસ્તુ ઉપર મોઢ ન રહેવાથી મમતા હુટીજવાથી તેવા પશ્યક (કેવલ જ્ઞાની) ને કર્મજનિત ઉપાધિ ધવિષ્યમાં મલવાની નથી; તે પ્રમાણે હું પણ કહું છું પણ આ હું મારી બુદ્ધિથી કહેતો નથી, સૂત્રાનુગમ કહ્યો. ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો; નય વિચાર તેમાંજ થોડો વતાવી દીધો છે. ચોથું સમ્યક્ત્વ નામનું અધ્યયન સમાપ્ત થયું. (ટીકાના સ્લોક ૬૨૦ થયા.)

‘લોકસાર’ નામનું પાંચમું અધ્યયન.

ચોથું અધ્યયન કહ્યા પછી હવે પાંચમું અધ્યયન કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા અધ્યયનમાં સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ વતાવ્યું; અને તેની અંદર જ્ઞાન રહેલું છે, એ સમ્યક્ત્વ તથા જ્ઞાનનું ફલ ચારિત્ર છે, અને ચારિત્રજ મોક્ષનું અંગ પ્રધાનપણે છે, તેથી તે લોકમાં મારરૂપ છે. તે ચારિત્રનું પ્રતિપાદન કરવા માટે આ અધ્યયન છે. આવા સંબંધથી આવેલા આ લોકસાર અધ્યયનના ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગદ્વાર થાય છે તે પ્રથમ ઉપક્રમ દ્વારમાં અર્થાધિકાર જે પ્રકારે છે. અધ્યયનનો વિષય પહેલા અધ્યયનમાં કહ્યો છે, અને ઉદ્દેશાનો નિર્ણયિકાર ગાથાઓ વડે કહે છે.

હિંસગવિસયારંભગ, ણગ ચરુત્તિ ન મુળી પઢમગંમિ વિરઓ મુળિત્તિ વિદ્દ, અવિરયવાદ પરિગ્ગહિઓ ॥૨૩૬॥
તદ્દ, ણ્સો અપરિગ્ગહો, ય નિવિવ્વકામભોગોય ।અવત્તરસેગચરસ્સ, પચ્ચવાયા ચડુત્થમિ ॥ ૨૩૭ ॥
હરઓવમો ય તવ સંયમયુત્તી નિરસંગયા ય પંચમણ્ણ ।ઉમ્મગ્ગવજ્જળા છદ્દગમિ, તહ રાગદોસેય ॥૨૩૮॥

હિંસક તે હિંસા કરનારો; તથા વિષયો માટે આરંભ કરતો તે વિષયારંભક, તે વચે સાથે છેતાં હિંસક તથા વિષયારંભક છે. એટલે જે સાધુ પ્રાણીઓની હિંસા કરે, અને વિષયસુખ લેવા સાવધ આરંભ (સંસારી જેવો) કરે, તે મુની ન કહેવાય, (વ્યાકરણના નિયમ પ્રમાણે સમાસ તથા વિગ્રહ ટીકામાં બતાવ્યા છે. કે જેથી શબ્દનો અર્થ તથા ઉત્પત્તિ સમજાય) તથા વિષયસુખના માટે એકલોજ વિચારે, તે એક ચર છે. તે પણ મુની ન કહેવાય આ ત્રણ અધિકાર હિંસક, વિષયારંભક અને એકચર છે તે પહેલાં હિંસામાં છે. વીજા હિંસામાં હિંસાદિ પાપસ્થાનથી જે દૂર રહે, તે વિરત મુનિ થાય, તે અર્થાધિકાર છે, વદન શીલ તે વાદી, પણ જે અવિરત વાદી હોય, તે પરિગ્રહ રાગનારો વને છે, તે આ વીજા હિંસામાં બતાવશે. વીજા હિંસામાં પૂર્વે કહેલો અવિરત જ્યારે પરિગ્રહવાલો મુની વને છે, અર્થાત્ કામમોગની વાસનાથી દૂર રહેલો તે મુની છે, તે આમાં બતાવેલ છે. ત્રીજા હિંસામાં અવ્યક્ત (અગીતાર્થ) ને સૂત્રઅર્થ મળ્યા વિના તથા સૂત્રાર્થ પરિણમ્યા વિના એકલો ફરવાથી દુઃસ્વો મોગવવાં પડે છે તે બતાવ્યું છે. પાંચમામાં હૃદની ઉપમાએ મુની એ થવું, એટલે જલ ભરેલો હૃદ (હોજ) પ્રાણી ન ફરી જાય, તો મશંસવાયોગ્ય છે તેમ જ્ઞાનાર્થન ચારિત્રથી સદા સાધુ ભરેલો હોય, અને વિસરી ન જાય, તથા તે તપ સંયમ મુક્તિ તથા નિઃસંગતા રાશે, તો તે શોભે છે, એમ બતાવ્યું છે. છઠા હિંસામાં ઉન્માર્ગ (કુમાર્ગ) નું વર્જન છે એટલ કુટ્ટિહિ તથા રાગદ્વેષ હોહવાનું બતાવ્યું છે, આ પ્રમાણે ત્રણ ગાથાનો અર્થ થયો, નામનિષ્પન્નનિર્લેપમાં બે પ્રકારે નામ છે. તે આદાન પદ વહે નામ છે, તથા ગોણપણથી છે તે વચેને નિર્ચુત્તિકાર કહે છે.

આયાણપણાવંતિ ગોણનામેણ લોગસાસતિ । લોગસસ ય સારસસ ય ચઙક્રઓ હોહ નિક્કરેવો ॥ ૨૩૯ ॥

(પ્રથમ જે પ્રદ્ધા કરાય, તે આદાન છે. તેની સાથે પદ. શબ્દ જોડતાં આદાન પદ થયું અને તે કરણભૂત વહે 'આવન્તી' તે નામ છે. અધ્યયનની અંદર શરૂઆતમાં (આવન્તી બોલાય છે) તે આદાન પદ નામ થયું તથા ગુણ વહે જે નામ વને, તે ગૌણ અને તેથી જે નામ પડે તે ગૌણ નામ છે તે હેતુથી લોકસાર નામ છે. ચૌદ રજુ પ્રમાણ લોક છે તેનો સાર (પરમાર્થ) લોકસાર છે. બે પદવાલું આ નામ છે તેથી લોકના તથા સારના દરેકના ચાર પ્રકારે નિષ્કેપા થાય છે, નામ-સ્થાપના દ્રવ્યમાવ છે તેમાં નામ લોક તે કોહનું નામ લોક હોય. ચૌદ રાજલોકની સ્થાપનાનું ચિત્ર તે સ્થાપના લોક છે. તેની સ્થાપના નીચલી ત્રણ ગાથાઓથી જાળવી. તિરિઅં ચડરો દોસું, હહોસું અહ દસય ઇક્કેકે । વારસ દોસું સોલસ, દોસું વીસા ય ચડસું તુ ॥૧॥

પુણ રવિ સોલસ, દોસું વારસ દોસું તુ હુંતિ નાયવા । તિસુ દસ તિસુ અહચ્છ, ય દોસુ દસું તુચ્ચારિ ॥૨॥

ઓયરિય લોઅમડદ્દા, ચડરો ચડરો યસવહિં પેયા । તિઅતિઅ દુગ દુગ, ઇક્કેકગં ચ જા સતમોણ ડ ॥૩॥

(ગાથાનો પરમાર્થ મુરુગમથી જાળવો કારણ કે ટીકા નર્થો) દ્રવ્ય લોકનું સ્વરૂપ જીવ પુદ્ગલ ધર્મ અધર્મ આકાશ કાલ પ હ દ્રવ્યનો સમુહ જેમાં છે તે દ્રવ્ય લોક છે. અને માવલોક ઔદયિક ઔષ્ણમિક વિગેરે હ માવ વાળો છે તે જાળવો. અથવા સર્વ દ્રવ્ય પર્યાય મુક્તસ્વરૂપવાળો જાળવો. સારના પળ નિષ્કેપમાં નામ સ્થાપના મુગમને હોડી દ્રવ્ય સાર કહે છે.

સવસસ થૂલ મુરુણ, મડ્દે દેસવ્વહાણ સરિરાર્દ । ધળ ઇરંડે વહરે, સ્વહરં ચ જિણાદુરાલ્હાર્દ ॥ ૨૪૦ ॥

આમાં પૂર્વાર્ધ અને પશ્ચિમાર્ધમાં યથાસંસ્થ અનુક્રમે સાર ગણવાં વધામાં ધન સાર મૂલ છે, જેમકે આ કોટીસાર (કરોડપતિ)

हे अथवा पांच कपर्दिका (वाळकोनी रनवानी कोडीभो) वाळो हे. स्थूलमां एरंडो सार हे (अहीं सार शब्द प्रकर्षवाची हे.) स्थूल मध्ये एरंडो अथवा भींडो प्रकर्ष थयेळो हे, गुरुपणामां वज्र भारे हे. मध्यमां खेरनुं झाड हे, देशमां आंगो अथवा वेणुं हे. प्रधानमां ज्यां जे प्रधान भाव अनुभवे ते सचित्त अथवा अचित्त के मिश्रज होय ते, तथा सचित्तमां वे पगवाळो अपद हे, तेमां वे पगमां तीर्थंकर हे. चो पगमां सिंह हे. अपद (झाडो) मां कल्पदृक्ष हे. अचित्तमां वैदूर्य मणिरत्न हे मिश्रमां तीर्थंकरज ज्यारे विभूषित होय हे, शरीरोमां मुक्ति जवाने योग्य तथा विशिष्ट रूपनी प्राप्ति (तीर्थंकर चक्रवर्तिने आश्रयी) होवाथी औदारिक प्रधान हे, गाथामां आदि शब्द शरीर साथे लेवाथी स्वामित्व करण अधिकरणमा सारता योजवी, जेमके स्वामीपणामां गोरसनुं सारभूत घी हे, करणपणामां मणीरत्ननी सारतावाळा मुकुट वडे राजा शोभे हे, अधिकरणमां दहीमां घी, पाणीमां कमळ उगेछे शोभे हे विगेरे हे. हवे भावसार वतावे हे.

भावे फलसाहणया फलओ सिद्धी सहस्रम वरिडा। साहणय नाणः दंसणसंजमतवसा तहिं पगयं ॥३४१॥

भाव विषयमां सार विचारतां फळनुं साधन तेज सार हे. जे, मतळव माटे क्रिया करीए ते प्राप्त थाय. (जेमके-विद्यार्थी वरस सुधी भणे अने पास थाय; त्यारे भावसार हे.) जोके, आ फळ प्राप्ति प्रधान छतां ते मळे. पळी तेनो अंत पण आवीजाय अने अनिश्चित पण हे. तेथी ते, अनेकांत अनत्यंतिक हे, ते कारणथी परमार्थथी जोतां निःसार हे. पण तेथी उळटुं एटळे, सिद्धि-पदज मेळवतुं सार हे. ते केवुं हे ? उः—ते उत्तम सुखवडे श्रेष्ठ हे. कारणके, ते एकांत सुखवाळी, अत्यंत सुख आपनारी सिद्ध-

ગતિ છે. તથા તેમાં કોઈ જાતની વાધા નથી, માટે તે સર્વોત્કૃષ્ટ છે, અને તેનાં સાધનો પ્રકૃત (ચાહ) ઉપકારક જ્ઞાન દર્શન સંયમ, અને તપ છે તે ભાવસાર સિદ્ધિફલ મેઢવવા તેનાં સાધન જ્ઞાનાદિક છે તેમાં આપણું કાર્ય છે. પૃથલે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રરૂપ-ભાવ સારવહે અહીં અધિકાર છે. તેથી તે જ્ઞાન વિગેરે જે સિદ્ધિ (મોક્ષ) ના ઉપાયો છે, તેની ભાવસારતા વતાવે છે.

લોગંમિ કુસમપ્સુ ય કામ પરિગ્રહકુમગલયોસું । સારો હુ નાણદંસણતવચરણગુણા હિયટ્ટાણ ૧ ૨૪૨ ॥

ગૃહસ્થ લોકમાં સ્વરાવ (સંસારી) સિદ્ધાન્ત છે, તે કામવાસનાના આગ્રહથી કુમાર્ગ છે, તેમાં રક્ત વનેલા હોવાથી કામ પરિગ્રહનો આગ્રહી વની ગૃહસ્થ ભાવને તેઓ પ્રયોગે છે અને વોલે છે કે:—

ગૃહાશ્રમસમો ધર્મર્મો, ન મૂનો ન મવિર્યતિ । પાલયન્તિ નરાઃ શૂરાઃ ક્લેવા પાપળડમાશ્રિતાઃ ॥ ૧ ॥

ગૃહસ્થમ જેવો ધર્મ ધર્મો નથી, ધવાનો નથી, તેવું પાલન શૂર પુરુષો કરે છે, પણ કલીવ (સલ વિનાના) પુરુષો તેને છોડી વાવા (સાધુ) વની જાય છે, કારણ કે ગૃહસ્થાશ્રમને (ગૃહાશ્રમને) આધારે વધા ત્યાગીઓ રહે છે, તેવું સાંમલીને (ઓઢી બુદ્ધિવાળા) મહામોહથી મૂઢ વનીને ઇચ્છા મદન કામમાં પ્રવર્તે છે, તેજ પ્રમાણે સ્વરા સાધુ સિવાયના વેશધારીઓ પણ જેમણે ઇન્દ્રિયોની કુચેષ્ટા રોકી નથી તેઓ પણ તે વે પ્રકારની કામવાસનાને વચાળે છે, ઇથી લોકમાં સારરૂપ જ્ઞાનદર્શન તપ ચારિત્રના ગુણો, ઉત્તમ મુલ્યવાળી શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિ મેઢવવા માટે આદર કરવા યોગ્ય સાર છે, કારણ કે તે હિતસિદ્ધિ આપનાર છે, જો જ્ઞાનદર્શન તપ ચારિત્રના ગુણો હિત માટે સાર છે, તો શું કરવું તે કહે છે:—

ચહુરૂપં સંકપયં, સારપયમિપં દઢેણ ચિત્તવં । અથિ જિઓ પરમપયં, જયળા જા રાગદોસિહિં ॥૧૪૩॥

પ્રથમ શંકા હોઢી દે, અમારા કરેલા તપ વિગેરેનું ફલ મોક્ષ આપશે કે નહિ, ઇવો વિકલ્પ તે શંકા છે, તે શંકાનું પદ તે નિમિત્તકારણ છે, જેમકે જિનેશ્વરે કહેલા હિન્દ્રિયોથી ન જાણાય, ઇવા ક્ષીણા વિષયો હોવાથી તે ફક્ત આગમ પ્રમાણે માનવા જોઈએ, તેમાં ન સમજતાં સંદેહ થાય તો પળ તે હોઢીને આ જ્ઞાનાદિક સાર જે પૂર્વે વતાવેલ છે, તેને દઢ પળે (સ્થિરચિત્તે) કુર્માર્ગે ચાલનારાઓથી ઢગાયા વિના નિશ્ચલપણે માનવાં, તથા પાઢવાં, તે શંકા દૂર કરવા ગયાના પાઢ્યા વે પદમાં કહું છે કે જીવ છે, આમ પ્રથમ જીવને વધા પદાર્થમાં પ્રથમ લેવાથી અને જીવપ્રધાન હોવાથી વીજા અજીવ વિગેરે પદાર્થો પળ જાણી લેવા, (કે વધા પદાર્થો વિદ્યમાન છે) તથા જીવ વાઢો (શરીરધારી કે વિના શરીરનો) જીવ જીવે છે, તથા જીવશે તથા તે સંસારી જીવ શુભ અશુભ કર્મના ફલને મોગવનારો, અને તે ‘હું પોતે’ એમ પ્રત્યક્ષ સાધ્ય છે, અથવા તેને થતી હચ્છા દ્વેષ પ્રયત્ન વિગેરે કાર્યોના અનુમાતથી પળ સાધ્ય છે, તેજ પ્રમાણે અજીવો પળ ધર્મ અધર્મ આકાશ પુદ્ગલને ગતિ, સ્થિતિ, અવગાહ આપવાના; તથા વે અણુ વિગેરે સ્કંધના હેતુરૂપ છે. તેથી, પાંચ દ્રવ્યસિદ્ધ થયાં, એ પ્રમાણે આત્મવ-સંચર વંધ નિર્જરા પળ વિદ્યમાન છે. કારણકે, પુરુષાર્થ પ્રધાનપણે છે. આ પદાર્થમાં આદિજીવ અને અંતે મોક્ષ ગ્રહણ કરવાથી વચલા પદાર્થો આવી જાય છે. એટલે જીવ તો સૂત્રમાં સાક્ષાત્ છે, અને મોક્ષ હવે પહી વતાવે છે કે, પરમ તેજ પદ તે, પરમપદ છે. એમ જાણવું કે, મોક્ષ શુદ્ધપદ કહેવાતું હોવાથી વિચ-માન છે. કારણકે, તે વંધથી ચિરહ્રુપક્ષમાં છે, અથવા વંધની સાથે અવિનામાવિપણે છે. (એટલે વંધ ત્યારેજ કહેવાય કે કોઈપણ

અંશે એ પદાર્થ જુદા પડે. જો, જુદા ન પડે તો, એકજ કહેવાય તે બંધ ન કહેવાય. માટે, જુદા પડે; તે મોક્ષજીવને કર્મરૂપી-અજીવ પદાર્થ પુદ્ગલ સ્કન્ધરૂપે કંઈ અંશે મળેલો તે સર્વથા જુદો પડે; તે સંપૂર્ણ મોક્ષ છે, અને થોડે અંશે જુદો પડે; તે દેશમોક્ષ છે.) હવે, મોક્ષ જો હોય; પણ, તે પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપાય ન હોય; તો, માણસો શું કરે? તેથી તે વતાવે છે. 'ચતના' પૃટલે, રાગદ્વેષ હોહવામાં યત્ન કરવો; તે પ્રથમ લક્ષણરૂપ-સંયમ પણ વિચિત્રમાન છે. તેથી, આ પ્રમાણે જીવ અને પરમપદ વિચિત્રમાન છે, તે (મોક્ષમાં) શંકા દૂર કરીને જ્ઞાનાદિક-સારપદને મેલવવા દૃઢ પ્રયત્ન કરવો, તેનાથી પણ અપર અપર (ચઢતો) સાર તથા શ્રેષ્ઠગતિ છે. એવું વતાવી ઉપક્ષેપ કહે છે:—

લોગસ્સ ડ કો સારો ?, તસ્સ ય સારસ્સ કો હવહ સારો ? । તસ્સ ય સારો સારં, જહ જાણસિ

પુચ્છિઓ સાહ ॥ ૨૪૪ ॥

ચઢદ રાજપ્રમાણનો જે લોક છે, તેનો શું સાર છે? તે સારનો શું સાર? તે સારનો શું સાર જો એ તમે જાણતા હો; તો, હું પુછું છું માટે કહો.

લોગસ્સ સાર ધમ્મો, ધમ્મંપિ ય નાણસારિયં વિતિ । નાણં સંજમસારં, સંજમસારં ચ નિવાણં ॥ ૨૪૫ ॥

વંધા લોકનો સાર ધર્મ છે, ધર્મનો સાર જ્ઞાન છે, જ્ઞાનનો સાર સંયમ છે, સંયમનો સાર નિર્વાણ છે. આ પ્રમાણે નામનિર્ક્ષેપો કહ્યો. હવે, સૂત્રાનુગમમાં સૂત્ર કહેવું જોઈએ. તે કહે છે:—

આવંતો કેયાવંતી લોચંસી વિપ્પરામુસંતિ અટ્ટાણ્ અણટ્ટાણ્, ઇણ્સુ ચેવ વિપ્પરામુસંતિ, ગુર

સે કામા, તઓ સે મારંતે, જઓ સે મારંતે તઓ સે દૂરે, નેવ સે અંતો નેવ દૂરે (સુ૦ ૧૪૧)

‘આવન્તી’—વિગેરે, જેટલા જીવો, મનુષ્ય, અથવા વીજા અસંયત છે, તેમાંના કેટલાક ચૈદ રાજપ્રમાણ લોકમાં મુદ્દસ્ય લોકમાં મુદ્દસ્ય, અથવા અન્ય તીર્થિક-લોક છે, તેઓ, છ જીવનીકાયાના આરંભમાં પ્રવર્તીને અનેક પ્રકારે વિપયના રસીયા વની પીઢા કરે છે. દુઃખ દે છે. શા માટે દુઃખ દે છે ? તે કહે છે:—

ધર્મ, અર્થ, કામ માટે, પ્રયોજન આવતાં જીવોનો વાત કરે છે તે વતાવે છે. ધર્મનિમિત્ત તે, શૌચ (પવિત્રતા) માટે પૃથ્વીકાય (કાચી માટી) ને દુઃખ દે છે. ધન મેલવવા સ્વેતી વિગેરે કરે છે. કામ (શરીરશોભા) માટે આમૂષ્ણ વિગેરે વનાવે છે. ઇ પ્રમાણે બીજી કાચોની હિંસા કરવા સંવંધી પળ જાણવું. હવે, અનર્થથી (વીનાપ્રયોજને) તે ફક્ત શોલ્વના માટેજ શિકાર વિગેરે પ્રાણીનો નાશ કરનારી ક્રીયાઓ કરે છે, તેથી, ઇ પ્રમાણે પ્રયોજને અથવા અપ્રયોજને પ્રાણીઓને હળી; તે છ જીવનીકાયાના સ્થાનમાં વિવિધ પ્રકારે સુક્ષ્મવાદર પર્યાપ્તક-અપર્યાપ્તક વિગેરે મેદવાળાં એકેન્દ્રિય વિગેરે પ્રાણીઓને દુઃખ દે છે. પછી તેમાંજ પોતે અનેક-વાર ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા, તે છ જીવનીકાયાને વાધા કરી તેનાથી વંધાયલાં કર્મવડે તેજ કાચોમાં ઉત્પન્ન થઈને તેવા પ્રકારોવડે કર્મોને મોગવે છે, તે સંવંધમાં નાગાર્જુનીઆ આ પ્રમાણે કહે છે:—

“ જાવંતિ કેદૃ લોષ્ હક્રાય વહંસમારંભતિ અદ્દાષ્ અણદ્દાષ્ વા ”

વિગેરે મૃત્રમાં આતો અર્થ આવી ગયો છે. શંકા—એમ દશો; પણ, શા માટે આવાં કર્મો જીવ કરે છે કે, જે અન્ય કાચમાં જઈને

મોગવવાં પડે છે ? ઉત્તર ‘ગુરુસે૦’ વિગેરે તલને નહીં જાળનારા તે જીવને સુંદર શબ્દ વિગેરે ફ઼લવા યોગ્ય કામ (વિષયો) દુઃસ્વે-
કરીને હોઢવા યોગ્ય છે ? કારણકે, અલ્પ મત્તવાલા જેમણે પુણ્યનો સમૂહ પૂરો નથી કર્યો; તેઓને તે હઢંધવું દુષ્કર છે, તેથી તે
કાયામાં આરંભ કરે છે, અને તેથી પાપ વંધાય છે, તેથી શું થાય તે કહે છે, તે સંસારી જીવે હ જીવનિકાયને દુઃસ્વ દેવાથી તથા
અધિક વિપયલાલમા કરવાથી પોતે મારે તે આશુષ્યનો ક્ષય (મરણવશ) ને પ્રાપ્ત થાય છે, અને મરેલા જીવને જન્મ અવશ્ય થવાનો
હે, જન્મમાં પાહું મરણ થવાનું, એ પ્રમાણે જન્મ-મરણરૂપ સંસારસમુદ્રમાં ડપર આવવું. નીચે જવું, તેથી જીવ છુટતો નથી, પછી
વીજું તે શું કરે છે, તે કહે છે, ‘જઓ’ વિગેરે જેથી તે મૃત્યુના મધ્યમાં પડેલો પરમ પદના ડપાયો જ્ઞાન વિગેરે રત્નત્રયથી, અથવા
તેનું કાર્ય મોક્ષ તેથી દૂર રહે, અથવા સુલ્લનો અર્થો તે કામને ત્યજતો નથી, અને વિષય રમ ન હોઢવાથી પાહો મરણના મુલ્લમાં પડતાં શું
જાય છે, તેથી જન્મ જરા મરણ રોગ શોકથી વેરાયેલો સુલ્લથી દૂર રહે છે, તે અધિક વિષય રસીયાને મૃત્યુના મુલ્લમાં પડતાં શું
થાય છે તે કહે છે ‘નેવસે.’ વિગેરે પછી તે વિષય સુલ્લના કિનારે આવતોજ નથી તેનો અભિલાષ હૃદયમાં રહેવાથી કામ વાસનાને
ન ત્યાગવાથી સંસારથી દૂર નથી થતો, અથવા જેને અધિક વિષય આસ્વાદ છે તે કર્મની અંદર હે કે વહાર છે ! ઉત્તર:—‘નેવસે.’
તે જીવકર્મના મધ્યમાં ભિન્નભ્રંથી હોવાથી નથીજ; કારણકે, મવિષ્યમાં તેનાં કર્મ અવશ્ય ક્ષય થશે તેમ દૂર પળ નથી; કારણકે
કોટી કોટી (કોઢા કોઢી) સાગરોપમામાં થોઢુંથોહું-પ્ત્તી તેની સ્થિતિ છે, પૂર્વે કહેલાં કારણોથી ચારિત્રની પ્રાપ્તિમાંજ તે કર્મની
અંદર નથી તેમ દૂર નથી. એમ વોલવું શક્ય છે. ચારિત્ર આત્મામાં એકવાર ફરશ્યું હોય; તો તેનો મોક્ષ થાય છે, અથવા જેણે આ
પ્રાણોનું લેવારૂપ કર્મ ન કર્યું, તે સંસારના અન્તર્ભૂત છે, કે વહાર વર્તે છે ! તેવી શક્તિનું સમાધાન કરે છે, તે જીવ રક્ષક સાધુનાં

પ્રાતિકર્મો ક્ષય થવાથી કેવલી તે સંસારના મધ્યમાં ન ગણાય, તેમ દૂર પળ નથી, કારણકે ચાર અપ્રાતિકર્મ વાકી છે, આ (કેવ-
લીને આશ્રયી છે) જેણે ગ્રંથી ખેદ કરીને દુષ્પ્રાપ્ય એવું સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું અને સંસારના આરાતીય તીરે (મોક્ષમાં જવાની તૈયારી-
વાળો) કેવા અધ્યવસાયવાળો હોય છે, તે કહે છે:—

સે પાસદ ફુસિયમવિ કુસંગો પણુદ્ધં નિવદ્યં વાણરિયં, એવં બાલસ્સ જીવિયં મંદસ્સ અવિય-
ળાઓ, કૂરાદં કમમાદં બાલે પકુવમાળે તેળ દુકૂલ્લેળ મૂઢે વિવ્પરિઆસમુવેદ, મોહેળ ગબ્મં
મરળાદ દ્વદ, દ્વરથ મોહે પુળો પુળો [સૂ૦ ૧૪૨]

જેનું મિથ્યાત્વ પડલ (પડદો) દૂર થયેલ છે, અને સમ્યક્ત્વના પ્રમાવથી સંસારની અસારતા જાણેલી છે, (દ્રવ્ય ધાતુનો અર્થ પ્રાપ્તિના
અર્થમાં છે) તે જાણે છે કે, કુશળતા અગ્રભાગે રહેલા પાણીના બિંદુ માફક સંસારી (બાલ) જીવનું આયુષ્ય છે, અને તે પાણીના
બિંદુ હપર હપરથી આવતા પાણીના વીજા બિંદુથી પ્રેરણા થતાં વાયુના ફાપટાથી પડતાં વાર ન લાગે, તેમ આ બાલજીવનું જીવિત
છે, તેનું ક્ષણમાત્ર જીવિત જાણીને, તત્ત્વ જાણનારો ઢાહ્યો સાધુ તેમાં મોહ ન કરે, માટે બાલ શબ્દ લીધો છે, એટલે બાલ તે અજ્ઞાની
છે, તે અજ્ઞાનપણાથી જીવિતને વધુ માને છે, તેથી બાલ છે, મંદ છે, સદ્અસત્તા વિવેકથી શૂન્ય છે, તેથી બુદ્ધિહીન હોવાથીજ પર-
ર્થને જાણતો નથી, અને પરમાર્થને ન જાણવાથીજ જીવિતને વધુ માને છે, અને પરમાર્થ ન જાણવાર્થો તે શું કરે છે, તે કહે છે,
'કુરાનિ' વિગેરે તે નિર્દયતાનાં કલ્પો કરે છે, હિંસા જૂઠ વિગેરે જે વીજા લોકોને આશ્ચર્ય પમાડે તેવાં મદાન પાપ અથવા અઢારે

पापस्थानने ते बाल जीव करे छे, (आत्मनेपद क्रियापद लेवाथी पोताने माटे ते करे छे,) तेहुं फल बतावे छे, क्रूर कर्मना विपा-
कथी मेळवेलो दुःखवढे भुं करवुं? एम विचारमां मूढ बनेलो क्या कृत्यथी मारं आ दुःख दूर थरो, एम मोहथी मोहित थयेलो विप-
र्यास (उलटो रस्तो) पामे छे, एटले ते मूढ जे प्राणीनी यात विगेरे पापकृत्यो जे दुःख मळवानां कारणो छे, तेज हिंसाना कृत्य
दूर करवा माटे फरी करे छे ! वकी 'मोहेण' मोह अज्ञान छे, अथवा मोहनीयकर्म छे, ते मिथ्यात्व कषाय विषयनो अभिलाषरूप
छे, तेना वढे मूढ थयेलो नवां अशुभ कर्म बांधे छे, तेनाथी गर्भमां जाय छे, पछी जन्म बालावस्था कुमार यवन बुढापो विगेरे
तेने मळे छे वकी ते विषय कषाय विगेरेथी कर्म नवां बांधीने आयुना क्षयथी मरण पामे छे, आदि शब्दथी पाछो गर्भ जन्म विगेरे
मेळवे, एम जाणवुं. पछी ते नरक विगेरेनां दुःख पामे छे, ते कहे छे. 'एतथ' उपर कहेला मोह कार्य ते गर्भ मरण विगेरेमां बार-
वार अनादि अतंत चार गतिरूप संसार कांतारमां ते जीव भ्रमण करे छे, पण तेनाथी मुक्त थतो नथी, त्यारे केवीरीते भ्रमण
न करे ? उत्तरः—मिथ्यात्व कषाय अने विषयना अभिलाषथी दूर रहेतो ते केवी रीते दूर थाय ? उत्तरः—विशिष्ट ज्ञाननी उत्पत्ति-
थी ? म-ते केवी रीते मळे ? उः—मोहना अभावथी ? जो आ प्रमाणे एक बीजाने आश्रये रहेलां छे, जेमके मोह अज्ञान अथवा
मोहनीयकर्म तेनो अभावथी विशिष्ट ज्ञान, ते पण मोहनीयकर्म दूर थवाथी ए प्रमाणे इतर इतर आश्रय दोष खुलोज थाय छे, ?
एटले एम थयुं के ज्यां सुधी विशिष्ट ज्ञान मासि न थाय त्यां सुधी कर्म सांत करवानी प्रवृत्ति पण न थाय. उः—तमारो कहेलो दोष
लागतो नथी. कारण के अर्थ (पदार्थ) नो संशय आवतां पण प्रवृत्ति थती देवाय छे, ते सूत्र कहे छेः—
संसयं परिआणओ संसारे परिज्ञाए भवइ, संसयं अपरियाणओ संसारे अपरिज्ञाए भवइ (सू० १४३)

વન્ને વાહુના અંશ જોમાં દેવાય ત્યાં સંશય થાય છે, તે અર્થ સંશય અને અનર્થ સંશય એમ બે ભેદ છે. અહીં અર્થ તે મોક્ષ, તથા મોક્ષનો ઉપાય છે, તેમાં મોક્ષમાં સંશય નથી, કારણ કે તેને પરમ પદ એમ સ્વીકાર્યું છે, પણ તેના ઉપાયમાં સંશય હોય તો પણ પ્રવૃત્તિ થાય છે, અર્થ સંશય તે પ્રવૃત્તિનું અંગ છે, અને અનર્થ તે સંસાર અને સંસારના કારણો છે, તેના સંદેહમાં પણ નિવૃત્તિ થાય છેજ, કારણ કે અનર્થ સંશય તે નિવૃત્તિનું અંગ છે, યથી અર્થમાં અથવા અનર્થમાં રહેલા સંશયને જાણતો હોય તેને હેય ઉપાદેયની પ્રવૃત્તિ થાય છે, તેજ પરમાર્થથી સંસારનું પરિજ્ઞાન છે, તે વતાવે છે, તે પરિજ્ઞાનવદે સંશયને જાણનારાથી ચાર ગતિવાળો સંસાર અથવા તેનું મૂલ કારણ મિથ્યાત્વ અવિરતિ વિગેરે અનર્થપણે જ પરિજ્ઞાવદે જાણેલું થાય છે, તે વતાવે છે, અને પ્રત્યાભ્યાસ પરિજ્ઞાવદે ત્યાગ થાય છે, પણ જે સંશયને નથી જાણતો, તે સંસારને પણ નથી જાણતો, તે વતાવે છે, ‘સંશય’ સંદેહને વન્ને પ્રકારે ન જાણનારાની હેય ઉપાદેયની પ્રવૃત્તિ નહીં થાય, અને પ્રવૃત્તિ વિના સંસાર અનિત્ય છે, અશુચિથી ભરેલો છે, ઘણાં દુઃખ આપનારો છે, નિઃસાર છે. એમ તે જાણતો નથી, આ નિશ્ચય કેવી રીતે થાય—કે તે સંશય જાણનારે સંસાર જાણ્યો છે? તથા શું નિશ્ચય કરવો? હઃ—સંસારના પરિજ્ઞાનનું કાર્ય ચિરતિની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી સર્વ ચિરતિમાં પ્રથ (શ્રેષ્ઠ) ચિરતિને વતાવવા કહે છે.

જે હેય તે સાગરિયં ન સેવઈ, કટ્ટુ એવમવિયાળઓ વિહયા મંદરસ વાલયા, લઙ્કા હુરથા

પહિલેહાણ આગમિત્તા આળવિજ્ઞા અળાસેવળય તિ વેમિ (સૂ. ૧૪૪)

જે છે એ—જે નિપુણ છે, જેણે પુણ્ય પાપ જાણ્યાં છે, તે મૈથુન (સંસાર સંબંધ) મન વૃત્ત વ્યાપ્ત કરતો નથી, તેનેજ સંસાર

જાણનારો કહેવો, (તે જે સ્ત્રીસંગ મન વચન કાયથી ન કરે) પણ મોહનીયકર્મના ઉદયથી જે પાસત્યાં (ચિથિલ સાથુ) છે, તે સેવે છે, અને સેવીને પછી સાતા તથા ગૌરવ નાશ થવાના ભયથી શું કરે તે કહે છે, કદ્દુ યકાંતમાં કુચાલ સેવીને ગુરુ વિગેરે પૂછતાં જુદું બોલે આવી રીતે જુદું બોલી પાપ હુપાવનારને શું થયો તે કહે છે, 'વિહઆ' અનુદ્ધિમાનને પ્રથમ તો કુકર્મ કર્યું તે અજ્ઞાનતા છે, અને પાહું જુદું બોલતાં મુષાવાદનો દોષ લાગે છે, તથા તે ફરી ન કરવાપણે ફરી અનુત્થાન (ચાછ) છે, આ સંવચે નાગાર્જુનીઆ આ પ્રમાણે કહે છે:—

“जे खलु विसं ए सेवई सेविता वाणालोएइ, परेणवा पुटो निणहवइ, अहवा तं परंसएण

वा दोसेण भाविदुपरेण वादोसेण उवल्लि पिज्जंति ”

जे कुकर्म करे करीने आलोचना करतो नथी, अथवा बीजाणू पृष्ठतां जुटूं वोले हे, अथवा पापी पोताना दोषो वढे वधारे वधारे लेपाय हे. जो एम. हे, तो भुं करवुं, ते कहे हे, 'लद्दाहु' कामो प्राप्त थये छते पण 'हुरत्ये' चित्र झुल्लक (मुनि) माफक तेनां कडवां फळ जाणीने चित्तथी ते वहार करे (अथवा हुशब्द अपि अर्थमां लइ रेफनो आगम थयो ते बीजाना अर्थमां प्रथम विभक्ति लेतां) आवो अर्थ थाय हे के, मेळवेल्या होय, ते विपाकद्वारवडे विचारिने तथा ते शब्दादिनां कडवां फळ जाणीने बीजाने नेवां प्राप करवानी आज्ञा पण पोतें न आपे, तेम पोते पण छोडे, एवुं सुधर्मस्वाप्ती कहे हे, जे मॅ पूर्व करवुं, ते मॅ एक सरस्वो श्रंष्ट ज्ञान मवाह मेळव्यो हे, अने शब्दादिनां कडवां फळने जाणवाथी देखवाथी जिनेवरना वचन

उपर मने आनंद थयो छे, (प्रथम भगवाननुं वचन सांभळुं, तेथी कडवां फळ जाण्यां पळी अनुभवुं तेथी विश्वास थयो) तेथी हुं कहुं छुं के:-
पासह एगे खुवेसु गिछे परिणिजमाणे, इत्थ फासे पुणो पुणो, आवंती केयावंती लोयंसि
आरंभजीवो, एएसु चैव आरंभजीवी, इत्थवि बाले परिपच्चमाणे रमई पवेहिं कम्मोहिं असरणे
सरणंति मत्तमाणे, इहमेगेसिं एगचरिया भवइ, से बहुकोहे बहुमाणे बहुमाए बहुलोभे
बहुरए बहुनडे बहुसडे बहुसंकपे आसवसति पलिउच्छन्ने उडियवायं पवयमाणे, मा मे
केइ अदक्खु अन्नायपमायदोसेणं, सययं मुढे धम्मं नाभिजाणइ, अट्टा पया माणव ! कंम-
कोविद्या जे अणुवरया अविजाए पलिमुक्खमाहु आवट्टमेव अणुपरियट्ठंति तिवेमि (१४५)

॥ लोकसार प्रथमोद्देशकः ५-१ ॥

हे एकांत धर्म रक्त मनुष्यो ? तमे देखो ? (रूपमां बहु वचन लेवाथी आदि शब्दनो अर्थ थाय छे, एटले रूपआदि) के रूप
विगेरे इन्द्रियोना रस जे खास कडवां फळ आपनार असार छे, तेमां मुद्ध थयेला अथवा संसारमां पडेला जीवो स्वाद लइने पळी
दुःख भोगववा नरक विगेरे पीडा स्थानमां गयेला छे, ते प्राणीओने जुओ ? (कोइने नरक उपर विश्वास न होय तो कसाइखानामां
पशु पक्षीओने गळे छुरी फरती देखो, के ते पशु पक्षीओ आवी दशामां पडवानुं शुं कारण छे, तथा पशुने मारनारा मरावनारा

માંસનો સ્વાદ કરનારની શું દશા થશે, તે પણ વિચારો ?) તે વિષય રસના સ્વાદુઓ ઇન્દ્રિઓને વગ થઈ શું ફલ મેળવે તે કહે છે, ‘પૃથ્વકાસે’ આ સંસારમાં ઇન્દ્રિયથી પરવશ થયેલો મૂઢ બનીને કર્મની પરિણતિરૂપ સ્વર્ગોને વારંવાર તેવા તેવા સ્થાનોમાં તે ભોગવે, પાઠાંતરમાં ‘પૃથ્વમોહે’ છે, આ સંસારમાં મોહ તે અજ્ઞાન અથવા ચારિત્ર મોહમાં વારંવાર મૂઢ બને છે, કોણ ? ઉત્તર:-આવંતી-જે કોઈ મુઢસ્થ આ લોકમાં પેટ ભરવા પાપ આરંભ કરનારા છે તેઓ (બીજાને દુઃખ દેહને) પોતે પાછાં તેવાં દુઃખ મેળવે છે, વળી તે મુઢસ્થોને આશ્રય કરીને રહેલ આરંભ કરનારો કરાવનારો અનુમોદનારો જનેતર કે પાસથો વેષ વિહંબક સાધુ છે, તે પણ મુઢસ્થો સ્વો માફક દુઃખ ભોગવે છે, તે વતાવે છે, પણ સાવચ આરંભમાં પહેલા મુઢસ્થોમાં શરીર નિર્વાહ માટે રહેતો જૈનેતર કે પાસથો સાધુપણ આરંભજીવી હોય, તે પૂર્વે વતાવેલો દુઃખનો ભોગીયો થાય, વળી મુઢસ્થ કે જૈનેતર તો દૂર રહો, પણ જે સંસારસમુદ્રથી તરવારૂપ સમ્યક્ત્વ રત મેળવીને મોક્ષનું એક કારણ વિરતિ પરિણામ પામીને પણ જો પાપકર્મના ઉદયથી ચારિત્રને પૂરું ન પાડે તો તે પણ સાવચ અનુષ્ઠાન કરનારો બને છે, તે કહે છે ‘પૃથ્વચિ’ આ અર્હત્વ મળીત સંયમ મેળવીને રાગદ્વેષથી વ્યાકુલ બનેલો અંદરથી તપતો અથવા ઉત્કંઠા કરતો વિષયની આકાંક્ષાથી રમે છે, ? કોની સાથે ? ઉત્તર:-પાપ કલ્યોવહે વિષયરસ લેવા સાવચ અનુષ્ઠાનમાં ચિત્ત લગાડે છે, શું કરતો ? ‘અસરણ’ કામાપિ અથવા પાપકર્મથી વળતો જો કે સાવચ અનુષ્ઠાનના અશરણ છે, હતાં તેનું શરણ લેતો ભોગની ઇચ્છાવાળો અજ્ઞાન અંધકારથી હવાયેલો દહિવાળો (કામાંધ બનેલા) વારંવાર અનેક દુઃખોને ભોગવે છે, મુઢસ્થ કે જૈનેતર દૂર રહો પણ મવજ્યા (દીક્ષા) લેઈને પણ કેટલાક વેષ વિહંબકો દુરાચારોને આચરે છે, તે વતાવે છે, ‘ઈહમે’ આ મનુષ્ય એકલા ફરે છે, (ચરાય તે ચરણ અથવા ચર્યા એકલાની ચર્યા તે એક ચર્યા) તે એકલવિહારીપણું મશસ્ત અમશસ્ત એમ બે ખેદો

હે, તથા તે દ્રવ્યથી ભાવથી એમ બે મેદે હે, તેમાં દ્રવ્યથી તે મુદ્દસ્ય પાઘંડી વિગેરેનું વિષય કપાય વિગેરે માટે એકલાનું ફરવું થાય, અને ભાવથી અપશસ્ત ન હોય કારણ કે રાગ દ્વેષના અભાવથી તે એક ચર્યા હોય હે, અને રાગદ્વેષના અભાવમાં અપશસ્ત એક ચર્યા તે દ્રવ્યથી પ્રતિમા ધારણ કરેલા ગચ્છમાંથી નીકળેલા જિનકલ્પીને સંય વિગેરેના કાર્ય માટે એકલા જવું પડે તે હે, અને ભાવથી તો પ્રશસ્ત એક ચર્યા રાગ દ્વેષના વિરહથી થાય હે, તેમાં દ્રવ્યથી તથા ભાવથી એકચર્યા તે કેવલ જ્ઞાન उत्पन्न ન થયેલા તીર્થક-રોષ સંયમ લીધા પછીનો હ્રદ્મસ્થ કાલ હે, વાકીના વધા ચાર ભાંગામાં આવે હે, તેમાં પ્રથમ અપશસ્ત ' દ્રવ્ય એક ચર્યાનું ' દૃષ્ટાંત કહે હે:—પૂર્વે દેશમાં ધાન્ય પૂરક નામના સંનિવેશમાં જુવાન વયમાં દેવકુમાર જેવા રૂપવાન તાપસે ગામના નીકલવાના રસ્તા ઉપર હઠનો તપ શરૂ કર્યો, વીજા તાપસે પાસેના ગામમાં પર્વતની ગુફામાં અઠમ તપ કરીને અતાપના લેવા લાગ્યો પછી ગામમાંથી નીક-લતાં તે તાપસને ઠંડ તાપ સહેતો દેશીને લોકોએ તેના ગુણોથી રંજીત થઈને આહાર વિગેરેથી તેનું સન્માન કર્યું, લોકોએ પૂજતાં તથા સત્કાર કરતાં તે તપાસે લોકોને કહ્યું કે મારાથી પળ વીજો પહાડની ગુફાવાઝો તાપસ વધારે કષ્ટ સહન કરે હે, તેથી લોકોએ તેને વારંવાર સ્તુતિ કરતો જોઈ તેમણે તે વીજા તાપસની પળ પૂજા કરી, અને પારકાના ગુણો ગાવા દુષ્કર હે, એમ જાણીને તેનો પળ સત્કાર કર્યો. આ પ્રમાણે વન્ને માદ્દે એકલા રહીને પૂજાવા માટે તપ કર્યો, તેથી તે અપશસ્ત હે. આ પ્રમાણે વીજા પળ એક ચર્યાના દૃષ્ટાંતો યથા સંભવ વિચારી લેવા. આ પ્રમાણે સ્વચાર્ય કહેતાં સ્વચ સ્પર્શિક નિર્યુક્તિવદે નિર્યુક્તિકાર કહે હે.

ચારો ચરીયા ચરણં, ઇગદં વંજણં તહિં છક્ક। દઢવં તુ દારુ સંકમ જલ થલ ચારાદયં વહુહા ॥૨૪૬॥

ચાર (તે ચર ધાતુનો અર્થ ગતિ તથા સ્થાવાના અર્થમાં છે, તેનું ભાવમાં ચાર રુપ રૂને છે,) તથા ચર્યા શબ્દ (૩-૧-૧૦૦ ના સૂત્ર પ્રમાણે) રૂને છે, તેમ ચરણ પૂર્ણ રૂને છે, એક તે અભિન્ન, અર્થ (સમાન અર્થ) વાળા તે એકાર્થ કહેવાય છે. જેના વડે અર્થ પ્રગટ કરાય તે ળ્યંજન શબ્દ છે, અર્થાત્ ચાર, ચર્યા અને ચરણ એ ત્રણે શબ્દ એક અર્થવાળા છે, તેથી તેના જુદા નિર્ણય છ પ્રકાર છે, નામ સ્થાપના સુગમને હોડીને જ શરીર મધ્ય શરીરથી જુદો 'દ્રવ્ય ચાર' તે અડધી ગાથામાં વતાવ્યો છે, 'દ્રવ્યં તુ' તુ શબ્દનો અર્થ પુનઃ છે, દ્રવ્ય આવી રીતે યાય છે, દારુ (લાકડું) ચાલે છે, તે જલમાં તથા સ્થલમાં ચાલે છે, તેથી તે પ્રથમ કહે છે, તે લાકડું જલમાં સ્થલમાં અનેક પ્રકારે ચાલે છે, ઘટલે લાકડાનો પૂલ વિગેરે પાણીમાં રૂનાવે છે, અને સ્થલમાં સ્વાહા વિગેરે ઓલંગવા માટે લાકડાં ગોઠવે છે, તેમજ જલમાં લાકડાની નાવવડે ચલાય છે, જમીન ઉપર રથ વિગેરેથી ચલાય છે તેમજ આદિ શબ્દથી તે લાકડું મહેલ રૂનાવવા વિગેરેમાં દારુ રૂનાવવામાં કામ લાગે છે, તથા જે જે દ્રવ્ય એક દેશથી વીજા દેશમાં જવા માટે વપરાય તે દ્રવ્ય ચાર છે. હવે ક્ષેત્ર ચાર વિગેરે કહે છે,

સ્થિતં તુ જમિ સ્થિતં, કાલો કાલે જહિં મવે ચારો । માર્વામિ નાણ દંસણ, ચરણં તુ પસરથ મપસરથ ॥૩૪૭॥

જે ક્ષેત્રમાં ચાર (ચાલવાનું) કરીયે અથવા જેટલું ક્ષેત્ર ચાલીએ, તે ક્ષેત્ર ચાર કહેવાય છે, તે પ્રમાણે જે કાલમાં ચાલીએ, અથવા જેટલો કાલ ચાલીએ તે કાલ ચાર છે.

ભાવમાં ચારકે ચરણ રૂ પ્રકારનું છે, પ્રશસ્ત ચરણ અને અપ્રશસ્ત છે. તેમાં પ્રશસ્ત ચરણ તે 'જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર' છે, અને

एनाथी उलटुं अपशस्त चरण ते ग्रहस्थ अने अन्यदर्शीनीओनुं संसारी वर्तन છે. તેથી આ પ્રમાણે દ્રવ્ય વિગેરે ચાર પ્રકારનું ચરણ વતાવીને વર્તમાનમાં उपयोगीपणे સાધુનો પ્રજાસત ભાવ ચાર પ્રશ્ન દ્વારાए निर्मुक्तिकार वतावे છે.

लोगे चउविहंमी, समणस्स चउविहो कहं चारो? होई विई अहिगारो, विसेसओ खित्तकालेसुं ॥२४८॥

ચાર પ્રકારના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવરૂપ લોકમાં શ્રમ સહેનાર તે શ્રમણ (યતિ) નો કેવીરીતનો દ્રવ્યાદિ ચાર પ્રકારનો ચાર છે? उत्तर—अहीं धृति (धैर्यता) नो अधिकार छे, एटले चार प्रकारे धैर्यता राखवी.

—:- चार प्रकारनी धैर्यता -:-

द्रव्यधी धैर्यता—एटले अरस (रस रहित) तथा विरस ते तुच्छ तथा लूखुं विगेरे भोजन मळे, तो पण तेमां धैर्यता राखवी. क्षेत्र धैर्यता—एटले कुतीर्थिके लोकोने पोताना रागी वनाट्या होय, अथवा कुदरतीज लोको अभद्रक होय (तो साधुनुं बहु मान न करे तेथी) साधुए उद्वेग न करवो,

काळ धैर्यता—ते दुकाळ विगेरे मुश्किलीना वखतમાં જેવું ભોજન વિગેરે મળે, તેમાં સંતોષ રાખવો.

भाव धैर्यता—ते कोइ आक्रोश करे हांसी करे अपमान करे, तोपण क्रोधायमान न थवुं, पण विशेष करीने तो क्षेत्रकाळमां हलकापणुं होय त्यां વધારે ધૈર્યતા રાખવાની છે, કારણ કે પ્રાપ્તે તેના નિમિત્તેજ દ્રવ્ય અને ભાવમાં અધૈર્યતા થાય છે.

हवे फरीथी द्रव्यादिकना भांगाथी साधुनो चार कहे छे.

पावोवरण् अपरिग्रहे अ गुरुकुलनिसेवण् जुत्ते । उन्मगवज्जण् रागदोसविरण् य से विहरे ॥५४९॥
 ‘पापोपरतः’—एटले पापना हेतु जे सावध अनुष्ठान हिंसा, जूढ अदत्त आदान (चोरी) अने ब्रह्मचर्य भंग ए पापोथी पोने दूर रहे, तथा परिग्रह न राखे ते अपरिग्रह एटले द्रव्यचारमां पांचे महाव्रत पळवानुं बतावुं, तथा क्षेत्र चार हवे बतावे छे के-गुरु-कुल ते गुरु पास रहेवुं, तथा तेनी सेवांमां रहेवुं. एटले आखी जोदगी सुधी गुरुना उपदेश विगेरेथी (तेमनुं मन प्रसन्न करीने) चारित्र निर्मळ पाळवुं, आथी काल चार बताव्यो. के आखी जोदगी सुधी बधो काळ गुरुनी आज्ञांमां वर्तवुं.

हवे भावचार कहे छे, साधु मार्गार्थो उलटो ते उन्मार्ग छे, एटले कोई पण जातनुं कुकर्म होय तेनुं वर्जन करे, ते उन्मार्ग वर्जक छे. तथा रागद्वेषथी विरक्त बनीने ते साधु विहार करे तथा संयम अनुष्ठान योग्यरीते करे. निर्युक्तिकारे चार बताव्यो.

हवे पाहुं स्रज आश्रयी चार (चर्या) बतावे छे. तेमां पूर्वे विषय कषाय निमित्त जे एक चर्या (एकलविहार) करे. ते केवो थाय ते कहे छे. ‘से बहुकोहे’—विगेरे एटले विषयशुद्ध बनेलो इन्द्रियोने अनुकूल वर्तनारो एकलो पढेलो पतित साधु अथवा गृहस्थ होय, तेनुं बीजा माणसो अपमान करे तो ते बहु क्रोधवालो बने, तथा कोई तप विगेरेना कारणे वदन करे तो बहुमानवालो (अहं कारी) बने. तथा कुरुकुचादि (कुचेष्टा) तथा बल्क (खोटी) तपश्रया करीने बहु कपटी बने अने आ बधुं कृत्य आहार विगेरेना लोभथी करे माटे ते बहु लोभी बने, अने तेज कारणथी बहु रजवालो एटले बहु पापरूप कर्म रजवालो अथवा आरंभ विगेरेमां बहु रक्त बने तेथी बहुरत कहेवाय छे, तथा नटनी माफक भोगो (संसारि सुख) लेवा बहु वेषो धारण करे ते बहु नट कहेवाय.

તેજ પ્રમાણે ઘણા પ્રકારે શટપઠું કરે તેથી વહુ શટ કહેવાય, તથા સંસારી કલ્પના ઘણા વિચારો કરે તેથી વહુ સંકલ્પની (સંકલ્પ-વાળો) કહેવાય. એજ પ્રમાણે ચોર વિગેરેની પણ એક ચર્ચા (અપ્રશસ્તમાં) જાળવી, આવી રીતનો હોય તેની કેવી અવસ્થા થાય, તે કહે છે:—
‘આસવ’ વિગેરે—આસવો તે હિંસા વિગેરે છે, તેમાં સક્ત (સંગ) રાखે તે આસવ સક્ત કહેવાય, અર્થાત્ હિંસા વિગેરે પાપ કરનારો હોય. ‘પલિત’—તે કર્મ—તેનાવડે અવિચ્છિન્ન છે. એટલે કર્મથી અવણ્વ્ય (લેપાયલો) છે. આવીરીતે અનેક દુર્ગુણવાળો હોય, છતાં પણ પોતે (લોકોને ઠગવા) શું કહે તે કહે છે:—

હાદિય—ધર્મ ચરણ (ચારિત્ર) માટે હું હ્રદયમ કરનારો છું, એટલે પતિત સાધુ પણ એજ પ્રમાણે બોલે કે હું ચારિત્ર પાછું છું, અને તે પ્રમાણે ન પાઠવાથી કર્મ વડે લેપાય છે, અને તે સાધુ વેષધારી મોઢેથી પોતાને સાધુ વોલતો આસવોમાં વર્તીતો છતાં આજી-વિકાના ભયથી કેવી રીતે વર્તે છે. તે કહે છે. ‘મામે’—મને બીજા કોઈ પાપ કરતાં ન દેલો. યથી તે પાપ છાતાં કરે છે, અથવા તે અજ્ઞાનથી અથવા પ્રમાદના દોષથી પાપ કરે છે, વ્હી ‘સયાય’—સતત (નિરંતર) મોહનીય કર્મના હ્રદયથી અથવા અજ્ઞાનથી મૂઢ વનેલો શ્રુત અને ચારિત્ર ધર્મને જાણતો નથી, એટલે તેને ધર્મ અધર્મનો વિવેક નથી, જો આમ છે, તો શું કરવું તે કહે છે:—

અટ્ટા—વિષય કપાયોથી આર્ત (પીડાયલા) વનીને તેઓ આઠ પ્રકારનાં કર્મ વાંધવામાં કોવિદ (કુશલ) છે. પણ ધર્મ અનુષ્ઠાનમાં કુશલ નથી, [એવું શુરુ સાંભળનાર ભવ્ય જીવોને આશ્રયી કહે છે] હે જંતુઓ ! હે મનુષ્યો ! તમે જુઓ ! (મનુષ્ય ધર્મ કરવાને યોગ્ય હોવાથી મનુજ શબ્દ લીધેલ છે) હવે કયા મનુષ્યો નિરંતર ધર્મને ન સમજતાં કર્મ વન્ધમાં કુશલ છે ? તે કહે છે:—

‘જે અણુવરયા’—જે કોઈ (ચોક્કસ અમુક એમ નહીં) પણ પાપ અનુષ્ઠાનથી વિરક્ત [નિવૃત્ત] ન હોય, તેઓ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર

જે મોક્ષનો માર્ગ છે, તેજ વિદ્યા છે. તેથી ડહાટી અવિદ્યા છે, તેનાથી પણ તેઓ પરિ [વધી રીતે] વેરાણલાં છતાં મોક્ષ કહે (અર્થાત્ અજ્ઞાન દશામાં રહી કુકર્મ કરી તેનાથી મોક્ષ માને) તેઓ ધર્મને જાણતા નથી, હવે ધર્મને જાણનારો શું મેલવે તે કહે છે.

‘આવૃ-ભાવ’ આવર્ત તે સંસાર છે. તે સંસારમાં કુવાતા અરદના ન્યાયે જન્મ મરણનું ચક્રમળ કર્યા કરે છે, અને નરક વિગેરે ચાર ગતિમાં તે વારંવાર જન્મ લે છે. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે, આ પ્રમાણે લોકસારઅધ્યયનમાં પ્રથમ હેતુ સમાપ્ત થયો.

લોકસાર અધ્યયનનો બીજો હેતુ

હવે બીજો હેતુ કહે છે, તે નો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. પહેલા હેતુમાં કહ્યું કે એક પર્યાયવાલો (ત્યાગી) બનીને પણ સાવચ અનુષ્ઠાન કરનાથી તથા ચિરતિ (ચારિત્ર) ન પ્રાપ્તવાથી તેયે મુનિ ન કહેવો. આ બીજા હેતુમાં તેનાથી ડહાટો તે ચારિત્ર પાળીને પાપ અનુષ્ઠાન ત્યાગનારોજ મુનિ કહેવાય છે, તે કહે છે. આ સંબંધથી આવેલા હેતુનું પહેલું સ્ત્રવ કહે છે.

આવન્તી કેયાવન્તી લોષ અણારંભ જીવિણો તેસુ, દુરથોવરણ તં જ્ઞોસમાણે, અયં સંધીતિ
અદક્ષુ, જે દમસ્સ વિગ્ગહસ્સ અયં રવણોત્તિ અન્નેમી દ્વસ મમ્મે આરિણ્હિ પવેદ્દણ, ડહિદ્ધ
નો પમાયણ, જાણિત્તુ દુક્કલં પન્નંયં સાયં, પુઢો હંદા હહમાણવા પુઢો દુક્કલં પવેદ્દયં સે અવિ-

હિંસમાળે અળવયમાળે, પુટ્ટો ફાસે વિપળુદ્ધાપ (સૂ૦ ૧૪૬)

આ મનુષ્યલોકમાં જેઓ કેટલાક મનુષ્યો આરંભ રહિતજીવનારા છે, અહીં આરંભ પડેલે સાવધ અનુષ્ઠાન અથવા પ્રમાદીપણું છે કહું છે કે. આદાળે નિક્સ્વેવે, માસુસ્સમો અ ટાળાગમણાઈ । સર્વો પમત્તજોગો, સમણસ્સવિ હોઈ આરંભો ॥૧॥

કોઈ પણ વસ્તુ લેવી કે મુકવી, બોલવું. મલ પરઢવો, સ્થાનમાં રહેવું. અથવા જવું આવવું, આ વધું કાર્ય સાધુ જો પ્રમાદથી કરે, તો તેને આરંભ (તો દોષ) લાગે છે, પણ તેથી ડલડું તે પ્રમાદ ન કરે, તો અનારંભી કહેવાય છે, તેવું નિરારંભ જીવન ગુજારે છે, તેવા સાધુઓ સમસ્ત આરંભથી નિવૃત્ત થપ્પા છે, અને જે ગૃહસ્થીઓ પુત્રકલત્ર કે પોતાના શરીર વિગેરેના રક્ષણ માટે આરંભ કરે છે, તેમના ઉપર જીવન ગુજારે છે, તેનો માવાર્થ આ છે, કે સાવધ અનુષ્ઠાન કરનાર ગૃહસ્થો છે, તેમના આશ્રયે પોતાના દેહનો નિર્વાહ કરવાવાળા અનારંભ જીવનવાળા તે સાધુઓ હોય છે, જેમ કાદવના આધારે રહેલ છતાં કમલ નિર્લેપ હોય છે, તેમ તેઓ નિર્લેપ છે, જો એમ છે, તો શું સમજવું. તે કહે છે, આ સાવધ આરંભવાળા કર્તવ્યમાં સંકુચિત ગાત્રવાળો વને. અથવા અહીં જિનેશ્વર કહેલા ધર્મમાં રહી પાપારંભથી નિવૃત્ત થાય. પ્રશ્ન—તે શું કરે? જ૦—તે સાવધ અનુષ્ઠાનથી આવેલ (થતા) કર્મને ક્ષય કરતો મુનિ ભાવને મજે પ્રશ્ન—શું આલંચન લઈને ઉપરત થાય? જ૦—‘અવંસંધી’ વિગેરે (અવિવશિત કર્મ વતાડ્યા વિનાનો ધાતુ હોય તે પણ અકર્મક ધાતુ થાય છે. જેમકે, જો? મૃગ દોઢે છે! એમ અહીં પણ “અદ્રાક્ષીત્” ક્રિયા છતાં પણ અસંધિ એમ પ્રથમા વિભક્તિ કરી છે.) આ મત્યક્ષ નજરે દેશ્વાતો આર્યક્ષેત્ર મુકુલમાં જન્મદ્વિદ્યોની પૂરી શક્તિ ધર્મની શ્રદ્ધા તથા વૈરાગ્યલક્ષણવાળો અવસર મળ્યો છે, અથવા મિથ્યાત્વનો

ક્ષય થયો છે. અથવા મિથ્યાત્વનો હાલ તેને હૃદય નથી, ઇટલે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિના હેતુભૂત કર્મવિવર લક્ષણવાળો સંધિ [અવસર] અથવા શુભ અધ્યવસાયના જોડાણરૂપ સંધિ તને મળ્યો છે, તેને તારા આત્મામાં સ્થાપન કરેલો તું નજરે જો, ઇચ્છી હવે તું એક ક્ષણ પળ પ્રમાદ ન કરજે. વિષય વિગેરેના કારણે પ્રમાદી ન થઈશ, કયો પ્રમાદી ન થાય ? હત્તરઃ—‘જે હમસ્સ’ જે ઇટલે જેણે તલ પ્રાપ્ત કર્યું, એવા તલજ્ઞાનીને ‘જેના વઢે આઠ પ્રકારનું કર્મ’ વિશેષ કરીને ગ્રહણ થાય તે ઇન્દ્રિયોવાળું ચિત્રહ (શરીર) ઔદારિક છે, તેનો આ વર્તમાનનો સમય [ક્ષણ] સુલ્ભમાં કે દુઃસ્વમાં વીલ્યો. અને મવિલ્યમાં વીતશે. તે દરેક ક્ષણ શોધવાનો સ્વભાવ છે, તે અન્વેષી કહેવાય છે, અને તે સદા અપમત્ત રહે છે, આચાર્ય કહે છે કે આ હું નથી કહેતો પણ ‘એસમગ્ને’ આ કહેલો મોક્ષ માર્ગ આર્ય પુરુષોએ કહેલો છે. ઇટલે વધા ત્યાગવારૂપ ધર્મ (કુતીર્થ વિગેરે) થી દૂર રહી મોક્ષ કિનારે પહોંચેલા એવા તીર્થંકર ગણધરોએ પ્રકર્ષથી પૂર્વે કહેલો છે, વઢી તીર્થંકરોએ પૂર્વે કહેલો અને હવે કહેવાતો માર્ગ કહ્યો છે, ઇટલુંજ નહીં પણ તે પ્રમાણે વર્તવાનું છે. તે કહે છે. ‘ઝટિય’-સંધિ (અવસર) મળેલો જાણીને ધર્મચરણ માટે તૈયાર થયેલો તું [સાધુ] એક ક્ષણમાં પણ પ્રમાદ ન કરીશ. વઢી વીજું શું સમજવાનું છે? ને કહે છે—જાણિતું-દરેક પ્રાણીનું દુઃસ્વ અથવા તેનું મૂલ કારણ કર્મ જાણીને તથા મનને પ્રસન્ન કરનારું સુલ્ભ જાણીને તું પ્રમાદી ન થઈશ. વઢી દરેક જીવને દુઃસ્વ અથવા કર્મ જુદું છે, ઇટલુંજ નહિ પણ કર્મનું મૂલ કારણ અધ્યવસાય પણ દરેક પ્રાણીનો જુદોજ છે. તે વતાવે છે, ‘જુદો’ જેઓનો અભિપ્રાય પ્રથક્ છે તેઓ પ્રથક્ હંદવાલા કહેવાય છે. ઇટલે જુદી જુદી જાતના વન્ધના અધ્યવસાયના સ્થાનવાળા છે. તેઓ ‘હૃદ’ તે આ સંસારમાં અથવા સંજ્ઞાવાળા સંજ્ઞી લોકમાં મનુષ્યો છે. અને તેજ પ્રમાણે વીજા જીવો પણ જાણવા, અને દરેક સંજ્ઞી પ્રાણીનો જુદો જુદો સંકલ્પ હોવાથી તેના કાર્યરૂપ કર્મ પણ જુદુંજ છે, અને તેના કારણરૂપ દુઃસ્વ પણ જુદા રૂપવાળું છે, અને કારણ મેદ

થાય તો અવશ્યે કાર્ય મેદ થાય છે, તેથી પૂર્વે કહેલું ફરીયાદ કરવાવીને કહે છે, ‘પુટો’ દુઃસ્વના ઉપાદાનના મેદથી પ્રાણીઓનું દુઃસ્વ પળ જુદું જુદું વતાવું કારણ કે વધા પ્રાણીઓને પોતાના કરેલોં કર્મ મોગવવામાં ર્શ્વર (સમર્થ)પણું છે, પળ વીજાનું કરેલું પોતે ન મોગવે આવું માનીને શું કરે ? તે કહે છે, સે—તે અનારંભ જીવી સાથુ મત્યેક પ્રાણીના સુખ દુઃસ્વના અધ્યવસાયને જાણનોરો જુદા જુદા ઉપાયો વહે પ્રાણીઓની હિંસા ન કરતો તથા જુદું ન બોલતો, (સંયમ પાળે) તેમ તું પળ જો (સૂત્રમાં પ્રાકૃતના અથવા આર્ષ વચનથી ‘પર્ય’નો લોપ થયો છે. ૯ પ્રમાણે પર સ્વમાં પળ જ્યાંપદ ન લીધું હોય ત્યાં લેવું) આવીરીતે જીવહિંસા ન કરનારો વીજું શું કરે તે કહે છે, પુટો—તે પાંચ મહાવ્રતમાં સ્થિર રહીને જે પ્રમાણે સંયમ પાલક્ષની પતિજ્ઞા લીધી છે. તે પ્રમાણે પાલકામાં ઉદ્યમ કરે, અને પરિસહ ઉપસર્ગો આવતાં તેનાથી થતા શીત ઉષ્ણ વિગેરે સ્પર્શ અથવા દુઃસ્વના સ્પર્શ આવે તેને સહન કરી આકુલ ન થાય પળ સંસાર અસાર છે વિગેરે જુદી જુદી ભાવનાઓવહે (ધર્મમાં) પ્રેરે, અને પ્રેરણા તે સમ્યક્પ્રકારે સહેવું. પળ તે દુઃસ્વ પહવાથી આત્માને દુઃસ્વી ન માનવો. (બાકુલ ન થવું) પળ જે સમભાવે રહી પરીષદોને સહે, તેને શું ગુણો થાય, તે કહે છે:—

एस समिया परियाए वियाहिए, जे असत्ता पवेहिं कम्मोहिं उदाहु ते आयंका फुसंति, इति

उदाहु धीरे ते फासे पुटो अहिया सइ, से पुविं पेयं पच्छा पेयं भेउरधम्मंविद्धंसणंधम्मममुवुवं

अणिइयं असासयं चयावचइयं विपरिणामधम्मं, पासह एयं रूवसंधि (मू० १४७)

પૂર્વે કહેલો જે પરીષદોનો પ્રણોદક [સહેનારો] સમ્મક્ અથવા શમિતા શમના ભાવવાલો પર્યાય તે ચારિત્રને ગ્રહણ કરીને સમ્યક્

પર્યાયવાલો વને અથવા શપિતા (શાંતસ્વભાવી) દીક્ષાવાલો વને તેજ સ્તુત્ય થાય છે પણ બીજો નહિ, આ પ્રમાણે પરિષદ અને જ્ઞ-
સર્ગમાં અક્ષોભ્યપણું વતાવીને હવે જ્યાધિની સહન શીલતા વતાવે છે. 'જે અસત્તા' દૃષ્ટલે જેમણે કામવાસનાને દૂર કરી તૃષ્ણા અને મણિ
તથા માટીનું દેહું તથા સોનામાં સમાન ભાવ ધારણ કર્યો છે, તેવા સમતાને પામેલા મુનિઓ પાપકૃત્યોમાં અસત્ક દૃષ્ટલે પાપના ઉ-
પાદાનના અનુષ્ઠાનથી દૂર રહેલા છે, તેમને કદાચિત્ આતંક તે શીઘ્ર જીવને પણ દૂર કરે તેવા જીવલેણ શૂલ વિગેરે વ્યાધિઓ પીઢા
કરે, ત્યારે તેઓ શું કરે ? તે કહે છે. અને આ કહેનાર કોણ છે તે પણ કહે છે, ધી (બુદ્ધિ) વહે રાજે. તે ધીર પુરુષ તીર્થંકર
અથવા ગણધર છે, તેઓ કહે છે કે તેવા જીવલેણ વ્યાધિઓવહે પીઢાયલો હતાં તે દુઃસ્વના અનુભવવાળા સ્વર્ણોને સમ્યક્પ્રકારે
સહન કરે, સહન કરતાં શું વિચારે ? તે કહે છે, 'સે પૂઞ્વ'—તે સાધુ જીવ લેણ દુઃસ્વથી પીઢાતો હતાં આ પ્રમાણે વિચારે, કે પૂર્વ
પણ મેં આહુ અજ્ઞાતાવેદનીયકર્મથી ઉદયમાં આવેલું દુઃસ્વ સહન કર્યું છે, અને પછવાડે પણ મારે સહન કરવાનું છે, કારણ કે સંસાર
ઉદરના વિવરમાં રહેનારો (સંસારીજીવ) દુઃસ્વ કોઈપણ નથી કે, જેને અજ્ઞાતાવેદનીયકર્મના ઉદયમાં આવેલા વિપાકથી રોગોનાં
દુઃસ્વો ન તે ભોગવે ! વહી તેજ પ્રમાણે કેવલીપ્રથુને પણ મોહનીય વિગેરે ચાર યાતિકર્મ ક્ષય થતાં કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા હતાં
વેદનીયકર્મના સદ્ભાવથી તે અસાતા—વેદનીયકર્મનો ઉદય થવાનો સંભવ છે. તેથી જ તીર્થંકરોને પણ પ્રથમ કર્મ વંધાય; પછી સ્પષ્ટ
થાય; પછી નિયત્ત થાય; પછી નિકાચન થાય; ત્યારપછી ઉદયમાં આવતાં અવશ્યે વેદહુંવહે; પણ યોગવ્યા વિના મોક્ષ ન થાય;
તેથી અન્ય સાધુ વિગેરે પણ અજ્ઞાતાવેદનીયકર્મ ઉદય આવતાં સત્તત્કુમારચક્રવર્તી માફક મારે પણ સહન કરાહું; એવું વિચારીને
સ્વેદ ન કરવો. કહું છે કે:—

સ્વકૃતપરિણતાનાં દુર્નયનાં વિપાકઃ । પુનરપિ સહનીયોઽન્યત્ર તે નિર્મુળસ્ય । સ્વયમનુભવ-

તોઽસૌ દુઃસ્વ મોક્ષાય સદ્યો । ભવશતગતિહેતુર્જાયતેઽનિચ્છતસ્તે ॥ ૧ ॥

પોતાનાં કરેલાં દુષ્ટ કૃત્યોનો ઉદયમાં આવેલો આ વિપાક (ફળ) આવેલ છે. તે તારે મધ્યસ્થ રહીને સહન કરવો જોઈએ. તે પ્રમાણે વિપાક સહન કરતાં શીઘ્ર દુઃસ્વથી મોક્ષ (હુટકારો) થશે. પણ જો તું ભોગવવામાં સમતા નહીં રાखે તો તે વિપાક નવા સો ભવનો હેતુ થશે (ચાર ગતિમાં સેકન્ડો વાર જન્મ મરણ કરવાં પડશે) વળી આ ઔદારિક શરીર ઘળો કાઢ મુધી પણ રસાયણ વિગેરે અમૂલ્ય ઔષધોથી પોષ્યા છતાં પણ માટીના કાચા ઘડાથી પણ નિઃસારતર (તદ્વન નકામું) વધી રીતે હમેશાં નાશપામનારું છે તે વત્તાએ છે, ' મિદુર વસ્ત્ર ' અથવા પૂર્વે અને પછી પણ આ ઔદારિક શરીર હવે પછી કહેવાતા ધર્મવાલું છે, પોતાની મેલે ભેદાય તે મિદુર છે તે ધર્મવાલું જે હોય, તે મિદુર ધર્મવાલું છે, દૃઢ છે આ ઔદારિક શરીરને સારી રીતે પોષ્યું હોય, તો પણ વેદનાનો ઉદય થતાં માથું પેટ આંચ છાતી વિગેરે અવયવોમાં પોતાની મેલેજ ભેદન થાય છે, તથા હાથ પગ વિગેરે અવયવો પોતાની મેલેજ વિઘ્વંસ (શૂન્ય) થતા હોવાથી વિઘ્વંસન ધર્મવાલું છે, તથા જેમ રાત્રીના અંતે નક્કી સૂર્યોદય થાય, તે ધ્રુવ કહેવાય, પણ શરીર તેવું ન હોવાથી અધ્રુવ કહેવાય છે, તથા અપચ્યુત (નાશ ન થાય) અનુત્પન્ન (ઉત્પન્ન ન થાય) ણ્વા એક સ્થિર સ્વભાવવાળું કૂટની અંદર નિત્ય રહેલું છે, તે નિત્ય કહેવાય, પણ તેવું નિત્ય શરીર ન હોવાથી અનિત્ય છે, તથા તેવા તેવા રૂપવદે પાળીની ધારા માફક શાશ્વત હોય તેવું શરીર ન હોવાથી અશાશ્વત છે, તથા હ્રસ્વ અનુ-

કૂલ આહારના મોજનથી ધૃતિ ઉપદ્રુમ વિમેરેમાં ઔદારિકશરીર વર્ગનાના પરમાણુના ઉપચયથી ચય તથા ઘટવાથી અપચય છે; એવા ધર્મવાલું હોવાથી અયાપચયિક છે, ઇથીજ વિવિધ પરિણામવાલું છે, તેથી તે વિપરિણામ ધર્મવાલું છે, જો આવી રીતે શરીર નાશ-વંત છે, તો તે શરીર ઉપર શું અનુબન્ધ (મમત્વ) હોય ? અને કદ રીતે મૂર્છા હોય ? તેથી આ શરીરવડે કુશલ (ધર્મ) અનુષ્ઠાન વિના વીજી કોઈ પણ રીતે સફલતા નથી; તે કહે છે:—

પાસહ આ રુપસંધિ (યોગ્ય અવસર) ને જુઓ ! કે નાશવંત ધર્મથી ઘેરાયલું આ ઔદારિક શરીર છે, તેમાં પાંચે इन्द्रियोની સંપૂર્ણ જાતિકના લાભનો અવસર છે, અને તે દેવીને જુદા જુદા રોગોથી ઉત્પન્ન થયેલા સ્પર્શોના દુઃસ્વનો ઉત્તમ સાધુ સહન કરે, આ મમાણે (હૃદયચક્ષુથી) દેવનારને શું થાયે, તે કહે છે:—

સમુપેહ માણસ ઇક્રાયયણરયસસ ઇહ વિપ્પ મુક્કસસ નરિથ મમો વિરયસસ સ્તિવેમિ (સૂ૦ ૧૪૮)

સામી રીતે દેવતાતાને આ મેદુર ધર્મવાલું શરીર છે, એવું વિચારતાં તેને મર્ત્ય નથી. અર્થાત્ ચાર ગતિમાં ભ્રમણ નથી. તે કહે છે. ઇટલે આ આત્મને વધા પાપારંભોથી મર્યાદામાં લેવાય (કર્મજે રચાય) અથવા કુશલ (ધર્મ) અનુષ્ઠાનમાં ઉચ્ચમવાલો કરાય, તો તે આયતન કહેવાય અને તે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર એ ત્રણમાં એક રુપે હોય તો તે એકાયતન છે, અને તેમાં રમણતા કરે તો આત્મા અકાયતનરત છે, તેવા નિસ્પૃહી જ્ઞાની મુનિ ‘ઇહ’ આ શરીર અથવા આ જન્મમાં વિવિધ ઉત્તમ ભાવનાઓવડે શરીરના અનુબન્ધથી મુકાય, તે વિમુક્ત છે, તેને નરકતિર્યંચ મનુષ્ય ગતિમાં ભ્રમણ નથી, તેમજ વર્તમાનકાલ વતાવવાથી મવિહયમાં પણ ભ્રમણ નથી

એમ કહું, અથવા તેજ જન્મમાં વધા (આઠે) કર્મનો ક્ષય થવાથી તેને નરકાદિ માર્ગ નથી. પ્રશ્ન:-કોને ! જ:-જે હિંસા વિગેરે આશ્રવ દ્વારોથી નિવૃત્ત છે. તેને સંસાર ભ્રમણ નથી. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે કે હું મારી સ્વકલ્પનાથી નથી કહેતો પણ જે વીર વર્ધમાનસ્વામીએ દિવ્ય જ્ઞાનવદે જાણીને વચનથી કહું તે હું તપને કહું છું. આ પ્રમાણે વિરત તે સુનિ છે, એમ કહું, હવે અવિરત-વાદી તે પરિગ્રહવાળો છે, એમ પૂર્વે કહેલું, તે સિદ્ધ કરે છે:-

આવંતિ કેયાવંતી લોગંસિ પરિગ્રહાવંતી, સે અપ્પં વાજહું વા અણું વા થૂલં વા ચિત્તમંતં વા અચિત્તમંતં વા એસુ ચેવ પરિગ્રહાવંતી, એતદેવ એગિંસિ મહ્ભમયં ભવહ, લોગ વિતં ચ પં

उवेहाए, एएसंगे अवियाणओ (सू० १४९)

જે કોઈ મનુષ્યો આ લોકમાં પરિગ્રહયુક્ત છે તેમની પાસે આવી રીતનો પરિગ્રહ છે, ‘સે અપ્પં વા’ જે પરિગ્રહાય (લેવાય) તે પરિગ્રહ છે તે અલ્પ (થોડો) હોય, જેમ હોકરારને રમાવાની કોઢીઓ, વિગેરે અથવા ધનધાન્ય, સોનું, ગામ, દેશ, વિગેરે ઘણો પરિગ્રહ હોય; અથવા તુળ, લાકડું વિગેરે મૂલ્યથી અણું (ઓછી કિંમતનું) હોય; અથવા પ્રમાણ (કદમાં) નાનું વસ્ત્ર (હીરો) વિગેરે ગ્રહ હોય; અથવા મૂલ્યથી તથા પ્રમાણથી સ્પૃઠ્ઠ (મોટું) દ્રાથી ઘોડા વિગેરે હોય; અને આ વસ્તુઓ સચિત્ત અથવા અચિત્ત હોય. આ હોય; અથવા મૂલ્યથી તથા પ્રમાણથી સ્પૃઠ્ઠ (મોટું) દ્રાથી ઘોડા વિગેરે હોય; અને આ વસ્તુઓ સચિત્ત અથવા અચિત્ત હોય. આ વતાવેલા પરિગ્રહવદે પરિગ્રહવાળા વનીને એ પરિગ્રહ રાસનારા ગૃહસ્થીઓ સાથેજ વેપયારી સાધુઓ રહેનારા હોય. (જેમકે ગૃહસ્થનું ઘર અને વેપયારી મઠ કે સ્વમાલિકીનો ઉપાશ્રય તથા ગૃહસ્થને ધન તેમ વેપયારીનું દ્રવ્ય, તથા ગૃહસ્થને નોકર-ચાકરને વેટા-વેટીનો

પરિવાર. તેમ વેષધારીને નોકર-ચાકર અને ચેલા-ચેલીનો ઢ્યવસાય આ મમત્વભાવે પરિગ્રહ છે.)

અથવા આ છ જીવનિકાયમાંજ અથવા વિષયભૂત [વસ્તુરૂપ] થોડું વિગેરે જે દ્રવ્ય કહું; તેમાંમૂર્છા કરતાં પરિગ્રહધારી વને છે. તેજ પ્રમાણે અવિરત [સંસારી] રહ્યા છતાં હું વિરત છું, એવું બોલતો અલપ-પરિગ્રહ રાત્રવાથી પણ પરિગ્રહધારી વને છે. એજ પ્રમાણે બીજાં વ્રતોમાં પણ જાણવું. કારણકે તેણે આસ્રવોતું નિવારણ ન કરવાથી એક દેશ (થોડો) અપરાધ કરવાથી પણ સંપૂર્ણ અપરાધ-પણાનો સંભવ થાય છે.

ઢાંકા-જો, આ પ્રમાણે અલપ-પરિગ્રહ પણ રાત્રવાથી પરિગ્રહપણું થાય છે. તો. હાથમાં ભોજન કરનારા દિગમ્બર-[વસ્ત્રરહિત] તથા સરજસ્ક વોટિક વિગેરે જે છે, તેઓ અપરિગ્રહવાળા મુનિ થશે. કારણકે, તેમને તેવા થોડા પરિગ્રહનો પણ અભાવ છે.

આચાર્યનું સમાધાન—તેમ નથી; કારણકે, ‘પરિગ્રહોનો અભાવ છે.’ એ હેતુ અપસિદ્ધ [જૂઠો] છે. સાંખ્યો સરજસ્કને અસ્થિ વિગેરેનો પરિગ્રહ છે, અને વોટિકોને પીચ્છી વિગેરેનો પરિગ્રહ છે. આ (વાહ્ય પરિગ્રહ છે,) તથા અંદરનો પરિગ્રહ પણ છે. કારણકે, શરીરધારી છે, તથા આહાર વિગેરે પરિગ્રહ તેમને વિષયમાન છે.

ધર્મને ટેકો આપવારૂપ તે હોવાથી નિર્દોષ છે એમ કહેશો; તો, અમને પણ તે સમાનજ છે. તો પછી, દિગમ્બર (નગ્નપણાના) આગ્રહનો કદાગ્રહ શા માટે જોઈએ? હવે, જે અલપ (થોડો) વિગેરે પણ પરિગ્રહ રાત્રે છે, અને અપરિગ્રહપણાનો અભિમાન રાત્રે છે, તેમનો આહાર શરીર વિગેરે મોટા અનર્થને માટે થાય છે, તે વતાવે છે ‘એત દેવ’ એ અલપબહુપણા વિગેરેના પરિગ્રહવદે કેટલાકને પરિગ્રહપણું નરકાદિ ગમનના હેતુપણાથી અથવા વધાને તેનો અવિશ્વાસ થતો હોવાથી મહાભયરૂપ થાય છે, કારણકે આ પ્રકૃતિ

(સ્વમાવ) પરિગ્રહની છે, અથવા ને પરિગ્રહધારી પોતે વધાર્થો ચમકે છે. [કે મારો પરિગ્રહ કોઈ ન લઈ લે !] અથવા દિગમ્બરને આ શરીર નમાવવા આહારાદિક લેવા વીજું અલ્પ પાત્ર ત્વક્ષાણ (કપડું) વિગેરે રૂપ ધર્મોપકરણના અભાવથી મુહસ્થના ઘસમાં આહાર વાપરતાં સમ્યગ્-હવાયના અમાવથી અવિધિષ્-અશુદ્ધ આહાર વિગેરે સ્વાતાં કર્મવન્ધથી હત્પન્ન થઈ મહાભયનો હેતુ હોવાથી મહાભય છે, તથા આ ધર્મ શરીરને વધી રીતે આહ્વાદન (હાંકવાના) અમાવથી વીમત્સ હોવાથી વીજાઓને મહા ભયરૂપ છે.

આ પ્રમાણે પરિગ્રહ મહાભય છે, તેથી કહે છે કે ‘લોગ’-અસંયત લોકનું અલ્પ વિગેરે વિશેષવાહું દ્રવ્ય તેને મહાભયરૂપ છે, (સૂત્રમાં ચ શબ્દ પુનઃ ના અર્થમાં છે, ણું વાક્યની શોભા માટે છે) અથવા લોક વિત્તને વદલે લોકકૃત લઈએ તો આહાર ભય મૈથુન પરિગ્રહ સંજ્ઞાવાહું લોકકૃત છે. તે લોકનું વલણ મોટા ભયને માટે છે. એવું ઉત્તમ સાધુએ જ પરિજ્ઞાવડે જાણીને પ્રત્યાભ્યાસ પરિજ્ઞાવડે તે લોકોની સંસારી વેષ્ટાઓને ત્યાગી દેવી, તે ત્યાગનારને શું થાય, તે કહે છે, ‘એસંગે’-એ થોડું ઘણું દ્રવ્ય સંગ્રહ કરવાનું અથવા શરીર આહાર વિગેરેની મૂર્છાને ન કરવાથી તે પરિગ્રહ રાત્રવાથી થતું દુઃખ તે સાધુને ન થાય વઠી:—

સે સુપહિબુઠ્ઠં સૂવળીયંતિ નક્ષા પુરિસા પરમચક્ષુઃ વિપરિક્રમમા, એસુ ચેવ વંમચેરં તિવેમિ,
સે સુયં ચ મે અહ્ઝરથયં ચ મે-વધપમુક્ષો અહ્ઝરથેવ, રરથ વિરણ અણગારે દોરાહયં તિ-
તિવ્રણ, પમત્તે નહિયા પાસ, અપમત્તો પરિવણ, એયં મોણં સમ્મં અણુવાસિજ્ઞાસિ તિવેમિ

(સુ૦ ૧૫૦) લોકસારઅધ્યયને દ્વિતીયોદ્દેશકઃ ॥૫-૨॥

સે૦—તે પરિગ્રહ હોઢનારને સારીરીતે પ્રતિવદ્ધ તથા સારી રીતે ઉપનીત જ્ઞાન વિગેરે છે, (પરિગ્રહ હોઢનારને સારીરીતે ત્રણ રત્નોની પ્રાપ્તિ છે) एवું જાણીને ગુરુ કહે છે, હે માનવ ! તું પરમ જ્ઞાન ચક્ષુવાલો બનીને અથવા મોક્ષની ઇકદ્વિદ્વાલો બનીને જુદી જુદી જાતના તપ અનુષ્ઠાનની વિધિવદ્ધે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં પરાક્રમ કર' જ્ઞા માટે આ પરાક્રમ કરવાનો ઉપદેશ કરે છે ? 'एषुस्वेव' જેઓ આ પરિગ્રહથી વિરક્ત બનીને પરમ ચક્ષુવાલ થયા છે, તેઓમાંજ પરમાર્થથી બ્રહ્મચર્ય છે, પેળ વીજામાં નથી, કારણકે બ્રહ્મ-ચર્યની નવવાહ વીજામાં નથી, અથવા બ્રહ્મચર્ય નામનો આ શ્રુતસ્કંધ છે, અને તેનું વાચ્ય પળ બ્રહ્મચર્ય છે, તે આ બ્રહ્મચર્ય પરિગ્રહ ન રાત્રનારાઓમાંજ છે. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે, કે મેં કહું, અને હવે કહીશ, તે વધું સર્વજ્ઞના ઉપદેશથી કહું છું, તે વતાવે છે, 'સેસુઅંચમે'—જે જે કહું, અને જે હવેકહીશ, તે મેં તીર્થંકર પાસે સાંમલ્યું છે, અને તે પ્રમાણે મારા આત્મામાં સ્થિર થયું, માટે અધ્યાત્મ છે, एटले મારા ચિત્તમાં પળ નેજ પ્રમાણે છે, શું છે ? તે વતાવે છે, વન્યથી મોક્ષ તે વન્ય પ્રમોક્ષ છે, તે અધ્યાત્મમાંજ છે, અને અધ્યાત્મ તે બ્રહ્મચર્ય છે, બ્રહ્મચર્યવાળાનો મોક્ષ છે. વલી इत्थ આ પરિગ્રહ રાત્રવાથી વિરત તેહે, પ્ર૦—કોણ છે ? હ૦—જેને મુહ નથી તે અળગાર છે, તે સાધુ દીર્ઘરાત્ર (આત્મી જીંદગી) સુધી પરિગ્રહના અભાવવાલો બનીને ખૂલ તરસ વિગેરેનાં આવેલાં કષ્ટોને સહન કરે, વલી ગુરુઉપદેશ કરે છે, 'प्रमत्ते'—વિષયો વિગેરે પ્રમાદોથી ધર્મથી વિમુલ્ક થएला મુહસ્થો તથા વેષધારીઓને તું જો, દેશીને શું કરવું ? તે કહે છે:—અપ્રમત બનીને સંયમ—અનુષ્ઠાનમાં યત્ન કરે. વલી, 'एयम्' આ પૂર્વે કહેલું સંયમ—અનુષ્ઠાન મુનિનું સર્વ સ્વમૌન છે. તે સર્વજ્ઞનું કહેલું છે, તે સારીરીતે પાલવું આ પ્રમાણે હું કહું છું.

ત્રીજો ઉદ્દેશો.

હવે ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે. તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે:—ત્રીજા ઉદ્દેશામાં કહું કે:—અવિરતવાદી તે પરિગ્રહવાળો છે, અને આ ત્રીજા ઉદ્દેશામાં તેથી ઊલટું કહે છે. આ પ્રમાણે સંવન્ધથી આવેલા આ ઉદ્દેશાનું પહેલું સૂત્ર કહે છે.

આવંતી કેયાવંતી, લોયંસિ અપરિગ્રહાવંતી एएसु चैव अपरिग्राहावन्ती, सुच्चा बहं मेहावी
पंडियाण निसामिया समियाए धम्मं आरिण्हिं पवेइए जहिरथ मए संधी झोसिए एवमन्नरथ

સંધી દુજોસણ મવહ, તમ્હા વોમિ નો નિહણિજ વોરિયં (સુ. ૧૫૫)

આલોકમાં જે કોઈ પરિગ્રહવાળા વિરત સાધુઓ છે, તે વધાણ આ અલ્પ વિગેરે દ્રવ્ય છોડે; છતે અપરિગ્રહધારી મુનિ વને છે, અથવા છ જીવનીકામમાં મમત્ત્વભાવ તજવાથી અપરિગ્રહધારી થાય છે.

પ્ર:—ટીક. પળ, અપરિગ્રહભાવ કેવી રીતે વને ? તે કહે છે. ‘સોચ્ચા વર્હતિ’ (ત્રીજી વિમત્તિકિના અર્થમાં પ્રથમ વિમત્તિકિ છે, તેથી) વાળી તે આ તીર્થકરે કહેલા આગમરૂપ—આજ્ઞાને સાંખ્યીને મેધાવી (મર્યાદામાં રહેલો) શ્રુતજ્ઞાન મળેલો હેયઙ્ગપાદ્યને સમજી તત્ત્વ ગ્રહણ કરાવાની પ્રવૃત્તિ જાણનારો વને; તથા, પંડિત તે ગણધર આચાર્ય વિગેરેનાં વિધિ નિયમરૂપ—વચનોને સાંખ્યી સચિત્ત—અચિત્ત વસ્તુનો જાણ બની તેના પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી અપરિગ્રહી વને પ્ર:—ટીક તેમ હશે; પળ, નિરાવરણ જ્ઞાન, ઉત્પન્ન થઈ તીર્થકરોનો વ્યયે સમયે વાળીનો યોગ (ઉપદેશ) થાય છે, કે અમે સાંખ્યીય ?

उत्तरः—धर्मकथाना अवसरमां, प्रः—तेओए केवो धर्म कह्यो ? एवी शंका दूर करवा कहे छे. 'समिय' समता एटले, शत्रु-मित्रमां समभाव राखवो; तेनावडे आर्गोए धर्म कहेछो छे. कहुं छे केः—

जो चंदणेण बाहुं, आलिंपइ वासिणाव तच्छेति । संशुणइ जोअणिंदति, महसिणो तरथ समभावा ॥१॥

. जे कोइ भक्तिथी मुनिने भुजा उपर चंदननो लेप करे, अथवा वांसलाथी चापडी छोले, अथवा कोइ स्तुति करे, कोइ निंदे, तो पण ते मुनि वधा जीवो उपर समभाव राखे छे. (तेज महर्षि छे) अथवा आर्य एटले देशथी भाषाथी के उत्तम आचरणार्थी तेओ आर्य (सुधरेला) छे, ते वधा उपर भगवाने समभाव राखी उपदेश आपेलो छे. तेज कहुं, छे केः—

जहा पुणरस करथइ, तहा तुच्छस्स करथइ—विगेरे

जेम पुण्यवानने धर्म संभळावे, तेम तुच्छने पण धर्म संभळावे अथवा शमि (शम शांतिधारक) नो भाव ते शमिता ते शांत हृदय राखीने वधा हेय धर्म (कुरीवाजो) ने त्यागवाथी आर्य बनेला तेमणे प्रकर्षथी अथवा प्रथमथी आ धर्म कह्यो छे अर्थात् पांचे इन्द्रियो तथा मनने कबजे करवा वडे (केवलज्ञान म स करी) तीर्थकरोए धर्म कह्यो. ठीक एम हशे, तेवीरीते बीजाओए पण पोताना अभिप्राय प्रमाणे धर्मो कहा छेज, आवी शंका थाय, ते दूर करवा आचार्य कहे छे, के तेम नहीं. आ धर्म भगवानेज कह्यो छे, ते कहे छे, 'जहेत्थ' विगेरे देवता अने मनुष्यनी समामां भगवाने आ प्रमाणे कहुं, जेम में अहीं ज्ञान विगेरे मोक्ष संधि (अवसर) सेवन कर्यो छे, अथवा आ ज्ञानदर्शन चारित्ररूप मोक्षमां, मां अथवा समभावरूपमां तथा इन्द्रिय नोइन्द्रियना उपशममां में

મોક્ષાધિભલાધી વની પોતાની મેઝન સંઘાય (તે સંધિ) અથવા જે કર્મસંતતિ વન્યાય અને એક ભવથી વીજા ભવમાં સાથે જાય તે આઠ પ્રકારના કર્મસંતતિરૂપ છે. તેને ક્ષય કરી મેં (તીર્થકરોએ) ધર્મ કહ્યો. તેજ મોક્ષ માગ છે, પણ વીજો નહીં. તે કહે છે જેમ મેં અહીં કર્મસમૂહ (સંધિ) તોડ્યો. તેમ અન્યત્ર વીજા અન્ય તીર્થી કે કહેલા મોક્ષમાર્ગમાં કર્મસંતતિરૂપ સંધિ દુઃક્ષય તે દુઃસ્વે કરીને ક્ષય થાય તેમ છે, કારણ કે તે અસમીचीનપણે હોવાથી તેમાં સ્વરા ઉપાયનો અભાવ છે.

જો જિનેશ્વરે અહીં કર્મ સંધિ તોડ્યો છે, તો શું સમજવું તે કહે છે, જેમ આજ માર્ગમાં રહીને ઉત્ક્રુહ તપશ્ચર્યાવહે મેં કર્મ સ્વપાવું, તેજ પ્રમાણે અન્ય મુમુક્ષુ પણ સંયમ અનુષ્ઠાનમાં તથા તપમાં પોતાની શક્તિને યોજે, પણ પ્રમાદ ન કરે, સુધર્મસ્થામીએ પોતાના શિલ્પને કહું, કે આ પ્રમાણે પરમ કારણ્યથી મીંજાયેલા હૃદયવાળા અને પરહિતનો એક ઉપદેશ દેનારા શ્રીવીરવર્ધમાનસ્થામીએ અમને કહું છે. પ્રશ્ન વયો માણસ એવી ક્રિયા કરનારો થાય ? તે કહે છે.

જે પુત્રુદાદૈ નો પચ્છા નિવાદૈ, જે પુત્રુદાદૈ પચ્છા નિવાદૈ, જે નો પુત્રુદાદાનો પચ્છા નિવાદૈ

સેઽવિ તારિસિષ્ સિયા, જે પરિજ્ઞાય લોગમન્ને સયંતિ ॥ સુ૦ ૧૫૨ ॥

જે કોઈએ સંસારનો (અસ્થિર) સ્વભાવ જાણવાવહે ધર્મ ચરણમાં એક તત્પર મનવાળો વનીને પ્રથમથી દીક્ષાના અવસરે સંયમ અનુષ્ઠાન કરવાને તૈયાર થણો હોય તે ‘પૂર્વોત્થાયી’ છે, અને પછીથી શ્રદ્ધા તથા સંવેગથી વિશેષથી વધતા પરિણામવાળો હોય, તો તે ચારિત્રથી શ્રદ્ધ થતો નથી, (પઢવાના સ્વભાવવાળો તે નિપાતી છે. એટલે ચારિત્ર લેઈને નિપાત કરે તે નિપાતી છે, આવો નિપાતી

ન હોય તે નોતિપાતી કહેવાય) ઘટલે સિંહપણે ધરથી નીકળી દીક્ષા છે, અને લીધા પછી સિંહ માફક પાકે, તે ગણધર ભગવંત જેવા પહેલા ભાંગામાં સાધુ જાળવા.

વીજો ભાંગો સૂત્રવદે વતાવે છે, પહેલાં ચારિત્ર છે તે પૂર્વોત્થાયી પછી કર્મ પરિણતિના વિચિત્રવળાથી તેવી ભવિતવ્યતાના કારણે નંદિષેણ માફક પડી જાય (ચારિત્ર મૂકી દે) અને કોઈ તો ગોષ્ઠામાહિલ માફક સમ્યગ્દર્શનથી પણ દૂર થાય.

ત્રીજા ભાંગામાં અભાવ હોવાથી લીધો નથી, તે આ છે, 'જેનો પુત્રુદ્યાયી પચ્છાનિવાતી' ઘટલે પૂર્વે દીક્ષા છે, તો પછી નિપાત કે અનિપાત કહેવાય. ધર્મવાલો હોય, તો ધર્મની ચિંતા કહેવાય, પણ દીક્ષા લીધાનો જ નિષેધ હોય તો દીક્ષામાં રહ્યો, કે ગયો, તેની ચિંતા જ તે સંબંધી દૂર રહી, ચોથો ભાંગો વતાવે છે.

જેણે પૂર્વે દીક્ષા લીધી નથી; તે પાછલથી પડતો નથી, તે અવિરત ઘટલે, ગૃહસ્થ જાળવો; તેને સમ્યગ્ વિરતિના અભાવથી પોતે દીક્ષા લેતો નથી; અને દીક્ષા લીધા પછી જ પડવાનો સંભવ થાય; પણ, દીક્ષા લીધા વિના તેનો સંભવ ન હોવાથી પડતો નથી; અથવા તે ભાંગામાં શાક્યમત વિગેરેના સાધુઓ જાળવા. ક.રણ કે તેમનામાં ચારિત્ર લેવું અને મુકીદેવું એ જૈન સીતિય વજ્રેનો અભાવ છે. શંકા:—ગૃહસ્થો ચોથા ભાંગામાં છે તે ચોલવું યોગ્ય છે, કારણકે તેમનામાં સાવચ-અનુષ્ઠાન છે, અને દિક્ષા ન લેવાથી મહાવ્રતને લેવાની પ્રતિજ્ઞારૂપ—મંદીર (મેરુ) પર્વતના આરોપ (ચંડના)ના અભાવથી પડવાનો અભાવ છે. પણ શાક્યમત વિગેરેને દીક્ષા લેવાથી પડવાનો સંભવ છે, તો કેવી રીતે પડવાનો અભાવ ન હોય ?

ઉત્તર:—'સોપિ'—તે શાક્યાદિ સાધુ સાધુસમુદાયને પણ પંચમહાવ્રતમારના આરોપણના અભાવથી તથા તેમનાં અનુષ્ઠાન

સાવધ વ્યાપારવાળાં હોવાથી પૂર્વોત્થાયી નથી, તેમ દીક્ષાના અભાવથી પશ્ચાત્ નિપાતા પળ નથી તેથી તેથી તે મુહસ્થ સમાનજ છે, કારણ કે તે વન્નેમાં આસ્રવદારોનું રોકળ નથી, અથવા હતાથી રાજાને મારનારા વિનય સ્વ સાધુ જેવો કપટી ચોથે ભાંગે છે. તેજ પ્રમાણે વીજા પળ જેઓ સાવધ અનુષ્ઠાન કરનારા છે. તે પળ નેવાજ છે, તે વતાવે છે. જેઓ સ્વયૂથ્યા (જૈન મતના) પાસત્યા (પતિત સાધુ વિગેરે વન્ને પ્રકારની પરિજ્ઞાવહે લોકસ્થરૂપને જાણી (વ્રત સમજીને લેઈને) પાછા શંધવા રંધાવવા માટે તેજ લોક (મુહસ્થો)ને આશ્રયે રહે છે, અથવા મુહસ્થને શોધે છે (તેના ઉપર મમત્વ કરી આધાકર્મી આદાર લે છે.) તેઓ પળ મુહસ્થ સરવાજ જાણવા, આ પોતાની હુદ્દિથી નહીં પળ જ્ઞાલ્પકારનું વચન છે, તે વતાવે છે:—

एयं नियाय मुणिणा पवेइयं, इह आणाकंखी पंडिए अणिहे, पुद्वावररा ग्रंजयमाणे, सया सोलं सुपेहाए
सुणिया भवे अकामे अझंझे, इमेण चेव जुज्झाहि, किं ते जुज्झेण बज्झओ ? ॥ सू० १५३ ॥

एतद्—जे उत्थान निपात विगैरे पूर्वे वतावुं. ते केवल ज्ञानना अवलोकनवहे जाणीने तीर्थकरे कहुं हे, अने आ वीजुं कहुं हे, 'इह' आ मौनींद्र पवचनमां रहेलो तथा तीर्थकरना उपदेशने सांभळवानी इच्छावाळो ते, आज्ञाकांक्षी आगमना अनुसार पट्टति करनारो हे. प्रः—कोण एवो हे ? उः—सद्—असद्ना विवेकने जाणनारो तथा स्नेहरहित रागद्वेषशी प्रमुक्त रातदिवस गुरुनी आज्ञामां रहेनारो यत्नवाळो थाय; ते वतावे हे. रात्रिना पहेला पहोरे तथा छेला पहोरे सदाचारशी वर्ते; अने वचला वे पहोरमां यथोक्तविधि निद्रा ले, अने वैरात्रादिक (म्लानार्थ—चिंतन) करे. आ प्रमाणे रात्रिनी यत्ना वतावशी दिवसहुं पળ समजी लेवुं कारणके,

આદિઅંત લેવાથી મધ્યનું અવશ્ય આવી જાય છે. 'કિં ચ' વળી 'સદા' સર્વકાલ ૧૮૦૦૦ મેદવાલું શીલવ્રત અથવા સંયમ પાકે; અથવા શીલ ચાર પ્રકારનું છે. મહાવ્રતને સારીરીતે પાલવાં, ત્રણ ગુણિઓ પાઢવી.

પાંચ હિન્દ્રિયોનું દમન કરવું; કષાયનો નિગ્રહ કરવો. આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારનું શીલ વિચારીને મોક્ષના અંગપણે પાલન કરજે; પણ એક નીમેષ (આંતરને પ્રકવાનો કાઢ) માત્ર પણ પ્રમાદિવશ ન થઈશ. પ્ર:—કયો પ્રાણસ શીલનો સંમેક્ષક થાય ? તે કહે છે:—

જે શીલનાં રક્ષણનું ફલ (મોક્ષગમન) છે, તથા કુશીલ સેવાનું ફલ નરકગમન વિગેરે આગમથી જાણે છે, તે ગીતાર્થસાધુ 'અકામ'—ઈચ્છા મદન કામ (સંસારી વાસના)રહિત વને, તથા તેને ક્ષણ (માયા અથવા લોભ ઇચ્છા) ન હોય, તેથી અક્ષંજ કહેવાય, અને કામ તથા ક્ષંજાનો પ્રતિષેધ કરવાથી મોહનીયના હૃદયનો પ્રતિષેધ કર્યો, અને તેના પ્રતિષેધથી શીલવાલો વને, એનો ભાવાર્થ આ છે, કે ધર્મ સાંપડીને અકામ (સુશીલ) થાય, અને અક્ષંજ થવાથી અમાયી થાય, આ વ્રતે ગુણથી ઉત્તર ગુણ લીધા, અને તે ઉપલક્ષણથી મૂલગુણ (મહાવ્રત) પણ લીધાં, તેથી અહિંસક સત્યવાદી પણ થાય, વિગેરે સમની લેવું.

શંકા.—જીવથી શરીર જુદું છે, આવી ભાવના ભાવનાર તથા પોતાનું વલ વીર્ય ગોપલ્યા વિના ધર્મ કરનાર ૧૮૦૦૦ શીલોંગ ધારણ કરનારને તથા ઉપદેશમાં કહેવા મુજબ વ્રતવા છતાં પણ પ્રારો સર્વથા કર્મમલ દૂર નથી થયો, તેથી તમે તેનું અસાધારણ કારણ કહો ! કે જેના વ્રટે હું શીલ સંપૂર્ણ કર્મમલ કલંકથી રહિત થાઉં, હું આપના ઉપદેશથી સિંહ સાથે પણ મુદ્ધ કરીશ, કારણ કે કર્મ ક્ષય કરવા માટે હું તૈયાર થયો છું, તેથી કેંઈ પણ મને અશક્ય નથી

તેનો ઉત્તર મૂત્રકાર આપે છે, હિન્દ્રિય તથા મનરૂપ ઔદારિક શરીરવ્રટે તું મુદ્ધ કર, કારણકે તે વિષયમુત્રવત્તો પિપાસુ વની

स्वेच्छाए चाली तारुं अहित करे छे, तेथी एनेज सुमार्गे चालीने वश कर, बीजा बाह्य रात्रु साये युद्ध करवानी श्री जरर छे ? अंदर रहेला तारा छ रिपुनो जय करवाथी वयुं कार्य सिद्ध थरो, तेथी बीजुं कंड पण वयारे दुष्कर नथी पण आज संयम विगेरे सामग्री अगाध संसारसमुद्रमां भटकता जीवने करोडो करोडो (हजारो) भवे पण मळवी दुर्लभ छे ! ते सूत्रकार बतावे छे:—

जुद्धारिहं खलु दुल्लहं, जहित्य कुसलेहिं परिज्ञाविवेगे भासिए, चुए हु बाले गल्भमाइसु रज्जइ,
अस्सिं चैयं पवुच्चइ, रूवंसि वा छणंसि वा, से हु एगे संविद्धपहे सुणी, अन्नहा लोगमुवेह-
माणे, इय कम्म परिणाय सबसो से न हिंसइ, संजमई नो पगल्भइ, उवेहमाणो पत्तेयं सायं,
वणणाएसो नारभे कंचणं सबलोए एगएपमुहे विदिसएइन्ने निविणचारी अरए पयासु ॥१५४॥

आ औदारिक शरीर भाव युद्ध करवाने योग्य छे, (खलु शब्द निश्चयना अर्थमां छे, अने ते भिन्न क्रमवाळो छे) ते खरेखर दुर्लभज छे, अर्थात् ते दुःखधीज प्राप्त थाय छे, कहुं छे के:—

ननु पुनरिदमतिदुर्लभमगाधसंसारजलधिविभ्रष्टम्, मानुष्यं खद्योतकतडिल्लताविलसितप्रतिमम् ॥ १ ॥

आ अति दुर्लभ मनुष्यपणुं अगाध संसारसमुद्रमां पडेलाने खरजुवा (अगीयो कीडो) जेवुं के बीजलीना झवकारा जेवुं थोडो काल रहेनारुं मकेछुं छे ! विगेरे समजवुं जोइए.

અથવા વીજી પ્રતિમાં ‘જુદારિયં ચ દુહ્લહં’ પાઠ છે, તેમાં સંગ્રામ (લઢાઈનું) યુદ્ધ અનાર્ય [જંગલીપણાંતું] છે, અને પરિપઠ વિગેરેથી લઢવું તે આર્ય યુદ્ધ છે, તેથી તે દુર્લભ છે. માટે હે શિષ્ય ! તેની સાથે યુદ્ધ કર, તેથી તારાં વધાં કર્મના ક્ષયરૂપ-મોક્ષ થોડા વચ્ચતમાં જ થશે; અને તેથી ભાવયુદ્ધ કરવા યોગ્ય ઔદારિક-શરીર મેલગીને કોઈક મનુષ્ય તો, તેજ ભવે મરુદેવી માફક વધાં કર્મનો ક્ષય કરે છે, કોઈ તો, ભરત રાજા માફક (પૂર્વ ભવો આશ્રયી) સાત આઠ ભવમાં મોક્ષ મેલવે છે, અને કોઈ તો અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન થયા પછી મોઢા મેલવે છે, પણ અપર (અમલી) મોક્ષે નહીં જાય જા માટે ? તે કહે છે, જેમ જે પ્રકારે આ સંસારમાં કુશલ તીર્થ-કરોણ પરિજ્ઞા વિવેક (પરિજ્ઞાન વિશિષ્ટતા) કોઈનો કંઈ પણ અધ્યવસાય સંસારનો વિચિત્ર હેતુ વતાવ્યો છે, અને તેજ બુદ્ધિમાને સ્વીકારવો જોઈએ, હવે પૂર્વે કહેલું પરિજ્ઞાનનું જુદાજુદાપણું વતાવવા કહે છે,

(ખટ્ય અને અખટ્યપણું સ્વભાવથી જ છે. મત્ત્ય કાલંતરે પણ મોક્ષમાં જશે, પણ અખટ્ય નહીં જાય) કોઈ દુર્લભવોપિ દુર્લભ પણ મનુષ્યપણું પામીને તથા મોક્ષગમનના એક હેતુરૂપ ધર્મ પામીને પણ કર્મના હૃદયથી ફરીથી પણ ધર્મથી અષ્ટથઈ ચાલ (મૂર્ત્વ) જીવ ગર્ભ વિગેરેમાં જાય છે, છૂટેલે ગર્ભ જેવાં પ્રથમ છે, એવી કુમાર યૌવન વિગેરે અવસ્થાઓમાં ઘૂલ્લ થઈ જાય છે, અને (એને પ્રિયમાનીને) એ અવસ્થાઓ સાથે મારો વિયોગ ન થાઓ એવા વિચારવાળો બને છે, અથવા ધર્મથી અષ્ટ થઈને એવાં કામ કરે છે, કે જેનાવડે તે ચાલજીવ તેવી તેવી ગર્ભ વિગેરેની પીઢાઓના સ્થાનમાં હરપત્ર થાય છે, “રિજ્જઈ” (કોઈ પ્રતિમાં પાઠ છે) છૂટેલે જાય છે (એવો અર્થ લેવો) મૃ—ટીક, એમ હશે પણ આતું કયાં કહ્યું છે ? હૃ—જે પૂર્વે કહ્યું છે, કે આ જિનેશ્વરના વચનમાં પ્રકર્ષથી કહ્યું છે. અને હવે પછી પણ તેજ કહે છે, ‘રૂપે’—ચક્ષુ હિન્દ્રિયના વિષયમાં રાગી થઈને, અથવા રસ હિન્દ્રિયમાં સ્પર્શ હિન્દ્રિયમાં રાગી થઈને

ક્ષણમાં પર્વત છે, ક્ષણનો અર્થ હિંસા છે, તેથી જેમ તે હિંસામાં વર્તે છે, તેમ જૂઠ વિગેરેમાં પણ પર્વતે છે, પણ રૂપ વિપ્રયોમાં પ્રધાન હોવાથી તથા તે રૂપવાહું હોવાથી (તુર્ત તેમાં મન દોડતું હોવાથી) લીધું છે. અને આસ્રવ (પાપ) દ્વારોમાં હિંસા મુલ્ય અને પ્રથમ હોવાથી તે લીધેલ છે, અર્થાત્ અજ્ઞાની માણસ રૂપ વિગેરે માટે ધર્મથી ઞ્રષ્ટ થઈને ગર્ભ વિગેરેનાં દુઃખ ભોગવે છે. એમ આ જિનેશ્વરના માર્ગમાં કહેલ છે, પણ જે ડાહ્યા માણસે આ વિષય રસને પાહું ગર્ભાદિ ગમનનો હેતુ જાણીને પોતે ધર્મથી ઞ્રષ્ટ ન થઈને હિંસા વિગેરે આસ્રવ દ્વારથી દૂર રહે છે, તે કેવો થાય, તે કહે છે. તે એકલોજ જીતેન્દ્રિય મુનિ ત્રણ જગતને માનનારો વનીને સમ્યગ્ રીતે તેણે મોક્ષ માર્ગ પગ તલ્કે રુંદી નાંચ્યો છે, એટલે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રવદે મોક્ષ માર્ગ સંમુલ્લ કર્યો છે. તથા વીજી પતિમાં ‘સંવિદ્ ભયે’ પાઠ છે, એટલે તે જીતેન્દ્રિય મુનિએ ભય જાળ્યો છે, એટલે જે હિંસા વિગેરે આસ્રવદ્વારથી દૂર રહે તે મુનિજ રુંદેલા મોક્ષ માર્ગવાહો છે. વહી વીજી રીતે મુનિ હોય તે કહે છે, જે વિષય કષાયર્થો પરાભવ પામેલો છે, હિંસા વિગેરે કલ્પમાં રક્ત છે, તેવો ગૃહસ્થ અથવા પાસંદી જન સમૂહ છે તેને રાંધવા રંધાવવામાં અથવા ઔદેશિક તથા સચિત્ત આહાર વિગેરેમાં રક્ત છે. તેવાની (દુર્દશા વિચારી) તેની સંગતિ ન કરતો, અને તેવા પાપમાં પોતાના આત્માને ન જોડતો, અશુભ વ્યાપાર છોડીને, મોક્ષ માર્ગ જાળનારો મુનિ વને છે, લોકને હલદા માર્ગે ચાલેલા જોઈને પોતે શું કરે ? તે કહે છે.

પૂર્વે કહેલા અશુભ હેતુઓથી જે કર્મ વાંધ્યું છે તેના ઉપાદાન કારણો સંપૂર્ણ જ પરિજ્ઞાવદે સમજીને પ્રત્યાચ્યાન પરિજ્ઞાવદે સર્વથા છોડે, કેવીરીતે છોડે તે કહે છે. ‘સ’ તે કર્મ છોડનારો કાય વાચા અને મન વદે જીવોની હિંસા ન કરે, ન મરાવે, મારતાને મલો ન જાળે, વહી પાપોના ઉપાદાનમાં પર્વતતા પોતાના આત્માને રોકે, અથવા સત્તર પ્રકારના સંયમમાં આત્માને જોડે, અથવા આ ચાર

संपूर्ण पाळवा संयम माफक पोते आचरण करे, वळी 'नो पगळमइ' एटले असंयम कर्ममां (पापना उदयथी) प्रवर्ततो छतां मगलभला (झुष्टपणुं) न करे, पापना उदयथी छानुं कुकर्म करे तो पण लज्जायमान थाय, (पश्चात्ताप करे) पण झुष्टता न करे (के एमां शुं पाप छे ?) वळी, आ वताववाथी एम सूचव्युं के मोक्ष मार्ग जणेळो मुनि क्रोध न करे, न जाति विगेरेनो अहंकार करे, न कपट करे, न लोभ करे शुं आलंबीने आ करे ? ते कहे छे. 'उत्प्रेक्षमाणः' वधां प्राणीना मनने पोतानुं अनुकुळ ते साता (सुख) छे, पण बीजाना सुख वडे पोते सुखी नथी, तेम पारकाना दुःखे दुःखी नही, तेवुं जाणीने पोते हिंसा न करे, दरेक प्राणीना सुखने चि-चारतो मुनि शुं करे ? ते कहे छे, जेनावडे प्रशंसा थाय ते वर्ण (कीर्ति) छे. तेनो अभिलाषी वनीने वधा लोकमां कोइपण जातनो पापारंभ न करे. अथवा तपसंयम विगेरेनो आरंभ पण यज्ञकीर्ति माटे करे नही, पण प्रवचन (जैनशासन)नी प्रभावना माटे करे, तेवा प्रभावको नीचे मुजव छेः—

प्रावचनी धर्मकथी वादी नैमित्तिकस्तपस्वी च । विद्यासिद्धः ख्यातः कविरपि चोद्भात्रका स्त्वष्टौ ॥१॥

सिद्धांत भणेलो, धर्म कथा कहेनार, वादी (न्यायनो अभ्यासी) ज्योत्सी (जोशी) तपश्चर्या करनार, विद्या (चमत्कारवाळो) सिद्ध मंत्रवाळो. कवि ए आठ धर्मना प्रभावको छे. अथवा वर्ण ते रूप, तेनो अभिलाषी न वने एटले सुंधी तेल विगेरे नलगाडे, केवो वनीने आ सदाचार पाळे ? 'एको'—वधां मलकलंक दूर थवाथी एक ते मोक्ष छे, अथवा रागद्वेषना रहितपणाथी एक ते संयम छे. तेमां जेतुं सुख गण्ड छे, तथा मोक्ष अथवा तेना उपायमां एक दृष्टि (लक्ष्य) राखीने कंइपण पापारंभ न करे, वळी मोक्ष तथा

સંયમ તરફ છે. તે દિશા, અને તે સિવાયની વીજી વિદિશા છે, તેમાંથી પ્રકર્ષ તરેલો તે વિદીક્ષ પ્રતીર્ણ છે, અને ઇવો હોય તે આરંભ રહિત બને, કુમાર્ગનો પરિત્યાગ કરવાથી તે પાપારંભનો અન્વેષી ન હોય, વલી ચરણ તે ચાર છે, અને તે અનુષ્ઠાન છે. નિર્વિ-
 ણનું અનુષ્ઠાન કરે તે નિર્વિણચારી છે, કયાંથી હોય ? તે કહે છે. ‘પ્રજાસ્થરતઃ’ વારંવાર જન્મે તે પ્રજા (પાણીઓ) તેમાં અરત હોય, ષ્ઠલે તેના આરંભથી નિવૃત્ત હોય, અથવા મમલ વિનાનો હોય, અને શરીર વિગેરેમાં પળ જે મમલ રહિત હોય તે નિર્વિણચારીજ હોય છે, અથવા પ્રજા (સ્ત્રીઓ) તેમાં અરક્ત હોય તે આરંભમાં પળ નિર્વેદ (મોહરહિત) હોય, કારણકે કારણના અભાવમાં કાર્યનો પળ અભાવજ હોય છે, અને જે પ્રજામાં અરક્ત અને આરંભરહિત છે, તે કેવો હોય ? તે કહે છે:—

સે વસુમં સવસમદ્વાગયપદ્માણેણં અપ્પાણેણં અકરણિજ્ઞં પાવકમ્મં તં નો અન્નેસો, જં સંમંતિ
 પાસહા તં મોણંતિ પાસહા જં મોણંતિ પાસહા તં સંમંતિ પાસહા, ન હમં સક્કં સિદ્ધિલેહિં
 અદિજ્ઞમાણેહિં ગુણાસાણિં વંકસમાયારેહિં પમત્તેહિં ગારમાવસંતેહિં, મુણી મોણં સમાયાણ
 ધુણે સરીરજં, પંતં લ્હહં સેવંતિ વોરા સમ્મત્તદંસિણો, ઇસ ઓહંતરે મુણી, તિણ્ણે મુત્તે વિરણ
 વિયાહિણ તિવેમિ ॥ સૂ૦ ૧૫૫ ॥ લોકસારેતૃતીયોદેશકઃ ॥ ૫-૩ ॥

વસુ તે દ્રવ્ય છે, અને અહીં તેનો અર્થ સંયમ છે, તે જેને હોય તે નિવૃત્તારંભવાલો છે. અને તે મુનિ વસુવાલો છે, તથા જે

આત્માને સર્વ સમ્યક્પ્રકારે આવેહું [મળેહું] પ્રજ્ઞાન તે વધા પદાર્થોનો પ્રકાશ કરનારું છે. તેવા આત્માવહે (પદાર્થોનું પુરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલાં) જે પાપકૃત્યો કરવા યોગ્ય નથી તે પોતે કદીપણ કરવાને ઇચ્છતો નથી, અર્થાત્ પોતે પરમાર્થને જાણેલો હોવાથી પોતે સાવધા અનુષ્ઠાન કરતો નથી, જે સમ્યગ્ પ્રજ્ઞાન છે, આ જાગત પ્રત્યાગત સૂત્રવહેજ વતાવે છે. સમ્યગ્ દૃઢ છે સમ્યગ્જ્ઞાન અથવા સમ્યક્ત્વ છે. તેની સાથે ચારિત્ર છે, આ વર્તેનું સહભાવપણું હોવાથી એકનું ગ્રહણ કરવાથી વીજું પણ ગ્રહણ કરેહું જાણવું, એ ન્યાય છે, જે આ સમ્યગ્જ્ઞાન અથવા સમ્યક્ત્વ છે. તે [હે શિષ્યો] તમે જુઓ કે મુનિનો ભાવ તે મૌન છે, દૃઢ છે સંયમ અનુષ્ઠાન તે મૌન છે. તેને જુઓ, તથા જે મૌન છે, તે સમ્યગ્જ્ઞાન અથવા નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ છે. તે તમે જુઓ, કારણકે જ્ઞાનનું ફલ વિરતિ છે. તથા જ્ઞાન છે તે સમ્યક્ત્વને પ્રકટ કરવાપણે છે. તેથી તે સમ્યક્ત્વજ્ઞાન ચરણ ત્રણેની એકતા જાણવી, અને આ જેવા તેવાથી પાલવું શક્ય નથી, માટે કહે છે કે આ સમ્યક્ત્વ વિગેરે ત્રણ સારીરીતે કરવાં તેને શક્ય નથી ને કોને ? શિથિલ પુરુષો જેઓ અલ્પ પરિણામપણે મંદ વીર્યવાળા છે, તથા જેમનાંમાં સંયમ તપની ધીરજ તથા દૃઢપણું નથી તેમને સંયમ પાલવો અશક્ય છે, વળી [આદિઃ] પુત્ર કલત્ર વિગેરેના પ્રેમથી જેમનું હૃદય મીંજાયહું છે, તેમને પણ સંયમ ટુકર છે, તથા જેમને ગુણો તે શબ્દ વિગેરેનો આસ્વાદ છે, તેમને સંયમ અશક્ય છે, વળી વક્ત્ર સમાચારવાળા (કપટી) ઓને અશક્ય છે, તથા વિષય કપાલ વિગેરેથી પ્રમાદી છે તથાજેઓને ઘર ઉપર મમલ છે. તે અગર સેવનારા (પ્રત્યક્ષારી વનેલા) ને પાપ વર્જનરૂપ સંયમ (મૌન) અનુષ્ઠાન કરવું અશક્ય છે, [સૂત્રમાં અનો લેખ થવાથી ગાર છે. પણ અગાર લેવું] પ્રઃ—ત્યારે કેવી રીતે શક્ય થાય? મુનિ તે ત્રણ જાગવને માનનારો, તેનું મૌન તે મુનિપણું (વધાં પાપકર્મ ત્યાગવારૂપ) છે. તે ગ્રહણ કરીને ઔદારિક શરીર અથવા કર્મ શરીર દૂર કરે, તે ધૂનન (દૂર કરવું) કેવી રીતે થાય ? તે કહે છે. માનવવાસી અથવા

વાલ ચળાદિ અથવા અલ્પ આહાર લે, તે પળ વિગદ રહિત હુંલો લે, આવો આહાર કોણ લે ? વીર પુરુષો કર્મ વિદારણ કરવાને સમર્થ હોય તેવા, વઠી તે કેવા છે ? સમ્યક્ત્વદર્શિઓ અથવા સમત્ત્વદર્શિઓ છે, અને જે તુચ્છ હુંલો આહાર સ્વાનારો છે, તેને શું ગુણ થાય તે કહે છે કે, ઉપર વતાવેલ ઉત્તમ ગુણવાલો ભાવૌષ (સંસાર) ને તરે છે, કોણ તરે ? મુનિ હોય તે, (અને તેવા ગુણ ધારણ કરાવથી) દમ્પળાજ વર્તમાનકાલમાં તીર્ણ (તર્યાં જેવો) જ છે, અને તે વાહા અખ્યંતર સંગના અમાવથી મુક્ત જેવો જ છે.

પ્રઃ—આવો કોણ છે ? ઉઃ—જે સાવચ અદુષ્ટાનથી વિરત હોય તે. આ પ્રમાણે વતાવ્યો મુયર્મસ્વામી કહે છે કે મેં એમ મગવાન મહાવીર પાસે સાંખ્યયું તે તમને કહું.

॥ લોકસારઅધ્યયનમાં ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો ॥

ચોથો ઉદ્દેશો.

હવે ચોથો ઉદ્દેશો કહે છે, તેનો સંવન્ધ આ પ્રમાણે છે, પહેલા ઉદ્દેશમાં હિંસા કરનાર વિષયારંમ કરનાર એકલવિહાસી હોય તો પળ તેને મુનિત્વનો અભાવ વતાવ્યો, પળ વીજા અને ત્રીજામાં તો હિંસા અને વિષયારંમ તથા પરિગ્રહ હોડવાવડે સાધુપણું છે, તથા હિંસા કરનાર પરિગ્રહધારીના દોષો વતાવ્યા. અને તેનાથી વિરત (મુક્ત) હોય તેજ મુનિ છે, એમ વતાવ્યું. અને આ ચોથા ઉદ્દેશમાં એકલા ફરનારાને મુનિપણાનો અભાવ છે, તેથી તેનો દોષો વતાવવાવડે કારણો કહે છે. આ પ્રમાણે સંવન્ધથી આવેલા ચોથા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સ્ત્રવ છે:—

ગામાણુગામં દ્વૈજમાણસસ દુજાયં દુષ્પરક્રંતં ભવદ્, અવિયત્તસસ મિઠ્ઠુણો ॥ સુ૦ ૧૫૬ ॥

હુદ્ધિ વિશેરે ગુણોનો ગ્રાસ કરે (નાશ કરે) તે ગ્રામ છે. એક ગામથી બીજે ગામ જવું તે ગ્રામાનુગ્રામ છે, દૂરમાન તે વિચરતો (યા-
તુના અનેકઅર્થ છે) અર્થાત્ ગામ ગામ જે સાથુ તેને કેવો દોષ લાગે તે કહે છે, હુદ્ધ ગમન તે દુર્યાત છે પૃથલે એકલો વિચરે તો નિનીદય
છે, તેને અનુક્કલ પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગના કારણે કાંતો અરણીક મુનિ માફક તે મુદ્દસ્ય વની જાય, તથા ગતિમાં મેદ કરવાથી હુદ્ધ વ્યંત-
રીની જંધા હેદવા માફક (પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગમાં ચારિત્રથી અશ્રદ્ધાવાળો) થાય, પૃથલે એકલવિહારીને ગમન કરતાં ઉપરનો દોષ લાગે છે,
તથાદુષ્ટ પરાક્રાંત પૃથલે એકલો સાથુ જે મકાનમાં રહે, તેને ચારિત્રન્નદ્ર થવાનું કારણ થાય છે. જેમકે સ્થૂલમદ્રની રૂપાં કરનાર કોર્યા
વેદ્યાને ઘેર ચોમાસું કરવા જનાર સિંહ મુફાવાસી મુનિને પતિત થવા વચ્ચે આવ્યો, અથવા ચતુર્ભૂષોષિત ભર્તૃકાના ઘેર રહેલા મુનિને
પોતે મહાસત્ત્વવાન હોવાથી અક્ષોમ હોવા છતાં પણ દુષ્પરાક્રાંત થયું, પણ એ પ્રમાણે વધાને દુર્યાત દુષ્પરાક્રાંત થતું નથી, તે વતા-
વવા વિશેષ મુલાસો કરે છે, કે અવ્યક્ત (મિથ્યા લેનાર તે) મિથુને તે દોષ લાગે છે, તે અવ્યક્ત શ્રુત અને વયથી થાય છે. તે વતાવે
છે, શ્રુતિ અવ્યક્ત તે આચાર પ્રકલ્પ (ગ્રહત્ કલ્પ) અર્થથી ન મળ્યો હોય, આ સ્થવિરકલ્પીને આશ્રયી છે, પણ ગચ્છથી નિકળેલા
જિનકલ્પીને નવમા પૂર્વની ઝીજી વસ્તુ મુચીનું જ્ઞાન જોઈએ. અને વયથી અવ્યક્ત તે ગચ્છમાં રહેલાને ૧૬ વર્ષ અને જિનકલ્પીને ૩૦
વર્ષની ઉંમર જોઈએ, અહીં ચોમંગી થાય છે.

[૧] જે શ્રુત તથા વયથી અવ્યક્ત (અપૂર્ણ) છે તેને એકલવિહાર ન કલ્પે, કારણ કે તેને સંયમ તથા આત્મા (પોતા)ની

વિરાધનાનો સંભવ છે.

આચા૦

[૨] શ્રુતથી અવ્યક્ત પળ વયથી વ્યક્ત છે, તેને પળ અગીતાર્થપણાથી સંયમ તથા આત્મ વિરાધનાનો સંભવ હોવાથી એકલ વિહારનો નિષેધ છે.

॥૫૯૨॥

[૩] તથા શ્રુતથી વ્યક્ત પળ વયથી અવ્યક્ત હોય તેને પળ વાલકપણાથી સર્વ પ્રકારે પર ભવના કારણે અને વિશેષથી ચોર તથા કુલિંગિ (અન્ય દર્શની વાવા વિગેરે) નો ભય છે, તેથી તેને પળ એકલવિહાર ન કલ્પે.

[૪] પળ જે વસ્ત્રે પ્રકારે વ્યક્ત છે, તેને કારણ પડે અથવા પ્રતિમા સ્વીકારી હોય, અથવા (ઉચિત્ત સોવતીના અભાવે) એકલ-વિહાર કરવો પડે તો કરે, આવનાં પળ કારણના અભાવમાં એકલવિહારની આજ્ઞા આપી નથી. કારણ કે તે એકલવિહારમાં ઇર્યા સમિતિ તથા શુસિ વિગેરેમાં ઘણા દોષો થાય છે, તે વતાવે છે.

[૫] એકલો ભમતાં જે ઇર્યાપથ (માર્ગ) જોતો ચાલે, તેને પછવાડે કૂતરા વિગેરેનું દેખવું વૃત્તી શકે નહીં, અને કૂતરા વિગેરેને દેખવા જાય તો ઇર્યા પથનું ભાન ન રહે, એ પ્રમાણે વધી સમિતિઓનું જાણી લેવું, વઢી અર્જીર્ણના કારણે અથવા વાધુના રોકવાથી અથવા રોગો ઉત્પન્ન થતાં સંયમ તથા આત્માની વિરાધના થાય. તેથી જૈન શાસનની પળ હીલના થાય, તથા તેના ઉપર દયા લાવીને મુહસ્યો તેની ચાકરી કરે, તો અજ્ઞાનપણાથી છકાયનું ઉપમર્દન કરતાં સંયમને વાધા ઉપજાવશે, અને તેવો દયાલુ મુહસ્ય ન મળે તો દવા ન કરવાથી તે સાધુની આત્મવિરાધના થાય, તથા અતિસાર (જ્વાહા) વિગેરેમાં પેશાવ જ્વાહા, વિગેરેથી કપડાં તથા શરીર સ્વર-હાથ જવાથી દુર્ગંધ આવાતાં લોકો જૈન ધર્મની હીલનાં [નિંદા] કરે, વઢી ગામઢા વિગેરેમાં રહેતાં બ્રાહ્મણ વિગેરે કેશ હુંચન વિગેરેથી

સુત્રમ્

॥૫૯૩॥

अधिक्षेप [तिरस्कार] करतां परस्पर विवाद यतां मारामारीनो पण वखत आवे, आ वयुं गच्छमां रहेलां समुदायमां विचरतां न संभव, कारण के क्रोध विगेरे यतां गुरु उपदेश आपी बनेने शांत राखे. कहुं हे—

॥ १ ॥

अक्रोसहणणमारणधम्मलभंसाण बालसुलभाणं । लाभं मण्णइ धीरो, जहुत्तराणं अभावंमि ॥ १ ॥

आक्रोश वध मार धर्म भ्रंश विगेरे बालकोने सुलभ हे, आटळुं छतां उत्तरना दोषोना अभावे धीर माणस तेमां लाभ माने हे. अर्थात् समुदायमां रहेनारो कोइथी लढे तो गुरु उपदेश आपे के आ मार विगेरेहुं दुःख पण सारं हे. कारण के पाळंळथी दुर्गतिनो संभव नथी पण जे संघाढाथी जुदो पढी एकलो विचरतो होय तेने फक्त दोषोनोज संभव हे

साहंमिण्हिं संमुजण्हिं एगागिओ अ जो विहरे । आयंक पउरयाए छक्राय वहंमि आवडइ ॥ १ ॥

पोताना समुदायना साधु योग्य विहार करता होय, तेमने छोडीने जे एकलो विचरे, तेने रोगोनो वधारो यतां छकायना वधमां

ते पडे हे, (दोपो लगाडे हे)

एगागिअरस दोरसा इरथी साणे. तहेव पडिणीए । भिक्खवउवसोहि महवय तम्हा सविइज्जाए गमणं ॥ २ ॥

एकला फरनाराने स्त्री कृतरो तथा प्रत्यनीकथी दुःख यथा संभव हे, तथा गोचरीनी अशुद्धि तथा महाव्रतमां पण दोपो लागे माटे बीजा साधु सहित विचरवुं, पण गच्छमां रहेनाराने तो घणा गुणो थाय हे, तेनी निश्चाए बीजो बाल वृद्ध वगेरेने उद्यत विहारनो स्वीकार थाय, कारणके पोते तरत्रामां समर्थ होय, ते बीजो अशक्त हुवतो कोइ लाकडाने बळगेलो होय, तेने पण पोते तारे

હે, આ પ્રમાણે ગચ્છમાં પળ યોગ્ય વિહાર કરનારો વીજા સીદાતા (વેસી રહેલા) ને વિહાર કરાવે છે, આ પ્રમાણે એકલા વિચરતાના દોષોને જાણીને તથા ગચ્છમાં વિચરતાના ગુણો જાણીને કારણના અમાવમાં પંડિત અને હમ્મરલાયક સાધુએ પળ એકલવિહાર ન કરવો, તો અગીતાર્થ અને નાની હમ્મરલાયક તો કયાંથી એકલ વિહાર કરવો ?

શક્કા—જેનો સંયમ હોય તેનો પ્રતિષેધ થાય, પળ એકાકી વિહારનો સંયમ નથી કારણ કે કયો સૂર્ય સાધુ સોવતીઓને હોડીને લથડાવે તો સ્થાન ધ્વજો એકલ વિહાર પસંદ કરે !

હત્તરઃ—કર્મપરિણતિને કંઈપણ અશક્ય નથી; તે વ્રતાવે છે.

સ્વતંત્રતા જે રોગરૂપ છે, તેને ઔષધતુલ્ય માનનારાને લથડાવે તો દુઃખોના પ્રવાહમાં તળાતાને લથડાવે માટે સેતુ [પૂલ] સમાન સંપૂર્ણ કલ્યાણનું એકસ્થાનરૂપ—શુભ આચારના આધારરૂપ—ગચ્છમાં રહેનારા સાધુને પ્રમાદથી મૂલ થતાં તેને ટપકો અપાય; ત્યારે, તે સાધુ મદુપદેશને ન ગણતાં સારા ધર્મને વિચાર્યા વિના કપાય—વિપાકની કલ્પવાશને દીલમાં ન લેતાં પરમાર્થને વિચાર્યા વિના કુલ પુવ્રતા (સ્વાનદાની) પછલાડે મૂકી લથડાવે માટે ત્રણ પળ કોઈને ટપકો અપાતાં સુલના લાંબકો લથડાવે માટે ન ગણાય એટલી આપદાલાલ થવા માટે ગચ્છમાંથી નીકળી જાય છે, અને પછી તેઓ આ લોક તથા પરલોકના અપાયો (દુઃખોને) મેલે છે. કહે છે:—

જહ સાયરંમિ મીણા, સંસ્થોહં સાયરસસ અસહંતા । ણિંતિ તઓ સુકામી નિગયમિત્તા વિણરસંતિ ॥૧॥

જેમ સાગરમાં રહેલાં માછલાં સમુદ્રનો ક્ષોભ ન સહન કરીને સુલ મેલવા લાગે જતાં નાશ પામે છે, તેજ પ્રમાણે સુલમિલાપી

साधु एकलो पढतां नाश पासे छे, ते नीचली गाथापां बतावे छे.

एवं गच्छसमुद्दे सारणविहीहिं चोर्दया संतां । णिति तओ सुहकामी, मीणा व जहा विणस्संति ॥१॥

गच्छ समुद्रमां रहेता साधुने प्रमादथी भूलातां प्रेरण करतां पोते कंटाली नीकली जाय; तो, ते सुखना वांच्छक माछला

माफक नाश पासे छे.

गच्छंमि केइ पुरिसा सउणो जह पंजरंतरणीरुद्धा । सारणवारणचोइय पासत्थगया परिहरंति ॥३॥

शकुनी पक्षीने जो. पांजरामां पूरेल होय; तो, जीवहिंसा विगेरे न करी शकै. तेज प्रमाणे सारण (दोषने याद कराववा)

वारण (पापथी अटकाववा) अने धर्ममां प्रमाद करवाने प्रेरणा करावथी पासत्था (ढीलापणाने) पाम्या होय; छतां पण गच्छमां रहेला साधुओ पाछा सुधरी जाय छे.

जहादियापोयमपक्ख जायं, सचासया पविउमणं मणानं तमचाइया तरुणमपत्तजायं

ढंक्कादि अवत्तगमं हरेजा ॥ ४ ॥

जेम पक्षीनुं वच्चुं पांखो विनातुं पोताना माळामांथी नीकळवानी इच्छा करे; त्यारे, पांखोना जोर विनातुं ते वच्चुं आप तेम कुदका मारतां तेने मोर विगेरे उपाडी जाय छे. उपर प्रमाणे सिद्धांत पूरा भण्या विना, अने लायक उम्मार विना गुरुए टपको आपतां जे समूदाइथी सीसाइ नीकली जाय; ते तीर्थीक ध्यांश विगेरेयो भ्रष्ट याय छे ते शाल्मकार बतावे छे:—

वयसाचि एषो बुद्ध्या कुप्यंति माणवा, उन्नयमाणेय नरे महया मोहेण मुज्झइ; संवाहा बहवे-
भुजो ३ दुरइक्कमा अजाणओ अपासओ, एयं ते मा होउ, एयं कुसलस्स इंसणं तद्धिट्ठीए
तस्सुत्तीए तप्पुरक्कारे तस्सद्धी तद्धिवेसणे जयं विहारी चित्त निर्वार्इ पंथनिज्झार्इ पलि बाहिरे,
पासिय पाणे गच्छिज्जा ॥ सू० १५७ ॥

कोइ वरवत तप संयमनां अनुष्ठान विगेरेमां खेद आवतां; अथवा, प्रमादशी भूलतां गुरु विगेरेए धर्माना कारणे वचनशी पण
ठपको आपतां परमार्थने नहीं जाणनारा केटलाक साधुओ क्रोधायमान थाय छे, अने बोले छे के, “आ गुरुए मने आटलावथा साधुओ
वच्चे ठपको आप्पो. में शुं गुनोह कय्यो हतो ? अथवा, आ बीजा पण तेवी भूल करनारा छे. मने पण एटलोअ अधिकार छे. तेशी
मारा जीवितने पण धिक्कार हो ! विगेरे विचारतां महामोहना छंदयवडे क्रोधरूप—अंधारावडे दंकायली चक्षुवाळा तेओ साधुनो
(शांतिरूप)—समुचित आचार छोडीने वजे प्रकारे ज्ञानशी तथा, वयशी अज्ञात वनेला जेम, समुद्रमांशी बहार जतां माछछं नाश पामे;
तेम गच्छमांशी नीकलीने तेओ एकला फरतां धर्मभ्रष्ट थाय छे, अथवा कोइ माणस वचनशी एम कहे के:—

“आ माथामां लोच करावेला मेलशी शरीर गंथातावाळा मगत अवसरे (दहाडो चढेअ) आपणे देखवा. (अर्थात् अम अपशुक्रन
थया के सामा मळ्या.) आहुं बोलतांअ केटलाक साधु. क्रोधशी अंधा वनी जाय छे, अथवा कोइनो स्पर्श थाय; तोपण, कोपायमान

थइ जाय छे, अने कोपायमान थइ बीजा साथे लडे; तेथी एवा-अनेक दोषो जे गुरुथी जुदा पड्या होय; सिद्धांतनो परमार्थ न जाण्यो होय; तो तेने रक्षकना अभावे दोषो थाय; पण, गुरु साथे होय; तो, लहनारने उपदेश आपे के:—

आक्रुष्टेन मतिमता तत्त्वार्थान्वेषणे मतिः कार्या । यदि सत्यं कः कोपः ? स्यादनृतं किं नु कोपेन ॥१॥

बुद्धिमान पुरुषे क्रोध करतां विचार करवो; अने तत्त्व शोधवामां बुद्धि जोडवी. जो, ते कहेनारनुं बोलवुं सत्य होय; तो, कोप केम करवो ? अने तेनुं बोलवुं जूहुं होय; तो, तारे कोप थुं काम करवो ? (कारणके के ते तने लागवुं नथी.)

अपकारिणि कोपश्चेत्, कोपे कोपः कथं न ते ! धमार्थकाममोक्षाणां प्रसह्य परिपान्थिनि ॥ २ ॥

जो तारे बगाहनार उपरज कोप करवो होय, तो ते कोप उपरज तारो कोप केम थतो नथी कारण के धर्म अर्थ काम अने मोक्ष आ चारेने अतिशय विद्रकारक आ कोप छे, (कोपवालो माणस चारेने भूली जाय, अने अनर्थ करे छे) विगेरे प्रश्नः—क्या कारणे वचनथी पण ठपको आपतां आ लोक अने परलोकनुं बगाहनार स्वपरने बाधा करनार क्रोधने लोको पकडी राखे छे ? उः—जेने उन्नत (घणुं) मान छे, अथवा जे पोताना आत्माने उंचो माने छे, तेवो माणस प्रबल मोहनीय कर्मना उदयथी अथवा अज्ञानना उदयथी भुंझाय छे एटले कार्य अकार्यना विचारना विवेकथी शून्य थाय छे, तेवा भुंझायलाने कोइए शीखामण आपवा कांह कहुं होय, अथवा मिथ्यास्त्रीए चाणीथी तिरस्कार कर्यो होय त्यारे, पोते जाति विगेरे कोइपण जातनो मद उत्पन्न थतां मानरूप मेरुपर्वत उपर चढीने कोपायमान थाय छे, के हुं आवो ! तेनो पण आ तिरस्कार करे छे, धिक्कार छे मासी उंच जातिने ! धिक् छे मारा पुरुषार्थने !

ધિક્ છે મારા જ્ઞાનને ! આં પ્રમાણે અભિમાનગ્રહથી વેરાયેલો વચનના ઠપકા માત્રથી પળ ગચ્છમાંથી નીકળી જાય છે, અથવા નીકળ્યા પછી વીજા સાથે કલેશ કરવાર્થો વિદંબના પામે છે અથવા કોઈ ઓછી બુદ્ધિવાળા મનુષ્યે તેને ફુલાવ્યો હોય કે આ ઉત્તમ ક્ષ્ણમાં ઉત્પન્ન થયેલો, સુંદર ચેહરાવાળો, તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળો કોમલ વચનવાળો વધાં શાસ્ત્ર જાણનારો ભાગ્યશાળી સુસ્વથી સેવવા યોગ્ય છે, एवां સાચાં જૂઠાં વચન સાંભળીને હંમે ચઢાવેલો અહંકારી વળીને મહાન ચારિત્રમોહથી અથવા સંસારના મોહથી મુંઝાય છે, અને તે અહંકારથી મહામોહે મુંઝાયેલાને કોઈ વચનથી પળ જરા ઠપકો આપે, તો ગચ્છમાંથી નીકળી જતાં ઓછું ભળવાથી ગામ ગામ વિચરતાં થું દુઃસ્વ થાય તે કહે છે, તે ઓછું ભળેલાને એકલા ફરતાં ઉપસર્ગ સંબંધી પીડા થાય, અથવા જુદા જુદા રોગો સંબંધી પીડા વારંવાર થાય તે પીડાઓને એકલા વિચરતા સાધુને શાસ્ત્રોને ન જાણવાથી નિરવ્ય વિધિ દૂર કરવી મુશ્કેલ છે, કેવા સાધુને મુશ્કેલ છે ? તે કહે છે તે જુદી જુદી રીતે આવેલી પીડાઓ સારી રીતે સહેવાનો ઉપાય ન જાણવાથી, તથા સારીરીતે સહેવાનું ફળ ન જાણતો હોવાથી તેને તે પીડા સહેવી મુશ્કેલ છે, પછી આતંક પીડાથી પીડાઈ આકૂલ બનેલો ઇષળાશુલ્કિને પળ લ્યજી દે, પ્રાણીને થતું દુઃસ્વ પણ વિસરી જાય વાક (વચન) રૂપ કંટકથી ખેરાયલો અંદર પણ ક્રોધ કરીને વલે પણ આવી ઉત્તમ ભાવના ન ભાવે કે, આ પીડાઓ મારા કર્મના વિપાકો ઉદયમાં આન્યાથી થઈ છે પણ, વીજો પ્રાણીતો, તેમાં નિમિત્ત માત્ર છે. વળી

આત્મદ્રોહમમર્યાદં મૂઢમુહિજ્ઞતસરપથમ્ । સુતરામનુકર્યપેત, નરકાચ્છિરમદિન્ધનમ્ ॥ ૧ ॥

આત્માને દ્રોહ કરનાર જે અમર્યાદા છે, તે મૂઢ માણસને સુમાર્ગથી ઘસડીને નરકની અગ્નિરૂપ-હવાળામાં ફેંકી દેવાનું તરીકે નાંચે. (અર્થાત્ મર્યાદા હોડીને બહાર નીકળે; તે નરકનાં જેવાં દુઃસ્વો અહીં અને પરલોકમાં વન્ને જગ્યાએ ભોગવે)

आची उत्तम भावनाओ आगमने न भणवाथी आपरिमलित मतिवाळाने होती नथी. आ वतावीने गुरुमहारज शिष्योने कहे छे के:—आ एकला फरनाराने बाधा दूर करवी मुश्केल होवाथी अजाणपणाथी पीडा देखवा विना मारा उपदेशथी तुं वहार न जतो पण आगमने अनुसरी सदा आपणा गच्छमां रहेनारो बन, सुधर्मास्त्राभि कहे छे:—आ अभिप्राय कुशल एना वर्धमानस्वामीनो छे, के जेम, एकला भटकनाराने दोपो छे, तेम आचार्य पासे हमेशां रहेनाराने गुणो छे. हवे, आचार्यना समिपमां रहे; तेणे शुं करवुं ते कहे छे:—ते आचार्य महाराजनी दृष्टि जेमां होय; ते प्रमाणे हेय उपादेय पदार्थोमां वर्तवुं; (जेम कहे तेम करवुं;) अथवा संयममां दृष्टि ते 'तद्दृष्टि' अथवा तेज आगमज दृष्टि एटले आगममां वताव्या प्रमाणे सर्व व्यवहार करवो; एटले, आगममां वताव्या प्रमाणे सर्वसंगथी विरति करी (समस्त—त्यगी) ने संयमकृत्य करवां; तथा गुरस्करने सर्वत्र आगल स्थापवो; अने ते प्रमाणे आचार्य संबन्धी वर्तवुं; तथा आचार्यनी संज्ञा प्रमाणे आचरवुं. अर्थात् तेमनुं कहेछं ध्यानमां लइ पछी ते प्रमाणे वर्तवुं; पण पोतानी मतिकल्पनाथी कंइ पण कार्य न करे; तथा गुरुनुं निवेदन ते पोतानुं करे; एटले सदा गुरुकुल—वास सेवे; त्यां गुरुकुलमां वसतो केवो थाय ? ने कहे छे. यतनाथी विहार करनारो थाय; यतनाथी पळेदृणा डिकरतो प्राणीने उपमर्दन न करे वळी, आचार्यना चित्त (अभिप्राय) प्रमाणे क्रियामां पर्वते; ते. चित्तनिपाती कहेवाय छे, तथा गुरु कोइ जग्याए गया होय तो, ते तरफ ध्यान राखे; ते पंथ निध्यायी कहेवाय; तथा गुरुना संथारानो देखनार ते संस्कारक प्रलोकी. अने गुरु श्रुत्या होय; तो आहार शोधे; ते विगेरे दरेक रीते गुरुनी आराधना करवाथी सदा गुरुनो आराधक बने. वळी, दरेक वखते गुरुनो अवग्रह कार्यप्रसंग सिवाय आगळपाळळ साचवे, (कार्य-प्रसंगे अवग्रहमां जाय, नहि तो साडात्रण हाथनी अंदर न जाय,) आ सूत्रथी त्रण इयां उद्देशकमां रही छे. (तेमां इयांसमितिहुं

वर्णन हे,) वळी कोइ पण कार्यमां गुरए मोकल्यो होय, तो. प्राणीओने साडात्रण हाथनी जग्यामां शोधतो तेने दुःख न थाय, तेम यतनाथी चाले वळीः—

आचा०

॥६००॥

से अभिक्रममाणे पडिक्रममाणे संकुचमाणे पसारमाणे विणिवट्टमाणे संपलिजमाणे एगया गुण. समियरस रीयओ कायसंफासं समणुचिन्ना एगतिया पाणा उदायंति, इहलोगवेयणविजावडियं, जं आउट्टिकयं कंसं तं परिन्नाय विवेगमेइ, एवं से अप्पमाएण विवेगं किट्ठइ वेयवी ॥ सू० १५८ ॥

ते साधु सदा गुरूनी आज्ञा प्रमाणे चालनारो होय छे, ते अभिक्रम जतो के पाछो फरतो, के हाथ पगने संकोचतो; हाथ विगेरे अवयवने पसारतो, बधा अशुभ वेपारथी पाछो हटतो, होय त्यारे वरोवर रीते बधी बाजुए हाथ पग विगेरे शरीरना अवयवोने तथा तेना स्थानोने रजोहरण विगेरेथी पूंजीने गुरुकुलवासमां वसे, त्यां रहनारनी विधि कहे छे. जमीन उपर एक उरु (जांघ) स्थानीने बीजो उंचो राखीने बेसे, निश्चल स्थाने तेम न बेसाय तो भूमि देखीने पूंजीने कुकडीना बेसवा प्रमाणे संकोचे, अथवा जरुर पडे लांबा पहीळा पण करे सुबुं होय; तो पण मोरनी माफक सुवे. कारणके ते मोरने बीजा प्राणीनो भय होवाथी एक पासे सुवे, तथा हमेशां सचेतन सुवे, तेज प्रमाणे साधुने पासुं फेरवबुं होय तो पण देखीने पूंजीने फेरवे एज प्रमाणे बधी क्रियाओ पुंजी प्रमाजीने यतनाथी करे; आ प्रमाणे अपमादीपणे क्रिया करतां छतां अवश्य वनवाकालने लीधे शुं थाय, ते कहे छे, कदाच ते गुणयुक्त साधुने अपमत्तपणे बधां अनुष्ठान करवा छतां, जतां आवतां संकोचतां पसारतां पाछा

सूत्रम्

॥६००॥

પ્રતાં પ્રમાર્જન કરતાં કોઈપણ અવસ્થામાં પોતાની કાયાના સમાગમમાં આવેલા સંપાતિમ (હડતા) કેટલાક જંતુઓ પરિતાપ પામે, કેટલાક ઝલની પામે, કોઈનો અવયવ નાશ પામે, અને અંતઅવસ્થા તો સૂત્રકારજ વતાવે છે કે, કેટલાક પ્રાણથી પળ દૂર થાય છે, આમાં કર્મ સંબંધી વિચિત્રતા છે, શૈલેશી અવસ્થામાં રહેલા સાધુને મશક વિગેરેના કાયાનો સ્પર્શ થતાં કોઈ જંતુ મરણ પામે, તો પળ વન્યના ઉપાદાન કારણ યોગના અભાવથી વન્ય નથી. ઉપશાંત તથા ક્ષીણમોહ તથા સંયોગી કેવલિને સ્થિતિ નિમિત્ત ‘કષાયો’ ના અભાવથી એક સમયનોજ વન્ય છે. અપ્રમત સાધુને જયન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્ક્રુથી કોઢાકોડી સાગરોપમની અંદરનો વન્ય છે, પળ પ્રમત સાધુને અનાકુટીના કારણે તથા વિના દેસે વર્તન કરનાથી કોઈ પ્રાણીનો પોતાના પળ વિગેરેથી સ્પર્શ થતાં તેને ઉપતાપના વિગેરે થતાં જયન્યથી તથા ઉત્ક્રુથી અપ્રમત માફક છે, પળ પ્રમાદના કારણે કાંઈક વિશેષ વન્ય છે. અને તે તેજ ભવે ક્ષેપાય (દૂર થઈ શકે) છે, તે સૂત્ર વહેજ વતાવે છે. આ જન્મમાંજ મોગવહું, તે આલોકવેદન છે, તેનાવડે મોગવહું તે આલોકવેદનવેદ્ય છે, તેથી આવી પહેલું વે આલોકવેદનવેદ્ય આપતિત છે, તેનો ભાવાર્થ આ છે, પ્રમત યતિષ્ પળ જે વિના હચ્છાષ્ મૂલ કરી તે કાયાના સંયદ્ન વિગેરેથી કર્મ વન્ય થયો, તે આ મવના અનુવન્યરૂપે છે, તે ભવે સ્વેરવી શકાય તેમ છે, આકુટીથી કરેલા કુલ્પમાં યું કરવું તે કહે છે, આગમમાં કહેલ કારણ વિના (ફક્ત મુલથી) પ્રાણીને દુઃસ્વ દીધું હોય, તો જ પરિજ્ઞાણ જાણીને વિવેક કરવો, પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું, તે દશ પ્રકારનું છે, (તે ગુરુ પાસે લેવું) અથવા તેનો અભાવ કરે, અર્થાત્ એવું કુલ્પ કરે કે તેનો અભાવ થાય, કર્મનો જેમ અભાવ થાય, તે વતાવે છે, ‘પૂર્વ’—હવે વતાવે તે ઉપાય પ્રમાણે તે ક્રોધાદિથી કરેલા કુલ્પના વિવેક માટે વેદવિદ્ (જ્ઞાતા) સાધુ પ્રમાદને દૂર કરી દશ પ્રકારમાંથી કોઈ પળ પ્રકારનું જે યોગ્ય હોય, તે સમ્યગ્ અનુષ્ઠાનવડે કરીને અભાવ કરે અથવા તીર્થકર

આચા૦

॥૬૦૨॥

તેજ વેદવિદ્ છે અથવા આગમ જાળનારા ગણધર ચૌદ પૂર્વો વિગેરે મુનિઓ અપમાદવદે શીઘ્ર અમાવ કરે છે. હવે અપમાદી કેવી રીતનો હોય છે, તે કહે છે.

સે પમ્બુયદંસી પમ્બુયપરિજ્ઞાણે ઉવસંતે સમિષ્ સહિષ્ સયાજષ્, દ્ઢું વિહિવેણ્ઢ અ-
વ્પાણં કિમેસ જણો કરિસ્સહ્ ?, એસ સે પરમારામો જાઓ લોગંમિ રૂથીઓ, મુણિણા
હુ ઇયં પવેરૂયં, ઉબ્બાહિજ્ઞમાણે ગામધમ્મેહિં અવિ નિબ્બલાસણ્ અવિ ઓમોયરિયં
કુજ્ઞા અવિ ઉહું ઠાણં ઠાહજ્ઞા અવિ ગામાણુગામં દ્ઢહિજ્ઞા અવિ આહારં બુહિંહ-
દિજ્ઞા અવિ ચણ્ રૂથીસુ મણં, પુઠ્ઠં દંહા પચ્છા ફાસા પુઠ્ઠં ફાસા પચ્છા દંહા,
રૂચ્ચેણ્ કલહાસંગકરા ભવંતિ, પહિલેહાણ્ આગમિત્તા આણવિજ્ઞા અણાસેવણાણ્ તિ-
વેમિ, સે નો કાહિણ્ નો પાસણિણ્ નો સંપસારણિણ્ નો મામણ્ ણો કયકિરિણ્
વરૂપુત્તે અરૂપપસંબુદ્ધે પરિવજ્ઞહ સયા પાવં ઇયં મોણં સમણુવાસિજ્ઞાસિત્તિવેમિ
(સુ૦ ૧૫૧) ॥ ૫-૪ ॥ લોકસારે ચતુર્થઃ ॥

સુત્રમ્

॥૬૦૨॥

તે સાધુ મમાદના વિષાક વિગેરેનું અથવા અતીત અનાગત વર્તમાનના કર્મવિષાકનું મધૂત (ઘણું રદ્દસ્ય) દેવવાના સ્વભાવવાળો હોવાથી મધૂતદર્શી કહેવાય છે, પણ વર્તમાનનો સ્વાર્થ દેહીને કાંઈ પણ ન કરે, તથા સત્ત્વ [જીવ સમૂહ] નું રક્ષણ કરવાના ઉપાયમાં ઘણું જ્ઞાન ધરાવે, અથવા સંસાર ભ્રમણ તથા મોક્ષ મેળવવાનાં કારણ ઘળી રીતે જાણે, માટે ‘મધૂત પરિજ્ઞાની’ કહેવાય છે, અર્થાત્ સંસારનું જેવું સ્વરૂપ હોય તેવું વધા જીવોને વતાવે છે, ‘કિંચ-વઠ્ઠી કષાયનો ઉદય ન કરે, તેથી અથવા હિન્દ્રિય અને મનને કવજામાં રાખવાથી ‘ઉપશાંત’ છે, તથા પાંચ સમિતિવઢે અથવા સમ્યગ્ રીતે મોક્ષમાર્ગ તરફ ચાલવાથી સમિત છે. તથા જ્ઞાન વિગેરેથી સહિત છે, તથા સદા યત્ન કરવાથી સદાપત છે, આ મમાણે અપ્રમત્ત બનીને ગુરુ સેવામાં રહેતો, પોતાના મમાદથી પૂર્વે કરેલાં અશુભ કૃત્યોનો અંત કરે છે, તે સાધુ સ્ત્રી વિગેરેના અનુકૂલ પરિપદ આવતાં શું કરે, તે કહે છે. ‘દૃઢા’ સ્ત્રીઓને પોતાના આત્માને ઉપસર્ગ કરવાને આવતી દેહીને વિચારે કે, હું સમ્યગ્ દૃષ્ટિ છું, તથા પંચ મહાવ્રતનો માર મેં લીધો છે, શરદ ઋતુના ચંદ્ર સમાન નિર્મલ કુલમાં મેં જન્મ લીધો છે. હું અકાર્ય ત્યજવા માટેજ તૈયાર થયો છું, તે સ્ત્રીસમૂહને દેહી વિચારે, કે આ સ્ત્રીઓથી મારે શું પ્રયોજન છે ? મેં જીવવાની આશા ત્યજ કરી છે, આ લોકનું સુખ સર્વથા છોડ્યું છે, તેથી તે સ્ત્રી મને શું ઉપસર્ગ કરવાની છે ? મારું મન કેમ ચલાયમાન કરશે ? અથવા વિષયોનું સુખ દુઃખ રૂપે પરિણમવાથી મને આ સ્ત્રીઓ શું સુખ આપવાની છે ? અથવા પુત્ર કલત્ર વિગેરે મને કાલ જ્ઞપ્તશે, અથવા રોગો પીડશે, ત્યારે તે કેવીરીતે વચાવી શકશે ? અથવા આ મમાણે સ્ત્રીઓના સ્વભાવને ચિંતવે તે સૂત્રકારજ વતાવે છે. કે આ સ્ત્રીસમૂહ રમણતા કરાવે માટે આરામ છે, તથા પરમ આરામ હોવાથી પરમારામ છે, તેવું સુખ દેવાહનારી સ્ત્રી તત્ત્વ જાણનાર જ્ઞાની સાધુને પણ તેનાહાસ વિલાસ ઉપાંગ તથા આંચના કટાક્ષ દેવદત્તા વિગેરે વિવેકવદે તે મુંઝવે છે, આ લોકમાં

જે કોઈ સ્ત્રીસમૂહ છે તેને મોહરૂપ જાણીને તેઓ પોતે પુરુષને ન ત્યજે, તે પહેલાં પોતે ત્યજવી, આ તીર્થંકરે કહેલું છે, તે વતાવે છે, 'મુનિના' શ્રી વર્ધમાનસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી તેમણે કહ્યું છે કે:—સ્ત્રીઓ માત્ર વન્ધનરૂપ છે' એવું પૂર્વે પ્રકર્ષથી કહ્યું છે, અને આ પણ કહ્યું છે કે અતિશય મોહના ઉદયથી પીડાયેલો તે 'ઉદ્વાધ્યમાન' છે મ:—શાથી? ડ:—ઇન્દ્રિયોના ગ્રામ ઇટલે તેઓના ધર્મમાં ફસતાં પીડાય ત્યારે ગચ્છમાં રહેલા હોય તો ગુરુ સમજાવે. મ:—કેવી રીતે? ડ:—તે કહે છે કે તેવો સાધુ નિર્વેલ નિઃસાર ઇટલે છુલ્લું સુકું સ્નાતો વને, અથવા નિર્વેલ વનીને સ્વાય, અર્થાત્ ઘણી તપસ્યા કરવાથી શરીર થાકતાં ઇન્દ્રિયોના વિષયો પણ જ્ઞાંત થઈ જાય છે, કારણકે આહાર ઓહો લેવાથી વલ ઓહું થઈ જાય છે, તે વતાવે છે. અવમોદરી (ઓહું સ્વાતું તે) કરે, અને જો અંતર્પોત સ્વાયા છતાં પણ મોહ જ્ઞાંત ન થાય, તો તેથી પણ અસ્તિશ્ચ આહાર વાલ ચળા વિગેરેના ૩૨ કોળીયા માત્ર સ્વાય, તેથી પણ જ્ઞાંત ન થાય, તો કાયોત્સર્ગ વિગેરે કાય વલેજનો તપ કરે, તે વતાવે છે. ઉર્ધ્વસ્થાને રહે તથા શીત અથવા ઉષ્ણતા વિગેરેમાં (ઇટલે ઠંડમાં નદી કિનારે અને ડનાલામાં તપેલી રેતીમાં) કાઢસમ્મ કરે, તેથી પણ જ્ઞાંત ન થાય, તો ગામ ગામ વિચરે જો કે કારણ વિના વિહાર નિષેધો છે, છતાં મોહ જ્ઞાંત કરવા રોજ ચાલી ચાલીને કાયા થકવીને મોહ દૂર કરે, ઇથી વધારે શું કહે? અર્થાત્ જે કારણથી વિષય ઇચ્છા દૂર થાય, તેવું કૃત્ય કરે અને હેવટે આહાર પણ ત્યાગ કરે, અતિપાત કરે (હંચેથી પટ્ટીને મરે) હૃદયન્ધન કરે (ગલે ફાંસો સ્વાય) પણ સ્ત્રીમાં મન ન કરે, (અપિ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે) સ્ત્રીમાં જે મન ગયું, તે ત્યજે, તેના પરિત્યાગમાં વે પ્રકારના કામો (ઇચ્છા કામ મદન કામ) પણ દૂરથી ત્યજેલા જાણવા. કહ્યું છે કે—

કામ જાનામિ તે રૂપં, સકલપાત્ કિલ જાયસે । ન ત્વાં સંકલપયિષ્યામિ, તતો મે ન ભવિષ્યસિ ॥ ૪ ॥

હે કામ હું તાસં સ્વરૂપ જાણું છું, કે તું સંકલ્પથી ઉત્પન્ન થાય છે પણ હું તારો સંકલ્પ કરવાનો નથી, તેથી તું મારા હૃદયમાં આવવાનો નથી !

પ્રશ્ન:—પણ શા માટે સ્ત્રીમાં મન ન કરવું ? ઉ:—સ્ત્રીસંઘમાં વર્તનારો અપરમાર્થ દૃષ્ટિવાળો પ્રથમથીજ તે સ્ત્રીનો સંગ ન હોવા પેસો પેદા કરવા સ્વેતી વેપાર વિગેરેની સાવધ ક્રિયા કરતો અમણિત (અત્યંત) મૂલ્ય તરસ ટંઢ તાપ વિગેરેના પરિષદો સહેવાના આ લોકમાંજ દુઃસ્વરૂપ દંડો સહે છે, અને તે દંડો સ્ત્રી સંવન્ધ કરવા પહેલાંજ કરાય છે, (તેથી પૂર્વે કહું છે) અને સ્ત્રી ગ્રહણ કર્યા પછી વિષયના નિમિત્તથી વંધાયલા પાપવદે નરક વિગેરેનાં દુઃસ્વોના સ્પર્શો મોગવવા પડશે, સ્ત્રીના અકાર્યમાં મર્વતેલાને પૂર્વે દંઢ અને પછી હાથ પગ વિગેરે હેદાવાના સ્પર્શો છે, અથવા પૂર્વે (કોઈ સ્ત્રી સાથે હુપું કુકુલ્ય કરતાં) તાહના (લાકડીનો માર) વિગેરે છે અને પછી-થી સ્ત્રીનો સંવન્ધ તથા આલિંગન ચુંવન વિગેરે છે તે વતાવે છે.

વન્દી ૫ આપેલ અને રોકેલ રાજકુમારી ૫ ગવાક્ષમાંથી ફેંક્યો તે નીચે પડેલ આવીલને લેવાથી રાજપુરુષો ૫ દેશવાથી ટોક્યો, ત્યારે રાજકુમારીને મૂર્છા થવાથી તેને દેશતાં ઇન્દ્રદત્ત વણિકને પ્રથમથી દન્ડા રવાવા પડ્યા, અને પાછલથી કન્યા મળતાં સ્પર્શો વિ-ગેરેનું સુલ મળ્યું, અથવા કોઈને પ્રથમ સુલ વિગેરેના સ્પર્શો છે, અને પાછલથી લલિતાંગ કુમારની માફક વીજા વ્યભિચારીઓને દુઃસ્વ પડે છે, ‘કિંચ’ વઠી આ સ્ત્રી સંવન્ધો કેસા સંપ્રાનો સઙ્ગ (સંવન્ધ) કરાવે છે, અથવા કલહ (ક્રોધ) તથા આસઙ્ગ તે રાગ છે, ૫-ટલે રાગદ્વેષ કરાવનારા છે, જો ૫મ છે તો શું કરે, તે કહે છે, ऐहिक अमुष्मिक (આ લોક પરલોક) સંવન્ધી અપાયોના કારણે સ્ત્રી સંગની પ્રત્યુપેક્ષાવડે ‘આગમેત્તિ’ જાણીને આત્માને આસેવન (કુચાલ) થી રોકે, આ પ્રમાણે હું કહું છું, તે તીર્થકરના વચન

प्रमाणे कहूं छुं स्त्रीसंगमां दुःख छे, माटे संग न करवो. वकी ते त्यागवानो, उपाय बतावे छे.

‘स’ ते स्त्रीसंगनो त्यागी मुनि स्त्रीना कपडांनी, वेपनी तथा शृणगारनी कथा न करे, आ प्रमाणे ते त्यजाय छे, तथा तेमने नरकमां लइजन्नारी तथा स्वर्गमोक्षमां विघ्नरूप अर्गला जेवी जाणीने ते स्त्रीनां अंगउपांगने न देखे, कारण के स्त्रीओने देखतां तेना कटाक्षो महान अनर्थने माटे थाय छे. कहूं छे के:—

सन्मार्गे तावदारते प्रभवति पुरुषस्तावदेवेन्द्रियाणां, लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ॥

भूचापाकृष्टमुक्ताः श्रवणपथजुषो नीलपक्षमाण एते, यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिसुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति । १।

नीतिकार कहै छे के पुरुष सन्मार्गमां इन्द्रियोने राखवा त्यां सुधीज समर्थ थाय छे, तथा त्यां सुधीज लज्जा छे, तथा विनय पण त्यां सुधीज छे, के लीलावती (सुंदर स्त्री) ना कानना छेडा सुधीखेचाइने नीली पांखोवाळा पापणना चापवढे खेचीने छोहेला (कटाक्षो) पुरुषना हृदयनी धीरजने चोरनारा दृष्टिबाणो त्यां सुधी न पड़े. तथा ते स्त्रीओने नरकनी आपनारी जाणीने तेनी साथे संप्रसारण (खानगी बात) पोतानी सगी बेन विनोरेर्थो पण न करवुं. कहूं छे के:—

मात्रा स्वस्त्रा दुहित्रा वा, न विविकासनो भवेत् । बलवानिन्द्रियग्रामः पंडितोऽप्यत्र मुह्यति ॥ १ ॥

माता बेन के दीकरी पोतानी होय; तेनी साथे पण एकान्तमां न बेसे कारण के इन्द्रियोहुं प्रबळ बधारे छे जेमां, पंडित पण मोह पासै छे ! आहुं जाणीने स्वार्थमां तत्पर स्त्रीओमां ममत्व न करवो; तथा ते स्त्रीने मोह करनारी मंडन विनोरेनी क्रिया पोते न

કરે; તથા સ્ત્રીઓની વૈયાવચ્છ પોતે ન કરે. અર્થાત્ કાયાના વ્યાપારનો નિષેધ કર્યો; તથા આ સ્ત્રીઓને સારા-મોક્ષનાં) અનુષ્ઠાનમાં વિદ્વરૂપ માનીને વાળી માવથી પળ આલ્યા ન કરે. આથી વચ્ચનનો નિષેધ કર્યો, તેમ અધ્યાત્મ-(મનને) કવ્ચામાં રાસી સ્ત્રીના ધો-ગમાં મન પળ ન રાસે; છદ્ધે સૂત્રનો અર્થ વિચારવામાં ધ્યાન રાસીને મનનો તે સંવન્ધી વ્યાપાર પળ રોકે. આવો ઉત્તમ સાધુ વીજું શું કરે ? તે કહે છે કેઃ—સર્વશા સર્વકાક પાપ તથા પાપનાં ઉપાદાન કારણ હોદે. હવે સમાપ્ત કરે છે કે, આ આલા ઉદેશામાં શરૂઆતથી કહેહું મુનિનો ભાવ મૌન છે, તેને આત્મામાં હું ચિંતવજે. આ પ્રમાણે મુધર્માસ્વામી કહે છે. ચોથો ઉદેશો સમાપ્ત થયો.

॥ ઇતિ શ્રીઆચારાઙ્ગમૂત્રે તૃતીયો ભાગઃ સમાપ્તઃ ॥

સમાપ્તઃ

[illegible]

रुपैया ११ नो किंमतनो ग्रंथ फक्त रुपैया ४ मांज मल्लो.

(सूक्तकर्ता—धर्मशास्त्राणी)

(टीकाकार—रामविजयशर्मा)

उपदेशमालासटीक.

आगळथी ग्राहक धनार पासेथी रु. ४ पाळळथी ग्राहक धनार पासेथी रु. ६

लेजरना कागल उपर सुपररोयल साइझमा पत्राकार छपाय छ.

आगाड्यी रु. मोकलनारने पोस्टेज नहिं.

हीरालाल हंसराज-जामनगर.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

உருகிய உருகிய உருகிய உருகிய

॥ इति श्रीआचारङ्गसूत्रे तृतीयो भागः समाप्तः ।

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

(श्रीसुधर्मास्वामीए रवेळुं अने श्री श्रुतकेवलीभद्रबाहुरचित निर्मुक्तिसहित)

॥ आचाराङ्गसूत्रम् ॥ भाग चौथो ॥

(मूळ अने झोलाङ्काचार्य रचेलो टीकाना भाषांतरसहित)

जामनगरनिवासी स्व० पण्डित हंसराजभाइ शामजीना स्मर्णार्थे

हृषावो प्रसिद्ध करनार—पण्डित हीरालाल हंसराज—(जामनगरवाळा)

१९९०

पडतर क्रिमत रु. २-८-०

प्रति २००

श्रीजैनभास्करोदय प्रिन्टिंग प्रेसपां छापुं—जामनगर.

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीआचारान्नसूत्रम् ॥

(मूळ अने शिलाङ्गाचार्ये रचेली टीकानुं भाषांतर)

भाग चोथो

छपावो प्रसिद्ध करनार—पण्डित श्रावक हीरालाल हंसराज (जामनगरवाळा)

पांचमो उद्देशो कहे छे.

पांचमा उद्देशानो चोथा साथे आ प्रमाणे संबन्ध छे के, चोथामां कहुं केः—अगीतार्थ अपाकव वयनो साधु एकलो विचरतां दुःख पामे छे, तेथी ते दुःखो दूर करवा इच्छता साधुए हमेशां आचार्यनी सेवामां रहवुं; तथा, ते आचार्ये पण हदनी उपमावाळा थवुं; अने तेमनी साथे बीजा साधुए रही तप—संयमथी युक्त वनीने निःसंगपणे विचरवुं. [ए पांचमां उद्देशामां छे,] आवा संबन्धे आवेला उद्देशानुं आ प्रथम सूत्र छे,

સે વેમિ તંજહા-અવિ હરણ પહિપુણે સમંસિ ભોમે ચિદ્દહ ઉવસંતરણ સારવચ્ચમાળે, સે ચિદ્દહ સોયમઙ્ગણે સે પાસ સવ્વઓ ગુત્તે, પાસ લોણ મહેસિણો જે ય પદ્માળમંતા પબુદ્ધા આરંભોવરયા સમમમેયંતિ પાસહ, કાલસસ કંચાણ પરિવયંતિ, ચિવેમિ (સૂ૦ ૧૬૦)

સે (જેવા) ગુણવાળો આચાર્ય હોય; તે હું તમને તીર્થકરના ઉપદેશના અનુસારે કહું છું. તે આ પ્રમાણે છે:—(વાક્ય સ્થાપના તથા વપરાય છે, તથા, અપિ શબ્દ ભાંગાના સમુચ્ચય માટે વપરાય છે.)

હુદ (હોદ-કુંહ) નું વર્ણન.

તેના ચાર ભાંગા નીચે મુજબ છે. (૧) તે હોદમાં ધીરે ધીરે પાળી નીકલતું હોય અને પાહું વીજી વાજુથી ભરાતું હોય તે સીતા તથા સીતોદા નદીના પ્રવાહના કુંહ જેવું છે. (૨) વીજો હુંહ તે પાળી નીકલે રવરું; પણ પાહું વીજું ન આવે તે પદ્મદ્રહ જેવું છે. (૩) તથા વીજો પાળી નીકલે નહીં પણ આવે રવરું તે લવણ સમુદ્ર જેવો છે, (૪) જેમાં પાળી આવે પણ નહીં અને નીકલે પણ નહીં, તે, મનુષ્ય લોકની વહારના સમુદ્ર માફક છે, તેજ પ્રમાણે આચાર્ય પોતે શ્રુતને અંગીકાર કરીને વીજાને મળાવે છે, તેથી તે પહેલા ભાગમાં આવે છે, તથા ક્રોધના કારણે વીજા ભાંગામાં આવે છે, છૂલે કષાયના હૃદયમાં ગ્રહણનો અભાવ છે તેથી તપ તથા કાપોત્સર્ગ વિગેરેથી ક્ષયણના ઉપપત્તિનું કારણ છે, આલોચનાને અંગીકાર કરવાથી વીજો ભાંગો લાગુ પડે, આલોચનાના કારણે કોઈને સંબળાવી શકે નહીં, કુમાર્ગમાં પડેલો ચોથા ભાંગામાં છે કારણ કે તેને પ્રવેશનિર્ગમનનો અભાવ છે, અથવા ધર્મ

મેદથી મેદો યોજાય છે, સ્થવિર કલ્પિઆચાર્યો પ્રથમ મંગમાં છે, વીજા મંગામાં તીર્થકરો છે, વીજા મંગામાં અહાલંદિક છે તેમને કોઈ વચ્ચે અર્થની પ્રાપ્તિ થઈ ન હોય, ત્યારે આચાર્ય વિગેરે પાસેથી તેમને તેના નિર્ણયનો સહાય છે, અને પ્રત્યેક હુદ્દોને હમય [છેવું આપવું ને મળવું મળાવવું] તેનો નિષેધ હોવાથી તેઓ ચોથા મંગામાં છે, પણ આ જગ્યાએ પ્રથમ મંગમાં આવેલા ને મળવા મળાવવાનો સદ્ભાવ હોવાથી તેનો અધિકાર છે, અને તેવા હૃદરૂપ આચાર્યનોજ અહીં દૃષ્ટાંત છે, અને તે હૃદ નિર્મલ જલનો મરેલો તથા સર્વ ઋતુમાં જન્મનારાં [હૃદયન થનારાં] કમલોથી શોભાયમાન છે, સમભૂમાગમાં રહેલ પાણીનું નીકળવું અને આવવું નિત્યજ થાય છે, પણ કોઈ દહાડો સુકાતો નથી, અને સુસ્વેદી તેમાં તરવાનું તથા નીકળવાનું બની શકે તેવો છે, તથા હૃદયમાં તે રજ વિગેરે જે પાણીને કાઢું બનાવે તે જેમાંથી દૂર થયેલ છે, તથા જુદી જુદી જાતના જલચર જીવોના સમૂહને વચાવતો અથવા જલચર જીવોવડે પોતાની રક્ષા કરતો રહેલ છે, આ આપણી ચાહુ ક્રિયા દૃષ્ટાંતમાં લેવાની ઇચ્છા આ હૃદ જેવા આચાર્ય છે, તે પ્રથમ મંગાના લેવા, પાંચ પ્રકારના આચાર યુક્ત છે. અને આચાર્યની આઠ પ્રકારની સંપદાથી જોડાયેલો છે, તે વતાવે છે.

આચાર સુઝ સરીરે વયળે વાયળ મર્દે પઓગમર્દે । ઇહ સુસંપયા સ્વહુ અટમિઆ સંગહપરિજ્ઞા ॥૧॥

આચાર, શ્રુત, શરીર, વચન, વાચના, મતિ, પ્રયોગમતિ, અને આઠમી સંગ્રહ-પરિજ્ઞા છે. અર્થાત્ આચારમાં સારો, સિદ્ધાંતનું પૂર્વાપરનું જ્ઞાન, શરીર સુંદર, વચન માનનીય હોય; વાચના આપવામાં હોશીયાર હોય; હુદ્ધિ તીક્ષ્ણ હોય; પ્રયોગમતિવાલો, તથા સાધુ-સમુદાયને યોગ્ય હપકારણ વિગેરેનો સંગ્રહ કરનારો હોય.

તથા, હત્રીસ પ્રકારના ગુણોના સમુદાયને ધારનારો કુંદની માફક નિર્મલ જ્ઞાને ભરેલો સમાન—શૂભાગ ઇટલે, સંસકત વિગેરે (રાગદ્વેષ)–દોષથી અદોષિત, અથવા સુલ્લવિહારનાં ક્ષેત્રમાં મધ્યસ્થ રહે; તથા, જ્ઞાનદર્શન—ચારિત્ર નામનો મોક્ષમાર્ગ ઉપશ્વમવાલા સાધુઓનો છે, તેમાં રહે છે. સમતા ધારે, કેવો વનીને ? ઉપજાત થઈ છે રજસ્રુપ મોહનીકર્મ જેને, શું કરતો? જીવનીકાયની પોતે રક્ષા કરતો વીજાને સારો ઉપદેશ દેવાવડે રક્ષા કરાવતો; અથવા નરકપાત અટકાવી વચાવવાથી પરનો રક્ષક બને છે. 'સ્રોતો મધ્ય મતઃ' આથી પ્રથમ મોંગામાં આવેલા સ્થવિર આચાર્યને કહે છે, તેને શ્રુતઅર્થના દાન ગ્રહણનો સદ્ભાવ છે, તેથી સ્રોત મધ્યગતપણું છે તે આચાર્ય કેવા હોય? તે કહે છે:—તે આચાર્ય ક્ષોભાયમાન ન થાય; તેવા હૃદ જેવા બધી રીતે ઇન્દ્રિયો તથા મનને વશ રાખનારા શુભિષ્ટ શુભ છે તેને તું જો, (આહું શિષ્યને ગુરુ કહે છે,) તથા આચાર્ય શિવાય પણ, ઇવા વીજા બહુ સાધુઓ સંભવે છે. ઇવું વતાવવા કહે છે:—આ મનુષ્ય લોકમાં પૂર્વે વતાવેલા સ્વરૂપ—(ગુણો) વાલા મહર્ષિઓ [મોટા શુભિષ્ટો] છે તેમને તું જો તે મહર્ષિઓ કેવા છે? તે કહે છે:—ફક્ત આચાર્યોજ હૃદ જેવા છે. ઇટલુંજ નહિ; પણ, વીજા સાધુઓ પણ તેવા હૃદ જેવા છે. પ્રકર્ષથી જણાય તે પ્રજ્ઞાન. પોતાનું તથા પરનું સ્વરૂપ વતાવનાર તે આગમ છે, તેને મળેલા અર્થાત્ આગમના જાણ (ગીતાર્થ) હોય; કદાચ, તેવું જાણનારા છે હતાં, મોહના ઉદયથી કોઈ વચ્ચત હેતુ ઉદાહરણના અસંભવમાં, અને ફેયના ગહનપણાથી સંશયમાં પડેલા સમ્યગ—શ્રદ્ધાનને ન માનનારા પણ હોય; તેથી, સુલાસો કરે છે કે, 'પ્રબુદ્ધા' પ્રકર્ષથી જેમ, તીર્થંકર કહે તેવુંજ તત્ત્વ પોતે સમજેલા હોય; અને તેવા હતાં ભારી કર્મને લીધે સાવધ—અનુષ્ઠાનને છોડનારા ન હોય; (ચારિત્ર ન પાલે;) તેથી સુલાસો કરે છે કે, 'આરંભો પરતાઃ' તે સાવધ્યોગથી દૂર રહેલા મહર્ષિઓ છે. અમારા ઉપરોધ (શરમથી) ગ્રહણ ન કર; પણ તમારે તમારી નિર્મલ હુદ્ધિવડે

વિચારીને જોવા, તે વતાવે છે, આ જો મેં કહું; તે તમે (હે શિષ્યો!) પણ, મધ્યસ્થતા ધારણ કરીને સમર્પાદને જુઓ; વળી આ પણ જુઓ. કાઠ તે, સમાધિ—મરણ છે. તેની અધિકાંશાવહે સાધુઓ મોક્ષમાર્ગવાળા સંયમમાં વધી પ્રકારે વર્તે છે. આ પ્રમાણે હું કહું છું. 'ઇતિ બ્રહ્મ' શબ્દ, પ્રકરણ, ઉદ્દેશો, અધ્યયન, શ્રુતસ્કંધ કે, પરિસમાપ્તિમાં આવે છે, તેમાં, અહીં અધિકારની સમાપ્તિમાં જાણવો. આચાર્યનો અધિકાર કહ્યા પછી વિનેય (શિષ્ય) નો અધિકાર કહે છે:—

વિતિગિચ્છસમાવદ્ધેણં અપ્પણેણં નો લહ્હ સમાહિં, સિયા વેગે અણુગચ્છંતિ, અસિતા વેગે

અનુગચ્છંતિ, અણુગચ્છ માણેહિં અણુગચ્છમાણેકહંનિવિજ્ઞે ? (સૂ. ૧૬૧)

વિચિકિત્સા તે, ચિત્તનો વિપ્લવ છે, આમ પણ છે. 'एवा' પ્રકારના સંકલ્પો તે, યુક્તિથી હરપન્ન થતા અર્થમાં મોહના ઉદયથી પ્રતિનો વિભ્રમ થાય છે. તે આ પ્રમાણે:—આ મહાન્ તપનો કલેશ રતીના કોઢીયા યાવા જેવું નિઃસ્વાદ છે, તે કરવાથી તેનું ફળ મઝશે કે નહિ? કારણ કે, સ્વેતી કરનાર વિગેરેને મહેનત કરવા છતાં, ફળ મળે છે કે, નથી પણ મળતું? આવી મતિ મિથ્યાત્વનો અંશ ઉદયમાં આવવાથી તથા, જોયને જાણવું મહન છે તેથી થાય છે, તે જોયને વતાવે છે.

અર્થ ત્રણ પ્રકારનો છે. (૧) સુલ્લથી સમજાય દુઃસ્વથી સમજાય; અને વીલકુલ ન સમજાય. - ૧ ત્રણે સાંયલનારના આધાર ઉપર ભેદ છે, તેમાં સુલ્લાધિગમ વતાવે છે. જેમકે—ચક્ષુવાળો હોય; અને ચિત્રકલામાં નિપુણ હોય; તેને રૂપપ્રસિદ્ધિ (ચિત્ર કરવું) સુલભ છે, અને અનિપુણને દુઃસ્વથી ચીતરાય; પણ આંધળાથી તો, વીલકુલ લેવાયાં વિના ન ચીતરાય; તેમાં અનધિગમ રૂપ તો, અવ-

સ્તુત છે, અને સુલાધિગમ પળ શંકાનો વિષય ન થાય, પળ જે દેશકાલ સ્વભાવથી વિપ્રકૃષ્ટ હોય; તેમાંજ શંકા થાય, તે ધર્મ—અધર્મ, આકાશ વિગેરેમાં જે વિચિકિત્સા થાય તે જાણવી; અથવા ‘વિહિગિચ્છતિ’ વિદ્વાનની જુગુપ્સા પડેલે, વિદ્વાનો તે સાધુઓ છે. જેમણે સંસારનો સ્વભાવ જાણ્યો છે, અને સમસ્ત સંગનો ત્યાગ કર્યો છે, તેઓની જુગુપ્સા (નિંદા) કરે છે. કારણકે, તેઓ સ્નાન કરતાનથી; તથા, પરસેવાના મેલથી ગંધાતાં શરીરવાળા છે. તેઓને નિંદે છે, ‘નિંદનારા કહે છે કે,’ જો, અચિત્ત પાળીથી સ્નાન કરે; તો, શું દોષ છે ? આ જુગુપ્સા છે, તે જુગુપ્સાને અથવા, વિચિકિત્સાને પ્રાપ્ત કરેલા આત્માવાળો (શંકાવાળો) ચિત્તની સમાધિ અથવા જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રરૂપ સમાધિને પામતો નથી, કારણ કે વિચિકિત્સાથી મલીન ચિત્તવાળાને આચાર્ય કહે તોપણ સમ્યક્ત્વ નામની બોધિ [મગવાનના વચન ઉપર આસ્થા] મેલવતો નથી; અને જે બોધિ મેલવે છે, તે ગૃહસ્થ અથવા સાધુ હોય, તે બતાવે છે, ‘સિતાં:’ પુત્ર સ્ત્રી વિગેરેમાં રાગી વનેલા હોય, અથવા લઘુકર્મવાળા સમ્યક્ત્વને પમાડનાર આચાર્યને અનુસરે છે. અર્થાત્ આચાર્યનું કહેલું માને છે તે પ્રમાણે કેટલાક ગૃહવાસ હોડેલા સાધુઓ શંકા વિગેરેથી રહિત બની આચાર્યના માર્ગને અનુસરે છે. તેમનામાં પળ જો કોઈ કોરડુ માફક હોય, તે પળ તેવા વીજા ઉત્તમ માર્ગને અનુસરનારા સાધુને જોઈ તે આ કોરડુ જેવો પળ તેનાં અશુભ કર્મ ઓછાં થતાં તે પળ સમ્યક્ત્વ પામે, તે બતાવે છે. આચાર્યનું કહેલું સમ્યક્ત્વ માનનાર શ્રાવકોથી પરિચયમાં આવતો અથવા પ્રેરણા કરાતો ન માને, તો પછી કેવી રીતે નિર્વેદ ન પામે? અર્થાત્ સ્વરાવ કૃત્યની મિથ્યાત્વાદિ રૂપ વિચિકિત્સાને છોડીને તે પળ સમ્યક્ત્વ પામે; અથવા સાધુ—શ્રાવક જેઓ સંસારમાં રક્ત અથવા વિરક્ત હોય; તેઓ આચાર્યનું કહેલું સમજે; તો, કોઈ અજ્ઞાનના ઉદયથી મંદ બુદ્ધિ હોવાથી તપસ્વી સાધુ ઘણા વર્ષનો દીક્ષિત હોય; તે જો, ન સમજે; તો, કેમ સ્વેદ ન પામે ? (કદાચ) તપ

અને સંયમનો નિર્વેદ ન હોય; અને અનિર્વેદી હોય; તો આવીપણ ભાવના ભાવે. જેમકે—જો, હું ભવ્ય નહીં હોઉં તો, મને સંયમભાવ પળ નથી. કે, પ્રકટ—(સુહું કરીને) ગુરુ કહે છે તોપણ, હું સમજતો નથી. આ પ્રમાણે સ્વેદ પામતાને આચાર્ય સમાધિનાં વચન કહે છે કે:—હે સાધુ ! સ્વેદ ન કર ! હું ભવ્ય છે. કારણ કે, હું સમ્યક્ત્વ પામ્યો છે, અને તે ગ્રન્થીભેદ વિના ન હોય. અને ગ્રન્થીભેદ ભવ્યત્વ વિના ન હોય, કારણ કે, અભવ્યને ભવ્ય, કે અભવ્યપણાની શંકા પળ ન થાય.

ઘડી, અવિરતિનો પરિણામ વાર કષાયનો ક્ષય ઉપશમ ઉપશમ કે ક્ષય થતાં જ હોય છે, અને તે વિરતિ હું પામ્યો છે. તેથી, દર્શનચારિત્ર-મોહનીયનો તારે ક્ષયોપશમ થયો છે, નહીંતો, સમ્યગ્દર્શન-ચારિત્રની પ્રાપ્તિ ન હોય પળ, તને કહા છતાં જો, વધા પદાર્થો ન સમજાય; તો, જ્ઞાનાવરણીયકર્મના ઉદયનું લક્ષણ જાણહું; ત્યાં તો, તારે શ્રદ્ધારૂપ—સમ્યક્ત્વ સ્વીકારવું. તે કહે છે:—

તમેવ સચ્ચં નોસંકં જં જિણ હિં પવેદયં (સૂ૦ ૧૬૨)

હયાં આગલ સ્વસમય, પરસમયના જાણ આચાર્ય ન હોય; તથા, ક્ષીણી ગ્રહ વાવતોમાં, અને અતીંદ્રિય પદાર્થોમાં વજે પક્ષને માન્ય દૃષ્ટાંત તથા, સમ્યગ્હેતુના અમાવથી જ્ઞાનાવરણીયના ઉદયથી સમ્યગ્જ્ઞાન ન હોય; ત્યાં પળ આ પ્રમાણે ચિંતવવું કે, તેજ એક સત્ય છે અને તેજ નિઃશંક છે કે, જિનેશ્વરે કહેલા અત્યંત સૂક્ષ્મ-અતીંદ્રિય પદાર્થો જે ફક્ત આગમથી માનવાયોગ્ય છે (તે મારે પ્રમાણ છે.) તથા માનવામાં શંકા ન હોય; તે નિઃશંકિ કહેવાય. કે ધર્મ-અધર્મ, આકાશ, પુદ્ગલ વિગેરે જે તીર્થકરે કહેછું છે, તે રાગદ્વેષને જોતેલા જિનો છે, માટે તેમનું કહેછું સત્યજ છે. આવું શ્રદ્ધાન કરવું. વરોચાર સીતે પદાર્થ ન સમજાય; તોપણ, શંકા ન કરવી.

प०—शुं साधुने पण शंका थाय छे के, तमे आम कहो छो ?

उ०—संसारनी अंदर रहेला जीवोने मोहना उदयथी शुं न थाय ? ते पमाणे आगमां कहेछुं छे.
गौतमनो प०—हे भगवन् ! साधुनिग्रन्थो कांक्षामोहनीयकर्म वेदे छे ?

“ अरिथि णं भंते ! समणावि निगंथा कंखामोहणिजं कम्मं वेदंति ? हंता अरिथि, कहन्नं समणावि णिगंथा कंखामोहणिजं कम्मं वेयंति ? गोयमा ! तेसु तेसु नाणन्तरेसु चरित्तरेसु संकिया कंखिया विइगिच्छासमावन्ना भेयसमोवन्ना कलुससमावन्ना, एवं खलु गोयमा ! समणावि निगंथा कंखामोहणिजं कम्मं वेदंति तत्थालंबणं ‘ तमेव सत्तवं णीसंकं जं जिणोहिं पवेइयं ’ से णूणं भंते एवं मणं धारेमाणे आणाए आराहए भवति ? हंता गोयमा ! एवं मणं धारेमाणे आणाए आराहए भवति, ”

उ०—हा. प०—केवी रीते ते वेदे छे ?

उ०—तेवा तेवा ज्ञानना के, चारित्रना विषयमां न समजातां शङ्का, कांक्षा, विचिकित्सावाळा बनी भेदोने पामेला न समजातां हृदयमां झंखवाणा बने छे तेथी हे गौतम ! ते ठीकछे के, साधुने पण शङ्का विनोरे थाय.

गौतम कहे छेः—हे भगवान् ! ते समये साधु मनमां एम चितवे के, “तेज सत्य, निःशङ्क छे. के जे, जिनेश्वरे कहेछं छे.” तो, ते आज्ञा पाळवानो आराधक थाय के ?

उत्तर—हे गौतम ! एम मनमां धारे; तो आराधक थाय छे.

वकी गुरु उपदेश आपे छे के, साधुए विचारवुं के—

वीतरागा हि सर्वज्ञा मिथ्या नं ब्रुवते ववचित् । यस्मात्तस्माद्भवतेषां, तथ्यं भूतार्थदर्शनम् ॥१॥

वीतराग पोते सर्वज्ञ छे. अने तेथी, निश्चे तेओ जुहुं न बोले. जेथी, तेमनुं वचन जीवोहुं स्वरूप बतावनाहं साबुं छे. विगेरे समजी छेबुं. वकी, आ विचिचित्सा दीक्षा लेनारने आगममां मति स्थिर थयली न होवाथी थाय छे. तेवाए पण उपर बतावेछं रहस्य चितववुं ते कहे छेः—

सङ्गिस्स षं समणुद्गस्स संपव्वयमाणस्स समियंति मद्दमाणस्स एगया समिया होइ
१, समियंति मद्दमाणस्स एगया असमिया होइ २, असमियंति मद्दमाणस्स एगया
समिया होइ ३, असमियंति मद्दमाणस्स एगया असमिया होइ ४, समियंति मद्दमा-
माणस्स समिया वा असमिया वा समिया होइ उवेहाए ५, असमियंति मद्दमा-

ળસ સમિયા વા અસમિયા વા અસમિયા હોઇ ઉવેહાણુ, ૬, ઉવેહમાળો અણુવેહમાળં
 બૂયા-ઉવેહાહિ સમિયાણુ, ૬એવં તતથ સંધી જ્ઞોસિઓ ભવડ, સે ઉટ્ટિયસ ટિયસ મડં

સમણુપાસહ, ૬રથવિ બાલભાવં અપાણં નો ઉવદંસિજ્ઞા (સૂ૦ ૧૬૩)

શ્રદ્ધા ધર્મની ઇચ્છા તે જને હોય; તે, શ્રદ્ધાવાન્ છે. તેવા મન્યજીવને સંવિગ્ન, અને યોગ્ય વિહાર કરનારા સાધુઓણુ, અથવા સંવિગ્ન વિગેરે ગુણોથી દિક્ષા લેવાયોગ્ય હોય; તેને દિક્ષા લેતાં શંકા થાય; તો, તેને જીવાદિ પદાર્થમાં વોધ પામવાની અશક્તિ હોય; તો, તેને સમજાવવું કે, હે મદ્ર ! જિનેશ્વરે જે કહેલું છે, તે શંકારહિત અને સત્ય છે. આ પ્રમાણે દિક્ષાલેતા વોધ આપવાથી તેનો આત્મા ચારિત્રથી નિર્મલ થતાં; ચઢતા કંઠકથી પછાના કાઠમાં પળ નિર્મલ માવના વધે; અથવા વરોવર રહે; ઓછી પળ થાય અથવા અમાવ પળ થાય. આવી જીવની વિચિત્ર પરિણામતા વતાવે છે, તે શ્રદ્ધાબાળને સમજાવીને દિક્ષા લીધા છતાં, પોતે જિનેશ્વરનું કહેલું વચન શંકારહિત સાચું માનતો પાછલથી પળ શંકા, કાંશા, વિચિકિત્સા, વિગેરેથી રહિત નિર્મલ સમ્યક્ત્વવાળો હોય છે, પળ મગવાનના વચનમાં શંકા ઉત્પન્ન થતી નથી. (૧) કોઈને દીક્ષા લેતાં શ્રદ્ધા હોવાથી માનવા છતાં પાછલથી ન્યાય મળતાં કોઈ જાતનો ઇકાંત પક્ષ પકડતાં હેતુ દટ્ટાંતનો લેશ હાથમાં આવતાં પૂર્વાપર વિચાર ન થવાથી; અને જ્ઞેયપદાર્થ ગહન હોવાથી મતિ મુંઝાતાં કોઈ વસ્તુત મિથ્યાત્વના અંશનો ઉદય થતાં; તે જિનવચનને સમ્યક્ માનતો નથી, તે કહે:—આ વધા નયના સમૂહના અભિપ્રાયના કારણે અનંત ધર્મથી યુક્તવસ્તુ જેવી છતાં, મોહના ઉદયથી એકનયના અભિપ્રાયવડે એક અંશ સાધવા માટે તે સાધુ જાય છે. જો, નિત્ય

જિનેશ્વરે કહેલ; તે ફરી અનિત્ય કેમ થાય ? અથવા અનિત્ય તે, નિત્ય કેમ થાય ? કારણકે, તે બંને પરસ્પર વિરોધી છે. તે પ્રમાણે અપચ્યુત અનુસત્ત સ્થિર એક સ્વભાવવાળું નિત્ય છે. અને તેથી ડલહું દરેક ક્ષણે નાશ પામનારું અનિત્ય છે, વિગેરે અસમ્યક્ભાવને પામે છે, પણ તે એવું વિચારતો નથી, કે અનંત ધર્મવાળી અને વધા નયના સમૂહથી યુક્ત વસ્તુ છે, તે મંદ બુદ્ધિવાળાને તે માનવું અતિ ગહન હોવાથી અશક્ય છે, પણ શ્રદ્ધાથી માનવા યોગ્ય છે, પણ હેતુથી ક્ષોભાયમાન ન થવું, કહ્યું છે કે:—

સવૈર્નિયતૈર્નૈગમસંપ્રહાયૈરૈકૈકશો વિહિતતીર્થિકોદાસનૈર્વત્ ॥

નિષ્ઠાં ગતં વહુવિધૈર્નૈમપર્યયૈસ્તૈઃ શ્રદ્ધેયમેવ વચનં ન તુ હેતુગમ્યમ્ ॥ (इत्यादि)

વધા નયોવડે પૃથલે નૈગમ સંગ્રહ વિગેરે અને કથા નિયત એક એક અંશથી અન્ય તીર્થિક શાસનવાળાએ વતાવેલ જે વહુ પ્રકારના ગમપર્યાયોવડે સંપૂર્ણતા પામેહું તમારું વચન શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય છે. પણ ત્યાં હેતુથી જાણવા યોગ્ય નથી,

જેથી વિચારવું કે હેતુતો એક નયના અભિપ્રાય પ્રમાણે વર્તે છે. તથા એક ધર્મને સાથે છે, પણ વધા ધર્મને સાથે સાધનારને હેતુનો અસંભવ છે, (તેથી તેને શક્કા થાય છે.) (૨) વળી વિચિત્ર ભાવનાને વતાવે છે, કે કોઈ મિથ્યાત્વના લેશથી મુશ્કાળાને શક્કા થાય કે શબ્દ પુદ્ગલનો કેવીરીતે બને એવું ડલહું માનીને મિથ્યાત્વના પરમાણુઓના ઉપશમપણાથી પછીથી શંકા વિગેરે ગુરુના ઉપદેશી દૂર થતાં તે શ્રદ્ધાવાળો થાય છે; કે જો શબ્દ પુદ્ગલનો બનેલો ન હોય તો તેનો કરેલો અનુગ્રહ અથવા ઉપઘાત કાન ઉપર કેવી રીતે થાય ? કારણ કે આકાશ માફક શબ્દ અમૂર્ત હોય તો કાનને કાંઈ પણ ન થાય એ સમજીને સમ્યક્ત્વ પામે છે (૩) કોઈને આગ-

મમાં રમણતા ન થવાથી મતિ અપરિણત થતાં વિચારે કે એક સમયમાંજ પરમાણુ લોકોંતે કેવી રીતે જાય એમ સ્વોદું માનતાં કોઈ વચ્ચત કુ હેતુના વિતર્કના પ્રકટ અવસરે પૂરેપૂરો મિથ્યાલી બને છે, કે ચૌદરાજ લોકનો એક હેઢાથી બીજા હેઢા સુધી જતાં આ-કાશ પ્રદેશને સાથે સ્પર્શ ન થવાથી સમયનો ભેદ પડે, તે ભેદ ન પડે તો બે જગ્યાએ એક સાથે સ્પર્શ ન થાય તેથી પરમાણુનું તેટલા પળું થાય, એટલે તે એવું માને કે લોકને બન્ને હેઢે રહેલા પ્રદેશોનો એક વચ્ચતે પરમાણુએ સ્પર્શ કર્યો માટે તેટલો મોટો પરમાણુ છે, અથવા-તે વન્નેનું હેટું પરમાણુ જેટલું છે, આ તેનું માનવું સ્વોદું છે. પણ તે આગ્રહી બનેલો વિચારતો નથી, કે વિશ્વસા પરિણામવડે શીઘ્ર ગતિપણાથી પરમાણુનું એક સમયમાં અસંખ્યેય પ્રદેશનું ગમન થાય છે, જેમકે આંગળીના માપ જેટલા એક દ્રવ્યના અસંખ્યાત આકાશ પ્રદેશ છે, તેટલા વધારે એક સમયમાં પરમાણુ ઓઝંગી જાય છે. પ્ર૦—એ કેવી રીતે બને ? હ૦—જે પ્રત્યક્ષ દેસાંય છે તે ના નહિ પાઢી શકાય, કારણ કે જ્યાં સૌને દેસીતું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ હોય, ત્યાં અનુમાન વિગેરેનું પ્રયોજન નથી જો એક સમયમાં અનેક પ્રદેશ ઓઝંગવા ન માનીયે તો અંશુલ માત્ર પ્રદેશ ઓઝંગતાં અસંખ્યેય સમય નીકળી જાય, તો આપણે દેસેલુંં હ્રદ છે તેને પણ વાધા આવે, માટે તે શંકા નકામી છે. (૪).

હવે ખાંગાની સમાપ્તિ કરવા પરમાર્થ વતાવે છે,

મગવાનનું વચન સાચું છે, એવું માનીને શઢ્કા વિગેરે હોડીને તે વસ્તુ યત્ન વડે તેવા રુપેજ સમ્યક્ અથવા અસમ્યક્ પૂર્વે ખાવી હોય તો પણ શુરુના સદ્વાસથી તેમનો હપદેશ વિચારતાં તે શિષ્ય શ્રદ્ધાવાલો થાય છે, જેમ ઇર્ષાપથમાં હપયોગ રાત્રનારને કોઈ વચ્ચત જીવહિંસા થાય. (તો પણ તેને દોષ લાગતો નથી.) (૫) હવે તેથી હલ્લડું વતાવે છે, કોઈ વસ્તુ સ્વોટી રીતે માનતાં હદ્મસ્ય સાધુને

हुंक बुद्धिशी शंका थाय, ते समये ते वस्तु खोटी अथवा साची विचारती होय, तो तेणे खोटी विचारेली होवाथी खोटा विचारने लीधे अशुभ अशुभ अध्यवसाय होवाथी ते मिथ्यात्व हे, कारण के जेवी शंका करे तेवोज भाव मेळवे, एवुं वचन हे, (६) अथवा सम्यक् माननारने बीजी रीते खुलासो करे हे, श्रमिनो भाव श्रमिता हे ते श्रमिनाने माननारो शुभ अध्यवसायवाळो उत्तर कालमां पण उपशमवाळोण रहे हे, अने बीजो तो श्रमिताने मानवां छतां कषायना उदयथी अश्रमिता थाय हे, एज प्रमाणे बीजा भांगामां सम्यक् शब्दनी योजना करवी, के साहं विचारे तो साहं फळ मेळवे, तेज प्रमाणे साहं नरसुं तेनो विवेक विचारतो बीजाने पण उपदेश देवाने समर्थ थाय हे, कहुं हे के, आगममां मति परिणत थवाथी यथायोग्य प्रदार्थनो स्वभाव बताववाथी आ योग्य हे, आ अयोग्य हे, एवुं विचारतो विद्वान बीजा नहि विचारताने पण समजावे हे, एटले गाढरनां टोळा माफक एक पळी एक जेम दोडे तेम कोइ विना विचारनो शंकावाळो होय, तेने कहे के हे भद्र ! तुं मध्यस्थता राखीने निर्मळ भावथी विचार के जिनेश्वरतुं कहेछुं जीवादित्तव विचार शुक्तिने योग्य हे के नहीं ? ते आंखो वींचीने विचार, अथवा संयने सारी रीते पाळनारो होय, ते संयम सारी रीते न पाळनारने कहे, के हे भद्र ! सम्यग् भाव पापीने हवे संयममां सारो रीते उद्यम कर ! शुं आंलंवीने ? उ०—पूर्वे कहेला प्रकारे ते संयममां कर्म संतति क्षय करवा रुप जे संधि हे. ते जो संयम सारो पाले तो, कर्म दूर कराय तेम हे, आ कर्म संतति तेसिवाय बीजी रीते क्षय थाय तेम नथी. वळी सारीरीते संयम पाळनारने शुं लाभ थाय, ते कहे हे, 'से'—ते सम्यक् रीते दीक्षा लेवाने तैयार थएलाने शंका रहित धर्म श्रद्धा होवाथी चारित्र्य लहद गुरुकुल वासमां रहेवाथी अथवा गुरुनी आज्ञामां वर्तवाथी जे गति थाय हे, अथवा जे पदवि प्राप्त थाय हे, तेने हे शिष्यो ! तमे सारी रीते जुओ ! वथा लोकमां प्रशंसा, ज्ञानदर्शनमां स्थिरता चारित्र्यमां

નિષ્કંપતા અને તેને શ્રુત જ્ઞાનની આધારતા થાય છે, અથવા સ્વર્ગ મોક્ષ વિગેરેની ઉત્તમ ગતિ મળે છે, તેને જુઓ ! અથવા સંયમમાં પ્રવૃત્ત (ન) કરનારને હપગના ઉત્તમ ગુણો વિના પાસતથા વિગેરેની ગતિ જે વધા લોકોને હાંસી રૂપ છે. તે અથવા અધમ સ્થાનની ગતિ મળે છે. તે તમે देखો ! આ પ્રમાણે સંયમ પાલનાર અને પ્રમાદ કરનાર સાધુની ડંચ નીચ ગતિને જાણીને પાંચ પ્રકારના સારા આચારમાં તમારે પ્રવર્તન કરવું, પણ જે ચારિત્ર લેવામાં પ્રમાદ કરે તેની નીચ ગતિ થાય તેથી શું સમજવું, તે કહે છે, કે જેઓ અસંયમમાં ચાલ ભાવમાં રમેલા છે, જે મુગતિ સકલ કલ્યાણના આધારરૂપ છે, તેને ન મેળવી શકે, અર્થાત્ હે શિષ્ય ! તું દીક્ષા લઈને વાક્ર વેદા માફક કુકૃત્ય ન કરીશ ! તે ચાલ જેવો આચાર શાક્ય કપિલ વિગેરેના મતને માનનારા આચરે છે, અને વોલે છે, કે નિત્ય, અને અમૂર્ત આત્મા હોવાથી આકાશ માફક તેનો અતિ પાતજ નથી ! અથવા વૃક્ષ હેદતાં કે વાલતાં આકાશનો મેદ કે વલ્લું થતું નથી, તેમજ શરીર વિકારી છે. તેને યા વિગેરે થતાં અવિકારી આત્માને કંઈ પણ થતું નથી, તેઓ કહે છે કે.

ન જાયતે ન મ્રિયતે કદાચિન્નાયં મૃત્વા ભવિતેતિ ॥

આત્મા જન્મે નહીં, તેમ મરતો પણ નથી, કોઈ પણ દિવસ આ થઈને થવાનો નથી ! (જેવો છે તેવોજ રહેવાનો છે)

નૈનં હિન્દન્તિ શાસ્ત્રાણિ, નૈનં દ્વહતિ પાવકઃ । નૈવૈનં હ્રેદ્યનત્યાપો, ન શોષયતિ મારુતઃ ॥૧॥

જીવને શાસ્ત્રો હેદે નહીં, અગ્નિ વાલે નહીં, પાણી મીંજાવે નહીં, તેમ પવન શોષણ કરતો નથી.

અચ્છેદ્યોઽયમભેદ્યોયમવિકારી સ ઉચ્યતે । નિત્યઃ સતતગઃ સ્થાણુરચ્છોઽયં સનાતનઃ ॥

આ આત્મા અહેષ અમેષ અવિકારી નિત્ય તથા હંમેશાં ગમન કરનાર સ્થાણુ તથા અચલ અને સનાતન (પુરાણો) છે. (વિગેરે તેમનાં વચનો છે) તે પ્રાણીને હણવા વિગેરેમાં પ્રવર્તનારાને તેના નિષેધ માટે કહે છે.

તુમંસિ નામ સત્ત્વેવ જં હંતઘંતિ મન્નસિ, તુમંસિ નામ સત્ત્વેવ જં અજ્ઞાવેયઘંતિ મન્નસિ, તુમંસિ નામ સત્ત્વેવ જં પરિયવેયઘંતિ મન્નસિ, एवं જં પરિધિતઘંતિ મન્નસિ, જં ઉદ્ધવેયંતિ મન્નસિ, અંજુ ચેયપહિબુદ્ધજીવો, તન્મ્હા ન હંતા નવિ યાયણ, અણુસંવેય-
ળમપ્પાળેણં જં હંતઘં નાભિપરથણ (સૂ૦ ૧૬૪)

તમે જે આત્માને હણવા પળે વિચાર્યો તે તુંજ છે, (નામ શબ્દ સંભાવના માટે છે,) જેમ તમે માથું હાથ પગ પાસાં પીઠ પેટ-વાકા હો, તેમ આ પળ છે. કે જેને તમે હણવા યોગ્ય માનો હો, જેમ તમને કોઈ મારવા આવે તો તે દેહીને તમને દુઃસ્વ થાય છે, તેવી રીતે બધાને છે, તેને દુઃસ્વ ઉત્પન્ન કરવાથી પાપ બંધાય છે, તેનો ભાવાર્થ આ છે, કે અદૃશ્યાં અંતર આત્મા જે આકાશ જેવો છે તેની હિંસા મારવા વધે નથી પળ શરીર આત્માની હિંસા છે, કારણ કે જ્યાં કંઈ પળ આધાર રૂપ પોતાનું શરીર છે, તેને સર્વથા દૂર કરવું તેજ હિંસા છે, ઇહું જેનો માને છે. કહું છે કે:—

પંચેન્દ્રિયાણિ ત્રિવિધં બલ ચ, ઉચ્છ્રાસનિઃશ્વાસમથાન્યદાયુઃ ॥

પ્રાણા દર્શૈતે ભગવદ્વિરુક્તાર્તેષાં વિયોજી કરણં તુ હિંસા ॥ ૧ ॥

પાંચ ઇન્દ્રિયો ત્રણ વલ આસોઆસ, અને આયુ એ દશ માણ ભગવાને કહેલા છે. તેનો વિયોગ કરવો તે હિંસા છે. વઢી સંસારમાં રહેલા જીવને સર્વથા અમૂર્તપણું ન ઘટે. કે આકાશની માફક જેનાવડે વિકાર ન થાય, તથા વધી જમ્યાણ પ્રાણીને દુઃખ દેતાં પહેલાં આત્માની તુલના વિચારવી, એવું જોડેના સૂત્રથી વતાવે છે. તું પણ તેજ છે. કે તને આજ્ઞા કરવામાં આવે તે માને છે. તથા વીજા જીવને પરિતાપવા. એવું માને છે. તેજ પ્રમાણે જેને ગ્રહણ કરવા, તે તું માને છે. જેને દુઃખ દેવું તે પણ તું માને છે. પણ જેવું તને વિરુદ્ધ થતાં દુઃખ થાય તેમ વીજાને પણ જાણવું. અથવા જે કાયને તુ હણવાનો વિચાર કરે છે. ત્યાં અનેકવાર તું હતો. આ પ્રમાણે જુદા વિગેરેમાં પણ સમજવું કે. વીજો જુદું બોલી તને ઢગે તો તને ન ગમે, તેમ તું જુદું બોલે તો વીજાને ન ગમે, જો હણનારો તથા હણનારો વન્નેને હપર કહ્યા પ્રમાણે એકતા થાય તો શું? તે કહે છે.

‘અહ્યુ’ રહ્યુ પ્રયુણ તેજ છે કે, જે ઘાતક અને હંતવ્યના એકપણાના બોધને માને (પોતાના જીવ માફક સર્વે જીવોને માને) તેજ પ્રતિહુદ્ધજીવી સાધુજ પોતે પરિજ્ઞાનવડે જીવે છે, પણ જીવની હિંસા કરનારો પોતાના સમાન વીજાને ન માનનારો જીવતો નથી. જો એમ છે, તો શું કરવું? તે કહે છે. હણનારા જીવને પોતાની માફક મોટું દુઃખ થાય છે, માટે પોતાની હપમાથી વીજાની હિંસા ન કરવી, ન વીજા પાસે મરાવવા, હણનારાને અનુમોદવા નહિ, વઢી સંવેદન તે અનુભવ છે. કે જે વીજા જીવોને ‘મોહના હદયથી હણવા વિગેરેથી દુઃખ દે છે, તે પોતે પહવાડે દુઃખ ભોગવે છે, એવું જાણીને કોહને પણ હણવો નહિ, મ૦—આત્માથી અનુભવ

સાતા કે અસાતારૂપ છે, તે વાતને નૈયાયિક તથા વૈશેષિક મતવાળા આત્માથી ખિન્ન ગુણ ભૂત સંવેદનનું એકાર્થપણું સમવાયિજ્ઞાન વહે માને છે, તેવું તમે માનો છો, કે આત્મા સથે એકપણે માનો છો ? તેનો उत्तर સૂત્રકાર આપે છે,

સૂત્રમ
॥૬૨૫॥

જે આચાર્ય સે વિજ્ઞાયા, જે વિજ્ઞાયા સે આચાર્ય, જેણ વિચાણઈ સે અચાર્ય, તં પઢુચ્ચ પઢિ-
સંસ્થાણ, એસ આચાર્ય સમિચાણ પરિચાણ ત્રિચાહિણ તિવેમિ (સૂ૦ ૧૬૫) ॥ ૫-૫ ॥

જે આત્મા નિત્ય ઉપયોગ લક્ષણવાળો છે. તેજ વિજ્ઞાતા છે, પણ તે આત્માથી પદાર્થનો અનુભવ કરાવનાર જ્ઞાન હુટું નથી અને જે વિજ્ઞાતા છે, તે પદાર્થનો પરિહેલક ઉપયોગ તે પણ આ આત્માજ છે. કારણ કે જીવનું લક્ષણ ઉપયોગ છે અને ઉપયોગ તે જ્ઞાન-સ્વરૂપ છે, જ્ઞાન અને આત્માને અભેદપણે માનવાથી બૌદ્ધમતને અનુકૂળ જ્ઞાનજ એકલું સિદ્ધ થશે, એમ તમને શંકા થાય તો જૈનાચાર્ય કહે છે, કે તેમ નથી, ભેદનો અભાવ ફક્ત અમે અહીં વતાવ્યો, પણ એકતા કહી નથી, જો એમ માનતા હો કે ડયાર્ ભેદનો અભાવ તેજ એકયતા છે, તો તે માનવું ફક્ત વાર્તામાત્ર છે; કારણ કે ‘ધોલું વલ્લ’ તેમાં ધોલું તથા પટ એ વસ્તુમાં ભેદનો અભાવ હોવાછતાં એકતાની પાસિ નથી, એમાં પણ શુદ્ધ પણાના વ્યતિરેકવહે વીજો કોઈપણ પટ [વલ્લ] નથી, એમ માનો તો તે અશિક્ષિત (મૂર્ખ) નો ડહાપ છે, કારણ કે તમારા કહેવા પ્રમાણે માનતાં શુદ્ધ (બોલ) ગુણનો અભાવ થતાં સર્વથા પટનો અભાવ થવા જશે.

વાદી—ત્યારે એમ માનતાં આત્મા વિનહુ થયો ?

જૈનાચાર્ય—થવા દો ! અમારી કંઈ હાનિ નથી, કારણ કે અનંત ધર્મવાળી વસ્તુનો અપર (વીજો) મટુ વિગેરે ધર્મનો સજ્જાવ

હે, તેનો નાશ થાયતો પળ અવિનષ્ટ (કાયમ) જ છે, એજ પ્રમાણે આત્માનો પણ પ્રત્યુત્પન્ન જ્ઞાન આત્મકપણાથી વિનાશ થવા છતાં વીજો અમૂર્તત્વ અસંખ્ય પ્રદેશપણું અગુરુહ્રુ વિગેરે ધર્મોના સદ્માવથી આત્માનો અવિનાશ જ છે ! આટલુંજ વત્ત છે ! (જૈનમન પ્રમાણે મૂલ વસ્તુ દ્રવ્ય પળે કાયમ રહે છે. અને ફક્ત પર્યાયોનોજ નાશ અને ઉત્પત્તિ છે. તેથી પર્યાય નાશ થવા છતાં મૂલ દ્રવ્ય વસ્તુ તો કાયમજ રહે છે.)

શંકા—જે આત્મા તે જાણનારો, એમ તુપ્રત્યયવાળો કર્તાના અભિધાનથી અને આત્માના કર્તવ્યપણાથી એમ થવું કે જે આત્મા તેજ વિજ્ઞાતા એમ અહીં વિપત્તિ પત્તિનો અમાવ થયો, કે જેના વહે આ જાણે છે, તે મિન્ન પળ હોય. જેમકે તે કરણ અથવા ક્રિયા થયો? જો કરણ માનીએ તો દાતરડા માફક મિત્ર પદાર્થ થયો, અને જો ક્રિયા માનીએ તો કર્તામાં રહેલી સંભવે છે, એમ કર્મમાં રહેલી પળ સંભવે છે, આ પ્રમાણે ભેદના સંભવમાં વ્યાર્થો એક્યતા હોય ? જૈનાચાર્ય શિષ્યને કહે છે, કે તેવાને રુહું કહેવું જે મતિ વિગેરે જ્ઞાન રૂપ કરણવહે અથવા ક્રિયાવહે સામાન્ય વિશેષ આકારપળે જે કોઈ (જીવ) વસ્તુને જાણે છે તે આત્મા છે. અને તે આત્માથી મિત્ર જ્ઞાન નથી; તેમ કરણપળે ભેદ નથી, એકને કર્મ કરણના ભેદવહે ઉપલબ્ધિ થાય છે, જેમકે દેવદત્ત આત્માને આત્માવહે જાણે છે, ક્રિયાના પક્ષમાં પક્ષસંબંધી અભેદ છે એવું તમે પણ સ્વીકાર્યું છેજ, વઝી

મૂતિર્યેષાં ક્રિયા સૈવ, કારકં સૈવ ચોચ્યતે

જેમાં મૂતિ (થવાપણું) છે તેજ ક્રિયા છે, અને તેજ કારક છે, આ વચન વિગેરેથી એકપણુંજ છે,

જ્ઞાન અને આત્માનું ઇકપણું માનતાં શું થાય ? તે કહે છે તે જ્ઞાન પરિણામને આશ્રયી આત્મા તે નામેજ વ્યપદેશ કરાવ્ય છે, જેમકે इन्द्रिणी उपयुक्त હોય તે इन्द्र કહેવાય, અથવા મતિ-જ્ઞાનીશ્રુત જ્ઞાની અવધિજ્ઞાની મનપર્યવજ્ઞાની, કેવલજ્ઞાની છે. અને જે જ્ઞાન આત્માનું ઇકપણું સ્વીકારે છે, તેને શું ગુણ થાય, તે કહે છે. ઉપર વતાવેલી નીતિ ઇયથાવસ્થિત આત્મવાદી થાય, અને તેનાં સમગ્ર ભાવવદે અથવા શમિતા (ઉપશમપણા) વદે પર્યાયરૂપ છે, ઇટલે તેજ સંયમ અનુષ્ઠાનરૂપ પ્રસિદ્ધ છે, (इति शब्द समाप्ति माटे છે) લોકસાર અધ્યયનમાં પાંચમો ઉદેશો પૂરો થયો.

છઠ્ઠો ઉદેશો.

પાંચમો ઉદેશો કહ્યો હવે છઠ્ઠો કહે છે. તેનો સંવન્ધ આ પ્રમાણે છે, ગયા ઉદેશામાં કહ્યું કે આચાર્યે નિર્મલ હૃદ (કુંડ) જેવા થવું, તેવા ઉત્તમ આચાર્યના સંસર્ગથી શિષ્યને કુમાર્ગનો પરિત્યાગ થાય. તેથી રાગદ્વેષની અવશ્યે હાનિ થાય, માટે આ પ્રતિપાદન [સિદ્ધ] કરવાના સંવન્ધવદે આવેલા ઉદેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે,

અળાળાણ્ ઇગે સોવટ્ટાળા આળાણ્ ઇગે નિરવટ્ટાળા, ઇયં તે મા હોડ, ઇયં કુસલસ્સ

દંસળં તદ્દિટ્ટીણ્ તસ્સુત્તીણ્ તપુરકારે તસન્ની તન્નિવેસળે (સૂ. ૧૬૬)

અહીંમાં તીર્થંકર ગણધર ત્રિગેરેનો ઉપદેશ માનનાર હોય, તેને ત્રિનેય [શિષ્ય] કહેલ છે, અથવા સર્વ ભાવના સંમાવિતપણાથી

સામાન્યથી અભિધાન છે, અનાજા ઇટલે મળવાનાના ઉપદેશ વિના પોતાની મેલે આચરે, તે અનાચારમાં પ્રવર્તેલા કે-
ટલાક હિન્દુઓને વશ થણા અને દુર્ગતિમાં જવાની ઇચ્છાથી પોતાના મતના અભિમાન પ્રથથી વંધાયલા [કદાગ્રહી]હે, તથા ઉપસ્થાન
તે વનાવટી તેમજ ધર્માચરણ છે, તેમાં ઉચ્ચમ 'કરનારા' તે સોપસ્થાનવાળા છે, તેઓ વોલે છે, કે 'અમે પણ પ્રવ્રજિત છીએ' છતાં
સારા ધર્મના વિવેકથી રહિત વનીને સાવચ આરંભમાં વર્તે છે. તેમ કેટલાક કુમાર્ગની વાસનાવાળા (મિથ્યાત્વી) નથી, પણ આલસ
નિંદા સ્તંભ [માન] વિશેરે. (૧૩ કાઠિયા) થી હુદ્દિ હણાતાં તીર્થકરના કહેલા સદાચારમાં નિરુપસ્થાનવાળા(સારા ધર્માનુસ્થાન રહિત)
હે. ઇટલે મિથ્યાત્વી ચારિત્રના નામે અનાચાર કરે, અને સમ્યક્ત્વી જીવો પ્રમાદથી સંયમ પાલ્કામાં રહેવા પામે છે. તે વજ્રેને દુર્ગતિ
મલ્કવાની છે, તેવું જાણીને ગુરુ કહે છે હે શિષ્ય ! તને તેવી દુર્ગતિ ન થાઓ ! [માટે સમ્યક્ત્વ ધારણ કરીને પ્રમાદ છોડી પુરો
સંયમ પાલ] આજું સુધર્માસ્વામી પોતાની હુદ્દિથી નથી કહેતા, તે કહે છે, 'ઇતદ્' ઉપર કહેલું (જિનેશ્વરનું છે) અથવા આજ્ઞા
રહિત નિરુપસ્થાનપણું છે, અને આજ્ઞા પાલનમાં સોપસ્થાનપણું (ચારિત્ર) છે, આજું તીર્થકરનું દર્શન (મંતવ્ય) છે.

અથવા હવે પછી જે ઉપદેશ કહે છે, તે તીર્થકરનું દર્શન છે, કે કુમાર્ગ છોડીને હમેશાં આચાર્યની સેવા કરનારા થવું તે આ-
ચાર્યની દૃષ્ટિમાં રહેવું તે 'તદૃષ્ટિ' છે, ઇટલે તીર્થકરે કહેલા આગમમાં દૃષ્ટિ રાખનારો છે; તથા તે આચાર્ય અથવા તીર્થઙ્કરની આજ્ઞા
પાલનારની સુક્તિ થાય છે, તે 'તનુસુક્તિ' છે, તથા તે સાધુ આચાર્યને વધાં કાર્યમાં આગલ કરે તેથી પુરસ્કાર છે અર્થાત્ આચા-
ર્યની અનુમતિથી કાર્ય કરનારો છે, તત્સંજ્ઞી, તે તેમના જ્ઞાનથી ઉપયુક્ત છે, તથા 'તનિવેશન' ઇટલે તે સદા ગુરુકુલ નિવાસી છે,
તેવાને શું ગુણ થાય તે કહે છે.

અભિમ્યુ અદક્ષુ અણભિમ્યુ પમૂ નિરાલંબણયાદ્ જેમહં અવહિમણે, પવાણ પવાયં
જાણિજા, સહ સંમદયાદ્ પરવામરણેણં અન્નેસિં વા અંતિદ સુચ્ચા (સુ૦ ૧૬૧૭)

પરિષદ્વો તથા ઉપસર્ગોને જીતીને અથવા ઘાતિ ચતુષ્ટયને જીતીને તત્ત્વને જોયું, તથા અનુકૂલ પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગ આવતાં અથવા અન્ય તીર્થિકોથી પોતે હાર્યો નહીં; ઇત્યો સમર્થ (પ્રમુ) નિરાલંબનતાને ધારણ કરે; પણ તે આ સંસારમાં માતાપિતા, સ્ત્રી વિગેરેનું અવલંબન ન ચાહે; તથા તીર્થકરની આજ્ઞા વહાર વર્તવામાં નરક વિગેરેમાં જવાનું હે. એવું ભાવવામાં સમર્થ થાય; પ્ર૦—પણ કયો પુરુષ પરિષદ્ ઉપસર્ગને જીતનારો હે ? તથા કોઈથી પણ, ન હારીને નિરાલંબનપણું લેવામાં સમર્થ થાય ? આવું શિષ્ય પૂછે તો નીર્થકર, સુધર્માસ્વામી અથવા આચાર્ય તેને કહે હે:—

હ૦—જેણે મોક્ષને લક્ષ્યમાં રાહ્યો હે, તે મહાપુરુષ લઘુકર્મવાલો મારા ઉપદેશથી વહાર ન હોય. માટે અવહિર્મન (સ્થિરચિત્તવાલો) હે, તે સર્વજ્ઞના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલે.

પ્ર૦—પણ, તેના ઉપદેશનો નિશ્ચય કેવી રીતે થાય ? કે, આ જિનેશ્વરનો હે ?

હ૦—પ્રકૃષ્ટવાદ તે, પ્રવાદ હે. આચાર્યની પરંપરાદ્ ચાલેલો; તેને સર્વજ્ઞના ઉપદેશ તરીકે જાણીલે અથવા અન્ય મતવાલાની અણિમાદિ આઠ પ્રકારની લઙ્ઘિય (એશ્વર્ય) દેવીને પણ તીર્થસ્કરના ન્વચનથી વહાર મન ન કરે, પણ તેવાઓને ઇન્દ્ર જાલીયા જેવા ઢગનારા જાણીને તેમનું અનુષ્ઠાન તથા તેમના વાદો (વચનનો) ને વિચારે (પરિક્ષા કરે)

પ૦—કેવી રીતે ? હ૦ — ‘‘પવાણ પવાયં જાણિજ્ઞા’’ મફલ્લવાદ તે પ્રવાદ ‘સર્વજ્ઞ વાક્ય’ છે, તે પ્રવાદવદે બીજા તીર્થિકોના પ્રવાદની પરિક્ષા કરે, જેમકે વૈશેષિકો તેનું શુવન વિગેરે કરનારને ઇશ્વર માંને છે, કહે છે કે:—

અન્યો જંતુરનીશઃ સ્યાદારમનઃ સુખદુઃખયોઃ । ઈશ્વરપ્રેરિતો ગચ્છેત્ સ્વર્ગે વા શ્વશ્રમેવ ચ ॥ ૧॥

બીજો જીવ પોતાનું સુખ દુઃખ ભોગવવા અસમર્થ છે, પણ ઇશ્વરનો પ્રેરણા થતાં તે સ્વર્ગે અથવા નરકમાં જાય છે.

આવા પ્રવાદોને જિનેશ્વરના પ્રવાદવદે વિચારવા જેમકે આકાશમાં હન્દ્ર ધનુષ્ય વિગેરે વિસ્રસા પરિણામે પરિણમીને પોતાને રૂપે વનેલાં છે, તેનો બનાવનાર જુદો ઇશ્વર વિગેરે કારણની કલ્પના કરવામાં અતિ પ્રસંગ આવશે, તથા ઘટપટ વિગેરેમાં દંડ ચક્ર ચીવર (કપડું) પાળી કુંભાર તુરી વેમ શંલાકા કુવિદ વિગેરેના વ્યાપારથી આંતરા વિના મલ્લતા આત્મલાભવાળાને સુકી તેને વદલે નહીં દેखाતા एवा इश्वरशी पदार्थी बने છે एवी कल्पना करतां रासभ (गयेडा)ने पण कर्ता कां न गणयो ?

વાદીનો ઉત્તર—તત્તુકરણ વિગેરેમાં પણ પોતાનું કરેહું કૃત્ય અને તેથી વન્યાણહું કર્મ તેના વિના અવંધ્ય છે. પણ પોતાના કર્મની વિચિત્રતા છે. કર્મની ઉપલબ્ધિ સિવાય આવું વ્યાંથી હોય ? જૈનાચાર્ય કહે છે, જો તમે એમ માનો તો વન્નેમાં તે સમાન કથન છે, વઢી કારણરૂપ માતા પિતા એક હતાં અપત્યની વિચિત્રતા દેખવાથી અધિક નિમિત્તવદે ભાવહું, અને તે ઇશ્વરનો સ્વી-કાર કરવા કરતાં અદૃષ્ટ (નશીબ) નેજ ઇચ્છવું સારું છે ? કારણ કે તેના વિના સુખ દુઃખ સુખગ દુર્ભગ વિગેરે જગત્ની વિચિત્રતા ન હોય ! હવે સાંરળ્ય મતવાળા કહે છે.

સત્ત્વ, રજ, તમઃ એ વર્થાની સામ્યઅવસ્થા પ્રકૃતિ છે. પ્રકૃતિથી મદ્દાન, તેથી અહંકાર, તેથી અગ્નિયાર હૃદ્વિયો, તેથી પાંચ તન્માત્ર, તેથી પંચભૂત, અને તેથી બુદ્ધિ, એ વિચારેલ અર્થને પુરુષ (આત્મા) જાણે છે. પણ, તે પોતે અકર્તા, અને નિર્ણુજ છે. તે પ્રમાણે પ્રકૃતિ કરે છે, અને પુરુષ ભોગદે છે. ત્યારપછી, કેવલ્ય અવસ્થામાં હું દૃષ્ટા હું. એવું નિર્વર્ત (દૂર થાય) છે. વિગેરે તેમનું માનવું શુક્તિ વિકલ્લ હોવાથી તેમના આંતરા વિનાના મિત્રોજ માનશે, કારણકે, પ્રકૃતિ અવેતન હોવાથી કેવીરીતે આત્માના ઉપકાર માટે ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ કરશે ? અને હું દુઃખ દેનારો છું. એવું આત્મા દેશીને પોતાના ઉપકારની પ્રવૃત્તિ પોતે ન કરે ? કારણકે પ્રકૃતિ અવેતન હોવાથી તેને વિકલ્પ થવાનો સંભવજ નથી; અને પ્રકૃતિ જો, નિત્ય હોય; તો, પ્રવૃત્તિની નિવૃત્તિના અભાવ થઈ જાય; અને પુરુષનું કર્તાવ્યું ન હોય; તો, સંસારથી ઉદ્દેગ, અને મોક્ષની ઉત્કંઠા વિગેરેનો અભાવ થશે. કહું છે કે:—

ન વિરક્તો ન નિર્વિણ્ણો, ન ભીતો ભવબંધનાત્ । ન મોક્ષસુખકાંક્ષી વા, પુરુષો નિષ્કયાત્મકઃ ॥૧॥

તે વિરક્ત નથી; સ્વેદ પામેલો પણ નથી; તેમ, ભવબંધનથી હરેલો નથી; અથવા, મોક્ષ-સુખનો આકંક્ષી નથી. એવા ગુણવાળો ક્રિયારહિત પુરુષ છે. તેનો ઉત્તર જૈનાચાર્ય કહે છે:—

કઃ પ્રવ્રજતિ સાંખ્યાનાં, નિષ્ક્રિયે ક્ષેત્રભોક્તરિ । નિષ્ક્રિયત્વાત્કથં વાઽસ્ય, ક્ષેત્રભોક્તૃત્વમિષ્યતે ॥

આત્માનિષ્ક્રિય છે. ત્યારે, સાંખ્યમતમાં દીક્ષા કોણ છે? તથા ક્ષેત્ર ભોગવામાં નિષ્ક્રિયપણાથી તેનું ક્ષેત્ર ભોગવવું કેવીરીતે ઇચ્છે છે? બૌદ્ધમતવાળા વધુ ક્ષણિક માને છે. તેનો ઉત્તર:—

જો, અન્વય રહિત વિનાશ થાય; તો પ્રતિનિયતકાર્ય કારણમાવ સિદ્ધ ન થાય; પણ એક સંતાન પરંપરાથી સિદ્ધ થાય છે. તેવું તમારું કહેવું ધળ્યા વિનાના જેવું છે ! કારણકે સંતાનવાળાના વ્યતિરેક (અભાવથી) કોઈપણ સંતાન નથી, અને સંતાનનું મૂલ્ય પૂર્વ કાલમાં રહેવા પણું છે, તેજ કારણ હોય તો વધું એ વધારું કારણ થયો, કારણ કે વધાને પૂર્વ કાલમાં રહેવાપણું છે, તેથી તમારું કહેવું માલ વિનાનું છે, વઠી.

યજ્ઞાતમાત્રમેવ, પ્રથ્વરતં તસ્ય કા ક્રિયા કુંભે? । નોરપત્રમાત્રમગ્ને શ્વિષ્તં સન્નિષ્ઠતે વારિ ॥૧॥

જો ઘડો વનવા વચ્ચેજ નાશ પામેતો તે ઘડામાં શું ક્રિયા થઈ? અને હત્યથ થતાંજ ઘડો ભાંગેતો તેમાં નાંચેહું પળી રહી શકે નહિ; કર્તારિ જાતવિનષ્ટે ધર્માધર્મક્રિયા ન સંભવતિ । તદ્ભાવે બંધ: કો બન્ધાભાવે ચ કો મોક્ષ: ? ॥૨॥

ધર્મ પાપ કરનારો તુર્ત નાશ પામે, તો ધર્મ અને અધર્મની ક્રિયા સંભવે નહિ, અને ધર્મ અધર્મના અભાવમાં પુણ્ય પાપનો બંધ ન હોય, અને તે બંધના અભાવમાં મોક્ષ કોનો થાય ?

બૃહસ્પતિ (ચાર્વાક) મતવાળા ફક્ત પાંચ ભૂતોને માનતા હોવાથી જીવ પુણ્ય પાપ પરલોકનો તેમને અભાવ થતાં નિર્મર્યાદાપણે અમાનુષી કૃત્ય કરનારાને તિરસ્કાર પદયુક્ત કૃત્યવાળાને ઉત્તર ન આપવો, તેજ ઉત્તર છે [તેમની જોડે વાત કરવી અયોગ્યહે] વઠી.

અબ્રહ્મચર્યરક્તમૂઢ: પરદારધર્ષણાભિરતૈ: । માયેન્દ્રજાલવિષવવત્પ્રવર્તિતમસરિકમપ્યેતત ॥૧॥

દુરાચારમાં રક્ત અને પરસ્ત્રી આલિંગનમાં મૂઢ વનેલા ઇન્દ્ર જાલના જુઠા પદાર્થ માફક આલોકોએ એવું અસત્ મંતવ્ય ફેલાવ્યું છે? વઠી.

મિથ્યા ચ દૃષ્ટિર્ભવદુઃસ્વધાત્રી, મિથ્યામતિશ્ચાપિ વિવેકશૂન્યા; ॥

ધર્મમયિય લેખાં પુરુષાધમાનાં, તેષામધર્મો મુવિ કીદશોઽન્યઃ? ॥૨॥

ભવોતું દુઃસ્વ આપનારી માતા સમાન જેમનું મિથ્યાદર્શન છે, અને જેમની મિથ્યા મતિ વિવેક રહિત છે, કે જે અધમ પુરુષોણ ધર્મને નામે અધર્મ ફેલાવ્યો છે, તેવાને પૃથ્વિમાં વીજો કયો અધર્મ હશે ?

આ પ્રમાણે વધા તીર્થોના વાદમાં જિનેશ્વરના મતને અનુસરીને વિચારી અસત્યને દૂર કરવું; અને તે સર્વજ્ઞનું વચન તથા કુમારગંધું વરોચર નિરાકરણ કરીને તીર્થોનોના પ્રવાદોને આ વતાવેલા ત્રણ પ્રકારવડે જાણે. (૧) મનમ કરવું તે મતિ છે, અને જ્ઞાનઆવરણીયકર્મના ક્ષય ઉપશમથી કોઈપણ જ્ઞાન થાય; તે જ્ઞાનજ છે, તેથી એકદમ તેજ ક્ષણે મનના કારણે મતિશ્રુત અવધિ કે, વીજાં જ્ઞાનવડે (નિર્મલતા થતાં) પોતે વીજા વાદોની પરીક્ષા કરે; અથવા જ્ઞાનવડે જોવાયોગ્ય તેમને શોભનિક તથા, મિથ્યાત્વ કલંકરહિત નિર્મલમતિ (બુદ્ધિવડે) વધા વાદોના સ્વરૂપને જાણે, કારણકે, સ્વ, અને પરનું સત્યપણું વતાવનાર મતિ છે. કોઈ વચ્ચતપર [તીર્થકરના] ઉપદેશથી જાણે; અથવા તેમનું કહેલ આગમ મળીને તેનાવડે જાણે; અથવા તેથી ન સમજાય; તો, વીજા આચાર્ય વિભેરે પાસે સાંમલીને યથાવસ્થિત વસ્તુના સજ્ઞાવને જાણે; અને જાણીને શું કરે ? તે કહે છે:—

નિદેસં નાદ્રવદ્વેજા મેહાવી સુપહિલેહિયા સઘ્વઓ સઘ્વપ્પણા સમ્મં સમમ્મળાય, इह
आरामो परिवत्त निद्विपट्टी वीरे आगमेण सया परक्रमे (सू० १६८)

(નિર્દેશ કરાય તે) નિર્દેશ દ્રષ્ટે, જિનેશ્વર વિગેરેનો જે ઉપદેશ (સાધુના હિત માટે) છે, તેનું મર્યાદામાં રહેલ મેધાવીસાધુ હૃદયન ન કરે. શું કરીને ? તે કહે છે:—

સારીરીતે વિચારીને કે, આ ત્યાગવાજોગ અન્ય મનો છે, અને આ ગ્રહણ કરવાયોગ્ય તીર્થંકરનાં વચન છે. તેને પોતે વધા પ્રકારેથી દ્રષ્ટે, દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલભાવ—રૂપે તથા સામાન્ય વિશેષરૂપે—વધા પદાર્થોને ઉત્તમ મતિ વિગેરે ત્રણ જ્ઞાન થી વિચારીને હમેશાં આચાર્યની આજ્ઞા પાલન કરનારો વની વધાં દર્શનોનું નિરાકરણ કરે.

પ્ર૦—શું કરીને ? તે કહે છે:—વધા મતોનું તત્ત્વ સારીરીતે જાણીને, વિચાર કરી નિરાકરણ કરે. વઠી, આ મનુષ્યલોકમાં સંયમમાં રતિ કરે; કારણકે, પરમાર્થથી વિચારતાં પૂર્વાંત અત્યંત રતિ (આનંદ) સંયમમાં છે, તે સંયમને પૂરો પાલવાની પરિજ્ઞાવદે જાણીને તેમાં લીન રહી હિન્દ્રિયોની હન્યતા રોકીને સંયમ—અનુષ્ઠાનમાં રક્ત રહેવું. ‘કિંમૂત’ વિગેરે. અહીં નિષ્ઠિત તે મોક્ષ છે, તેનો અર્થો વન, અથવા નિષ્ઠિત તે પૂરો. અને અર્થ તે, પ્રયોજન છે. તે પ્રયોજનવાળો વીર તે કર્મને વિદારણ કરવામાં તૈયાર વનીને સર્વજ્ઞ વતાવેલા આચાર વિગેરેમાં સર્વકાલ યત્ન કરીને કર્મરિપુને જીત અથવા, મોક્ષમાર્ગમાં ગમન કર.

આ પ્રમાણે મુધર્માસ્વામી કહે છે. આવો ઉપદેશ વારંવાર શ્રામાટે કરે છે ? તેનું કારણ કહે છે:—

ઉદ્ધું સોયા અહે સોયા, તિરિયં સોયા વિયાહિયા । દ્વૈ સોયા વિઅવ્રાયા, જોહિં સંગંતિ પાસહ ॥૧॥

શ્રોતો દ્રષ્ટે, કર્મ આવવાનાં આસવદ્વારો છે, તે દરેક ભવના અભ્યાસથી વિપયોના અનુવંધ વિગેરેથી જીવકર્મ પુદ્ગલોને લીધાંજ

કરે છે, તેથી ડંચે શ્રોત તે વૈમાનિક દેવીના અભિલાશની રૂચ્છા, અથવા વૈમાનિક દેવના મુલતું નિયાણું કરાવું; કે, મને તેવું મલો. અથો (નીચે) મવનપતિના દેવોના મુલનો અભિલાષ, અને તિર્યંકલોકમાં વ્યંતર તથા મનુષ્ય તથા તિર્યંચના વિષયોની રૂચ્છા થાય છે, તે શ્રોતો છે, અથવા પ્રજાપક્તા આશ્રયથી ડંચે તે પહાડનાં શિવરો તથા મોટાં મેદાન હોય; અથવા મોટા યોધ પડતા હોય. નીચે નારકી તથા નદીના કિનારાની હંટી મુખાઓનાં સ્થાન તથા તિર્યંકલોકમાં આરામ સમા વિગેરે જીવોને હપમોગનાં સ્થાનો છે, તે બનાવટી કે સ્વભાવિક વને છે અથવા કર્મ પરિણતિના કારણે મલેલાં છે, એ વર્ણ (રમણિક અરમણિક) સ્થાનો કર્મના આસ્રવદ્વારો હોવાથી શ્રોતની માફક શ્રોતો છે, આ ત્રણે પ્રકારોવડે તથા વીજાં પાપોનાં હપાદાનના હેતુવડે પ્રાણીઓની થતી આસક્તિને અથવા કર્મના અનુસંગને જો, તે કર્મના અનુસંગના કારણથીજ એ શ્રોતો છે. એમ કહે કહે છે, મોટે તું સદા જૈનાગમ પ્રમાણે હયમ કર.

આવટું તુ પેહાણુ દરથ વિરમિજા વેયવી, વિણહતુ સોયં નિવલ્લમ્મ ઇસમહં અકમ્મા

જાણહ પાસહ પહિલેહાણુ નાવકંલહ રૂહ આગરં ગરં પરિદ્ધાથ (સૂ૦ ૧૬૯)

રાગ દ્વેષ કષાય અને વિષયરૂપ જે આવર્ત છે, તે અથવા કર્મ વંધનો જે ભાવ આવર્ત છે, તેને જોઈને તું વિષયરૂપ ભાવ આવર્તને વેદ (આગમ)ને જાણનારો બનીને તેનાથી વિરમ, અર્થાત્ આસ્રવદ્વારનો અટકાવ કર, વીજી પ્રતિમાં “વિવેગં ક્ષિદ્ધિ વેદવી” પાઠ છે. ઇટલે આસ્રવદ્વારને અટકાવી તેનાથી થતા કર્મ વંધનો વેદવિદ્ માણસ અભાવ કરે ? આસ્રવદ્વારના નિરોધથી શું થાય ? તે કહે છે, આસ્રવદ્વારને દૂર કરવા દીક્ષા લઈને પ્રયાસ કરે, તેજ આ પ્રત્યક્ષ પ્રયોજન છે. અને તે આપણી ચાહ વાતમાં મુલ્ય છે. તેથી

‘આ’ સર્વનામ વાંચી શબ્દથી સ્ત્રવ્યું, કે જે કોઈ મહા પુરુષ અતિશયવાળાં (ઉત્તમ સંયમનાં) કૃત્ય કરીને કેવો થાય ? તે કહે છે—
અકર્મા ષ્ટલે ઘાતિ કર્મ રહિત વને, (કર્મનો અર્થ ઘાતિ કર્મ લીધેલ છે) આ ઘાતિ કર્મ દૂર થવાથી તે વિશેષથી જાણે, તથા સામા-
ન્યથી દેસે છે, તથા વધી લઙ્ઘિયો તેને થાય છે, ણથી તે પૂર્વે જાણે છે, અને પછી દેસે છે. આથી કર્મનો ઉપયોગ વતાવ્યો છે;
તે પ્રમાણે તેને દિવ્ય (કેવલ) જ્ઞાન હત્પન્ન થવાથી ત્રણ લોકમાં માથાના મુકુટના મણિ સમાન (માનનીય) તથા સુરાસુર નરેન્દ્રથી
પૂજ્ય વને છે, તથા સંસાર સમુદ્રના કિનારે પહોંચનારો સંપૂર્ણ જાણેલ વની તે પોતે શું કરે ? તે કહે છે, તે જાણવાનું જાણેલા સુર
અસુર તથા માણસોથી થતી પૂજાને અનુભવીને પણ તેને કૃત્રિમ અનિત્ય અસાર સોપાધિક [ઇન્દ્રજાલ જેવી] માનીને ઇન્દ્રિયોના વિ-
વયોને જીતવાથી હત્પન્ન થણ સુલ્લની નિરપહતાથી તેવી ઇન્દ્રાદિની પૂજાને પણ તેઓ રૂઝતાનથી, વળી આ મનુષ્યલોકમાં રહ્યા
છતાં કેવલ જ્ઞાનથી જીવોની આગતિ સંસાર ભ્રમણ તથા તેનાં કારણોને જાણવાવડે જાણીને પ્રત્યારૂપાન પરિજ્ઞાવડે સંસાર ભ્રમણ
દૂર કરેછે, તેના નિરાકરણથી શું થાય ? તે કહે છે.

અચ્ચેદ્ જાઈમરણસ વદ્દમગં વિક્ષાયરણ, સર્વે સરા નિયદ્દનિત, તવ્કા જરથ ન વિ-
જાદ્, મર્દે તરથ ન ગાહિયા, ઓણ, અપ્પહદ્દાણસસ સ્વેયન્ને, સે ન દીહે ન હસ્સે ન
વદ્દે ન તંસે ન ચડરંસે ન પરિમંડલે ન કિળ્હે ન નીલે ન લોહિણ ન હાલિદ્દે ન સુ-
વિક્કલ્હે ન સુરભિગંધે ન દુરભિગંધે ન તિત્તેન કહુણ ન કસાણ ન અંબિલે ન મહુરે ન

કચ્છહે ન મડણ ન ગરણ ન લુહણ ન ઉપહે ન નિઢે ન લુચ્છે ન કાઠ ન રહે ન
સંગે ન હરથી ન પુરિસે ન અન્નહા પરિણે સન્ને ઉવમા ન વિજ્ઞણ, અરુચી સત્તા, અ-

પયસસ પયં નરિથ, (સુ. ૧૭૦)

જાતિ (જન્મ) અને મરણના માર્ગના ઉપાદાન કારણરૂપ કર્મને તે કેવલી સાધુ ડલંબે છે, અર્થાત્ વધાં કર્મોનો ક્ષય કરે છે, અને કર્મ ક્ષય થવાથી શું ગુણ થાય છે, તે કહે છે, વિવિધ પ્રકારે પ્રધાન પુરુષાર્થપણે રચેલાં શાસ્ત્રોના વિષયથી તપ અને સંયમ અ-
નુષ્ઠાનનો વિષય અંતે મોક્ષ આપનાર કહ્યો છે, તે મોક્ષ વધા કર્મના ક્ષયરૂપ છે, અથવા જે સ્થાનમાં મોક્ષના જીવો [સિદ્ધ ભવંતો]
રહેલા છે, તે સ્થાન જે આકાશ પ્રદેશમા રહેલ છે, તેમાં પોતે રત છે. (મૂત્રમાં વ્યાख्याતનો અર્થ મોક્ષ લીધો છે) અને ત્યાં પોતે
અત્યંત ઇકાંત વાધા રહિત સુલ્લભા છે, અને ક્ષાયિક જ્ઞાન દર્શનરૂપ સંપદાથી યુક્ત વનેલા અનત કાલ રહેવાના છે—(નમ્બરપુર્ણમાં
સિવ મયલ મરુત મળાંત મુચ્છેય મન્વા વાહ મપુણરાવિત્તિ સિદ્ધિ ગઈ નામં ધેયં ટાળં સંપત્તાણં નો અર્થ વિચારવો.)

પ૦—ત્યાં કેવી રીતે રહેલા છે? તે કહે છે ત્યાં શબ્દોની પ્રવૃત્તિ નથી, અર્થાત્ શબ્દોથી કહેવાય ણી ત્યાં કોઈ પણ અવસ્થા
નથી, તે વતાવે છે, ‘સન્ધે’ સંપૂર્ણ સ્વરો તે અધ્યયન (મળવાનું મળાવવાનું) જેમ અહીં છે, તેમ ત્યાં વાચ્ય વાચક સંવન્ધમાં ઉચ્ચારણ
પણ નથી, કારણ કે શબ્દો તો રૂપ રસ ગંધ અને સ્પર્શ સમજાવવામાં કોઈ પણ કારણે સંકેત કાલમાં ગ્રહણ કર્યા હોય, ત્યારે અથવા
તેની તુલનામાં પ્રવર્તે છે, પણ ત્યાં સિદ્ધોને શબ્દ વિનોરેની પ્રવૃત્તિ નથી. ણીજ મોક્ષ અવસ્થા શબ્દોથી કહેવાય તેમ નથી; ફક્ત

આંચાં

॥૬૩૮॥

શબ્દથી કહેવાય તેમ નથી, એમ નહીં પણ ઉપેક્ષણીય પણ નથી તે પણ વતાવે છે,

હ્યાં પદાર્થનો સંવન્ન હોય ત્યાં તેના અધ્યવસાયના અસ્તિત્વમાં હવ તર્કો થાય, પણ હ્યાં તે નથી ત્યાં શબ્દોનો મહત્તિ કેવી રીતે થાય ? પ્ર૦—શા માટે ત્યાં તર્કનો અભાવ છે ? તે કહે છે—‘મનન’ કરવું તે મતિ છે અર્થાત્ તે મનનો વ્યાપાર છે. અને પદાર્થની ચિંતા [વિચાર] ની ચાર પ્રકારની ઔપાદિકા વિગેરે બુદ્ધિ છે. ત્યાં તેનો ગ્રાહક નથી. (પ્રયોજન નથી) કારણ તે મોક્ષ અવસ્થામાં વધા વિકલ્પોનો અભાવ છે, [ત્યાં વિકલ્પ થઈ શકતો નથી] ત્યાં મોક્ષમાં જે જીવો જાય તેઓને કોઈ પણ જાતના કર્મોનો અંશ છે કે અથવા અકર્મ વનીને જાય છે, ? તેનો ઉત્તર—કર્મ સહિત જે જીવો છે તેમનું ત્યાં ગમન નથી, છતાં વતાવે છે. ‘ઓજઃ’ એકલોજ અર્થાત્ સંપૂર્ણ મલ્લરૂપ કલંકથી રહિત ત્યાં સિદ્ધ ભગવંત છે, વક્રી તેમને ઔદારિક શરીર વિગેરેનું અથવા કર્મનું મતિજ્ઞાન નથી, માટે તેઓ અમતિજ્ઞાન છે. એટલે મોક્ષ અમતિજ્ઞાન છે, તે મોક્ષને જાણવામાં ‘સ્વેદજ્ઞ’ (નિપુણ) છે. અથવા અમતિજ્ઞાન નામનો નરક છે. ત્યાં તેમને લોકનાહી પર્યતનું પરિજ્ઞાન છે, તેના આવેદનવદે વધા લોકની સ્વેદજ્ઞતા વતાવેલી છે [સર્વે જીવોનું તેઓ દુઃસ્વ સુસ્વ જાણે છે] સર્વ સ્વરતું નિવર્તન જે અભિપ્રાયવદે કહું છે તે અભિપ્રાયને હવે પ્રકટ કરે છે. તે પરમપદનો અભ્યાસી લોકોતે કોશના હઠા મનો ($\frac{1}{6}$ કોશ) જે ક્ષેત્ર છે, તેમાં રહેલ છે, તેમને અનંત જ્ઞાન તથા દર્શન છે, તે સંસ્થાને આશ્રયી પોતે દીર્ઘ ન થાય, ન હ્રસ્વ થાય, ન ગોળાકારે ન ત્રિકોણ, ન ચતુષ્કોણ, ન ગોળા જેવો, તેમજ વર્ણરહિત તે કાઝો નીલોં લોહિત (લાલ) હારિદ્ર (પીઝાં) ધોળો કોરૂપણ જાતનો રંગ તેમને નથી, તેમ સુરભિ કે દુરભિ ગંધનથી, તેમ નીરવો કઢવો કષાયલો ચાટો મધુર રસ નથી, તેમજ કર્કશ [સ્વરવચ્છો] મૃદુ ગુરુ ચીત ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ લ્હવો કોરૂપણ જાતનો સ્પર્શ નથી, તથા ઉષ્ણ શબ્દથી કાપોત વિગેરે લેચ્યાપણ નથી,

અથવા કાયવાલો નથી, દૃઢ છે જેમ વેદાંતવાદી કહે છે કે, એક જ મુક્ત આત્મા તેની કાયમાં બીજા ક્ષીણ કલેશવાળા પ્રવેશ કરે છે, સૂર્યનાં કિરણો સૂર્યમાં સમાઈ જાય છે, (તેમ ક્ષરમાં વધું સમાઈ જાય છે,) તેમ જૈનમાં સિદ્ધનું સ્વરૂપ નથી.

બકી ન રહ (દૃઢ છે) બીજ અને જન્મના અર્થમાં રહ શબ્દ વપરાય છે) દૃઢ છે કર્મ બીજના અભાવથી ફરીથી તેમને જન્મ નથી. પણ જેમ બૌદ્ધમતવાળા માને છે કે પોતાના દર્શનનું અપમાન થવાથી તે મુક્ત પરમાત્મા પણ જન્મ લે છે.

દર્શનધનઃ પુન રૂપિતિ ભવં પ્રમથ્ય, નિર્વાણમપ્યનવધારિતભીરુનિષ્ઠમ્ ॥

મુક્તઃ સ્વયંકૃતભવશ્ચ પરાર્થ શૂરસ્ત્વચ્છાસનપ્રતિહતેષ્વિહ મોહરાજ્યમ્ ॥૧॥

જૈનાચાર્ય તેમના મંતવ્યથી તેમનું સંકલન કરવા જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરતાં કહે છે કે, બલેહું લાકડું જેમ હળી ન શકે, તેમ મોક્ષમાં ગયેલા કર્મ રહિત થઈ જીવને જન્મ મરણ ન હોય હતાં સંસારનું મમર્થન કરીને નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યા પછી મુક્ત થઈને પણ બૌદ્ધ નાયક પોતાની મેળે નવો ભવ લેનાર પારકાને (શિક્ષા કરવા) માટે શૂર બનેલા તેણે વિનાં વિચારે વીકળપણના અંતવાહું નિર્વાણ માન્યું છે (અર્થાત્ પરોપકાર કરવા દુષ્ટને દંડ દેવા પોતાના શાશનનું મહત્વ વધારવા જન્મ લે છે) પણ વિપરીત બોલનારા જેઓ તમારી આજ્ઞાથી બહાર રહેલા છે, તેમને વિષે મોહ રાજાનું આહું પ્રવચ્ન રાજ્ય છે! (જૈન ધર્મમાં એવું મંતવ્ય છે કે મુક્ત જીવને ફરી જન્મ નથી) તથા અમૂર્ત થવાથી તેને સંગ ન હોવાથી તે અસંગ છે, તથા સ્ત્રી પુરુષ નપુંસકની ગણતરીમાં નથી. (ત્યારે કેવા છે તે કહે છે) વિશેષથી જાણે તે પરિવ્ર છે, તથા સામાન્ય વરોચર જાણે [દેસે] યૌ સંજ્ઞાવાળો જ્ઞાનદર્શન યુક્ત છે. પ૦—જોસ્વરૂપથી મુક્ત આત્મા

न जणाय तो, उपमाद्वारवडे आदित्यनी गति माफक जणाय छे के ? उ०—नहीं ते कहे छे, सादृश वस्तुनी उपमा थाय छे के तेनी माफक आ छे पण ते सिद्ध मुक्त आत्मानी तुलना के तेमना ज्ञान के सुखनी तुलना लोकनी वस्तुनी साथे यती न होवाथी अनुपम छे. म०—शा माटे ? उत्तर—ते मुक्त आत्मानी जे सत्ता छे ते रूप रहित छे. अने ते अरुपीपणुं उपर कहेल दीर्घ विगेरेनो निषेध करवाथी बतायुंज छे.

निर्वेध करवाथा बतायुज छ.
वकी तेने पद 'ते अवस्था कोइ पण जातनी न होवाथी अपद छे, तेनुं अभिधान पण नथी के जे पद वहे अर्थ बोलाय का-
रण के वाच्य पदार्थनो अभाव छे. कारण के जे कहेवाय छे, तेज शब्दरूप गंध रस फरस विगेरेमांथी कोइ पण एक विशेषणथी
बोलाय छे. तेनो अभाव छे ते बतावे छे. अथवा दीर्घ विगेरे शब्दोथी रूप विगेरेनुं विशेषथी निराकरण कयुं हवे सामान्यथी पछीना
सूत्रमां निराकरण करे छे.

સૂત્રમાં નિરાકરણ કર છે.

સેનસદ્દે ન રૂઢે ગંધે ન રસે ન ફાસે, ઇચ્છેવ તિર્વેમિ (સૂ. ૧૭૧) વષ્ટ ઉદ્દેશકઃ । લોકસારાધ્યયનં સમાસમ્ ૫-૬॥

તે મુક્ત આત્માને શબ્દરૂપ ગન્ધ રસ કે સ્પર્શ નથી આજ મેદો મુરુપત્તે વસ્તુના છે, અને તેના પ્રતિષેધથી વીજો કંઈ વિશેષ ભેદ દેવાતો નથી, કે જેથી અમે વીજું વતાવીણ ! આ પ્રમાણે મુધર્માસ્વામી કહે છે. સૂત્રાનુગમ કહ્યો, અને તેની સમાપ્તિથી અપવર્ગને પામેલો (મોક્ષ વિષય કહેવાનો) ઉદ્દેશો પૂરો થયો, તે મોક્ષની પ્રાપ્તિમાં તપની વક્તવ્યતા થોડામાં વતાવી પંચમ અધ્યયન પુરું થયું

ધુતાલ્ય નામનું છટું અધ્યયન.

પાંચમું અધ્યયન કહ્યું, હવે છટું અધ્યયન કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા અધ્યયનમાં લોકમાં સારપૂત સંયમ અને મોક્ષ વતાવ્યો છે, અને તે નિઃસંગતા સિવાય સંયમ ન હોય, તથા કર્મ દૂર કર્યા વિના મોક્ષ ન થાય. તેથી કર્મ દૂર કરવા આ ધુત તે કર્મ ધોવાનું વતાવવા કહે છે, આ સંબંધે આવેલા ધુત નામના અધ્યયનના ચાર અનુયોગ દ્વારા થાય છે, તેમાં પ્રથમ ઉપક્રમ છે. તે ઉપક્રમમાં અર્થાધિકાર વે મેદે છે, અધ્યયનનો અર્થ અધિકાર અને હૃદેશાનો અર્થાધિકાર છે, તેમાં અધ્યયનનો અર્થાધિકાર શ્લેષ અધ્યયનમાં કહેલ છે, અને હૃદેશાનો અર્થાધિકાર કહેવા નિર્યુક્તિકાર કહે છે,

પદમે નિયમવિહુણા, કમ્માણં વિતિયપ્પ તદ્દયમંમિ । ઉવગરણં સરિરાણં ચડત્થપ્પ ગારવતિગસ્સ ॥૨૫૦॥

પહેલા હૃદેશામાં પોતાના જે સગાં છે, તેઓનું વિધૂન ન (મોહ ત્યાગ) કરવો જોઈએ. બીજા હૃદેશામાં યાતિકર્મને દૂર કરવાં, ત્રીજામાં ઉપકરણ શરીરને, અને ચોથામાં ત્રણ ગારવને દૂર કરવા તથા ઉપસર્ગ કે સન્માન થાય, તોપણ રાગદ્વેષ ન કરવો, તથા સાધુઓ (પૂર્વે) તે પ્રમાણે કર્મ વિગેરે ધોયાં છે, તે આ પાંચમા હૃદેશામાં વતાવે છે. આ પ્રમાણે અર્થાધિકાર વતાવીને નિષ્કેષો કહે છે, તે ત્રણ પ્રકારનો છે, ઓષ નિષ્પન્નમાં અધ્યયન છે, નામ નિષ્પન્નમાં ધુત નામ છે તેના ચાર પ્રકારે નિષ્કેષ છે, તેમાં સુગ-મનામ સ્થાપના હોદીને દ્રવ્ય અને ભાવ વતાવવા અદ્ધી (પૂરી) ગાથા કહે છે.

ઉવસગ્ગા સમ્માણયવિહુઆણિ પંચમંપિહૃદ્દેસે । દઢ્ઢધુયં વત્થાર્હિ, ભાવધુયં કમ્મ અદ્ધવિહં ॥૨૫૧॥

દ્રવ્યયુત કે મકારે છે, આગમથી અને નો આગમથી તેમાં આગમથી યુતનો જ્ઞાતા (જાણનારો) હોય, પણ તેમાં જપયોગ ન હોય અને નો આગમથી તો જ શરીર મધ્ય શરીર સિવાય દ્રવ્યયુત તે કપડ વિગેરેની ધૂલ દૂર કરવાનું છે. (દ્રવ્ય તે કપડાં વિગેરેને અને ધૂત તે મેલ દૂર કરવાનું છે)

આદિ શબ્દથી વક્ષ વિગેરે ફલ માટે ધોવાનું છે (સૂકાં પાંદડાં વિગેરે દૂર થવાથી ફલ તૈયાર થાય છે, અથવા વિના જરૂરની વસ્તુવતિ વચમાંથી નિંદી કાઢે છે) અને ભાવ ધૂત તો આઠે કર્મને દૂર કરવા [મોક્ષ માટે] જપાય કરાય તે છે, [આ અર્થથી ગાથાનો અર્થ છે.] ફરી આજ વિષયને સુલાસાથી કહે છે.

અહિયાસિતુવસગો, દિવ્વે માણુસ્સપ્પ તિરિચ્છે ય । જો વિહુણ્ણ કમ્માહં, ભાવધુયં તં વિયાણાહિ ॥૨૫૨॥

ઉપસર્ગોને અતિશે (સારી રીતે) સહન કરીને કર્મ ધોવાં, છૂટલે દેવતાના કે મનુષ્યોના કે તિર્યંચોના દુઃખ સુલ્પરુપ જે ઉપસર્ગો આવે તેમાં સમમાત્ર રાણીને જે સંસાર વક્ષના વીજ સમાન મોહનીય વિગેરે કર્મોને દૂર કરે, તે ભાવ ધૂત છે; છૂટું તું જાણ અથવા ક્રિયા અને કારકનો ભેદ નથી, તેથી કર્મ ધુનન તેજ માત્ર ધૂત છે, એમ જાણ નામનિષ્લેષ કહ્યો હવે ત્રીજા સૂત્રાલાપાક નિષ્પન્ન નિષ્લેષમાં સૂત્રાનુગમમાં અસ્વલિતાદિ ગુણયુક્ત સૂત્ર કહેવું તે આ છે:—

ઓવૂજ્ઞમાણો રૂઢ માણવેસુ આઘાદ સે નરે, જસસ રૂમાઓ જાહઓ સવઓ સુપહિલે-
હિયાઓ મવંતિ, આઘાદ સે નાણમણોલિસં, સે કિદ્દહ તેસિં સમુદ્ધિયાણં નિવિલ્લત્તદ-

पडाणं समाहियाणं पन्नाणमंताणं इह मुत्तिमग्गं, एवं (अवि) एगे महावोरा विट्परिक्रमंति,
 पासहं एगे अवसीयमाणे अणत्तपद्दे से वेमि, से जहावि (सेवी) कुंमे हरए विणिविट्ठचित्ते
 पच्छन्नपलासे उम्मग्गं से नो लहइ भंजगा इव संनिवेसं नो चयंति एवं (अयि) एगे
 अणेगरूवेहिं कुलेहिं जाया रूवेहिं सत्ता कल्लुणं थणंति नियाणओ ते न लभंति मुक्खं,
 अह पास तेहिं कुलेहिं आयत्ताए जाया गंडी अहवाकोढी, रायंसी अवमारियं काणियं झिमियं
 चेव, कुणियं सुज्जियं तहा ॥१॥ उदरिंच पास मूयं च सुणीयं च गिलासणिं वेवइं पीढसट्ठिं
 च, सिलिवयं महुमेहणिं ॥२॥ सोलस एएरोगा, अक्खाया अणु पुव्वसो अहणं फुसंति आ-
 यंका, फासा य असमंजसा ॥३॥ मरणं तेसिं संपेहाए उववायं चवणं च नच्चा, परियागं

च संपेहाए (सू० १७२)

स्वर्गं तथा मोक्ष, तथा तेनां कारणो तेमज संसारनां कारणोने आवरणरहित (केवल) ज्ञानना सद्भावथी जे माणस जाणे; अने
 आमत्तयं (मनुष्य)—लोकमां मनुष्योन्नो धर्मं समजावे एट्ठले, ते पातिकर्म दूर थयां पढ्ठी; पोते अयातिकर्मरूप [शरीरधारी] मनुष्य-
 पणामां रहेलें थनो धर्म कहे छे:—

પણ જેમ-વૌહમતમાં મીંત વિગેરેમાંથી પણ ધર્મોપદેશ પ્રકટ થાય છે. તેમ જૈનધર્મમાં નથી; અથવા જેમ, વૈશેષિકોનું ઉલ્ક્ર માવવદે પદાર્થોનું વતાવવાપણું છે, એવું અમારું (જૈનશાસન) નથી.

પ૦—શા માટે ? હ૦—યાતિકર્મ ક્ષય થયા પછી, કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી મનુષ્યપણામાં રહેલાજ (તીર્થંકર) પોતે કૃતાર્થ થયા છતાંપણ, જીવોના હિતને માટે મનહય અને દેવોની સખામાં ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે.

પ૦—તીર્થંકરજ ધર્મ કહે છે, કે, વીજો પણ કહે છે ? હ૦—વીજો પણ કહે છે. જેને વિશિષ્ટજ્ઞાન હોય, અને સારીરીતે પદાર્થોનો પરિચ્છેદક હોય; તે ધર્મોપદેશ કરે છે. તે કહે છે:—

જેઓ અતિદ્રિયજ્ઞાનિ છે, અથવા શ્રુત કેવલી છે, તેઓ ધર્મ કહે છે. એવું શસ્ત્રપરિજ્ઞા નામના ૧લા અધ્યયનમાં કહેલ છે. (તેથી આ મત્યક્ષ સૂચક-વિશેષણવદે સૂચવ્યું કે,) તે વિશિષ્ટજ્ઞાનીએ આ એકેન્દ્રિય વિગેરે જાતીઓ વધા પ્રકારો દટલે સૂક્ષ્મવાદર પર્યાસ—અપર્યાસરૂપે વરોવર રીતે [શંકારહિત] જાળેલી છે, તેજ સાધુ ધર્મ કહે છે. પણ, એમ ન જાણનારો વીજો (અજાણ) ધર્મ કહેતો નથી. તેજ કહે છે:—

‘સ આહ્યાતિ’ તે તીર્થંકર અથવા સામાન્ય કેવલી અથવા અતિશય જ્ઞાની [જાતિસ્મરણ-જ્ઞાનવાલ, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવ જ્ઞાની] અથવા શ્રુત કેવલી હોય તે કહે છે. પ૦—યું કહે છે, જેનાવદે જીવ વિગેરે પદાર્થો જળાય છે, તે જ્ઞાન મતિ વિગેરે પાંચ પ્રકારનું છે, તે, પ૦—તે જ્ઞાન કેવું છે ? હ૦—તેવું વીજે નથી, માટે ‘અનીદર્શ’ છે, અથવા સકલ [વધા] શંસયને દૂર કરવાવદે ધર્મ સંખઝાવતા તેજ પોતાનું અનન્ય સદશ (અનુપમ) જ્ઞાન વતાવે છે, [અર્થાત્ સંસારી જ્ઞાનથી તુષ્ણા વધે, પણ તેમના ઉપદેશના જ્ઞાનથી

તુષ્ણાની જાડ દૂર થાય માટે તે જ્ઞાન અનુપમ છે] મ૦-તેઓ કોને ધર્મ કહે છે ? હ૦-તે તીર્થઙ્કર ગણધર વિગેરે યથાવસ્થિત ભાવો (પદાર્થો) ને ધર્મચરણ માટે યોગ્યરીતે જે પુરુષો હઠેલા હોય, તેમને કહે છે, અથવા દ્રવ્યથી શરીરવહે, અને ભાવથી જ્ઞાન વિગેરેના ઉત્સુક બની વિનય સહિત (હમા યંયા હોય) તેમને ધર્મ કહે છે.

સમોસરણનો વિનય

સમોસરણમાં સ્ત્રીઓ વન્ને પ્રકારે હમો થઈને વિનય પૂર્વક સાંમળે છે, અને પુરુષો હમા થઈને અથવા વેઠા રહીને પણ સાંમળે પણ ભાવથી ઉત્સુક હોય; તેમજ વીજા હઠેલાં જીવો, તથા દેવતા અને તીર્થંચ વિગેરેને ધર્મ સંમળાવે છે. ઇદહુંજ નહિ પણ જેઓ ભાવ વિના ફક્ત કૌતુક વિગેરેથી આવી સાંમળે, તેમને મળ ધર્મ કહે છે, ભાવથી હઠેલાનું વિશેષથી કહે છે.

મન વચન કાયાને જેમણે કવજે લીધાં છે, ઇદલે મન વચન કાયાથી જીવોને દુઃખ દેવારુપ જે દંડ છે, તે દૂર કરવાથી તે નિશ્ચિત્ત દંડવાળા [સંયમ પાલનારા] છે. તથા તપ સંયમમાં હયમ કરવાથી સમાહિત (શાંત) અંતઃકરણવાળા છે, તેમને જિનેશ્વર વિશેષથી ધર્મ કહે છે, તેજ પ્રમાણે પ્રકર્ષથી જણાય તે પ્રજ્ઞાન છે, તેવું જ્ઞાન ધરાવનાર બુદ્ધિમાનોને આ મનુષ્યલોકમાં જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રરુપ સુક્તિ માર્ગ છે તે વતાવે છે, આ પ્રમાણે સમોસરણમાં સાક્ષાત્ ધર્મ સંમળાવતાં કેટલાક લઘુકર્મી જીવો (પૂર્ણ શ્રદ્ધા થતાં) તેજ વરવતે ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે, પણ વીજા તેમ ચારિત્ર લેતા નથી, તે કહે છે, ઇદલે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કર્મવિવર જેમને મળ્યું તેવા કેટલાક મધ્યાત્માઓ જિનેશ્વર પાસે ધર્મ સાંમળતાંજ સયમ સંગ્રામની ટોચે પરાક્રમ વતાવે છે, અથવા પર તે ઇન્દ્રિયો અથવા કર્મ શત્રુને જીતવા પરાક્રમી વને છે, (અપિ શબ્દનો અર્થ 'ચ' છે, અને 'ચ' નો અર્થ વાક્યનો ઉપન્યાસ કરવા માટે છે) હવે તેથી

હલદું કહે છે. તીર્થઢ્કર પોતે વધા સંશયને છેદનારા ધર્મ કહે છે, હઠીં કેટલાકને પ્રવલ મોહના ઉદયે વૈરી લેવાથી સંયમમાં સ્વેદ પામતા રહે છે, (કાંતો સંયમ લેતા નથી, હે, તો પૂરો પાલતા નથી) તેવાને તમે જુઓ [ગુરુ શિષ્યને કહે છે] તે વહોલ કર્મી સંય-
મમાં દુઃખ પામતા જીવો કેવા છે. તે કહે છે, આત્માના હિતને માટે જેમની મજા [બુદ્ધિ] કામ કરતી નથી, તે અનાત્મ મજાવાલા (કુબુદ્ધિવાલા) છે, પ્ર૦—તેઓ જ્ઞા માટે સંયમમાં સ્વેદ માને છે ? હ૦—હું કહું છું. અહીં દૃષ્ટાંત વહે સમજાવે છે કે જ્ઞા કારણે તેઓ સ્વેદ પામે છે. [સૂત્રમાં ‘સે’ શબ્દ ‘તે’ ના અર્થમાં છે, ‘અપિ’ શબ્દ ‘વ’ના અર્થમાં છે, અને તે વાક્યના ઉપન્યાસ માટે છે]

કુંડના કાચવાનું દૃષ્ટાંત.

કોઈ કાચવો ઘોટા કુંડમાં વિનિવિષ્ટ[પ્રેમી]ચિત્તવાલો બનીને મુદ્ધ બનેલો અને પલાશ (કોમલ પાંદડાંવડે)ઢંકાયલો(તથા સૂત્રમાં પ્રાકૃતના નિયમ પ્રમાણે વ્યત્પય કરવાથી)ઉન્માર્ગ પડલે, ઉપર આવવાનાં વિવર(હિદ્ર)ને મેલવતો નથી; અથવા, જેનાવડે ડંચે કુદાચ; તે ડન્મડ્ય છે. અથવા, ડંચે જવાય તે, ડન્માર્ગ છે, તેવો ડન્માર્ગ મેલવી શકતો નથી. અર્થાત્ જે કુંડમાં તે કાચવો રહેલ છે, તે, પાણી ઉપર પાંદડાં વિગેરે હવાઈ જવાથી વીલકુલ ઢંકાઈ ગયો છે. તેથી તે કાચવો વહાર આવી શકતો નથી. આ કહેવાનો આ સાર છે:—
કોઈ મોટો કુંડ ઢોજ] એક લાલ જોજનના વિસ્તારવાલો છે, અને તે અતિશે શેવાલના ઢુંડથી કઠળ બની ગયેલા જાઓના સમૂહથી ઢંકાઈ ગયેલો છે, અને તે કુંડના જુદા જુદા સ્પવાલા કરિ મગર, માછલાં, વિગેરે જલચર જીવોનો આશ્રય છે, તેના મધ્ય ભાગમાં કુદરતીજ એક ફાટનું વાહું પડેલું હતું. જેમાં ફક્ત કાચવાની ગરદન ડંચે આવી શકે; તેવા કુન્ડમાંથી એક કાચવાળ પોતાના ડોલાંથી જુદાં પડતાં વિયોગથી આકુલ બનીને આમ તેમ ગરદન ફેરવતાં કોઈપણ રીતે તેવી ભવિતવ્યતાના યોગથી તે કાળામાં પો-

તાનાં ગરદનને વહાર કાઢી; તે સમયે ત્યાં તેળે શારદ્ઋતુના ચંદ્રનાં ચાંદરણાર્થી ક્ષીરસાગરના પાણીના પ્રવાહથી હવાઈ રહેલું શોભા-
યમાન વનેહું તથા, સ્ત્રીલેખાં કુમુદના સમૂહથી પૂજા કરવા જેવા ડોળા તારાઓથી ભરાઈ ગયેલું આકાશ જોયું.

આહું દેહીને તે ઘળો સુશ ધયો; અને તેના મનમાં આ પ્રમાણે સંકલ્પ ધયો કે—મારા સહચારી મિત્રો આ સ્વર્ગસમાન પૂર્વે
ન દેહેહું મનોરથ (વિચારમાં) પળ, ન કઢી શકાય; તેવું તે કાચવાઓ જુણ, તો વહુ સારું થાય. આ પ્રમાણે વિચારો શીઘ્રતાથી
પોતાના વન્યુઓને શોધવા માટે મટકયો; અને તેમને મઢીને તેમને તેવું વતાવવા માટે પેહું છિદ્ર શોધતો આમ તેમ મટકે છે, હતાં,
દોજની વિસ્તીર્ણતાથી, તથા જીવોનો સમૂહ ત્યાં ઘળો મોટો છે, તેથી તે છિદ્ર મેઢવી શકયો નહિ; પળ, ત્યાંજ તે, (વિનાદેસે) મરણ
પામ્યો. તેનો સાર આ લેવાનો છે કે—સંસારરૂપી—દોજ છે. તેમાં જીવરૂપી—કાચવો છે, કર્મરૂપી—ચીકળી સેવાલ છે, તેમાં છિદ્ર
સમાન—મનુષ્યજન્મ, તથા આર્ધક્ષેત્ર હુકુલમાં જન્મ મલ્લવો; અને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિરૂપ—સુંદર ચન્દ્રવાહું આકાશતલ મેઢવીને મોહના
હૃદયથી પોતાની જ્ઞાતિ માટે, અથવા વિષયસ્નાદના ઉપયોગ માટે સારાં સંયમમાં અનુદાન ન કરતાં, સફલતા (મોક્ષને) પામતો નથી;
અને તેવીરીતે વલન શુભાવી; તે સામગ્રી શુભાવી દેવાથી પાછો કાચવાના વિચર માફક વ્યાંથી તેવી ઉત્તમ સામગ્રી મેઢવી શકે ?

આ કારણથી ગુરુ ઉપદેશ આપે છે કે, હે મધ્ય ! સેકઢો મરોમાં પળ, દુષ્પાપ્ય ઇંહું કર્મવિચરરૂપ—સમ્યક્ત્વ પામીને દુકલ્પ
માત્ર પળ, તમારે પ્રમાદવાલા ન થવું. ફરીથી પળ, સંસારહુલ્લભ—જીવોહું વીજું દૃષ્ટાંત કહે છે:—

‘મંજગા’—દૃક્ષો પોતે ઠંઢ, તાપ, યુજારો [કંપવું] હેદન શાલા (ઢાઢીઓહું) સેવચવું; ક્ષોભ પ્રમાહવો; મરહવું; મોંગીનાવહું.
દૃવાં અનેક ઉપદ્રવોને સહેવા; હતાં પળ, પોતાનાં સ્થાનને તેમાં સ્થિર વનીને તે હોહતાં નથી. તે પ્રમાણે સાધુને વોધ આપે છે કે,

ए वृक्षां प्रमाणे जेओ कर्मथी भारे છે, તેવા મોહાંધ-જીવો અનેક હંચનીચ કુલમાં उत्पन्न થइने धर्मचारित्रने योग्य पोते होवा છતાં પણ रूप વિગેરેની चक्षुइन्द्रियोनी अनुकुलताમાં, અને તેજ પ્રમાણે મથુર અવાજ વિગેરે વિષયોમાં શુદ્ધ બની શરીર મનનાં દુઃખ ભોગ-વના છતાં; રાજાના ઉપદ્રવથી પીડાવા છતાં, અને અગ્નિદાહથી વધું બળી ગયેલા જેના વનવા છતાં, અને જુદા જુદા નિમિત્તથી અનેક આધિ (ચિંતાવાળા) છતાં પણ સકલ (વધાં) દુઃખોના ધરસમાન—શુદ્ધવાસનું કર્મ હોઢવા સમર્થ થતા નથી; પણ, ધરમાં રહી-નેજ તેવાં દુઃખો આવતાં દીન સ્વરે રહે છે, અને બોલે છે કે, “ હે વાપ ! હે મા ! હે દૈવ ! આવા અવસરે તમને આહું દુઃખ દેવું યોગ્ય નથી ! તેજ કહાં છે કે:—

किमिदम चिन्तित मसदृश, मनिष्ठ मतिकष्टमनुपमं दुःखं ॥ सहस्रैवोपनतं मे, नैरयिकस्येव सत्त्वस्य ॥१॥

ન ચિંતવેહું અજાયવીવાહું અનિષ્ઠ, તથા અનુપમ આહું (મયંકર) દુઃખ જેમ નારકીના જીવને આવે; તેમ મને એકદમ કયાંથી આવી પહોંચું છે ! વિગેરે, તે બોલે છે.

अथवा रूप विगैरेमां आसक्त थएला चीकणां कर्म बांधीने नरक विगैरेमां उत्पन्न थइ त्यां दुःख भोगवतां करुण स्वरे उपर मुजब रहे છે, અને તે પ્રમાણે કરુણ સ્વરે રહવાથી પણ તે રાંકડો જીવ તે દુઃસ્વથી મુકાતો નથી, તે વતાવે છે. દુઃસ્વનું નિદાન તે ઉપાદાન કર્મ છે, તેનાવડે દુર્ગતિમાં उत्पन्न થएला दुःख भोगवतां रडवा છતાં પણ ત્યાંથી દુઃસ્વની મુક્તિ (હુટકારો) અથવા મોક્ષનું કારણ જે સંયમ અનુષ્ઠાન છે, તે પામી શકતા નથી, અને દુઃસ્વના હુટકારાના અભાવમાં સંસાર ઉદરમાં જુદી જુદી વ્યાધિઓથી ઘેરાયલા જીવો આપ તેમ ભમે છે, તે વતાવે જે (અથ શબ્દ વાક્યના ઉપન્યાસ માટે છે). હે શિષ્ય ! તું જો ! તે સંસારી સ્વહતા જીવો

ઉચ્ચ નીચ કુલમાં પોતાના શુભ અશુભ કર્મ ભોગવવાને ગયેલા (જન્મ-પ્રાપ્તે) છે, અને તે કર્મના ઉદયથી આવી અવસ્થાને ભોગવે છે, તેમાં તેમને ઉત્પન્ન થતા સોલ રોગ વતાવનાર અળ શ્લેષ્મકો છે. તેમાં (૧) પ્રથમ રોગ, વાત, પિત્ત, શ્લેષ્મ અને તે ત્રણેના મેળા થવાથી સંતિપાત પૂમ ચાર પ્રકારે ગંડ (કંઠમાલ) છે, તે ગંડ જેને હોય તે ગંડી કહેવાય છે, ઘટલે ગંઢમાલા નામનો રોગ તે સંસારી જીવને થાય છે, તેજ પ્રમાણે બીજા પળ રોગો થાય છે, તે વતાવે છે, (અથવા શબ્દ દરેક રોગ સાથે જોડવો) અથવા રાજાંસી ઘટલે અપસ્માર (ક્ષયનો ભેદ) વિગેરેનો રોગ થાય છે, અથવા અઢાર પ્રકારના કોઢ રોગવાળો કોઢીયો થાય છે. તેમાં સાત મોટા કોઢ છે, તે આ પ્રમાણે

(૧) અરુણો (૨) દુન્નવર (૩) નિશ્યજીવહ (૪) કપાલ (૫) કાકનાદ (૬) પૌષ્ઠરીક (૭) દદ્ધુ. (લાલ દાદર) આ સાતે પ્રકારના કોઢો વધી ધાતુમાં પ્રવેશ થવાથી અને અસાધ્ય થઈ જવાથી તે સાતે મર્યાકર છે.

નીચલા અગીઆર કોઢ શુદ્ધ છે.

(૧) સ્થૂલઆરુક (૨) મહાકુષ્ઠ (૩) પૂકકુષ્ઠ (૪) ચર્મદલ (૫) પરિસર્પ [૬] વિસર્પ [૭] સિધ્ધ [૮] વિચર્ચિકા (કાઠીદાદર) [૯] કિટિથ (સ્વરસતું) [૧૦] પામા (સ્વસ) [૧૧] શ્વાતારુક (ઘળી ફોહીઓ.) કુલ નાના મોટા ૧૮ છે, તે સામાન્યથી જોતાં, વધાણ કોઢ-રોગો સંતિપાતથી થાય છે. છતાં પળ, વાત વિગેરેના ઉત્કટ દોષથી જુદા જુદા ભેદવાળા ગણાય છે. તથા, રાજાંસ રોગ તે, રાજ્યશ્મા (ક્ષય) રોગવાળો, રાજાંસી (ક્ષયી) કહેવાય છે, અને તે ક્ષયરોગ સંતિપાતથી ચાર કારણે થાય છે. કહું છે કે:—

ત્રિદોષ જાયતે યક્ષ્મા, ગદો હેતુચતુષ્ટયાત્ વેગરોધાત્ ક્ષયાત્ચૈવ, સાહસાદ્વિષમાશ્નનાત્ ॥૧॥

અળ દોષવાલો યક્ષ્મા (ક્ષય) નામનો રોગ વીર્યના વેગના ક્ષયથી, સાહસ કરવાથી; તથા વિષમ [અયોગ્ય] રોગારકથી—એમ ચાર કારણે થાય છે. તેજ પ્રમાણે અપસ્મારનો રોગ વાત, પિત્ત અને કફના સંનિષાતથી ચાર પ્રકારે છે, તે રોગ-વાલો સારા માઠાના વિવેકથી વિકલ હોય છે, તથા અમ (ચક્રી) મૂર્છા વિગેરેની અવસ્થાને તે રોગી ભોગવે છે. કહ્યું છે કે, અમાવેશઃ સસંરમ્ભો, દ્વેષોદ્રકો હૃતસ્મૃતિઃ અપસ્માર इति ज्ञेयो, ગદો યોરશ્વતુર્વિધઃ ॥૨॥

મમેલ ચઢે, મૂર્છા વિગેરે થાય, દ્વેષનો ડહાલો થાય, વિસરી જવાની દેવ થાય, એમ ચાર પ્રકારનો આ ‘યોર’ અપસ્માર રોગ જાળવો. તેમાં બ્રહ્મરંધ્ર પર્યંત અમળ કરનારો વાયુ છે, તેનું મુખ્ય સ્થાન હૃદયનો પ્રદેશ છે. તથા ‘કાણિયંતિ’ અક્ષિ [આંત્ર] નો રોગ બે પ્રકારે છે, પ્રથમનો ગર્ભમાંજ રોગ થાય છે, અને બીજો જન્મ્યા પછી થાય છે, તેમાં ગર્ભવાલને દૃષ્ટિનો ભાગ અપૂર્ણ હોય છે, તેને તેજ (પ્રકાશ) જન્મથી આંધલો બનાવે. તેજ પ્રમાણે, એક આંત્રમાંથી તેજ જતાં કાળો બનાવે છે. તેજ પ્રમાણે રક્તપામાં જતાં, રક્તતા—[લાલાશ આંત્રમાં વધારો હોય.] પિત્તપણામાં જતાં, પિંગાક્ષ [પીલી આંત્રવાલો] અને શ્લેષ્મપણાને પામતાં શુક્લાક્ષ (ધોળી આંત્રવાલો) બને છે, વાતને પામતાં વિકૃત આંત્રવાલો બને છે, અને જન્મ્યા પછી જે રોગ થાય; તે વાત વિગેરેથી અભિષ્યંદ—(આંત્રમાંથી પાળી ફરતું) થાય છે. કહ્યું છે કે:—

વાતાપિત્તાત્ કફાદ્રક્તા, દમિભ્યન્દશ્વતુર્વિધઃ પ્રાયેણ જાયતે યોરઃ સર્વે નેત્રામયાકરઃ ॥૧॥

વાત, પિત્ત, કફ, અને રક્ત—(લોહી.) એ ચારથી અભિષ્યંદ ચાર પ્રકારે પાળીનું ફરતું થાય છે, અને પ્રાયેકરીને તેથીજ

આંત્રના બધા રોગોનો ધોર આકર (સમૂહ) થાય છે તથા 'જિમિયંતિ' જાહયતા-(ચરવીનું વધવું; અને લોહીનું પાળી થવું). તેથી શરીરનાં બધાં અવયવોનું પરવશપણું (અવશિત્વ) છે. [જેને લીધે જોઇય; તેમ, હાલી-ચાલી શકાય કે, ફરી શકાય નહિ] 'કુણિયંતિ' ગર્ભાધાનના દોષથી એક પગ ટુંકો હોય; અથવા, એક હાથ સ્વોદવાલો. હોય તે કુણિરોગ છે. 'સુહિજયંતિ' કુવડો. પીઠ વિગેરેમાં કુવડાપણું હોય; તે, 'કુવજી છે.' માતાપિતાના લોહી-વીર્યનો દોષ હોય; તો તેથી, ગર્ભમાં રહેલા દોષોથી કુન્ન-(કુવડો) વાપન વિગેરેની સ્વોદો શરીરમાં થાય છે; કહ્યું છે કે:—

ગર્ભે વાતપ્રકોપેન, દૌહદે વાડપમાનિતે ॥ ભવેત્ કુન્નઃ કુણિઃ પંશુર્મુકો મન્મન ઇવા વા ॥૧॥

ગર્ભની અંદર વાયુના પ્રકોપથી અથવા દોહલા ન પૂરાવાથી ગર્ભમાં રહેલો જીવ કુવડો કુણિરોગવાલો પાંગલો મુંગો કે મન્મન રોગવાલો થાય છે, આંમાં 'મુંગો' અને મન્મન એકાંતરિત (પેટના રોગ પછીના રોગમાં) મુલવદોષમાં વતાવે છે, તથા 'ઉંદરિ ચ' તિ ('ચ' સમુચ્ચયના અર્થમાં છે) વાંત, પિત્ત વિગેરેના કારણે ઉત્પન્ન થયેલા આઠ પ્રકારના ઉદર રોગ છે, તે રોગવાલોં ઉદરી છે, તેમાં જલોદર રોગ અસાધ્ય છે, વાકીના તુર્ત થણા દવા કરતાં મટે તેવા છે, તેના આ પ્રમાણે ભેદો છે.

પૃથક્ સપ્રસૃતૈરપિ ચાનિલાઘઃ પ્લીહોદરં વદ્વશુદં તથૈવ ॥ આગંતુકં સપ્તમમષ્ટમં તુ જલોદરં ચેતિ ભવંતિ તાનિ ॥૧॥

બધા અનિલ [વાયુ] વિગેરે એકેકથી કે સમુદાયથી ૧ વાયુનો (વાતોદર) ૨ પિત્તનો [પિત્તોદર] ૩ કફનો (કફોદર) તથા ૪ સંનિપાત (કષ્ઠોદર) પાલીહ (વરોલ્લી ગાંઠ) ૫ ઉદર રોગ (કાચવી અકૃત વિગેરે) ૬ વદ્વશુદ [અજીર્ણશ] ૭ આંતરુક તાવ સાથે ઉદર રોગ (જીર્ણજ્વર) ૮ જલોદર ૯ આઠ રોગ પેટના છે,

‘પાસમૂયંતિ’ હે શિષ્ય ! તું મુંગા અથવા મનમન (બોલહું) બોલનારાને જો, ! તે ગર્ભના દોષથી અથવા પહવાદેથી ૬૫ પ્રકારના મુલનારોગો સાત આયતન [સ્થાન]માં થાય છે, તે આયતન નીચે મુજબ છે, ૧ હોઠ ૨ દાંતનું મૂલ ૩ દાંત ૪ જીમ ૫ તાલ્લું ૬ કંઠ ૭ વધાં મલીને સાત છે, તેમાં વે હોઠના આઠ રોગ છે, દંતમૂલમાં ૧૫, દાંતના આઠ છે, જીમના ૫ છે, તાલ્લવાના ૯ છે, કંઠમાં ૧૭ અને વધાના સાથે મલીને ત્રણ છે. કુલ ૬૫ છે, ‘સ્થિયંતિ’ શૂન્યપણું શ્વયથુ [સોજાનો] રોગ વાત પિત્ત શ્લેષ્મ સંનિપાત રક્ત અને અભિઘાત (મારુ લાગવાથી) થી છ પ્રકારનો છે, કહું છે કે:—

શોફઃ સ્યાત્ પઙ્કવિધો ધોરો, દોષૈ રત્ત્વેથ લક્ષણઃ યસ્તૈઃ સમસ્તૈશ્ચાપીહ તથા રક્તાભિઘાતજઃ

શોફ નામનો છ પ્રકારનો ધોર રોગ હુદા હુદા કે, સામટા દોષથી શરીર ફુલેહું દેવાય; તે લોહીના વિગાદથી થાય છે. છટલે, શ્લેષ્ક પહેલાં વતાવ્યા પ્રમાણે વાત, પિત્ત, કફ, અને સંનિપાત, રક્ત, અને અભિઘાતથી સોજાનો રોગ થાય છે, તથા “ગિલાસર્ણિતિ” તે ભસ્મક નામનો વ્યાધિ છે. ઝળળતા, વાત, અને પિત્તના ઝટકટપણાથી, અને કફના ન્યૂનપણાથી તથા ગરમી વધારે થવાથી થાય છે, તથા વેવંતિ તે વાયુથી ઝત્પન્ન થયેલ શરીરનાં અવયવો કંપરૂપ છે, કહું છે કે:—

પ્રકામં વેપતે યસ્તુ, કંપમાનશ્ચ ગચ્છતિ, કલ્પાપ સ્વંજં તં વિદ્યા, ન્યુક્ત સંધિનિબંધનમ્ ॥૧॥

જે ઘળો કંપે, તથા કંપતો ચાલે, તેને સંધિ નિબંધનથી મુકાણ્ણો કલ્પાપ સ્વંજ (લકવાનો રોગ), જાળવો. તેજ પ્રમાણે “પિઠસર્પિષ્ ચ તિ” જીવને ગર્ભના દોષથી તે પીઠ સર્પિષ્ણે ઝત્પન્ન થાય છે, અથવા જન્મ્યા પછી અશુભ કર્મના દોષથી થાય છે,

આ રોગીને સ્પર્શ દંદ્રિયું ખાન રોગવાળી જગ્યાથી નહુ થાય છે, તે રોગવાળીને હાથમાં પકડેહું લાકડું, સ્વસી જાય છે, અને સૂઈ ઘોંચે નો પંખા અસર ન થાય તથા 'સીલીચંચં તિ' રંલીપદ તે પગ વિગેરેમાં કઢળ પળું હોય છે, તે આ પ્રમાણે-વાત, પિત્ત, કફના પ્રક્રોપથી હંતીમાં રોગ ઉત્પન્ન થઈ જંયામાં સ્થિર થઈ ધીરે ધીરે કાઝાંતરે પગનો આશ્રય કરીને સોજો ચઢાવે છે, તે રોગોને રંલી-પદ કહે છે.

પુરાણોદક ભૂમિષ્ઠાઃ, સર્વર્તુષુ ચ શીતલાઃ યે દેશા સ્તેષુ જાયન્તે, શ્લીપદાનિ વિશેષતઃ ॥ ૧ ॥

જે દેશમાં પાણી ભરાઈ રહેહું હોય, અને હજુ ઋતુમાં શીતલ (યેન) રહેતો હોય, તેવા દેશોમાં વિશેષે કરીને રંલીપદ રોગ થાય-છે;

યાદ્યોર્હસ્તયોશ્ચાપિ, શ્લીપદં જાયતે તૃણાં; કર્ણોઘ્નનાશાસ્ત્રપિ ચ, કેચિ દિચ્છન્તિ તદ્વિદઃ ॥ ૨ ॥

બે પગમાં બે હાથમાં માણસોને તે રોગ થાય છે, પળ કેટલાક વિદ્વાનોનો ઇવો મત છે કે તે રોગ કાન હોઈ અને નાકમાં પણ થાય છે. તથા 'મધુમેદર્ષિ' તિ મધુ મેદ તે 'વસ્તિ રોગ' છે તે જોને હોય તે મધુમેદિ કહેવાય છે, દૃઢલે મધના જોવો તેનો પેસાવ હોય છે, તે પ્રમેદ, (પરમીઆ) ના ૨૦ મેદ છે, તે અસાધ્ય પણે ગણાય છે. તેમાં વધાણ પ્રમેદો પ્રાપ્તે વધા દોષોથી થાય છે, તો પણ વાત વિગેરે ઉત્કટ થવાથી ૨૦ મેદો થાય છે, તેમાં કફથી ૧૦ પિત્તથી ૬ અને વાયુથી ૪ થાય છે, અને ૯ વધા અસાધ્ય અવસ્થામાં મધુમેદપણામાં થાય છે. કહું છે કે:-

સર્વપ્વ પ્રમેદાસ્તુ, કાલેના પ્રતિકારિણઃ મધુમેદત્વામાયાન્તિ, તદ્વાડસાધ્યા ભવંતિ તે ॥ ૧ ॥

વધા પ્રમેહના રોગો યોગ્ય સમયમાં દવા ન કરવાથી મધુમેહપું પામ્યા પછી અસાધ્ય બને છે.

આ પ્રમાણે ઉપર વતાવેલા સોંકે રોગોનું વર્ણન અનુક્રમે કર્યું, ('અથ' અને 'ળ' જે છે. તે 'અથ' નો અર્થ મુજરાતીમાં 'પછી' થાય છે. અને 'ળ' તો ફક્ત શોભા માટે છે) ઉપર વતાવેલા રોગો સંસારી જીવને થાય છે, તથા આતંક દટલે શીઘ્ર જીવ લેખ રોગ જે શૂલ વિગેરે છે, તથા ગાઢ મહાર (જોરથી લાગેલો માર) વિગેરે દુઃખ દેનારા સ્પર્શોં કાં તો અનુક્રમે આવે અથવા સાથે પણ થાય, દટલે કંઈ નિમિત્તથી આવે અથવા અનિમિત્તે આવે, અને તે રોગોથી પીડાય છે. આ રોગોથીજ તે મુક્તો નથી. બોહું પણ તે સંસારી જીવને અધિક દુઃખ થાય છે, ને વતાવે છે, તે કર્મ રોગથી ભારે થયેલા મુહવાસમાં આસક્ત થણા મનવાલા અ સમંજસ રોગથી પીડા થતાં અંતે પ્રણિત્યાગ થાય છે. તે વિચારીને અને પાછો તેમનો હંપપાત તથા ચ્યવન (દેવતા જન્મ મરણને વદલે હપપાત ચ્યવન કહેવાય છે.) તે કર્મનું સંચિત જાણીને છૂં કરવું જોઈએ કે જેથી ઉપર વતાવેલ ગંડ (ગુમહાં) વિગેરે ૧૬ રોગ તથા મરણનો તથા હપપાતનો સંપૂર્ણ અભાવ થાય, વઠ્ઠી મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગથી મેલવેલ કર્મનો 'અવાધા' કાલની મુદત પછી હદય થાય છે. ત્યારે તેનો પરિપાક (અનુભવ) થાય છે. તેજ શરીર તથા મન સંબંધી દુઃખ હપ્પન કરે છે, તે વિચારીને તેને જહ મૂલથી કાઢવા મયત્ન કરવો જોઈએ; તે દુઃખીઓ દીનસ્વરે રહે છે. વિગેરે ગ્રંથ (સૂત્ર) વહે હપપાત. તથા ચ્યવન મુખી વતાવ્યા છતાં પણ, તેનું મોટાપણું વતાવવા જેનાવહે પ્રાણીઓને સંસારમાં નિર્વેદ (સ્વેદ) હપ્પન થાય; માટે બોહું સૂત્ર કહે છે:—

તંમુળોહ જહા તહા સંતિ પાળા અંધા તમસિ વિચાહિયા, તામેવ સદં અસદં અહઅહ્ચ ઉહ્ચાવય

ફાસે પડિસંવેણ્હ, હુઢેહિં છયં પવેહયં સંતિ પાળા વાસગા રસગા ઉદણ્હ ઉદણ્હચરા અગાસ ગામિણો
પાળા પાળે કિલેસંતિ, પાસલોણ્હ મહલ્હમયં (સૂ૦ ૧૭૭)

(આચાર્ય શિષ્યને કહે છે.) જે યથાવસ્થિત (જેવો છે, તેવા) કર્મવિપાકને મારી પાસે તમે સાંપડો. જેમકે—નારકી, તિર્યંચ, નર, અમર, ઇ લક્ષણવાળી ચાર ગતિઓ છે. તેમાં નરકગતિમાં, ચારલાસ યોનિયો, તથા ૨૫ લાસ કુલ કોટિઓ છે, અને ૩૩ સાગરોપમની ઊત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, ત્યાં પરમાધાર્મિક દેવતાની કરેલી વેદના છે, તથા પરસ્પર ત્યાં રહેલા નારકીના જીવો (કુતરા માફક) ઇક વીજાને દુઃસ દે છે, તથા સ્વભાગિક પીડા ત્યાં જે થાય છે, તે આપણાથી કહી શકાય તેમ નથી. જો કે, થોડામાં કહેવાની ઇચ્છાથી કહેવાના વિષયને પૂરો ન કહેવાય; તોપણ, ત્યાંના કર્મવિપાક કહેવાથી જેમ, માણીઓને વૈરાગ્ય થાય; તેમ શ્લોકોવડે વર્ણન કરે છે.

શ્રવણ લવનં નેત્રોદ્ધારં કરક્રમ પાટનં । હૃદય દહનં નાસાચ્છેદં મતિક્ષણ દારુણમ્ ॥

કટ વિદહનં તીક્ષ્ણાપાત ત્રિશૂલ ત્રિભેદનમ્ । દહવત્તદનૈઃ કર્કશૌરૈઃ સમન્ત વિમક્ષણમ્ ॥ ૧ ॥

કાનને કાપવા; આંखોના ડોલા સ્વેચ્છીકાઢવા; હાથપગને હેદવા; હાતીને બાઢવી; નાક હેદીનાલવું; દરેકક્ષણે ધયંકર અવાજ કરવો; કટવિદહન, તીક્ષ્ણ આપાત, ત્રિશૂલથી ભેદવું; વલ્ગાં મોઢાંવાલા ઘોર—ક્રક પક્ષીઓથી વારંવાર બક્ષણ કરવું. આવી મોટી વેદનાઓ ૫૪માધામીથી છે.

તીક્ષ્ણે રસિભિર્દિપ્તૈઃ કુન્તૈ વિષમૈઃ પરશ્વથૈ શ્વક્રૈઃ પરશુ ત્રિશૂલમુદ્ગરતામરે વાસી મુખંદીપિ ॥ ૨ ॥

વલી, દેદીપ્યમાન તીક્ષ્ણ તલવારોથી તથા વિષમમાલા, પરશુઅથ ચક્રોવદે, તથા પરશુ-ત્રિશૂલ મુદ્ગર, તોમરવાસી મુખંદીથી દુઃસ્વદેહે. ॥ ૩ ॥

સંમિત્રતાહુ શિરસશિલ્પન મુજાશિલ્પન કર્ણના સોષાઃ મિન્નહર્યોદરાન્ના મિન્નાશિષિ પુટાઃ મુદુઃસ્વાર્તા ॥ ૩ ॥
પટલે, તાલવું-માથું જુદું પાડે છે, તથા મુજા, કાન, અને હોઠ હેદીનાચે; તથા હાતી-પેદ, આંતરહાં મેદીનાચે; તથા આંત્રોના
હોલા રેવંચી કાઢવાથી રાંક નારકીના જીવો પીડાયલા છે.

નિપતન્ત ઉત્પતન્તો વિચેષ્ટમાના મહીતલે દીનાઃ નેષંતે ત્રાતારં નૈરયિકા કર્મ પટલાન્યાઃ ॥ ૪ ॥

નિપતન્ત ઉત્પતન્તો વિચેષ્ટમાના મહીતલે દીનાઃ નેષંતે ત્રાતારં નૈરયિકા કર્મ પટલાન્યાઃ ॥ ૪ ॥
નીચે પડેલા પાછા ડહલતા જુદી જુદી ચેષ્ટા કરતા મહીતલ (પૃથ્વી) ઉપર દીન થઈ રહેલા કર્મના પટલાથી અંધા બનેલા નાર-

કીના જીવો કોઈ રક્ષકને જોઈ શકતા નથી.

શાર્દુલ વિક્રિહિત,

હિન્ચ્યતે કૃષ્ણાઃ કૃતાન્ત પરશો સ્તીક્ષ્ણે ન ધારાસિનાઃ ક્રદન્તો વિષવીચિ (વચ્છ) મિઃ પરિવૃતા સંમક્ષણ હ્યાપૃતૈઃ ॥ ૫ ॥

પાટયન્તે ક્રકચ્ચેન દાશ્વદસિન મર્ચિલ્પન વાહુદ્વયાઃ કુંભીષુ ત્રપુપાન દગ્ધતનવો મૂષાસુ ચાન્તર્ગતાઃ ॥ ૫ ॥

જમરાજા પરશુની તીક્ષ્ણ તલવાર જેવી ધારાવદે તે રાંકલા હેદાય છે, તથા વિષના સમૂહથી ભરેલા. (હઠકાયલા કૂતરા જેવા)
કરહવા માટે વીંટાયલા પોર્કાર કરતા રહે છે, તથા કરવતીવદે જેમ, લાકડું ચીરે; તેમ ચીરાય છે, તથા તલવારવદે તેના બે વાહુ

હેદી નાચે છે, તથા કુંભીમાં રાત્રીને ગરમ ગરમ તરવું પાય છે, તથા મૂષમાં (ઘાલીને જોમ સોની સોનું પીગલાયે; તેમ) ઘાલીને

ઘરીરમાં વલતા રાસેલા છે.

મુજ્યન્તેજ્વલદમ્બરીષહુતમ્ભા જ્વાલાભિરાસાવિળો, દીપ્તાં ગારનિમેષુ વજ્ર મર્ચનેષ્વં ગારકે દુરિધતાઃ ॥

દહન્તે વિક્રતોર્ધ્વં બાહુવદનાઃ ક્રદન્ત આર્તસ્વનાઃ પ્રશ્યન્તઃ કુપ્ત્વા દિશો વિશ્રણા સ્નાણાયકો નો મર્ચેત્ ॥ ૬ ॥

વળી, તે નારકીના જીવો વલતા અંબરીય અગ્નિની જ્વાલાવડે પોકાર કરાતા મુંજાય છે, તથા વલતા અંગારાવાળા વજ્રમવન માપક અંગારામાં ઝમા થયેલા રાંકડા મોંવાળા ઝંચા હાથ કરીને સોસરા અવાજવાળા રહતા વલે છે. અને તે વિચારાં નારકીના જીવો શરણરહિત થઈને વધી દિશામાં (આશ્રય) આપનારને દેસે છે, પણ તેમને વચાવવા કોઈ સમર્થ નથી; વિગેરે, નારકીનાં દુઃખ છે. તથા તિર્યંગતિમાં પૃથ્વીકાયની ૭ લાસ યોનિ છે, તથા બાર લાસ કુલ કોટિ છે. તેમને નીચલી (પીઢાઓ) છે.

સ્વકાય-પરકાયનાં ચાલોથી પીઢા છે, તથા શીત-ઝરણની પીઢા છે. તેમ પ્રમાણે અકાય (પાણી) ના જીવોની ૭લાસ યોનિ, તથા કુલ કોટિ, તથા જુદી જુદી જાતિનો વેદનાઓ છે. અગ્નિકાયની ૭ લાસ યોનિ, તથા ૩ લાસ કુલ કોટિ, અને પૂર્વ માપક વેદના છે. વાયુની પણ ૭ લાસ યોનિ, તથા ૭ લાસ કુલ કોટિ, અને ઠંડ-ઝરણતાની જુદા જુદા પ્રકારની વેદના છે. પ્રત્યેક વનસ્પતિની દશલાસ યોનિ, સાધારણ વનસ્પતિની ૧૪ લાસ યોનિ, અને વંનેની ૨૮ લાસ કુલ કોટિ છે. તેમાં ગયલો જીવ અનંતકાલ સુધી પણ છેદન-ભેદન મોટન વિગેરેની જુદી જુદી વેદનાને અનુભવે છે.

વિકલ્પદ્રિય, બેઈદ્રિય, તીનઈદ્રિય, ચારઈદ્રિયની વલે લાસ યોનિ, તથા કુલ કોટિ ૭-૮-૯ લાસ અનુક્રમે છે, અને તે દરેકને મૂલ તરસ, ઠંડ-તાપ, વિગેરેથી થતું દુઃખ આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ. તીર્થ-પંચેન્દ્રિયની ચારલાસ યોનિ છે, અને જલચરની કુલ

કોટિ ૧૨॥ લાલ છે, પક્ષીઓની કુલ કોટિ ૧૨ લાલ, અને ચોપગાંની ૧૦ લાલ, હ્રર પરિ સર્વની ૧૦ લાલ, યુગ-પરિસર્વની ૧ લાલ છે, અને જુદી જુદી તિર્યંચોની જે છે, તે પ્રત્યક્ષજ છે. કહું છે કે:—

શુત્તદ્દિમાત્સુષ્ણ મયાદિતાનાં, પરામિ યોગલ્પસના તુરાણાં અદો ! તિરશ્ચામતિ દુઃસ્થિતાના, સુલાનુ ધંગઃ કિલ્લચાર્ત્તમેતદ્ ॥૧॥

મૂલ તરસ, ઢંડ તાપ તથા મયથી દુઃસ્વી થપ્લા તથા પારકાના કવજામાં રહેવાના દુઃલ્પથી સદા પીડાયેલા એવા તિર્યંચો જે અતિ દુઃસ્વી છે, તેમનામાં સુલનો અનુસંગ શોધવો ને તો નિશ્ચે એક વાર્તા માત્ર છે! (અર્થાત્ સુલનો લેશ પણ નથી) વિગેરે છે.

મનુષ્ય ગતિમાં પણ ૧૪ લાલ યોનિ તથા ૧૨ લાલ કુલ કોટિ અને આવી રીતની વેદનાઓ છે.

દુઃસ્વ સ્ત્રી કુક્ષિમધ્યે પ્રથમમિહ મવે ગર્ભવાસે નરાણાં લાલત્વેચાપિ દુઃસ્વં મલ્લુલ્લિતતનુઃ સ્ત્રીપયઃ પાનમિશ્રં ॥

તારુણ્યેચાપિ દુઃસ્વં મવતિ વિરહજં લૂપ્તભાવોલ્પસારઃ સંસારે રે મનુષ્યા વદત યદિસુલં સ્વલપમપ્યસ્તિ કિંચિત્ ॥ ૧ ॥

પ્રથમ માતાની કુલમાં આ મવમાં પહેલું દુઃસ્વ મનુષ્યોને ગર્ભવાસમાં રહેવાનું છે, અને જન્મ્યા પછી લાલપણામાં મલ્પથી સ્વર-લાલનું શરીર સંવંધી તથા માનું દૂધ પીવાનું દુઃસ્વ છે, જુવાનીમાં પણ (સ્ત્રી પુરુષ તથા દીકરા દીકરી માવાપ સગાંના) વિરહનું દુઃસ્વ છે, અને લૂપ્તભાવસ્થા તો અસારજ છે, (માટે લાલો માણસ મુલ્પ જીવને પૂછે છે કે) હે મનુષ્યો! જો તમને કયાંય પણ સંસારમાં થોડું પણ સુલ દેવવાનું હોય તો લો! (અર્થાત્ સંસાર દુઃસ્વ સાગરજ છે)

લાલ્યાત્ પ્રમુતિ ચરોગૈ, દૃષ્ટો મિમવશ્ચ યાવહિહ મૃત્યુઃ શોક વિયોગાયોગૈ, દુર્ગત દોષૈશ્ચ નૈકત્રિધૈઃ ॥ ૨ ॥

લાલપણમાંથીજ રોગોવહે હવાયલો, અને મૃત્યુ સુધી (મર્ણ પર્યંત) શોક વિયોગ તથા કુયોગ વહે તથા અનેક પ્રકારના ગરી-

વીના દોષો વડે પરામ્ભ રહેલ છે.

શુભ્રત્વ દ્વિમોષ્ણાનિલ શ્રીતદાહ દારિદ્ર્ય શોકમિય વિપયોગેઃ દૌર્ભાગ્ય મૌહ્યર્થાન મિજાત્યદાસ્ય વૈરુધ્ય રોગાદિ મિર સ્વતંત્રઃ ॥૩॥

ભૂત તરસ ટંડ તાપ, પવન નથા ટંડો દાહ તથા દરિદ્રતા શોક વહાલાંના વિયોગથી, તથા દુર્ભાગીપણું, મૂર્ઝતા, નીચજાતિ, તથા દાસપણું, કુરુપ, નથા રોગોથી, આ મનુષ્યદેહ સદા પરતંત્ર છે.

દેવગતિમાં પળ ચારલાલ, યોનિ, ૨૬ લાલ કુલ કોટિ છે, તેમાં પળ અદેલાઈ, વિષાદ; મત્સર ચ્યવનમય, શલ્ય વિગેરેથી પીડાયલા મનવાલાને દુઃસ્વનોન પ્રસંગ છે. સુલનું અધિમાન તો, આભાસ, માત્ર છે. કહું છે કેઃ—

દેવેષુ ચ્યવન વિયોગદુઃસ્વિતેષુ ક્રોધેષ્વર્થા મદમદનાતિ તાપિતેષુ આર્થાઃ નસ્ત દિહ ત્રિચાર્ય સં ગિરન્તુ યત્સૌહ્યં કિમપિ નિવેદનીયમસ્તિ દેવો, ચ્યવન, તથા વહાલાંના વિયોગથી દુઃસ્વી છે, ક્રોધ, રૂઝ્વા, અહંકાર, કામદેવથી અતિ પીડાયલા છે. તેથી હે આર્ય ! (હત્તમ) પુરુષો ! અહીં કંઈપણ સુલ વર્ણવવાયોગ્ય હોય; તે વિચારીને કહો; (વિગેરે સમજાવું.)

તેથી, આ પ્રમાણે ચાર ગતિમાં પહેલા સંસારી જીવો જુદા જુદા રુપે કર્મવિપાકને ભોગવે છે, તેજ સૂત્રકાર વતાવે છે. ‘સંતિ’ પ્રાણીઓ વિદ્યમાન છે, તેઓ ચહુદ્રિયથી વિકલ તે દ્રવ્યઅંધા છે, અને સારા—માઠા ત્રિવેકથી રહિત ભાવઅંધ પળ છે. તેઓ નરક-ગતિ વિગેરેના દ્રવ્યઅંધકારમાં તથા મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કપાય, વિગેરેના કર્મવિપાકથી મળેલા ભાવઅંધકારમાં પળ રહેલા (શાસ્ત્રકારે) વર્ણવ્યા છે. ‘કિં ચ’ વળી, તેવી, કુણ (કોટ) વિગેરેની અપમ અવસ્થામાં, અથવા એકદ્રિયની, અથવા અપર્યાપ્તિ અવસ્થાને એકવાર અનુભવીને પાછું કર્મ હ્રદય આવતાં તેમજ, અવસ્થાને વારંવાર અનુભવીને હ્રદયનીચ તીવ્રમંદ દુઃલ વિરોધના સ્પર્શોને

જીવ અનુભવે છે. આ વધું તીર્થકરે કહેલું છે. તે કહે છે.— આ વધું તીર્થકરે પર્કર્ષથી અથવા પ્રથમથી કહેલું છે, માટે પ્રવેદિત છે. તથા હવે પછી, કહેવાતું પળ તેમનું કહેલું છે. ‘સંતિ’ જીવો વિષ્ણુમાન છે. એટલે, (વાસ થાતુનો અર્થ શબ્દ, તથા કુલ્તસાના અર્થમાં છે. માટે,) જેઓ વાસ કરે છે, તે વાસ ના (બોલનારા) ભાષા લહિષ પામેલા બેદ્રિય વિગેરે જીવો પળ છે. તેજ પ્રમાણે રસને અનુસારે જનારા તે કહવો—તીર્થો કષાયલો વિગેરે રસને જાણનારા એટલે, મનવાલા સંગ્રી-જીવો પળ છે. (આ પ્રમાણે સંસારી જીવોનો કર્મવિપાક વિચારીને મહાભય જાણવો;) તેમજ હ્રદક—(પાણી) રૂપ—એકેદ્રિય જીવો છે. પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં, તથા હ્રદકમાં ચરનારા તે પોરા, હેદનક, લોહુળક વિગેરે ત્રણ જીવો છે, તથા માછલાં, કાચવા વિગેરે પળ છે. તેમજ, સ્થૂક ઉપર જન્મનારા. અને કેટલાક જલને આશ્રય રહેલા મહોરગ તથા પક્ષીઓમાંના કેટલાક, તે પાણીમાં પોતાનું જીવન ગુજારનારા જાણવા; અને બીજાં પક્ષીઓ આકાશગામી છે. આ પ્રમાણે વધાં પ્રાણીઓ (પોતાનાથી બીજાં નબળાં) પ્રાણીને આહાર વિગેરે માટે, અથવા મત્સર વિગેરે માટે દુઃસ્વ આપે છે. તેથી શું સમજવું? તે કહે છે:—(હે શિષ્ય !) તું અવધાર ! કે, આ ચૌદ રજ્જુપ્રમાણ-લોકમાં કર્મવિપાકના કારણે જુદી જુદી ગતિમાં દુઃસ્વ તથા કલેશનાં ફલરૂપ-મહાભય છે. (પળ તેમાં સુસ્વ તો, કહેવામાત્ર છે.) શામાટે કર્મવિપાકથી મહાભય છે ? તે કહે છે:—

બહુદુઃસ્વા હુ જન્તવો, સત્તા કામેસુ માણવા, અવલેણા વહ ગચ્છંતિ સરીરેણં પશ્યુરેણ અદ્દે સે
વહુદુઃસ્વે રૂઢ વાલે પકુલ્લવદ્દ એણ રોગા વહુ નંચ્ચા આડરા પરિયાવણ નાલં પાસ, અલં તવેણ્હિં ણ્યં

પાસ મુળી ! મહાભયં નાદ વાદજ્ઞ કંચણં (સૂ૦ ૧૭૮)

(શુરુ કહે છે હે શિષ્યો !) કર્મના વિપાકથી આવેલાં બહુ દુઃખો જે જીવોને છે, જેથી તે જાણીને તમારે તેમાં અપ્રમાદવાળા થવું. મ૦ વારંવાર આવો ઉપદેશ કેમ કરો છો ? હ—કારણ કે અનાદિ ભવના અન્યાસથી ન ગણાય, તેટલા ઉત્તર પરિણામવાળા હચ્છામદન વિષયોમાં શુદ્ધ થયેલા પુરુષો છે, તેથી પુનરુત્તિ દોષ લાગતો નથી, હવે કામ (કુચેદ્રા) માં જે જીવો આસક્ત છે, તે શું મેલવે છે, તે કહે છે—વ્યરહિત (નિઃસાર) તુષ (ડાંગરનાં ફોતરાં) ની સુઢી સમાન ઔદારિક ચરીર જે પોતાની મેલે મંગ નાશ ના સ્વભાવવાળું છે, તેના વડે સુખ મેલવવા કર્મનો ઉપચય કરીને અનેકવાર વધ (મરણ યાત) ને મેલવે છે;

મ—કયો માણસ આવો કહવા વિપાકવાળી સંસારી વાસનામાં રતિ (આનંદ) માને ? તે કહે છે—

જે મોહના ઉદયથી આર્ત થયેલ છે. અને કાર્ય અર્કાર્પના વિવેકને ગણતો નથી, તે પ્રાણી જેના વડે બહુ દુઃખ પમાય તેવા કામ વિષયોમાં શુદ્ધ થાય છે, અથવા પ્રાણીઓને કલેશરૂપ કૃત્યને પોતે રાગદ્વેષથી આકુલ બનેલ વાલજીવ પ્રકર્ષથી કરે છે. અને તેવાં પાપ કરવાથી તેના કર્મના ફલરૂપ વિપાકથી અનેકવાર પોતે વધ પામે છે, (બુરે હાલે મરે છે) અથવા પૂર્વે વતાવેલા રોગો આવતાં હવે પછી કહેવાતાં અકૃત્યને વાલ (મૂર્ખ) જીવ કરે છે, તે વતાવે છે—ગંડમાળા કોઢ ક્ષય વિગેરે રોગ આવતાં તે રોગોની વેદનાથી ગમરાઈને તેને દૂર કરવા માટે વીજા પ્રાણીઓને સંતાપે છે, લાવક વિગેરે પશ્ચીત્તું માંસ સ્વાતાં ક્ષય રોગ મટશે, આવો કુચા-વ્યોને સાંખલીને જીવવાની પોતે આશા પ્રાણીઓને મહા દુઃખરૂપ અર્કાર્પમાં પળ વર્તે છે, પણ આમ વિચારતા નથી, કે પોતાનાં કરેલાં પાપોનાં ફલ ઉદયમાં આવ્યા વિના રહે નહિ, માટે ઉદયમાં આવેલ છે, તથા કર્મ જ્ઞાંત થતાં તે ઉપશ્રમ (જ્ઞાંત) થાય છે,

પણ પ્રાણીઓને દુઃસ્વરૂપ ચિકિત્સા (ઉપાય) કરવાથી ફક્ત નવાં પાપોજ વંધાય છે, તે કહે છે, કે હે શિષ્યો ! વિમલ વિવેકરૂપ જ્ઞાન ચક્ષુવડે ધારીને જુઓ ! કે ને રોગોને દૂર કરવા ચિકિત્સા વિધિઓ સમર્થ નથી.

પ૦—જો એમ છે તો શું કરવું ?

હ—‘અલં’ હે શિષ્ય તું ! સારા નરસાનો વિવેકવાળો છે, માટે તારે એવી પાપ ચિકિત્સાની જરૂર નથી ! કિંચ-વઠ્ઠી પ્રાણીને દુઃસ્વ દેવારૂપ કૃત્ય વધુ ભયરૂપ હોવાથી મહા ભય તરીકે હે મુનિ ! તું તેને જાણ—(ત્રણ જગતના સ્વભાવને જાણે, માને તે મુનિ છે) પ્ર-જો એમ છે તો શું કરવું ? હ—કોઈ પણ પ્રાણીને તું હણતો નહિ, કારણ કે એક પણ પ્રાણીને હણતાં આંટે પ્રકારનાં કર્મો વંધાય છે, અને તેનો ક્ષય ન કરાય તો સંસાર ઝ્રમણ કરાવે છે. માટે મહાભય છે, અથવા ઉપર કહેલા રોગો વધુ પ્રકારે જાણીને કુવાસના ને આશ્રયી તે જાણવા, અર્થાત્ કામો (કુવેદ્યાઓ) પોતેજ રોગરૂપ છે, એવું અતિશે જાણીને જેમ આતુર વનેલા કામચેદ્યામાં અંધા થઈ જીવો વીજા પ્રાણીઓને દુઃસ્વ દે છે, (તેમ તમારે ન દેવું) એ પ્રમાણે રોગ અને કામ ચેદ્યામાં આકુલ થયેલા સાવચ અનુષ્ઠાનમાં પ્રવર્તેલાને ઉપદેશ આપવારૂપ મહા ભયરૂપ જીવ હિંસા વતાવીને તેવી હિંસા ન કરનારા ગુણવાન (મુનિરાજો) ના સ્વરૂપને વતાવવા પ્રસ્તાવ રચીને વતાવે છે:—

આયાણ મો સુસ્સુસ ! મો ધૂયવાયં પવેયદ્વસામિ દ્વહ સ્વહ્રુ અતત્તાણ તેહિં તેહિં કુલેહિં આમસેણ
અમિસંમૂયા અમિસંજાયા ! અમિનિવ્વુદ્ધા અમિસંવુદ્ધા અમિસંવુદ્ધા અમિનિક્કંતા અણુપુવ્વેણ

મહામુળો (સૂ૦ ૧૭૯)

હે શિષ્ય ! [મો અવ્યય આમંત્રણના અર્થમાં છે] હું તમને હવે પછી જે કહીશ, તે વરોવર જાણો, અને સાંખ્યવાની આકાંક્ષા રાखો ! (વીજી વાર મો શબ્દ આ વિષય મહત્વનો છે એમ વતાવે છે) કે તમારે અહીં પ્રમાદ ન કરવો, હું ધૂતવાદને કહું છું આઠ પ્રકારના કર્મને ધોઈ નાંચવા, તે ધૂત છે અથવા જ્ઞાતિ [સર્ગાના મોહ]નો ત્યાગ કરવો, તે ધૂત છે. તેનો વાદ (કથન) કહીશ, તે તમારે એક ચિત્તે સાંખ્યનો આના સંવંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે છે કે, (ધુતોવવાયં પવેયંતિ) એટલે આઠ પ્રકારના કર્મને અથવા પોતાને ધોવાનો હણાય તીર્થંકર વિગેરે કહે છે, તે હણાય કયો છે? તે કહે છે (હહ) આ સંસારમાં [ઘણું વાક્યની શોખા માટે છે] આત્માનો ભાવ તે આત્મતા [આત્મપણું] તે જીવનું અસ્તિત્વ છે, અથવા પોતાનાં કરેલા કર્મની પરિણતિ છે, તેના વડે આ જીવ સમૂહ છે, પણ અન્ય લોકના માનવા પ્રમાણે પૃથ્વી વિગેરે ધૂતોના કાયાકારે પરિણમવાથી જીવો વન્યા નથી, અથવા પ્રજાપતિ (બ્રહ્મા) એ વનાવેલ નથી એટલે તેવા તેવા હંચ નીચ કુલમાં પોતાના પૂર્વના કર્મ સંચયથી મેલવેલા શુક્રશેષીત [વીર્ય લોહી માતાના હૃદયમાં] એકત્ર થવાથી અનુક્રમે મનુષ્યની હત્પતિ છે, તેનો આ પ્રમાણે ક્રમ છે.—

સપ્તાહં કલલં વિન્યા, તતઃ સપ્તાહમર્બુદસ્ અર્બુદાજ્ઞાયતે પેશી, પેશીતોડપિ ઘનં મંવેત્ ॥ ૧ ॥

તે વીર્ય લોહીનું સાત દિવસે કલલ થાય, પછી અર્બુદ થાય છે, પછી પેશી થાય. ત્યાર પછી ઘન થાય છે. તેમાં હયાંમુધી કલલ થાય ત્યાંમુધી અમિસંભૂત કહેવાય છે, પેશી થતાં મુધી અમિસંજાત કહેવાય છે, ત્યાર પછી સાંગોપાંગ સ્નાયુ શિર રોમ વિગેરે અનુક્રમે યતાં અમિનિવૃત્ત છે, ત્યારથી પ્રમૂત યતાં અમિસંવૃદ્ધ છે, અને ધર્મ શ્રવણની અવસ્થામાં આવતાં ધર્મકથા

મેલવીને મેલવેલ પુણ્ય પાપપણથી અભિસંબુદ્ધ જાણવા, ત્યાર પછી સત્ અસતનો વિવેક જાણનારા હોય તે અભિનિબ્ધાંત છે, ત્યાર પછી આચારાંગ સૂત્ર મળેલા તથા તેનો અર્થ સમજીને ચારિત્ર પાલનારા અનુક્રમે પ્રથમ શિક્ષક (શિષ્ય) ગીતાર્થ પછી ક્ષપક (તપસ્વી) પછી પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળો તથા એકલવિહારી જિન કલ્પિક સુધી ડુંચે ચઢનારા મુનિઓ વને છે. અને કોઈ અભિસંબુદ્ધ પુરુષ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો હોય તો તેન પોતાનાં સગાં જે કરે તે કહે છે.

તં પરિક્રમંતં પરિદેવમાણા મા ચયાહિ ઇય તે વયંતિ ! હંદોવળીયા અઙ્ગોવવન્ના અક્રંદકારી જળ-
ગા રુયંતિ, અતારિસેં મુણિ [ણય] ઓહં તરણ જળગા જેણ વિષ્ણજઢા, સરણં તરથ નો સમેઈ, કહં નુ
નામ સે તરથ રસઈ ?, ઇયં નાણં સયા સમણુવાસિજ્ઞાસિ તિવેમિ(સૂ૦ ૧૮૦) ધૂતાધ્યયનોદ્દેશકઃ ૬-૧

જે તત્ત્વ સ્વરૂપ જાણીને મુહવાસથી પરાહુમુલ્લ વનીને મહા પુરુષોણ આચરેલા માર્ગે જવા (દીક્ષા લેવા) તૈયાર થયો હોય તેને માતા પિતા પુત્ર કલત્ર વિગેરે મલ્લતાં તે સગાં તેને રોહને કહે છે, કે અમને હું ન ત્યજ, એમ દયા ઉપજાવતાં બોલે છે, તથા વીજું શું બોલે છે, તે કહે છે, તારાહંદ (અભિપ્રાય) ને અમે અનુકુલ છીએ, તારા ઉપર અમારો પૂર્ણ વિશ્વાસ છે, તેથી અમને ન હોડ, એમ આક્રંદ કરીને તે સગાં રહે છે, વલ્લી આ પ્રમાણે બોલે છે, કે “તેવો મુનિ સંસાર તરી શક્તો નથી કે જે પાશંદ (મુનિના વોધ) થી ઢગાહને માવાપને ત્યજીને દીક્ષા લે.” આમ કહે, તો પણ જેણે સંસારનું તત્ત્વ જાણ્યું છે, તેવો જે કરે, તે કહે છે, જો કે આ સગાં મારા ઉપર પૂર્ણ પ્રેમી છે, હતાં પણ તે સરે વચ્ચે શરણ આપતાં નથી, અર્થાત્ તેમનું શરણ સ્વીકારતો નથી, શા માટે આ શરણ નથી ? તે કહે છે, તે મુહવાસ વધા તિરસ્કારને યોગ્ય નરકના પ્રતિનિધિ સમાન અને શુભદ્વારને પરિધિ સમાન છે, તેમાં કેળ

ઢાઢો માણસ રમણતા કરે? વઢી મૂઢવાસ વધા ઢંઢ (રાગદ્વેષ વિગેરેનાં જોડલાં) રૂપ હે, તેમાં જેનું મોહ 'કપાટ' ઘટી [ઓહું થઈ] ગયેલ હે, તે રતિ કરે? [અર્થાત્ તેમનો મોહ ન કરે] આ વધાનો ઉપસંહાર કરે હે, કે પૂર્વે કહેહું જ્ઞાન હંમેશાં આત્માની અંદર સ્થાપી રાલજો, ણું સુધર્માસ્વામી જિલ્લને કહે હે. ધૂતઅધ્યયનનો પહેલો ઉદેશો સમાપ્ત થયો.

વોજો ઉદેશો.

મથમ ઉદેશો કહ્યો, હવે, વીજો ઉદેશો કહે હે, તેનો આ પ્રમાણે સંવધ હે. ગયા ઉદેશામાં સર્ગાનો મોહ હોઢવા સૂચવ્યું. તે જો, કર્મનું વિધુનન થાય; તો, સફલ થયું કહેવાય; માટે કર્મનું વિધુનન કરવા આ ઉદેશો કહેવાય હે. આ સંવધે આવેલા ઉદેશાનું આ પહેલું સૂત્ર હે.

આડરં લોગમાયાણ ચઢતા પુઢ્વસંજોગં હિત્ત્વા ઉવસમં વસિત્તા વમચેરંસિ વસુ વા અણુવસુ વા જાણિત્તુ ધમ્મં અહા તહા અહેગે તમચાઢ કુમ્મીલા (સુ૦ ૧૮૧)

લોક તે, માતાપિતા, પુત્ર, કલત્ર વિગેરે સ્નેહના સંવધથી વિયોગ થતાં પીઢાય હે, અથવા તેમનું વગઢતાં પીઢાય હે, અથવા સંસારો—જીવોનો સમૂહ કામરાગમાં પીઢાતો હોય; તેને જ્ઞાનવઢે પ્રદળકરીને (સમજીને) તથા પોતાનાં માતાપિતા વિગેરેનો સંવધ હોઢીને તથા, ઉપશ્મ મેલ્લીને બ્રહ્મચર્યમાં વસીને ઉત્તમ સાધુ કેવો હોય? તે કહે હેઃ—વસુ તે, દ્રવ્ય હે. તે દ્રવ્યવાલો અર્થાત્ કષાયરૂપ—કાઝાજા વિગેરે મલને દૂર કરી પોતે વીતરાગ વને હે, અને તેથી ઉલટો, અનુવસુ સરાગ હે. અથવા વસુ તે, સાધુ હે.

અને અનુવસુ તે, શ્રાવક છે. તેમજ, કહું છે કે:—

વીતરાગો વસુજ્ઞેયો, ત્રિત્તો વા સંયતોઽથવા; સરાગો હ્વડનુ વસુઃ પ્રોક્તઃ, સ્થવિરઃ શ્રાવકોઽપિવા;

વીતરાગ તે વસુ જાણવો, પછી તે જિન હોય અથવા સંયત [સાધુ] હોય, અને સરાગ હોય, તે અનુવસુ કહ્યો છે, અથવા
હુઢો અથવા શ્રાવક પણ હોય છે.

તથા શ્રુતચારિત્રરૂપ—ધર્મ જાણીને પછી યથાયોગ્યપણે સ્વીકારીને પણ પછી કેટલાંક જીવો પ્રવલ મોહના ઉદયથી તેવી ભવિ-
તવ્યતાના યોગે તેવા ઉત્તમ ધર્મને પાલવા શક્તિવાન થતા નથી, તે કેવા છે? ઉત્તર—કુશીલા ઇટલે સ્વરાવ શીલ (આચાર) વાલા
છે, ઇટલે જેઓ ધર્મ પાલવામાં અશક્ત છે, તેથીજ તેઓ કુશીલવાલા છે, ઇવા વનીને શું કરે છે? તે કહે છે:—

વરથં પઢિભગહં કંવલં પાયપુંછણં વિડસિજ્ઞા, અણુપુઢ્વેણ અણહિયાસેમાણા પરીસહે દુરાહિયાસણ
કામે મમાયમાણસસ ઇયાણિં વા સુહુત્તેણ વા અપરિમાણાણ મેણ, ઇવં સે અંતરાણહિં કામેહિં આકે-
વલિણહિં અવહન્ના ચેણ (સૂ૦ ૧૮૨)

કરોઢો ભવે પણ દુઃસ્વેથી મેલવાય, તેવો મનુષ્ય જન્મ પામીને પૂર્વે કદીપણ ન મેલવેલ ઇવી સંસાર સમુદ્રથી પાર ઉતરવા
સમર્થ નાવ સમાન વોધિ (સમ્યક્ત્વ) મેલવીને મોક્ષ દુક્ષના બીજ સમાન સર્વ વિરતિ લક્ષણવાલું ચારિત્ર સ્વીકારીને પાછા કામદેવનો
માર દુઃસ્વેથી નિવારણ થાય તેવો હોવાથી, મન ઢીલું થવાથી, ઇંદ્રિયોનો સમૂહ લાલચુ થવાથી અનેક ભવના અભ્યાસથી મેલવેલી

વિષયની મથુરતાથી પ્રવલ મોહનીય કર્મના ઉદયથી, અશુભ વેદનીયનો ભાવ એકદમ પ્રકટ થવાથી, અયશઃકીર્તિ ઉત્કટપણે થવાથી, આયતિ (મવિષ્યતું હિત) ને તરછોડીને કાર્ય અકાર્યને વિચાર્યા વિના મહાદુઃખનો સાગર સ્વીકારીને વર્તમાન સુખને દેશનારા કુલમાં વર્તીતો આચાર નીચે નાંચીને (ઉત્તમ રત્નરૂપ) ચારિત્રને ત્યજે છે!! અને તેનો ત્યાગ ધર્મોપકરણ ત્યાગવાથી થાય છે, તે વતાવે છે. વસ્ત્ર એ શબ્દથી ક્ષૌણિક [સૂત્રનાં] કલ્પ (વસ્ત્ર) લીધો છે, તથા પાત્રાં અને ઝનની કાંબલ અથવા પાત્રાંનો નિયોગ તથા રત્નોહરણ એ ધર્મોપકરણોને વેદરકારીથી ત્યજીને કોઈ સાધુ ફરીથી દેશવિરતિ [શ્રાવકનાં વ્રત] સ્વીકારે છે, કોઈ તો ફક્ત સમ્યક્-દર્શનજ રાણે છે, કોઈ તો તેનાથી પણ અષ્ટ થઈ જાય છે, (વટલી જાય છે.)

પ૦ આતું દુર્લભ ચારિત્ર પામીને પાહુ કેમ તની દે છે!

હ—પરીષદો દુઃખે કરીને સહન થાય છે, તેથી ક્રમેકરીને અથવા સામટા પરિવ્રહો આવતાં સહન ન કરી શકવાથી પરિવ્રહથી ભાગેલા મોહના પરવશપણથી દુર્ગતિને આગલ કરીને મોક્ષમાર્ગ (ઉત્તમ ચારિત્ર) ને ત્યજે છે!! તે રાંકડાઓ ભોગો ભોગવવા માટે ત્યજે છે, હતાં પાપના ઉદયથી શું થાય? તે કહે છે.—

વિરૂપ કામોને પોતાને વહાલા માની સ્વીકારતો ભોગના અધ્યયવસાયવાળો વનવા હતાં, પોતાનાં અંતરાયકર્મના ઉદયથી તેજ ક્ષણે પ્રવ્રજ્યા મુક્યા પછી અથવા ભોગો પ્રાપ્ત થયા પછી, અંતર્મુહર્ત્તમાં, અથવા કંઠરીક રાજર્ષિની માફક ચારિત્ર મુક્યા પછી એક રાત દિવસમાં અપરિમાણ (વધારે જ્વાવાને) લીધે શરીર ભેદાય છે, આ પ્રમાણે દુરાચારના અધ્યવસાયથી, અથવા કુકર્મ સેવીને શીઘ્ર મરણ પામતાને પોતાના આત્મા સાથે ચારિત્ર પાલતારૂપ ધર્મ દેહનો ભેદ થતાં તેવું શરીર અને પચેન્દ્રિયપણું અનંતાકાલે પણ

મઠતું નથી, (અર્થાત્ નિગોદમાં અનંતકાલ ઝમળ કરે છે.) પણ વિષયનો હપસંહાર કરવા કહે છે. ‘एवं’ ए પ્રમાણે ભોગનો અભિ-
લાષી અંતરાયવાળા કામ ભોગો જેમાં અનેક પ્રકારનાં વિઘ્નો રહેલાં છે, તેને ચાહે છે, તે ભોગો (ન કેવલ તે અકેવલ તેમાંથી
થાય તે,) અકેવલીક, (દ્વંદ્વ-જોડકાંવાળો) છે. જેમનો પ્રતિપક્ષ પણ છે, અથવા અસંપૂર્ણ ભોગો છે. જેને મેલવવા પાછા સંસારમાં
પડે છે, અથવા (કામભોગને વીજીના વદલે વીજીનો અર્થ લઈ; તો,) તે કામભોગોવડે ભોગના અભિલાષીઓ અતૃપ્ત બનીનેજ
(વધારે ભોગસુખ લેવા જતાં) શરીરનો નાશ કરે છે. જ્યારે, તે રાંકો આમ મરણ પામે છે ત્યારે, વીજા હત્તમ સાધુઓ જેમનો
મોક્ષસમીપ છે, તેવા વ્યાંય પણ, કોઈપણ રીતે કોઈપણ વસ્તવ ચરણનો પરિણામ આવતાં લઘુકર્મનાં કારણથી દરેકક્ષણે વહતામાવ-
વાળા વને છે, તે વતાવે છે.

અહેમે ધમ્મમાયાય આયાણપ્પભિદ્ધસુ પણિહિણ્ણ ચરે, અપ્પલીયમાણે દ્વહે સઢ્ઢં નિઢ્ઢિં પરિજ્ઞાય, ઇસ
પણ્ણ મહાસુણી, અદ્ધઅચ્ચ સઢ્ઢઓ સંગં ન મહં અરિથિત્તિ ઇય ણ્ણો અહં, અસિસ જયમાણે ઇરથ વિ-
રણ્ણ અણગારે સઢ્ઢઓ મુંઢે રીયંતે, જે અચ્છેલે પરિવુસિણ્ણ સંચિવ્ણ્ણિ ઓમોયરિયાણે, સે આકુઢે વા
હણ્ણ વા હુંચિણ્ણ વા પલિયં પકરથ અદુવા પકરથ અતહેહિં સહ્ણ્ણસેહિં ઇય સંખાણ્ણ ણ્ણયરે અન્નયરે
અભિન્નાય તિતિવ્ણ્ણમાણે પરિવણ્ણ જે ય હિરી જેય અહિરીમાણા (સૂ. ૧૮૩)

ઉપર વતાવેલા ચઢતા પરિણામવાળા સાધુ૯ ચારિત્ર લીધાપછી વિશુદ્ધ પરિણામથી તેમનો મોક્ષ જલદી થવાનો હોવાથી શ્રુત-ચારિત્રરૂપ—ધર્મ પામીને વસ્ત્ર—પાત્ર વિગેરે ધર્મોપકરણ સ્વીકારીને ધર્મકરણમાં સમાધિલા વની પરિષદ સહન કરીને સર્વજ્ઞ—પ્રશુ૯ કહેલા ધર્મને પાળે છે, અને પૂર્વે વતાવેલાં પ્રમાદનાં સૂત્રો અપમાદના અભિપ્રાય પ્રમાણે કહેવાં(અર્થાત્ તે દરેક પ્રકારે ચારિત્ર નિર્મલ પાળી જ્ઞાન મળીને સમ્યક્ત્વમાં દૃઢ થઈ અશુભકર્મને ક્ષય કરી નાચે છે.) કહું છે કે:—

યત્ર પ્રમાદેન તિરોડપ્રમાદઃ, સ્યાદ્વાડપિ યત્નેન પુનઃ પ્રમાદઃ । વિપર્યયેણાપિ પઠતિ તત્ર, સૂત્રાણ્યધીકારવશાદ્ વિધિજ્ઞાઃ ॥ ૧ ॥

જ્યાં પ્રમાદવડે સૂત્ર કહેવાયાં હોય; ત્યાં વિરોધિ અપમાદ હોવાથી અપમાદના વર્ણનનાં સૂત્રો અધિકારના વજ્રથી વિધિને જાળ-નારા વિપર્યયવડે મળે છે (કહે છે.) અથવા, અપમાદનાં કહી તે યત્નવડે પાહાં પ્રમાદનાં (સૂત્રો) કહે છે:—તે ઉત્તમ સાધુઓ વઠી કેવા થઈને ધર્મ આચરે છે? તે કહે છે:—કામમોગોમાં અથવા માતપિતા વિગેરે લોકમાં મોહ ન કરનારા, અને ધર્મચારિત્રમાં ઇદલે તપસંયમ વિગેરેમાં દૃઢતા રાખનારા ધર્મ આચરે છે. વઠી, વધા પ્રકારની મોગાકાંક્ષાને જ્ઞ—પરિજ્ઞાવડે દુઃખરૂપ જાળીને પ્રત્યાહ્યાન-પરિજ્ઞાવડે ત્યાગે છે, તે મોગાકાંક્ષા ત્યાગવાથી જે ગુણો થાય; તે કહે છે:—‘૯ષ’ ૯ કામ પિપાસાનો ત્યાગનારો પ્રકર્પથી નમેલો ‘મદ્ધ’ પ્રણમેલો સંયમમાં, અથવા કર્મ ધોવામાં (લીન થયેલો) મહામુનિ વને છે, પણ તેવા ગુણથી રહિત હોય; તે મહામુનિ વત્તો નથી, ‘કિંચ’ વઠી, સર્વે પ્રકારે પુત્રકલજાદિનો સંવધ, અથવા વિષયામિલાષનો મોહ હલંધી (ત્યાગીને) શું આવના ભાવે? તે કહે છે:—‘આ સંસારમાં પદતાં મારું અવલંબન (આધારસ્થ) થાય તેવું કંઈપણ નથી; અને-તેના અમાવથી ઉપર પ્રમાણે હું સંસાર—ઉદ-

રમાં એકલોજ હું. તેમ, હું પણ કોઈનો નથી. આ भावना भावनारો જે કરે; તે કહે છે. ‘અવ’ આ મૌનીદ્ર (જિનેશ્વરના) પ્રવચનમાં સાવધ-અનુષ્ઠાન ત્યાગીને દશ પ્રકારની સાધુ-સમાચારી પાલ્લવામાં યતનાવાલો થાય. ‘કોડસૌ?’ કોણ થાય? તે કહે છે. અન-ગાર-પ્રવર્જિત [દીક્ષા લીધેલો] હોય; તે એકત્વભાવના ભાવતો રહે. [તે પછીના સૂત્રમાં કહે છે. ઇટલે, આ ક્રિયા જોડલા સૂત્રમાં પણ લેવી.] ‘કિંચ’ વળી, તે સર્વે પ્રકારે દ્રવ્યથી અને ભાવથી મુંઢ વનીને ‘રીયમાણ!’ સંયમઅનુષ્ઠાનમાં વર્તે છે.

પ્ર:—કેવો વનેલો?

હ:—જે અવેલ તે અલ્પ વસ્ત્રવાલો અથવા જિનકલ્પિક સંયમમાં રહી યોગ્ય વિહાર કરનારો અંતપ્રાંત આહાર खानારો વને છે, તે પણ વધારે પ્રમાણમાં નહિ, તે કહે છે, અવમોદરી (ઓહું મોજન) કરે, અને ઉનોદરી તપ કરતાં કદાચ પ્રત્યનીક [જૈનધર્મના વિરોધીઓ જેઓ ગ્રામ કંટક છે તેમનાથી પીડાય, તે વતાવે છે, ‘સ’ તે મુનિ કુવચનોથી આક્રોશ કરાયલો, ઢંઢા વિગેરેથી મરાતો, વાઠ સેંચી કાઢવાથી હિંચિત કરેલો (દુઃखी થયા છતાં) પોતે પોતાના પૂર્વકર્મથીજ આ ઉદયમાં આવ્યું છે, એમ માનતો સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરતો વિહાર કરે; તથા આવી भावना भावे,

“પાવાણં ચ સ્વલ્લ મો કહાણં કર્મમાણં પુર્વિવદુષ્ચિન્નાણં દુષ્પઢિકંતાણં વેદયિતા મુક્તો, નરિય અવેયદ્ધતા, તવસા વા ક્ષોસદ્ધતા”
પોતે પૂર્વે દુષ્ટ રીતે જે કુલ્લો આચર્યા હોય, અને દુષ્ટ કુલ્લ કર્યાપછી તેને આલોચના કે તપશ્ચર્યાથી સ્વેરવ્યાં ન હોય, તે દુષ્ટ પાપો કાંતો મોગવતાં છુટે, અથવા તપશ્ચર્યા કરવાથી દૂર થાય છે.

પ૦—વચનો વઢે કેવી રીતે આક્રોશ કરે છે ?

હ—‘પલ્લિયં’ તિ તે સાધુષ પોતે મુહસ્થાવસ્થામાં વળકર વિગેરેનું નીચ કુલ્ય (ધંધો) કર્યો હોય તો તે યાદ કરીને તેની નિંદા કરે છે, તે આ પ્રમાણે—કોલિક ! હે સાધુ બનેલા ! તું પળ મારી સામે બોલે છે ! અથવા જાકાર ચકાર વિગેરે શબ્દોથી વીજી રીતે બોલીને નિંદે છે ! તે હવે વતાવે છે.—‘અતથ્યૈઃ’ તદ્દન જુઠાં કલંકના શબ્દોવડે તિરસ્કાર કરે જેમકે “તું ચોર છે ! તું પરદાર લંપટ છે, આવાં અસત્ય આઝો જે સાધુને કાવા યોગ્ય નથી તેનો કાનમાં સ્પર્શ થતાં (સાધુને ક્રોધ વઢે) તથા કલંક ચઢાવવા સાથે હાથ પગ હેઢવા વિગેરેથી [દુલ્લ થાય તેવા સમયે] આ મારા પોતાના કરેલા દુષ્ટ કૃત્યોનું ફલ છે એમ ચિંતવીને વિગેરે અથવા આહું ચિંતવે.

પંચહિં ઠાળેહિં હઝમત્યે ઉપ્પન્ને ઉવસગો સહૃ સ્વમહ તિતિક્વહ અહિયાસેહ, તંજહા—જવરાહૃદે અયં પુરિસે ૧, ઉમ્માયપત્તે અયં પુરિસે ૨, દિત્તચિત્તે અયં પુરિસે ૩, મમ ચ પં તલ્ભવેઅણીયાણિ કમ્માણિ ઉદિન્નાણિ ભવંતિ જન્નં એસ પુરિસે આહસહ વંધહ તિપ્પહ પિટ્ઠહ પરિતાવેહ ૪, મમં ચ પં સમ્મ સહમાણસ્સ જાવ અહિયાસેમાણસ્સ એગં તસો કમ્મણિજ્ઞાઃ હવહ ૫, પંચહિં ઠાળેહિં કેવલી ઉદિન્ને પરીસહે ઉવસગો જાવ અહિયાસેજ્ઞા, જાવ મમં ચ પં અહિયાસેમાણસ્સ વહવે હઝમત્યા સમ્પણા નિગંથા ઉદિન્ને પરિસહોવસગો સમ્મં સહિસ્સતિ જાવ અહિયામિસ્સંતિ इत्यादि ॥

પાંચ સ્થાનમાં હઝમસ્ય સાધુઓ ઉપસર્ગોને સહન કરે ક્ષમા રાखે ક્રોધ ન કરે હ્રદયમાં શાંતિ રાखે, તેઓ વિચારે કે આ અપમાન કરનારો પુરુષ યક્ષથી વેરાયલો છે, આ પુરુષ ઉન્માદ પામેલો છે. આ પુરુષ અહંકારી છે, મારે તે ભવમાં વેદવાનાં કર્મ

હરીરણામાં આવવાનાં છે તેથી આ પુરુષ મને આક્રોશ કરે છે, વાંધે છે તપે છે પીટે છે, સંતાપે છે, પળ મને સારી રીતે સહન કરવાથી एकांतથી સકામ નિર્જરા થાય છે, કેવલી ભગવાન તેજ પાંચ સ્થાનમાં આવેલા પરીસહ હપસર્ગ સહન કરે તેઓ જાણે છે. કે, કેવલી જ્યારે આવાં દુઃખ સહન કરે છે, ત્યારે ઘણા હદમ્મસ્થ સાધુઓ નિર્શ્રેયો આવેલા પરીસહ હપસર્ગીને તેમના દૃષ્ટાંતથી સારી રીતે સહન કરશે અને આત્મામાં શાંતિ રાખશે આ હપરથી સાધુદ્ધાર સાર એ છેવો કે કોઈ ગાંઠો થયેલો વીજાને મારે તો તેના હપર દયા આવે છે. તેજ પ્રમાણે સાધુને દુઃખ દેનાર હપર સાધુને દયા લાવવી જોઈએ. આ પ્રમાણે જે પરીસહો આવે તે અતુક્કલ પ્રતિકૂલ દમ વે મેદે છે. તે વન્નેમાં રાગદ્વેષ કર્યા વિના શાંતિ રાખીને વિચરે, અથવા વીજી રીતે પરીસહ વે પ્રકારના વતાવે છે. જે સત્કાર અને પુરસ્કાર સાધુને આનંદકારી છે અને પ્રતિકૂલ મનને અનિષ્ટ છે, અથવા લજ્જારૂપ યાચના કરવી અને અંચેલ વિગેરે છે, અને લજ્જા વિનાના ટંડ તાપ વિગેરે છે, એ પ્રમાણે વન્ને પ્રકારના પરીસહોને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરતો વિચરે, વઝી

ચિત્ત્વા સર્વં વિસુત્તિયં ફાસે સમિયદંસણે, દુદ્ધ મો ણમિણા વુત્તા જે લોગંસિ અણાગમણધમ્મિમ્મણો
આણાદ્દ મામગં ધમ્મમં દુદ્ધ ઉત્તરવાદ્દ ઇહ માણવાણં વિચાહિદ્દ, ઇત્થોવરદ્દ તં જ્ઞોસમણે આયાણિ-
જં પરિન્નાય યરિયાદ્દણ વિગિંચદ્દ, ઇહ દુદ્ધોસિં દુદ્ધાચરિયા હોદ્દ તરિથયરા ઇયરેહિં કુલેહિં સુદ્ધેસ-
ણાદ્દ સર્વંસણાદ્દ સે મેહાવી પરિવદ્દ સુદ્ધિમં અદુદ્ધા દુદ્ધિમં અદુદ્ધા તત્થ મેરવા પાણા પાણે કિલે-

સંતિ તે ફાસે પુઢો ધીરે અહિયાસિજાસિ તિવેમિ (સૂ૦ ૧૮૪) ધૂતાધ્યયને દ્વિતીયોદેશકઃ ॥ ૬-૨ ॥

બધા પરિસહોની થતી વેદનાને સહન કરી દુઃખને અનુભવતો હતાં ચિત્તમાં શાંતિ રાખે. પ્રશ્ન. કેવો બનીને ? હ૦ સમ્યક્પ્રકારે દર્શન પામેલો તે સમિત દર્શનવાલો અર્થાત સમ્યગ્દષ્ટી વને. તે પરિસહોને સહન કરનાર સાધુઓ કેવા હોય તે કહે છે, તે નિર્દિક્ષન નિર્ધેય (ભાવનગ્ર) જીનેશ્વરે વતાવેલા છે. આ મનુષ્ય લોકમાં આગમન ધર્મરહિત છે. અર્થાત્ ઘર હોડીને દીક્ષા લીધા પછી પાછા ઘેર જવાનો ઇચ્છા કરતા નથી, પણ પોતાની દીક્ષામાં લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પૂરીપાલી પંચ મહાવ્રતનો ભાર વહન કરે છે, વળી જેનાવડે આજ્ઞા કરાય તે જિનેશ્વરનું વચન તેજ મારો ધર્મ છે. તેથી તેને વરોવર પાલે. અથવા ધર્મનું અનુષ્ઠાન પૂરેપૂરું કરે, અને વિચારે કે ધર્મ તેજ મારે સાર છે, વાકી વધું પારકું [અસાર] છે, ઇથી હું તીર્થકરના ઉપદેશ વડે વિધિ અનુસારે વરોવર ક્રિયા કરું પ્ર-ધર્મ કેવીરીતે આજ્ઞાથી પલ્લાય ? તે કહે છે, 'ઐષ.' આ વતાવેલો ઉત્તર (ઉત્ક્રુષ્ટ) વાદ અર્હિ મનુષ્યોને કહેલો છે. 'કિંચ' વળી આ કર્મ દૂર કરવાના ઉપાયરૂપ સંયમમાં સમીપ (અંદર) રત (લીન) થઈને આઠ પ્રકારના કર્મને જોષતો [દૂર કરતો] ધર્મને પાલે વળી વીજું શું કરે ? તે કહે છે.—

જેનાવડે ગ્રહણ કરાય તે આદાનીય (કર્મ) છે. તેને જાણીને મૂલ ઉત્તર પ્રકૃતિનું વિવેચન કરે, અર્થાત્ સાધુપણું નિર્મલ પાલીને ક્ષય કરે, અર્હી સંપૂર્ણ કર્મ દૂર કરવામાં અસમર્થ જે વાહાતપ છે, તેને આશ્રયી કહે છે, આ જૈનસિદ્ધાંતમા કેટલાક શિથીલ [ઓછાં] કર્મવાલાને એકચર્યા ઇટલે એકલ વિહારની પ્રતિમા અંગીકાર કરેલી હોય છે, તેમાં જુદી જુદી જાતીના અભિગ્રહો તપ તથા ચારિત્ર

સંવંધી ધારણ કરેલા હોય છે. તથી પ્રામુતિકાને આશ્રયી કહે છે, તે एकाकी વિહારમાં વીજા સામાન્ય સાધુથી વિશેષ પ્રકારે અંત-પ્રાંત ફુલોમાં દશ પ્રકારની एषणा દોપરહિત આહાર વિગેરેની શુદ્ધ एषणाવડે તથા સર્વ एषणा તે વધી एषणा. આહાર વિગેરે સંવંધી હદ્ગમ હત્પાદ તથા ગ્રાસ एषणा સંવંધી પરિશુદ્ધ વિધિए संयमમાં વર્તે છે, વહુપણામાં एक देशपणाने કહે છે, તે મર્યાદામાં રહેલો મેધાવી સાધુ સંયમમાં વર્તે વળી તે તેવાં વીજાં ફુલોમાં આહાર સુગંધવાળો કે દુર્ગંધવાળો હોય, ત્યાં રાગદ્વેષ ન કરે વળી ત્યાં एकलविहार કરતાં પ્રમાણમાં પ્રતિમા ए રહેતાં યાતુધાન (રાક્ષસ) વિગેરેए કરેલા શબ્દો ભયકારક લાગે; અથવા વીખતસ પ્રાણીઓ દીસ જીખવાળાં [વાય વિગેરે] વીજા જીવોને પીઢે; સંતાપે છે અને તેને પણ સંતાપે તો, તું તેવા વિષય-દુઃસ્વના સ્પર્શોને સમ્યક્પ્રકારે ધૈર્ય રાખીને સહન કર; एहं सुधर्मास्वामि जंबूस्वामिने કહે છે:—

વીજો ઉદ્દેશો સમાસ થયો.

વીજો ઉદ્દેશો કહે છે.

વીજો ઉદ્દેશો કહી વીજો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંવંધ છે. વીજામાં કર્મધોવાનું વતાવ્યું; અને તે ઉપકરણ શરીરના વિધૂનન વિના ન થાય. માટે હવે, ઉપકરણ વિગેરેનું વિધૂનન કહે છે. આવા સંવંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

एयं खु सुणी आयाणं सया सुयवस्वायधर्मे विह्वयकप्ये निज्झोसइत्ता, जे अचेले परिबुत्तिए तस्स णं भिक्खुस्स नो एवं भवइ—परिजुणणे मे वरथे वरथं जाइस्सामि श्रुत्तं जाइस्सामि सुइं जाइस्सामि

સંધિસ્સામિ સીવિસ્સામિ ઉક્કસિસ્સામિ હુક્કસિસ્સામિ પરિહિસ્સામિ પાટણિસ્સામિ, અદુવા તરથ પરિક્કમંતં મુજ્જો અન્નેલં તળાપાસા ફુસન્તિ સીયપાસા ફુસન્તિ તેડપાસા ફુસન્તિ દંસમસગ પાસા ફુસન્તિ ઇગયરે અદ્દયરે વિરુવરુવે પાસે અહિયાસેદ અન્નેલે લાઘવં આગમમાળે, તવે સે અભિસમન્નાગાદ ભવદ્, જહેયં ભગવયા પવેદ્દયં તમેવ અભિસમિન્ચા સવ્વઓ સન્વત્તાણ સમત્તમેવ સ-મભિજાણિજ્ઞા, દ્વં તેસિં મહાવીરાણં ચિરરાયં પુઘાદં વાસાણિ રીયમાણાણં દ્વિયાણ પાસ અહિયા-સિયં (સૂ. ૧૮૫)

આ ઉપર વતાવેલું અથવા હવે પછી, કહેવાતું (જે ગ્રહણ કરાય તે આદાન.) તે કર્મહું ઉપાદાન છે, અને તે કર્મ ઉપાદાન થવાનું કારણ સાધુને જોડતાં ધર્મઉપકરણથી અધિક પ્રમાણમાં હવે પછી કહેવાતાં વસ્ત્ર વિગેરે છે, તે વધારાનાં વસ્ત્ર વિગેરેને મુનિ-એ ત્યાગ કરી દેવા.

પ્ર:—તે મુનિ કેવો હોય છે. —ઉ:—તે સદા એ સારી રીતે વર્ણવેલા ધર્મવાળો છે. એટલે, તેને સંસાર-પ્રમણનો દર હોવાથી પોતાને અર્પણ કરેલાં મહાવ્રતનો ભારવાહી છે, તથા વિદ્યુત (શુભળ) એટલે, સારી રીતે જોળે કલ્પ—(સાધુનો આચાર) આત્મામાં ફરસ્યો છે, તેવો મુનિ આદાન—(કર્મને) સ્થેરવશે.

પ્ર:—તે વસ્ત્ર વિગેરે આદાન કેવાં હોય; કે તે દૂર કરવાં પડે?

હ:—(અલપ-અર્થમાં નકાર છે. જેમકે—આ સાધુ અજ્ઞાન છે. છૂટે, અલપજ્ઞાનવાળો છે, તે પ્રમાણે અર્થ લેતાં) સાધુ અચેલ છૂટે, અલપ વસ્ત્ર રાત્રનારો સંયમમાં રહેલો છે, તેવા સાધુ (મિથુ) ને આણું વિચારણું ન કલપે કે, મારું વસ્ત્ર જીર્ણ થઈ ગયું છે. હું અચેલક થઈશ. મને શરીરનું રક્ષક વસ્ત્ર નથી; તેથી, ટંક વિગેરેથી મારું રક્ષણ કેમ થશે? તેથી હું વિના વસ્ત્રનો થયો છું. તેથી કોઈ શ્રાવકને ત્યાં જઈ વસ્ત્ર પાચીલાણું; અથવા તે જીર્ણવસ્ત્રને સાંધવાને સોય-દોરો પાચીશ; અથવા જ્યારે સોય-દોરો મળશે; ત્યારે, જીર્ણવસ્ત્રનાં કાળાંને સાંધીશ; ફાટેલાંને સીવીશ; અથવા ટુકાં વસ્ત્રને જોડી મોટું વનાવીશ; અથવા, લાંબાનો ટુકડો ફાડી સરણું અથવા, નાનું વનાવીશ.

एष योग्य वनावीने हु पहेरीश; तथा, शरीर ढांकोश. विगैरे, आर्त्तध्यानથી दणायलो अंतःकरणनी वृत्ति धर्ममां एकचित्त राखनार आत्माथीं साधुने वस्त्र जीर्ण थवा छतां, अथवा होय नहीं; तोपण भविष्य संबंधी (चिंता) न थाय.

अथवा आ सूत्र जिनकल्पीओने आश्रयी कहेछुं छे. एष व्याख्या करवी कारण के ते मुनिओ अचेल (वस्त्र रहित) होय छे. तथा तेमना हाथमांथी तेमनी तपोवळनी लब्धिने लोभे पाणीहुं बिदु पण न गळहुं होवाथी तेओ पाणिपान्न कहेवाय छे.

पाणि छूટે, हाથ, અને हाથમાંજ મોજન લઈને કરે છે. તેમને પાંખાં વિગેરેનો સ્માત પ્રકારનો નિયોગ હોતો નથી; [કારણ કે તેવો તેમનો અભિગ્રહ છે.] તથા, કલ્પત્રપ પણ ત્યાગેલ છે. ફક્ત, તેમને રજોહરણ, તથા મુલવવલ્લિકા (ઓઘો, અને મુહુપત્તિ) માત્ર હોય છે તેવા અચેલ જિન-કલ્પીમુનિને ઉપર કહેલ આર્તધ્યાન વસ્ત્ર ફાટવા-સાંધવા વિગેરે સંબંધી ન હોય. (કારણ કે, ધર્મવસ્ત્ર

તેના અમાવથી ધર્મ-ફાટવું વિગેરેનો અમાત્ર છે. હ્યારે, ધર્મી હોય; ત્યારે, ધર્મ શોધવો; એ ન્યાયનો ઉત્તમ માર્ગ છે. તથા જિન-કલ્પી મુનિને આવું પળ ન હોય. કે હું બીજું નવું વસ્ત્ર યાચીશ; એ વધું પૂર્વમાફક જાણવું.

વઢી, જેને જિન-કલ્પી જેવી લલિય ન હોય; તેવો સ્થવિર કલ્પિ-સાધુ હાથમાંથી પાળી વિગેરેનું વિદુ નીચે પડે છે. તેથી, તેઓ પાત્રના નિયોગયુક્ત હોય છે, અને વસ્ત્રનાં કલ્પ પ્રમાણે ત્રણમાંથી કોઈપણ એક વસ્ત્ર હોય; તેવો મુનિ પણ વસ્ત્ર વિગેરે જીર્ણ થવાથી કે, નાશ થવાથી નવું ન મળે; ત્યાં સુધી આર્ત-ધ્યાન ન કરે; તથા, જે અલ્પપરિકર્મી (નિસ્પૃહી) હોય; તેવાને સોય-દોરો ફાટેલાને સાંધવા માટે પણ શોધવાનું ન હોય, (જેને હપદેશ માટે પરોપકારની વિશેષ લાગણી કરતાં આત્માર્થ સાધવા માટે એકાંતવાસ હોય; તેવાને ફાટેલું કે, વસ્ત્ર ન હોય; તેની શું પરવાહ છે? જેમકે:—

ધૈયં યસ્ય પિતા ક્ષમા ચ જનનો જ્ઞાતિશ્ચિરં મોહિની । સત્ય સન્નુરયં દયા ચ ભગીની ખ્રાતા મનઃ સંયમઃ ॥

શર્યા ભૂમિતલ દિશોપિ વસનં જ્ઞાનામૃતં યોજનં । एते यस्य कुटुंबिनो वद् सखे कस्माद्वयं योगिनां ॥ ૧ ॥

ધૈયં પિતા, ક્ષમા માતા, ઘણા કાલની જ્ઞાતિ વહુ, સત્ય પુત્ર, દયા વેન, મન સંયમ માઈ છે, પથારી જમીનમાં છે, દિશા વસ્ત્રો છે. જ્ઞાનઅમૃત યોજન છે, તેવા કુટુંબવાળા યોગીને કોનો ભય છે? એવું એક મિત્ર બીજા મિત્રને પૂછે છે.

અવેલ અથવા વસ્ત્રવાળાને તુળ (હાથના કાંટા) વીગેરે લાગતાં શું કરે તે કહે છે. તેવો અવેલપણે રહેતાં જીર્ણવસ્ત્ર આર્ત-રૈદ્ર [અપ]ધ્યાન ન થાય; અથવા આ થાય. તે અવેલપણે વર્તીતાં; તે સાધુને અવેલપણના કારણથી કોઈ ગામડાં વિગેરેમાં શરીરના રક્ષણના અમાવથી ઘાસના સંધારે મુતાં ઘાસના કાંટાનો કઢવો અનુભવ દુઃખ દેનારો થાય; અથવા ઘાસ પોતે યુવે તેવું હોય; તો,

શરીરમાં દુઃખ દે, તેવા સમયે સાધુ દીનતારહિત મન રાखીને તેને સહે.

તેજ પ્રમાણે શિયાळाમાં ઢંઢા દેશમાં વસ્ત્રવિના ઢંઢ સહેવી પડે; તથા, ગરમ દેશમાં ડનાळाમાં વસ્ત્રવિના તડકો સહેવો પડે; તથા ઢાંસ-મચ્છરોના ઢંચ લાગે. આ વથા પરિસહો ઇકસાથે ઢાંસ-મચ્છર, તથા ઘાસના કઢવા ફરસનાં દુઃચ સાથે આવે છે. અથવા ઢંઢ-તાપ વિગેરે પરસ્પર વિરુદ્ધ દુઃચ છે. તેમાંથી કોઈઈક અનુક્રમે આવે. (વહુવચનનો સૂત્રમાં પ્રયોગ છે, તેથી જાણવું કે, તે દરેક તીવ્રમંદ કે, મધ્યમ અવસ્થાવાલો ફરસ છે.) તે દેવે વતાવે છે.

વિરુપ [વીખતસ] તે, મનને દુઃચ દેનાર, અથવા જુદી જુદી જાતના મંદ વિગેરે મેદના સ્વરુપવાळा વિરુપરુપ જે ફરસો છે, તેનાથી થતાં દુઃચો પડે; અથવા, તે દુઃચ આપનાર ઘાસ વિગેરેના સ્પર્શો હોય; તે વધાંને ચિત્ત સ્થિર કરીને દુઃચીન છોડીને સહન કરે. પ્રઃ—કોણ સહન કરે.—ઉઃ—ઉપર વતાવેલ વસ્ત્રરહિત અલપ-વસ્ત્રવાલો, અથવા અચલન-સ્વરુપવાલો (મતિમાધારી) સમ્યકપ્રકારે સહે.

પ્રઃ—શું વિચારીને સહે? ડ૦ જે લઘુ ગુણ છે તેનો માવ લઘુતા છે. તે દ્રવ્યથી અને માવથી વે પ્રકારે લાઘવપુું છે. તેને જાણનારો સમતાથી પરિસહો તથા ડપસર્ગોને સહે છે. આ સંવંધે નાગાર્જુનીયા કહે છે.

“ ઇવં ચલુ સે ડવગરણલાઘવિયં તવં કમ્પમ્પવય કારણં કરેહ ”

ઇ પ્રમાણે ડપકરુણના લાઘવપણાથી કર્મને ક્ષય કરનારો તપ નિશ્ચયથી ડત્તમ સાધુ કરે છે.

ઇ પ્રમાણે કહેळा કર્મ વડે માવ લાઘવ માટે ડપકરુણ લાઘવનો તપ કરે છે, ઇ કહેવાનો સાર છે.

વળી તે ઉપકરણના લાવવથી કર્મ ઓછાં થાય છે, અને કર્મ ઓછાં થવાથી ઉપકરણ લાવવ મેલવતાં તુળ વિગેરેના સ્પર્શો સહેતાં કાચ કલેશરૂપ વાહ્ય તપ પળ થાય છે. તેથી તે સાધુ સારી રીતે સહે છે. આ માત્ર કહેહું નથી, એવું સુધર્માસ્વામી કહે છે. કે જે મેં કહું અને હવે પછી કહીશ. તે વધું ભગવાન મહાવીરે પોતે પ્રકર્ષથી અથવા શરૂઆતમાં કહેહું છે. પ્ર—જો ભગવાન મહાવીરે કહું છે. તેથી શું સમજવું? ઉ—ઉપકરણ લાવવ અથવા આહાર લાવવ તપરૂપ છે. એવું જાણીને શું કરવું તે કહે છે. દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી કાલથી અને માવથી તેમાં લઘુતા રાસવી જેમકે દ્રવ્યથી આહાર ઉપકરણમાં લાવવપણું રાસવું (પટલે જરૂર જેટલાંજ રાસવાં) ક્ષેત્રથી વધાં ગામ વિગેરેમાં વોજારૂપ ન થવું. કાલથી દીવસ અથવા રાતમાં અથવા દુકાળ વિગેરે સ્વરાવ વચ્ચતમાં શાંતિ રાસવી તથા માવથી કુત્રિમ અને મલિન વિગેરે કુભાવ ત્યાગવા (અર્થાત્ પોતે કહુ સહન કરીને મનમાં કુભાવ ન કરતાં ચારિત્ર નિર્મલ પાઝવું. તથા ગૃહસ્થોને કે બીજા જીવોને કોહણ રીતે પીડાકારક ન થવું.)

સમ્યક્ત્વ પટલે પ્રશસ્ત અથવા શોભન તત્ત્વ અથવા એક સંગતવાલું(જેનાથી એકાંત હિત થાય તેવું)તત્ત્વ તે સમ્યક્ત્વ છે. કહું છે કે:—

“ પ્રશસ્તઃ શોભનશ્ચૈવ, એકઃ સન્નત એવ ચ । હત્યેતેરૂપ સુદ્રસ્તુ, માવઃ સમ્યક્ત્વમુચ્યતે ” ॥ ૧ ॥

પ્રશસ્ત શોભન એક સંગતવાલો જે માવ થાય તે સમ્યક્ત્વ છે (માવાર્થ ઉપર આવેલ છે.)

આહું સમ્યક્ત્વજ અથવા સમત્વજ સારી રીતે સમજે વિચારે, કે પોતે અચેલ હોય અને બીજો એક વસ્ત્ર વિગેરે રાસનારો હોય, તેને પોતે નિંદે નહિં. કહું છે કે:—

“ જોડવિ દુવત્થતિવત્થો ણેણ અચેલગો વ સંથરહ । ણ હુ તે હીલંતિ પરં સવ્વેડવિ ય તે જિણાણાપ્ ” ॥ ૧ ॥

જે વે વસ્ત્ર ધારણ કરે, ત્રણ વસ્ત્ર ધારણ કરે, અથવા એક વસ્ત્ર રાखे, અથવા અચેલક ફરે, પણ તે વધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં વર્તે છે, તેથી એક વીજાને નિંદે નહીં.

“ જે સ્વલ્પ વિસરસકધ્યા સંયયણધિયાદિકારણં પપ્પ । પાડવમન્નહ પ ય દીપિં અપ્પાણં મન્નહં તેહિં ॥ ૨ ॥

જેઓ જુદા જુદા કલ્પવાળા છે, તેઓ શરીર સંયયણ તથા ઓઢી વધતી ધૈર્યતાને લીધે છે તેથી એક વીજાને અપમાન ન કરે, તેમ ઓઢાપણ ન માને, (ઘટલે પોતાની શક્તિ વધારે હોય તો ઓઢાં વસ્ત્રથી નિમાવ કરે, પણ વધારે રાखનારને નિંદે નહીં, તેમ કારણ પદ્ધતિ વધારે વસ્ત્ર રાखવાં પડે તો પોતે દીનતા ન લાવે કે હું પતિત છું. પણ જરૂર જેટલી વારાજ મંદવાહ વિગેરેમાં વધારે વસ્ત્ર વાપરે.)

सन्वेचि जिणाणाए, जहाविहिं कम्मस्ववणट्ठाए; चिहरंति उज्जया खलु, सम्मं अभिजाणहं एव ॥ ३ ॥

તે વધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં કર્મક્ષય કરવાને યથાવિધિ રહેલા છે, પણ તેઓ યોગ્ય વિહાર કરતા વિચરે છે, એવું નિશ્ચયથી પોતે મનમાં ઉત્તમ સાધુ જાણે છે.

अथवा तेज लाघवपणाने समजीने सर्वे प्रकारे द्रव्यक्षेत्र काळ भाव विचारीने आत्मावडे सर्वथा नाम विगेरे (चार-निक्षे-पाथी) सम्यक्त्वनेज सारी रीते जाणे. अर्थात् तीर्थंकर गणधरोना उपदेशથી દરેક ક્રિયા વરોવર કરે. આ વધાં અનુष्ठાનો જેમ તાવને દુર કરવા માટે તક્ષક નાગનાં માથા ઉપર રહેલ મળીરત્ન લાવવા રૂપ અશ્વક્ય ઉપદેશ નથી; પણ વીજા ઘણા ઉત્તમ સાધુ. ઘણો કાલ સુધી એવું ઉત્તમ સંયમ પાલ્યું છે. તે વતાવે છે કે આ પ્રમાણે ઓઢાં વસ્ત્ર અથવા વીલકુલ વસ્ત્ર વિના રહીને ઘાસ

વિગેરેના કઠોર ફરસોનાં દુઃખોને સહન કરનાર મહાવીર (વલ્લવાન યોદ્ધા) પુરુષોણ વધા લોકને ચમત્કાર પમાડનારા ઘળો કાલ આસી જીંદગી સુધી અનુષ્ઠાન કર્યું છે. તેજ વિશેષથી કહે છે. (ચોરાશી લાંચ, ને ચોરાશી લેાચે ગુણતાં જે સંસ્થા થાય; તેટલાં વરસોનું પૂર્વ થાય છે.) તેવાં ઘળાં પૂર્વ સુધી સંયમ—અનુષ્ઠાન પાંચતા મુનિઓ વિચર્યાં છે. પૂર્વની સંસ્થા ૭૦, ૫૬૦૦૦-૦૦૦૦૦૦ વર્ષની છે. આ વાત રિશવદેવ ભગવાનના વચ્ચતથી તે દશમા શીતલ્લનાય સુધી પૂર્વેનાં આડલાં હતાં; તેને આશ્રયી છે. (આઠ વર્ષ હપરની હમરના શિષ્યને દીક્ષા અપાય; અને તેનું લાંબુ આયુષ્ય હોય તેને આશ્રયી છે.) ત્યારપછી, શ્રેયાંસનાથ ભગવાનથી વર્ષની સંસ્થાની પ્રવૃત્તિ જાળવી; તથા યજ્ઞ જીવો જે મુક્તિ જવાને યોગ્ય છે, તેમને તું જો, અને જે ઘાસના કઠોર ફરસો વિગેરે હપર વતાવ્યા; તે તમારે સારી રીતે સહેવાં. જેમ તેમણે સહ્યા; તેમ, બીજા હત્તમ સાધુઓ સહન કરે છે. આ પ્રમાણે જે હત્તમ સાધુ સહન કરે; તેને શુ લાભ થાય તે કહે છે:—

આગયપન્નાણાં કિસા બાહવો ભવંતિ પયણુણ્ણ ય મંસસોણિણ્ણ વિરસેણિં કટ્ટુ પરિન્નાય, ઇસ તિપ્પણા

મુત્તે વિરણ્ણ વિયાહિણ્ણ તિવેમિ (સૂ૦ ૧૮૬)

આગત તે મેલ્લવેહું છે. પ્રજ્ઞાન જેમણે તેવા ગીતાર્થ સાધુઓ તપ કરીને તથા પરીસહો સહીને ક્રુશ (પાતલ્લી) વાહુ વાલ્લા વને છે, અથવા મહાન્ હપસર્ગ તથા પરીસહ વિગેરેમાં તેઓ જ્ઞાન મેલ્લેલા હોવાથી તેમને પીડા ઓછી હોય છે. કારણ કે કર્મ સ્વપાત્રવા તૈયાર થયેલ સાધુને શરીર માત્રને પીડા કરનારા પરીસહ હપસર્ગો મને સહાય કરનારા છે. ઇવું માનવાથી તેને મનની પીડા નથી

યતી. તેજ કહું છે કે:—

“ ણિન્માણેહ પરો જિય અપ્પાળ હ ણ વેયણં સસીરાણં । અપ્પાણો જિઅ હિઅયસ્સ ણ હળ દુક્કલં પરો દેહ ॥ ૧ ॥

વોજો માણસ આત્માને પીઢા નથીજ આપતો પળ શરીરને દુઃખ આપે છે, પળ આત્માના હૃદયનું દુઃખ પોતાનું માનેછું છે. પળ પારકો તે દુઃખ આપતો નથી.

શરીરની પીઢા તો થાય છેજ તે વતાવે છે. જ્યારે શરીર સુકાય અને પાતલું થાય, ત્યારે માંસને લોહી સુકાય, તેવા હતામ સાથુને છુલ્લો તથા અલ્પ આહાર હોવાથી પ્રાપ્તે સ્વલ્પણે પરિણમે છે. પળ રસ પળે નહીં. કારણના અમાવથીજ થોડુંજ લોહી અને તેજ શરીરપણે હોવાથી માંસ પળ થોડુંજ હોય છે, તેજ પ્રમાણે મેદ વિગેરે પળ ઓછાં હોય છે. અથવા રુક્ષ [છૂંતું] હોય તે પ્રાપ્તે વાતલ (વાયુ કરનાર) હોય છે. અને વાયુ પ્રધાન થવાથી માંસ અને લોહીનું પ્રમાણ ઓછુંજ હોય છે. તથા અચ્છેલપણું હોવાથી શરીરને ઘાસના કઢોર ફરસ વિગેરે થતાં શરીરમાં દુઃખ થવાથી પળ માંસ અને લોહી ઓછાં થાય છે.

સંસારશ્રેણી જે રાગદ્વેષરુપ કષાયની સંતતિ છે, તેને ક્ષાંતિ વિગેરે ગુણો ધારીને વિશ્રેણી [નહ] કરીને તથા સમત્વ ભાવપણું જાણીને તે પ્રમાણે વર્તે જેમકે જિનકલ્પી કોઈ એક કલ્પ [વસ્ત્ર] ધારી કોઈ વે, અને કોઈ ત્રણ પળ ધારણ કરે છે, અથવા સ્થવિર કલ્પી મુનિ માસ ક્ષયણ હોય, કોઈ પંદર દિવસના ઉપવાસ કરનારો હોય, તથા કોઈ વિક્રુષ્ટ અને કોઈ અવિક્રુષ્ટ તપ કરનારો હોય, અથવા કોઈ ક્રૂરગઢુ જેવો રોષનો પળ સ્થાનારો હોય, તો તે વધાણું તીર્થકરના વચન અનુસારે વર્તે છે, અને પરસ્પર નિંદા કરનારા ન હોવાથી સમત્વદર્શી છે, કહું છે કે:—

जोनि हुवत्थ तिवत्थो, एगेण अवेळगो व संथरइ; नहुनेहिलेंति, परं सव्वेवि हु ते जिणणाए; ॥ १ ॥

जे बे, जण, एक अथवा वल्ल रहित निभाव करे, ते बधा जिनेश्वरनी आज्ञापां होवाथी परस्पर निर्दा करता नथी;

तथा जिनकल्पिक, अथवा प्रतिमा धारण करेल, कोइ मुनि कदाचित् छ महिना सुधी पण पोताना कल्पमां भिक्षा न मेळवे, तेवो उत्कृष्ट तप करवा छतां पोते रोज स्वानार क्रूरगड्ड जेवा मुनिने एस न कहे के हे भात खावा माटे दीक्षा लेनारा मुंड! त खावा माटेज मात्र दीक्षा लीधी छे ! [एवुं कहीने अपमान न करे.]

तेथी आ प्रमाणे समत्व दृष्टिनी प्रज्ञावडे संसार भ्रमण रुप कषायने दूर करी समता धारण करीने ते मुनि संसार सागर तरेलो छे तेज सर्व संगथी मुक्त छे, तेज सर्व सावद्य अनुष्ठानथी छुटेळ जिनेश्वरे वर्णियो छे, पण बीजो नहिं. एवुं सुधर्मास्वामी कहे छे. प्र०—हवे ने प्रमाणे जे संसार श्रेणीने त्यागी संसारसागर तरेलो मुक्त वरणव्यो तेवा उत्तम साधुने अरति परामव करे के नहिं?

उ—कर्मना अचित्त्य (चिचित्र) सामर्थ्यथी परिमवे पण खरी ! तेज कहे छे.—

विरयं भिक्खुं रायंतं चिरराश्रोसियं अरई तत्थ किं विधारए?, संघेमाणे समुद्धिए, जहा से दावे असंदोण एवं से धम्म अरियपदेसिए, ते अणवकंखमाणा पाणे अणइवाएमाणा जइया मेहा-विणो पंडिया, एवं तेसिं भगवओ अणुट्टाणे जहा से दिया पोए एवंते सिस्सा दिया य राओ य अणुपुठ्वेण वाइय तिवेमि (सू० १८७) धूनाध्ययने तृतीयोद्देशकः ॥ ६-३ ॥

અસંયમથી વચેલ મિશ્રાથી નિર્વાહ કરનાર તથા અપશસ્ત સ્થાન રૂપ અસંયમથી નીકળી ગુણોને ઉત્કુષ્ટપણે માત્ર કરવાથી ઉપર ઉપરના મજાસ્ત ગુણ સ્થાન રૂપ સંયમમાં વર્તતા સાધુને શું સ્વલાયમાન કરે? અર્થાત્ તેવા ઉત્તમ સાધુને અરતિ મોક્ષમાં જતાં જતાં અટકાવી શકે કે? હા હા દુર્વલ અને અવિનય વાળી હંદ્રિયો છે. તેને અર્ચિત્ય મોહ શક્તિ અને વિચિત્ર કર્મ પરિણતિ શું ન કરે? (અર્થાત્ કુમાર્ગે લઈ જાયજ) કહું છે કે:—

“કમ્માણિ પૂર્ણં ઘણચિક્ષણાઃ ગરુયાઃં વહરસારાઃં । ણાણહિંઅંપિ પુરિસં પંથાઓ ઉપ્પહં ણિતિ ” ॥ ૧ ॥

નિશ્ચે કર્મ ઘણાં ચીકણાં વધારે પ્રમાણમાં વજ્રસાર જેવાં ભારે હોય; તો, જ્ઞાનથી ભૂષિત હોય; તેવા પુરુષને પણ સારા માર્ગથી કુમાર્ગે લઈ જાય છે.

અથવા આક્ષેપમાં આ ‘કિમ્’ શબ્દ છે તેનો પરમાર્થ આ છે કે, અરતિ તેવા ઉત્તમ સાધુને ધારી શકે કે? હા. નજ ધારી શકે; કારણ કે, આ ઉત્તમ સાધુ ક્ષણે ક્ષણે વધારે વધારે નિર્મલ ચારિત્રના પરિણામથી મોહના ઉદયને રોકેલો હોવાથી લઘુકર્મવાળો છે, તેથી તેને અરતિ કુમાર્ગે ન દોરી શકે; તે વતાવે છે. ક્ષણે ક્ષણે વિનાવિલંબે સંયમસ્થાનના ચઢતા ચઢતા કંઠકને ધારણ કરતો સમ્યગ્પ્રકારે ચારિત્ર પાઠતો રહ્યો છે. અથવા, ચઢતા ચઢતા ગુણસ્થાનને પહોંચતો યથારૂપાત—ચારિત્રના સંમુલ્લેખ જતો હોવાથી તેને અરતિ કેવી રીતે અટકાવી શકે? (ન અટકાવે.)

અને આવા સાધુ પોતાના આત્માનોજ અરતિથી રક્ષણ કરનાર છે. એમ નહીં પણ, વીજાઓની પણ અરતિ દૂર કરનાર હોવાથી રક્ષક છે, તે વતાવે છે. વન્ને વાજુણ જેમાં પાળી છે તે દ્વીપ છે; તે દ્રવ્ય, અને ભાવ એમ બે પ્રેદ છે તે દ્રવ્યદ્વીપમાં આવાસ

(વિશ્રાંતિ) છે છે. તેથી તે આશ્વાસ લેવાને માટે જે દ્વીપ હોય; તે આશ્વાસદ્વીપ છે, તે નદી સમુદ્રના ઘણા મધ્યભાગમાં [નદીની પહોલાઈ વિશેષ હોય તેમાં વન્ને બાહુણ પાળી વહેતું હોય અને વચમાં શ્વાલી જગ્યા હોય; તો, વેટ કહેવાય છે. તેજ પ્રમાણે સમુદ્રમાં જગ્યા ઉપસેલી હોય તો વરસાદ લીધે તે ઉપસેલી જગ્યાના મેદાનમાં ફલદ્રુપ જગ્યા થાય છે, ત્યાં] વહાણ કોઈ પણ કારણે નદી સમુદ્રમાં ભાંગી જતાં ફૂવતાં માણસો આશ્રય લે છે. આ વેટ પણ બે પ્રકારે છે. જે પચવાહીપ અથવા મહીને પાળીથી ભરાઈ જાય તે સંદીન કહેવાય, અને તેવો વેટ જો ભરતીના પાળીથી ભરાઈ ન જાય તો અસંદીન કહેવાય. જેમકે સિંહલદ્વીપ વિગેરે છે. અને વહાણવાલા તે દ્વીપનો આશ્રય લે છે. અને પાળી વિગેરેનાં ઉપયોગ કરે છે. અને તે વેટથી તેમને આશ્રય મળે છે. તેવીજ રીતે ઉત્તમ રીતે વર્તતા સાધુને જોઈને મન્ય જીવો તેનો આશ્રય લે છે.

અથવા દ્વીપને વદલે દીપ [દીવો] પ્રકાશ આપનાર લટ્ટુ તો તે પ્રકાશને માટે હોવાથી પ્રકાશ દ્વીપ છે. અને તે સૂર્ય ચંદ્રમણિ વિગેરે અસંદીન છે. અને વીજો વિજળી ઉલ્કાપાત વિગેરેનો સંદીન છે. [સૂર્ય ચંદ્ર પ્રકાશ આપે પણ તે પ્રકાશ સ્થાયી અને ઉપકારક હોવાથી લોકો આશ્રય લે છે. પણ તેવા ગુણથી રહિત વિજળીનો પ્રકાશ નફામો છે અથવા દુઃસ્વદાયી છે તેવીજ રીતે કુસાધુ અસ્થિર ચારિત્રવાલો લોકોને ધર્મથી અટ્ટ બનાવે છે.] અથવા ઘણાં લાકડાં ઇકઠાં કરી સલ્ગાત્યાથી ઇચ્છિત રસોઈ વિગેરે બનાવવામાં ઉપયોગી હોવાથી અસંદીન છે. અને યાસના મઢકા જેવો અગ્નિનો પ્રકાશ સંદીન છે. [તેજ પ્રમાણે સુસાધુ અને કુસાધુના દૃષ્ટાંત સમજવાં.] જેમ આ સ્થપુટ વિગેરેના વતાવવાથી હેય ઉપાદેયને છોડયું, મુહૂન કરવું, ઇવા વિવેકને વાંચ્છનારા મન્ય જીવોને સુલલુ વતાવવાથી તે ઉત્તમ સાધુ ઉપયોગી છે. તે પ્રમાણે કોઈ સમુદ્રના અંદર રહેલા પાળીઓને વિશ્રાંતિ આપનાર છે. તેજ

પ્રમાણે જ્ઞાન મેલવવા ઉદ્યત થયેલો પરીસહ ઉપસર્ગમાં દીનતા ન લાવવાથી અસંદીન છે. તે સાધુ વિશેષ પ્રકારે ઉત્તમ વોથ આપવાના કારણે વીજા જીવોને પળ ઉપકાર માટે થાય છે.

વીજા આચાર્યો માવદ્વીપ અથવા માવદીપને વીજી રીતે વર્ણવે છે; તે આ પ્રમાણે માવદ્વીપ તે સમ્યક્ત્વ છે. અને તે પાહું જવાનું વતાવવાથી ઔપશ્યમિક અને ક્ષાયોપશ્યમિક સંદીન માવદ્વીપ છે, અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને મેલવીને સસાર ભ્રમણની હદ આવી જવાથી પ્રાણીઓને ધૈર્ય આવે છે (કે હવે આ દુઃસ્વ અમુક કાલ સુધીનું જ છે.)

પળ સંદીન માવ દીપ તો શ્રુતજ્ઞાન છે, અને અસંદીન તે કેવલજ્ઞાન છે, તેને મેલવીને પ્રાણીઓ અવરૂપે ધૈર્ય મેલવે છે, અથવા ધર્મને સારી રીતે ધારણ કરી ચારિત્ર પાઝતો હતો અરતિના વશમાં તે સાધુ જતો નથી પૂરું વર્ણન કરતાં કોઈ વાદી પૂહે કે—કેવો આ ધર્મ છે કે જેના સંધાનને માટે આ સાધુ ઉઠ્યો છે? તેનો ઉત્તર જૈનાચાર્ય આપે છે.

જેમ આ અસંદીન દ્વીપ પાણીથી ન મીંજાયલો માગેલાં વહાણના માણસો તથા વીજા યજ્ઞા જીવોને શરણ આપવાથી વિશ્રાંતિ આપવા યોગ્ય છે, તેમ આ જિનેશ્વરે કહેલો ધર્મ કષ્ઠ તાપ હેદ નિર્ઘટિત ઇમ ચાર પ્રકારે પરીક્ષા કરતાં અસંદીન દ્વીપ સમાન આશ્રય આપનાર છે, [સોનાની પરીક્ષા કષ્ઠ લેવાથી સારો કષ્ઠ આપે, તાપમાં નાંચવાથી કાઠું ન પડે, પળ વિશેષ ચલકાટ આપે, હીળીથી કપાતાં અંદરથી પળ ઉત્તમ જાતિ ઓઝવાવે, તથા ઘડવાથી માંગી ન જતાં ચીકળાશથી હથોડીના ઘા પડવા હતાં વિશાલ થતું ચાલે. તેમ જૈન ધર્મી જીવને કોઈ તિરસ્કાર કરે, સંતાપે, દ્વાધ પગ હેદે, ઘાળીમાં ઘાલીને પીલે, અથવા અળયટતો અતિશય માર મારે, પ્રાણ લે, તોપણ ઉત્તમ સાધુ પોતાના આત્મધર્મથી વિમુક્ત થતો નથી.]

અથવા કુતર્કવહે પોતે ગમરાતો નથી. પણ યોગ્ય उत्तर આપવાથી પ્રાણીઓને રક્ષણ માટે આશ્વાસ મૂમિ છે.

મ૦—તે ધર્મ આર્ય પુરુષોણ કહેલો હોવાથી તે પ્રમાણે વર્તનારા શું વરોવર અનુષ્ઠાન કરનારા છે ? હ-હા, અમે કહીએ છીએ, મ૦—જો ને હોય તો તે કેના છે ? હ.—તે સાધુઓ નિર્મલ ભાવ ચાલુ રાવવા સંયમમાં અરતિના પ્રણોદક (દૂર કરનાર) છે.

મોક્ષની સમીપમાં રહી ભોગની ઇચ્છા છોડીને ધર્મમાં સારી રીતે ઉત્તમ કરે છે.

આ પ્રમાણે વધે સમજવું. કે તેઓ પ્રાણીઓને દુગતા નથી. તેમ વીજાં મહાવ્રત પાલનારા જાળવા. તથા કુશલ અનુષ્ઠાન કરવાથી સર્વ લોકોના દયિત (રક્ષકા) છે. તથા મેધાવી પૂઢલે સાધુની મર્યાદામાં રહેલા છે, પાપના કારણોને છોડવાથી. સમ્યગ્ રીતે પદાર્થને જાળનારા પંડિત સાધુઓ ધર્મ ચારિત્ર પાલવા માટે ઉઢેલા છે.

પણ જોઓ તેવું નિર્મલ જ્ઞાન ધરાવતા નથી, તેઓ સમ્યગ્ વિવેકના અભાવથી હજુ સુધી પણ તેઓ તેવું ચારિત્ર પાલવા તૈયાર નથી. તેવા જ્ઞાન રહિત સાધુઓને પૂર્વે વતાવેલા નિર્મલ બોધવાલા આચાર્ય વિગેરેણ સુવોધ આપીને ઝ્યાંસુધી તેઓ જ્ઞાને કરીને વિવેકવાલા થાય ત્યાંસુધી પાલવા જોડે, તે વતાવે છે. ઉપર વતાવેલી વિધિએ ઓહું જ્ઞાન મેલવેલા અસ્થિર મતિ વાલાને ભગવાન મહાવીરના ધર્મમાં સારી રીતે તેઓ ન જોડાયા હોય; તો, સુવોધનાં ઉપદેશ વડે તેમનું પાલન કરીને સ્થિરમતિ વાલા વનાવવા અહીં દૃષ્ટાંત કહે છે:—

જેમકે:—દ્વિજ તે પક્ષી છે, તેનું પોત (વચ્ચું) તે દ્વીજપોત છે, તે વચ્ચાંને તેની મા ગર્ભના પ્રસવથી લઈને ઇહં મુકે, ત્યાર-પછી, અનેક અવસ્થાઓ આવે; તે વધામાં ઝ્યાંસુધી તે વચ્ચું પુરું ઉડવાયોગ્ય મજબૂત પાંચોવાલું થાય; ત્યાંસુધી પાલે છે: તેજ પ્રમાણે

આચાર્ય પળ નવા ચેલાને દીક્ષા આપીને તેજ દિવસથી સાધુની દશ પ્રકારની સમાચારીનો ઉપદેશ, તથા અધ્યાપન (મળાવવાવહે) જ્યાંસુધી તે ગીતાર્થ થાય; ત્યાંસુધી પાઠે; પળ જે ચેલો આચાર્યના ઉપદેશને ડલંચીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે સ્વતંત્ર ચિત્રી કંદપળ ક્રિયા કરે; તો, તે (લામ મેલચવાને વદહે) હજ્યન નગરના રાજકુમારની માફક દુઃખ પામે તે વતાવે છે.

હજ્યન નામહું નગર છે. તેમાં જીતશત્રુ નામનો રાજા છે તેને બે પુત્રો છે. મોટા પુત્રે ધર્મયોગ આચાર્ય પાસે સંસારની અસારતા સમજીને દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે આચારાંગ વિગેરે શાસ્ત્રો મળીને તેનો પરમાર્થ સમજીને જિનકલ્પને સ્વીકારવાની ઇચ્છાથી બીજી સત્ત્વભાવનાને ભાવે છે, તે ભાવના પાંચ પ્રકારની છે. (૧) ઉપાશ્રયમાં (૨) તેની વહાર (૩) ત્રીજો તથા ચોથો શૂન્યઘરમાં, તથા પાંચમી ભાવના પ્રસાળમાં છે, તે પાંચમી ભાવનાને ભાવતો હતો.

તે સમયે મોટાભાઈના પ્રેમથી નાનોભાઈ રેવચાઈને, આચાર્ય પાસે આવીને બોલ્યો કે:—મારો મોટોભાઈ કયાં છે ? સાધુએ કહું તોરે શું કામ છે? તેણે કહું કે:—મારે દીક્ષા લેવી છે. આચાર્યે કહું:—તું પ્રથમ દીક્ષા લે, પછી તારો ભાઈ દેસીશ. તેણે દીક્ષા લીધી; અને પૂછ્યું. મોટો ભાઈ કયાં છે ? આચાર્યે કહું:—દેસવાની શું જરૂર છે ? કારણ કે, તે કોઈથી બોલતો નથી, અને તે જિનકલ્પ ધારણ કરવા ઇચ્છે છે.

નાનાભાઈએ કહું:—તોપણ, હું તેને જોઈશ, ઘણો આગ્રહ કરવાથી મોટોભાઈ વતાવ્યો, તે ચૂપ બેઠેલો નાનાભાઈ વાંધો. પછી, મોટાભાઈ ઉપર ઘણો પ્રેમ હોવાથી આચાર્યે ના પાડી. ઉપાધ્યાયે રોકવો; સાધુઓએ પકડી રાખ્યો; અને તે નાનાભાઈને બોલ્યા:—કે આ સ્પશ્નનામાં રહેવાનું, તારે અમુક સમય સુધી થોભવાનું છે. કારણ કે, તારા જેવાને એ કુઠળ અને વિચારમાં પડવાનું છે.

આવું સમજાવ્યા હતાં પળ, તેળે કહું:—હું પળ, તેજ વાપથી જન્મ્યો હું (મારામાં પળ તેટલોજ હીમત છે.) एवું ओहું लइने मोहथी ते पण, तेमज मसाणमां मांटाभाइ माफक बेठो. મોટામાઈને દેવીए વાંઘો, પળ નવા સાધુને ન વાંઘો, તેથી અસ્થિર મતિના કારણે તે દેવી ડગર કોપાયમાન થયો. દેવતાए पण तेना अविधिना कृत्यथी कोपायमान થઈને લાત મારીને તેની વે આંखોના डोळा वहार काढी नाख्या.

તેથી મોટોમાઈ હૃદયથીજ (પ્રેમથી) દેવતાને કહેવા લાગ્યો, કે આ અજ્ઞાન છે, તેને શા માટે દુઃખ દીધું તેની આંખો નવી વનાવ. દેવીए कह्यु, जीवना प्रदेशोथी जुदा पहेला आ डोळा जोड़ाय तेम नथी, साधुए कह्यु नवा वनाव, तेमनुं वचन ओलंघाय तेवું નથી, एम विचारीने देवीए तेज क्षणे चंडाडे मारेला एल [वकरा]नी आंखोना बे डोळा लावीने તેની આંખો નવી વનાવી.

આ પ્રમાણે ઉપદેશથી વહાર વર્તનારને દુઃખ થાય છે, તેમ વિચારીને જિજ્ઞે હંમેશાં આચાર્યની આજ્ઞામાં વર્તે. આચાર્ય પળ હંમેશાં પરોપકારની દૃષ્ટિ રાલીને પોતાના જિજ્ઞે યથોક્ત વિધિए पाळवा તેજ વતાવે છે. કે જેમ પક્ષીના વચ્ચા-ને માંવાપ પાळे તેમ આચાર્ય पण रातदिवस जिज्ज्ञोने पाळवा अनुक्रमे वाचना आपवी, जिखामण आपवी, वथा कार्यमां धैर्यतावाळा કરવા કે જેથી તેઓ તે પ્રમાણે વર્તીને સંસારથી પાર ઉતરવા સમર્થ થાય છે. एवु सुधर्मास्वामि कहे છે.

ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

ચોથી ઉદ્દેશો કહે છે.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહ્યા પછી ચોથો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં શરીર ઉપકરણનો પ્રમાત્વ ત્યાગ વતાવ્યો અને તે ત્રણ ગૌરવને ધારણ કરનારને સંપૂર્ણ ન હોય, તેથી તે ગૌરવ ત્યાગવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. તેના આ સંબંધથી આવેલા ઉદ્દેશાનું પહેલું મૂલ્ય આ છે.

एवं ते तिस्रसा द्रिया य राओ थ अणुपुठ्वेण चाइया तेहिं महावीरेहिं पन्नाणमन्नेहिं तिसिमंतिए पन्नाणमुवलब्भ हिच्चा उवसमं फारुसियं समाइयंति वसित्ता बंभचेरंसि आणं तं नोत्ति, मन्नमाणा आघायं तु सुच्चा तिसम्म, ससणुत्ता जीविससामो पगे निक्खमंते असंभवंता विडड्झमाणा कामेहिं गिच्चा अड्झोववत्ता समाहिमाधायमजोसयंता सत्थारमेव फरुसं वयंति (सू० १८८)

उपर वतावेल पक्षीना वच्चाना वधवाना क्रमथीज ते शिष्यो पोताने हाथे दीक्षा आपेला अथवा वडी दीक्षा आपेला तथा भणवा आवेला साधुओंने दीवस अने रात्रे क्रमथीज भणावेला होय.

તેમાં કાલિક મૂલ્ય દિવસની પહેલી તથા ચોથી પોરસીમાં ભણાવાય છે. પળ જે ઉત્કાલિક છે તે સંધ્યાસમયની કાલ વેળા હોદીને આશો દિવસ રાત્ર ગમે ત્યારે ભણાય છે. તેનું અધ્યાપન આચારાંગ વિગેરે ક્રમથી કરાય છે, અને આચારાંગમૂલ્ય ભણાવવાનું

ત્રણ વરસના પર્યાયવાળાને છે. વિગેરે ક્રમથી મળાવેલા ચારિત્ર લીધેલા સાધુઓ હોય છે, તેમને ઉપદેશ આપેલો છે કે, યુગ માત્ર દૃષ્ટિએ જાણું. કાચવા માફક અંગને સંકોચી રાત્રવાં આ પ્રમાણે ચિત્તામણ આપેલા, અને મળાવી તૈયાર કરેલાં સાધુઓ હોય છે.

પ્ર:—ક્રોધે મળાવેલા છે. ઉ:—તે તીર્થંકર ગણધર—આચાર્ય વિગેરે મહાવીર પુરુષોએ મળાવ્યા છે.

પ્ર:—તે મળાવનાર કેવા છે? ઉ:—જ્ઞાનીઓ છે. કારણ કે, તેમનો કહેલો ઉપદેશજ અમર કરે છે. (માટે, જ્ઞાનીનું વિશેષણ આપેલ છે.) અને તે શિષ્યો વન્ને પ્રકારે પ્રેક્ષા પૂર્વકારી છે. તેઓ આચાર્ય પાસે રહીને (પ્રકર્ષથી જાણાય; તે પ્રજ્ઞાન.) શ્રુતજ્ઞાન મળે છે. કારણ કે, તે શ્રુતજ્ઞાનના પ્રતાપથીજ નવો નવો બોધ થાય છે, તેથી તે વહુ શ્રુત વનીને પ્રવલ માંહના ઉદયને લીધે આત્મચર્ચના સદ્ઉપદેશને ઉત્કટ મદથી દૂર કરીને ઉપશમ છોડીને દુઃસ્વી થાય છે તે ઉપશમ દ્રવ્ય, અને ભાવ એમ બે મેદે છે. દ્રવ્યથી ઉપશમ તે, કતક નામની વનસ્પતિ (એક જાતનું વીજ આવે છે. તે) તેને તુરીને જો ગારાવાળા પાણીમાં નાંચેલ હોય; તો, પાણી ગારો નીચે વેસતાં નિર્મલ થાય છે, ભાવ ઉપશમ તે, જ્ઞાન વિગેરેથી ત્રણ પ્રકારનું છે. (૧) જ્ઞાનવર્દે જે ક્રોધ ન કરે; તે જ્ઞાનઉપશમ છે. તે આ પ્રમાણે આક્ષેપણી વિગેરે કોઈપણ પ્રકારની ધર્મકથાવદે કોઈ જીવ શાંતિ ધારણ કરે તે, જ્ઞાનઉપશમ છે.

(૨) શુદ્ધ શમ્યવર્દર્શનથી તેવા ક્રોધીને શાંતિ પમાડે. જેમકે—શ્રેણિક રાજાએ જે દેવતા અશ્વદ્વાવાળો હતો, તેને વોધ કરીને શાંત પમાડ્યાં. (પોતાના દૃઢ સમ્યક્ત્વથી તે દેવતા શ્રદ્ધાવાળો થયો;) અથવા આઠ દર્શનપ્રમાવક્રોધી કોઈ જીવ સંપત્તી વિગેરેથી શાંત પામે છે, અને ચારિત્ર—ઉપશમ તો, ક્રોધ વિગેરેનો ઉપશમ છે, તેનામાં વિનયથી નમ્રતા હોય છે.

તેમાં કેટલાક શુદ્ધ સાધુઓ જ્ઞાનસમુદ્રમાં અંદરનું રહસ્ય ન જાણવાથી સમુદ્રના ઉપરજ હુલ્લની મારનારા હોય છે. તેઓ ઉપર

કહેલ ઉપશમ છોડીને તે જ્ઞાનનો લેશ હાથમાં આવતાં અહંકારી વનીને કઠોરતા ગ્રહણ કરે છે (અહંકારી વને છે,) તે વતાવે છે. પરસ્પર સ્ત્રવ તથા ગાથા ગણતાં; અથવા અર્થ વિચારતાં એક વીજાને કહે છે. “ જે તેં કહું, તે અર્થ આ શબ્દનો નથી. તેથી તું જાણતો નથી. વળી, બોલે છે કે—મારા જેવા શબ્દના અર્થનો નિર્ણય કરવામાં સમર્થ કોઈકજ હોય છે, પણ વયા નહીં,

“ પૃથા ગુરવઃ સત્યમપિ પરીક્ષિતં નિશ્ચિતં પુનરિદમ્ નઃ ॥ વાદિનિ ચ મહુઃશુભ્યે ચ માદ્યોવાન્તરં ગચ્છેત્ ॥ ૧ ॥

ગુરુઓને પૂછેલ, અને પોતે પણ આ નિશ્ચય કરેલો છે એવું અમારં આ કયન છે. તથા વાદિઓમાં વિદ્વાન્, અને સુમટમાં મહારા જેવો કોઈકજ વીજો હશે. વીજો સાધુ કહે છે કે, સ્વરેસ્વર, હશે (પણ) અમારા આચાર્ય તો, આ મમાળે કહે છે. તેથી તે ફરીથી બોલે છે કે, તે આચાર્ય બોલવામાં કુંઠ [બુટા] જેવો બુદ્ધિહીણ થું જાણે ? તું પણ, પોપટની માફક મળાવેલો વિચાર કર્યા વિનાનો છે, આ મમાળે વીજા કેટલાંક વાક્યો તે દુષ્ટ બુદ્ધિયુક્ત ગ્રહણ કરેલ થોડા અક્ષરનું જ્ઞાન ધરાવનાર સાધુ બોલે છે, તેથી એમ જાણવું કે, મહાન્ ઉપશમનું કારણ જે જ્ઞાન છે, તેને વિપરીતપણે પરિણામતાં તે આવું બોલે છે. કહું છે કે:—

“ અન્યૈઃ સ્વેચ્છારવિજ્ઞાનર્થવિશેષાન્ શ્રમેણ વિજ્ઞાય । કુલ્સ વાઙ્મયમિત ઇતિ સ્વાદત્યજ્ઞાનિ દર્પ્ષણ ” ॥ ૧ ॥

વીજાઓએ હચ્છાનુસાર રચેલા કોઈપણ અર્થને શ્રમથી જાણીને પોતે જાણે કે, સંપૂર્ણ સિદ્ધાંતનો પારંગામિ હોય; નેમ, અહં-કારવડે અંગોને સ્વાય છે. [વીજાનું અપમાન કરે છે.]

“ ક્રોડનકમીશ્વરાણાં કુવકુટલાવકસમાનવાહ્યભ્યઃ । શાસ્ત્રાણ્યપિ દાસ્યકથાં લઘુતાં વા શુલ્લકો નયતિ ” ॥ ૨ ॥

શ્રીમંતોની ક્રોડા સમાન વસ્તુને કુવકુટલાના લાવક સમાન જેવો વનીને પવિત્ર શસ્ત્રોને પણ, દાસ્ય કથા જેવી લઘુતાને શુદ્ધ સાધુ

પમાદે છે. (ઉત્તમ જાતીનું મોતી જે શ્રીમંતોનું મન રીક્ષાવે; તેવા મોતીને ન સમજનાર કુકડાનું વચ્ચું જુવારનો દાળો સમજી લેવા જતાં; કદર ન થવાથી ફેંકી દે છે. તેજ પ્રમાણે શુદ્ધ સાધુ ગંભીર સૂત્રના પરમાર્થને ન સમજવાથી હાંસીના વાક્ય તરીકે માની લે છે.) વિગેરે. અથવા વીજી પ્રતિમા 'હેત્ત્વા ઉત્તમં અદ્વતે પારસિયં સમારૂહંતિ' પાઠ છે, તેનો અર્થ આ છે કે—ઉપશ્રમ છોડીને વહુ શ્રુત વનેલા કેટલાક (વધા નહીં) કઠોરતાને સ્વીકારે છે, તેથી, તેમને બોલાવતો, અથવા પૂછવા જતાં કાં તો, જુપ રહે છે. અથવા હુંકાર શબ્દ બોલીને માથુ વિગેરે હલાવીને જવાવ આપે છે.

વઠી, કેટલાક બ્રહ્મચર્ય જે સંયમ રૂપ છે, તેમાં રહીને; અથવા, આચારાંગસૂત્ર મળીને તેનો અર્થ બ્રહ્મચર્ય છે, તેમાં રહીને આચારાંગના વિષયને અનુસાર અનુષ્ઠાન કરવા છતાં પણ તેનો તિરસ્કાર કરીને તીર્થકરના ઉપદેશ રૂપ આજ્ઞાને કંઈક માને; પરંતુ, સાતાગૌરવનાં વાહુલ્યપણાથી તીર્થકરના વચનને વહુ માન આપતા નથી; પણ શરીરની વહુશપણાને અવલંબે છે. (શરીરની શોભા કરવામાં વીતરાગની આજ્ઞા ઉલ્લંબે છે.)

અથવા, અપવાદને આંલંબીને વર્તતાં ઉત્તર્ગ માર્ગનો ઉપદેશ આપતાં તેઓ ઇકાંત પકડે છે કે, 'તે ઉત્તર્ગ માર્ગ જિનેશ્વરનો કહેલો નથી.' હવે, સમજવા માટે અપવાદ વતાવે છે.

કુજ્ઞા મિલ્લુ ગિલાણસ્સ, અગિલાણ સમાહિયં;

નિરોગી મિથુ (સાધુ) માંદા સાધુની સમાધિ માટે યોગ્ય રીતે વેચાવચ્ચ કરે. જે કારણે (રોગે) સાધુ માંદો હોય; તે રોગ દૂર કરવા આધાકર્મી આદ્યાર વિગેરે પણ લાવી આપે.

પ૦—ટીક તેમ હશે; પણ કુશીલ સાધુઓ જેઓ તીર્થંકરના વચનની આશાતના કરે તેમને દીર્ઘ સંસાર થાય છે, તેમને થવાનાં ભવિષ્યના દુઃખો કેમ વતાવ્યાં નથી? उ०—एज अमे वतावुं, के जे शरीर शोभा विगेरे माटे कुशीलता सेवे छे, तेमने थवाना कइवा विपाक विगेरे सूचव्या तेवुं हितशिक्षातुं वचन गुरु पासे सांभळीने ते कुशीलीया साधुओ ते गुरुनेज कइवां वचन संभळावे छे. प०—त्यारे कुशीलीआ साधु झा माटे गुरु पासे सिद्धांत सांभळता हशे?

उ०—समनोज्ञ (लं.कमां संमत) वनीने मान मेळवी अमे जोवन गुजारीशुं, आवा हेतुथी सिद्धांतना गुढ रहस्यना प्रश्नाना खुलासा माटेज शब्द शाल्लादि (व्याकरण विगेरे) शाल्लो भणो छे.

अथवा आ उपायवडे लोकमां मानीता थइने अमे जीवीशुं, एटला माटेज केटलाक-दीक्षा लइने, पछवाडे कुशीलीया वने छे. अथवा समनोज्ञ ते प्रथम दीक्षा लेतां विचारे के अमे उष्टुक्त विहारी वनीने संयम जीवितवडे जीवीशुं, अने दीक्षा लइ पाछ-लथी मोहना उदयथी चारिव वरोवर न पाळे, तेओ गौरवत्रिक (ऋद्धि रस साता)ना कारणे अथवा तेमांथी. कोइपण एकना कारणे ज्ञानादिक मोक्षमार्गमां सारी रीते वर्तता नथी, तेम गुरुना उपदेशमां वर्तता नथी, अने जुदी जुदी जातनी इच्छाओथी गुद्द थइने चित्तमां वळता गौरवत्रिकमां ध्यान राखीने विषयोमां रक्त वनी इन्द्रियोने स्थिर करवा रूप जे तीर्थंकर विगेरेए पांच यमो [महा-व्रतो] वतावेला छे तेने वरोवर न पाळीने पोतानी मेळे पंडित मानी वनीने आचार्य विगेरेए वीतरागना शाल्ल प्रमाणे प्रेरणा कर्या छतां ते कुसाधुओ ते गुरुने कइवां वचन संभळावे छे. अने बोले छे के ‘आ विषयमा तमे शुं जाणो’

कारण के जेवीरीते सूत्रना अर्थने व्याकरणने गणितने अथवा निमित्तने-हुं जाणुं छुं. तेवी रीते बीजो कोण जाणो छे? आ

પ્રમાણે આચાર્ય વિગેરેને કુસાધુ કઢવાં વચન કહે છે.

અથવા ધર્મોપદેશક તીર્થંકર વિગેરે છે. તેમને પણ કઢવાં વચન કહે છે. તે બતાવે છે. કોઈ વચ્ચે તે સાધુ ભૂલ કરે, ત્યારે આચાર્ય ટપકો આપે ત્યારે કુસાધુ કહે, કે તીર્થંકર અમારું ગાળું કાપવાથી વધારે વીજું શું કહેનાર છે ? વિગેરે અનુચિત વચન બોલે છે. અને વિજ્ઞાના સ્વોટા મદના અવલેપથી મદાંધ બનીને શાસ્ત્ર રચનાર ગણધર ભગવંતોને પણ દૂષણ આપે છે. વઢી, આચાર્યોને દૂષણ આપે છે, ઇટહુંજ નહિ; પણ, વીજા સાધુઓને પણ કઢવાં મ્હેણાં સંયજાવે છે.

સીલમંતા ઉવસંતા સંઘાણ રોયમાણા અસીલા અણુવયમાણસ્સ વિહયા મંદસ્સ બાલયા (સૂ૦ ૧૮૯)

શીલ તે અઢાર હજાર ભેદવાળું છે, અથવા મહાવ્રતો પાલવાનું છે, તથા પાંચ હિન્દિયોનો જય કરવાનું છે. કષાયનો નિગ્રહ છે, ત્રણ શુભિ પાલવાની છે. ઇવું નિર્મલ શીલ પાલે તે શીલવંત છે, તથા કષાયને શાંત કરવાથી ઉપશાંત છે.

શંકા—શીલવાન ગ્રહણ કરવાથી ઉપશાંત તેમાં સમાઈ ગયા. ત્યારે ફરી કેમ કહ્યું ?

ઉત્તર—કષાયના નિગ્રહનું પ્રધાનપણું વતાવવા માટે, સમ્યક્રીતે જ્ઞેનાવઢે કહેવાય; તે સંઘ્યા અથવા પ્રજ્ઞા છે, તેના વઢે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં પરાક્રમ કરનારા આચાર્યો હોય; હજાં, કોઈ સાધુના નબળા માણ્યથી સદાચાર રહિત ઇ-આચાર્યો છે. ઇવી નિંદા કરનારા, અથવા પહવાઢે નિંદા કરનારા, અથવા મિથ્યા દ્રષ્ટિ વિગેરે બોલે કે તેઓ કુશીલ છે, ઇવું કહેતાં પાસતથા વિગેરેની આ-ચાર્યને સ્વોટાં વચન કહેવા રૂપ આ વીજી મૂર્ખતા છે.

ઇટલે, કુસાધુ પ્રથમ તો, પોતે સારા ચારિત્રથી રહિત છે, અને પોતે સારા ચારિત્ર પાલનાર હ્યુક વિહારી હત્તમ સાધુને નિંદે

હે. આ તેમની વીજી મૂર્ધતા છે. અથવા, જે શીલવન્તો છે તે ઉપશાંત છે. एवું વીજાए કહે છેતે, તે કુસાધુ વોલે કે “ ए वणो उपकार करना आचार्य विगैरेमां तमारा कहेवा मुजब क्यां शील अने उपशांतता हे ? ” આ પ્રમાણે વોલતા દુરાચારી સાધુની વીજી મૂર્ધતા થાય છે. પણ, વીજા કેટલાક સાધુઓ વીર્યાંતરાય કર્મના ઉદયથી જો કે, પોતે પુરુ ચારિત્ર ન પાલતા હોય; છતાં પણ વાંજા ઉત્તમ સાધુઓની પ્રશંસા કરતા રહીને પોતે પણ વીજાને સારા આચાર વતાવે છે. તે કહે છે:—

नियद्वमाणा वेगे आथारगोयर माद्वखंति, नाणढमट्टा दसणल्लसिणो (सू० १९०)

અશુભ કર્મના ઉદયથી સયમથી દૂર થાય, અથવા લિંગ મુક્તી દે, અર્થાત્ કેટલાક સાધુઓ મોહના ઉદયથી ચારિત્ર ન પાકી શકે, ત્યારે કોદે સધુનો વેષ મુક્તી દે, અથવા વેપ રાણે તો પણ પોતે સાધુનો જોવો આચાર હોય, તેવો લોકોને વતાવે છે. અને પોતાની નિંદા કરતા કહે છે, કે તેવો ઉત્તમ આચાર પાલવાને અમે સમર્થ નથી, આ કારણથી ચારિત્ર ન પાલયું, તેજ તેમની મૂર્ધતા છે. પણ વચન સાચું વોલવાથી વીજી મૂર્ધતા થતી નથી, તેઓ एवું खोटुं नथी बोलता, “ के अमे जे करीए छीए तेवोज अमारो आचार हे ” (પોતાની મૂલ કહુલ કરે છે.) વઠી આમ ન વોલે કે “ हवे आ दुःखम कालना अनुभावथी बळ विगैरे ओहुं भवार्थी मध्यम वर्तन एज कल्याणतुं कारण हे. हमणा उत्सर्गनो अवसर नथी (आहुं खोटुं न बोलें) कहुं हे के:—

“ नात्यायतं न शिथिलं, यथा युञ्जीत सारथिः । तथा भद्रं वहन्त्यश्वा, योगः सर्वत्र पूजितः ॥१॥ ”

ન જોરથી, ન ધીરે, एम સારો ઢાકનાર ઘોડા વિગેરેને ઢાકે તે ઢાકનારો ઢાહ્યો ગણાય, તથા ઘોડા પણ તે પ્રમાણે મધ્યમ ચાલે તો તે યોગ વધે માનનીય થાય છે. વઠી:—

જો જત્ય હોય મગ્ગો, ઓવાસં સી પરં અર્થિદંતો । ગંતું તત્યડચયંતો, દમ્પ પઢાળંતિ યોસેતિ
 જે જ્યાં ધાંચ્યો હોય તો તે વીજા અવકાશને ન જાણતો અને ત્યાં જવાને અસમર્થ હોવાથી પોતે પોતાની કુટેવને પળ પ્રધાન
 વતાવે છે. (આહું કુસાધુનું વર્તન છે, તે તેની વેવડી મૂર્ખતા છે.)

પ૦—તેઓ શામાટે આવા કુશીકનું સમર્થન કરતા હશે ? જ૦—સારા માઠાના વિવેકનું જે જ્ઞાન છે, તેનાથી તેઓ અપ્ર
 થયેલ છે, તથા સમ્યક્દર્શનથી દૂર રહી અસત્ (જોડું) અનુષ્ઠાન કરવા વહે પોતે નાશ પામેલા છે, અને શંકા ઉત્પન્ન કરાવીને તેઓ
 વીજાને સારા માર્ગથી અપ્ર કરે છે. વ્કી વીજા કેટલાક પોતે વાહ્ય ક્રિયા કરવા છતાં પણ (અંદરની શ્રદ્ધા વિના) પોતાના આત્માનું
 અહિત કરે છે, તે વતાવે છે.

નમમાણા વેગે જીવિયં ચિત્પરિણામંતિ પુટ્ટા વેગે નિયદ્દંતિ જીવિયસ્સેવ કારણા, નિવ્વહંતંપિ
 તેસિં દુન્નિવ્વહંતં ભવદ્, વાલવયણિજ્ઞા હુ તે નરા પુણો પુણા જાદં પકપિંપિતિ અહે સંભવંતા
 વિદ્વાયમાણા અહમંસીતિ વિઠક્કસે ઉદાસોણે ફરુસં વયંતિ પલિયં પકથે અદુવા પકથો અ-

તહેહિં તં વા મેહાવો જાણિજ્ઞા ધમ્મં (સૂ૦ ૧૧૧)

તે કુસાધુઓ આચાર્ય વિગેરેને શ્રુત જ્ઞાન મેળવવા માટે દ્રવ્યથી દેશવા માત્ર જ્ઞાન વિગેરેના ભાવ વિનય શિવાય નમવા છતાં
 પણ, તેઓમાંના કેટલાક અશુભ કર્મના ઉદયથી સંયય જીવિતને વિરાધે છે. અર્થાત્ ઉત્તમ ચારિત્રથી આત્માને દૂર રાખે છે. વ્કી

બીજું શું છે ? તે કહે છે:—ચારિત્રમાં અસ્થિર મતિવાળા ત્રણ ગૌરવના વન્ધ્યાયત્તાં વંની પરીષદોથી ફરસાતાં સંયમ અથવા સાધુ વેપથી તેઓ દુર થાય છે. પ૦—શા માટે ?

ઉ૦—અસંયમ નામના બીજિતના નિષ્કિત્તર્થાન્ન અર્થાત્ દ્રવે, અમે સુરેથી સંસારમાં બીવીશું, એમ વીચારીને સાવધ અનુષ્ઠાન કરીને સંયમથી દુર થાય છે, તેવા બીવીશું શું થાય છે ? તે કહે છે. તે કુસાધુઓ ઘરાસથી નીકળ્યા છતાં જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રના મૂલ ઉત્તર ગુણમાં કંઈ પણ રવામી આવવાથી તેને દીક્ષા પાલથી મુરકેલ થાય છે, તેવા અષ્ટ સાધુઓમાં જે થાય; તે કહે છે (હુ અવ્યય હેતુના અર્થમાં છે.) જેથી અસમ્યગ્અનુષ્ઠાનથી દીક્ષા હાંડેલા સાધુ વાલ હુલ્લિવાળા જે સામાન્ય પુરુષાં છે, તેમનાથી પણ નિંદાય છે. (જ્યાં હોય; ત્યાં તિરસ્કાર પામે છે.)

વલી, તેઓ સંયમ મુકવાથી કુવાના અરહદના ન્યાયે વારંવાર નવી જાતિ [જન્મ] મેલે છે.

પ૦—તેઓ કેવા છે ? ઉ૦—અધ:સંયમ સ્થાનમાં વચ્ચે રહેલા હોય; અથવા અવિદ્યાથી નીચે [કુમાર્ગે]. વર્તતા હોય; છતાં પોતે પોતાને વિદ્વાન માનતા લગુતાથી આત્માને ડંચે ચઢાવે છે. (પોતાને હાથે પોતાની સ્તુતિ કરે છે.) વલી, પોતે થોડું મળેલાં હોય; તોપણ, માનથી ડંચો વનીને રસ અને સાતા ગૌરવની બહુલતાથી માને છે. કે, હું બહુશ્રુત છું, અને આચાર્ય જે જાણે છે તે મેં તત્વને થોડાજ કાલમાં જાણી લીધું છે. એવું માનીને આત્માને અહંકારી બનાવે છે.

તે આત્મચ્છલાયાથીજ સંતોષ પામતો નથી; પણ, વીજા ઉત્તમ સાધુઓની નિંદા કરે છે તે વતાવે છે.

ઉદાસીન તે રાગદ્વેષ રહિત મધ્યસ્થ સાધુઓ ઘણું મળેલા હોવાથી જ્ઞાત હોય છે, તેવા આચાર્ય વિગેરે જ્યારે તે સાધુની મૂલ

પહે, ત્યારે કહે તો, તેમની પળ નિંદા કરે છે અને બોલે છે કે, તમે તો, પ્રથમ કૃત્ય અકૃત્યને જાણો, અને પછી બીજાને ઉપદેશ આપજો. વળી તે કહ્યું બોલે છે તે સૂત્ર વહે વતાવે છે. ‘પલ્લિયં’ અનુષ્ઠાન છે તેના વહે તુળ દ્વારા વિગેરેથી બોલે, (તું આ તળસલા જેવો છે.) અથવા કુંડ, મંડ, વિગેરે ગુણોથી અથવા સુત્વના વિકાર વગેરેથી કુલ્લેષ્ટા કરીને ગુરુનું અપમાન કરે, તથા સ્વોદાં આલ્લ ચઢાવીને ગુરુનો તિરસ્કાર કરે. હવે સમાપ્ત કરતાં કહે છે, તે વાલ્ય અવાલ્ય અથવા શ્રુત ચારિત્ર નામનો ધર્મ ઉત્તમ સાધુ જે ગુરુ આજ્ઞામાં રહેલ હોય તે સારી રીતે જાણે.

અને જે અસમ્યવાદમાં વાલ સાધુ વર્તેતો હોય તો ગુરુ વિગેરે એ તેને શિલ્લામળ આપવો તે વતાવે છે.

અહમ્મટ્ટી તુમંસિ નામ વાલે આરંભટ્ટી અણુવચમાળે હળ પાળે વાયમાળે હળઓ યાવિ સમણુજાયમાળે, ઘોરે ધમ્મે, ઉદ્દીરિણ ઉવેહહ પં અણાળાણ, એસ વિસન્ને વિચદે વિયાહિણ તિવેમિ (સૂ. ૧૧૩)

અર્થ જનેને હોય, તે અર્થો અને તે અધર્મનો અર્થો તે અધર્મીયો છે, યવા અધર્મીયોને પણ શીલ્લામળ દેવાય છે,

પ૦—તે અધર્મીયો કેવી રીતે છે, ? હ૦—તે વાલ છે. પ૦—શા માટે વાલ છે ? હ૦—સાવચ્ચ આરંભમાં વર્તે છે.

પ૦—કેવી રીતે આરંભમાં વર્તે છે ? હ૦—પ્રાણીઓને દુઃસ્વ દેવાસ્વ વાદોને બોલતો આ પ્રમાણે કહે છે. ‘જીવો ને હળો’ એ પ્રમાણે બીજા પાસે હળાવી અને હળતાને અનુમોદતો ત્રણ ગૌરવથી વચ્ચાયલો રાંધવા રાંધાવવાની ક્રિયામાં પ્રવર્તેલા ગૃહસ્થીઓ આગલ તેમના પિહ્નનો વાંછક વનીને આ પ્રમાણે કહે છે.

‘આમાં શું દોષ છે! કારણકે શરીર વિના ધર્મ વની શકે નહીં; માટે ધર્મના આધારરૂપ શરીરને યત્નાથી પાળવું જોઈએ’ કહ્યું છે કે. શરીર ધર્મસંયુક્ત, રક્ષણીય પ્રયત્નતઃ । શરીરાજ્ઞાયતે ધર્મો, યથા વીજાતસદંકુરઃ ॥ ૧ ॥

ધર્મથી જોડાયેલું શરીર પ્રયત્નથી વચાવવું, કારણકે જેમ વીજ હોય, તો સારો અંકુરો થાય, તેમ શરીર (સાર) હોય, તો ધર્મ થાય છે, (ત્યારે આચાર્ય તેને શીસ્વામણ - આપે કે હે ભવ્ય !) તું શા માટે એવું વાંછે છે ? -

સાંભલ ! ધર્મ છે, તે ઘોર ભયાનક છે, કારણ કે વધા આશ્રવોનો તેમાં નિરોધ છે, અને તેથી તે દુરનુચર છે, એવું તીર્થંકર વિનેરેષ્ હરીરિત (કહેલું) છે, તેવા અધ્યવસાયવાળો તું વન, અને એવા હત્તમ સંયમ અનુષ્ઠાનની અવગણના જે કરે છે (જે વાક્યની ચોમા માટે છે) અને સાવચ્ચ અનુષ્ઠાન કરે, તે તીર્થંકર ગણધરના હપદેશથી વહાર જઈ સ્વેચ્છાથી વર્તે છે.

પ૦—કોણ એવો હોય ? હ૦—ઉપર વતાવેલો અધર્મથી વાલં આરંભનો અર્થી વનીને પ્રાણીઓનો યાત કરે, કરાવે દુર્ણનારને અનુમોદનારો ધર્મની અવગણના કરનારો, તથા કામ ભોગમાં સ્વેદ પામેલો (કામાંધ) વિવિધ પ્રકારે તર્દ (હિંસા) કરનારો (તર્દ ધા-તુનો અર્થ હિંસા છે) અથવા સયમમાં પ્રતિકૂલ તે વિતર્દ છે. એવા સ્વરૂપવાળો વાલં સાધુ જિનેશ્વરે કહેલો છે. એવું સુધર્મસ્વામી પોતાના શિષ્યોને કહે છે. કે તું મેધાવી છે. માટે ધર્મને જાણ, વળી હવે પછીનું પણ હું કહું છું; તે વતાવે છે.

કિમપોણ ભો ! જપોણ કરિસ્સામિતિ મન્નામાણે એવં એગે વડત્તા માયરં પિયરં હિચ્ચા નાયઓ
યપરિગહં વીરાયમાણા સમુદ્દાણ અવિહિંસા સુવચા દંતા પસંસં દીપો ઉપ્પહણ પહિવયમાણો

વસદા કાચરા જાણા લૂસગા ભવંતિ અહમેગેસિં સિલોષ પાવણ ભવહ, સે સમણો ભવિત્તા
વિઠ્ઠભતે ૨ પાસહેગે સમન્નાગણ્હિં સહ અસમન્નાગણ નમમાણેહિં અનમમાણે વિરણ્હિં અવિ-
રણ દંવિણ્હિં અદવિણ અભિસમિચ્છા પંહિણ મેહાવી નિદ્ધિયદ્ધ વીરે આગમેણં સયા પરિક્રમિ-
જ્ઞાસિ ત્તિવેમિ (સુ૦ ૧૧૩) इति धूनाध्ययने चतुर्थ उद्देशकः ॥ ૬-૪ ॥

કેટલાક સાધુઓ તત્ત્વ સમજીને સમ્યક્ જ્ઞાનથી તૈયાર થઈ વીર માફક વર્તતા પાછલ્લથી માણીની હિંસા કરનારા થાય છે.
પ૦—તે કેવી રીતે તૈયાર થયેલ હતા ? જ૦—તે વિચારે છે કે હે ભાઈ! મારે આ સ્વાર્થમાં તત્પર ણ્વા માતા પિતા પુત્ર કલત્ર
(સ્ત્રી) વિગેરે જેઓ પરમાર્થ દ્રષ્ટિ જોતાં અનર્થ રૂપ છે. તેમની જોડે હું શું કરીશ ? કારણ કે તેઓ મારું કાંઈપણ કાર્ય કરવું કે
રોગ દૂર કરવામાં સમર્થ નથી, તેથી તેનાવડે હું શું કરીશ ? એમ જાણીને દીક્ષા લે છે. અથવા કોઈ દીક્ષા લેનારને કોઈપણ કલુ. કે
હે ભાઈ ! રેતીના કોઠીઆ સ્વાવાજેવી નિઃસાર દીક્ષા લેવા વડે શું કરીશ ? પણ પૂર્વના માગ્યે મલ્લેલું ભોજન વિગેરે (સુલેથી) ભોગવ
એમ કહેતાં તે દીક્ષા લેનાર ચૈરાગ્યથી રંગાયલો હોવાથી બોલે, કે હે વન્ધો ! હું આ ભોજન વિગેરેથી હવે શું કરીશ ? મેં આ સં-
સારમાં ભમતાં અનેકવાર ભોગવ્યું, તો પણ તુલિ ન થઈ, તો હમણાં આ ભવમાં શું થવાનું છે ? એ પ્રમાણે વિચારતા કેટલાક પુરુષો
સંસાર સ્વભાવને જાણનારા દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈને માવાપ તથા વીજાં સગાંને તથા ધન ધાન્ય હિરણ્ય વે પગવાળાં દાસ દાસી તથા
ચાર પગવાળાં પશુ વિગેરેને હોડવામાં (સિંહ માફક) વીર માફક આચરણ કરનારા વતીને યોગ્ય રીતે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં તત્પર

થયેલા હોય છે, અને હિંસા ત્યાગી વિહિંસ [દયાહુ] તથા શોભન વ્રત ધારણ કરીને સુવ્રત વનેલા છે, તથા ઇન્દ્રિયો દમીને દાંત છે, આતું નિર્મલ વર્તન કરનારા છે. આના સંબંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે છે:—

સમણા મયિસ્સામો અણગારા અર્કિચણા અણુતા અપસૂયા અવિહિંસગા સુવ્વયા દંતા પરદત્તમોઢણો પાવં કર્મમં ન કરેસ્સામો સમુદ્દાણ ॥

અમે આગાર (ધર) રહિત અણગાર થઈશું; તેમ, અર્કિચન અણુત્ર અપસૂત (સ્ત્રી વિનાના) દયાહુ સારા વ્રતવાહ, ઇન્દ્રિ દમન કરનારા ગોચરીથી નિર્વાહ કરનારા વનીને પાપ કર્મ નહીં કરશું. એમ જાણીને દીક્ષા છે છે. [સુગમ સૂત્ર હોવાથી ટીકા નથી.] આ પ્રમાણે પ્રથમ સિંહ જેવા વની દીક્ષા છે છે, અને પછી દીન (રાંક) ચીયાલીયા જેવા વિહાર કરવામાં ઢીલા વનીને ત્યાગેલા મોગોને પાછા ગ્રહણ કરી પતિત થયેલાને તું જો. પ્રથમ તેઓ દીક્ષા છે છે, અને પછી પાપના હૃદયથી દીક્ષા સુકી દે છે. [ગુરુણ પોતાના શિષ્યને સ્થિર કરવા શિથિલતાનો આવો દૃષ્ટાંત આપેલ છે.

પ૦—તેઓ જ્ઞા માટે દીન થાય છે ? હ૦—તેઓ ઇન્દ્રિયોના વિષયો તથા કષાયોથી પરવશ થવાથી વશાંત છે, તેવા શિથિ-લને કર્મનો બંધ થાય છે. તે કહે છે:—

સોઢંદિયવસદ્દેણં મંતે ! કદ્દ કમ્મ પગઢીઓ વંધદ્ ? ગોયમા ! આહઅવજ્ઞાઓ સત્ત કમ્મપગઢીઓ જાવ અણુપરિઅદ્દ, કોહ વસદ્દેણં મંતે ! જીવે એવં તં ચેવ ॥

ગૌતમનો પ્રશ્ન—હે મગવન્ ! કાનને વશ થઈને જીવ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિઓ વાંધે ? હ૦—આયુ હોડીને સાત. પ૦—ક્રોધને વશ થઈને કેટલી ? હ૦—એક પ્રમાણે. આ પ્રમાણે માન વિગેરેમાં પણ સમજવું, વહી તે ઢીલા સાધુઓ પરીસહ હપસર્ગ આવતાં

કાતર વને છે, અથવા વિષયના રસીઆ કાતર (વીકળ) વને છે.

પ૦—તેઓ કોણ છે ? અને શું કરે છે ? હ૦—તેઓ ઢીલા મનવાલા વનીને વ્રતોના વિંધંસક વને છે, આહું અઢાર હજાર શીલાંગવાહું બ્રહ્મચર્ય કોણ ધારી શકે ! આહું વિચારીને દ્રવ્ય લિંગ અથવા ભાવલિંગ ત્યજીને જીવોના વિરાધક વને છે, તે લિંગ ત્યજેલાનું પછી શું થાય છે તે કહે છે. (અર્થ પછી છે) કેટલાક વ્રત લઈને ભાંગી નાંહે છે, તેમને (પાપના હૃદયથી) વચ્ચે અંતર્મુહુર્તમાંજ મરણ આવે છે, કેટલાકની પાપરૂપ નિંદા થાય છે, પોતાના સાધુ કે વીજા સાધુઓમાં તેની અપકીર્તિ થાય છે, તે કહે છે, તે આ પતિત સાધુ મસાપના લાકડા જેવો મોગનો અખિલાષી દીક્ષા છે છે, અને સુકી દે છે માટે તેનો વિશ્વાસ ન કરવો કારણકે તેને અકર્તવ્યનું માન નથી ? કહું છે કે:—

પરલોક વિરુદ્ધાનિ, કુર્વણં દૂરતસ્વજેત્ ॥ આત્માનં યો ન સધતે, સોઽન્યસ્મૈ સ્યાત્ કથં હિતઃ ॥૧॥

જે પરલોક વિરુદ્ધ અકૃત્ય કરે છે, તેને દૂરથી ત્યજવો, જે આત્માને ચારિત્રમાં સ્થિર નથી રાखतो, તે વીજાને હિતકારક કેવી રીતે થાય ? વિગેરે સમજવું.

અથવા સૂત્ર વઢેજ તેની અફલાષા વતાવવા કહે છે, તે આ સાધુ વનીને વિવિધ રીતે ભમતો સાધુપણથી ખૂટ થયેલો છે. વીપ્સા વઢે અત્યંત જુગુપ્સા (નિંદા) વતાવે છે. વલી, (શુર શિષ્યને કહે છે.) તમે જુઓ. કર્મની પ્રવલતા કેવી છે ? કે, જેમતું નશીબ ફુટેલું છે, તેવા હજુતવિહારી (હત્તમ સાધુ) સાથે રહેવા હતાં પણ, હજુ તેઓ શિથિલ વિહાર વની રહ્યા છે, તથા સંયમ અનુષ્ઠાન વઢે વિનયશીલ વનેલા સાથે રહીને તેઓ નિર્દય વનેલા પાપ અનુષ્ઠાન કરનારા છે, તથા વિરત સાથે અચિરત, દ્રવ્ય, મૂત સાથે

અદ્રવ્ય મૂલ પાપનાં કલંકથી અંકિત થનાથી એવા ઉત્તમ સાધુઓ સાથે વસતાં પળ સુખરતા નથી. (અર્થાત્ જગત્માં સારા સાધુઓ નજરે જોવા હતાં પળ, ઢીલા સાધુ સુખરતા નથી) આવા ઢીલા સાધુને જાણીને શું કરવું? તે કહે છે:—હે સાધુ! તું પંદિત છે, જ્ઞાતા જ્ઞેય છે, મર્યાદામાં રહેલ મેધાવી છે, વિષય સુખની તૃષ્ણા તે દૂર કરી છે, તથા તું વીર હોવાથી કર્મ વિદારણ કરવામાં શક્તિવાન છે, તેથી સર્વજ્ઞપણીત ઉપદેશના અનુસારે સર્વદા સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તજો. આ પ્રમાણે સુધર્મસ્થિતિ કહે છે:—

મૂલ અધ્યયનનો ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

મૂલ અધ્યયન પંચમ ઉદ્દેશો.

ચોથો કઢીને પાંચમો કહે છે. તેનો આ સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં કર્મ દૂર કરવા ત્રણ ગૌરવ છોડવાનું વતાવ્યું; અને તે કર્મ વિધૂનન ઉપસર્ગ વિધૂનન વિના સંપૂર્ણ ભાવને અનુભવતું નથી, તથા સત્કાર પુરસ્કારરૂપ સન્માનના વિધૂનન વિના ગૌરવ ત્રિકની વિધૂનના સંપૂર્ણતાને ન પામે; એથી ઉપસર્ગ સન્માનને વિધૂનન કરવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. આ સંબંધે—આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે. અસ્ત્વલિતાદિ ગુણ યુક્ત ઉચ્ચારવું તે કહે છે:—

સે ગિહેસુ વા ગિહંતરેસુ વા ગામેસુ વા ગામંતરેસુ વા નગરેસુ વા નગરંતરેસુ વા જળવયેસુ વા જળવયંતરેસુ વા ગામનયરંતરે વા ગામજળવયંતરે વા નગરજળવયંતરે વા સંતેગદ્યા

जणा लूसगा भवंति अदुवा फासा फुसंति ते फासे पुढे वीरो अहियासए, ओए समिय-
दंसणे, दयं लोगस्स जाणिता पार्इणं पड्डीणं दाहिणं उदीणं आइक्खे, विभए किट्ठे वेयवी, से
उट्ठिएसु वा अणुट्ठिएसु वा सुस्सुसमाणंस्स पवेयए संतिं विरइं उवम्ममं निवाणं सोयं अज-
वियं मइवियं लाघवियं अणइवत्तियं सर्वेसिं पाणाणं सर्वेसिं भूयाणं सर्वेसिं सत्ताणं सर्वेसिं

जोवाणं अणुवीइ भिक्खु धम्ममाइक्खिज्जा (सु० १९४)

ते पंडित मेधावी निष्ठित अर्थवाळो वीर साधु सदा सर्वज्ञ प्रणीत उपदेश प्रमाणे वर्तनारां गौरवत्रिकथी अप्रतिबद्ध निर्मम नि-
र्विकचन निराश एकाकी विहारपणे [जीनकल्पी जेवो] गाम गाम विचरतो क्षुद्र तीर्थच नर, देवे करेला उपसर्ग परिसहोथी दुःखना
स्पर्शो भोगवतो छतां निर्जरानो अर्थी वनीने सारी रीते सहन करे.

प्र०—कइ जग्याए तेने तेवा परिसह उपसर्गो दुःख दे ? ते कहे छे. आहार विगेरे माटे घरमां जातां (उंच नीच मध्यम जा-
तिनां घरो होय माटे बहु वचन सूत्रमां छे) तथा घरोना वचमां जातां तथा (बुद्धि विगेरे गुणोने स्वाह जाय ते गाम) गाममां गामां-
तरमां तथा कर विनानां नगरोमां अथवा अंतराळे जातां याय छे, तथा ज्यां लोकोने रहेवानां स्थान ते जनपद छे, ते अवति

(માલવો) વિગેરે છે, તે દેશો સાધુને વિહાર યોગ્ય ૨૫ દેશ છે (તે આર્ય દેશ છે વાકીના ૩૧૯૭૪ અનાર્ય છે.) નીચે ટીપ્પણમાં વીજા સૂત્રનો* પાઠ મુખ્યો છે.

તે સમયે સાધુઓને વિચરવા યોગ્ય ક્ષેત્રની વન્ધાયલી હદ નીચે પ્રમાણે હતી.

પૂર્વ દિશામાં સાધુ સાધ્વીને મગધ દેશ સુધી વિચરવું કલ્પે, દક્ષિણમાં કોશંચી, પશ્ચિમમાં યુળા દેશ સુધી અને ઉત્તરમાં જાવ કુળાલા દેશ સુધી આર્ય ક્ષેત્ર છે, તેની વહાર જવું સાધુ સાધ્વીને ન કલ્પે, ઉપર વતાવેલ હદમાં આર્ય ભૂમિમાં ૨૫॥ દેશ છે, તે જિનેશ્વરે ધર્મ ક્ષેત્ર તરિકે વર્ણવ્યા છે.

તે દેશોની વચમાંના ભાગમાં સાધુ વિચરે, અથવા ગામ નગરના અંતરાલે અથવા ગામ દેશના વચમાં તેજ પ્રમાણે નગર દેશના વચમાં અથવા ઉદ્યાનમાં અથવા તેના આંતરે વિચરતાં અથવા જતાં આવતાં અથવા તે મિશ્રુને ગામ વિગેરેમાં રહેતાં કાયોત્સર્ગ વિગેરે કરતાં કેટલાક પાપરૂપ કાલાશયી મલિન અંતઃકરણવાલા જે માણસો લૂપક (હિંસક) હોય; તે સાધુને દુઃખ દે છે. (ચાર ગતિમાં ભમતા જીવોમાં) સાધુને નારકી દુઃખ દેવાને અશક્ત છે. તિર્યંચ અને દેવતાનો ઉપસર્ગ કોહકજ વાર થાય; તેથી મનુષ્યોથીજ પ્રાયે સાધુને ઉપસર્ગ થાય છે. માટે, જન [માણસ] શબ્દ લીધો છે. અથવા, જેઓ જન્મે; તે જન છે, અને તેથી જન શબ્દનો અર્થ તિ-

*પુરુષિલ્લમેણં કપ્પહ નિર્ગંથીણ વા નિર્ગંથીણ વા જાવ મગહાઓ ઇત્તપ્પ, દક્ષિણેણં કપ્પહ નિર્ગંથીણ વા નિર્ગંથીણ વા જાવ કોસંવીથો ઇત્તપ્પ, પશ્ચિલ્લમેણં જાવ ધૂળાવિસથો, ઉત્તરેણં જાવ કુળાલાવિસથો, તાવ આરિપ્પ ચિત્તે, નો કપ્પહ હત્તો વહિતિ અસ્યાં ચ આર્યમિક્રાયાં સાધર્થપશ્ચવિશતિર્જનપદા વર્મકેન્નાપ્યહદિમ્મરુકાનિ ॥

तिर्यच नर, अने अमर लीधो छे. एटले, साधुओने विहार विगेरेमां आ तणे अनुकूल तथा प्रतिकूल एक अथवा वन्ने प्रकारे उपसर्ग करे छे, तेमां देवताना उपसर्ग चार प्रकारना छे. (१) हास्यथी. (२) द्वेषथी. (३) विमर्शथी. (४) प्रथक् विमात्रथी छे. तेमां प्रथमतो क्रीडामां तत्पर कोइ व्यंतर देव हास्यथीज विविध उपसर्गोने करे. जेमके—भिक्षा माटे आवेला नाना साधुओए भिक्षाना लाभने माटे पल्ल विफट तर्पण विगेरेथी याचता व्यंतरने मळ्या. पछी, भिक्षा प्राप्त थ्या पछी तेणे ते चीजो मागी; तेथी, ते व्यंतरने खुशी करवा कयांयथी ते चीज लावीने तेमणे आपी. ते व्यंतरे पण क्रीडामांज ते नाना साधुओ क्षीवा माफक वनव्या.

[२] द्वेषथी भगवान महावीरने महा महिनामां खरी ठंडमां तापसीनुं रुप धारीने व्यंतरीए पोताना चोटलामां झाडनी छालनुं वल्ल पाणीथी भींजावीने तेना वडे पाणीनो ठंडो छंटकाव कयो. [३] विमर्शथी आ साधु धर्ममां दृढ छे के नहि ? ते जोवा अनुकूल प्रतिकूल उपसर्गोथी परीक्षा करे ते बतावे छे. जेमके—संवित्र साधुनी भक्त बनेली कोइ व्यंतरीए स्त्रीनो वेष धारीने उज्जद देव-लमां बेटेला साधुने अनुकूल उपसर्गोथी चलायमान करवा थारुं पण ते चलायमान न थकाथी आ दृढ धर्मी छे. एम जाणीने भक्तिथी वांजा. (४) जुदी जुदी रीते हास्यथी, द्वेषथी के, विमर्शथी कोइपण एकथी परिक्षा करे. जेमके—भगवान महावीरने संगम नामना एकज देवताए विमर्शथी शरु कयो, अने द्वेषथी परिषद पुरा कयो. एटले, आ उपसर्गमां प्रारंभ अने अंत जुदी जुदी रीते थाय छे. माणसथी पण साधुने चार प्रकारे उपसर्ग थाय छे. [१] हास्यथी (२) द्वेषथी, [३] विमर्शथी, (४) कुशीलताना सेवन माटे. तेमां हास्यथी देवसेनागणीकाये नाना युवक साधुने कुमाणे दोरवा सताव्यो; त्यारे साधुए दांडाथी ताडना करी, वेर्याए राजा पासे फरीयादी करी. नाना साधुने राजाए बोलाव्यो. युवके श्रीगृहनां दृष्टांतथी समजाव्यो. के हे राजन् ! तारो खजानो छुंटे तो तुं

શું કરે ? ઉત્તર—શિક્ષા કરું. સાધુએ કહું કે:—તેવી રીતે મેં યળી સમજાવી કે, સાધુઓનું ધન નિર્મલ થીલ છે. માટે, તે દૂર થા. પણ, તેણે કોઈ રીતે ન માન્યું. માટે, જરા શિક્ષા કરવી પડી છે. (૨) દ્વેષથી સોમર્થતિ સસરાએ ગજસુકુમારને માથા ઉપર વલ્લતા અંગારા મર્યા. [૩] વિમર્શથી ચાળાકય મંત્રીની મેરણાથી ચંદ્રશૂસ રાજાએ ધર્મની પરીક્ષા કરવા પોતાની રાણાઓ પાસે ધર્મ સંમલ્લાવતા સાધુને ઉપસર્ગ કરાવ્યો. સાધુએ પણ વીજો કોઈ ઉપાય હેવડ સુધી ન જોવાથી થોડી તાઢનાર્થા દૂર કરી, રાણીઓએ ફરીયાદ કરી. સાધુએ રાજના મંડારનો દાસલો આપી રાજાને પતિવોધ્યો. [૪] કોઈ દુરાચાર માટે પ્રાર્થના કરે. જેમકે—ઈર્ષ્યાલુ શેઠના ઘરમાં ધળીના અભાવમા કોઈ પણ સંજોગોથી ત્યાં એક સાધુ રાત રહ્યાં. તેમને ચાર જુવાન સ્ત્રીઓ ધળીના અભાવે વારાફરતી તેમને આસી રાત પજવ્યા; પણ દરેક પહોરમાં તે ન લોમાતાં મેરુ પર્વત માફક નિશ્ચલ રહ્યાં તિર્યંચના પણ મય, દ્વેષ, આહાર અને વાલ્કરક્ષણના માટે ચાર પ્રકારેજ ઉપસર્ગ છે. (૧) મયથી સાપ વિગેરે ચમકીને કરડે છે. દ્વેષથી મગવાન મહાવીરને ચંડકોથી ઉપસર્ગ કર્યો. આહારમાટે સિંહ વાવ વિગેરે મારે છે. અને અપત્ય રક્ષણ માટે કાકી [ ] વિગેરે પીડે છે.

ઉપર વતાવ્યા પ્રમાણે ઉપસર્ગ કરવાથી (ઉપર વતાવેલા અર્થ પ્રમાણે જનો સાધુઓના લ્હાક (દુઃખ દેનારા) છે.

અથવા તેવા તેવા ગામ વિગેરે સ્થાનમાં જતાં દુઃસ્વના સ્પર્શો આત્માને પીડનારા થાય છે. તે ચાર પ્રકારના છે. જેમકે આંત્રમાં કણુ વિગેરે પઢવાથી ઘટ્નતા થાય છે. અને મમેલની મૂર્છા વિગેરેથી પતનતા [પઢવું] થાય છે. વાધુ વિગેરેથી સ્તંભનતા (રોકાણ) થાય છે અને તાલવા વિગેરેમાં અંશુલી વિગેરે ઘાલવાથી રૂલેષણતા ( ) થાય છે.

અથવા વાત પિત્તરૂલેષ્મ વિગેરેના ક્ષોમથી કઢવા સ્પર્શો થાય છે. અથવા નિર્લિક્ષનપણાથી તૂળ સ્પર્શો ઢાંસ મચ્છર તથા ઢંડ

તાપ વિગેરેના પીઢારૂપ સ્પર્શો કોઈ વચ્ચત યાય છે.

તેવા કોઈ પળ પરીસહો આવે તો તેના દુઃખના સ્પર્શોથી સાધુ પોતે ધીર બનીને સહન કરે, મનમાં ચિંતવે, કે આથી પળ વધારે દુઃખો નારકી વિગેરેમાં કર્મના અવંધ્યપણાથી બાંધેલાં હૃદયમાં આવતાં પહીં પળ મોગવવાનાં રહેશે, માટે હમણાંજ મોગવવાં ટીક છે, એમ વિચારી સહે.

કેવો મુનિ સહન કરે ? હ૦—કહે છે. અથવા ઉપર બતાવેલ સાધુ પોતાના ઉત્તમ ગુણોથી પરીસહો સહીને પોતાનોજ રક્ષક છે. એમ નહીં પણ સુબોધ વડે બીજાઓનો પણ રક્ષક છે. તે બતાવે છે. ‘ઓજઃ’ એકલો રાગ વિગેરેથી રહિત સારી રીતે દર્શનને પામેલો તે સમિત દર્શન છે અથવા સમ્યગ્દૃષ્ટિ છે, અથવા ઉપશમને પામેલા દર્શનવાલો, અર્થાત્ દૃષ્ટિ તે જ્ઞાન છે. તે સમિત દર્શન છે. ઉપશાંતિ અધ્યવસાયવાલો જાણવો.

અથવા સમતાને પામેલા દર્શનવાલો અર્થ દૃષ્ટિ લેતાં સમદૃષ્ટિ જાણવો પડેલે એના ઉત્તમ ગુણોને ધારણ કરનાર સાધુ પરીસ-હોને સહે અથવા (પહીના ક્રીયાપદ સાથે સંબન્ધ લેતાં) તે ધર્મને કહે.

પ૦—શું આલંબન લઈને ? હ૦—કહે છે. તે જંતુલોક (ઝીવમાત્ર) ઉપર દ્રવ્યથી દયા જાણીને ધર્મ કહે. [કે એ જીવો કોઈ-પણ રીતે તરો] ક્ષેત્રથી પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ, ઉત્તર તથા બીજી પળ દીશાના વિમાનોમાં (વધી જમ્યાણ) જોઈને સર્વત્ર દયા કરતો તે સાધુ ધર્મ ઉપદેશ કરે છે. કાલથી આવી જીંદગી સુધી દયા પાઠે છે. માવથી રાગદ્વેષ ત્યાગીને મધ્યસ્થ પળે ધર્મ કહે છે, પ૦—કેવી રીતે કહે ? હ૦—વધા જીવો દુઃખના દ્વેષી સુખના ચાહનાર પોતાના આત્માની માફક સદા જાણી છેવા કહું છે કે.

ન તત્પરસ્ય સંદધ્યાત્, પતિહૂલં યદાત્મનઃ ॥ ૧૫ સદ્ગ્રાહિકો ધર્મઃ, કામાદન્યઃ પ્રવર્તેતે ॥૧૬॥

જે પોતાને ગમતું નથી, તેવું વીજાને ન કરવું. ૧૫ સંગ્રાહિક (સાર રૂપ) ધર્મ છે તે કામ (इच्छाઓ)થી જુદો પ્રવર્તે છે. (પોતે દુઃખ ભોગવીને પણ બોજાને સુખ આપવું) વિગેરે છે. તે પ્રમાણે ધર્મને કહેતાં પોતે પણ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવના મેદોવહે અથવા આક્ષેપणी વિગેરે ચાર પ્રકારની કથાઓ વહે પોતે. પણ જીવ હિંસા જુદ ચોરી કુસંગ પરિગ્રહ અને રાત્રી ભોજન વિગેરે અકાર્યથી દૂર રહી ધર્મ પાલે. અથવા આ પુરુષ કોણ છે ? કયા દેવને માને છે ? તેનો અભિપ્રાય કેવા છે ? અથવા અભિપ્રાય વિનાનો છે ? પૂરું બધું વિચારીને સાંખ્યનારની યોગ્યતા પ્રમાણે વ્રતો તથા સંયમ અનુષ્ઠાનનું ફલ વતાવે.

પ્ર૦—આવો ધર્મ કોણ કહે ? ૩૦—વેદ [જેન આગમ] જાણનારો હોય તે. આ સંવંધમાં નાગાર્જુનીયા આ પ્રમાણે કહે છે. જે સ્વછ સમણે વહુસુદ્ધ વજ્રાગમે આહરણહેતુકસલે ધમ્મકહાલદ્વિસમ્પન્ને સ્વેતં કાલં પુરિસં સમાસજ્ઞ કેડ્યં પુરિસે કં વા દરિસણમભિસમ્પન્નો ? ૧૦ ગુણજાદૃષ્ટ પશૂ ધમ્મસ આય વિત્ત ૧ ॥

જે નિશ્ચયે સાધુ વહુશ્રુત આગમનો જાણ દૃષ્ટાંત હેતુ વતાવવામાં કુશલ ધર્મ કથાની લલિતવાલો ક્ષેત્રકાલ પુરુષ ૧ વધાનો વિચાર કરે કે આ પુરુષ કોણ છે. તેનું મંતવ્ય શું છે. ૧ પ્રમાણે ગુણોની જાતિ ૧ યુક્ત હોય તેજ ધર્મ કહેવાને સમર્થ છે.

પ્ર૦—તે કેવા નિમિત્તોમાં ધર્મ કહે ? ૩૦—તે આગમનો જાણ પોતાના તથા વીજા.મતના શ્રિદ્ધાંતને જાણનારો. ભાવડત્યાન વહે ઉઠેલા સાધુઓમાં ધર્મ કહે. (વા શબ્દનો સંવંધ વીજા પક્ષનો પ્રકાશ કરે છે.) ૧૮૬ પાર્શ્વનાથ. યગવાનના મોક્ષ ગયા પછી પણ તેમના સાધુઓ તે સમયના રિવાજ પ્રમાણે ચાર મહાવ્રત પાલતા વિચરે, તેમને સમય વદલાતાં મહાવીર પ્રશ્નના શાસનમાં રહેલ ગણ-

ધરો પાંચ મહાવ્રતનો ધર્મ વતાવે. (જેમ કેશી ગણધરના શિષ્યોને ગૌતમસ્વામિના શિષ્યોનો મેળાપ થયો, અને વન્નેમાં શંકા થતાં વન્નેના ગુરુઓ મેળા થતાં ગૌતમસ્વામિએ કેશીગણધરને પંચ મહાવ્રતનો ધર્મ સમજાવ્યો. અને તેમણે સ્વીકાર્યો.)

અથવા પોતાના શિષ્યો જેઓ વિનયથી સાંમઝવા ઉમા થયા હોય તેમને નહું તત્ત્વ જાણવા માટે ધર્મ સંમઝાવે, અથવા દીક્ષા ન લીધેલા શ્રાવક વિગેરે જેઓ ધર્મ સાંમઝવાની ઇચ્છાવાળા બની ગુરુ વિગેરેની સેવા (વૈયાવચ્ચ) કરતા હોય; તેમને સંસારથી પાર ઉતારવા ગુરુ ધર્મ કહે છે. પ્ર:—કેવો ધર્મ કહે ? હ:—શમન [શાંતિ અહિંસા] તેવા જીવ દયાના ધર્મને કહે; તથા જીવ રક્ષા કરવા વિરતિ સમજાવે. આ વિરતિના સૂચનથી જુદાં વિગેરેની વિરતિ જાણવી. ઇટલે, પાંચે મહાવ્રત સમજાવે; તથા ઉપશમ ક્રોધના જયનું સ્વરૂપ વતાવે; તેથી ઉત્તર ગુણોનો પણ ઉપદેશ કરે એમ જાણવું; તથા નિર્દ્વિત્તિ (નિર્વાણ) મોક્ષનું સ્વરૂપ વતાવે. કે, મૂઝ ગુણ અને

ઉત્તર ગુણ વરોવર પાઠવાથી આ લોકમાં વહુ માન, અપૂર્વ શાંતિ, અને પર ભવમાં સ્વર્ગનું સુખ, અને છેવટે મોક્ષ મળે છે. તથા શોચ ઇટલે વધી ઉપાધીથી રહિત પવિત્ર વ્રતનું ધારવું, તથા માયાની વક્ત્રતા ત્યાગવાથી આર્જવ છે, તથા માન સ્તબ્ધપણું ત્યાગવાથી કોમલતા છે, તથા બાહ્ય અભ્યંતર પ્રત્ય ત્યાગવાથી લાઘવ છે, તે કેવી રીતે કહે છે. તે વતાવે છે યથાવસ્થિત વસ્તુ જેવી રીતે આગમમાં કહી હોય તેવી રીતે ઓલંઘ્યા વિના કહે છે. પ્ર:—કોને કહે છે ? હ:—દશ પ્રકારના માણને ધારનારા માણીઓ તે સામાન્યથી સંક્ષી પંચેન્દ્રિયોને કહે છે. તથા મુક્તિ ગમન યોગ્ય જે ભવ્યપણે ભૂત [રહેલા] છે, તેમને કહે છે. તથા સંયમ જીવિતવદે જીવે છે. અને જીવવાની ઇચ્છાવાળા જીવો છે. તથા તિર્યંચ નર, અમર, જેઓ સંસારમાં દુઃસ્વ પામતા રહેલા છે. અને દયાને પાત્ર છે, તેવા વધા સત્ત્વોને ધર્મ કહે છે, અથવા માણી ભૂત જીવ સત્ત્વ એ ચારે એક અર્થવાળા છે. તેવા જીવોને તેમની યોગ્યતા પ્રમાણે

શાંતિ વિગેરે દશ પ્રકારનો ધર્મ પૂર્વે વતાવેલો છે, તે કહે છે. અને શાંતિ વિગેરે પદોમાં વતાવેલ તત્વને વિચારીને સ્વ અને પરના ઉપકાર માટે ખિશ્તુ જે ધર્મ કથાની લર્થવાલો હોય તે કહે છે. અને તે ધર્મ જેવી રીતે કહે છે, તે વતાવે છે.

અણુવીડ મિશ્વરુ ધમ્મમાદકલ્પમાળે નો અત્તાણં આસાહજ્ઞા નો પરં આસાહજ્ઞા નો અન્નદં પાણાદં મ્યુયાદં જીવાદં સત્તાદં આસાહજ્ઞા, સે અણાસાયણ્ અણાસાયમાળે વડ્ઘ્ઘમાણાણં પાણાણં મ્યુયાણં જોવાણં સત્તાણં જહા સે દીવે અસંદીણં एवं સે મવદ્ સરણં મહામુણી एवं સે ડહિણ્ ઠિથપ્પા અણિહે અચલે ચલે અવહિહ્સે પરિવણ્ સંવલ્લાય પેસલં ધમ્મં દિદ્ધિમં પરિનિવ્વુદ્ધે, તમ્હા સંગંતિ પાસહ મંથેહિ ગઢિયા નરા વિસન્ના કામકંતા તમ્હા લૂહાઓ નો પરિવિત્તસિજ્ઞા, જરિસમે આરંભા સવઓ સવપ્પયાણ્ સુપરિદ્ધાયા મવંતિ જોસિમે લૂસિણો નો પરિવિત્તસંતિ, સેવંતા કોહંચ માળંય માયં ચલોમં ચ ઇસલુદ્ધે વિયાહિણ્ તિવેમિ (સૂ. ૧૧૫)

તે મુમ્મશુ મિશ્તુ-ધર્મને પૂર્વાપર વિચાર કરીને, અથવા સાંમલનાર પુરુષની પૂર્વા પર સ્થિતિ વિચારી જેને જેવું કથન યોગ્ય હોય, તેવો ધર્મ તેને કહે છે. (આ ઉપસર્ગ મર્યાદાના અર્થમાં છે તેથી,) મર્યાદાવડે સમ્યગ્ દર્શન વિગેરેનું જેવું અનુષ્ઠાન હોય, તેથી જ્ઞાતના (વિરુદ્ધ) કર્તાં અજ્ઞાતના થાય છે માટે, તેવી અજ્ઞાતનાથી આત્માને દોષિત ન કરે. અર્થાત્ જેમ આજ્ઞાતના ન થાય; તેમ

ધર્મ કહે; અથવા આત્માની અજ્ઞાતના જે પ્રકારે છે. દ્રવ્યથી તથા ભાવથી, દ્રવ્યથી જેમ; આહાર ઉપકરણ વિગેરે દ્રવ્યની કાલ અતિ પાતાદિ સંબંધી અજ્ઞાતના (વાધા) ન થાય; તેમ કહે. (જેકોને જમવાનો વચ્ચત હોય; તેટલી મોટી વાર સુધી કયા કહે; તો, જો-કોને શરમથી ન ઉઠતાં જમતાં અંતરાય થાય; અથવા ક્ષિયોને ગોચરી લાવતાં વહેવતાં મોઢું થતાં, પોતાને તથા વાલ્કટલ તપસ્વી માંદાને કાલ ઉઠંચતાં વાધા થાય) તે આહાર વિગેરે દ્રવ્ય મી વાયાથી પોતાના શરીરને પળ પીડા થાય; તેથી ભાવ મલિન થતાં ભાવાજ્ઞાતના પળ થાય, અથવા કહેતાં ગાત્ર મંગ રૂપ ભાવ અજ્ઞાતના ન થાય તેમ કહે; તથા સાંમલનારની હીલના (નિંદા) ન કરે; કે, સાંમલનારને ક્રોધ ચડતાં આહાર ઉપકરણ અથવા સાધુના શરીરની કોઈ પળ રીતે પીડા કરવામાં તત્પર થાય તેમ કથા ન કરે, યથીજ સાંમલનારની અજ્ઞાતના વર્જીને ધર્મ કહે, અથવા અન્ય પ્રાણી ભૂત જીવ સત્ત્વોને વાધા ન કરે, તે મુનિ પોતાની મેલે પોતાનો રક્ષક હોવાથી અનાજાતક છે. તેમ વીજા ક્રોધી ન વનાવવાથી પોતે વીજાની અજ્ઞાતના કરતો નથી. તેમ કોઈ અજ્ઞાતના કરે તો તેની અનુમોદના ન કરતો (વીજા) મરાતા પ્રાણીઓ ભૂતો જીવો સત્ત્વોને પોતાના તરફથી કે પારકા તરફથી પીડા ન થાય તેવો ધર્મ કહે. જેમકે કોઈ લૈકિક કુપાવચનીક પાસથા વિગેરેને દાન આપવાની પ્રશંસા કરે, અથવા કુવા તલ્લાવ વનાવવાની પ્રશંસા કરે તો પૃથ્વીકાય વિગેરેને દુઃખ થાય, તેનો દોષ સાધુને લાગે, તથા તે દાનની મિંદા કરે તો તે વીજા જીવોને દાન ન મલવાથી સાધુને અંતરાય કર્મ વન્ધાવાનો વિપાક ભોગવવો પડે. કહું છે કે:—

જે ઉ દાણં પસંસંતિ, વહમિચ્છંતિ પાણિણં । જે ઉ પં પડિસેહિતિ, વિત્તિચ્છેઅં કરિતિ તે ॥૧॥

જેઓ સાધુ થઈને અસાધુના દાનની પ્રશંસા કરે છે. તે સાવચ્છ હોવાથી સાધુઓને પ્રાણીઓના વધનો દોષ લાગે છે. અને તે

દાનની નિંદા કરે તો દાન લેનારની દુત્તિનો હેદ કરે છે.

તેથી તે દાન તથા કુવા તબાવ સંબંધી વિધિ નિષેધમાં મધ્યસ્થ ભાવ રાખીને યથાવસ્થિત શુદ્ધ દાનની પ્રરૂપણા કરે, તથા સાવધ અનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ વતાવે, (કે આ પાપ ન કરવાં જાંઘણ.) આ પ્રમાણે ઉપયોગ રાખી બોલનારો સાધુ વન્ને દોષને ત્યાગનારો જીવોને આશ્વાસ ભૂમિ આપનારો થાય છે. આ વાતને દૃષ્ટાંતથી સમજાવે છે. કે પૂર્વે વતાવેલ અસંદીન દ્રીષ (મરતીના પાળીથી ન હુવતો) શરણ રૂપ થાય છે. તેમ આ મહામુની જીવોના રક્ષણનો ઉપાય વતાવવાથી મારનારા જીવોનો રક્ષા કરનાર તથા મરનાર હિંસકને તેના પાપી વિચારથી વચાવવાથી વિશિષ્ટ ગુણ સ્થાન મેલવવાથી શરણ લેવા યોગ્ય થાય છે. તે કહે છે. (પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે વિધિ જે ધર્મ કથાને કહે, તે કેટલાક જીવોને દીક્ષા અપાવે છે. કેટલાકને શ્રાવકો વનાવે છે. કેટલાકને સમ્યગ્દર્શનવાળા કરે છે, અને કેટલાકને મિથ્યાત્વથી હઠાવી મદ્ર પરિણામવાળા વનાવે છે.

પ૦—કેવા ગુણવાળો આ સાધુ દ્વિપ માફક શરણ યોગ્ય થાય છે ?

હ૦—હવે પછી કહેવાતા ભાવ ઉત્થાનવદે સંયમ અનુષ્ઠાન કરતો ઉત્કૃષ્ટથી તૈયાર હોય; તથા જ્ઞાનાદિકરૂપ મોક્ષના માર્ગમાં સ્થિત હોય તથા સ્નેહ રહિત હોય તથા રાગદ્વેષ હોદવાથી અપ્રતિબદ્ધ હોય, તથા પરિસહ ઉપસર્ગમાં ચલાયમાન ન થાય, માટે અચ્છ છે. અને એક જગ્યાએ પછી ન રહેતાં યોગ્ય વિહાર કરવાથી ચલ પળ છે તથા સંયમથી જેની લેશ્યા [અધ્યવસાય] વહાર ન હોય, તે અવહિલેશ્યાવાળો કહેવાય. ધ્રુવો મુની વધી રીતે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તે. પળ કોઈ જગ્યાએ ફસાય નહિ, મ. તે જ્ઞા માટે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તે 'સંરવ્યાય' એટલે શોભન ધર્મને વિચારી અતિપરીત દર્શન [દિષ્ટિ]વાળો થાય અથવા સદાનુષ્ઠાનરૂપ દિષ્ટિવાળો [દિષ્ટિમાન]

નને, અને તેનું કારણ તેના કષાયો કાંતો કાંત હોય છે, કાંતો ક્ષય હોય છે, તેથી પોતે પરિનિવૃત્ત થીતીમૂલ (ઠંડા સ્વભાવનો) છે, પણ તેવા ગુણવાળો ન હોય, તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ પેચાલ ધર્મને પામતો નથી, તે વતાવે છે, (ઈતિ અવ્યય હેતુના અર્થમાં છે) જેથી મિથ્યા દૃષ્ટિનું વિપરીત દર્શન હોવાથી સંગ (પ્રેમ) વાળો મોક્ષમાં ન જાય, તેથી તેના માતા પિતા પુત્ર સ્ત્રી સંવંધી અથવા ધન ધાન્ય વિગેરેથી થતા સંગ વિપાક ને તમે જુઓ ! વિવેકથી હૃદયમાં વિચારો ! સૂત્રથીજ સંગ કહે છે, તે સંગવાળા નરો વાહા અન્યંતર ગ્રન્થથી ગુંથાયેલા ગૃહ થયેલા ગ્રન્થના સંગમાં ફિચ્છિત ન થતાં સ્વેદ પામતા હતા સંગ્રહ નિમગ્ન રહ્યા મદન કામથી આકાંત (અવષ્ટબ્ધ, યુંચેલા) વનેલા મોક્ષમાં જતા નથી.

પ્ર૦—જો એમ છે તો શું કરવું ? હ૦—જે કામથી આસક્ત (પ્રેમી) ચિત્ત થઈને સગાં તથા ધન ધાન્ય વિગેરેમાં મૂર્છા પામેલા કામ સંવંધી શરીર મન વિગેરેનાં દુઃસ્વોથી પીડાયેલા છે, તેનાથી હે શિષ્ય ! તું છુટા દેવાતા સંગ દૂર કરવા રૂપ સંયમથી ગ્રાસ ન પામીશ, સંયમ અનુષ્ઠાનથી કંટાળતો નહિ, કારણકે સંયમના દુઃખ કરતાં પ્રભૂત (અતિથે) દુઃખ મોગવનારા સંસાર સંગી જીવો છે.

પ્ર૦—કયા સાધુને સંયમથી ન ડરવાનો સમ્ભવ છે ? હ૦—જે મહામુનિષ્ સારી રીતે સંસાર મોક્ષનાં પૂર્વે કહેલાં કારણો જાણ્યાં છે, તેને આ સંગ રૂપ આરંભો અવિગાન (એક સરસા) પળે વધા માણસે આવરેલ છે, અને તે પ્રત્યક્ષ હોવાથી રૂદ્ધ [આ] શબ્દવદે વતાવ્યા છે, તે આરંભો સર્વે પ્રકારે જાણીતા છે.

પ્ર૦—તે આરંભો કેવા છે ? હ૦—જેમાં ગ્રન્થના ગુંથાયેલા વિપળ ચિત્તવાળા કામ [રહ્યા] ઓના મારથી ફસાયેલા માનસો હિંસક વનેલા અજ્ઞાન મોહના હૃદયથી પાપ કરતાં ગ્રાસ પામતા નથી, પણ જે ઉપર વતાવેલા આરંભોને જ પરિજ્ઞાવદે જાણીને

મત્યાક્યાનપરિજ્ઞાવહે ત્યાગે છે, તેળેજ આરંભો સારીરીતે જાળેલા સમજવા.

પ૦—જે આરંભોનો પરિજ્ઞાતા છે, તે વીજું શું કરે ? તે કહે છે.

તે મહા મુની પૂર્વે વ્રતાવેલા ઉત્તમ ગુણવાળો છે, તે ક્રોધ માત્ર માયા લોભને ત્યાગીને મોહનીય કર્મ ગોઠે; ('ત્યાગીને' એ અવ્યય પ્રથમ લેવાનું કારણ એ છે કે તે ક્રોધ વિગેરે ચારે કાયાઓ વધા મેદ સહિત ત્યાગવાના છે, અને ક્રોધને પ્રથમ લેવાનું કારણ તેનો સંવન્ધ માત્ર સાથે છે. એટલે માત્રીને ક્રોધ થાય છે. તથા લોભને માટે માયા થાય, માટે પ્રથમ માયા લીધી છે. અને વધા દોષોના આશ્રય તથા સૌથી મોટો અને હેવટ સુધી રહેતો હાંવાથી લોભને છેલ્લો લીધો છે.

અથવા ક્ષયણા તે કર્મની નિર્જરામાં તે પ્રમાણે ક્રમ છે. 'ચકાર' નિશ્ચયથી જુદી જુદી અપેક્ષા માટે સમુચ્ચ અર્થમાં છે) તેથી એ પ્રમાણે ક્રોધ વિગેરે મોહને ત્યાગનારો સંસાર સંતતિ (અવન્નપ્રમણ) થી તુટ (છુટેલો) તીર્થંકર વિગેરે વર્ણવ્યો છે, એવું સુધર્મી-સ્વામિ કહે છે, અથવા હવે પછીનું પણ તેઓ કહે છે, તે વ્રતાવે છે.

કાચસ્સ વિયાધાણ્ણ સંગમસોસે વિયાહિણ્ણ સેહુ પારંગમે મુણી, અવિહમ્માણે ફલગાવયટ્ટી
કાલોવળીણ્ણ કંઠિજ્જ કાલં જાવ સરોરમેહત્તિવેમિ ધૂતાધ્યયનમ્ (સૂ. ૧૧૬) ૬-૫ ॥

ઔદારિક વિગેરે ત્રણ શરીર અથવા ચાર યાત્રિ કર્મનો નાશ કરવા માટે તે મુની સંગ્રામના મથાલે ઉમેલો વર્ણવ્યો છે. અથવા [ત્રિ ધાતુનો અર્થ એકઠું કરવાનો છે તે એકઠુ થાય છે.] તે કાચને આયુષ્યના ક્ષય સુધી યાત્ર કરનારો બને, [કાયાનો મમત્ત્વ ધૂત્તી

કર્મ તોડવા જીંદગી સુધી પ્રયાસ કરે. તેજ મુનિ પારંગામી જાણવો.]

જેમ સંગ્રામને મોઘરે શત્રુના સૈન્ય સામે તિક્ષણ તલવારની પ્રભાથી ડગતા સુરજની માફક વિજલીના ચમકારા માફક દેખાવ કરી જોનારની આંધોમાં ચમત્કાર કરાવનાર અને પોતાનું કાર્ય કરવા છતાં પળ, તે સુમટ ચિત્તનો વિકાર (કોઈ વચ્ચત) કરે છે. તેજ પ્રમાણે પ્રરણ સમય આવે છેતે, સ્થિર મનવાળો હોય; તો પળ, કોઈ વચ્ચત સંજોગોને આધારે તેનો ભાવ વગડી પળ જાય; તેથી કહે છે કે:—જે મરણ કાલે અનેક દુઃખ આવે છેતે પળ મોઢ પાંમતો નથી. તેજ મુનિ સંસારનો પારંગામી અથવા કર્મનો, અથવા પોતે લીધેલા મહાવ્રતના ભારનો પર્યંત પામી (હેવટ સુધી પહોંચનારો વિજયી) છે.

વઠી, જુદા જુદા પરિવહ હપસર્ગો વઢે દળાયલો છતાં, કંટાલો ન સ્વાતાં હંચેથી પઢીને અથવા ગાર્હપથ (આપઘાત) અથવા વીજી કોઈ પળ રીતે આપઘાત ન કરે.

અથવા હળાતાં પળ વાહા અખંતર તપ તથા પરિવહ હપસર્ગો વઢે ઘેર્યે રાસી પાટીયા માફક સ્થિર રહે; પળ, મરવાના ભયથી દીનતા ન લાવે. તેજ પ્રમાણે કાલે પરવશતા પમાડેલો (જીર્ણ શરીર થતાં) વાર વરસની સંલેખના વઢે આત્માને ટુર્વલ કરી પહાડની શુફા વિગેરેમાં જગ્યા નિરવધ જોડેને પાદપોષગમન ફંગિત મરણ અથવા મક્ત પરિજ્ઞા ઇ ત્રણમાંથી કોઈ પળ અવસ્થાવાલું અણસળ કરીને મરણની અવસ્થા સુધી આયુનો ક્ષય થાય; અને શરીરથી જીવ જુદો પઢે; ત્યાં સુધી સ્થિરતા રાખે આજ સ્વરી રીતે મૃત્યુનો સમય છે. અથવા શરીરનો મેદ છે. આજ જીવનો વિનાશ છે. પળ, સર્વથા જીવનો વિનાશ નથી; ઇહું સુધર્માસ્વામી કહે છે.

આ પ્રમાણે—પાંચમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થતાં, ધૂતાત્મ્ય નામનું છટું અધ્યયન પળ સમાપ્ત થયું. (ટીકાના શ્લોક ૮૩૫ હે.)

છટું અધ્યયન સમાપ્ત

છટ્ટા પછી સાતમું અધ્યયન કહેવું જોઈએ, પણ તે વિચ્છેદ જવાથી આઠમું વિમોક્ષ નામનું અધ્યયન કહે છે.

અથાષ્ટમં વિમોક્ષાધ્યયનમ્

સાતમું અધ્યયન મહાપરિજ્ઞા નામનું હતું, તે વિચ્છેદ જવાથી તેને મુકી છટ્ટા સાથે આઠમાનો સંબંધ કહેવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે છે. છટ્ટા અધ્યયનમાં પોતાનાં કર્મ શરીર, ઉપકરણ તથા ગૌરવત્રિક તથા ઉપસર્ગ સન્માનના વિધૂનન વડે નિઃસંગતા વતાવી, પણ જો અંતકાળે સમ્યગ્ નિર્વાણ થાય તો જ તે સફળતા પામે તેથી સમ્યગ્ નિર્વાણ (સમાધિ મરણ) વતાવવા માટે આ આરંભ કરે છે.

અથવા નિઃસંગ વિદ્યારી સાધુએ અનેક પ્રકારના પરિસહ ઉપસર્ગો સહન કરવા, છટું છટ્ટામાં વતાવ્યું, તેમાં મારણાંતિક ઉપસર્ગ આવે હતે અદીન મનવાળા વનીને સમ્યગ્ નિર્વાણજ કરવું, એ વિષય વતાવવા આ આઠમું અધ્યયન છે; આ સંબંધે આવેલા આ અધ્યયનના ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગ દ્વારા થાય છે, તેમાં ઉપક્રમ દ્વારમાં આવેલો અર્થ અધિકાર વે પ્રકારનો છે, તેમાં અધ્યયનનો પૂર્વે કહ્યો છે, અને ઉદ્દેશાનો અર્થાધિકાર નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

અસમણ્નરસ વિમુક્ત્વો, પદમે વિદ્યે અકપિયવિમુક્ત્વો; પહિસેહણા ય રુદ્ધરસ, ચેવ સભ્ભાવકહણા ય; ॥૨૫૩॥
તદ્યમિ અંગચિદ્દાભાસિય આસંકિય ય કહણા ય; સેસેસુ અહીગારો ઉવગરણસરીરમુક્ત્વેસુ ॥૨૫૪॥

ઉદેસંમિ ચત્થે, વેદાણસગિદ્ધિદ્ધમણં ચ । પંચમપ્ ગેલન્નં, ભત્તપરિઆ ય વૌથવ્વા ॥૨૫૫॥

હટ્ઠમિ ઉ ણત્તં, ઇંનિણિમરણં ચ હોઇ વૌથવ્વં । સત્તમપ્ પદિમાઓ, પાયવગપણં ચ નાયવ્વં ॥૨૫૬॥

અણુગ્ગિવ્વિહારીણિં, ભત્તપરિઆ ય ઇંનિણિમરણં । પાયવ ગમણં ચ તદા અહિગારો હોઇ અદ્ધમ્પ ॥૨૫૭॥

પહેલા ઉદેશામાં આ મમાણે અર્થાધિકાર છે:—

અ સમનુજ્ઞા (પાસત્યા) વાલા અસમનોહ [સ્વહંદાચારી] અથવા ત્રણસો ત્રેસઠ અન્યવાદીઓનો વિમોક્ષ [પરિત્યાગ] કરવો, તેજ મમાણે તેમનો આહાર ઉપધિ શર્યા તથા તેમનું મંતવ્ય ત્યાગવું, તેમાં પ્રથમ મગવાનની આજ્ઞા વહાર વર્તે તે પાસત્યા વિગેરે છે, અને અસંમનોહ તે ચારિત્ર તપ અને વિનયમાં હીન તથા યથાચ્છંદ સાધુ તે જ્ઞાનવિગેરે પાંચે આચારમાં હીન હોય, તેવાની સંગતિ ન કરવી [ત્રણસેલેસઠ ઇકાંત વાદીનો પણ ત્યાગ કરવો]

બીજા ઉદ્દેશામાં અકલ્પનીય તે આધાકર્મી વિગેરે દોષિત વસ્તુનો ત્યાગ કરવો, અથવા આધાકર્મી આહારવદે કોઈ નિમંત્રણા કરે, તો તેનો નિષેધ કરવો અને તેનો નિષેધ કરતાં દાન દેનારને ક્રોધ ચઢે, તો તેને સિદ્ધાંતનું તત્ત્વ સમજાવવું કે આવા નિર્દોષ આહારનું અમને દાન આપે તો તેને તથા અમને ગુણકારી છે.

ત્રીજા ઉદ્દેશાનો અધિકાર

ગોચરી ગયેલા સાધુને ઠંડ વિગેરેથી અંગ ધૂજતાં મુહસ્યને આવી શંકા થાય કે, ઇન્દ્રિયોની ઉન્મત્તતાથી પીડાયેલા અને શૃંગાર-ભાવમાં રમેલા ચિત્તવાલા આ સાધુને કંપારો થાય છે, આવું બોલે, અથવા તેને શંકા પડે, તો તે શંકા દૂર કરવા સ્વરી વાત સમજા-

ઘવી (અને તેને જ્ઞાત કરવો)

વીજા પાંચમા ઉદ્દેશાનો અધિકાર—ઉપકરણ તથા શરીરનો મોક્ષ (ત્યાગ) કરવો, તે સંક્ષેપથી તથા સુલાસાથી કહે છે, છટલે ચોથા ઉદ્દેશામાં આ અધિકાર છે, કે વૈદ્યાનસ તે ઉદ્ધવન (ફાંસો સ્વાવો) ગાર્હ પૃષ્ઠ તે વીજાને માંસ વિગેરેના હૃદયના ન્યાસથી (વીજાને પોતાનું માંસ અર્પણ કરવું તે) શુદ્ધ (ગીધ) વિગેરેથી પોતાનો નાશ કરાવવો.

પૂર્વે મકારના મરણ [આપવાત] નું વર્ણન—પાંચમા ઉદ્દેશામાં—પ્લાનતા અને મક્ત પરિજ્ઞા સમજવી, હઠ્ઠામાં ઇકત્વ માવના તથા ઇંગિત મરણ જાણવું. સાતમામાં માસ વિગેરેની મિથુકની પ્રતિમાઓ વતાવી છે તથા પાદપોગમનનું વર્ણન છે, આઠમામાં અનુ-પૂર્વે વિહાર કરનારા દીર્ઘ સંયમ પાલનારા શાસ્ત્રાર્થ પ્રહણના સ્વીકાર પછી તેનાથી નિવૃત્તિ લેવા સંયમ અધ્યયન તથા અધ્યાપન (શીલવચ્ચું) તથા નિર્મલ ક્રિયા કરનારા સાધુઓ તૈયાર થયા પછી (ઉત્કૃષ્ટ તપ વડે) કાયાને દુર્બલ વનાવીની (આચાર્ય કે ગચ્છનાયક) મક્ત પરિજ્ઞા, ઇંગિત મરણ અથવા પાદપજામન પૂર્ણમાંથી કોઈ પણ સ્વીકારે તેનું વર્ણન છે.

આ પ્રમાણે પાંચ ગાથાનો સંક્ષેપથી અર્થ કહ્યો, અને વિસ્તારથી તો દરેક ઉદ્દેશામાં કહેવાયો, નિષ્કેપ ત્રણ પ્રકારે છે, ઓષ નિષ્પન્ન નામ નિષ્પન્ન અને સ્વાલાપક નિષ્પન્ન છે, ઓષમાં અધ્યયન છે; નામમાં વિમોક્ષ છે, તે વિમોક્ષના નિષ્કેપા નિર્ચુલિકાર કહે છે.

નામઠવણવિમુક્તવો, દવ્વે સ્વિત્તે ય કાલ માવે ય; ઇસો હ વિમુક્તવસ્મા નિવસેવો હવિવહો હોઈ ॥૨૫૮॥

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને માવ વિમોક્ષ ઇમ હ પ્રકારે છે, સંક્ષેપથી કહ્યા, અને વિશેષથી કહેવા નામ સ્થાપના સુગ-મને છોડી દ્રવ્યાદિ વિમોક્ષ વતાવવા કહે છે.

દ્રવ્યવિમુક્ત્વો નિયત્વાદ્યસ્ય ચિત્તંમિ ચારયાદ્યં; કાલે ચેદ્યમહિમદ્યસ્ય અણવાયમદ્યંઓ । ૨૫૯॥

દ્રવ્ય વિમોક્ષ આગમ અને નો આગમ દમ્બે વે મેદે હે, આગમથી જ્ઞાતા પળ તેમાં તેનો ઉપયોગ ન હોય.

નો આગમથી જ શરીર મધ્ય શરીરથી વ્યતિરિક (જુદો) નિગદાદિક વિષયભૂત (બેઢીમાંથી) જે છુટકારો થાય તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ હે, (અથવા માગધીમાં સાતમી વિમત્તિકિ હે તેનો અર્થ પાંચમી વિમત્તિકિમાં લઈએ તો) બેઢી વિગેરે દ્રવ્યથી છુટવું, તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ હે, (અપર કારક વચનનો સંમતો અર્થ મળેલા પોતાની મેલે વિચારીને યોજવો તે વતાંવે હે જેમકે) દ્રવ્ય વહે, કે દ્રવ્યથી, દટલે સચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર દ્રવ્યથી મોક્ષ તે દ્રવ્ય વિમોક્ષ વિગેરે સમજવો.

ક્ષેત્ર વિમોક્ષ તે જે ક્ષેત્રમાં પોતે ચારક વિગેરેથી પકડાણ્ણો હોય, તેમાંથી છુટકારો થાય, તે ક્ષેત્ર વિમોક્ષ હે.

અથવા ક્ષેત્રના દાનથી અથવા જે ક્ષેત્રમાં મોક્ષનું વર્ણન ચાલે તે ક્ષેત્ર વિમોક્ષ હે. અને કાલ વિમોક્ષ ચૈત્ય મહિમા વિગેરેમાં જે દટલો કાલ અમારી પદ્મ વગડાવે. અને આરંભ જીવહિંસા વિગેરે વન્ધ થાય તે અથવા જે કાલે મોક્ષનું વર્ણન ચાલે, તેને આશ્રયી કાલ મોક્ષ હે. આ ગાથાનો અર્થ હે. હવે ભાવ વિમોક્ષ વતવે હે.

દુષ્ટિહો ભાવવિમુક્ત્વો દેસવિમુક્ત્વો ય સવ્વવિમુક્ત્વો ય । દેસવિમુક્ત્વા સાહ સવ્વવિમુક્ત્વા મવે સિદ્ધા ॥૨૬૦॥

ભાવ વિમોક્ષ વે પ્રકારે હે. આગમથી જ્ઞાતા અને ઉપયાગ રાસનાર હે. અને નોઆગમથી વે પ્રકારે હે. દેશથી તથા સર્વથી હે. દેશથી અવિરત સમ્યક્ દટ્ટિ જીવોને અનંતાનુબંધીની ચોકડી ક્ષય ઉપશમ થવાથી તથા દેશ વિરતીને અનંતાનુબંધી તથા અપ્રત્યાહ્યાની ચોકડીઓ ક્ષય ઉપશમ થવાથી હે. અને સાધુઓને પ્રયમના વાર કપાયો (સંજ્વલનની ચોકડી - સિવાય) ક્ષય ઉપશમ થવાથી અને

ક્ષપક શ્રેણીમાં જેને જેટલો કાલ કષાયો શીળ થાય, તેને તેટલાનો ક્ષય થવાથી દેશ વિમુક્તિ છે, તેથી સાધુઓ દેશ વિમુક્ત છે. ભવસ્ય કેવલી સાધુઓ પણ ભવ ઉપગ્રાહિક કર્મના સમ્પ્રાવથી દેશ વિમુક્તજ છે, અને સર્વથા વિમુક્ત તો સિદ્ધ ભગવંતજ થાય છે. (ગાથાર્થ)

શંકા—મોક્ષની પૂર્વે બંધપણું હોય છે, જેમકે નિગદ (હેડ) વિગેરે બન્ધ હોય તો તેના મોક્ષના સંભવ થાય, તે શંકા દૂર કરવા માટે બન્ધ અધિધાન પૂર્વક મોક્ષ વતાવે છે.

કમ્મયદવ્વેહિસમં, સંજોગો હોઈ જો હ જીવસ્સ । સો વન્ધો નાયવ્વો, તસ્સ વિઓંગો ભવે મુક્ત્ત્વો ॥૨૬૧॥

કર્મ વર્ણનાના દ્રવ્ય (પુદ્ગલો) સાથે જે જીવનો સંયોગ છે, તે પ્રકૃતિ સ્થિતિ અનુભાવ અને પ્રદેશ રૂપ વદ્ધ સ્પૃષ્ઠ નિયત નિકાચન અવસ્થાવાલો બન્ધ જાળવો. કારણ કે આત્માનો એકેક પ્રદેશ અનંત=અનંત કર્મ પુદ્ગલો વડે વન્ધાયલો છે, અને અનંત અનંત નવા વન્ધાઈજ રહ્યા છે, કારણકે વાકીના અગ્રહણ યોગ્ય છે.

પ૦—આઠ પ્રકારનાં કર્મ કેવી રીતે વન્ધાય છે ? હ૦—પિથ્યાત્વના ઉદયથી—કહું છે, કે.

“કહં પં મંતે ! જીવા અદ્ધ કમ્મપગાહીઓ બંધંતિ ? , ગોઅમા ? ણાણાવરણિજ્જસ્સ કમ્મસ્સ ઉદ્દણં દૂરિસણાવરણિજ્જં કમ્મં નિઅચ્છન્તિ, દંસણમોહણિજ્જસ્સ કમ્મસ્સ ઉદ્દણં પિચ્છત્તં ણિયચ્છન્તિ, પિચ્છત્તેણં ઉદ્દણં એવં સ્વલ્લ જીવે અદ્ધ કમ્મપગાહીઓ વન્ધઈ ” યદિ, વા—“ પેહતુપિઅગત્તસ્સ; રેણુઓ લગઈ જહા અંમે । તહ રાગદોસપેહાલિયસ્સ કમ્મંપિ જીવસ્સ ॥૧॥ ”

પ૦—હે ભગવન્ જીવો આઠ પ્રકારનાં કર્મો કેવી રીતે વાંધે છે ?

હ૦—હે ગૌતમ ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયથી દર્શનાવરણીય કર્મ વન્ધાય છે, તેથી મિથ્યાત્વનો ઉદય થાય છે અને તેથી આઠે કર્મ પ્રકૃતિ વન્ધાય છે. અથવા સ્નેહ (પ્રી તેલ) પ્રી ચીકણા બનેલા શરીરવાલાને જેમ શરીરમાં ક્ષીણી રેતી ચોટે છે. તેવી રીતે રાગદ્વેષની ચીકણાસથી જીવોને કર્મ ચોટે છે, ઇ આઠે પ્રકારના કર્મના આશ્રવના નિરોધથી અથવા તપ વડે અપૂર્વકરણ ક્ષપકશ્રેણીના અનુક્રમથી અથવા શૈલેશી અવસ્થામાં જે કર્મનો વિયોગ થાય છે, તેજ કર્મક્ષય રૂપ મોક્ષ છે. છતું પુરુષના બધા અર્થોમાં પ્રધાનપણું હોવાથી પ્રારંભેલ તલવારની ધારા માફક મહાવ્રતોના અનુષ્ઠાનનું મુખ્ય ફલ હોવાથી તથા વીજા મતવાલાની સાથે તેનો મેદ હોવાથી જેવું મોક્ષનું સ્વરૂપ જિનેશ્વરે સાચું બતાવ્યું છે. તે કહે છે. અથવા પ્રથમ કર્મના વિયોગના ઉદ્દેશ વડે મોક્ષનું સ્વરૂપ બતાવ્યું. હવે જીવ વિયોગના ઉદ્દેશ વડે મોક્ષનું સ્વરૂપ બતાવે છે.

જીવસ્સ અત્તજણિણ્હિ ચેવ કમ્મોહિં પુન્નવદ્ધસ્સ । સન્નવિવેગો જો તેણ તસ્સ અહ્ ઇત્તિઓ મુવરો ॥૨૬૨॥

જીવ અસંત્યાત મદેશવાલો છે. તેને પોતાની મેલે (પોતાનુંજ) અનંતજ્ઞાન સ્વભાવથીજ છે, તેને પોતાનો આત્મા જે મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગમાં પરિણત થવાથી જે કર્મો પોતાનાથી વન્ધાય છે, તે કર્મને પૂર્વ વાંધેલ હોવાથી તેનો પ્રવાહ અનાદિ કાલની અપેક્ષાથી ચાલુ છે. તે કર્મનો સર્વથા અભાવ રૂપ વિવેક કરવો, અર્થાત્ આત્માને તેનાથી નિર્લેપ કરવો, તેજ જીવને તેટલોજ મોક્ષ છે. પણ વીજા નિર્વાણ મદીપ (હુક્ષાણા દીવા) માફક કલ્પેલો મોક્ષ નથી, ભાવ વિમોક્ષ કહ્યો, અને જેને તે મોક્ષ થાય છે, તેણે સર્વથા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા અવશ્યે મક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે ત્રણ મરણ (અણસણ)માંથી કાઢપણ સ્વીકારવું જોઈએ. અને કાર્યમાં કારણનો ઉપચાર કરવાથી તે મરણજ ભાવવિમોક્ષ છે. તે બતાવે છે.

મત્ત પરિજ્ઞા ઇંગિણિ પાયવગમણં ચ હૌં નાયત્વં । જો મરહ ચરિમમરણં ભાવવિમુક્ત્વં વિચાણાહિ ॥૨૬૬॥

મત્ત (મોજન)ની પરિજ્ઞા [પચ્છલ્લાણ) અણસણ તે મત્ત પરિજ્ઞા છે, તેમાં ત્રણ પ્રકારનો આહાર ત્યગીને ફક્ત અચિત્ત પાળીની છુટ રાલીને અણસણ કરે, પણ તે શરીરની વૈયાવચ્ચ કરવા દે, અને તે ધૈર્યતા તથા મજબૂત સંયયળવાળો હોય, તે જેમ પોતાને સમાધિ રહે તેમ અણસણ કરે.

તથા ઇંગિત પ્રદેશમાં મરણ પામવું તે ઇંગિત મરણ છે. તે ચાર પ્રકારના આહારની નિવૃત્તિ રૂપ છે. અને તે જેનું સંયયળ મજબૂત હોય, તે પોતાની મેળેજ પાસું ફેરવવું વિગેરે ક્રિયા કરે, એમ જાણવું. તે પ્રમાણે ચારે પ્રકારનો આહાર હોડીને તથા વધી ક્રિયાઓ તથા વેઠાઓ હોડીને ઇકાંતમાં શરીરની વૈયાવચ્ચ કરાવ્યા વિના ફાડની માફક સ્થિર શરીર કરવું. તે પાદપ ઉપગમન જાણવું.

પણ જે મત્ત સિદ્ધિક્ક જીવ છે. તે હેલ્લા અણસણને આશ્રયીને મરે છે. અને તેથી ઉત્તમ સાધુ જે મોક્ષની ઇચ્છાવાળો છે તે ઉપર વતાવેલા ત્રણ અણસણમાંથી કોઈ પણ એક સ્વીકારે છે, પણ તે વૈદાનસ વિગેરે વાલ મરણ (આપઘાત)થી મરતો નથી અને ત્રણ અણસણમાં થોડો ભેદ હોવાથી ત્રણ પ્રકારનું ભાવમોક્ષ એવું તું જાણ, હવે તેજ મરણને સપરાક્રમ અને અપરાક્રમ એવા બે ભેદે વતાવે છે.

સપરિક્રમે ય અપરિક્રમણ્ ય વાધાય આણુપુન્ઢીણ્ । સુત્તત્થજાણણ્ સમાહિમરણં તુ કાયત્વં ॥૨૬૭॥

પરાક્રમ [સામથ્ય વલ્લ] જેને હોય તે સપરાક્રમીં કહેવાય, અને તેવી રીતે મરે તો સપરાક્રમ મરણ છે, તેના ઉલ્લાપણામાં અપરાક્રમ છે. એટલે જંયા વલ્લ ક્ષીણ થતાં મત્તપરિજ્ઞા ઇંગિત મરણ અને પાદપ ઉપગમન એમ ત્રણ ભેદવાળું અણસણ છે. હતાં પણ તે પરાક્રમ સહિત અને પરાક્રમ રહિત - એમ દરેક બે પ્રકારનું છે. અને તે દરેક ભેદ પણ વ્યાઘાત અને તે રહિત છે. તેમાં સિંહ અને

વાય વિગેરેથી જે નાશ થાય તે ઢ્યાયાત છે, અને તે સિવાયનો અવ્યાયાત છે. છૂટે દીક્ષા લીધા પછા-સૂત્ર અર્થ ગ્રહણ કરીને અનુક્રમે વિપકિત્રમ [મરણ ન આવેછું] एवी अवस्थाने भोगवतो જે છે. તે અવ્યાયાત છે.

અહીંયા અનુપૂર્વી શબ્દ છે તેનો પરમાર્થ વતાવતાં સમાપ્ત કરે છે. ઢ્યાયાત વહે અનુક્રમે અથવા સપરાક્રમ અથવા અપરાક્રમવાળા સાધુને મરણ આવે છતે સૂત્ર અર્થના જાણનારે, કાલ આવેલો જાણીને સમાધિ મરણે મરવું. મંત્રક પરિજ્ઞા ફક્તિત મરણ પાદપ ઉપગમન ઇ ત્રણમાંથી કોઈ પળ ઇક મરણ પોતાને જેમ સમાધિ રહે તેમ કરવું. પળ વાલ મરણ ન કરવું. (ગાથા અર્થ)

તેમાં સપરાક્રમ મરણ દૃષ્ટાંત વહે વતાવે છે.

સપરક્કમાણસો જહ મરણં હોઈ અજ્ઞવહરણં પાયવગમણં ચ તહા ઇયં સપરક્કમં મરણં ॥૨૬૫॥

પરાક્રમ સદિત તે સપરાક્રમ મરણનો આદેશ આચાર્યની પરંપરામાં સંભળાતો આવેલો દુહ્ વાદ આ પ્રમાણે છે. તે કહે છે, (યથા શબ્દ ઉદાહરણના ઉપન્યાસ માટે છે) છૂટે આ પ્રમાણે તે આદેશ જાણવો. આર્ય વજ્રસ્વામિનું મરણ પાદપ ઉપગમન છે અને તે સપરાક્રમ મરણ છે. તે પ્રમાણે વીજે પળ સમજવું [ગાથા અર્થ] તેનો ભાવાર્થ કથાથી જાણવો, અને તે કથા મસિદ્ધજ છે. જેમ આર્ય વજ્રસ્વામિણ પોતે દવા માટે સુંઠનો ગાંગડો કાનમાં રાखેલો, તે વાપરવો ભૂલી જવાથી પોતે જાણ્યું કે આવો પ્રમાદ મને થયો છે. તેથી તેમણે મરણ નજીક આવેછું જાણીને સપરાક્રમી વનીને સ્થાવર્ત પર્વત ઉપર પાદપ ઉપગમન અણસળ કર્યું. હવે અપરાક્રમ મરણ વતાવે છે.

અપરક્કમાણસો જહ મરણં હોઈ ઉદહિતામાણં । પાઓવગસેડિતિ તહા ઇયં અપરક્કમં મરણં ॥૨૬૬॥

પરાક્રમ ન હોય તો અપરાક્રમ કહેવાય તેવું મરણ જેને જંઘાવલ સર્વથા ક્ષીણ થયેહું હોય તેવા ઉદયિ [સાગર] નામના તે આર્ય સમુદ્ર સ્થિતિનું મરણ થયેહું છે. તેનો હૃદ્ગાદ આ પ્રમાણે છે. તે પ્રમાણે પાદપ ઉપગમન અણસળ વહે તેમનું મરણ થયેલ છે. જેવી રીતે આર્ય સમુદ્રનું અપરાક્રમ મરણ છે. તેવું વીજી જગ્યાએ પળ જાળવું. (ગાથા અર્થ)

તેનો ભાવાર્થ કથાથી જાણવો. આર્ય સમુદ્ર નામના આચાર્ય સ્વભાવથીજ દુર્બલ હતા, પછીથી જંઘા વલે સર્વથા ક્ષીણ થતાં શરીરથી વીજો લાભ ન જાણીને તેને તજવાની રહ્યાથી પોતાના ગચ્છમાં રહીને ઉપાશ્રયના એક ભાગમાં આહાર રહીત પાદપ ઉપગમન અણસળ કર્યું, હવે વ્યાધાતવાલું અણસળ કહે છે.

વાધાહયમાણસો અવરહો હુજ્જ અંતરણું । તોસલિ મહિસીહ હઓ, ઇયં વાધાહયં મરણં ॥૨૬૭॥

વિશેષથી આઘાત તે સિંહ વિગેરે કરેલો વ્યાધાત છે એટલે શરીરનો નાશ થાય છે. તેના વહે જે અણસળ સમાપ્ત થાય અથવા તેવું મરણ થાય તો તે વ્યાધાતિમ અણસળ છે. એટલે કોઈ સાધુને સિંહ વિગેરે વેર્યો હોય, અને તેનાથી મરણ થાય, તે વ્યાધાતિમ છે તેના માટે હૃદ્ગાદ આ પ્રમાણે છે. કે તોસલી નામના આચાર્યને મેંસોએ વેર્યો, અને મરણ વચ્ચે તેમણે ચાર પ્રકારનો આહાર ત્યાગીને અણસળ કર્યું તે વ્યાધાતિમ મરણ છે. તેનો ભાવાર્થ કથાથી જાણવો તે કહે છે.

તે દેશમાં મેંસો વળી થાય છે. તોસલી નામના આચાર્યને જંગલી મેંસોએ વેર્યો, તેમણે પીઢાતાં વીજો ઉપાય ન જોઈને ચાર પ્રકારના આહાર ત્યાગવાનું અણસળ કર્યું હવે અવ્યાધાતિમ અણસળ વતાવવા કહે છે.

અણુશ્વિગમાણસો પવ્વજ્ઞાસુત્તઅત્થકરણં ચ । વીસજ્ઞિઓ (ય) નિન્નો, મુક્કા તિવહસ્સ નીયસ્સ ॥૨૬૮॥

અનુપૂર્વી (ક્રમ) ને પામે, તે અનુપૂર્વીય છે.

પ૦—તે આ દેશ કયો છે ? (આ દેશનો અર્થ હ્રદ્વાદ છે.) તે હ્રદ્વાદ આ પ્રમાણે છે.

પ્રથમ આત્માર્થી જીવને દીક્ષા આપવી, પછી સૂત્ર મળાવવાં હેતુ અર્થ આપવો. તે બન્નેમાં પ્રવિણ થયેલો અને ગુરુ સુપાત્ર જોઈને સૂત્રાર્થ મળાવ્યા પછી તેને આજ્ઞા આપે તો પોતે કોઈપણ જાતનું અગમણ કરવા તૈયાર થઈને નીકળે. તે પ્રથમ આહાર ઉપધિ શરૂઆત એમ ગ્રંથોનો ત્યાગ કરે છે. અને પોતે પ્રથમ રોજ યોગવતો તેનાથી પ્રોતે મુકાય છે. તેમાં જો આચાર્ય હોય તો તેવું અગમણ કરવા પહેલાં શિષ્યોને તૈયાર કરીને વીજો આચાર્ય સ્થાપીને પોતે નિદ્રિત થઈને વાર વરસની (ઉત્કૃષ્ટ તપસ્યા) સંલેખના વડે અનુભવ કરીને પોતે ગચ્છની અણજા [સંમતિ] લઈને ગચ્છને છોડીને અથવા પોતે નીમેલા આચાર્યની સમતિ લઈને અગમણ કરવા વીજા આચાર્યની પાસે જાય છે. તેજ પ્રમાણે ઉપાધ્યાય પ્રવર્તક સ્થવિર ગણાવચ્છેદક, અથવા સામાન્ય સાધુ હાય તે આચાર્યની રજા લઈને સંલેખના વડે પરિકર્મ કરીને મક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે અગમણ ન સ્વીકારે. તેમાં પળ, માત્ર સંલેખના કરે કારણ કે દ્રવ્ય સંલેખના જો, એકલી હોય; તો, દોષનો સંભવ છે. તે કહે છે:—

પઢિચોઈઓ ય કુવિઓ, રણો જહ તિવલ સીયલા આણા । તંબોલે ય વિવેગો ઘટ્ટણયા જા પસાઓ ય ॥૨૬૯॥

આચાર્ય પ્રેરણા કરેલો કે તું ફરી સંલેખના કર, એવું કહેવાથી ક્રોધાયમાન થઈ શિષ્યને જેમ રાજાની આજ્ઞા તીક્ષ્ણ હોય છે. પછી શીતલ થાય છે. તેમ આચાર્ય પળ વીજાઓના રક્ષણ માટે પ્રથમ ત્યાગ કરવો જોઈએ. વ્હી નાગરવેલનું સહેલું પાન જેમ વીજાં પાન વચાવવા માટે દૂર કરવું જોઈએ. તેમ કુશિષ્યને પ્રથમ શિક્ષા કરી પછી તે માફી માને તો તેના ઉપર દયા લાવી રાત્રનો

જોઈએ. (ગાથા અર્થ) ભાવાર્થ કથાથી જાણવો.

એક સાધુએ વાર વરસની ઉકુદ તપસ્યાથી સંલેખના કરી, અને આચાર્ય પાસે અણસળની યાચના કરી આચાર્યે કહું, તું હજુ પળ સંલેખના કર, તેથી આ શિષ્યે કોપાયમાન થઈને ફક્ત ચામડી અને હાડકું રહેલ એવી માંસ લોહી વિર્જાની આંગળી ભાંગીને દેલાડી, કે હવે શું અશુદ્ધ વાકી રહું છે? આચાર્યે પોતાના હૃદયનો અભિપ્રાય મગદ કર્યો, કે તું ક્રોધને લીધે અશુદ્ધ છે, કે વંચ-નની કઢવાસથી શીઘ્ર તારી આંગળી તું ભાંગીને ભાવની અશુદ્ધતા દેલાડી છે. તેથી તેને વોધ કરવાને માટે દૃષ્ટાંત કહું, કે કોઈ રાજાની બે આંखો રોજ પાળીથી ફરતી હતી, રાજાના વૈશ્યોએ ઘળી દવા કરી પણ સારું ન થયું. એક વચત કોઈ પરદેશી વૈદ્ય આવ્યો તેણે કહું, જો તું એક મુહુર્ત સુધી વેદના સહન કરે, અને મને ન મરાવે, તો તને સારો કરું રાજાએ કહુલ કર્યું. અંજન (મુરમો) આંચમાં નાચ્યા પછી ઉત્પન્ન થયેલી તીવ્ર વેદનાથી મારી આંखો ગઈ, એવી વાળી બોલીને રાજાએ મારવાની આજ્ઞા કરી; તેથી રાજાની આજ્ઞા તીક્ષ્ણ થઈ; અને પૂર્વે ન મારવાનું વચન આપવાથી શીતલ આજ્ઞા કરવી પડી; પણ ડ્યારે મુહુર્ત પછી વેદના દૂર થતાં સારી આંखોવાળો થતાં તેજ રાજાએ શુશ થઈ વૈદ્યની પૂજા કરી. એ પ્રમાણે આચાર્યની આજ્ઞા પણ તીક્ષ્ણ છે. એટલે, શિષ્યની ભૂલ દેવતાં વડવાં વચનની આજ્ઞા કરે; પણ શિષ્યનું અંતરંગ તપાસી તેનાં કાર્યથી પ્રસન્ન થાય; એટલે, પરિણામે શિષ્યને હિતકર હોવાથી તે આજ્ઞા શીતલ છે, આવું સમજાવ્યા છતાં પણ ક્રોધથી શિષ્ય ચાંત ન થાય; તો, વીજાઓના રક્ષણ માટે સહેલા પાનની માફક તેને દૂર કરવો.

જો, ગુરુની આજ્ઞા શિષ્ય માને; તો, ગચ્છપ્રાંજ રહેવા દઈને દુર્બંચનથી તેનો તિરસ્કાર કરી પરીક્ષા કરવી. જો, તેમ કરતાં ન

કોષે, તો તે શુદ્ધ છે, એમ જાણીને તેને અણસળની આજ્ઞા આપે; તથા તેને આર્તધ્યાન વિગેરે ન થાય; માટે તેની સ્થવર, રાત્રી ગુરુ પ્રસાદ કરે. મ૦—આ પ્રમાણે કેવો, અને કેટલો કાલ, અને કેવી રીતે આત્માને સંતેસે ? તેથી, હૃદયમાં વિચારને કહે છે:—

નિષ્કાર્થયા ય સીસા સડળી જહ અંદમાં પયત્તેણં । વારસસંવચ્છરિયં સો સંતેહં અહ કરેહ ॥૨૭૦॥

ચતારિ વિચિત્તાંઈં વિગર્હં નિજ્ઞહિયાહં ચતારિ । સંવચ્છરે ય દુષિં હુ એમં તરિયં હુ આયામં ॥૨૭૧॥

નાહિવિગિદ્ધો હ તવો, હમ્માસે પરિમિયં હુ આયામં । અન્નેડિવિ ય હમ્મસે હોઈ વિગિદ્ધં તવો કમ્મં ॥૨૭૨॥

વાસં કોઢીસહિયં આયામં કાહ આણુપુઢ્વીણ । ગિરિકંદરંમિ મંતું, પાયવગમણં અહ કરેહ ॥૨૭૩॥

સૂત્ર અર્થ તથા વક્ષે પ્રકારે પોતાના શિષ્યોને તથા મળવા આવેલા બીજા સાથુને મળાવીને જેમ શત્રુની પક્ષી ફંદાને સેવીને તૈયાર કરે, તેમ પ્રયત્નથી તૈયાર કરવા જોઈએ. ત્યારપછી આચાર્ય વાર વરણની સંતેસવાના કરે તે આ પ્રમાણે.

ચાર વરસ સુધી જુદા જુદા તપના અનુષ્ઠાન કરે છે. દૃઢલે એક વે ત્રણ ચાર પાંચ ઉપવાસ વિગેરે કરીને પારણું કરે છે. પારણામાં વચ્ચે વિગય વાપરે. અને નવળ વાપરે, પાંચમા વરસથી બીજાં ચાર વરસ તેવો તપ કરીને પારણામાં બીજાં ન વાપરે નવમા દશમા વરસમાં ઉપવાસને પારણે આંબેલ એમ કરે અગ્યારમાં વરસમાં પહેલા હ મહીના સુધી અતિ વિકૃષ્ટ તપ ન કરે અથવા એક વે ઉપવાસ કરીને પરિમિત આંબેલથી પારણું કરે (જળોદરી તપ કરે) બીજા હ માસમાં વિકૃષ્ટ તપ અને પારણામાં આંબેલમાં જળોદરી તપ કરે વારમા વરસે કોટી સદિત આંબેલ કરે દૃઢલે રોજ આંબેલથી સ્વાય. દૃઢલે આંબેલની કોટી કોટી મળે માટે કોટી સદિત કહું છે ચાર માસ વાકી રહે. ત્યારે તેલના કોગળા અસ્થલિત નમસ્કાર વિગેરે શિલ્પવા માટે વાણુ દૂર કરીને મુલ યંત્રના પ્રચાર માટે

વારંવાર કરે. આ પ્રમાણે વાર વાર સુધી અનુક્રમે વધું કરીને સામર્થ્ય હોય તો શુરની આજ્ઞા લઈને પહાડની શુફામાં જઈને નિર્દોષ જગ્યા જોઈને પાદપ ઉપગમન અણસળ કરે દ્વિતિય મરણ અથવા ભક્ત મત્યાલ્યાન જેમ સમાધિ રહે તેમ કરે આ પ્રમાણે વાર વાર સની સંલેખના કર્મ વડે આહાર ઓહો કરતાં આહારની અમિલાષાનો ઉચ્છેદ થાય છે તે વે ગાથા વડે વતાવે છે.

કહ નામ સો તવોકમમપંડિઓ જો નિચ્છુજુતપા । લહુવિત્તીપરિક્ષેવ વચ્ચઈ જે મંતઓ વેવ ? ॥૨૭૪॥

આહારેણ વિરહિઓ, અપ્પાહારો ય સંવરનિમિત્તં । હાસંતો હાસંતો, ઇવાહારં નિશંભિજ્ઞા ॥૨૭૫॥

કેવી રીતે ઇ સાધુ તપ કરવામાં પંડિત થાય ? જે નિત્ય હયુક્ત આત્મા વનીને વન્નિસ કોલિયાના પરિણામવાળી દૃત્તિ ન રાખે? દૃઢલે દિવસે દિવસે લઘુ દૃત્તિનો પરીક્ષેપ ન કરે; તો, તપ કર્મમાં પંડિત કેવી રીતે થાય (જો, ગોચરીમાં લોહપતા રાખી વધારે વધારે સ્વાય; તો, તે તપ કરવામાં નિપુણ ન થાય;) તથા આહાર વડે વે ત્રણ દિવસ સુધી વિયોગ કરે. અર્થાત્ વે ત્રણ પાંચ છ ઉપવાસ કરી; પછી પારણું કરે તો, શા માટે અલપાહારી ન થાય ? (થાયજ)

પ્ર૦—શા માટે તપ કરે ? ઉ૦—અણસળ કરવા માટે, આ પ્રમાણે ઉપવાસ કરતો તથા દરેક પારણામાં અલપઆહારને લીધે ઓહો ઓહો કરતાં દેવ પઢતાં ઉપર વતાવેલી વિધિય ભક્ત પક્ષસ્ત્રવાણનું અણસળ કરે. નામ નિષેષો કહ્યો. હવે સૂત્ર અનુગમમાં અસ્ત્રલિત વિગેરે ગુણયુક્ત સૂત્ર કહેવું. તે કહે છે:—

સે વેમિ સમણુન્નસ વા અસમણુન્નસ વા અસળ વા પાણં વા સ્વાદમં વા સાદમં વા વરથં

वा पडिभगहं वा कंबलं वा पायपुच्छणं वा नो पादेज्जा नो निमंतिज्जा नो कुज्जा वेयावडियं परं आढायमाणे त्तिवेमि (सू० १९७)

सुधमस्सिमि कहे छे, जे-में भगवान पासे सांभळ्युं; ते कहुं छुं, अने हवे कहेवातुं पण भगवानहुं वत्तन छे. एटले समनोइ, अथवा अमनोइ होय; एटले, दृष्टि (सम्यग्दर्शन,) तथा लिंगी समनोइ एटले उत्तम श्रद्धावाळो होय; पण, भोजन विगेरेमां त्यागी न होय, अने अमनोइ ते बौद्ध मत विगेरेना साधुने चार प्रकारना आहार विगेरेनी निमंत्रणा न करे; ते कहे छे. अन्न [भोजन] ते, भात विगेरेहुं छे, अने पाणी ते, द्राख विगेरेहुं छे, अने थोडा टेका रूप नाळीयेर (कोपहं) विगेरे छे, अने-स्वाद माटे कपूर, लवंग, विगेरे छे. तेज प्रमाणे वस्त्र, पात्र, कंबल, रजोहरण, आ वधां पोतानां उपकरण कुसाधुने वापरवा न आपे. तेज प्रमाणे तेमनी वैयावच्य न करे; अने घणां आदरवाळो बनीने तेमने तेवी वस्तुहुं आमंत्रण न करे; तेम थोडी घणी वैयावच्य पण न करे. हवे, पछीनुं पण हुं कहुं छुं.

धुवं चयं जाणिज्जा असणं वा जाव पायपुच्छणं वा लभिया नो लभिया भुंजिया नो भुंजिया पंथं विउत्ता विउक्कम्म विभत्तं धम्मं जोसेमाणे समेमाणे चलेमाणे पाइज्जा वा निमं-

तिज्जा वा कुज्जा वेयावडियं परं अणाढायमाणे त्तिवेमि (सू० १९८)

ते बौद्ध विगेरे मतना कुशीलवाळा साधुओं अन्न विगेरे बतावीने एहुं बोले के, आ निश्चय जाणो के, अमारा मतमां रोज तमे

મોજન વિગેરે મેઝવથો છૂટેલી વીજી જગ્યાએ મળે ન મળે અથવા રાહને અથવા વિના રાધે અમારી ધીરજને માટે તમારે અવશ્ય આવશું, જો ન મળે તો લેવા માટે અને મળે તો વધારે રાવા માટે વારંવાર મોજન માટે ન રાવાં દોય તે વચ્ચે સવારનો નાસ્તો કરવા અમારી ધીરજ માટે કોઈ વચ્ચે અથવા જ્યારે તમને જે કલ્પે તેવું અમે તમને આપશું વળી અમારો મઠ તમારા રસ્તામાં જ કદાચ તમે વીજી રસ્તે જતા હો તો થોડો ફેરો રાહને પળ આઢા માર્ગે વીજી વેરે જઈને પળ અમારે ત્યાં આવશું આ આગમનમાં રહેલ માનવો નહીં (આ પ્રમાણે પ્રેમ ધરાવી જૈન સાધુને વૌદ્ધ વિગેરના સાધુ આમંત્રણ કરે.) મ૦—શા માટે આવું વૌદ્ધ સાધુ કરે છે ? હ૦—તે કહે છે વિમત્ત (જુદા) ધર્મને પાછતા અને કદાચ જૈન સાધુના હપાશ્રયમાં આવીને અથવા રસ્તામાં જતાં નિમંત્રણ કરે અથવા પોતાની પાસેનું મોજન વિગેરે આપે અથવા મોજન આપવાની નિમંત્રણા કરે અથવા ભક્ત માફક વૈયાવચ્ચ કરે આ વધું જૈન સાધુને કુશીલ સાધુનું ન કલ્પે તેમ તેનો પરિચય પળ ન કરે કેવી રીતે જૈન સાધુ રહે ? હ૦—તે કુશીલ સાધુ વહુ માનથી સાધુનો આદર કરે તોપણ પોતે તેમાં ગૃહ ન થાય તોજ દર્શનશુદ્ધિ સાધુની રહે છે, (જો તેવા કુશીલની સોચત કરે તો જૈન સાધુને પોતાના કઠળ સંયમમાં અનાદર થાય અને પોતે પળ તેવું કુશીલ આચરે.) અથવા હવે પછીનું પળ સુધર્મસ્વામી કહે છે.

હહમેગેસિં આચારગોયરે નો સુનિસંને ભવતિ તે હહ આરંભટ્ટો અણુવચમાણા હણ પાળો ઘા-
યમાણા હણઓ યાવિ સમણુજાળમાણા અદુવા અદિન્નમાયયંતિ અદુવા વાયાહ વિહજંતિ,
તંજહા—અરિથિ લોષ નરિથિ લોષ ધુવે લોષ અધુવે લોષ સાહણ લોષ અણાહણ લોષ સપ-

જવસિષ્ લોષ અપજવસિષ્ લોષ સુકહેતિ વા દુઃકહેતિ વા કહ્ણણોતિ વા પાવેતિ વા સા-
હુતિ વા અસાહુતિ વા સિદ્ધિતિ વા અસિદ્ધિતિ વા નિરણ્ણતિ વા અનિરણ્ણતિ વા, જમિણં
વિપ્પલિવદ્ધા મામગં ધમ્મં પદ્ધવેમાણા રૂથવિ જાણહ અંકસ્માત્ ઇર્વ તેસિં નોં સુચક્ખાણ્ ધમ્મે

નો સુપદ્ધત્તે ધમ્મે ભવદ્ધ (સુ૦ ૧૧૯)

આ મનુષ્ય લોકમાં કેટલાક પૂર્વે કરેલ અશુભ કર્મનો વિષાક જેમને છે. તેવા નિર્માણી જીવોને મોક્ષ માટે જે અનુષ્ઠાન રૂપ આચાર છે, તેસારી રીતે હૃદયમાં ઢસ્યો નથી, તે અપરિણત આચારવાળા જેવા હોય, તે કહે છે:—

તે આચારનું સ્વરૂપ ન જાણનારા ગોચરીમાં નાહ્યા વિના પરસેવાના મેલના પરિષહથી કંટાળેલા જે સાધુઓ છે; તેમને સુલ્લ વિહાર કરનારા વૌદ્ધ મત વિગેરેના સાધુઓ પોતાના જેવા વિચારવાળા બનાવેલા છે. તેથી, જૈનસાધુઓ પણ, તેની સેવતથી સંય-
મમાં શિથિલ થઈ આરંભના અર્થી બને છે, અથવા તે શક્ય વિગેરેના સાધુ, અથવા જે હુશીક છે, તેઓ સાવચ આરંભના અર્થી છે. તેજ પ્રમાણે મઠ, આરામ, તળાવ, કુવા બનાવવા પોતાને માટે રાંધેછું લાનારા વિગેરે સાધુઓ વોલે છે કે, પાણીઓને મારો, આ પ્રમાણે બીજા પાસે મરાવતા; અને મારનારની અનુમોદના કરતા; અથવા બીજાનું દ્રવ્ય લેવાથી કહડું ફલ છે. તેને વિસરીને, તથા જેના શુભ અઘ્યવસાયો ઢકાઈ ગયા છે. તેઓ ચોરીનું દ્રવ્ય લે છે. વલી, પહેલા ત્રીજા વ્રતમાં થોડું કહેવાનું હોવાથી તેને મધ્યમ કહીને બીજા મહાવ્રતનું વધારે કહેવાનું હોવાથી બીજા વ્રતનો ઉપન્યાસ હવે કરે છે. [અથવા એ અવ્યય બીજો પક્ષ વતાવે છે. તે કહે છે.]

પટલે, અદત છે છે. અથવા, નાના પ્રકારની યુક્તિઓ યોજે છે. તે વંતાવે છે કે, સ્થાવર જંગમ સ્વરૂપવાળો લોક છે, તેમાં નવ સંહવાળી પૃથ્વી છે અથવા સાત દ્વીપવાળી પૃથ્વી છે. વીજા મતનાં માને છે કે, બ્રહ્માના અંડામાં પૃથ્વી અંદર રહેલી છે. વલી વીજા મતવાળા કહે છે કે બ્રહ્માના અંડા જેવી પાણીમાં રહેલી મીંજાતી પૃથ્વી સેંકડો પૃથ્વીઓ પાણીમાં રહે છે તથા જેઓ પોતાના કર્મના ફલને મોગવનારા છે પરલોક છે વંધ મોક્ષ છે પાંચ મહાભૂત છે (આવા જુદા જુદા અનેક મત છે.)

નાસ્તીકો કહે છે કે આ વધો લોક જે દેશાય છે તે વધું માયા [જુદ] ની હ્રદ્ર જલ જેવું તથા સ્વપ્નમાં દેશ્યા જેવું છે અને અવિચારીત રમણીયપણે ભૂતનો અભ્યુગમ [સ્વીકાર] કરવા છતાં પરલોકનો અનુયાયી જીવ પણ નથી, શુભ અશુભ ફલ-નથી પણ જેમ કિણુ વિગેરેમાંથી જેમ નસો ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ ભૂતોમાંથી ચૈતન્ય થાય છે. આ વધું માયાકાર ગંધર્વ નગરના જેવું છે. કારણ કે પૂન્ય પાપ વિગેરે યુક્તિથી સિદ્ધ થતાં નથી. વલી ચાર્વાક કહે છે:—

યથા યથાઽર્થશ્ચિન્ત્યન્તે, વિવિચ્યન્તે તથા તથા । યથેતત્સ્વયમર્થે મ્યો રોચતે તન્ન કે વયમ્ । ૧ ॥

મૌતિકાનિ શરીરાણિ, વિષયાઃ કરણાનિ ચ । તથાપિ મન્દૈરન્યસ્ય, તત્ત્વં સમુપદિશ્યતે ॥ ૨ ॥

જેમ જેમ અર્થો વિચારીએ તેનું વિવેચન કરીએ તેમ તેમ જે જે અર્થ તરફ રહે તેમાં આપણે કદ ગણત્રીમાં (જેમ જેમ વિચાર કરીએ તેમ તેમ આ વધું વિષય તરફ રહેવાહ જાય ત્યારે આપણે વિચાર કરવાની શું જરૂર.)

આ શરીર તથા વિષય અને હ્રિદયો વધું ભૂતમાંથી વનેછું છે. તોપણ મંદ બુદ્ધિવાળા પૃથ્વી જીવોને પ્રસાદવા તત્ત્વ તરિકે ઠસાવી દીધું છે. વલી સાંસ્ય વિગેરે મતવાળા કહે છે, લોક નિત્ય છે. કારણકે પ્રકટ થવું, લપ્ત થવું પટલુંજ માત્ર ઉત્પાત અને વિનાશવું સ્વરૂપ

હે. કારણ કે જે નથી તેનું ઉત્પાદન નથી. તથા જે છે તેનો નાશ નથી. અથવા ધ્રુવ તે નદી સમુદ્ર પૃથ્વી પર્વત આકાશ એ વધાંતું નિશ્ચયપણું હોવાથી તે ધ્રુવ છે (માટે તેમના મત પ્રમાણે વધું નિત્ય છે)

બૌદ્ધ વિગેરે કહે છે લોક અનિત્ય છે કારણ કે દરેક ક્ષણે તેનો સ્વભાવ ક્ષય થવારૂપ છે. વિનાશના હેતુના અભાવથી અને નિત્ય નસ્તુના અનુક્રમથી કે એક સાથે અર્થ ક્રિયામાં અસામર્થ્યપણું છે. (આ પ્રમાણે તેમનું માનવું છે કે વધું અનિત્ય છે.) અથવા અધુવ તે ચલ છે જેમકે ભૂગોળ (પૃથ્વીનો ગોળો) કેટલાક ન કહેવા પ્રમાણે નિત્ય ચલાયમાન છે. (તેઓ માને છે કે પૃથ્વી ફરે છે) અને સૂર્ય સ્થિર છે તેમાં સૂર્ય મંડલ દૂર હોવાથી જેઓ પૂર્વમાંથી જુદા છે તેમને સૂર્યનો હૃદય દેવાય છે, અને સૂર્યના મંડલના નિર્ણયે રહેલાને મધ્યાનહ દેવાય છે. અને જેઓને સૂર્ય દૂર થવાથી ન દેવાય તેઓને આયમેલો જણાય છે. વઠી વીજા મતવાળા એવું માને છે કે લોકની આદિ છે. તેઓ કહે છે.

આસીદિદં તમોભૂતમપજ્ઞાતમલક્ષણમ્ । અપતર્ક્યમવિજ્ઞેયં, પ્રસુપ્તમિવ સર્વતઃ ॥ ૧ ॥

આ વધું પૂર્વે અધારારૂપ, અજાણ્યું, લક્ષણ રહિત વિચારાય નહીં તેવું, ન જણાય તેવું, વધી રીતે સૂતેલા જેવું હતું.

તસ્મિન્નેકાર્ણવીભૂતે, નણ્સ્થાવરજંગમે । નણામરનરે ચૈવ, પ્રનણોરગરાક્ષસે ॥ ૨ ॥

તે એક સમુદ્રરૂપ વનેહું સ્થાવર જંગમનો તથા દેવતા મનુષ્યનો નાશ હતો તેમ નાગ તથા રાક્ષસનો પણ નાશ હતો (ત્યારે કેવું હતું તે કહે છે)

કેવલં ગદ્ધરીભૂતે, મહાભૂત વિવર્જિતે । અચિન્ત્યાત્મા વિશુસ્તત્ત્વ, શ્યાનસ્તપ્યતે તપઃ ॥ ૩ ॥

તસ્ય તત્ત્વ શ્યાનસ્ય, નાભેઃ પદ્મં વિનિર્ગતમ્ । તરુણરવિમણ્ડલનિર્મિતં, હૃદં કાશ્ચનર્કર્ણિકમ્ ॥ ૪ ॥

તસ્મિન્ પદ્મે તુ ભગવાન્ દપડી યજ્ઞોપવીતસંયુક્તઃ । બ્રહ્મા તત્તોત્પન્નસ્તૈન જગન્માતરઃ સ્થાઃ ॥ ૫ ॥

અદિતિઃ સુરસહ્જાનાં દિતિર સુરાણાં મનુર્મનુષ્યાણામ્ । વિનતા વિહરન્માનાં માતા વિશ્વપ્રકારાણામ્ ॥ ૬ ॥

કદુઃ શરીરસુપાણાં મુલસા માત તુ નાગજાતીનામ્ । સુરભિચતુષ્પદાનામિલા પુનઃ સર્વ વીજાનામ્ ॥ ૭ ॥

ફક્ત ગહવર (પોલાણ) ના આકારવાહું મહાભૂતોથી રહિત હવું તેમાં અર્ચિત્ય આત્મા વિશ્વ (ઈશ્વર) પોતે સુતેલો તપ કરે છે. ૩ તે ત્યાં સુતેલા વિશ્વની નામીમાંથી એક કમલ ઉત્પન્ન થયું તે ઊગતા સૂર્યના મંડલ જેવું સોનાની કર્ણિકાવાહું રમણિક હવું (૪) તે પદ્મમાંથી ભગવાન દંડ ધારણ કરેલ જનોઈ પહેરેલાં બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયો તેણે જગતની માતાઓને રચી છે. (૫)

દેવતાઓના સમૂહની માતા અદિતિ છે, અને અસુરોની માતા દિતિ છે. મનુષ્યનો મનુ છે. પક્ષીઓની માતા વિનતા છે. આ પ્રમાણે વિશ્વના પ્રકારોની માતાઓ બ્રહ્માપ્ બનાવી. (૬)

સરીસૃપની માતા કદુ છે. અને નાગની જાતીઓની માતા મુલસા છે. તેમ વધાં ચોપળાં પ્રાણીની મા સુરભિ છે. અને સર્વ વી-જોની માતા હલા છે. [આ પ્રમાણે પુરાણવાદીઓ બોલે છે, તેમ વીજા ધર્મવાળા પળ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે કલ્પના કરે છે, તેમ સમજવું વીજા મતવાળા કેટલાક અનાદિ લોક માનનારા છે જેમકેશાક્ય મતવાળા કહે છે હે મિશ્નુઓ !

અનવ દગ્ર [અનાદિ] આ સંસાર છે તેની પૂર્વ કોટી જણાતી નથી, નિવારણ સત્વોને અવિદ્યા નથી, તેમ જીવોનો ઉત્પાદ નથી, વહી અંતવાહી આ લોક છે જગતના પ્રલયમાં વધાનો નાશ થાય છે, તથા અંત વિનાનો લોક છે કારણ કે વિદ્યમાન વસ્તુનો સર્વથા નાશનો અસંભવ છે. કારણ કે એવું નથી [અર્થાત્ હેન] કેટલાક તો વન્નેને પળ માને છે તે વતાવે છે.

દ્રાવેવ પુરુષૌ લોકે, ક્ષરશ્ચાક્ષર एव च । क्षरः सर्वाणि भूतानि, कूटस्थोऽक्षर उच्यते ॥ ૧ ॥

વેજ પુરુષો લોકમાં પૂર્વે દતા, એક ક્ષર (નાશવંત) વીજો અક્ષર [અનાશવંત] તેમાં ક્ષરમાં સર્વ ભૂતો છે. અને અક્ષર તે કૂટસ્થ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે પરમાર્થને નહીં જાણનારા લોક છે. વિગેરે સ્વીકારવા વહે વિવાદ કરતા જુદી જુદી વાણી કાઢે છે તેજ પ્રમાણે આત્માને પણ જુદી જુદી રીતે વતાવે છે જેમકે સારં કર્યું, તે સુકૃત માને અથવા દુષ્કૃત માને એમ ક્રિયાવાદીઓ માને છે. પટલે કોઈ વોલે કે સર્વ સંગનો ત્યાગ કરવાથી મહાવ્રત ગ્રહણ કર્યું, તે સારં કર્યું. તથા વીજા વોલે છે કે હે માઈ ! આ સરલ મુગ-લોત્તનવાલી સ્ત્રીને પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યા વિના તે ત્યાગી, તે સ્વોટું કર્યું. તથા જે દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો હોય, તેને કહે, કે આ કલ્યાણ છે. તેનેજ વીજો કહે કે આ તો પાશંડીઓના જાઠમાં ફસાણ્હો કલીંચ છે! ગૃહાશ્રમ પાઠવાને અસમર્થ છે ! વિના પુત્રે દીક્ષા લીધી તેથી પાપરૂપ છે તથા આ સાધુ છે, અસાધુ છે એમ પોતાની મતિએ કલ્પના કરી રૂઝાનુસાર વોલે છે તથા સિદ્ધિ છે અથવા સિદ્ધિ નથી, અથવા નરક છે અથવા નથી એ પ્રમાણે વીજું પણ પોતાના આગ્રહ પ્રમાણે પકડી વિવાદ કરે છે તે વતાવે છે કે આ પૂર્વે વના-વેહુંં લોક વિગેરેને આશ્રયી જુદું જુદું માનનારા તે વિપતિપન્ન વાદીઓ છે તે કહે છે.

इच्छंति कृत्रिमं सृष्टि-वादिनः सर्वं मेव मितिलिङ्गम् । कूटस्थं लोकं माहेश्वरादयः सादि पर्यन्तम् ॥ ૧ ॥

સ્રષ્ટિના વાદીઓ માહેશ્વર વિગેરે વધુંજ મિતિલિંગ અને કૃત્રિમ માને છે, અને વધા લોકને સાદિ પર્યંત માને છે.

नारीश्वरजं केचित्, केचित् सोमाग्निसंभवलोकं । द्रव्यादि षड्विकल्पं, जगदेतत्केचिदिच्छन्ति ॥ ૨ ॥

નારી તથા હિશ્વરથી ઉત્પન્ન થણું માને છે, કેટલાક મતવાળા સોમાગ્નિથી લોક ઉત્પન્ન થયેહું માને છે. તથા દ્રવ્યગુણ વિગેરે

છ વિકલપવાહું જગત્ કેટલાક માને છે,

ઈશ્વરપ્રેરિતં કેચિત્, કેચિદ્ બ્રહ્મકૃતં જગત્ । અવ્યક્ત પ્રપંચં સર્વં, વિશ્વમિચ્છંતિ કપિલાઃ ॥ ૩ ॥

કેટલાક ઈશ્વરની પ્રેરણાથી થઈું માને છે, કેટલાક બ્રહ્માણ જગત્ કરેહું માને છે, એને કપિલ મતવાળા અવ્યક્તથી બંધું વિશ્વ થઈું માને છે.

યાદાદિચ્છક મિદં સર્વં, કેચિદ્ ભૂત વિકારજં । કેચિચ્છાનેકરૂપં તુ, बहुधा संप्रधाविताः ॥ ४ ॥

કેટલાક યાદાદિચ્છક (સ્વભાવિક) બંધું માને છે, કેટલાક ભૂતોના વિકારથી થઈું માને છે, કેટલાક મતવાળા અનેક રૂપવાહું જગત્ માને છે, આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે મતવાદીઓ પોતાના વિચાર બતાવવા દોડેછા છે. આ પ્રમાણે જેમણે સ્યાદાદ સમુદ્ર અવગાહન કર્યો નથી તેવા एकांश ग्रहण करी मतिना भेदवाला बनेला પરસ્પર દોષિત બનાવે છે, તેજ કહ્યું છે:—

લોકક્રિયાડત્મતત્ત્વે, વિવદન્તે વાદિનો વિભિન્નાર્થ । અવિદિત પૂર્વં યેષાં, સ્યાદાદ વિનિશ્ચિતં તત્ત્વં ॥ ૧ ॥

લોક, ક્રિયા, આત્મા, તથા તત્ત્વ સંબંધી જુદા જુદા વિષયને બતાવવા તેજ વાદીઓ झगडा करे છે કે જેમણે સ્યાદાદથી વિશેષ પ્રકારે નિશ્ચય કર્યા વિના તત્ત્વનું વર્ણન કરેલહે; પણ જેમણે સ્યાદાદ મતનો નિશ્ચય કર્યો છે, તેઓને અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ વિગેરે અર્થનો નયના અભિપ્રાય પ્રમાણે કથંચિત્ (કોઈ અંશે) આશ્ચય કરવાથી તેમને વિવાદનો અભાવજ છે,

ग्रन्थ वधी जवाना भयथी अहीं बहु कहेवानुं છે, છતાં કહેતા નથી, તથા તેનું વર્ણન સૂત્રકૃત વિગેરે સૂત્રમાં વિસ્તારથી કહ્યું છે. તે વધા પરસ્પર વિવાદ કરતા પોતાના તત્ત્વનો આગ્રહ કરી તેનું સમર્થન કરતા પોતે નાચ પામ્યા છે, અને વીજાનો નાચ કરે

હે, તે વતાવે છે:—કેટલાક સુરથી ધર્મને ફરે છે, વીજા દુઃસ્વથી ધર્મ માને છે, કેટલાક સ્નાનથી ધર્મ માને છે નથા મારોજ ધર્મ મોક્ષ આપનાર છે, વીજો બોલવા જીવોજ નથી, એમ બોલનારા અપુષ્ટ (તુચ્છ) ધર્મવાળા પરમાર્થ નહિ જાણનારા (મોઢા જીવો) ને પ્રસાવે છે. હવે તેમનો ઉત્તર જૈનાર્ચ્ય આપે છે. લોક છે અથવા નથી વિગેરેમાં તમે જાણો.

અકસ્માત્ (માગધ) દેશમાં આ શબ્દ ગોવાળી સુધાં પળ સંસ્કૃતમાં બોલે છે, તેથી તેજસ્વે લીધો છે એટલે કસ્માદ્ (તે હેતુ છે અને અ સાથે લેવાથી અકસ્માદ્ તે અહેતુ છે) તેમાં તે હેતુના અભાવથી વનતું નથી, એમ સમજવું કે દરેકમાં હેતુ રહેલ છે, જો તેમ ન માનીને પુર્વાર્થજ “લોક છે, ” પૂરું માનીએ તો તે અસ્તિ (હે), શબ્દ સાથે સમાન અધિકરણપણે થવાથી જગતમાં જે જે છે, તે વધું લોક થશે, અને તેમ માનતાં તેનો પ્રતિપક્ષ પળ ‘અલોક’ અસ્તિ (હે), તેથી લોકજ અલે થશે, અને વ્યાપ્તના સદ્ભાવમાં વ્યાપકનો સદ્ભાવ થતાં અલોકનો અભાવ થશે, અને તેના અભાવમાં તેના પ્રતિ પક્ષ લોકનો પ્રથમજ અભાવ થશે. અથવા લોકનું સર્વ ગતપણું સિદ્ધ થશે.

અથવા “લોક અસ્તિ” પળ લોક ન ભવતિ [નથી] લોક પળ નામજ છે, અને લોક નથી લોકનો અભાવ છે. એ પ્રમાણે થશે, આ વધું અનિષ્ટ છે, અને અસ્તિનું વ્યાપકપણું હોવાથી લોક સાથે અસ્તિ પૂર્વાર્થ લાગવાથી ઘટ પટ વિગેરેમાં પળ લોકપણાની પ્રાપ્તિ થશે કારણ કે વ્યાપ્તના વ્યાપકતા સદ્ભાવ સાથે અંતરપણું નથી વઢી અસ્તિ લોક આ પ્રતિજ્ઞા પળ લોક એમ માનવાથી હેતુનું પળ અસ્તિત્વપણું છે, તેથી “પ્રતિજ્ઞા અને હેતુ” વચ્ચેમાં પૂર્વ પ્રાપ્તિ થશે, અને તે એક થતાં હેતુનો અભાવ થશે, અને હેતુના અભાવમાં ક્રોળ કેનાથી સિદ્ધ થશે, અથવા એમ માનીએ કે “અસ્તિત્વથી અન્ય લોક છે, તો પ્રથમ કરેલી પ્રતિજ્ઞાની હાનિ થશે, તેથી એ

प्रमाणे एकांतधीज लोक अस्तित्व मानतां हेतुनो अभाव वताव्यो, एज प्रमाणे नास्तित्वनी प्रतिज्ञापां पण समजवुं, ते वतावे छे, कोइ एम कहे के “लोक नथी” आबुं बोलनारने पूछवुं के तमे छो के नहि ? अने जो तमे छो तो लोकमां के लोक बहार जो लोकमां हो, तो लोक नथी एवुं केम बोलो छो ? अने लोक बहार एम बोलथो तां स्वर, विषाण (गथेडातुं शीगडा) माफक असत्य सिद्ध थ्या, तेथी मारे कोने उत्तर आपवो ? आ प्रमाणे दरेक विद्वाने पोतानी मेळे विचारिने एकांत वादीओनुं समाधान करवुं.

‘एवं’—जेम अस्तित्व नास्तित्व वाद तेमने मानेलो आकस्मिक निर्युक्तिक (युक्ति विनानो) छे, एज प्रमाणे भुव अश्रुव विगेरे वादो पण निर्युक्तिक छे, पण अपारा जैन स्याद्वाद वादीना जैनमतमां कथंचित् (कोइ अंशे) ना स्वीकारथी उपर वतावेला दोषनो प्रसंग नथी, कारण के स्वपर सत्ताना उपादान व्युदासथी वस्तुनुं वस्तुपणुं उपाद्य छे, एथी स्व द्रव्य क्षेत्र काल स्वभावथी वस्तुनुं अस्तित्वपणुं छे, अने परद्रव्य क्षेत्र काल स्वभावथी नास्तित्वपणुं छे, कहुं छे के:—

सदेव सर्व को नेच्छेत, स्वरूपादिचतुष्टयात् । असदेव विपर्यासान् न चेन्न व्यवतिष्ठते ॥ १ ॥

स्वरूप विगेरे चार (द्रव्य क्षेत्र काल भाव) थी वधा पदार्थोने सत् तरीके कोण न इच्छे ? अने तेथी उलटुं ते बीजाना द्रव्यादि चतुष्टयथी पोते असत् छे, जो तेम न मानीए तो वस्तुनी व्यवस्था रहे नहि. विगेरे जाणवुं, कारण के सूत्रना संबंधना लीथे आ प्रयास थोडमां समजाववा माटे कहेल छे, माटे वधारे कहेता नथी, ए प्रमाणे भुव अश्रुव विगेरेमां पण पांच अवयव अथवा दश अवयव अथवा बिजी रीते एकांत पक्ष साथे स्याद्वाद पक्ष सरस्वावी विचारिने योजवो. (आ पांच अवयव अने दश अवयवनुं स्वरूप दशवैकालिक प्रथम अध्ययनमां हरिभद्रसूरि महाराजनी टीकमां बतावेल छे.

हवे समाप्त करे छे—ए प्रमाणे उपर बतावेली नीतिए ते वधां एकांत वादीओनो धर्म तेंओए योग्य रीते कह्यो नथी, तेम
शास्त्र प्रणयनवहे सारी रीते प्रज्ञापित पण नथी,

प्र०—पोतानी बुद्धिए तमे आ केम कह्यो छो ? उ०—नहीं, अथवा वादी पूछे छे के जो ते वादीओनो एकांत पक्ष बरोबर
कहेल्यो नथी, तो केवो धर्म सुप्रज्ञापित थाय छे. तेथी जैनाचार्य (गणधरो) सूत्र कहे छे:—

से जहेयं भगवया पवेइयं आसुपन्नेण जाणया पासया अदुवा गुत्ती वओगोयरस्स तिबेमि सव्वरथ
संमयं पावं, तमेव उवाइक्कम्म एस महं विवेगे वियाहिए, गामेव। अदुवा रणणे नेव गामे नेव
रणणे धम्ममायाणह पवेइयं माहणेण मइमया, जामा तिन्नि उदाहिया जेसु इमे आयरिया संबुद्ध
माणा ससुद्धिया, जे णिवुया, पावेहिं कम्ममेहिं अणियाणा ते वियाहिया (सू० २००)

वस्तुतु आ स्याद्वाद्रूप लक्षण वधा व्यवहारने अनुसरनारं कोइपण वस्तु न हणानारं (सर्वत्र जय पायेछें) भगवान महावीरे
कहेछें छे अथवा हवे पञ्चीतु कहेवानुं पण महावीर प्रभुए कह्यो छे.

तेओ केवा छे उ०—केवलज्ञान होवाथी तेओ आशुप्रज्ञावाळा छे अर्थात् तेओ सदा उपयोगवाळा छे. प्र०—वर्त्ते उपयोग
साथे छे के ? उ०—नहीं. कारण के ज्ञान उपयोगथी जाणता, तथा दर्शन उपयोगथी देखता महावीर प्रभुए कहा छे. तेवो धर्म
एकांतवादीओए कह्यो नथी. अथवा गुप्ति ते वाचानी छे. एटले भाषा समिति जाणवी ते भगवान महावीरे वृद्ध के दरेके भाषा

સમિતિ રાखवी. (विचारीने वोखुं) अथवा अस्ति नास्ति भुव अथुव विगेरे वोखनारा वादीओ वाद करवाने माटे तैयार थयेला जेओ ऋणसो तेसठनी संख्यावाळा छे. तेवा ऋणसो तेसठनी मतिज्ञा हेतु दृष्टांत उपन्यासना द्वारवडे भूलो बतावी तेमहुं गीतार्थ साधुए समाधान करवुं. अथवा वचननी गुप्ति साधुए राखवी तेहुं स्वरूप हु कहुं छुं. अने हवे पछी कहीश. ते वादीओ जे वाद करावा आवे तेमने आ प्रमाणे कहेवुं. जेम तमारा बधामां पण पृथ्वी पाणी अग्नि वायु वनस्पतिनो आरंभ करवो, कराववो, अनुमोदवो एम संमति आपी छे. एथी बधी जग्याए आ पाप अनुष्ठान छे. एम अमारो मत छे. अर्थात् तमे ते हिंसाने पाप मानता नथी, पण जीवोने दुःस्वरूप होवाथी अमे तेमने जैनमत प्रमाणे पाप मानीए छीए. ते कहे छे.

‘तदेव’—आ पाप अनुष्ठान छोडीने हुं रह्यो छुं एज मारो विवेक छे. [जे बीजाने दुःख देवानुं छोडे छे, तेज पोते पापथी बचेला छे. अने तेज धर्म कहेवाने योग्य छे] तेथी हुं वयाथी अपतिसिद्ध आस्त्रवद्वारोवाळा साथे केवी रीते भाषण करूं. (जे जीवोने बचाववा चाहे ते हिंसकोनी साथे केवी रीते वाद करी जके ?) तेथी वाद करवो दूर रह्यो. ए प्रमाणे असमनुज्ञ [असंमति] नो विवेक करे छे. प्र०—अन्य तीर्थिओ पापनी संमतिवाळा अज्ञानी मिथ्या दृष्टि चारित्र रहित अने अतपस्वी छे तेहुं केवी रीते मानो छो ? कारण के तेओ न खेडाएली भूमि उपर जे वन छे तेमां वास करनारा छे. कंदमुल खानारा छे. अने झाड विगेरेना आश्रये रहेनारा छे अहीं जैनाचार्य कहे छे.

उ०—अरण्यवासथीज धर्म नथी पण जीव अजीवना संपूर्ण ज्ञानथी तथा तेमनी रक्षानां अनुष्ठान करवाथी धर्म छे अने तेओ धर्म तेमनामां नथी, तेथी तेओ असमनोज्ञ छे (उत्तम साधु नथी) वळी सारा माठानो विवेक जेमां होय ते धर्म छे अने तेवो धर्म

ગામમાં પળ થાય અને અરણ્યમાં પળ થાય પણ ધર્મનું નિમિત્ત કે ધર્મનો આધાર ગામ કે અરણ્ય નથી, જેથી ભગવાને રહેવાસને આશ્રયી કે વીજી રીતતો આશ્રય લઈને ધર્મ વતાવ્યો નથી, તેમનું કહેવું એ છે કે પ્રથમ જીવાદિ તત્ત્વનું જ્ઞાન મેલ્લવું અને સમ્યગ્ અનુષ્ઠાન કરવાં [કે સર્વ જીવોને અભયદાન મળે તે ધર્મ છે.] તે ધર્મને તમે વરોવર જાણો છું ભગવાન મહાવીરે કહું છે. પ્ર૦—ભગવાન કેવા છે ? હૃ૦—મનન તે વધા પદાર્થોનું પરિજ્ઞાન છે તેજ મતિ છે અને તે મતિવાળા (કેવલજ્ઞાની) ભગવાને કહું છે.

પ્ર૦—કેવો ધર્મ કહ્યો છે ? હૃ૦—યામ તે મહાવ્રતો છે તેમાં ત્રણ વતાવ્યા છે. જીવ હિંસા હ્રુદ અને પરિગ્રહ તે ત્રણેનો ત્યાગ તે યામ છે. તે પરિગ્રહમાં અદત્તાદાન અને મૈથુન સમાવ્યા છે માટે પાંચને વદલે ત્રણ સંખ્યા કહી છે. અથવા યામ તે નય (હમર) ની અવસ્થા છે. જેમકે આઠ વરસથી ત્રીસ અને ત્યારથી સાઠ સુધી વીજી અને ત્યારપછી ત્રીજી ઇમાં દિક્ષા લેવાને અયોગ્ય છવા તદ્દન નાના આઠ વરસની અંદરના અને હેકજ બુઢાનો સમાવેશ ન કર્યો. (હ્રુદા કાઢ્યા) અથવા જેનાવડે સંસાર ભ્રમણ વિગેરે દૂર થાય તે યામ તે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર છે. એમ યામનો ત્રણ પ્રકારે ત્રણની સંખ્યાનો અર્થ કર્યો. (છૂટે મહાવ્રત પાલવાં ત્રણ અવસ્થામાં ધર્મ કરવો. અને રત્નત્રય જ્ઞાન વિગેરે પ્રાપ્ત કરવાં)

જો આ પ્રમાણે છે તો શું કરવું. તે ત્રણ અવસ્થામાં અથવા જ્ઞાન વિગેરેમાં આર્ય દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા અથવા પાપ ધર્મો દૂર કરનારા વોધ પામેલા ચારિત્ર પાલવા તૈયાર થયેલા સાધુઓ છે. તેઓ કેવા છે.? તે વતાવે છે.

જેઓ ક્રોધ વિગેરે દૂર કરીને શાંત થયેલા છે અને પાપ કર્મમાં જેઓ વાસના રાસતા નથી તેજ ઉત્તમ સાધુઓ (મોક્ષના અધિકારીઓ) છે. પ્ર૦—તેઓ કઈ જગ્યાએ પાપ કર્મમાં વામના રહિત છે.? તે વતાવે છે.!

હું અહં તિરિયં દિસાસુ સઠવઓ સઠવાવંતિ ચ ણં પાડિયકં જીવેહિં કમસમારમ્મે ણં તં
પરિજ્ઞાય મેહાવી નેવ સયં ણ્ણહિં કાણ્ણહિં દંડં સમારંભિજ્ઞા નેવન્ને ણ્ણહિં કાણ્ણહિં દંડં સમા-
રંભાવિજ્ઞા નેવન્ને ણ્ણહિં કાણ્ણહિં દંડં સમારમ્મતેડિવિ સમણુજાણેજ્ઞા જીવન્ને ણ્ણહિં કાણ્ણહિં
દંડં સસારમ્મતિ તેસિંપિ વય લજ્ઞામો તં પરિજ્ઞાય મેહાવી તં વા દંડં અન્નં વા નો દંડંમો
દંડં સપ્પારમિજ્ઞાસિ તિવેમિ (સૂ. ૨૦૧) વિમોક્ષાધ્યયનોદ્દેશકઃ ૮-૧ ॥

હંચે નાંચે કે તિરહી દિશામાં વધા પ્રકારે જે જે દિશામાં છે અને ચ શબ્દથી વિદિશા [ચુણા] છે, તેમાં એકેન્દ્રય મુક્તિ વાદર
વિગેરેમાં જે કર્મોનો સમારંભ છે. અર્થાત્ જીવોને દુઃખ દેવા રૂપ જે ક્રિયાઓનો સમારંભ (સંસારા કૃત્ય) છે. તે વધા કર્મ સમારંભને
જા પરિજ્ઞા વડે જાણીને પ્રત્યાશ્રયાન પરિજ્ઞા વડે ત્યાગ કરવા.

પ૦—કોણ ત્યાગ કરે. ? હ૦—મર્યાદામાં રહેલો બુદ્ધિમાન સાધુ. પ૦—કેવી રીતે ત્યાગે ?

હ૦—પોતે પોતાના આત્માથીજ ચૌદ ભૂતપ્રાપમાં રહેલા પૃથ્વીકાય વિગેરે જીવોને દુઃખ રૂપ આરંભ ન કરે. પણ વીજા પાસે
પણ આરંભ ન કરાવે. તેમ આરંભ કરનાની અનુમોદના ન કરે.

(સૂત્રમાં છટ્ટી વિમત્તિ છે. તેનો અર્થ ત્રીજીમાં લક્ષ્ય તો) તે દિસાના કરનારાઓથી અમે શરમાઈએ છીએ. પ્રયોગ ઉત્તમ વિચાર
કરીને સાધુ પોતે મર્યાદામાં રહીને તથા કર્મનો સમારંભ મોટા અનર્થ માટે છે, એમ જાણીને પોતે તે કર્મ સમારંભ છોડે. તથા જુઠ

વિગેરે દંડથી પોતે ઢરે. તેથી દંડથીવાળો સાધુ જીવોને દુઃખ સ્વ દંડનું કંઈ પણ કાર્ય ન કરે અર્થાત્ કરવું કરાવવું અનુમોદનું તે ત્રણ કરણ અને મન વચન કાયા ઇ ત્રણ યોગ છે. તેના વડે ત્યાગે. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્ત્રામિ કહે છે.

પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

૭૫

વોજો ઉદ્દેશો,

પહેલો ઉદ્દેશો કહ્યો. હવે વોજો કહે છે તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં પાપ રહિત સંયમ પાલવા માટે હુશીલનો પરિત્યાગ વતાવ્યો આ પરિત્યાગ અક્લપનીયના પરિત્યાગ વિના સંપૂર્ણપણાને ન પામે. માટે સાધુને અક્લપનીયના પરિત્યાગનો વિષય વતાવનાર આ ઉદ્દેશો કહે છે. ઇત્યા સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સ્ત્રવ છે.

સે મિશ્નુ પરિક્રમિજ્ઞ વા ચિદ્વિજ્ઞ વા નિસાદિજ્ઞ વા તુયદ્વિજ્ઞ વા સુસાળંમિ વા સુદ્વાગારંમિ વા ગિરિયુહંસિ વા રત્નલમૂલંસિ વા કુમારાયયણસિ વા હુરત્થા વા કહિંચિ વિહરમાણ તં મિશ્નુ ઉત્તસંકમિત્તુ ગાહાવર્દે વૂયા-આતસંતો સમાણ! અહં સ્વલુ તવ અદ્વાદ્ અસર્ણ વા પાણં વા સ્વહમં વા સહમં વા વરંથં વા પદિગહં વા કંબલં વા પાયપુચ્છણં વા પાણાદં મ્હુ-યાદં જીવાદં સત્તાદં સમારભ્મ સમુદ્દિસ્સ કીયં પામિચ્ચં અચ્છિજ્ઞં અણિસદ્દે અમિહદં આ-

हट्टु चेष्मि आवसहं वा समुस्सिणोमि से भुंजह वसह, आउसंतो समणा ! भिक्खु तं गाहावइं समणसं सवयसं पडियाइक्खे—आउसंतो ? गाहावइं नो खलु ते वयणं आढामि नो खलु ते वयणं परिजाणामि, जो तुमं मम अट्ठाए असणं वा ४ वरथं ४ पाणाइं वा ४ सणारम्म समुद्दिस्स कीयं पामिच्चं अट्ठिज्जं अणिसट्ठं अभिहइं आहट्टु चेष्मि आवसहं वा समुस्सिणामि, से त्तिरओ आउसो गाहावइं ? एयस्स अकरणयाए (सू० २०२)

सामायिक उच्चरेलो ते साधु सावध अनुष्ठान छोडवाथी भंदर [मेरु] पर्वते चडवा समान प्रतिज्ञा करेलो भिक्षार्थी जीवन गुजारनार साधु—भिक्षा लेवा के वाजा कार्य माटे पराक्रम (विहार) करे, अथवा ध्यानमां लीन भइने जगो रहे, अथवा भणहुं भणावहुं, अथवा सांभळहुं के संभळावहुं होय तयारे वेसे, तथा कोइ जग्याए मार्गमां आकतां आडो पडे (सुइ रहे) म०—आ वधुं कह जग्याए करे ? ते वतावे छे—मशाण एट्ठे जयां मुडदां दाटे चाले ते स्थान, (जेनुं वीजुं नाम पितृवन) छे तेमां नुवानुं संभवे नहि, माटे यथायोग्य जयां घटे, ते छेहुं, ते विचारतां गच्छ वासीओने ते मशाण विगेरे स्थान कल्पतां नथी, कारण के तेवा स्थानमां रही प्रमाद यतां व्यंतर विगेरेनो उपद्रव थाय छे, तथा जिनकल्पी मुनि यवानो सत्व भावनाने भावगार स्थविर कल्पी मुनिने पण मशाणमां निवास करचानी संपति आपी नथी, पण प्रतिमाधारी मुनिने तो जयां सूर्य आथमे त्यांज रहेवानुं छे, तेजाने आश्रयी अथवा जिनकल्पी मुनिने आश्रयी यसाणहुं स्थान सूत्र प्रमाणे समजहुं, ए प्रमाणे जया जेनो संभय थाय, त्यां तें योजहुं. दून्ध्यागार

(ઉજ્જઞ ધરમાં) રહે; અથવા, પર્વતની ગુફામાં અથવા ક્ષાહ નીચે અથવા, હુંમારનાં સ્થાનમાં અથવા, ગામની વહાર કોઈ પળ જગ્યાએ તે સાધુ કોઈ વચ્ચે વિહાર કરે; તેને ધરનો માલિક આવીને સાધુની જગ્યામાં જઈને બોલે. જે બોલે તે વતાવે છે.

સસાળ વિગેરે સ્થાનમાં પરિક્રમણ વિગેરે ક્રિયાને કરતા સાધુ પાસે કોઈ ત્યાં પહેલાં ઉમો રહેલ કોઈ માળમ સ્વભાવથી ભદ્રક જીવ અથવા સમકીત વારી આવક ગૃહસ્થ હોય, તે સાધુના આચારમાં અજાણ હોય; તે સાધુને ઉદ્દેશીને કહે. આ આપેલો આહાર ચાનારા છે. આરંભ હોદેલા છે. અનુકંપા લાવવા યોગ્ય છે અને ઇટલું છતાં, તેઓ સત્ય શુચિવાળા (સ્નાન રહિત) છે. માટે, ઇમને આપેલું અક્ષય ફલ આપનાર છે માટે, હું તેમને દાન આપીશ. ઇમ વિચારીને સાધુ પાસે આવે અને બોલે. હે અશુભમ્ ! હે સાધુ ! હું સંસારસમુદ્ર તરવાની ઇચ્છાવાળો તમારે માટે મોજન, પાણી ચાદિમ, તથા સ્વાદિમ વસ્તુ લાવું; અથવા વસ્ત્ર, પાત્રાં, કાંચલ, રજાંહરણ, વિગેરે વનાવીને લાવું. અર્થાત્ આમ કહીને તે ગૃહસ્થ શું કરે ? તે કહે છે. પંચેન્દ્રિય જેઓ શ્વામ લે છે, તે માણીઓ છે. તથા ત્રણે કાલમાં થયા, થાય છે અને થશે. તે ભૂત છે, તથા જીવતા હતા, જીવે છે, અને જીવશે; તે જીવો છે. તથા સુલ દુઃખમાં સક્ત છે તે સત્ત્વો છે. તેમનો આરંભ કરીને લાવે; તેમાં મોજન વિગેરેના આરંભમાં માણીનું ઉપમર્દન અવરૂપ થવાનું છે. આ ગૃહસ્થોનું કહેલું વધું અથવા થોડું, કોઈ સાધુ સ્વીકારી લે. માટે જુલાસો કરે છે. આ અવિશુદ્ધિ કાંટિ લીધી છે તે વતાવે છે.

આહા કમ્મુદ્દેસિઅ મીસજ્ઞા વાપરા ય પાહુહિઆ । પૂરઅ અઝ્ઞોયરગો ઉખમકોહી અ છબ્બેઆ ॥ ૧ ॥

આયાકર્મી ઉદ્દેશીક મિથ્થ, અને બાદર પ્રાપ્તિક પૂતિ અને અઘ્વ પૂરક, ઉમદ્રકોટી આ હ મેદો તે, અવિશુદ્ધિ કોટિ છે.
(આ દશવૈકાલિક સૂત્રની પાંચમા અધ્યયનની નિર્યુક્તિની ગાથા છે. તેમાં સૂત્રવધું કે, જે કાર્યમાં જીવોને સાક્ષાત્ હપો; તે

સાધુ નિમિત્તે થવાથી અવિસ્મૃદ્ધિ કોટિ છે.) હવે, વિશુદ્ધિ કોટિ વતાવે છે. મૂલ્યથી લીધેલું, ઉધારે લીધેલું, હીનવી લીધેલું. જેમ કોઈ રાજા મૃહસ્થ પાસેથી સાધુને આપવા માટે હીનવી છે. તથા પારકાનું બદલે લીધેલું આવું કોઈ સાધુને દાન દેવા માટે કરે; તથા પોતાનાં ઘરથી સાધુના સામે લાવીને આપે; તે વિશુદ્ધ કોટી છે. (આમાં સાક્ષાત્ જીવ હિંસા સાધુ માટે થતી નથી. માટે, વિશુદ્ધ કોટી) આ પ્રમાણે સાધુને આપવા કોઈ બોલે; તથા હું તમારે માટે ઉપામય બનાવીશ; અથવા સુધરાવીશ. છું બોલે; અને તે મૃહસ્થ હાથ જોડીને માથું નમાવીને આહાર વિગેરેની નિમંત્રણા કરે અને બોલે હે સાધુ ! આ મોજન વાપરો; મારાં સુધારેલાં ઘરમાં રહો; તે વચ્ચે સાધુ જે સૂત્ર અર્થનો મળેલો વિદ્વાન હોય; તેણે દીનતાવાલું મન ન કરતાં તેને ના પાડવી; તે માટે ગુરુ શિષ્યને કહે છે:—હે આયુષ્મન્ ! હે સાધુ ! હે મિશ્રુ ! તે મૃહસ્થ બુદ્ધિમાન હોય; મિત્ર હોય; અથવા વીજો કોઈ હોય તેને સાધુજી કેવો ઉત્તર આપવો ? તે વતાવે છે, હે આયુષ્મન્ ! હે મૃહસ્થ ! તમારું વચન હું સ્વીકારતો નથી. ('ચલુ' અપિના અર્થમાં છે, અને તે સમુચ્ચ-યના અર્થમાં છે.) મારે સાધુનો આચાર જો પાલ્લવાનો છે, તેનું જ્ઞાન મને દોષથી હું સ્વીકારું નહીં. હું મારે માટે જીવોને દુઃસ્વ દેવા સ્વ મોજન વિગેરે વનાવે, અથવા ઉપાશ્રય વનાવે; તો મને તે કલ્પે નહીં. કારણ કે, હે આયુષ્મન્ ! હે મૃહપતિ ! તેવા આરંભ કરાવવા સ્વ અનુષ્ઠાનથી હું મુક્ત થયેલ છું.

માટે જાણી જોઈને હું કેવી રીતે સ્વીકારું ? માટે હું સ્વીકારતો નથી. આ પ્રમાણે મોજન વિગેરેના સંસ્કારનો સાધુજી નિષેધ કર્યો. પણ જો, કોઈ મૃહસ્થ પ્રથમથી તેવો સાધુનો અધિપ્રાય જાણીને છાતુંજ તેવું મોજન, વિગેરે કરે અને સાધુને આપે; તો પણ, સાધુજી બુદ્ધિ વલ્લથી કોઈ પણ રીતે જાણીને તેનો નિષેધ કરવો તે વતાવે છે.

से भिक्खु परिक्रमिज्जा वा जाव हुरत्था वा कहिंवि विहरमाणं तं भिक्खुं उवसंक्रमित्तु गा-
हावई आयगयाए पेहाए असणं वा ४ वरथं वा ४ जाव आहट्टुचेणइ आवसहं वा समुत्तिस-
णाइ भिक्खू परिघासेउं, तं च भिक्खू जाणिज्जा सहसम्मइयाए परवागरणेणं अन्नेसिं वा
सुच्चा-अयं खल्लु गाहावई मम अट्टाए असणं वा ४ वरथ वा ४ जाव आवसहं वा समुत्तिस-
णाइ, तं च भिक्खू पडिलेहाए आगमिन्ता आणविज्जा अणासेवणाए त्तिवेमि (सू० २०३)

ते साधुने मसाण विगेरेमां कोइ स्थाने विचरतां कोइ गृहस्थ मळतां ते हाथ जोडीने मकृत्तिथी भद्र होय; ते मनमां विचारे के
हुं आ साधुने गुप्त रीते आरंभ करीने गोचरी विगेरे आपीय.

म०-शा माटे ? उ०-ते साधुने आहार करवा माटे आपीय; अथवा, साधुओने रहेवा माटे मकान बनावी आपीय. ते साधु माटे
बनावेल आहार विगेरे दोषित छे एम साधु जाणी छे. म०-केवी रीते जाणे ? पोतानी ताक्ष्ण बुद्धिथी अथवा, तीर्थङ्करे बतावेला
उपायोथी अथवा, बीजा माणसो पटले, तेना नोकर चाकर विगेरेने पूछीने जाणा छे के आ गृहस्थ मारे माटे आरंभ करीने आ-
हार विगेरे अथवा, उपाश्रय आपे छे, आवु बीजा पासे साधु सांभले तो, ते वातनी खात्री करीने ते साधु कहे के, आ अमारे माटे
बनावेल छे तेथी कल्पहुं नथी; माटे, हुं नहीं लछं. जो आवुं करनार श्रावक होय; तो, तेने टुंकाणमां पिंड निर्युक्तिहुं स्वरूप सम-
जावुं. बीजा, भद्रक स्वभावना होय तो, तेने निर्दोष भोजनना दानहुं फल बतावे; तथा गोचरीना सोल उद्गम विगेरे दोष बतावे;

તથા યથાશક્તિ તે સંવંધી ધર્મકથા કહે છે:—

કાલે દેશે કલ્પ્યં શ્રદ્ધાધુક્તેન શુદ્ધમનસા ચ । સત્કૃત્ય ચં દાતવ્યં દાનં પ્રયતાત્મના સદ્ભ્યઃ ॥૧॥

દાનં સત્પુરુષેષુ સ્વલપમપિ ગુણધિકેષુ વિનયેન । વટકણિકેવ મહાન્તં ન્યગ્રોધં સત્ફલં કુરતે ॥૨॥

દુઃસ્વસમુદ્રં પ્રાજ્ઞાસ્તરન્તિ પાત્રાર્પિતેન દાનેન । લઘુનેવ મકરનિલયં વણિજઃ સધ્યાનપાત્રેણ ॥૩॥

યોગ્ય કાલ દેશમાં સાધુને કલ્પે તેવું શ્રદ્ધા સહિત શુદ્ધ મનથી હથમવાળા થઈને પ્રાપ્તક દાન હત્તમ સાધુઓને આપવું (૧)

હત્તમ પુરુષો જે ગુણમાં અધિક છે, તેમને વિનય વડે થોડું પળ, આપેલું દાન મોટું ફલ આપે છે. જેમ—વહની કણિકા નાની છતાં, વહનું ક્ષાદ સારાં ફલવાળું વનાવે છે. (૨)

તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળા પાત્રમાં યોગ્ય દાન આપીને દુઃસ્વ સમુદ્રને તરે છે. જેમ—મગરનાં સ્થાનવાળો મોટો સમુદ્ર હોય; તેને વેપારીઓ નાનાં વહાણ વડે તરી જાય છે. (૩)

આ પ્રમાણે સુધર્મસ્વામિ કહે છે, અને હવે પછીનું પળ તેઓ કહે છે:—

મિઠવું ચ સ્વલ્લુ પુદ્દા વા અપુદ્દા વા જે રૂમે આહસ્વ ગંથા વા ફુસંતિ, સે હંતા હળહ ર્વળહ
હિંદ્દહ દ્દહહ પયહ અલ્લપહ વિલ્લંપહ સહસાકરેહ વિષ્પરામુસહ, તે ફાસે ધીગે પુદ્દો અહિ-
વાસણ અદુવા આયારગેયરમાઙ્ગલ્લે, તક્કિયા ણમેણલિસં અદુવા વહ્ગુત્તીણ ગેયરસ અણુપુ-

ઘેળ સંમં પડિલેહણ આયતયુતે બુદ્ધિંણં ઇયં પવેઇયં (સૂ૦ ૨૦૪)

(‘વ’ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે. ‘વલ્લ’ વાક્યની શોખા માટે છે.) તે ખિશ્તાના આચારવાળા સાયુને કોઈ કહે:—હે સાયુ ! હું તમારે માટે મોજન વિગેરે અથવા હપાશ્રય વિગેરે તૈયાર કરાવીશ; અથવા સુધરાવીશ. સાયુએ તેને સંમતિ ન આપી હોય; તો પળ, તે કરાવે; અને મીઠાં વચન, અથવા વળાત્કારથી હું સાયુ પાસે ગ્રહણ કરાવીશ એવું માને; અને વીજો કોઈ મુઠ્ઠા સાયુના થોડા આચારને જાણતો હોય; તે પૂછ્યા વિનાજ છાતું કાર્ય કરે; અને વિચારે કે, હું તેમને મોજન વિગેરે આપીશ. હવે તે ન મોગવવાથી શ્રદ્ધાનો મંગ થવાથી અથવા, મધુર સેકડો વચનના આગ્રહથી, અથવા ક્રોધના આવેશથી નિશ્ચયથી સુલ્લ દુઃલ્લ પળે અવલોક જાણનારો આ સાયુ છે. એમ જાણીને પશ્ચાતાપ પૂર્વક રાજાની આજ્ઞા લઈને ન્યકાર ભાવના પામેલો દ્રેષી વનીને તે સાયુને મારે પળ સ્વરો તે વતાવે છે, અને એક વતાવવથી વળાનો આદેશ છે તેથી જોઓ આ પૂછીને અથવા વિના પૂછે આહાર વિગેરે લાવવામાં ઘણું દ્રવ્ય સ્વરચીને સાયુને અર્પણ કરે, અથવા દ્રવ્ય સ્વરચી વનાવેલું મોજન વિગેરે સાયુઓ ન લે; તો તેમને તે મુઠ્ઠા ક્રોધી વનીને પીઢા કરે છે.

પ૦—કેવી રીતે ? હ૦—કહે છે. તે શેઠ વિગેરે ક્રોધી વનીને પોતે સાયુને મારે છે. અથવા, મારવા માટે વીજાને પ્રેરણા કરે છે, અને બોલે છે કે—આ સાયુને દંડા વિગેરેથી મારો; તથા એના હાથ પગ કાપીને ઘાયલ કરો; તથા અગ્નિ વિગેરેથી બોલો; તથા તેમના સાથલનું માંસ પકાવો; તેનાં વસ્ત્રો વિગેરે હુંડી લ્યો; તથા તેનું વધું છીનવી લ્યો. એકદમ વધું મહાર વડે કરાવો; શીઘ્ર પંચત્વ (મરણ) પમાડો; તથા, દુઃલ્લ દેવાના જુદા જુદા વિચાર કરો; જુદી જુદી પીઢાથી વાધા કરો. આ પ્રમાણે હુકમ કરવાથી તે સાયુને વીજાઓ અનેક પ્રકારે દુઃલ્લના સ્પર્શો કરે; તો પળ, ધીર વનીને તે ફરસોને ફરશી શાંતિથી સહન કરે. તથા વીજા મૂલ્ય તરસ

વિગેરેના પરિવહો આવે; તે પળ સહે; પળ; પરિવહ ઉપસર્ગ આવેથી કંટાળીને વિકલવતા (સ્વેદ) પામીને તેનો ઉદ્દેશિક વિગેરે દોષિત આહારનો અભિલાષા ન કરે; અથવા, સાંત્વનાદ (મીઠાં વચન) વિગેરે અનુકૂળ ઉપસર્ગોથી લલચાવતાં પળ, અશુદ્ધ આહાર ન લે. જિનકલ્પી મુનિ તો આચાર પાળે; પળ, તેનાથી જુદો સ્થવિરકલ્પી સાધુ પળ સામર્થ્ય હોય; તો, પોતાનો નિર્દોષ સંયમ પાળે. તે કહે:—જુદા જુદા ઉપસર્ગોથી થતી પીડાઓને સહે; અથવા, સાધુઓના આચારનો વિષય (અનુદ્યાન) જે મૂલ ગુણ ઉત્તરગુણના ભેદ સંબંધી છે તે સમજાવે; પળ, તે સમયે નયાં વહે દ્રવ્ય વિચાર સમજાવવા ન વેસે, તેમાં પળ, મૂલ ગુણોની સ્થૂંચતા માટે ઉત્તર ગુણાને (વિશેષ પ્રકારે) સમજાવે; અને તેમાં પિંડૈષણાની વિશુદ્ધિ સમજાવે; અને આ સ્થળે પિંડૈષણા સૂત્રોને સમજાવવાં જોઈય. વળી, કહેવુંકે.

યત્સ્વયમદુઃસ્વિતં સ્યાન્ન, ન ચ પરદુઃસ્વે નિમિત્ત ભૂતમપિ । કેવલમુપગ્રહકરં, ધર્મકૃતેતદ્ ભવેદયમ્ ॥૧॥

જેર્થા, પોતે દુઃસ્વાં ન થાય; તેમ. વોજાનાં દુઃસ્વામાં પોતે નિમિત્તભૂત પળ ન થાય. ફક્ત ધર્મ કરવા માટે આશ્રય આપનાર નિર્દોષ મોજન વિગેરે હોય; તેજ સાધુઓને આપવાનું છે.

શું વથા પુરુષોને આ વધું કહેવું ? હ૦—ના. આવનાર પુરુષ સંબંધી વિચાર કરીને કહેવું કે—આ પુરુષ કોણ છે ? કોને માને છે ? આગ્રહવાળો કે, આગ્રહ રહિત છે ? મધ્યસ્થ છે ? મદ્રક છે ? એમ વધું વિચારીને યથાશક્તિ કહે અને શક્તિ હોય; તો, પાંચ અવયવ અથવા, બીજી રીતે એ પ્રસિદ્ધ કરે કે, સ્વપક્ષની સ્થાપના થાય; અને પર પક્ષની યોગ્ય રીતે ભૂલો વતાવી તેને સુધારે. એવાં અનન્ય સદૃશ વચન કહે. પળ સાધુ પોતે સામર્થ્ય રહિત હોય; અથવા, સામેનો માણસ તત્ત્વની વાત સંમળાવતાં વધારે કોપે તેમ હોય, અથવા, અનુકૂળનો પ્રત્યનીક હોય; તો વાક્ મુક્ષિ (મૌન) રાખવી તે કહે છે. એટલે, સાધુ બુદ્ધિમાન હોય; અને સાંમળનાર ઇચ્છા

राखे, तो, साधुनो निर्दोष संयम बतावबो, पण तेम न होय तो, मौन राखीने पोताना आत्मानुं हित विचारतो पिंड विशुद्धि विगोरे आचारना विषयने उद्दम दोष विगोरेथी दोषित छे के नहि ? एम बीजाथी पूछी लहने सम्यक् शुद्धि विचारे. प्र०—केवो बनीने ? उ०—आरम गुप्त ते, सदा पोताना संयममां उपयोग राखनारो बनीने विचरे. आ मे नथी कहां तेहुं सुधर्मास्वामि कहे छे. 'बुद्धि' ते कल्प अकल्पनी विधि जाणनारा तीर्थङ्कर विगोरेए उपर बतावेछं कहूं छे. तथा हवे पछीनुं पण तेमनुं कहेछं छे.

से समणुद्धे असमणुन्नस्स असमणं वा जाव नो पाइज्जा नो निमंतिज्जा नो कुज्जा वेयाव-
डियं परं आढायमाणे तिवेमि (सू० २०५)

फक्त, गृहस्थ अथवा कुशीलीया पासेथी अकल्प्य एम जाणीने आहार विगोरे न छे. तेमज, उत्तम साधु दीखा साधुने पूर्व बतावेल आहार विगोरे पोते पण जे शुद्ध लावेछो होय ते न आपे; अथवा, तेवा पतितो बहु आदरमानथी आहार विगोरे आपे; अथवा बीजी रीते ललचावे; तो पण, तेमनी वैयावच्च न करे; त्यारे पोते केवो बने ? अने कोनी वैयावच्च करे ते कहे छेः—

धम्ममायाणह पवेइयं माहणेण मइमया समणुद्धे समणुन्नस्स असणं वा जाव कुज्जा वेया-
वडियं परं आढायमाणे (सू० २०६) तिवेमि ॥८—२॥

सुरु कहे छे—हे शिष्यो ! तमे केवली वर्द्धमान स्वामिए कहेला दान धर्मने जाणो, समनोइ साधु ते योग्य विहार करनारो होय ते अपर समनोइ चारित्रशरी संविप्र होय, समाचारीमां रही साथे गोचरी करतो होव, तेवाने अज्ञान विगोरे चार प्रकारनो

આહાર, વસ્ત્ર પાત્ર વિગેરે ચાર પ્રકારનું દ્રવ્ય આપે, તથા તે આપવા માટે નિમંત્રણા કરે, અથવા પેશલ વૈયાવચ્ચ કરે અર્થાત્ અંગમ-
ર્દન (ચોલનું ચાંપનું) વિગેરે પળ કરે, પળ ણથી વિરુદ્ધ આચારવાળા જે ગૃહસ્થો કુતીર્થિઓ પાસત્યાઓ અસંવિગ્ર અસમનોજ્ઞ સાધુઓ
હોય, તેમને આપે નહિ, પરંતુ સમનોજ્ઞનેજ પોતે આપે, તથા અતિશે આદર સત્કાર કરીને તથા તે વસ્તુ માટે સીદાતો હોય, અથવા
તપેલો હોય, તો તેની યોગ્ય રીતે વૈયાવચ્ચ કરે, આથી ણમ વતાવું, કે ગૃહસ્થ તથા કુશીલીયા સાધુની વૈયાવચ્ચ ન કરવી, આહાર
વિગેરે ન આપવા. પળ આટલું વિશેષ છે, કે ગૃહસ્થ પાસે જે ફલપનીય છે તે લેવું અને અફલપનીયનોજ નિષેધ છે, પળ અસમનોજ્ઞ સાધુ
પાસેથી તો સર્વથા લેવાનો નિષેધ કર્યો. આ પ્રમાણે સુચર્મસ્વામી કહે છે. વિમોક્ષ અધ્યયનમાં બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો

બીજો કહ્યા પછી ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં અફલપનીય આહાર વિગેરેનો નિષેધ કહ્યો.
તથા તેના નિષેધથી અપમાન માનીને કોઈ કોષ કરીને મારવા તૈયાર થાય, તેને દાન કેવી રીતે દેવું તે યથાવસ્થિત દાન વિધિની
પ્રરૂપણા સાધુણ કરવી, તેમ આ ઉદ્દેશામાં પળ આહાર વિગેરે નિમિત્ત માટે ઘરમાં પેટેલા સાધુનું અંગ ટંક વિગેરેથી કંપતું દેખીને
ગૃહસ્થને ઉલટું સપ્તજાય કે આ સાધુ કામ ચેષ્ટાદિના કારણે ધૂજે છે, તેવા ગૃહસ્થને યથાવસ્થિત સ્વરૂપ વતાવીને ગીતાર્થ સાધુણ તેની
ચોટી શંકા દૂર કરવી. આ પ્રમાણે આવા સંબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું સ્વજાતુગમમાં સ્ત્રવ ઉચ્ચારવું જોઈએ તે કહે છે.

મહિમ્નેષાં વયસાવિ ણે સંબુદ્ધમાણા સમુદ્ધિયા, સુચ્ચા મેહાવી વયર્ષાં પંડિયાણાં નિસામિયા

સમિયાણ ધર્મને અરિણિં પવેઈણ તે અણવકંલમાણા અણદ્વાણમાણા અપરિગહેમાણા નો પરિગ્રહાવંતી સઘાવંતિ ચપં લોગંસિ નિહાય દંડં પાળેહિં પાવં કર્મમં અકુલમાણેણ સમહં

અંગથે વિચાહિણ, ઓણ જુહમસસ સ્વેયંને ઉવવાયં ચવર્ણં ચ નચ્ચા (સુ૦ ૨૦૭)

અહીં ત્રણ અવસ્થાઓ છે. જુઘાની મધ્યમ વય, અને દુલ્લાવસ્થા છે, તેમાં મધ્યમ વયવાળો પરિપક્વ (સ્થિર) બુદ્ધિવાળો હોવાથી ધર્મને યોગ્ય છે, તે પ્રથમ વતાવે છે, કેટલાક મધ્યમ વયમાં બોધપામેલા ધર્મ ચરણ માટે તૈયાર થઈ જાય તે સમુચિત જાણવા. જો કે યુવાવસ્થા કે દુલ્લાવસ્થામાં દીક્ષા લેનારા હોય છે, હતાં પણ, વાહુલ્યતાથી તથા પ્રાપ્ત મધ્યમ અવસ્થામાં ભોગ તથા કુતૂહલની ઇચ્છા દૂર થયેલ હોવાથી અવિદ્યપણે ધર્મનો અધિકારી થાય છે. માટે મધ્યમ વય લીધી છે.

પ૦—કેવી રીતે બોધ પામેલા તૈયાર થયા છે ? જ૦—કહે છે. અહીં ત્રણ પ્રકારના બોધ પામનારા જાણવા. (૧) સ્વયં બુદ્ધ દૂર થયેલ હોવાથી અવિદ્યપણે ધર્મનો અધિકારી થાય છે. માટે મધ્યમ વય લીધી છે. અહીં ત્રણ પ્રકારના બોધ પામનારા જાણવા. (૧) સ્વયં બુદ્ધ પ૦—કેવી રીતે બોધ પામેલા તૈયાર થયા છે ? જ૦—કહે છે. અહીં ત્રણ પ્રકારના બોધ પામનારા જાણવા. (૧) સ્વયં બુદ્ધ (૨) પ્રત્યેક બુદ્ધ, (૩) બુદ્ધબોધિત. તે ત્રણમાં અહીં બુદ્ધબોધિતનો અધિકાર છે, તે કહે છે. ‘મેઘાવી’ તે મર્યાદામાં રહેલ બુદ્ધિમાન સાધુ પંડિતો (તીર્થંકર) વિગેરેનું હિત ગ્રહણ કરવું; અહિત હોઈવું; ઇ વત્તન પ્રથમ સાંખ્યીને પછી ચિત્તારીને સમતાને ધારણ કરે.

પ૦—જા માટે ? જ૦—કારણ કે સમતા પડેલે મધ્યસ્થપણું ધારીને આર્ય તીર્થંકર વિગેરે ઇ પ્રકર્ષથી શ્રુતિ ચારિત્રરૂપ ધર્મ કહ્યો છે. અને મધ્યમ વયમાં તેમણે ધર્મ સાંખ્યીને બોધ પામીને ચારિત્ર લેવા તૈયાર થયેલા છે. તે શું કરે તે કહે છે. તેઓ દીક્ષા લઈને મોક્ષ તરફ પ્રયાણ કરી કામ ભોગોને ત્યાગી તથા જીવોને દુઃખ ન દૂર કરે પરિગ્રહને ધારણ ન કરતા ચિત્તરે. (પહેલું હેતુ

હેવાથી વચલાં ત્રણ આવે છે.) તેથી જુદ ન વોલતા ચોરીને ત્યાગી બ્રહ્મચર્ય પાઠતા વિચરે એવા સાધુઓ પોતાના દેહમાં પળ મમત્વ ત્યાગે છે. એમજ વધા લોકને વિષે કોઈપણ જાતનો પરિગ્રહ તેઓ રાખતા નથી. (ચ સમુદ્ધયના અર્થમાં છે. અને તે મિત્ર ક્રમ વતાવે છે. પાં વાક્યની શોધા માટે છે.) વઢી માણીઓને દંડે તે દંડ છે. અને તે દંડ વીજા જીવને પરિતાપ કરનાર છે. તે દંડને માણી તરફ અથવા માણી વિષે નાંચવાથી પાપ થાય કર્મ વંધાય તેથી તે પાપ રૂપ કર્મ તે અઢાર મકારનું છે. તેને પોતે હત્તમ સાધુ આચરતો નથી. તથા વાહા અભ્યન્તર ગ્રન્થ છે તેને ત્યાગવાથી તેવા સાધુને તીર્થઙ્કર ગણધર વિગેરે અપ્રંથ (નિર્ગ્રન્થ) કહ્યો છે.

મ૦—આવો કોણ થાય ? હ૦—‘ઓજઃ તે અદ્વિતીય ઇટલે રાગદ્વેષ રહિત હોય છે. તથા શ્રુતિવાઢો ઇટલે સંયમ અથવા મોક્ષ છે તેના સ્વેદને જાણનારો છે. અને તે નિપુણ હોવાથી દેવલોકમાં પળ હપપાત વ્યવન છે. એમ જાણીને વિચારે છે કે વધાં સંસારી સ્થાન અનિત્ય છે. ઇવી બુદ્ધિથી પોતે પાપ કર્મને વર્જનારો થાય છે. કેટલાક પુરુષો તો મધ્યમ વયમાં પળ ચારિત્ર લીધેલા પરિવહ તથા હિન્દ્રિયોથી ઝલાનતા પામે છે. તે વતાવે છે.

આહારોવચયા દેહા પરીસહપ મંગુરા પાસહ ઇમે સવિદિદિહિં પરિગિલાયમણેહિં (સૂ૦ ૨૦૮)

આહારથી હપવચ થાય તે આહારોપવચ છે.

મ૦—તે કોણ છે ? હ૦—દેહો છે. તે દેહો આહારના અમાત્રમાં શાંચાશ લાવે છે અથવા તે નાશ પામે છે. તે પ્રમાણે પરિવહો આવેથી મંગુર છે. તેથી આહારથી દેહો પુટ થયા હતાં પળ પરિવહો આવતાં અથવા વાયુ વિગેરેના અટકાવથી ઝલાની પામે છે. ઇટલે ગુરુ શિષ્યને કહે છે. હે શિષ્યો તમે જુઓ કે કેટલાક વધી હન્દ્રયો શાંચી પઢતાં કલીવતાને પામે છે. તે વતાવે છે. મૂલ્યથી

પીઢાણ્ણો દેવતો નથી, સાંખલતો નથી, સુંઘતો નથી, વિગેરે જાણવું; તેમાં આહાર વિના કેવલીનું પળ શરીર મ્લોત્ત ભાવ પામે છે. તો તે સિવાયનાં વીજા જે સ્વભાવથીજ મંચુર શરીરવાળા છે તેનું શું કહેવું ?

મ૦—કેવલી વિનાના સાધુઓ અકૃતાર્થ છે, અને શુધા વેદનીયનો સદ્ભાવ છે, તેથી તેઓ આહાર કરે છે અને દયા વિગેરે મહાવ્રતો પાળે છે એ માનવું ટીક છે પણ, કેવલી તો નિયમથી મોક્ષમાં જનાર છે. ત્યારે શા માટે શરીરને ધારે છે ? અને તે ધારણ કરવા શું કામ સ્વાય છે ?

હ૦—તેને પણ, ચાર અઘાતિ કર્મનો સદ્ભાવ છે. તેથી એકાંતથી કૃતાર્થતા નથી, અને તેની સ્વાતર શરીર ધારે છે ! અને આહાર વિના તેનું ધારણ ન થાય; તથા તેમને શુધાવેદનીય કર્મનો સદ્ભાવ છે માટે સ્વાય છે. તે કહે છે:—વેદનીયના સદ્ભાવથી તેના કરેલા ૧૧ પરિસહો પણ, કેવલી ને ઓછા કે વધા પરિવહો હૃદયમાં આવે છે તેથી કેવલી પણ સ્વાય છે. એ સિદ્ધ થયું; અને તેથીજ આહાર વિના ઇન્દ્રિયોની મ્લોત્તતા છે એમ વતાવ્યું. આ પ્રમાણે તત્ત્વને જાણનારો પરિસહથી પીઢાનો હોય, હતાં પણ શું કરે તે કહે છે:—

ઓણ દયં દયદ્, જે સંનિહાણસરથસ સ્વેયન્ને સે મિવલ્લુ કાલન્ને વલન્ને માયન્ને સ્વણન્ને
વિષયન્ને સમયન્ને ધરિમહં અમમાયમાણે કાલેણુદ્ધાદિ અપદિન્ને દુહઓ હિત્તા નિયાદં (સૂ૦ ૨૦૧)

ઓજ—તે એકલો રાગદ્વેષ રહિત વનોને ભૂલ તરસનો પરિવહ આવે હતે પણ, દયા (કૃપા) પાળે (ધારણ કરે) પણ પરિવહથી પીઢાતાં દયા હોદી ન દે. મ૦—જ્યો પુરુષ દયાને પાળે છે ? હ૦—જે લઘુકર્મો હોય તે. જેનાવડે સમ્યક્ રીતે નારકી વિગેરે

ગતિમાં રહાય તે) સંનિધાન કર્મ છે, તેના સ્વરૂપને જાણાવનાર શાસ્ત્ર છે, તેનો નિપુણ સ્વેદજ છે, અર્થર્થો સંનિધાન કર્મ છે, તેનું શસ્ત્ર સંયમ છે, તેના સ્વેદને જાણનારો છે. અર્થર્થ સંયમ સંયમનો જાણનારો છે અને જે સંયમની વિધિ જાણનારો છે, તે મિશ્ર કાલજ તે ઉચિત અનુચિત અવસરનો જાણ છે આ વર્ષા, સૂર્યોનો અર્થ 'લોક વિજય' નામના વીજા અધ્યયના પાંચમા ઉદ્દેશમાં વર્તાવેલ હોવાથી ત્યાંથી જાણી લેવું; તથા વલજ, માત્રજ ક્ષણજ, વિનયજ, સમયજ, વધી વાવતમાં નિપુણ સાધુ પરિગ્રહનો મમત્વ ત્યાંનીને કાલમાં ઉત્થાપી તથા અપતિજ (કદાગ્રહ રહિત) વનીને ઉભયથી (દ્રવ્ય ભાવથી) મયતાને હેદનારો વનીને તે સાધુ સંયમ અનુઘાનમાં નિશ્ચયથી વર્તે; તેને સંયમઅનુઘાનમાં વર્તતાં શું થાય? તે કહે છે:—

તં મિશ્રસુ સીયફાસપરિવેગમાણગાયં ઉવસંકમિત્તા ગાહાવર્દે બૂયા આડસંતો સમણા ! નો
 સ્વહુ તે ગામધમ્મા—ઉઘાહંતિ ? આડસંતો ગાહાવર્દે ! નો સ્વહુ સમ ગામધમ્મા ઉઘાહંતિ, સીય
 ફાસં ચ નો સ્વહુ અહં સંચાણમિ અહિયાસિત્તણ, નો સ્વહુ મે કપ્પહ અગાણકાયં ઉજ્જાલિત્તણ
 વા (પજ્જાલિત્તણ વા) કાયં આયાવિત્તણ વા પયાવિત્તણ વા અન્નેસિં વા વયણાઓ, સિયા સ
 ણ્વં વયંતસસ પોઅગણિકાય ઉજ્જાલિત્તા પજ્જાલિત્તા કાયં આયાવિજ્જવા, પાયવિજ્જ વા, તં ચ
 મિશ્રસુ—પહિલેહાણ આગમિત્તા આણવિજ્જા અણાસેવણાણ તિવેમિ [સુ. ૨૧૦] ॥ ૮-૩ ॥

અંતપ્રાંત આહારથી તેજ રહિત વનેલા નિર્ઝિવન તથા મિશ્રાથી નિર્વાહ કરનારા સાધુને ગરમ અવસ્થાની યુવાની જતાં યોગ્ય

વસ્ત્ર ઠંડ રોકવા જોઇએ; તે ન મળવાથી ઠંડથી કંપતા શરીરવાળાને નજીક ગૃહસ્થ મલતં શું થાય ? તે કહે છે:—તે ગૃહસ્થ દેશ્વર્યની ગરમીથી અહંકારી છે. કસ્તુરીથી લેપ કર્યો છે. ઉત્તમ જાતિના કેસરના જાઢા રસથી ગાત્ર લીપેહું છે. મીન મદ આગુરુ ઘન સાર ધૂપિત રીલ્હિકાથી લેપેલા શરીરવાળો છે. અને જુવાન સુંદરીઓના સંદોહથી વીંટાયેલો છે. અને શીત સ્પર્શનો અનુભવ જેને નાશ પામ્યો છે તેવો શેઢીયો તેવા કંપતા મુનિને જોઈ વિચારે કે આ મુનિ મારી સુંદર સ્ત્રીઓ જે દેવાંગનાની રૂપ સંપદાને હસી કાઢે છે, તેને જોઈને સાત્ત્વિક ભાવને પામેલો ધૂજે છે કે ઠંડના લીધે? આવી રીતે શંકામાં પડેલો શેઠ બોલે, કે હે આયુષ્મન્ ! હે શ્રમણ ! પોતાના આત્માની કુલીનતાને પ્રકટ કરતો પ્રતિષેધ દ્વારાવડે પૂછે છે કે તમને શું ઇન્દ્રિયોની ઉન્મત્તતા દુઃખ દે છે ? આહું ગૃહસ્થ પૂછે તો તેનો અભિપ્રાય જાણીને સાધુએ કહેવું, કે આ ગૃહસ્થને પોતાના આત્માના અનુભવ વડે અંગના (સ્ત્રી)ના અવલોકનના પ્રકટ કરેલ ભાવથી સ્વોદી શંકા થઈ છે, તો હું તેની શંકા દૂર કરું આહું વિચારી સાધુ બોલે હે આયુષ્મન્ ! હે ગૃહસ્થ ! મને ઇન્દ્રિયોની ઉન્મત્તતા નથી જ બાધતી; પણ, તમે મારું શરીર જે, કંપતું જોયું છે, તે ફક્ત ઠંડનુંજ કારણ છે. પણ તે કામદેવનો વિકાર નથી. અતિ ઠંડનો સ્પર્શ સહન કરવાને હું શક્તિવાન નથી. આ પ્રમાણે સાધુ બોલે ત્યારે, તે ગૃહસ્થ ભક્તિ અને કરુણા રસથી મિંજાયેલા હૃદયવાળો બનીને કહે કે:—શીઘ્ર ઠંડ ડહાઢનાર સારા વહેલા અગ્નિને કેમ સેવતો નથી ? મુનિ કહે:—મને અગ્નિકાય સેવવો કલ્પતો નથી; તથા સઙ્ગાવવો પણ કલ્પતો નથી; તથા કોઈએ સઙ્ગાવેલો હોય તો, ત્યાં થોડો ઘ્વળો તાપ લેવો પણ મને કલ્પતો તથા; તેમ વીજનાં વચનથી પણ, એમ કરવું મને કલ્પતું નથી; અથવા વીજાને અગ્નિ બાલવાનું કહેવું પણ મને કલ્પતું નથી. તે સાધુને આહું બોલતો જાણીને તે ગૃહસ્થ કદાચ આવું કરે તે કહે છે:—

તે મુદ્દસ્થ આત્મ મુનિ પાસે સાંમળીને (પોતાની ભક્તિથી) અગ્નિ સલગાવીને મદકો કરીને સાધુની કાયાને થોડી અથવા વળી તપાવે, તે અગ્નિ સલગાવવો મુનિ દેશે, તે પોતાની સુબુદ્ધિથી અથવા તીર્થસ્નાના વંચનોથી અથવા વીજા પાસે તત્ત્વ સમજીને તે મુદ્દસ્થને સમજાવે કે આ અગ્નિ સેવવો મને કલ્પતો નથી, પણ તમે સાધુ ઉપર ભક્તિ અને અનુકમ્પાથી પુણ્યનો સમૂહ ઉપાર્જન કર્યો છે.

આ પ્રમાણે મુદ્દમર્સિવામી કહે છે. ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો

ત્રીજો કહ્યા પછી ત્રીજો કહે છે. તેનો સંબન્ધ આ પ્રમાણે છે, ગયા ઉદ્દેશામાં ગોચરી ગયેલા સાધુને ઠંડથી શરીર કંપતાં મુદ્દસ્થને સ્વોદી શંકા થાય, તો સાધુ દૂર કરવી, પણ જો મુદ્દસ્થના અમાવમાં જુવાન સ્ત્રીને સાધુના ઉપર કામ વેણાની સ્વોદી શંકા થાય, અને કુચાલની ઇચ્છાથી સ્પર્શ કરવા આવે, તો ગળે ફાંસો સ્લાદને અથવા ગર્થ પૃષ્ઠ ત્રિગેરે આપવાતનું મરણ પણ સ્વીકારવું (પણ સ્વોદ કામ કરવું નહિ) આત્મ ઉપસર્ગનું કારણ ન હોય તો આપવાત ન કરવો, તે વતાવના આ ઉદ્દેશો કહે આ સંબન્ધે આ વેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે.

જે ભિક્ષુ તિહિં વરથેહિં પરિવૃત્તિષ્ણ પાયચઉરથેહિં તસ પં નો એવં ભવદ્-ચઉરથં વરથં જાદ-સ્સામિ, સે અહેસણિજાદં વરથાદં જાદજ્ઞા અપરિગહિયાદં વરથાદં ધારિજ્ઞા, નો ધોદજ્ઞા નો

ધોયરત્તાઇં વરથાઇં ધારિજા, અપલિઓવમાળે ગામંતરેસુ ઓમચેલિષ, ઇયં સુ વરથથારિસ

સામગિયં (સૂ૦ ૨૧૧)

અહીં પ્રતિમા ધારી અથવા જિનકલપી જે અછિદ્ર હાથ (લહિય) વાલો મુનિ જાણવો; કારણકે, તેનેજ પાત્ર નિર્યોગ મુક્ત પાત્ર, તથા કલપત્રય (વક્ત્રની) આવી ઓષ ઉપધિ હોય છે, તેને ઔપગ્રહિક (સંધારીડં વિગેરે) ઉપધિ હોતી નથી; તેમાં ઠંડમાં શિશિર વિગેરે ઋતુમાં ક્ષૌમિક (સૂત્રનાં) વે કપડાં (૨॥) હાથ લાંબા પહેલાં હોય છે, અને ત્રીજું ડાબું હોય છે, તેવા મુનિને ઠંડ વિશેષ હોય; તો પળ, તે સાધુ વીજું કપડું ફચ્છતો નથી તે વતાવે છે. જે પ્રિથુ ત્રણ કપડાંથી નિર્વાહ કરનારો છે, તે ઠંડમાં એક કપડું ઓડે છે. જો ઠંડ વધારે લાગે; અને સહન ન થાય તો, વીજું ઓડે. તે વન્નેયી પળ, ઘણી ઠંડના લીધે ન સહાય તો, ત્રીજું ડાબું કપડું પળ તે વન્ને ઉપર ઓડે છે. ડાબા કપડાને વહારના ભાગમાં સર્વથા રાત્રવું; અંદર તો, સૂત્રનુજ રાત્રવું. એ ત્રણ વક્ત્રો કેવાં છે? તે વતાવે છે. ‘પાત્ર ચતુર્થઃ’ પડતા આહારને ન પડવા દે તે પાત્ર છે, અને તે પાત્ર ના લેવાથી પાત્રનો નિર્યોગ સાત પ્રકારનો પળ લીધો જાણવો કારણ કે તેના વિના પાત્ર લેવાય નહીં. તે આ પ્રમાણે છે:—

પતં પતાવન્ધો, પાયદુવળં ચ પાયકેસરિઆ । પડલાઈ રયતાળં ચ ગોચ્છઓ પાયણિજ્ઞોગો ॥ ૧ ॥

[૧] પાત્ર [૨] પાતાનું વન્ધ [૩] પાત્રાનુ સ્થાપન (૪) પાત્ર કેશરિકા (પૂંજણી) (૫) પડલા (૬) રજ સ્થાળ [૭] ગુચ્છો આ સાત પાત્રાનો નિર્યોગ છે. આ પ્રમાણે સાત પ્રકારનો પાત્ર નિર્યોગ તથા કલ્પ ત્રણ, તથા રજોહરણ [ઓયો] મુલવવલ્લિકા (મુહપત્તિ)

ए पांच मेळवतां वार प्रकारनो उपधि छे. आ वार प्रकारनी उपधि धारण करनारने आवो विचार न थाय, के मने आ ठन्डी रूतुमां त्रण वस्त्रोधी ठन्ड दूर थती नथी, माटे चोथुं वस्त्र हुं याची लावुं. आम अध्यवसायनो निषेध करवाथी याचवुं तो दूरथीज काढी नारवुं. जो त्रण कल्प न होय, अने ठन्डी रूतु आवी पहेंची, तो आ जिन कल्पी विगेरे मुनि यथा एषणीय [निर्दोष] वस्त्रोनी याचन करे. उत्कर्षण अपकर्षण रहित अपरि कर्मबाळां याचे तेमां-[१] उद्दिष्ट, [२] पहे, (३) अंतर, [४] उज्ज्वयधम्मा ए चार वस्त्रनी एषणा छे, तेमां पाडली वेनो अग्रह छे, बाकीनी वे लेवाय छे, तेमां कोइपण एकनो अभिग्रह होय छे. याचना करतां शुद्ध वस्त्रो मळे, तो ले अने जेवां लीधां तेवांज पहेरे, पण, तेने उत्कर्षण के थोवुं विगेरे परिकर्म न करे तेज वतावे छे. अचित्त जळ वहे-पण न धुए स्थविर कल्पीने तो वर्षाद आठ्या पहेला अथवा मंदवाडमां अचित्त पाणीथी यतनाथी थोवानी अनुज्ञा (संमति) छे, पण जिनकल्पीने तेम थोवुं न कल्पे, तेम प्रथम थोइने पळी रंगेल्यां कपडां होय ते पण न पहेरे, तथा बीजा गामे जातां वस्त्र संताड्या विना चाले, अर्थात् अंत प्रांत (तदन सादां जीर्ण जेवां) वस्त्र धारे; के तेने चोरावाना डरथी ढांकी राखवां न पडे तेथीज जिनकल्पी मुनि अवम चेलिक छे; तेने चेल (वस्त्र) प्रमाणथी तथा मूलथी अवम [ओछी कींमतवुं] होय; तेथी अवम चेलिक छे; ('सु' अवधारणना अर्थमां छे,) आ प्रमाणे वस्त्रधारी जिनकल्पी मुनिने त्रिकल्पवाळी अथवा वार प्रकारनी ओष उपधिवाळी सामग्री होय छे. पण बीजी उपधि न होय; अने ठन्ड दूर थतां ते वस्त्रो पण त्यजी देवानां छे, ते वतावे छे.

अह पुण एवं जाणिजा-उवाइकंते खलु हेमंते गिरिहे पडिवन्ते अहापरिजुत्ताइं वरथाइं परिट्ट-

વિજા અદુવા સંતરુતરે અદુવા ઓમચેલે અદુવા. પગસાડે અદુવા. અચેલે (સૂ૦ ૨૧૬)

જો, તે વસ્ત્રો બીજા શીયાલા સુધી ચાલે તેવાં હોય, તો વન્ને વસ્ત્રતે પહિલેહળા કરી ધારણ કરે; અથવા, પાસે રાखे પળ જો જીર્ણ જેવાં થઈ ગયાં હોય તેવું જાણે તો, તે ત્યજી દે તે આ સ્ત્રવ વડે બતાવે છે. પછી તે સાધુ એમ જાણે કે, નિશ્ચે હવે હૈમંત ઋતુ [શીયાલો] ગયો; અને જનાલો આવ્યો છે. ઠંડ પળ દૂર થઈ છે, અને આ વસ્ત્રો પળ જીર્ણ થઈ ગયાં છે. એવું જાણીને તે વસ્ત્રો ત્યાગ કરે. જો વધાં જીર્ણ થયેલાં ન હોય; તો જે જે જીર્ણ હોય તે ગરઢવી દે, અને ત્યાગીને નિઃસંગ થઈને વિચરે. પળ જો શિશિર (પોષ માઘ) વીત્યા પછી કોઈ ક્ષેત્ર કાલ કે પુરુષને આશ્રયી શીત (ઢન્ડી) વધારે લાગતી હોય તો શું કરવું? તે કહે છે:—શીત જતાં વસ્ત્રો ત્યાગવાં અથવા ક્ષેત્રાદિના ગુણથી હિમ પઢનારો વાયરો ઢન્ડો વાય તો, આત્માની તુલના તથા ઢન્ડની પરીક્ષા કરવા સા- ન્તર હ્વતર વસ્ત્રવાલો થાય. અર્થાત્ તેમાંથી કાંઈક તો ઓઢે; કાંઈક વાજુ. રાखે પળ, ઢન્ડની શંકાથી ત્યજી ન દે. અથવા અવમ ચેલ [ઓઢાં વસ્ત્રવાલો] તે એક કલ્પના ત્યાગવાથી બે વસ્ત્ર ધારણ કરે, અને ધીરે ધીરે ઢન્ડ જતાં વીજું વસ્ત્ર પળ દૂર કરે, તેથી એક સાઢો (ચાદર) થી શરીર ઢાંકનારો વને, અથવા તદ્દન શીતનો અભાવ થાય તો તે પળ ત્યજી દે, અને પોતે અચેલ (વસ્ત્ર રહિત) વને પૂટલે તેની પાસે માત્ર મુહપતિ અને રજોહરણ (ઓયો) એ વેજ માત્ર ઉપયોગ રહે.

પ૦—એ એક વસ્ત્ર પળ શા માટે ત્યજી દે? તે કહે છે.

લાઘવિયં આગમમાળે, તત્ત્વં સે અભિસમન્નાગપ્ ભવદ્ (સૂ૦ ૨૧૬)

લઘુનો ભાવ લાઘવ જેને હોય તે લાઘવિક છે, તેવી લાઘવિક (લઘુતા) ને પોતે ધારણ કરવા એક પળ વસ્ત્ર ત્યજી દે, અથવા શરીર અને હપકરણના કર્મમાં લાઘવ પણાને પામીને વસ્ત્ર ત્યાગ કરે, તેવા ત્યાગીને શું થાય ? તે કહે છે. તે વસ્ત્રનો પરિત્યાગ કરનાર સાથુને તપની પ્રાપ્તિ થાય છે. કારણ કે કાયાને કલેશ આવવો તે પળ વાહ્ય તપનો ભેદ છે. કહું છે કે:—

“ પંચહિં ટાળેહિં સન્નપાણં નિર્ગંથાણં અર્ચેલ ગતે પસત્યે ભવતિ તંજહા, ! અપ્પા પહિલેહા ?
વેસાસિણ રૂવે ૨ તવે અણુમણ ૩ લાઘવે પસત્યે ૪ વિહલે હિન્દિયનિગહે ૫ ”

પાંચ કારણે સાથુ નિર્ગંથને અર્ચેલકપણું પ્રશંસવા યોગ્ય છે. [૧] અલ્પપહિલેહણા (૨) વિશ્વાસવાહું રૂપ. (૩) તપની અનુમતિ [૪] પ્રશસ્ત લાઘવ, [૫] અતિશે હિન્દિયનો નિગ્રહ આ જિનેશ્વરે કહું છે તે વતાવે છે:—

જમેયં ભગવયા પવેદ્યં તમેવ અભિસમિચ્ચા । સવઓ સવત્તાણ સમત્તમેવ સમમિ જાણિજ્ઞા [સુ૦ ૨૧૪]

આ વધું વીર વર્ધમાન સ્વામીણ કહેહું છે એમ જાણીને વધા પ્રકારોથી સર્વ આત્માથી સમ્યક્ત્વ અથવા સમત્તવપણું ધારે, અર્થાત્ સર્વેલ અર્ચેલ અવસ્થાની તુલનાને પોતે જાણે, અને આ સેવન પરિજ્ઞાથી પાલન કરે; પળ જે સાથુની શક્તિ તેવી ન હોય, તો તે પ્રમુત્તો માર્ગ વરોવર ન જાણી શકે, તો તે સાથુ હવે જે વતાવે છે, તેવા અધ્યવસાયવાહો થાય તે કહે છે.

જસસ પં ભિવંસુસસ ઇવં ભવદ-પુટ્ટો સ્વલુ અહમંસિ નાલમહમંસિ સીયફાસં અહિયાસિતણ્, સે
વસુમં સવસમન્નાગાય પન્નાપેણં અપ્પાપેણં કેદ્ અકરણયાણ્ આહદે તવસિસણા હુ તં સેયં જમેયો

विहमाइए तत्थावि तरस्स कालपरियाए सेऽवि तत्थ विअंतिकारए, इच्चेयं विमोहायतणं

हियं सुहं खमं निस्सेसं आणुणामियं त्तिवेमि [सू० २१५] ८-३ ॥विमोक्षाध्ययने चतुर्थ उद्देशकः॥

(णं वाक्यनी शोभा माटे छे) जे भिक्षुने मंद संहनना कारणे आवो अध्यवसाय थाय, के हु रोग आतंकथी अथवा ठन्ड विगेरेना कारणे अथवा स्त्री विगेरेना उपसर्गथी मारं आ शरीर त्यागवुं ते श्रेय छे, पण ठन्ड विगेरेहुं दुःख के भाव ठन्ड ते स्त्री विगेरेनो उपसर्ग सहन करवा हुं शक्तिवान नथी; तेथी, मारे भक्तपरिज्ञा इंगित मरण अथवा पादप उपगमन उत्सर्गथी मरण करवा योग्य छे. पण, मारे आ अवसरे तेहुं करवुं वनी शके तेहुं नथी. कारण के, तेमां अमुक समय सुधी काल क्षेप करवो जोइए. ते उपसर्ग माराथी सहन थाय तेम नथी; अथवा, रोगथी वेदना यणो काल सहेवाने हुं शक्तिमान नथी. तो मारे हमणा अपवादहुं वेदान्तस अथवा गार्हपृष्ठ मरण स्वीकारवुं योग्य छे. पण, जे उपसर्गथी पीडायलोहोय ते पाप सेववुं तेने योग्य नथी तेहुं बताववा कहे छे:- 'स' ते साधुने वसु-द्रव्य (संगम) छे, ते संगमवाळो होय ते वसुमान् छे. तेने अनुक्रमे सिद्धांतहुं ज्ञान प्राप्त थवा छतां, कोइ स्त्रीना कटाक्षनो उपसर्ग संभव यतां पण. ते न सेववाथी 'आहतो' (आ समंतात् व्यवस्थित चारे बाहुथी मर्यादायां रहेलो ते) आहत छे, अथवा नायु विगेरेथी यथेल ठन्डो स्पर्श जे दुःख आपनार छे, तेनी चिकित्सा न करवाथी वसुमान् सिद्धांतथी प्राप्त करेल ज्ञानवाळा आत्मा वडे व्यवस्थित छे, तेवो उपसर्ग आवतां वायु विगेरेनी ठन्डी वेदनाने सहन न करी शकवाथी अथवा, जे कारणथी छे. ('हु' अवयव हेतुना अर्थमां छे.) जेथी, यणो काल वायु विगेरेनी ठन्डी वेदनाने सहन न करी शकवाथी अथवा, जे कारणथी

યુવા સ્ત્રી ઉપસર્ગ કરવા આવેલી છે, તે વિષ ભક્ષણથી કે, ફાંસો સ્વાદને મરવાનું બતાવ્યા હતાં પણ ન મુકે; તેથી, તે તપસ્વીએ ઘળો કાલ જુદા જુદા ઉપાયો વડે કરેલી તપસ્યાના ધનવાલા સાધુને મરવું તેજ શ્રેય છે, જેમકે કોઈ સાધુને તેના સર્ગાં સ્ત્રીવાલા ઓર-જામાં મવેશ કરાવ્યો, અને પ્રેમવાલી પત્નીએ ઘળીયાર માર્થના કર્યા હતાં સાધુએ ધૈર્ય રાखું. પણ અંતે નીકલવાનો બીજો ઉપાય ન જોવાથી ફાંસો સ્વાધો, તેમ ફાંસો સ્વાધા માટે હુંબે લટકવું, અથવા વિષ ભક્ષણ કરવું, અથવા હુંબેથી પટવું, તેજ પ્રમાણે ઘળો કાલ ઢન્ડ વિગેરે સહન ન થવાથી સુદર્શન માફક માણ ત્યાગવા. શંકા—ફાંસો સ્વાધો વિગેરે બાલ મરણ છે, અને તે અનર્થ માટે છે, ત્યારે તેનો કેવી રીતે તમે ઉપદેશ કર્યો ? કારણ કે સિદ્ધાંતમાં કહું છે કે:—

“ દ્વિષ્ટેણં વાલમરણેણં મરમાણે જીવે અણંતેહિ નેરદ્યમવગ્નહણેહિ અપ્પાણં સંજોણ્હ જાવ અણાહ્યં ચ્ણં અણવયળં ચાહરંતં સંસારકંતારં શુજ્જો શુજ્જો પરિચદ્દહત્તિ ”

હ૦—આ દોષ અમારા અર્હત (જિનેશ્વર) ના મતમાં નથી, કારણ કે કંદપણ એકાંતથી નિષેધ કર્યો છે, કે સ્વીકાર્યું છે, તેવું નથી ફક્ત એક મૈથુનમાં જુદું છે; અને સિવાય દરેકમાં દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવને આશ્રયીને જે પ્રથમ નિષેધ કર્યો હતો, તેજ સ્વીકારાય છે, હરસર્ગ માર્ગ પળ કોઈ વચ્ચે અણ (નુકશાન) માટે છે અને અપવાદ પણ ગુણને માટે કાલ [સમય] જાણનારા સાધુને થાય છે, તેજ વતાવે છે. દીર્ઘ કાલ સંયમ પાલીને સંલેખના વિધિ એ કાલના પર્યાયવડે ભક્તપરિજ્ઞા વિગેરેનું મરણ ગુણને માટે છે, અને સ્ત્રી વિગેરેના હંપસર્ગમાં વેહાનસ ગાર્ધપૃષ્ઠ વિગેરેથી મરણ થાય તેમાં કાલ પર્યાયજ છે. અર્થાત્ જોવી રીતે ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરેનું મરણ ગુણવાહું છે, તેમ આ કાલ પર્યાયના મરણ જોવું વેહાનસ વિગેરે મરણ લાભદાયી છે. ઘળા કાલ પર્યાયમાં જોટહું

કર્મ આસાધુ રવપાવે છે, તેટલુંજ આવા સમયમાં થોડા કાલમાં કર્મ ક્ષય કરી નાંખે છે તે વતાવે છે. ‘સોડપિ’ વેદાનસ વિગેરેથી મરનારો પળ ફક્ત ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે કરનારો નહિ પણ આ સાધુ વેદાનસ વિગેરે મરણમાં (‘વિઐતિ કારણતિ’) વિશેષ પ્રકારે અન્ત-ક્રિયા કરનારો તે વ્યન્તિકારક છે તેવાને તેવા સમયમાં વેદાનસાદિ મરણ ઉત્સર્ગન માર્ગ છે. કારણકે, આવું અકાલ મરણ જે અપવાદ રૂપ છે, તેના વઢે મરેલા અનન્તા સિદ્ધો પૂર્વે થયા અને યશો. ઉપસંહાર કરવા કહે છે કે, આ ઉપર વતાવેછું વેદાનસ વિગેરે મરણ મોહ દૂર થયેલા સાધુઓની કર્તવ્યતાથી આયતન [આશ્રય] છે અને અપાય દૂર કરતું હોવાથી હિત છે. જન્માંતરમાં પળ સુલ આપનાર હોવાથી સુલ છે. તથા કાલ આવેલો હોવાથી ક્ષમ (યુક્ત) છે. તથા, કર્મ ક્ષય કરનાર હોવાથી નિઃશ્રેયસ છે. તથા, પુણ્યનો અનુગમ ઉપાર્જન કરવાથી આનુગમિક છે, આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે:—

ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

પાંચમો ઉદ્દેશો

ચોથો ઉદ્દેશો કહીને હવે પાંચમો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબન્ધ છે ગયા ઉદ્દેશામાં ગાર્ધપદ્ય વિગેરે બાલમરણ વતાવ્યું પણ આ ઉદ્દેશામાં તો તેથી ઉલટું ભક્તપરિજ્ઞાનામનું મરણ ઝલાન ભાવ પામેલા સાધુપ્ સ્વીકારવું તે કહે છે. તેથી આ સંબન્ધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

जे भिक्खु दोहिं वरथेहिं परिबुसिए पायतइएहिं तस्स णं नो एवं भवइ तइयं वरथं जाइ-
स्सामि, से अहेसणिजाइं वरथाइ जाइजा जाव एवं खु तस्स भिक्खुस्स सामगियं, अह पुण
एवं जाणिजा—उवाइकंते खलु हेमंते गिम्हे पडिवणे, अहापरिजुत्ताइं वरथाइं परिट्टविजा,
अहापरिजुत्ताइं परिट्टविता अदुवा संतरत्तरे अदुवाओमवेले अदुवा एगसाडे अदुवा अवेले
लाघवियं आगममाणे तवं से अभिस्समन्नागए भवइ जमेयं भगवया पवेइयं तमेव अभि-
समिच्चा सवओ सवत्ताए सम्मतमेव समभिजाणिया, जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ—पुट्ठो
अबलो अहमसि नालमहमंसि गिहंतरसंकमणं भिक्खायरियं गमणाए, से एवं वयंतस्स परो
अभिहडं असणं वा ४ आहट्टु दलइजा, से पुवामेव आलोइजा—आउसंतो ? नो खलु मे
कप्पइ अभिहडं असणं ४ भुत्तए वा पायए वा अन्ने वा एयप्पगारे (सू० २१६)

तेमां त्रण कल्पमां रहेल स्थविरकल्पी अथवा जिनकल्पी मुनि होय, पण वे कल्प (वस्त्र) धारण करनार अवश्ये जिनकल्पी
होय, अथवा परिहार विशुद्धिक अथवा यथालंघिक के प्रतिमाधारी तेमांनो कोइ पण होय, आ सूत्रमां वतावेळ जे जिनकल्पी विगेरे
वे वस्त्रो धारण करनारो होय, आमां वस्त्र शब्द सामान्यथी लीयो छे, माटे एक सूत्रहुं बीजुं उनहुं एप वे वस्त्र धारण करी संय-

समां रहेल छे, केवां बे कल्प वख छे ? उ०—पात्र तीजुं धारण करेलो, साधु छे. ते बधुं पूर्वना सुन्न प्रमाणे जाणहुं, ते ठन्ध्यी पीढाया सुधीनुं जाणहुं, ते प्रमाणे अर्धोःकहे के हुं वाधु विगेरेना। रोगथी पीढापेल निर्वळ होवाथी एक घरथी बीजे बेर जवा असमर्थ हुं तेशी भीक्षा माटे जवा हुं अशक्त हुं आहुं बोलनार साधु पासे कोइ गृहस्थ उभो होय, ते साधुनुं बोलहुं सांयलीने अथवा बोलया विना पण तेने अशक्त देखीने पर (बीजो) गृहस्थ विगेरे अनुकम्पा तथा भक्तिना रसथी कमळ हृदयवाळो बनीने अभिहृत ते जीवोने दुःख दइ वनावेलुं अशन पान खादिम स्वादिम लावीने ते साधुने आपे, ते समये ग्लान साधुए सुन्नार्थने अनुसारे जीवितने नहि वांछतां मरहुं वहेतर ! एम विचारिने तेणे शुं कराहुं ते कहे छे, पूर्वोक्तावेला जिन कल्पी विगेरे चारेमांथी कोइ पण एक साधुए प्रथम विचारहुं, के उद्दम विगेरे क्या दोषथी आ दूषित छे ? तेमां अभ्याहत जाणीने तेनो निषेध करवो, ते आ प्रमाणे हे आयुष्मन् ! हे गृहप्रते ! आ मारा सामे आणेहुं अशन खावाने, पाणी पीवाने अथवा तेहुं बीजुं आधाकर्म विगेरे दोषथी दुहु अमने कल्पतुं नथी, आ प्रमाणे ते दान आपता गृहस्थने समजावे, बीजो प्रतिमां—

“ तं भिक्खुं कोइ गाहावई उवसंक्रमितु बूया, आउसंतो समणा ! अहजं तव अट्टाए असणं वा ४ अभिहडं चेतेसि दलामि, से पूव्वामेव जाणेज्जा—आउसन्तो गाहावई ! जजं तुमं मम अट्टाए असणं वा ४ अभिहडं चेतेसि ”

णोय खल्ल मे कप्पइ एयप्पगारं असणं वा ४ भोत्तए वा पायए वा अन्नो वा तहपगारेति ”

आमां पण तेज पाठ छे के कोइ गृहस्थ साधु पासे आवीने कहे के हुं तयारे माटे चार प्रकारनो आहारमांथी कोइ पण सामे लावीने आहुं ! ते साधु प्रथमथी जाणे तो कहे के गृहस्थ ! तुं मारे माटे कइ पण सामे लावीने आपे तो मने खावा पीवाने कल्पे

नहि, तेम तेवुं बीजुं पण न कल्पे.

आ प्रमाणे निषेध करेलो पण आवक सम्यग्दृष्टि मकृति भद्रक अथवा मिथ्यादृष्टिमांथी कोइ पण दयाळू एवुं चितवे, के आ उज्जन साधु भिक्षा लेवा जवाने अशक्त छे, तेम बीजाने लाववा पण कही शके नहि, माटे तेणे निषेध कर्मा छतां पण हुं कोइ बहाने लावीने आपीश ए प्रमाणे विचारिने आहार विगोरे एम लावीने आपे, तो ते समये साधुए ते आहारने अनेषणीय (अयोग्य) छे, एम विचारीने ते गृहस्थने निषेध करवो. वकी—

जस्स णं भिक्खुस्स अयं पगप्पे—अहं च खलु पडिन्नत्तो अपडिन्नत्तेहिं गिलाणो अगिलाणेहिं अभिक्खं साहम्मिपएहिं कीरमाणं वेयावडियं साइजिस्सामि, अहं वावि खलु अपडिन्नतो पडिन्नत्तस्स अगिलाणां गिलाणस्स अभिक्खं साहम्मियस्स कुजा वेयावडियं करणाए आहट्टु परिन्नं अणुक्खिस्सामि आहडं च साइजिस्सामि १, अहट्टु परिन्नं आणक्खिस्सामि आहडं च नो साइजिस्सामि २, आहट्टु परिन्नं नो आणक्खिस्सामि आहडं च सा इजिस्सामि ३, आहट्टु परिन्नं नो आणक्खिस्सामि आहडं च नो साइजिस्सामि ४, एवं से अहाकिट्ठि यमेव धम्मं समभिजाणमाणे संते विरए सुसमाहियत्तेसे तत्थावि तस्स कालपरियाए से

તરથ વિઅંતિકારણ, ઇચ્છેયં વિમોહાયયણં હિયં સુહુ સ્વમં નિસ્સેસં આણુગામિયં તિવેમિ

(સુ. ૨૧૭) ॥૮-૫॥ વિમોક્ષાધ્યયને પંચમ ઉદ્દેશકઃ ॥

(પં વાક્યની શોભા માટે છે) જે મિશ્રુ પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્રવાલો અથવા યથાલંકારિક હોય, તેને હવે પછી કહેવાતો પ્રકલ્પ (આચાર) છે, તે આ પ્રમાણે (સ્વલુ વાક્યની શોભા માટે, ચ સમુચ્ચયના અર્થમાં છે) હું બીજાણ કરેલી વૈયાવચ્ચની અભિલાષા રાસીય, હું કેવો છું ? પ્રતિજ્ઞા વૈયાવચ્ચ કરવાને બીજાણ કહેલો છું અર્થાત્ તેઓ કહે છે, કે અમે તમારી વૈયાવચ્ચ યથા ઉચિત કરીશુ, તે બીજા કેવા છે !

પ્રઃ—અપતિજ્ઞા ન કહેલા; હું કેવો છું ? ઉઃ—વિકૃષ્ટ તપવદ્ધે કર્તવ્યતામાં અશક્ત છું અથવા વાણુ વિગેરે રોકાવાથી ગ્લાન છું બીજા કહેનારા કેવા છે ? અગ્લાન છે, ઉચિત કર્તવ્ય કરવાને શક્તિવાન છે, તેમાં પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્રવાલો તપ કરનારાની અનુપારિહારિક (વૈયાવચ્ચ કરનારા) સેવા કરે છે, તે વૈયાવચ્ચ કરનારા કલ્પમાં રહ્યો હોય, અથવા બીજો પણ હોય, હવે જો તે સેવા કરનારા પણ ગ્લાન (માંદા) હોય, તો તે બીજાની વૈયાવચ્ચ ન કરે, એ પ્રમાણે યથાલંકારિક સાધુનું પણ જાણહું, પણ ઇટલું વિશેષ કે સ્થવિરકલ્પી સાધુ પણ તેની સેવા કરી શકે છે, તે વતાવે છે.

નિર્જરાને હૃદયમાં વિચારીને સરસા કલ્પવાલો સાધર્મિક અથવા એક કલ્પમાં રહેલા બીજા સાધુઓથી કરાચેલી વૈયાવચ્ચને હું રચ્છીય જોનો આ આચાર છે, તે તેવા આચારને પાલોભક્ત પરિજ્ઞાવદ્ધે પણ જીવિતને છોડે, પણ આચારનું સુંદન ન કરે આ મુતાર્થ છે;

તેજ પ્રમાણે અન્ય સાધર્મિક વડે કરાયેલું વૈયાવચ્ચ અનુમતિ આપેલું છે. હવે વીજાની વૈયાવચ્ચ પાતે કરે તે વતાવે છે (વ સમુચ્ચયના અર્થમાં અને અર્પિ પુનઃના અર્થમાં છે અને તે પૂર્વના કહેવાથી કેંદ્ર વિશેષ વતાવવા માટે છે. સહુ શબ્દ વાક્યની શોભા માટે છે) અને હું અપતિજ્ઞપ્ત કહેવાયેલો હું અને જે વીજો મતિજ્ઞ વૈયાવચ્ચ ન કરવાને માટે કહેવાયેલો છે તે જ્ઞાન સાધુની હું અજ્ઞાન (સાજો) છું માટે નિર્જરને હેશીને તેવા કલ્પધારી સાધર્મિક સાધુની વૈયાવચ્ચ કરું ;

પ૦—શા માટે ? તેના ઉપકાર [જ્ઞાતિ] ને માટે તેથી આ પ્રમાણે મતિજ્ઞા કરીને પળ ભક્ત પરિજ્ઞાણ પ્રાણોને હોદે પણ પ્રતિજ્ઞાનું સંહન ન કરે, [આ સ્વત્ત્વનો પરમાર્થ છે] હવે મતિજ્ઞા વિશેષના દ્વારવડે ચોભંગી કહે છે. કોઈ એક આવી મતિજ્ઞા કરે છે કે હું વીજા જ્ઞાન સાધર્મિક સાધુને આહાર વિગેરે લાવી આપીશ, તથા હું વૈયાવચ્ચ પણ યોગ્ય રીતે કરીશ, તથા અપર [વીજા] સાધર્મિકે આપણે આહાર વિગેરેને વાપરીશ, આ પ્રમાણે મતિજ્ઞા કરીને વૈયાવચ્ચ કરે (૧) તથા વીજો સાધુ આવી મતિજ્ઞા કરે કે હું વીજા માટે ગોત્તરી વિગેરે શોધીશ, પણ વીજાનો આહાર વિગેરે લાવેલો સ્વાદશ નહિ, (૨) વીજો આવી મતિજ્ઞા કરે કે હું વીજાને નિમિત્તે આહાર વિગેરે શોધીશ નહિ પણ વીજાનો લાવેલો સ્વાદશ, [૩] ચોથો આ પ્રમાણે મતિજ્ઞા કરે, હું વીજાને નિમિત્તે આહાર વિગેરે શોધીશ નહિ, તેમ વીજાનું લાવેલું સ્વાદશ પણ નહિ [૪] આ પ્રમાણે જુદી જુદી મતિજ્ઞાઓ કરીને કોઈ જન્યાણ જ્ઞાનમાત્ર (માંદો) પણ થાય તો પણ જીવિતને ત્યાગ કરે, પણ મતિજ્ઞાનો ભંગ ન કરે. હવે આ વિષયને સંપૂર્ણ કરવા કહે છે. આ પ્રમાણે કહેલી વિધિ એ તત્ત્વને જાણનારો તે સાધુ શરીર વિગેરેનો મોહ છોડનારો વનીને યથાકીર્તિ ધર્મનેજ વરોવર જાણીને આસેવન પરિજ્ઞાવડે પાલતો તથા લાઘવિકને રૂચ્છતો વિગેરે ચોથા હેશામાં જે કહ્યું, તે અહિં વધું જાણી લેવું, તથા પોતે કષાયના ઉપશમથી શાંત છે, અથવા અનાદિ

संसारमां पर्यटन करवाथी श्रांत छे, ते सावद्य अनुष्ठानथी विरत छे, शोभन लेइया ते जेणे अंतःकरणनी निर्मलवृत्ति तेजोलेइया विगेरे धारण करवाथी तेसुसमाहत लेइयावाळो छे, आवो बनीने पूर्व कहेली प्रतिज्ञा लइने पाळवामां समर्थ छे, ते तप अथवा रोग ना कारणे जलान भावने परमेखो होय, छतां पण ते पोतानी प्रतिज्ञानो लोप न करतो शरीर त्यागवा भक्त प्रत्याख्यान करे, अने ते भक्त परिज्ञामां पण काल पर्यायवडे अनागत परिज्ञा (बार वर्षनी संलेखनानो समय नथी, तेमां पण काल पर्याय छे, जेणे शिष्योने भणावी गणावी तैयार, कर्या होय, अने तप वडे संलिखित देहवाळो होय तेनो जे काल पर्याय मृत्युनो अवसर प्रशंसवा योग्य छे, तेवो आ जलान थयेला कल्पधारीने पण एवोज अवसर छे. कारण के बन्नेमां कर्मनी निर्जरा समान छे, ते कल्पधारी भिक्षु जलानपणाथी अणशननां विधानमां व्यक्तिकारक कर्म क्षय करनारो छे वाकीनुं वधुं पूर्व माफक जाणवुं पांचमो उद्देशो समाप्त.

छट्टो उद्देशो

पांचमो कह्यो पछी छट्टो उद्देशो कहे छे, तेनो आ प्रमाणे संबंध छे. गया उद्देशामां वतावुं, के जलान साधुए भक्त प्रत्याख्यान करवुं, अने आ उद्देशामां वतावरो के धृत्तिसंहनन विगेरेथी बळवाळो साधु एकरव भावनाने भावीने इंगित मरण करे आ संबंधे आवेला आ उद्देशानुं पहेछं सूत्र कहे छे.

जे भिक्खु एगेण वरथेण परिवुत्तिष्ण पायविईष्ण, तरस णं नो एवं भवइ विइयं वरथं जाइ-

रुसामि, से अहेसणिजं वरथं जाइजा अहापरिगहियं वरथं धारिजा जाव गिरुहे पडिवन्ने
अहापरिजुन्नं वरथं परिद्विजा. २ ता अहुवा एगसाडे अहुवा अचेले लाघवियं आगममाणे
जाव समत्तमेव समभिजाणिया (सू० २१८)

जिनकल्पी विगेरे जे साधुने एवो अभिग्रह होय के मारे एक वख धारण करवुं अने बीजुं पात्र राखवुं तेवा उत्तम साधुने
मनमां एम न आवे, के बीजुं वख याचुं. ते पोताने जरर पडतां फक्त ठन्डी क्लृप्तां एकज निर्दोष वख याची लावे, अने विधि
प्रमणे लावी पहेरे, पण ज्यारे उनाळो आवे, त्यारे जुनुं वख जीर्ण थवाथी तेने परठवी दे, पण बीजा शंयाळांमां चाले तेवुं होय
तो पोते ते एक सादक (चादर) ने धारण करे, अने जीर्ण वख परठवी दीधुं होय, तो पोते वख रहित थइने विचरे, ते स्थिर मति-
वाळा साधुनुं आ लाघवपणुं आगम अनुसारे होवाथी सम्यक्त्व अथवा सर्व माणी उपर समभावपणुं के रागद्वेष रहित पणुं जाणवुं
तथा ते साधुने लघुता होवाथी तेने एकत्व भावनानो अध्यवसाय थाय ते बतावे छे.

जरस पां भिक्खुस्स एवं भवइ—एगे अहमंसि न मे अरिथ कोइ न याहमवि, कस्सवि, एवं
से एगाणिणमेव अप्पाणं सममिजाणिजा, लाघवियं आगममाणे तवे से अभिसमन्नागए
भवइ जाव समभिजाणिया (सू० २१९)

(णं वाक्यनी शोभा पाटे छे) जे साधुने आवो विचार थाय के “हुं एकलो छुं, संसारमां भ्रमण करतां परमार्थ दृष्टि जेतां मने उपकार करनार बीजो कोइ नथी, अने हुं पण बीजा कोइना दुःखने दूर करवामां सहायक नथी, कारण के पोताना करेलां कर्मनुं फल भोगववामां सर्व जीवोने इश्वर [समर्थ] पणुं छे” आ प्रमाणे आ साधु पोताना आत्माने अन्तरदृष्टि सम्यग् रीते एकलो जाणे, अने आ आत्माने नरक विगेरेनां दुःखोथी बचाववा शरण आपवा योग्य बीजो नथी, एहुं मानतो होय ते पोताने जे जे रोग विगेरे दुःख देनारां कारणो आवे, त्यारे बीजाना शरणनी उपेक्षा करतो “मैं कयुं छे माटे मारेज भोगवहुं” आवो निश्चल विचार करीने सम्यग् रीते भोगवे छे.

प्र०—ते केवी रीते एम समताथी सहन करे ? उ०—लाघविय विगेरे चोथा उद्देशा २१५ सू०मां बताव्युं ते “समत्वपणुं जाणवुं” त्यांसुथी जाणवुं, के आ साधुने कर्मनी लघुता थावाथी आ लोक परलोक बन्नेमां हित सुख निश्चयस माटे थाय छे अने परंपराए मोक्ष फल आपनार छे—तेथी तेणे एकत्वभावना भाववी आ अध्ययनना बीजा उद्देशामां उद्गम उत्पादन एषणा बतावी ते आ प्रमाणे “आजसंतो समणा ! अहं खलु तव अट्टाए असणं वा ४” विगेरे सू० २०२मां बताव्युं ते प्रमाणे पांचमां उद्देशामां ग्रहण एषणा बतावी, “सीया य से एवं वयं तस्सवि परो अभिहं असणं वा ४ आहहुं दलएजा इत्यादि [सुत्र २१६मां वचमां आ पाठ छे] आ सुत्रवडे शास एषणा बतावी तेने हवे पछीना सूत्रमां विशेषथी बताववा सूत्र कहे छे.

से भिक्खु वा भिक्खुणी वा असणं वा ४ आहारे माणे नो वामाओ हणुयाओ दाहिणं

હણુયં સંચારિજ્ઞા આસાદ્માણે, દાહિણાઓ વામં હણુયં નો સંચારિજ્ઞા આસાદ્માણે, સે અ-
 ણાસાયમાણે લાઘવિયં આગમમાણે તવે સે અભિસમન્નાગદ્ ભવદ્, જમેયં ભગવયા પવેદ્યં
 તમેવં અભિસમિચ્છા સ્વઔ સ્વત્તાદ્ સમત્તમેવ અ (સમ) મિજાણીયા (સૂ૦ ૨૨૦)

તે પૂર્વે બતાવેલો સાધુ અથવા સાધ્વી અશ્વત્થ વિગેરે આહાર ઉદ્ભવ ઉત્પાદન દુષ્કાળથી શુદ્ધ અને પ્રત્યુત્પન્ન તે ગ્રહણ દુષ્કાળે ૧૬ મુદ્દસ્થ દાન દેનારના તથા સોલ લેનારના તથા દશ વસ્ત્રોના મેળા મળી કુલ ૪૨ દોષથી રહિત આહાર લાવીને ગોચરી કરતાં જે પાંચ દોષ અંગાર ધૂમ વિગેરે છે તેને વર્જીને આહાર કરે, તે અંગાર અને ધૂમ રાગદ્વેષના કારણે થાય છે, તેમાં પળ સરસ નીરસ આહાર આવે તો રાગદ્વેષ થાય છે, અને કારણનો અભાવ થતાં કાર્યનો પણ અભાવ છે, એમ જાણીને રસની ઉપલબ્ધિ [સ્વાદ]નું નિમિત્ત ત્યજવાનું બતાવે છે. તે સાધુ આહાર કરતાં ઢાલી વાજુથી જમણી વાજુ સ્વાદ લેવા માટે ભોજન વિગેરે ન લઈ જાય તેજ પ્રમાણે સ્વાદ લેવા જમણી વાજુથી ઢાલી વાજુ ન લઈ જાય કારણકે સંસારના સ્વાદથી રસની પ્રાપ્તિમાં રાગદ્વેષનું નિમિત્ત છે, અને તેથીજ અંગાર, તથા ધૂમ દોષ લાગે છે, જેથી ઉત્તમ સાધુ સાધ્વીએ જે કંઈ સ્વાદિદ્ર દોષ તેનો સ્વાદ ન કરવો વીજી પ્રતિમાં “આદાયમાણે” પાઠ છે, તેનો અર્થ આ છે, કે “આહારમાં આદરવાલો મૂર્છાવાલો મુદ્દ વનીને આહારને આમ તેમ ન ફેરવે”

હવે (હૃદયવી)માં આમ તેમ ઢાલી જમણીમાં ન ફેરવવું, તેમ વીજે પણ સ્વાદ લેવો નહિ તે બતાવે છે. ‘સ’ તે સાધુ ચારે પ્રકારના આહારને વાપતો રાગદ્વેષ છોડીને સ્વયં, તેજ પ્રમાણે કોઈ નિમિત્તથી ઢાલી જમણી વાજુ આહાર ફેરવવો પડે તો પણ પ્રોતે

स्वाद कर्मा विना फेरवे. प्रः—शा माटे ! उः—आहारनी लायवताने स्वीकारतो आस्वाद न करे, ओ प्रमाणे आस्वादना निर्वेधथी अंतर्मांत आहारनो स्वीकार पण कहेलो समजवो. आ प्रमाणे स्वाद न करावाथी ते साधुने कर्मनी बहोली निर्जरा थाय छे, ते बधुं पूर्व माफक छे, समपणु समत्वने पामे अथवा सम्यक्त्व निश्चळ थाय ए वधुं पूर्व माफक समजवुं. तेवा उत्तम साधु अथवा साध्वीने अंतर्मांत आहार खावाथी मांस छोदी ओछा थावाथी जर्जरित हाडकां थावाथी संयम अनुष्ठान शरीरथी बरोबर न थावाथी खेद थाय, तेवी कायवेष्टावाळाने शरीर त्यागवानी बुद्धि थाय, ते बतावे छे.

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ—से गिलांमि च खलु अहं इमंमि समए इमं सरोरगं अणु-
पुठ्वेण परिवहितए, से अणुपुठ्वेणं आहारं संवट्ठिजा, अणुपुठ्वेणं आहारं संवट्ठिता, कस्माए
पयणए किञ्चा सप्पाहियञ्चे फलगावयट्ठो उट्ठाय भिक्खु अभिनिवुडच्चे (सू० २२१)

एकत्वभावना भावनार जे साधुने आहार उपकरणमां लाववपणुं प्राप्त थयुं दोय, तेने आबो अभिप्राय थाय छे, (से शब्दनो अर्थ तत् छे अने ते वाक्यना उपन्यास माटे छे, च समुच्चयना अर्थमां छे, खलु अवधारणना अर्थमां छे) के हुं आ संयमना अवसरमां लुखा आहारथी अथवा रोग उत्पन्न थावाथी पीडाइने ज्ञानि पामी अशक्त थयो छुं, लुखा आहारथी के तपथी शरीर अशक्त थावाथी अनुपूर्विण योग्य रीते आवश्यक क्रिया के प्रतिलेखना विगेरे क्रिया करवामां अशक्त बनी गयो छुं. अने शरीर दरेक क्षणे नवळं पडतुं होवाथी एक बे उपवास के आंचील तप वडे आहारनो संक्षेप करे. अर्थात् साजा शरीरमां बार वर्ष सुधी अनुक्रमे थोडा

ઘણા તપે સંલેખના થતી હોય, તે અહીં પ્રહણ ન કરે; પણ ખંડન સાંધુને તેટલો કાલ સ્થિતિ ન રહે, માટે તેવી ટુંકા કાલની અનુપૂર્વી વાલી દ્રવ્ય સંલેખના માટે આહારને રોકે, આવી દ્રવ્ય સંલેખના કરીને બીજું શું કરે ? તે કહે છે:—

બે ત્રણ ચાર પાંચ ઉપવાસ વિગેરેનો અનુક્રમે તપ કરીને આહારનો સંક્ષેપ કરે, અને કષાયોને ઓછા કરીને શરીરનો મોહ છોડે. કષાયો હંમેશાં ઓછા કરવા જોઈએ, પણ આ સંલેખનામાં તો અવશ્યે વિશેષ પ્રકારે ઓછા કરવા. ઇથી તેમને વિશેષથી ઓછા કરી સમ્યક્પ્રકારે સ્થાપન કર્યું છે. શરીર (અર્ચી) જેણે તેવો મુનિ “સમાહિત અર્ચ” છે. (નિયમિત કાપના ઝાપારવાળો છે,) અથવા અર્ચ્યા તે લેइયા છે, તે લેइયાને સમ્યક્ રીતે સ્થાપી છે માટે અતિ વિશુદ્ધ અધ્યવસાય વાળો પોતે વન્યો છે, અથવા અર્ચ્યા તે ક્રોધાદિ અધ્યવસાય રૂપ ઝાલ્લાને શાંત કરવાથી સમાહિત અર્ચ્યા વાળો છે, તેવા સાધુએ કર્મ ક્ષય રૂપ ફલ (તેને ક પ્રત્યય લગાડવાથી ફલક થયું) ને સંસાર ભ્રમણ રૂપ આપદામાં અર્થ (પ્રયોજન વાળો છે માટે તે ફલક આપદ્ અર્થી કહેવાય છે. અથવા ફલક (પાટીયા)ને વંને વાજુથી વાંસલા વિગેરેથી સરખું કરવા છોલે તેમ અહીં વાહા અભ્યંતર અવક્રુષ્ટ થવાથી [આર્થ નવન પ્રમાણે વિગ્રહ કરતાં] ‘ફલગાવયઢી’ છે, અથવા દુર્વચન [મહેળાં] રૂપ વાંસલાથી છોલવા છતાં કષાયના અભાવથી ફલક માફક રહે છે, તેવા સ્વભાવથી પોતે ‘ફલકાવસ્થાયી’ છે, અર્થાત્ પોતે ‘વાસી ચન્દન કલ્પ’ જેવો છે, [આ પ્રમાણે માગથી સૂત્રના અર્થ કર્યા, કર્મ ક્ષય રૂપ ફલનો અર્થ, તે સંસાર ભ્રમણની આપદામાંથી હુટવાનો અર્થ, તથા ક્રોધાદિના ઓછા થવાથી પાટીયા જેવો મધ્યસ્થ રાગદ્વેષ રહિત વતાવ્યો] આવો ઉત્તમ સાધુ પ્રતિદિન સાકાર ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન વાળો છે અને ઘણો વલવાન રોગ આવતાં શીઘ્ર મરણ નો ઉદ્યમ કરનાર વનો અમિ નિવૃત્ત અર્ચ્વવાળો છૂટલે શરીર સંતાપ રહિત વને, ધૈર્ય તથા સંયમણ વિગે-

સ્થલ પત્તન તે મથુરા છે, દ્રોણ મુલ્ય તે જલ કે સ્થલ માર્ગે નીકલવા તથા પેસવાના રસ્તા હોય જેમકે ખરુચ સંખાત [વંદર] છે સોના ચાંદી વિગેરેની રાખાને અકર છે, તાપસ વિગેરેનો મઠ તે આશ્રમ [આશ્રય] છે, યાત્રા નિમિત્તે મલેઝાં માણસોનો જ્યાં જમાવ થતો હોય તે સંનિવેશ છે, ઘણા વાળીયા [વેપારી] નું રહેઠાણ તે “નૈગમ” છે, રાજાને રહેવાનું નગર તે રાજ્યધાની છે. આમાંથી કોઈપણ જગ્યાએ જઈને ઘાસની યાચના કરે.

પ૦—શા માટે ? હ૦—પોતાને સંથારો કરવા માટે મુકું નિર્જીવ ઘાસ દર્મ વીરણ વિગેરેને કોઈ ગામ વિગેરેમાં જઈને તેના માલિકની આજ્ઞા લઈને પોહું સહેહું લીહું છોડીને મુકું ઘાસ લે, તે લઈને ઘાસ છૂંકાત સ્થલ પઢાડની ગુફા વિગેરેમાં જઈ મહા સ્થંહિલ ચોધે તે કહે છે, જેમાં કીડી વિગેરેનાં ઇન્દ્રાં ન હોય, જેમાં વે ઇન્દ્રિય જીવો ન હોય, તથા નીવાર શ્યામાક વિગેરે બીજો ન હોય, તથા લીહું ઘાસ દરો વિગેરે ન હોય, તથા ઉપર કે અંદર ટારનું પાળી પહેહું ન હોય [અર્થાત્ છાંટાં પહેલા ન હોય,] તથા વરસાદનું કે નીચેનું પાળી તેમાં પહેલું ન હોય, તેજ પ્રમાણે કીડીયાહું, પાંચ વર્ણની સેવાલ, તુર્તની પાળીથી પલાલેલી માટી કરોળીયાનાં જાઝાં રહિત નિર્દોષ જગ્યા હોય, તેજા મહા સ્થંહિલમાં ઘાસને પાથરે. પ૦—કેવી રીતે ? તે કહે છે. તે જગ્યાને આંત્રથી વરોવર જોઈનેપછી રજોહરણથી વરોવર પૂંજીને [દરેકમાં વંચે વાર લેવાનું] કારણ વરોવર જુણ સંથારો પાથરીને જ્ઞાઢા પેશા-વની જમિન વરોવર જોઈને પૂર્વ દિશાના મોઢે સંથારા ઉપર વેસી હથેલી અને લલાટમાં રજોહરણ ફસાવીને સિદ્ધ ભગવન્તને નમસ્કાર કરીને પશ્ચપરમેષ્ઠિને યાદ કરી (અપિ શબ્દનો અન્યથ અર્થ છે) સમયમાં મુકરર કરેલા સ્થાનના ઇશ્વિત મરણ કરે, (ઇત્વર શબ્દનો અર્થ પાદપોપગમનની અપેક્ષા માટે છે તેથી) પાદપોપગમન અણસળ અથવા કરે, (પણ ઇત્વરનો અર્થ સાકાર અમુક કાલ

સુધીનું' एवો अर्थ न छेवो) कारण के जिन कल्पी विगोरे धुनिने बीजां काळમાં पण साकार मत्त्याख्याननो संभव नथी, तो मत्त्या-
ख्यान जेवा अंतिम वलते साकारनो संभव क्यांथी होय? कारण के इत्तर ते अमुक काळनुं पञ्चकवाण' रोगी अवक करे, के जो आ
रोगथी पांच दीवसमां मुकाइय, तो पछी भोजन करीय, ते शिवाय नहीं करं विगोरे इत्तर पञ्चकवाण' छे, पण इङ्गित मरण तो
धैर्य संहनन विगोरेना वळवाळो पोतानी मेळेंज पासुं फेरवाना विगोरे क्रिया करानारो आखी जीदंगी सुधी चारे आहारनो त्याग
करे छे. कहूं छे के:—

पञ्चकवइ आहारं, चञ्चद्विहं णियमओ गुरुसमीचे; इन्द्रियदेसंसि तहा, चिद्विषि हु नियमओ कुणइ ॥ १ ॥

उवत्तइ परिअत्तइ, काइगमाईडवि अप्पणा कुणइ; सक्कमिह अप्पणच्चिअ ण, अन्नजोगेण चित्तिवलिओ ॥ २ ॥

ચારે પ્રકારના આહારનું ગુરુ પાસે નિયમથી મત્યાખ્યાન કરે, અને ઇન્દ્રિય(મુકર કરેલો)માગમાં ચેષ્ટા પણ નિયમથી કરે છે, [૧]
પાસું વદલે, વાજુણ જાય અથવા ઢલ્યો માતરં કરે, તે પણ જાતે કરે, તે ધૈર્ય તથા વલ્લવાળો પોતાના સિવાય બીજા પાસે ન કરાવે.

પ.—ઇન્દ્રિય મરણ કેવું છે? અને કોણ કરે? તે કહે છે. સંત પુરુષોનું હિત કરે તેથી તે ઇંગિત મરણ સત્ય છે. અને મુગતિ
માર્ગે લઈ જવામાં તે અવિસંવાદપણે હોવાથી તથા સર્વજ્ઞના ઉપદેશથી તે ઇંગિત મરણ સત્ય [તથ્ય] છે. તથા પોતે પણ સત્ય બોલનાર
હોવાથી સત્યવાદી છે, કારણ કે આલી જોદંગી સુધી યથોક્ત અનુબ્ધાન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધેથી તે ભાર હપાહવા સમર્થ હોવાથી
અને તેમજ પાલવાથી સત્યવાદી છે, તથા 'ઓજ' પોતે રાગદ્વેષ રહિત છે. તથા સંસાર સાગરને તર્યો છે, અને મૂલકાલ માફક
મવિચ્છમાં પણ તરવા માટે તેવો ઉપચાર કરવાથી અવતીર્ણ છે, તથા જેણે રાગ વિગોરેની વિકયા કોઈ પણ રીતે ન કરવાનું નક્કી

한편, 이 시기에 대한 연구는 매우 중요하다. 이 시기는 우리 민족의 역사에서 매우 중요한 위치를 차지하고 있다. 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 역사와 문화를 더 깊이 이해할 수 있을 것이다. 또한, 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 정체성을 확립할 수 있을 것이다. 이 시기에 대한 연구는 우리 민족의 미래를 밝게 할 것이다.

이 시기에 대한 연구는 매우 중요하다. 이 시기는 우리 민족의 역사에서 매우 중요한 위치를 차지하고 있다. 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 역사와 문화를 더 깊이 이해할 수 있을 것이다. 또한, 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 정체성을 확립할 수 있을 것이다. 이 시기에 대한 연구는 우리 민족의 미래를 밝게 할 것이다.

이 시기에 대한 연구는 매우 중요하다. 이 시기는 우리 민족의 역사에서 매우 중요한 위치를 차지하고 있다. 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 역사와 문화를 더 깊이 이해할 수 있을 것이다. 또한, 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 정체성을 확립할 수 있을 것이다. 이 시기에 대한 연구는 우리 민족의 미래를 밝게 할 것이다.

이 시기에 대한 연구는 매우 중요하다. 이 시기는 우리 민족의 역사에서 매우 중요한 위치를 차지하고 있다. 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 역사와 문화를 더 깊이 이해할 수 있을 것이다. 또한, 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 정체성을 확립할 수 있을 것이다. 이 시기에 대한 연구는 우리 민족의 미래를 밝게 할 것이다.

이 시기에 대한 연구는 매우 중요하다. 이 시기는 우리 민족의 역사에서 매우 중요한 위치를 차지하고 있다. 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 역사와 문화를 더 깊이 이해할 수 있을 것이다. 또한, 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 정체성을 확립할 수 있을 것이다. 이 시기에 대한 연구는 우리 민족의 미래를 밝게 할 것이다.

이 시기에 대한 연구는 매우 중요하다. 이 시기는 우리 민족의 역사에서 매우 중요한 위치를 차지하고 있다. 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 역사와 문화를 더 깊이 이해할 수 있을 것이다. 또한, 이 시기에 대한 연구를 통해 우리 민족의 정체성을 확립할 수 있을 것이다. 이 시기에 대한 연구는 우리 민족의 미래를 밝게 할 것이다.

સાતમો ઉદ્દેશો

છઠ્ઠો કહીને હવે સાતમો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંવંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં એકત્વ ભાવના ભાવનાર ઘૃતિ સંહનન વિગેરેથી યુક્ત સાધુનું દંગિત મરણ વતાવ્યું, અને અહીં તેજ એકત્વ ભાવના પ્રતિમાઓવડે વતાવે છે, યથી અહીં તે પ્રતિમાઓ વતાવે છે, તથા વધારે વિશિષ્ટ સંવયર્ણવાળો પાદપોષગમન અણગણ પળ કરે, આ સંવંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સ્ત્રવ છે.

જે ભિક્ષુ અન્વેલે પરિવૃત્તિષ્ણ તસ્મ ણં ભિક્ષુસ્મ ઇવં મવદ્-ચાણ્મિ અહં તણફાસં અહિ-
યાસિત્તણ્ણ સીયફાસં અહિયાસિત્તણ્ણ, તેડફાસં અહિયાસિત્તણ્ણ દંસમસગફાસં અહિયાસિત્તણ્ણ
ણગયરે અન્નતરે વિરુવરુવે ફાસે અહિયાસિત્તણ્ણ, હિરિપિડિચ્છાયણં ચહં નો સંચાણ્મિ અહિ-
યાસિત્તણ્ણ, ઇવં સે કપ્પેદ્ધ કહિવંધણં ધારિત્તણ્ણ (સૂ૦ ૨૨૩)

જે સાધુ પ્રતિમા ધારણ કરેલો અને વિશેષ અભિગ્રહથી અન્વેક (વક્ત્રરહિત) પળે સયમમાં રહેલો હોય, તે ભિક્ષુને આવો અભિ-
પ્રાય થાય છે, કે હું ઘૃતિ સંહનન વિગેરે યુક્ત હોવાથી વૈરાગ્ય ભાવનાથી ભાવિત અંતઃકરણવાળો છું. અને આગમ ચક્ષુવડે (ચારે
ગતિનું જ્ઞાન હોવાથી) નારકતિર્થચનું દુઃખ જાણું છું. અને માનું છું કે મારે મોક્ષ જેવું મોડું ફળ લેવાનું હોવાથી તુળનો સ્પર્શ
કંઈ દુઃખ દેતો નથી, તેજ પ્રમાણે ટન્હ, તાપ, ઢાંસ, મચ્છરનો સ્પર્શ સહન કરવા શક્તિમાળ છું, તથા એક જાતના કે જુદી જુદી

જાતિના અનુકૂલ કે પતિકૂલ વિરુપરુપવાળા ફરશો સહન કરવાને હું શક્તિવાન છું, પણ લજ્જાને લીધે ગુહ્ય પ્રદેશને ઢાંકવાની જરૂર હોવાથી તે છોડવા હું चाहतो નથી. અને આ સ્વભાવથીજ અથવા સાધનના વિકૃત રુપણથી તે સાધુને શરમ લાગે, તો તેને ચોક્ક-પટ્ટો પહેરવો કલ્પે છે, અને તે પહોળાઈમાં એક હાથને ચાર આંગળીનો હોય, અને લંબાઈમાં કેડના પ્રમાણમાં હોય, તેવો ગણતરીનો એક રાखे પણ, જો તેવાં કારણો ન હોય, તો અચેલપણેજ વિહાર કરે, અને અચેલપણેજ ઢન્ડ વિગેરે સ્પર્શ સારી રીતે સહન કરે, એ વતાવવા કહે છે.—

અદ્ભુત તરથ પરક્રમંતં મુજો અચેલં તળપાસા ફુસનિત સીયપાસા ફુસનિત તેડપાસા ફુસનિત
દંસમસગપાસા ફુસનિત એગયરે અન્નયરે વિરુવરુવે પાસે અહિયાસેઈ, અચેલે લાઘવિયં
આગમમાણે જાવ સમમિજાણિયા (સૂ૦ ૨૨૪)

एवુ कारण तेने होय, तो ते साधु वस्त्र धारण करे, अथवा पोते लज्जा न पामतो होय, तो अचेल रही संयम पाळे, અને વસ્ત્ર-રહિત સંયમ પાळતાં તેને તુળના ફરશો ફરશે, તથા ઢંડ તાપ ઢાંસ મચ્છરના ફરસો ટુંચ દે તેવા એક જાતના કે જુદી જુદી જાતના મોગવવા છતાં પોતે અચેલ રહી કર્મનું લાઘવપણું માને, અને તેમાંજ સમત્વ માને, વઢી મતિમાધારી સાધુજ વિશેષ અભિગ્રહ ધારણ કરે, તે આ પ્રમાણે કે હું વીજા મતિમાધારી મુનિઓને કિંચિત્ આપીશ, અથવા તેમની પાસેથી લેઈશ એવો કોઈ પણ જાતનો અભિગ્રહ ધારણ કરે, તેની ચોખંગી કહે છે,

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-अहं च खलु अन्नोसिं भिक्खूणं असणं वा ४ आहट्ठ दलइ-
स्सामि आरडं च साइजिस्सामि १ जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-अहं च खलु अन्नोसिं
भिक्खूणं असणं वा ४ आहट्ठ दलइस्सामि आहडं चनो साइस्सामि २ जस्स णं भिक्खुस्स
एवं भवइ अहं च खलु असणं वा ४ आहट्ठ नो दलइस्सामि आहडं च साइजिस्सामि
३ जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ अहं च खलु अन्नोसिं भिक्खूणं असणं वा ४ आहट्ठ नो
दलइस्सामि आहडं च नो साइजिस्सामि ४, अहं च खलु तेण अहाइरित्तेण अहेसाणिज्जेण
अहापरिग्गहिणं असणेण वा ४ अभिकंख साहम्मियस्स कुज्जा वेयावडियं करणाए, अहं
वावि तेण अहाइरित्तेण अहेसाणिज्जेण अहापरिग्गहिणं असणेण वा पाणेण वा ४ अभि-
कंख साहम्मिताहिं कोरमाणं वेयावडियं साइजिस्सामि लाघवियं आगममाणे जाव सम्मत्तमेव
समभिजाणिया (सू० २२५)

आ वयुं पूर्वो सू० २१७मां आवी गयुं छे, तेयी संस्कृत वडे कहे छे, जे भिक्षुने आवो अभिग्रह होय, के हुं बीजा साधुओ माटे

आहार लावीने आपीश, तथा तेमनुं लावेछं खाइश (१) बीजा साधुने आवो अभिग्रह होय के बीजा साधुओने आहार लावीने आपीश पण बीजानो लावेछो खाइश नहि. (२) कोइने आवो अभिग्रह होय के बीजाने माटे आहार लावीने आपीश नहि, पण तेमने लावेछो खाइश [३] बीजाने माटे लावीने आपीश नहि तेम लावेछो खाइश पण नहि. आचारमानो कोइ पण अभिग्रह धारण करे, अथवा प्रथमना त्रणमानो एक पद वडेज कोइ अभिग्रह करे ते बतावे छे, जे साधुने आवो अभिग्रह होय, के हुं बीजा ए आहार करतां वधेला आहारनुं भोजन करीश, कारण के ते प्रतिमा धारीओने तेबुंज एषणीय [खावा योग्य] छे, ते आ प्रमाणे. पांच प्राभुतिकामां आग्रह छे, वेनो अभिग्रह छे, तेमज पोताने माटे लीधेला आहारमांथी साधर्मिक साधुनी वैयावच्च निर्जराने उद्देशीने करे, जो, के तेमणे प्रतिमा धारण करेली होवाथी एक जग्याए भेगा थइने न खाय, पण तेमनो अभिग्रह एक सरखो होवाथी सांभोगिक छे, अने तेथी तेवा उत्तम साधुनां उपकरण लाववा माटे हवे वैयावच्च करूं. आवो अभिग्रह कोइ ले, तथा बीजुं बतावे छे. [वा शब्दथी बीजो पक्ष बतावे छे अपि शब्द पुनःना अर्थमां छे] अथवा हुं तेमणे लीधेली गोचरीमांथी ४ निर्जराने उद्देशीने साधर्मिकाए करेली वैयावच्चने स्वीकारीश अथवा जे बीजानी वैयावच्च करे तेनी हुं अनुमोदना करीश. के हे साथो ! तमे बहु सारं कहुं छे ! एवुं वचन बोलीश, तथा काया वडे तथा प्रसन्न मनवाला भाववडे अनुमोदना करीश, आ वहुं शा माटे करे ? कर्मनी लघुता माटे. आ प्रमाणे कोइ पण अभिग्रह धारण करेलो अचेख के सचेख साधु शरीर पीडा होय अथवा न होय, पण पोतानुं आयु थोछं रहेछं जाणीने उद्यत मरण स्वीकारे, ते बतावे छे:—

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ—से गिलापि खलु अहं इमस्मि समए इमं सरोरगं अणु-

पुठ्वेणं परिवहित्तए, से अणुपुठ्वेणं आहारं संवट्टिजा २ कसाए पयणुए किच्चा समाहियञ्चे
फलगावयट्ठी उट्ठाए भिक्खु अभिनिवुडञ्चे अणुपविसित्ता गामं वा नगरं वा जाव राय
हाणिं वा तणाइं जाइजा जाव संथरिजा, इत्थवि समए कायं च जोगं च ईरियं च पच्च-
क्खाइजा, तं सत्तवं सत्तवावार्द ओए तिन्ने छिन्नकहं कहे आइयट्ठे अणाईए चित्तचाणं भे-
उरं कायं संविहुणिय विरुवरूवे परीसहोवसमगे अस्सि विससभणाए भेरवमणुचिन्ने तत्तवि
तत्तस काल परियाए सेवि तत्थ वियन्तिकारए, इत्थेयं विमोहाययणं हियं सुहं खमं निस्सेसं

आणुगामियं तिवेमि (सू० २२६) ॥ ८-७ ॥

(णं वाक्यनी शोभा माटे हे;) ते भिक्षुने आवो अभिप्राय थाय हे, के हुं उलान थयो हुं, एम जाणीने सू० २२२मां वत्ताव्या
प्रमाणे घास लावीने एकांत निर्दोष ज्ञय्यामां पाथरे अने त्यां बेसीने थुं करे ? ते कहे हे, आ अवसरमां पण बीजे स्थळे नहि पण
तेज ज्ञयाए संथारामां बेसीने सिद्धनी समक्ष पोतानी मेळेज पांच महाव्रतनो फरी आरोप करे [फरी चाल्वा गणी जाय] तयार-
पळी चार आहारहुं पच्चक्खाण करे, पळी पादपोषगमन अणसण माटे शरीरने स्थिर करे, अने तेनो वेपार ते संकोचहुं, लांवा करहुं
के आंख मींचवी उघाडवी ते पण रोके, तथा इरण ते इर्या ते सुक्ष्म, काय वचन संवन्धी तथा मन संवन्धी पण अपशस्तहुं पच्चक्खाण

करे, अने ते पादपोषणमन अणसण सत्य सत्यवादी विगेरे वधुं गया उद्देशा प्रमाणे जाणवुं, [इति तथा ब्रवीमि शब्दो पण जाणीताछे.]

सातमो उद्देशो समाप्त.

॥ इतिश्री आचारान्जसूत्रे चतुर्थो भागः समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥

समाप्त.

॥ इति श्रीआचाराङ्गसूत्रे चतुर्थो भागः समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

(श्रीसुधर्मास्वामीए रचेळु अने श्रीश्रुतकेवलीभद्राहुरचित निर्युक्तिसहित)

॥ आचाराङ्गसूत्रम् भाग पाञ्चमो ॥

(मूळ अने शीलाङ्गाचार्ये रचेली टीकाना भाषांतरसहित)

ॐ नमः शिवाय

जामनगरनिवासी स्य० पण्डित हंसराजभाई जामजीना स्मरणार्थ

छपावी प्रसिद्ध करनार—पण्डित हीरालाल हंसराज (जामनगरवाळा)

पहतर किंमत रु. २-८-०

संवत् १९९१

श्री जैन भारकरोदय प्रिन्टिंग प्रेसमां छावुं - जामनगर

प्रति २००

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीआचारान्नसूत्रम् ॥

(मूल अने शिलाह्वाचार्ये रचेली टीकानुं भाषांतर)

॥ भाग पांचमो ॥

छपावो प्रसिद्ध करनार—पण्डित श्रावक हीरालाल हंसराज (जामनगरवाळा)

आठमो उद्देशो.

सातमो कहिने हवे आठमो कहे छे, तेनो संबंध आ प्रमाणे छे, गया उद्देशाओषां कहुं के रोगादि संभवमां काळपर्याये आवेलुं भक्त परिज्ञा, हंगित,, के पादपोषणमन मरण करवुं युक्त छे, अने अहीं तो अनुक्रमे विहार करता साधुओनुं काळ पर्याये आवेलुं मरण कहे छे, आ संबंधे आवेला उद्देशानुं आ प्रथम सूत्र छे.

અનુપદ્મ હંદ.

અણુપુલ્લેષ વિમોહાદં, જાદં ધોરા સમાસજ્ઞ ॥ વસુમન્તો, મહમન્તો, સર્વં નચ્ચા અણેલિસં ॥૧॥
 દુવિહપિ વિદ્વિત્તા ણં; લુક્કા ધન્મસસ્ પારગા ॥ અણુપુલ્લેહ સહ્વાણ, આરંભાઓ (ય) તિઉદ્દઈ ॥૨॥
 કસાણ પયપૂ કિચ્ચ, અપ્પાહારે તિતિવલ્લણ ॥ અહભિવમ્બુ ગિલાહજ્ઞા, આહારસ્સેવ અનિતયં ॥૩॥
 જીવિયં નામિકંચિજ્ઞા, મરણં નોવિ પરથણ ॥ દુહઓડવિ ન સજ્જિજ્ઞા, જીવિણ મરણે તહા ॥૪॥

અનુક્રમે દીક્ષા લીધી. હિત શિક્ષા મળી, સૂત્રાર્થ મેળવી સ્થિર મતિ થયા પછી એકાકી વિહાર વિગેરે પ્રતિમા સ્વીકારી હોય, અથવા અનુપૂર્વી તે વાર વર્ષની સંલેખના વિધિ જેમાં ચાર વરસ વિકૃત્ત તપ વિગેરે અનુક્રમે પૂર્વે તપ વ્રતાવ્યો છે તે જાણવું, ત્યારપછી મોહ રહિત તે જેમાંથી કે જેનાથી મોહ દૂર થયો, તેવાને ભક્ત પરિજ્ઞા હિંગિત કે પાદપોષગમન અણસણ અનુક્રમે કરવાનાં છે, તેમાં ધીર તે, ક્ષોભાયમાન ન થાય, તેવા વસુ (સંયમ) વાળા તથા મનન, તે મતિ હોય ઉપાદેય હોડવું લેવું તે સંવન્ધી વિચાર કરનાર મતિમંત છે, તથા સર્વે કૃત્ય અકૃત્ય જાણીને જે સાધુને ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે કોઈ મરણ ઉચિત લાગે તથા પોતાની ધૈર્યતા સંવયણ વિગેરે વિચારી અદ્વિતીય (ઉત્તમ) રીતે જાણીને તેવા મરણે સમાધિનું પાલન કરે, (૧) કે પ્રકારની અવસ્થા તથા તપની વાહ અભ્યંતર અવસ્થાને વિચારી પાલન કરીને, અથવા મોક્ષાધિકારમાં કે પ્રકારનું મુકાવું છે, તેમાં પણ વાહ તે શરીર ઉપકરણ વિગેરે તથા અભ્યંતર રાગાદિ છે તેને હેયપણે જાણે અને ત્યાગીને આરંભથી દૂર થાય પડેલે, જ્ઞાનનું ફલ હેયને ત્યાગવાનું છે, કોણ ત્યાગે ?

બુદ્ધિમાન પુરુષો, તે તત્ત્વને જાણનારા શ્રુત ચારિત્રિ નામનો ધર્મ છે, તેની પાર પર્હોંચનારા છે, અર્થાત્ સમ્યગ્ જાણનારા છે, તે પંદિતો ધર્મ સ્વરૂપને જાણનારા પ્રવ્રજ્યાના અનુક્રમે સંયમ પાળીને જાણે કે હવે મારા જીવવાથી કંઈ વિશેષ ગુણ નથી, ઇથી દેવે મોક્ષનો અવસર મળ્યો છે, ઇથી હું કયા મરણે મરવા યોગ્ય હું એમ વિચારીને શરીર ધારણ કરવામાટે અન્ન પાન વિગેરે શોધવારૂપ આરં-
ભથી હુટે છે, (અહીં પાંચમીનાં અર્થમાં ચાથી વિમત્તિકિ છે,) તથા કોઈ પ્રતિમાં (કન્મુળાઓ તિઅદ્દઈ) પાટ છે, ઇટલે આઠ મેદવાળા કર્મથી પોતે હુટે છે, (ઢ્યાકરણના નિયમ પ્રમાણે વર્તમાનના સમીપમાં વર્તમાન માફક થાય છે) પા. ૩-૩-૧૩૧ના નિયમ પ્રમાણે મવિષ્યકાલના અર્થમાં વર્તમાન કાઠ છે, [૨]

અને તે અમ્યુદત મરણ માટે સંલેખના કરતો પ્રધાન મૂત (શ્લેષ્ટ ભાવે સંલેખના કરે તે વતાવે છે. ઇટલે કષ તે સંસાર છે. તેનો આય તે કષાયો છે. તે ક્રોધ વિગેરે ચાર છે, તેને પાતળા [ઓછા] કરતો થોડું સ્વાય, તે વતાવે છે:—

તે પળ વધારે પ્રમાણમાં નહિ, તે વતાવે છે, અલ્પાહારી (થોડું સ્વાનારો) તે હઠ અઠમ વિગેરે સંલેખનાના અનુક્રમે આવેલા તપને કરતો પારણામાં પળ અલ્પ સ્વાય, અને અલ્પ આહાર સ્વાવાથી ક્રોધનો હ્રસ્વ થાય, તેનો હવશમ કરવો. તે વતાવે છે—તુચ્છ માણસથી પળ તિસ્કારનાં વચન સાંખે, તો પળ સહન કરે, અથવા રોગ વિગેરે પળ વરોવર રીતે સહન કરે, તે પ્રમાણે સંલેખના કરતો આહારને ઓછા પ્રમાણમાં લેવાથી તે મુમુક્ષુ મિષ્ટુ ગ્જાનતા પામે, તે સમયે આહારની અંત અવસ્થાને સ્વીકારે, ઇટલે ચાર વિકૃષ્ટ વિગેરે સંલેખનાના ક્રમનો તપ હોડીને મોજન કરે, અથવા ગ્જાનતા પામ્યાથી આહારની સમીપમાં ન જાય. તે આ પ્રમાણે—
હમણાં થોડા દિવસ સ્વાહ લડું, અને પછી વાકીની સંલેખનાનો તપ કરીશ ઇત્યાદિ આહાર સ્વાવાની ભાવનામાં ન જાય. ॥૩॥ વળી—

તે સંલેખનામાં રહેલો અથવા આલી જીંદગી મુખી હમેશાં તે સાધુ માણ ધારવા રૂપ જીવિતને ન ચાહે, તથા ભૂલની વેદનાથી કંટાળી મરણ પળ ન વાંહે તથા જીવિત તથા મરણમાં સંગ [ધ્યાન] ન રાલે (૪) ત્યારે તે સાધુ કેવો હોય ? તે કહે છે:—

મજ્જતથો નિજરાપેહી, સમાહિમણુપાલણ ॥ અન્તો વંહિં વિઝસિજ્જ, અઙ્ગરથં સુદ્ધમેસણ ॥૫॥

જં કિંચુચક્રમં જાળે, આઝલેમસસનમંપણે ॥ તસેવ અંતરદ્વાણ, ચિષ્પં સિચિલ્લજ્જ પઠિણ ॥૬॥

ગામે વા અદુવા રણે, ધંહિલં પહિલેહિયા ॥ અપ્પપાણં તુ વિન્નાય, તળાહં સંથરે મુળી ॥૭॥

અળાહારો તુયદ્વિજ્જા. મુટ્ટો તરથઽહિયાસણ ॥ નાહવેલં ઉવચરે, માણુસસેહિ વિપુદ્ધવં ॥૮॥

રાગદ્વેષની વચમાં રહે તે મધ્યસ્થ છે, અથવા જીવિત મરણની આકાંક્ષા રહિત તે મધ્યસ્થ છે, તે નિર્જરાની અંપેક્ષા રાલનાર તે નિર્જરાપેક્ષી છે. તેવો સાધુ જીવન મરણની આ શંસા રહિત સમાધિ જે અંત વલતની છે, તેનું પાલન કરે, અર્થાત્ કાલપર્યાયિવહે જે મરણ આવે તે સમાધિમાં રહી પાલે તથા અંદરના કષાયોને તથા બહારના શરીર ઉપકરણ વિગેરેનો મમત્વ હોડી દે, અને અધ્યાત્મા તે અંતઃકરણને શુદ્ધ કરે, દૃઢલે મનમાં થતા રાગદ્વેષ વિગેરેનાં વધાં જોડકાં દૂર થવાથી વિશ્વોત્તસિકા (વંચકતા) રહિત અંતઃકરણને વાંહે, વળી ઉપક્રમ તે ઉપક્રમ ઉપાય છે, તેવા કોઈ પળ ઉપાયને જાળે.

પ૦—કોના ઉપક્રમ ? આયુષ્યનું ક્ષેમ તે સમ્યક્ પ્રકારે પાલવું. પ૦—કોના સંવન્ધી તે આયુ છે ? ઉ૦—તે આત્માનું—તેનો પરમાર્થ આ છે. કે આત્મા પોતાના આયુષ્યનો ક્ષેમથી પ્રતિપાલન કરવા જે ઉપાયને—જાળે—તે તેને શીઘ્ર શીઘ્રવે, દૃઢલે ચુદ્ધિમાન

સાધુ તે પ્રમાણે વર્તે, પણ તે સંલેખનાના કાઝમાં વાર વર્ષ પૂરા થતા પહેલાંજ અથવચમાં શરીરમાં વાધુ વિગેરેના રોકાળથી શીઘ્ર જીવલેણ રોગ उत्पन्न થાય તો સમાધિ મરણને વાંછતો તેના હપશમના હપાયને ઇષળીય વિધિય તેલ ચોલહું વિગેરે કરે, અને ફરી પાછી સંલેખના શરૂ કરે, અથવા આત્માનું આધુ (જીવિત) ને કંઈ પણ આધુના પુદ્ગલોનું સંવર્તન (હપક્રમણ) હપવન થઈ જાળે તો તે સંલેખવનાના તપમાંજ અનાકુલ મતિવાલો વનીને શીઘ્રજ મત્ત પરિજ્ઞા વિગેરેને હુદ્ધિમાન સાધુ શીલવે [આદરે] (દ) સંલેખના વડે શુદ્ધ કાયવાશો વનીને મરણ કાઝ આવેલો જાળીને શું કરે? તે કહે છે.

ગ્રામ-શબ્દ જાળીતો છે. પણ તેનો અર્થ અહીં પ્રતિશ્રય હપાશ્રય વતાવ્પો છે, પ્રતિશ્રયજ તેને સ્થંદિલ [સંથારાની જગ્યા] છે. તેને જોડને સંથારો કરે આવા અરણ્ય-ઈટલે હપાશ્રયની વહાર અર્થ વતાવ્પો, હદ્યાન અથવા પર્વતની ગુફામાં સંથારાની જગ્યા પ્રથમ નિર્જીવ હુણ, અને ગામ વિગેરેથી યાચી લાવેલા દર્મ વિગેરેના સુકા ઘાસમાં યથા હચિત કાઝનો જાળનારો સાધુ સંથારો કરે, ઘાસ પાથરીને શું કરે? તે કહે છે—

આહાર રહિત તે અનાહારી વને, તેમાં શક્તિ અનુસારે ત્રણ અથવા ચારે આહારનું મત્યાલ્યાન કરી પંચ મહાવ્રતનું ફરી સ્વયં આરોપણ કરી વધા પ્રાણી સમૂહને સ્વામાવેલો વની સુલ હુઃસ્વામાં સમાવાય રાત્રી પૂર્વે મેઝવેલા પુણ્યના સમૂહવડે મરણથી ન દરતો સંથારામાં પાસું ફેરવવું કરે, પરિસહ હપસર્ગો આવે તેને દેહ મમલ હોડેલ દોવાથી સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે, તેમાં મનુહ્યના અનુકૂલ મતિકૂલ પરીસહ હપસર્ગ આવતાં મર્યાદાનું હલવન ન કરે, તેમ પુત્ર સ્ત્રી વિગેરેના સમ્બન્ધથી આર્ત ધ્યાનને વશ ન થાય, તેમજ મતિકૂલ પરીસહ હપસર્ગોથી ક્રોધથી દ્વણાયલો ન થાય, તેજ વતાવે છે—

સંસપ્પમા ય જ્ઞે પાણા, જ્ઞેય ઉટ્ટુમહાચરા ॥ મુઞ્ઞન્તિ મંસસોણિયં ન હળે ન પમજાણ ॥૧॥

પાણા દેહં વિહિંસન્તિ, ઠાણાઓ નવિ ઉભમે ॥ આસવેહિં વિવિત્તેહિં, તિપ્પમાણાહિયાસણ ॥૧૦॥

ગન્થેહિં વિવિત્તેહિં, આડકાલસસ પારણ ॥ પમગહિય તરગં ચેયં, દવિયસસ વિયાણઓ ॥૧૧॥

અયંસે અચરે ધમ્મે, નાયપુત્તેણ સાહિણ ॥ આયવજ્ઞં પડીયારં; વિજહિજ્ઞા તિહા તિહા ॥૧૨॥

સંસર્પન કરે, તે કીડી ક્રોઢ (જિયાલ) વિગેરે જે પ્રાણીઓ છે, તથા હંચે હઢનાર ગીધ વિગેરે છે, તથા બીલમાં નીચે રહેનારા સાપ વિગેરે છે, તથા સિંહ વાવ વિગેરે આવીને માંસ મક્ષણ કરે, તથા ઢાંસ મચ્છર વિગેરે લોહી પીણ, તે સમયે તે જીવોને આહાર અર્થે આવેલા જાણીને અવંતિ સુક્કુમાર માફક તેમને હળે નહીં. તેમ રજોહરણ વિગેરેથી હઢાડીને સ્વાવામાં અંતરાય ન કરે (૯) વલી આવેલાં પ્રાણીઓ મારી કાપાને હળશે, પણ મારાં જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રને નહીં હળે, તેમ વિચારી કાપાનો મોહ હોઢેલ હોવાથી તેને સ્વાતાં અંતરાયના ભયથી પોતે ન રોકે, અને તે સ્થાનથી પોતે ભયના કારણે બીજે સ્વસે નહિ. પ્ર૦—કેવો વનીને ?

હ૦—પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાંચ આશ્રવો અથવા વિષય કષાય વિગેરેથી દૂર રહીને શુભ અધ્યવસાય વાળો વનીને ઢાંસ મચ્છર વિગેરેથી લોહી પીવાતો પણ અમૃત વિગેરેથી સિંચન થવા માફક તેઓની કરેલી પીઢાને પોતે તપ્યા હતાં પણ સહન કરે; (૧૦) વલી વાહ્ય અભ્યંતર ગ્રંથ તથા શરીરના પ્રેમ વિગેરેથી પોતે દૂર રહી તથા અંગ હપાંગ વિગેરે જૈન આગમથી આત્માને ભાવતો શુક્લ ધ્યાન ને ધર્મ ધ્યાનમાં રક્ત વની મૃત્યુ કાલનો પારગામી વને ણ્ટલે હ્યાં સુધી હેવટના શ્વાસોશ્વાસ હોય ત્યાં સુધી તેવી સમાધિ

રાણે, આ ભક્ત પ્રત્યાહવાન મરણથી મોક્ષમાં જાય, અથવા દેવલોકમાં જાય.

ભક્ત પરિજ્ઞા કહીને હવે ઇંગિત મરણ અહ્યા શ્લોકથી કહે છે. પ્રકર્ષથી ગ્રહિત માટે પ્રકર્ષ ગ્રહિ છે, અને તે પ્રકર્ષથી લીધાથી પ્રગ્રહિત તર છે. [અનેક, પ્રત્યય લાગનાથી] પ્રગ્રહિત તરક છે. હવે ઇંગિત મરણ કહે છે કારણ કે આ ભક્ત પ્રત્યાહવાનના નિયમથી જ ચાર આહરનું પ્રત્યાહવાન છે તથા ઇંગિત પ્રદેશમાં સંધારાની જગ્યામાં જ વિહાર લેનાથી વિશિષ્ટતર છૂતિ સંહનન વિગેરેથી યુક્ત હોય, તેજ પ્રકર્ષથી છે છે,

પ૦—આ કોને હોય છે ? દ્રવ્ય (સંયમ જેને હોય તે દ્રવિક છે, અને તે ગીતાર્થનેજ છે, અને તે જગન્યથી પણ નવ પૂર્વનું જ્ઞાન હોય તેવાને છે. વીજાને નથી, અહીં ઇંગિત મરણમાં પણ સંલેખનામાં કહેલ તુળ સંધારો વિગેરે સમજાવું. (૧૧)

આ અપર વિધિ છે ? તે કહે છે. આ ઉપર બતાવેલો વિધિ ભક્ત પરિજ્ઞાથી જુદો ઇંગિત મરણનો વિધિ વિશેષ પ્રકારે વીર વર્ધ-માન સ્વામીજી સમ્યક્ પ્રકારે પ્રાપ્ત કર્યો છે, આ વૈષ્ણવો કહેવાથી અને પ્રત્યક્ષ સમાન કહેવાથી (ઈદં) ‘આ’ વિશેષણ મુખ્ય છે, આ ઇન્દ્રિય મરણમાં પણ મત્રજ્યા વિગેરેનો વિધિ કહેવો, સંલેખના પૂર્વ માફક જાણવી, તેજ પ્રમાણે ઉપકરણ વિગેરે ત્ર્યજીને સંધારાની જગ્યા બરોચર દેખીને આલોચના કરી પ્રાપ્તી પાછો હટીને પંચ મહા વ્રત ફરી ઉચરીને ચાર આહરનું પ્રત્યાહવાન કરીને સંધારામાં બેસે, અહીં આટલું વિશેષ છે.

આત્માને હોંડે દટલે અંગ સંવન્ધી વેપાર વિશેષ પ્રકારે ત્યજે. ત્રિવિધિ ત્રિવિધિ તે ત્રણ મન વચન કાયાથી કરાવું. અનુમોદનું વિગેરે વધું આત્મ વેપાર શિવાયનું ત્યાગે, જરૂર પડતાં પ્રાપ્ત ફેરવનું પહે દાલનું પહે અથવા વેશાવ વિગેરે કરવો હોય

આચા૦

॥૭૧૬॥

તો જાતેજ કરે [વીજાનીં મદદ ન હે] વઝી વધી રીતે પ્રાણીનું રક્ષણ વારંવાર કરવું તે વત્તાવે છે.

હરિણસુ ન નિવજિજ્ઞા, થંડિલં મુણિયાસણ ॥ વિઓસિજ્ઞ અળાહારો, પુટ્ટો તરથડહિયાસણ ॥૧૩॥

ઇંદિણહિં ગિલાયંતો, સમિયં આહરે મુળી ॥ તહાવિ સે અગરિહે, અચલે જે સમાહિણ ॥૧૪॥

અભિક્રમે પડિક્રમે, સંકુચણ પસારણ ॥ કાય સાહારણટ્ટાણ, ઇત્યં વાવિ અચેયણા ॥૧૬॥

પરિક્રમે પરિકિલન્ટે, અટુવા ચિદે અહાયણ ॥ ટાળે ણ પરિકિલન્ટે, નિસોહજા ય અંતસો ॥૧૬॥

હરિત તે દ્રોના અકુરા વિગેરેમાં ન સૂણ, પણ નિર્દોષ જગ્યા જોઈને સૂણ, તથા વાહ્ય અભ્યન્તર ઉપધિ હોડીને અનાહારી વનીને પરિસહો તથા ઉપસર્ગથી ફરસાયલો પણ સંચારામાં વેઠેલો રહો સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે, (૧૩) વઝી આહારના અમાવે મુનિ દ્વિદ્વ-યોથી ઝલાન ભાવ પામે, તોપણ આત્માને સમાધિમાં રાखે ણટલે શમિનો ભાવ શમિતા ણટલે સમભાવને ધારણ કરી આર્તધ્યાન ન કરે. તથા જેમ સમાધાન રહે તેમ વેસે. ણટલે સંકોચથી સ્વેદ પામે તો હાથ વિગેરે લાંબા કરે. તેનાથી પણ સ્વેદ પામે તો સ્થિર ચિત્તે વેસે. અથવા મુકરર જગ્યામાં ફરે. તેમાં પણ આ પોતે છુટ રાखેલી હોવાથી નિંદવા જોગ નથી તે કેવી છે, તે કહે છે. અચલ તે સમાધિમાં રહે તે દ્વિજિત પ્રદેશમાં પોતાની મેળે શરીર ચલાવે. પણ સ્વેદથી કંટાળી અભ્યુદત્ત મરણથી ચલાયમાન ન થાય. તેથી તે અચલ છે. (શરીરથી ઢાલે પણ શુભ ધ્યાનથી ચલાયમાન ન થાય.) પોતે ધર્મ ધ્યાન કે શુદ્ધધ્યાનમાં મન રાखે. અને ભાવથી નિશ્ચલ રહીને દ્વિજિત પ્રદેશમાં સંક્રમણ વિગેરે કરે. (૧૪) તે વત્તાવે છે.

સૂત્રમ્

॥૭૧૬॥

પજ્ઞાપક્તની અવેક્ષા સંસુત્ર તે અધિક્રમણ છે. અર્થાત્ સંધારાથી દૂર જાય. તથા પ્રતીપ્તિ પૃષ્ઠે પાછો સંધારા તરફ આવે પોતાના સુકર ભાગમાં જા આવ કરે તથા નિષ્પત્તિ અથવા નિષ્પત્તિ રહીને જેમ સમાધિ રહે તેમ શુદ્ધા વિગેરેને સંકોચે અથવા લાંબા કરે.

પ૦—શા માટે ? હ૦—તે વત્તાવે છે. શરીરની પ્રકૃતિના કોમલપણના સાધારણ કારણથી કરવું પડે છે. અને કાયાને સાધારણપણું દોવાથી પીડા થતાં આયુના ઉપાયના પરિહાર વડે પોતાનો આયુની સ્થિતિ ક્ષય થવાથી મરણ થાય. [શરીરનો તેવો સ્વભાવ દોવાથી તે કરવું પડે છે. પણ તેમને મહા સત્ત્વપણું દોવાથી શરીરની પીડા થવાથી ચિત્તમાં ચોટો ભાવ થાય તેમ ન જાણવું.]

શંકા—જેણે કાયાનો વધો વ્યાપાર રોકેલો છે. તે સુકા લાકડા માફક અત્તેતન પણે પડેલો હોય. તેને પુન્યનો સમૂહ ઘણો ઇકઠો થયેલો છે. તો શા માટે કાયાને હલાવે ?

હ૦—તેવો નિયમ નથી, શુદ્ધ અધ્યવસાયથી યથાશક્તિ ભારવહન કરવા છતાં તેની બરોબરજ કર્મ ક્ષય છે. અહીં વા અવ્યય દોવાથી જાણવું કે, પાદપોષગમનમાં અત્તેતન અક્રિય માફક દ્વિજિત મરણવાલો સક્રિય હોય. તો પણ વચ્ચે સમાજન છે. (વચ્ચેની ભાવમાં સમાનતા છે. કાયા સંવન્ધિ દ્વિજિત મરણમાં સક્રિય છે. અને પાદપોષગમનમાં કાયાને હલાવવાની નથી. માટે અક્રિય છે.

અથવા દ્વિજિત મરણમાં અત્તેતન સુકા લાકડા માફક સર્વ ક્રિયા રહિત જેમ પાદપોષગમનવાલો હોય તેમ પોતે શક્તિ હોય તે નિશ્ચલ રહે. (૧૫) તેવું સામર્થ્ય ન હોય તો આ પ્રમાણે કરે. તે કહે છે. જો બેઠે અથવા ન બેઠે. ગાત્ર મેગ થાય તો ત્યાંથી ઉઠીને ફરે તે સમયે સરલ ગતિપ્તિ નિયમિત ભાગમાં આવજા કરે અને થાકી જાય તો જેમ સમાધિ રહે તેમ વેસે અથવા ઉમો રહે. જો સ્થાનમાં રહેવા પામે તો વેસે, અથવા પલાંટી મારીને અથવા અડધી પલાંટી મારીને અથવા ઉત્કુટક આસને વેસે અને થાકે તો સીધો

વેસે તેમાં પળ હતાનક (સીધો હંચે મોહું રાણીને) સુવે અથવા પાસું ફેરવે અથવા સીધો સુવે અથવા લગંદગાપી સુવે જેમ સમાધિ રહે તેમ કરે. (૧૬) વળી—

આસીળેડોલિસં મરણં, હિન્દિયાણિ સમીરણ ॥ કોલાવાસં સમાસજા, વિતહં પાડરે સણ ॥૧૭॥

જઓ વજાં સસુપજે, ન તરથ અવલમ્બણ ॥ તડ ઉક્સે અપ્પણં, ફાસે તરથડહિયાસણ ॥૧૮॥

અયં ચાયયતરે સિયા, જોણમણુપાલણ ॥ સ્વગાયનિરોહેડવિ, ઠાણાઓ નવિ ઉભમે ॥૧૯॥

અયં સે ઉત્તમે ધમ્મે, પુવ્વટ્ટાણસસ પગહે ॥ અચિરં પહિલેહિત્તા; વિહરે ચિટ્ટ માહણે ॥૨૦॥

પ૦—શું આશ્રયીને ? હ૦—અર્પૂર્વ આ મરણ છે. અને તે સામાન્ય માણસને વિચારવું પળ દુર્લભ છે.

પ૦—તેવો વનીને શું કરે ? તે કહે છે. હિન્દિયોના રૂઢ અનિષ્ટ પોતાના વિષયોથી રાગદ્વેષ ન કરતાં તેને સમભાવે પ્રેરે કોલાવાસ (ઘુણના કીડાતું સ્થાન) અથવા હથડનો સમુદ્ર ચોંટેલો દેવીને જે ચીજ હોય અથવા તેમાં નવી જીવાત ઉત્પન્ન ન થાય તેવું જોઈને સુહું દેવાતું પોલણ રહિત પોતાને ટેકો લેવા ગોધે. (૧૭)

ઇંગિત મરણને આશ્રયી જે નિવેધ છે. તે કહે છે. આ અનુષ્ઠાનથી અથવા ટેકા વિગેરેથી વજ્ર માફક દૂર રહે અર્થાત્ કીડાને થતું દુઃખ સાધુને વજ્ર લેપ માફક ત્યાં દોષ લાગે માટે તે ઘુણવાળા લાકડાનો ટેકો વિગેરે લે નહીં, તથા હંચી નિચી કાપાને કરતાં અથવા સ્વરાવ વચ્ચનથી અથવા આર્તધ્યાન વિગેરે મનના યોગથી પોતાના આત્માને દોષ લાગતો જાણીને તેનાથી દૂર રહે અર્થાત્

પાપ લાગવા ન દે અને તેમાં ધૈર્ય અને સંહનન વિગેરે મજબૂત હોય તો શરીરની વૈયાવચ્ચ ન કરે, અને ચઢતા શુભ માવના કંઠકવાઓ બની અર્પ્વ માવની ધારાણ ચઢીને સર્વજ્ઞના કહેલા આગમ અનુસારે પદાર્થના સ્વરૂપના નિરૂપણમાં પોતાની મતિ સ્થિર કરીને આ શરીર આત્માથી જુદું છે. માટે ત્યાગના જોગ છે એવો વિચાર કરીને વધા દુઃખના સ્પર્શોને તથા અનુકૂલ પ્રતિકૂલ આવેલા ઉપસર્ગ પરીસહોને તથા વાતપિત્ત કફના દ્વંદ્વ અથવા જુદા રોગો આવે તો મારે કર્મસ્ય કરવાનો હોવાથી હું ઉઠ્યો છું માટે મારેજ આ પૂર્વે કરેલાં પાપને મોગવવા જોઈએ. આવો વિચાર કરીને દુઃખ સહે.

કારણ કે મેં જે શરીરને ત્યાગ્યું છે. એનેજ ઉપદ્રવ કરશે, પણ જે ધર્મ આચરણને કરવું છે, તેને વાધા લગાડે તેમ નથી. માટે તેવું વિચારીને સહે. (૧૮) ફક્ત મરણ કહું હવે પાદપોષામન અણસણ કહે છે. તે જોહાજોહ કહેલ હોવાથી આ વિશેષણવદે મરણનો વિધિ વતાવ્યો છે. આ આપત તર છે તે વતાવે છે. મર્યાદાની વિધિમાં આ ઉપસર્ગ છે. તે સંપૂર્ણ યત થતાં આપત શબ્દ છે. અને ઉપરના બે અણસણ કરતાં વધારે આપત છે, માટે આપત તર છે.

અથવા ઉપરના વન્ને અણસણથી અતિશય આત છે. માટે આત્મતર છે અર્થાત્ યત્નથી અધ્યવસાયવાલા છે. પ્રથમ કહેલા બે અણસણ કરતાં પાદપોષામન વધારે દૃઢતર છે એમાં પણ ફક્ત મરણમાં કહ્યા મુજબ મત્રજ્યા સંલેખના વિગેરે વધું જાણવું.

મ૦—જો આ આપતતર છે તો શું કરવું? હ૦—કહે છે. જે મિશ્રુક આ કહેલી વિધિએજ પાદપોષામન વિધિને પાકે તથા શરીરના વધા વ્યાપાર હોદવાથી કાપા તપે અથવા મૂર્છા પામે અથવા મરણ સમુદ્વાત આવે, અથવા લોહી માંસ ક્ષિયાલીયા ગીધ કીડીઓ વિગેરેથી રૂવાય, પીવાય, તો પણ મહા સત્તના કારણે પોતે જાણે કે આ ફક્ત મોટું ફલ આપ્યું છે તેથી તે સ્નાનથી

દ્રવ્યથી, અને ભાવથી તે શુભ અધ્યવસાયથી ચલાયમાન ન થાય. ન વીજા સ્થાને જાય. (૧૧૯) વલી આ અંતઃકરણમાં ઉત્પન્ન થવાથી પ્રત્યક્ષ મરણ વિધિ છે. અને તે સૌથી શ્રેષ્ઠ હોવાથી પાદપ હપગમન રૂપ મરણનો ધર્મ [વિશેષ] વિધિ છે. ઉત્તમ પણાના કારણા વતાવે છે. [સૂત્રમાં હટ્ટી છે, તેનો પાંચમીમાં અર્થ લઈએ તો પૂર્વ સ્થાનથી ઇટલે ભક્ત પરિજ્ઞા તથા ઈંગિત મરણના રૂપથી આ પ્રકર્ષથી ગ્રહ છે; માટે પૂર્વ સ્થાન પ્રગ્રહ છે. અર્થાત્ પ્રગ્રહિતર છે. તે પ્રમાણે જો ઈન્દ્રિત મરણમાં કાયાને હલાવવાની હુટ હતી તે પળ અહીંયા નથી. શ્વાહું મૂક જમીનમાં હોય, તે પોતે વળાતું કે હેદાતું સ્થાનથી સ્વસતું નથી. તેમ પોતે સાધુ શ્વાહ માફક વેણા ક્રિયા રહિત દુઃસ્વમાં આવેલો હોય તો પળ ચિલાતી ખુલ માફક સ્થાનથી સ્વસતો નથી. પળ ત્યાંજ સ્થિર રહે છે તે વતાવે છે. અચિર સ્થાન તે પોતાના સંયારાની જગ્યા પ્રથમથી જોડને કહેલી વિધિએ તેમાં રહે. આ પાદપહપગમનના અધિકારથી વિહરણનો અર્થ વિહાર ન લેતાં પોતે વિધિએ પાલળ કરે એમ જાણવું. પળ સ્થાનથી ન સ્વસે તેજ વતાવે છે. વધા ગાત્રના નિરોધમાં પળ સ્થિર રહે પળ સ્વસે નહીં.

પ૦—આવો કોણ છે ? ઉ૦—માહળ સાધુ છે. તે વેઠો હોય હમો હોય તો પળ શરીરની સ્વર રાખ્યા વિના જેવી રીતે પોતે પ્રથમ કાયાને સ્થાપિ હોય તેમજ અવેતન માફક રહે હાલે નહીં (૨૦) આજ વાતને વીજી રીતે કહે છે.

અચિત્તં તુ સમાસજ્ઞ, ઠાવણ તત્થ અપ્પમં ॥ વોસિરે સવ્વસો કાયં, ન મે દેહે પરીસહા ॥૨૧॥
જાવજીવં પરીસહા, ઉવસમ્મા ઇતિ સદ્ધયા ॥ સંવુડે દેહભેયાણ, ઇય પન્નેહિયાસણ ॥૨૨॥
મેડરેસુ ન રજિજ્ઞા, કામેહુ વહુતરેસુવિ ॥ ઇચ્છા લોભં ન સેવિજ્ઞા, ધુવવન્નં સપેહિયા ॥૨૩॥

સાસણહિં નિમનિતજા, દિવમાયં ન સદહે ॥ તં પડિવુઝ્ઞં માહણે, સર્વં નૂમં વિહ્વણિયા ॥૩૪॥

ચિત્ત જેમાં ન હોય તે અચેતન (જીવ રહિત) છે અને તેવી સંચારાની જગ્યા અથવા પાટયું વિગેરે મેઝવીને તેના ઉપર સર્પ થઈ પુરુષ વેસે અથવા કોઈ લાકડાઉપર ત્યાં આત્માને સ્થાપન કરે અને ચાર પ્રકારનો આહાર લ્યાગીને મેરુ પર્વત માફક નિઃપ્રકંપ રહે પ્રથમ ગુરુ પાસે આલોચના વિગેરે ક્રિયા કરીને આત્માથી દેહને દૂર કરે (મોહ છોડે) તે સમયે જો કોઈ પરીસહ ઉપસર્ગો આવે તો ભાવના ભાવે કે આ મારી દેહ હવે નથી કારણકે મેં તેને ત્યાગી છે તો પરિસહ મને, કેવી રીતે લાગે ? અથવા મારા શરીરમાં પરીસહો નથી, કારણકે સારી રીતે સહેવાથી તે સંવન્ધી પીઠાના ઉઢેગનો અભાવ છે. ય્યો પરીસહોને કર્મ શત્રુને નજીવા માફક અપરીસહોજ માને (શત્રુને જીતવાથી આનંદ માને તેમ પરીસહોને જીતે) (૨૧)

પ૦—તે કયાં સુધી સહેવા ? આવી શંકા દૂર કરવા કહે છે. આવી જીંદગી સુધી પરીસહ અને ઉપસર્ગ સહેવા એમ જાણીને તેને સહન કરે અથવા મને આવી જીંદગી સુધી પરિસહ ઉપસર્ગો નથી એમ જાણીને સહે અથવા જ્યાં સુધી જીવિત છે ત્યાં સુધી પરિસહ ઉપસર્ગની પીઠા થાય છે. તો થોડા આંવના પલકારા સુધી આ અવસ્થામાં હું રહેલ હું તેવાને તો આ અલ્પ માત્ર છે એમ જાણીને કાયાને વરોવર સંવરીને શરીર ત્યાગ માટે ઉઠેલો હું એમ માનીને તે મુનિ ઉચિત વિધાનને જાણનારો કાયાને પીઠા કરનારાં જે જે કષ્ટ આવે તે વરોવર સહે. (૨૨)

આવા સાધુને જોઈને [આશ્ચર્ય પામીને] કોઈ રાજા વિગેરે ભોગોની નિમંત્રણા કરે તે વતાવે છે. એટલે જે મેદાવાના સ્વખા-વવાલા છે તે મિદુર શબ્દ વિગેરે પાંચ કામ ગુણો છે. તેમાં રાગ ન કરે (મુનિ તેનાથી ન લલચાય) અથવા વીજી પ્રતિમાં “કામેષુ

વહુલેસુવિ” પાઠ છે. ઇટલે રહ્યા મદનરૂપ જે કામ છે. તે ઘણા પ્રમાણમાં હોય તેમાં ન લલચાય અર્થાત્ તે રાજા પોતાની કન્યાનું દાન વીગેરે આપવા લોભાવે. તો પળ તેમાં ઇટ્ઠ ન થાય તથા રહ્યા રૂપ લોભ તે રહ્યા લોભ છે તે મુની આ અળમળનું ફલ આવતા ભવમાં મને ચક્રવર્તીનું પદ અથવા રૂઢ્રની પદવી વિગેરે મળ્યો. તેવા અભિલાષનું નિયાણું પોતે નિર્જેરાની અપેક્ષા રાણીને સેવે નહીં (નિયાણું ન કરે.) જેમ દેવતાની રિદ્ધિ સમાન સનત્કુમાર ચક્રવર્તીની રિદ્ધિ દેવીને બ્રહ્મદત્તે પૂર્વ ભવમાં નિયાણું કર્યું તેમ પોતે ન કરે તે પ્રમાણે આગમમાં કહું છે.

આ લોકની આશંસા માટે તપ ન કરે (૧) તથા પરલોકની આશંસા માટે ન કરે (૨) તથા જીવિતની આશંસા ન કરે. (૩) મરણની આશંસા (૪) કામ મોગની આશંસા (૫) માટે સંલેચના તપ ન કરે, વિગેરે છે.

વર્ણ—સંયમ અથવા મોક્ષ તે દુઃખે કરીને જણાય છે. અથવા પાઠાંતરમાં ધ્રુવવત્ત પાઠ છે તેનો અર્થ આ છે કે અવ્યભિચારી તે ધ્રુવ છે તે ધ્રુવ વર્ણ [સંયમ] ને અથવા શાશ્વતી યજ્ઞકીર્તિને વિચારીને કામ રહ્યા લોભને દૂર કરે. [૨૩]

વલી આસી જોદગી સુધી ક્ષય ન થવાથી શાશ્વત છે અથવા પ્રતિદિન દાન દેવાથી શાશ્વત અર્થ છે. તેવા સારા વિભવવદે કોઈ લલચાવે તો મુર જિજ્ઞ્યને સમજાવે છે કે તારે તેમાં લલચાવું નહીં પણ વિચારવું કે આ ધન શરીર માટે લેવાય પણ તે નાશ-વંત છે. માટે ધન નકામું છે.

તેજ પ્રમાણે કોઈપણ રીતે દેવતાની માયાથી ન લલચાય તે કહે છે. જો કોઈ દેવતા પરીક્ષા કરવા અથવા શત્રુપણાથી અથવા મત્તિકથી અથવા કૌતુક વિગેરેથી જુદી જુદી રિદ્ધિઓ વતાવી લલચાવે તો પળ આ દેવ માયા છે એમ તું જાણ અને લલચાના નહીં.

કારણ કે જો એ માયા ન હોય તો આ પુરુષ એકદમ વ્યાપી આવે અને આટલું વધું દુર્લભ દ્રવ્ય આવા ક્ષેત્રમાં કાલમાં કે ભાવમાં કોણ આવે ? આ પ્રમાણે દેવ માયાને તું જાણી છે અથવા કોઈ દેવી દિવ્યરૂપ ધારણ કરીને લલચાવે તો પણ પોતે ન લલચાય, તેવું તું સમજ. હે સાધુ ! તું આ વધી માયાને અથવા કર્મ બંધને જાણીને દેવ વીગેરેની કપટ જાલને સમજીને લલચાતો નહીં. (૨૪)

સવદેહિં અમુચ્છિદ્ધ, આડકાલસ પારા ॥ તિતિવલ્લં પરમં નચ્ચા, વિમોહદ્વયરં હિયં ॥૨૫॥

તિવેમિ વિમોક્ષાધ્યયનમષ્ટમં સમાસમ્ । ઉદ્દેશઃ ॥ ૮-૮ ॥

વધા અર્થો, इन्द्रियोना विषयो पांच प्रकारना છે. તે કામ ગુણ છે અથવા તેને પ્રાપ્ત કરાવનાર દ્રવ્ય સમૂહ છે. તેમાં તું મૂર્છા ન પામતો એટલે પ્રાપ્ત કરાવનાર દ્રવ્ય સમૂહ છે તેમાં પોતે મૂર્છા ન પામતો આયુ પહેલે ત્યાં સુધી પોતે સ્થિર રહે. અને તેનો એટલે ક્ષય થાય ત્યાં સુધી રહે તે પારગ છે એટલે ઉપર બતાવેલી વિધિએ પાદપંડગમન અણસણમાં રહીને ચઢતા શુભ ભાવ વડે પોતાના આયુના કાલનો પાર પર્હોચનારો થાય. આ પ્રમાણે પાદપંડગમનની વિધિ બતાવીને સમાપ્ત કરવા ભક્ત પરિજ્ઞા વિગેરે ત્રણે મરણોના કાલક્ષેત્ર પુરુષની અવસ્થાને વીચારીને યોગ્યતા પ્રમાણે કરે તે છેલ્લા વે પદમાં બતાવ્યું છે. પરીસદ ઉપસર્ગથી જે દુઃખ આવે તે વધું સારી રીતે સહન કરવું. તે ત્રણે મરણમાં મુલ્ય છે તે વિચારીને મોહ રહિતાનાં જે મરણે ભક્ત પરિજ્ઞા ઇંગિત મરણ પાદપંડગમન છે. તે ત્રણેમાં કાલ ક્ષેત્ર વિગેરેને આશ્રયી ઉત્તમ ભાવે તે કરવાથી વધામાં સમાન ફલ છે. માટે અભિપ્રેત અર્થ મલ્લવાથી હિત છે, માટે યથાશક્તિ લગામાંનું કોઈ પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે જે અવસરે કરવું. [હાલ તેવું સંવયળ ન હોવાથી ધૈર્ય ન રહે તેમ આયુર્યનો

કાલ વતાવનાર જ્ઞાની સાધુના અંભાવે તેવું અણસળ થતું નથી. પણ યથાશક્તિ સાગરિક એક બે ઉપવાસનું અથવા કલાક બે કલાકનું અણસળ વૈયાવચ્ચ કરનાર માંદા સાધુની સ્થિરતા જોઈ કરાવે છે. અને તેમાં નિર્મલ ભાવની પ્રધાનતા હોવાથી પૂર્વના મરણ જર્વોજ લાભ છે.] આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામિએ કહ્યું નય વિચાર વિગેરે તેમાં થોડું આવી ગયું છે. આઠમા અધ્યયનનો આઠમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો. અને અધ્યયન પળ સમાપ્ત થયું [ટીકાના શ્લોક ૧૦૨૦] આઠમું અધ્યયન સમાપ્ત.

ઉપધાન શ્રુત નામનું નવમું અધ્યયન.

આઠમું અધ્યયન કહ્યું, ફરવે નવમું કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. કે પૂર્વે આઠ અધ્યયનોમાં જે આચારનો વિષય કહ્યો હતો, તેવો શ્રી વીર વર્ધમાનસ્વામિએ પોતે પાલેલો છે, તેથી તે નવમાં અધ્યયનમાં કહે છે. તેનો આઠમા સાથે આ પ્રમાણે સંબંધ છે, કે તેમાં અશ્રુદ્યત મરણ તળ પ્રકારનું વતાવ્યું, તેવા કોઈ પળ અણસળમાં રહેલો સાધુ આઠમા અધ્યયનમાં વતાવેલ વિધિએ અતિ ઘોર પરીસહ ઉપસર્ગ સહન કરી અને સન્માર્ગનો અવતાર પ્રકટ કરી ચાર યાત્રિ કર્મનો નાશ કરીને અનંતજ્ઞાન વિગેરે અતિશયોવાલું અપ્રમેય મહાવિષયોનું સ્વ તથા પરનું પ્રકાશક એવું કેવલજ્ઞાન મેલવનાર શ્રી મહાવીર પશુને સમોસરણમાં બેઠેલા અને સર્વોના હિત માટે દેશના કરે છે તેમને પોતે ધ્યાનમાં ધ્યાવે, એટલા માટે આ અધ્યયન કહે છે. આવા સંબંધે આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્વાર કહેવા, તેમાં ઉપક્રમદ્વારમાં અર્થાધિકાર બે પ્રકારે છે, અધ્યયન અર્થાધિકાર તથા ઉદ્દેશાર્થ અધિકાર તેમાં અધ્યયનનો અર્થાધિકાર ટુંકાળમાં પહેલા અધ્યયનમાં કહેલ છે, અને તેનેજ સુલ્લાસાવાર નિર્યુક્તિકાર કહે છે—

जो जइया तित्थयरो, सो तइया अपणो य तित्थमि । वणोइ तवोकम्मं, ओहाणसुयंमि अङ्गयणे ॥२७६॥
जे समये जे तीर्थंकर-उत्पत्त थाय छे, ते पोताना तीर्थमां आचरनो विषय कहेवाने छेवटना अध्ययनमां पोते करेला तपनुं वर्णन करे छे, (के बीजा जीवोने पण तेम करवानी रुचि थाय) आ बधा तीर्थंकरो नो कल्प छे, अही तो उपधान श्रुत नामनुं छेहुं अर्हयन [ने विषयनुं] छे, तेशी तेने उपधान श्रुत कहे छे. कोइने शङ्का थाय के जेम बधा तीर्थंकरनुं केवल ज्ञानं समान छे, तेम तप अनुष्ठान समान छे, के ओहुं वधतुं छे ? ते शङ्कानुं निवारण करा कहे छे;

सन्वेसिं तवोकम्मं निरुत्तसगं तु वणिणय जिणणं; । नवरं तु वद्धमाणस्स, सोवसगं मुणेयव्वं; ॥२७७॥

तित्थयरो चउनाणी सुरमहिओ सिद्धियच्चय धुवन्मि; । अणिगूहियवलविरिओ, तवोविहाणंमि उज्जमइ ॥२७८॥

किं पुण अवसेसेहिं दुक्कवत्तयकारणा सुविहिएहिं । होइ न उज्जमियव्वं सपच्चवायंमि माणुस्से ? ॥२७९॥

(त्रणे गायानो अर्थ सरळ होवाथी टीका नथी तो पण हुंकारमां लखीए छीए)

बधा तीर्थंकरो नो तप शाल्लमां उपसर्ग रहित कताव्यो छे [पार्श्वनाथनो थोडो होवाथी गण्यो नथी] पण वद्धमानस्वामिनो त्रप उपसर्गवाळो जाल्लयो. (त्रेमेने संगम देवता विगेरेना घणा उपसर्ग आवेला छे, (२७७)

तीर्थंकर दीक्षा लीधा पछी तुरत मनःपर्यवज्ञान प्रकट यतां चार ज्ञानवाळा थाय छे, देवताओथी पूजाय छे, निश्चये मोक्षमां जनारा छे, तोपण पोताहुं वळ वीर्य न गोपवतां तप विधानमां उद्यम करेछे, (२७८) तो बीजा समान्य-गीतार्थ साधु विगेरे ए (तपनो फायदो जाण्या पछी) अने मनुष्यपणाहुं जीवन सोपक्रम (विद्य) बाळं होवाथी आ माटे तपमां यथाशक्ति उद्यम न करवो ?

હવે અધ્યયનનો અર્થાધિકાર વતાવીને ઉદ્દેશાનો અર્થાધિકાર કહે છે—

ચરિયા ૧ સિજ્ઞા ય ૨ પરીસહાય ૩, આયંક્રિયા (એ) ચિગિચ્છા (ઃ) ય ॥ તવચરણેણડહિગારો, ચઙ્ઘુર્દસૈસુ નાયવ્વો ૨૮૦ ‘ચરણ’ ચરાય તે ચર્યા, ણ્ટહે ‘વર્ઢમાનસ્યામિના વિહારને આ પહેલા ઉદ્દેશામાં વર્ણવ્યો છે.

વીજા ઉદ્દેશામાં ગરયા તે વસતિ (રહેવાનું સ્થાન) જેવું મહાવીરે વાપર્યું છે તેવું વર્ણન છે.

ત્રીજા ઉદ્દેશામાં પરીસહો આવેથી નિર્જરામાટે ચારિત્ર માર્ગથી ંષ્ટ ન થતાં સાધુએ તેને સહન કરવા, અને તેના ઉપલક્ષણથી અનુકૂલ તથા પ્રતિકૂલ વર્ઢમાનસ્યામિને જે પરીસહો થયા તે વતાવે છે.

ચોથા ઉદ્દેશામાં મૂલવની પીઢામાં વિચિષ્ટ અભિગ્રહની માસિમાં આહારવઢે ચિકિત્સા [ઉપાય] કરે, અને તપ ચરણનો અધિકાર તો ચારે ઉદ્દેશામાં ચાલે છે, (ગાથાર્થ)

ત્રણ પ્રકારે નિષ્કેપો છે, ઓષનિરપત્ર, નામ, અને સૂત્રાલાપક તેમાં ઓષમાં અધ્યયન, નામમાં ઉપધાનશ્રુત ણ્ટું વે પદનું નામ છે, તે ઉપધાન અને શ્રુતના યથાક્રમે નિષ્કેપા કરવા એ ન્યાયે ઉપધાન નિષ્કેપનું વર્ણન કરે છે.

નામંઢવણુવહાણં ઢઢવે માવે ય હોહ નાયવ્વં । એમેવ ય સુત્તસસવિ નિવસેવો ચઙ્ઘિવહો હોહ ॥૨૮૧॥

નામસ્થાપના ઢ્રવ્ય અને માવ એમ ચાર પ્રકારે ઉપધાનના નિષ્કેપા છે, તેજ પ્રમાણે શ્રુતના પળ ચારજ છે, તેમાં ઢ્રવ્યશ્રુત અનુ-પયુક્ત (ઉપયોગ વિના)નું છે. અથવા ઢ્રવ્ય મેલવવા માટે જૈનેતરનું છે.

અને માવશ્રુત તે અંગ ઉપાંગમાં રહેલું જે શ્રુત છે, તેમાં ઉપયોગ હોય તે, હવે સુગમનામસ્થાપના છોડીને ઢ્રવ્ય વિગેરે ઉપ-

ધાન વતાવવા કહે છે.

દબ્બુવહાણં સયળે ભાવુવહાણં તવો ચરિત્તરસ । તમ્હા હ નાણદંસણતવચરણેહિં દહાહિગયં ॥૨૮૨॥
સમીપમાં રહીને ધારણ કરાય તે ઉપધાન છે. દ્રવ્ય સંવન્ધી હોય તે દ્રવ્ય ઉપધાન છે. તે પથારી વિગેરેમાં સુલે સુવા માટે માથા નીચે ટેકો લેવા ઓશીકું વિગેરે સુકાય છે. તે દ્રવ્ય ઉપધાન છે.

અને ભાવનું ઉપધાન તે ભાવોપધાન છે, તે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર અથવા વાહ્યઅભ્યંતરતપ છે. કારણ કે તેનાવડે ચારિત્રમાં પરિણત થયેલા ભાવવાલાને ઉપદુંભન [આધાર] કરાય છે. જેથી તે પ્રમાણે જ્ઞાન દર્શન તપ અને ચરણવડે અહીંયાં અધિકાર છે. ગાથાર્થ પ્ર૦—જા માટે ચારિત્રના આધાર માટે તપનું ભાવ ઉપધાન કહે છે ? હ૦—કહીયે હીયે.

જહ સ્વહ મહલં વત્થં સુજ્ઞહ ઉદગાહરહિં દવ્વેહિં । एवं ભાવુવહાણેણ સુજ્ઞણ કમ્મમહ્ધવિહં ॥૨૮૩॥

(યથા ઉદાહરણના ઉપન્યાસ માટે છે. જેમકે આ છે. એમ બીજું પણ જાણવું. સ્વહ શબ્દ વાક્યની શોભા માટે છે.) જેમ મેહું વસ્ત્ર પ્રથમ પાળી વિગેરેથી શુદ્ધ કરાય છે, તેમ જીવને પણ ભાવ ઉપધાનરૂપ વાહ્ય અભ્યંતર તપવડે આઠે કર્મથી શુદ્ધ કરાય છે. અને અહીંયા કર્મક્ષયના હેતુ માટે તપસ્યાનું ઉપધાન શ્રુતપણે લેવાથી પર્યાયો લેવા જોઈયે. [તત્ત્વ મેદ અને પર્યાયોવડે વ્યાખ્યા થાય છે.] માટે પર્યાયો કહે છે. અથવા તપ અનુષ્ઠાનવડે અવધૂનન વિગેરે કર્મ ઓછાં થવાના જે વિશેષ ઉપાયો સંભવે છે તે વતાવે છે.

ઓધૂણણ ધૂણણ નાસણ વિણાસણં ફ્રવણ સ્વવણ સોહિત્તરં । હેયણ મેયણ ફેહણ, હહણં ધુવણં ચ કમ્માણં ॥૨૮૪॥

તેમાં અવધૂનન, તે અપૂર્વરૂપણવડે કર્મ ગ્રાન્થિ મેદનું ઉપાદાન જાણવું. અને તે તપના કોઈ પણ મેદના સામર્થ્યથી આ ક્રિયા

થાય છે. દૃઢ છે વાકીના અગીયાર ભેદમાં પણ આ જાણવું. તથા ‘ધૂનન’ તે મિજ પ્રતિવાલાને અનિદ્રત્તિકરણવડે સમ્યક્ત્રમાં રહેવું, તથા ‘નાશન’ કર્મ પ્રકૃતિનું સ્તિતુક શક્તમણવડે એક પ્રકૃતિનું વીજી પ્રકૃતિમાં સક્તમણ થવું, ‘વિનાશન’ શૈલેશી અવસ્થામાં સમ્પૂર્ણતાથી કર્મનો અભાવ કરવો, ‘ધ્યાપન’ ઉપશમશ્રેણિમાં કર્મનું ઉદયમાં ન આવવું, ક્ષણ તે અમલ્યથ્યાનાદિ ક્રમવડે ક્ષપકશ્રેણિમાં મોહ વિગેરેનો અભાવ કરવો, શુદ્ધિકર—અનંતાનુવન્ધીના ક્ષયના પ્રક્રમથી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્ર મેલવવું, ‘હેદન’ ઉત્તરોત્તર શુભ અધ્યવસાયમાં ચઢવાથી સ્થિતિની ઓછાશ કરવી, ‘ભેદન’ તે વાદર સંપરાય અવસ્થામાં સંઝવલનના લોખના રંઘડ રંઘડ કરી નાશવા, (ફેડણ) તિ—ચૌઠાળીઆ રસવાલી અશુભ પ્રકૃતિને ત્રણ રસવાલી વિગેરે વનાવવી, ‘દહન’ તે કેવલીસમુદ્યાતરૂપ ધ્યાન અગ્નિવડે વેદનીયકર્મનું રાત્રતુલ્ય વનાવવું, અને વાકીના કર્મનું વઢેલાં દોરડા માફક વનાવવું, ‘ધાવન’ તે શુભ અધ્યવસાયથી મિથ્યાત્વ પુદ્ગલોનું સમ્યક્ત્રમાવે વનાવવું, આ વધી કર્મની અવસ્થાઓ પ્રાયે ઉપશમશ્રેણી ક્ષપકશ્રેણી કેવલિ સમુદ્યાત શૈલેશી અવસ્થા પ્રકટ કરવાથી પ્રભૂત રીતે પ્રકટ થાય છે, [આત્મા નિર્મલ કરવા કરાય છે] દૃઢલા માટે પ્રક્રમાય (આરંભાંધ) છે, તેમાં ઉપશમશ્રેણીમાં પ્રથમજ અનંતાનુવન્ધીઓની ઉપશમની કહેવાય છે, અહીં અસંયતસમ્યગ્દૃષ્ટિ દેશચિરતિ પ્રમત્ત અપ્રમત્તમાંથી કોઈ પણ વીજા યોગમાં જતાં આરંભક હોય છે, તેમાં દર્શન સમ્પ્રક એકવડે ઉપશમાય છે, તે કહે છે.

અનંતાનુવન્ધી ચોકડી, ઉપરની ત્રણ લેચ્યામાં વિશુદ્ધ હોવાથી સાકાર ઉપયોગવાલો અંતઃકોટીકોટી સ્થિતિની સત્તાવાલો પરિવર્તન થતી શુભ પ્રકૃતિઓનેજ વાંધતો પતિ સમયે અશુભ પ્રકૃતિઓના અનુભાગને અનંતગુણ દાનીંઈ ઓછી કરતો શુભ પ્રકૃતિઓને અનંત ગુણ દૃષ્ટિ અનુભાગ (રસ) માં વ્યવસ્થા કરતો પલ્યોપમના અસંલય ભાગ હીન ઉત્તરોત્તર સ્થિતિવન્ધ કરતો કરણકાલથી

પણ પહેલાં અર્ત્તમુહૂર્ત્તમાં વિશુદ્ધ માત્ર વનીને ત્રણ કરણ કરે છે, તે પ્રત્યેક અર્ત્તમુહૂર્ત્તના છે. તે કહે છે—(૧) યથા પ્રવૃત્ત (૨) અપૂર્વે (૩) અનિવૃત્તિકરણ છે—અથવા ચોથી ઉપશાંતથી થાય છે. તેમાં યથા પ્રવૃત્ત કરણમાં દરેક સમયે અનંત ગુણ દૃઢિત્વાકી વિશુદ્ધિને અનુભવે છે. તેમાં સ્થિતિ ઘાત, રસઘાત, ગુણ શ્રેણિ, ગુણ સફ્લપણ આમાંથી કોઈ પણ હોતું નથી તેજ પ્રમાણે બીજા અપૂર્વકરણમાં છે. તેનો પરમાર્થ કહે છે કે તેમાં અપૂર્વે અપૂર્વ ક્રિયાને મેલવે છે. તેથી અપૂર્વ કરણ છે. તેમાં પ્રથમ સમયેજ સ્થિતિ ઘાત રસ ઘાત ગુણશ્રેણિ ગુણ સફ્લપણ અને અન્ય સ્થિતિ વન્ધ એ પાંચ પણ અધિકાર સાથે પૂર્વે ન હોતા, અને હવે છે, તેથી અપૂર્વ કરણ છે. તે પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણમાં અન્ય અન્યને પરિણામો ઉદ્ભવતા નથી. માટે તે અનિવૃત્તિ કરણ છે. એનો સાર આ છે કે પહેલે સમયે જે જીવોએ આકરણ ફરસ્યો તે વ્યથામાં તુલ્ય પરિણામ છે. એ પ્રમાણે બીજા સમયોમાં પણ જાણવું. અહોંયા પણ પૂર્વે વતાવેલા સ્થિતિઘાત વિગેરે પાંચે પણ અધિકાર સાથે વર્તે છે. તેથીજ આ ત્રણ કરણવડે ઉપર વતાવેલાં ક્રમવડે અનંતાનુબંધીના કષાયોને ઉપશમાવે છે.

ઉપશમનું વર્ણન.—જેમ ધૂલ પાણીથી છાંટીને લાકડાના થાળાવડે કુવો કરતાં ચોંટી જવાથી વાયુ વિગેરેથી ઉઢાઢવા છતાં તે ધૂલ ઉઢતી નથી, તેમ કર્મ ધૂલ પણ વિશુદ્ધિ ભાવરૂપ પાણીવડે મિંજાવી અનિવૃત્તિ કરણ થાળાવડે હળતાં કર્મરજ શાંત થવાથી ઉદય ઉદીરણ સફ્લપ નિયત્ત નિકાચનારૂપ કરણોને અયોગ્ય થાય છે. (ચીકળો કર્મ વંધ ન થાય) તેમાં પણ પ્રથમ સમયે કર્મદલ્લિક થોડું ઉપશાંત થાય. અને બીજા ત્રીજા વિગેરે સમયમાં અસંલયેય ગુણ દૃઢિએ ઉપશમતા અર્ત્તમુહૂર્ત્તમાં વધું શાંત થાય છે. આ પ્રમાણે એક મતવડે અનન્તાનુબંધીનો ઉપશમ વતાવ્યો.

બીજા આચાર્યોનો મતભેદ.—અનંતાનુબંધીની વિસંયોજના વતાવે છે, તેમાં ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દૃઢિ જીવો ત્રાર ગતિમાં રહેલા

હે. તેમાં પળ અનંતાનુવન્ધીના વિસંયોજનો હે. તેમાં નારક અને દેવ અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિઓ હે, તથા તિર્યંચો અવિરત દેશવિરત હે. મનુષ્યો અવિરત દેશ વિરત પ્રમત્ત અપ્રમત્ત હે.

ए वधा पण यथा संभव विशोधि विवेक वडे परिणत थयेला अंनंतानुवन्धीनी विसंयोजना माटे पूर्वे कहेल करण त्रण करे हे. तेमां पण अंनंतानुवन्धीनी स्थितिने अपवर्तन करतो पल्योपमना असंख्येय भाग मात्र बनावे हे. अने पल्योपमना असंख्येय भाग जेटली मोह प्रकृतिओ जे वन्धाय हे, तेने प्रति समये सङ्गमावे हे. तेमां पण प्रथम समये स्तोत्रक अने त्यार पळीना समयोमां असंख्येय गुण सङ्गमावे हे. ए प्रमाणे छेळा समयमां वथासङ्गमवडे आवलिका जेटलाने छोटी बाकीनी सर्व सङ्गमावे हे. अने पळी आवलिकामां रहेल पण स्तिवुक सङ्गमवडे वेदांती वीजी प्रकृतिओमां सङ्गमावे हे. ए प्रमाणे अंनंतानुवन्धी कषायो विसंयोजित थायहे. दर्शन त्रिकनी उपशमना.—तेमां मिथ्यात्वनो उपशमक मिथ्यादृष्टि हे, अथवा वेदक सम्यग्दृष्टि हे पण सम्यक्त्व के सम्यग् मिथ्यात्वनो वेदक तेज उपशमक हे.

तेमां मिथ्यात्वनो उपशम करतो तेनुं अंतर करीने प्रथम स्थितिने विपाकवडे भोगवीने मिथ्यात्वनो उपशम करतो, उपशांत मिथ्यात्वी बने हे. अने उपशम सम्यग्दृष्टि थाय हे. हवे वेदक सम्यग्दृष्टि जीव उपशम श्रेणीने स्वीकारतो अंनंतानुवन्धीने वीसंयोजीने संयममां रहेलो आ विधिए दर्शनत्रिकने उपशमावे हे तेमां यथा प्रवृत्त विगोरे पहेला बत्तावेळ त्रण करणोने करीने अंतरकरण करतो वेदक सम्यक्त्वनी पहेली स्थितिने अंतर्मुहूर्तनी बनावे हे. अने बाकीनी आवलिका मात्र बनावे हे. त्यार पळी थोडी ओछी एवी मुहूर्त मात्रनी स्थिति खंड खंड करीने वर्धमान प्रकृतिओने स्थितिवन्ध मात्र काळवडे ते कर्मना दळियाने सम्यक्त्वनी

પ્રથમ સ્થિતિમાં પ્રક્ષેપ કરતો આ પ્રક્રિયાવદે સમ્યક્ત્વના વચ્ચના અમાવથી અંતર ક્રિયામાણ કરેહું થાય છે. મિથ્યાંત્ર સમ્યક્ મિ-
થ્યાત્ર પ્રથમ સ્થિતિ દલિકને આવલિકાના પરિમાણ માત્ર સમ્યક્ત્વની પ્રથમ સ્થિતિમાં સ્તિત્વક સક્કમવદે સક્કમવે છે. તેમાં પળ
સમ્યક્ત્વની પ્રથમ સ્થિતિ ક્ષીણ થતાં ઉપશાંતિ દર્શનત્રિકાઓ થાય છે. ત્યાર પછી ચારિત્રમોહનીયને ઉપશમાવતો પૂર્વ માત્રક ત્રણ
કરણ કરે છે. એમાં વિશેષ આ છે. યથા પ્રવૃત્ત કરણ અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનેજ થાય છે. અને વીહું અપૂર્વકરણ તો આઠમું ગુણસ્થાન છે.
તેના પ્રથમ સમયેજ સ્થિતિયાત, રસયાત, ગુણશ્રેણિ, ગુણસક્કમ, અપૂર્વસ્થિતિવંધ, ૬ પાંચે અધિકાર સાથે પ્રવર્તે છે. તેમાં અપૂર્વકરણના
સંલ્લેયેય ભાગ જતાં નિંદ્રા પ્રચલના વંધનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. તેમાં પળ ઘણાં હજાર સ્થિતિનાં કંડકો ગયે હશે છેલ્લા સમયમાં
વીજા ભવની નામ પ્રકૃતિની વીસ પ્રકૃતિના વંધનો વ્યવચ્છેદ કરે તે આ પ્રમાણે છે.

(૧) દેવગતિ (૨) અનુપૂર્વો (૩) પર્વેદ્રિય જાતિ, (૪) વૈક્રિય (૫) આહારક શરીર અને તે (૬-૭) વસ્ત્રના અંગોપાંગ,
(૮) તેજસ (૯) કાર્મણ શરીર (૧૦) સમચતુરસ સંસ્થાન (૧૧ થી ૧૪) વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ (૧૫) અગુરુલ્લહુ (૧૬) ઉપયાત
(૧૭) પરાયાત (૧૮) હચ્છવાસ (૧૯) પ્રશસ્તવિહાયોગતિ (૨૦) ત્રસ (૨૧) વાદર (૨૨) પર્યાસ (૨૩) પ્રત્યેક (૨૪) સ્થિર
(૨૫) શુભ (૨૬) શુભગ (૨૭) શુસ્થર (૨૮) આદેય (૨૯) નિર્માણ (૩૦) તીર્થક્કરનામ તેથી અપૂર્વ કરણના છેલ્લા સમયમાં
દાસ્ય રતિ ભય હુણુપ્સાના વધનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. અને દાસ્યાદિ પદકના ઉદયનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. વધા કર્મનો અપ્રશસ્તનો
ઉપશમ નિદ્રત નિકાચના કરવાનું વ્યવચ્છેદ થાય છે. (ટીકાના કાહસમાં લલ્લયું છે કે દેશના ઉપશમનો વ્યવચ્છેદ થાય છે) તેથી
૬ પ્રમાણે અસંયત સમ્યક્દષ્ટિ વિશેરેથી અપૂર્વકરણના અંત મુધી સાત કર્મોનો ઉપશાંતિ મેઝગાય છે. ત્યાર પછી અનિદ્રનિકરણ છે.

અને તે નવમો ગુણ (ગુણસ્થાન) તેમાં રહેલો એકવીસ મોહ પ્રકૃતિનો અંતર કરીને નપુંસક વેદને ઉપશમાવે છે. ત્યારપછી સ્ત્રી વેદ પછી હાસ્યાદિ ષટક પછી પુરુષ વેદના વન્ધ ઉદયનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. ત્યાર પછી બે આવલિકામાં એક સમય ઓછે પું વેદનો ઉપશમ થાય છે. ત્યાર પછી બે ક્રોધનો અને પછી સંજ્વલન ક્રોધનો, પછી એજ પ્રમાણે માનવિક અને માયાત્રિકનો ઉપશમ કરે છે. ત્યાર પછી સંજ્વલન લોભના સૂક્ષ્મ સ્વંદો બનાવે છે. અને તે કરણના કાલના ચરમ સમયમાં વચ્ચલા બે લોભને ઉપશમાવે છે. આ પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણના અંતમાં સતતવીસ પ્રકૃતિ ઉપશાંત થાય છે, ત્યાર પછી સૂક્ષ્મ સ્વંદોને અનુભવતો સૂક્ષ્મસંપરાયવાલો થાય છે. (દશમું ગુણસ્થાન ફરસે છે.) તેના અંતમાં જ્ઞાન અંતરાય દશક દર્શનાવર્ણ ચતુષ્ક યશકીર્તિ અને ઉંચ ગોત્ર એમ સોલ પ્રકૃતિના વન્ધનો વ્યવચ્છેદ થાય છે. એ પ્રમાણે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ સંજ્વલન લોભ ઉપશમાવતાં ઉપશાંત વીતરાગ થાય છે, (અગીયારમું ગુણસ્થાન ફરસે છે.)

અને તે જયન્યથી એક સમય અને તે ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહર્તે છે. અને તે ગુણસ્થાનેથી પડવાનું કારણ કાંતો મનુષ્ય ભવ સમાપ્ત થાય અથવા કાલ ક્ષય થાય. અને તે જેમ વહેલો છે અને વંધાદિ વ્યવચ્છેદ કરે છે, તેજ પ્રમાણે પાછો પડતાં કર્મ બંધ વાંધે છે. અને તેમાંથી કોઈ પડતાં મિથ્યાત્વ નામના પહેલા ગુણસ્થાને પળ જાય છે. અને જે ભયક્ષયથી પડે છે, તેને પહેલા સમયમાંજ વધા કરાણો પ્રવર્તે છે. કોઈ તો એક ભવમાં પળ બે વાર ઉપશમશ્રેણિ કરે છે.

ક્ષપકશ્રેણિનું વર્ણન.

આ શ્રેણી કરનાર મનુષ્યજ આઠ વરસની ઉપરનો 'આરંભક' હોય છે, અને તે પ્રથમજ-કરણત્રય પૂર્વક અંતંતાનુબન્ધી ક્રધાયોને

विसंयोजे છે. (દૂર કરે છે.) પછી કરણ ત્રણ પૂર્વકજ મિથ્યાત્વને અને તેમાં વાકી રહેલ ભાગને સમ્યગ્ મિથ્યાત્વમાં નાંચતો રવપાવે છે. એ પ્રમાણે સમ્યગ્ મિથ્યાત્વને પણ રવપાવે પણ વિશેષ એટલું છે કે તેમાં વાકી રહેલને સમ્યક્ત્વમાં નાંચે છે એજ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વને રવપાવે છે. અને તેના છેલ્લા સમયમાં વેદક (ક્ષયઉપશમ) સમ્યગ્ દૃષ્ટિ થાય છે ત્યાર પછી ક્ષાયિક સમ્યગ્ દૃષ્ટિ થાય છે. આ સાત કર્મ પ્રકૃતિઓ અસંયત સમ્યગ્ દૃષ્ટિથી લઈને અપમત્ત ગુણસ્થાન સુધી રવપાવે છે અને આ સમ્યક્ત્વ પામ્યા પહેલાં જો આયુ વન્યાયું હોય તો શ્રેણિક રાજા માફક ત્યાંજ ટકે છે. પણ જો આયુ વાંધું નથી અને ક્ષાયિક સમક્તિ મેલ્વું છે. તેવો કષાય અટકને રવપાવવા કરણત્રય પૂર્વક આરંભે છે. ત્યાં યથા પ્રવૃત્ત કરણ અપમત્તનેજ હોય છે અપૂર્વ કરણમાં તો સ્વિતિયાત વિગેરે પૂર્વની માફક નિદ્રાદિક અને દેવગતિ વિગેરે ત્રીસ તથા હાસ્યાદિ ચતુષ્કનો યથાક્રમ વંધ લ્યવચ્છેદ ઉપશમશ્રેણિના ક્રમ માફક કહેવો અને અનિદ્રાતિકરણમાં તો થીણદિ ત્રિક નરક તિર્યંચ ગતિ તેની અનુપૂર્વિ એકેન્દ્રિય આદિ ચાર જાતિ આતપ ઉચોત રથાવર સૂક્ષ્મ સાધારણ એ સોલ પ્રકૃતિનો ક્ષય થાય છે. પછી આઠ કષાયનો ક્ષય થાય છે.

વીજા આચાર્યને મતે પ્રથમ કષાય અટકને રવપાવે છે. ત્યારપછી ઉપર કહેલી સોલ પ્રકૃતિ રવપાવે છે. ત્યાર પછી નપુંસક વેદ ત્યાર પછી હાસ્યાદિ ષટક પછી પુરુષ વેદ પછી સ્ત્રી વેદ રવપાવે છે. પછી અનુક્રમે ક્રોધથી માયા સુધી ત્રણ સંજ્વલન કષાયને રવપાવે છે. અને સંજ્વલન લોભના ચંદ ચંદ કરી તેમાંના વાદર ચંદોને રવપાવતો અનિદ્રાતિ વાદર ગુણસ્થાનવાલો હોય છે. અને સૂક્ષ્મ ચંદોને રવપાવતો સૂક્ષ્મ સંપરાય હોય છે. તેના અંતમાં જ્ઞાનાવરણીની દર્શનાવરણીની અતરાયની તથા યશકીર્તિ ડુંચ ગોત્ર મલી સોલ પ્રકૃતિનો વંધ લ્યવચ્છેદ કરે છે. પછી ક્ષીણ મોહી વનીને અંતર્મુહર્તે રહીને તેના અન્તમાં છેલ્લા સમયના પહેલામાં બે નિદ્રાને

સ્વપાત્રે છે. અન્ત સમયમાં જ્ઞાન આવરણ અને અંતરંગ પંચક તથા દર્શન આંવરણ ચતુષ્ક સ્વપાત્રીને આવરણ રહિત જ્ઞાન દર્શનવાળો કેવલી (સર્વજ્ઞ) બને છે. અને તે ફક્ત એક જ સાતાવેદનીય કર્મને સયોગી ગુણસ્થાન સુધી વાંધે છે. આ ગુણસ્થાને જવન્યથી કેવલી અંતર્મુહૂર્ત અને હત્તુષ્ઠથી પૂર્વ કોડીમાં થોડું ઓછું આયુ સુધી હોય છે. ત્યાર પછી આ કેવલી ભગવાનને માલમ પદે કે અંતર્મુહૂર્ત આયુ વાત્રી છે. અને વેદનીય કર્મ ઘણું વધારે છે તો વન્નેની સ્થિતિ સરસી કરવા કેવલી સમુદ્ધાત અનુક્રમે કરે છે.

કેવલી સમુદ્ધાતનું વર્ણન.

ઔદારિક કાયના યોગવાળો આ લોકના અંત સુધી હંચે નીચે પહોંચે ત્યાં સુધી શરીરના પરીણાહ (અવ-ગાહનાના) પ્રમાણનો પ્રથમ સમયમાં દંડ આકાર બનાવે છે. વીજા સમયમાં તીર્છી દિશામાં લોકાંત પુરવા માટે કપાટ (કમાડ) માફક ઔદારિક કાર્મણ શરીરના યોગમાં રહીને વનાવે છે. વીજા સમયમાં યુગાઓ પુરવા માટે કાર્મણ શરીર યોગમાં રહીને મન્યાન (મયળી) માફક વનાવે છે. અને તે સમ શ્રેણિ પછી શ્રેણિ લેવાથી લોકનો ઘણો ભાગ પ્રાપ્ત પુરાય છે. અને ચોથા સમયમાં કાર્મણ યોગવહેજ મંથાનના વચ્ચમાં રહેલા આંતરા પુરવા માટે નિષ્કુચ્ચહે પુરે છે તેજ પ્રમાણે હલટા ક્રમે વીજા ચાર સમયમાં તે વ્યાપારને સંકેલતા તે તે યોગવાળો થાય છે. ફક્ત 'હટ્ટા' સમયમાં મંથાનનો ઉપસંહાર કરતાં ઔદારિક મિશ્રયોગી થાય છે. તે પ્રમાણે કેવલી ભગવાન સમુદ્ધાતને સંહરીને પછી ફલક વિગેરે પોતે જે મુહસ્થ પાસે લીધું હોય તે પાછું સોપીને યોગનો નિરોધ કરે છે.

યોગ નિરોધનું વર્ણન.

પ્રથમ વાદર મન યોગને રોકે છે. પછી વચન યોગને અને કાય યોગ જે વાદર હોય તેને રોકે છે પછી ઇજ ક્રમે સૂક્ષ્મ મનો-

યોગ રોકે છે. પછી સૂક્ષ્મ વચનયોગ રોકે છે. ત્યાર પછી સૂક્ષ્મ કાય યોગને રોકતો અંપતિપાતિ નામના શુદ્ધધ્યાનના ત્રીજા ખેદને આરોહે છે અને સૂક્ષ્મ ક્રિયાને રોકતો વિશેષ કરીને ક્રિયા રોકીને અનિદ્રિતિ નામના શુદ્ધધ્યાનના ચોથા પાયાને આરોહે છે. અને તેમાં આઠ થયેલો અયોગી કેવલી માવને પામેલો અન્તર્મુહર્ત જયન્ત્ય ઉત્કૃષ્ઠી રહે છે. તેમાં જે જે કર્મનો હૃદય આવેલ નથી તે તે કર્મોને સ્થિતિના ક્ષયવહે રૂપાવતો અને વેદાતિ પ્રકૃતિને બીજી પ્રકૃતિમાં સંક્રમાવતો રૂપાવતો હેવદના પહેલા સમયમાં આવે છે. તે વચ્ચે દેવગતિ સાથેની કર્મ પ્રકૃતિઓ રૂપાવે છે.

દેવગતિ અનુપૂર્વી વૈક્રિય આહારક શરીર વન્નેનાં અંગોપાંગ અને વન્ધન અને સજ્ઞાત તથા બીજી પ્રકૃતિઓ રૂપાવે છે ઔદારિક તેજસ કર્મણ ઇ ત્રણ શરીર તેનાં વન્ધન અને સજ્ઞાતન હ સસ્થાન હ સજ્ઞયણ ઔદારિક શરીરના અંગોપાંગ વર્ણ ગંધ રસ ફરસ મનુષ્ય અનુપૂર્વો અગુરુ લઘુ હપચાત પરાચાત હચ્છવાસ પ્રશસ્ત અપ્રશસ્ત વિદ્યાયોગતિ તથા અપર્યાસિ મત્યેક સ્થિર અસ્થિર શુભ અશુભ સુખગ દુર્ભગ સુસ્થર દુઃસ્થર અનાદેય, અયશ્વકીર્તિ નિર્માણ નીચગોત્ર કોઈ પણ એક વેદનીય કર્મ રૂપાવે છે.

અને હેછા સમયમાં તો ૧ મનુષ્ય ગતિ ૨ પર્વેન્દ્રિય જાતિ ૩ ત્રસ ૪ વાદર ૫ પર્યાસ ૬ સુખગ ૭ આદેય ૮ મશ્નઃ કીર્તિ ૯ તિર્થંકર નામ ૧૦ કોઈ એક વેદનીય કર્મ ૧૧ આયુ ૧૨ હવ ગોત્ર ઇ વાર પ્રકૃતિઓ તિર્થંકર રૂપાવે છે, અને કોઈ આચાર્યને મતે અનુપૂર્વી સહિત તેર પ્રકૃતિઓ રૂપાવે છે, અને તિર્થંકર ન હોય, તે પ્રથમ વતાવેલી વાર અથવા અગ્યાર રૂપાવે છે, સંપૂર્ણ કર્મ ક્ષય કર્યા પછી તુરતજ અસ્પર્શ ગતિ ઇ ઇકાંતિક અત્યંતિક અનાવાય લક્ષણવાલા સુરવને અનુભવતો સિદ્ધ સ્થાન જે લોકના અગ્ર ભાગે છે, ત્યાં પહોંચે છે.

હવે હપસંદાર કરતા તીર્થઙ્કરના આ સેવનથી બીજા જીવોને પ્રરોચનતા થાય, તે વતાવવા કહે છે.

एवं तु सप्तचित्रं, वीरवरेणं महाणु भावेण । जं अणुचरितु धारा, सीवमचलं ज्ञानि निवृणं ॥૮૨॥

આ પ્રમાણે કહેલી વિધિએ જ્ઞાનાદિ ભાવ હપધાન અથવા તપને વીરવર્દમાન સ્થામિએ સ્વયં આદર્યો છે, તો બીજા પળ મોક્ષા-
મિજાષીએ આદરવો. (ગાથાર્થ)

ब्रह्मचर्य अध्ययनती निर्युक्ति समाप्त भइ.

हवे सूत्रानुगममां सूत्र उच्चारवुं ते कहे छे—

अहासुयं वहस्सामि, जहा से समणे भगवं उट्टाए ॥ संखाए तसि हेमंते, अहुणो पवइए रीइरथा ॥१॥

આર્ય સુધર્મસ્વામીને પૂછવાથી જંબૂસ્વામીને પોતે કહે છે, યથાશ્રુત અથવા યથા સૂત્ર હું કહીશ, તે આ પ્રમાણે—

તે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી હવત વિહાર સ્વીકારીને સર્વ અલંકાર (ખૂષણ) ત્યાગીને પાંચ મુઠી લોચ કરીને ઇંદ્રે આપેલા

एक देवदूष्य वस्त्र धारण करी सामायिकनी प्रतिज्ञा उच्चरीने मनपर्यवज्ञान उत्पन्न थएला आठ प्रकारना कर्म क्षय करवा माटे
अने तीर्थ प्रवर्त्तिववा माटे उद्यत विहारवाळा बनीने तत्त्वने जाणीने ते हेमंत रतुमां मागशर (गुजराती कारतक) मासमां वद १०ना
रोज प्राचीनगामिनी छाया (आश्रमतो सूर्य) यतां दीक्षा लइने विहार कर्यो. अने कुंड ग्रामथी वे घडी दीवस वाकी रहे कर्मरि गामे
आव्या अने त्यां भगवान आव्या पछी अनेक प्रकारना अभिग्रह धारण करीने घोर परीसह सहन करता महासत्वपणे मलेच्छोने
पण क्षांति पमाइता बार वर्षथी काइक अधिक छद्मस्थपणे मौनव्रत लइ तप आदर्पो अहीयां भगवाने सामायक उचर्यु, तयारपछी इंद्रे

ભગવાન ઉપર દેવદૂત્ય વસ્ત્ર સ્વર્ભે મુક્ત્યું તેથી ભગવાને પળ નિઃસંગ અભિપ્રાયવદેજ ધર્મોપકરણ વિના વીજા મુમુક્ષુઓથી પળ ધર્મે થવો અશક્ય છે. એ કારણની અપેક્ષા મધ્યસ્થ દુષ્ટિએ તેજ પ્રમાણે ધારણ કર્યું, પળ તેના ઉપભોગની ઇચ્છા નથી, એમ જાણવું તે બતાવવા કહે છે.

ળો ચેવિમેળ વરથેળ પિહિસ્સામિ તંસિ હેમંતે । સે પારણ આવકહાણ, ઇયં સુ અણુધન્નિમયં તસ્સ ॥૨॥
ચત્તારિસાહિણ્ણ માસે, બહવે પાળજાડયા આગમ્મ । અભિરુદ્ધ કાયં વિહરિંસુ, આરુસિયા ણં તત્થ હિંસિંસુ ॥૩॥
સંવત્ઠરં સાહિયં માસં જં ન રિક્કાસિ વરથગં ભગવં । અન્વેલણ તઓ ચાડ તં વોસિજ્જ વરથમળગારે ॥૪॥

ભગવાન વિચારે છે કે રૂંદ્રે આપેલા આ વસ્ત્રવદે આ મારા શરીર આત્માને ઢાંકીય નહીં. અથવા હેમંત (શીયાળા) ની ઋતુમાં તે વસ્ત્રવદે શરીરનું રક્ષણ કરીય નહીં અથવા લજ્જા માટે વસ્ત્ર ધારણ નહીં કરું. તે ભગવાન કેવા છે ? તે બતાવે છે.

તે ભગવાન મતિજ્ઞાને પુરી કરે છે. અથવા પરીવહો અથવા સંસારથી પાર જાય છે.

મ૦—કેટલો કાઠ ? તે કહે છે. આવી જીંદગી સુધી. મ૦—શા માટે આમ રાખે છે ?

હ૦—તે વસ્ત્ર ધારણ કરવાથી એમ વતાવ્યું કે પૂર્વના તીર્થંકરોએ તે પ્રમાણે વસ્ત્ર ધારણ કર્યું છે. (તુ અન્નધારણના અર્થમાં છે. અને તે ભિન્ન ક્રમ બતાવે છે) વીજા તીર્થંકરોનું વસ્ત્ર ધારણ કરવું આગમ પાઠથી બતાવે છે.

“ સે વોમિ જે ય અરિયા જે ય પહુલ્લના જે ય આંગમેસ્સા અરહેતા ભગવન્તો જે ય પત્તવ્યન્તિ જે અ પત્તવ્હ-

‘સ્સન્તિ સન્ને તે સોઘ્ઘી ધમ્મો દેસિઅવ્વોત્તિકદ્ધ તિથ્થધમ્મયાણ્ણ સ્સાણ્ણમ્મિગતિ ણ્ણં દેવદૂસમાયાણ્ણ પવ્વહંસુ વા પવ્વયંતિ વા પવ્વહંસન્તિ વ ” તિ,

તે હું કહું છું, પૂર્વે જે અનન્તા તીર્થઢ્ઢરો થયા જેઓ હાલ ઉત્પન્ન થાય છે. અને ભવિષ્યમાં થશે. જેમણે દીક્ષા લીધી છે અને ભવિષ્યમાં છેશે. તેઓ વધાણ ઉપધિવાલો ધર્મ શિષ્યો માટે વંતાવવો એમ વિચારી પોતે આ ધર્મનો મારગ છે એમ જાણીને એક દેવ દૂષ્ય દન્દ્ર પાસે દીક્ષામાં લીધું છે. વર્તમાનમાં છે અને ભવિષ્યમાં છેશે. વઠ્ઠી કહું છે કે—

ગરિયસ્ત્વાત્સવેલસ્ય, ધર્મસ્થાન્યસ્તથાગતૈઃ । શિષ્યસ્ય પ્રત્યયાચ્ચૈવ, વસ્થં દધ્ધે ન લજ્જયા ॥ ૧ ॥

વસ્થ સહિત સાધુના ધર્મનું વિશેષપણું હોવાથી વીજા તીર્થઢ્ઢરોણ્ણ પળ શિષ્યના વિશ્વાસ માટે વસ્થ ધારણ કર્યું છે. પળ ળજ્ઞાને માટે ધારણ કર્યું નથી. તથા ભગવાને દીક્ષા લીધા પછી જે દેવતા સંવંધી સુગંધ પટ લાગેલ હતો (દેવતાણ્ણ સુગંધીનું વિંલેપન કર્યું હતું) તેથી તેની સુગંધીથી સ્વેચ્છાદ આવેલા ભમરા વિગેરે ભગવાનના શરીરને દુઃસ્વ આપતા હતા તે વતાવે છે. ચાર મહીનાથી પળ વધારે ઘણા પ્રાણીઓ ભમરા વિગેરે શરીરમાં ઢંલ મારતા હતા અને માંસ લોહીના અર્થી વનીને કરઢીને આપ તેમ દુઃસ્વ દેતા હતા (તે પ્રશ્ન સમમાવે સહું.) પ્ર૦—ભગવાન પાસે વયાં સુધી તે દેવ દૂષ્ય વસ્થ રહું.

હ૦—તે દંદ્રે આપેલું વસ્થ એક વરસથી કાંઢક અધિક માસ સુધી રહું ત્યાં સુધી ભગવાન કલ્પમાં રહ્યાહે. માટે ત્યાળું નહીં. ત્યાર પછી વસ્થને ત્યાગનારા થયા અર્થાત્ ભગવાન વસ્થ ત્યાગીને અવેલ થયા, અને તે સુવર્ણ વાલુકા નદીના પૂરમાં આવેલા કાંટામાં મરાયલું વાહાળે લીધું, વઠ્ઠી—

અદુ પોરિસિં તિરિયં મિતિં ચક્રુમાસજા અન્તો સો જ્ઞાપદ । અહ ચક્રુમીયા સંહિયા તે હન્તા હન્તા
 બહવે કંદિંસુ ॥ ૫ ॥ સયળોહિં વિતિમિસ્સેહિં રિથિઓ તરથ સે પરિજ્ઞાપ । સાગરિયં ન સેવેદ ચ,
 સે સયં પવેસિયા જ્ઞાપ ॥ ૬ ॥ જો કે રમે અગારથા મીસીમાત્રં પહાય સે જ્ઞાપે । પુટ્ટોવિ નામિમા-
 સિંસુ ગચ્છેદ નાદવત્તદ અંજુ ॥ ૭ ॥ ણો સુકરમેયમેગેસિં નામિમાસે ચ અમિચાયપ્પાણે । હયપુવે
 તરથ દપ્પેહિં લ્હસિયપુવે અપ્પપુણેહિં ॥ ૮ ॥

પછી પુરુષ પ્રમાણ પોરસી આત્મ પ્રમાણ વીથી (મારગ) જગ્યા શોધતા વિહાર કરે છે, અર્થાત્ સાધુને ચાલતાં જોન, ધ્યાન છે
 કે પોતાની ડેંચાઈ જોડલી જગ્યા શોધીને ચાલતું.

પ૦—કેવી વીથી છે ? ઉ૦—તીર્થંગ મિતિ ગાઢાની ધુંસરી પ્રમાણ મોઢા આગલ સાંકડી અને આગલ જાતં પહોઠી હોય છે
 તે પ્રમાણે ભગવાન જુણ છે. પ૦—કેવી રીતે જુણ છે ? ઉ૦—આંજો વરોવર ધ્યાન રાખીને તેમાં જુણ છે. તેવી રીતે ચાલનારને
 જોડેને કોઈ વસ્ત કોઈ વાલક કુમાર વિગેરે પીડા કરે તે વતાવે છે.

(અહીં ચક્ષુ શબ્દદર્શનનો પર્યાય છે.) છટલે તેમના દર્શનથીજ ઢરેલા છકટા થયેલા ઘણાં વાલક વિગેરે ધૂલ્લની મુઠી વિગેરેથી
 હળી હળીને ચાલા પાડવા લાગ્યા. અને વીજા વાલકોને વોલાવીને કહું—જુઓ ! આ નાગો મુંડીઓ છે. તથા આ કોણ છે ?
 કયાંથી આવ્યો છે ? અને આ કોના સંબંધી છે ? આવી રીતે કોલાહલ કર્યો. (૫) વઠી જોનામાં સુવાય તે શયન ને રહેવાનું સ્થાન

હે. તેમાં કોઈ નિમિત્તથી મેળા મળેલા મુહસ્થ અંથવા વીજા દર્શનવાળાઓથી મેળો થતાં તેમને એકલા જોઈને કોઈ વચ્ચે સ્ત્રીઓ પ્રાર્થના કરે છે. તેથી તેઓ શુભ માર્ગમાં યુગલ સમાન રૂ પરિજ્ઞાવડે તેમને જાળીને પ્રત્યાલ્યાન પરિજ્ઞાવડે ત્યાગતા મૈથુનને સેવના નથી, અને જ્યારે પોતે એકલા પળ શૂન્ય ઘરમાં હોય ત્યારે ભાવ મૈથુન પળ સેવતા નથી. આ પ્રમાણે તે ભગવાન પોતાના આત્માવડે વૈરાગ્ય માર્ગે આત્માને દોરીને ધર્મધ્યાન અથવા શુદ્ધધ્યાન ધ્યાય છે. (૬)

તેજ પ્રમાણે કેટલાક ઘરમાં રહેનાર અગારસ્થ જે મુહસ્થો છે. તેઓ સાથે કારણ પડતાં એકમેક થતાં પળ દ્રવ્યથી અને ભાવથી મિશ્ર ભાવ હોડીને તે ભગવાન ધર્મધ્યાન ધ્યાય છે. (તેમની સાથે કોઈ પળ જાતની વાતચીત કરતા નથી.)

પ્ર૦—શા માટે ભગવાન બોલાવ્યાથી અથવા ન બોલાવ્યાથી બોલતા નથી. ૩૦—પોતાના કાર્ય માટેજ જાય છે. તેટલા માટે તેઓ બોલાવે તો પળ ભગવાન મોક્ષ પંથને અથવા પોતાના ધ્યાનને હોડતા નથી. કારણ કે પોતે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તતા હોવાથી ઋજુ (સરલ) છે આ સંવંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે છે.

પુટ્ટો વ સો અપુટ્ટો વ, ણો અણુઆઈ પાવગં ભગવં ॥

કોઈ મુહસ્થ પૂછે, અથવા ન પળ પૂછે, તો પળ ભગવાન પોતે પાપની સંમતિ આપતા નથી—

પ્ર૦—હવે કરેવાતી વાત વીજાઓને સુકર નથી (પળ ટુકર છે) તેથી અન્ય પ્રાકૃત પુરુષોથી પચ્ચા તેમ નથી, હતાં પળ ભગવાને શા માટે તે આવું? તે વતાવે છે—બોલાવનારા બોલાવે તો પળ પ્રસન્ન થઈને બોલતા નથી, અને જે નથી બોલાવતા, તેમના ઉપર કોપતા નથી, તેમજ પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગ કરવાથી પળ ભગવાન તેના ઉપર વિરુપ ભાવ કરતા નથી તે વતાવે છે, ભગવાન જ્યારે

अनार्य (जंगली) देश विगेरेमां विचर्या त्यारे भगवानने ते अनार्य पापीओए प्रथम दंडावडे मार्या, तेज प्रमाणे केश विगेरे खेची तोहीने दुःखी कर्या वकी—

फरुसाइं दुत्तितिकवाइ अइअच्च मुणी परक्रममाणे । आधायनदृगीयाईं दण्डजुझाईं मुडिजुझाईं ॥९॥

परुष (कर्कश) वचनोथी बीजा पापीओ दुःख देतां, तेवा कठोर तिरस्कारने भगवाने न गणतां जगतना स्वभावने जाणता भगवान चारित्रमां पराक्रम वतावी सहन करता तथा (कोइनां मेमभावना) गायेलां गीतो अने करेला नाचोथी पोते कौतक मानता नहोता. तथा दंड जुद्ध तथा मुक्काबाजीनी कुरती यवानी सांभकी आर्य्य मानीने खीलेला नेत्रवाळा तथा रोमरांजी विकस्वरवाळा उत्सुक यता नहोता.

गडिए मिहुकहासु समयंमि नायसुए विसोने अदक्खु । एयाइ से उरालाईं गच्छइ नायपुत्ते असरणयाए ॥१०॥

अवि साहिए दुवे वासे सोओदं अभुत्तवानिक्खन्ते । एगतगए पिहियच्चै से अहिन्नायदंसणे सन्ते ॥११॥

ए प्रमाणे कोइ मांहीमाहे कथा करता होय. अथवा कोइ पोताना सिद्धांतमां कदाग्रही होय, अथवा वे स्त्रीओ पोतानी कथामां रक्त होय, ते समये भगवान महावीर हर्ष शोक छोडीने ते बधानी कथामां मध्यस्थ रहीने जोता हता. अने ए तथा बीजा अनुकूल प्रतिकूल परिषद उपसर्ग यतां उदार (अतिशय) न सहन थाय तेवा दुःखो आवे तो पण पोते न गणतां संयमअनुष्ठानमां रहेला छे. तथा ज्ञात नामना जे क्षत्रीओ तेमना वंशमां जे जन्मेला छे ते ज्ञात पुत्र महावीर आ दुःखने स्मरणमां लावता

નથી. (પળ ચારિત્ર નિર્મલ પાલે છે.)

અથવા શરણ તે ઘર છે. તે નથી માટે અશરણ છે. અને તે સંયમ છે તે માટે પીતે યત્ન કરે છે. તે વતારે છે, એમાં આશ્ચર્ય થું છે કે ભગવાન અતિશય વલ પરાક્રમવાળા મહાવ્રત પાલવાની પ્રતિજ્ઞારૂપ મેરુ પર્વતે ચઢેલા પરાક્રમ કરે છે ? તે ભગવાન મહા-વીરે જ્યારે દીક્ષા નહોતી લીધી ત્યારે પળ નિર્દોષ પ્રાપ્તક આહારથી નિર્વાહ કરતા હતા તે સંબંધી કયા કહે છે. જ્યારે ભગવાન મહાવીરના માતા પિતા દેવલોકમાં ગયાં ત્યારે ભગવાન મહાવીરે માતાનાં ગર્ભમાં જરા ન હાલવાથી માને અતિશય દુઃસ્વ થયું હતું અને જ્યારે પોતે હાલ્યા ત્યારેજ માતાને ધીરજ થઈ હતી, તેથી તે સમયે અવધિજ્ઞાને માતાનો અભિપ્રાય જાણનાર મહાવીરપ્રમુદ અભિગ્રહ કર્યો હતો કે મારા વિયોગથી માતા પિતા કમોતે ન મરે, તે હેતુને ધ્યાનમાં રાખી ‘મારે માતા પિતા જીવતાં સુધી દીક્ષા ન લેવી.’ અને તે પ્રમાણે અઢાવીસ વરસની પોતાની ઉમર થતાં માતા પિતા દેવલોકમાં ગયાં. ત્યારે અભિગ્રહની પ્રતિજ્ઞા પુરી થઈ એમ જાણીને દીક્ષા લેવાની તૈયારી કરી તે સમયે નંદીવર્ધન નામના મોટાભાઈ તથા જ્ઞાતિ વંધુઓ પ્રમુદને પ્રાર્થના કરી કે હે પ્રમુ ! ‘યા ઉપર સ્વાર હાંટવા જેવું’ માતા પિતાના વિયોગના દુઃસ્વમાં તમારો વિયોગ ન કરો. ભગવાન મહાવીરે આ સાંમલીને અવધિજ્ઞાને જાણ્યું કે મારા આ દીક્ષાના સમયમાં ઘણા મનુષ્યો બેલા થશે, અને મરી જશે, એવું વિચારીને તેઓને કહું કે મારે કેટલો કાળ રોકાવું પડશે ? તેઓએ કહું કે અમને બે વરસમાં શોક દૂર થશે. પ્રમુદે કહું કે ટીક છે, પણ આહાર વિગેરે લેવું તે મારી ઇચ્છાએ થશે પણ તે ઇચ્છા તોડવા તમારે ન આવડું. તેઓએ વિચાર્યું કે કોઈ પણ રીતે ભગવાન રહો એમ માનીને તેમણે હા પાડી, ત્યારપછી ભગવાન તે વચનને અનુસારે નિર્દોષ આહાર લઈને મુહસ્વયણમાં પણ સાધુ દ્વતિષ હતા, પછી પોતાની દીક્ષાનો અવસર જાણીને

સંસારની અસારતા વિશેષ પ્રકારે જાણીને તીર્થપર્ત્તન માટે હથમ કરે છે. તે વતાવેહે. (૧૦) ભગવાનં મહાવીર વે વરસયી કાંઈક અધિક કાલ સુધી કાઠું પાળી ત્યાગીને પગ ધોવાં વિગેરે ક્રિયા પળ પ્રાસુક જલવહેજ કરતા જોવી રીતે પહેલુ ત્રત જીવદયાતું પાલ્યું તેજ પ્રમાણે વીજાં ત્રતો પળ પાલ્યાં, તેજ પ્રમાણે એકલ ભાવનાવહે ભાવિત અંતઃકરણવાળા બનીને અર્ચારૂપ ક્રોધ જ્વાલાને જોળે અટકાવી છે. અથવા પિહિત અર્ચે દુટલે શરીરને શુભ રાહ્યું છે. (કે કોઈ પળ જીવને પોતાની કાયાથી પીઠા થવા દેતા નથી.)

તે ભગવાન મહાવીર દીક્ષા લીધા પછી હ્રસ્થ કાલમાં સમ્યક્ત્તભાવનાવહે ભાવિત હતા, (તેમને ધર્મ ઉપર નિર્મલ શ્રદ્ધા હતી) તથા ઇંદ્રિયો અને મનવડે પોતે જ્ઞાંત હતા. (હન્યર્ગે જવા દેતા નહોતા) એવા ભગવાન મુહવામમાં પળ હેવટના વે વરસમાં સાવચ આરંભના ત્યાગી હતા તો પછી દીક્ષા લીધા પછી ચારિત્રકાલમાં જ્ઞા માટે નિઃસ્પૃહ ન હોય ? તે વતાવે છે.

પુઢવિં ચ આડકાયં ચ તેડકાયં ચ વાડકાયં ચ । પળગાઈં વોયહરિયાઈં તસકાયં ચ સવસો નઢવા ॥૧૨॥
 ણ્યાઈં સન્તિ પડિલેહે, ચિત્તમન્તાઈં સે અભિજ્ઞાય । પરિવજિય વિહરિથા ડ્ય સ્ઙ્ઙાય સે મહાવીરે ॥૧૩॥

અદુ થાવરાં ય તસંતાણ તસા ય થાવરાંતાણ । અદુવા સવજોણિયા સત્તા કમ્મુણા કપ્પિયા પુઢો વાલા ॥૧૪॥

આ ભગવાન મહાવીર પૃથ્વીકાય અકાય વાયુકાય વિગેરે જીવોને સચિત્ત જાણીને તેનો આરંભ ત્યાગીને પોતે વિચરે છે. તે વતાવે છે. પૃથ્વીકાય સ્પૃશ્મ અને વાદર વે ખેદે છે. તે સ્પૃશ્મ સર્વજ છે. અને વાદર પળ કોમલ અને ક્રટળ ણમ વે ખેદે છે. તેમાં કોમલ માટી ધોળા વિગેરે પાંચ રંગની છે. પળ ક્રટળ પૃથ્વી તો પૃથ્વી ચર્કેરા વાહુકા વિગેરેથી હંચીય ખેદવાળી છે, તે પ્રથમ શસ્ત્ર

પરિજ્ઞા નામના પહેલા ભાગમાં ( ) પાને છે. ત્યાંથી સમજવું. અપકાય પળ સૂક્ષ્મ વાદર વે મેદે છે, તેમાં સૂક્ષ્મ સર્વજ છે. પળ વાદર અગ્નિ અન્નારા વિગેરે પાંચ મેદે છે.

વાયુનું પળ તેમજ છે. ફક્ત વાદર વાયુ કાય ઉત્કાલિક વિગેરે પાંચ મેદે છે, વનસ્પતિ પળ સૂક્ષ્મ વાદર વે મેદે છે. સૂક્ષ્મ સર્વજ છે, અને વાદર અગ્નિ સૂઝ સ્કંધ પર્વ વીજ સંમૂર્ધન એમ સામાન્યથી છ મેદે છે.

વઠી તે દરેક પ્રત્યેક અને સાધારણ એમ વે મેદે છે. પ્રત્યેક દુક્ષ ગુચ્છા વગેરે વાર મેદે છે. અને સાધારણ તો અનેક પ્રકારે છે. તે અનેક મેદવાઓ છતાં વનસ્પતિકાય સૂક્ષ્મ સર્વગત હોવાથી અને અતીન્દ્રિય હોવાથી તેને હોડીને ફક્ત મેદોમાં વાદરકાય લીધો છે તે વતાવે છે. પનક લેવાથી વીજ અંકુર ભાવ રહિત પનક વિગેરે ઉલ વિગેરે અનંત કાય લેવા અને વીજના પ્રહણથી અગ્નિ વીજ વિગેરે લેવાં હરિત શબ્દથી વીજા મેદ લેવા (૧૨) આ પ્રમાણે પૃથ્વી વિગેરે મૂતો છે. એમ જાણીને તથા તે ચેતનાવાળા છે એમ જાણીને ભગવાન મહાવીર તેમનો આરંભ હોડીને વિચર્યા પૃથ્વીકાય વિગેરે જંતુના ત્રસ સ્થાવરપણે મેદો વતાવીને હવે એનામાં પરસ્પર અનુગમ પળ છે, તે વતાવે છે. (૧૩) સ્થાવર તે પૃથ્વી પાળી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ છે. તે ત્રસપણે ષ્ટલે બેદંદ્રિય વિગેરે કર્મ વશથી જાય છે. અને ત્રસ જીવો કુમિ વિગેરે પૃથ્વી વિગેરેમાં કર્મને લીધે જાય છે. તે પ્રમાણે વીજે પળ કહું છે.

“અયળ્લં મન્તે ! જીવે પૂર્વવિકાદયત્તાણ જાવ તસકાદયત્તાણ ઉવવળ્લુવે ? , હંતા ગોઅમા ! અસદં અદુવા-

ડ્ણંતહુત્તો જાવ ઉવવળ્લુ પુન્ને ” તિ

ગૌતમનો પ્ર૦—હે ભગવાન ! આ જીવ પૃથ્વી કાય પળેથી લઈ ત્રસકાયપણે પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલ છે ?

૭૦—હા, અનેક વાર અનંતવાર પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલ છે, અથવા વધી યોનિઓ જે જીવોનાં પ્રતિ સ્થાન છે, તે સર્વ યોનિક જીવ છે, અને જીવો વધી ગતિમાં જનારા છે, તે જીવો (મંદ બુદ્ધિથી) બાલ છે, અને રાગ દ્વેષથી વ્યાપ્ત થઈ ચીકણાં કર્મ બાંધી પોતાના કરેલાં કર્મનાં ફલ જુદી જુદી રીતે સર્વ યોનિયોમાં ભોગવવાવડે કલિપત (વ્યવસ્થા કરાવ્યા) છે. કહું છે કે:—

ળથિ કિર સો પપ્સો, લોપ્ વાલગકોદિભિત્તોડવિ । જમ્મણમરણાવાહા અળેગસો જત્થ ણવિ પત્તા ॥ ૧ ॥

આ લોકમાં વાલના અગ્રભાગ જેટલો મદેશ માત્ર પણ પ્વો નથી, કે જ્યાં આ જીવે જન્મ મરણની વાધા અનેક વાર પ્રાપ્ત કરી નથી! વઠ્ઠી રંગમૂર્મિર્ન સા કાન્નિચ્છુલ્લા જગતિ વિચ્ચતે । વિન્નિચ્ચેઃ કર્મ્મનેપથ્યૈર્યજ સત્ત્વેર્ન નાટિતં ॥ ૨ ॥

તેવી શુદ્ધ રંગમૂર્મિ જગત્માં કોઈ વિચ્ચમાન નથી, કે જ્યાં કર્મને પથ્ય (ચળાગાર) પહેરીને સર્વ સત્ત્વો નાચ્યા નથી! વિગેરે છે. (૧૪) વઠ્ઠી—

ભગવં ચ પ્વમન્નેસિ સોવહિપ્પ હુ લુપ્પર્ધેવાલે; કર્મ્મં ચ સવ્વસો નચ્ચા, તં પડિયાદ્ધવ્વે પાવગ્ગ ભગવં ॥ ૧૫ ॥

દુઃખિહં સમિચ્ચ મેહાવિ કિરિયમક્કવાય ડ્ગોલિસં નાળી; આયાણસોયમદ્ધવાયસોયં, જોગં ચ સવ્વસો ણચ્ચા ॥ ૧૬ ॥

ભગવાન મહાવીરે તેમજ બીજી રીતે જાણ્યું કે ઉપધિ સહિત તે દ્રવ્યથી તથા ભાવથી ઉપધિ સહિત જે વર્તે તે કર્મથી લેપાય, પછી તે બાલ અગ્ર સાધુ દુઃખોને અનુભવે છે અથવા (હુનો હેતુમાં અર્થ લઈપ તો) સોપધિક વાલ સાધુ કર્મથી લેપાય છે, તેથી વધી રીતે કર્મ વંધાતું જાણીને ઉપધિનું કર્મ ત્યાગી દીધું. પૃથ્લે અંદરથી અને બહારથી જે ઉપધિરૂપ પાપકર્મનું અનુષ્ઠાન હતું તે ભગવાને ત્યાગી દીધું. (જરૂર હોય ત્યાં સુધી શક્તિના અભાવમાં ઉપધિ સાધુપ રાખવી, અને પાછલ્લથી શક્તિમાન થતાં ત્યાગી દેવાનો માર્ગ

ભગવાને વતાવ્યો) (૧૫) વ્હીં વે મકારવાળા તે દ્વિવિધ કર્મ છે, ર્થ્યાં મત્થય, અને સાંપરણિક છે, તે વજ્જેને પળ સર્વજ્ઞ મધુર જાણીને સંયમ અનુષ્ઠાનરૂપ જે કર્મ હેદવાને માટે અન્યત્ર નથી, તેવી અનન્ય સદશી ક્રિયા વતાવી.

મ૦—ભગવાન કેવાં દતા ? હ૦—જ્ઞાની, (કેવલજ્ઞાન માત્ર થયા પછી તેમણે આ ક્રિયા વતાવી.)

મ૦—વ્હીં તેમણે વીજું શું કહું ? હ૦—જેનાવહે નવાં કર્મ લેવાય તે આંદાન રોડું ધ્યાન છે; તથા ર્દ્રિયોના વિકાર સંબંધી તે જ્ઞોત છે. માટે જે આદાન જ્ઞોત છે, તેને જાણીને તથા જીવ હિંસારૂપ તથા તેના લક્ષણથી મુષાવાદ વિગેરે પાપોને તથા મન વચન કાયાના વ્યાપારવાહું દુર્થ્યાન છે તે વધે મકારે કર્મ વંધને માટે છે એમ જાણીને તેમણે સંયમ લક્ષણવાળી નિર્દોષ ક્રિયા વતાવી. વ્હીં—
અર્દ્ધવત્તિયં અણાડહિંસયમન્નેસિં અકરણયાણ; જરિસથિયો પરિજ્ઞાયા, સવ્વકરુમાવહાં ઉ સ અદ્ધવુ ॥૧૭॥
આહુટ્ટી (હિંસા) ને ત્યાગવાથી અર્હિંસા છે, તે પાપથી અતિ ક્રાંત હોવાથી નિર્દોષ છે, તે મહાવીર મધુર પોતેજ મથમ અર્હિંસા સ્વીકારીને વીજાઓને પળ હિંસાની મઠત્તિથી દૂર રાખ્યા, તથા જેમને સ્ત્રીઓ સ્વરૂપથી તથા વિપાકથી કડવાં ફલ આપનારી છે, એવું જ્ઞાન છે, તે પરિજ્ઞાત ભગવાન છે, તથા તેજ સ્ત્રીઓ સર્વ કર્મ સમૂહો ણ્ટલે સર્વ પાપોના ઉપાદાન મૂત છે. તે પળ એમણે જોયું છે, તેથીજ તેઓ સંસારનું રૂપ જાણનારા થયા તેનો માર્થ એ છે કે:—સ્ત્રીના સ્વભાવના આવા પરિજ્ઞાનથી તથા તે જાણીને ત્યાગવાથીજ ભગવાન પરમાર્થર્થ્યાં થયા છે મૂલ ગુણો વળાવીને હવે ઉત્તર ગુણ પ્રકટ કરવા કહે છે:—
અહાકડં ન સે સેવે સવ્વસો કરુમ અદ્ધવુ; યં કિંચિ પાવગં મગવં, તં અકુવં વિયડ મુંજિરથા ॥૧૮॥

कोइ गृहस्थे साधुने पूछीने अथवा विना पूछे (छानुं) आधा कर्मादि भोजन विगेरे कयुं होय तो पोते ते लेता नथी.

म०—शा माटे ? उ०—तेमणे जोयुं के, ते लेवाथी बधी रीते आठे प्रकारना कर्मनो बंध थाय छे, तेवुं दोषित बीजु पण सेवता नथी, ते कहे छे, जे कइ पापवाछं एटले जेनावहे भविष्यमां पापनुं कारण थाय तेवुं भगवाने न लीयुं, पण विकट (मासुक निर्दोष) भोजन विगेरे लीयुं. (१८) बळी—

णो सेवइ य परवरथं, परपाएवी से न भुञ्जिथा; परिव्रजि याणउमाणं, गच्छइ संखडिं असरणयाए ॥१९॥
मायणो असणपाणस्स, नाणुमिक्के रस्सेसु अपडिन्ने; अहिंछपि नो पमज्जिजा, नोवि य कंहुयए मुणी गायं

पोते प्रधान (पर) बख भोगवता नथी. तेम किमती पात्रमां खाता नथी, तथा पोते अपमान छोडीने आहारने माटे (ज्यां आहार रंथाय तेवी रसोहानी जग्या) संवंडीमां कोइनुं पण शरण (आलंबन) लीया विना अदीन मनवाळा 'आ मारो कल्प' छे एम जाणीने परीषहो 'जीतवा' माटे जाय छे. (१९)

आहारनी मात्रा (माप) जाणे छे, माटे मात्रा प्रभु छे, म०—कयो आहार ? उ०—खवाय ते भात विगेरेनुं भोजन, पीवाय ते पाणी, द्राखनुं धोवण विगेरे—तेमां पोते लोखपी नथी, तेम रस [छवीगइ] मां गृहस्थपणामां पण लोखपी नहोता, तो पछी दीक्षा लीया पछीनुं तो थुं कहेवुं रस लेवाथी एम सूचवुं, के पोते तेवा पदार्थमां अभिग्रह न थारे के आजे सिंह केसरीया लाइज खावा ! पण आवी प्रतिज्ञा राखे के आजे कुलमास अइदना बाकळा विगेरे खावा ; तथा आंखमां रज पही होय, तो ते दूर करवा

माटे पण आंख मसके नहीं ! तथा खणज आवे तो लाकडाना छांडा विंगेरेथी पण खणे नहीं, (२०) वळी—

अएवं तिरियं पेहाए. अएिं पिठओ पेहाए । अएवं बुइएऽपडिभाणी, पंथपेहि चरे जयमाणे ॥२१॥

सिसिरंसि अद्धपडिवने, तं बोसिज्ज वरथमणगारे । पसारित्तु बाहुं परक्कमे, नो अवलंबियाण कंथमि ॥२२॥

एस विहि अणुक्कन्तो माहणेण मईमया । बहुसो अपडिनेण भगवया एवं रियन्ति ॥२३॥

निवेमि ॥ उपधानश्रुताध्ययनोद्देशः ॥ १ ॥ २ ॥ १ ॥

(अल्प शब्द अभावना अर्थमां हे.) भगवान महावीर विहारमां तीरही दिशामां जोता नथी तेम वंने बाजुए जोता नथी. तेम मार्गमां चालतां कोइ पूछे तो पण बोलता नथी. मौनज चाले हे. ते वतावे हे के पोते रस्तामां चालतां पण नीचे जीवोने पीडा न थाय तेज यतना राखता हता. (२१) वळी शियाळामां मार्गमां खरी ठंडमां पण देवदूष्य वख छोज्या पळी बे बाहु लांबी करीने चाले हे. पण ठंडथी पीडलां हाथने बांफा वळी संकोचता नथी. तेम पोताना स्वभा उपर पण हाथ राखीने उभा रहेता नथी. हवे समाप्त करावा कहे हे. (२२) आ विहारनो विधि वताव्यो ते भगवान महावीरस्वामी जेओ तखना जाणनारा हे. अने कोइ जाततुं नियाणुं कर्हुं नथी, तथा ऐश्वर्य विंगेरे गुणोथी युक्त हे, तेमणे पोते आचर्यो हे. एज प्रमाणे बीजा मोक्षाभिलाषी साधुओ संपूर्ण कर्म क्षय करावा माटे आचरे हे. आहुं सुधर्मस्वामि कहे हे:—

उपधानश्रुतअध्ययननो पहेलो उद्देशो पुरो ययो.

પહેલો કહીને જોડાજોડજ વીજા ઉદેશાની સૂત્ર ગાથાની ગ્યાહ્યા ટીકાકાર કહે છે. તેમાં પ્રથમ સંબન્ધ કહે છે. પહેલા ઉદેશામાં ભગવાનની ચર્યા વતાવી. અને તેમાં કોઇપણ શર્યા (વસતિ) માં રહેવું પડે, તેથી આ વીજા ઉદેશામાં તેનું વર્ણન આવશે. આ સંબન્ધે આવેલા ઉદેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

વીજા ઉદેશાની સૂત્ર ગાથાઓ

ચરિયાસળાઇં સિજાઓ ઇગદ્યાઓ જાઓ બુદ્યાઓ । આઠ્ઠલ તાઇં સયળાસળાઇં જાઇં સેવિરથા સે મહાવીરે ॥
 આવેસળસભાપવાસુ પળિયસાલાસુ ઇગયા વાસો । અદુવા પલિયટાળેસુપલા લપુઝેસુ ઇગયા વાસો ॥૨॥
 આગનતારે આરામાગારે તહય નગરે વ ઇગયા વાસો । સુસળે સુળગારે વા રુલ્લમૂલે વ ઇગયા વાસો ॥૩॥
 ઇયહિં મુળી સયળેહિં સમળે આભિ પતેરસવાસે । રાઇં દિવંપિ જયમળે અપમત્તે સમાહિય ઝાઇ ॥૪॥
 ચરિયા (ચર્યા) માં જે જે શર્યા આસન વિગેરે જરનાં હોય તે શર્યા ફલક (પાટીયું) વિગેરે સુધર્માસ્વામિય જંબૂસ્વામિના પૂજવાથી ભગવાન મહાવીરે જે પ્રમાણે ઉપયોગમાં લીધેલ છે. તે વતાવેલ છે. (આ ટીકાકાર લખે છે કે તેના પહેલાંની ટીકામાં આ ગાથાનો અધિકાર વર્ણવ્યો નથી, તેનું કારણ તે સુગમ છે કે સૂત્રમાં નથી તે સૂત્રન પુસ્તકમાં જળાતું નથી તેથી અમે પણ તેમનો અભિપ્રાય સમજતા નથી.) (૧)

જંબૂસ્વામિના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે. ભગવાન મહાવીરને આશરના અભિગ્રહ માફક પ્રતિમા સિવાય પ્રાપ્ત શર્યાનો અભિગ્રહ નથી.

फक्त ज्यां छेळो पहोर (चरम पोरसी) थाय त्यांज मालीकनी आज्ञा लइने रहे ते वतावे छे. सर्वथा ज्यां रहेवाय ते आवेज्ञ छे.

आवेज्ञान-शून्यगृह—तथा 'सभा' ते गाम नगर विगेरेमां त्यांना लोकोने माटे तथा आवेळा नवा माणसोने सुवा माटे भीतो-वाळं मकान वनावे छे (गुजरातमां जेने चोरो कहे छे) प्रपाणी पावानी जग्या, (जेने परव कहे छे) ते आवेज्ञान, सभा प्रपा तेमां भगवाने वास कर्चो, तथा पण्यशाळा (हुकान) तथा पलिय एटले लोहार, सुतारनी ओसररीमां तथा पळालना ढगलामां अथवा मांचो उपर लटकाव्यो होय तेना नीचे रहे, पण तेना उपर न वेसे कारण के मांचो पोक्रळ होय छे. (२)

वली प्रसङ्गे आवेळा अथवा आवीने त्यां वेसे ते सुसाफरवातुं के धर्मशाळा ते गाममां होय अथवा गाम बहार होय तथा आराम ते घर आराम तथा आगारमां कोइ वखत वास करे, तथा मसणमां अथवा शून्य घरमां वास करे, (आवेज्ञान तथा शून्य घरनो भेद ए छे के पेलानी भीत मजबुत होय पण वीजामां तेम नहीं कोइ वखत झाडना मूळ नीचे वास कर्चो. (३)

उपर वतावेळ शयन ते वसतिमां त्रण जगतने जाणनारा क्रतुबद्ध काळमां अथवा चोमासामां भगवान तपस्यामां उद्युक्त वनीने अथवा ध्यान राखनारा वनीने वास कर्चो.

प्र०—केटलो काळ ? ते कहे छे. प्रकर्षथी तेरमा वरस सुधी एटले वार वरसथी कंडक अधिक सुदत सुधी आखी रात अने दिवस संयम अनुष्ठानमां उद्यमवाळा वनीने अपमत्त एटले निद्रा विगेरे प्रमाद रहित तथा विस्रोतसिकारहित धर्म ध्यान अथवा शुक्ल ध्यान ध्याय छे वली—

णिदं पि नो पगामाए, सेवइ भगवं उट्टाए । जगगावइ य अप्पाणं इंसिं साई य अपडिन्ने ॥५॥

સંબુઙ્ગમાળે પુણરવિ આસિસુ ભગવં ઉદ્દાણ । નિવલ્લમ્મ ણગયા રાઓવહિ ચંકમિયા મુહુત્તાગં ॥૬॥
 સયળેહિં તરથુવસમ્મા મીમા આસી અળેગરૂવાય । સંસપ્પગાય જે પાળા અદુવા જે પવિલ્લળો ઉવચરન્તિ ॥૭॥
 અદુ કુચરા ઉવચરન્તિ ગામ રક્ખા ય સત્તિહરથા ય । અદુ ગામિયા ઉવસમ્મા इत्थી इगइया पुरिसा य ॥૮॥
 ભગવાન પોતે પ્રમાદ રહિત વનીને નિદ્રા પળ વધારે લેતા નથી. અને તેજ પ્રમાળે વાર વરસમાં અસ્થિક ગામમાં વ્યન્તરના
 હપસર્ગ પહીં કાયોત્સર્ગમાં રહીને અન્તર્મુહર્તે સુધી સ્વપ્નો દેવતાં સુધી દુકાર નિદ્રા કરી હતી ત્યારપહીં હડીને આત્માને કુશલ
 અનુષ્ઠાનમાં પ્રવર્તીવે છે અર્હીયા પળ પોતે મતિજ્ઞા રહિત છે. દુટલે પોતે મનમાં ઇચ્છીને સુતા નથી. (૫)
 વઠી તે વીર પ્રમુ જાળે છે કે આ પ્રમાદ સંસાર અપળ માટે છે. દમ્મ જાળીને સંયમ ઉત્થાનવહે હડીને વિચરે છે. જો અન્દર
 રહેતાં નિદ્રા પ્રમાદ થાય તો ત્યાંથી નીકળીને જિયાલ્લાની રાત વિગેરેમાં જુહી જગ્યામાં મુહર્તે માત્ર નિદ્રા પ્રમાદ દૂર કરવા ધ્યાનમાં
 હમા રહ્યા. (૬) વઠી ડયાં આગલ ઉત્તુદુક આસન વિગેરેથી આશ્રય લેવાય તેવા સ્થાનમાં અથવા તે સ્થાનોવહે તે ભગવાનને
 મય કરાવનારા અનેક જાતિના ઢન્ડ તાપ વિગેરેથી અથવા અનુકૂલ મતિફલરૂપે પરિપહ હપસર્ગો થયા તથા શૂન્ય ઘર વિગેરેમાં
 અર્હિં નકુલ (સાપ નોલીયા) વિગેરે ભગવાનનું માંસ વિગેરે સ્વાતા હતા, અથવા મસાળ વિગેરેમાં ગીધ વિગેરે પક્ષીઓ માંસ સ્વાતા
 હતા, (તો પળ ભગવાન રાગદ્વેષ કરતા નહોતા.) (૭)

વઠી કુચર તે ચોર પરદાર લંપટ વિગેરે કોઈ શૂન્ય ઘર વિગેરેમાં ભગવાનને દુઃખ દેતા હતા તથા ગામ રક્ષા કરનારા કોટવાલ

વિગેરે ત્રિક ચોતરા વિગેરે ઉપર ઉમેલા મગવાનને જોઈને પૂછતાં જવાબ ન આપવાથી હાથમાં શક્તિ કુંત (ખાલા) વિગેરે રાત્રનારા મગવાનને પીડા કરતા હતા, તથા इन्द्रियोर्થી उन्मत्त થયેલ સ્ત્રીઓ મગવાન પાસે ઇકાંતમાં ભોગની યાચના મુંદર રૂપ જોઈને કરતી હતી. અથવા શરીર સુગંધી જોઈને અથવા પોતાનું તેનું મુંદર શરીર વનાવવા ઇચ્છતા પુરુષો મગવાન પાસે ઉપાય પૂછતા હતા. જવાબ ન મળવાથી મગવાનને દુઃસ્વ પળ દેતા હતા.

इहलोइयाइं परलोइयाइं भीमाइं अणेगरुवाइं । अवि सुब्भि दुब्भिभगन्धाइं सद्दाइं अणेगरुवाइं ॥९॥
अहियासए सया समिए फासाइं विरुवरुवाइं । अरइं रइं अभिभूय रीयइ माहणे अबहुवाइं ॥१०॥
स जणेहिं तरथ पुच्छिंसु एगचरावि एगया राओ । अवाहिए कसाइरथा पेहमाणे सचाहिं अपडिन्ने ॥११॥
अयमंतरंसि को इरथ ? अहमंसिसिन्नि भिक्खुआहइ । अयमुत्तमे से धम्ममे तुसिणीए कसाइए ज्ञाइ ॥१२॥

આ લોકમાં ઇટલે મનુષ્યે કરેલા દુઃસ્વના સ્વર્ગો તથા દેવતાએ કરેલા દિવ્ય સ્વર્ગો તથા તિર્થંચોએ કરેલા ઉપસર્ગોનાં દુઃસ્વો તથા પર મર્વે કરેલાં પાપોથી ઉદયમાં આવેલાં દુઃસ્વોને પોતે સમતાથી સહે છે. અથવા આજ જનમમાં જે દંડાના પ્રહાર વિગેરે દુઃસ્વ દે છે. તથા તે જિવાયના પરલોક સંબંધી મીમ (મયંકર) જુદા જુદા ઉપસર્ગો આવે છે. તે વતાવે છે. ઇટલે સુગંધીવાળા તે ફુલની માળા તથા ચંદન વિગેરે છે. અને કોહેલાં મુહદાં વિગેરે દુર્ગંધવાળા છે તેજ પ્રમાણે વીણા વેળું મૃદંગ વિગેરેથી મથુર અવાજ તથા કર્મેલક (હંટ) નું વરાહનું વિગેરે કાનમાં કરોર અવાજ લાગે છે. તે વસ્ત્રોમાં મગવાન રાગદ્વેષ કરતા નથી. [૯]

તથા વધો કાલ પાંચે સમિતિઓથી શુક્ત છે અને જે કંઈ દુઃસ્વના સ્પર્શો આવે તે સંયમમાં અરતિ લાવતા નથી તેમ હુંદર મોગોમાં રતિ લાવતા નથી એમ વચ્ચે પરિવ્રહમાં સમભાવ ધારીને સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તે છે. પોતે કોઈ પણ જીવને દુઃખ ન દેહું, એવા માર્હણ બંનેલા જરૂર પડતાં એક બે ઉત્તર આપતા વિચરે છે. (૧૦)

તે ભગવાન મહાવીર સાઢા વાર પક્ષ વધારે એવા વાર વરસ (વાર વરસ અને સાઢા વાર પચવાડીયાં) સુધી એકલા વિચરતા શૂન્યમુદ્ર વિગેરેમાં રહેતા લોકોથી પૂછતા કે તમો કોણ છો ?

કેમ અહીંં ઉખા છો અથવા કયાંથી આવ્યા છો. તે સમયે પોતે મૌન રહેતા, તથા દુરાચારીઓ વિગેરે એકઝા મગ્ગતા ત્યાં આવીને કોઈ વચ્ચત રાતમાં અથવા દિવસમાં પૂછતા. પણ ભગવાને ઉત્તર ન આપવાથી ક્રોધમાં આવી ભગવાનને મૌન દેસી તેઓ અજ્ઞાનથી દ્રષ્ટિ છવાઈ જતાં દંડમુકી વિગેરેથી મારીને પોતાનું અનાયર્થપણું આચરતા હતા. પણ ભગવાન તો સમાધિમાં રહી ધર્મ ધ્યાનમાં ચિત્ત રાસીને સારી રીતે સહેતા હતા. મૃ—ભગવાન કેવા હતા ? ઉ—મતિજ્ઞા રહિત એટલે તેનું વેર લેવું એવી ઇચ્છા રાસતા નહેતા.

મૃ—તે આવેલાઓ કેવી રીતે પૂછતા હતા ? ઉ—અત્ર કોણ રહેલું છે ? એમ સંકેત કરીને દુરાચારીઓ અથવા કામ કરનારાઓ પોતાના સાથીઓની રાહ જોઈ ભગવાનને પૂછતા હતા. વઠી હંમેશાં ત્યાં રહેલા દુષ્ટ ધ્યાનવાલા પૂછે છે. પણ ભગવાન મૌન રહેલા હતા. પણ કોઈ વચ્ચતવળોજ દોષ થતો હોય તો ટાલવાને માટે થોડું વોલતા પણ હતા. મૃ—કેવી રીતે ? ઉ—હું ખિંજી છું, આમ વોલતાં જો તેઓ સંમતિ આપે તો ત્યાં રહેતા, પણ તે આવેલા દુષ્ટોની ઇચ્છામાં વિદ્રવ થતું હોય, તો ક્રોધાયમાન થઈને મોહાંધ વની વર્તમાન લાભ - દેસનારા તુચ્છ બુદ્ધિથી કહે કે અમારા મુકામથી દમણાં નિઠ્ઠા, તો ભગવાન આ અપીતિનું સ્થાન છે, એમ

વિચારિ હુર્ત નીકલી જતા. અથવા ભગવાન પોતે પ્રથમથી ત્યાંના મુલ્ય ધણીની આજ્ઞા લીધેલી હોવાથી નીકલતા નહોતા, અને આ મારું ધ્યાન હત્તમ ધર્મ છે. મારો આચાર છે, એમ વિચારી તે આવનાર મુહરૂંચનાં કંઢવાં વચન વિગેરે સહન કરી મૌન રહી જે થવાનું હોય તે થાય, એમ મની હુઃસ્વ સહન કરે, પણ ધ્યાનથી ચલાયમાન થતા નહોતા, વકી શું કરતા તે કહે છે.

જંસિપ્પેગે પવિચનિત સિસિરે મારુણ પવાયન્તે । તંસિપ્પેગે અણગારા હિમવાણ નિવાયમેસન્તિ ॥૧૩॥
સંઘાડીઓ પવેસિસસામો છહા ય સમાદ્દહમાણા । પિહિયા વ સ્વલ્લામો અહ્દુસ્વે હિમગસંફાસા ॥૧૪॥
તંસિ ભગવં અપહિન્ને અહે વિગહે અહીયાસણ । દવિણ નિકલ્લમ્મ ઇગયા રાઓ ઠાહણ ભગવં સમિચાણ ॥૧૫॥
એસ વિહિ અણુક્કન્તો માહણેણ મર્ફમયા । બહુસો અપહિણેણ ભગવયા એવં રોયન્તિ ॥૧૬॥
તિવેમિ ॥ નવમસ્ય દ્વિતીય ઉદ્દેશકઃ ૧-૨ ॥

ચિયાલાથી ઋતુમાં કેટલાક માણસો કપડાંના અભાવે દાંત વીણા વિગેરે યુક્ત કંપતા હતા. અથવા ટંડીના હુઃસ્વનો અનુભવ કરી આર્ત ધ્યાનમાં પડતા હતા. તેવા હિમ પડવાના સમયમાં ટંડો વા વાતાં કેટલાક સાથુ જેઓ પાસત્યા જેવા હતા, તેઓમાંના કેટલાક તેવી ઘણી ટંડ પડતાં હુઃસ્વી થઈને ટંડને દૂર કરવા માટે મહકો કરતા અથવા અન્નારાની સગડી ઘોધતા તથા પ્રાવાર (કામલો) વિગેરે યાચતા અથવા અનગાર તે પાર્શ્વનાથ ભગવાનના તિર્થમાં રહેલા ગચ્છવાસી સાથુઓજ ટંડથી પીઢાઈને જ્યાં વાયરો ન આવે, તેવી જાલા વિગેરે વંચ જગ્યા ઘોધતા હતા. (૧૩)

वळी (सङ्घाटी शब्दवडे ठंड दूर करनारां वे अथवा त्रण वल्ल जाणवां.) ते सङ्घाटी शोधवा माटे ठंडशी पीडाएला विचारता, के अमे कपांयशी मागी लावीए. अने अन्य धर्मीओ तो एवा समिध बाळवानां लाकडां शोधता हता. के जेने बाळीने ठंड दूर करवा शक्तिवान थइशुं. तथा सङ्घाटीवडे एटले कामळो विगेरे ओढीने रहेता.

प्र०—शा माटे एवुं करे छे ? उ०—कारण के आ हिमनो ठंडो पवन दुःखे करीने सहन थाय छे.

आवी सरवत ठंडी कहुमां कोइ अन्य तापस विगेरे तापणु तापी ठंड दूर करता, कोइ आ जैन साधु कामळो ओढी निभावता, तेवे समये भगवान शुं करता ? ते कहे छे:—आवी ककडती ठंडी अने ठंडा पवनमां बधा शरीरने पीडा थवा छतां भगवान जेओ ऐश्वर्य आदि गुण युक्त छे, तेओ समभावे ठंडने (तापणुं के कपडा विना) सहै छे.

प्र०—भगवान केवा छे ? उ०—प्रतिज्ञा रहित छे. एटले तेओ ज्यां ठंडी न आवे तेवुं बंध कबजावाळुं मकान रहेवा विगेरे माटे याचता नथी. प्र०—तेओ कइ जग्याए ठंड सहै छे ?

उ०—बाजुनी भीतो रहित तथा उपरतुं ढांकण होय के नही, तेवा स्थानमां रहेता, तथा फरी भगवानना गुण कहे छे, राग द्वेष दूर थवाथी भुद्ध आत्मा द्रव्यवाळा अथवा कर्मप्रेथि दूर थवाथी द्रव्य संयम छे. ते द्रववाळा द्रविक (संयमी) छे, तेम मकानमां ठंडी सहेतां कदाच घणी सरवत ठंडी पीडे, तो ते ढांकेला मकानथी बहार नीकळी कोइ चार रात्रीमां वे घडी सुधी त्यां रही ठंडी सहन करी पाछा तेज मकानमां आवीने समताथी खच्चरना दृष्टांतथी सहेवाने शक्तिवान थतां.

बीजो उद्देशो समाप्त थयो.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે છે.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહીને હવે ત્રીજો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંવંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં ભગવાનની શર્યા (વસતિ) હું વર્ણન કરું, અને તે સ્થાનોમાં જે ઉપસર્ગો અને પરીપદો સહન કર્યાં, તે વતાવવા આ ઉદ્દેશો કહે છે, આ સંવંધે આવેલા ઉદ્દેશાની આ સુત્ર ગાથાઓ છે. તળપાસે સીયપાસે ય તેડ પાસે ય દંસમસંગે ય । અહિયાસણ સયા સમિણ પાસાઈં વિરુવરૂંવાઈં ॥૧॥ અહ દુચ્ચરલાહમચારી વજ્રભૂમિં ચ સુભભૂમિં ચ । પંતં સિજં સેવિંસુ આસળગાણિ ચેવ પંતાણિ ॥૨॥ લાઢેહિં તસ્સુવસગાં વહવે જાણવયા હ્રિંસિંસુ । અહ લૂહદેસિણ મત્તે કુક્કુરાતરથ હિંસિંસુ નિવદંસુ ॥૩॥ અપ્પે જળે નિવારેદ્દહસણણ સુણણ દસમાળે । હુન્નુકારિંતિ આહંસુ સમણં કુવકુરા દસંતુત્તિ ॥૪॥

કુશ દર્મ વિગેરે વૃણના કઠોર ફરસો, તથા ઢંડીના સ્પર્શો તથા ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ડનાલા વિગેરેનો તાપ દુઃસ્વદાયી હતો અથવા ભગવાનને ચાલતાં તેજ (અગ્નિ) કાયજ હતો, તથા ઢાંસમચ્છરો વિગેરે હતા, તેવા જુદી જુદી જાતિના સ્પર્શોને ભગવાન સમતાથી અથવા સમિતિવડે સહન કરતા.

વઠી દુઃસ્વથી વિહાર થાય, તેવો દુરકર દેશ લાહ છે, તેમાં પળ પોતે વિચર્યાં, તેના ચે ભાગ છે, એક વજ્ર ભૂમિ તથા ત્રીજી ભુવન ભૂમિ છે, તે વંને જાણ્યાં વિચર્યાં છે, તથા માંત તે શૂન્ય ગ્રહ વિગેરે વસતિમાં રહીને અનેક ઉપદ્રવો ભગવાને સહન કર્યાં,

તથા ધૂલના ઢગલા, જાડી રેતી વેકર (વેલુ) તથા માટીનાં ઢેખાં વિગેરેના પાંત (તુચ્છ) આસનો તથા લાકડાં જેવાં તેવાં પડેલાં તેના ઉપર પોતે બેસતા, (૧) તથા તે લાઠા દેશમાં જે બે વિભાગ ઉપર બતાવ્યા તેમાં પાયે લોકોના આક્રોશ તથા કૂતરાંના કરડવા વિગેરેના ઘણા પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગો થયા, તે બતાવે છે.

જનપદ તે દેશ—અને તેમાં હતપત્ર થયેલા તે જાનપદ માણસો છે, તે અનાર્ય દેશ હોવાથી અનાર્યો છે, તેથી તે દુષ્ટોષ દાંતથી કરડવું, ખારે દંડનો મહાર વિગેરેથી દુઃખ દેવું; (અપિ શબ્દના અર્થમાં અય શબ્દ છે, તેથી એમ જાણવું, કે) ત્યાં ખોજન પળ લુહું અંતમાં આપતા, તથા અનાર્પણથી સ્વભાવથીજ ક્રોધી હતા અને રુના અમાવે ઘાસવડે શરીર ઢાંકતા, તેઓ ભગવાન ઉપર વિરુદ્ધ આચરતા હતા, અને શીકારી કૂતરાઓ ભગવાન ઉપર કરડવા આવતા (૩) અને તે દેશમાં માન્યેન્ન હજારમાં એક દયાલુ જન હતો કે જે કરડવા આવેલા કૂતરાને અડકાવે, હલદા ભગવાનને લાકડી વિગેરેથી મારીને કૂતરાને તેના ઉપર દોઢાવવા સીત્કાર (હુહુ) કરતા કે કોઈ રીતે આ સાધુને તે કૂતરાઓ કરડે ! આવા દુષ્ટ અને મયક્કર દેશમાં પળ ભગવાન હ માસ સુધી રહ્યા વળી—
 ઇલિવલ્લહ જળા મુજો વહવે વજ્રભૂમિ ફરસાસી । લહિં ગહાય નાલિયં, સમળા તરથ ય વિહરિસુ ॥૫॥
 એવંપિ તરથ વિહરંતા, પુદ્ગુવા અહેસિં સુણિણહિં । સંહુચ્ચમાળા સુણણહિં દુચ્ચરાણિ તરથ લાઠેહિં ॥૬॥
 નિહાય દંડં પાળેહિં તં કાયં વોસજ્જમળગારે । અહ ગામ કંદણ ભગવંતે, અહિયાસણ અભિસમિચ્ચા ॥૭॥
 નાગો સંગામસીસે વા પારણ, તરથ સે મહાવીરે । એવંપિ તરથ લાઠેહિં અલક્કપૂવોવિ ઇગયા ગામો ॥૮॥

હપર. વતાવેલ કષ્ટ આપનાર જ્યાં માણસો છે, તેવા દેશમાં ભગવાન વારંવાર વિચર્યા, અને તે વજ્ર ધૂમિમાં ઘણા માણસો છું. સ્વાનારા હોવાથી ક્રોધી હતા, અને તેથી સાધુને દેશીને કદર્થના કરે છે, તેથી વીજા સાધુઓ બૌદ્ધ વિગેરેના હતા; તેઓ ઘરીર પ્રમાણ અથવા તેથી ચાર આંગલ વધારે લાંબી નઠી (લાકડી) કુતરા. હાંકવા માટે હાથમાં રાત્રીને વિચરતા હતા. (૫)

વઠી લાકડી વિગેરેની સામગ્રી રાત્રવાથી બુદ્ધ મતના સાધુઓ વિચરી શકતા, અને તે પ્રમાણે કુતરાઓથી કરદાવાનો દર તથા તેમને નિવારણ કરવાનું મુઠકેલ હોવાથી અનાર્થ લોકના લાહ દેશમાં ગામ વિગેરેમાં વિચરું મુઠકેલ હતું. ॥૬॥

પ૦—આવા કઠણ દેશમાં ભગવાન ત્યારે કેવી રીતે વિચર્યા; તે કહે છે—પ્રાણીઓ જેનાવડે દંડાય તે દંડ મન વચન કાયા સંવન્ધી છે, તે દંડને ભગવાને છોડી દીધો, તેજ પ્રમાણે કાયાનો મોહ છોડીને તે અણગાર (ભગવાને) ગામ કંટક તે ગામ-હાના નીચ લોકોનાં કઠોર વાક્યો નિર્જરાનું કારણ માનીને સમતાથી સહન કર્યો. (૭)

પ૦—કેવી રીતે સહન કર્યો? તે દૃષ્ટાંત વતાવીને કહે છે.

જેમ હાથી સંગ્રામના મોસરે આગલ વધીને શત્રુના લશ્કરને ખેદીને તેની પાર જાય છે, તે પ્રમાણે ભગવાન મહાવીર તે લાહ દેશમાં પરીષહની સેનાને જીતીને તેનાથી પાર હતર્યા, તથા તે લાહ દેશમાં ગામો થોડાં હોવાથી કોઈવાર કોઈ સ્થલે ગામ વસવતે મળતું પણ નહોતું (જંગલમાં પણ પડી રહેતાં.)

હુવસંકમન્તમપહિન્નં, ગામંતિયમિ અપ્પત્તં; । પહિનિવલ્લમિત્તુ લ્હસિંસુ, ણ્યાઓ પરં પલેહીતિ ॥૮॥

हयपुत्रो तरथ दंडेण, अदुवा मुट्टिणा अदु कुंतफलेण; । अदु लेलुणा क्वाल्लेण, हंडा वहवे कंदिंसु ॥१०॥

गोचरी लेवा जतां अथवा मकानमां रईवा जतां भगवान पतिस्स रहितं हत्ता, एट्ठले गाम पासे आवेळु होय, अथवा गाम न आवुं होय, तो एम नहोता करता के; हुं अहीं हमेशां रहीश, अथवा अहीं नहीं रहूं, तथा त्यां अनार्य लोको भगवाननी पासे आवीने प्रथम मारता, अने कहेता के आ गामथी दूर जाओ. (९) तथा कदी गाम बहार रहेता तो त्यां पण अनार्य लोको आ-वीने प्रथम दंड (लाकड़ी) अथवा मुक्कीथी मारता, अथवा भाल्लिनी अण्णिथी माटीना ठेफाथी अथवा घडाना ठीकराथी मारी मारीने अनार्य लोको बीजाने बोलता के आवो आवो ! तमे जुओ तो खारा के ओ कोण छे ? ए प्रमाणे कलकल करता हत्ता. (१०)

मंसानि छिन्नपुत्राणि उट्ठंभिया एगया कायं; । परीसहाइं लुचिंसु, अदुवा पंसुणा उवकारिंसु ॥११॥

उच्चा लइय निहणिसु, अदुवा आसणाउ खलइंसु । वोसट्ठकायपयणाऽसि दुक्खसहे भगवं अपडिन्ने ॥१२॥
कोइ वखत तो भगवान पासे आवीने तेमना शरीरने झाली राखीने तेमांथी मांस कापी काढता, तथा बीजा पण दुःख देनारा परीषहो आपता, अथवा धूल्यी हेरान करता. (११)

वकी कोइ वखत भगवानने उंचे उंचकीने नीचे पटकता हत्ता, अथवा गोदोहिक उत्कुटुक वीरासन विगेरेथी थको मारी पाडी देता, आहुं दुःख थवा छतां पण भगवाने तो क्रायानो मोह मुक्की दीवेलो होवाथी परिषह सहन करवामां लीन हत्ता, अने मुहकेलीथी सहन थाय, तेवा परिषहोना दुःखने सहेता, पण ते दुःखने दूर करवानी अथवा देवा करवानी इच्छा न धराववाथी अपतिज्ञावाळा हत्ता.

દુઃખ સહેનારા ભગવાન કેવી રીતે હતા તે દર્શાવથી વતાવે છે!

સુરો સંગામસીસે વા સંવુડે તરથ સે મહાવીરે । પહિસેવમાળે ફરસાઈ; અંચલે ભગવં રીયિરથા ॥૧૩॥

પર વિહી અણુકંતો, માહળેળ મર્દમયા । બહુસો અપહિન્નેળ, ભગવયા ઇવં રિયંતિ ॥૧૪॥

જેમ સંગ્રામના મોઝરે શૂરવીર પુરુષ યાત્રુના સૈન્યના ખાલા વિગેરેથી ભેદાવા છતાં પણ વચ્ચતર પહેરેહું હોવાથી પાછો ફરતો નથી, તેજ પ્રમાણે ભગવાન મહાવીર પણ તે લાઠ વિગેરે દેશોમાં પરિષહરૂપ યાત્રુઓ પીડા કરવા છતાં પણ કઠોર પરીષહોના દુઃખોને મેરુ માફક નિષ્કંપ વર્તીને ધીરજવડે સંઘત અંગવાલા વર્તીને સહેતા જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગમાં વિચરે છે. (૧૩) આજ પ્રમાણે ગયા હૈશામાં વતાવયા પ્રમાણે હુદ્દિમાન ભગવાન મહાવીર કદાગ્રહ વિના દુઃખો સહેતા વિચર્યા—

નવમા અધ્યયનનો ત્રીજો હૈશો સમાપ્ત થયો.

ચોથો હૈશો કહે છે.

ત્રીજો હૈશો કહીને હવે ચોથો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે કે ત્રીજા હૈશામાં ભગવાને સહેલા હપસર્ગ પરીષહોનું વર્ણન છે, અને આ હૈશામાં પણ રોગ આતંક પીડા આવતાં પણ તેની ચિકિત્સા (ઉપાય) હોઢી દહને મયંકર રોગ હત્પન્ન થયા છતાં પણ વરોવર સહેતા, અને એકાંત તપ ચરણમાં હથમ કરતા, તે વતાવશે. આ સંબંધે આવેલા હૈશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે:—

ओमाययिरियं चाएइ, अपुट्टेवि भगवं रोगेहिं । पुट्टे वा अपुट्टे वा, नो से साइज्जई तेइच्छं ॥१॥
संसोहणं च वमणं च, गायब्भंगणं च सिणाणं च । संवाहणं च न से कप्पे दंतपक्खालुणं च परिंवाए ॥२॥

उपर बतावेला शीतोष्ण दंशमशक आक्रोश ताडना विगेरे परिषहेमां थोडुं दुःख होवाथी सहैवा शक्य होता, पण उणोदरी (ओडुं खावुं) ते शक्य न होतुं, पण भगवान महावीर तो वातादि क्षोभना अभावे रोगमां सपडायार् न होता छतां, पण ओडुं खावाने शक्तिवान थया एटले लोको तो रोगमां सपडाय होय, त्यारे ते रोग दूर करवा ओडुं खाता होता, पण भगवान तो ते रोगना अभावमां पण ममत्व ओडो करवा ओडुं खाता, अथवा खांसी के दम विगेरेना द्रव्य रोगथी पीडाय नहोता, छतां पण भविष्यमां आववाना भावरोगरूप कर्मने दूर करवा माटे उणोदरी तप करता होता.

म०—शुं भगवानने तेवा खांसी दम विगेरेना रोगो यता नहोता ? के भाव रोगो दूर करवाना कारणे उणोदरी तप कर्यो ?
उ०—कहे छे भगवानने खांसी विगेरे रोगो स्वभावार्थीज काया साथे यता होता, अने नचा तो शस्त्रना वा विगेरे लगवाथी यता, ते बतावे छे. ते भगवान महावीर कुरारना करडवाथी अथवा खांसी श्वास विगेरेना रोगोथी पीडाय, छतां पण ते चिकित्सा (रोगना उपाय) ने करता नथी, अर्थात् तेओ रोगनी शांति करवा औषध लेवानी इच्छा करता नहोता. (१)

ते बतावे छे, शरीरनुं बरोबर रीते शोधवुं ते निःसोत्र (निसोतर) सुवर्णमुखी विगेरेथी जुलाब लेता नहोता, तथा मदनफळ (मिठक विगेरेथी उलटी (वमन) करता नहोता, तथा सहस्र पाक तेल विगेरेथी शरीरनुं अभ्यंगन (चोळवुं) करता नहोता. तथा

હૃદયન વિગેરેથી સ્નાન કરતા નહોતા. હાથ પગ વિગેરેનું સંવાધન (દવાવધું) કરાવતા નહોતા. તથા આંહું શરીર અશુચિ (ગંદકી) થી મરેહું છે, એમ જાણીને દાતણ વિગેરેથી દાંત સાફ કરતા નહોતા.

વિરાણ ગામધર્મોહિં, રીયડ માહળે અવહુવાઈ. સિસિરાંમિ ણગયા મગવં, હાયાણ દ્વાઈ આસીય ॥૩॥

આયાવડ ય ગિમહાણં, અચ્છડ ઉવકુહુણ અભિતાવે. અહુ જાવ હરથ લૂહેણં, ઓયણંમંથુકુમ્માસેણં ॥૪॥

વલી પાંચે ઈંદ્રિયોના વિષયોમાં શબ્દ વિગેરેથી મોહ ન પામતાં સંયમ અનુષ્ઠાનમાં તેને દોરે છે, તેથી તેઓ વિરાત છે, તથા માહન (જીવોના રક્ષક) મધુ અવહુ (થોહું) બોલનારા છે, (એક વાર બોલે તેથી અવહુ શબ્દ લીધો છે, વાકી તો અવાદી છે એવું બોલાય)

તથા કોઈ વચ્ચત શિશિર ઋતુ (શીયાળા)માં મગવાન ધર્મ ધ્યાન અથવા શુદ્ધ ધ્યાનમાં સ્થિર રતા. (૩)

વલી (હૃદય) વિષયોને સાતમીના અર્થમાં લેતાં) ગ્રીષ્મ ઋતુમાં મગવાન (જુહા મેદાનમાં) આતાપના લેતા તે વતાવે છે. ઉત્કુ-
હુક આસને મગવાન સૂર્યના તડકા સન્મુખ બેસતા, અને ધર્મના આધારરૂપ દેહને જુલા એવા કોદરા માતર્થી તથા ચોરકૂટ વિગેરેનો સાધવો, તથા અહદ (જે ઉત્તર દિશામાં થાય છે) અથવા વાફેલા વાસી અહદ અથવા સિદ્ધ માસા વિગેરેથી કાયાનો નિભાવ કરતા.

હવે તે કાલ અવાધિ (મુદત)ના વિશેષણવદે વતાવે છે.

एयाणि तिद्विपडिसेवे, अट मासे अ जावयं मगवं; । अपि इरथ इगया भगवं अद्धमासं अहुवा मासंपि ॥५॥

अवि साहिण् दुवे मासे छट्पि मासे अहुवा विहरिस्था; । राओवरायं अपडिन्ते अन्ननिलायमेगया भुंजे ॥६॥

आवा०

॥८४३॥

कदाच कोइने एवी शंका पाय के प्रथम बत्तावेला भात मंथु तथा अहद साथे मेळवी खाता दशे, तेथीं ते दूर करावा कहे छे. के ते त्रणे जो साथे मळे तो साथे लेइ खाता, अने त्रणेमांथी कोइ जुहुं जुहुं मळे तो तेम लेता अथवा एकळं मळे तो तेम लेता अर्थात् त्रणमांथी जे मळे ते लेइ निर्वाह करता.

प्र०—आ केदली सुदत सुधी आम करता, ते कहे छे. (शीयाळा उनाळानी आठ मासनी ऋतुने ऋतुबद्ध काल कहे छे. ते) आठे मास सुधी भगवाने तेवा लुखा भोजनथी निर्वाह कर्यो तथा तेज प्रमाणे पाणी पण अर्धयो मास के एक मास भगवाने तेवुं (साहुं) पीधुं. (५) तथा बे मासथी अधिक अथवा छ मासथी पण वधारे भगवाने पाणी पण पीधा विना रात दिवस निर्वाह करी लीधो, हुं पाणी 'पीधा' तेवी इच्छा (प्रतिज्ञा) पण न करी, तथा कोइवार वासी (खवाय तेवुं) मळ्युं होय तो कोइ वार खाइ पण लेता. (६)

छट्टेण एगया भुंजे अहुवा अहमेण दसमेणं, । दुवाल्समेण एगया भुंजे, पेहमाणे समाहिं अपडिंजे ॥७॥
णच्चा णं से महावीरे नोऽविय पावगं सयमकासी, । अन्ने हिंवाण कारिरथा, कीरंतं पि नाणुजाणिरथा ॥८॥
वळी कोइ वखत छट्टनो तप करी पारणुं करे छे, एटले प्रथमना दिवसे एक वखत खाय. त्यारपछी बे दिवस उपवास करे, अने चोषे दिवते पाहुं एकवार खाय, एटले प्रथमनो एक वचला चार अने चोथा दिवसनो एक टंक मळी छ वखत न खावाथी छट भक्त थाय छे. ए प्रमाणे बे बे टंक एकेक दिवसना वधारातां आठ भक्त त्यागवाथी अटम अने तेवी रीते दक्षम तथा चार भक्त पञ्चख्वाण

કર્તુ. ઇટલે વચમાં પાંચ ઉપવાસ કરે અને પ્રથમનાં દિવસે તથા સાતમા દિવસે એક વાર સ્વાંયઃ આ વધો તપ પોતે શરીરમાં સમાધિ રાસીને કરતા પળ મન મેહું કરતા નહોતા, તથા નિયાળું (પતિજ્ઞા) કરતા નહોતા, (૭) તથા હેય ઉપાદેય વસ્તુ તત્ત્વને મહાવીરે જાણીને તે મહાવીર મશુષ્ઠ કર્મનો પ્રેરણા કરવામાં વીર વનીને પાપ કર્મ પોતે જાતે ન કર્યું, ન વીજા પાસે કરાવ્યું, અને અન્ય પાપ કરનારને પોતે મર્જસ્યા નહોં, (૮)

મામં પવિસે નગરં વા ઘાસમેસે કડં પરહાણ । સુવિસુદ્ધમેસિયા મગર્વં, આયતજોગયાણ સેવિરથા ॥૧॥
અદુ વાયસા દિગિંચ્છતા જે અન્ને રસેસિણો સત્તા । ઘાસેસણાણ ચિંટિતિ, સયયં નિવહ્ણ ય પૈહાણ ॥૧૦॥

મગવાન્ મહાવીર ગામ અથવા નગરમાં પેસીને ગોચરી શોધતા, પણ તે પર માટે વનાવેહું ઇટલે હ્રદમં દોષ રહિત હોય તે લેતા, તથા સુવિશુદ્ધ ઇટલે હ્રદપાદ દોષ રહિત લેતા, આ મમાળે ણ્ણા (ગોચરી) ના દોષ ત્યાગીને મગવાન આયત તે સંયમ અને મન વચન કાયાના યોગ (વ્યાપાર) વાળા વનીને જ્ઞાન ચતુષ્ચવઢે ત્રણે ગુપ્તિ પાલતા આયત યોગવાલો ભાવ (તે આયત યોગતા) છે, તે વઢે શુદ્ધ આહાર લાવી ગોચરી કરતાં પાંચ દોષ થાય, તે ટાલીને ગોચરી કરતા [અહીંયાં પળ ૪૨ દોષ ગોચરી લેતાં અને '૬' ગોચરી કરતાં ૯૫ દોષ ટાલવાનું જાણવું] [૯]

હવે મગવાન જ્યારે ગોચરીઈ નીકળતા. ત્યારે મર્ગમાં ભૂલથી પીઢોયેલા કાગઢા તથા વીજાં રસ [પાણી] ની ઇચ્છાવાલોં કર્પોત કહુતર વિગેરે સત્ત્વો [પ્રાણીઓ] તથા સ્વાવાનું શોધવા માટે જે પ્રાણીઓ રસ્તામાં બેઠેલાં હોય, તેમને જમીન ઉપર વરોવર

જોડને તેમને સ્વાવા પીવામાં અટકણ ન પડે તેવી રીતે હમેશાં પોતે ધીરે ધીરે ગોચરીને માટે ચાલે છે. [૧૦]

અદુવા માહણં ચ સમણં વા ગામ પિણ્ડોલગં ચ અતિહિં વા; । સોવાગમૂસિયારિં વા કુચકુરં વા વિવિદિયં પુરઅં
વિત્તિચ્છેયં વજ્જન્તો તેસિમપ્પત્તિયં પરિહરન્તો; । મંદં પરક્કમે ભગવં અહિંસમાણો ધાસમેસિરથા ॥૧૨॥

અથવા બ્રાહ્મણને લાભ માટે ઉમેલો જાણીને તથા વૌદ્ધ મતના સાધુ આજીવિક [ગોચાલના મતના] સાધુ તથા પરિવ્રાટ તાપસ
અથવા પાર્શ્વનાથના અનુયાયી જૈન સાધુમાંથી કોઈપણ હોય, અથવા ગામના મીઠારીઓ જે હોજરી ભરવા માટે મટકતા હોય, અ-
થવા કોઈ અતિથિ [પરોળા] મુસાફર હોય, તથા ચાંડાલ કે વીલાડી કૂતરં કે કોઈપણ માણી મોઢા આગલ ઉમેલું હોય તો [૧૧]

તેમની દૃષ્ટિને હેઢવા વિના અને મનમાંથી દુઝ્યાન કાઢીને તેમને જરા પણ ત્રાસ આપ્યા વિના ભગવાન મંદ મંદ ચાલે છે,
તથા પર પ્વા કુંથુવા વિગેરે નાના જંતુઓને દુઃખ દીધા વિના પોતે ગોચરીમાં ફરે છે. (૧૨)

અવિ સુદ્ધયં વા સુક્કં વા સીયં પિંડં પુરાણકુન્નમાસં । અદુ બુક્કસં પુલાગં વા લઙ્કે પિંડે અલઙ્કે દ્વિપ્પ ॥૧૩॥
અવિ ક્કાદ્દ સે મહાવીરે આસણરથે અકુક્કપ્પ ક્કાપાં । ઉડ્ડં અહેતિરિયં ચ પેહમાણે સમાહિમપહિન્ને ॥૧૪॥

દર્દી વિગેરેથી મોજન મીંજાવેલું હોય, તેમજ ચાલચળા વિગેરે સૂકું હોય, અથવા ટંડુ હોય અથવા ઘણા દિવસના રાંધેલા
જુના કુલમાષ હોય અથવા બુક્કસ તે જુનું ધાન્ય કે ખાત વિગેરે હોય અથવા જુનો સાથવો ચોરકુટ વિગેરે હોય, અથવા ઘણા
દિવસનું ભરેલું ગોરસ અને ઘડના મંદક (દેવરાં) હોય, તથા જવના નિષ્પાવ વિગેરે પુલાક હોય, પ્ મમાણે ટંડો ઝનો સારો

माघो एसिक अरसिक गमे तेवो पिंड मळे तो पण रागद्वेष छोडीने वापरता द्रविक (संयमवाळा) भगवान विचरे हे. एटले जो पुरी अथवा सारी गोचरी मळी होय तो अहंकारीयता नथी, तथा न मळतां ओछी मळतां खराब मळतां पोते पोतानी के आपत्तार गृहस्थनी निंदा करता नथी, (१३) पण तेवो आहार मळतां खाइने अने न मळतां भूल्या रहीने पण साहं ध्यान महावीर मशु करे छे केवी अवस्थामां रहीने ध्यान करे छे. ते वतावे छे.

उल्लुडुक गोदोहिक वीरासन विगेरे आसन धारीने मुख विगेरेनी चंचळ चेष्टाने छोडीने धर्म ध्यान के शुक्ल ध्यान ध्याये छे. प्र०—त्यां शुं ध्येयने भगवान धारे छे ? ते कहे छे. उंचे, नीचे तथा तीरच्छा लोकमां जे परमाणु तथा जीव विगेरे विद्यमान छे, तेने द्रव्य पर्याय नित्य अनित्य विगेरे रूपणे ध्यावे छे. तथा अंतःकरणनी पवित्र समाधिने देखता प्रतिज्ञा रहित बनीने ध्यान करे छे. (१४)

अकसाई विगयगोही य सहस्त्रवेसु अमुच्छिष्ट झाई । छउमरथोऽवि परक्रममाणो; न पमायं सइंषि कुविरथा ॥१५॥ सयमेव अभिसमागन्म, आयएजोगमायसोहीए । अभिनिवुडे अमाइछे, आवकहं भगवं समियासी ॥१६॥ एस विहि अणुक्कंतो, माहणेण मईमया । बहुसो अपडिन्नेण, भगवया एवं रियंति ॥१७॥ तिवेमि १-४ ब्रह्मचर्यश्रुतरकंधे नवमाध्ययने चतुर्थ उद्देशकः

कषाय रहित (क्रोध विगेरेथो पांपण विगेरे चडाव्या विना) तथा गृह पणुं दूर करीने तथा शब्द विगेरेमां मूच्छीं राख्या

विना ध्यान करे छे, मनने अनुकूलमां राग नथी तेम प्रतिहूलमां द्वेष नथी, तथा ज्ञानआवरण, दर्शनावरण, मोहनीय, अंतराय, ए चार कर्म विद्यमान होवाथी छत्रस्य हता, तो पण तेमणे विविध संयमना अनुष्ठानमां पराक्रम बतावीने कषाय विगेरे प्रमादने एकवार पण न कर्यो, (१५) तथा पोते पोताना आत्माथी तत्त्वने जाणीने संसार स्वभाव जाणनारा भगवान स्वयंबुद्ध बनी तीर्थ प्रवर्तन करवा उद्यम कर्यो, कहूं छे के:—

आदित्यादिर्विबुधविसरः सारमस्यां त्रिलोक्या—मास्कन्दन्तं पदमनुपमं यच्छिवं त्वामुवाच; ॥

तीर्थ नाथो लघुभवमयच्छेदि तूर्णं विधत्स्वे—त्येतद्वाक्य त्वदधिगतये नो किमु स्यान्नियोगः ? ॥१॥

आदित्य विगेरे विबुधोनो समूह (नव लोकांकित देवो) छे, तेमणे तेमने कहूं के हे नाथ ! आ त्रण लोकमां साररूप अनुपम जे शीघ्र भवोना भय छेदनार अने शिवपद आपनार तीर्थ (जैन शासन) छे, तेमने शीघ्र स्थापन करो ! आ प्रमाणे आहुं वाक्य तमारी स्मृति माटे काने न पड्युं होत, तो आ नियोग केवी रीते यात ? तथा तीर्थ प्रवर्तन माटे केवी रीते भगवाने उद्यम कर्यो ते बतावे छे:—

आत्म शुद्धिवदे षटले पोतानां कर्मनो क्षय उपशम तथा क्षय करवावदे सुप्रणिहित मन वचन कायाना योगो जे आयत योग छे, तेमने निर्मल करी तथा विषय कषायो विगेरेने उपशम विगेरेथी दूर करवाथी ठंडी गुण प्राप्त करेला (शांत) भगवान छे, तथा माया रहित तेज प्रमाणे क्रोध मान लोभ रहित बनी जीवतां सुधी पांच समितिषु समित (उपयोग राखी वर्तन करनारा) तथा त्रण गुप्तिथी गुप्त बनीने सखा हता. (१६)

હૃદયો સમાપ્ત કરવા કહે છે. આ પ્રમાણે શાસ્ત્રમાં વતાવેલી વિધિયુ શ્રી વર્દમાનસ્વામી જેઓ ચાર જ્ઞાન યુક્ત છે, તેમણે અનેક પ્રકારે નિયંત્રણ કર્યો વિના આચર્યો, કારણ કે તે પ્રમાણે વીજો મુમુક્ષુ પણ ભગવાનના દાસલાથી મોક્ષ આપનાર માર્ગવહે આત્મહિતને આચરતો વિચરે, આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે. તે હું કહું છું. જે વીર પ્રભુના ચરણની સેવા કરતાં મેં સાંભળ્યું છે. આ પ્રમાણે સૂત્રાનુગમ તથા સૂત્રાલાપક નિષ્પન્ન નિર્લેપ સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્ચુક્તિ સહિત વર્ણવ્યો છે. હવે નયોનું વર્ણન કરે છે. નૈગમ સંગ્રહ વ્યવહાર ક્રુજુસ્ત્ર શબ્દ સમમિસ્ટદ્દ એવંભૂત ઇ પ્રમાણે સામાન્યથી ૭ નય છે. તે સંમતિતર્ક વિગેરેમાં લક્ષણથી અને વિધાનથી વિસ્તારથી કહ્યા છે, માટે અહીંયા તેજ નયોને જ્ઞાન ક્રિયા ઇ વંને નયોમાં સમાવીને સમાસથી કહીયુ છીયુ.

આ આચારાંગ સૂત્રના અધિકારમાં જ્ઞાન ક્રિયા ઇમ બે નયોનો સમાવેશ થાય છે, તેથી તથા તે જ્ઞાન ક્રિયાને આધિન મોક્ષ હોવાથી, અને મોક્ષ માટે શાસ્ત્રની પ્રવૃત્તિ છે, ઇમ જાણવું, અને અહીંઆ જ્ઞાન તથા ક્રિયા પરસ્પર સંબંધ રાણીનેજ વિવક્ષિત કાર્ય સિદ્ધિમાં સમર્થ છે, પણ એકહું જ્ઞાન કે એકલી ક્રિયા સમર્થ નથી, માટે અહીં તે બે જ્ઞાન ક્રિયા નયને સમજાવીયુ છીયુ.

જ્ઞાન નયવાળાનો અભિપ્રાય.

જ્ઞાન પ્રધાન છે, પણ ક્રિયા નહીં, કારણકે સમસ્ત (વધા) હેય પદાર્થને ત્યાગવા, ઉપાદેયને સ્વીકારવા, ઇ પ્રવૃત્તિ જ્ઞાનને આધીન છે. તેજ વતાવે છે, કે સારી રીતે નિશ્ચય કરેલા સમ્પ્ જ્ઞાનથી પ્રવર્તન કરનારો અર્થ ક્રિયાનો અર્થ પોતાનું કાર્ય વગાડતો નથી. કહું છે કે. વિજ્ઞાપ્તિઃ ફલદા ખુંસાં, ન ક્રિયા ફલદા મતા । મિથ્યાજ્ઞાનાત્ પ્રવર્તસ્ય, ફલાસંવાદર્શનાત્ ॥ ૧ ॥

પુરુષોને જે જ્ઞાન છે, તે ફલ દેનારું છે, પણ ક્રિયા ફલદાયી નથી. કારણ કે મિથ્યા જ્ઞાનવાળો ક્રિયા કરતા જાય તો તેનું અયોગ્ય ફલ સાક્ષાત્ દેવાય છે, અને સમ્યક્ પ્રકારે જ્ઞાનથીજ પારં પર્યંચાય છે, તથા વિષય-વ્યવસ્થિતિનું સમાધાન જ્ઞાન પૂર્વક થાય છે, તથા વધા દુઃખોનો નાશ જ્ઞાનથીજ થાય છે, અને જ્ઞાનનુંજ અન્વયવ્યતિરેકપણું છે. પૃથક જ્ઞાન હોય તો ફલની સિદ્ધિ અને જ્ઞાન ન હોય તો ફલની અસિદ્ધિ છે; માટે દરેક રીતે જ્ઞાનનું પ્રધાનપણું છે, તે વતાવે છે. જ્ઞાનના અભાવે અનર્થ દૂર કરવા માટે તૈયારી કરે તો પણ કરવા જતાં અજ્ઞાનતાથી પતંગીયા માફક અનર્થમાં સ્ત્રીપત્તાઈ જાય છે, અને જ્ઞાનના સન્નાર્થે વધા અર્થોને અને અનર્થના સંશયોને વિચારીને યથાશક્તિ વિદ્યોને દૂર કરે છે, તેમજ આગમ પણ કહે છે, “પદમં નાણં તઓ દયા” સૂત્ર છે. આ વધું ક્ષાયોપશમિકજ્ઞાન આશ્રયી કહ્યું, અને ક્ષાયિકને આશ્રયી પણ તેજ પ્રધાન છે, કારણ કે નમેલા સુર અસુર દેવતાના મુકુટોના સમુદાયોની વેદિકામાં જેમના ચરણ યુગલની પીઠ છે, તથા ભવ સમુદ્રના તટે પર્શોચ્યા છે.

તથા દીક્ષા લીધી છે, ત્રણ લોકના વંધુ છે, તપ ચારિત્ર સારીરીતે આદરવા છતાં પણ હ્યાં સુધી જીવ અજીવ વિગેરે વધા પ્રદાર્થોનું પરિચ્છેદ કરનાર ધનવાતિ કર્મ સમૂહ ક્ષય થવારૂપ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી તે ભગવાનને મોક્ષ પ્રાપ્તિ થતી નથી, માટે જ્ઞાનજ શુક્તિષ્ શુક્ત આ લોક પરલોક ફલની રિચ્છિત પ્રાપ્તિ કરનાર સિદ્ધ થાય છે,

ક્રિયા વાદીનો નય (અભિપ્રાય)

ક્રિયાજ આલોક પરલોકનું રિચ્છિત ફલની પ્રાપ્તિનું કારણ છે. કારણ કે તે શુક્તિષ્ શુક્ત છે. જો તેમ ન હોય તો જ્ઞાનવરે દેવતા છતાં પણ અર્થ ક્રિયાના સમર્પન અર્થમાં પ્રમાતા પ્રેક્ષા પૂર્વકારી છતાં પણ જો છોદવા લેવારૂપ પ્રવૃત્તિ ક્રિયા ન કરે તો તેનું

ज्ञान पण निष्फल जाय हे, कारण के ते ज्ञानतुं अर्थपणुं क्रिया साथे हे, कारण के जेनी जे अर्थ पाटे प्रवृत्ति होय, तेनुं तैमां प्रधानपणुं हे, अने ते सिवायतुं अप्रधान (गौण) हे, एं न्याय हे, संविद् वहे विषय व्यवस्थानतुं पण अर्थ क्रियापणाथी अर्थपणुं क्रियातुं प्रधानपणुं बतावे हे, अन्यय व्यतिरेको पण क्रियामांसिद्ध थाय हे, कारण के सम्यक् चिकित्सानी विधि जाणनारो यथार्थ औषधनी मासि करे, तो पण उपयोग क्रिया रहित होय तो ते वैद रोगने दूर करी शकतो नथी. तेज कहुं हे. के—

शास्त्राण्यधीत्यापि भवंति मूर्खाः । यस्तु क्रियावान् पुरुषः स विद्वान् ॥

संचिन्त्यतामौषधमातुरं हि । किं ज्ञानमात्रेण करोत्यङ्गरेगम् ॥१॥

शास्त्रोने भणीने पण केदलार्क क्रिया न करनारा मूर्खा होय हे, पण जे थोडुं भणेलो होय पण क्रिया करनारो होय ते विद्वान् हे. कारण के औषध चिंतवो, पण ते चिंतवेळुं औषध विना क्रिया करे शुं रोगीने निरोगी बनवी शकशे के ? वळी—

क्रियैव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतं; यतः स्त्रीभक्ष्यभोगज्ञो, न ज्ञानात् सुखितो भवेत् ॥ १ ॥

पुरुषोने क्रियाज फलदायी हे. पण ज्ञान फलदायी नथी कारण के स्त्रीस्वाधैना पदार्थ, तथा भोगववानी वस्तुओंनो जाणनार एकला ज्ञानथी सुखीओ थतो नथी ! पण ते क्रियाथी युक्त होय ते माणस पोतानी इच्छा प्रमाणे अर्थ मेळवनारो थाय हे.

जो पूछता हो के केवी रीते ! तो कहुं छुं. के “ निश्चयथी देखेलाभां न उत्पन्न थणुं नथी, ” अने ज्या सकल (वथा) लोकमां प्रत्यक्ष सिद्ध अर्थ होय त्यां बीजुं प्रमाण मागी शकाय नहीं. ! तथा परलोकतुं सुख वांछतां होय, तेमणे पण तप चारित्रनी क्रियाज करवी, जिनेश्वरतुं वचन पण तेज कहे हे.

ત્રેદયકુલગણસંઘે, આયરિયાણં ચ પવણય સુપ્પય । સર્વેસુડિતેણ કથં, તવસંજમમુજ્જમન્તેણ ॥ ૧ ॥

ત્રેલ્ય કુલ ગણ સંઘ આચાર્ય પ્રવચનશ્રુત, એ વધામાં પણ તેણે તપ અને સંયમમાં ઉચ્ચમ કરવાથી કર્યું જાણવું, માટે આ ક્રિયાજ સ્વીકારવી, કારણ કે તીર્થંકર વિગેરે પણ ક્રિયા રહિત જ્ઞાનને પણ અફલ કહું છે વળી કહું છે કે—

સુવહું પિ સુઅમધીતં, કિં કાહિ ચરણ વિપ્પહૂણ (મુક્ક) સ્સ ? અંથસ્સ જહ પલિત્તા, દીવસતસહસસકોહિતિ ॥૧॥

યણા સિદ્ધાંત મળ્યો હોય, પણ જો ચારિત્ર રહિત હોય તો તે શું કરી શકે ? જેમકે ઘરમાં લાલ્લો કરોડો દીવા કર્યાં હોય તો પણ અંધો કેવી રીતે કાર્ય સિદ્ધ કરી શકે ? અર્થાત્ દેવવાની ક્રિયામાં વિફલ હોવાથી તેને દીવા નકામા છે. વળી ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાનથી ક્રિયા પ્રધાન છે, એમ નહિ, પણ ક્ષાયિક જ્ઞાનથી પણ ક્રિયા પ્રધાન છે, જેમકે જીવ અજીવ વિગેરે સંપૂર્ણ વસ્તુ પરિચ્છેદક કેવલજ્ઞાન વિદ્યમાન હોય, પણ જ્યાં સુધી ક્રિયા સમાપ્ત કરનારં અયોગી ગુણસ્થાનનું ‘ધ્યાનરૂપ ક્રિયાપણું’ ન ફરસે, ત્યાં સુધી મધ્યધારણીય કર્મનો ઉચ્છેદ થાય નહીં, અને તેનો ઉચ્છેદ ન થવાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ પણ ન થાય, માટે જ્ઞાન પ્રધાન નથી, પણ ચરણની ક્રિયામાં આલોક અને પરલોકના દૃષ્ટિત ફલની પ્રાપ્તિ છે, માટે તે ક્રિયાજ પ્રધાન ફલને અનુભવે છે.

આ પ્રમાણે જ્ઞાન વિના સમ્યક્ ક્રિયાનો અભાવ છે. અને તે ક્રિયાના અભાવથી અર્થ સિદ્ધિ માટે જ્ઞાનનું વૈફલ્ય છે. આ પ્રમાણે વંતે નયવાલો પોતાના નયની સિદ્ધિ કરી તેથી સામાન્ય બુદ્ધિવાલો શિષ્ય વ્યાકુલ મતિવાલો વનીને ગુરુને પૂછે છે કે આમાં સત્ય તત્ત્વ શું છે ? આચાર્યનો ઉત્તર—હે દેવોને પ્રિય માદ ! અમે તો કહું છેજ ? પણ તું ભૂલી ગયો ! કારણ કે જ્ઞાન તથા ક્રિયાના અભિપ્રાયો વંતને એક વીજાને આધારેજ વધા કર્મ કંદના ઉચ્છેદરૂપ મોક્ષનાં કારણો છે તેનું દૃષ્ટાંત.

આથું નગર જ્યારે વલ્લ્યું, ત્યારે અંદર રહેલા આંધળો પાંગળી બન્ને મંઠી જંવાથી સુરેશ્વથી વહાર નીકળ્યા, તેજ કહ્યું છે. સંજોયસિદ્ધીર્ષે ફલં વદન્તીતિ. કારણ કે એક પૈઠાથી રથ ચાલતો નથી, બન્નેનો સંયોગ થતાં કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. પણ સ્વતંત્ર પટ્ટિતિમાં તો વિવક્ષિત કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી, એ પ્રસિદ્ધ જ છે. વઢી ક્રિયા વિનાનું જ્ઞાન હળાયું છે, આગમમાં પણ સર્વ નયોના ઉપસંહારના દ્વાર વઢે આજ વિષય કહ્યો છે. જેમકે—

સર્વેર્સિંધિ ણયાણં बहुविहवत्तवय णिसामेत्ता । तं सव्वणय विमुद्धं जं चरण गुणट्ठिओ साह ॥ ૧ ॥

વધા નયોનું ઘણા પ્રકારનું વત્તવ્ય સાંખ્યીને વધા નયથી વિશુદ્ધ મંતવ્યને ચરણ ગુણમાં સ્થિત સાધુ હોય તે માને, તેથી આ આચારાંગસૂત્ર જ્ઞાન ક્રિયારૂપ છે, તેને જાણેલા સમ્યગ્ માર્ગવાળા સાધુઓ જેમણે કુશ્રુત નદી કષાય માછલાનાં ફુલથી આફુલ્ક વનેલ તથા પ્રિયનો વિયોગ અપ્રિયનો સંયોગ વિગેરે અનેક દુઃસ્વથી મળેલ મહા આવર્તવાળું મિથ્યાત્વ પવનની પેરણાની ઉપસ્થાપિત થય શોક હાસ્ય રતિ અરતિ વિગેરે તરંગવાળું વિશ્રમ વેલાથી ચિત થયેલું સેકડો વ્યાધિ મગરના સમૂહના રહેવાસવાળું મહા મંખીર થય આપનાર ત્રાસ ઉત્પાદક મહા સંસાર અર્ણવ (સમુદ્ર) ને સાક્ષાત્ દેસેલો છે, તેવા સાધુઓ તે સંસાર સમુદ્રથી પાર જવા ઇચ્છતા હોય તેમને આ આચારાંગ સૂત્રમાં વતાવેલું જ્ઞાન તથા ક્રિયા અવ્યાહત (નિર્વિદ્ર) યાત્રાવાઝ (વહાણ) છે, ઘટકા માટે મુમુક્ષુષ આત્સંતિક, ઇકાંતિક, અનાવાધ, શાશ્વત, અનંત અજરામર, અક્ષય, અવ્યાવાધ તથા સમસ્ત રાગદ્વેષ વિગેરે દ્વંદ્વ રહિત સમ્યગ્ દર્શન, જ્ઞાન, વ્રત, ચરણાક્રિયાકલાપથી શુક્ત પરમાર્થ શ્રેષ્ઠ કાર્ય જે સર્વોત્તમ મોક્ષ સ્થાન છે, તેની ઇચ્છાવાળા વનીને તે આચારાંગ સૂત્રનો આધાર લેવો, તેજ વ્રહ્મચર્ય નામના શ્રુતસ્કંધની નિર્દેશિ ફુલવાળા શ્રી શીલ આચાર્યે “તત્ત્વાદીત્યા” નામની વાહરિ સાધુના

सहायधी आ टीका समाप्त करी है, (श्लोक ग्रंथमान ९७६) है.

द्रासप्तत्यधिकेषु हि शतेषु सप्तसु गतेषु गुप्तानाम् । संवत्सरेषु मासि च भाद्रपदे शुक्लपञ्चम्याम् ॥१॥

७७२ वर्ष शुभ वंशवाळा राजाओना संवत्सरेनां गये थके भाद्रवा महिनानी शुक्ल पंचमीए.

शीलाचार्येण कृता गम्भूतायां स्थितेन टीक्ष्ण । सम्यगुपयुज्य शोध्यं, मात्सर्यविनाकृतैरायैः ॥२॥

शीलाचार्ये गंभूता (गांथु) मां रहीने आ टीका बनावी है, तेने मात्सर्य [अदेरवाइ] कर्या विना उत्तम साधुओए शोधवी.

कृत्वाऽऽचारस्य मया टीकां यत्किमपि संचितं पुण्यम् । तेनाऽनुयाजगदिदं निर्वृतिमनुलं सदाचारम् ॥३॥

अने में आ आचारांगनी टीका बनावीने तेशी जे कंद पुण्य उपार्जन कर्यु होय, तेनाथी आ जगत्ना जीवो अतुल मोक्ष तथा सदाचार प्राप्त करो.

वर्णः पदप्रथ वाक्यं पद्यादि च यन्मया परित्यक्तम् । तच्छोधनीयमत्र च व्यामोहः कस्य नो भवति ? ॥४॥

वर्ण (अक्षर) पद वाक्य पद्य विगेरे जे माराथी पूर्वनी टीका के सूत्रमांथी छुटी गयुं होय; तो ते विद्वाने सुधारी लेवुं. कारण के व्यामोह (भूल) कोनी नथी थती ?

तत्तादित्या जेतुं बीजुं नाम है एवी आ आचारांगसूत्रनी दृति ब्रह्मचर्यश्रुतस्कंधनी है ते समाप्त थइ.

आ प्रमाणे श्रीभद्रबाहुस्वामीए रचेल निर्युक्ति सहित आचारांगसूत्र प्रथम स्कंधनी श्रीवाहरिगणिए करेल सहायधी श्रीशीलांक आचार्य तत्तादित्या एवा बीजा नामवाली रचेली आदिति संपूर्ण थइ.

इति श्रीमद्भद्रबाहुरवामिसंदब्धानिर्युक्तिसंकलिताचाराङ्गप्रथमश्रुतरकनधस्य
 धृतिः श्रीवाहरिगणिविहितसाहाय्यकेन श्रीशीलाङ्गाचार्येण तत्त्वा-
 दित्यापराभिधानेन विहिताऽऽयाता संपूर्तिम् ।

સ્કંધ ૨ જો (અધ્યયન પાંચમું)

જયત્યનાદિપર્યન્તમનેકગુણરત્નમ્મૃત । ન્યત્કૃતાશેષતીર્થેશં તીર્થં તીર્થાધિપૃર્વૈત્તમ્ ॥ ૧ ॥

અનાદિ, અનંત કાલ રહેનારું, અનેક ગુણ રત્નોયી ભરેલું, વધા મતવાળાને સીધે રસ્તે લાવનાર અને તીર્થકરોણ નમસ્કાર કરેલું પૂર્વ તીર્થ (જૈન શાસન) જયવંતુ વર્તે છે,

નમઃ શ્રીવર્દમાનાય, સદાચારવિધાયિને । મળતાશેષગીર્વાણચૂડારત્નાર્ચિતાંદ્રયે ॥ ૨ ॥

સદાચાર વતાવનારા અને નમેલા વધા દેવતાઓના મુહુટના રત્નોયી જેના પગ પૂજીત છે. એવા શ્રીવર્દમાનસ્વામીને નમસ્કાર થાઓ.

આચારમેરોર્ગદિતસ્ય લેશતઃ, । મવચ્ચિમ તચ્છેષિકચૂલિકાગતમ્ ॥

આરિસિતેઽર્થે ગુણવાન કૃતી સદા । જાયેત નિઃશેષમશેષિતક્રિયઃ ॥૩॥

આચારાંગ સ્વરૂપ મેરુપર્વતની ચૂલિકા સમાન આ ચૂલિકામાં જે થોડો વિષય આવેલ છે, તેને થોડામાં કહું છું કારણકે કારણ કે હંમેશા કૃત્ય કરનારો ગુણવાન પુરુષ આરંભેલા ઇચ્છિત અર્થમાં વાકી રહેલી ક્રિયા કરવાથીજ સંપૂર્ણપણા(ની અર્થસિદ્ધિ)ને પામે છે. નવ બ્રહ્મચર્યઅધ્યયનરૂપ આચાર મયમ શ્રુતસ્કંધ કહ્યો, હવે અગ્રશ્રુતસ્કંધ આરંભે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંવંધ છે.

પૂર્વે આચારના પરિમાણને વતાવતાં કહું કે—

નવંબંધેચેરમદ્ઓ અદ્ધારસપયસહસ્તિઓ વેઓ । હવદ ય સપંચચૂલો बहुबहुअयरो पयमेणं ॥ ૧ ॥

નવ બ્રહ્મચર્યવાળો, અદ્ધાર હજાર પદવાળો પંચ ચૂલા સહિત પદોના અગ્રવદે ઘળો. ઘળો આ વેદ (જૈનાગમ)આચારાંગ થાય છે.

તેમાં પ્રથમ સ્કંધમાં નવ બ્રહ્મચર્ય અધ્યયનોને કહ્યાં, અને તેમાં પળ સમસ્ત વિવક્ષિત અર્થ કહ્યો નથી અને કહેલો વિષય પળ સંક્ષેપથી કહ્યો છે, જેથી ન કહેવાયેલા વિષયનો કહેવા માટે તથા સંક્ષેપમા કહેલા વિષયને વિસ્તારથી કહેવા તેના અગ્રભૂત (મુલ્ય) ચાર જુઠાઓ પૂર્વે કહેલા વિષયનો સંગ્રાહિકજ અર્થ વતાવે છે, તેથી તે અર્થવાલો આ વીજો અગ્રશ્રુત સ્કંધ છે. યથી આવા સંબંધે આવેલા આ સ્કંધની ત્વાર્યા કહેવાય છે. નામ સ્થાપના મુગમને છોડી દ્રવ્ય અગ્રના નિષ્કેપા વતાવવા નિર્ચુક્તિકાર કહે છે.

દ્રવ્યો(૧) ગાહણ(૨) આપ્સ(૩) કાલ(૪) કમ(૫) ગણ(૬) સંચણ(૭) ભાવે(૮) ॥

અગં ભાવે હ પહાણ(૧) વહુચ(૨) હવગારઓ(૩) તિવિહં ॥ નિર્ચુક્તિ ગાથા, ॥ ૨૮૫ ॥

દ્રવ્ય અગ્ર વે પ્રકારે છે, આગમ અને નોઆગમ વિગેરે છે. તે સિવાય વ્યતિરિક્તમાં દ્રવ્યાગ્ર સચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર દ્રવ્યના દુષ્ (ક્ષાદ) કુંત [ખાલા] વિગેરેનો જે અગ્રભાગ છે તે લેવો. અવગાહના અગ્ર જે જે દ્રવ્યનો નીચલો ભાગ અવગાહના કરે તે અવગાહના અગ્ર છે. જેમકે મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં મેરુ હોડીને વીજા પર્વતોની હંચાહનો ચોથો ભાગ જમીનમાં દટાયેલો છે અને મેરુ પર્વતનો એકદ જાર જોજન ભાગ દટાયેલો છે.

આદેશ અગ્ર—આદેશ કરાય તે આદેશ છે અને તે વ્યાપારની નિયોજના છે. અહીં અગ્ર શબ્દ પરિમાણ વાચી તેથી જ્યાં પરિમિત પદાર્થોનો આદેશ દેવાય તે આદેશ અગ્ર છે. તે આ પ્રમાણે—ત્રણ પુરુષોવડે જે કૃત્ય કરાય છે અથવા તેમને જમાડે છે.

કાલાગ્ર—અધિકપ્રાસ છે. અથવા અગ્ર શબ્દ પરિમાણવાચક છે, તેમાં અતીતકાલ અનાદિ છે. અનાગત [આવનારો] મવિષ્ય કાલ અનંત છે અથવા સર્વદા—સંપૂર્ણ કાલ છે.

ક્રમાગ્ર—પરિણતીવહે અગ્ર તે ક્રમાગ્ર છે. આ દ્રવ્યાદિ ચાર પ્રકારનું છે, તેમાં દ્રવ્યાગ્ર તે એક અણુથી બે અણુ અને બે અણુથી ત્રણ અણુ વિગેરે છે. દેશગ્રાગ્ર—એક પ્રદેશના અવગાદથી બે પ્રદેશના અવગાદ સુધી, બે પ્રદેશના અવગાદથી ત્રણ પ્રદેશ અવગાદ વિગેરે છે. કાલાગ્ર—એક સમયની સ્થિતિથી બે સમયની સ્થિતિ સુધી, બે સમયની સ્થિતિથી ત્રણ સમયની સ્થિતિ સુધી.

આચાગ્ર—એક ગુણ કાલાગ્રથી બે ગુણ-કાલાગ્ર, બે ગુણ કાલાગ્રથી ત્રણ ગુણ કાલાગ્ર વિગેરે છે.

ગણના અગ્ર—સલ્યા ધર્મ સ્થાન તે, એક સ્થાનથી વીજા દશ સ્થાન સુધી તે દશ ગુણો જેમ એક-દશ-સો-હજાર. સંચય અગ્ર—સંચિત દ્રવ્યના ઉપર જે છે, તે તામ્ર ઉપસ્કર સચિત્તના ઉપર ઝોલ છે.

આચાગ્રના ત્રણ પ્રકાર—૧ પ્રધાન અગ્ર, ૨ પ્રભૂત અગ્ર, ૩ ઉપકાર અગ્ર, તેમાં પ્રધાન અગ્ર સચિત્ત, અચિત્ત, મિશ્ર-એમ ત્રણ પ્રકારે છે. સચિત્ત પળ બે પળવાળાં ચાર પળવાળાં અપદ વિગેરે ત્રણ ભેદ છે, તેમાં દ્વિપદમાં તીર્થંકર, ત્રોપદમાં સિંહ, અપદમાં કલ્પવૃક્ષ છે. અચિત્તમાં વૈદુર્ય વિગેરે, મિશ્રમાં તીર્થંકરજ દાગીનાથીજ અલંકૃત હોય તે, પ્રભૂત અગ્ર તે અપેક્ષા રાત્રનાર છે. જેમકે—

“ જીવા પોગલ સમયા દવ્વ પપ્પસા ય પલ્લવા ચેવ । યોગાડ્ઞાંતાણંતા વિસેસમહિયા દુવે ણંતા ॥ ૧ ॥ ”

૧ જીવ, ૨ પુદ્ગલો, ૩ ત્રણે કાલના સમયો, ૪ દ્રવ્યો, ૫ પ્રદેશો, ૬ પર્યવો. ૧ સ્તોક [યોદા], ૨ અનંત ગુણા, ૩ અનંત ગુણા, ૪ વિશેષઅધિકા બે અનંતા [અનંત અનંત ગુણા:]

આ વ્યામાં એક પહી એક અગ્ર છે, અને પર્યાય અગ્ર તો સૌથી અગ્ર છે, ઉપકાર અગ્ર તો પૂર્વે કહેલા વિસ્તારથી અને ન કહેલા વતાવવાથી ઉપકારમાં વર્તે છે, જેમકે—

દશવૈકાલિક સૂત્રમાં જે વિષય કહેવાનો બાકી રહ્યો હોય તે 'ત્રુડામાં કહેવાય—'एवी' બે 'ત્રુડા' દશવૈકાલિકમાં છે. અથવા ઉપ-
કાર અગ્ર તે આ આચાર શ્રુતસ્કંધની ત્રુડાનો વિષય છે અને તેથી ઉપકાર અગ્રતુંજ અહીં પ્રયોજન છે, અને તે નિર્યુક્તિકાર કહે છે.
ઉચ્ચારેણ 'उ' પગયં આચારસ્તેવ ઉચરિમાઈં 'तु' । स्वरस्स य पत्वयस्स य जह अगाईं तहेयाईं ॥ २૮૬ ॥

આપણે અહીંયા ઉપકાર અગ્રથી અધિકાર [પ્રયોજન] છે. કારણ કે આ ત્રુડાઓ આચારાશ્લેષના ઉપર વર્તે છે, એટલે આચાર-
રાશ્લેષના વિષયનેજ વિશેષ સુલ્લાસાથી કહેવા આ ત્રુડાઓ ગોઠવાયેલી છે, જેમકે દશને અગ્ર[ટોચ]હોય છે, તથા પહાંડને ટોચ (શીલ્પર)હોય
છે અને વાકીના અગ્રના નિષ્કેપાતું વર્ણન તો શિષ્યની માતિ સ્વીલવવા માટે છે તથા તેને લીધે ઉપકાર અગ્ર સુલેખથી સમજી શકાય. કહુંછેકે
ઉચ્ચારિઅસ્સ સરિસં, જં કેળઈ તં પરુવણ વિહિણા । જેણડહિગારો તંમિ 'उ', પરુવિણ હોઈ સુહનેજ્ઞં ॥ ૧ ॥

જે કહેવાનું હોય તેના જેવા પદાર્થો વિધિએ કહેવાથી જેનાવડે અધિકાર છે તેમાં પણ બીજા સરલા પદાર્થો સાંભળવાથી કહે-
વાનો મુલ્ય પદાર્થ પણ સુલેખી ગ્રહણ કરાય છે. તેમાં હમણાં આ કહેવું જોઈએ કે આ ત્રુડાઓ [અગ્રમાગો] કોણે રચી છે? જ્ઞા
માટે? અથવા કયાંથી ઉદ્ધરી તે જ્ઞાનનો સુલ્લાસો કરે છે:—

થેરેહિડ્ડણગહટ્ટા સીસહિં અં હોં 'उ' પાગદત્થં 'च' । આચારાઓ અત્થો આચારંગેસુ પવિમત્તો ॥ ૨૮૭ ॥

શ્રુતજ્ઞાનના પારંગામી દંદ, સુરુષો જે 'चौद' પૂર્વો છે તેમણે આ રચી છે, તથા શિષ્યના ઉપર અનુગ્રહ લાવીને કે 'ए'ઓ સહેલથી સમજે.
તથા અપ્રકટ (ગુહ્ય) અર્થ સુલ્લો પાય માટે આચારાંગ સૂત્રમાંથી આ વધા વિષયોને વિસ્તારથી કહ્યો છે. હવે જે અધ્યયનમાંથી
જે અધિકાર લીધો છે. તે વિભાગ પાઠીને કહે છે,—

વિહાસસ ય પંચમણ અંદુમગસસ વિહયંમિ ઉદેસે । મણિઓ પિંડી સિજા વત્થં પાડાગહી ચેવં ॥ ૨૮૮ ॥

પંચમગસસ ચઢત્થે રિયા વણિજાઈ સમાસેણં । હદુસસ ય પંચમણ માસજાયાં વિયાણાંહિ ॥ ૨૮૯ ॥

બ્રહ્મચર્યતાં નવે અધ્યયનોમાંથી વીજું લોકવિજય અધ્યયન છે. તેના પાંચમાં ઉદેશામાં આ સૂત્ર છે, “ સન્નવામગંધં પરિચાય નિરામગંધો પરિવ્રણ. ” તેમાં આમ શબ્દથી દણવું. દણાવવું, દણતાને અનુમોદવું એ ત્રણ કોટી લીધી છે. ગંધ શબ્દ લેવાથી વીજી ત્રણ લીધી છે. આ છાણ અવિશુદ્ધ કોટી છે તે નીચે પ્રમાણે છે.

દણે દણાવે દણતાને, દણતાને અનુમોદે, રાંધે રંધાવે રાંધતાને અનુમોદે તે છ છે. તથા તે અધ્યયનમાંજ આ સૂત્ર છે.

“ અદિસ્સમાણો કયવિક્કણ્હિ ” આ સૂત્રથી ત્રણ વિશેષિ કોટી લીધી છે. સ્વરીદ કરે, સ્વરીદ કરેરાવે અને સ્વરીદ કરનારને અનુમોદે તે ત્રણ છે, તથા આઠમા વિમોહ (વિમોક્ષ) અધ્યયનના વીજા ઉદેશામાં આ સૂત્ર છે—

ખિવસૂ પરક્કમેજા ચિદ્દેજાવા નિસીણજા વા તુયાદિજા વા સુસાણંસિ વા ” इत्यादि થી લઈને “વહિયા વિહરિજા તં ખિવસુ ગાહાવતી ઉવસંકમિતુ વણ્જા અહમાહસંતો સમણા ! તુભદ્રાણ અસણં વા પાણં વા સ્વાહમં વા સાહમં પાણાઈ મ્યાહં જીવાઈ સત્તાઈ સમારભ્મ સમુદિસસ કીયં પામીચ્ચં” इत्यादि,

આ વર્ધાને આશ્વરીને ૧૧ પિંદેવણાઓ રચી છે, તથા તેજ વીજા અધ્યયનમાં પાંચમા ઉદેશામાં આ સૂત્ર છે, સે વત્થં પહિગહં કંવલં પાયપુહ્ણં ઉગ્ગહં ચ કઢાસણં ” इति, તેમાં વસ્ત્ર કાંવલ પાદપુહ્ણન લેવાથી વસ્ત્ર ઇષણા લીધી. પાત્રાં લેવાથી પાત્રેવણા લીધી છે, અવગ્રહ શબ્દથી અવગ્રહ (ઈદ્ર વિમેરેનો પાંચ પ્રકારનો) છે તે લીધી કટાશ્નન લેવાથી શર્યા લીધી,

તેજ પ્રમાણે પાંચમું અધ્યયન 'આવંતિ' નામનું છે. તેના ચોથા હેશામાં આ સૂત્ર છે, "ગ્રામાણુગામં દૃઢજ્ઞમાણસસ દૂજ્ઞાપં દુષ્પરિકેતં
ઇત્યાદિ" આ સૂત્રથી 'ઇર્વા' સમિતિ સંક્ષેપથી વર્ણવી. તેથી ઇર્વા અધ્યયન રચ્યું છે. તથા હઠા અધ્યયનના પાંચમા હેશામાં આ
સૂત્ર છે, "આ ઇન્સ્વદ વિહયદ કિદદં ધમ્મકામી" આથી ભાષા જાત અધ્યયન રચ્યું છે તેમ તું જાણ. ॥૨૮૯॥

સનિક્કમાણિ સત્તવિ નિજ્જુદાદં મહાપરિજાઓ । સત્થપરિજા ભાવણ નિજ્જુદા હ યુય વિમુત્તિ ॥ ૨૯૦ ॥

આયારપકપ્પો પુણ પચ્ચક્કલાણસસ તદ્ધયવત્થૂઓ । આયારનામધિજ્ઞા વીસદમા પાહુહ્ચહેયા ॥ ૨૯૧ ॥

તથા મહાપરિજ્ઞા નામના સાતમા અધ્યયનમાં સાત હેશા હતા, તેમાંથી એકેક લેવાથી સાત લીધા છે. તથા શસ્ત્ર પરિજ્ઞામાંથી
ભાવના અધિકાર લીધો છે, તથા યુતઅધ્યયનના વીજા ચોથા હેશામાંથી વિમુક્તિ અધ્યયન લીધું છે. ॥૨૯॥

તથા આચાર પ્રકલ્પ તે નિશીધસૂત્ર છે અને તે પ્રત્યાશ્વાન પૂર્વની ત્રીજી વસતુ છે તેમાં ૨૦ મું પાહુહ આચાર નામનું છે
તેમાંથી લીધેલ છે. (આ પાંચમી ચૂદા જુદી પાઠી છે.)

દ્રહ્મચર્યનાં નવ અધ્યયનોથી આચાર અગ્ર (ચૂલિકાઓ) રચેલ છે. ણ્થી નિર્યુહન [રચવા] ના અધિકારથીજ તે શસ્ત્રપરિજ્ઞા
અધ્યયનથીજ તે આચાર અગ્ર (ચૂલા) રચી છે, તે વર્તાવે છે.

અન્વોગાદો હ ય્ઞિઓ સત્થપરિજાય દંઢનિક્કલેવો । સો પુણ વિયજ્ઞમાણો તદ્દા તદ્દા દોદ નાપન્વો ॥ ૨૯૨ ॥

અવ્યક્ત દંઢ નિર્ક્ષેપો હતો તે વતાવ્યો છે, પૃથલે માળીઓને પીધારૂપ જે દંઢ છે, તેનો નિર્ક્ષેપ (પરિત્યાગ) છે, અર્થાત્
સંયમ છે, તે શસ્ત્રપરિજ્ઞા અધ્યયનમાં ગુપ્ત સીતે કલ્પો-હતો, તેથી તે સંયમનેજ જુદા જુદા ભાગ પાઠીને આઠે અધ્યયનમાં અનેક

પ્રકારે વર્ણવ્યો છે, એમ જાણવું.

મ૦—આ સંયમ સંક્ષેપથી કહેલો છે, તે કેવી રીતે વિસ્તારથી કહેવાય છે ? તે કહે છે.

॥૮૬૧॥

एगचिहो पुण सो संजमुत्ति अज्झत्थ वाहिरो य दुहा । मणवयणकाय तिविहो चउव्विहो चाउनामो उ ॥ २९३ ॥
અવિરતિનો ત્યાગરૂપ એક પ્રકારનો સંયમ છે અને તેજ આધ્યાત્મિક [અન્યંતર] અને બાહ્ય એમ બે ભેદ થાય છે, અને મન વચન કાયાના ભેદથી ત્રણ પ્રકારનો છે, તથા ચાર મહાવ્રતના ભેદથી ચાર પ્રકારનો છે,

॥ ૨૯૪ ॥

पंच य महव्वयाइं तु पंचहा राइभोअणे छट्ठा । सीलंगसहस्साणि य आयाससप्पवीभागा ॥ २९४ ॥
પાંચ મહાવ્રતના ભેદથી પાંચ પ્રકારનો અને રાત્રિભોજન વિરમણ મેલવતાં છ પ્રકારે છે, એ પ્રમાણે અનેક પ્રક્રિયાથી ભેદ પાડેલા ૧૮ હજાર શીલાંગના ભેદ સુધી પરિમાણવાળો સંયમ થાય છે.

મ૦—एण आ संयम केवो छे ? उ०—ते मवचनमां पांच महाव्रतना भेद तरीके वर्णवाय छे ते कहे छे.

॥ ૨૯૫ ॥

आइक्खिउं विमइउं विभाउं चैव सुहतरं होइ । एएण कारणेणं महव्वया पच पन्नत्ता ॥ २९५ ॥
પંચ મહાવ્રતરૂપે વ્યવસ્થાપેલો હોય, તો સુલેખી કહેવાય અને શિષ્યને સુલેખીજ સમજાય, એ કારણથીજ પાંચ મહાવ્રતો વ્રતાવે છે, અને એ પાંચ મહાવ્રતો અસ્વલિત (સંપૂર્ણ) હોય તોજ ફલવાળા (સિદ્ધિ આપનાર) થાય છે, તેથી તેની રક્ષામાં યત્ન કરવો, તે કહે છે.

॥ ૨૯૬ ॥

तेरिं च रक्खणट्ठा य भावणा पंच पंच इक्किं । ता सत्थपरिक्खए, एसो अट्ठिमतरो होई ॥ २९६ ॥
તે મહાવ્રતોની દરેકની પાંચ પાંચ શક્તિ સમાન ભાવનાઓ છે, તે વધી આ બીજા અગ્રશ્રુત સ્કંધમાં કહેવાય છે, એથી આ

સૂત્રમ

સત્ત્વપરિજ્ઞા અધ્યયનમાં અર્થતર થાય છે
દ્વે ચૂડાઓનું યથાસ્ત્ર (પોતાનું) પરિમાણ કહે છે.

જાવોભાહપટ્ટિમાઓ પદમા સત્તિકગા વિરૂપચૂડા । માત્રણ વિમુત્તિ આચારપક્ષ્યા તિન્નિ રૂપ પંચ ॥ ૬૧૭ ॥

પિંદૈષ્ણા અધ્યયનથી આરંભીને અવગ્રહ પતિમા અધ્યયન સુધીમાં સાત અધ્યયનોની પહેલી ચૂડા છે, સાત સાતની દ્વૈકેક પૂર્વેક વીજી ચૂડા છે, માવના નામની ત્રીજી છે, અને વિમુક્તિ નામની ચોથી ચુડા છે. આચાર પક્ષ્ય નિરીક્ષીય છે, તે પાંચમી ચુડા છે, તે ચુડાનો નામ વિગેરે નિર્લેષો છ પ્રકારનો છે. નામ સ્થાપના સુગમ છે, દ્રવ્ય ચુડા વ્યતિરિક્તમાં—સચિત્તમાં કુકડાની, અચિત્તમાં મુકુટના ચુડાની મણિ છે. મિશ્રમાં મયૂરની છે, ક્ષેત્ર ચુડામાં લોક નિષ્કુટ રૂપ છે, કાલ ચુડામાં અધિક માસના સ્વભાવવાળી, અને માવ ચુડામાં આજ ચુડા છે. કારણ કે તે ક્ષાયોપશ્ચમિક (શ્રુતજ્ઞાન) માં વર્તે છે. આ સાત અધ્યયન રૂપ છે, તેમાં પ્રથમ અધ્યયન પિંદૈષ્ણા છે, તેના ચાર અનુયોગદ્વાર છે. નામનિષ્પન્ન નિર્લેષામાં પિંદૈષ્ણા અધ્યયન છે, તેના નિર્લેષદ્વારે સર્વે પિંદ નિર્લેષિતિઓ અહીં કહેતી, દ્વે સ્વચાતુર્યમાં અસ્ત્વલિત વિગેરે ગુણ યુક્ત મૂલ્ય ઉચ્ચારવુ જોઈએ, તે કહે છે.

સે મિત્ત્વ વા મિત્ત્વણી વા ગાદાવરકુલં પિંદવાપ્યપટ્ટિયાપ અણુપવિદ્ધે સમાણે સે જં ગુણ જાણિજ્ઞા—અસણં વા પાણં વા સ્વાદમં વા સાદમં વા પાણેદિં વા પણેદિં વા ત્રીણેદિં વા દરિણેદિં વા સંસતં હ્રમિપસતં સીઓદણ વા ઓસિતં રયસા વા પરિયાસિયં વા તદ્વપગારં અસણં વા પાણં વા સ્વાદમં વા સાદમં વા પરહત્યસિ વા પરપાયંસિ વા અપ્રાપ્ત્યં અણેસણિજ્ઞંતિ મત્તમાણે લાભેડવિ સંને નો પરિગાહિજ્ઞા ॥ સે ય આદ્ય પટ્ટિગાદે સિયા સે તં આચાર

પ્રાંતમવક્રમિજ્ઞા પ્રાંતમયક્રમિત્તા અહે આરામંસિ વા અર્પંહે અપ્પણે અપ્પવીણ અપ્પહરિણ અપ્પોસે અપ્પુદ્દપ અપ્પુત્તિગપ્પણગદગમદ્વિયમકદ્દાસંતાણપ્પ વિર્ગિચિય ૨ ઉમ્મીસં વિસોદ્ધિય ૨ તઓ સંજયામેવ ઝું-
જિજ્ઞા વા પીડજ્ઞ વા, નં ચ નો સંચાહજ્ઞા યુત્તપ્પ વા પાપપ્પ વા સે તમાયાય પ્રાંતમવક્રમિજ્ઞા, અહે ક્ષામયંહિલંસિ
વા અદ્ધિરાસિંસિ વા કિદ્ધિરાસિંસિ વા હુસરાસિંસિ વા ગોમયરાસિંસિ વા અક્કયરંસિ વા તદ્ધપ્પગારંસિ યંહિલંસિ
પહિલેહિય પહિલેહિય પમજ્ઞિય પમજ્ઞિય તઓ સંજયામેવ પરિદ્ધિવિજ્ઞા ॥ (સૂ. ૧)

(સે ક્ષબ્દ મગધ દેશમાં પહેલી વિભક્તિના નિર્દેશમાં વપરાય છે. તેથી) જે કોઈ મિશ્રાચી નિર્વાહ કરનાર ભાવમિશ્નુ મૂલક ઉત્ત-
રણ ભારનારો વિવિધ અભિગ્રહ (તપવિશેષ) કરનારો ઉત્તમ સાધુ હોય અથવા સાધ્વી હોય, તે ભાવમિશ્નુ કે સાધ્વી અજ્ઞાતા વેદ-
નીય વિગેરેના કારણોથી આહાર ગ્રહણ કરે છે, તે વ્રતાવે છે.

વેઅણ ૧ વેઆવચ્ચે ૨ રિયદ્દાપ્પ ૩ સંજમદ્દાપ્પ ૪ તદ્ધ પાણવત્તિયાપ્પ ૫ હંદં પુણ ધમ્મવિંતાપ્પ ॥ ૧ ॥ ”

૧ અજ્ઞાતા વેદનિય કર્મદુર કરવા. ૨ વીજા સાધુઓની વેઆવચ્ચ કરવા ૩ ર્યાં સમિતિ પાલવા માટે, ૪ સંયમ પાલવા
માટે ૫ જીવિત ધારણ કરવા ૬ અને ધર્મવિંતવન કરવા માટે આહાર લેવાય છે, ઉપર વ્રતાવેલા કારણોમાંથી કોઈપણ કારણે
આહારનો અર્થ વનીને મુદ્દસ્થના ધરે-જાય, મ. ક્ષામાટે? ઉ. ‘પિઢવાય પહિયાપ્પ’ મીક્ષા (નો લાય તેની પ્રતિજ્ઞા તે) અર્થો
મને મલ્લશે, તેથી ત્યાં પેસીને અન્નન વિગેરે જાળે, કેવી રીતે? તે કહે છે. પ્રાણિ તે ‘ ૨ સજ્ઞા ’ (વાસી પાણીવાળા રાંધેલા અનાજમાં
વેંદ્રિય વિગેરે શીષા જીવ-ઉત્પન્ન થાય છે તે) દેહીને તે જીવો હોય તો ગોચરી ન લેવી, તેજ પ્રમાણે પત્રક (ઉલ્લ આલે છે તે)

જોવી, તથા ઘઉંના દાળા વિગેરે અઢકેલ દોય, દરિન તે દસો જુદહાર વિગેરે અંકુરાવાલું લીટું પ્રાપ્ત દોય, તેની સાથે મિશ્ર થઈ ગયું દોય, તથા કાંચા પાળીથી મોંજાયતું દોય, અથવા સચિત રજથી પરિગુંદિત (સ્વરદ્વાયેલું) મોંજન પ્રાણી સ્વાદિમ કે સ્વાદિમ દોય તે ચારે પ્રકારનો આદાર દેનારના દાયમાં દોય કે મુદસ્યના વાસણમાં દોય, તે સચિત અથવા આધાકર્મ વિગેરે દોષથી અનેપણીય (દોષિત) દોય પૃથું જાળે તો તે ભાવમિશ્ર મળતું દોય, તો પળ ન હે, આ ઉત્સર્ગની વિધિ હે, હવે અપવાદની વિધિ કહે હે, કે દ્રવ્યાદિ પૃથકે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવ વિચારીને જરૂર પડતાં હેવું પડે તો હે પળ સ્વરો તે વતાવે હે, દ્રવ્યથી તે દ્રવ્ય જરૂરનું હો અને વીજે મળતું દુર્લભ દોય, તથા ક્ષેત્રથી તે વધા સાધુને સાધારણ ગોત્રી મળે તેમ ન દોય પૃથકે લોકો દૃષ્ટિ રાગી દોય વિશેષથી અન્યદર્શનીના રાગી દોય ? કાલથી દુકાલ વિગેરે દોય. અને ભાવથી ઝલાન [મંદવાહ] વિગેરે દોય, વિગેરે કારણ તો ગીતાર્થ સાધુ લાભ વિશેષ દોય અને દોષ ઓછો લાગતો દોય તો તે હે.

ઘડી કોઈ વચ્ચે અજાણપણે બીધાત્યાલું અથવા જીવ ઉત્પન્ન થાય (તેવું ચિદકલ વિગેરે) ઉન્નિમશ્ચ મોજન વિગેરે (૧) તો તેની પરવચ્ચની વિધિ કહે હે. “ સે અહ્યં હત્યાદિ ” પૃથકે કોઈચાર ઉપયોગ રાત્રવા છતાં પળ મૂલ્યથી ઓર્ચિતું વિગેરે મોજન લેવાયું દોય તો, તે ‘અનામોગ’ દેનાર, છેનાર પૂરેના મેદથી ચાર પ્રકારનો થાય હે, [જેમકે (૧) સાધુનો ઉપયોગ દોય મુદસ્યનો ન દોય, [૨] મુદસ્યનો ઉપયોગ દોય સાધુનો ન દોય, [૩] વજ્રેનો ઉપયોગ ન દોય, (૪) વજ્રેનો ઉપયોગ દોય.] આવી આદાર અશુદ્ધ આવેલો જણાય તો તે આદાર લઈને પૃથકાંતમાં જાય, પૃથકે ઉપાં મુદસ્ય લોક દેસે નહિ, તેમ આવે પણ નહિ, તે પૃથકાંત સ્થલ અનેક પ્રકારનું દોય હે. તે વતાવે હે.

आराम, उपाश्रय (अथ शब्द लोक आचता न होय तेवो विशिष्ट मदेशना संग्रह माटे छे.) अथवा शून्यपृष्ठ विगेरे स्थळ होय ते स्थळ केवुं होय, ते कहे छे. (अल्पशब्द अभाववाचक छे.) ज्यां इंढा न होय, बीज, हरित, ठार. काजुं पाणी, तथा उत्तिग वासना अग्र भागे पाणीनां बिंदु होय ते, पनक लीलण फूलण होय, वधारे पाणीथी भींजायेली माटी होय, मर्कट ते स्मृक्ष जीव अथवा करोलीयानां जाळां जेमां तेना वच्चां होय छे, ते दरेक जीवथी रहित आराम विगेरे स्थळे जइने पूर्वे लीयेला आहारमां जे जीव मिश्रित होय ते देखीदेखीने अशुद्ध आहारने त्यागवो, अथवा भविष्यमां जीव थाय तेवुं सायवो विगेरे होय तेमां जीवो जोइजोइने तेनुं भोजन दूर करीने खावा जेवुं बाकी शुद्ध राहुं होय ते वरोवर जाणीने पोते रागद्वेष छोडीने खाय अथवा पीए कहुं छे के-

वायालीसेसणसंकडंमि गहणंमि जीव ! ण हु छलिओ । इण्हि जह न छलिज्जसि भुंजंतो रागदोसेहि ॥ १ ॥

वेताळीस दोष गोचरीना छे. तेना संकटमां हे जीव ! तुं पथम दगायो नथी, तेम हवे पण गोचरी करतां रागद्वेष वढे दगावो नही!

रागेण सइंगालं दोसेण सधूमगं वियाणाहि । रागदोसविमुक्को भुंजेज्जा निज्जरापेही ॥ २ ॥

‘रागथी अंगार दोष थाय छे, द्वेषवढे धूम्र दोष लागे छे, माटे रागद्वेषथी रहित वनी सकामनिर्जरानी इच्छा राखी गोचरी करजे! अने जे आहार विगेरे खावामां के पीवामां वधारे होय ते न खवाय, अथवा अशुद्ध पृथक् करवुं अन्नक्य होय तो परठववुं जोइए, तेथी ते भिक्षु तेवा वधेला के अशुद्ध आहारने लेइने एकंतमां जाय, एकंतमां जइने ते आहारने परठवे, हवे ज्यां परठवे, ते वतावे छे (अथनो अर्थ पछी छे, वा नो अर्थ अथवा छे) [क्षामेति] बळेहुं स्थान, [इंढता निमादानी जग्या] अथवा अस्थि अचित्त ठळीयानां दगलामां कीट, (लोढानो काट)ना दगलामां, अथवा तुपना दगलामां सूकां अडायां, के तेवा कोइएण दगलामां

પૂર્વે વતાવેલ ફાશુ જગ્યામાં જઇને ત્યાં વારંવાર આંસે જોઇને રજોહરણ વિગેરેથી પુંજીપુંજીને પરઠવે. પ્રત્યુપેક્ષણ અને પ્રમાર્જનને આશ્રયી ભાંગા થાય છે.—

(૧) અપ્રત્યુપેક્ષિત અપમાર્જિત, (૨) અપ્રત્યુપેક્ષિત પ્રમાર્જિત (૩) પ્રત્યુપેક્ષિત અપમાર્જિત. તેમાં પળ દેશ્યા વિના પ્રમાર્જન કરતો એક સ્થાનથી વીજા સ્થાને જતાં ત્રસ જીવોને વિરાધે છે. અને દેશીને પૂજ્યા વિના આવતા પૃથ્વીકાય વિગેરેને વિરાધે છે, બાકીના ચાર ભાંગા નીચે મુજબ છે.—

(૪) સ્વરાવ રીતે દેશેહું અને પુંજેહું [ખ] સ્વરાવ રીતે દેશેહું વરોચર પુંજેહું (૬) સારી રીતે દેશેહું સ્વરાવ રીતે પુંજેહું (૭) સારી રીતે દેશેહું, સારી રીતે પુંજેહું. તેથી આ સાતમા ભાંગામાં વતાવેલી રીતિણ સ્યંદિલ જોઇને ઉત્તમ સાધુ ઉપયોગ રાશીનેજ શુદ્ધ અશુદ્ધ પુંજના ભાગો પરિકલ્પીને ત્યજે [પરઠવે]

હવે ઔષધિની વિધિ કહે છે.

સે મિઠલૂ વા મિઠલૂળી વા ગાહાવૃઠં જાવ પવિદ્રે સમાળે સે જાઓ પુણ આસહીઓ જાણિજ્ઞા—કસિણાઓ સા-સિયાઓ અવિદલકઢાઓ અતિરિચ્છિલ્લિનાઓ અબુચ્છિણાઓ તરુણિયં વા હિવાદિં અળમિઠકંતમજિયં પેહાણ. અફામુયં અળેસણિજ્ઞંતિ મન્નમાળે લામે સંતે નો પદિગાહિજ્ઞા ॥ સે મિઠલૂ વાં જાવ પવિદ્રે સમાળે સે જાઓ પુણ આસહીઓ જાણિજ્ઞા—અકસિણાઓ અસાસિયાઓ વિદલકઢાઓ તિરિચ્છિલ્લિનાઓ હુચ્છિલ્લિનાઓ તરુણિયં વા હિવાદિં અમિઠકંતં મજિયં પેહાણ. ફામુયં ઇસણિજ્ઞંતિ મન્નમાળે લામે સંતે પદિગાહિજ્ઞા ॥ (મૂં ૨)

તે માંવમિશ્રુ મુદ્દસ્થના ધરમાં ગયેલો હોય, ત્યાં શાલીવીજ વિગેરે ઔષધિ દોય તેને આ પ્રમાણે જાણે કે આ વધી હળાયેલી નથી [સચિત્ત છે] આમાં પણ ચોભંગી છે, તેમાં દ્રવ્યકુલ્તના તે અશ્વસ્ર ઉપહત [શ્વસ્રથી હળાયેલી નથી,] ભાવકુલ્તના તે સચિત્ત છે. તેમાં કુલ્તના આ પદવદે ચાર માંગામાંના પહેલા ત્રણ લેવા, છઠ્ઠા દ્રવ્યથી તથા ભાવથી વહેવે પ્રકારે અચિત્ત થયેલી હોય તે ચોથો માંગો લેવો કલ્પે. વાકીના ત્રણ માંગાવાલી ન કલ્પે.

“સાસિયાઓ” તિ—જીવનું સ્વપણું તે ઉપજવાનું સ્થાન મત્યાશ્રય જેમાં છે, તે સ્વાશ્રય છે. અર્થાત્ અવિનષ્ટયોનિવાલું અનાજ છે, અને આગમમાં પણ કેટલીક ઔષધિ (અનાજ) નો અવિનષ્ટ યોનિકાલ વતાવ્યો છે, તે આ પ્રમાણે—“પૂતેસિણં મંતે ! સાલીણં કે વદ્ધં કાલં જોળી સંચિદ્ધઈ” ? એવા સૂત્ર પાઠો છે, [ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે હે મનવન્ આ કમોદની યોનિ કેટલો કાલ સચિત્ત (ઉપજવા યોગ્ય) છે. વિગેરે [‘અવિદલ કઢાઓ’ તિ—‘જ્યાંમુધી જે ફાડવાં ઉપરથી નીચે મુધી સરવાં ન કર્યા હોય અર્થાત્ દાઢ ન વનાવી હોય. [કઠોલની માંયે દાઢ સર્વત્ર વને છે] ‘અતિરિચ્છિચ્છિનાઓ’ તિ—કંદલી કરેલી ન હોય તે. એ દ્રવ્યથી કુલ્ત (આલી) છે અને ભાવથી સચિત્ત હોય કે ન હોય.

તેજ પ્રમાણે “અવોચ્છિનાઓ” તિ—જીવ રહિત ન થઈ હોય, તે અર્થાત્ ભાવથી કુલ્ત (આલી સચિત્ત) હોય, તથા ‘તરિણિયં વા હિવાદિં’ તિ—અપરિપક્વ મગ વિગેરેની ઝોંગ [ફળી] તેનુંજ વિશેષ કહે છે. ‘અણધિકંત મજ્જિય’ તિ—જીવિતથી અધિકાન્ત ન હોય અર્થાત્ સચિત્ત હોય તથા ‘અમજ્જિય’ અમરિદંત ‘અવિરાધિત’ હોય આ પ્રમાણે આવો આહાર સ્વાવાયોગ્ય હોય, પણ તે અપા-મુક અથવા ‘અનેષણીય પોતે દેસીને સચિત્ત જાણતો હોય તો, મુદ્દસ્થ આપે તો પ્રણ પોતે સચિત્તને મુદ્દહણ કરે નહિ, હવે તેથી ઉલ્લંઘ

सूत्र कहे छे. ते भावभिधुं तेवी औषधिने असंपूर्ण हुकडा थएली अने अचित्त थयेली विनष्ट्योनिवाली दाळ वनावेली कंदली करेली तथा फळी अचित्त थयेली अने भांगेली होय अने ते प्रासुक अने एषणीय (लेवायोग्य) होय अने गृहस्थ आपे तो कारण होय तो साधु तेने ले, लेवायोग्य अने न लेवा योग्यना अधिकारवाळा आहार विशेषतुंज कहे छे:—

से भिक्खू वा० जाव समाणे से जं पुण जाणिज्जा—पिहुयं वा बहुस्यं वा भुंजियं वा मंथुं वा चाउलं वा चाउलपलं वा सहसंभजियं अफासुयं जाव नो पडिगाहिज्जा ॥ से भिक्खू वा० जाव समाणे से जं पुण जाणिज्जा—पिहुयं वा जाव चाउलपलं वा असइं भजियं हुक्खुतो वा तिक्खुतो वा भजियं फासुयं एसणिज्जं जाव पडिगाहिज्जा ॥ [सू० ३]

ते भावभिधु गृहस्थने वेर गयेलो पृथुक शाली तथा वरीने शेकीने थाणी वनावे, तेमां तुय विगेरेनी बहु रज होय, तथा घडं विगेरेने भुंजेला (अथवा शेकेला) होय एटले एक बाजुथी के डेडा नरफथी शेक्या होय, अथवा तल, घडं विगेरे शेक्या होय तथा घडं विगेरे चूर्ण वनावी शेकेल होय अथवा शालीद्रीहीना तांदळा, अथवा तेनीजं कणकी (चाउल पलं) होय आहुं कोइपण जातनुं अनानज विगेरे एकवार थोडुं शेक्युं होय, थोडुं बीजा शस्त्रवडे मरडेळुं कुटेळुं होय पण ते जो अप्रासुक अने अनेषणीय पोते मानतो होय तो तेवुं अब्ब ले नहि एथी विपरीत होय तो ते लेवुं एटले अग्नि विगेरेथी वारंवार शेक्युं होय, अथवा पूरेपूरं कुटेळुं होय, अने अधकासुं विगेरे दोषवाळं नहोय; अने प्रासुक होय तेवी खात्री थाय तो लाभ यतां जरूर होय तो साधु ग्रहण करे.

हवे गृहस्थना घरमां पेसवानी विधि कहेछे.—

से भिक्खू वा भिक्खुणी वा गाहावइकुलं जाव पविसिउकामे नो अन्नउत्थिण वा गारत्थिण वा परिहारिआ

वां अप्रिहारिणं सद्धिं गाहावहकुलं पिंडवायपडियाए पविसिज्ज वां निक्खमिज्ज वां ॥ से भिक्खू वा० वहिया विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खममाणे वां पविसमाणे वा नो अन्नउत्थिण वा गारत्थिणं वा परिहारिओ वा अप्रिहारिण सद्धिं वहिया विचारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खमिज्ज वा पविसिज्ज वां ॥ से भिक्खू वा०

गामाणुगामं दूइज्जमाणे नो अन्नउत्थिण वा जाव गामाणुगामं दूइज्जिज्जा (सू० ४)

ते साधुए गृहस्थना घरमां प्रवेश करवो होय तो आटला माणसो साथे न जहुं, अथवा पूर्वे ते पेढो होय तो, तेनी साथे न नीकळवुं. तेमनां नाम बतावे हे, (१) अन्य तीर्थिक ते लाल कपडां राखनारा वावा विगेरे. गृहस्थो—भीखना पिंड उपर जीवनारा ब्राह्मण विगेरे. तेमनी साथे पेसतां नीचला दोषो थाय हे, जो पाछळ चाले तो तेओनी करेली इयां प्रत्ययनो कर्मबंध लागे—जीव रक्षा न थाय, तथा जैनज्ञासननी निर्दा थाय, तथा तेओनी जातिमां अहंकार थाय के आवा साधुओ पण अमारी पाछळ चाले हे ! ते प्रमाणे कदाच साधु आगळ चाले तो तेओने द्वेष उत्पन्न थाय, अथवा देनार असरल स्वभावी होय तो तेने द्वेष थाय, अने वस्तु वर्धेचीने आपेतो खराब वस्तवमां पुरो आहार न मळतां जीवननिर्वाह न थइ शके, तेन प्रमाणे परिहारण ने परिहार हे, ते परिहार सहित चाले, ते 'परिहारिक' पटले पिंडदोष त्यागवाथी उद्युक्तविहारी (उत्तम) साधु हे, तेवा उत्तम गुणवाळा साधुए पासल्या, अवसन्न कुशील, संसक्त, यथाछंद एवा पांच प्रकारना कुसाधु साथे गोचरी न जहुं, तेमनी साथे जातां अनेषणीय गोचरी आवे, अप्रहण दोष लागे पटले जो पासत्यो 'अनेषणीय' ले, तेहुं साधु पण ले, तो तेनी प्रवृत्तिनी प्रशंसानो दोष लागे, अने जो न ले तो असंखड विगेरे दोषो थाय, तेहुं जाणीने गोचरी लेवा माटे गृहस्थना घरमां तेवा साथे पेसे नही, तेम नीकळे

पण नही, तेवीज रीते तेमनी साथे बीजे पण जवानो निषेध करे छे. एटले साधुने स्थंडिल (विचार) भूमिए जवुं होय, अथवा विहार (भणवा) ना स्थळे जवुं होय, तो अन्य तीर्थि विगेरे साथे दोषोनो संभव होवाथी न जवुं, ते कहे छे स्थंडिल साथे जतां पासुक जल स्वच्छ होय, अस्वच्छ होय. घणुं के थोडुं होय, तो तेनाथी जग्या स्वच्छ करतां उपघातनो संभव थाय, अथवा जोडे भणवा जतां सिद्धांतना आलावा गणतां ते पतित साधुने तेवुं न रुचवाथी विकथा करी विद्व करे, ते भय छे अथवा सेह (नवा शिष्य) आदिने असहिष्णुपणाथी क्लेशनो संभव थाय छे, माटे तेवा साथे साधुए तेवा स्थळमां जवुं-आववुं नहिं, तेज प्रमाणे ते भिक्षुए एक गामथी बीजे गाम जतां के नगरथी बीजे नगर विगेरे स्थळे जतां उपर बतावेल अन्य तीर्थिओ विगेरे साथे दोषोनो संभव होवाथी जवुं नहि-कारण के मातुंस्थंडिल विगेरे रोकवाथी रोग यतां आत्मविराधन थाय, अने मातुंस्थंडिल करवा जतां पासुक, अपासुक ग्रहण विगेरेमां उपघात अने संयमविराधनानो संभव छे, एज प्रमाणे भोजन [गोचरी] करतां पण दोषोनो संभव समजवां, सेहादि विप्रतारण (शिष्यने कुमार्गे दोरववा) विगेरेनो दोष पण थाय. हवे तेमना दाननो निषेध करे छे.

से भिक्खू वा भिक्खूणी वा० जाव पविट्टे समाणे नो अन्नउत्थियस्स वा गारत्थियस्स वा परिहारिओ वा अप-

रिहारियेस्स असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा दिज्जा वा अणुपइज्जा वा ॥ [सू० ५]

ते साधु गृहस्थीना घरमां पेठेल होय, अथवा ते साधु उपाश्रयमां रहेल होय, तो ते साधुए अन्य तीर्थिओ विगेरेने दोषनो संभव होवाथी आहार प्राणी विगेरे पोते आपवुं नहिं, तेम गृहस्थ पासे पोते अपाववुं नहिं, जो आपतां देखे तो लोको एवुं माने के आ साधु आवा अन्यदर्शनीओनी पण दाक्षिण्यतां (जरम) राखनारा छे. वकी तेमने देको आपवाथी असंयममां पवर्तन विगेरेना दोषो थाय छे.

પિંડના અધિકારથીજ ‘અનેષणीય’ દોષ સંબંધી નિષેધ કરવા કહે છે.

સે ભિવલ્લુ વા૦ જાવ સમાળે અસળં વા ૪ અર્સિસપહિયાણ્ ઇયં સાહમ્મિયં સમુહિસ્સ પાળાહં ભૂયાહં જીવાહં સત્તાહં સમારબ્બ સમુહિસ્સ કીયં પામિચ્ચં અચ્છિજ્જં અણિસઠ્ઠં અમિહઠ્ઠં આહરુદ્ધં ચેણ્હ, તં તહપ્પગારં અસળં વા ૪ પુરિસંતરકઠં વા અપુરિસંતરકઠં વા વહિયા નીહઠં વાં અનીહઠં વા અત્તાહિયં વા અણત્તાહિયં વા પરિશુતં વા અપરિશુતં વા આસેવિયં વા અણાસેવિયં વા અપાસુયં જાવ નો પહિગ્ગાહિજ્જા ઇવં વહવે સાહમ્મિયા ઇયં સાહમ્મિર્ણિ વહવે સાહમ્મિર્ણીઓ સમુહિસ્સ ચત્તારિ આલાવગા માણિયવ્વા ॥ (સુ૦ ૬).

તે સાધુ મુહસ્થને વેર ગોચરી ગયેલો દોષ તે નીચે વતાવેલા દોષોવાલું અજ્ઞાન વિગેરે ન લે, ‘અસંપહિયાણ્’ તિ—જેની પાસે સ્વ (દ્રવ્ય) નથી તે અસ્વ (નિર્ગ્રંથ) છે, ઇવા નિર્ગ્રંથને કોઈ મદ્રક મુહસ્થ જોઈને વિચારે કે આ નિર્ગ્રંથ છે, માટે તેને માટે સચિત્ત અત્રાજ વિગેરે આરંભ સમારંભ કરીને વહોરાવીશ, સંરંભ, સમારંભ ને આરંભનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે.

સંકપ્પો સંરંભો પરિયાવકરો ભવે સમારંભો; । આરંભો ઉદ્ધવઓ હુલ્લનયાણં તુ સવ્વેસિ ॥૧॥

સંકલ્પ કરવો તે સંરંભ છે, પરિતાપ કરનારો સમારંભ છે. અને ઉપદ્રવ કરીને કરાય તે વધા શુદ્ધ નયોમાં આરંભ મુલ્ય છે, આ પ્રમાણે સમારંભ વિગેરેને આચરીને આધાર્કર્મ [સાધુ માટે રસોહ] વનાવે, ઇત્યાથી વધી અશુદ્ધ કોટી લીધી તથા ક્રીત—તે મૂલ્ય આપીને લેવું; પામિચ્ચ—તે ઉછીતું લેવું, આહેય—તે વલજવરીથી હીનવી લેવું, અનિસઠ્ઠ—તે તેના વધા માલીકે મલીને ન આપેલું ચોલક વિગેરે છે, અભ્યાહત મુહસ્થ દુરથી લાવી આપેલું, આહું વેચાંતું વિગેરે લાવીને આપે, આ વાવ્યથી વધી વિશુદ્ધકોટી

लीथेली छे, ते आहार चारे प्रकारनो होय, ते आधाकर्म विगेरे दोषथी दोषित होय ते जो गृहस्थ आप्पे, ते बीजाए करेछुं पोते आप्पे, अथवा पोते जाते करीने आप्पे, तथा घरथी नीकलेछुं, अथवा न नीकल्युं होय अथवा ने दाताएज स्वीकार्युं होय, अथवा न स्वीकार्युं होय, अथवा ते दाताए वयुं खायुं होय अथवा न खायुं होय अथवा थोडुं चार्युं होय अथवा न चार्युं होय, आवुं वयुं होय छतां जो ते अप्राप्तुक अनेषणीय पोताने मालूम पडे तो मळतुं होय छतां पण लेवुं नहीं आ पहेला अने छेछा तीर्थकरना साधुओने (अकल्पनीय) छे, पण २२ तीर्थकरोना साधुओने तो जेने उद्देशीने कर्तुं होय तो तेने न कल्पे, बाकी बीजाने कल्पे, आप्पणे घणा साधुओने आश्री उद्देशीने बनावेछुं होय तो ते लेवुं कल्पे नहीं, तेज प्रमाणे साधुओने आश्रयीपण बे सूत्रनी एकल बहुल योजना करवी.

हवे बीजा प्रकारे अविशुद्ध कोटीने आश्रयी कहे छे.

से भिक्खू वा० जाव समणो से जं पुण जाणिज्जा असणं वा ४ वहवे समणा माहणा अतिहि किवणवणीमए पगणिय २ समुहिसस पाणाइं वा ४ समारब्भ जाव नो पडिग्गाहिज्जा ॥ (सू० ७)

ते भावसाधु गृहस्थने बेर गोचरी गयेल होय त्यां एवुं जाणे के आ वयुं भोजन विगेरे घणा श्रमणोने माटे बनावयुं छे, ते श्रमणो निर्ग्रंथ, शाक्य, तापस, गैरिक, आजीविक ए पांच छे, तेमने माटे बनावेल होय, ब्राह्मण माटे अथवा भोजनना समय पहेलां जे मुसइफर आवे ते अतिथि माटे अथवा कृपण (दरिद्री) माटे वणीमक [भाट विगेरे] माटे उद्देशीने बनावेछुं होय, एटले बेजण श्रमण पांच छे ब्राह्मण, एम संख्या गणने सचित्त वस्तुना आरंभवडे अचित्त रसोइ बनावी होय तो ते भोजन संस्कारवाछुं

સ્વાધેહું કે સ્વાધા પછી વચેહું અથવા અપ્રાપ્તક અનેષણીય આધાર્કર્મી મોજન મેલેહું હોય તેપણે જાણીને છે નહીં.
હવે વિશોધિ કોટી આશ્રયી કહે છે.

સે મિત્ત્વ વા મિત્ત્વણી વા૦ જાવ પવિત્રે સમ્રાણે સે જં પુણ જાણિજ્ઞા—અસણં વા ૪ વહેવે સમ્રાણા માહણા-
અતિહિં કિત્ત્વણીમણ સમુદ્ધિસ્સ જાવ વેણ્હ તં તહપ્પગારં અસણં વા ૪ અપુરિસંતરકકં વા. અવહિયાનીહં અણ-
તદ્ધિયં અપરિમુત્તં અણાસેવિય અપ્રાપ્તયં અપેસણિજ્ઞં જાવ નો પહિન્નાહિજ્ઞા અહ પુણ એવં જાણિજ્ઞા પુરિસંતરકકં
વહિયાનીહં અત્તદ્ધિયં પરિમુત્તં આસેવિયં પ્રાપ્તયં એસણિજ્ઞં જાવ પહિન્નાહિજ્ઞા ॥ (મૂ. ૮)

તે સાધુ મોજન વિશે આચા મકારહું જાણે કે—યણા શ્રમણ બ્રાહ્મણ અતિથિ કુપણ વર્ણીમકને માટે ઉદ્દેશીને વચાવેહું છે, અને
કોઈ મુદ્દસ્થ રસોદ તૈયાર થયા પછી આપે છે, તેવું મોજન તેજ પુરુષ ત્યાંજ ઉભો રહીને પોતાના કવજામા રાચેહું, સ્વાધાવિનાહું,
વાપર્યાવિનાહું, અપ્રાપ્તક, અનેષણીય આપતો હોય તો ત્યાં ગયેલા જૈન સાધુએ તેવું જાણ્યા પછી તે ન લેવું, તે “જાવંતિયા મિત્ત્વ”
સૂત્રથી ઉલટું હવે કહે છે, (અથ શબ્દ પૂર્વની અપેક્ષાએ ‘પણ’ ના અર્થમાં છે, પુનઃશબ્દ વિશેષણના અર્થમાં છે,) પણ તે મિત્ત્વ એમ
જાણે કે તે મોજન વીજા માટે કરેહું છે, વહાર આવેહું છે, તેણે પોતાનું કરેહું છે, તેણે સ્વાધું છે, વાપર્યું છે, પ્રાપ્તક છે, એષણીય
છે. આહું જાણીને મેલે તો તે મોજન સાધુએ લેવું, તેનો ભાવાર્થ આ છે, કે અવિશોધિ કોટીવાલું મોજન જેમ તેમ કર્યું હોય તો
તે ન કલ્પે, પણ વિશોધિ કોટીવાલું પુરુષાન્તર કરેહું હોય, અને તેણે પોતાનું કરેહું હોય તો તે સાધુને લેવું કલ્પે છે, વિશોધિ-
કોટીનો અધિકાર કહે છે.

સે મિત્તલુ વા મિત્તલૂળી વા ગાહાવહકુલં પિંડયાપપિડિયાણં પવિસિઝકામે સે જાહં પુણ કુલાહં જાણિજ્ઞા—ઈમેસુ
 સ્વલ્લ કુલેસુ નિદાણં પિંડે દિજ્ઞાઈ અગપિંડે દિજ્ઞાઈ નિયણં માણ દિજ્ઞાઈ નિયણં અવહટ્ઠમાણ દિજ્ઞાઈ. તહપગારાહં
 કુલાહં નિદયાહં નિદમણાહં નો મત્તાણ વા પાણાણ વા પવિસિજ્ઞા વા નિત્તલમિજ્ઞા વા ॥ ઇયં સ્વલ્લ તસસ મિત્તલુસસ
 મિત્તલુળીણ વા સામણિયં જં સન્વદ્દેહિં સમિણ સયા જણ [મુ. ૯]. તિત્તેમિ ॥ પિણ્ઠેપણાઃપ્યયન આઘાંઠેશ્વકઃ ॥ ૧-૧-૧ ॥

તે મિત્તલુક મુહસ્થીનાં ઘરમાં જવાની ઇચ્છાવાળો આવાં કુલો જાળે કે, આ કુલોમાં નિત્ય પિંડ (પોષ) અપાય છે, તથા અગ્ર-
 પિંડ કમોદનો ભાત વિગેરે પ્રથમથી મિત્તલમાટે સ્થાપીને અપાય છે, તે અગ્રપિંડ નિત્ય ભાગ અર્ધપોષ અપાય છે, તથા પોષનો ચોથો
 ભાગ અપાય છે, તેવા નિત્ય દાનયુક્ત કુલ, નિત્ય દાન દેવાથી સ્વપક્ષ તથા પરપક્ષના સાધુઓ જાય છે. તેનો ભાવાર્થ આ છે કે,
 સ્વપક્ષ તે સંયત, પરપક્ષ વાકીના મિત્તલકો તે વધા મિત્તલમાટે જના હોય, અને તે દાનદેનારા એમ સમજે કે ઘણા મિત્તલકોવે આપી
 ણથી ઘણો આરંભ કરી તેઓ છાણ કાયનો આરંભ કરે, અને થોડું રાંધે તો વધાને અંતરાય થાય માટે વધારે રાંધે ણવા સ્થાનમાં
 ઉત્તમ સાધુ ગોચરી માટે કે પાળી માટે ત્યાં ન જાય, હવે વધાનો ઉપસંહાર કરે છે.

પ્રથમથી હેવદસુથી તે મિત્તલને સમગ્ર જે ઉદ્દમ, ઉત્પાદન પ્રહણ ણણા સંયોજના [પ્રમાણથી વધારે] અંગાર ધુમકારણોવડે
 સમજીને સુપરિશુદ્ધ પિંડ સાધુઓ લેવો, તેજ જ્ઞાનાચાર સમગ્રતા દર્શન ચારિત્ર તણ અને વીર્યાચાર સંપન્નતા છે. અથવા આ સૂત્ર-
 વડે સમગ્રતા દેસાડે છે, કે જે સરસ વિરસ વિગેરે આહાર મળે છે, તેનાથી અથવા રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શવડે સાધુ સમિત છે. અર્થાત્
 સમભાવ રાસનાર સંયત છે, અથવા પાંચ સમિતિથી સમિત છે, ધુમ અશુભમાં રાગદોષ રહિત છે, આવાં સાધુ હિત સાધવાથી સહિત

હે, અથવા જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર સહિત હે, આવો સંયમ યુક્ત સાધુ યતના કરે (સંયમ પાલે) આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે કે મેં ભગવાન પાસે સાંપઘ્યું તે તમને કહું, પોતાની મતિકલ્પનાથી કહું નથી. વાકી વધું પૂર્વમાફક જાણવું.

પિંડેષણા અધ્યયનનો પ્રહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

બીજો ઉદ્દેશો.

પહેલો કહીને દેવે બીજો ઉદ્દેશો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંવંધ છે. કે પ્રથમ ઉદ્દેશામાં પિંડરૂં સ્વરૂપ વતાવ્યું, અને અહીં પણ તે સંવંધી વિશુદ્ધકોટિને આશ્રયી કહે છે.

સે મિકલ્ વા મિકલુળી વા ગાહાવદ્કુલં પિંડવાયપદિયાઈ અણુવિદે સમાણે સે જં પુણ જાણિજ્ઞા-અસર્ણં વા ધ અદ્ધમિપોસદિયસુ વા અદ્ધમાસિયસુ વા માસિયસુ વા દોમાસિયસુ વા તેમાસિયસુ વા ચાઅમ્માસિયસુ વા પચ્ચમા-સિયસુ વા હમ્માસિયસુ વા ઉરુસુ વા ઉવસંધીસુ વા ઉવપરિયદ્દસુ વા વહવે સમણમાદ્ધણઅતિદિકિવળવળીમમે યગાઓ ઉવલાઓ પરિયસિજ્ઞમાણે પેદાઈ દોહિં ઉવલાહિં પરિયસિજ્ઞમાણે પેદાઈ તિહિં ઉવલાહિં પરિયસિજ્ઞમાણે પેદાઈ કુંભીસુહાઓ વા કલ્લોવાદ્ધાઓ વા સનિહિસંનિચયાઓ વા પરિયસિજ્ઞમાણે પેદાઈ તદ્ધપ્પગારં અસર્ણં વા ધ અપુરિસંતરકદં જાવ અણાસેવિયં અપાસુયં જાવ નો પદિગ્ગાદિજ્ઞા ॥ અદ્ધ પુણ એવં જાણિજ્ઞા પુરિસંતરકદં જાવ આસેવિયં પાસુયં પદિગ્ગાદિજ્ઞા ॥ (મૃ ૧૦)

ते भावभिधु आवा प्रकारतुं भोजन विगेरे जाणे के, आठमनो पैपथ उपवास विगेरे ते अष्टमीपैपथ ते जेमां होय ते अष्टमीपैपथ उत्सव छे, तेज प्रमाणे पंदर दिवसे आवनारो ठेठ ऋतुना छेडे आवनारो, विगेरे महिने बे महिने चण महिने चार महिने छ महिने रतुमां रतुसंधिमां अथवा रतु बदलातां कोइपण निमित्तने उद्देशीने यणा श्रमण माहण अतिथि कृपणवनीमगोने एक पिटरक (तपेलामां) थी भात विगेरे “परिणसिज्जमाण” आपेलाने खातां देखीने अथवा बे चण पिटरकथी अपातुं होय विगेरे जाणवुं. आ ‘पिटरक’ ते सांक्रडा मोढानी होय तो कुंभी (चर) छे, अने ‘कलोवाइअ’ पिळी पिटक (देवडो) छे, तेमांथी कोइपणमांथी अपाय, अथवा संनिधि ते गोरस विगेरेनो संचय होय, तेमांथी अपातुं होय, [“तओ एवविहं जावतिं पिंडं समणादीणं परिणसिज्जमाणं पेहाए”] ति आवो पिंड अपातो जाणीने तेज पुरुष साधु विगेरेने उद्देशीने वनवीने आपतो होय तो अपासुक अनेवणीय मानतो, मळतुं होय तो पण ते ले नहि, हवे अमुक विशेषणवाळं लेवा योग्य वतावे छे, एटले ते भिक्षु एवुं जाणे के पुरुषांतर थयुं छे. एटले बीजा गृहस्थने तेनी महेनत बदल अथवा बीजा कारणे मळ्युं होय अने ते पोते तेमांथी पोतानुं थया पळी बदोरावे, तो एवणीय पासुक जाणीने पोते ले.

हवे जे कुलोमां गोचरी माटे जवुं कल्पे तेनो अधिकार कहे छे—

से भिक्खू वा २ जाव समाणे से जाइं पुण कुलइं जाणिजा, तं जहा—उगगकुलाणि वा भोगकुलाणि वा राइ-
नकुलाणि वा खत्तियकुलाणि वा इक्खवागकुलाणि वा हरिवंसकुलाणि वा एसियकुलाणि वा वेसियकुलाणि वा
गंडागकुलाणि वा कोट्ठागकुलाणि वा गामरक्खकुलाणि वा बुक्कासकुलाणि वा अन्नयरेसु वा तहपगारेसु कुलेसु

अदुमुंछिएसु अगर्हिएसु असणं वा ४ फासुय जाव पडिगाहिज्जा ॥ (सु० ११)

ते भिक्षु गोचरी जवा चाहे तो आवां कुळो जाणीने तेमां पवेअ करे, उपकुळ ते आरक्षिक [कोटवालुं काम ते वखते कर-
नारा] भोगकुळ ते राजाने पूजवायोग्य होय, राजन्यकुळ ते राजाना मित्रतरीके हता, क्षत्रियकुळ राष्ट्रकुट विगेरेमां रहेनार, इक्ष्वाक
ते ऋषभदेवना वंशमां जन्मेला, हरिवंश ते नेमिनाथना वंशना, 'एसिअं गोष्ठ वैश्य (वणिज) गंडक ते नापित छे, जे गाममां उद्धो-
षणातुं काम करे छे, कोट्टाग (सुतार) वोक्कशालिय तंतुबाय (कपडां वणनारा) हवे क्यांसुधी कहेसे. ते खुलासो करे छे. के तेवां
कुलोमां गोचरी जवुं के ज्यां जवाथी लोकोमां निंदा न थाय, जुदा जुदा देशना दीक्षा लीयेला विज्योने सहेलथी समजाय तेदला
पाटे तेवा कुळोनां विशेषणो कहे छे, के न निंदवायोग्य कुळमां गोचरी जाय, एदले चामडातुं काम करनार मोची, चामडीया
दासदासी विगेरेना कुळमां गोचरी न जवुं, पुण तेनाथी उलटां सारां धर्मी कुळोमां ज्यां गोचरी निर्दोष पासुक मळे ते ले.

से भिक्खू वा २ जाव समाणे से जं पुण जाणिज्जा-असणं वा ४ समवाएसु वा पिंडनियरेसु वा इंदमहेसु वा
खंदमहेसु वा एवं रहमहेसु वा सुमुंदमहेसु वा भूयमहेसु वा जक्खमहेसु वा नागमहेसु वा धूममहेसु वा चेट्थम-
हेसु वा सक्खमहेसु निरिमहेसु वा दरिमहेसु वा अगडमहेसु वा तलगमहेसु वा दहमहेसु वा नइमहेसु वा सरम-
हेसु वा सागरमहेसु वा आगरमहेसु वा अन्नपरेसु वा तहप्पगारेसु विस्वरुवेसु मद्दामहेसु वट्टमाणेसु वहवे समण-
माहणअतिहिक्किवणणीमिमे एगाओ उक्खाओ परिएसिज्जमाणे पेहाए दोहि जाव संनिहिसिन्निचयाओ वा परिए-
सिज्जमाणे पेहाए तहप्पगारं असणं वा ४ अबुरिसंतरकडं जाव नो पडिगाहिज्जा ॥ अह पुण एवं जाणिज्जा

दिनं जं तेसिं दायवं, अह तत्थ भुंजमाणे पेहाए गाहावइभारियं वा गाहावइभणिणिं वा गाहावइपुत्तं वा भुयं वा सुण्हं वा धाई वा दासं वा दासिं वा कम्मकरं वा कम्मकरिं वा से पुत्तामेव आलोइज्जा—आउसिति वा भणिणित्तिं वा दाहिसि मे इत्तो अन्नयरं भोयण जायं, से सेवं वयंतस्स परो असणं वा ४ आहट्ठ दलइज्जा तहपणारं असणं वा ४ सयं वा पुण जा इज्जा परो वा से दिज्जा फासुयं जाव पडिगाहिज्जा ॥ (सू० १२)

ते भिक्षु आ ममाणे वळी आहार विगेरे ४ प्रकारनो जाणे के आ बीजा पुरुषने अपायो नथी तो अनेवणीय अप्राप्तुक जानीने पोते न ले, ते केवो आहार ते कहे छे.

समवाय (मेळो) शंखच्छेदश्रेणी विगेरेनो पिंड निकर मरेलानी पाळक पिंड अपाय छे. (गुजरातमां श्राद्ध कहेवाय छे) ते तथा इंद्रउत्सव [प्रथम कार्तिकी पूर्णिमाए थतो] स्कंद ते कार्तिकस्वामीनो महोत्सव पूर्व करातो रुद्र (महादेव) विगेरे जाणीता छे. मुकुंद (वळदेव) एटले इन्द्र, स्कंद, रुद्र, मुकुंद, भूत, जक्ष, नाग, स्तुप, चैत्य, वृक्ष, गिरि, दरि, अगड, तलाग, द्रव, नदी, सरोवर, सागर, आगर अथवा तेवा कोइ देव विगेरेने उद्देशीने कोइ महोत्सव करे त्यां जे कोइ श्रमण ब्राह्मण अतिथि कृपण वणीमग विगेरे आवे तेने आपवा माटे भोजन वनावे, तेवुं जो कोइ जैनसाधु जाणे के ते रसोइ वनावनारना कवजामां छे, तो ते अशुद्ध जाणीने न ले, जोके त्यां वधाने दान देनातुं न होय, तो पण त्यां घणा माणसो एकठा थयां होय, तेथी त्यां संखडी (रसोइ-खाना) आगळ आहार लेवा न जहुं, तेज विशेषण सहित कहे छे—

वळी आवो आहार जाणे के जे श्रमण विगेरेने आपवतुं होय तेने अपायुं छे, अने गृहस्थलोकोने त्यां खातां जुए, तो त्यां

जरु होय तो आहार माटे जाय, ते गृहस्थोनां नाम कहे छे, जेमके गृहस्थोनी भार्या विगेरेने पूर्वे खातां जुए, अथवा मालिकने जुए, तो मालिकने उद्देशीने साधु बोले के हे आशुष्यमति ! हे वेन ! मने जे कंड भोजन तैयार होय ते आप, आहुं साधु बोले छते कोइ गृहस्थ भोजन विगेरे लावीने आपे, अने त्यां घणो जनसमूह एकठो यवाथी अथवा तेवां बीजां कारण होय तो साधु पोतानी मेळे याचे, अथवा याच्याविना पण गृहस्थ आपे, अने ते प्रासुक एषणीय अन्न विगेरे जाणे तो साधु ले.

हवे अन्य गामनी चिंता (विचार) ने आश्रयी कहे छे.

से भिक्खू वा २ परं अश्वजोयणमेराए संखडिं नच्चा संखडिपडियाए नो अभिसंधारिज्जा गमणाए ॥ से भिक्खू वा २ पार्हिणं संखडिं नच्चा पडिणं गच्छे अणाढायमाणे, पडिणं संखडिं नच्चा पार्हिणं गच्छे अणाढायमाणे, दाहिणं संखडिं नच्चा उदीणं गच्छे अणाढायमाणे, उदीणं संखडिं नच्चा दाहिणं गच्छे अणाढायमाणे, जत्थेव सा संखडिं सिया, तंजहा—गाभंसि वा नगरंसि वा खेडंसि वा कव्वडंसि वा मडवंसि वा पट्टणंसि वा आगरंसि वा दोणसुहंसि वा नेगमंसि वा आसमंसि वा संनिवेसंसि वा जाव रायहारिणंसि वा संखडिं संखडिपडियाए नो अभिसंधारिज्जा गमणाए, केवली बूया—आयाणमेयं संखडिं संखडिपडियाए अभियारेमाणे आहाकम्मियं वा उद्देसियं वा मीस-जायं वा कीयगडं वा पामिच्चं वा अच्छिज्जं वा अपणिसिद्धं वा अभिहडं वा आहट्टु दिज्जमाणं सुजिज्जा (सू० १३) ते भिक्षु वधारेमां वधारे अर्धं योजनसुधी क्षेत्रमां जमणतुं ज्यां रसोड्डं होय, त्यां जवानो विचार करे नहि, पण पोताना गाममां अनुक्रपे गोचरी जातां तेहुं जमण होय ते जाणीने भुं करतुं ते कहे छे—एदळे पूर्वेदिशामां जमण जाणे, तो तेथी उलटी

પશ્ચિમદિશામાં ગોચરી જાય, અને પશ્ચિમદિશામાં જમણ હોય તો પૂર્વદિશામાં ગોચરી જાય, એમ બીજી પળ દિશામાં જાણવું, એટલે જમણની જગ્યાએ જવાનો અનાદર કરે, જ્યાં જમણ હોય ત્યાં ન જવું, હવે જમણ કયાં કયાં હોય તેં કહે છે, ગામ જ્યાં ઇંદ્રિયોની પુષ્ટિ થાય અથવા જ્યાં કરો લાગુ પડે તે હે, તેજ પ્રમાણે નગર, સ્વેદ-કર્ષદ મહેલ પતન (પાટણ) આકર દ્રોણમુલ્ય નૈગમ આશ્રમ રાજ્યધાની સંનિવેશ [આ વધા શબ્દોનો અર્થ આચારાંગના અગાડના ભાગમાં પા૦ અપાયેલ છે] આવા સ્થાનમાં સંઘડિ (જમણ) જાળીને જવું નહિ, કેવલીપ્રમુ કહે છે કે, તે જમણ કર્મોના ઉપાદાનનું સ્થાન છે, અથવા બીજી પ્રતિપાં આદાનને વદલે આયતન શબ્દ છે. તેનો અર્થ આ છે કે સંઘડિમાં જવું તે દોષોનું સ્થાન છે.

પ૦.—સંઘડીમાં જવું તે દોષોનું આયતન કેવીરીતે છે? તે કહે છે “સંઘડિ સંઘડિ પડિયાણચિ” —જે જે સંઘડિને ઉદેશીને પોતે જાય, તો તે જગ્યાએ આમાંના કોઈપણ દોષ અવશ્યે લાગુ પડે તે વતાવે છે. આધાકર્મ, ઔદેશિક, મિશ્ર, ક્રીત, ઉચ્ચતક, આ-ચ્છેદ્ય, અનિસ્ટ, અભ્યાહત આમાંથી કોઈપણ દોષથી દોષિત પોતે ભોજન વાપરે, કારણ કે જમણનો કરનારો એવુંજ મનમાં ધારે કે, આ આવનારો સાધુ મારા જમણને ઉદેશીને આવ્યો છે, માટે મારે કોઈપણ વહાને એને આપવું એમ વિચારી આધાકર્મ દોષવાલું ભોજન વિગેરે વનાવી આપે, અથવા જે સાધુ લોહીથી થઈને જમણની બુદ્ધિએ ત્યાં જાય, તે મૂઢ વનીને આધાકર્મ વિગેરેનું ભોજન વાપરે. વલી સંઘડિ નિમિત્તે આવેલા સાધુને ઉદેશીને પ્રદશ્ય વસતિ (ઉતરવાનું સ્થાન) આ પ્રમાણે કરે તે કહે છે.

અસંજણ મિત્રલુપડિયાણે સુહિયદુવારિયાઓ મહહિય દુવારિયાઓ કુજ્ઞા, મહહિયદુવારિયાઓ સુહિયદુવારિ-
યાઓ કુજ્ઞા, સમાઓ સિજાઓ વિસમાઓ કુજ્ઞા, વિસમાઓ સિજાઓ સમાઓ કુજ્ઞા, પવાયાઓ સિજાઓ

નિવાયાઓ કુજ્ઞા, નિવાયાઓ સિજ્ઞાઓ પવાયાઓ કુજ્ઞા, અંતો વાં બહિં વાં હવસસયસસ હરિયાણિ હિદિય હિદિય દાહિય દાહિય સંધારગં સંધારિજ્ઞા, એસ વિહુંગયાઓ સિજ્ઞાપ, તંમહા સે સંજાં નિયંટે તંહણગારં પુરેસંઘડિ વા પચ્છાસંઘડિં વા સંઘડિં સંઘડિપહિયાપ નો અમિસંધારિજ્ઞા ગમણાપ, ઇયં રવહુ તસસ મિર્વહુસંસ જાવ સયા

જાપ (સૂં ૧૩) તિર્વેમિ । પિઠ્ઠૈવળાપ્યયને દ્વિતીયઃ ૧-૧-૨

અસંયત તે મુહસ્થ છે, અને તે શ્રાવક અથવા પ્રકૃતિમદ્રક અન્ય દર્શનીય હોય, તે સાંધુઓને આવતા જાણીને નેમને માટે સાંકડા દરવાજા જે ઘરને હોય તે સાંધુનિમિત્તે મોટા કરાવે, અથવા ઘણા મોટા હોય તે જરૂર જેટલા સાંકડા કરાવે, અથવા સરસ્વી જગ્યા હોય તે સ્ત્રીઓને આવવાના મયથી વિષમ કરાવે, અથવા વિષમ હોય તે સાંધુઓના સમાધાન માટે સરસ્વી બનાવે છે, તથા ઘણી હવાવાળી જગ્યાને શીયાળો હોય તો પવન ન આવે તેવી બનાવવા આરંભ કરે. અને ડનાલો હોય અને પવન વિનાની જગ્યા હોય તો હવાવાળી બનાવવા પ્રયત્ન કરે, તથા ઉપાશ્રયના ચોકમાં લીંહું ઘાસ હોય તો છેદી છેદી-ડચેહી ડચેહીને ઉપાશ્રય રહેવાયોગ્ય સંસ્કારવાલો બનાવે, અથવા મુવાની જગ્યા સંસ્તારકને સુધારે. અને તે મનમાંં એવો ઉદ્દેશ રાખે કે સાંધુની કાર્યના સંસ્કારમાંં આપણું કર્તવ્ય છે. માટે આપણે કરવું જોઈએ, કારણ કે તેઓ નિર્ગ્રેય-અર્કિચન છે, વહી મુહસ્થ તેમ ન કરે તો કારણ આવે સાંધુ પોતે (નિર્ઘુણ થઈને) કરીશે. તેટલા માટે અનેક દોષથી દુષ્ટ એવું સંઘડિ (જમણ) જાણીને લગ્ન વિગેરેની પ્રથમ અને મરણ પાછલની પછીની સંઘડીમાંં જમણને ઉદ્દેશીને સાંધુ ન જાય, અથવા આગલ સંઘડિ થવાની છે, માટે પ્રથમ સાંધુ જાય, અથવા મુહસ્થ જગ્યાને સુધારી રાખે, અથવા સંઘડિ પૂરી થઈ, માટે હવે વધેહું મોજન (મિહાન્ન) રવાઈયું એવી બુદ્ધિથી પછીથી સાંધુઓ જાય,

માટે સાથુપ તેવી સંલહિના જમળને હેદ્દીને તેવા સ્થાનમાં વિહાર નકરવો, ઓજ સાથુની સંપૂર્ણ સંયમશુદ્ધિ છે, કે સંલહિમાં સર્વથા જવાનું માંઢીવાલું.

ત્રીજો હેદ્દો.

ત્રીજો હેદ્દો કહીને ત્રીજો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે, ગયા હેદ્દશામાં લતાવું છે કે સંલહિમાં દોષો જાણીને ત્યાં જવાનો નિષેધ કર્યો, હવે ત્રીજે પ્રકારે તેમાં રહેલા દોષોને લતાવે છે.

સે ણગરો અત્રયરં સંલહિં આસિતા પલિતા હહિજ્ઞા વા વમિજ્ઞા વા શુત્તે વા સે નો સમ્મં પરિણમિજ્ઞા અત્ર-યરે વા સે દુક્કલે રોગાયંકે સમુપ્પજિજ્ઞા કેવલી લૂયા આયાણમેયં ॥ (સુ. ૧૪) રહ લલ્લ મિત્તલૂ ગાહાલરૂહિં વા ગાહાલરૂહિં વા પરિવાયણરૂહિં વા પરિવારૂયારૂહિં વા ણગજ્ઞં સરૂધિયં સુંદં પાહં મો લરૂમિત્તસં હુરત્થા વા હવસસયં પહિલેહેમાણો નો લંમિજ્ઞા તમેવ હવસસયં સંમિત્તસીભાવમાવજિજ્ઞા, અત્રમાણે વા સે મત્તે વિપ્પરિયાસિયમૂળરૂહિયવિગ્રહે વા કિલીલે વા તં મિત્તલૂં હવસંકમિત્તુ લૂયા—આહસંતો સમળ ! અરૂ આરામંસિ વા અરૂ હવસસયંસિ વા રાઓ વા વિયાલે વા ગામધમ્મનિયંતિયં કટ્ઠરૂહ રહસિસયં મેહુણધમ્મપરિયારણાણ આહટ્ટામો, તં લેવેગરૂઓ સા-લિજિજ્ઞા—અકરણિજ્ઞં લેયં સંલણ ણ્ણ આયાણા [આયતણાણિ] સંતિ સંવિજ્ઞમાણા પલ્લવાયા મર્વંતિ, તમ્હા સે સંજણ નિયંટે તહણ્ણારં પુરેસંલહિં વા પલ્લસંલહિં વા સંલહિં સંલહિપહિયાણ નો અમિત્તસંધારિજ્ઞા ગમળાણ (સુ. ૧૫)

તે ખિશુ કોઈ રાત્રત એક ચર (એકજો ફરનારો) હોય, અને તે આંગલ-પાહલ સંવહિનું મોજન રાહને તથા શીર્ષક કે દૂધ વિગેરે અતિ લોહ્યપીપણથી રસનો સ્વાદીયો વનીને ઘણું રાયા, તો વિશેષ દાઢા થાય, અથવા વંમન થાય. અથવા અંજીરણથી કોઈ વિગેરે કોઈ રોગ થાય, અથવા તુર્ત જીવ લેનારો આતંક શૂલ વિગેરે રોગ થાય, માટે કેવળી સર્વજ્ઞપ્રમુ કહે છે કે તે સંવહિનું જમણ કર્મોનું ઉપાદાન છે, તે આદાન કેવી રીતે થાય છે, તે વતાવે છે. આ સંવહિના સ્થાનમાં આ અપાયો (પીઢાઓ) થાય છે, અથવા જીમનો સ્વાદ કરી ઇંદ્રિયો ઝનપત થતાં દુર્ગતિ ગમન વિગેરે પરલોકના અપાયો છે, [રવહુ શબ્દ વાત્સ્યની શોમા માટે છે] તે ખિશુ મુહસ્થ અથવા તેના ઘરની સ્ત્રીઓ સાથે અથવા પરિવાજક (વાર્તા) સાથે અથવા વાવીઓ સાથે કોઈ દિવસ એક વાક્ય (એક ચિત્ત થવા) થી પ્રેમી વનીને તેઓની સાથે તે સાધુ લોહ્યપણે કોઈ પળ જાતનું નસો ચઢાવનારં પીણું પળ પીય, અને નસો ચઢતાં રહેવાનું સ્થાન યાત્રે, પળ જો તેવો શીલરક્ષણનો ઉપાશ્રય ન મળે તો તે સંવહિ નજીકનાજ મકાન (ધર્મશાળા વિગેરે) માં મુહસ્થ અથવા વાવી વિગેરે ડ્યાં ઉતર્યા હોય તેમની સાથે ઉતરીને એકમેકપણે વર્તે, ત્યાં નસો ચઢેલો હોવાથી કાંતો મુહસ્થ પોતાને મૂલી જાય અથવા સાધુ પોતાને સાધુપણથી મૂલે, અને તેથી આવું ચિંતવે, કે હું મુહસ્થજ છું ! અથવા (ઇંદ્રિયો પુષ્ટ થયેલ હોવાથી) સ્ત્રીના શરીરમાં મોહિત થયેલો અથવા નપુંસક સાથે કુચાલથી સાધુપણું ગુમાવે, અથવા તેને ઝનપત જોઈ કોઈ રસહતી સ્ત્રી અથવા નપુંસક તેની પાસે આવીને બોલે કે હે આયુષ્મન્ ! હે શ્રમણ ! હું તારીસાથે એકાંતમાં મલવા રહું છું, આરામમાં અથવા ઉપાશ્રયમાં રાત્રે અથવા સંઘ્યાકાલે તે સાધુને ઇન્દ્રિયોથી પરવશ બનેલાને કહે કે તમારે ત્યાં આવવું, અને તમારે અમારી રહ્યાથી વિપરીત ન કરવું, પળ મારી સાથે તમારે હમેશાં અમુક સ્થલમાં આવવું, આ પ્રમાણે પરવશ બનાવીને ગામની સીપમાં અથવા

કોઈ એકાંત સ્થાનમાં જઈને સ્ત્રીસંગ અથવા કુર્ચેલાની વિશ્વસિ કરે, અને દુરાચારથી અટ્ટ થવાં વચત આવે, માટે સંસ્વદિમાં જવું અ-
યોગ્ય છે, એમ માનીને સંસ્વદિ (જમણ) માં જવું નહિ, કારણ કે આ જમણો કર્મોપાદનનાં કારણો છે, તેમાં કર્મ દરેક ક્ષણે એકઠાં
થાય છે, એટલે ત્યાં જવાથી બીજાં પણ અશુભ કર્મવંધનાં કારણો મળી આવે છે, ઉપર વતાવેલા ત્યાં આલોક-સંવંધી રોગના દુરા-
ચારના અપાયો છે. તેમજ પરલોક સંવંધી દુર્ગોતિગમનના મત્તવાયો છે, માટે સંસ્વદીને હેશીને ત્યાં પહેલાં કે પછી સાધુજી જવું નહીં.

સે મિત્રવત્તુ વા ૨ અન્નયરિ સંસ્વદિ સુચા નિસમ્મ સંપહાવહ ઉસ્સુયમૂણ અપાણેણ, ધુવા સંસ્વદી, નો સંચાણ્હત્થ
इयरेयेरिहि कुलेहिं सामुदाणियं एसियं वेसियं पिंडवायं पडिग्गाहिना आहारं आहारित्थ, माहट्ठाणं संफासे, नो
एवं करिज्जा ॥ સે તત્થ કાલેણ અણુપાવેસિત્તા તથિયરેયરેહિં કુલેહિં સામુદાણિયં એસિયં વેસિયં પિંડવાયં પડિગા-
हिन्ना आहारं आहारिज्जा ॥ [મ્ ૧૬]

તે મિત્રુ આગલ-પાછલની કોઈપણ ‘સંસ્વદી’ બીજા પાસે કે જાતે સાંખઝીને નિશ્ચય કરે કે ત્યાં અવરૂએ જમણ છે, તો ત્યાં
હત્સુકપણાથી અવરૂય દોડે કે મને અદ્ભુત મોજન મળશે. તો ત્યાં ગયા પછી જુદા જુદા ઘરોથી સમુદાયની ઇષણિય ગોચરી આ-
ધાકર્મીદિ દોષ રહિત ફક્ત રજોદરણ વિગેરેના વેષથી મળે તે હત્પાદન દોષ રહિત લેવી, તેં તેનાથી વની શકે નહિ, અને કપટ
પણ કરે, મ્—કેવી રીતે ? પોતે ગુરુ પાસેથી ‘પ્રતિજ્ઞા’ કરીને જાય, કે જુદા જુદા ઘેરેથી ગોચરી લઈશ, પણ ઉપર વતાવેલી
રીતે તેમ લેવા શક્તિવાન ન થાય. અને સંસ્વદિમાં જાય. માટે આલોક પરલોકના અપાયોના ધયને જાણીને સંસ્વદિ તરફ ન
જાય. કેવી રીતે કરે. તેં કહે છે. તે મિત્રુ કારણ વિશેષે ત્યાં જાય તો પણ યોગ્ય સમયે જુદા જુદા ઘરોમાં જઈને સામુદાયિક

आहार-पाणी पासुक वेषमाअथी मळे ते भावीपिंड विगेरे दोषथी रहित लइने आहार करे.

से भिक्खू वा २ से जं पुण जाणिज्जा गामं वा जाव रायहाणि वा इमंसि खल्ल गामंसि वा जाव रायहाणिसि वा संखदी सिया तं पि य गामं वा जाव रायहाणि वा संखडि संखडि पडियाए नो अभिसंघारिज्जा गमणाए ॥ केवली बूया आयाणमेयं अइजाज्जमां णं संखडिं अणुपविस्समाणस्स—पाएण वा वाए अकंतपुव्वे भवइ, इत्थेण वा इत्थे संचालियपुव्वे भवेइ, पाएण वा पाए आवाडियपुव्वे भवइ, सीसेण वा सीसे संयट्टियपुव्वे भवइ, काएण वा काए संखोभियपुव्वे भवइ, दंडेण वा अट्ठीण वा सुट्ठीण वा लेळुणा वा कवाल्लेण वा अभिहयपुव्वेण वा भवइ, सीओदएण वा उस्सित्तपुव्वे भवइ, रयसा वा परिघासियपुव्वे भवइ, अणेसणिज्जे वा परिमुत्तपुव्वे भवइ, अनेसिं वा दिज्जमाणे पडिग्गाहियपुव्वे भवइ, तम्हा से संजए नियंठे तहपगारं आइजावमाणं संखडिं संखडिपडियाए नो अभिसंघारिज्जा गमणाए ॥ (मू० १७)

वली ते भिक्षु जो आ प्रमाणे जाणे के गाममां, नगरमां अथवा राजधानीमां कोइपण स्थळे संखडि (जमण) भवानी छे त्यां चरक विगेरे अनेकं भिक्षाचरो, हशे. त्यां जमणनी बुद्धिए साधु विहार न करे. त्यां जवाथी यता दोषोने सूत्रवडे कहे छे, के केवली (सर्वज्ञ) प्रभु तेने कर्म उपादान छे. एज बतावे छे. ते संखडि चरक विगेरेथी व्याप्त हशे. एटले १०० नी रसोइ होय त्यां पांचसो भेगा थरो. त्यां थोडी रसोइने तीथे आवा दोषो थाय छे. धक्काधक्कीमां एकना पग बीजाने लागरो. हाथथी हाथ अथडाशे. पात्रां साथे पात्रां अथडाशे. अथवा माथासाथे माथुं भटकाशे. साधुनी काय साथे चरक विगेरेनी काया अथडाशे. ते वरवते धक्को लागतां

તે વાવો કોપાયમાન થતાં ફગડો કરશે. પછી તે રીસમાં આવીને દંડ (લાઠડી) થી કેરીના મોટલા વિગેરેથી મુકાથી માટીના દેખાથી કપાલ [ઘઘાના ટીકરા] થી સાધુને ઘાયલ કરશે, અથવા ઠંઢા પાળીથી સિંચશે, ધૂલથી કપડાં વગાડશે, આ દોષો તો જાગના સંકોચને લીધે થાય છે, પણ ઓછી રસોઈને લીધે આવા દોષો થાય છે. અશુદ્ધ આહાર સ્વાવાનો વચ્ચત આવશે, કારણ કે થોડું રાંધેલું અને ખિશુ વધારે હોય છે, ત્યારે ઘરધણી એમ સમજે કે મારું નામ સાંખલીને આ લોકો આવ્યા છે, માટે મારે કોઈપણ રીતે પણ તેમને આપવું જોઈએ, એવું વિચારીને સાધુને રાંચીને પણ આપશે, તેથી દોષિત આહાર સ્વાવાનો પ્રસંગ આવે, અથવા કોઈ વચ્ચત દાનદેનારને વીજા વાવા વિગેરેને આપવાની ઇચ્છા હોય અને વચ્ચમાં સાધુ આવીને છે, તેથી ઘરધણીને તથા વાવા વિગેરેને સ્વોદું લાગે, માટે આવા દોષોને જાણીને ઉત્તમ સાધુએ આવી સંસ્કૃતિમાં ઘણા લોકો ભરાયેલા હોય, ત્યાં મોજનની તંગીને લીધે અથવા ધક્કામુક્કીના કારણે સંસ્કૃતિની હુદ્દિએ ત્યાં જવું નહિ, હવે સામાન્યથી પિંડની શંકાને આશ્રયી કહે છે.

સે ખિકલૂ વા ૨ જાવ સમાળે સે જં પુળ જાણિજા અસળં વા ૪ એસણિજે સિયા અળેસણિજે સિયા વિતિગિંહ-

સમાવન્નેળ અપ્પાળેળ અસમાહઢાએ લેસાએ તહ્ણપગારં અસળં વા ૪ લાખે સંતે નો પઢિગાહિજા ॥ (સૂ. ૧૮)

તે ખિશુ મુદ્દસ્યના ઘરમાં ગયેલો એપ્પાળીય આહરને પણ શંકાવાલું જાણે, કે આ હર્રમાદિ દોષોથી હુણ છે. તો સાધુએ તેવી શંકા થયા પછી તેવું લેવું નહિ, કારણકે “જં સંકે તં સમાવજ્જે,” જ્યાં શંકા થાય ત્યાં તે મોજન લેવું નહિ, (આ સૂત્રમાં એપ્પાળીય અથવા અનેવળીય ચાર પ્રકારનો આહાર હોય, પણ પોતાને કેટલાંક કારણોથી માહુમ પડે કે તે હર્રમ દોષ વિગેરેથી યુક્ત છે. આવી જ્યાં પોતાની લેરયા થઈ તો ઉત્તમ સાધુએ તે લેવું નહિ.) હવે ગચ્છમાંથી નીલેકલા સાધુઓને આશ્રયી સૂત્ર કહે છે.

સે ભિક્ષુ૦ ગાદાવરૂહલં પવિસિતકામે સઙ્ગં મંદગમાયાણ ગાદાવરૂહલં પિંદવાપ્રપટિયાણ પવિસિજ્જ વા નિકલ-
મિજ્જ વા ॥ સે ભિક્ષુ વા ૨ વહિયા વિહારભૂમિં વા વિયારભૂમિં વા નિકલમમાણે વા પવિસમાણે વા સઙ્ગં મંદ-
ગમાયાણ વહિયા વિહારભૂમિં વા વિયારભૂમિં વા નિકલમિજ્જ વા પવિસિજ્જ વા ॥ સે ભિક્ષુ વા ૨ ગામાણુગામં
દૂહજ્જમાણે સઙ્ગં મંદગમાયાણ ગામાણુગામં દૂહજ્જિજ્ઞા ॥ (સુ. ૧૨)

તે ભિક્ષુ ગચ્છમાંથી જિનકલ્પી વિગેરે મુનિ નીકલ્યો હોય, તે ગૃહસ્થને ઘેર ગોચરી લેવા જાય, તો પોતાનાં વધાં ધર્મોપકરણ
સાથે લઈને ગૃહસ્થના ઘરમાં પેસે, અથવા નીકલે, તેવા મુનીનાં ઉપકરણ અનેક પ્રકારે છે.

“દુગતીગ ચત્તક પંચગ નવ દસ ઇકારસેવ વારસહ” इत्यादि—તે જિનકલ્પી કે પ્રકારના છે, હાથમાંથી પાળી ટપકે તેવા,
તથા જે લલિયવાલા હોય તેને પાળીનું વિંદુ ટપકે નહિ, તેવા મુનિને શક્તિ અનુસાર વિશેષ અગ્નિગ્રહ હોવાથી ફક્ત વેજ ઉપકરણ
રજોહરણ અને મુલવવત્તિકા છે, અને કોઈને શરીરના રક્ષણ માટે ઇક સૂત્રનું કપડું હોવાથી ત્રણ ઉપકરણ થયા, પણ તેવા સાધુને વધારે
ઠંડીના કારણે હનનું વસ્ત્ર વધારે રાત્રવાથી ચાર ઉપકરણ થયાં, તેથી પળ ઠંડી ન સહન થાય તો કે સૂત્રનાં વસ્ત્ર રાત્રવાથી પાંચ થયાં.
પળ લલિયવિનાના જિનકલ્પીને સાત પ્રકારનાં પાત્રાનો નિર્યોગ થવાથી ૧૨ ઉપકરણ થાય છે. “૧ પત્તં ૨ પત્તાવંથો ૩ પાય-
ઢવણં ચ ૪ પાયકેસરિયા ॥ ૫ પહલાહ ૬ રયત્તાણં ૭ ચ ગોચ્છઓ પાયનિજ્જોગો ॥ ૧ ॥”

૧ પાત્ર ૨ પાત્રાનો વંધ ૩ પાત્રસ્થાપન ૪ પાત્ર કેસરિકા (ધુંજળી) ૫ પહલા ૬ રજસ્ત્રાણ ૭ ગોચ્છો. ઉપરનાં પાંચ તેમાં મળતાં
વાર ઉપકરણ વધારેમાં વધારે જિનકલ્પીને હોય, તે ગોચરીમાં જાય, ત્યારે સાથે લેઈ જાય તેમ વીજે સ્થલે પણ જતાં સાથે લેઈ જાય,

તે કહે છે, ઘટલે ગામ વિગેરેની વહાર સ્વાધ્યાય કરવા અથવા સ્થંહીલ જવા જાય તો પળ વધાં ઉપકરણ લેઈ જાય, આ વીજું સૂત્ર છે, તેજ પ્રમાણે વીજે ગામ જાય તો પળ લેઈને જાંય, એ વીજું સૂત્ર છે, હવે ગમનના અભાવનાં નિમિત્ત કહે છે.

સે ખિક્વૃ૦ અહ ણુણ એવં જાણિજ્ઞા—તિવ્વદેસિયં વાસં વાસેમાણં પેહાણ તિવ્વદેસિયં મહિયં સંનિચલમાણં પેહાણ મહવાણ વા રયં સમુદ્ધયં પેહાણ તિરિચ્છસંપાહમા વા તસા પાણા સંથહા સંનિચયમાણા પેહાણ સે એવં નચ્ચા નો સવ્વં મંહગમાયાણ ગાહાવહકુલં પિંડવાયપહિયાણ પર્થિસિજ્ઞ વા નિક્વમિજ્ઞ વા વહિયા વિહારભૂમિં વા વિયારભૂમિં વા નિક્વમિજ્ઞ વા પર્થિસિજ્ઞ વા ગામાણુગામં દુહિજ્ઞિજ્ઞા ॥ (સૂ૦ ૨૦)

તે ખિશુ કદી આહું જાણે કે અહીં લંબાળ ક્ષેત્રમાં જ્ઞાકલ પડે છે, અથવા ધુમસ પડે છે, અથવા વંદોળીયો વાહને ધુલ ઘળી ઉડે છે, અથવા તીરછાં-પતંગીયાં વિગેરે ક્ષીણાં જંતુઓ ઉઢીને શરીર સાથે આપડે છે, તો તે સાધુ પૂર્વે ત્રણ સૂત્રમાં વતાવેલ ઉપધિ લઈને જાય આવે નહિ, તેનો પરમાર્થ આ છે, કે જિનકલ્પીનો આ કલ્પ છે કે જ્યારે વહાર નીકળે ત્યારે પ્રથમ ઉપયોગ દે કે વર્ષાદ જ્ઞાકલ કે ધુમસ વરસે છે કે વરસવાનો છે ? જો પ્રથમ જાણે તો ન નીકળે. કારણ કે તેની શક્તિ એવી છે કે હ્રાસ સુધી પળ ઠહોમાત્રું (જ્ઞાહો પેચાવ) રોકી શકે, અને સ્થવિરકલ્પી પળ ઉપયોગ દે, અને જાણ્યા પછી કારણ હોય તો નીકળે સ્વરો. પળ પોતાની વધો ઉપધિ લેઈને ન નીકળે, પ્રથમ વતાવી ગયા કે અથમ કુલોમાં ગોચરી વિગેરે માટે જતું આવતું નહિ. પણ હવે અર્નિદનીક કુલોમાં પળ દોષોના દેશવાથી ત્યાં જવાનો નિષેધ છે, તે વતાવે છે.

સે ખિક્વૃ વા ૨ સે જાઈ ણુણ કુલાઈં જાણિજ્ઞા તંજહાશ્વત્તિયાણ વારાર્હણ વા કુરાર્હણ વા રાયપેસિયાણ વા રાય-

वंसद्विद्याण वा अंतो वा, वाहिं वा गच्छंत्याण वा संनिविद्याण वा, निमंतेमाणाण वा, अनिमंतेमाणाण वा, असणं

वा ४ लाभे संवे नो पडिगाहिजा (सू० २१) ॥ १-१-३ ॥ पिण्डैषणायां तृतीय उद्देशकः ॥

વા ઇ લાય સત ના પાડગાહજા. (સુ. ૨૧) ॥ ૧૨-૧૨ ॥ નિજ રાજાના હૃદયે નિજ રાજાના કુલો તે ખિલુ પત્રાં કુલો જાણે કે, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, વલ્લભ વિગેરે ક્ષત્રિયોનાં આ છે, અથવા ક્ષત્રિયોથી અન્ય રાજાઓનાં કુલો છે, કુરાજ તે નાનાં રજવાડા (નાના ટાકરડા વિગેરે) ના કુલો છે, રાજના મેળ્ય તે દંડપાશિક [હવાલદાર ફોજદાર] નાં કુલો છે, રાજવંશમાં રહેલા તે રાજાના મામા તથા માણેજો વિગેરેનાં કુલોમાં સંતાપના મયથી પેસવું નહિ, ત્યાં જતાં આવતાં અંદર રહેલા તથા માણસોથી અથવા વહાર રહેલા માણસોથી અથવા જતા આવતા માણસોથી સાહુઓને નુકશાન થાય, માટે કોઈ ગોચરીનું નિમંત્રણ કરે, અથવા મોજન મલકું હોય તોપણ ત્યાં ગોચરી લેવા જવું નહિ.

त्रिजो उद्देशो समाप्तः यथो.

चोथा उद्देशो.

॥ १ ॥
 वा. या. उद्देशः.
 जीजो कहीने चोथो उद्देशो कहे छे, तेनो आ प्रमाणे संबंध छे. गया उद्देशाभां संखड़ी संबंधी विधि कही, अहीं पण तेनी
 बाकीनी विधि कहे छे.
 ॥ २ ॥

विविध कहे छै.
 से भिक्खु वा० जाव समणे से जं पुण जाणेजा मंसाइयं वा मच्छाइयं वा मंससलं वा आहिणं वा पहेणं वा हिंणोलं
 वा समेलं वा हीरमाणं पेहाए अंतरा से मग्गा बहुपाणा बहुवीया बहुहरिया बहुओसा बहुउदया बहुउध्या बहुउ-
 त्तिगणगदगमट्टियमकडासंतयाणा बहवे तत्थ समणमाहणअतिहिक्खिणवणीमग्गा उवागया उवागमिस्संति (उवाग-

ચંછંતિ) તત્થાહના વિત્તી નો પન્નસ્સ નિકલ્લમણપવેસાણ નો પન્નસ્સ વાયણપુચ્છળપરિયદ્દણાણુપ્પેહધમ્માણુઓગર્ચિ-
તાણ, સે. एवं नच्चा तहपगारं पुरेसंखडिं वा पच्छासंखडिं वा संखडिं संखडिपडिआण. નો અભિસંધારિજ્ઞા ગમ-
ણાણ ॥ સે ખિકલુ, વા૦ સે જં પુણ જાણિજ્ઞા મંસાદયં વા. મચ્છાદયં વા જાવ હીરમાણં વા પેહાણ અંતરા. સે
મગ્ગા અપ્પા પાણા જાવ સંતાણગા નો જત્થ વહવે સમણ૦ જાવ હવંગમિસ્સંતિ અપ્પાહના વિત્તી. પન્નસ્સ નિકલ્લ-
મણપવેસાણ; પન્નસ્સ વાયણપુચ્છળપરિયદ્દણાણુપ્પેહધમ્માણુઓગર્ચિતાણ, સેવં નચ્ચા તહપગારં પુરેસંખલિં વા૦ અભિ-
સંરિજ્ઞ ગમણાણ ॥ (સૂ. ૨૨)

તે સાધુ કોઈ ગામ વિગેરેમાં મિશ્ના માટે ગયો હોય, ત્યાં સંલ્લહિ આવા પ્રકારની જાણેતો ત્યાં ગોચરી જાવું નહિ, જેમાં માંસ
વિગેરે પ્રધાન છે. માંસના રૂઆડુઓ માટે મુલ્ય તેજ વસ્તુ હોય, ઇટલે પ્રથમ તેને વધારે રાંધે. અથવા વોર્જી રસોઈ પૂરી થયા પછી
તે તેના રૂઆડુઓ માટે રાંધે, ત્યાં કોઈ સગો વિગેરે તેવું અપ્રદ્ય મોજન વેર લઈ જાય, તેવું દેહીને ત્યાં સાધુ જાય નહિ, તેના દોષો
હવે પછી કહેશે, તેજ પ્રમાણે માછલાંથી વધારે પ્રધાન હોય, તેજ પ્રમાણે માંસલ આશ્રયી પણ જાણવું. જ્યાં સંલ્લહિ માટે માંસ
હેતીને તેને સુકાવે, અથવા સુકવેલું, ઢગલો કરેલું હોય, તેજ પ્રમાણે માછલાસંવંધી પણ જાણવું. અથવા વિવાહ પછી વહુ વેર
આવતાં વરના ઘરે મોજન થાય છે, અથવા વહુને લઈ જતાં સાસરે મોજન થાય છે, હિંગોલ, તે મરેલાનું મોજન છે, અથવા યક્ષની
યાત્રા વિગેરે માટે મોજન છે, ‘સંમેલ’ તે પરિવારના સન્માનનું મોજન, અથવા ગોઠીયાઓનું મોજન, આવું કોઈપણ પ્રકારનું જમણ
જાણીને ત્યાં કોઈ સગાં—વહાલાંથી તે નિમિત્તે કંઈપણ લઈ જવાતું દેહીને ત્યાં મિશ્નામાટે જાવું નહિ, ત્યાં જવાથી થતા દોષોને વતાવે

હે, ત્યાં રસ્તામાં જતાં બહુ પતંગ વિગેરે માળીઓ હોય છે, તથા... વહુ વીજ, વહુ હરિત, વહુ અવધ્યાય ઘર્ણુ પાળી વહુ ઉર્તિગ પત્રક મીંજવેલી માટી કરોળીયાનાં જાળાં હોય છે, તથા ત્યાં જમળ જાળીને ઘળાં શ્રમળ બ્રાહ્મણ અર્તિથિ કુમળ વળીમળ આવ્યા, આવશે અને આવે છે, તે ચરક વિગેરેથી ડ્યાપ્ત હોય છે, તેથી બુદ્ધિમાન સાધુને ત્યાં જવું આવવું કલ્પે નહિ, તેમ ત્યાં જનારને ગીતવા-જોતના સંમવથી મળવું મળાવવું અર્થર્ચિતયન વિગેરે થઈ શકે નહિ, તેથી તે સાધુને આવતાં જતાં ઘળો કાઢ લાગે, તેથી વહુ દોષવાળી સંવદ્ધિમાં ज्यां માંસ વિગેરે મુલ્ય છે, તેવા પ્રથમના જમળમાં કે પાહલના જમળમાં તેને હેદશીને સાધુજી જવું નહિ, હવે અપવાદ માર્ગ કહે છે.

તે ધિશ્ચુ માર્ગમાં વિદાર કરતાં દુર્વલ થાય, મંદવાહમાંથી ઉઠ્યો હોય, તપચરણથી દુર્વલ થયો હોય, અથવા વીજે કંઈ આહાર મળે તેવું સ્થાન ન હોય, અથવા ત્યાંજ દવાની વીજ મળે તેમ હોય, તો તેવા જમળમાં કારણ પ્રસંગે જવું પડે તો જે રસ્તે સ્વસ્થ જીવો ઘાસ વીજ કે વચમાં કાંઈ ન પડયું હોય, તો તે રસ્તે માંસ વિગેરેના દોષો દૂર કરવા સમર્થ હોય તો કારણે જાય, અને પોતાને સ્વપની મધ્ય વસ્તુ લઈ આવે. (જૈનોમાં દશ વિકૃતિ વિગઈ છે. ધી, દૂધ, દહીં, તેલ, ગોલ, કઢાઈ પટલે છકાઈ ધી, કે દૂધ, દહીં, તેલ, ગોલ અને કઢાઈમાં ધી, તેલ પુષ્કળ નાંચીને તલેલ હોય તે કઢાઈ વિગય કહેવાય, આ પદાર્થો જરૂર પડે તો લેવાય છે, પણ માંસ મદિરા માંસળ અને માણી વીગેરેનું મધ પ અમધ્ય છે. કારણકે તેમાં જીવોની ઉત્પત્તિ છે. અને તે સ્વાનારને ઇંદ્રિયો દમન કરવી તથા મુબુદ્ધિ રાસવી દુર્લભ છે, માટે જૈન સાધુ કે શ્રાવકને વર્જવા યોગ્ય છે, માટે વને ત્યાંસુધી તેવા રસ્તે પણ જવાનો નિષેધ છે, વલતે સરાવ વસ્તુની દુર્ગંધી આવે તો પ્રળ બુદ્ધિ અદ્ધ થાય છે.

चालता पिंडना अधिकारमां भिक्षा संबंधि खुलासावार कहे छे,

से भिक्खुवा २ जाव पविसिउक्रामे से जं पुण जाणिज्जा खीरिणियाओ गावीओ खीरिज्जमाणीओ पेहाए असणं वा ४ उवसंखट्टिज्जमाणं पेहाए पुरा अपज्झहिए सेवं नञ्चानो माहावइकुलं पिंडवायपट्टियाए निक्खमिज्ज वा पविसिज्ज वा ॥ से तमादाय पुंगंतमवकमिज्जा अणावायमसंलोए चिट्ठिज्जा, अह पुण एवं जाणिज्जा खीरिणियाओ गावीओ खीरियाओपेहाए असणं वा ४ उवक्खव्हियं पेहाए पुराए ज्झहिए सेवं नञ्चा तओ संजयामेव गाहा० निक्खमिज्ज वा ॥ (सू० २३)

ते भिक्खु गृहस्थना घरमां पेसता आ ममाणे जाणे के अहीं तुर्तनी मसुतिवाली गायो दोहवाय छे, तो त्यां गायो दोहवाती देखीने चारे प्रकारनो आहार ' रंधातो ' जोइने अथवा भात विगेरे रंधेलो तैयार देखीने पण प्रथम बीजाने न आपेलो होय तो पण प्रवर्तमान अधिकरणनी अपेक्षावाळो मकृतिप्रदक विगेरे कोइ गृहस्थ साधुने देखीने अद्धावाळो वनीने धणुं दूध तेमने आधुं, आवी बुद्धिधी वाळ्डाने पीडा करे, दोहवाती गायोने त्रास पमाडे, ते कारणधी साधुने परपीडाना कारणे संयम तथा आत्मानी विराधना धाय, अने अड्या रंधायेळ भात विगेरेने जलदी रंधवा माटे प्रयत्न करे तैथी पण संयम विराधना छे, माटे तेहुं जाणीने साधु गोचरी माटे त्यां न जाय, न नीकळे तेवा स्थळे भुं करहुं ते कहे छे, ते भिक्खु ते गायनु दोहहुं, विगेरे जाणीने एक बाजुए ज्यां गृहस्थ न आवे, न देखे त्यां उभो रहे, त्यां उभा रहेतां आ ममाणे पछी जाणे के ' गायो दोहवाइ गइ छे, तयारपछी गोचरीनी जरूर होय तो शुद्ध आहार लेवा योग्य होय ते लेवा जाय अने नीकळे,

पिंडना अधिकारार्थेन आ कहे छे.

भिकखागा नामेने एवमाहंसु—समाणा वा वसमाणा वा गामाणुगामं इहज्जमाणे खुट्ठाए खुल्ल अयं गामे संनिरह्वा ए नो महालए से हंता भयंतारो वाहिरगाजि गामाणि भिक्खायरियाए वयह. संति तत्थेगइयस्स भिक्खुस्स पुरेसंशुया वा पच्छासंशुया वा परिवसंति, तंजहा—गाहावइ वा गाहावइणीओ वा गाहावइपुत्ता वा गाहावइधुयाओ वा गाहावइसुण्हाओ वा धाइओ वा दांसा वा दासीओ वा कम्मकरा वा कम्मकरीओ वा, तहप्पगाराइं कुलाइं पुरेसंशुयाणि वा पच्छासंशुयाणि वा पुत्तवामेव भिक्खायरियाए अणुपविसिस्सामि, अविय इत्थ लभिसिस्सामि पिंडं वा लोयं वा रवीरं वा दहिं वा नवणीयं वा धयं वा गुल्लं वा तिळं वा महुं वा मज्जं वा मंसं वा सक्कल्लिं वा वा फाणियं वा पूयं वां सिहिरिणं वा, तं पुत्तवामेवं भुत्ता पच्चि पडिग्गहं च संलिद्धिय संमज्जिय तओ पच्छा भिक्खूहिं सद्धिं गाहा० पविसिस्सामि वा निक्खमिस्सामि वा, माइट्ठाणं संफासे. तं नो एवं करिज्जा ॥ से तत्थ भिक्खूहिं सद्धिं कालेण अणुपविसित्ता तत्थियरेयपरेहिं कुलेहिं सामुदाणियं एसियं वेसियं पिंडवायं पडिगाहित्ता आहारं आहारिज्जा, एयं खल्ल तस्स भिक्खुस्स वा भिक्खुणीए वा सामाणियं० (सू० २४) ॥

१-१-४ ॥ पिण्डैवणायां चतुर्थ उद्देशकः ॥

केटलाक साधुओ जे एक स्थले त्रंघावळ क्षीण यवायी एक जग्याए रह्या होय, तथा मासकल्पनो विहारकरनारा कोइ जग्याए मासकल्प रह्या होय ते समये बीजा विहार करनारा परोणा साधु त्यां आवीने उत्तर्या होय, तेमने पूर्वे स्थिर रहेला

અથવા માસકલ્પી ઉતર્પા હાય, તેઓ કહે કે, આ ગામ ક્ષુદ્ધક (નાનું) છે, અથવા ગોચરી આપવામાં તુચ્છ છે, તથા સૂત્રક વિગેરેથી ઘર અટક્યાં છે, માટે ઘણુંજ તુચ્છ છે, તેથી હે પૂજ્ય ! આપ વને ત્યાંસુધી નજીકના ગામમાં ગોચરી માટે જાઓ, તો તે પ્રમાણે કરવું. હવે રહેલા સાધુનો દોષ વતાવે છે,

અથવા ત્યાં રહેનાર સાધુના પૂર્વના સગાં ભગીજા વિગેરે હોય, અથવા પછવાડેના સગાં. સાસરીયાંનાં સગાં વિગેરે હોય, તે વતાવે છે. જેમકે ગૃહસ્થ, તેની સ્ત્રી તેના પુત્રો, દીકરીઓ, દીકરાંની વહુઓ, ધાવમાતા દાસદાસી નોકર. નોકરડી તેવાં સંસારી સંબંધવાળાં પૂર્વનાં કે પછીના સગાં-સંબંધી હોય. તો ત્યાં પૂર્વગોચરી જાડં, તો ત્યાં સારું મોજનચાલિના ચોરવા વિગેરે તથા દૂધ, દહીં, માંસળ, ઘી, ગોલ તેલ મધ, દારુ, માંસ સવજીલી (તલસાંકલી), ગોલનીપેત, પૂઢા, શીશંડ વિગેરે ગોચરીના વચ્ચે પહેલાં લાવીને સ્નાડં, આ સૂત્રમાં મધ્ય અમધ્ય વસ્તુઓનો વિવેક સ્. ૨૨ માં વતાવ્યો છે, તે આધારે અપવાદ સમજવો, અથવા કોઈ સાધુ દુષ્ટ બુદ્ધિથી, રસગૃધીથી પોતાના હિંસક સગાં જે પૂર્વનાં સંબંધી હોય તો ત્યાંથી લાવીને ચારોબાર સ્નાય. (તે માટે આ સૂત્રમાં તેનો નિષેધ કર્યો કે તેણે ત્યાં જવું નહિ,) તેમ અવિવેકથી વસ્તુઓ લાવીને સ્નાય, પીણું પીણું. પછી પાતરાં ત્રણવાર સાફ કરીને પછી ગોચરીના સમયે ઢાઢા (ચાંત) મનવાળો બનીને હું નવા આવેલા પરોણા સાથે ગોચરી જઈ આવીશ, આવું કપટ કોઈ કરે તો, તે સાધુનું રસના લોહપપણાથી સાધુપણું નષ્ટ થાય છે, માટે વિજા સાધુએ તેમ ન કરવું. ત્યારે સાધુએ શું કરવું તે કહે છે. આવેલા પરોણા સાથે ત્યાં રહેલા સાધુએ ગોચરીના વચ્ચે જુદાજુદા કુલોમાંથી થોડી થોડી સામુદાયિક ણ્ણીય (ઉદગમ) દોષ રહિત) તથા વૈષિક તે ફક્ત સાધુના વેષથી મેલવેલ (ધાત્રી પિંડ વિગેરે ઉત્પાદન દોષ રહિત) ગોચરી મેલવીને લેવી આજ

साधुनी संपूर्णता छे, (आ सूत्रमां मांस-मदिरावाळां कुटुंबमांथी कोइए दीक्षा लीथी होय, तो तेवाए सागांने बेर गोचरी जुदा न जवुं, तेज श्रेयस्कर छे, कारणके कुहुदि केवी खराब छे, अने तेनुं जैन धर्ममां केवुं पायश्चित छे ते नीवेवुं वनेछुं दृष्टांत वांचवा जेवुं छे.

(कुमारपाळ राजाए जैनधर्म स्वीकार्यां पहेलां मांसभक्षण करेछुं अने पाछळथी त्याग कथुं दहंतुं, तेने एक समये बेबर खातां मांसनो स्वाद आवयो, तेथी श्रीमान हेमचंद्रआचार्य पासो आवीने पूछयुं, के मने बेबरखावुं कल्पे के नहि? गुरए कहुं के नहि. प्र-शामाटे? उ-पूर्वनो दुष्ट स्वभाव मांसभक्षणनो याद आवे. कुमारपाळे कहुं के तयारे जो तेवुं स्मरण थयुं होय तो तेनुं मने पायश्चित थुं आवे? उ-बचीछ दांत पाडी नांखवानुं. तेज समये लुहारने वोलावी दांत खेची काढवा कहुं, तयारे हेमचंद्राचार्य ते राजानी दहता जोइ बीजुं पायश्चित आप्युं आथी सामजवानुं ए छे के 'तेवा' मांसभक्षणवाळां कुटुंबोमां जतां कुमारपाळ माफक खराब बीज याद आवी जायतो साधुपणुं भ्रष्ट थाय, पण बीजा साधु साथे होय तो तेनी शरमथी त्यां रहेनारो साधु पण बचे, अने सागांने पण मांस भक्षण न करवा बोध मळवाथी पापथी बचे.

चोथो उद्देशो समाप्त.

પાંચમો ઉદ્દેશો.

ચોથો કહ્યો, હવે પાંચમો ઉદ્દેશો કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંવંધ છે, ગયા ઉદ્દેશામાં નિર્દોષ પિંડ લેવાની વિધિ કહી અને અહીં પણ તેજ કહે છે.

સે ખિવલૂ વા ૨ જાવ પવિટ્ટે સમાણે સે જં પુણ જાણિજ્ઞા-અગ્નિપિંડં ઉત્કિલ્પપમાણં પેહાણ અગ્નિપિંડં નિકલ્પ
માણં પેહાણ અગ્નિપિંડં હીરમાણં પેહાણ અગ્નિપિંડ પરિમાહજ્ઞમાણં પેહાણ અગ્નિપિંડ પરિમુંજ્ઞમાણ પેહાણ અગ્નિપિંડ
પેહાણ અગ્નિપિંડ પરિટ્ટવિજ્ઞમાજં પેહાણ પુરા અસિણાહ વા અવહારાહ વા પુરા જત્થડ્ડણે સમણં વર્ણીમગા સલ્લં
૨ ઉવસંકમંતિ સે હંતા અમહવિ સલ્લં ૨ ઉવસંકમામિ, માહટ્ટાણં સંકાસે નો ઇવં કરેજ્ઞા ॥ (સૂ. ૨૫)

તે ખિંધુ મુદ્દસ્યના ઘરમાં ગયેલો એમ જાણે કે દેવતા માટે તૈયાર કરેલો માત વિગેરેનો આહાર છે, તેમાંથી થોડો થોડો
કાઢે છે. અને વીજા વાસણમાં નાચે છે, તેવું દેવીને અથવા કોઈ દેવના મંદિરમાં લઈ જવાતું જોઈને અથવા થોડું થોડું વીજાને
અપાતું જોઈને તથા વીજાથી સ્વવાતું અથવા દેવલની ચારે દિશામાં બાકિ તરીકે ઉછાકાતું અથવા પૂર્વે વીજા વ્રાહ્મણ વિગેરે ત્યાંથી
એકવાર જમી આવીને ઘેર લઈ જતા હોય, અથવા એકવાર જમીઆવીને શ્રમણ વિગેરે એમ માને કે વીજીવાર પણ આપણને ત્યાં
મલશે, એમ ધારીને પાછા ત્વ રાથી જતા હોય, આવું દેવીને કોઈ મોલો સાધુ કે છાલચુ સાધુ તે મોજનના સ્વાદથી લલચાઈને
તેમ વિચારે કે હું પણ ત્યાં જઈને ગોચરી લાવું, આમ કરવું સાધુને કલ્પે નહિ. કારણકે આવું કરતાં તેનો પણ વીજા માફક
કપટ કરવું પડે.

हवे भिक्षामां फ्रवानि विधि कहे छे ।
 से भिक्खु वा० जाव समाणेअंत रा से वप्पाणि वा फलिहाणि वा पागाराणि वा तोरणाणि वा अगलाणि वा
 अगलपासगाणि वा सति परक्कमे जयांमेव परिकमिज्जा; नो उज्जुयं गच्छिज्जा, केवली बूया आयाणमेयं
 से तत्थ परक्कममाणे पयलिज्ज वा पक्खलेज्ज वा पवडिज्ज वा, से तत्थ पयलमाणे वा पक्खलेज्जमाणे वा पव
 डमाणे वा, तत्थ सेकाए उच्चारणे वा पासवणेण वा खेलेण वा सिंघाणेण वा वंतेण वा पित्तेण वा पूण्य वा
 सुक्केण वा सोणिण वा उवलित्ते सिया, तहप्पगारं कायं नो अणंतरहियाए पुढवीए नो ससिणिद्धाए पुढवीए
 नो चित्तभंताए सिल्लाएनो चित्तभंताए लेल्लए कोलावासंसि वा दारए जीवपइडिए सअंडे सपाणे जाव ससंताणए
 नो आमजिज्ज वा पमजिज्ज वा संलिहिज्ज वा नलिहिज्ज वा उव्वलेज्ज वा उव्वडिज्ज वा आयाविज्ज वा
 पायाविज्ज वा, से पुव्वामेव अप्पससरक्खं तणं वा पत्तं वा कट्ठं वा सक्करं वा साइज्जा, जाइजा से तमायाय
 एगंतमवक्कमिज्जा २ अहे द्दामर्थडिलं सिवा जाव अन्नयरंसि वा तहप्पगारंसि पडिलेहिय पडिलेहिय पमज्जिय

तुओ संजयामेव आमजिज्ज वा जाव पयाविज्ज वा ॥ (सू० २६)

ते साधु गृहस्थने बेर गोचरी जवा माटे जतां पाडो (महेल्लो), शेरी, के ग्राम विगेरेमां पेसतां मार्ग जुए, त्यां रस्तामां
 जतां वचमां समान भूभागमां अथवा बे गामना वचमां कयारा वनावेल जुए, अथवा घरने के नगरने खाइ के कोट हाय, अथवा
 तोरणो अर्गला (अडगल्लो) अथवा अर्गलपाशक (जेमां अर्गलानो अंकोडो नांखे छे, ते जुए, तो ते कारणके लइने ते सीधे

मार्गे न जाय; कारणके त्यां जतां केवळीमधु आहे हे के कर्मबंधनतुं ते कारण छे, वखते संयम विराधना अथवा आत्म विरागना थायछे ते वतावे छे. तेवे मार्गे जतां मार्गमां वमना कारणे विषमपणांथी कोइ वखत धूजे, कोइ वखत टोकर खाय, कोइ वखत पडीजाय तो छकायमांथी कोइपण कायने विराधे, तेमज त्यां शरीरना मळथी, पिशाचथी बळवा, लींढ, वमन, पित्त, पुरु, वीर्य, लोहीथी खरडाय माटे तेवे मार्गे न जवुं पडे तो टोकरखातां गारामां पडीने खरडाय विगेरे कारणयो आवुं न करे, ते आहे छे.

ते साधु तेवा अशुचि गारा विगेरेमां पडतां वचमां वख राख्या विना खुल्ला शरीरे पृथ्वी साथे स्पर्श न करे, अथवा भीनी जमीन साथे के हुळवाळी पृथ्वी साथे तथा सचित्त पत्थर साथे तथा सचित्त माटीना ढेफासाथे अथवा धुणना कीडाथी सडेछुं लाकडं जेमां अनेक नानां इंडां होय तेनी साथे अथवा करोळीयाना जाळांवाळी जग्या साथे एकवार न स्पर्श करे, न वारंवार स्पर्श करे, तेनाथी गारो दूर न करे, तेम त्यां वेसीने कादव दूर करवा खोतरे नहि, तेम त्यां वेसीने उडवर्तन (चोळवुं) न करे, तेम सुक्रायलाने पण त्यां न खोतरे, तेम त्यां जमो रहीने सूर्यने नडके एकवार न तापे, अथवा वारंवार न तापे, शुं करे, ते आहे छे ते भिक्षु त्यांथी नीकळी अल्प रजवाळ तृण विगेरे याचे, अने अचित्त जग्याए निभाडा विगेरे एकांतमां जोइने त्यां वेसीने शरीरनो कादव दूर करे, अथवा तडके तपावे. अने पळी दूर करे. अने स्वच्छ करे, वळी शुं करे ? ते आहेछे.

से भिक्खू वा० से जं पुण जाणिज्जा गोणं वियालं पडिपहे पेहाए महिसं वियालं पडिपहे पेहाए एवं मणुस्सं आसां हत्थि सीहं वणं विगं दीवियं अच्छं तरच्छं परिसरं सियालं विरालं सुणयं कोलसुणयंकोकं तियं चित्ताचिछ

દયં વિયાલં પહિપહે પેહાણ સદ પરકમે સંજયામેવ પરકમેજના, નો ઉજ્જયં ગચ્છિજના । સે ખિવસૂ વા૦ સમાણે અંતરા સે ઉવાઓ વા રાણુપું વા કંટણ વા ઘસી વા ખિછાના વા વિસમે વા વિજ્જલે વા પરિયા । જિજ્જના, સદ પરકમે સંજયામેવ, નો ઉજ્જયં ગચ્છિજના ॥ (સૂ૦ ૨૭)

તે ખિશુ રસ્તામાં જતાં ધ્યાન રાસે, અને જો ત્યાં છતું જાણે કે રસ્તામાં ગાય, ગોધો વિગેરે છે, અને તે મારકળો હોવાથી રસ્તો વંધ છે, અથવા ફેરી સાપ છે, જંગલી મેંસ કે પાડો છે, દુષ્ટ મનુષ્ય છે, ઘોડો હાથી, સિંહ, વાઘ, વઠ્ઠ (વરગઠું), ચિત્રો, વઢદ સરખ, જંગલી હુકર, કોકંતિક, શીયાળના આકારનું લોમડી જેવું જનાવર છે, જે રાતમાં કોકો છમ આરદે છે, ચિત્તા, ચિલ્લહય કે જંગલી જાનવર છે. તેવું કોઈપણ દુઃસ્વદાયી પ્રાણી રસ્તામાં માલ્મ પડે તો પ્રથમ ઉપયોગ દર્શને સ્વાગી કરે, અને વીજો રસ્તો હોય તો તે સીધે રસ્તે ન જર્તા મય વિનાના રસ્તે જાય, તેજ પ્રમાણે માર્ગમાં સ્વાડો હોય ઠંઠું હોય કાંટા હોય, ઢોળાવ હોય, કાલી ફાટેલી માટી હોય, ડંચાનીચા ટેકરા હોય, કાદવ હોય, તેવી જગ્યાએ વીજો માર્ગ હોય તો ચક્રાવો સ્વાડને પળ તે રસ્તે જવું પળ ટુંકા સીધા રસ્તે ન જવું. કારણકે ત્યાં જવાથી સંયમની તથા પોતાની વિરાધનાનો સંભવ છે.

સે ખિવસૂ વા૦ ગાઢાવદ્ફુલ્લસ દુવારવાહં કંટગહું દિયાણ પરિપિહિયં પેહાણ તેસિં પુન્નામેવ હગહં અણુત્તવિય અપહિલેહિય અપમ્પાજિય નો અવંયુણિજ્જ વા પવિસિજ્જ વા નિવલ્લમિજ્જવા, તેસિં પુન્નામેવ હગહં અણુત્તવિય પહિલેહિય પહિલેહિય પમ્પાજિય પમ્પાજિય તઓ સંજયામેવ અવંયુણિજ્જ વા પવિસેજ્જ વા નિવલ્લમેજ્જ વા ॥ (સૂ૦ ૨૮)

તે સાધુ ગૃહસ્થને ધેર મોચરી જતાં તે ધરનું વારણું દીધેલું જોઈને તે ઘણીની રજા લીધા વિના, આંત્રથી જોઈને રજો-

હરણ વિગેરેથી પૂંજ્યા વિના હયાડવું નહિ, હયાડીને પેસે નહિં, અને નીકલે પળ નહિ, તેના દોષો વતાવે છે. મુદ્દસ્થને દ્રેષ થાય તે ઘરમાંથી વસ્તુ સ્વોચાય તો સાધુના હપર શંકા આવે અને હયાડેલા દ્વારથી પ્રશુ વિગેરે ઘરમાં પેસી જાય, તેથી સંયમ અને આત્મવિરાધના થાય, હવે જો કારણ હોય, તો અપવાદમાર્ગ કહે છે.

તે ઘરમાં જાવાની જરૂર હોય તો તેના ધણીની રજા લઈને આંત્રે દેશીને ઓઘાથી પુજીને વારણું વિગેરે હયાડે તેનો માર્ગ આ છે. પોતે દરવાજો હયાડીને પેસવું નહિ, જો માંદા આચાર્ય વિગેરે માટે ત્યાં ઔષધ વિગેરે મલ્લું હોય, અથવા વૈદ્ય ત્યાં રહેતો હોય, અથવા દુર્લભ દ્રવ્ય ત્યાં મલ્લે, અથવા ઓછી ગોચરી મલેલી હોય, एवां સ્વાસ કારણો આવેથી દીધેલા વારણા આગલું ઉમો રહીને શબ્દ કરે (વોલાવે) અથવા પોતે સંખાલથી પુજીપ્રમાર્જીને હયાડીને જવું.

ત્યાં પ્રવેશ થયા પછીની વિધિ કહે છે.

સે મિવસ્તુ વા ૨ સે જં પુળ જાણિજ્ઞા સમણં વા માહણં વા ગામપિહોલગં વા અતિહિં વા પુવ્વપચિદ્દં પેદાણ નો તેસિં સંલોણ સપહિદુવારે ચિદ્દિજ્ઞા, સે તમાયાય ઇગંતમવક્કમિજ્ઞા ૨ અણાવાયમસંલોણ ચિદ્દિજ્ઞા, સે સે પરો અણાવાયમસંલોણ ચિદ્દમાણસસ અસણં વા ૪ આહટ્ટુ દલહજ્ઞા, સે ય ઇવં વહજ્ઞા—આહસંતો સમણા ! હમે મે અસણે વા ૪ સવ્વજણાણ નિસિદ્ધે તં ઁજહ વા ણં પરિમાણહ વા ણં, તં ચેગહઓ પહિગાહિત્તા તુસિણીઓ હવેહિજ્ઞા, અવિયાહં ઇયં મમમેવ સિયા, માહટ્ટાણં સંપાસે નો ઇવં કરિજ્ઞા સે તમાયાણ તત્થ ગચ્છિજ્ઞા ૨ સે પુવ્વામેવ આલોહઆ—આહસંતો સમણા ! હમે મે અસણે વા ૪ સવ્વજણાણ નિસિદ્ધે તં ઁજહ વા ણં જાવ

परिभाषह वा णं, सेणमेवं वयंतं परा वइज्जा-ओउसंतो सम्पणा ! तुम चेवं णं परिभाषहि, से तत्थ परिभाषमाणे नो अप्पणो खंधं २ डायं २ ऊसटं २ रसियं २ मणुवं २ निधं २ लुक्खं २, से तत्थ अमुच्छिष्ट ए अणिधे अण (ना) हि ए अणउहोववन्ते बहुसममेव परिभाइज्जा, से णं परिभाषमाणं परो वइज्जा-ओउसंतो सम्पणा ! माणं तु परिभाषहि सव्वे वेगइआ ठिया उ भुक्खामो वा पाहामो वा, से तत्थ भुंजमाणे नो अप्पणा खद्धं खद्धं जाव

(सू० २९)

लुक्खं, से तत्थ अमुच्छिष्ट ए ४ बहुसममेव भुंजिज्जा वा पाइज्जा वा ॥ (सू० २९)
ते साधु गाम विगेरेमां भिक्षा माटे पेठेलो एमं जाणे, के आ यरमां प्रथमं श्रमणं विगेरे पेठेल छे. तो तेने पहेलां पेठेलो जेइने दान देनार तथा लेनारने अपीति न थाय, तथा अतरायकर्म न वंधाय, माटे ते वने देखे, त्यां उभा न रहेहुं, तेमज नीकळवाना दरवाजा आगळ पण वनेनी अपीति टाळवा विगेरे माटे उभा न रहेहुं, पण ते साधु एकांतमां जइ कोइ न आवे न देखे, त्यां उभो रहे, त्यां उभा रहेता पण जैन साधुने गृहस्थ जाते आहार आपीने आ प्रमाणे कहे के “ तमे भिक्षा माटे बहु आवेला छो, अने हुं एकलो याहुलपणाथी आहार वहेची आपवाने शक्तिवान नथी, हे श्रमणो ! मे तमने वधा साधुओने चारे प्रकारनो आहार आप्यो छे. तेथी हवे तमे पोतानी इच्छा प्रमाणे ते आहारने एकठा बेसीने खाओ, चापरो, अथवा वहेचीने लो, आ प्रमाणे गृहस्थ आपे, तो उत्सर्गथी जैन साधुए ते आहार भागमां न लेवो, पण टुकाळ होय, अथवा लांवा पंथमां गोचरीनी तंगी होय तो अपवादथी कारणपडे ले पण खरो, पण ते आहार लेइने एवुं न करे, के ते आहारने जानोमानो लेइ एकांतमां पोताने मळेखो माटे थोडो होवाथी हुं कोइने न आहुं, एकलो खाउं तेवुं कपट न करे, त्यारे भु-करहुं ते-कहे छे.

ते भिक्षु आहारने लइने त्यां वीजा श्रमण विगेरे पासे जइने ते आहार तेमने देखाहे, अने बोले के हे आयुज्यमानो ! हे श्रमणो आ आहार विगेरे आपण वधाने गृहस्थे वहेच्या विना सामटो आपेल छे, तेथी तमे वधा एकत्र बेसीने खाओ, वापरो आ आ प्रमाणे साधुने बोलतो सांमळीने कोइ श्रमण विगेरे आ प्रमाणे कहे, हे साधो ! तमेज अमने वधाने वहेची आपो, तेवुं साधुए न करवुं पण कारणे करवुं पडे तो आ प्रमाणे करवुं, के पोते वहेचतां घणुं उंचुं शाक विगेरे पोते न ले, तेम छुवुं पण न ले, पण ते भिक्षु आहारमां मूर्छित थया विना अगृह्यपणे ममता रहित थइने वधाने सारखुं वहेची आपे, कंइपण दाणो विगेरे सहजे वधारे रहे. (कारणके तोळीने आयुं नथी) तो पण वने त्यांसुधी वधाने सारखुं वहेची आपे, पण ते वहेचतां कोइ श्रमण (अन्य-दर्शनी) एम बोले, के वहेचो नहि, पण आपणे वधा साथे बेसीने जमीए, पीए, तो साथे न जमवुं, पण पोताना साधुओ होय, पासत्था विगेरे होय के संभोगिक (साथे गोचरी करे तेवा) होय, ते वधाने साथे आलोचना आपीने साथे जमवानी आ विधि छे. एटले पोते वधाने सारखु वहेची आपे, अने वधा त्यां साथे बेसीने खाय पीए, गया सूत्रमां बहारवुं आलोकरथान निषेधुं, हवे त्यां प्रवेज्ञना प्रतिषेधनी विधि कहे छे.

से भिक्खू वा से जं पुण जाणिज्जा सामणं वा माहणं वा गामपिंडोलयं वा अतिहिं वा पुनवपविट्ठं वेहाए नो ते उवाइक्कम्म पविसिज्ज वा ओभासिज्ज वा, से तमायाय एगंतमक्कभिज्जा २ अणावायमसंखेए चिद्धिज्जा, अह पुणेवं जाणिज्जा पडिसेहिए वादिन्ने वा, तओ तंमि निर्यात्तिए संजयामेव पविसिज्ज वा ओभासिज्ज वा एयं० सामणिगयं० (सू० ३०) ॥२-१-१-५॥ पिण्डैवणार्या पञ्चम उद्देशकः ॥

ते भिक्षु गोचरी माटे गाम विगेरेमां पेठेलो एवुं जाणे के आ घरमां भयम भ्रमण विगेरे पेठेलो छे, तो ते पूर्वे पेठेला भ्रमण विगेरेने देखीने तेने ओळंगीने पोते अंदर न जाय, तेम त्यां उभो रहीने गृहस्थ पासे भिक्षा पण न मागे, पण तेने पेठेलो जाणीने पोते एकांतमां घणी न देखे तेम उभो रहे, पळी ते अंदरना भिक्षुने आपे अथवा ना पोंढे, त्यारे ते त्यांथी पाळो नीकळे त्यारपळी जैन साधु अंदर जाय अने आहारनी याचनां करे, आज साधुनुं साधुपणुं संपूर्ण रीते छे.

पांचमो उद्देशो सामाप्त थयो.

छट्टो उद्देशो

पांचमां पळी छट्टो उद्देशो कहे छे, तेनो आ प्रमाणे संबंध छे, गया उद्देशामां भ्रमण विगेरेने अंतरायना भयथी गृहप्रवेश निषेधो, तेज प्रमाणे अहीं अपर प्राणीओना अंतरायना निषेध माटे कहे छे.

से भिक्षु वा से जं पुण जाणिजा-रसेसिणो वहवे पाणा यासेरणाए संथडे संनिवइए पेहाए, तंजहा-कुवकड जाइयं वा सूयं जाइयं वा अगपिंडिसि वा वायसा संथडा संनिवइया पेहाए सह परक्रमे संजया नो उज्जुयं गच्छिजा (सू० ३१)

ते भिक्षु गोचरी माटे गाम विगेरेमां जतां एम जाणे के आ मार्गमां घणां प्राणीओ रसनां इच्छुओ होयने पाळळथी

દાળા ચુંગવા શેરી વિગેરેમાં વળા ઇકઠાં થઈને જમીન ઉપર પડેલાં છે, તેમને તે સાથુજ જોઈને તે તરફ તેણે ન જવું, તે પ્રાણીઓનાં નામ વતાવે છે, કુકડાં વિગેરે લીધાથી ઉડતાં પક્ષીઓ જાણવા. તેજ પ્રમાણે સૂવરજાતિ લીધાથી ચોપગાં દોર વિગેરે ચરતા હોય અથવા અગ્રપિંડી (વલી) વહાર ફેકેલ હોય તેમાં કાગડાં સ્વાતા હોય તેમને દેલીને શરીરમાં શક્તિ હોય ત્યાંમુધિ સમ્યક્ ઉપયોગ રાखीને સાથુ તે રસતે ન જાય કારણકે ત્યાં જતાં અનેક પ્રાણીને અંતરાય થાય છે. અને તેને ઉડતાં કે બીજે સ્વસતાં તેમનો વધ પણ વચ્ચે થાય. હવે મુદ્દસ્થના ધરમાં પેટેલ સાથુને ગોચરીની વિધિ કહે છે.

સે મિચ્છૂ વા ૨ જાવ નો ગાહાવદ્કુલસ્સ વા દુવારસાહં અવલંચિય ૨ ચિટ્ટિજ્ઞા, નો ગાં દગાચ્છહુળમત્તપ્ ચિટ્ટિજ્ઞા, નો ગાં ચંદણિયપ્ ચિટ્ટિજ્ઞા, નો ગાં સિણાણસ્સ વા વક્કસ્સ વા સંલોપ્ સપહિદુવારે ચિટ્ટિજ્ઞા, નોં આલોપં વા થિગલં વા સંધિ વા દગમ્મવળં વા વાહાઓ પગિજ્ઞિય ૨ અંશુલિઆપ્ વા ઉદ્ધિસિય ૨ જાણમિય ૨ અન્નમિય ૨ નિજ્ઞાહજ્ઞા, નો ગાહાવદ્અંશુલિયાપ્ ઉદ્ધિસિય ૨ જાહજ્ઞા, નો ગાં અંં ચાલિય ૨ જાહજ્ઞા, નો ગાં અંં તલ્લિય ૨ જાહજ્ઞા, નો ગાં અંં ઉક્કલુલંપિય (ઉક્કલુલંપિય) ૨ જાહજ્ઞા, નો ગાહાવદ્ વંદિય ૨ જાહજ્ઞા નો વયળં ફરસં વહજ્ઞા ॥ (સ્લ૦ ૩૨)

તે મિશ્તુ મુદ્દસ્થના ધરમાં ગોચરી પેટેલો નીચલી વાવતો ન કરે, તેના વારણાની શાસવાને વારંવાર અવલંચીને ઉમ્મો ન રહે, જો તે પકડે, તો વચ્ચે જીર્ણ હોય તો પહી જાય અથવા વરોચર ન જામેલ હોય તો સ્વસી જાય. તેથી સંયમની વિરાધના થાય તથા ધોવાની (ચોકડી) તથા ઉદક (પાણી) મુકવાની જગ્યા (પાણીયારા) તરફ તથા આચમન કરે ત્યાં અથવા ટાંકા

करे, दृष्टी जड़ने पग धुवे, ए जग्या तरफ पोते उभो न रहे, के तेवा घरवाला तरफ पोतानी दृष्टि पड़े, तेमां आ दोष छे के, त्यां देखवाथी स्त्री विगेरेना संबंधीओने शंका थाय अने त्यां लज्जाहने बरोबर शरीर स्वच्छ न थवाथी तेने द्वेष थाय, तेज प्रमाणे गृहस्थना गोख झरखा तरफ दृष्टि न करे, तथा फाट पड़ेली ते दुरस्त करी होय त्यां न जुए, अथवा चोरे खातर पाड़ेछुं होय, अथवा भीतने सांधो कर्षो होय, अथवा उदकगृह (पाणीतुं स्थान) होय, आ बधां स्थानो वारंवार हाथ लांवा करीने अथवा आंगुली उंची करीने तथा मारुं उंचुं करीने नमावीने अथवा काया नीची नमावीने देखे नहि, बीजाने वतावे पण नहि, (सूत्रमां वेवार ते पाठ वताववाहुं कारण भार देवानुं छे) जो वारंवार त्यां देखे के बीजाने देखाडे, तो घरमां कंड चोराय के नाश पामे तो शंका उत्पन्न थाय, वली ते भिक्षु गृहस्थना घरमां पेढेलो गृहस्थने आंगळी वडे उद्देशीने तथा अंगुली चलावीने अथवा आंगळीथी भय वतावीने तथा खरज खणीने तेमज वचनथी (भाट माफक) स्तुति करीने याचहुं नहि, तथा कोइ वरवत गृहस्थ न आपे तो तेने कडवां वचन न कहे, के तुं जस माफक पारकानुं घर रक्षे छे ! तारा नशीवमां दान कयांथी होय ? तारी वातज सारी छे, पण कृत्य सारां नथी ! वली

अक्षरद्वयमेतद्धि, नास्ति नास्ति यहुच्यते तदिदं देहिदेहीति, विपरीतं भविष्यति ॥ १ ॥
तु ' नथी नथी ' एवा वे अक्षर बोले छे, तेने वदले तुं ' आप आप ' ए वे अक्षर घरवालाने कहे, के तेथी विपरीत

थसे ! अर्थात् तारं कल्याण थसे ! (आहुं पण कटाक्ष वचन साधु न बोले)
अह तत्त्व कंचि भुंजमाणं पेहाए गाहावइ वा० जाव कममकरि वा से पुत्रामेव आलोइज्जा—आउसोति वा भइणिनि

वा दाहिसि मे इत्तो अन्नयरं भोयणजायं ? से सेवं वयंतस्स परो हत्थं वा मत्तं वा दत्तं वा भायणं वा सीओदगविय-
डेण वा उसिणोदगवियडेण वा उच्छोलिज्ज वा पहेइज्ज वा, से पुट्ठवामेव आलोइज्जा—आउसोत्ति वा भइणित्ति वा ! मा
एयं तु मं हत्थवा ४ सी ओदगवियडेण वा २ उच्छोलिहि वा २, अभिकंठसी मे दाउं एवमेव दलयाहिसे सेवं वयंतस्स
परो हत्थं वा० सीओ० उसी० उच्छोलित्ता पहेइत्ता आहुं दलइज्जा, तहप्पगारेणं पुरेकम्मकएणं हत्थेण वा असणं
वा ४ अफासुयं जाव वो पडिगाहिज्जा, अह पुण एवं जाणिज्जा नो पुरेकम्मकएणं उदउल्लेणं तहप्पगारेणं वा उदउल्लेण
वा हत्थेण वा ४ असणं वा ४ अफासुयं जाव नो पडिगाहिज्जा । अह पुणेवं जाणिज्जा—नो उदउल्लेण ससिणिद्धेण
सेसं तं चेव एवं—ससरक्खे उदउल्ले, ससिणिद्धे मडिया ऊसे । हरियाले हिंशुल्लए, मणोसिल्ला अंजणे लोणे ॥१॥ नेअय
वत्तिक सेडिय सोरट्टिय पिट्ट कुकुस उक्कुदसंसट्टेण । अह पुणेव जाणिज्जा नो असंसहे संसट्टे तहप्पगारेण संसट्टेण
हत्थेण वा ४ असणं वा ४ फासुयं जाव मडिगाहिज्जा । सू० ३३]

गृहस्थना घरमां पेठेलो ते भिक्षु कोइ गृहस्थ विगेरेने खातां जुए, तेने खातां देखीने साधु पथम आहुं विचारे के आ.
गृहस्थ, पोते अथवा तेनी स्त्री अथवा तेनी नोकरडी विगेरे कोइ पण खाय छे, एहुं विचारीने तेहुं नाम लेइ याचना करे, के
आयुष्मन् ! के अमुक गृहस्थ अमुक बाइ ! अथवा योग्य बीजुं वचन बोलीने कहे के तमारा घरमां जे रंथायुं होय तेमांथी अमने
आपो ! एम याचना करे, ते तेम आपवाने हाजर न होय, अथवा कारण आवे आ ममाणे बोले, पछी तेना घरमांथी याचता
भिक्षुने बीजो गृहस्थ कोइ बरवत हाथ डोइ के बीजुं वासण कांचा पाणीथी के बरोबर न उना थयेला पाणीथी अथवा उनु

કરેછું પાહું કાંલં પેઠાવતાં સચિત્ત થયેલ હોય તેના વઢે ધુણ, અથવા વારંવાર ધુણ, આ પ્રમાણે ધોવાની ચેષ્ટા કરતાં પહેલાં સાધુ જોઈને વિચારે [અર્થાત્ ધ્યાત રાણે,] અને પછી તેમ દેશીને તેનું નામ લેઈને નિવારે, કે તમે કાચા પાણી વિગેરેથી ન ધુઓ

પણ પહેલો મુદ્દસ્ય સચિત્ત વિગેરે ધોઈનેજ આપે તો અપ્રામુક જાણીને સાધુ હે નહિ.

વળી તે સાધુ મુદ્દસ્થનાં ધરમાં પેઠેલો જો એમ જાણે કે ક્ષાધુ માટે નહિ, પણ તેણે કોઈ પણ કારણે પ્રથમ કાચા પાણીય હાથ કે વાસણ ધોયું છે, અને તેનાં ટપકાં પડે છે, ધુવું દેશે તો ચારે પ્રકારનો ઓહાર અપ્રામુક જાણીને લેવો નહિ, કદાચ પાણીનાં ટપકાં ન પડતાં હોય, પણ કાચા પાણીથી સ્વરહેલા હાથ કે વાસણ હોય તોપણ તે આપતાં સાધુય ન લેવું, પણ પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે ન્યાય છે, જેમ કાચા પાણીથી સ્વરહેલા હાથે ન લેવું, તેમ સચિત્ત રજ હોય, માટીથી સ્વરહેલ હોય, તેમાં હવે તે સ્વારવાળી માટી. ફંદતાલ, ઠિંગલોક, મળશિલ, અંજન, લવણ, ગેરુ, આ વધી પૃથ્વીકાયની રાણમાંથી નીકળેલી સચિત્ત વસ્તુઓ સાધુને ન કલ્પે, [વર્ણિકા તે પીઝી માટી મેટ છે, સેટિકા સ્વડી છે, સૌરાષ્ટ્ર તે તુવરિકા છે, પિષ્ટ તે હજ્યાવિનાના તંદૂલ ચૂરણ [શૂકો] છે, કુકસા ઉપરનાં કૂટેલાં છોતરાં [ઉવકુટ] પીઠ પર્ણિકા વિગેરેની સ્વાંઢીમાં સ્વાંહેલ ચુરો અથવા લીલાં પાંદડાનો ચુરો, વિગેરે સ્વરહેલા હાથ વિગેરેથી આપે તો લે નહિ, એ પ્રમાણે જો સ્વરહેલ ન હોય તો સાધુ ગોચરી લે.

પણ એમ જાણે કે સ્વરડાયેલ છે, પણ તે જાતિના આહારથી દાખ વિગેરે સ્વરહેલ છે, તેમાં આઠ ભાંગા છે.

“અસંસદે હત્યે અસંસદે મત્તે નિરવસેસે દન્વે”

આમાં એકેક પદ વદલવાથી આથી આઠ ભાંગા થાય—તેમાં સંસદ્દ હાથ, સંસદ્દ વાસણ અને શેષ દ્રવ્ય વાકી રહેલ હોય તે

आठमो भांगो सर्वोत्तम छे, पण एहुं जाणे के, काचा पाणी विगेरेयी असंसष्ट हाथ विगेरे छे, तो ते लेवुं, अथवा ते जातिना द्रव्यवहे (मध्य वस्तुथी) हाथ विगेरे सरहेल होय ते आहारने प्राप्तक जाणिने साधुए लेवो, वकी

से भिक्खू वा २ से जं पुण जाणिज्जा पिहुयं वा बहुरयं वा जाव चाउलपलंबं वा असंजए भिक्खुपडियाए चितनंताए सिलाए जाव संताणाए कुट्टिंसु वा कुट्टिंति वा कुट्टिसंति वा, उप्फणिसु वा ३ तहप्पगारं पिहुयं वा० अफ्फासुयं नो

पडिगाहिज्जा ॥ (सू० ३४)

ते भिक्षु गृहस्थना घरमां पेठेलो जो एहुं जाणे, के चोखा विगेरेना कुरसुरा (ममरा) घणी रेतीथी भरेला छे, अथवा अडधा बोकेल चोखा विगेरेना कण विगेरे होय, तेने साधुने उद्देशीनेज सचित्त खिला उपर अथवा बीजवाकी, हरिनवाकी अथवा नाना जंतुना इंडावाकी अथवा करोलीयाना जालावकी खिला उपर ते ममरा के कर्णोने फुटेल होय फुटे अथवा फुटसो, (सूत्रमां एकवचन क्रियापदनु छे ते आर्षवचन होवाथी बहुवचनमां लेवु अथवा जातिमां एकवचन पण लेवाय) आम करीने पढी ते धाणी, पडवा विगेरे सचित्त मिश्र होय. तेने सचित्त खिलामां कुटीने साधु माटे झाटके अने मढी आपे, के आपसो, तेहुं जाणिने तेवो पृथक् विगेरे आहार आपे तोपण ले नहि.

से भिक्खू वा २ जाव समाणे से जं० विलं वा लोणं उब्भियं वा लोणं असंसंजए जाव संताणाए भिदिंसु ३ रत्तिंसु वा ३ विलं वा लोणं उब्भियं वा लोणं अफासुयं० नो दडिगाहिज्जा ॥ (सू० ३५)

जो ते भिक्षु एहुं जाणे, के आ खाणनुं मीठुं (विल वीड) छे, अथवा सिंधव, संजल विगेरे वधी मीठानी जाति होय, तथा

હૃદયિજ (સમુદ્રના કિનારે સૂકાવેલું મીઠું) તે પ્રમાણે રુપક વિગેરે વીજું મીઠું પણ લેવું, આતું મીઠું જે કાતું છે, તેને હપર વતાવેલ ઝિલા હપર કૂટીને આપે. એટલે સાધુ માટે ખેદ, ખેદરો, અથવા વધારે ક્ષીણું કરવા ચૂરીને આપે તો લેવું નહિ. વઢી

સે ખિકલૂ વા૦ સે જ૦ અસળં વા ૪ અગણિનિકિલ્વત્તં તહળ્પગારં અસળં વા ૪ અફાસયં નો૦, કેવલી બૂયા આયાળમેયં, અસંજણ ખિકલૂપહિયાણ હર્સિસચમાણે વા નિર્સિસચમાણે વા આમજ્ઞમાણે વા પમજ્ઞમાણે વા ઓયારેમાણે વા હવ્વત્તમાણે વા અગણિજીવે હિંસિજ્ઞા, અહ ખિકલૂણં પુવ્વોવહદા ઇસ પહ્વા ઇસ હેઠ ઇસ કારણે ઇસુવપ્પસે જં નહળ્પગારં અસળં વા ૪ અગણિનિકિલ્વત્તં અફાસયં નો૦ પહિં૦ ઇયં૦ સામણિયં ॥ (સૂ૦૩૬) ॥ પિઠૈવળાયાં વઢ હૈશ્વકઃ ૨-૧-૧-૬ ॥

તે ખિલુ મહસ્થના વરમાં ગોચરી ગયેલ હોય, ત્યાં ચારે પ્રકારનો અહાર અનિ હપર વલ્તા સાથે લાગેલ હોય તો આહાર આપે તો પળ લેવો નહિ, ત્યાં કેવલી પ્રલુ કહે છે કે, આ કર્મા દાન છે, તેજ પ્રમાણે મહસ્થ ખિલુને હૃદયીને ત્યાં અનિ હપર રહેલ આહારને વીજા વાસળમાં નાંચતો તેમાંથી પ્રથમ આપેલ હોય તે વધેલામાં વીજું નાચે અથવા હાથથી મસઢીને ઘોધે, તથા પ્રર્કર્ષથી ઘોધે, તથા નિચે હતારીને અથવા અપ્રિને તીરહી કરીને જીવોને પીઢે.

આ વધી વાત સમજાવીને કહે છે કે હપર વતાવેલી સાધુની આ પ્રતિજ્ઞા છે કે અનિ સાથે લાગેલું ખોજન વિગેરે અપ્રાસુક છે, અને તે અનેષણીય છે, ઇમ જાણીને આહાર મલ્તો હોય, તો પળ લે નહિ, આજ સાધુનું સર્વથા સાધુપણું છે, પહેલા અધ્યયનનો હઢો હૃદયો સમાપ્ત થયો.

सातमो उद्देशो

छटा उद्देशो कहीने सातमो कहे छे, तेनो आ प्रमाणे संबंध छे, गया उद्देशामां संयम विराधना वताबी, अने अही संयमनी आत्मानि दानदेनारनी विराधना वतावरो अने ते विराधनाथी जैनशासननी हीलना थाय, ते आ उद्देशामां वतावरो.

से भिक्खू वा २ से जं० असणं वा ४ रंधंसि वा थंमसि वा मालंसि वा पासायंसि वा हम्मियतलंसि वा अन्नयरंसि वा तहप्पगारंसि अंतलिक्खज्जायंसि उवनिक्खित्ते सिया तहप्पगारं मालोहडं असणं वा ४ अफासुयं नो० केवली बूया आपा-
णमेयं, अस्संजए भिक्खुपडियाए पीढं वा फलमं वा निस्सेणिं वा उदूहलं वा आहडु उस्सवििय दुरुहिज्जा, सेताथ दुरुहमाणे पयलिज्ज वा पवडिज्ज वा, से तत्थ पयलमाणे वा २ हत्थं वा पायं वा बाहुं वा ऊरुं वा उदरं वा सीसं अन्नयरं वा कायंसि इंदिजालं ल्हसिज्ज वा पाणाणि वा ४ अभिहणिज्ज वा वित्तासिज्ज वा लेसिज्ज वा संयसिज्ज वा संघडिज्ज वा परियाविज्ज वा किलमिज्ज वा ठाणाओ ठाणं संकमिज्ज वा, तं तहप्पगारं मालोहडं असणं वा ४ लामे संते ना पडिगाहिज्जा, से भिक्खू वा २ जाव समाणे से जं० असणं वा ४ कुट्टियाओ वा कोलेज्जाउ वा अस्संजए भिक्खुपडियाए उक्कुज्जिय अवडज्जिय ओहरिय आहुडु दलइज्जा, तहप्पगारं असणं वा ४ लामे संते नो पडिगाहिज्जा ॥ (सू० ३७) ॥

ते भिक्षु गोचरीमां गयेलो जो आ प्रमाणे चारे प्रकारनो आहार जाणे, स्कंध (ते अर्धपाकार—उंची भीत जेवो होय) लाकडो के पत्थरनो थंमो होय, तथा मांचडो बांधेलो होय .अथवा श्रीका उपर होय, महेलमां, के हवेलीमां के कोइपण अंतरीक्ष (अधर)

स्थानमां आहार राखेल होय तो तेवा उपरथी आहार लहने वहीरावे तो पण मालापत हुंदोष लागतो जाणीने न लेवो, केवळी पशु तेमां आ प्रमाणे दोष बतावे छे, एटले त्यां उंचे वस्तु राखी होय ते लेवा गृहस्थ जाय तो हाथं पर्होचवां माटे साधु माटेज मांची, पाटीयुं, नीसरणी, उंधी उखणी अथवा बीजुं कंद पण अथर टेकवीने तेना उपर चढीने लेवा जाय तो चढतां पढी जाय, अने खसीने पढतां हाथ, पण भांगतां अथवा इंद्रिय के शरीरमां लागी जाय, तेज प्रमाणे पढतां बीजा जीवोने, प्राणीओने हणे, जास पमाडे, अथवा धुलवडे ढांके, घसारो आपे, संघट्टन करे आ प्रमाणे थतां ते जीवोने परिताप करे, थकवे, एकस्थानथी बीजा स्थानमां खसेडे, आवा दोषो जाणीने शीका के मेडा उपरथी लावीने आपे तो मळती वस्तु पण साधुए न लेवी

अथवा ते साधु आहार लेतां आ प्रमाणे जाणे, के माटीनी कोटीमांथी अथवा जमीनमां खोदेल अर्थ गोलाकार खाणमांथी साधुने उद्देशीने कायाने उंचीनीची करीने कुवडी थडने काढे, तथा खाणमां नीची नमीने अथवा तीरळी पढीने आहार लावीने आपे, तो साधुए अथोमालाहुत (नीचे पढीने लीखेल) आहार गृहस्थ पासेथी मळतो होय तो पण लेवो नहि, हवे पृथ्वीकायने आश्रयी कहे छे.

से भिक्खू वा० से जं० असणं वा ४ मट्टियाउल्लितं तहप्पगारं असणं वा ४ लाभे सं०, केवळी०, अस्संज्जए मि० मट्टिओ-ल्लितं असणं वा० उट्ठिमदमाणं पुट्टविकाथं समारंभिज्जा तह तेउवाउवणस्सइतसकायं समारंभिज्जा पुणरवि उट्ठिप्रमाणे पच्छाकम्मं करिज्जा, अह भिक्खूणं पुत्थो० जं तहप्पगारं मट्टिओल्लितं असणं वा लाभे० । से भिक्खू० से जं० असणं वा ४ पुट्टाविकायपट्टियं तहप्पगारं असणं वा० अप्फासुयं० । से भिक्खू० जं असणं वा ४ आजकायइट्टियं चेव, एवं

अगणिकायपद्दित्यं लाभे० केवली०, असंज० भि० अगणिं उस्सकिय निससकिय ओहरिय आहहु दलइज्जा अह भिक्खुणं० जाव नो मडि० ॥ (सु० ३८)

ते भिक्षु गोचरीमां गयेलो आ प्रमाणे जाणे, कै पितरक (माटीना गोळा) विगेरेमां माटीथी प्रथम लींपीने चोढेल होय, तेमांथी काढीने चार प्रकारना आहारमांथी कांइपण आपे तो पश्चात्कर्मना दोषथी मळतो आहार पण न ले, म०-शामाटे ? उ० केवळी प्रभु तेने कर्म उपादान कहे छे, के ते गृहस्थ भिक्षुकनी निश्राए माटीथी लींपेछुं वासण होय, तेमांथी काढीने कांइपण आहार आपे, तो ते वासण खोलतां पृथ्वीकायनो आरंभ करे, तेज केवळी प्रभु कहे छे, तथा अग्नि वायुनो तेमज वनस्पति तथा त्रसकायनो पण आरंभ करे, अने साधुने आप्या पढी वाकी रहेल मालना रक्षण माटे ते वासणने पाछुं लींपे माटे साधुने पूर्व कहे-ली आ प्रतिज्ञा होवाथी अने तेज हेतु तेज कारण होवाथी आ उपदेश छे के, तेहुं माटीथी लींपेछुं वासण उयडावीने मळतुं भोजन के वस्तु कांइपण लेवुं नहि.

वळीं ते भिक्षुक गृहस्थना घरमां पेसतां वळीं आहुं भोजन विगेरे जाणे, तो नले, एटले पृथ्वीकाय उपर स्थापेल आहारने जाणीने पृथ्वीकायना संघटन विगेरेना भयथी अपासुक जाणाने मळतुं होय तो पण नले, एज प्रमाणे पाणी उपर अग्निकायमां स्थापेल होय तो पोते ले नहि, कारण के केवळी तेमां आदान कहे छे, तेज वतावे छे, 'असंयत' गृहस्थ भिक्षु माटे अग्नि उपर स्थापेल वासणने आमतेम फेरवी आहार आपे तेथी ते जीवोने पीडा थाय माटे साधुओनी आ प्रतिज्ञा छे के तेवो आहार लेवो नहि. से भिक्खू वा २ से जं० असणं वा ४ अच्युसिणं अससंए भि० सुत्पेण वा विहुणेण वा तालियंटेण वा पत्तेण वा साहाए

वा साहाय्येण वा पिहुणेण वा पिहुणहत्थेण वा चेल्लेण वा चेल्लकर्णेण वा हत्थेण वा सुहेण वा फुमिज्ज वा वीइज्ज वा, से पुत्तामेव आलोइज्जा—आउसोत्ति वा भइणित्ति वा ! मा एतं तुमं असणं वा अच्चुत्तिणं सुप्पेण वा जाव फुमाहि वा वीयाहि वा अभिकंवल्लसि मे दावं, एमेव दल्लयाहि, से सेवं वयंतस्स परो सुप्पेण वा जाव वीहत्ता आहट्टु दल्लइज्जा

तहप्पगारं असणं वा ४ अफासुयं वा नो पटी० ॥ (सू० ३९) ॥

ते भिक्षु गृहस्थना घरमां पेठेलो जो आ प्रमाणे जाणे के आं घणो उनो भात विगेरे साधुने उइशीनेज गृहस्थ ठंडो करवा माटे सपड़ायी, वीजणायी, मोरना पीछाना पंखायी अथवा शाखायी के शाखाना भंगवडे अथवा पीछायी अथवा पीछाना समूहवडे, वल्लयी के वल्लना छेडायी, हाथयी, मोठेयी अथवा तेवा कंइपण ओजारयी फुंकीने ठंडो करे, अथवा वल्लयी वीजे, आ प्रमाणे करवा पहेलां साधु लक्ष्य राखीने तेहुं गृहस्थ करे, ते पहेलां तेने नाम दइने बोले के हे भाइ ! हे बहेन ! आहुं तमे करीने मने आपवानी इच्छा धरावो छो, तो तेम फुंकया विनाज अमने आपो, आहुं साधु कहे तो पण गृहस्थ हठयी सपडेयी के सुवत्ता वायुवडे फुंकीने आपे तो तेने अनेवणीय (दोषित) आहार जाणीने लेवो नहि.

पिंडना अधिकारयीज एषणा दोषोने उइशीने कहे छे.

से भिक्खू वा २ से जं० असणं वा ४ वणस्सइकायपइड्डियं तहप्पगारं असणं वा ४ वण० लाये संते नो पडि० । एवं

तसकाएवि ॥ (सू० ४०) ॥

ते भिक्षु गृहस्थना घरमां गयेलो एहुं जाणे, के वनस्पतिकायमां चारे प्रकारनो आहार छे, तो ते जाणीने छे नहि, ए प्रमाणे

नसकायनुं, सूत्र पण जाणवुं, अहीं (वनस्पतिकायमां रहेलुं) आ सूत्र वढे निक्षिप्त नामनो एषणादोष लेनार आपनार वनेनो भेगो वताव्यो, तेज प्रमाणे बीजा पण एषणादोष यथासंभव सूत्रोमां योजवा ते आ प्रमाणे छे.

संकीय मक्खिय निक्खित पिहिम साहरियदा यगुम्मीसे; अपरिणय लिख छड्डिय, एसण दोसा दस हवति ॥ १ ॥

(१) अथाकर्म विगेरेथी शंकित आहार विगेरे न लेवुं, (२) पाणी विगेरेथी मूक्षित [लीपायेल] होय, (३) पृथ्वीकाय विगेरेमां स्थापन करेलुं होय, (४) बीजोरा विगेरे फळथी ढांकेलुं होय (५) वासणमांथी तुष विगेरे न आपवा योग वस्तु बीजी सच्चित पृथ्वी विगेरे उपर नांवीने ते वासण विगेरेथी जे आपे, ते संहृत दोष छे. (६) बाल हृद्ध विगेरे दान देनार शुद्धि तथा शक्ति विनानो होय, (७) सच्चित विगेरे पदार्थथी मिश्रित वस्तु होय, (८) देवनी वास्तु वरोवर अचित्त न थइ होय, अथवा देनार लेनारना भावविनानी होय ते अपरिणत कहेवाय, (९) चरवी विगेरे निर्दानीक पदार्थथी लिप्त होय (१०) छांटा पाडती वहोरगवे. आ दस दोष एसणाना कहा, ते टाळवा जोइए. हवे पीवाना आश्रयी कहे छे—

से भिक्खू वा २ से जं पुण पाणगजायं जाणिज्जा, तंजहा—उससेइमं वा १ संसेइमं वा २ चाउलोदगं वा ३ अन्नयरं वा तहणगारं पाणगजायं अहुणाधोयं अणं विलंअवुकुंअंतं अपरिणयं अविद्धयं अफासुयं जाव नो पडिगाहिज्जा । अह पुण एवं जाणिज्जा चिराधोयं अं विलं वुकुंअंतं परिणयं विद्धयं फासुयं पडिगाहिज्जा । से भिक्खू वा १० से जं पुण पाणगजायं जाणिज्जा, तं जहा—तिलोदगं वा ४ तुसोदगं वा ५ जवोदगं वा ६ आयामं वा ७ सोवीर वा ८ सुद्धवियडं वा ९ अन्नयरं वा तहणगारं वा पाणगजायं पुच्चामेव आलोइज्जा—अउसोत्ति वा भइणित्ति वा ! दाहिसि मे इत्तो अन्नयरं पाणग-

जायं ? से सेवं वयतस्स . परो वड्जा-आउस्सं तो समाणा ! तुमं चेवेयं पाणगजायं पडिग्गहेण वा उस्सिचिया णं उयत्तिया णं मिण्हाहि, तहपगारं पाणगजायं सयं वा निणिहजा परो वा से दिज्जा, फासुयं लाये संते पडिग्गाहिज्जा ॥

(सू० ४१)

ते साधु गृहस्थना घरमां पाणी माटे गयेल होय, त्यां एवु जाणे के आटोगुंदलवानुं आ पाणी हे, ते उस्सोइम हे, तथा तलने धोवानुं पाणी हे, ते संसेइम हे, अथवा अरणिक्का विगेरे धोवानुं पाणी हे, तेमां प्रथमनां बे तो प्रासुक हेज; पण त्रीजा चोथा नंबरना पाणी मिश्र हे, ते अमुक काले परणित [फासु] थाय हे, ते चावल [चोखा] हुं धोवण हे, तेमां त्रण अनादेश हे, परपोटा थला होय, पाणीनां विदुओ वासणने लगेलां ओषाह गयां होय, अथवा तंदुलरंधाह गयां होय, पण तेनो खरो आदेश आं हे, के पाणी स्वच्छ थइ गयुं होय, [परपोटा बेसीने स्वच्छ थयुं होय तेज लेवाय]—अनाम्ल ते पोताना स्वादथी अचलित अब्यु-त्क्रांत अपरिणत अविध्वस्त, अप्रासुक मालुम पडे ते साधुए लेवुं नहि, अने तेथी विपरित होय तो गृहण करहुं, फरी पाणीना अधिकारथीज विशेषे कहे हे.

ते भिक्षु गृहस्थना घरमां पेठेलो आवुं पाणी जाणे, के [४] तलनुं धोवण कोइपण प्रकारे प्रासुक करेलं पाणी, गृहस्थना घरमां हे, ए प्रमाणे [५-६] तुषथी, ज्वथी, अचित्त थयुं होय, [७] आचाम्ल [ओसामण] [८] आरनाल सोवीर [९] बरोवर उंनुं पाणी शुद्ध विकट अथवा तेवुं द्राक्षनुं धोवण विगेरे अचित्त पाणी जुए, तो गृहस्थने कहे, के हे भाइ ! हे वाइ ! जे कंइ आवुं अचित्त पाणी होय, ते मने आपो ! ते बलते गृहस्थ बोले, के हे साधु ! तमेज आ पाणी पोताना पानरा वडे के काचलीवडे के.

कढायुं उंचकीने के वांकुवाळीने वासणमांथी लो, ते प्रमाणे कहे तो साधु पोते ग्रहण करे, अथवा गृहस्थ तेने आपे, तो मासुक पाणी साधुए लेवुं. वळी—

से भिक्खु वा० से जं पुण पाणमं जाणिज्जा—अणंतरहियाए पुढवीए जाव संताणए उद्धट्ठ २ निक्खित्ते सिया, असंजए भिक्खुपडियाए उदज्जेण वा ससिणिध्वेण वा सकसाएण वा मत्तेण वा सीओदेणेण वा संभोइत्ता आहट्ठ दळइज्जा, तह-
एगारं पाणनजायं अफासुयं० एयं खल्ल समाप्पियं० ॥ (सू० ४२) ॥ पिण्डैवणायां सप्पमः २-१-१-७ ।

ते भिक्खु जो आहुं जाणे के ते अचिन्ता पाणी, सचित्ता पृथ्वीकाय विगेरेमां आंतरा विना मुकेळं छे, अथवा करोलीयाना जाळा विगेरेमां बीजा वासणमांथी लइ लइने तेमां वासण मुकेळं छे, अथवा ते गृहस्थ भिक्खुने उद्देशीनेज काचा पाणीना गळतां टपकांवडे अथवा सचित्ता पृथ्वी विगेरेना अवयवथी खरडायेळं भाजन होय, अथवा दंडा पाणीथी मिश्र करीने—भेगुं करीने आपे, तेहुं पाणी ‘अनेषणीय’ जाणीने लेवुं नाहि, आ भिक्खुनी संपूर्ण साधुता छे.

सातमो उद्देशो समाप्त.

आठमो उद्देशो.

सातमो कहीने आठमो उद्देशो कहे छे. तेनो आ प्रमाणे संबंध छे. गया उद्देशामां पाणीनो विचार बताव्यो, अहि, एण तेज पाणी संबंधी विशेष कहे हे—

से भिक्खु वा २ से जं पुण पाणनजायं जाणिज्जा, तंजहा-अंबपाणन वा १० अंबाडगपाणनं वा ११ कविट्टपाण ० १२ माउलिंगपा ० १३ मुहियापा ० १४ दालिमपा ० १५ खजूरपा ० १६ नालियेरपा ० १७ करीरपा ० १८ कोलपा ० १९ आमलपा ० २० चिंचापा ० २१ अन्नयरं वा तहप्पगारं पाणनजातं सअट्ठियं सकणुयं समीयनं अस्संजण भिक्खूपडियाए छब्बेण वा दूसेण वा बालगेण वा आबिल्लियाण परिबील्लियाण परिसावियाण आहट्ट दलइज्जा तहप्पगारं पाणनजायं अफा ०

लामे संते नो पडिगाहिज्जा ॥ (सू० ४३) ॥

ते साधु गृहस्थना घरमां गयेल आवा प्रकारतुं पाणी जाणे, के केरीतुं तथा अंबाडातुं धोवण (१०-११) हे, तथा कोठ (१२) तुं धोवण हे, बीजोहं (१३) मुद्रिका (द्राक्ष) तुं धोवण (१४) हे, दाडम (१५) तुं, खजुर (१६) तुं, नालियेर (१७) केर (१८) कोल (बोर) तुं (१९) आमणां (२०) चिंचा आंबली (२१) तथा तेवां बीजां वयां पाणी-एटले द्राक्ष, बोर, आंबली विगेरे कोइ-पण पाणीने ते क्षणेज चूरीने कराय हे, तथा अंबाडा विगेरेतुं पाणी वे जण दिवस साये राखीने पलाळे आहुं पाणी होय अथवा तेवी जाततुं बीजुं होय, ते ठळियासाथे वर्त्ते, अथवा कणुक (छाल विगेरे अन्नयव) साये होय, तथा बीज सहित वर्त्ते, ठळीयो तथा बीज आमणां विगेरेमां जुदापणुं मीतीत हे, आहुं पाणी गृहस्थ साधुने उद्देखीने द्राक्ष विगेरे चूरीने अथवा वांसनी छालथी वनावेल छावडी विगेरे पलाळीने अथवा गाय विगेरेनां छडाना पूंवाळना वनावेल चालणावडे अथवा सुगृहीपक्षीना माळा वडे. ठळीयो यो विगेरे दूर करावा एकवार मसळीने के वारंवार चोळीने तथा परिस्रवण करीने-गाळीने साधु पासे लावीने आपे, आहुं पाणी उदगमदोषथी दुष्ट जाणीने मळतुं होय, तो पण ले नहि, उदगमदोषथी नीचे प्रमाणे हे,

આદાકમ્મુદેશોસ્મિય પૂતીકમ્મે અં મીસજાણં અ ॥ ટઠાણા પાહુદિયાણં પાઓઅર કીય પામિચ્ચે ॥ ૧ ॥
પરિદિષ્ઠિ અભિહદે, ઉત્તિમ્મને માહોહદે इअ अच्छેજ્જે અણિસદ્દે, અહ્મોઅરણ અ સોલસમે ॥ ૨ ॥

(૧) સાધુના માટે જે સચિત્તનું અચિત્ત કરે, અથવા અચિત્ત રાંધે તે આધાકર્મ દોષ છે (૨) જે પોતાના માટે તૈયાર રસોઈ થઈ હોય તે લાહુના ચૂર્ણ વિગેરે ગોલ વિગેરેથી સાધુને ઉદ્દેશીને વધારે સંસ્કારવાહું વનાવે, આ સમાન્યથી છે, (૩) સાધુ તથા ગૃહસ્થને આશ્રયી પ્રથમથી પળાવે, આશ્રયી જાણવું (૪) આધાકર્મના ભાગથી મિશ્ર કરે તે પૂતીકર્મ છે, (૫) સાધુ તથા ગૃહસ્થને આશ્રયી પ્રથમથી આહાર ભેગો રંધાય તે મિશ્ર છે. (૬) સાધુને માટે સ્ત્રી વિગેરે જુદી કાઠી રાસે તે સ્થાપના દોષ છે, (૭) ઘરમાં લગ્ન વિગેરેના અવસર આવવાનો હોય તે સાધુને આવેલા જાણોને કે આવવાના જાણી તેમને તે મિષ્ટાન્ન વિગેરે આપવા માટે આગલ પાછલ કરે, તે મામૃતિકાદોષ છે, (૮) સાધુને ઉદ્દેશીને ફરસવા વારી વિગેરે ઉઘાડવી, અથવા અંધારામાંથી લાવીને અજવાળામાં મુકવું તે પ્રાદુ-
ઢ્ઢરણ છે, (૯) દ્રવ્ય વિગેરે આપીને સ્ત્રીદ કરે તે ક્રીતદોષ છે સાધુ માટે કોઈનું ઉછીકું-ઉછીનું છે તે ‘પામિચ્ચ’ દોષ છે (૧૦) કોદરા વિગેરે આપીને પાહોશીના ઘરમાંથી ચાલિ વિગેરેનાચોસા વદલે લાવે. તે પરિવર્તિતદોષ છે, (૧૧) ઘર વિગેરેથી સાધુના ઉપાશ્રયમાં લાવીને આપે તે અભ્યાહૃતદોષ છે, (૧૨) છાણ વિગેરેથી લીધેલું વાસણ સોલીને આપે, તે ઉદ્ધિન્ન દોષ છે, (૧૩) માલા ઉપર વિગેરેથી-નિસરણી વડે લાવીને આપે તે માલહૃત દોષ છે, (૧૪) નોકર વિગેરેથી છીનવી લઈને આપે તે આ હેય દોષ છે, (૧૫) સમુદાય આશ્રયી રંધાયેલું, વધાની રજા લીધા સિવાય પ્રકલો આપે તે અનિસદ્દ દોષ છે, (૧૬) પોતાના માટે રંધાતા અન્ન-
માં પાછલથી તાંદુલ વિગેરે સાધુને આવતા સાંખજીને રાંધતાં ઉપરે તે ‘અચ્ચવૂરક’ દોષ છે, આવા કોઈપણ દોષથી દોષિત આહાર

होय तो साधुए ते आहार लेवो नहि. पाहुं पण भोजन पाणी विनोरे आश्रयी कहे छे.

से भिक्खू वा० २ आगंतरेसु वा आरामगारेसु वा गाहावईगिहेसु वा परियावसहेसु वा अन्नगंधाणि वा पाणगंधाणि वा सुरभिगंधाणि वा आघाय २ से तत्थ आसायपडियाए मुच्छिहए गिद्धे गटिए अज्झो ववन्ने अहो गंधो २ नो गंधमावाइज्जा (सू० ४४).

ते साधु आगंतार ते बहेरनी बहार मुसाफरो आवीने उत्तरे तेवी धर्मज्ञाळा के मुशाफरखानामां अथवा आराम घरो [वगीचीनी अंदरना मकान] मां अथवा गृहस्थना घरोमां पूजाना घरोमां अथवा भिक्षुकना मठमां ज्यां अन्न-पाणीनी सुगंधीना गंधोने सुंधी सुंधीने तेना स्वादनी मतज्ञाथी मूर्छित गृद्ध वेळो वनेळो अहाह! ! शुं सुगंध छे ! एवो भेमी वनीने ते गंधने सुंधे नहि. फरी पण आहारने आश्रयी कहे छे—

से भिक्खू वा २ से जं० साह्यं वा विरालियं वा सासवनालियं वा अन्नयरं वा तहप्पगारं आमंगं असत्थपरिणयं अफासु० । से भिक्खू वा० से जं पुण० पिप्पल्लिं वा पिप्पल्लुण्णं वा मिरियं वा मिरियचुण्णं वा सिंगवेरं वा सिंगवेरचुण्णं वा अन्नयरं वा तहप्पगारं वा आमंगं वा असत्थ प० । से भिक्खू वा० से जं पुण पलंबजायं जाणिज्जा, तंजहा-अंबप-लंबं वा अंबाडगपलंबं वा तालप० त्रिज्झिरिप० सुरहि० सल्लरप० अन्नयरं तहप्पगारं पलंबजायं आमंग असत्थप० । से भिक्खू ५ से जं पुण पवालजायं जाणिज्जा, तंजहा-आसोड्डपवालं वा निगोहप० पिड्डुप० निपूरप० सल्लइप० अन्नयरं वा तहप्पगारं पवालजायं आमंगं असत्थपरिणयं० । से भि० से जं पुण० सरड्डयजायं जाणिज्जा, तंजहा-सरड्डयं वा

कविद्वसर० दाडिमसर० विहस० अन्नपरं वा तहपगारं सरडुयजायं आमं असत्थ परिणयं० । से भिक्खू वा० से जं पु० तंजहा-उवरमंथुं वा नगोहमं० पिळ्ळुमुम० आसात्थमं० अन्नमरं वा तहपगारं वा भंथुजायं आमयं दुरुक्कं साणुवीयं अफासुयं० ॥ (सू० ४५)

ते भिक्षु साहक (पाणीमां थनारं कंद) विरालिय (स्थळमां थनारं कंद) सरसवनी कंदलीओ तेवुं कंइपण काचुं कंद कांदळ विगेरे शस्त्रोपी परिणत थयेळुं नहोय, तेमज ते भिक्षु पीपर, पीपरनुं चुरण, मरचां मरचांनुं चुरण सींगोडा सींगोडानुं चुरण अथवा तेवुं कंइपण काचुं शस्त्र फरसीया विनानुं अपासुक होय ते, आंवाना फळ (केरीओ) अंवाडानां फळ, ताडनां फळ झिझि ते वल्लीपलास सुरमि ते शतदु छे सल्लर छे. आ ममाणे जे कंइ काचुं फळ होय, अने ते शस्त्रोपी परिणत न होय तो सचित्त जाणीने लेवुं नहि.

वळी ते भिक्षु कोइपण जातिनुं पवाळ ते पीपळानुं; वडनुं पिळ्ळु (पीपरी) निपुर (नंदीद्वस) शल्लकी अथवा तेवुं बीजुं कांइपण पवाळ होय तो, काचुं सचित्त होय तो लेवुं नहि, तेज ममाणे ते साधु कोइपण जातिनुं 'सरडुअ' ते ठळीयो बंधाया विनानुं फळ होय, ते कोठ, दाडम, विल्लुं अथवा तेवुं कोइपण जातिनुं फळ होय ते. शस्त्रोपी परिणत नहोय ते साधुए लेवुं नहि, तेज ममाणे साधु उंवरनुं मंथुं (चुरण) होय, वडनुं, पिळ्ळु, पीपळो अथवा तेवुं बीजानुं चुरण होय तो, शस्त्रोपी परिणत थया विनानुं होय तो लेवुं नहि, आमंथुं थोडुं पीसेळुं होय ते दुरुक्क कहेवाय छे, साणुवीय ते तेनां बीज वथां कायम रत्तां होय, तो ते काचुं जाणवुं. ते न कल्पे.

સે મિત્રસૂ વાં સે જં પુણં આમદાનં વા પૂહપિનાનં વા મહું વા મજ્જં વા સર્વિય વા સ્વાલં વા પુરાણનં વા હત્ય પાણ અણુપ-
 સ્થાદં જાયાદં સંવુદ્ધાદં અવુક્કતાદં અપરિણયા હત્ય પાણા અવિદ્ધન્થા નો પડિગાહિજ્ઞા ॥ (સ્વં ૪૬) ॥
 વલી તે સાધુ એમ જાણે કે કાચાં પાન તે અર્ણીક તંદુલીય (તાંદજ્ઞા) વિગેરેનાં પાંદડાં અર્થ કાચાં અથવા તદન કાચાં
 છે, અથવા તેનો સ્વલ કર્યો છે, મધ માંસ જાણીતાં છે, તથા ઘી તથા સ્વોલ દારૂના નીચેનો કચરો આ વધા ઘણા વરસનાં જુનાં
 હોય તો લેવાં નહિ, કારણકે તેમાં જીવો ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, અને તેથી તે અચિત્ત હોતાં નથી, સૂત્રમાં સંવુદ્ધા વિગેરે એક અર્થવાળા
 છતાં જુદા જુદા દેશના શિષ્યોને સમજાવવા સૂત્રકારે લીધા છે અથવા તેમાં કિંચિત્ મેદ છે. (આમાં મધ અને દારૂ અમર્ય છતાં શાસ્ત્ર-
 કારે ચોપડવા માટે કારણ વિશેષ છૂટ્ટ એટલા માટે આપી છે કે હાથ પગ ઉતરી ગયો હોય તો તેનો ઉપયોગ કરવો પડે, તે સંવંધે
 સાધુને મહાન્ પ્રાયશ્ચિત્ત છે, માટે વર્તમાનકાળમાં પણ વને ત્યાં સુધી ચોલવા ચોપડવામાં તેવી વીજ ન વાપરવી. પણ વીજો ઉપાયજ
 ન હોય તો કદાચ વાપરવી પડે તો પણ તેનું હેતુસૂત્ર પ્રમાણે મહાન પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું કે દુર્ગતિ ન થાય.)
 સે મિત્રસૂ વા સે જંં ઉચ્છુમેરંગં વા અંકરેલ્લગં વા કસેરંગં વા સિંધાદગં વા પૂહઆલ્લગં વા અન્નયરં વાં । સેમિત્રસૂ
 વાં સે જંં ઉપલં વા ઉપ્પલનાલં વા પિસં વા મિસ- મુણાલં વા પુક્કલલં વા પુક્કલલવિર્થેગં વા અન્નયરં વા તદ્દપ્પગારં
 ॥ (સ્વં ૪૭) ॥
 ઉચ્છુમેરંગ તે હોલેલી શેરડીના ટુકડા, અંકે કરેલું કસેરંગ સીંગાડાં પૂહઆલ્લગ અથવા તેનું વીજું કંદ કાચું શસ્ત્રથી ફણાયા
 વિનાનું હોય, તો સાધુએ લેવું નહિ. તેજ પ્રમાણે લીટું કમળ, તેની નાલ, અથવા પદ્મનું કદ તેની નાલ, પોક્કલલ, પદ્મના

કેસરા અથવા તેતું કંદ અથવા તેતું કોરૂપણ કંદ શાંત્રી હળાયાવિનાતું કાતું હોય તો કલ્પે નહિ.

સે મિકલૂ વા ૨ સે જં પું અગવીયાણિ વા મૂલવીયાણિ વા સંઘવીયાણિ વા પોસ્વીં અગજાયાણિ વા મૂલજાં સં-
ધજાં પોરજાં નવત્ય તક્કલિમત્થપ્પ ન વા તક્કલિસીસે ન વા નાલિયેરમત્થપ્પ વા સ્વજ્ઞરિમત્થપ્પ વા તાલમં અન્ન-
યરં વા તહં । સે મિકલૂ વા ૨ સે જંં ઉચ્છં વા કાણં વા અંગારિયં વા સંમિસ્સં વિગદૂપિયં વિત (ત્ત) ગ્ગં વા કંદ-
લીઝ્ઝુગં અન્નયરં વા તહપ્પગાં । સે મિકલૂ વાં સે જંં લસુપં લસુપપતં વા લં નાલં વા લસુપકંદં વા લં ચોયમં
અન્નયરં વાં । સે મિકલૂ વાં સે જંં અચ્છિયં વા કુંમિપકં તિંદુગં વા વેલુગં વા કાસવનાલિયં વા અન્નયરં વા તહપ્પ-
ગારં આમં અસત્થપ્પં । સે મિકલૂ વાં સે જંં કળં વા કળકુંડગં વા કળપૂયલિય વા ચાડલં વા ચાડલપિટ્ટં વા તિલં
વા તિલપિટ્ટં વા તિલપ્પગઢગં વા અન્નયરં વા તહપ્પગારં આમં અસત્થપ્પં લાયે સંતે નો પં, एवं સ્વલ્લ તસ્સ મિકલુસ્સ
સામગિયં ॥ (સ્વં ૪૮) ૨-૧-૧-૮ ॥ પિપ્પૈવણાયામપ્પમ ઉદ્દેશકઃ ॥

તે મિશ્નુ ધાતું જાળે, કે જવા કુસુમ વિગેરે અગ્રવીજ છે, જાદ વિગેરેનાં મૂલવીજ છે, સહકી વિગેરે સ્કંધવીજ છે, અથવા દ્રશ્ય
(શેરડી) વિગેરેનાં પર્વવીજ છે, તેજ પ્રમાણે અગ્રજાત, મૂઝજાત, સ્કંધજાત, પર્વજાત તે તેમાંથીજ જન્મે છે, પણ વીજેથી નહિ,
તક્કલી (કંદલી) હું મસ્તક (વચ્ચો ગર્ભ) અને કંદલીશીર્ષ તે તેનો સ્તવક પ્પ પ્રમાણે નાલિયેર વિગેરેમાં પણ સમજાતું, અથવા
કંદલી વિગેરેના મસ્તક સમાન જે કંદ હેદવાથી તુર્તજ ધ્વંસ પામે છે, તેતું વીજું પણ કાતું અગ્રજ પરિણત હોય તે લેતું નહિ, તથા
તે મિશ્નુ ધાતું જાળે કે શેરડી, રોગ વિગેરેથી છિદ્રવાલી થાય અંગારહિત (રંગે વગડી નયેલ) હોય, તથા હાલ હેદાદ નયેલી હોય,

विगदूमिय, ते वरगडे अथवा शियाळिण थोडी खावेल होय, आवा छिद्र विगेरेथी ते शेरडी विगेरे अचित्त थती नथी तथा वेजाप्र तथा 'कंदली ऊससुयं' ते कंदलिनो मध्य भाग एवुं बीजुं पण काचुं अपरिणत होय तो लेवुं नहि, आ प्रमाणे लसण संबंधी पण जाणवुं के अपरणिता होय ते न लेवुं, आमां 'चोयग' नो अर्य कोशिकाना आकारे लसणने बहार छाल होय, हे. ते ज्यांसुधी खीली होय त्यांसुधी सचित्त जाणवी, अच्छिद्यं ते कोइ दृक्षतुं फळ हे, तथा टोंवर, बीछं कासवनालियं ते श्रीपर्णीतुं फळ हे, आ काचां फळो- ने एकदम पकववा खाड्यामां नारवीने पकवे ते पाकेलां पण सचित्त जाणां, ते साधुने न कल्पे. (आमां जे पकवे ते कुंभीपाक करेवाय हे.)

तथा शालि विगेरेना कण ते कणिका हे, तेमां कोइ नाभि (सचित्तयोनि) होय, कणिककुंड ते कणकीमिश्रित कुकसा तथा कणपूयलिय ते कणकीथी मिश्रित पूयलिक करेवाय हे. आमां पण थोडुक पकवेल होय तो नाभि (सचित्त योनि) संभवे हे. (वाकी तेमां तल, तलनो पीठ, तलनो पापड विगेरेमां वलते सचित्त योनि होय माटे काचुं लेवुं नहि, आवी चीज मळे तोपण लेवी नहि,) आज साधुनी संपूर्णता साधुता हे.

आठमो उद्देशो समाप्त थयो.

નવમો ઉદ્દેશો.

આટમો કહીને નવમો ઉદ્દેશો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે, ગયા ઉદ્દેશામાં અનેષણીય પિંડનો ત્યાગ વતાવ્યો, અહીં પળ વીજે પ્રકારે તેજ વતાવે છે.

इह खलु पार्श्वं वा ४ संतेगइया सङ्गा भवन्ति, गाहावई वा जाव काममकरी वा, तेसि च णं एवं वुत्तपुव्वं भवइजे इमे भवन्ति समणा भगवंता सीलवन्तो वयवन्तो गुणवन्तो संजया संबुद्धा वंभयारी जवरया मेहुणाओ धम्माओ, नो खलु एएसि कप्पइ आहाकम्मिए असणे वा ४ भुत्तए वा पायए वा, से जं पुण इमं अमहं अण्णो अट्टाए निट्ठियं तं असणं ४ सच्चमेयं समणाणं निसिरामो, अवियाइं वयं पच्छा अप्पणो अट्टाए असणं वा ४ चेइस्सामो, एयप्पगारं निग्घोसं सुच्चा निसम्म तहप्पगारं असणं वा अफासुयं ॥ (भू० ४९)

‘इह’ शब्द वाक्यना उपन्यास माटे છે, અથવા પ્રજ્ઞાપકના ક્ષેત્ર આશ્રયી છે. સ્વહુ શબ્દ વાક્યનો શોમા માટે છે.) પ્રજ્ઞાપકની અપેક્ષાએ પૂર્વ વિગેરે દિશાઓ છે, અર્થાત ગુરુ-ચિણ્યને કહે છે, કે-ગુરુઓમાં કેટલાક એવા શ્રદ્ધાલુઓ શ્રાવક અથવા પ્રકૃતિભદ્રક અન્ય પુરુષો હોય છે, તે ગૃહસ્થ અથવા કર્મ કરી (કામ કરનારા) હોય છે, તેમને માલીક કહે કે, આ ગામમાં આ આવેલા સાધુ ભગવંતો ૧૮૦૦૦ ખેદે શીલવ્રત પાલનારા છે, તથા પાંચ મહાવ્રત તથા હટું રાત્રિખોજન વિરમણવ્રત ધારનારા, તથા પિંડવિશુદ્ધિ વિગેરે ઉત્તરગુણયુક્ત ઇંદ્રિય મનને દમન કરવાથી સંયત છે, તથા આસ્તવદ્વાર (પાપસ્થાન) રોકવાથી સંઘટ છે, નવવિધ વ્રહ્મચર્ય ગુરુપિ પાઠવાથી વ્રહ્મચારી છે, મૈથુન (કુસંગ) થી દૂર છે, ૧૮ પ્રકારનું વ્રહ્મચર્ય પાલનારા છે, આવા સાધુઓને આધિકર્મી વિગેરે

दोषित भोजन विगेरे कल्पतुं नथी, माटे आपणे आपणुं रांवेळुं बधुं तेमने वोहरावी दइए, आपणा माटे पळवाडे रांधी लइथुं. तेथी तेओ आहुं करे, तेम साधु पोते साक्षात् सांभळे अथवा बीजा पासो सांभळीने जाणीने तेवुं भोजन विगेरे अनेषणीय जाणीने मळवा छतां पोते ले नहि.

से भिक्खू वा० वसमाणे वा गामाणुगामं वा दूइजमाणे से जं० गामं वा जाव रायहाणिं वा इमंसि खळु गामंसि वा रायहाणिसि वा संतेगइस्त भिक्खुरस पुरेसंथुया वा पच्छासंथुया वा परिवसंति, तंजहा—गाहावई वा जाव कम्म० तहपणा—राई कुलाई नो पुन्वामेव भत्ताए वा निक्खमिज्ज वा पविसेज्ज वा २, केवली बूया—आयाणमेयं, पुरा पेहाए तस्स परो अट्टाए असणं वा ४ उकरिज्ज वा उक्खवडिज्ज वा, अह भिक्खूणं पुन्वोवइडा ४ जं नो तहपगाराई कुलाई पुन्वामेव भत्ताए वा पाणाए वा पविसिज्ज वा निक्खमिज्ज २, से तमायाय एणंतमक्कमिज्जा वा २ अणावायमसंलोए चिट्ठिज्जा, से तत्थ कालेणं अणुपविसिज्जा २ तत्थियरेयरेहिं कुलेहिं सामुदाणियं एसियं वेसियं पिंडवायं एसित्ता आहारं आहारिज्जा सिया से परो कालेण अणुपविट्ठस्स आहाकम्मियं असणं वा उक्करीज्ज वा उक्खवडिज्जा वा तं वेगइओ तुसिळीओ उवेहेज्जा, आहडमेव पच्चाइक्खिस्सामि, माइट्ठाणं संफासे, नो एवं करिज्जा, से पुन्वामेव आलोइज्जा आउसोत्ति वा भइणि—त्ति वा ! नो खळु मे कणइ आहाकम्मियं असणं वा ४ भुत्ताए वा पायाए वा, मा उक्करोहि मा उक्खवडिहि, से सेवं वयंतस्स परो आहाकम्मियं असणं वा ४ उक्खवडिवात्ता आहुइ दलइज्जा तहपगारं असणं वा अफासुयं० ॥

તે મિશ્ર આહું જાણે કે ગામથી લઈને રાજધાની સુધીની આ સ્થાનોમાં અમુક સાધુના પૂર્વનાં સગાં તે કાકા વિગેરે છે અને પછવાડેથી થપ્પલા સગાં સાસરીયાં વિગેરે છે, તે ત્યાં ઘરવાસ કરીને રહેલાં છે, તેમાં ગૃહસ્થથી લઈને કામ કરનાર નોકર વાહ સુધાં છે, તેવાં કુલો જે સગાં-સંબંધીના છે તેમાં ન જવું, ન આવવું, સુધર્માસ્વામી કહે છે કે. તેવું કેવલી પ્રશ્ન કહે છે, કે તેમાં અશુભકર્મ વંધાય છે,

પ૦-શામાટે દોષ છે ? જ૦-તે ઘરમાં સાધુને માટે પ્રથમથી વિચાર કરી રાखે, ઇટલે પ્રથમથી ગૃહસ્થ તે સાધુ માટે ઉપકરણ તૈયાર કરાવી રાखે, તથા રસોઈ વિગેરે રંધાવી તૈયાર કરાવે, તેથી સાધુઓ માટે આ પ્રતિજ્ઞા વિગેરે પ્રથમથી કહેલ છે, કે તેવાં સગાં સંબંધીનાં કુલોમાં પ્રિષ્ઠાકાઠથી પહેલાં જવું આવવું નહિ, ત્યારે શું કરવું ? તે કહે છે, તે આત્માર્થી સાધુએ તે ગામમાં પોતાનું કુલ જાણીને સગાં ન જાણે તેવી રીતે પોતે જાય અને ત્યાં ઘલવાલાં ન આવે, ન દેલે ત્યાં ઇકાંતમાં રહે, અને ગોચરીનાં વચ્ચતે જુદાં જુદાં કુલમાંથી ઇષ્ણીય આહાર વધેથી ઇટલે સગાં કે વીજાંનો ખેદ રાખ્યા વિના વેષમાત્રથી મેલવે, ઇટલે ઉત્પાદન દોષ વિગેરે લાગવા ન દે. તે ઉત્પાદન દોષો નીચે મુજબ છે.

ધાર્ઁ દૂહ નિમિત્તે, આજીવ વળીમગે તિગિચ્છા ય । કોહે માળે માયા, લોખે ય હવન્તિ દસ ઇ ॥ ૧ ॥
શુદ્ધિવપચ્છાસંથવ-વિજ્ઞા મંતે અચ્ચુણુ જોમે ય । ઉપાયણાય દોસા સોલસમે મૂલકસ્મે ય ॥ ૨ ॥

ગોચરી માટે ગૃહસ્થનાં હોકરાં રમાડવા વિગેરેનું કૃત્ય કરે, તે (૧) ધાત્રીપિંડ છે, (૨) દૂતીપિંડ ગોચરી માટે ગૃહસ્થનો સંદેશો દૂતની માફક લઈ જાય (૩) અંશુટો તથા પશ્વ રેલા વિગેરેનું ફલ વતાવી આહાર લે તે નિમિત્તપિંડ છે. (૪) આજીવપિંડ તે પોતાની

પૂર્વની ઉત્તમજાતિ વિગેરે વતાવી પિંડ છે તે, (૫) વળીમગપિંડ તે મુહસ્ય જેનો ધર્મ પાઠનો દોષ તેની પ્રશંસા કરી ગોચરી છે, (૬) ચિકિત્સાપિંડ તે, મુહસ્યને નાની મોટી દંવા વતાવી ગોચરી છે તે, (૭) ક્રોધથી, (૮) અહંકારથી, (૯) કપટ કરીને, (૧૦) લોભથી વેષ વિગેરે વદલીને ગોચરી છે, (૧૧) પૂર્વ પશ્ચાત્ સંસ્તવપિંડ, તે મુહસ્ય દાન આપે તે પહેલાં તેના સંબંધીની પ્રશંસા કરે કે તમે અવા કુલમાં જન્મ્યાહો, આવા કુલમાં પરપ્યાહો-इत्यादि બોલીને ગોચરી છે, (૧૨) વિદ્યાપિંડ, તે વિદ્યા વતાવી હોકરાં મળાવીને પિંડ છે, (૧૩) મંત્રપિંડ, મંત્રનો જાપ વતાવીને ગોચરી છે (૧૪) ચુર્ણપિંડ, વશીકરણ વિગેરે માટે દ્રવ્ય (સુગંધી) ચુર્ણ મંત્રીને આપીને ગોચરી છે, (૧૫) યોગપિંડ-તે અંજન વિગેરે આપીને ગોચરી છે, (૧૬) જે અનુષ્ઠાનથી ગર્ભપાત વિગેરે થાય તેવું કરીને ગોચરી છે, આ સોંકે દોષો સાધુથી ઉત્પન્ન થાય છે માટે ઉત્પાદન કહેવાય છે. (તે ન લગાડવા જોઈએ) ગ્રાસ પૂણાના દોષો નીચે મુજબ છે.

૧ સંજોથળા ૨ પમાળે ૩ ઇંગાલે ૪ ધૂમ કારણે ચેવ

(૧) આહારના ળેહુપણાથી દર્દિ, ગોઠ, (સાકર) મેઝવીને શીલંદ વનાવીને સ્વાય, તે સંયોજના દોષ છે, વગ્ગીશ કોઢીયાથી વધારે પ્રમાણમાં આહાર સ્વાય તો પ્રમાણ અતિરિક્ત (વધારે) દોષ કહેવાય, (૩) સારી ગોચરી રાગ કરીને સ્વાય તો ચારિત્રને અંગારા માફક વલવાથી અંગાર દોષ તથા (૪) અંત પ્રાંત આહાર મઠતાં આહાર તથા આહાર આપનારની નિંદા કરતો સ્વાય તો ચારિત્રને કાઠું કરવાથી ધુમ્મ દોષ છે, (૫) વેદના વિગેરે કારણ વિના આહાર કરે તો કારણ અથાવ દોષ છે.

આ પ્રમાણે સાધુના વેષમાત્રથી પ્રાપ્ત કરેલુ ગ્રાંથ પૂણા વિગેરે દોષ રહિત આહાર લેઈને વાપરવો, કદાચ એમ થાય, કે મુહસ્ય ગોચરીના સમયે સાધુ જાય તો પણ આયાકર્મી અજ્ઞાન વિગેરે વનાવે, તે વચ્ચે સાધુ ઉપેક્ષા કરે, શાપાટે ? કે તે લેતાંજ હું

પચ્ચલાળ કરીશ, અને હું તે નહીં લઇં છું ધારે અને સ્વાદથી પછી કપટ કરે, અને છે, પણ આવું. પ્રથમજ ન કરવું, કેવો સીતે કરવું ? તે કહે છે, પ્રથમ ગોચરી લેતાં ઉપયોગ રાશે, અને તેવું જાણે તો કહે, કે હે શેઠ ! હે વાડ ! અમને અમારા માટે વનાવેલો આહાર વિગેરે સ્વાવાપીવાને (આધાકર્મી) કલ્પતો નથી ! માટે તેને માટે તમારે ચત્ત ન કરવો ! આવું કહેવા છતાં પણ ગૃહસ્થ આધાકર્મી આહાર કરે તો મળે છતાં પણ લેવો નહિ.

સે ખિવલૂ વા સે જંઁ મંસં વા મચ્છં વા મજ્જિજ્ઞમાણં પેહાણ તિહ્ણુયં વા આણસાણુ. ઉવક્સલ્લિજ્ઞમાણં પેહાણ નો સ્વહં ૨ ઉવક્સંકમિત્તુ ઓમાસિજ્ઞા, નન્નત્થ ગિલાણણીસાણુ ॥ (સુ. ૫૧.)

તે સાધુ જો આવું જાણે કે માંસ અથવા માછલાં અથવા તેલના પૂઢાઓ તે ગૃહસ્થના ઘરમાં મેમાન આવવાના છે, તેથી તેવો આહાર વનતો ત્યાં જુણ, તો જીમની લાલચથી દોડતો દોડતો ગીઘ્ર ન જાય અથવા ત્યાં જઈને યાચના કરે નહિ, પણ પૂર્વે વતાવ્યા પ્રમાણે ત્યાં દવા વિગેરે કારણસર માંદા માટે જવું પડે તોપણ સંમાલથી જાય.

સે ખિવલૂ વાં અન્નયરં મોયણજાયં પઢિગાહિતા સુભિં સુભિં મુચ્ચા દુભિં ૨ પરિઢવેહ, માહઢાણં સંફાસે, નો ઇવં કરિજ્ઞા । સુભિં વા દુભિં વા સન્નં મુંજિજ્ઞા નો કિંચિવિ પરિઢવિજ્ઞા, ॥ (સુ. ૫૨)

તે ખિશ્તુ કોઢપણ જાતવું મોજન લઈને સારં સારં સ્વાદ જાય, સ્વાદ સ્વાદ ત્યજી દે, તે કપટ છે, માટે તેવું કૃત્ય સાધુણ ન કરવું પણ સારં માઢું જેવું આવે તેવું સંતોષથી સમભાવે સ્વાદ લેવું પણ પરઢવવું નહિ.

સે ખિવલૂ વા ૨ અન્નયરં પાણગજાયં પઢિગાહિતા પુષ્કં આવિહિતા કસાયં ૨ પરિઢવેહ, માહઢાણં સંફાસે, નોઇવં કરિજ્ઞા

। पुष्कं पुष्पेह वा कसायं कसाह वा सव्वमेयं भुंजिजा, नो किंचिवि परि० ॥ (सू० ५३)

आ प्रमोणे पाणीतुं पण समजतुं, सारा रंगतुं सारी गंधतुं होय तो पुष्प कहेवाय अने तेथी विपरीत ते कषाय; एटले सुगंधी पीणुं पीए, अने बीजुं फेकी दे, तेवुं कपट न करतुं. कारण के आहारना गृह्यपणाथी. सूत्रार्थनी हानि थाय अने कर्मबंध थाय—से भिक्खू वा० बहुपरियावन्नं भोयणजायं पंडिगाहिता बहवे साहम्मिया तत्थ वसंति संभोइया समणुजा अपरिहारिया अदूरगया, तसिं अणालोइया अणामंते परिहवेइ, माइढाणं संफासे, नो एवं करेज्जा, से तमायाए तत्थ गच्छिज्जा, २ से पुज्वोमेव आलोइज्जा—आउसंतो समाणा ! इमे मे असणे वा पाणे वा ४ बहुपरियावन्ने तं भुंजह णं, से सेवं वयंतं परो वइज्जा—आउसंतो समाणा ! आहारमेयं असणं वा ४ जावइयं २ सरइ तावइयं २ भुक्खामो वा पाहामो वा सव्वमेयं परिसइइ सव्वमेयं भुक्खामो वा पाहामो वा ॥ (सू० ५४)

ते साधु कोइ वरवत घणुं भोजन विगेरे आचार्य तथा मांदा तथा परोणा विगेरे माटे आणेछु वधाने आपतां घणुं वधी जवाथी न खवाय, तो पोताना माधर्मिक गोचरीना बहेवारवाळा संविज्ञ साधुओ जोडे होय, अथवा घणे दूर न होय, तेवा साधुने पूछ्या विना फक्त जवाना प्रमादथी परठवोदे, तो साधुपणाने दोष लागे, माटे शुं करवु ? ते कहे छे, ते वधेलो आहार लइने ते साधु बीजा साधुओ पासे जइने वतावे अने कहे, के हे श्रमण ! आ मारे वधी गयुं छे, ते हुं खाइ शकतो नथी, जेथी तमे किंचिव खाओ, त्यारे तेओ कहे, के अपाराथी वने तेटळं खाइशुं, देखीशुं, अथवा वहुं खाइशु, देखीशुं.

से भिक्खू वा २ से जं० असणं वा ४ परं समुहिसस चहिया नीढडं जं परेहि असमणुजायं अणिसिद्धं अफा० जाव नो

પડિગાહિજ્ઞા જં પરેહિં સમણુણાયં સમ્મં ણિસિદ્ધં ફાસુયં જાવં પડિગાહિજ્ઞા, एवं खलु तस्स भिक्खुस्स भिक्खुणीए वा
 सामणियं (સ્ક૦ ૫૫) ॥ ૨-૧-૧-૯ ॥ પિઠૈષ્ણાયાં નવમ ઉદેશકઃ ।
 તે સાધુ આવો આહાર જાણે કે, ચાર મટ વિગેરેને ઉદેશીને ધરમાંથી કાઢેલ છે, પણ તે આહારને ચાર મટ વિગેરેએ સ્વીકાર્યો
 નથી તો તે વહુ દોષવાળો જાણીને લેવો નહિ, પણ જો તે આહાર તે ધળીએ સ્વીકારી પોતાનો કર્યો હોય, અને તે આપે તો લેવો,
 આ સાધુની સર્વ સાધુતા છે.

નવમો ઉદેશો સમાપ્ત.

દશમો ઉદેશો.

નવમો કહ્યો, હવે દશમો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે, નવમમાં પિંડ ગ્રહણવિધિ કહ્યો, અહીંયા સાધારણ વિગેરે પિંડ
 મેલવીને વસતિમાં ગયેલ સાધુપ શું કરવું, તે કહે છે.

સે ણાહરો સાહરણં વા પિંડવાયં પડિગાહિતા તે સાહમિમ્મए अणुगुच्छिता जस्स जस्स इच्छइ तस्स तस्स खद्धं खद्धं
 દલદં, માહટ્ટાણં સંફાસે, નો एवं करिज्जा । से तमायाय तत्थ गच्छिज्जा २ एवं वइज्जा—आउसंतो समाणा ! संति मम
 પુરેસંધુયા વા પચ્છા૦ તંજહા—આયરિએ વા ૧ ઉવચ્છાए વા ૨ પવિત્તીવા ૩ થેરે વા ૪ ગણી વા ૫ ગણહરે વા ૬ ગણા-
 વચ્છેહए વા ૭ અવિયાહં एएसिं खद्धं खद्धं दाहामि, सेणेवं वयंतं परो वइज्जा—कामं खलु आउसो । अहापज्जत्तं निसि-

રાહિ, જાવઇયં ૨. પરો વદઇ તાવઇયં ૨. નિસિરિજા સ્વત્રમેવં પરો વયઇ સ્વત્રમેયં નિસિરિજા ॥ (સૂ. ૫૬)

તે મિથુને વધા સાધુઓ માટે સામાન્ય આહાર આપેલ હોય, તે લઇને તે વધા સાધુઓને પૂછ્યા વિના જેને જે રુચે, તેવું પોતાની બુદ્ધિથી શીઘ્ર શીઘ્ર આપે તો દોષ લાભે, માટે તેવું ન કરવું, અસાધારણ પિંડ મળતાં પળ જે કરવું તે કહે છે.

તે સાધુ વેષમાત્રથી મેલવેલો પિંડ મેલવીને આચાર્ય વિગેરે પાસે જાય, અને આ પ્રમાણે કહે, હે આયુષ્મન ! હે શ્રમણ મેં અહીં જેની પાસે દીક્ષા લીધી છે, તેના સગાં છે, તથા જેની પાસે સિદ્ધાંત મળ્યો, તેનાં સંબંધીઓ અન્યથ રહ્યા છે, તેમનાં નામ વતાવે છે, આચાર્ય અનુયોગ ધર (૧) હપાધ્યાયઅધ્યાપક (૨) વેયાવચ્ચ વિગેરેમાં યથાયોગ સાધુઓને પ્રવર્ત્તાવે તે પ્રવર્ત્તક (૩) છે. સંયમ વિગેરેમાં સીદાતા સાધુઓને સ્થિર કરવાથી સ્થવિર (૪) છે, ગચ્છન અધિપ તે ગણી (૫) છે, આચાર્ય જેવો સાધુ ગુરુની આજ્ઞાથી સાધુના સમુદાયને લઇને જુદો વિચરે તે ગણધર (૬) છે, ગણનો અવચ્છેદક તે ગચ્છના નિર્વાહની ચિંતા કરનાર (૭) છે, આ પ્રમાણે આવા સાધુઓને હેશીને વોલે, કે હું તેમને તમારી આજ્ઞાથી શીઘ્ર શીઘ્ર આપું, આ પ્રમાણે સાધુની વિશ્વસિથી મોટા સાધુ તેને આજ્ઞા આપેથી જેને જોઇએ તેટલું દરેકને આપે, અથવા વધારાની આજ્ઞા આપે તો વધું આપે, (આ સૂત્રમાં પોતાના સગાં આશ્રયી છે, અને ટીકામાં આચાર્યદિના સગાંને આશ્રયી છે, તેથી રહસ્યમાં ભેદ પડતો નથી.)

સે ણગઇઓ મણુવં મોયણજાયં પહિગાહિત્તા પંતેણ મોયણેણ પર્લિચ્છાણ્હ મા મેયં દાઇયં સંતં દ્દહ્ણં સયમાહ્ણ આયરિણ વા જાવ ગણાવચ્છેણ વા, નો સ્વલુ મે કસ્સઇ કિંચિ દાયવ્વં સિયા, માહ્ણાણં સંફાસે, નો ણ્વં કરિજ્જા । સે તમાયાણ તત્થ ગચ્છિજ્જા ૨ પુત્તવામેવ ઉત્તાણ્ણ દત્થે પહિમ્મહં કહ્મ્મં સ્વલુત્તિ આલોહિજ્જા, નો કિંચિવિ ણિગ્ગહિજ્જા । સે ણગઇઓ અન્ન-

परं भोयणजायं पडिगाहिं ना भइयंस भुत्ता विवन्नं विरसमाहरइ, माइ० नो एवं० (सू० ५७)
ते साधु कोइ जण्याए गोचरी गयो होय, त्यां सारं मिष्टान्न विगोरे भोजन मळहुं होय, ते लेइने तेना उपर दुच्छ लहुं भोजन
विगोरे ढांकी दे, के माहं आ सारं भोजन आचार्य विगोरे देखथो तो लेइ लेथो, अने मारे तो आ थोडं सारं भोजन कोइने आपहुं
नथी, एम थारी छपावे तो कपट कहेवाय, माटे तेहुं न करहुं, त्यारे भुं करहुं ? ते कहे छे.

ते वयो आहार लइने छपाव्या विना सारो माठो बतावी देवो, हवे गोचरी जतां कपट स्थान न करत्राहुं बतावे छे, के रस्तामां
बीजे गाम गोचरी जतां सारं सारं भोजन मळे, तो त्यां स्वाइ जइने नवळुं नवळुं त्यां लइ जहुं ए कपट स्थान छे, ते न करहुं, वळी-
से भिक्खू वा० से जं० अंतरच्छियं वा उच्छु गंडियं वा उच्छु चोयणं वा उच्छु मेरगं वा उच्छु सालगं वा उच्छुडालगं
वा सिबल्लिं वा सिबल्लालगं वा अस्सिं खल्ल पडिगाहियंसि अप्पे भोयणजाए बहुउच्चियधम्मिए तहप्पगारं अंतरच्छुयं
वा० अफा० ॥ से भिक्खू वा २ से जं० बहुअडियं वा मंसं वा मच्छं वा बहुकटंथं अस्सिं खल्ल० तहप्पगारं बहुअडियं
वा मंसं लाये संतो० । से भिक्खू वा० सिया णं परो बहुडिणं मंसेण वा मच्छेण वा उच्चनिमंतिज्जा—आउसंतो
समाणा ! अभिक्खवसि बहुअडियं मतं पडिगाहिच्चे ? एयप्पगारं निपयोसं सुत्ता निसम्म से पुत्रवामेन आलोइज्जा—आउ-
सीत्ति वा २ नो खल्ल मे कप्पइ बहु० पडिगा०, अभिक्खवसि मे दाउं जावइयं तावइयं पुणालं दलयाहि, मा य अडियाइं,
से सेवं वयंतस्स परो अभिहट्ठ अंतो पडिगाहिगंसि बहु० परिमाइत्ता निहट्ठ दलइज्जा, तहप्पगारं पडिगहं परहतथसि वा
परपायंसि वा अफा० नो० । से आहच्चे पडिगाहिए सिया तं नोहित्ति वइज्जा नो अणिहित्ति वइज्जा, से तमायाय एगं-

तमवक्त्रमिज्जा २ अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा अप्पंडे जाव संताणए पंसंगं पच्छगं भुञ्जा अट्ठियाहं कंटए गहाय
से तमायाय एणांतमवक्त्रमिज्जा, २ अहे झामथंइलंसि वा जाव पमज्जिय पमज्जिय परट्टविज्जा ॥ (सू० ५८)

ते गोचरी गयेलो साधु आवा प्रकारनो आहार जाणे के शेरडीना गांठोना वचला टुकडा, अथवा गांठोवाला टुकडा अथवा पीलेला
शेरडीना छोटिकां (छोतरा) मेरुक (त्यग्र) शेरडीना सालग ते दीर्घ श्रावा (सांठो) झालग ते एक टुकडो सिबली मग चोला
विगेरेनी अचित्त थएली सींग (फली) 'सिबली थालग' वालपाणडीनी थाली अथवा फलीओ रांथेली होय, आवा वस्तु जो साधुए
खावा माटे लीधी होय तो शेरडी विगेरेना कुचा घणा नीकळे, खावानुं थोड्ड, अने कुचामां कीडीओ विगेरे संख्याबंध जीवो बुरा
हाले मरे, माटे अप्पासुक होय तो पण न लेवी, अने पासुक होय तो पण न लेवा,

तेज प्रमाणे कोई जन्याए ठळीया वाळां फळ ते फणस विगेरे अने कांटावाळां ते अननास विगेरे फळ पाकेलां टुकडा कर्या
होय, अने कोई गृहस्थ ते साधुने आपे तो पण साधुए लेवा नहि, हवे कोई गृहस्थ घणो भक्तिमान होय अने बहु आग्रह करे अने
पूछे के आप लेशो के ? आ प्रमाणे तेनी प्रार्थना सांभळीने साधु कहे के हे आधुष्यमन ! मने ते लेवुं कल्पतुं नथी, पण जो तारो
खास आग्रह होय तो ठळीया रहित कांटा रहित एवो जे वचलो फळनो गर्भ छे, ते आप, पण ध्यान राखजे के ठळीया के कांटा
न आवे. आ प्रमाणे सांभळीने पेळो गृहस्थ ठळीया विनानुं कांटा विनानुं शोधी शोधीने साधुने आपे, पण ते वरवते सचित्त भाग
तेना हाथमांथी के तेना वासणमांथी आवे तो पोते न ले, ते प्रमाणे अचित्त फळनो गर्भ आपे तो पोते नोहि बोले, तेम अणिहि
पण न बोले,

पळी ते लेइने ते वगीचामां कोइ झाड नीचे अथवा मकानना छापरा नीचे बेसीने ज्यां जीव जंतु एकद्विध्या पर्वाद्रय सुधा न होय त्यां पोने शांतिथी बेसीने फळनो गर्भ लीधेलो होय तेने फरीधी जोइले, अने पोताना के गृहस्थना प्रमादधी ठळीयो के कांटो रही गयो होय, तो तेने खातां बाजुए राखीने खाइ रखा पळी एकांतमां जइने अचित्त जग्या कुंभारनो निमाडो विगेरे होय, त्यां जग्या पुंजी पुंजीने परठवे.

आ जग्याए केडलाक आचार्यनो एवो अभिप्राय हे के आगळ गळत कोड विगेरेमां ते साधुने अधिक पोडा थती होय, अने तेने संसारी न करी शकवाधी तेनी उमर जुवान होय, अने वैद एम सलाह आपे के आ रोगनी शांति माटे मरेला जनावर के माछलानो वचलो गर्भ तेना उपर बांधवो, आवा अपवादना कारणे हेदसुत्रना अभिप्राय प्रमाणे कदाच पेला साधुना रक्षण माटे लीधुं होय तो पण तेमां रहेल हाडकुं अथवा कांटो संमाळधी एकांतमां लइ जइ परठवो अहो 'भुज' धातुनो अर्थ भोगववानो हे, पण खावा माटे नहि, जेम पदाति (पायदळ सेना) नो राजा भोग करे हे, अथवा साधु पाट पाटलाने भोगवे हे.

से भिक्खू० सिधा २ से परो अभिहट्ट अंतो पडिगहे विलं वा लोणं उन्मियं वा लोणं परिभाइता नीहट्ट दलईज्जा, से तहण्णारं पडिगहं परहत्यंसि वा २ अफासुयं नो पडि०, से आहच्च पडिगाहिए सिधा तं च नाइदूरगए जाणिज्जा, से तमायाए तत्थ गच्छिज्जा २ पुन्नामेव आलोइज्जा—आउसोचि वा २ इमं किं ते जाणया दिन्नं, उयाहु अजाणया ? से य भणिज्जा—नो खलु मे जाणया दिन्नं, अजाणया दिन्नं, कामं खलु आउसो ! इयाणि निसिरामि, तं भुजह वा णं परिभाए वा णं तं परेहिं समणुत्तायं समणुसदं तओ संजयामेव भुंजिज्जा वा पीइज्जा वा, नं च नो संचाएइ भोत्तए वा पायए

का साहम्मिया तस्य वसन्ति संभोदया समणुका अपरिहारिया अदरगया, तेसि अणुपयायकं सिया, नो जरथ साहम्मिया।
जहेव बहुपरियावकं कीरइ तहेव कायकं सिया, एवं खलु० ॥ (सू० ६९) ॥ २-१=१-१-१० ॥ पिण्डेषणायां

दशम उद्दशकः ॥

ते भिक्षु घर विगेरेमां गोचरी जतां कदाच गृहस्थ पासे मांदा विगेरे मांदा विड लवण खाणमां उत्तरम
थएल मीठुं तथा उद्भिज्ज ते समुद्रतुं मीठुं भूखी आपे, ते वलते साधुए तेना हाथमां के वासणमांथी तपासीने लेवुं के भूखी
खांडने बदले मीठुं न आवे, पण कदाच वनेने उतावळ होवाथी साधुना पात्रमां आवी गयुं होय अने थोडे दूर गया पछी साधुने
खबर पडे तो पाछो आवीने ते गृहस्थने कहे के, आ तमे खांडने बदले मीठुं आपेल छे ते जाणमां के अजाणमां ? जो अजाणमां
आप्यातुं कहे अने पछी एम कहे के तमने जो खप होय तो वापरजो, आ प्रमाणे गृहस्थ जो रजा आपे तो मासुक होय तो साधुए
वहेचीने खावुं, कदाच अपासुक आवे अने गृहस्थ पाहुं न ले तो परठववानो महान दोष जाणीने पोते खाय पीये, वधारे होय तो
नजीक रहेला उत्तम साधुओने वहेची आपे, तेवा साधर्मिक न होय तो पोतानी शक्ति प्रमाणे वापरे, (बाकीहुं परठवी दे.) आ
साधुतुं सर्वथा साधुपणुं छे. (एटला माटे वने त्यां लग्गी गोचरी जनारे गोचरीमांज पुरतुं लक्ष्य राखीने वस्तु लेवी के पछवाडे
आनी तकलीफ न पडे.)

दसमो उद्देशो समाप्त.

अग्यारमो उद्देशो.

दशमो उद्देशो कह्यो, हवे अग्यारमो कहे छे. तेनो आ प्रमाणे संबंध छे, गयः उद्देशाभां मळेला पिडनो (लेवा न लेवा तथा वापरवा परठववा संबंधी) विधि कह्यो, तेनेज अहीं विशेष्ययी कहे छे.

भिकवाणा नामेगे एवमाहंसु समाणे वा वसमाणे वा गामाणुगामं वा दूहजमाणे मणुनं भोयणजायं लभित्ता से भिक्खू गिलाइ, से हंदइ णं तस्साहरह, से य भिक्खू नो भुंजिज्जा तुमं चेव णं भुंजिज्जासि, से एगइओ भोक्खवामित्तिक्कु पल्लि-उंचिय २ आलोइज्जा, तंजहा-इमे पिंडे इमे लोए इमे तिते इमे कहुयए इमे कसाए इमे अंबिले इमे महुरे, नो खल्ल इत्तो किंचि गिलाणस्स सयइत्ति माइट्ठाणं संफासे, नो एवं करिज्जा, तहाठियं आलोइज्जा तहाठियं गिलाणस्स सयइत्ति, तं तितयं तितएत्ति वा-कहुयं कसायं कसायं अंबिलं अंबिलं महुरं महुरं० (सू० ६०)

(भिक्षा माटे विहार करे शुद्ध गोचरी ले माटे भिक्षण बीला) ते साधुओ समान आचार विचार व्यवहारवाळा एकज जग्या-ए रह्या होय, अथवा बहार गामथी विहार करता आव्या होय, (वा शब्दथी असमान आचारवळा पण भेळा समजवा) तेमां कोइ साधु मांदो पडे, तो भिक्षाभां फरनारा साधुओ गोचरीमां मनोइ भोजननो लाय थतां बीजा सोवती साधुने कहे के आ सारं भोजन तमे लेइने मांदा साधुने आपो, अने जो ते न खाय, तो तमेज खाइ ले जो, आ प्रमाणे मांदानी वेयावच्य करनार ने कहेतां ते साधु मांदा माटे आहार लेइने विचार करे के, आ सारं मिष्टान विगेरे स्वादिष्ट वस्तु हूं खाइश, पुढी ते मांदा पासो जइने सारो

आहार छुपावीने मांदाने कहे के आ आहार तमने आपतां वायु विगेरे वधी जशे माटे तमारे खावा योग्य नथी, कारण के आ अपथ्य हे. एटले तेना आगळ आहारनुं पात्र मुकी कहे के तमारे माटे साधुए आहार आप्यो हे, पण आ तो लखो हे, तीखो हे, कडवो हे, कषायेलो खाटो मथुर हे. ते अमुक रोग उत्पन्न करे तेवो हे. माटे तमने तेनाथी उपकार थाय तेम नथी, आ प्रमाणे कही मांदाने डरावीने—ठगीने पोते खाड जाय ते माटे कपट कर्युं कहेवाय, तेवुं पाप साधुए न करवुं, त्यारे तेणे शुं करवुं ? ते कहे हे—

जेवुं होय तेंवुं मांदाने देखाडवु, अर्थात् कपट कर्यांविना तेंने अनुकूल होय ते वधो आहार समजावीने. आपी देवो. भिक्वणा नांमेगे एवमाहंसु—समाणे वा वसमाणे वा गमाणुगामं दूइज्जमाणे वा मणुजं भोगणजायं लभित्ता से य भिक्खू गिलाइ से हदइ णं तस्स आहरइ, से य भिक्खू नो भुंजिज्जा आहारिज्जा, से णं नो खल्ल मे अंतराए आहरिस्सामि, इच्चैयाइं आइतणाइं उक्काकम्म ॥ (सू० ६१)

ते साधुओ सुंदर आहार लावीने पोताने त्यां रहेला अथवा नवा परेणा आवेला साधुओने मांदाने उद्दशीने कहे के, आपांथी मांदाने योग्य साहं साहं भोजन लो अने ते न खाय तो पाहुं लावजो, पळी लेवा वाळो कहे के हुं तेने अंतराय पाडया विना तेने योग्य आपीने चाकीनुं वधेळुं पाहुं लावीश. पळी आहार लइने मांदाने आहार गया मुत्रमां वताव्या प्रमाणे खोडुं समजावी तेने ठगी ते पोते वधुं खाइ ले, अने आहार आपनार साधुओने मोडेथी जइने कहे के, ते साधुए कंइ लीधुं नहि. तो ते पाहुं लावता मने वेयावच्च करतां गोचरी योग्य समये न वापरचाथी शूळ उठी, तेथी तमारी पास पाळो आहार न लाव्यो, (पण मे

जेम तेम दुःखेयी खाइ लीधो !) आहुं कपट न करवुं. माटे भुं करवुं. ते कहै हे—
तेवुं कपट कर्या विना मांदाने वधो आहार बतावी सत्य समजावीने ते जेदळो आहार ले; ते आपवो, अने न लै ते बीजा
साधुओने पाछो आपी आववो.

पिंडना अधिकारथीज सातपिंडेपणाने आश्रयी सूत्र कहे छे.

अह भिक्खू जाणिज्जा सत्त पिंडेसणाओ सत्त पाणेसणाओ, तत्थ खलु इमा पढमा पिंडेपणा—असंसद्वे हत्थे असंसद्वे मत्ते
तहएपगारेण असंसद्वेण हत्थेण वा मत्तेण वा असणं वा ४ समयं वा णं जाइज्जा परो वा से दिज्जा फासुयं पंडिगाहिज्जा,
पढमा पिंडेसणा १ ॥ अहावरा दुच्चा पिंडेसणा—संसद्वे हत्थे संसद्वे मत्ते, तहेव दुच्चा पिंडेपणा २ ॥ अहावरा तच्चा पिंडे-
सणा—इह खलु पार्हणं वा ४ संतेगयाइ सहुँ भवंति—गाहावई वा जाव कम्मकरी वा, तेसिं च णं अन्यरेसु विरवरवेसु
भायणजाएसु उवनिक्खित्तपुब्बे सिया, तंजहा थालंसि वा पढरंसि वा सरगंसि वा परगंसि वा वरगंसि वा, अह पुणेवं
जाणिज्जा—असंसद्वे हत्थे संसद्वे मत्ते, संसद्वे वा हत्थे असंसद्वे मत्ते, से य पडिगाहभारी सिया पाणिपडिगाहिए वा, से
पुवामेव०—अ.उसोत्ति वा ! २ एएण तुभं असंसद्वेण हत्थेण संसद्वेण मत्तेण संसद्वेण वा हत्थेण असंसद्वेण मत्तेण अस्सि
पडिगाहंगंसि वा पाणिसि वा निहहु उच्चित्तु दळयाहि तहएगारं भोयणजायं समयं वा णं जाइज्जा २ फासुयं० पडिगाहि-
ज्जा, तइया पिंडेसणा ३ ॥ अहावरा चउत्था पिंडेसणा—से भिक्खू वा० से जं० पिहुयं वा जाव चाउलपलंवं वा अस्सि
खलु पडिगाहियंसि अप्पे पच्छाकम्ममे अप्पे पज्जवजाए, तहएगारं पिहुयं वा जाव चाउलपलंवं वा समयं वा णं० जाव

पडि०, चउत्या पिंडेसणा ४ ॥ अहावरा पंचमा पिंडेसणा—से भिक्खू वा २ उगगहियमेव भोयणजायं जाणिज्जा, तंजहा सारावंसि वा डिडिमंसि वा कोसगंसि वा, अह पुणेवं जाणिज्जा बहुपरियावन्ने पाणीसु दगळेवे, तहप्पगारं असणं वा ४ सयं० जाव पडिगाहि०, पंचमा पिंडेसणा ५ ॥ अहावरा छट्ठा पिंडेसणा—से भिक्खू वा २ पगगहियमेव भोयणजायं जाणिज्जा, जं च मयद्वाप पगगहियं, तं पायपरियावन्नं तं पाणिपरियावन्नं फासुयं जं च परद्वाप पगगहियं पंडि०, छट्ठा पिंडेसणा ६ ॥ अहावरा सत्तमा पिंडेसणा—से भिक्खू वा० बहउडिअयधम्मियं भोयणजायं जाणिज्जा, जं चउन्ने बहवे दुपयचउपयसमणमाहणअतिहिकिणवणीमगा नावकंवंति, तहप्पगारं उडिअयधम्मियं भोयणजायं सयंवाणं जाइज्जा परो वा से दिज्जा जाव पडि०, सत्तमा पिंडेसणा ७ ॥ इअेयाओ सत्त पिंडेसणाओ, अहावराओ सत्त पाणेसणाओ, तत्थ खल्ल इमा पढमा पाणेसणा—असंसट्ठ हत्थे असंसट्ठे मत्ते, तं चेव भाणियव्वं, नवरं चउत्थाए नाणत्तं । से भिक्खू वा० से जं पुण० पाणगजायं जाणिज्जा, तंजहा—तिलोदगं वा ६, अस्सि खल्ल पडिगगहियंसि अप्प पच्छाकम्ममे तदेव पडिगाहिज्जा ॥ (सु० ६२)

अथ शब्द अधिकारना अंतरमां आवे छे. प्र०—थुं अधिकार वतावे छे ? उ०—सातपिंडेवणा. अने पान (पाणी) नी एसणा अर्थात् भिक्षु एम जाणे के नीचे वतावेली पिंड एसणा तथा पान एसणा छे,

१ असंसट्ठा २ संसट्ठा ३ उद्धट्ठा ४ अप्पेल्लत्ता ५ उगगहिया ६ पगगहिया ७ उड्ढयम्ममा.

साधुओना वे भेदो छे, गच्छमां रहेल सयविर कदपी अने गच्छयी नीक्केला जिनकदपी, उपरनी साते पिंडएवणा सयविर

કલ્પીને લેવાય. પણ જિનકલ્પીને પ્રથમની બે હોદ્દીને પાછલ્લી પાંચલેવાય છે.

પ્રથમની પિંડ પુષ્પાનું સ્વરૂપ—

અસસંદ્ધ હાથ, અસસંદ્ધ વાસણ, અને વહોરાત્યા પછી વાસણમાં દ્રવ્ય રહે અથવા ન રહે, તેમાં જો ચીલકુલ દ્રવ્ય ન રહે તો સુર્ત વાસણ ધોવાનો પશ્ચાત્ કર્મનો દોષ લાગે, હતાં પણ ગચ્છમાં ચાલક, વૂઠો, તપસ્વી વિગેરેના આકુલ્પણના કારણે નિષેધ નથી, તેથીજ સૂત્રમાં તેની ચિંતા કરી નથી, ન સ્વરહેલો હાથ, ન સ્વરહેલું વાસણ, તેથી અસન વિગેરે ચાર પ્રકારનો આહાર યાચે, અથવા ગૃહસ્થ પોતે યાચ્યા વિના પણ આપે, તો સ્વપ હાંચ તે પ્રમાણે ફાણુ આહાર ગ્રહણ કરે.

બીજી પિંડપુષ્પા.

સ્વરહેલો હાથ, સ્વરહેલું વાસણ, ગૃહસ્થ પોતાના માટે તે વસ્તુ લેવા હાથ અને વાસણ સ્વરહે—

ત્રીજી પિંડપુષ્પા.

પ્રજ્ઞાપકની અપેક્ષા પૂર્વ વિગેરે દિશામાં કેટલાક શ્રદ્ધાલુ શ્રાવકો કે ભદ્ર ગૃહસ્થા રહેતા હોય, તે શ્રેયથી લઈને નોકરડી સુધી હોય છે, તેમના ઘરમાં અનેક જાતિના વાગળોમાં અન્ન વિગેરે પ્રથમ નાંચેલું હોય છે, તે થાકમાં પિટર સરગ તે શારિકા (સરકીયા) ના વાસનું બનાવેલું સ્પૃહું વિગેરે પરગ તે વાંસની બનાવેલી છાગડી વિગેરે છે, ‘વર્ગ’ તે મણિ વિગેરે રત્નો જહીને બનાવેલું કિંમતી વાસણ હોય, તેમાં કોઈ વીજ કાઢીને મુતી હોય, તો હાથ ન સ્વરહેલો હોય અને વાસણ સ્વરહેલું હોય, તો પાતરાં ધારણ કરનાર સ્થવિર કલ્પી અથવાં પાત્રાં હોદ્દીને હાથમાં રાનાર જિનકલ્પી હોય, તો ગૃહસ્થને પ્રથમજ કહે હે આશુખમ્ ! અથવા હે વાઈ !

तमे न खरडेला हाथे, खरडेला वासणे अथवा खरडेला हाथे, खरडेला वासणे आ पातरासां के आ हाथसां संभळयी लइने आपो अथवा पोते जे वस्तु जोइती होय, तेजुं नाम कहीने गार्चे अने ते गृहस्थ आपे तो फांसु आहार ले.

अहीं खरडेलो हाथ, खरडेलुं वासण अने थोडुं द्रव्य पळवादे रहे एवो आठमो भांगो जिनकलीने कल्पे, स्थविर कल्पीने तो स्रव अर्थनी 'हानि' विनोरेना कारणोने लइने बंधा भांगा कल्पे छे—

अल्पलेपा नामनी चोथी पिंडिषणा,

कुरमुरा ममरा पृथुक विनोरे चोखा शेकीने वनावेला होय, तो ते लेतां वासण हाथने लेप लागतो नथी तथा अल्प ते चोखानी कणकी विनोरेना वनावेल होय तो अल्पपर्यय कहेवायो ते वनेने लेवाय छे. तेम वाल, चणा विनोरे पण कल्पे.

अवगृहिता (५)—एटले गृहस्थे पोताने खावा माटे वासण थोयुं होय के हाथ थोया होय, तेवा वासणसां जो पाणीनो लेप देवातो होय तो लेवुं न कल्पे. पण बहु सुकाइ गयुं होय तेवा मरावळा, डिडिम (कांसांनुं वासण) तथा कोशक मां खावानुं काडेळुं हाथ तो साधुने लेवुं कल्पे

प्रगृहीता—गृहस्थे स्वार्थ माटे के बीजा माटे चरु, हांडी विनोरे रांघवाना वासणसांथी चाटवा विनोरेथी लइने बीजाने वस्तु आपी होय ते बीजाए न लीयी होय, अथवा साधुने अपोवी होय तो प्रगृहीता कहेवाय, ते गृहस्थना वासणसां के हाथसां वस्तु होय तो फांसु होय ते ले.

उज्जिमीत धर्मा—ते घरनी अंदर घणा नोकर चोपणां के अन्य साधु ब्रह्मण अतिथि मागण इच्छे नाहि तेवी लखी सादी रसोइ

હોય તે પરઢવવા યોગ્ય હોય તેવું મોજન પોતે યાત્રે અથવા ગૃહસ્થ આપે તો લે, હવે સાત પાણીની ઇષ્ણાઓ કહે છે.—તેમાં પ્રથમની ત્રણ તો મોજન માફક છે અને ચોથીમાં ભેદ છે, કારણ કે તે પાણી સ્વચ્છ હોવાથી તેમાં અલ્પ લેપપણું છે, તેથી સંપ્રહ વીનેરનો અભાવ છે, આ પછીની ત્રણ પાણીની ઇષ્ણાઓ વધારે વિશુદ્ધ હોવાથી ઇવોજ ક્રમ છે. (અત્ર માફક પાણીનું પળ જાણવું).

હવે આ વતાવેલા અથવા પૂર્વે વતાવેલા સૂત્ર વઢે શું કરવું તે કહે છે.

इक्षेयासिं सत्तण्हं पिंडेसणाणं सत्तण्हं पाणेसणाणं अन्नयरं पट्ठिमं पडिवज्जमाणे नो एवं वहज्जा—मिच्छापडिवत्ता खल्ल एए भयंतारो, अहमेगे सम्मं पडिवत्ते, जे एए भयंतारो एयाओ पट्ठिमाओ पडिवज्जित्ता णं विहरंति, जो य अहमंसि एयं पट्ठिमं पडिवज्जत्ताणं विहरामि सन्वेऽवि ते उ जिणाणाए उवट्ठिया अन्नन्नसमाहीए, एवं च णं विहरंति, एयं खल्ल तस्स तस्स भिक्खुणीए वा सामणियं ॥ (सू० ६३). २-१-१-११ पिण्डैषणायामेकादश उद्देशकः ॥

આ સાત પિંદેષણા અથવા પાન ઇષ્ણામાંની કોઈપણ પ્રતિમાને સાધુ સ્વીકારીને આવું પછીથી ન બોલે, કે—“વીજા સાધુ ભગવંતો સારી રીતે પિંદેષણા વિનેરે અભિગ્રહો પાડતા નથી, હુંજ એ જાણું બરોબર પાછું છું.” તેથી મેંજ વિશુદ્ધ અભિગ્રહ લીધો છે, પણ વીજાઓએ નથી લીધો, આ ઉપરથી ગચ્છમાંથી નીકળેલા એ કે ગચ્છમાં રહેલા એ પરસ્પર સમઢટ્ટિથી દેખવા, પણ ઉત્તમ રીતે પિંદેષણા પાડનારા ચઢતી અવસ્થાએ પહોંચેલા ગચ્છમાં રહેલા સાધુએ પણ પોતાનાથી નીચા સાધુ જેઓ પ્રથમની પિંદેષણામાં રહ્યા હોય તેમને પણ દોષ દેવો નહિ.

પ્ર૦—ત્યારે શું કરવું ? તે કહે છે.

આજે સાધુ ધનવંતો પિઠેષણા ધિમેરે વિશેષ અભિગ્રહોને ધારણ કરીને ગામ ગામ ચિચરે છે, અને હું જે પ્રતિમાને ધારણ કરીને ચિચરું છું. તેથી અમે વધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં હીર, અથવા જિનાજ્ઞાપ્ત ચિચરે છે, તેથી અચ્યુત વિહાર કરનાર સંવરવાળા છે, તેઓ વધા એક બીજાને સમાધિવદે જે ગચ્છમાં જેને જે સમાધિ વતાવી હોય તેને 'તે' કારણકે ગચ્છવાસિઓને હવે વતાવી તે સાતે યથાશક્તિ પાલ્કાનો છે. ગચ્છથી નીકળેલાઓને પાલ્કની પાંચનો અભિગ્રહ છે, તે વહે તેઓ પ્રયત્ન કરે, તે પ્રમાણે તે પાલીને ચિચરતા હોય તે વધા જિનેશ્વરની આજ્ઞા હલંઘતા નથી, તે સંબંધમાં પૂર્વે વતાવેલી ગાથા કહે છે.

॥ ૧ ॥

જોડવિ દુવસ્થ તિવત્થો, વહુવસ્થ અવેલ્લઓવિ રં.થરહ, ન હુ તે હીલંતિ પરં, સઙ્ગેવિથ તે જિણાણા ॥ ૧ ॥
કોઈ કે કોઈ શ્રણ કોઈ વધારે કોઈ બીલકુલ વસ્ત્ર ન પહેરે, તો પણ તે પરસ્પર નિંદા ન કરે, કારણ કે તે વધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં છે. આજ તે સાધુનું સમગ્ર સાધુપણું છે, (આ હેવટના સૂત્રનો પરમાર્થ ૯ છે કે સ્વ પરને દુઃખ ન થાય, તેમ ચિચારપૂર્વક ગોચરી વિમેરે લેવું વાપરવું, પણ તે પ્રમાણે નિર્વાહ ન થાય, તો વને તેટલું નિર્મલક ભાવથી પાલ્કના પ્રયત્ન કરવો. પણ વધારે હલ્કુટ માર્ગ પાલ્કનારે પણ પોતે અહંકાર કરીને બીજાની નિંદા ન કરવી, તેમ પોતાની શક્તિ વધતાં સમાન્ય પાલ્કનારે પણ હલ્કુટ પાલ્કના પ્રયત્ન કરવો.)

દ્વાર્યાણ્ણના નામનું થીજું અધ્યયન—બીજા શ્રુત સ્કંધનું પ્રથમ અધ્યયન કહીને હવે થીજું કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે, ગયા અધ્યયનમાં ધર્મના આધાર રૂપ શરીરની પ્રતિપાલના માટે પ્રથમજ પિંડ ગ્રહણનો વિધિ વતાવ્યો અને તે પિંડ (આહાર પાળી) કરને હયાં ગ્રહસ્થો ન હોય તેવા સ્થાનમાં વાપરવું. તેથી તે સ્થાનના ગુણ દોષ વતાવવા આ થીજું અધ્યયન કહે છે. આ સંબંધ

આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્વારો કહેવા, તેથી નામ નિષ્પન્ન નિષ્લેષામાં “શ્રદ્ધા ઇષ્ણા” નામ છે, તેનો નિષ્લેષા કરવામાં “વિદેષણા નિર્યુક્તિ” જ્યાં સંભવે ત્યાં ટુંકાણમાં પ્રથમ ગાથા વહે અને વીજી ઇષ્ણાઓની નિર્યુક્તિઓને યથાયોગે સંભવતાં વીજી ગાથા વહે પ્રકટ કરીને વીજી ગાથા વહે “શ્રદ્ધા” શબ્દના ‘હ નિષ્લેષા’ ના વિચારમાં નામ સ્થાપના હોડીને નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

દ્રવ્યે સ્થિતે કાલે ભાવે, સિજ્ઞાય જા તદ્દિં પયાયં કેરિસિયાસિજ્ઞા સ્વહુ સંજય જોગતિ નાયવ્યા ? ॥ ૨૧૮ ॥

દ્રવ્ય શ્રદ્ધા ક્ષેત્ર શ્રદ્ધા કાલા શ્રદ્ધા અને ભાવ શ્રદ્ધા એ ચાર પ્રકારે શ્રદ્ધા છે, તેમાં દ્રવ્ય શ્રદ્ધાની જલ્દ છે, તેથી સંયતોને કેવી શ્રદ્ધા યોગ્ય છે. તેજ હવે વતાવશે. દ્રવ્ય શ્રદ્ધાની હવે વ્યાખ્યા કરે છે.

તિવિહા ય દ્રવ્યસિજ્ઞા સચિતાડચિત મીસંગા ચેવ । સ્થિતંમિ જંમિ સ્થિતે કાલે જા જંમિ કાલંમિ ॥ ૨૧૯ ॥

ત્રણ પ્રકારની દ્રવ્ય શ્રદ્ધા છે, સચિત્ત અચિત્ત અને મિશ્ર. તેમાં સચિત્ત તે પૃથ્વીકાય વિગેરે ઉપર, અને અચિત્ત તે પ્રાસુક પૃથ્વી વિગેરે ઉપર, અને મિશ્ર તે જે અર્થપરિણત પૃથ્વી વિગેરે ઉપર જે શ્રદ્ધા હોય તે અથવા સચિત્ત શ્રદ્ધાનું વર્ણન નિર્યુક્તિકાર હવે પછીની ગાથામાં પોતેજ કહે છે, ક્ષેત્ર શ્રદ્ધા તે જે ગામ વિગેરે ક્ષેત્ર (સ્થાન)માં શ્રદ્ધા કરાય તે. કાલશ્રદ્ધા તે જે કઠતુલ્ય કાલ વિગેરેમાં જે શ્રદ્ધા કરાય, તે કાલ શ્રદ્ધા છે, તેમાં સચિત્ત દ્રવ્ય શ્રદ્ધાનું દૃષ્ટાંત વતાવે છે.

ઉક્કલ કલિંગ ગોઅમ વળુમદ્ વેવ હોદ નાયવ્યા । ઇયં તુ ઉદાહરણં નાયવં દ્રવ્યસિજ્ઞા ॥ ૨૨૦ ॥

આ ગાથાનો આવાર્થ કથાથી જાણવો.

એક અટવીમાં બે માઈઓ ઉત્કલ અને કલિંગ નામના વિષમ (વિકટ) પ્રદેશમાં પલિલ વૃંતોવીને ચોરી કરે છે. તેમની બેન

बलुमती नामनी हे, त्यां गौतम नामनो निमितिओ आव्यो, बे भाइओए तेनो सत्कार कर्यो, पण बलुमतीए खानगीमां कहुं के आ आपणुं भळुं करनार भद्रक नथी, आ अहीं रहींने आपणी पल्लीनो विनास कर्यो, माटे तेने काढवो जोइए, तेथी ते बे भाइओए तेना वचनथी तेने काढ्यो, पेला निमितिआए पण तेना उपर देखी बनीने आ प्रतिज्ञा करी के “जो हुं बलुमतीना उदरने चीरीने तेमां न सुड तो माहं नाम गौतम नहि.” बीजा आचार्यो कहे के छे के ते समये तेने बाळको नाना होवाथी बलुमती पोतेज पल्लीनी मालीक हती, अने त्यां उत्कल अने कर्झा नामना बे नवा निमितिआ आवेल हता, तेथी पूर्वे आवेल गौतम निमितिआने पोते काढयो, तेथी गौतमे देखी प्रतिज्ञा करीने मार्गमां सरसव वावतो गयो, चोमासामां सरसवो उग्या. ते उगेला सरसवोने आधारे बीजा राजानो प्रवेश करावी ते वथी पल्लीने छुंटावीने बाळी नांवी, गौतमे पण बलुमतीने केद पकडी तेतुं पेट चीरावीने थोडी जीवती तरफडती हती, ते समये तेना पेट उपर मूर्तो, आ सचित्त द्रव्यशय्या जाणवी.

भावशय्यानुं वर्णन.

दुविहा य भावसिज्जा कायणए छन्विहे य भावंपि । भावे जो जल्य जया सहदुहगबमइसिज्जा ॥ ३०१ ॥

बे प्रकारनी भावशय्या छे. (१) काय निपय संबंधी अने छ भाव संबंधी तेमां जे जीव औदयिक विगेरे भावमां जे काळे वर्त्ते, ते तेनी छ भावरूप भावशय्या छे, कारण के शयन ते शय्या स्थिति छे, तेज प्रमाणे जे जीव स्त्री विगेरेनी काय (उदर)मां गर्भपणे रहेलो होय, ते जीवने स्त्री विगेरेनी काया भावशय्या छे. कारण के स्त्री विगेरेनी कायमां सुखमां दुःखमां सुता उठतां दरेक वखते ते जीव तेनी अंदर रहेली वथी अवस्थावाळो थाय छे, माटे ते काय संबंधी भावशय्या छे.

આ અધ્યનનો વધો અર્થીધિકાર શર્યા વિષય સંબંધી છે, અને હવે ઉદ્દેશાનો અર્થીધિકાર વતાવવા નિર્ચયિતકાર કહે છે. સત્ત્વે ત્રિ ય સિજ્જવિસોહિકારગા તદ્દત્તિ અત્થિ હ વિસેસો । ઉદેસે ઉદેસે તુચ્છામિ સમાસઓ ક્કિંચિ ॥ ૩૦૨ ॥ આ વધા દુટલે ત્રણે ઉદેશા જો કે શર્યા ત્રિશુદ્ધિ કરનારા છે, તોપણ તેમાં દૂરેકમાં કાંઈક વિશેષ છે, તેને હું ટુંકાપમાં કહીશ, તે કહે છે—

તુગમદોસા પદમિલ્હુમ્મિ સંસત પક્કવાયા ય ૧ । ત્રિયંમિ સોઅવાઈ વહુવિહસિજ્જાવિવેગો ૨ ય ॥ ૩૦૩ ॥ તેમાં પ્રથમ ઉદ્દેશામાં વસતિના ઉદ્ગમ દોષા આધા કર્મ વિગેરે છે, તથા ગૃહસ્થ વિગેરેના સંસર્ગથી અપાયો ચિંતવેલા છે, તથા વીજા ઉદ્દેશામાં શોચવાદિ (ગૃહસ્થો) ના વહુ પકારના દોષો તથા શર્યાનો વિવેક (ત્યાગ) વતાવે છે. આ અર્થીધિકાર છે.—

તદ્દ દ્વ જયંતલ્હલ્લા સઙ્ગાયસસડ્ગુરોહિ જદ્દયન્નં । સમવિસમાઈપ્પુ ય સમપેણં નિજ્જરદ્દાપ ૩ ॥ ૩૦૪ ॥ ત્રીજા ઉદ્દેશામાં જયણા પાલ્લાર ઉદ્ગમ વિગેરે દોષો ત્યજનાર સાધુને જે હલના થાય, તે દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો, તથા સ્વાધ્યાયને અનુકૂળ એ સમવિષમ વિગેરે ઉપાશ્રયમાં નિર્વેરાના અર્થી સાધુએ રહેવું, એ વિષય છે, નિર્ચયિત અનુગમ કહ્યો હવે સૂત્રાત્તુગમમાં સુત્ર કહે છે—

સે મિકલ્લુ વા૦ અમિકંચિજ્જા ઉવસસયં દ્વસિત્તદ્વ અણુવિસિત્તા ગામં વા જાવ રાયદ્દાણિં વા, સે જં પુણ ઉવસસયં જાણિ-
જ્જા સઅંદં જાવ સસંતાણયં તદ્દપ્પગારે ઉવસસદ્વ નો ટાણં વા સિજ્જં વા નિસીદ્ધિયં વા વેદ્દજ્જા ॥ સે મિકલ્લુ વા૦ સે જં
પુણ ઉવસસયં જાણિજ્જા અપ્પંદં જાવ અપ્પસંતાણયં તદ્દપ્પગારે ઉવસસદ્વ પિદ્ધિલેહિત્તા પમહિજ્જા તથો સંજયામેવ ટાણં વા

३ चेज्जा ॥ से नं पुण उवसस्सयं जाणिज्जा अस्सि पडिआए एगं साहम्मियं समुद्दिस्स पाणाइं ४ समरेब्भ इस्समुद्दिस्स-
कीयं पामिच्चं अचिच्छज्जं अणिसट्ठं अभिहट्ठं आहट्ठं चेएइ, तहप्पगारे उवस्सए पुरिसंतरकडे वा जाव अणासेविए वा नो
ठाणं वा ३ चेइज्जा । एवं बहवे साहम्मिया एगं साहम्मिणिं बहवे साहम्मिणीओ ॥ से भिक्खू वा० से जं पुण उ०
बहवे समणवणीमए पणणिय २ समुद्दिस्स तं चेय भाणियव्वं ॥ से भिक्खू वा० से जं० बहवे समण० समुद्दिस्स पाणाइं
४ जाव चेएति, तहप्पगारे उवस्सए अपुरिसंतरकडे जाव अणासेविए नो ठाणं वा ३ चेइज्जा ३, अह पुणेवं जाणिज्जा
। पुरिसंतरकडे जाव सेविए पडिलेहिता २ तओ संजयामेव चेइज्जा ॥ से भिक्खू वा० से जं पुण अस्संजए भिक्खुपाडि-
याए कडिए वा उक्कंविए वा छत्ते वा लिच्चे वा घट्टे वा मट्टे वा समट्टे वा सेषयूमिए वा तहप्पगारे उवस्सए अपुरिसंतर-
कडे जाव अणासेविए नो ठाणं वा सेज्जं वा निसीहिं वा चेइज्जा, अह पुण एवं जाणिज्जा पुरिसंतरकडे जाव आसेविए
पडिलेहिता २ तओ चेइज्जा ॥ (सू० ६४)

ते भिष्णु उपाश्रयमां रहेवाने जो इच्छतो होय तो गाम विगेरेमां जाय, त्यां जइने साधुने योग्य वसति शोधे, त्यां जो इंडां
विगेरे, जंतु युक्त मकान होय, त्यां वास विगेरे न करवो, ते वतावे छे स्थान ते काउसग्ग शय्या ते संथारो करवो. निपीधिका
ते स्वाध्याय (भणवातुं) आ त्रण न करवां, (अर्थात् जीव जंतुवाळा मकानमां उत्तरवुं नहि.) पण जेमां जतु न होय त्यां
उतरी ते काउसग्ग विगेरे करवो. हवे उपाश्रय संबंधी उद्गम विगेरे दोषो वतावे छे.

ते भिष्णु एवं जाणे के कोइ श्रावके आ उपाश्रय करान्यो छे, पण ते एक्क साधु जे जिनेश्वरनी आज्ञा प्रमाणे अनुष्ठान करे छे,

तेने उद्देशीने जीवोनो आरंभ करीने वनावेलो छे, अथवा ते साधुने उद्देशीने बँचातो लीधो छे, अथवा अन्य पासेधी उछीको लीधो छे, अथवा नोकर विगेरे पासेधी वळ—नवरीधी लीधो छे, वधानो सामटो होय, तेमां वधानी रजा लीधा विना लीधो होय अथवा तैयार थयेछं मकान के तंतु विगेरे बीजी जग्याधी लावेल होय, आवा स्थानने श्रावक साधुनी पासे आवीने आपे, तो तेवा उपाश्रयमां ज्यां सुधी बीजो पुरष तेवा मकानने न वापरे, त्यां सुधी पोते तेमां काउसग विगेरे के रहेवास न करे, आ एक साधु आश्रयी कछुं. ते प्रमाणे घणा साधु एक साध्वी के घणी साध्वीने उद्देशीने ते आश्रयी पण समजवुं, वळी त्यारपछी श्रमण वणी-मगआश्रयी सूत्रमां पण पिंडैपणा सूत्र प्रमाणे जाणवुं, एइले ते सूत्रमां समजवुं के प्रथम पोते न उतरवुं पण साधु सिवाय बीजो कोइ गृहस्थ उतरे, त्यारपछी पोते उतरे तथा साधु जाणे के आ उपाश्रय साधुने माटे गृहस्थे चांसनी कांवी (स्वापटो) विगेरेधी बांधेल छे, दर्भ विगेरेधी छायेल छे, छाण विगेरेधी लीप्यो छे, खडो विगेरे खडवचडा पदार्थधी घस्यो छे, अने तेने कळि विगेरेना लेप्यो कोमळ वनाव्यो छे, तथा जमीन साफ करी संस्कार्यो छे, दुर्गधी दूर करावा धुप विगेरेधी धुपाव्यो छे, आवुं जो साधु माटे करेछं होय तो ज्यां सुधी कोइ गृहस्थ न वापरे, त्यां सुधी ते मकानमां पोते काउसग विगेरे न करे, पण ज्यारे बीजो वापरे, तेवुं जाणे त्यार पछी ते मकान पडिलेही प्रमाजीने काउसग विगेरे करे.

से भिक्खू वा० से जं० पुण उवस्सयं जा० अस्संजए भिक्खुपडियाए खुडियाओ दुवारियाओ महल्लियाओ कुज्जा, जहा पिंडेसणाए जाव संथारगं संथारिज्जा वहिया वा निव्वक्खु तहपगारे उवस्सए अपु० नो टाणं ३ अह पुणेवं० पुरिसंतंरकडे आसेविए पडिलेहिच्चा २ तओ संजयामेव आव चेइज्जा ॥ से भिक्खू वा० से जं० अस्संजए भिक्खुपडियाए उदग्गप-

સૂત્રાણિ કંદ્રાણિ વા મૂલાણિ વા પત્તાણિ વા પુષ્પાણિ વા ફલાણિ વા બીયાણિ વા હરિયાણિ વા ઠાળાઓ ઠાળં સાહરહ
વહિયા વા નિષ્ણવસૂ તં અપું નો ઠાળં વા ચેહજ્ઞા, અહ પુણં પુરિસંતરકડં ચેહજ્ઞા ॥ સે ખિકસૂ વા સે જં અસંજં
ખિં પીઠં વા ફળં વા નિસેણિં વા ઉદ્ધલ્લં વા ઠાળાઓ ઠાળં સાહરહ વહિયા વા નિષ્ણવસૂ તહપ્પગારે ઉં અપું નો
ઠાળં વા ચેહજ્ઞા, અહ પુણં પુરિસં ચેહજ્ઞા, ॥ (મું ૬૫)

તે ખિષુ આવા મકારનો ઉપાશ્રય જાળે કે તે મહસ્થ સાધુને હેશીને નાની ચારીનું મોટું ચારણું કર્યું છે, તેવા મકાનમાં જ્યાં
સુધી મહસ્થ વિગેરે વીજો પુરુષ તે મકાન ન વાપરે ત્યાં સુધી સાધુ તેને ન વાપરે. આ વંને સૂત્રમાં પણ ઉત્તર ગુણો વર્ણવ્યા છે, તે
પૂર્વે વતાવેલા દોષથી દુઃખ ક્ષય્યા હોય તો પણ વીજા પુરુષ સ્વીકાર્યા પછી કલ્પે છે, પણ મૂલ ગુણથી દુઃખ હોય તો વીજા પુરુષ સ્વી-
કાર્યા પછી પણ કલ્પતી નથી, મૂલ ગુણના દોષો નીચે મુજબ છે, “પટ્ટી વંસોદો ધારણા ઉચ્ચારિ મૂલવેલીઓ” એટલે પ્રથમ વાંસ
વિગેરેથી સાધુ વિગેરે માટે જે વસતિ તૈયાર કરાવાય, તે મૂલ ગુણથી દુઃખ છે.

પીઠનો વાંસડો, બે ધારણ કરનારા, તથા ચાર મૂલ વેલીઓ હોય—(સાધુ માટે વાંસડા ઉભા કરીને મકાન બનાવે તે સાધુને
કલ્પે નહિ) વેલી તે સાધુ આવો ઉપાશ્રય જાળે કે મહસ્થ સાધુને હેશીને પાળીથી તૈયાર થયેલાં કંદ વિગેરે વીજા મકાનમાં (તે
ચાલી કરવા માટે) લઈ જાય છે, અથવા તેનો વહાર લગલો કરે છે, તેવા મકાનમાં જ્યાં સુધી વીજો માણસ આવીને ન રહે ત્યાં
સુધી સાધુ તેમાં ન ઉતરે, પણ વીજાએ વાપર્યા પછી સાધુ તેમાં રહે, તેજ પ્રમાણે અચિત્ત વસ્તુ પણ ઘરમાંથી વહાર કાઢે તોપણ
પુરુષાંતર થયા પછી સાધુએ તે મકાન વાપરવું; કારણ કે તેમાં પણ ફેરફાર કરતાં ત્રસ જીવનો વધ થવાનો સંભવ છે. વેલી—

से भिक्खु वा० से जं० तंजहा—खंधंसि वा मंचंसि वा भालंसि वा पासं० हम्मि० अन्नयरंसि वा तहप्पगारंसि अंतलि-
क्खजायंसि, नन्नत्थ आगाढाणागादेहिं कारणेहिं ठाणं वा नो चेइज्जा ॥ से आहच्च वेइए सिया नो तत्थ सीओदगविय-
हेण वा २ हत्थाणि वा पायाणि वा अच्छीणि वा दंताणि वा मुहं वा उच्छोलिज्ज वा, प्होहइज्ज वा, नो तत्थ ऊसहं
पकरेज्जा, तंजहा—उच्चारं वा पा० खे० सिं० वंतं वा पितं वा पूयं वा सोणियं वा अन्नयरं वा सरीरावयवं व, केवली
वूया आयाणमेयं, से तत्थ ऊसहं पणरेमाणे पयलिज्ज वा २, से तत्थ पयलमाले वा पवडमाणे वा हत्थं वा जाव सीसं वा
अन्नयरं वा कायंसि इंदियजालं ल्हसिज्ज वा पाणिं ४ अभिहणिज्ज वा जाव ववररोब्बिज्ज वा, अथ भिक्खूणं पुव्वोवइडा-

४ जं तहप्पगारं उवस्सए अंतलिक्खजाए नो ठाणंसि वा ३ चेइज्जा ॥ (सू० ६६)

ते भिक्खु आवो उपाश्रय जाणे, के ते एक थांभाना उपर वनावेलुं मकान छे, अथवा मांचडा उपर छे, अथवा माळा उपर छे,
प्रासाद ते बीजे मजले मकान आयुं छे, (प्रासाद ते साहं पाकुं मकान वांधुं होय ते छे)—हर्यतल ते भोंयरवाळं मकान छे,
आवा मकानमां वने त्यांसुधी साधुए निवास न करवो, पण बीजा मकानना अभावे तेहुं मरान वापरवुं पडे तो थुं करवुं ते कहे छे.
त्यां ठंडा पाणी विगेरेथी हाथ धुवे नहि, तथा त्यां रहीने टट्टी जवा विगेरेनी क्रिया न करे, कारण के केवली प्रभु तेमां कर्म बंध
अने संयमनी विराधना बतावे छे, त्यां त्याग करतो पडी जाय, अने पडतां हाथ पग विगेरे शरीरना अवयवने नुकशान थाय, तथा
पोते पडतां बीजा जीवोने पीडे, अथवा जीवथी हणे, आ.प्रमाणे नुकशान जाणीने साधुए कातो तेवा अथरना के भोंयराना स्था-
नमां उतरवुं नहि, (अथवा उतरवुं पडे तो संभाळीने चडवुं—उतरवुं के जग्या वापरवी.) वकी—

से भिक्खु वा० से जं० सइत्थियं सखुइं सपसुभत्तपाणं तहप्पगारे सागारिए उवस्सए नो टाणं वा ३ चेइज्जा । आया-
णमेयं भिक्खुस्स गाहावइकुलेण सद्धिं संवसमाणस्स अलसगे वा विस्सइया वा छट्ठी वा उव्वाहिज्जा अन्नयरे वा से दुक्खे
रोगायंके समुपज्जिज्जा, असंजण कळुणपडियाए तं भिक्खुस्स गायं तिष्ठेण वा यएण वा नवणीएण वा वसाए वा अ-
ब्भंगिज्जा वा मक्खिज्ज वा सिणाणेण वा कक्केण वा छुद्धेण वा वणणेण वा चुणणेण वा पउमेण वा आर्यसिज्ज वा पयं-
सिज्ज वा उव्वलिज्ज वा उव्वट्ठिज्ज वा सीओदगवियट्ठेण वा उरिणोदगवियट्ठेण वा उच्छोलिज्ज वा पक्खालिज्ज वा
सिणाविज्ज वा सिंचिज्ज वा दारुणा वा दारुपरिणामं कट्ठु अगणिकायं उज्जालिज्ज वा पज्जालिज्ज वा उज्जालिक्का कायं
आयाविज्जा वा प० अह भिक्खुणं पुव्वोवइट्ठां जं तहप्पगारे सागारिए उवस्सए नो टाणं वा ३ चेइज्जा ॥ (सू० ६७)
ते भिष्णु वली आवो उपाश्रय जाणे के तेमां स्त्रीओ रहेली हे, अथवा ते वाळकोवाळुं हे, अथवा ते मक्कान सिह कुत्तरो चिलाडी
विगेरे छुद्र प्राणीथी रोकायेळुं हे, पशुओ रत्ताय हे, तथा भोजन पाणी हे, अथवा पशुओने चारो पाणी आपवामां आवे हे, आवा
गृहस्थथी आकुळ उपाश्रयमां साधुए स्थान विगेरे न करवुं, कारणके तेमां नीचे मुज्जव दोषो हे, तथा आ 'कर्म' वंघननां कारणो
हे. (१) गृहस्थना कुटुंब साथे वसतां त्यां शंका रहित भोजन विगेरेनी क्रिया न थाय, अथवा कोइ पण जातनो व्याधि थाय, ते
वतावे हे, 'अलसग' ते हाथपग विगेरेनो अद्रकाव, अथवा श्वग्रयु ते लक्रशानो रोग थाय, विश्वचिक्रा (शूळ) छट्ठी नो रोग थाय
आवी व्याधिओ साधुने उत्पन्न थाय अथवा तेवा बीजो ताव विगेरे कोइ रोग थाय, अथवा तुर्त प्राण लेनारो शूळ विगेरे रोग
थाय, तेवा रोगथी पीडायेल्ला साधुने देखीने कारणथी अथवा भक्तिथी गृहस्थ ते भिष्णुना शरीरने तेल विगेरेथी चोके, अथवा

થોડું મસલે, પછી સુગંધી દ્રવ્યથી ઉવટણ કરે, કલ્ક તે કપાય દ્રવ્યનો કવાંથ (નાશક જીલ્લામાં ચીચાચાઈ વિગેરે પાણીમાં ઉકાળી નાહાવામાં ઉપયોગ કરે હે,) લોથ તે સુગંધી દ્રવ્ય હે, વર્ણક તે કપીલો વિગેરે હે, જવ વિગેરેનું ચૂર્ણ—પદમક જાણીતું હે, વિગેરે દ્રવ્ય વહે થોડું થોડું વસે અને ચોલીને તેનું ઉદ્ધર્તન કરે, પછી ઠંડા કે ઊંના પાણીથી થોડું સ્નાન કરાવે, અથવા વારં-વાર સ્નાન કરાવે, અથવા માથા વિગેરેમાં કે નાભિના ઉપરના અંગમાં પાણી સીંચે, અથવા લાકડાથી અથવા લાકડાં માંહોમાંહે ઘસીને અગ્નિ વાલે, મઢકો કરે, તેમ કરીને પછી સાધુના શરીરને એકવાર તપાવે, કે વારંવાર તપાવે, આવા દોષો જાણીને સાધુને આ પ્રતિજ્ઞા વિગેરે હે. કે તેવા ગૃહસ્થના રહેવાસવાળા મકાનમાં કાડસળા વિગેરે ન કરવું. (તેમ નિવાસ પણ ન કરવા.)

આયાળમેયં મિલ્લુસ્સ સાગારિણ ઉવસ્સણ સંવસમાણસ્સ इह खलु गाहावई वा जाव कम्मकरो वा अन्नमन्नं अक्कोसंतो वा पचंति वा સંભંતિ વા ઉદ્ધર્વિતિ વા, અહ મિલ્લુણં ઉચ્ચાવયં મણં નિર્થંહિજ્જા, एए खलु अन्नमन्नं अक्कोसंतो वा मा वा अक्कोસંતુ જાવ મા વા ઉદ્ધર્વિતુ, अह भिक्खुणं पुब्बं जं तहएगारे सा० नो ठाणं वा ३ चेइज्जा ।' (સુ૦ ૬૮) ગૃહસ્થના રહેવાસવાળા ઘરમાં ઉતરતાં સાધુને કર્મનું ઉપાદાન હે, તેથી ત્યાં મહુ દોષો હે, તેજ વતાવે હે, કે આવા ઘરમાં ગૃહસ્થ માંહોમાંહે આક્રોશ વિગેરે કરે, તે કલેશ કરતાં દેવીને સાધુ કદાચ ઊંચું નીચું મન કરે, (ઊંચું મન તે આહું ન કરે તો ટીક, અને અવચ તે મલે કરે,) તેવીજ રીતે માંહોમાંહે ગૃહસ્થના ઘરમાં ઘરવાળાં પરસ્પર કલેશ ઉપદ્રવ વિગેરે કરે તો પણ સાધુને અસમાધિ થાય, માટે ત્યાં ન ઉતરવું.

આયાળમેયં મિલ્લુસ્સ ગાહાવઈં સહિં સંવસમાણસ્સ, इह खलु गाहावई अप्पणो समट्ठाए अगणिकायं उज्जालिज्जा वा

पज्जालिज्ज वा विज्झविज्ज वा, अह भिक्खू उच्चावयं मणं नियंछिज्जा, एए खल्ल अगणिकायं उ० वा २ मा वा उ० पज्जा लिंतु वा मा वा प०, विज्झविंतु वा गा वा वि०, अह भिक्खूणं पु० जं तहप्पगारे उ० नो ठाणं वा ३ चेइज्जा ॥

(सू० ६९)

गृहस्थ भ्रात्रे एक मकानमां रहेतां गृहस्थ निश्चयथी पोताना माटे अत्रिकाय वालो, भडको करथे, अथवा बुझावथे, ते समये साधुना मनमां गया सूत्रमां कहा प्रमाणे उंचा निचा भाव पगट थरो अने व्यर्थ कर्म बंध थरो, माटे तेवा स्थानमां साधुए उतरवुं नहि, आयाणमेयं भिक्खुस्स गाहावईहिं सद्धिं संवत्समाणस्स, इह खल्ल गाहावइस्स कुंडले वा गुणे वा मणी वा मुत्तिए वा हिरण्येसु वा सुवर्णेसु वा कडगाणि वा तुडियाणि वा तिसराणि पालंवाणि वा हारे वा अङ्गहारे वा एगावली वा कणगावली वा मुत्तावली वा रायणावली वा तरुणीयं वा कुमारि अलंकिविभूतियं पेहाए, अह भिक्खू उच्चाव० परिसिया वां सा नो वा परिसिया इय ना णं बूया इय वा णं मणं साइज्जा, अह भिक्खूणं पु० ४ जं तहप्पगारे उवस्सए नो०

टा० ॥ (सू० ७०)

वली गृहस्थ साथे वसतां नीचला दोपो छे, घरमां गृहस्थने माटे बनावेला दागीना कुंडल, सोनानो दोरो, मणी, मोती चांदी सोनानां कडां बाजुबंध त्रणसेर वालो हार झुमकां हार अर्घहार एकावलि कनकावलि मुक्तावलि रत्नावलि विगेरे जुए, अथवा तेवा दागीना पहेरेली सुंदर कुमारिकाने जुए, तेने देखीने ते साधु उंचा नीचां वचन बोले के आ सारो दागीनो के सुंदर कन्या छे, अथवा आ स्वामीवाळो दागीनो के कन्या छे, तेन प्रमाणे मनमां रागद्वेष करे,

આયાળમેયં ખિકલુસ ગાઠાવર્હિં સર્દિં સંવસમાળસસ, રહ સલુ ગાઠાવરૂણીઓ વા ગાઠાવરૂયાઓ વા ગાં સુળાઓ વા ગાં ધાર્ઓ વા ગાં દાસીઓ વા ગાં કમ્મકરીઓ વા તારિં ચ પં એવં લુત્તપુલ્લં ભવરૂ-જે રમે ભવંતિસમળા ભગવંતો જાવ ઉવરયા મેહુળાઓ ધમ્માઓ, નો સલુ ઇપ્પસિં કપ્પરૂ મેહુળધમ્મં પરિયારણાણ આઠટ્ટિત્તણ, જા ય સલુ ઇપ્પર્હિં સર્દિં મેહુળધમ્મં પરિયારણાણ આઠટ્ટાવિજ્ઞા પુત્તં સલુ સા લખિજ્ઞા ડયસ્સિં તેયસ્સિં વચ્ચસ્સિં જસસ્સિં સંપરાદયં આલોચણદ-રસણિજ્ઞં, ઇયપ્પગારં નિબ્બોસં સુચ્ચા નિસમ્મ તારિં ચ પં અન્નયરી સરૂઠા તં તવસ્સિં ખિકલું મેહુળધમ્મ પઢિયારણાણ આ ડટ્ટાવિજ્ઞા, અહ ખિકલૂપ્પં પું જં તહપ્પગારે સાં ડં નો ઠા રૂ વેરૂજ્ઞા ઇયં સલુ તસસં ॥ (સું ૭૧) પઢમા સિજ્ઞા સમ્મસા ૨-૧-૨-૧ ॥

વલી મુહસ્ય સાથે વસતાં આ દોષો હે, મુહસ્યની સ્ત્રી, દીકરી, દીકરાની વહુ, ધાવમાતા, દાસી, નોકરડી વોલે અથવા તેમના આગલ પૂર્વે કોઈ વોલ્યું હોય, કે જે આ જૈનના સાધુ ભગવંતો મહાઘ્રત પાલનારા મૈથુન (સંસાર સંગ) થી વિરત થપ્પલા હે, તેમને નિશ્ચયથી મૈથુન સેવન કરવું કલ્પતું નથી, અને તેથી જે કોઈ સ્ત્રી તેમની સાથે સંવંધ કરે, અને પુત્ર સંપાદન કરે તો તે પુત્ર વલ્લવાન દીપ્તિમાન રૂપવાન કર્તિવાલો થાય, આવું સાંખ્યોને તેઓ વિચારીને કોઈ પુત્ર વાંછક (વાંછણી) સ્ત્રી સાધુને કુસંગ કરવા પ્રાર્થના કરે, આવા દોષો જાણીને સાધુઓને તેવા મકાનમાં ઉતરવાની મના કરેલી હે, આજ ખિશ્તું સર્વથા સાધુપણું હે.

વીજો ઉદ્દેશો. (પ્રકરણ)

પહેલો ઉદ્દેશા કહીને વીજો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે, કે ગયા ઉદ્દેશામાં ગૃહસ્થના ઘરમાં વાસ કરતાં યતા દોષો વતાવ્યા, અહીંયા પળ તેવાં વિશેષ દોષો વસતિ સંબંધી વતાવે છે.

ગાઠાવર્દ નામેમે સુહસમાંયારા ભવંતિ, સે ખિવલૂ ય અસિણાણ્ મોયસમાયારે સે તળંગંથે દુગંગંથે પઢિહલે પઢિલોમે યાવિ ભવદ્, જં પુઠ્ઠવં કર્મમં તં પચ્છા કર્મમં જં પચ્છા કર્મમં, તં પુરે કર્મમં, તં ખિવલુપહિયાણ્ વદ્દમાણા કરિજ્ઞા વા નો કરિજ્ઞા વા, અહ ખિવલૂણં પુઠ્ઠ જં તહલ્પગારે ઉઠ નો ટાળં ॥ (સૂ. ૭૨)

કેટલાક ગૃહસ્થો શુચિ સમાચારવાળા ભાગવત વિગેરેના ભક્ત અથવા ભોગીઓ (વારંવાર સ્નાન કરનારા અથવા સુગંધી ચંદન અગર કેસર કર્પૂર વિગેરે વસ્તુનો લેપ કરનાર શોરીનો) હોય છે, અને સાધુઓ તેવી રીતે વારંવાર કે એકવાર સ્નાન કરાવવા વિના ફાસ પાળીથી પણ બ્રહ્મચર્યના ભંગના દોષને લીધે સ્નાન કરનારા નથી, તથા કારણ પ્રસંગે મોયા (પેશાબ) નો પણ ઉપયોગ કરનારા છે, (જ્યારે જંગલમાં ઉતર્યા હોય અથવા ઉજાડ જગ્યામાં ઉતર્યા હોય, ત્યાં ઓર્ચીતો સાપ કરડે તો તેના ક્ષેરથી વચવા રાતના વૈદની સ્વટપટ ન વની શકે, માટે પેશાબનો ઉપયોગ પૂર્વે થતો, સાંપલવા પ્રમાણે ઓર્ચીતો સ્વીલો કે ટોકર લાગી લોહી પુષ્કલ નીકળ્લું હોય, તો પેશાબની ધારા કરવાથી વંધ પડે છે, તેવા કોઈ પણ કારણે વચતે કોઈ સાધુણ્ ઉપયોગ કર્યો હોય તો વારંવાર સ્નાન કરનારા ગૃહસ્થને દુગંચ્છા થાય) માટે ખિશુ તેની ગંધવાળા છે, તથા કોઈનો પેશાબ ગંધાતો હોય, પરસેવો વાસ મારતો હોય,

तो ते गृहस्थने खोंडं लागे, अने गृहस्थने ते गमे नहि. (वंनेना रस्ता उलटा छे.) माटे फावे नहि. (सूत्रमां पडिक्कल पडिलेमा एक अर्थवाळा छतां वने मुंक्वानुं कारण फकत अतिशय विरुद्धता वतावी छे.) तथा ते गृहस्थ साधुना कारणेज भोजन तथा जमवानां स्थानमां तेमने स्नान पूर्वे करवुं होय, ते पळीथी करे छे, अने पाळक करवानुं होय ते पहेळुं करे एम आगळ पाळक घरमां कार्य थतां साधुओने अधिकरण दोष थाय छे, अथवा ते गृहस्थोने जमवानो काल थयो होय तो पण साधुने लीधे न खाय, तेथी अंतराय कर्म वंधाय, मननी पीडा विगेरेनो संभव थाय, अथवा ते साधुओ गृहस्थनी शरमथी पूर्वे पडीलेहणा करवानी ते पळी करे, अथवा काळ वीती गया पळी करे, अथवा न पण करे, माटे साधुओनी आ मतिज्ञा छे, के तेवा गृहस्थना वापरता घरमां निवास न करवो.

आयाणमेयं भिक्खुस्स गाहावइहं सद्धि सं०, इह खल्ल गाहावइस्स अप्पणो सयट्ठाए विरुक्खवे भोयणजाए उवक्खवडिए सिया, अह पच्छा भिक्खुपडियाए असणं वा४ उवक्खवडिज्ज वा उवक्करिज्ज वा, तं च भिक्खू अभिकंखिज्जा भुत्तए वा पायए वा वियट्ठिए वा, अह भि० जं नो तह० ॥ (सू० ७३) आयाणमेयं भिक्खुस्स गाहावइणा सद्धि सं० इह खल्ल गाहावइस्स अप्पणो सयट्ठाए विरुक्खवाइं दारयाइं भिन्नपुन्वाइं भवंति, अह पच्छा भिक्खुपडियाए चिरु- वरुवाइं दारयाइं भिदिज्ज वा किणिज्ज वा पामिच्चेज्ज वा दारणा वा दारुपरिणामं कट्ठु अगणिकायं उ० प०, तस्य भिक्खू अभिकंखिज्जा आयावित्तए वा पयावित्तए वा वियट्ठिए वा, अह भिक्खू० जं नो तहपगारे० ॥ (सू० ७४) वळी जो गृहस्थ साथे साधु उतरे ता तेने आवां पण कर्म वंधन छे, के गृहस्थ प्रथम पोताना माटे जुदी जुदी जातुं रांधे, अने पाळळथी साधु माटे अद्यान विगेरे चारे प्रकारनो आहार रांधे, अथवा भोजनतुं वासण आगळ मूके ते देखीने भिक्षुक तेने

खावा पीवानी इच्छा करे, अथवा त्यां बेसवाना साधु इच्छा करे, नेटला माटे रहेवाना घरमां न उतरवुं (७३)

एज प्रमाणे गृहस्थे पोताना माटे जुदी जुदी जातिनां लाकडां चीरीने मुक्त्यां होय छे, अने पोछळथी साधु माटे जुदां जुदां लाकडां चीरावे, खरीद करे, बद्दलो करे, अथवा ठंडीना दिवस होय तो तापणा माटे अग्निकाय सलगावे, भडनो करे, त्यांमुखी तापवानी एकवार इच्छा करे, बारंवार तापवानी इच्छा करे, अथवा त्यां जडने बेसे, माटे तेवा स्थानमां कर्मबंधनतुं कारण जाणीने साधुए उतरवुं नहि. (सू-७४) बंली

सेभिवखु वा० उच्चारपासवणेण उज्जाहिजममाणे राओ वा बियाले वा गाहावईकुलसस दुवारवाहं अवंगुणिज्जा, तेणे य तस्संयिचारी अणुपविसिज्जा, तस्स भिवखुस्स नो कणइ एवं बइचण्—अयं तेणो पविसइ वा नो वा पविसइ उवलिक्यइ वा नो वा० आनयइ वा नो वा० वयइ वा नो वा० तेण इहं अन्नेण इहं तस्स इहं अन्नस्य इहं अयं तेणे अयं उववरए

(सू० ७५)

अयं हंता अयं इत्थमकासी तं तवस्सि भिवखुं अतेणं तेणंति संकइ, अह भिवखुणं पु० जाव नो डा० ॥ (सू० ७५) ते भिक्षु गृहस्थना घरमां साथे रहेलो स्थंडील विगोरेना कारणे रात्रे के परोड्डीये उपाश्रयतुं द्वार उघाडे, त्यां छिद्र घोषनारो चोर पेसी जाय, ते देखीने साधुने आवुं बोलवुं न कल्पे, के आ चोर घरमां पेसे छे, तथा चोर पेसतो नथी, ते प्रमाणे छुपी जाय छे के छुपातो नथी, अथवा कुद्दी आवे छे, अथवा नथी आवतो, ते बोलें छे, अथवा नथी बोलतो, ते अमुक माणसे चोर्युं, अथवा बीजे चोर्युं, तेनुं चोर्युं, के बीजातुं चोर्युं, आ चोर छे अथवा तेने सहायता करवा पाछळ चालंनारो छे, आ दाख धारक छे, आ मारनारो घातक छे, एणे आ अहो कर्ह्युं छे, विगोरे न बोलवुं कारण के तेगी चोरने पीडा घाय, अथवा ते चोर साधु उपर द्वेष

करीने तेनेज मारणे, विगेरे दोषो छे, अने जो साधु तेप्रमाणे चोरी करनारा चोरने न बतावे तो ते घरवाळीने आ साधु नथी पण चोर छे एवी शंका थाय माटे आवा दोषो जाणीने साधुए गृहस्थने रहेवाना घरमां न उतरवुं. फरीथी वसतिना दोषो बतावे छे. से भिक्खू वा से जं० तणपुंजेसु वा पलालपुंजेसु वा सअंडे जाव ससंताणए तहएणारे उ० नो टाणं वा० ॥ ३ ॥ से भिक्खू वा० से जं० तणपुं पलाल० अण्डे जाव चेइजजा ॥ (सू० ७६.) ते साधु वासनो ढगलो होय, पराळनो पुंज होय, पण न्यां इंडां पढेलां होय, तेवा मकानमां साधु न रहे, पण उपर बतावेला वास के पराळमां इंडां न होय तेवा मकानमां उतरवुं, (अहय शब्दनां अर्थ अभाववाचो छे.)

हवे वसतिना परित्यागना उद्देशानो अर्थाधिकार कहे छे—

से आगंतारेसु आरामागारेसु वा गाहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा अभिक्खण साहीमएहि उन्नयमाणेहि नो उवइजजा ॥ (सू० ७७.) लोकोने उतरवानां मुसाफरवानां के वगीचानी अंदरनां घरो के मठो अथवा ज्यां पोताना सरखी समाचारीवाळा साधुओ वारंवार आवीने उतरता होय, तेवा स्थानमां मासकल्प विगेरे न करवो. (के वीजाने उतरतां संकोच न थाय)

हवे कालातिक्रांत वसतिना दोषो कहे छे—

से आगंतारेसु वा ४ जे भयंतारो उडुवडियं वा वासावासियं वा कणं उवाइणिता तत्थय भुज्जो संवसंति, अयमाउसो! कालाइकंतकरियावि भवति १ ॥ (सू० ७८.)

जे साधु भगवंतो ते सुसफरखाना विगेरेमां शीतोष्ण खुमां मासकल्प करीने पाछा चोमासुं ते मक्कानमां करीने फरीथी कारण विना रहे, तो (गुरु शिष्यने कहे छे) हे आधुष्मन् ! काल अतिक्रम दोष संभव छे, तेज प्रमाणे खी विगेरेनो प्रतिबंध अथवा स्नेहधी उद्गम विगेरे दोषोनो संभव थाय छे, माटे तेंहुं स्थान साधुने न कल्पे. हवे उपस्थानं दोषने बनावे छे—

सें आगंतारेसुं वा ४ जे भयंतारी उडु० वासा० कर्ण उवाङ्गाविता तं दुगुणा दु (ति) गुणेण वा अपरिहरिता तत्थेव

मुज्जो० अयमाजसो ! उवट्टाणकि० २ ॥ (सू० ७९)

जे साधुओ सुसाफरखाना विगेरेमां शीयाळा उनालामां मासकल्प करीने अथवा चोमासुं करीने अथवा बीजे एक मास रहीने बमणो ज्ञाणणो कल्पवट्टे न छोडीने अर्थात् वे ज्ञा मास सुधी ते मक्कानमां न वसवुं तेवो कल्प उलंघीने पाछा त्यांज वसे छे, माटे आनो उपाश्रय उपस्थान क्रिया दोषधी दुहु थाय छे, माटे तेवाउपाश्रयमां साधुने उत्तरवुं कल्पवुं नथी.

हवे अभिक्रान्तं वसति बलाववा कहे छे—

इह खलु पार्हणं वा ४ संतेगइया सहुं भवंति, तंजहा—गाहावई वा जाव कम्मकरीओ वा, तेसिं च णं आयारगोयरे नो मुनिसंते भवइ, तं सहहमाणेहि पत्तियमाणेहि रोयमाणेहि बहवे समण माहण अतिहिकिणवणीमए समुद्दिस्स तत्थ २ अगारीहि अगाराइं चेइयाइं भवंति, तंजहा—आएसणाणि वा आयतणाणि वा देवकुलाणि वा सहाओ वा पवाणि वा पणि-यगिहाणि वा पणियसालाओ वा जाणनिहाणि वा जाणसालाओ वा सुहाकम्मंताणि वा दम्भकम्मंताणि वा वट्ठकंवा० वक्कयकं० इंगालकरं० कट्टकं० सुसाणक० सुण्णागारगिरिकंदरसंतिसेलोवट्टाणकम्मंताणि वा भवणनिहाणि वा,

जे भयंतारो तहपगाराईं आपसगाणि वा जाव निहाणि ना तेहिं उवयमाणेहिं उवयंति अयमाउसो ! अभिकंतकिरिया यावि भवइ ३ ॥ (सू० ८०)

(अहीं प्रज्ञापक विंगेरेनी अपेक्षाए) पूर्व विंगेरे दिशामां श्रावको अथवा प्रकृतिमद्रक अन्य गृहस्थो नोकरडी सुधी होय, तेओने साधुनो “आवो उपाश्रय कल्पे” एवी स्वयर न होय पण उपाश्रय आपवाथी स्वर्ग विंगेरेनुं फळ प्राप्त थाय, तेवुं कयांयथी जाणीने श्रद्धा करीने हृदयमां ते कचवाथी घणा साधु विंगेरेने उद्देशीने त्यां आराम विंगेरेमां यानशाला विंगेरे पोताना माटे करतां साधु विंगेरेने जग्या आपवा माटे ते मकानो मोटां कराव्यां होय, ते मकानोनां नाम कहे छे, आदेशन (लुवारनी शाला) आय-तन (देवकुलनी जोडे वनावेल ओरडाओ) देवकुल (देवळ) सभा (चारवेदने भगवानी पाठशाला) परव पुण्य (हुकानो) पुण्य-शाला (वंयशाला) यान ग्रह (रथ विंगेरे राखवानुं स्थान) यानशाला (रथ विंगेरे वनाववानुं स्थान) सुधाकर्म ते (ज्यां खडीनुं परिकर्म थाय) आ प्रमाणे दर्भ वर्ध वल्कन अंगार काष्ठ कर्म विंगेरे छे, पटले जेमां यास चामडां झाडनी छाल के कोयला के लाकडांना कामनुं कारखानुं होय, मसाण होय, शून्य घर होय, शांतिकर्तनुं घर होय, पर्वत उपरनुं घर होय, सुधारेली पहाडनी गुफा होय, शैल उपस्थान (पाषाणनो मंडप) होय, आवां घरो चरक ब्राह्मणो विंगेरेथी पूर्व वपरायां होय, पळी खाली पडेलीं होय, तो पळवाडे साधु तेमां उतरे, तो तेमां अल्प दोष (निर्दोष) होय, छे, आवुं गुरु शिष्यने कहे छे, (अर्थात् तेवा मकानमां उतराय छे.)

इह खलु पार्श्वे वा जाव रोयमाणेहिं बह्वे समणमाहणअतिहिकिवणवणिमए समुद्दिप्त तस्य तस्य अगारिहिं अगाराईं

ચેદ્યાઈં ભવંતિ, તં૦—આપ્સણાણિ વા જાવ ભવણગિહાણિ વા, જે મયંતાણો તહપ્પ૦ આપ્સણાણિ જાવ ગિહાણિ વા તેહિં અણોવ્યમાણેહિં ઉચયંતિ અયમાડસો ! અણભિક્કંતકિરિયા યાવિં મવઈ ॥ (સૂ૦ ૮૧)
 ઉપરના સૂત્ર પ્રમાણે પૂર્વે વિગેરે દિશામાં મુહસ્યથી તે કર્મ કરી સુધીનાં માણસોણ સાધુને મકાન ઉતરવા આપવાનું વિશેષ પુણ્ય ફલ જાણીને શ્રમણ બ્રાહ્મણ અતિથિ વિગેરેને આશ્રયી આદેશન ઘર વિગેરે વનાવ્યાં હોય, તેમાં પૂર્વે શ્રમણ બ્રાહ્મણો વિગેરે ન ઉતર્યાં હોય, તેમાં સાધુ ઉતરે, તો તે દોષવાળી જગ્યા છે, માટે તે ઉતરવા યોગ્ય નથી.

હવે ન ઉતરવા યોગ્ય વસતિ કહે છે—

इह खलु पार्श्वं वा ४ जाव कन्मकरीओ वा, तेसिं च णं पवं वुत्तपुव्वं भवइ—जे इमे भवंति समणा भगवंतो जाव उवरया मेहुणाओ धम्मआओ, नो खलु एएसिं भयंतारणंकप्पइ आहाकस्मिण्ण उवस्सए वत्थए, से जाणिमाणि अन्हं अप्पणो सहट्ठाए चेइयाईं भवंति, तं०—आप्लसणाणि वा जावगिहाणि वा, सव्वाणि ताणि समणाणं नित्तिरामो, अविद्याइं वयं पच्छा अप्पणो सयट्ठाए चेइस्सामो, तं०—आप्लसणाणि वा जाव०, एयप्पगारं निणयोसं सुच्चा नित्सम्म जे मयंतारो तहप्व० आप्लसणाणि वा जाव गिहाणि वा उवागच्छांति इयराइयरेहिं पाहुडेहिं वट्ठंति, अयमाडसो ! वज्झिकिरियावि भवति ५ ॥ (સૂ૦ ૮૨)

આ પૂર્વે વિગેરે દિશામાં મુહસ્ય અથવા નોકરડી હોય, અને તેઓને પૂર્વે એહું કહેવામાં આવ્યું હોય, કે આ સાધુ ભગવંતો પોતે બ્રહ્મચર્ય પાલનાર છે, તેઓને સાધુ માટે વનાવેહું મકાન ઉતરવાને ફલપતું નથી, છૂટલા માટે આપણે આપણા માટે વનાવેહું ઘર છે,

ते रहेवा आपी दइए, अने आपणे माटे नहुं बनावी लइशुं, आवी रीते गृहस्थे बनावेळुं मकान सूत्र ८० मां बतावेल विगतवाळुं होय, ते सुंदर के मध्यम होय, तो पण साधुओने रहेवा आपे, तो ते वर्ज्य क्रियावाळुं (त्याज्य मकान) होवाथी तेमां उतरवुं नहि.

हवे महावज्या नापथी वसतिवुं वर्णन करे हे.

इह खळु पार्श्वे वा ४ संतेगइआ सट्टा भवति, तेसिं च णं आचारगोयरे जाव तं रोयमाणेहिं बहवे समणमाहण जाव वणीमगे पगणिय २ समुदिसस तत्थ २ अगारीहिं अगारइं चेइयाइं भवति, तं०—आएसणाणि वा जाव निहाणि वा, जे भयंतारो तहप्पगाराइं आएसणाणि वा जाव निहाणि वा उवागच्छंति इयराइयरेहिं पाहुडेहिं०, अयमाउसो ! महावज्जकिरियावि भवइ ६ ॥ (सू० ८३)

आ वहुं सुगम हे, के आवके श्रमणमाहण वणीमग माटे मकान बंधावुं होय, तेमां जो साधुओ स्थान करे, तो महावज्या नामनी वसति थाय हे, माटे आ विशुद्ध कोटी अकल्प्य हे, तेमां उतरवुं नहि, ६ ॥

हवे सावध अभिधान (नामनी) वसति कहे हे.

इह खळु पार्श्वे वा ४ संतेगइया जाव तं सदहमाणेहिं तं पत्तियमाणेहिं तं रोयमाणेहिं बहवे समणमाहणअतिहिकिबणवणीमगे पगणिय २ समुदिसस तत्थ २ अगाराइं चेइयाइं भवति तं—आएसणाणि वा जाव भवणनिहाणि वा जे भयंतारो तहप्पगाराणि आएसणाणि वा जाव भवणनिहाणि वा उवागच्छंति इयराइयरेहिं पाहुडेहिं, अयमाउसो ! सावज्जकिरियायावि भवइ ७ ॥ (सू० ८४)

आ प्राये सुगम છે, ફક્ત વિશેષ આ છે કે, પાંચ પ્રકારના નિર્ગ્રંથો જ્ઞાન તાપસ ગૈરીક અને આર્જીવિકાવા શ્રમણો માટે કલ્પીને બનાવેલ વસતિ હોય, તો તે સાવચ અભિધાન વસતિ થાય, છે, આ અકલ્પનીય છે, પણ વિશુદ્ધ કોટી છે, આમાં સ્થાન કરનાં સાવચ ક્રિયા થાય છે. હવે મહાસાવચ વસતિનું વર્ણન કરે છે.

इह खलु पादं वा ४ जाव तं रोयमाणेहि एगं समणजायं समुद्दिस्स तत्थ २ अगांरीहि अगाराहं चेइयाइं भवन्ति, तं० आपसणाणि जाव निहाणि वा महया पुढविकायसमारंभेणं जाव महया तसकायसमारंभेणं महया विरुवरुवेहि पावकम्म-किच्चेहि, तंजहा—छायणओ लेवणओ संथारहुवारपिहणओ सीसोदए वा परद्धवियपुव्वे भवइ अगणिकाये वा उज्जालि-यपुव्वे भवइ, जे भयंतारो तह० आपसणाणि वा० उवागच्छंति इयराइयरेहि पाहुदेहि दुपक्खं ते कम्मं सेवन्ति, अयमा-

उसो ! महासावज्जकिरिया यावि भवइ ८ ॥ (सू० ८५)

અહીં એક સાધર્મિક (સાધુ) ને ઉદ્દેશીને કોઈ મુદ્દપતિ વિગેરે પૃથ્વીકાય વિગેરેનો સંરંમ મમારંમ આરંમ વિગેરે કંઈ પણ મહાન આરંમ કરીને જુદા જુદા પાપ કૃત્યોવડે ઇંટલે છાપરં ઢાંકવું, લોંપાવવું, સંથારા માટે વારણું ઢાંકવા માટે, વિગેરે પ્રયોજનને ઉદ્દેશીને પ્રથમ કાંચું પાળી નાંચે, અથવા અગ્નિ પ્રથમ વાલે, વિગેરેથી આરંમ કરેલા મકાનમાં સ્થાન વિગેરે કરતાં વે પશ્ચાત્તં કર્મ સેવન કરે છે. તે આ પ્રમાણે-આયાકર્મી વસતિના સેવનથી મુદ્દસ્થપણું અને તેમાં મમંત્વના કારણે રાગ દ્વેષપણું છે, તેથી તથા ઇર્ષ્યા પથ અને સાંપરાયિક ઇત્યાદિ દોષો છે. તેથી તે મહાસાવચ ક્રિયા અભિધાન વસતિ છે.

હવે અલપ ક્રિયાવાળી વસતિ કહે છે.

इह खलु पार्श्वं वा० रोयमाणेहिं अपणो सयद्वाए तत्थ २ अंगारीहिं जाव उज्जालियणुव्वे भवइ, जे भयंतारो तहएण०
आएसणाणि वा० उवागच्छंति इयराइयरेहिं पाहुडेहिं एणपक्खं ते कम्मं सेवति, अयमाउसो ! अप्पसावज्जकिरिया यावि
भवइ ९ ॥ एवं खलु तस्स० (सू० ८६) ॥ २-१-१-२-२ ॥ चय्यैपणायां द्वितीयोद्देशकः ॥

પ્રથમ વતાવ્યા પ્રમાણે તે ઘરમાં ગૃહસ્થોએ પોતાના માટે તે ઘરમાં કંદ પળ સાવચ ક્રિયા કરી હોય, તેવા મકાનમાં પાછલ્થી
સાધુઓ આવી ઉતરે તો તે એક પક્ષનું કર્મ સેવન કરે છે, આવા મકાનમાં ઉતરતાં સાધુઓને અલપ (દોષ વિનાની) ક્રિયા છે,
અર્થાત્ તે મકાનમાં ઉતરતાં દોષ નથી. આજ સાધુનું સર્વસ્વ છે.

“ કાલઠ્ઠકંતુ ૧ વઠાણ ૨ અમિકંતા ૩ ચેવ અણમિકંતા ૪ ય ૫ વજ્જા ૬ મહાવજ્જા ૭ મહે ૮ ડપ્પ-
કિરિઆ .૯ ય ॥ ૧ ॥ ”

૧ કાલ અતિક્રાંત ૨ ઉપાસ્થાન ૩ અમિક્રાંત ૪ અનમિક્રાંત ૫ વર્જ્ય ૬ મહાવર્જ્ય સાવચ ૮ મહાસાવચ ૯ અલપક્રિયા. એમ
નવ પ્રકારે નવ સૂત્રોમાં વસતિ વતાવી. તેમાં અમિક્રાંત અને અલપક્રિયા એ બે વસતિ યોગ્ય છે, વાકીની અયોગ્ય છે.

આ પ્રમાણે બીજા અધ્યયનનો બીજો ઉદ્દેશો પૂરો થયો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો,

ત્રીજો કહ્યા પછી ત્રીજો ઉદ્દેશો કરે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે, ગયા ઉદ્દેશમાં અલ્પક્રિયાવાળી શુદ્ધ વસતિ વતાવી. અહીં પ્રથમ સૂત્રથી તેથી વિપરીત શરૂઆત વતાવે છે.—

સે ય નો મુલમે પ્રાપ્તુર્ ઉહં અહેસણિજ્ઞે નો ય સ્વલુ મુદ્દે દમેહિં પાહુદેહિં, તંજહા—છાયાણઓ લેવણઓ સંધારદુવારપિહણઓ પિંડવાણસણાઓ, સે ય મિક્સૂ ચરિયારણ ટાણસહે નિસીહિયારણ સિજ્ઞાસંધારપિંડવાણસણારણ, સંતિ મિક્સૂળો ઇવમક્સવા-ઇણો હજ્જુયા નિયાગપદિવજ્ઞા અમાયં કુવ્વમાણા વિયાહિયા, સંતેગઈયા પાહુદિયા હકિલ્લત્તપુવ્વા ભવઈ, एवं નિકિલ્લત્ત-પુવ્વા ભવઈ, પરિમાઈયપુવ્વા ભવઈ, પરિમુત્તપુવ્વા ભવઈ પરિદ્ધિવિયપુવ્વા ભવઈ, एवं વિયાગરેમાણે સમિયાણ વિયાગરેઈ ? , હંતા ભવઈ ॥ (સૂ. ૮૭)

અર્થે કોઈ વસ્તુ કોઈ સાધુ વસતિ શોધવા માટે અથવા મિત્રા લેવા માટે ગૃહસ્થને ઘરે જતાં કોઈ શ્રદ્ધાળુ આવક આ પ્રમાણે કરે, કે આ ગામમાં ઘણું અન્ન પાળી મળે છે, માટે અહિયાં આપે વસતિ યાચીને રહેવું યોગ્ય છે,—

આ પ્રમાણે કરેવાથી સાધુ કરે, કે હે આવક ! પિંડ (અર્ચા પાળી) પ્રાપ્તુર્ (નિર્દોષ) દુર્લભ નથી પણ તે મળવા હતાં જ્યાં વેસીને ગોચરી કરીય તે આધાકર્માદિ દોષ રહિત ઉપાશ્રય મળવો દુર્લભ છે, તેમ ‘ હં છા ’ પૃથક્કે છાદના વિગેરે ઉત્તર ગુણના દોષથી પણ રહિત હોય (તે મળવો દુર્લભ છે) તેજ વતાવે છે—

‘અહેમણિજી’ ઇટલે મૂલ્કે ઉત્તર ગુણોમાં દોષ ન લગાડે તે ઇષ્ણીય ઉપાશ્રય હોય છે, તેવો મલ્કવો દુર્લભ છે. તે મૂલ્કે ઉત્તર ગુણો આ પ્રમાણે છે.

પટ્ટી વંસો દો ધારણાઓ ચત્તારિ મૂલ્કવેલીઓ । મૂલ્કગુણેણિ વિસુદ્ધા ઇસા આઠાગઢા વસહી ॥ ૧ ॥

પીઠતો વાંસે બે ધારણ ચાર મૂલ્કવેલીઓ આવું કાંઈ પણ સ્થાન ગૃહસ્થે પોતાના માટે બનાવેલું હોય, તો મૂલ્ક ગુણ વિશુદ્ધ વસતિ જાણવી.

વંસગકઢણોકંપણ છાયણ લેવણ દુવારમૂમીઓ પરિક્રમવિષ્ણુકા ઇસા મૂલ્કચરગુણેસુ ॥ ૨ ॥

વાંસને કપાવવા, ટોકઠાક કરવી, વારણાની મૂમિને આછાદન કરવું, લેપન કરવું, આ પરિકર્મથી વિપ્રમુક્તમૂલ્કે ઉત્તર ગુણો વડે વિશુદ્ધ છે.

દુષ્પ્રિઅધૂષિઅગાસિઅઝજોવિયવલેકઢા અ વત્તા ય । સિવા સમ્પદાવિ અ વિસોઢિકોઢીગયા વસહી ॥ ૩ ॥

ધોલેલી, ધુપ કરેલી, સુગંધીવાળી બનાવેલી, ઉઘોત કરેલી, વલિપૂજન કરેલી છુછી મુકેલી, પાળીથી સિંચેલી, સંમૃદ્ધ કરેલી, આ વિગોધી કોટીમાં ગયેલી વસતિ છે.

આ જગ્યાએ પ્રાપ્તે ઉત્તર ગુણોનો સંભવ હોવાથી તેનેજ બતાવે છે, અને આ વસતિ આ કર્મના ઉપાદાન કર્તોવડે શુદ્ધ થતી નથી તે બતાવે છે.—

દર્ભ વિગેરેથી છાયેલ હોય, છાણ વિગેરેથી લીપેલ હોય, અપવર્તક ને આશ્રયી સંસ્તારક કર્યો હોય, તથા ચારણું નાનું મોઢું

कर्युं होय, तथा कपाटने आश्रयी दांकवुं, उपादवुं विगेरे छे. बळी—

पिंडपात एषणाने आश्रयी दोषो कहि छे.

कोइ स्थानमां साधु रहेला होय तो तेमने ते घरनो मालिक शय्यातर पोताना घरमां आहार लेवा प्रार्थना करे, तेना घरमां आहार लेबो न कल्पे. तेथी ना पाइवाथी तेने द्वेष याय, विगेरे कारणे उत्तर गुणो युक्त उपाश्रय मळवो दुर्लभ छे, माटे बने तयां सुभी साधुए शुद्ध उपाश्रय जोइने उत्तरवुं तेथी कहुं छे के,—

मूलुत्तरगुणसुद्धं थीपसुपंडगविविज्जियं वसहि । सेवेज्ज सव्वकालं विवज्जए हुंति दोसा ७ ॥ १ ॥

मूळ उत्तर गुणथी शुद्ध तथा स्त्री पशु नपुंसकयी वर्जित मकान सर्व काल सेवे, अने दोषोने दूर करे.

मूळ उत्तर गुण शुद्ध मळवा छंतां भणवा विगेरेनी सगवडता युक्त तथा खाली मळवो मुश्किल छे, ते कहि छे—तेमां भिक्षावचन्यमां रक्त, निरोधना असहिषुंय्याथी संक्रमणना स्वभाववाळा (योग्य विहार करनेसरा) तथा स्थानरत ते कायोत्सर्ग करनेसरा, निषीधिकारत ते स्वाध्याय करनासरा, शय्याने सर्वांग बडे सुखथी सुवाय, ते संस्तारक २॥ हाथ प्रमाणवाळो, अथवा शयन ते शय्या छे, तेने माटे संस्थारक (संथारे) ते शय्या संस्तारक रत ते मंदवाड विगेरेना कारणे सूता होय, तथा गोचरी मळेथी ग्रास पषणात छे, आ प्रमाणे केटलाक साधुओ यथास्थित वसतिना गुण दोषों बतावनारा थाय छे, तेओ ऋजु छे, तथा नियागते संयम के मोक्ष छे, तेने पामेला छे, तथा तेओ माया (कपट) रहित होवाथी उत्तम गुणवाळा साधुओ छे. आ प्रमाणे गृहस्थोने वसतिना गुण तथा दोषो बतावीने साधुओ जाय, तयारपछी निर्दोष वसति साधुओने आपवा योग्य न होय, तो श्रावको साधु माटे वसति बनावे, अथवा पूर्वे करेली अपूर्ण होय तो छादन विगेरेथी रहेवा योग्य बनावे, पछी उपदेश आपनारा अथवा बीजा साधुओ

આવેથી કેટલાક શ્રાવકો છલ્લ કરે છે, અને કહે કે (પામૃતિકામી પેઠે પામૃતિક વસતિ હોય તેનો અર્થ આ છે કે, દાનને માટે કલપેલી રાસેલ છે.) વસતિ તેવી વસતિ પૂર્વે સાધુઓને બતાવેલી હોય, કે તમે ડંયારે આવો ત્યારે અર્હિ ઉતરજો, તે ઉક્ષિપ્ત પૂર્વા વસતિ છે, તથા એમ કહે કે અમે પૂર્વે આ મારે રહેવા માટે બનાવી છે, તે નિક્ષિપ્ત પ્રપૂર્વા છે, તથા ‘પરિભાઈ યંબુલ્લ’ તે અમે આ વસતિ પહેલાંથી અમારા મંત્રિજા વિગેરે માટે કલપેલી છે, તથા વીજા મુહર્યોણ પળ આ રહેવાનું મકાન વાપર્યું છે, તથા તે મુહર્ય કહે છે કે અમે એને પ્રથમથી પાડી નાંચવા રાસેલ છે, જો તમારે આ ઉપયોગમાં ન આવે તો અમે એને પાડી નાંચીશું, આ પ્રમાણે મંત્રિથી કોઈ મુહર્ય છલના કરે તો સાધુણ ઢગવાનું નહિ; પણ દોષોને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો.

પ૦—આ પ્રમાણે છલનાના સંભવમાં પણ યથાવસ્થિત વસતિના મુળ દોષો મુહર્ય પૂછતાં સાધુ કહે તો શું સમ્યક્કજ પ્રકટ કરશે? અથવા એવું પ્રકટ કરતો સાધુ શું સમ્યક્ પ્રકટ કહેનારો થશે? આચાર્ય કહે હા! (હંત! અવ્યય શિષ્યના આમંત્રણમાં છે) તે સમ્યક્કજ કહેનારો થાય છે. હવે તેવા કાર્યના વશથી ચરક કાર્પટિક વિગેરે સાથે ઉતરવું પડે તો તેની વિધિ કહે છે.

સે મિલ્લૂ વાં સે જં પુળ હવસ્સયં જાણિજ્ઞા સુહિયાઆ સુહુહવારિયાઓ નિયયાઓ સંનિરુદ્ધાઓ મવંતિ, તહપ્પગાં હવસ્સણ રાઓ વા વિયાલે વા નિકલ્લમમાણે વા પ૦ પુરા હત્થેણ વા પચ્છા પાણ વા તઓ સંજયામેવ નિકલ્લમિજ્ઞ વા ૨, કેવલી બુયા આયાણમેયં, જે તત્થ સમણાણ વા માહણાણ વા હત્થણ વા મત્તણ દંહણ વા લઢિયા વા મિસિયા વા નાલિયા વા ચેલં વા ચિલિમિલી વા ચમ્મણ વા ચમ્મકોસણ વા ચમ્મમહેયણ વા હુલ્લહ્લે હુચિલ્લિવત્તે અણિકંપે ચલાવલે મિલ્લૂ વા રાઓ વા વિયાલે વા નિકલ્લમમાણે વા ૨ પયલિજ્ઞ વા ૨; સે તત્થ પયલ્લમાણે વાં હત્થં વાં લ્હસિજ્ઞ વા ૪ જાવ

વવરોવિજ્ઞ વા, અહ મિત્તસ્થાનં પુત્રોવદંતં તદ્ ૦ ઉવસાપ્ પુરા હત્યેણ નિશ્વ ૦ વા પંચા પાપું તઓ સંજયામેવ નિ ૦ પત્રિસિજ્ઞ વા તે મિષ્ટુ આવો ઉપાશ્રય જાણે, કે નાની વસતિ છે, અથવા દરવાજા નાના છે, અથવા તે નીચી છે, અથવા મુહસ્થથી મરાઈ ગઈ છે, અને તે વસતિમાં—સાધુને ઉતરવાની જગ્યામાં શર્યાતરે વીજા કેટલાક દિવસ રહેનાર ચરક વિગેરેના સાધુને ઉતરવા આપેલ છે, અથવા સાધુના આવ્યા પહેલાં તે જગ્યામાં ચરક વિગેરે ઉતરેલા છે, અને પાછલ્લથી સાધુને તેમાં જગ્યા આપેલ છે, તે રાત્રે કેં પરોડીય કારણ વચે બહાર જતાં આવતાં જેમ ચરક વિગેરેનાં સાધુના ઉપકરણને ઉપઘાત ન થાય, અથવા તેના શરીરના અવયવનો ઉપઘાત ન થાય, તેમ પ્રથમ હાથ ફેરવતાજવું અને યતનાથી જવા આવવાની ક્રિયા કરવી, જો તેમ ન કરતાં અયતનાથી ચાલે તો કેવલી તેમાં કર્મ આદન વતાવે છે. પટલે ત્યાં શ્રમણ બ્રાહ્મણોના હઝને માત્રાને દંડને લાકડીને મિસિકાં નાલિકા વલ્લને ચિલિમિલી (ચમનિકા—પહ્લદો) ને ચામડાને ચર્મકોશ પગમાં તલીયે પહેરવાનીં ચામડાની સલ્લક વિગેરે ચર્મહેદનક દુર્બલ્લ દુર્નિશ્ચિત્ત વસ્તુ પડી હોય, ત્યાં અનિર્લક્ષ્ય હોય તે ચલાચલ થતાં દોષ લાગે તેથી પોતે ન અથડાય તેમ સાધુપ્ ચાલવું, નહિ તો તેના ઉપકરણને નુકશાન થાય અથવા તેના હાથ પગને નુકશાન થાય, માટે સંપાકીને જવું આવવું, સે આગંતારેસુ વા અણુવીય ઉવસસયં જાદજ્ઞા, જે તત્ત્વ ઈસરે જે તત્ત્વ સમહિદ્દાપ્ તે ઉવસસયં અણુશ્વિજ્ઞા—કાનં સલ્લ આહસો! અઠાલંદં અઠાપરિક્ષાયં વસિસ્સામો જાવ આહસંતો! જાવ આહસંતસ્સ ઉવસસપ્ જાવ સાહમ્પિયાઈ તતો ઉવસસયં ગિણિહસ્સામો તેણ પરં વિહરિસ્સામો ॥ (મ્ ૦ ૮૧) હવે વસતિની યાચનાની વિધિ કહે છે. તે મિષ્ટુ પૂર્વે વતાવેલા આગંતાર વિગેરે સ્વરૂપવાલા રહેવા યોગ્ય પ્રકાનમાં પ્રવેશ કરીને અને વિચાર કરીને આ ઉપાશ્રય

કેવો છે? છતાં માલિક કોણ છે? વિગેરે પૂછીને ઉપાશ્રયને યાચે.

હેવે જે ઘરનો સ્વામી છે, અથવા ઘરના માલિકે તેની રક્ષા માટે જેને સોંપ્યું હોય, તેની પાસે ઉપાશ્રયની યાચના કરે, તે આ પ્રમાણે હે આશુષ્મન્! તારી ઇચ્છાથી તું આજ્ઞા આપે તો અમુક દિવસ આટલા ભાગમાં અમે રહીશું. ત્યારે તે વચ્ચે ગૃહસ્થ કહે, કે તમને કેટલા દિવસ જરૂર પડશે? ત્યારે સાધુએ કહેવું, કે શીયાળે, ઉનાળે સ્વાસ કારણ વિના એક માસ અને ચોમાસું હોય તો ચાર માસની જરૂર છે, એમ યાચના કરવી, ત્યારે કદાચ ગૃહસ્થ કહે, કે મારે તેટલો કાલ અહીં રહેવું નથી, અથવા તેટલો કાલ વસતિ અપાય તેમ નથી, ત્યારે સાધુએ તે મકાન લેવાનું કાંઈ સ્વાસ કારણ હોય તો કહેવું કે જ્યાં સુધી આપ રહો ત્યાં સુધી અથવા આપના કવજામાં હોય ત્યાં સુધી અમે એમાં રહીશું, ત્યાર પછી અમે વિહાર કરી જઈશું, પણ ગૃહસ્થ ધૂંધે, કે સાધુની સંલ્યા કેટલી છે? તો કહેવું, કે અમારા આચાર્ય સમુદ્ર જેવા છે, તેથી પરિમાણ નક્કી નથી, કારણ કે કાર્યના અર્થીઓ કેટલાક આવે, અને મળવા વિગેરેનું કુલ્ય થઈ રહેતાં કેટલાક જાય છે, તેથી જેટલા દાજર હશે, તેટલા માટે યાચના છે, અર્થાત્ સાધુએ ઘરધણી સાથે સાધુનું પરિમાણ નક્કી ન કરવું, વળી—

સે મિવત્ત્વાં વાં જસ્સુવસ્સા સવસિજ્ઞા તસ્સ પુન્નામેવ નામમુતં જાણિજ્ઞા, તથો પચ્છા તસ્સ ગિહે નિમંતેમાણસ્સ વા અનિમંતેમાણસ્સ વા અસણં વા ધ અપાસુયં જાવ નો પહિગાહેજ્ઞા ॥ (સુ. ૧૦)

તે સાધુ જેના ઘરમાં નિવાસ કરે તેનું પ્રથમ નામ ગોત્ર જાણી લે, ત્યાર પછી તેના ઘરમાં નિમંત્રણ કરે, અથવા ન કરે તો પણ ચારે પ્રકારનો અપામુક આદાર ગ્રહણ ન કરે (નામ-ગોત્ર પૂછવાનું કારણ એ છે કે આવેલા સાધુ પરોણાઓ સુસ્વેથી ઘર પૂછતા આવે શકે.)

से भिक्खू वा० से जं० ससागारियं सामाजियं सउदयं नो पन्नस्स निक्खमणपवेसाए जावऽणुर्चिताए तहपगारे उवस्सए नो टा० ते भिक्षु एवुं जाणे के आ उपाश्रयमां गृहस्थ रहे छे, अथवा अग्नि बळे छे, अथवा पाणी (सञ्चित) रहे छे, त्यां आगळ

पद्मसाधुए काउसग करवा के ध्यान करवा के भणवा रहेवुं नहि. (त्यां निवास न करवो)

से भिक्खू वा० से जं० गाहावइकलस्स मज्झमज्झेणं गंतुं पंथए पडिबद्धं वा नो पन्नस्स जाव चिंत्ताए तह उ० नो टा० ॥ (सू० ९२ जे उपाश्रयमां उत्तर्या होय त्यां गृहस्थना घर मध्येनो मुख्य रस्तो होय त्यां बहु अपायनो संशय होवाथी तेवी ज्ञयाए न रहेवुं से भिक्खू वा० से जं०, इह खलु गाहावई वा० कम्मकरीओ वा अन्नमन्न अक्रोसेति वा जाव उहवति वा नो पन्नस्स०,

सेवं नच्चा तहपगारे उ० नो टा० ॥ (सू० ९३)

ते बुद्धिमः न साधु एम जाणे, के आ जगामां गृहस्थ अथव नेना घरमां काइपण नोकर विगेरे परस्पर लडे छे. एक बीजाने उपद्रव करे छे, तेवुं जाणीने ते घरमां साधुए निवास न करवो, कारण के त्यां रहेतां गणवामां के समाधिमां विद्व थाय छे.

से भिक्खू वा० से जं० पुण० इह खलु गाहावई वा कम्मकरीओ वा अन्नमन्नस्स गायं तिल्लेण वा नव० य०

वसाए वा अन्नभंगेति वा मक्खेति वा नो पणस्स जाव तहप० उव० नो टा० (सू० ९४)

ते साधु एम जाणे के आ घरमां गृहस्थ अथवा नोकरडी विगेरे कोइपण परस्पर एक बीजाना शरीरने तेस, माखण, घी के चरवीथी चोळे छे, अथवा कल्क विगेरेथी उद्वत्तन करे छे, त्यां पद्मसाधुने निवास करवो न कल्पे.

से भिक्खू वा० से जं पुण०—इह खलु गाहावई वा नाव कम्मकरीओ अन्नमन्नस्स गायं सिणाणेण वा क० लु० चु०

प० आधंसंति वा पधंसंति वा उव्वलंति वा उव्वद्धिंति वा नो पव्वस्स० ॥ (सू० ९५)
ते भिक्षु एम जाणे के आ घरमां गृहस्यो के घरनां माणसो परस्पर स्नान करे हे, अथवा घरीरे सुगंधी पदार्थो तेल चूर्ण
विगेरे एकवार घसे हे, अथवा चारवार घसे हे, तेवा मकानमां बुद्धिमान् साधुए न उतरवुं.

से भिक्खू० से जं पुण उव्वस्सयं जाणिज्जा, इह खलु गाहावती वा जाव कम्मकरी वा अणमणस्स गायं सिसोदग०
उसिणो० उच्चो० पदोयंति सिंसंति सिणावंति वा नो पव्वस्स जाव नो ठाणं० ॥ (सू० ९६)

तं भिक्षुने एम माल्लम पडे के आ उपाश्रयमां गृहस्थना घरनां माणसो दंडा पाणीथी के उना पाणीथी परस्पर छंडे हे,
धुए हे, सिंचे हे, स्नान करावे हे, तेवा स्थानमां बुद्धिमान् साधुने उतरवुं न कल्पे.

से भिक्खू वा० से जं० इह खलु गाहावर्द वा जाव कम्मकरीओ वा निनिणां ठिया निनिणा उल्लीणा मेहुणयम्मं विज्जविंति
रहस्सियं वा मंतं मंतंति नो पव्वस्स जाव नो ठाणं वा ३ चेइज्जा ॥ (सू० ९७)

जे घरमां स्त्रीओ कपडां काढीने बेपर्याद पणे बेसे, अथवा संसारसंग संबंधी कंइ पण छानी वात एक बीजाने रात्रि संबंधी
कंइ अथवा कांइपण खानगी वात अकार्य संबंधी चिंतवे, तेवा स्थानमां साधुए निवास न करवो, कारण के त्यां रहेवाथी स्वाध्या-
यमां विद्व थाय, अने चित्तमां कुवासना विगेरेना दोषो थाय हे. बली—

से भिक्खू वा दो जं पुण उ० आइवसंखित्वं नो पन्नस्स० ॥ (सू० ९८)

ते भिक्षु एम जाणे के आ घरमां उत्तम गृंगाररसनां चित्तो हे, त्यां प्रहसाधुए न उतरवुं, कारण के त्यां उतरवाथी भीतीनां

चित्रो जीवाधी भणवामां चित्रं थाय, तथा तेवां स्त्री संबंधी चित्रो जीवाधी पूर्व भोगवैला संसार भोगो पाद आवे, तथा न भोगवैला नवा साधुने कौतुक विगेरेनो संभव थाय छे. हवे फलहक विगेरे संसारक संबंधी कहे छे.

से भिक्खू वा० अभिकंखिज्जा संथारगं एसितए, से जं० संथारसं जाणिज्जा सअंडं जाव ससंताणयं, तहप्पगारं मंथारं लाभे संते नो पडि० १ ॥ से भिक्खू वा से जं० अप्पंडं जाव संताणगस्य तहप्पगारं नो प० २ ॥ से भिक्खू वा० अप्पंडं लहुय अपाडिहारियं तह० नोप० ३ ॥ से भिक्खू वा० अप्पंडं जाव अप्पसंताणगं लहुअं पाडिहारियं नो अहावद्धं तहप्पगारं लाभे संते नो पडिगाहिज्जा ४ ॥ से भिक्खू वा २ से जं पुण संथारगं जाणिज्जा अप्पंडं जाव संताणगं लहुअं पाडिहारिअं अहावद्धं, तहप्पगारं संथारग लाभे संते पडिगाहिज्जा ५ ॥ (सू० १९)

ते साधुने सुवा माटे पाटीउं जोइए ते संबंधी आ सूत्रमां पांचमांगा बताव्या छे.

(१) जो ते पाटीयामां घुण विगेरेना किडानां इडा जाणवामां आवे, अर्थात् ते सडेछुं होय, काणां पढेलां होय तेमां 'जीवात' ना कारणे संयम विराधनाधी ते न कल्पे, (२) जो ते पाटीयुं घणुं भारे होय तो वजनना लीधे उंचुं नीचुं करलां पोतानी आत्मविराधना थाय तेथी ते पण न कल्पे (३) ते पाटीयाने प्रतिहार (गृहस्थ पाछुं राखवा तैयार) न होय तो लेवुं-सुकवुं नकल्पे कारणके परठवतां दोष लागे, (४) सांधा बरोबर न जोड्या होय तो तेनां सांधा नीकळी जवाधी पडी जवाय के अंगने नुकशान थाय. आ चारे भांगावाछुं पाटीउं दोषित होवाधी बुद्धिमान साधुए लेवुं नहिं, पण पांचमां भांगामां बतावेल तथा काणा विनानुं घणुं भारे नहिं, पाछुं राखवा हा पाडे, तथा पाटीयानां के लाकडाना डुकडा जडेला होय, सांधा मजबुत कर्या होय तेवुं दोष

विनाहुं पाटीयुं मळे तो साधुए लेहुं. हवे संथाराने उद्देशीने अभिग्रहोनुं विशेष कहे छे

इच्चेयाइं आयतणाइं उवाइक्कम—अह भिक्खू जाणिज्जा इमाइं चउहिं पडिमाहिं. संथारगं एसिचए, तत्थ खल्ल इमा पढमा पडिमा—से भिक्खू वा २ उद्दिसिय २ संथारगं जाइज्जा, तंजहा—इक्कडं वा कटिणं वा जंतुयं वा परगं वा मोरगं वा तणगं वा सोरगं वा कुसं वा कुच्चगं वा पिप्पलगं वा पलालगं वा, से पुन्नामेव आलीइज्जा—आउसोति वा भ० दाहिसि मे इत्तो अन्नयरं संथारगं? तह० संथारगं सयं वा वाणं जाइज्जा परो वा देज्जा फासुयं एसणिज्जं जाव पडि० पढमा पडिमा सू० १०० पूर्वे वत्तावेला घराना दोषो तथा संथाराना दोषो दूर करीने तथा हवे पछीना पण संथाराना दोषो टाकीने संथारो लेवो. ते कहे छे ते भिक्षु एम जाणे, के आचार अभिग्रहणी प्रतिमाओ वडे संथारो शोधवानो छे, वत्तावे.

(१) उद्दिष्ट २ प्रेक्ष्य ३ तेना घरनोज ४ यथासंस्तुत छे. तेमां उद्दिष्टमां फलहक विगेरेमांथी कोइ पण एक लइश, पण बीजो नहि. आ प्रथम प्रतिमा छे,

(२) जेवी मनमां पूर्वे धारी छे, तेवी आंखे देखीश तोज लइश पण बीजी नहि.

(३) ते पण ते शय्यातरना घरमां तैयार हशे तोज लइश; पण बीजेथी लावीने सुइश नहि,

(४) ते पण संस्कारक फलहक विगेरे जेवो हशे तेवोज वापरीश. आ चार प्रतिमाओमां गच्छमांथी निकळेला जिन कल्पी विगेरेने प्रथमनी वे कल्पती नथी, पाछली वेमांथी कोइपण कल्पे छे, पण स्थविर कल्पीने चारे कल्पे छे, ते सूत्र वडे वत्तावे छे, तेमांनी पहेलीने उद्देशी उद्देशीने इक्कड विगेरे कोइपण लइश, तेने ते मल्या पछीथी बीजुं मळहुं होय तो प्रण छे नहि, इक्कड तथा

નીચલાં પાયરણાં ઘળી શરદી (ખીનાશ) ત્રાહ્યાં દેશમાં સાધુ સાધ્વીઓને પાયરવાની આજ્ઞા છે, તેં ફક્કડ, કઠિણ (સાદહી) જંતુક ને
 એક જાતનાં ઘાસનું પાયરણું છે, પરક જોનાવડે ફુલો ગુંથાય તેનું બનાવેહું અથવા મોરનાં પીછાં ગુંથીને બનાવેલ, તથા ઘાસનું, તથા
 શરના સાંઠાનું, દર્બના ઘાસનું, ક્રૂચકાના રેસાનું, પીપલાના પાનનું, તથા પરાકના ઘાસનું હોય, તેવું કોઈ પણ પાયરણું યાત્રે, તેમાંનું
 કોઈ પણ પાયરણું આપે, તો તે લેઈને વાપરે.

અઘાવરા દુષ્ણ પઢિમા—સે ભિક્ષુ વા ૦ પેઠાણ સંયારગં જાઈજ્ઞા, તંજહા—ગાઠાવડે વા કમ્મકરિં વા સે પુબ્બામેવ આલો-
 ઇજ્ઞા—આહ ૦! મહ ૦! દાહિસિ મે? જાવ પઢિગાહિજ્ઞા, દુષ્ણ પઢિમા ૨ ॥ અઘાવરા તઘ્ણા પઢિમા—સે ભિક્ષુ વા ૦ જસ્સુ-
 વરસણ સંવસિજ્ઞા જે તત્થ અઘાસમન્નાગણ, તંજહા—ફક્કડે ૨ વા જાવ પલાલે ૨ વા તસ્સ લાભે સંવસિજ્ઞા તસ્સાલાભે
 ઉક્કુહુણ વા નેસાજ્ઞિણ વા વિઠરિજ્ઞા તઘ્ણા પઢિમા ॥ ૩ (સ્વ ૧૦૧)

પ્રથમની પ્રતિમા કરતાં આ બીજીમાં આટલું વિશેષ છે, કે આ સંસ્તારક નજરે દેશે, તોજ માગે, તે મુદ્દસ્ય સ્વયં આપે, અથવા
 સાધુ યાચના કરે, અને આપે તો લેઈને વાપરે.

ત્રીજી પ્રતિમા—જેને ત્યાં ઉતર્યો હોય, તેના ઘરમાંજ તેવું કંઈ આસન મળે તો લેઈને વાપરે, પણ જો ન મળે તો તે ગચ્છમાં
 રહેલ અથવા જિનકલ્પી વિગેરે હોય તે ઉક્કુહુણ આસને બેસીને અથવા પદ્માસન (પલાંઠી વારીને) વિગેરેથી રાત્રી પૂરી કરે
 અઘાવરા ચઢત્યા પઢિમા—સે ભિક્ષુ વા અઘાસંયદ્ધમેવ સંયારગં જાઈજ્ઞા, તંજહા—પુઢવિસિલં વા કઢ્ઢસિલં વા અઘાસંયદ્ધમેવ,
 તસ્સ લાભે સંતે સંવસિજ્ઞા, તસ્સ અલાભે ઉક્કુહુણ વા ૨ વિઠરિજ્ઞા, ચઢત્યા પઢિમા ૪ ॥ (સ્વ ૧૦૨)

આ પ્રતિમા ધારી સાધુ જ્યાં ઉતર્યાં હોય, ત્યાં પરશ્વરની ચિત્તાં અથવા લાકડાનું સુવા યોગ્ય પાટીડં વિગેરે મળે અને ગૃહસ્થ પાસે યાત્રતાં મળે તો વાપરવું, નહિ તો ઉત્કટુક અથવા પર્લાંઠી વારીને રાત પૂરી કરવી.

--- રૂચ્ચેયા ણં ચણહં પઢિમાણં અન્નયરં પઢિમં પઢિવજ્જમાણે તં ચેવ જાવ અન્નોડન્નસમાદીપ્પં एवं ચ ણં વિહરંતિ ॥ (સૂ૦ ૧૦૩)
આ ચારે પ્રતિમાઓમાંની કોઈ પણ પ્રતિમાને સ્વીકારનારો સાધુ હોય તે બીજી પ્રતિમા સ્વીકારનારને નિંદે નહિ, કારણ કે તે બધા જિનેશ્વરની આજ્ઞાને અવલંબીને સમાધિથી રહે છે.

સે ભિક્કુસૂં વા૦ અભિકંરિવજ્જા સંથારાં પચ્ચપ્પિણિત્તપ્પ, સે જં પુણ સંથારાં જાણિજ્જા સઅંદં જાવ સસંતાણયં તહપ્પ૦ સંથારાં નો પચ્ચપ્પિણિજ્જા ॥ (સૂ૦ ૧૦૪)

દ્રવે સંથારો પાહો આપવાની વિધિ કહે છે.

મિથુ પાહો આપવાનો સંથારો જ્યારે પાહો આપવા चाहे ત્યારે તેમાં દ્રવે કે ગરોળી વિગેરેનાં ફંદાંથી ગ્યાપ્ત હોય અને પઢિલે-
હણ કરવા યોગ્ય ન હોય તો તે પાહું આપે નહિ.

સે ભિક્કુસૂં અભિકંરિવજ્જા સં૦ સે જં૦ અપંડં૦ તહપ્પગારં૦ સંથારાં પઢિલેહિય ૨ પ૦ ૨ આયાવિય ૨ વિહુણિય ૨ તર્થો સંજયામેવ પચ્ચપ્પિણિજ્જા ॥ (સૂ૦ ૧૦૫)

પહી તે અંશુક વચ્ચત પહી જાળે કે તે સંસ્થારમાંનું ફંદું જીવ રહિત થયું છે તેવા સંથારાની પ્રતિલેખના કરીને પુંજીને ત્રઢકે તપાવીને સેજ સાજ જયણાથી ફાટકીને ગૃહસ્થને પાહો આપે.

દ્રવે વસતિમાં વસવાની વિધિ કહે છે,
સે ભિક્કુસૂં વા૦ સમાણે વા વસમાણે વા ગામાણુમામં દ્ઢહજ્જમાણે વા પુચ્ચામેવ પન્નરસ ઉચ્ચારપાસવણમ્મં પઢિલેહિજ્જા,

केवली बूया आयाणमेयं—अपडिलेहियाए, उच्चारणसवणभूमीए, से भिक्खु वा० राओ वा वियाले वा उच्चारणसवणं परिद्वेमाणे प्रयलिज्ज वा २, से तत्थ पयलमाणे वा २ हत्थं वा पायं वा जाव लसेज्ज व पाणाणि वा ४ ववरोविज्जा, अह भिक्खु णं शु० जं पुव्वामेव पन्नस्स उ० भूमिं पडिलेहिज्जा ॥ (सू० १०६)
ते साधु-साध्वीए एक जग्याए रहेतां के विहार करतां प्रथमथी स्थंडिल माजानी जग्या जोइ लेवी, जो दिवस छातां जोइ न राखे तो केवली प्रभु तेमां दोष बतावे छे, कारण के ते भिक्षु के साध्वी रात्रे के विकाले तेवा स्थानमां स्थंडिल मात्र परठवतां पग रखी जातां तेना हाथ पग भांगे, अथवा इंदियोने नुकसान पाय अथवा अन्य माणीना माण पण ले, पटला माटे साधु-साध्वीए प्रथमथी ठह्ला माजानी जग्या दिवस छातां जोइ लेवी.

से भिक्खु वा २ अभिकंसिज्जा सिज्जासंथारगभूमिं पडिलेहिज्जाए नन्नत्थ आयरिण वा उ० जाव गणावच्छेएण वा बालेण वा बुद्धेण वा सेहेण वा गिलाणेण वा आप्सेण वा अंतेण वा मज्झेण वा समेण वा विसमेण वा पवाएण वा निवाणए वा, तओ संजयामेव पडिलेहिय २ पमज्जिय २ तओ संजयामेव बहुफासुयं सिज्जासंथारगं संथरिज्जा॥ (सू० १०७)
ते साधुए प्रथमथी आचार्य उपाध्याय विनेरेथी गणावच्छेदक सुधीना अथवा बाल वृद्ध नवा शिष्य, मांदा अथवा परोणानी जग्या छोटी दइने छेडेनी जग्या अथवा मध्यमां अथवा सम के त्रिषम (खड्गवचडी) जग्या होय, पवन आवे न आवे, तो पण तेमां संतोष राखी पडिलेहणा प्रमार्जन करीने संथारो पाथरवो. हवे जयननी विधि कहे छे.
से भिक्खु वा० बहु संथरिता अभिकंखिज्जा बहुफासुए सिज्जासंथारए दुक्खित्ताए ॥ से भिक्खु० बहु० दुक्खमाणे पुव्वामेव

ससीसोवरिचं कायं पाए य पमडिजय २ तथो संजयामेव बहु० दुल्हिता तथो संजयामेव बहु० सहज्जा ॥ (सू० १०८)
 ते साधु-साध्वीए बहु पासुक (निर्दोष) जण्यामां संथारो पाथरीने तेमांज पोते यतनाथी शयन करवुं पण ते साधु-साध्वी
 प्रथमथी ते शय्यामां सुवा पहेलां पगथी माथा सुधीनी जग्या पूंजीवी तथा पोलातुं आहुं शरीर तथा पण प्रमाजिने बहु संभालीने
 यतनाथी सुवुं.
 हवे सुतेलानी विधि कहे छे,

से भिक्खू वा० बहु० समयमाणे नो अन्नमन्नरस हत्येण हत्थं पाएण पायं काएण कायं आसाइज्जा, से अणासायमाणे
 तथो संजयामेव बहु० सहज्जा ॥ से भिक्खू वा उरसासमाणे वा नीसासमाणे वा कासमाणे वा ण्डीयमाणे वा जंभायमाणे
 वा उड्डोए वा वायनिसग्गं वा करेमाणे पुत्रवामेव आसयं वा पोसियं वा पाणिणा परिपेहिता तथो संजयामेव ऊससिज्ज।

वा जाव वायनिसग्गं वा करेज्जा ॥ (सू० १०९)

ते साधु विगेरेए पोते संथारामां सुता एक बीजा साधुने हाथ पगथी के कायाथी अडकवुं नहिं ते प्रमाने अडक्या विना
 सुवुं (आमां स्रवच्युं के साधुए वंनेना हाथ न पहेचि तेदळे दूर संथारो करवो) तथा साधुए भ्रासोभ्रासलेतां, स्वांसी आवतां,
 डीक स्वातां, वगासुं आवतां, ओडकार आवतां अथवा बाधु संचार थतां प्रथम पोताना हाथ वडे यतनाथी मोडुं के ते जग्याने सहेज
 दांकीने करवुं (आ स्रवमां मोडुं उघाडुं राखी वगासुं स्वातां उडतां जंतु घुसी जवावाथी उलटी थाय, अथवा पोतानो खराव वास
 जोरथी नीकळतां बीजाने कलेश थाय, नी वली जग्या दांकवातुं कारण जोरथी वा संचार थतां रोगादि कारणे कपडां खराव थतां अटके)
 हवे समान्यथी शय्याने आश्रयी कहे छे.

से भिक्खु वा० सप्पा वेगया सिज्जा भविज्जा विसप्पा वेगया सि० पवाया वे० निवाया वे० ससरक्खा वे० अप्पससक्खा वे० सदसप्पसप्पा वेगया अप्पदसप्पसप्पा० सप्परिसाडा वे० अपरिसाडा० सउवसप्पा वे० निरुवसप्पा वे० तहप्पगारहि सिज्जाहि संविज्जमाणहि पग्गहि यतराणं विहारं विहरिज्जा नो किंचिवि गिलाइज्जा, एवं खलु० जं सव्वदेहि सहिष् सया जणत्तिवेप्पि (सू० ११०) २-१-२-२ ॥

ते साधुने संयारा माटे कोइ बखते सरखी कोइ बखते खरवचडी कोइ बखते पव्वनवाली कोइ बखते हवा विनानी कोइ बखते धूलवाली कोइ बखते विना धूलनी डांस मच्छरवाली के डांस मच्छर विनानी अथवा रहेवाने उचित अथवा अनुचित उपसर्गवाली के विना भयनी एवी विचित्र जातिनी जग्गा मळे तो पण तेमां समभाव धारण करीने रहेहु, पण मलानि के दीनताभाव के अहंकार लाववो नहि. आज साधुनुं सर्वस्व छे, माटे तेमां जयणाथी सदाए वर्त्ते.

दाय्या नामनुं बीजुं अध्ययन समाप्त थयुं.

ईयां नामनुं बीजुं अध्ययन.

बीजुं अध्ययन कहीने बीजुं कहे छे, तेनो आ प्रमाणे संबंध छे, प्रथम अध्ययनमां धर्म शरीरनुं पालन करा पिंड बताव्यो, ते पिंड आ लोक परलोकना अपायना रक्षण माटे अवश्ये वसति (मुक्तान)मां चापरवो, तेथी बीजा अध्ययनमां वसतिहुं स्वरूप

વતાવું, હવે તે પિંડ તથા વસતિને શોધવા માટે ગમન કરવું, તે આ પ્રમાણે ન કરવું, તે અહીં વતાવવાનું છે, આ સંવંધે આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુગમમાં નામ નિર્ધેષણ માટે નિર્ધુક્તિકાર કર્યું છે.

નાનં ૧ ટવળાદરિયા ૨ દઢવે ૩ સ્થિત્તે ૪ ય કાલ ૫ માવે ૬ ય । ઇસો સ્વલ્લ દરિયાઈ નિવસેવો છવિવહો હોઈ ॥૩૦૫॥

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને માવ ઇમ છ પ્રકારે ઇર્ષ્યાનો નિર્ધેષો છે, તેમાં નામ સ્થાપના સુગમ છોડીને દ્રવ્ય ઇર્ષ્યા વતાવવા માટે કહે છે.

દન્વદરિયાઓ તિવિહા સચિત્તાચિત્તમીસગા ચેવ । સ્થિતંમિ જંમિ સ્થિત્તે કાલે કાલો જહિં હોઈ ॥ ૩૦૬ ॥

તેમાં દ્રવ્ય ઇર્ષ્યા સચિત્ત અતિત મિશ્ર ઇમ ત્રણ ભેદે છે, અર્થાત્ ઇર્ષ્યા, દરણ, ગમન ત્રણે ઇક અર્થમાં છે, તેમાં સચિત્ત ઇવો વાયુ અથવા પુરુષ-હોય તેનું ગમન તે સચિત્ત ઇર્ષ્યા જાણવી, ઇજ પ્રમાણે પરમાણુ આદિ દ્રવ્યનું ગમન તે અચિત્ત ગમન છે. તથા મિશ્ર દ્રવ્ય ઇર્ષ્યા તે સ્થાદિ (જેમાં અચિત્ત રથ સચિત્ત વલ્લ્લ કે માણસ) નું ગમન જાણવું, ક્ષેત્રઇર્ષ્યા તે જે ક્ષેત્રમાં ગમન કરાય, અથવા ઇર્ષ્યાનું વર્ણન કરાય તે ક્ષેત્રઇર્ષ્યા, તેજ પ્રમાણે જે કાલમાં ગમન થાય. અથવા ઇર્ષ્યાનું વર્ણન થાય તે કાલઇર્ષ્યા જાણવી.

હવે માવ ઇર્ષ્યા વતાવવા કહે છે.

માવદરિયાઓ દુવિહા ચરણરિયા ચેવ સંજમરિયા ય । સમણસ્સ કહં ગમણં નિદોસં હોઈ પરિહુદં ॥ ૩૦૭ ॥

માવ વિષયની ઇર્ષ્યા બે પ્રકારની છે, ચરણ-ઈર્ષ્યા, અને સંયમ ઇર્ષ્યા તેમાં સંયમ ઇર્ષ્યા ૧૭ પ્રકારનું સંયમ અનુષ્ઠાન છે, અથવા અસંયમ સંયમ સ્થાનમાં ઇક સંયમ સ્થાનથી બીજા સંયમ સ્થાનમાં જતાં સંયમ ઇર્ષ્યા થાય છે, પણ ચરણ ઇર્ષ્યા તો “અન્ન વન્ન મન્ન

ચર” ધાતુનો ગતિ અર્થ છે, ચરતિનો ભાવ લ્યુટ રૂપ ચરણ તેજ રૂપે ઇર્યા તે ચરણ ઇર્યા છે. અર્થાત્ ચરણનો અર્થ ગતિ અથવા ગમન છે. અને તે શ્રમણનું ચરણ કયા પ્રકારે ભાવરૂપ (નિર્દોષ) ગમન થાય ? તે કહે છે.

આલંબણે યં કાલે મગે જયણાહ ચેવ પરિસુદ્ધં । મંગેહિં સોલસવિહં જં પરિસુદ્ધં પસત્યં તુ ॥ ૩૦૮ ॥

પ્રવચન સંઘ ગચ્છ આચાર્ય વિગેરેના માટે પ્રયોજન આવતાં સાધુ ગમન કરે, તે આલંબન છે, તથા સાધુને વિહરણ યોગ્ય અવસર છે, તે કાલ છે, તથા જનો (માણસો) પૂર્ણ થઈ જાય તો માર્ગે યતના તે યુગમાત્ર દૃષ્ટિ રાત્રી તેજ આલંબન કાલમાર્ગે યતનાનાં પદોવડે એકેક પદ વ્યભિચારથી જે મંગે થાય તે પ્રમાણે ગણતાં ૧૬ ભાગા થાય, તેમાં જે પરિશુદ્ધ હોય તેજ પ્રશસ્ત છે, અને હવે તે વર્તાવે છે.

ચત્તકારણપરિસુદ્ધં અહવાવિ (હુ) હોજ્ઞ કારણજ્ઞાણ । આલંબણજયણાણ કાલે મગે ય જઈયવ્વં ॥ ૩૦૯ ॥

ચાર કારણોએ સાધુનું ગમન શુદ્ધ થાય છે, આલંબન વડે દિવસે માર્ગવડે યતનાથી જાય છે, અથવા અકાલમાં પણ જ્ઞાન વિગેરેના આલંબને યતનાથી જતાં શુદ્ધ ગમન હોય છે, અને આવે માર્ગે સાધુએ યતન કરવો, નામનિષ્પન્ન નિર્લેપો કહ્યો, હવે હવે અર્થાધિકારને આશ્રયી કહે છે.

સવ્વેવિ ઈરિયવિસોદિકારણા તહવિ અત્થિ ડ વિસેસો । હેસે હેસે વુચ્છામિ જહકમં કિંચિ ॥ ૩૧૦ ॥

સર્વે ઘટલે આ ત્રણે પળે જો કે ઇર્યા વિશુદ્ધકારક છે, તો પણ ત્રણે હેશામાં કાંઈક વિશેષ છે, તે દરેકને યથાક્રમે કહીશું હવે પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે કહે છે.

પદમે ઉવાગમણ નિગમો ય અદ્ધાણ નાવજયણા યા વિદ્ધિ આરુહ છલ્લં જંધાસંતાર પુચ્છા ય ॥ ૩૧૧ ॥

પહેલાં ઉદેશામાં વર્ષાકાલ વિનેરેમાં ઉપાગમન તે સ્થાન લેવું, તથા નિર્ગમ તે શારત્કાલ વિનેરેમાં વિહાર જોયો હોય, તેવો અન્ને કહેવાય છે, અને યતનાથી માર્ગમાં ચાલવું આ ત્રણે વાતો પહેલાં ઉદેશામાં છે, બીજા ઉદેશામાં નાવ વિનેરેમાં વહનારનું છલ્લન (પ્રક્ષેપણ) વર્ણવશે, અને જધાસંતાર પાળીમાં યતના રાલવી, તથા જુદા જુદા પ્રશ્નમાં સાધુણ શું કરવું તે અહીં કહે છે, તદયમિ અદાયણયા અપહિવંધો ય હોદિ ઉવહિમિ । વ્જ્જેયન્નં ચ સયા સંસારિયરાયગિહગમણં ॥ ૩૧૨ ॥

ત્રીજા ઉદેશમાં જો કોઈ પાળી વગેરે સંબંધી પૂછે, તે જાણતો હોય છતાં ન જાણવાપણું વતાવવું તે અધિકાર છે, તથા ઉપાધિમાં અપ્રતિવંધપણું રાલવું, તે કદાચ ચોરાદ જાય તો પળ સ્વજન પાસે અથવા રાજગ્રહમાં ફરીયાદ કરવા ન જવું, હવે સ્વાહુગમમાં અસ્થલિત વિનેરે ગુણોવાહું સૂત્ર ઉચ્ચારવું તે આ પ્રમાણે છે.

અભુવગણ સલ્લ વાસવાસે અભિપવુદ્ધે વહવે પળા અભિસંભૂયા વહવે બીયા અહુણાભિજા અંતરા સે મગ્ગા વહુપાળા વહુબીયા જાવ સસંતાળાગા અળમિકંતા પંથા નો વિજાયા મગ્ગા સેવં નચ્ચા નો ગામણુંગામં દુઝ્જિજ્ઞા, તઓ સંજયામેવ વાસાવાસં ઉવલિદ્ધજ્ઞા ॥ (સૂ. ૧૧૧)

મુલ્યત્વે વર્ષાર્થિ આવી છે અને વરસાદ વરસે છે તે સાધુણ શું કરવું, તે કહે છે. અહીં વર્ષાકાલ અને દ્વિહિ આશ્રયી ચાર ભાંગા થાય છે, તેમાં સાધુઓને આજ સમાચારી છે. પદ્ધતિ નિવ્યયિતાત તે અષાઢ ચોમાસું આગ્ર્યા પહેલાંજ વાસ, ફલક, ઢગલ, ભસ્મ માત્રકાદિનો પરિગ્રહ કરવો, અર્થાત્ ચોમાસું વેસતાં પહેલાં પળ વગરે વરસાદ પડતાં ઘગાં નાના પાળીઓ ઇંદ્રગોપક બીયાવક ગર્દ-

भक्त विगरे (संभूद्धिम जंतुओ) उत्पन्न थाय छे, तथा घणा नवा घासना अंकुरा मकट थाय छे, तेथी तेवे प्रागे जतां ते प्राणीओ तथा घासना अंकुराथी ते करोळीयाना समूह सुधी मार्गमां पथरायेळा होय, तेथी ररतो मोधभो मुहकेळ पडे, तेथी ते जीवोना रक्षण माटे एक गामथी बीजे गाम न जाय, तेथी संयंत (साधु) पोतेज समय जोइने अवसर आवतां चोमासुं करी छे. (आने माटे कल्पमूत्रमां सुखासो करे छे के अषाढ चोमासा पहेळां बरसाद आवी जाय तो एक मास प्रथमथी पण चोमासुं करे, पण असाढमां तो अवश्ये स्थिरता करवी)

हवे अपवाद मार्ग करे छे.

से भिक्खू बा० सेजं गामं वा जाव रायदाणिं वा इमंसि खलु गामंसि वा जाव राय० नो महई विहारभूमी नो महई विचारभूमी नो सुलभे पीढफल्लगसिज्जासंथारगे नो सुलभे फासुए उंछे अहेसणिज्जे जत्थ वहवे समण० वणीमगा उवागया उवागमिस्संति य अच्चाइना चित्ती नो पन्नस्स निक्खमणे जाव चित्ताए, सेवं नच्चा तहप्पगारं गामं वा नगरं वा जाव रायदाणिं वा नो वासावासं उवळिइज्जा ॥ भि० से जं गामं वा जाव राय० इमंसि खलु गामंसि वा जाव महई विहार-भूमी महई विचार० सुलभे जत्थ पीढ ४ सुलभे फा० नो जत्थ वहवे समण० उवागमिस्संति वा अप्पाइना चित्ती जाव रायदाणिं वा तओ संजयामेव वासावासं उवळिज्जा ॥ (मू० ११२)

ते भिक्षु तेवी राज धानी विगरे कोइपण स्थानमां आव्या पछी एम जाणे के विहार (स्वाध्याय) भूमी तथा विचार (स्थंडिल) भूमि उचित मळे तेवी नथी, तथा साधुने योग्य पीढ फल्लक शया संथारो विगरे चोमासामां खास वापरवा योग्य उपकरणो के वस्तुओ मळवी दुर्लभ छे, तथा मासुक गोचरी मळवी दुर्लभ छे, तथा एषणीय आहार न मळे, तेज कहे छे-एटले साधुने उद्गम

વિગેરે દોષરહિત ગોચરી લેવાની છે, તે ન મળે, તથા તે નગર વિગેરેમાં ઘણા શ્રમણ, બ્રાહ્મણો, કુપણ, વળીમગ વિગેરે આવીને મરાયેલા છે, અને વીજા આવવાના છે, તેથી ઘણા માગણ મરાવાથી આકીર્ણ દ્રુતિ છે, છટલે મિશ્ણા માટે અટન તથા સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવા વહા જતાં આવતાં તે ઘણાં મિશ્નુક માણસોના મરાવાથી તે ગામ વિગેરે સંકોચાયેલ છે, ત્યાં જૈનસાધુને જાવું આવવું તથા ધર્મ ચિંતવન વિગેરે ક્રિયા ઉપદ્રવ રહિત ન થાય. જો આવી અગવડો હોય, તો તેના ક્ષેત્રમાં ચોમાસું ન કરે, પણ જો ઉપર વતાવેલી અગવડો ન હોય છટલે મળવાની અને સ્થંડિલની જગ્યા હોય, હિતિ ઉપકરણ મળતાં હોય, પિંહ શુદ્ધ મળતો હોય, અન્ય મિશ્નુકો સામાન્ય પ્રમાણમા હોય, જતાં આવતાં ઘણો સમય ન લાગતો હોય, તો ત્યાં ચોમાસું કરવું. હવે વર્ષાકાલ પુરો થયે. ક્યારે વિહાર ન કરવો તે કહે છે.

અહ પુણેવં જાણિજ્ઞા—ચત્તારિ માસા વામાવાસાણં વીરૂક્તંતં હેમંતાણ ય પંચદસરાયકલ્પે પરિહુસિણ, અંતરા સે મગ્ને વહુ-
પાણા જાવ સસંતાળગા નો જલ્થ વહવે જાવ ઉત્તાગમિસ્સંતિ, સેવં નચ્ચા નો ગામણગામં દુરૂહિજ્ઞા ॥ અહ પુણેવં જાણિજ્ઞા
ચત્તારિ માસા૦ કલ્પે પરિહુસિણ, અંતરા સે મગ્ને અપ્પંહા જાવ સસંતાળગા વહવે જલ્થ સમણ૦ ઉત્તાગમિસ્સંતિ સેવં નચ્ચા
તથો સંજયામેવ૦ દુરૂહિજ્ઞા ॥ (સુ. ૧૧૩)

હવે આ પ્રમાણે સાધુઓ જાણે, કે ચોમાસા સંવંધી, ચારમાસ પૂરા થાય છે, અર્થાત્ કાર્તિકી ચોમાસું પૂરું થયું છે, ત્યાં જો ઉત્સર્ગથી દ્રુષ્ટિ ન હોય, તો એક મેજ વીજે સ્થળે જઈને પારણું કરવું. પણ જો દ્રુષ્ટિ ચાહુ હોય તો હેમંત રતુના પાંચ-દસ દીવસ ગયે થકે વિહાર કરવો, તેમાં પણ જો વીજે ગામ જતાં માર્ગમાં નાનાં જંતુનાં ઇંડાં પડ્યાં હોય, ગારો હોય, કરોળીયાનાં જાઝાં વાઝી

गयेलां होय, अने ब्राह्मण श्रमण विगेरे मार्गण न आवेलां होय, अथवा थोडा वखतमां आववाना न होय तो मागसर शुद्ध १५ सुधी त्यां रहेवुं. त्यारपछी गमे तेम होय तोपण त्यां रहेवुं नहि, पण जो वृष्टि न होय, कादव न होय, मार्ग इंडां विनानो होय, श्रमण ब्राह्मण आव्या होय, आववाना होय, तो कार्तिकी पुर्णिमा पंछी तुरत विहार करवो. हवे मार्गानी यतना कहे छे—

से भिक्खू वा० गामणुगामं दूइज्जमाणे पुरओ जुगमायाए पेहमाणे दडूण तसे पाणे उद्धई पादं रीइज्जा साहडू पायं रीइजावितिरिच्छं वा कट्ठे पायं रीइज्जा, सइ परक्रमे संजयामेव परिकमिज्जा नो उज्जुयं गच्छिज्जा, तओ संजियामेव गामणुगामं दूइज्जिज्जा ॥ से भिक्खू वा० गामा० दूइज्जमाणे अंतरा से पाणाणि वा बी० हरि० उदए वा मट्टिआ वा अविद्धए सइ परक्रमे जाव नो उज्जुयं गच्छिज्जा, तओ संजया० गामा० दूइज्जिज्जा ॥ (मू० ११४)

ते भिक्षु बीजे गाम जतां मोढा आगळ युगमात्र (चार हाथ प्रमाण) गाढाना उर्दि (वसारा) ना आकारे भूभाग (जमीन) देखतो चाले, त्यां मार्गमां तस जीवो जे पतंग विगेरे छे, ते पगने अडकीने नीकळे, अथवा पगना तळीयां नीचे अडकीने नीकळे तो ते जीवोनी रक्षा खातर शरीरमां शक्ति होय त्यां सुधी बीजे मार्गे जवुं, पण बीजो रस्तो के जवाना शक्ति न होय, तो ते रस्ते जतां ज्यारे तेवां जंतुओ पग पासे आवे त्यारे ते त्यां पग संमालीने मुकवो के ते चगडाह न जाय, एटले ज्यारे सामे आवे त्यारे तेने पग पग साथे अथडावा देवां नही, पण जो पग नीचे दवाह जाय तेम होयतो नीचे देखीने ते जग्याए पग न मुकवा, अथवा पगनी एडी मुकीने चालवुं, अथवा पग वांको करीने चालवुं, आ प्रमाणे एक गामथी बीजे गाम जीव जंतुनी रक्षा करतां जवुं.

वळी साधुने एक गामथी बीजे गाम जतां मार्गमां नाना जीव जंतु बीज हरियाणी (लीळें घास) पाणी, माटी अथवा रस्तो

ન પડ્યો હોય, તો તેવા સીધા માર્ગે ન જવું, પરં જીવ-જંતું ચિર્તાનાં તથા કાદવ માટી પાળી વિનાના માર્ગે ચક્રાવો સ્વાદને ઝયાંથી લોકો જતાં હોય તેવા રસ્તે સાધુએ જવું, પણ વીજો રસ્તો ન હોય, અથવા જવાની શક્તિ ન હોય, તો તે માર્ગે યતનાથી ચાલવું. વઢી સે ભિક્ષુ વા૦ ગામા૦ દૂઝ્જમાળે અંતરા સે વિરુવરુવાળિ પઞ્ચંગિગાળિ દમુગાયયાળિ મિત્ત્રકહૂળિ અણાયરિયાળિ દુસ-
ત્તપ્પાળિ દુપ્પન્નવણિજ્ઞાળિ અકાલાલપહિવોહીળિ અકાલપરિ મોર્હિણિ સદ્ લાઢે વિહારાણ સંથરમાળેહિ જાણવણિહિ નો
વિહારવહિયાણ પવજિજ્ઞા ગમળાણ, કેવલો વૂયા આયાળમેયં, તેળં વાલા અયં તેળે અયં ઉવચરણ અય તતો આગણિત-
વઢું તં ભિક્ષુ અકોસિજ્ઞ વા જાવ ઉદવિજ્ઞ વા વરયં પ૦ કં૦ પાય૦ અઙ્છિદિજ્ઞ વા મિદિજ્ઞ અવહરિજ્ઞ વાપ રિદ્ધિવિજ્ઞ
વા, અહ ભિક્ષૂણં પુ૦ જં તહપ્પગારાહં વિરુ૦ પઞ્ચંતિયાળિ દસ્સુગા૦ જાવ વિહારવત્તિયાણ નો પવજિજ્ઞ વા ગમળાણ
તઓ સંજયા ગા૦ દૂ૦ ॥ (સ્વ૦ ૧૧૫)

તે મિથુને વીજે ગામ જતાં એમ માલુમ પડે, કે આ માર્ગે જતાં વચમાં વિરુપ રુપનાલા મહાદુષ્ટ એવા ચોરોનાં સ્થાન છે, તથા વર્વર શવર પુલિદ વિગેરે મ્લેચ્છથી પ્રધાન એવા અનાર્ય લોકો જે ગંગા સિંધુની વચમાના ૨૫॥ આર્ય દેશ હોડીને વીજા દેશોમાં રહેલા છે, તેઓ દુઃસ્વેથી આર્યોની સંજ્ઞા સમજે છે, તથા મહા કદુ િ આર્ય ધર્મને સમજે અને અનાર્ય સંકલ્પને હોડે, તથા અકાલમાં પળ મટકનારા છે. કારણકે અદ્યાર.ત્રે પણ શિકાર વિગેરે માટે જાય છે, તથા અકાલે (વલત વિના) મોજન કરનારા છે, માટે ઝયાં સુધી વીજા દેશોના સારાં ગામો વિચરવાના હોય ત્યાં સુધી તેવા અનાર્ય દેશોના ક્ષેત્રમાં હું જશ્શ, એમી પ્રતિજ્ઞા સાધુએ ન કરવી, (અર્થાત્ ત્યાં જવું નહિ) ત્યાં જવાથી કેવલીમયુ તેમાં દોષ વતાવે છે, કારણ કે ત્યાં જવાથી સંયમની વિરાધના થાય,

હે, તથા ત્યાં આત્માની વિરોધનમાં સંયમની વિરાધના પળ થાય હે, તે વતાવે હે, તે મઝેચ્છ વિગેરે અનાયો આ પ્રમાણે બોલે હે, “આ ચોર હે ! આ ચતુરો ચર તેના ગામથી આવેલો દૂત હે ! એમ કહીને વચનથી તિરસ્કાર કરે, દંડની તાડના કરે, અને હેવટે જીવ પળ લે, તથા વહ્નો વિગેરે પળ યુંચવી લે, પછી સાધુને કાઢી મુકે, માટે સાધુઓને આ શીલામણ હે, કે તેમણે તેવા માર્ગે જવું નહિ, પણ તેવા માર્ગને હોઢીને સંયત સારે માર્ગે વિહાર કરી ને બીજે ગામ જાય.

સે મિલ્લુ. દૂહજ્ઞમાળે અંતરા સે અરાયાણિ વા ગણરાયાણિ વા જુવરાયાણિ વા દોરજાણિ વા વેરજાણિ વા વિરુદ્ધર-જાણિ વા સહ લાઢે વિહારાણ સંથ. જાળ. નો વિહારવડિયાણ. કેવલી વૂયા આયાળમેયં, તેણં વાલા તં ચેવ જાવ ગમળાણ તઓ સં. ગા. દુ. ॥ (મુ. ૧૧૬)

તે મિથુને વિહાર કરતાં એમ માલુમ પડે કે તે માર્ગે રાજા મરીગયો હે, સામંતોણ રાજ્ય તે વહંચી લીધું હે, અથવા યુવરાજને ગાદી મલી નથી, વે રાજ્ય થયાં હોય, વૈર વડ્યાં હોય, વિરુદ્ધ (ચતુ) રાજાનું જોર હોય, તો તેવા લઢાઈ તોફાનનાં ઉપદ્રવવાલા માર્ગે બીજો સારો દેશ અથવા ગામો વિચરવાનાં હોય તો તેવા માર્ગે વિહાર ન કરવો, કેવલીપથુ તેમાં કર્મોદાન વતાવે હે, ત્યાં જતાં તે વિરુદ્ધ પક્ષના માળસો તે સાધુને ચોર કે જામુસ માનીને પૂર્વના મૂત્રમાં કહ્યા મુજવ પીઢા પમાહશે, ઉપદ્રવ કરશે અથવા જીવથી પળ હળશે, કપડાં યુંચવી જુરા ફાલે કાઢી મુકશે, માટે તેવા માર્ગે ન જવું,

સે મિલ્લુ વા ગા. દૂહજ્ઞમાળે અંતરા સે વિહ સિયા, સે જં પૂળ વિહં જાણિજ્ઞા યગાહેળ વા દુઆહેળ વા તિઆહેળ વા ચહઆહેળ વા પંચાહેળ વા પાહિણિજ્ઞ વા નો પાહિણિજ્ઞ વા તહપ્પગારં વિહં અળેગાહગમણિજ્ઞં સહ લાઢે જાવ ગમળાણ,

आचा०

॥१८८॥

केवली ब्रूया आयाणमेयं, अंतरा से वासे सिया पाणेसु पणएसु वा बीएसु वा हरि० उद० मडियाए वा अविद्धथाए,
अह भिक्खू जं तह० अणेगाह० जाव नो पवं० तओ सं० गा० दू० ॥ (सू० ११७)

ते भिक्षु ग्रामांतर जतां एम जाणे के ते मार्गमां जतां मेदान उलंघवामां केदलाक दिवसो लागथे, एदले एक आखो दिवस
अथवा बे जण चार पांच दिवसे ते मार्ग उलंघासे, तेवा मार्गे बीजो हुंको मार्ग मळगे होय तो तेवा उन्नद रस्ते जवुं नहि. कार-
णके तेवा मार्गे जतां केवली ज्ञानीए अनेक दोषो बताव्या छे, जेमके वखते वरसाद आवे, तो पाणी भराइ जाय, लोलण
इय जाय, लीलाघासनां बीज अंकुरा फुटी नीकळे, रस्तो कादवथी (गाराथी) भराइ जाय, मार्ग सूक्षे नहि, माटे तेवा अनेक
दिवसना मेदानवाळा मार्ग जवुं नहि.

हवे नावने आश्रयी कहे छे—

से भि० वा गामा० दूहजिज्जा० अंतरा से नावासंत्तारिमे उदए सिया, से जं पूण नावं जाणिज्जा असंजए अ भिक्खु-
षड्हियाए किणिज्ज वा पामिच्चेल्ल वा नावाए वा नावं परिणामं कट्टु थालाओ वा नावं जलंसि ओगाहिज्जा जलाओ वा
नावं थलंसि उक्कसिज्जा पुणं वां नावं उरिस्सचिज्जा सन्नं वा नावं उप्पीलाविज्जा तहएगारं नावं उट्टुगामिणिं वा अहेगा०
तिरियगामि० परं जोयणमेराए अद्धजोयणमेराए अप्पत्ते वा भुज्जत्ते वा नो दूरुहिज्जा गमणाए ॥ से भिक्खू वा०
पुब्बामेव तिरिच्छसंपाइमं नावं जाणिज्जा, जाणिजा से तमयाए एगंतमवक्कमिज्जा २ भण्डगं पडिलेहिज्जा २ एगओ
भोयणमंडगं करिज्जा २ ससीसोवरीयं कायं पाए पमज्जिज्जा सागारं भत्तं पच्चाक्खइज्जा, एगं पायं जले किच्चा एगं पायं
थले किच्चा तओ सं० नावं दूरुहिज्जा ॥ (सू० ११८)

ते मिथु ग्रामान्तर जातां मार्गमां एम नाणे के आ वचमां आवेली नदी नाव विना उतराय तेम नथी तो नाव संबंधी तपास करे के गृहस्थ खास भिक्षुक माटे नाव खरीद करे अथवा उछीती छे, अथवा अदलो नदलो करे, अथवा स्थळथी जळमां के जळथी स्थळमां लावे, भरेला वहणने खाली करे, अथवा खुंची गडुं होय तो साधु माटेजं बहार कढावे, तेवी नावने उंचे लइ जवा नीचे लइ जवा अथवा तीरछी दिशामां अथवा कोइपण दिशामां लइ जवी पढे तो एक जोजन मर्यादा माटे अदया जोजन (बे गाड) माटे अथवा थोडे घणे दूर जवा माटे साधुएं तेवी नावमां बेसवुं नहि, पण साधु एम जाणे के नाव तेना मालिके पोतान प्रयोजनने तीरछी दिशामां हंकारी छे, तो ते वहणमां जातां पहेलां पोताना उपकरणोने एकांतमां जइने पडिलेहवां गोचरीनां पात्रां तपासी लेवां तथा पोताना शरीरने पगथी माथा सुधी भुंजवुं, तथा सागारी अणसण करवुं (एटले आ जळथी बहार नीकळ तो मने आहार पाणी वापरवुं कल्पे, नहितो नहि.) पछी एक पग जळमां एक पग थळमां (पाणीनी उपर) मुकी साधुएं नाव उपर चढवुं (आ सूत्रमां साधु माटे जो नाव वेलेपार लइ जाय तो बने त्यांसुधी तेवी नावमां न बेसवुं. पण गृहस्थोने माटे जवा आववा माटे नाव चाळु थइ होय तेमां बेसवुं) इवे कारण पढे नावमां बेसवुं पढे तो नावमां चढवानी विधि कहे छे.

से भिक्खू वा० नावं गृहस्थमाणे नो नावाओ गुरओ गुरुहिज्जा नो नावाओ मग्नओ गुरुहिज्जा नो नावाओ मज्झओ गुरु-
हिज्जा नो बाहओ पणिज्झिय २ अंगुलियाए उदिसिय २ ओणमिय २ उन्नमिय २ निज्झाइज्जा । से णं परो नावागओ
नावागयं वइज्जा—आउसंतो ! समणा एयं ता तुमं नावं उक्कसाहिज्जा वा उक्कसाहि वा उक्कसाहि वा रज्जूयाए वा गहाय
आकासाहि, नो से तं परिन्नं परिजाणिज्जा, दुस्सिणीओ उवेहिज्जा । से णं परो नावागओ नावाग० वइ०—आउसं० नो

संचाएसि तुमं नावं उकसितए वा ३ रज्जुयाए वा गहाय आकसिं वए वा आहार एयं नावाए रज्जुयं संयं चेव णं वयं
नावं उकसिस्सामो वा जाव रज्जुए वा गहाय आकसिस्सामो, नो से तं प० तुसि० । से णं प० आउसं० एअं ता तुमं
नावं आलित्तेण वा पीढएण वा वंसेण वा वलएण वा अवलुएण वा बाएहि, नो से तं प० तुसि० । से णं परो० एयं ता
तुमं नावाए उदयं हत्थेण वा पाएण वा मत्तेण वा पडिगहेण वा नावाउरिंसवणेण वा उरिंसवाहि, नो से तं० से णं
परो० समणा ! एयं तुमं नावाए उत्तिंयं हत्थेण वा पाएण वा बाहुणा वा ऊरुणा वा उदरेण वा सीसेण वा काएण वा
उरिंसवणेण वा चेलेण वा मट्ठियाए वा कुसपत्तएण वा कुर्विदएण वा पिहेहि, नो से तं० ॥ से भिक्खू वा २ नावाए
उत्तिगेण उदयं आसवमाणं पेहाए उवरुवरिं नावं कज्जलावेमाणिं पेहाए नो परं उवसंकमित्तु एयं बूया-आउसंतो ! गहा-
वइ एयं ते नावाए उदयं उत्तिगेण आसवइ उवरुवरिं नावा वा कज्जलावेइ, एयपगारं मणं वा वायं वा नो पुरओ कट्ठं
विहरिज्जा अपुस्सुए अवहिह्लेसे एगंतगएण अप्पाणं विउसेज्जा समहीए, तओ सं० नावासंतारिमे व्यउदए आहारियं
रीइज्जा, एयं खलु सया जइज्जासि त्तिवेमि ॥ इरियाए पढमो उद्देशो (सू० ११९) २-१-३-१ ॥

ते साधुए नावमां बेसतां नावना अग्र भागे बेसवुं नहि, कारण के तेथी निर्यामक (खलासी) ने पोताना कार्यमां हरकत थाय;
तथा बीजा लोकोने चढवा पहेलां पोते चढी न बेसे; कारण के वहाणने चालववाना अधिकरणनो दोष लागे, तेम नावना वरोवर
मध्य भागमां चढी न बेसे, तेम वहाणनां (पडलां) पकडीने आंगलीओवडे ताकी ताकीने उंचा नीचा थइने जोहुं नहि.

नावमां चढेला साधुने नाववाळा कहे, के हे साधुओ ! आ नावने तमे खेचो, आ दिशा तरफ वळां, अमुक वस्तु दरियामां

फेंको, अथवा दोरदेथी पकळीने खेंचो, ते प्रमाणे कहे तोपण साधुए तेम न करवुं, पण चूप बेसी रहेवुं.

वळी ते नाविक साधुने कहे, के हे साधुओ ! जो तमे नाव न खेंची शको, के समान न फेंकी शको, तो दोरडूं लावीने अमने आपो, पटले दोरडूं हाथमां आवतां अमे नावने खेंचीथुं, ते वचन पण मुनिए स्वीकारवुं नहि,—पण चूप रहेवुं.

ते नावमां चढेला साधुने नाविक कहे के हे साधु ! तमे नावने आलिच वडे पीढ हलेसांवडे वांसवडे वळावडे अवळकवडे आगळ चलावो, ते वात पण साधुए स्वीकारवी नहि, पण चूप बेसी रहेवुं.

ते नावमां चढेला साधुने नाविक एम कहे, के—आ नावमां भराएला पाणीने हाथवडे पगवडे वासणर्थी के पांतरांथी अथवा नावना हथीआरथी काढी नांखो, पण ते साधुए करवुं नहि, पण मौन धारण करीने वेसवुं.

ते नावमां बंढेला साधुने नाविक कहे, के हे साधुओ ! तमे नावमां पढेला नांणाने हाथ, पग, बाहु, नांघ, उर, पेट, माथा के कायावडे अथवा वहाणमां रहेला उस्सिचणवडे अथवा वस्त्र, माटी, कमळपत्र के कुहविंद नामना घासवडे दांकी, पण. ते स्वीकारवुं नहि, मौन बेसी रहेवुं

ते भिक्षुए अथवा सांक्वीए नावमां छिद्र पडतां पाणी भराहुं देखीने—उपर उपर नावमां पाणी चडहुं देखीने बीजा माणसोने एम कहेवुं नहि के हे गृहस्थ ! आ वहाणमां पाणी भराय छे, अने नाव डुवी जखे, आ प्रमाणे मनथी अने वचनथी संकल्प—विकल्प न करतां बरडा न पाडतां ज्ञांत रहेवुं, शरीर उपकरणनी उत्सुक्ता तथा बहारवुं ध्यान छोडीने एकांतमां आत्माने समाधिमां राखवो, अने जे प्रमाणे नाव पाणीमां चाले तेम चालवा देइ किनारे पहुँचवुं, आ प्रमाणे सदा चल

करने अर्थात् नाचना उपर ध्यान न राखतां अल्पमसाधि ए वर्तवुं आज भिक्षुनी सर्व सामग्री हे.

त्रोजा अध्ययननो पहेलो उद्देशो समाप्त थयो.

ਕੀਜਾ ਤਵੇਰੀ:

પહેલો હૃદયો કહીને હવે વીજો હૃદયો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે, ગયા હૃદયોમાં નાવમાં બેઠેલા સાધુની વિધિ કહો. અહીં પણ તેજ કહે છે, આ સંબંધે આવેલા હૃદયાનુ આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

से षं परा णावा० आउसंतो ! संप्रणा एयं ता तुमं छत्तं वा जाव चमपद्देयणं वा निण्हाहि, एयाणि तुमं विरुवुरूवाणि सत्यजायाणि धारेहि, एयं ता तुमं दारं वा पज्जेहि, नो से तं० ॥ (सू० १२०)

त नात्रमां वेठेला साधुने नाविक विगोरे गृहस्थ कहे, के तमे मारा छत्रने पकडो, अथवा चामहुं डेदवानुं हथीआर अथवा बीजा हथीआर पकडो, अथवा आ मारा बाळकने पाणी पीवडावो; आमी पार्थना नाविक विगोरे करे तो ते स्वीकारवी नहि, पण मौन रहेवुं, उपर प्रमाणे नाविकनुं कहेवुं न करवार्था ते क्रोधी भइने साधुने नात्रमांशी फेकी दे तो शुं करवुं ते कहे छेः—

सं षं परो नावाण् नावगयं वण्जा-आउसंतो ! एस णं समणे नावाण् भंडयारिए भवइ, से णं बाहाए गहाय नावाओ
उदगंसि पक्खविज्जा, एयणारं निघोसं सुच्चा निसम्मा से य चीवरधारी सिया खिण्णमेव चीवराणि उव्वेहिज्जा का निवे,
हज्जा का उप्पेसं वा करीज्जा; अहं अधिकंत हूरकम्मा खलु बाला बाहाहि गहाय, नां यक्खविज्जा से पुत्तवामेव वइज्जा

आउसँतो ! गाहावई मा मत्तो बाहाए गढायं नावाओ उदगंसि पक्खिवह, सयं चेव णं अहं नावाओ उदगंसि ओगाहि-
 स्सामि, से णेवं वयंत परो सहसा बलसा बाहाहिं ग० पक्खिविज्जा तं नो सुमणे सिया नो दुम्मणे सिया नो उच्चावयं
 मणं निषंछिज्जा नो तेसिं बालणं धायए वहाए सहुद्विज्जा, अपुरसुए जाव समाहीए तओ सं० उदगंसि
 पविज्जा ॥ (सू० १२१)
 ते साधुने उदगीने नाविक बीजा माणसोने कहे, के आ साधु काम कर्या बिना बहाणमां मात्र भांड अथवा उपकरणवहे
 बीजा रूप बेढो छे, माटे तेने बाहुथी पकडीने नदीमां फेंकी दे, आ प्रमाणे तेमनी पास सोंभळे, अथवा बीजा पासैथी ते बात
 जाणीने जिनकल्पी के स्थवीरकल्पी मुनि होय, तेमां स्थविरकल्पी मुनिए हुर्त पोतानी पास बीजावाळां नकामां कपडां उतरिने
 जरूर जोगां हलकां बस्त्र उपधि विगेरेने जरिरे वींटी लेवां, अथवा माथे बांधी लेवां, आ प्रमाणे उपकरण वींटी लीधेलो साधु
 निर्व्याकुलताथी सुखेथो पाणीमां तरे छे, पछी तैयार थइ तेमने धर्मोपदेश आपे, साधुनो आचार समजावे, छातां एम नक्की जाणे के
 आ दुष्टो मने बाहुथी पकडीने पाणीमां नांखवानां छे, तो नांखे ते पहेलां मुनिए कहेवुं के तमार गने बाहुथी पकडीने साधुने पाणीमां नाखी दे,
 नांखवानी जरूर नथी. हुं जातेज पाणीमां झंझावुं छुं आवुं बोलवा छातां पण ते दुष्टो बाहुथी पकडीने साधुने पाणीमां नाखी दे,
 तो मुनिए मनमां रागद्वेष न करवो, तथा दीनता के संकल्प—विकल्प पण न करवा, तेम तेमने मारवा के दुःख देवा तैयार न
 थवुं, पण उत्सुकता रहित पाणीमां पडवुं. हवे उदकमां पडेलानी विधि कहे छे.
 से भिक्खू वा० उदगंसि पत्रामाणे नो हत्थेण हत्थं पाएण पायं काएण कार्य आसाइज्जा, से अणासायणाए आणासाय-

माणे तथो सं० उदगंसि पविज्जा ॥ से भिक्खु वा० उदगंसि पवमाणे नो उम्मुग्गनिमुत्तिगं करिज्जा, मामेयं उदगं कवेसु वा भच्छीसु वा नक्कंसि वा मुहंसि वा परियावज्जिज्जा, तथो० संजयामेव उदगंसि पविज्जा ॥ से भिक्खु वा उदगंसि पवमाणे दुब्बलियं पाउणिज्जा खिप्पामेव उवर्हि विगिंचिज्जा वा विसोहिज्ज वा, ना वेव णं साइज्जिज्जा, अह पु० पारए सिया उदगाओ तीरं पाउणिज्जा, तथो संजयामेव उदउल्लेण वा ससिण्णेण वा काएण उदगतीरे चिद्धिज्जा ॥ से भिक्खु वा० उदउल्लं वा २ कायं नो आमज्जिज्जा वा णो पमज्जिज्जा वा संलिहिज्जा वा निलिहिज्जा वा उवल्लिज्जा वा उवह्विज्जा वा आयाविज्ज वा पया०, अह पु० विगओदथो मे काए छिन्नसिणेहे काए तहपगारं कायं आमज्जिज्जा वा पयाविज्ज वा तथो सं० गामा० दूइज्जाज्जा ॥ (सू० १२२)

ते मुनिए पाणीमां पड्या पळी हाथ साथे हाथ, पग साथे पग के शरीरवडे कोइ पण भागमां अपकाय विगेरेनी रक्षा माटे स्वर्श करवो नहि, तथा पाणीमां तणातां डुवकीओ भारवी नहि, कारण के डुव नी न भारवाथी कान आंख नाक मोटा विगेरेमां पाणी न भाराय तेम पोते डुवी जाय नहि, पण ज्यारे पोताने डुववा वखत आवे अने थाकी गयो होय, तो उपायिनो मोह छाडी देवो, अथवा भारवाळी उपायि छोडी देवी, पळी पोते जाणे के हुं किनारे जवा समर्थ हुं, त्यारे किनारे नीकळी आवे, अने पाणी टपकता शरीरे कीनारा उपर उमो रहे, अने इर्यावही पडिकमे.

पण ते मुनिए भिना शरीरने पाणी रहित करवा आमळवुं यसवुं दाववुं छांटवुं के तपाववुं नहि, पण पाणीने पोतानी मेळे नीतरवा देवुं पण ज्यारे जाणे के पाणी नीतरी गधुं छे, भीनाश ओळी थइ गइ छे, त्यारपळी कायाने शरदी रहित करवा तडके

तपावती, अने त्यां सुधी किनारेज उभा रहेवुं, अने शरीर सूकाया पळीज बीजा गाम तरफ विहार करवो, पण त्यां उभा रहेबाथी चोरनो भय लागतो होय तो तुरत कायाने स्वर्ग कर्या विनाज हाथ लांबा राखी गाम तरफ चाल्या जवुं.

से भिक्खू वा गामपुंगामं दूइजमाणे नो परेहिं सद्धिं परिजविय २ गामां दूइ०, तओ० सं० गामां दूइ० ॥ (सू० १२३)
मुनिए विहार करतां मळेला गृहस्थो साथे बहु बकवकाट करता जवुं नहि, पण यांतिथी चालवुं, हवे जंया सुधीना पाणीमां उतरवानी विधि कहे छे.

से भिक्खू वा गामां दू० अंतरा से जंयासंतारिमे उदगे सिया, से पुन्वामेव ससीसोवरियं कायं पाए य पमज्जिज्जा २ एगं पायं जळे किच्चा एगं पायं थळे किच्चा तओ सं० उदगंसि आहारियं रीएज्जा ॥ से भि० आहारियं रीयमाणे नो हत्थेण हत्थं जाव अणासायमाणे तओ संजयामेव जंयासंतारिमे उदए आहारियं रीइज्जा ॥ से भिक्खू वा जंयासंता-
रिमे उदए आहारियं रीयमाणे नो स्थायवडियाए नो परिदाहपडियाए महइमहालयंसि उदयंसि कायं चिउसिज्जा, तओ संजियामेव जंयासंतारिमे उदए अहारियं रीएज्जा, अह पुण एवं जाणिज्जा पारए सिया उदगाओ तीरं पाउणित्तए, तओ संजयामेव उदउल्लेण वा २ काएण दगतीरए चिट्ठिज्जा ॥ से भि० उदउल्लं वा कायं ससि० कायं नो आमज्जिज्ज वा नो० अह पु० विगओदए मे काए छिन्नसिणेहे तहणगारं कायं आमज्जिज्ज वा० पायविज्ज वा तओ सं० गामां दूइ० ते साधु विहार करी बीजे गाम जतां मार्गमां जांय हुवे तेदळु पाणी होय. तो उपरवुं शरीर मुहुपत्तिथी तथा नाभी निचेवुं अहवुं शरीर ओघाथी पुंजीने पाणीमां मवेश करे, अने पाणीमा पेढा पळी एव जळमां मुकावो, बीजो पग उंचो करीने जवुं, पण

वे पम वदे पाणी डोळता जवुं नहि, पण जयणाथी पाणी उतरवुं, जेम सरलताथी जवाय तेम जाय, पण विकार करतो आम तेम जोतो न चाले.

ते भिक्षु जंघासुधीना पाणीमां उतरी जातां हाथ साथे हाथ पण साथे पण विगेरे, अपकायनी रक्षा माटे लगाडवां नहि, तेज प्रमाणे सुख मेकववा दाह मटाडवा. उंडपाणीमां—छाती सुधीना पाणीमां उतरवुं नहि, फकत जंघा सुधीना पाणीमांज उतरवुं, पण पाणीमां उतर्यां पछी उपकरण सहित चालवा पोताने असमर्थ जुए अने डुबवानो वरत आवे तो बोजावळां उपकरण त्याजी देवा. पण शक्तिवान होय तो उपकरण सहित उतरे, पछी किनारे जइने इर्थावहि करी पाणी नीतरी गया पछी कायानी भीनाश ओछी थाय पछी शरीर तपावीने विहार करे. हवे पणीमांथी नीकळ्या पछीनी गमन विधि कहे छे.

से भिक्खू वा० गामा० दूइजमाणे नो. मट्टियाणएहिं पाएहिं हरियाणि छिंदिय २ विक्कुलिय २ विफालिय २ उम्मपणेण हरियवहाए गच्छिज्जा, जमेयं पाएहिं मट्टियं खिण्णमेव हरियाणि अवहरंतु, माइट्ठाणं संफासे, नो एवं करिज्जा, से पुच्चा-मेव अप्पहरियं मगं पटिलेहिज्जा तओ० सं० गामा० ॥ से भिक्खू वा २ गामणुगामं दूइजमाणे अंतरा से वपणाणि वा फ० प्रा० तो० अ० अगल्लापासगाणि वा गड्डाओ वा दरीओ वा सह परक्कमे संजयामेव परिकमिज्जा नो उज्जु०, केवली०, से तत्थ परक्कममाणे पयल्लिज वा २, से तत्थ पयल्लमाणे वा २ रुक्खाणि वा शुच्छाणि वा गुम्माणि वा लयाओ वा वल्लीओ वा तणाणि वा गहणाणि वा हरियाणि वा अवलंबिय २ उत्तरिज्जा, जे तत्थ पाटिपट्टिया उवागच्छंति ते पाणी ज्जाइज्जा २, तओ सं० अवलंबिय २ उत्तरिज्जा तओ सं० गामा० दू० ॥ से भिक्खू वा० गा० दूइजमाणे अंतरा से

जवसाणि वा सगडाणि वा रहणि वा मवक्काणि वा परक्काणि वा से णं वा विरुक्खुवं सनिरुद्धं पेहाए सह परक्कमे सं० नो० उ० से णं परो सणागओ वड्झा आउसंतो ! एस णं समणे सेणाए अभिनिवारियं करेइ, से णं बाहाइ गहाए आगसह, से णं परो बाहाइ गहाय आगसिज्जा, तं नो सुमणे सिया जाव समाहीए तओ० सं० गापा० दूह० ॥ (म्० १२५) ते भिष्ठु नदीना पाणीमांथी नीक्खेलो होय, ते ववते जो उन्मार्गे जइने गाराथी खरहेला पगे लीला घासने छेदीने के बांहुं वाळीने तथा रेंची कढीने पोताना पग साफ करवाना इरादाथी वनस्पतिने दुःख दे तो ए कपटनुं निर्दित कार्य छे, माटे तेम न करवुं, पण पथमथी तइन ओछा घासवाळो मार्ग जोवो, अचित्त जग्यामां जइ पथम बताव्या ममाणे गारो दूर करवो पछी बीजे गाम विहार करवो.

साधुने विहार करतां मार्गमां वम (किल्लो) फलिह (खाइ) माकार (कोट) तोरण अर्गल अर्गलपासक खाडा गुफा (कोतर) ओलंगवाना आवे तो छती शक्तिए तेवा सीधा मार्ग न जवुं; पण दूरना खाडा विनाना रस्ते जवुं, कारणके त्यां जतां खाडा विगेरेमां पडतां सचित्त झाड विगेरेने पकडे, तो केवळी मधुए तेमां दोषो बताव्या छे, पण बीजो रस्तो न होय अने खास कारणे ते मार्गे जवुं पडे अने पग खसे तेवुं होय, तो झाड गुच्छा गुलमलता वेला घास छोडवा अथवा जे पकडवा जोग हाथमां आवे, ते लइने उतरवुं, अथवा रस्तामां जता मुसाफरनी मदद मागीने हाथ पकडीने उतरवुं, पछी गाराथी के खादाथी बहार आवी संभाळथी बीजे गाम विहार करवो.

ते भिष्ठुने विहार करतां मार्गमां घडं जवनां खेतर आवे, गाडां रथ होय, के ते गामना राजाहुं के बीजा राजाहुं लइकर

पड़ेछं होय, तो बीजो रस्तो मळतां ते रस्ते न जहुं, कारणके त्यां जतां बहुत अपायो छे, पण बीजो रस्तो न होय, शक्ति न होय, तो ते मार्गो जतां सेनातो अजाण्यो माणस साधुने न ओळखवाथी बीजा माणसोने कहे के “आ जासुस आवेलो छे, माटे धक्रो मारीने बाहुमांथी पकडीने बहार काढो” अने ते प्रमाणे कदाच करे, तो पण तेमना उपर क्रोध न लावतां समाधिर्थो विहार करे, से भिक्खू वा० गामां० दूइजमाणे अंतरा से पाडिबहिया उनागच्छिजा ते णं पडिबहिया एवं कहिजा-आउ० समणा ! केवइए एस गामे वा जाव रायहाणी वा केवईया इत्थ आसा हत्थी गामपिंडोलगा मणुससा परि वसंति ! बहुमत्ते बहुउ-दए बहुजणे बहुजवसे से अप्पमत्ते अप्पुदए अप्पजणे अप्पजवसे ? एयएगाराणि पसिणाणि पुच्छिजा, एयए० पुट्टो वा अप्पुट्टो वा नो वागरिज्जा, एवं खट्ठ० जं० सव्वट्ठेहिं० (सू० १२६) ॥ २-१-३-२ ते साधु साध्वीने मार्गो चालतां मुसाफरो मळे, तेओ आ प्रमाणे पूछे के हे साधुओ ! तमारा विहारमां आवेछं गाम के राज्य-धानी केवी मोटी छे ! तथा अहीं केटला घोडा हाथी गामना भीखारीओ के माणसो वसे छे, अथावा घणुं रांधेछं अन्न प्राणी के अनाज मळे छे ? के ओछं भोजन प्राणी के अनाज मळे छे ? एवा प्रकारना प्रश्नो पूछे, अथवा न पण पूछे, तो पण पोते बोखहुं नहि, (भाषातर बाळा आचारंगसूत्रमां याद विशेष छे. एतथा गाराणि पसिणाणि णो पुच्छेज्जा आवा प्रश्नो मुनिए पण मुसाफरने पूछवा नहि,)

आज साधुनुं सर्व साधुपणु छे.

ત્રીજો ઉદ્દેશો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહીને દેવે ત્રીજો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંવંધ છે. ગયામાં ગમનવિધિ વતાવી, અહીં પણ તેજ કહે છે. આ સંવંધે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

સે ખિકલ્લુ વા ગામાં દૃહજ્જમાણે અંતરા સે વપ્પાણિ વા જાવ દરીઓ વા જાવ ક્કઙાગારાણિ વા પાસાયાણિ વા નુમણિ-
 હાણિ વા ફલ્લવગિહાણિ વા પવ્વયમિં સ્સલં વા ચેડ્યફડં આણ્સણાણિ વા જાવ મવણગિહાણિ વા નો વાહાઓ પગિહિય
 ૨ અંશુલિઆણ્ ઉહિસિય ૨ ઓણમિય ૨ ઉવ્વમિય ૨ નિહ્સાહજ્જા, તઓ સંં ગામાં ॥ સે ખિકલ્લુ વાં ગામાં ૬૦
 માણે અંતરા સે કચ્છાણિ વા દવિયાણિ વા નુમાણિ વા વલ્લયાણિ વા ગહણાણિ વા ગહણવિદુમ્મગાણિ વ્વણાણિ વા વ્વણવિં
 પવ્વયાણિ વા પવ્વયવિં અગઢાણિ વા તલગાણિ વા દહાણિ વા નદ્દેઓ વા વાવીઓ વા પુમ્મલ્લરિણીઓ વા દીહિયાઓ
 વા મુંજાલિયાઓ વા સરાણિ વા સરપંતિયાણિ વા સરસરપંતિયાણિ વા નો વહાઓ પગિહિય ૨ જાવ નિહ્સાહજ્જા, કેવલીં,
 જે તસ્ય મિગા વા પમ્મ વા પંસવી વા વા સરીસિવા વા સીહા વા જલચરા વા થલચરા વા સહચરા વા સત્તા સે ઉત્તસિજ્જ
 વા વિત્તસિજ્જ વા વાહં વા સરણં વા કંઠિજ્જા, ચારિત્તિ મે અયં સમણે, અહ ખિકલ્લુ ણં પું જેં નો વાહાઓ પગિહિય ૨
 નિહ્સાહજ્જા, તઓ સંજયામેવ આયરિહવજ્જાણ્હિં સહિં ગામાણુગામં દૃહિજ્જા ॥ (સુ. ૧૨૭)

તે ખિક્ષુ ત્રીજો ગામ જતાં વચમાં જુદાં કે સાદા, કોટ, મેઢાવાઝાં ઘર, પર્વત ઉપરનાં ઘર, માંયરાં, દુક્ષત્રી પ્રધાન ઘર, અથવા

झाड उपरनां निवासस्थान, गुफाओ, झाडना नीचे द्यंतरनां स्थळ, द्यंतर माटे करेली देरडीयो, मढो, भवनमूह विगेरे जे कंइ. रमणीय स्थान होय, ते हाथ उंचा करी करीने अंगुलीथी उद्देशी उद्देशीने उंचा नीचा थडने जोधां नहि, तेम बीजाने वतावचां पण नहि, तेमां दोषो आ छे के, ते स्थानमां आग लागे के चोरी थाय तो ते साधु उपर शंका आवे, तथा मूहस्थो एम जाणे के, आ उपरथी त्यागी छतां अंदरथी इंद्रियोथी परवश छे, तथा त्यां बेठेलो पक्षीनो समुदाय चास पासे, माटे साधु तेहुं न करतां शान्तिथी विहार करे, तथा मार्गे विहारमां नीचली वावतो होय, नदीना नीचाण भागमां वसेला (कच्छ) देशो अथवा मूळा वालोकनी वाडीओ, दवियाणि (वीड) जेमां राजा तरफथी घास माटे जमीन रोकेली होय छे ते, तथा नीचाणना खाडा (खीण) वलयो (नदीए वीटेल) भूमीभागो) गहन उजाड प्रदेशे, अथवा पाणी विनातुं रण अथवा उजाड पहाळी किल्ला वन मोटां वन पर्वत पर्वतसमूह होय, तथा कुवा तलाव कुंड नदीओ वावडीओ कमळवाळी तथा लांबी वावडीओ गुंजालिका वांकी वावडीओ सरोवर सरोवरनी श्रेणि होय, जोडे जोडे तलावो होय, आ बधुं देखवा योग्य होय, छतां पण हाथ उंचा करीने के आंगळीथी इशारत करीने वतावतुं नहि, तथा देखवतुं नहि, केवळी मधु तेमां नीचला दोषो वतावे छे, कारण के तेमां रहेला मृगो बीजां पशु पक्षी साप सिंह जलचर थलचर खेचर विगेरे जीवो होय, ते चास पासे, भडके, अथवा शरण लेवा आम तेम दोडे, तेथी तेनी नजीकमां रहेनार लाकोने साधु उपर शक आवे माटे साधुए मार्गमां चालतां तेम न करतुं, माटे शस्त्र जाणनारा एवा आचार्य उपाध्याय विगेरे गीतार्थ साधुओ साथे पोते विचरे. हवे आचार्य विगेरे साथे चालतां साधुनी विधि कहे छे.

से भिक्खू वा २ आयरिउवज्झा० गामा० नो आयरियउवज्झायस्स इत्थेण वा इत्थं जाव अणासायमाणे तओ संजयामेव

આચાર્યઃ સર્વિ જાવ દૃઢજિજ્ઞા ॥ સે મિત્રસ્તુ ત્વા આયઃ સર્વિ દૃઢજ્ઞમાણે અંતરા સે પાઠિવહિયા જ્ઞાગચ્છિજ્ઞા, તે પં
ત્વા एवं વૃજ્ઞા—આડસતો! સમળા! કે તુન્મે? કઓ વા પૃહ? કર્હિ વા ગચ્છિહિદ?, જે તત્ત્વ આચરિણ વા ઉવજ્ઞાણ વા
સે માસિજ્ઞા વા વિયાગરિજ્ઞા વા, આચરિત્વજ્ઞાપ્રસસ માસમાળસસ વા વિયાગરેમાળસસ વા નો અંતરા માસં કરિજ્ઞા,
તઓં સં અહારાઈણિણ ગ્રાં દૃઢજિજ્ઞા ॥ સે મિત્રસ્તુ વા અહારાઈણિયં ગામાં દું નો રાઈણિયસસ હત્યેણ હત્યં જાવ
અણાસાયમાણે તઓ સં અહારાઈણિયં ગામાં દું ॥ સે મિત્રસ્તુ વા ૨ અહારાઈણિયં ગામાણુગામં દૃઢજ્ઞમાણે અંતરા સે
પાઠિવહિયા ઉગાગચ્છિજ્ઞા, તે પં પાઠિવહિયા एवं વૃજ્ઞા—આડસતો! સમળા! કે તુન્મે? જે તત્ત્વ સ્વવરાઈણિણ સે
માસિજ્ઞા વા વાગરિજ્ઞા ત્વા, રાઈણિયસસ માસમાળસસ વા વિયાગરેમાળસસ વા નો અંતરા માસં માસિજ્ઞા, તઓ સંજયામેવ
અહારાઈણિયાણ ગામાણુગામં દૃઢજિજ્ઞા ॥ (મૂં ૧૨૮)

તે મિથુ આચાર્ય વિગેરેની સાથે વિહાર કરતાં શુક વિગેરેથી પૃથલો દૂર ઉભો રહે, કે દાથ વિગેરેનો સ્પર્શ ન થાય, તથા તે
મિથુ આચાર્ય વિગેરેની સાથે જતાં મુસાફરો પૂછે કે હે સાધુઓ! તમે કોણ છો? કયાંથી આવો છો? કયાં જવાના છો? તે સમયે જે
આચાર્ય ઉપાધ્યાય વિગેરે જે મોટા હોય, તે ઉત્તર આપે, અથવા શુભાસાથો સમજાવે, પણ આચાર્યોદિ ઉત્તર આપે, તેમાં પોતે વચમાં
કંઈ પણ ન વોલે, તેમજ જે રત્નાધિક (ચારિત્રપર્યાયે કે જ્ઞાને મોટા હોય તે) આગલ ચાલે, પોતે પછવાડે ચાલે, અને ચાર હાથની
દૃષ્ટિ રાखी ચાલે, તે મિથુ વળી જે આચાર્યને વદલે રત્નાધિક સાથે ચાલતો હોય, તેમને પણ હાથ વિગેરેથી સ્પર્શ ન કરે, અને
રસ્તામાં મુસાફરો મલતાં તે પૂછે તો રત્નાધિકે ઉત્તર આપવો, પૃથલે સૌથી મોટાણે ઉત્તર આપવો, પણ તે મોટા સાધુ વોલતા હોય,

त्यारे वचमां अन्य साधुए बोलवुं नहि, तेज प्रमाणे संयतोए मोटा रत्ताधिक साधुने आगळ करीने विहार करवो. वलीः—
 से भिक्खू वा० दूइजमाणे अंतरा से पाडिबहिया उवागच्छिज्जा, ते णं पा० एवं वहज्जा—आउ० स०! अविघाईं इत्तो
 पडिवहे पासह, तं०—मणुस्सं वा गोणं वा महिसं वा पसुं वा पक्खि वा सिरीसिवं वा जलयरं वा से आइक्खह दंसेह, तं
 नो आइक्खज्जा नो दंसिज्जा, नो तस्स तं० परिजं परिजाणिज्जा, तुसिणिए उवेहिज्ज, जाणं वा नो जाणंति वहज्जा,
 तओ स० गामा० दू० ॥ से भिक्खू वा० गा० दू० अंतरा से पाडि० उवा०, ते णं पा० एवं वहज्जा—आउ० स०!
 अविघाईं इत्तो पडिवहे पासह उदगपसूयाणि कंद्राणि वा मूलाणि वा तथा पत्ता पुप्फा फला वीया हरिया उदगं वा
 संनिहियं अगणिं वा सनिखितं से आइक्खह जाव दूइज्जिज्जा ॥ से भिक्खू वा० गामा० दूइज्जमाणे अंतरा से पाडि०
 उवा०, ते णं पाडि० एवं आउ० स० अविघाईं इत्तो पडिवहे पासह जवसाणि वा जाव से णं वा विरुक्खवं संनिविट्ठं से
 आइक्खह जाव दूइज्जिज्जा ॥ से भिक्खू वा० गामा० दूइज्जमाणे अंतरा पा० जाव आउ० स० केवइए इत्तो गामे वा
 जाव रायहाणिं वा से आइक्खह जाव दूइज्जिज्जा ॥ से भिक्खू वा २ गामाणुगामं दूइज्जेज्जा, अंतरा से पाडिपहिया
 आउसंतो समणा! केवइए इत्तो गामस्स नगरस्स वा जाव रायहाणीए वा मग्गे से आइक्खह, तहेव जाव दूइज्जिज्जा॥(सू० १२९)
 ते साधुने मार्गमां जतां कोइ भुत्ताफर पूछे के, हे साधु! तमे रस्तामां आवातां कोइ माणस जोयो? वलथ भेस पशु पंखी सरीसृप
 जलचर जे कंइ देखुं होय ते कहो, अथवा बतावो, तो ते समये साधुए कंइ पण बोलवुं नहि, तेम बतावुं नहि, तेनी ते बात
 साधुए कहुल राखवी नहि, मौन रहेवुं, अथवा जाणतो होय. तो पण नथी जाणतो, एम कहेवुं, तेज प्रमाणे समाधिथी विहार करवो.

तेज ममाणे साधुने मार्गमां पूछे, के जळमां धनारां कंद मूळ छाल पादंडां फूल फळ बीज हरित (भाजी) पाणी अथवा स्यापेला अनि होय तो बतावो, ते समये पण मौन रहेवुं, जाणवा छातां, 'नयी जाणतो' एम कहेवुं, अथवा पूछे के मार्गमां जव घटनां खेतर अथवा जुदुं जुदुं जे जोयुं होय ते कहो, तोपण मौन रहेवुं, तेज ममाणे पूछे के अर्हीथी नाम अथवा राज्यानी केटली दूर छे? तो पण मौन रहेवुं, अथवा अमुक नाम अथवा नगर के राज्यधानीए क्यो रस्तो जाय छे? विगेरे पूछे तो मौन रहेवुं, पण ते संबंधी उत्तर आपवो नहि.

से भिक्खू० गा० दू० अंतरा से गोणं वियालं पडिवहे पेहाए जाव चित्तविच्छदं वियालं प० पेहाए नो तेसि भीओ उम्मज्जेणं गच्छिज्जा नो मग्गाओ उम्मज्जं संक्रमिज्जा नो गहणं वा वणं वा दुभगं वा अणुपविसिज्जा नो रुक्खंसि दूरहिज्जा नो महद्महालयंसि उदयंसि कायं विउसिज्जा नो वाढं वा सरणं वा सेणं वा सत्थं वा कंखिज्जा अपपुरस्सए जाव समाहीए तओ संजयामेव गामाणुगामं दूइज्जज्जा ॥ से भिक्खू० गामाणुगामं दूइज्जमाणे अंतरा से विहं सिया, से जं पुण विह सिया, से जं पुण विहं जाणिज्जा इमंसि खलु विहंसि वहवे असोसगा। उन्नगरणपडियाए सर्पिडिया गच्छिज्जा, नो तेसि सिया, से जं पुण विहं जाणिज्जा इमंसि खलु विहंसि वहवे असोसगा। उन्नगरणपडियाए सर्पिडिया गच्छिज्जा, नो तेसि भीओ उम्मज्जेण गच्छिज्जा जाव समाहीए तओ संजयामेव गामाणुगामं दूइज्जेज्जा ॥ (सू० १३०)

ते भिक्षुने विहार करतां मार्गमां बळय के साप उन्नमत्ता थएलो जुए, सिंह चीतरो अथवा तेहुं बच्चुं जुए, तो तेना भयथी दरीने उन्नमर्गो जवुं नहि, तेम उज्जड अरण्यमांडुसवुं नहि, तेम झाड उपर पण चढवुं नहि, तेम पाणीमां पण पेसवुं नहि, तेम वाढामां पेसवुं नहि, बीजानुं शरण चाहवुं नही, पण उत्तमुक्ता राख्या त्रिना श्रान्तिथी जवुं आ नूत्र जिनकल्पी आश्रयी छे, पण

स्थविर कल्पीए तो साप विगेरेने बाजुए टाळी नीकळवुं, वळी ते मागें चालतां लांबी उजाड अटवी आवे, अने तेमां चोरो रहेता होय, अने ते चोरो उपधि लेवा आवता होय, तो पण तेना दुर्यो उन्मार्गे जवुं नहि, पण सीधे रस्ते शांतिथी विहार करता जवुं. से भिवखू वा० गा० दू० अंतरा से आमोसगा संघिडिया गच्छिज्जा ते णं आ० एव वइज्जा—आउ० सं० ! आहार

एयं वत्थं वा० ४ देहि निक्खिवाहि, तं नो दिज्जा निक्खिविज्जा, नो वंदिय २ जाइज्जा, नो अंजलि कटु जाइज्जा, नो कलुणपडियाए जाइज्जा, धम्मियाए जायाणाए जाइज्जा, सुसिणीयमावेण वा ते णं आमोसगा सयं करणिज्जंतिकटु अकोसंति वा जाव उद्विंति वा वत्थं वा ४ अछिदिज्ज वा जाव परिद्विज्ज वा, तं नो गामसंसारणियं कुज्जा, नो राय-संसारियं कुज्जा, नो परं उवसंकमित्तु वूया—आउसंतो ! गाहावई एए खल्ल आमोसगा उवगरणपडियाए सयंकरणिज्ज-तिकटु अकोसंति वा जाव परिद्वंति वा एयण्णारं मणं वा वायं वा नो पुरओ कटु विहरिज्जा, अपुस्सुए जाव समाहीए तओ संजयामेव गामा० दइ० ॥ एय खल्ल० सया जइ० (सू० १३१) चिबेमि ॥ समासमीयारियं तृतीयमध्ययनम् ॥

मिष्ठुने विहार करतां चोरो भेगा थइने उपकरण यावे, तो तेमने हाथमा अर्पण करावा नहि, बळथी ग्रहण करं तो जमीन उपर नांखी देवां, अने चोरे लीधा पछी तेने बंदन करीने याचवां नहि, तेम हाथ जोडीने दीनताथी पण याचवो नहि, पण धर्म समजावीने याचवां अथवा चुप रहीने उपेक्षा करवी, तथा ते चोरो पोताना कर्तव्य प्रमाणे आक्रोश करे, दंडथी मारे अथवा जीव ले, तो पण तेना सामे थवुं नहि, पण तेओ माल विनानां समजी पाछां फेकी दे, फाटी नांखे तो पण तेमनी चेष्टा गाममां के राजकळमां कहेवी, नहि, अथवा बीजा गृहस्थने पण एम न कहेवुं के आ चोरोए आ प्रमाणे करुं छे. तथा मन्थी के वचनथी तेना

હવેર દુર્ભાવ બતાવવો નહિ, પણ હત્કુલતા છોડી સમાધિથી વિહાર કરી બીજે ગામ જવું. આજ સાધુની સાધુતા છે.

ત્રીજું અધ્યયન સમાપ્ત થયું.

ચોથું અધ્યયન ભાષા જાતમ્

ત્રીજું અધ્યયન વાંચી, દેવે ત્રીથું કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંવંધ છે, ત્રીજા અધ્યયનમાં પિંડવિશુદ્ધ માટે ગમનવિધિ કહી ત્યાં ગયેલા પ્રમાણે આ પ્રમાણે બોલવું. આમ ન બોલવું, તે બતાવવો, આ સંવંધે આવેલા આ ભાષા જાત અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્વારા થાય છે, તેમાં નિર્લેપનિર્લુપિત અનુગમમાં ભાષાજાત શબ્દોના નિર્લેપ માટે નિર્લુપિતકાર કહે છે.

જહ વક્કં તહ ભાસા જાણ હક્કં ચ દોહ નાયવં । હત્કુલી ? તહ પજ્જવં ૨ તરે ૩ જાયગહણે ૪ ય ॥ ૩૧૩
વાક્ય શુદ્ધિ નામના અધ્યયનમાં જેમ વાક્યનો પૂર્વે નિર્લેપ કર્યો છે, તે પ્રમાણે ભાષાનો પણ કરવો.

જાત શબ્દના નિર્લેપાનું વર્ણન.

પણ જાત શબ્દનો છ પ્રકારે નિર્લેપો કરવો, નામ સ્થાપના ક્ષેત્ર કાઠ અને માવ છે, આમાં નામ સ્થાપના મુગમ છે, દ્રવ્ય જાત ભાગમથી અને નો આગમથી છે, તેમાં વ્યતિરિક્તમાં નિર્લુપિતકાર પાછળની અહથી ગાથાથી કહે છે, તે ચાર પ્રકારે હત્કુલિજાત, પર્યવજાત, અંતરજાત, અને પ્રહણ જાત છે. (૧) તેમાં હત્કુલિજાત તે જે દ્રવ્યો ભાષા વર્ણનાની અંદર પહેલાં કાયયોગથી પ્રહણ કરેલાં

તે વ્રાણ્યોગવદે નિસ્પૃથ ધયેલાં ભાષા પળે ઉત્પન્ન થાય, તે ઉત્પત્તિજાત છે, અર્થાત્ જે દ્રવ્ય ભાષાપળે ઉત્પન્ન થાય તે. (૨) તેજ વાચાર્થી નિસ્પૃથ ભાષા દ્રવ્યોવદે જે વિશ્લેષીમાં રહેલા ભાષા કર્મણની અંદર રહેલાં નિસ્પૃથ દ્રવ્યના પસંદગી વડે ભાષા પર્યાયપળે જે ઉત્પન્ન થાય છે, તે દ્રવ્યોપર્યવજાત કહેવાય છે, (૩) જે દ્રવ્યો અંતરાલે સમશ્રેણિમાંજ નિસ્પૃથ દ્રવ્યની સાથે મિશ્રિત ભાષા પરિણામને મળે, તે અંતરજાત છે. (૪) વળી જે દ્રવ્યો સમશ્રેણિમાં રહેલા ભાષાપળે પરિણમેલાં કર્ણ શબ્દકુલી (કાનની અંદર)ના કાણામાં પેઠેલાં ગ્રહણ કરાય છે, તે અંતત પદેશવાળાં દ્રવ્યથી છે, તથા અસંલયનપદેશવાળાં અવકાશમાં અવગાટેલાં ક્ષેત્રથી છે, કાલથી એક વે ત્રણથી માંડીને અસંલયતા સમય સુધીની સ્થિતિવાળાં છે, ભાવથી વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શવાળાં છે, તે આઠાં દ્રવ્યો 'ગ્રહણજાત' છે, દ્રવ્યજાત કહ્યું,

ક્ષેત્રાદિજાત તો સ્પૃષ્ઠ હોવાથી નિર્ચુલિતકારે કહ્યાં નથી, તે આ પ્રમાણે છે, જે ક્ષેત્રમાં ભાષાજાતનું વર્ણન ચાલે, અથવા જેટલું ક્ષેત્ર સ્પર્શ કરે, તે ક્ષેત્રજાત છે, એજ પ્રમાણે જે કાલમાં વર્ણન ચાલે તે કાલજાત છે, ભાવજાત તો તેજ ઉત્પત્તિ પર્યવ અંતર ગ્રહણ દ્રવ્ય સાંમંજનારના કાનમાં જણાય, કે "આ શબ્દ" છે, એવી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરે, પળ અર્હિ અધિકાર દ્રવ્ય ભાષાજાત વડે છે કારણ કે દ્રવ્યની પ્રયોજન વિવેક્ષા છે, દ્રવ્યનો વિશિષ્ટ અવસ્થા ભાવ છે, તે માટે ભાવ ભાષા જાત વડે પળ અધિકાર છે,

ઉદ્દેશના અર્થાધિકાર માટે કહે છે:—

સંવેચિ ય વયણવિસોદ્ધિકારણા તદ્દતિ અત્યિ હ વિસેસો । વયણવિમત્તી પદમે ઉપત્તી વંજ્જણા વીણ ॥ ૩૧૪ ॥

જો કે જે ઉદ્દેશા પણ વચન વિશુદ્ધિ કરનારા છે, તો પણ તે દરેકમાં વિશેષ છે, તે આ છે, પ્રથમના ઉદ્દેશામાં વચનની વિભક્તિ છે, પૃથલે એકવચનથી લઈને સોલ પ્રકારના વચનનો વિભાગ છે. તથા આર્થ વચન બોલવું, આર્થ નહિ, તેનું વર્ણન છે બીજા ઉદ્દેશામાં ક્રોધ વિગેરેની ઉત્પત્તિ જેમ ન થાય, તેમ બોલવું, દ્વેષ મૂલ અનુગમમાં અસ્વલિતાદિ ગુણયુક્ત મૂલ છે, તે આ પ્રમાણે છે:—

સે મિત્તર્થુ વા ૨ રૂપાદં વયાયારાદં સુચ્ચા નિસમ્મ રૂપાદં અણાયારાદં અણારિયપુત્તરાદં જાણિજ્ઞા—જે કોહા વા વાયં વિહંતિ—જે માણા વા૦ જે માયાણ વા૦ જે લોભા વા વાયં વિહંતિ જાણઓ વા ફરસં વયંતિ અજ્ઞાણઓ વા ફ૦ સત્ત્વં ચેયં સાવજ્ઞં વલ્લિજ્ઞા વિવેગમાયાણ, યુત્ત્વં ચેયં જાણિજ્ઞા અયુત્ત્વં ચેયં જાણિજ્ઞા અસણં વા ૪ લમિય નો લમિય યુજિય નો યુજિય અદુત્ત્વા આગઓ અદુત્ત્વા નો આગઓ અદુત્ત્વા એહ અદુત્ત્વા નો એહ અદુત્ત્વા એહિદ અદુત્ત્વા નો એહિદ રૂપાવિ આગણ રૂપાવિ નો આગદ રૂપાવિ એહ રૂપાવિ નો એહિદ રૂપાવિ એહિતિ રૂપાવિ નો એહિતિ ॥ અણુવીદ નિદ્ધાભાસી સમિયાણ સંજણ ભાસં ભાસિજ્ઞા, તંજહા—ણવચણં ૧ દુત્ત્વચણં ૨ વહુત્ત્વ ૩ રૂપાવિ ૪ પુરિ ૫ નપુંસગવચણં ૬ અજ્ઞતચણ ૭ ઉત્ત્વણીયવચણં ૮ અવણીયવચણં ૯ ઉત્ત્વણીયઅવણીયવ ૧૦ ૧૦ અવણીયઉત્ત્વણીયવ ૧૧ ૧૧ તીયવ ૧૨ પહુપક્કવ ૧૩ અણાગયવ ૧૪ પક્કવવચણં ૧૫ પરક્કવ ૧૬ સે ણવચણં વરૂસ્સામીતિ ણવચણં વરૂજ્ઞા જાવ પરક્કવવચણં વરૂસ્સામીતિ પરક્કવવચણં વરૂજ્ઞા, રૂપાવિ વેસ પુરિ સોવેસ નપુંસગં વેસ ણવં વા ચેયં અન્નં વા ચેયં અણુવીદ નિદ્ધાભાસી સમિયાણ સંજણ ભાસં ભાસિજ્ઞા, રૂપાવિ આયણાદં ઉત્ત્વાતિકમ્મ ॥ અહ મિત્તર્થુ જાણિજ્ઞા વત્તારિ ભાસજ્ઞાયાદં, તંજહા—સક્કમેગં પદમં ભાસજ્ઞાયા ૧ બીયં મોસં ૨ તરૂયં સક્કામોસં ૩ જં નેવ સત્ત્વં નેવ મોસં નેવ સક્કામોસં અસક્કામોસં નામ તં

चउत्थं भासजायं ४ ॥ से बेमि जे अईया जे य पडुप्यन्ना जे अणानया अरहंता भगवंतो सर्वे ते एयाणि चेव चत्तारि भासज्जायाइं भासिंस्सु वा भासंति वा भासिस्संति वा पक्खिंस्सु वा ३, सन्नाइं च णं एयाइं अचित्ताणि वणमंताणि गंधमंताणि रसमंताणि फासमंताणि चओवचइयाइं विपरिणामधम्माइं भवंतीति अक्खायाइं ॥ सू० १३२)

साधुने आ अंतःकरणमां उत्पन्न थएला (इदम् आ मल्लक्ष समीप वाची शब्द बडे बतावेल् होवाथी) तथा जोडाजोड वाणी संबंधी आचार ते वागाचार (वाणीना आचार) सूत्रकार बतावे छे, ते सांभळीने तथाहृदयमां जाणीने भाषा समिति बडे ते साधुए वचन बोल्हुं. ते हवे विगत कार कहे छे.

तेमां प्रथम आवी भाषा न बोल्वी, ते अनाचरित भाषाहुं वर्णन करे छे, ते न बोल्वा योग्य अनाचार कहे छे, एटले, जे क्रोधथी वाचा बोले छे, जेमके तुं चोर छे दास छे ! तथा केटलाक मानथी बोले छे, जेमके हुं उत्तम जातिनो छुं तुं अधम जातिनो छे, तथा मायाथी बोले छे जेमके हुं मांदो छुं. (पण मांदो होय नहि) अथवा बीजानो सावध (पापवाळो) संदेशो कोइ उपाय बडे कहिने पछी मिथ्यादुष्कृत करे छे, आ तो माराथी सहसा (उतावळथी) बोल्हा गयुं छे! तथा कोइ लोभयो बोले के आ वचन बोल्वाथी हुं कइक मेळवीय. तथा कोइनो दोष जाणता होय, तेनो दोष उघाडवा बडे कठोर वचन बोले छे, अथवा अजाण पणो बोले छे, आ बधु उपर कहेछं सयल्लं क्रोधादिमुं वचन पाप सहित होवाथी (सावध छे माटे) ते वर्जहुं, अर्थात् विवेकी बनीने साधुए तेहुं वचन न बोल्हुं.

तथा कोइ साधे साधुए बोल्तां निश्वायात्मक वाचा न बोल्वी के “ अमुक वरसाद विगेरे वनरोज ” तेवीज रीते अधुव पण

जाणवुं, (के आमं नहिज वने) अथवा कोइ साधुने भिक्षा माटे कोइ ज्ञाति के कुलमां प्रवेश करतो जोइने तेने उद्देशीने बीजा साधुओ आहुं बोले के आपणे खाइ लो, ते लइनेज आवशे, अथवा तेने माटे राखी मुक्तो ते केइ पण लीया विनाज आवशे अथवा त्यांजं खाइने अथवा खाधा विनाज आवशे, तेवुं निश्चयात्मक वचन पण न बोलवुं, तथा आबी वाणी न बोलवी, के राजा विगेरे आव्यो छेजं, तथा ते नथीज आवयो, अथवा आवेछेज, आववानो नथीज, तथा ते आवशेज, अथवा आवशेज नहि, ए प्रमाणे पत्तन मटे विगेरे आश्रयी पण भूत विगेरे त्रणे काल आश्रयी योजवुं, ते बयानो सार आ छे के जे अर्थने पोते बरोबर न जाणे त्यां आगळ आ 'एमज छे' एम न बोलवुं,

(सामान्यथी साधुने कयी जग्याए लागु पडतो आ उपदेश छे के विचारीने, सम्यग् रीते निश्चय करीने अथवा श्रुत उपदेश वढे प्रयोजन वढे साधारण 'निश्चय आत्मक' वनीने भाषा समिति वढे अथवा रागद्वेष छोडीने सोळ वचननी विधि जाणीने भाषा बोलें, जेवी भाषा बोलवी ते सोळ प्रकारना वचननी विधिवाळी भाषा बतावे छे. सोळ प्रकारनी भाषा.

(१) एक वचन जेमके 'दृक्षः' (२) द्वि वचन 'दृक्षौ' (३) बहु वचन 'दृक्षाः' आ त्रण वचन 'थया'.

त्रण प्रकारना लिंग आश्रयी कहे छे.

- (४) स्त्री वचन वीणा, कन्या, (५) पुंवचन 'पटः', पदः (६) नपुंसक वचन पीठं, देवकुलं (देवक) अध्यात्म वचन. (७) आत्मायां रहेछं ते अध्यात्म (हृदयमां रहेछं) तेना परिहार करवावढे अन्य बोलवा जतां बीजुंज (खरं) सहसात्कारे बोलइ जाय. (८) उपनीत वचन ते प्रशंसावुं वचन जेम सुंदर स्त्री (९) तथी उलटुं अपनीत निर्दावाळं वचन कुरपवाळी स्त्री. (१०)

ઝપનીત અપનીત વચન-કંદક મશંયા યોગ્ય ગુણ વતાવી નિંદા આત્મકગુણ વતાવે. જેમકે આ સ્ત્રી સુંદર છે, પણ કુલટા છે. (૧૧) અપનીત ઝપનીત વચન તે મધ્યમથી ડલડું છે, જેમકે આ સ્ત્રી કુરુપા છે પણ શીલવ્રત પાલનારી સતી છે. (૧૨) અતીત વચન કૃતવાન્ કર્યું. (૧૩) વર્તમાન વચન કરે છે, (૧૪) અનાગત વચન ‘કરશે’ (૧૫) મન્યક્ષ વચન આ દેવદત્ત છે. (૧૬) પરીક્ષવચન તે દેવદત્ત છે, આ પ્રમાણે સોઠ વચનો છે, આ સોઠ વચનોમાં સાધુને જન્મ પડે, ત્યારે એક વચનની વિવિધતામાં એક વચન બોલે, તે પરીક્ષ વચન સુધીમાં જ્યાં જાવું યોગ્ય હોય ત્યાં તેવું બોલે, તથા સ્ત્રી વિગેરે દેવે હવે આ સ્ત્રીજ છે, અથવા પુરુષ અથવા નાનુંસક છે, જેવું હોય તેવું બોલે, આ પ્રમાણે વિચારી નિશ્ચય કરીને સત્ય બોલનારો સમિતિવદે અથવા સમપણે સંયત ભાષા બોલે, તથા પૂર્વે કહેલાં અથવા હવે પછી કહેવાતા દોષોનાં સ્થાન છોડીને ભાષા બોલે, તે મિશ્રુ ચાર પ્રકારની ભાષાઓ જાણે, તે આ પ્રમાણે—

(૧) સત્યભાષાજાત—તે મધાર્થ વચન અર્થિતથ (સ્વરસ્વરં) નોલવું. ગાય હોય તો ગાય અશ્વ હોય તો અશ્વ કહેવો.

(૨) પૃથી વિપરીત તે મુષા (જૂઠ) બોલવું—ઘટલે ગાયને અશ્વ કહેવો, અશ્વને ગાય કહેવો.

(૩) સત્યમુષા—જેમાં થોડું સત્ય થોડું અસત્ય. જેમકે—દેવદત્ત ઘોડા ઉપર બેસીને જતો હોય તો ડંટ ઉપર : બેસીને દેવદત્ત જાય છે એમ કહેવું.

(૪) બોલાયેલી ભાષામાં સત્ય, જુઠ કે મિશ્રપણું ન હોય, તે આમંત્રણ આજ્ઞાપન વિગેરેમાં સત્ય જુઠ નથી તે અસત્યામુષા ચોથી ભાષા છે, આ ત્રયું સુધર્માસ્વામીય પોતાની બુદ્ધિથી નથી કહું તેથી કહે છે, કે જે પૂર્વે તીર્થંકર થાય, વર્તમાનમાં છે અને મતિવ્યમાં થશે તે વધા તીર્થંકરોય કહું છે, હમણાં કહે છે અને કહેશે, કે આ વધાઈ ભાષાદ્રવ્ય અર્ચિત છે, વર્ણ ગંધ રસ ફરસ-

वाळां, चयं, उपचय विगेरे विविध परिणाम धर्मवाळां हे, एवुं तीर्थकरे कहेल हे, अहीं वर्ण विगेरे गुणो वताववाथी शब्दनुं सूच पणुं वताव्युं, पण अन्यलोक एवुं माने हे, के 'शब्द आकाशानो' गुण' हे, ते आकाशने वर्ण विगेरे नथी माटे शब्द रूपी नहि पण अरूपी हे, तेम जेनो मानता नथी, तथा चय—उपचय धर्म वताववाथी शब्दनुं अनित्यपणुं वताव्युं; कारण के शब्दद्रव्योनुं विचित्रपणुं सिद्ध थाय हे. हवे शब्दोनुं कृतत्व प्रकट करा कहे हे.

से भिक्खू वा० से जं पुण जाणिज्जा पुविं भासा अभासा भानिज्जमाणी भासा भासा भासासमयवीहकंता च णं भासिया भासा अभासा ॥ से भिक्खू वा० से जं पुण जाणिज्जा जा य भासा सच्चा १ जा य भासा मोसा २ जा य भासा सच्चा मोसा ३ जा य भाषा असच्चमोसा ४, तहपगारं भासं सावज्जं सकिरियं ककसं कइयं निदुरं फरुसं अण्हयकरिं हेयणकरिं भेयणकरिं परिंयावणकरिं उदवणकरिं भूओवघाइयं अभिकंखं नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा भिक्खुणी वा से जं पुण जाणिज्जा, जा य भासा सच्चा सहमा जा य भासा असच्चामोसा तहपगारं भासं असावज्जं जाव अमूओवघाइयं

अभिकंख भासं भासिज्जा ॥ (मू० १३३)

ते भिक्षु आ प्रमाणे शब्दने जाणे, के भाषा द्रव्य वर्णणाओनो वाक्ययोग निसरवार्थो पूर्व जे आ भाषा-हती, ते वाक्योगवदे निसरवार्थीज भाषा कहेवाय हे, आ कहेवार्थी तालवुं ओठ विगेरेना व्यापारथी पूर्व जे शब्द नहाता, ते ते उत्पन्न करवाथी खुलेखुलं (प्रकट) कृतक (वनाववा) पणुं सूचव्युं हे. जेम माटीना पिंडमां प्रथम घडो नहातो, ते कुंभारे प्रयोजन आवतां दंडचक्रवदे घडाने वनाव्यो, तेम ते भाषा बोलाया पछी नाया पामती होवार्थी शब्दोनुं बोलाया पछीना काळमां अभाषापणुं हे, जेमके घडो फुटवार्थी

टीकरां थयां, तयारे ते कणाल (टीकरं—टीव) नीअवस्थामां घडो ते अघडो थयो हे, आ वाक्योवडे शब्दोनो पूर्व अभाव तथा प्रध्वंस (नाश थवाथी) अभाव वताव्यो हे, हवे चारे भाषामांथी न बोलवा योग्य भाषाने कहे हे, ते भिक्षु आ प्रमाणे जाणे के १ सत्य २ मृषा ३ सत्यामृषा ४ असत्यामृषा एम भाषा चार भेदे हे. तेमां मृषा सत्यामृषा तो बोलवा योग्य नथी, पण सत्य वचन पण कर्कश विगेरे दुर्गुणवाळुं न बोलवुं, ते वतावे हे.

(१) अवद्य (पाप) सहित वर्त्ते, ते 'सावद्य भाषा' सत्य होय तो पण न बोलवी, (२) सक्रिय—ते जेमां अनर्थ दंडनी क्रिया प्रवर्त्ते, ते पण भाषा साधुए न बोलवी (३) कर्कश ते चावेला अक्षरवाळी (४) कटुक—ते चिंतने उद्वेग करनारी (५) निष्ठुर ते हक्क प्रधान (ठपका रूप) (६) परुषा ते पारकानां मर्म उघाडवा रूप (७) कर्माज्ञव करनारी, तेज प्रमाणे छेदन भेदन ते ठेठ अप-द्रावण करनारी सुधी जे जीवोने उपताप करनारी होय, ते मनथी विचारिने सत्य होय तो पण न बोलवी, हवे बोलवानि भाषा कहे हे. ते भिक्षु आ प्रमाणे जाणे, के जे भाषा सत्य हे, तथा कोमल विगेरे गुणोवाळी जीवोने उपताप न करनारी भाषा हे, ते बोलवी, तथा कुशाग्रहृद्धिवडे विचारिने जे सूक्ष्म भाषा बोलाय, ते वसवते मृषा पण सत्य जेवी 'गुणकारी थयां, जेम के मृग देखुं होय, छतां शिकारी आगळ ते भुमनी रक्षा खातर 'न देखुं' कहे, तो सत्य जेवुंन गुणकारी हे, कहुं हे के.

अलिधं न भासिअवं अस्थि ह्यु सच्चं पि जं न वत्तवं । सच्चं पि होइ अलिधं जं परपीडाकरं वयं ॥ १ ॥

जेम जूठ न बोलवुं, तेम सत्य पण जे परने पीडाकारक वचन होय ते जूठा जेवुं जाणीने बोलवुं नहि, तथा जे असत्यामृषा हे ते आमंत्रणी (आवो) आज्ञापकनी (आम करो) विगेरे पण जे असावद्य अक्रिय अफजोर जीवने दुःख न देनारी होय, ते मनथी

विचारीने हमेशां साधुए बोलवी—

से भिक्खू वा पुमं आमंतेमाणे आमंतिए वा अपहिसुणेमाणे नो एवं वइज्जा-होलिचि वा गोलिचि वा वंसुलेचि वा कुपक्खेचि वा वड्ढासिचि वा साणेचि वा तेणिचि वा चारिएचि वा माईचि वा मुसावाइचि वा, एयाई तुमं ते जणगा वा, एअप्पगारं भासं सावज्जं सकिरियं जाव भूआवघाइयं अभिकंख नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा० पुमं आमंतेमाणे आमंतिए वा अपहिसुणेमाणे एवं वइज्जा-अमुगे इ वा आउसोत्तिं वा आउसंतरोत्तिं वा सावणेत्ति वा उवासणेत्ति वा धम्मिएत्ति वा धम्मपिएत्ति वा, एयप्पगारं भासं अंसावज्जं जाव अभिकंख भांसिज्जा ॥ से भिक्खू वा २ इत्थि आमंतेमाणे आमंतिए य अपहिसुणेमाणे नो एवं वइज्जा-होली इ वा गोलिचि वा इत्थीगमेणुं नेयवं ॥ से भिक्खू वा २ इत्थि आमंतेमाणे आमंतिए य अपहिसुणेमाणी एवं वइज्जा-अउसोत्तिं वा भइणिचि वा भोईति वा भगवईति वा साविणेत्ति वा उवासिएत्ति वा धम्मिएत्ति वा धम्मपिएत्ति वा, एयप्पगारं भासं असावज्जं जाव अभिकंख भांसिज्जा ॥ (सू० १३४)

ते साधु जरर पड्ढां कोइ माणसने बोलावे, अथवा पूर्वे बोलाइयो होय, पण ते माणसे लक्ष्य न आयुं होय, तो तेने आवा कठोर शब्दो न कहेवा, के तुं होल, गोल (आ वंने शब्दो बीजा देशमां अपमान रूपे छे,) तथा दृषल अथवा कजात घट्ढास कुत्तो चोर, अथवा चारिकमायी मृपावादी अथवा तुं ! आबो अथवा तारां माबाप आवां छे ! आ भाषा कठोर होवाथी साधुए न बोलवी, पण तेथी विपरीत ते अकठोर भाषा बोलवी, एटले आमंजण कर्यां छ्वां पेला पुरुषनुं लक्ष्य न होय, तो शांतिथी कहेवुं के हे भाइ ! आयुष्मन् ! अथवा बहु आयुष्मन्त आक्क धर्मं प्रिय—अर्थात् तेने प्रिय लगि, तेवुं वचन कहेवुं, तेज प्रमाणे स्त्रीने

આશ્રયી પળ હોલી ગોલી વિગેરે કઠોર વચન ન કહેવા, પળ તેનું લક્ષ્ય સ્વેચ્છવા આયુષ્મતી, વાહ મોગી મગવતી શ્રાવિકા ઉપાસિકા ધાર્મિકા ધર્મ પ્રિયો હત્યાદિ અસાવધ વચન વિચારીને બોલવું. એજ પ્રમાણે અમાષળીય માણના વીજા પ્રકારો વતાવે છે.

સે.મિ૦ નો દ્રવં વહજ્જા—નમોદેવિત્તિ વા ગજ્જદેવિત્તિ વા વિજ્જુદેવિત્તિ વા પહુદ્દે૦ નિહુદ્દેવિત્તિ વા પહુદ વા વાસં મા વા પહુદ નિષ્ફજ્જા વા સસસં મા વા નિ૦ વિમાડ વાં રયળી મા વા વિમાડ ઉદેડ વા સ્સરિ મા વા ઉદેડ સો વા રાયા જયુડ વા મા જયડ, નો ઇયપ્પગારં માસં માસિજ્જા ॥ પવવં સે મિવસૂ વા ૨ અંતલિક્કલેત્તિ વા ગુહ્માણુચરિ-
ણતિ વા સંમુચ્છિણ વા નિવહ્ણ વા પઓ વહજ્જા હુદ્ધવલાહમેત્તિ વા, ઇયં સ્વહુ તસસ મિવસૂસસ મિવસૂળીણ વા સામણિયં
જં સવ્વદ્દેહિં સમિણ સહિણ સયા જાહજ્જાસિ તિવેમિ ૨-૧-૪-૧ ॥ માષાઘ્યયનસ્ય પ્રથમઃ ॥ (સૂ૦ ૧૩૬)

વળી તે સાધુ અસંતને યોગ્ય આવી જે માષા છે તેને ન બોલે, જેમકે નમોદેવ, ગર્જતોદેવ, વિજલાદેવ મહુદ્દેવ નિહુદ્દેવ (આમાં વર્ષાદ વીજલી વિગેરેને દેવ ન કહેવો તે સૂચવ્યું છે.) તથા વર્ષાદ પહો અથવા ન પહો, સૂર્ય ડગો, અથવા ન ડગો, આ રાજા જીતો અથવા ન જીતો, આવી માષા પળ ન બોલે, પળ કારણ પહે વરસાદને અંગે બોલવું પહે, તો સંયત માષાણ આ પ્રમાણે બોલવું કે અંતરીક્ષમાંથી વરસાદ પહે છે. અથવા મુહયાનું ચરિત છે, સંમૂહિમ છે અથવા વાદલાં વરસે છે, આ પ્રમાણે સાધુ સાધ્વીણ શુશામત વિનાનું સાદું વચન બોલવું, તેજ સાધુની સાધુતા છે, તેં સર્વ અર્થોવહે સમજીને સમિતિ સહિતપણે બોલવામાં પ્રયત્ન કરવો. ચોથો અધ્યયનનો ૧ લો ઉદ્દેશો પૂરો થયો.

વીજો ઉદેશો.

સૂત્રમ્
॥૧૦૧૫॥

આવા
૧૦૧૫॥

પહેલો કહીને વીજો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયાં ઉદેશામાં વાચ્ય અથવા વ્યવર્તન વિશેષણ વતાવું, અહીં પણ તેજ વાકીનું કહે છે, આ સંબંધે આવેલા ઉદેશાનું આ પ્રથમ મંત્ર છે,

સે મિત્ત્વ વા જહા વેગદ્યાઈં રૂવાઈં પાસિજા તહાવિ તાઈં નો એવં વહજા, તંનહા—ગંડો ગંડીતિ વા કુટ્ટી કુટ્ટીતિ વા જાવ મેહુમેહુણીતિ હત્યચ્છિન્નેતિ વા હત્યચ્છિન્નેતિ વા એવં પાયછિન્નેતિ વા નક્કલિન્નેતિ વા કળલિન્નેતિ વા ઉદ્ધલિન્નેતિ વા, જયાવન્ને તહપ્પગારા હિં માસાઈં બુદ્યા કુપ્પંતિ માણવા તે યાવિ તહપ્પગારા હિં માસાઈં અમિકંત્ર નો માસિજા ॥ સે મિત્ત્વ વાં જહા વેગદ્યાઈં રૂવાઈં પાસિજા તહાવિ તાઈં એવં વહજા—તંનહા—ઓયંસી ઓયંસિતિ વા તેયસિ તેયંસીતિ વા જસંસી જસંસીઈ વા વક્કસી વક્કંસીઈ વા અમિત્ત્વંસી ૨ પહિત્ત્વંસી ૨ પાસાઈયં ૨ દરિસણિજં દરિસણીયંતિ વા, જે યાવન્ને તહપ્પગારા તહપ્પગારા હિં માસાઈં બુદ્યા ૨ નો કુપ્પંતિ માણવા તેયાવિ તહપ્પગારા હિં માસાઈં અમિકંત્ર માસિજા ॥ સે મિત્ત્વ વાં જહા વેગદ્યાઈં રૂવાઈં પાસિજા, તંનહા—વપ્પાણિ વા જાવ નિહાણિ વા, તહાવિ તાઈં નો એવં વહજા, તંનહા—સુકકેઈં ઇ વા સુટ્ટકકેઈં ઇ વા સાહુકકેઈં ઇ વા કલ્લાણે ઇ વા કરણિજેઈં ઇ વા, એવપ્પગારં માસં સાવજં જાવ નો માસિજા ॥ સે મિત્ત્વ વાં જહા વેગદ્યાઈં રૂવાઈં પાસિજા, તંનહા—વપ્પાણિ વા જાવ નિહાણિ વા તહાવિ તાઈં એવં વહજા, તંનહા—આરંમકકેઈં ઇ વા સાવજંકકેઈં ઇ વા પયત્તકકેઈં ઇ વા પાસાઈયં પાસાઈયં વા દરીસણીયં દરસણીયંતિ વા અમિત્ત્વં અમિત્ત્વંતિ વા પહિત્ત્વં પહિત્ત્વંતિ વા એવપ્પગારં માસં અસાવજં જાવ માસિજા ॥ (મુ. ૧૩૬)

તે મિષ્ટુ કોઈ પળ રૂપો જુદા, તો પળ તેવાં રૂપો બોલે નહિ, જેમકે કોઈને ગંઢમાલનો રોગ થયો હોય ગંઢીપદ (ગુમઢાંવાળા) તથા કોઢીયા અથવા પૂર્વે વતાવ્યા મમાળે ૧૬ રોગવાળાને તે રોગવાળો કહી ચીઢાવવો નહિ, તે હેવટે મધુ મેહી સુધી છે. આ રોગોઓ સિવાય કોઈને પાલ્લથી અંગમાં સ્વોડ આવી હોય, હાથ હેઢાયેલો હોય, તેમ પળ નાક કાન હોઠ વિગેરે હેઢાયેલા હોય, તથા કાળો હોય કુંડ હોય, તેવાને તેવા શબ્દોએ બોલાવવાથી તેઓ કોપાયમાન થાય છે, માટે તેવાને તેવાં વચનથી બોલાવવો નહિ, તેવાને જરૂર પડતાં કેવી રીતે બોલાવવા તે કહે છે, તે મિષ્ટુ કદાચ ગંઢીપદ વિગેરે લ્યાધિવાળા માણસને જુદા, અને તેને બોલાવવો હોય, તો તેનો કોઈપણ સારો ગુણ જોઈને તેને હેશીને હે ઓજસ્વી ! હે તેજસ્વી ! હત્યાદિ આમંત્રણે બોલાવવો.

આ સંવંધમાં કૃષ્ણાવાસુદેવનું દૃષ્ટાંત છે.

એક સહેલો કુતરો રાજમાર્ગમાં પહેલો તેની દુર્ગંધથી કૃષ્ણના માણસો આઢે રસતે હતર્યા, પળ કૃષ્ણે પોતે તેજ રસતે જઈ તેની દુર્ગંધીની ઉપેક્ષા કરી ફક્ત તેના મોઢામાં સુંદર દાંતની શ્રેણી જોઈ તેની પ્રશંસા કરી, તેજ મમાળે સાધુએ તેવા રોગામાંથી કોઈપણ ગુણ શોધી તેને બોલાવવો, એટલે પરાક્રમી તેજસ્વી વક્તા યશસ્વી સુરૂપ મનોહર રમણીય દેવવા યોગ્ય અથવા તેવો જે ગુણ હોય, તેને હેશીને બોલાવવો, કે તેનાથી તે નાશુશ ન થાય.

તથા મુનિએ કોટ કિલ્લા વડે વિગેરે જોઈને એમ ન કહેવું. કે આ રહા વનાવેલા છે, સુવ વનાવ્યા છે, ફાયદાકારક છે, અથવા તમારે આવા કરવા લાયક છે, એવા પ્રકારની બોલી પળ અધિકરણને અનુમોદનારી સાવધ ભાષા બોલવી નહિં.

હતાં જરૂર પડે, તો કહેવું, કે મહા આરંભથી આ કરેલ છે, તથા વહુ મહેનતે કરેલ છે, તથા માસાદ વિગેરે રમણિક દેવાવા

योग्य छे, सरस्वी बांधणीवाळा गोभीता छे, विगेरे निरवद्य भाषा बोलवी.

से भिक्खू वा २ असणं वा० उक्खव्हियं तथाविहं नो एवं वइज्जा, तं० सुकडेत्ति वा सुहुकडे इ वा साहुकडे इ वा कळणे इ वा करणिज्जे इ वा, एयप्पगारं भासं सावज्जं जाव नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा २ असणं वा ४ उक्खव्हियं पेहाए एवं वइज्जा, तं०—आरंभकडेत्ति वा सावज्जकडेत्ति वा पयत्तकडे इ वा भइयं भइत्ति वा ऊसहं ऊसदे इ वा रसियं २ मणुवे. २. एयप्पगारं भासं असावज्जं जाव भासिज्जा ॥ (सू० १३७)

साधुए कोइ जग्याए रसोइ तैयार थएली जोइ होय तो एम न कहेवुं के पक्वान्न सारां कर्यां छे, सारां तळ्यां छे, सुंदर बनाव्यां छे, कल्याण करनारां छे, बीजाए आवां करवा योग्य छे, आहुं सावद्य वचन साधुए बोलवुं नहि.

पण जरूर पडतां तेवुं चारे प्रकारनुं अन्नन विगेरे जोइने कहेवुं के आरंभयी सावद्य प्रयासे बनावेळुं छे, तथा सारां होय तो सारां ताजां होय तो ताजां रसवाळां मनोन्न एम निर्दोष भाषा बोलवी.

फरीथी अभाषणीय बत्तावे छे—

से भिक्खू वा भिक्खुणी वा मणुस्सं वा गोणं वा महिसं वा मिगं वा पयुं वा पक्खि वा सरीसिबं वा जलचरं वा से तं परिवूढकायं पेहाए नो एवं वइज्जा—धूले इ वा पामेइले इ वा वट्टे इ वा वड्ढे इ वा पाइमे इ वा, एयप्पगारं भासं सावज्जं जाव नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा भिक्खुणी वा मणुस्सं वा जाव जलयरं वा सेतं परिवूढकायं पेहाए एवं वइज्जा परिवूढकाएत्ति वा उवचियकाएत्ति वा थिरसंययणेत्ति वा चियमंससोणिएत्ति वा बहुपडिपुवइदिइएत्ति वा, एयप्पगारं भासं असावज्जं जाव भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा २ विल्लवस्त्वाओ गाओ पेहाए नो एवं वइज्जा, तंजहा—गाओ हुज्झाओत्ति

वा दम्भेति वा गोरहति वा वाहिमिति वा, एयप्पगारं भासं सावज्जं जाव नो भासिज्जा ॥ से भि०
 विरुवरूवाओ गाओ मेहाए एवं वइज्जा, तंजहा—जुवंगवित्ति वा धेणुत्ति वा रसवइति वा हस्से इ वा महल्ले इ वा महन्वए
 इ वा संवहणित्ति वा, एअप्पगारं भासं असावज्जं जाव अभिक्खं भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा० तहेव गंतुमुज्जाणां पव्व-
 याइं वणणि वा रुक्खा महल्ले पेहाए नो एवं वइज्जा, तं०—पासायजोण्णाति वा तारणजोगां वा निहजोण्णाइ वा
 फल्लिहजो० अण्णलजो० नावाजो० उदग० दोणजो० पीढचंगवेरंगलकुलियजंतलट्टीनिभिगंडीआरणजो० सयणजणज्ज-
 स्सयजोगां वा, एयप्पगारं नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा० तहेव गंतु० एवं वइज्जा तंजहा—जाइमंता इ वा दीहवट्ठा
 इ वा महालया इ वा पाययसाला इ वा विडिमसाला इ वा पासाइया इ वा जाव पडिरूवाति वा एयप्पगारं भासं असा-
 वज्जं जाव भासिज्जा ॥ से भि० बहुसंभूया वणफला पेहाए तहावि ते नो एवं वइज्जा, तंजहा—पक्का इ वा पायखज्जा
 इ वा वेलोइया इ वा टाला इ वा वेहिया इवा, एयप्पगारं भासं सावज्जं जाव नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू० बहुसंभूया
 वणफला अंवा पेहाए एवं वइज्जा, तं०—असंयडा इ वा बहुनिवट्टिमफला इ वा बहुसंभूयां इ वा भूयखचित्ति वा, एय-
 प्पगारं भा० असा० ॥ से० बहुसंभूया ओसही पेहाए तहावि ताओ न एवं वइज्जा, तंजहा—पक्का इ वा नीलीया इ वा
 छवीइया इ वा लाइमा इ वा भजिमा इ वा बहुखज्जा इ वा, एयप्पगा० नो भासिज्जा ॥ से० बहु० पेहाए तहावि
 एवं वइज्जा, तं०—खटा इ वा बहुसंभूया इ वा थिरा इ वा ऊसंटा इ वा गळियया इ वा पसूया इ वा ससारा इ वा,
 एयप्पगारं भासं असावज्जं जाव भासि० ॥ (१३८)

ते साधु के साथी-रस्तामां माणस बळद मृग पशु पक्षी सरीसृप जलचर कोइ पण शुष्ट शरीरवाळुं देखे तो आहुं न बोलवुं, के “आ सशुल ममेदुर वृत्त अथवा वध करवा योग्य अथवा वहन करवा योग्य हे, अथवा मारीने रांधवा योग्य हे, अथवा देवताने बळी आपवा योग्य हे.”

पण माणसघ्नी लहने जलचर सुधीतुं कोइ पण पशु पंखी के जंतु परिदृढ (जाडा) शरीरवाळुं देखीने जरूर पडतां आवी रीते बोलवुं के आ जाडा शरीरानो हे, उपचित (शुष्ट) कायवाळो हे, स्थिर संययणवाळो हे, अथवा लोही मांसे शुष्ट हे, अथवा पांच इंद्रयो पुरी हे, आवी निर्दोष भाषा बोलें.

तेज प्रमाणे जुदा जुदा रूपवाळी गायोने साधु देखे, तो तेणे आहुं न कहेवुं, के आ गायो दोहवा योग्य हे, अथवा दोहवानो वलत हे, अथवा आ गोधळो (जुवान बळद) वाहन करवा जेवो हे, अथवा रथने योग्य हे, आवी सवाद्य भाषा न बोलवी, पण जरूर पडतां जुदी जुदी गायोने जोइ आ प्रमाणे बोलवुं के आ युवान गाय हे, अथवा रसवती घेनु हे, आ नानो बळद हे, आ मोटो हे, अथवा महाज्यय (मूल्य) वाळो हे, संवहन हे, आबो निरवध भाषा बोलें.

तेज प्रमाणे साधु उद्यनमां जतां पर्वत वन विगेरेमां मोटां झाड देखीने आहुं न बोलें के, आ महेल बनाववा योग्य, तोरण योग्य हे, घर योग्य, फलिहाने योग्य, अर्गला नाव के पाणी लाववाने परनाळ बनववा योग्य अथवा द्रोण बनाववा योग्य पीठ वंगवेर दळ कुलिकयंत्रनी लाकळी (घाणी) नाभि गंडि असाण विगेरे ओजारनी वस्तुओ बनाववा योग्य हे, तथा सुवानां पाटीआं गाडी गाडां जपाश्रय बनाववा योग्य हे. अथवा तेवुं कंइ पण बीजुं सावद्य वचन न बोलें.

પળ જરૂર પડતાં તેવાં દુશ્સો વતાવવાં પડે, તો આ ઉત્તમ જાતિનાં દુશ્સો છે, જાહા શઢનાકા છે, મોટાં ફાડ ત્રિશાક શાલાવાલાં વિસ્તીર્ણ શાલાવાલાં દેરાવા યોગ્ય રમણીય છે, આવી નિરવશ્ય ભાષા બોલે.

તે સાધુ માર્ગમાં ઘળાં ફલવાલાં ફાહો દેરે, તો આહું ન બોલે કે આ પાકાં ફલ છે, મોટલી બંધાયેલાં ફલ છે. તે શાલામાં નાશ્વીને કોદ્રવ કે પરાલ્લના યાસથી પકાવીને શ્વાવા યોગ્ય છે. તાથ વરોવર પાકેલાં હોવાથી ફાહ ઉપરથી તોડી લેવા યોગ્ય છે, કારણકે હવે વધારે વશત ઉપર રહી શકે તેમ નથી. ‘ટાલ’ તે મોટલી બંધાયા ત્રિતાનાં કોમલ ફલ છે, તથા આ ફલોણ પેશી સંપાદન કરવાથી ચીરવા યોગ્ય છે, આવી ફલ સંબંધી સાવશ્ય ભાષા સાધુણ ન બોલવી, પણ જરૂર પડતાં નીચે પ્રમાણે બોલવું—આ ફલના મારથી અસમર્થ ફાહો છે, ઘળાં ફલવાલાં છે, વહુ સંભૂત છે, તથા મૂતરુપ તે કોમલ ફલો છે, આવાં આંવાનાં ફાહ પ્રધાન હોવાથી તેનો દુષ્ટાંત આપેલ છે, આવી નિરવશ્ય ભાષા સાધુણ બોલવી.

તથા પાકેલી ઔષધિ દેશ્વીને ઇમ ન બોલવું, કે આ પાકી છે, અથવા નીલી આદ્રી પાળીવાલી હાલવાલી ધાળી વનાવા યોગ્ય રોપવા યોગ્ય, આ રાંધવા યોગ્ય મંજન કરવા યોગ્ય વહુ શ્વાવા યોગ્ય અથવા ઇંચ વનાવવા યોગ્ય છે. પણ જરૂર પડતાં આમ બોલે કે આ રુઢા ઔષધિ છે, આવી નિરવશ્ય ભાષા બોલવી. વળી—

સે મિત્રશૂ વા૦ તહણગારાઈં સદાઈં સુણિજા તહાવિ ઇયાઈં નો ઇવં વહજા, તંજશા—સુસદેતિ વા દુસદેતિ વા, ઇયપ્પગારં માસં સાવજં નો માસિજા ॥ સે મિ૦ તહાવિ તાઈં ઇવં વહજા, તંજશા—સુસદેતિ વા દુસદેતિ વા, ઇયપ્પગારં અસાવજં જાવ માસિજા, ઇવં રુવાઈં કિણ્ણહેત્તિ વા મંધાઈં સુરમિગંધિતિ વા ૨ રસાઈં તિત્તાણિ વા ૫ ફસાઈં.

लेतां कहेवुं के हुं ते वखने वधे जोइ लडुं, पण तेनी समस एक डेडाथी बीजा डेडा सुधी जोया विनां लेवुं नहि, कारण के जाया विना लेतां केवळी प्रभु तेमां दोष बतावे छे, कारण के तेमां कांइ पण कुंडळ, दोरो, चांदी, सोनुं, मणी, रत्नावळी विगेरे आभारण बांध्युं होय, अथवा सचित्त वस्तु, जंतु, बीज, भाजी होय तो दोष लग्गे, माटे साधुनी आ प्रतिज्ञा छे, के वख देखीने लेवुं से भि० से जं० सअंहं० ससंताणं नहए० वत्थं अफा० नो प० ॥ से भि० से जं० अण्हं जाव संताणगं अनलं अथिरं अयुवं अथारणिज्जं रोइज्जंतं न रुच्चाइ तह अफा० नो प० ॥ से भि० से जं० अण्हं जाव संताणगं अलं थिरं युवं थारणिज्जं रोइज्जंतं रुच्चाइ, तह० वत्थं फासु० पडि० ॥ से भि० नो नवए मे वत्थेत्तिकहुं नो बहुदेसिएण सिणाणेण वा जाव पयं-सिज्जा ॥ से भि० नो नवए मे वत्थेत्तिकहुं नो बहुदे० सीओदगवियडेण वा २ जाव पहीइज्जा ॥ से भिक्खू वा २ दुब्बिभगंथे मे वत्थित्तिक्हुं नो बहु० सिणाणेण तहेव बहुसीओ० उस्सि० आलावओ ॥ (सू० १४७)

ते भिक्खु लेवाना वखने नाना जंतुनां इंडावाळ समजे, अथवा करोळीयाना जाळावाळं समजे तो मळवा छतां पण छे नहि.

कदाच इंडा विनाहुं होय, पण घणुं हीन (नाहुं) होय तो काम पुरतुं न थाय, माटे अनल कहेवाय ते लेवुं नहि.

तथा अस्थिर (जीर्ण) होय, अथवा अयुव ते स्वल्पकाळनी अनुज्ञापना होय, तथा अपशस्त मदेशवाळं होय, अथवा खंजर विगेरे कलंकवाळं होय तो लेवुं नहि, तेज बतावे छे.

चत्तारि देविया भागा, दो य भागा य माणुसा । आसुरा य दुवे भागा, मज्झे वत्थस्स रक्खसो ॥ १ ॥

देवीएसुनामो लोभो, माणुसेसु अ मज्झिमो । आसुरेसु अ मोलनं, मरणं जाण रक्खसे ॥ २ ॥

चार देवता संबंधी भाग है, अने वे भाग मनुष्य संबंधी है, वे भाग असुर संबंधी है, वस्त्रना मध्य भागमां राक्षसना भागो है. (१) दैविकमां उत्तम लाभ है, मनुष्यमां मध्यम है, आसुर भागमां मांदापणुं है, अने राक्षस भागमां मृत्यु है, एवुं जाण-तेनी स्थापना आ प्रमाणे हे—

लक्षण हीणो उवही, उवहणई नाणदंसण चरितं

लक्षणधी हीन जे उषधि है, ते ज्ञान, दर्शन अने चारित्रने हणो है, तेथी हीन होय ते लेवुं नहि, तथा प्रज्ञास्य मानवाळं होय, पण ते आपतां दाता [देनार] नुं मन नाराज थतुं होय, तो ते साधुने कल्पे नहि.

आ प्रमाणे अनल अधिर अशुब आधारणीय ए चार पदोथी सोळ भागा थाय है, तेमां प्रथमना पंदर अशुद्ध है, पण चारे भागे शुद्ध एवो सोळमो भांगोज काम लागे. माटे सूत्रमां अलं (समर्थ) स्थिर, शुब धारणीय ए चार गुणवाळं वस्त्र मळे तो लेवुं कहुं है. हवे ते भिक्षु एम जाणे के मारं वस्त्र नहुं नथी, माटे थोडा घणा पाणीथी सुगंधी द्रव्यथी थोडुं मसळीने के वणुं मसळीने सुगंधीवाळं वनावे, अथवा मारं वस्त्र नहुं न होवाथी थोडा पाणीथी थोड लउं, एवुं पण न करे. अर्थात् आ वने पाटो जिनकल्पीने आश्रयी है. के भिक्षुने कपडुं मेलना लीये भंधाहुं होय तो पण ते मेल दूर करवा सुगंधी द्रव्यवडे के पाणीवडे धुवे नहि, पण स्थविरकल्पीने एटळुं विशेष है के सुगंधीवाळं वनाववा माटे नहि, पण लोकोनी निर्द दूर करवा तथा रोगादिना कारणो दूर करवा प्राप्ति पणी विगोरेथी मेल दूर करवा यतनार्थ धुवे पण स्वरां.

हवे धोयेलां कपडांने यतनाथी सुकाववानी विधि कहे है.

से भिक्षु वा० अभिकंखिज्ज वत्थं आयाचित्तए वा प०, तहपगारं वत्थं नो अणंतरहियाए जाव शुद्धीए संतणए आया-

विज्ज वा प० ॥ से भि० अभि० वत्थं आ० प० त० वत्थं धूणंसि वा निहेलुंगंसि वा उसुयालंसि वा कामजलंसि वा अन्नपरं तहप्पगारे अंतलिक्खजाए दुब्बद्धे दुब्बिक्खित्ते अणिकपे चलाचले नो आ० नो प० ॥ सेक्खू वा० अभि० आयावित्तए वा तह० वत्थं कुकियंसि वा भित्तंसि वा सिलंसि वा लेलुंसि वा अन्नपरं वा तह० अन्नपरं वा तह० आयावित्त वा प० ॥ से भि० वत्थं आया० प० प० तह० वत्थं रंथंसि वा मं० मा० पासा० ह० अन्नपरं वा तहप्प- अंतलि० नो आयावित्त वा० प० ॥ से० तमायाए एगंतमक्कमिज्जा २ अहे क्षामयंदिहंसि वा जाव अन्नयरंसि वा तहप्प- गारंसि थंदिहंसि पडिलेहिय २ पमज्जिय २ तओ सं० वत्थं आयावित्त वा पया०, एवं खल्ल० सया जइज्जासि (सू० १४८) निवेमि ॥ २-१-५-१ वत्थेसणस्स पढमो उदेसो समत्तो ॥

ते भिक्षु अव्यवहित जग्यामां वल्ल न सुकवे, वळी सुकववा इच्छे, तो थांमा उपर. उंवरा उपर, ऊरवळी उपर तथा स्नान पीठ (नावाहना ओटला) उपर न सुकवे, तथा कुकिय भित्त, शिला, लेलु अथवा तेवा अपर स्थान उपर पडवाना भयथी सुकावे नहि, पण जो सुकाववानी खास तथा स्कंध मांचो प्रासाद हवेळी अथवा तेवा बीजा कोइ अपर भागमां पडवाना भयथी सुकावे नहि, पण जो सुकाववानी खास जरूर हो तो, एकांतमां जइने अचिरा जग्या जोइने ओयाथी पुंजीने आतापना विमोरे करे, आज भिक्षुनी सर्व सामग्री हे. (आमां कपडां सुकववानुं स्थान अचित्त जग्या बतावी, तथा अपर लटकतां राखवानी ना पाटी, तथा जमीन पर पडतां यतना न रहे, माटे जग्या पुंजीने एकांतमां सुकववां वयारे साहं हे.)

पहेलो उद्देशो कहीने बीजो कहे हे, तेनो आ ममाणे संबंध हे. गया उद्देशामां वल्ल लेवानी विधि बतावी, अने आ उद्देशामां

पहेरवाणी विधि कहे छे, आ संबंधे आवेला उहेवाहुं आ प्रथम सूत्र छे,

से भिक्खू वा० अहेसणिज्जाइं वत्थाइं जाइज्जा अहापरिणहियाइं वत्थाइं धारिज्जा नो धोइज्जा नो रएज्जा नो धोयर ताइं वत्थाइं धारिज्जा अपलिउंचमाणो गामंतरेसु० ओमचेलिए, एवं खलु वत्थंधारिस्स सामगियं ॥ से भि० गाहावइकुलं पविसिउकामे संत्वं चीवरमायाए गाहावइकुलं निक्खमिज्ज वा पविसिज्ज वा, एवं बहिय विहारभूमिं वा वियारभूमिं वा गामणुगामं वा दइज्जाज्जा, अह पु० तिउवदेसियं वा वासं वासमाणं पेहाए जहा पिंडेसणाए नवरं संत्वं चीवरमायाए ॥ ते साधु साधुपणाने योग्य कपडां याचे अने जेवां लीधां होय तेवांज पहेरे, पण तेमां कइ पण बोभा करे नहि, ते कहे छे, लीधेला वस्त्रने धुए नाह, रंगे नहि तथा वक्खुअपणुं धारण करीने धोइने रंगेलां कपडां काइ आपे तो पण लेइने नहि तथा तेवां साधुने योग्य कपडां पहेरीने बीजे गाम जतां वस्त्रोने हुपाव्या विना सुखधीज विहार करे, कारणके प्राये आ असार वस्त्रनो धारण करनारो छे, आज साधुहुं संपूर्ण साधुपणुं छे, के आवां सादां कल्पनीय वस्त्र पहेरवां.

वळी ते भिक्षु गोचरी जाय तो वस्त्रो वधां साथे लेइ जाय तेज प्रमाणे रगंडिल जाय अथवा अभ्यास करवा बहार जाय तो पण लेइने जाय, पण एटलुं ध्यान राखहुं के पिंडएपणामां कला मुन्नव वरसद के धुमस वरसतां होय तो जिनकल्पी बहार न जाय अने स्थविरकल्पी जोइए तेदलांज वस्त्र बहार लइ जाय, (आ सूत्रो जिनकल्पी आश्रयी छे, तेम वस्त्रधारीहुं विशेषण होवाथी स्थविरकल्पीने पण लागु पड़े, तो तेमां विरुद्ध नथी, पिंडेपणामां उपविने लेइ जवाहुं कहुं. आ सूत्रमां वस्त्रोने आश्रयी कहुं छे,)

हवे वापरवा लीयेछं वख. वगळतां थुं करवुं ते कहें छे. से एगइओ मुहुत्तगं २ पाडिहारिय कत्थं जाइज्जा जाव एगाहेण वा हु० ति० चव० पंचाहेण वा विप्रवसिय २ उवाग-
 च्छिज्जा, नो तह कत्थं अप्पणो गिहिज्जा नो अन्नमन्नस दिज्जा, नो पामिच्चं कुज्जा, नो वत्थेण वत्थपरिणामं करिज्जा,
 नो परं उवसंक्रमिता एवं वइज्जा—आउ० समणा ! अभिकंवासि कत्थं धारिणए वा परिहरिणए वा १, धिरं वा संतं नो
 पलिच्छिदिय २, परद्विज्जा, तहप्यगारं कत्थं ससंधियं कत्थं तरस चेव निसिरिज्जा नो णं साइज्जिज्जा ॥ से एगइओ-
 एयप्यगारं निर्वोसं सुक्का नि० जे भयंतारो तहप्यगाराणि कत्थाणि ससंधियाणि मुहुत्तगं २ जाव एगाहेण वा० ५ विप्र-
 वसिय २ उवागच्छंति, तह० कत्थाणि नो अप्पणा गिण्हंति नो अन्नमन्नस दलयंति तं चेव जाव नो साइज्जंति, बहुव-
 यणेण वा भाणियत्वं, से हंता अहमपि मुहुत्तग पाडिहारियं कत्थं जाइत्ता जाव एगाहेण वा ५ विप्रवसिय २ उवाग-
 च्छिस्सामि, अविघाहं एयं ममेव सिया, माइट्ठाणं संपासे नो एवं करिज्जा ॥ (सू० १५०)
 कोइ साधु बीजा साधु पासे वे घडी वापरवा माटे वख मागेतो अने मागीने कारण प्रसंगे बीजे गाम विगेरे स्थळे गयो त्यां
 एकथी पांच दिवस सुधी रहो अने त्यां एकलो होवाथी सुवामां ते वख वगडी गयुं, पाळकथी ते वख लावीने जेनुं हवुं तेने
 तेवुं वख पाहुं आपे, तो तेना पूर्वना स्वामीए लेवुं नहि, लइने बीजाने पण आपवुं नहि, तेम कोइने उछीनुं पण आपवुं नहि, के
 हुं आ हमणां ले अने थोडा दिवस पछी बीजुं मने पाहुं आपजे. तथा ते वखनो ते समये पण बदलो न करे, तेम बीजा साधु पासे
 जइने आवुं वोलेवुं पण नहि—के हे आयुष्यमन् ! श्रमण ! तुं आवा वखने पहेरवा के वापरवा इच्छे छे के ? पण ते वख जो कोइ

बीजो साधु कारण प्रसंगे एकलो जवा इच्छतो होय तो तेने ते वस्त्र आपहुं, कदाच ते वस्त्र जो जीर्ण थई गयेलुं होय, तो तेना झीणा झीणा टुकळा करीने परतवी देवुं, पण फाटेलो वस्त्रने तेनो पूर्वना स्वामी पहरे नहि, पण ते बगाळनार साधुनेज पाहुं आपी देवुं अथवा कोइ एकलो जतो होय तो तेने आपी देवुं, आ प्रमाणे घणां वस्त्र आश्रयी (बहुवचनमां पण) जाणी लेवुं.

वळी ते साधुने आवीरीते वस्त्र पाहुं मळतुं जोइ बीजो साधु तेचो लाळचयी उपरनो विषय समजीने हुं पण बीजाहुं वस्त्र सुहूर्त माटे याचीने पांच दिवस सुयी वहार जइ वापरी आवीने बगाडी आवुं के ते वस्त्र पळी मांसंज थई जाय ! आ कपट छे, माटे साधुए तेवुं न करवुं.

से भि० नो वण्णमंताइं वत्थाइं विवण्णाइं करिज्जा विवण्णाइं न वण्णमंताइं करिज्जा, अब वा वत्थं लभिससामिचिकट्टं नो अन्नम वस्स दिज्जा, नो पामिच्चं कुज्जा नो वत्थेण वत्थपरिणामं कुज्जा, नो परं उवसंकमित्तु एवं वदेज्जा-आउसो० ! समभिकं वसि मे वत्थं धारित्थं वा परिहरित्थं वा ?, धिरं वा संतं नो पल्लिच्छिदिय २ परिट्ठिविज्जा, जहा मेयं वत्थं पावगं परो मन्नइ, परं च णं अदत्तहारी पट्ठिपहे पेहाए तस्स वत्थस्स नियाणाय नो तेसिं भीओ उम्मग्गेणं गच्छिज्जा, जाव अप्पु-स्सुए, तओ संनियामेव गामाणुगामं दूइज्जिज्जा ॥ से भिक्खू वा० गामणुगानं दूइज्जमाणे अंतरा से विहं सिया, से जं पुण विहं जाणिज्जा इमंसि खलु विहंसि बहवे अमोसगा वत्थपडिवाए सर्पिडिया गच्छेज्जा, णो तेसिं भीओ उम्मग्गेणं गच्छेज्जा जाव गामा० दूइज्जेज्जा ॥ से भि० दूइज्जमाणे अंतरा से आमोसगा पडियागच्छेज्जा, ते णं आमोसगा एवं वदेज्जा—आउस० ! अहारेयं वत्थं देहि णिक्खिवाहि जहा रियाए णाणत्तं वत्थपडियाए, एयं खलु० सया जइज्जासि

(सू० १५१). चिबेसि वत्थेसणा समत्ता ॥ २-१-१-२
ते भिक्षु रंगवाळां वस्त्र कारण विशेषथी लीधां होय, तो चोर विगेरेना भयथी रंग विनानां न बनावे, उत्सर्गथी तो एज अधिकार हे के तेवां वस्त्र लेवांज नहि अने लीधां होय तो तेने रंग उत्तरवापयत्न न करवो, अथवा वर्ण (स्वराव रंगनां) होय तो सारा रंगवाळां वनाववां नहि.

अथवा आ सादा वस्त्रने बदले सारं मेळवीय, एवी इच्छाथी बीजाने आपी देवुं नहि, तेम प्रामित्य करवुं नहि, तथा वस्त्रथी वस्त्रनुं परिणाम करवुं नहि, तेम बीजा पास जइने एवुं वोळवुं नहि, के हे आयुष्यमन् ! आ सारं वस्त्र ओढवा पहेरवाने हुं इच्छे हे ? अथवा सारं होय तो टुकडा करीने फेकी देवुं नहि, के जेथी सारं वस्त्र बीजो गृहस्थ एम जाणे के ए खराब वतुं (माटे फेकी दीधुं हे) वकी मार्गमां चोरना भयथी वस्त्रना रक्षण माटे उन्मार्गे दरीने न जाय तथा दोडवाना उत्सुकता राखवा विना इर्यासमिति पाळतो जाय अने गाम गाम विहार करे.

वकी रस्तामां जतां उज्जड मेदान जाणे, ज्या वस्त्र छुंटनारा बहु चोरो वसता होय, तो तेमना दुरथी पण उन्मार्गे न जाय, पण यतनाथी विहार करे, कदाच ते रस्ते जतां चोरो आवे अने वस्त्र मरगे, अथवा छुंटी ले, तो शांतिथी उपदेश आपवो. न माने तो बाजुए परठवी देवुं अने फरी उपदेश देतां आपे तो लेवुं, पण कोइने कहेवुं नहि, तेम चोरने पकडववा नहि, वगेरे वधुं पूर्व माफक जाणवु

पांचमुं अध्ययन समाप्त थयुं.

પાત્રાણના નામનું છટું અધ્યયન.

પાંચમું કહીને હવે છટું અધ્યયન કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંવંધ છે. પ્રથમ અધ્યયનમાં પિંડવિધિ વતાવી, તે આગમમાં કહેલ વિધિ વસતિમાં આવીને વાપરવું, માટે વીજામાં વસતિની વિધિ વતાવી, તે શોધવા માટે વીજામાં ઇર્યાસમિતિ કહી, પિંડેષણમાં નીકળેલાઈ કેવી ભાષા વાપરવી, તેથી ભાષામિતિ કહી, અને તે પહેલા વિના પિંડ ન લેવાય માટે પાંચમામાં વજ્રેષણા કહી, તે પિંડને પાત્ર વિના લેવાય નહિ, માટે આ સંવંધવડે પાત્ર ણ અધ્યયન આવું, એના ચાર અનુયોગદ્વારા થાય છે, તેમાં નામ નિષ્પન્ન નિષ્કેપામાં પાત્રેષણા અધ્યયન છે, એનો નિષ્કેપો અર્થાધિકાર એના પૂર્વના અધ્યયનમાં જ ટુંકાણમાં વતાવવા માટે નિર્યુક્તિકારે કહેલો છે, સૂત્રાનુગમમાં અસ્ત્વલિતાદિ શુણ્યુક્ત સૂત્ર ઉચ્ચારવું જોઈએ તે આ છે.

સે મિકલૂ વા અમિકંસિવજ્ઞા પાયં યસિત્તે, સે જં પુણ પાદં જાણિજ્ઞા, તજહા—અલાહયપાયં વા દારુપાયં વા મદિયાપાયં વા, તહપ્પગારં પાયં જે નિર્ગંથે તરુણે જાવ થિરસઘયણે સે ણં પાયં ધારિજ્ઞા નો વિહયં ॥ સે મિં પરં અદ્ધજોયણમેરાણ પાયપહિયાણ નો અમિસંધારિજ્ઞા ગમ્મણાણ ॥ સે મિં સે જં અસિંસ પહિયાણ ણં સાહમિમયં સમુહિસસ પાણાં ૪ જહા પિંડેષણાણ ચત્તારિ આલાવગા, પંચમે વહવે સમણં પમણિય ૨ તહેવ ॥ સે મિકલૂ વાં. અસ્સંજણ મિકલૂપહિયાણ વહવે સમણમાહણેં વત્થેસણાડડલાવઓ ॥ સે મિકલૂ વાં સે જાં પુણ પાયાં જાણિજ્ઞા વિરુવરુવાં મહદ્ધપમુહાં, તં— અયપા યાણિ વા તહપાયાં તંવગાયાં સીસગપાં હિણપાં સુવણપાં રીરિઅપાયાં હારપુહપાં મણિકાયકંસપાયાં

संखसिगपा० दंतपा० चेलपा० सेलपा० चम्मपा० अन्नयराईं वा नह० विरुवरवाईं महद्धणमुछाईं पायाईं अफासुयाईं नो० ॥ से भि० से जाईं पुण पाया० विरुव० महद्धणबंधणाईं, तं०-अयबंधणाणि वा, अन्नयराईं तहप्प० महद्धणबंधणाईं अफा० भो प० ॥ इच्चेयाईं आपतणाईं उवाइ कम्म अह भिक्खुं जाणिज्जा चउहिं पडिमाईं पायं एससितए तत्थ खलु इमा पढमा पडिमा—से भिक्खु० उदिसिय २ पायं जाइज्जाः तंजहा—अलाउयपायं वा ३ तह० पायं सयं वा णं जाइज्जा जाव पडि० पढमा पडिमा १ । अहावरा० से० पेहाए पायं जाइज्जा, तं०-गाहावईं वा कम्म- करीं वा से पुत्त्वामेव अलोइज्जा, आउ० भ० ! दाहिसि मे इत्तो अन्नयरं पादं तं०-लाउपायं वा ३, तह० पायं सयं वा पडि०, दुच्चा पडिमा २ । अहा० से भि० से जं पुण पायं जाणिज्जा संगइयं वा वेजइयंतियं वा तहप्प० पायं सयं वा जाव पडि०, तच्चा पडिमा ३ । अहावरा चउत्था पडिमा—से भि० उज्झियधम्मियं जाएज्जा जावउत्ते बहवे समणा जाव नावकंवंति तह० जाएज्जा जाव पडि०, चउत्था पडिमा ४ । इच्चेइयाणं चउण्हं पडिमाणं अन्नयरं पडिमं जहा पिंडेस- णाए से णं एयाए एसणाए एसमाणं पामित्ता परो वइज्जा, आउ० स० ! एज्जासि तुमं मासेण वा जहा, वत्थेसणाए से णं परो नेत्ता व०-आ० भ० ! आहारेयं पायं तिष्ठेण वा० घ० नव० वसाए वा अन्नभंगित्ता वा तहेव सीओदगाईं कंदाईं तहेव ॥ से णं परो ने०-आउ० स० ! सुहुत्तां २ जाव अच्छाहि ताव अम्हे असणं वा उवकरेसु वा उवकरवडेसु वा, तो ते वयं आउसो० ! सपाणं समोयणं पडिग्गहं दाहामो हुच्छए पडिग्गहे दिक्खे समणस्स नो सुहु साहु भवइ, से पुत्त्वामेव अलोइज्जा- आउ० भइ० ! नो खलु मे कप्पइ आहाकम्मिए असणे वा ४ सुत्ताए वा०, मा उवकरेहि मा

उक्त्ववडेहि, अभिकंत्वसि मे दातुं एमेव दलयाहि, से सेव वयंतस्स परो असणं वा ४ उक्त्वरिजा उक्त्ववडि ता सपाणं समोयणं पडिग्गहं दलइज्जा तह ० पडिग्गहं अफासुय जाव नो पडिग्गाहिज्जा ॥ सिग्गा से परो उक्त्वरिजा, पडिग्गहं निसिरिज्जा, से पुब्बामे ० आउ ० भ ० ! तुमं चेव णं संतिं पडिग्गहं अतोअतेणं पडिलेहिस्सामि, केवली ० आयाण ० अतो पडिग्गहंति पाणाणि वा बीया ० हरि ०, अह भिक्खूणं पु ० लं पुब्बामेव पडिग्गहं अतोअतेणं पडि ० सअंडाइं सज्जे आलावगा माणियव्वा जहा वत्थेसणाए, नाणां तिष्ठेण वा यय ० नव ० वसाए वा निणाणादि जाव अन्नयरंति वा तहपगा ० थंडिलसि पडिलेहिय २ पम ० २ तओ ० संजर आमडिग्गहं, पुवं खळु ० सया जएज्जा (सू ० १५२) त्तिवोमि ॥ २-१-६-१

ते भिक्षु पात्र शोधयानी इच्छा करे, तो आ प्रमाणे प्रथम जाणे, के आ प्रमाणे पात्रां छे, तुंक्कानां पात्र छे, लाकडानां पात्र छे, माटीनां पात्र छे, आमांथी कोइपण जातिनां पात्रां (मुख्यत्वे लाकडानां) होय, तो तरुण अने स्थिर संययवाळो बलवान साधु होय तो एक पात्र धारण करे, पण वे नहि, आ जितकल्पी विगेरेने माटे छे, पण स्थविरकल्पी जुवान विगेरे शक्तिवान होय तोपण मात्र क सहित बीजुं पात्रं धारण करे, तेमां संघालमां रहेला साधुने एकमां आहार अने बीजामां पाणी लेवा काम लागे, अथवा आचार्य विगेरे माटे अशुद्ध वस्तु (मात्र विगेरे) लेवा काम लागे, पोताना रहेवाना स्थानर्थी जरूर पडतां वे गाड सुधो पात्रां लेवा जाय, पण वधारे नहि हवे ते गृहस्थ एक साधु घणी साध्वी एक साधु एक साध्वी, घणा साधु एक साध्वी, घणा साधु घणी साध्वीने उद्देशीने आरंभ करीने जो पात्रां तैयार करी होय ते साधु साध्वीने सदोष दोषाधी न कल्पे, पण जो श्रमण, माहण,

गमना भिखारी विगेरेने उदेवीने वनावेळां होय तो पुरुषांतर थया पढी कल्पे, आ वधुं पिडेवणांमां वताव्या प्रमाणे जाणी लेवुं, वळी ते भिक्षु एवी जातिनां जुदाजुदा रानां भारे मूल्यनां पात्रा जागे ते न ले, ते दतावे छे.

लोढानां तथा तदु (कळांइना जेवी धातु) नां पात्रां, तांवाना पातरां, सीसानां, हिरण्य (चांदी) नां, सोनानां पातरां रीरिय हारगुड (वीजी जातिना लोढां) नां, मणिरत्ननां जडेळां के कांसानां पातरां संवसिंग हाथीदांत चेल सेल चामडानां तेवां बीजां कोइ पण जातिनां भारे मूल्यनां पातरां शोभीतां होय तो ते अपासुक जाणीने लेबां नहि. तेज प्रमाणे पातरानां वंघन उपर वताव्या प्रमाणे भारे मूल्यनां लोढाथी ते चामडा सुधीनां होय ते न लेबां, (प्रासुक होय छतां पण भारे मूल्यनां होवाथी ममत्त थाय, तथा चोरवाना कारणे असमाधि थाय, माटे साधुने तेवां पात्र तथा पात्र वंघननी मना छे.)

आ प्रमाणे पापस्थान निवारिने चार प्रतिमाओथी पात्रां शोधे. (१) असुक पात्रुंज तुंचातुं, लाकडातुं के माटीतुं लइस, (२) देखेलुंज पातरं याचीस (३) सगतिक ते पोते ते पात्राने वापर्युं होय तथा वेज्जयंतियं—ते वे त्रण पात्रांमां पर्यायवडे वापर्युं होय तेवुं याचे (४) कोइ पण तेने न चाहे, तेवुं पोते छे.

आ प्रमाणे चार प्रतिज्ञांमांनी कोइ पण प्रतिज्ञाए साधु पातरां शोधवा जाय त्यारे गृहस्थ कहे के हे साधु ! तमे पातरां लेवा एकमास पछी आवजो, पातरां तमने आपीस त्यारे साधुए कहेवुं के तेवु सुदत करेळां पात्रां न कल्पे, त्यारे वस्त्र एवणांमां वतान्या प्रमाणे ओछी सुदतनां वायदो करे, त्यारे पण तेज वसर आपवो, ते वे यडीनी सुदत सुधीनो पण वायदो न स्वीकारवो, त्यारे कहे, के आपणे आपणा माटे नवां वनावीथुं. तैयार तेमने आपी दो, आतुं धणी पोते पोताना वरना माणसोने—वेन दीकरीने

कहे स्थारे पण साधुए ना पाडवी.

वकी गृहस्थ पातानी बेन विगेरेने कहे के कोरं पातरं न आप, पण ते पात्राने तेल घी माखण छायवडे घसीने आप, तथा पाणीथी धोइने अथवा काचु पणी के कंद विगेरे खाली करीने आप, अथवा कहे के हे साधु ! तमे बे घडी पळी फरीने आवो, तो अमे भयानपान खादिम स्वादिम तैयार करीए छीए, अथवा संस्कारवाळं बनावीए छीए, तेथी हे आयुष्मन् ! हे साधु ! तमने भोजन पाणी सहित पातरां आपीथुं, एकला खाली पात्रां साधुने आपवाथी शोभा न वधे. आ सांभळीने साधुए कहेवुं के हे भव्यात्मन ! अमने अमारा माटे वनावेळुं के वधारे रांधेळुं भोजन पाणी खावा पीवाने काम लागतुं नथी, माटे तैयार न करो, न संस्कार रवाळं वनावो, जो पात्रां आपवानी इच्छा होय, तो एमने एमज आपो.

आहुं कहेवा छतां गृहस्थ हठ करी साधु माटे रांधीने के संस्कारी वनावीने पात्रां भरी आपवा मांडे तो अप्राप्तुक जाणीने साधुए लेवां नहि, कदाच एमने एम पात्रां बहार लावीने मुके, तो तेने कहेवुं के हे गृहस्थ ! हुं तमारा देखतांज आ पात्रां देखी लडं के तेनी अंदर नातां जंतुओ के बीज के वनस्पति होय तो केवळी पशु तेमां दोष वतावे छे, माटे साधुए पथम जोइ लेवां, अने जंतु विगेरेथी संयुक्त होय तो ते जीवो दूर करी सकाय तेम न होय तो अप्राप्तुक जाणीने पात्रां लेवां नहि, पण जो तेवां जंतु विगेरे न होय तो लेवां, (ते बहुं वस्त्रएषणा माफक जाणी लेवुं) आपां विशेष एटळुं छे के तेल घी नवनीत के वसा (छाया) थी धोइने ते चीकटवाळं पात्रांतुं धोवण कोइ अचीत्ता जग्या जोइने पडिछेही प्रमाजींने परठवे, आज साधुनी साधुता छे के जयणाथी दरेक कार्य करे.

बीजो उद्देशो.

सूत्रम्

॥१०४१॥

।।१०४१॥

१०४१॥

पहेला उद्देशा साथे आनो संबंध आ छे, के गया सूत्रमां पात्रांनुं जोनुं बताव्युं, अने अहीं पण तेनुंज बाकीनुं बतावे छे, आ संबंधे आवेला उद्देशांनुं आ पहेलुं सूत्र छे.

से भिक्खू वा २ गाहावइकुलं पिंडं पविट्टे सम्राणे पुन्वामेव पेहाए पडिगहं अवहट्ठं पाणे पमज्जिय रयं तओ सं० गाहावइं पिंडं निक्खं प० प०, केवलीं, आडं ! अंतो पडिगहंसि पाणे वा बीए वा हरिं परियावज्जिजा, अह भिक्खूणं पुं जं पुन्वामेव पेहाए पडिगहं अवहट्ठं पाणे पमज्जिय रयं तओ सं० गाहावइं निक्खमिज्ज वा २ ॥

ते भिक्षु गृहस्थना घरमां गोचरी लेवां जतां पहेलां बरोबर रीते पात्रां तपासे, अने गोचरी लेतां पहेलां पण तपासे, अने कीडी विगेरे प्राणी चढेलुं जोए तो तेने संभालीने बाजुए मुके, तथा रज पूंजीने साधु गृहस्थना घरमां पेसे, अथवा नीकले, तेथी आपणा पात्रांनीज विधि छे, कारण के अहीं पण प्रथम पात्रां बराबर तपासीने पूंजीने पिंड लेवो, तेथी ते पण पात्रां संबंधीज विचार छे, म०—पात्रां शामादे पूंजीने गोचरी लेवी ? उ—केवली प्रथु पात्रां पूंज्या विना गोचरी लेतां कर्मबंध बतावे छे, ते आ प्रमाणे छे.

पात्रांमां बेइंद्रिय विगेरे जीवो चडी जाय छे, अथवा बीजो अथवा रज होय तेवां पात्रांमां गोचरी लेतां कर्मनुं उपादान थाय छे, मादेज साधुओंने आ प्रतिज्ञा विगेरे पूर्व बतावेल छे के, प्रथम पात्रां देखीने जीव जंतु के रज होय तो दूर करीने गृहस्थना

घरमां जवुं आववुं. वकी—

से भि० जाव समणे सिया से परो आहट्टु अंतो पडिगहंगंसि सीओदंगं परिमाइत्ता नीहट्टु दळइज्जा, तहप० पडिगहंगं परहत्थंसि वा परिपायंसि वा अफासुय जाव नो प०, से य आहच्च पडिगहिण सिया खिपामेव उदंगंसि साहरिज्जा, से पडिगहमायाए पाणं परिट्टविज्जा, ससिणिद्धाए वा भूमीए नियमिज्जा ॥ से० उदउळं वा ससिणिद्धं वा पडिगहं नो आमज्जिज्ज वा २अह पु० विगओदए मे पडिगहए छिन्नसिणेहे तह० पडिगहं तओ० सं० आमज्जिज्ज वा जाव पाया-
विज्ज वा से भि० गाहा० पविसिउकामे पडिगहमायाए गाहा० षिंड० पविसिज्ज वा नि० एवं वहिया विहाभूरमीं वा गामा० दूईज्जिज्जा, तिव्वदेसीयाए जहा विइयाए तत्थेसणाए नवरं इत्थ पडिगहे, एयं एल्ल तरस० नं सव्वट्टेहिं सहिए सया जएज्जासि (सू० १५४) चिबेसि ॥ पाएसणा सम्मत्ता ॥ २-१-६-२ ।

ज्यारे ते भिक्षु गृहस्थना घरमां गोचरी पाणी.माटे गयेल्लो होय, ते समये पाणी यांचतां कदाच ते गृहस्थ भूळथी अथवा द्वेष बुद्धिथी अथवा भक्तिना कारणे अथवा विमर्ष पाणाथी घरमां रहीने बीजा पात्रांमां के पोताना वासणमां थंडं पाणी जुहुं लइने बहार क्रांतीने बहोरावे, ते समये तेवुं काचुं पाणी पारका (गृहस्थ) ना हाथमां के वासणमां जाणे तो अ प्राप्तुक जाणीने न ले, पण कदाच भूळथी के ओचींतु गृहस्थे नांखी दीधु होय तो तेज समये पाणी आपनार गृहस्थना वासणमांज पाहुं नांखी देवुं, पण कदाच ते न ले तो, कुवा विमेरेमां ज्यां ते जातीनुं पाणी होय त्यां परठवानी विधिए परठववुं, पण तेवा पाणीनो अभाव होय अथवा दूर होय तो ज्यां छाय़ा होय के खाडो होय त्यां परठववुं अथवा जो बीजो चडो होय, तो ते चडो के पाणीनुं वासण कोइने

ज्यां बाधा न थाय त्यां ते चढो पाणी सुधांज मुकी दे, पण पाणी पाहुं आयां पळीं के खाली कर्या पळी तेनें जलदी मुकावा लसवो नहि, पण पाणी नीतर्या पळी थोडो मुकातां तडके मुकावो के लूँडी नाखवो.
वळी मुहस्थना घरमां गोचरी पाणी लेवां जतां पोतांनां बीजां पात्रां साथे लइ जां, तेज प्रमाणे परगाम विहार करतां भणवा जतां स्थंढिल जतां पोतांनां पात्रां साथे लइ जवां ए बधुं वख एसणा माफक जाणवुं, पण फक्त अहीं पात्रां संबंधी जाणवुं.
विशेष ए ध्यानमां राखवुं, के वरसाद के झाकल पडवुं होय तो पात्रां साथे न जवुं. आज साधुनी सर्व सामग्री हे के हमेशां यतनाशी वर्तवुं. इति पात्र एषणा.

छटुं अध्ययन समाप्त थयुं.

सातमुं अध्ययन अवग्रह प्रतिमा.

छटुं अध्ययन कहीने सातमुं कहे छे, तेनो आ प्रमाणे संबंध छे, पिंड शरया वख पात्र विगेरेनी एषणाओ अवग्रहने आश्रयी थाय छे, तेशी आवा संबंधे आवेला आ अध्ययनता चार अनुयोग द्वारा कहेवा जोइये, तेमां उपक्रमनी अंदर रहेल अर्थधिकार आ छे, के साधुए आ प्रमाणे विशुद्ध अवग्रह लेवो, नामनिरूपन नियेपात्रां 'अवग्रह प्रतिमा' एवुं नाम छे, तेमां अवग्रहना नाम स्थापना निक्षेपा सुगम होवाशी छोडीने द्रव्य विगेरे चार प्रकारनो निक्षेपो निर्युक्तिकार वतावे छे.

દઢવે લિલિતે કાલે ભાવેડવિ ય હગ્ગહો ચડદ્ધા હ । દેવિંદ ૧ રાયહગ્ગહ ૨ ગિંહવહ ૩ સાગરિય ૪ સાહમ્મી ॥ ૩૧૬ ॥
દ્રવ્ય અવગ્રહ ક્ષેત્ર અવગ્રહ કાલ અવગ્રહ અને ભાવ અવગ્રહ એમ ચાર પ્રકારનો અવગ્રહ છે.

અવગ્રહનું ચર્ણન.

અથવા સામાન્યથી પાંચ પ્રકારનો અવગ્રહ છે.

- (૧) દેવેંદ્રનો અવગ્રહ—તે લોકનાં મધ્ય ભાગમાં રહેલ મેરુ પર્વતના રુચક પ્રદેશથી દક્ષિણના અર્ધ ભાગમાં રહેલ જમ્યાનો.
- (૨) રાજા—તે ચક્રવર્તી મહારાજા કે વાદશાહનો ભરત વિગેરે ક્ષેત્ર આશ્રયી જે જમ્યા તેના વંશમાં હોય તેમાં સાધુ વિચરે તે. (૩) ગૃહપતિ—તે ગામડામાં રહેનાર મહત્તર (પટેલ) વિગેરેની પાસે ગામના મહેલ્લા વિગેરેનો અવગ્રહ. (૪) શ્રાયાતર (ચરધળી) નો તેની ચાલી પહેલી ધંધશાળા વિગેરેમાં જ્યાં સાધુ ઉતરે છે, તે (૫) સાધર્મિક તે સાધુઓ—જેઓ માસ કલ્પવઢે ત્યાં રહ્યા હોય તેઓની પાસે તેમની માગેલી જમ્યામાં ઉતરવું તે વસતિ વિગેરેનો અવગ્રહ ૧। જોજન છે, (વંને દિશામાં ૨॥—૨॥ ગાડ જતાં) ચારે દિશામાં જાય, આ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારનો અવગ્રહ વસતિ વિગેરે લેતાં યજ્ઞવલ્કરે અનુજ્ઞાં લેવા યોગ્ય છે. હવે પ્રથમ વતાવેલ દ્રવ્યાદિ અવગ્રહ વતાવવા કહે છે—

દઢવુગ્ગહો હ તિવિહો સચિત્તાચિત્તમીસથો ત્વેવ । લિલિતુગ્ગહોડવિ તિવિહો દુવિહો કાહ્લુગ્ગહો હોઈ ॥ ૩૧૭ ॥

દ્રવ્યનો અવગ્રહ ત્રણ પ્રકારનો છે. શિષ્ય વિગેરેનો સચિત્ત છે, રજોહરણ વિગેરેનો અચિત્ત અને શિષ્ય રજોહરણ વિગેરે સાથે સ્વીકારતાં મિશ્ર અવગ્રહ છે, ક્ષેત્ર અવગ્રહ પણ સચિત્તા વિગેરે ત્રણ પ્રકારનોજ છે, અથવા ગામ નગર અરણ્ય ખેદથી ત્રણ પ્રકારનો છે,

કાલ અવગ્રહ ક્તુચક્ષુ (આઠમાસ) તથા વર્ષાકાલ (ચારમાસ) નો અવગ્રહ એમ બે મેદે છે-

હવે ભાવ અવગ્રહ વતાવે છે-

મહાગ્રહો ય ગહણગ્રહો ય માતુગ્રહો દુહા હોઈ । ઈંદ્રિય નોંઈંદ્રિય અત્યંતજ્ઞો હગ્રહો દસઠા ॥ ૩૧૮ ॥

ભાવ અવગ્રહ બે પ્રકારનો છે, મતિ અવગ્રહ અને ગ્રહણ અવગ્રહ છે, તેમાં મતિ અવગ્રહ પળ બે પ્રકારનો છે, અર્થાવગ્રહ અને વ્યંજન અવગ્રહ છે, તેમાં અર્થાવગ્રહ ઈંદ્રિય તથા નોંઈંદ્રિય (મન) ના મેદથી છ પ્રકારનો છે, અને વ્યંજન અવગ્રહ ચક્ષુ ઈંદ્રિય અને મન છોડીને બાકી ચાર ઈંદ્રિયોનો અવગ્રહ છે, તે વધાણ મેદવાળો દસ પ્રકારનો મતિભાવ અવગ્રહ (મતિવર્ધ પદાર્થોનો જે સમાન્ય વૌધ સમજાય તે) છે, હવે ગ્રહણ અવગ્રહ વતાવે છે-

ગહણગ્રહમ્પિ અપરિગ્રહસ્સ સમણસ્સ ગહણપરિણામો । કહ પાહિહારિયાડપાહિહારિય હોઈ ? જહ્યવ્વં ॥ ૩૧૯ ॥

અપરિગ્રહવાળો તે મુનિ છે, તેને જ્યારે પિંડ [ગોચરી] વસતિ [સ્થાન] વચ્ચે પાતરાં લેવાનો વિચાર થાય, ત્યારે તે ગ્રહણ ભાવ અવગ્રહ છે. તે વચ્ચે સાધુને ઈવી બુદ્ધિ હોવી જોઈએ કે કેવી રીતે તે વસતિ વિગેરે મને શુદ્ધ મઠી શકે ? તથા પ્રાતિહારિક પાહું અપાય તે પાટ પાટલા વિગેરે અપ્રતિહારક (પાહું ન અપાય તે ગોચરી વિગેરે) મને શુદ્ધ મઠે તેમાં યત્ન કરવો, અને પ્રથમ પાંચ પ્રકારનો ઇંદ્ર વિગેરેનો અવગ્રહ વતાવ્યો તે આ ગ્રહણ અવગ્રહમાં સમજવો. આ પ્રમાણે નામ નિષ્પન્ન નિર્લેપો થયો, હવે સૂત્રાનુગમમાં સૂત્ર કહે છે-

સમણે મવિસ્સામિ અણગારે અર્કિચ્છણે અણુતે ! અપમ્ પરદત્તમોઈ પાવં કરમ્મં નો કરિસ્સામિત્તિ સમુદ્દાણ સવ્વં મંતે !

અદિનાદાણં પચ્ચક્ષામિ, સે અણુપવિસિત્તા ગામં વા જાવ રાયઠાળિં વા નેવ મયં અદિત્તં ગિણિહજ્ઞા નેવડન્નોદિ અદિત્તં ગિણ્ણાવિજ્ઞા અદિત્તં ગિણ્ણંતેવિ અન્ને ન સમણુજાણિજ્ઞા, જેહિવિ સદ્દિ સંપવ્વરૂપ તેસિપિ જાહં છત્તમં વા જાવ ચમ્મહેય-
ણમં વા તેસિં પુવ્વમેવ હગ્ગહં અણુજ્ઞવિય અપહિલેહિયં ૨ અપમજ્જિયં ૨ નો હગ્ગિણિહજ્ઞા વા પરિગિણિહજ્ઞ વા, તેસિં
પુવ્વમેવ હગ્ગહં જાહજ્ઞા અણુજ્ઞવિય પહિલેહિયં પમજ્જિય તઓ સં ૦ હગ્ગિણિહજ્ઞ વા પ ૦ ॥ (સૂ. ૧૫૫)

શ્રમ સહન કરે તે શ્રમણ [તપસ્વી] છે, તે હું આવી રીતે વનું, ઇમં સાધુ વિચારે તે કહે છે, ‘અનગાર’ અગ તે વૃક્ષ છે, તેનાથી જે વેને તે અગાર [ઘર] છે, તે જેને ન હોય તે અનગાર અર્થાત્ ઘરનો ફાંસો (મંમત્વ) જેણે છોડ્યો હોય, તે છે, ‘અર્કિચ્ચનં’ જેની પાસે કંદપ્પણ ન હોય તે અર્થાત્ નિષ્પરિગ્રહ છે તથા ‘અપુચ્ચ’ તે સ્વચ્ચન વંધુ રહિત અર્થાત્ નિર્મમ છે એજ પ્રમાણે ‘અપુચ્ચ’ તે વે પગચાળાં ચાર પગચાળાં વિગેરેથી રહિત છે, તથા પરદત્તખોજી (ગોચરી લાવી જ્ઞાનારો) હું વનીને પાપ કર્મ કરીશ નહિ, આ પ્રમાણે દીક્ષા લઈને પછી આવી પ્રતિજ્ઞાવાળો થાય તે વતાવે છે, શ્રિષ્ઠ ગુરુને કહે છે. હે ગુરુ ! હું સર્વથા અદત્તાદાનનું પચ્ચક્ષણ કરું છું. અર્થાત્ દાંત ચોધવા [સ્વોત્તરવા] માટે જોહતી સઘી કે તણસહું પળ પારકાપ નહિ આપેહું નહિ લઉં—

અવાં વિશેષણો શ્રમણનાં લેવાથી વૌવ વાવા વિગેરેમાં શ્રમણપણું વૈહારથી નામ માત્ર હોવા છતાં ગુણોના અમાવે તેમનામાં શ્રમણપણું લીધું નથી, પણ ઉપર વતાવેલ અદત્તાદા ન ત્યાગ કરનાર જૈન સાંયુજં શ્રમણ છે.

પ્રવો અર્કિચ્ચણ સાધુ ગામ અથવા રાજધાનીમાં જઈને પોતે અદત્ત ગ્રહણ ન કરે, ન વીજા પાસે લેવડાવે, અને વીજા ગ્રહણ કરનારની પ્રશંસા ન કરે, વઘી જે સાધુઓ સાથે પોતે દીક્ષા લીધી હોય અથવા હતરેલ હોય તેઓનાં ઉપકરણ પણ તેમની આજ્ઞા

विना ले नहि ते बतावे छे,

छत्र ते माथातुं ढांकणुं वरसादमां स्थण्डिल जतीं माथा उपर वर्षाकल्प (कोबली) विगेरे नाखे ते छत्रक छे, अथवा कुंकण देश विगेरेमां घणो वरसाद पढे छे, तेवा देशमां कारण प्रसंगे छत्री वर्षावानी आज्ञा छे, ते छत्र लेवुं होय अथवा चर्म छेदनक विगेरे कोइ पण चीज विना पूछे ले नहि, एक बार पण नं ले, अनेकवार पण ले नहि.

साधेना साधुओनी वस्तु लेबानी विधि—

प्रथम जेनी वस्तु होय तेने पूछी लेवुं, अने पछी आंखेमी जोइने अने रजोहरण विगेरेथी पूंजीने एकवार के अनेकवार ले से भि० आगंतारेसु वा ४ अणुवीह उगह जाइजा, जे तत्थ ईसरे जे तत्थ समहिदए ते उगह अणुबिजा—कामं खल्ल आउसो० ! अहालंदं अहापरिन्नायं वसामो जावं आउसों ! जावं आउसंतस्स उगहे जाव साहम्मिया एइतावं उगहं उभिगण्हस्सामो, तेण परं बिहरिस्सामो ॥ से किं पुणं तथोगंहंसि एवोगंहियंसि जे तत्थ साहम्मिया संभाइया समणुजा उवागच्छिजा जे तेण समयमेसितए असणे वा ४ तेण ते साहम्मिया ३ उवनिमंतिजा, नो चेव णं परचडियाए ओगिज्झय २ उवनि० ॥ (सू० १५६)

ते मुनि सुसाफरखानामां प्रवेश करीने अने विचार करीने यतिने योग्य क्षेत्र जोइने साधुओने जोइए तेदली वसति विगेरेना अवग्रह याचे, कोनी पासे याचवुं ते कहे छे, जे परनो मालिक होय अथवा मालिके जेने त्या काम करवा राख्यो होय तेमनी पासे जइने क्षेत्र अवग्रह याचे, केवी रीते ? ते बतावे छे, साधु मालिक होय अथवा नेना गुमास्ता विगेरेने उदेशीने कहे, हे आयु मन् !

तमारी इच्छा प्रमाणे तमे जेटलो काल आज्ञा, आपो, जेटली जग्या वापरवा आपो, ते प्रमाणे अमे अहीं रहीए, एटले हे इहस्य तमे जेटली जग्या वापरवा आपशो, तेटलो समय अमे तथा अमारा साधुओ आ जग्या वापरथुं, तेथी आगळ (पछी) विहार करीथुं, पछी मालिके ते मकानमां उतरवानी जग्या आप्या पछी साधुए थुं करथुं ते कहे छे. ते जग्याए केटलाएक परीणा साधुओ एक समाचारी आचरनारा उग्रुक्त विहारी आवे, तेमने पूर्वना मोक्षमिलापी साधुए उतरवा देवा, तथा विहार करता पोतानी मेळे त्यां तेवा उत्तम साधुओ आव्या होय तेमने अशन पान विगेरे चारे आहार लावीने तेमनी इच्छानुसार लेवा मार्थाना करवी के आ हु आहार विगेरे लाव्यो छुं, आपनी इच्छा प्रमाणे लइने मारा उपर अनुग्रह करो. पण बीजा साधुना लावेला आहारनी परमारी निमंत्रणा पोते न करे, पण पोते जाते लावीने तेमनी इच्छानुसार आपे.

से आगंतारेसु वा ४ जाव से किं पुण तत्थोगगहंसि एवोणगहियंसि जे तत्थ साहम्मिआ अन्नसंभोइआ समणुत्ता उवाग-
च्छिज्जा जे तेण सयमेसित्तए पीढे वा फलए वा सिज्जा वा संथारए वा तेण ते साहम्मिए अन्नसंभोइए समणुत्ते उवनि-
मंतिज्जा नां चेवणं परवडियाए ओगिज्झय उवनिमंतिज्जा ॥ से आगंतारेसु वा ४ जाव से किं पुण तत्थुगगहंसि
एवोणगहियंसि जे तत्थ गाहावईण वा गाहा० पुत्ताणं वा सुई वा पिपलए वां कणसोहणए वा नहच्छेयणए वा तं
अवणो एगस्स अट्ठाए पाडिहारियं जाइत्ता नां अन्नमन्नस्स दिज्ज वा अणुपइज्ज वा, सयंकरणिज्जंतिक्कु, से तमायाए
तत्थ गच्छिज्जा २ पुव्वामेव उत्ताणए हत्थे कहुं भूमीए वा ठवित्ता इमं खल्ल २ त्ति अलोइज्जा, नां चेव णं सयं पाणिणा
परपार्ष्णिंसि पच्चप्पिणिज्जा ॥ (सू० १५७)

टीकाकारे आ सूत्रनो अर्थ पूर्व माफक होवाथी विशेष लक्ष्यो नथी. ते साधु मुसाफरखाना विगेरेमां उतरेलो होय त्यां बीजा उत्तम साधुओ आवे. पण जो तेमनी समाचारी जुदी होय तो गोचरीनो व्हेवार न होवाथी फक्त पीठ फलक विगेरेनी निमंत्रणा करे, वळी ते घरमांथी घरधणी पास के तेनां पुत्र पासेथी कारण विशेषे सइ अस्त्रो कान खोतरणी अथवा नयणी पोताना माटे याची होय, तो एके बीजाने आपवी नहि, तेम लेवी नहि, पण ज्यारे पोतानुं कार्य पूरूं थाय, त्यारे पोते जाते जइने पोताना हाथमां द्येळीमां राखीने कहे के आ तमारी वस्तु सइ विगेरे लो, पण जो ते स्त्री विगेरे होय तो जमीन उपर मुकीने कहेवुं के आ तमारी वस्तु लो, पण साधुए गृहस्थ के स्त्रीने हाथोहाथ आपवी नहि (बरवते लागी जाय)

से भि० से जं० उगहं जाणिज्जा अणंतरहियाए पुढवी जाव संताणए तह० उगहं नो गिणिहज्जा वा २ ॥ से भि० से जं० उगहं धुणंसि वा ४ तह० अंतलिकवजाए दुवळे जाव नो उणिहिहज्जा वा २ ॥ से भि० से जं० उगहं उणिहिहज्जा वा २ ॥ से भि० संधंसि वा ४ अन्नये वा तह० जाव नो उगहं उणिहिहज्जा वा २ । से भि० से जं० पुण० ससागारियं० सखुडपसुभत्तापाणं नो पन्नस्स निक्खमणपवेसे जाव धम्माणुओगर्विताए, सेवं नच्चा तह० उवस्सए ससागारिए० नो उवगहं उणिहिहज्जा वा २ ॥ से भि० से जं० गाहावइकुलस्स मंडंमज्झेणं गंतुं पंथे पडिबद्धं वा नो पन्नस्स जाव सेवं न० ॥ से भि० से जं० इहं खळु गाहावई वा जाव कम्मकरीओ वा अन्नमन्नं अक्कोसंति वा तहवे तिळ्हादि सिणणादि सीओदगवियडादि निगिणाह वा जहा सिज्जाए ओलावगा, नवरं उगहवत्तावया ॥ से भि० से जं० आइन्नसल्लिवे नो पन्नस्स० उणिहिहज्जा वा २, एयं खळु० ॥ (सू० १५८) उगहपडिमाए पढमो उद्देशो

સાધુએ અવગ્રહ લેતાં જોતું કે તે સચિત્ત જંમ્યા નં હોય, તથા અધર જંમ્યો હોય ત્યાં નં ઉતરે, વાલક તથા પશુઓને સ્વાભાવીનાં અપાતું હોય, તેવી જન્મ્યામાં ધર્મ ધ્યાન વિગેરે ધંડિત પુરુષને ન થાય, માટે તેનું મકાન નં યાચવું તેમજ તે મકાનમાં થઈને જવાનો રસ્તો હોય, અથવા ઘરનાં માણસો નોકર—ચાકર વિગેરે ત્યાં લડતાં હોય તથા તેલ મસલતાં હોય, તથા સ્નાન વિગેરે ઠંડા ડના પાણીથી કરતાં હોય, ત્યાં નં ઉતરાવું. આ વધુ પૂર્વે જાણનાં અંગે કહું છે, તે પ્રમાણે જાણવું, પણ અહીં વિષય વસતિ અવગ્રહ સંબંધી જાણવો.

इति प्रथम उद्देशः

बीजो उद्देशो.

પહેલો ઉદ્દેશો કહ્યો, હવે બીજો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં અવગ્રહ વ્રતાઢ્યો અને અહીં પણ તેનું જ વાકી રહેલું કહે છે. તેનું આ મૂત્ર છે.

સે આગંતારેસુ વા ઃ અણુવીઢ ડગહં નાર્ઢજ્ઞા, જે તત્થ હૈસરેં તે ડગહં અણુવવિજ્ઞા કામં રવલ્લ આડસો ! અહાલંદં અહાપરિન્નાયં વસામો જાવ આડસો ! જાવ આડસંતસસ ડગહે જાવ સાહમ્પિઆણ તાવ ડગહં ડગ્ગિણિહસસામો, તેણ પમં વિં. સે કિં પુણ તત્થ ડગ્ગહંસિ પ્વોગ્ગહિયંસિ જે તત્થ સમણાણ વા માહં છત્તણ વા જાવ ચમ્પહેદ્દણ્ણ વા તે નાં

अंतोहिता बाहिं नीणिज्जा बहियाओ वा नो अंतो पविसिज्जा, सुत्तं वा नो पडिबोहिज्जा, नो तेसिं किंविचि अप्पचियं पडिणीयं करिज्जा ॥ (सू० १५९)

ते साधु धर्मशाला विगरेमां उत्तरेलो होय, त्यां पूर्व ब्राह्मण विगरे ते गृहस्थनी रजा लइ उत्तरी होय, तेज स्थानमां बीजी जयाना अभावे उत्तरवुं पडे, तो ते स्थानमां उत्तरेला ब्राह्मण विगरेवुं छत्र विगरे जे कइ उपकरण होय, ते मकाननी अंदर पड्युं होय तो बहार लइ जवुं नहि तेम बहारथी अंदर लाववुं नहि, तेम सूतेला ब्राह्मण विगरेने जगाडवा नहि, तेमन तेमना मनमां पण अपीति थाय तेम न करवुं तथा तेमनी साथे विरोधभाव पण न करवो.

से भि० अभिकंखिज्जा अंबवणं उवागच्छित्तए जे तत्थ ईसरे २ ते उगहं अणुजाणाविज्जा—कानं खलु जाव विहरिस्सामो, से किं पुण० एवोणाहिंयसि अह विक्खू इच्छिज्जा अंबं भुत्तए वा से जं पुण अंबं जाणिज्जा सअंडं ससंताणं तह० अंबं अफा० नो प० ॥ से भि० से जं० अप्पंडं अप्पसंताणं अतिरिच्छिन्नं अवोच्छिन्नं अफामुयं जाव नो पडिगाहिज्जा ॥ से भि० से जं० अप्पंडं वा जाव संताणं तिरिच्छिन्नं बुच्छिन्नं फा० पडि० ॥ से भि० अंबभित्तं वा अंबपेसियं वा अंबवोयं वा अंबतालं वा अंबडालं वा भुत्ताए वा पायए वा, से ज० अंबभित्तं वा ५ सअंडं अफा० नो पडि० ॥ से भिक्खू वा २ से जं० अंबं वा अंबभित्तं वा अप्पंडं० अतिरिच्छिन्नं २ अफा० नो प० ॥ से जं० अंबडालं वा अप्पंडं ५ तिरिच्छिन्नं बुच्छिन्नं फासुयं पडि० ॥ से भि० अभिकंखिज्जा उच्छुवणं उवागच्छित्तए, जे तत्थ ईसरे जाव उगहंसि० ॥ अह भिक्खू इच्छिज्जा उच्छुं भुत्ताए वा पा०० से जं० उच्छुं जाणिज्जा सअंडं जाव नो

પ૦, અતિરિચ્છિન્ને તહેવ, તિરિચ્છિન્નેડવિ તહેવ ॥ સે મિ૦ અમિકંચિ૦ અંતરુચ્છયં વા ઉચ્છુગંદિયં વા ઉચ્છુવોયગં વા ઉચ્છુસા૦ ઉચ્છુડા૦ યુત્તણ વા પાય૦, સે જં૦ પુ૦ અંતરુચ્છયં વા જાવ હાલગં વા સઅંડ નો પ૦ ॥ સે મિ૦ સે જં૦ અંતરુચ્છયં વા૦ અપંડ વા૦ જાવ પદિ૦ અતિરિચ્છિન્ને તહેવ ॥ સે મિ૦ લહસુણવણં ઉવાગચ્છિત્તણ, તહેવ તિન્નિવિ આલાવગા, નવરં લહસુણં ॥ સે મિ૦ લહસુણં વા લહસુણકંદં વા લહ૦ ચોયગં વા લહસુણનાલગં વા યુત્તણ વા ૨ સે જં૦ લસુણં વા જાવ લસુણવીયં વા સઅંડ જાવ નો પ૦ एवं અતિરિચ્છિન્નેડવિ તિરિચ્છિન્ને જાવ પ૦ ॥ (સુ૦ ૧૬૦)

તે મિથુ કદાચિત આમ્ર વનમાં મુદસ્ય પાસે અવગ્રહ યાચે, ત્યાં ઉતરીને કારણ પડે આંવા (કેરી) શ્વાવાને રૂચ્છે, તો સડેલા કે કીડાવાળા કે કરોળીયાના જાળાંવાળા અપ્રાસુક હોય તે લેવા નહિ. તથા આંવા રૂંડાં વિનાના અને સડ્યા વિનાના હોય, પળ જો તિરછા ન હેય તથા અર્વાંહિત હોય, તો તેને અપ્રાસુક જાણીને લેવા નહિ, પણ જો કીડા વિનાના તીરછા ચીરેલ અને પ્રાસુક (અચિત્ત) હોય તો કારણ પડે લે, તેજ પ્રમાણે (અંવમિત્તિ) અલધાં ફાડીયાં, (અંવપેસી) આંવાનાં નાનાં ફાડીયાં (અંવચોયગ) આમ્રછાલ [સાલગ] રસ, (હાલગ) કેરીના. ક્ષીણા ટુકડા હોય તે અચિત્ત હોય તો લેવા.

આ પ્રમાણે રૂચ્છુ સૂત્રના ત્રણે આલાવા લેવા તથા અંતરુચ્છુ પર્વના મધ્ય ભાગ લેવા, આ પ્રમાણે લસુણનાં ત્રણે સૂત્ર લેવાં, આમાં જે વાતો ન સમજાય તે નિશીથ સૂત્રના સોલમા ઉદેશથી જાણવી.

હવે અવગ્રહના અમિગ્રહ સંબંધી વિશેષ કહે છે.

સે મિ૦ આગંતારેસુ વા ૪ જાવોગાદિયંસિ જે તત્થ ગાહવર્ણ વા ગાહા૦ પુત્તાણ વા રૂચ્છેયાઈં આયત્તાઈં. ઉવારકમ્મ અહ

भिकसू जाणिज्जा, इमाहिं सत्तहिं पडिमाहिं उगहं उणिगिहत्तए, तत्थ खल्ल इमा पट्ठा पडिमा—से आगंतारेसु वा ४
अणुवीइ उगहं जाइज्जा जाव विहरिस्सामो पट्ठा पडिमा १ । अहावरा० जस्स णं भिकसुस्स एवं भवइ—अहं च खल्ल
अन्नैस्सिं भिकसूणं अट्ठाए उगहं उणिगिहस्सामि, अएणेस्सिं भिकसूणं उगहे उगहिए, उवल्लिस्सामि, इच्चा पडिमा २। अहा-
वरा० जस्स णं भि० अहं च० उणिगिहस्सामि अन्नैस्सिं च उगहे उगहिए नो उवल्लिस्सामि, तच्चा पडिमा ३। अहावरा०
जस्स णं भि० अहं च० ना उगहं उणिगिहस्सामि, अन्नैस्सिं च उगहे उगहिए उवल्लिस्सामि, चउत्था पडिमा ४। अहा-
वरा० जस्स णं अहं च खल्ल अण्णो अट्ठाए उगहं च उ०, नो दुण्हं नो तिण्हं नो चउण्हं नो पंचण्हं पंचमा पडिमा ५।
अहावरा० से भि० जस्स एव उगहे उवल्लिइज्जा जे तत्थ अहासमन्नागए इक्कडे वा जाव पलाले तस्स लाभे संवसिज्जा
तस्स अलाभे उक्कुडुओ वा नेस्सज्जिओ वा विहरिज्जा, लट्ठा पडिमा ६। अहावरा स० जे भि० अहासंथइमेव व उगहं
जाइज्जा, तंजहा—पुढविसिलं वा कट्टसिलं वा अहासंथइमेव तस्स लाभे संते०, तस्स अलाभे उ० ने० विहरिज्जा, सरामा
पडिमा ७ । इच्चेयास्सिं सराणं पडिमाणं अन्नयरं जहा पिंडेसणाए ॥ (सू० १६१)
ते साधु धर्मशाळा विगेरेमां अवग्रह मागीने उत्तर्या पछी त्यां रहेनारा गृहस्थो विगेरेना पूर्वे वतावेला दोषो त्यजीने तथा हवे
पछी जे कर्म उपादाना कारणो बतावसे ते छोडोने अवग्रह लेवाने समजे.
ते भिक्षु सात प्रतिमा [अभिग्रह विशेष] बडे अवग्रह ले, तेमां पहेली पडिमा आ डे के ते साधु धर्मशाळा विगेरेमां उत्तरवा
पहेलां चित्तवी राखे के मारे आनो उपाश्रय मळे तोज उत्तरवहुं ते सिवाय नहि.

बीजा साधुने आचो अभिग्रह होय छे के हुं बीजा साधुओ माटे अवग्रह याचीश अथवा बीजाए याचेला अवग्रहमां रहीश. प्रथमनी प्रतिमामां सामान्य छे अने आ प्रतिमा तो गच्छमां रहेला उभुक्त विहारीने होय, तेओ साथे गोचरी करता हाय अथवा न पण करता होय-तो पण साथे उतरता होवाथी एक बीजा माटे वसति याचे छे.

त्रीजी प्रतिभावालो साधु एमो विचार करे के हुं पोते बीजाने माटे अवग्रह याचीश, पण बीजाना यच्चैक्रामां रहीश नहि. आ प्रतिमा आहालंदिक साधुओने माटे छे. कारण के तेओ गच्छवासी आचार्य पासे सुत्र अर्थ भगता होवाथी आचार्य माटे मकान याचे छे.

चोथी प्रतिमामां ए अभिग्रह छे. के हुं बीजाने माटे अवग्रह याचीश नहि. पण बीजाए मागेला अवग्रहमां रहीश, आ अभिग्रह गच्छमां रहेला अभ्युदत विहारी गच्छमां रहीने जिनकल्पी यवाने माटेन अभ्यास करता होय नेमने माटे छे.

पांचमी प्रतिमा आ प्रमाणे छे के हुं पोतेमा माटे अवग्रह याचीश, पण बीजा त्रण, चार, पांच माटे अवग्रह नहि याचुं, आ जिनकल्पी यवाने माटे अभिग्रह छे.

हुं अवग्रह याचीश पण त्यांज उत्कट विगेरे संथारो लइश; नहि तो उत्कुटुक अथवा वेठेलो के उभेलो आखी रात पुरी करीश. आ छट्टी प्रतिमा जिनकल्पी विगेरेने छे.

सातमी प्रतिमा उपर प्रमाणे छे के हुं उपर बतावेल संथारो करवां शिलादिक विगेरे तैयार हशे तेन लइश. आपां विशेष पटलं छे के तैयार होय तोज ले, नहि तो वेठे वेठे के उभे उभे राजी पुरी करे. आ पण जिनकल्पी विगेरेनी छे.

आचा०

॥१०५५॥

आ साते प्रतिमा वहेनारा साधुओ जिनकल्पी विगेरे जिनेभरनी आज्ञापां होवाथी यथाशक्ति पाळता होवाथी वधारे पाळनारो होय ते पोताने उंचो न माने तेम बीजानी निंदा न करे, ए वधुं पिढएषणा माफक जाणवुं.

सुंयं मे आउसंतेणं भगवया एवमक्खायं—इह खलु येरेहिं भगवंतेहिं पंचविहउगहे पजेत्ते, तं०—देविंदउगहे ? रायउगहे २ गाहावइउगहे ३ सागारियउगहे ४ साहम्मियउग० ५ एवं खलु तस्सा भिक्खुस्स भिक्खुणीए वा सामग्गियं (सू० १६२) उगहपडिमा सम्पत्ता ॥ अध्ययनं समाप्तं सप्तमम् ॥ २-१-७-२ ॥

सुधमस्सिन्नामी जंबूस्वामीने कहे छे के भगवान महावीरे आ उद्देशापां बतावेलो देवेंद्र विगेरेनो अवग्रह सारी सीते समजीने साधुए पाळवो. (ए साधुनी साधुता छे) अवग्रह प्रतिमा नामनुं सातहुं अध्ययन समाप्त यधुं तथा आचारांगनी पहेली चूला समाप्त यद्. साधुए पाळवो. (ए साधुनी साधुता छे) अवग्रह प्रतिमा नामनुं सातहुं अध्ययन समाप्त यधुं तथा आचारांगनी पहेली चूला समाप्त यद्.

सप्तसप्तिकाख्या द्वितीया चूला ।

छे.

पहेली चूलिकानां सात अध्ययन कक्षां हवे बीजो चूलिका कहे छे तेनो पहेली साये आ प्रमाणे संबंध छे. गइ चूलापां वसतिनो अवग्रह बताव्यो, ते स्थानपां रहीने केवा स्थानपां कार्यात्सर्ग तथा स्वाध्याय उच्चार पेसाव विगेरे करवां ते अहीआ बतावे छे. आ चूलापां सात अध्ययन छे एवुं निरुक्तिकार बतावे छे.

सत्तिकणाणि इक्कसरगाणि पुट्व भणियं तर्हि टाणं । उद्धट्टाणे पणयं निसीहियाए तर्हि छकं ॥ ३२० ॥

सात अध्ययनोपां बीजा उद्देशा नथी, माटे एक सरवाळा छे. तेपां पहेळुं अध्ययन स्थान नामनुं छे. तेनी व्याख्या अहीं करे छे. आ संबंधे आवेळा आ अध्ययनना चार अनुयोगद्वार थाय छे, [ए पूर्वे बतावेल छे] उपक्रममां अध्ययननो अर्थाधिकार आ छे,

કે સાધુએ કેવા સ્થાનમાં આશ્રય લેવો, નામ નિરૂપણ નિષ્કેપમાં સ્થાન એ નામ છે. એના નામ વિગેરે ચાર નિષ્કેપ થાય છે, તેમાં અહીં દ્રવ્યને આશ્રયી હૃદયસ્થાનવડે અધિકાર છે. તે નિર્ધુવિત્તકાર કહે છે. હૃદયસ્થાનમાં પ્રસ્તાવ છે. વીજું અવ્યયન નિશીથિકા છે. તેનો છ પ્રકાર નિષ્કેપ છે, તે તેના સ્થાનમાં કહીશું. હવે સૂત્ર કહે છે.

સે મિત્રસૂ વા૦ અમિકંત્રેજના ઠાણં ટાહત્તણ, સે અણુપવિસિજ્ઞા ગામં વા જાવ રાયહાણિં વા, સે જં પુણ ઠાણં જાણિજ્ઞા સઅંહં જાવ મકઢાસંતાણયં તં તહ૦ ઠાણં અપાસુયં અણેસ૦ લામે સંતે નો પ૦, એવં સિજ્ઞાગમેણ નેયન્વં જાવ હદયપમ્મં યાહિંતિ ॥

હચ્ચેયાહં આયતણાહં હવાહકમ્મ ૨ અહ મિત્રસૂં ઇચ્છિજ્ઞા ચઝહિં પહિમાહિં ઠાણં ટાહત્તણ, તત્થિમા પહમા પહિમા—અચિત્તં સ્વલુ હવસજ્ઞિજ્ઞા અવલંચિજ્ઞા કાણ વિપ્પરિકમ્માહ સવિયારં ઠાણં ટાહસ્સામિ પહમા પહિમા । અહા-વરાં દુષ્સા પહિમા—અચિત્તં સ્વલુ હવસિજ્ઞજેજ્ઞા અવલંચિજ્ઞા કાણ વિપ્પરિકમ્માહ નો સવિયારં ઠાણં ટાહસ્સામિ દુષ્સા પહિમા । અહાવરા તથ્થા પહિમા—અચિત્તં સ્વલુ હવસજ્ઞજેજ્ઞા અવલંચિજ્ઞા નો કાણ વિપ્પરિકમ્માહ નો સવિયારં ઠાણં ટાહસ્સામિત્તિ તથ્થા પહિમા । અહાવરા ચઝત્થા પહિમા—અચિત્તં સ્વલુ હવસજ્ઞજેજ્ઞા નો અવલંચિજ્ઞા કાણ નો પર-કમ્માહ નો સવિયારં ઠાણ ટાહસ્સામિત્તિ વોસઢકાણ વોસઢકેસમંસુલોમનહે સંનિરુદ્ધં વા ઠાણં ટાહસ્સામિત્તિ ચઝત્થા પહિમા, હચ્ચેયાસિં ચઝહં પહિમાણં જાવ પળાહિયતરાયં વિહરિજ્ઞા, નો કિંચિવીં વહજ્ઞા, એયં સ્વલુ તસ્સ૦ જાવં જહિ-જ્ઞાસિ તિવેમિ (સૂ. ૧૬૩) ॥ ઠાણાસનિક્કયં સમ્મત્તં ॥ ૨-૨-૮ ॥

પૂર્વે વતાવેલો સાધુ જો સ્થાનમાં રહેવાને હચ્છે, તો ગામ વિગેરેમાં પ્રવેશ કરે. ત્યાં ઇંદાવાણં તથા કરોલીયાંના જાલાવાણં

मकान जो अप्राप्तुक मळे, तो मळतुं होय तो पण न ले, तेज प्रमाणे बीजो सुद्धो पण शरया माफक समजो लेवां, ते ज्यां सुधी पाणी तथा कंदशी व्याप्त होय तो पण ते लेवां नहिं, हवे प्रतिमाना उद्देशने आश्रयी कहे छे, एटले पूर्वे बतावेल्या दोषोवाळां तथा हवे पछी कहेवाला दोषोवाळां पण स्थानो छोडीने चार प्रतिमाओ वढे साधु रहेवा इच्छे, ते कारणभूत अभिग्रह विशेष चार प्रतिमाओ छे तेनुं स्वरूप अनुक्रमे बतावे छे.

(१) कोइ साधुने आवोज अभिग्रह होये के हुं अचित्त जपश्रयनुं स्थान याचीश, तेज प्रमाणे कोइ अचित्त भीत विगेरेने कायावढे टेको लइश, वळी परिरपंद करीश, एटले हाथपण विगेरेथी आकुंचन विगेरे करीश, [लांवा पडोळा करीश,]

(२) बीजी प्रतिमायां विशेष आ छे, के आकुंचन प्रसारण तथा भीतनो टेको विगेरे लइश, पण पाद विहरण (पगेथी

चालवातुं) मकानमां पण नहि करे.

(३) बीजीमां आकुंचन प्रसारण करे, पण पाद विहरण के टेको लेवानुं न करे.

(४) लांवा पडोळा हाथ विगेरे न वरे, तेम न चाले, न 'टेको' ले, पण ते कायातो मोह सर्वथा मुक्तनारो थाय, तथा वाळ दाढी मूळ लोम नख विगेरे पण न हळावे. आवी रीते संपूर्ण कायोत्सर्ग करनारो मेरु पर्वत माफक निरुपकंप रहे, ते वसवते जो कोइ आवीने तेना केश विगेरे खेंवे, तो पण स्थानथी चलायमान थाय नहि; आ चारमांजी कोइ पण प्रतिमा धारण करेलो बीजी प्रतिमा धारेलाने हलको न माने, तेम पोते अहंकारी न बने तेम एवुं वचन पण न बोले, के हुं श्रेष्ठ छुं, बीजो उतरतो छे.

आ प्रमाणे प्रथम अध्ययन समाप्त भयुं.

निषीथिका—‘वीजुं अध्ययन’

पहेळुं अध्ययन करीने वीजुं कहे छे, तेनो संबंध आ छे के गया अध्ययनमां स्थान बतावुं, ते केवुं होय तो भणवाने योग्य थाय, अने ते स्वाध्याय भूमिमां भुं करवुं, भुं न करवुं, ते अहीं कहेसो. आ संबंधे आ अध्ययन आवुं छे. एना चार अनुयागद्वार थाय छे, तेनुं नाम निष्पन्ननिक्षेपामां “निषीथिका” एवुं नाम छे, आ निषीथिकानो नाम ‘स्थापना द्रव्य क्षेत्र काळ भाव छ प्रकारे निक्षेपो छे, नाम स्थापना पूर्व माफक छे, द्रव्य निषीथनो आगमथी इशरीर भव्यशरीर छोडीने जे द्रव्य पच्छन्न (छातुं) होय ते छे, [टीकाना संशोधके टीपणामां लखुं छे के निषीथ निषीथ वंनेनुं प्राकृतमां एक ‘निसीह’ शब्द बडे बोलतुं होवाथी एज प्रमाणे निक्षेपातुं वर्णन छे, तेज प्रमाणे निषीथिका निषीथिका वंने नामतुं एकपणुं छे. क्षेत्र निषीथ ते ‘ब्रह्मलोक’ नामना देवलोकमां रिष्ट विमाननी पासे ‘कृष्ण राजाशो’ जे क्षेत्रमां छे, ते तथा जे क्षेत्रमां निषीथनुं वर्णन चाले ते—काळनिषीथ ते कृष्ण [काळी अंधारी] राजिओ अथवा जे काळे निषीथनुं वर्णन चाले,

भावनिषीथ ‘नो आगमथी’ आ कहेवातुं सूत्रनुं अध्ययनज छे, कारण के ते आगमनो एक देश छे, नाम निष्पन्न निक्षेपो पुरो थयो, इवे सूत्रानुगममां सूत्र कहे छे,

से भिक्खु वा २ अभिकं० निसीहियं फासुयं गमणाए, से पुण निसीहियं जाणिज्जा—सअंडं तहं० अफा० नो चेइस्सामि ॥ से भिक्खु० अभिकंखेज्जा निसीहियं गमणाए, से पुण नि० अध्यपणं अध्यवीथं जाव संताणयं तहं० निसीहियं फासुयं चेइस्सामि, एवं सिज्जागमेणं नेयवं जाव उदयपससाए ॥ जे तत्थ इत्तमगा तिवग्गा चउत्तमगा पंचमगा वा अभिसंथा-

रिति निसीहियं गामणाए ते नो अन्नमन्नस्स कायं आलिगिज्ज वा विलिगिज्ज वा चुंविज्ज वा दंतेहि वा नहेहि वा
अच्छिदिज्ज वा वुच्छिं०, एयं खल्लुं जं सव्वट्ठेहिं सहिए समिए सया जण्ज्जा, सेयमिणं मग्निज्जासि, त्तिवेमि ॥
(सू० १६४) निसीहियासत्तिकयं ॥ २-२-९ ॥

ते उत्तम साधु रहेला स्थानमां अयोग्यताना कारणे बीजे स्थले भणवानी जग्याए जवा इच्छे, तो त्यां इंडां वगेरे पड्यां
होय तो अप्राप्तुक जाणीने न जाय, पण इंडां वितानी फासु जग्या होय ते ग्रहण करे, आ प्रमाणे बीजां सुत्रो पण शय्या माफक
समजवां ते पाणीथी उत्पन्न थयेलां कंद विगेरे पड्यां होय तो ते जग्याए पण भणवा न वेसे. त्या गया पड्डीनी विधि कहे छे—त्यां
गयेला वे वण के वधारे साधु होय तो परस्पर एकेकनी कायानो स्पर्श न करे, तेम जेनाथी मोहनो उद्य थाय तेम वळंगे पण नहि,
तथा कंदर्प प्रधान जेमां छे एवुं सुख चुंवन विगेरे न करे, (मोढाने मोढुं न लगाडे) आज वर्त्तन साधुजुं सर्वस्थ छे, अने तेथीज
वधां परलोकना प्रयोजनवडे युक्त छे, तथा ते प्रमाणे वर्त्तनार पांच समिति पाळतो जीदगी सुधी संयम अनुष्ठान आचरे, अने
आज परम कल्याण छे, एवुं उत्तम साधु माने.

निषीधिका नामनुं बीजुं अध्ययन समाप्त थयुं

उत्तचार प्रश्नवण—बीजुं अध्ययन.

हवे बीजुं सत्त्वैकक अध्ययन कहे छे, तेनो पूर्वना अध्ययन साथे आ प्रमाणे संबंध छे, ते गया अध्ययनमां निषीधिका कही

सूत्रम्

॥१०५९॥

નિર્ણયિકા—‘બોજું અધ્યયન’

પહેલું અધ્યયન કહીને બીજું કહે છે, તેનો સંબંધ આ છે કે ગયા અધ્યયનમાં સ્થાન વતાવું, તે કેવું હોય તો મળવાને યોગ્ય થાય, અને તે સ્વાધ્યાય મુમિમાં શું કરવું, શું ન કરવું, તે અહીં કહેશે. આ સંબંધે આ અધ્યયન આવું છે. एना चार अनुयागद्वार थाय છે, તેનું નામ નિષ્પન્નનિર્ણયમાં “નિર્ણયિકા” એવું નામ છે, આ નિર્ણયિકાનો નામ સ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ માવ છ પ્રકારે નિર્ણયો છે, નામ સ્થાપના પૂર્વ માફક છે, દ્રવ્ય નિર્ણયનો આગમથી જ્ઞાતીર મલ્લશરીર હોડીને જે દ્રવ્ય પ્રચ્છન્ન (હાનું) હોય તે છે, [ટીકાના સંજોધકે ટીપણામાં લખ્યું છે કે નિર્ણય નિર્ણય વંનેનું પ્રાકૃતમાં એક ‘નિર્ણય’ શબ્દ વહે બોલતું હોવાથી એ પ્રમાણે નિર્ણયનું વર્ણન છે, તેજ પ્રમાણે નિર્ણયિકા નિર્ણયિકા વંને નામનું એકપણું છે. ક્ષેત્ર નિર્ણય તે ‘વ્રહ્મલોક’ નામના દેવલોકમાં રિહ વિમાનની પાસે ‘કુલ્લ રાજાઓ’ જે ક્ષેત્રમાં છે, તે તથા જે ક્ષેત્રમાં નિર્ણયનું વર્ણન ચાલે તે—કાલનિર્ણય તે કુલ્લ [કાલી અંધારી] રાત્રિઓ અથવા જે કાલે નિર્ણયનું વર્ણન ચાલે,

માત્રનિર્ણય ‘નો આગમથી’ આ કહેવાતું સૂત્રનું અધ્યયનજ છે, કારણ કે તે આગમનો એક દેશ છે, નામ નિષ્પન્ન નિર્ણયો પુરો થયો, હવે સૂત્રાનુગમમાં સૂત્ર કહે છે,

સે મિત્તલ્ વા ૨ અધિકં નિર્ણયિયં ફાસુયં ગમણા, સે પુણ નિર્ણયિયં જાણિજ્ઞા—સંબંધ તહં અફાં નો ચેદસ્સમિ ॥ સે મિત્તલ્ અધિકં સ્વેજ્ઞા નિર્ણયિયં ગમણા, સે પુણ નિર્ણયિયં અપ્પણં અપ્પવીયં જાવ સંતાણયં તહં નિર્ણયિયં ફાસુયં ચેદસ્સમિ, एवं સિજ્ઞાગમેણં નેયવ્વં જાવ હંમયપ્પસ્યા ॥ જે તથા દુવગા તિવગા ચ્ચવગા પંચવગા વા અધિસંધા-

रिति निसीदियं गामणाए ते नो अन्नमन्नस्य कायं आलिगिज्ज वा विलिगिज्ज वा चुंविज्ज वा दंतैहि वा नहेहि वा अच्छिदिज्ज वा बुच्छिं०, एवं खलु० जं सब्वट्ठेहि सहिए समिए सया जणज्जा, सेयमिणं मज्झिज्जासि चिबेमि ॥

(सू० १६४) निसीदियासच्चिकयं ॥ २-२-९ ॥

ते उत्तम साधुरहेल्ल स्थानमां अयोग्यताना कारणे बीजे स्थले भणवान्नी जग्याए जवा इच्छे, तो त्यां इंडां वगेरे पड्यां होय तो अमासुक जाणीने न जाय, पण इंडां विनानी फासु जग्या होय ते ग्रहण करे, आ प्रमाणे बीजां सूत्रो पण शय्या माफक समजवां ते पाणीशी उत्पन्न थयेलां कंद विगेरे पड्यां होय तो ते जग्याए पण भणवा न वेसे. त्या गया पड्डीनी विधि कहे हे-त्यां गयेला वे वण के वधारे साधु होय तो परस्पर एकेकनी कायानो स्पर्श न करे, तेम जेनाशी मोहनो उद्य थाय तेम वळगे पण नहि, तथा कंदर्प प्रधान जेमां हे एवुं मुख चुंबन विगेरे न करे, (मोढाने मोडुं न लगाडे) आज वर्तान साधुनुं सर्वस्य हे, अने तेथीज वयां परलोकना प्रयोजनवडे युक्त हे, तथा ते प्रमाणे वर्त्तनार पांच समिति पाळतो जीदगी सुधी संयम अनुष्ठान आचरे, अने आज परम कल्याण हे, एवुं उत्तम साधु माने.

निषीधिका नामनुं बीजुं अध्ययन समाप्त थयुं

उच्चार प्रश्नवण—बीजुं अध्ययन.

हवे बीजुं सदैवक अध्ययन कहे हे, तेनो पूर्वना अध्ययन साधे आ प्रमाणे संबंध हे, ते गया अध्ययनमां निषीधिका कही

हे, त्यां केवी जमीन उपर स्थंडील मात्रं (झाडां पेसाव) करवुं ते बतावे हे, एना नाम निषन्न निक्षेपायां उच्चार- प्रश्नवण
 एयुं नाम हे, तेनीं निरुक्तिने माटे निर्युक्तिकार कहे छे,

उच्चावह सरीराओ उच्चारो पसवइति पासवणं । तं क्व आयरमाणस्स होइ सोही न अइयारो ? ॥ ३१२ ॥
 शरीरमांथी जोरथी दूर करे. अथवा मेल साफ करे [धरे] ते उच्चार (विष्टा) हे, तथा प्रकर्षथी श्रवे (नीकळे) ते पेसाव
 एकिका (आ शब्द केटली जग्याए तेज रथे वपराय हे, एटले निशालमां जोकराने पेसाव करवा जवुं होय तो मास्टरने कहे के
 मास्टर एकी जाडं ?) आ स्थंडिल तथा मात्रं केवी रीते करे तो अतिचार न लागे ते पछीनी गायामां बतावे हे,
 मुणिणा उक्तायदयावरेण सुत्तमणियंमि आगासे । उच्चारविउसमगो, कायवरो अप्पमत्तेणं ॥ ३१२ ॥

छ जीव निकांयना रक्षणमां प्रयत्न करनार साधुए हवे पछी कहेवाता सूत्र प्रमाणे स्थंडिलमां उच्चार प्रश्नवण अप्रमत्तपणे
 करवां. निर्युक्ति अनुगम पछी सूत्र अनुगम कहे छे,

से मि० उच्चारपासवणकिरियाए उब्बाहिज्जमाणे सयस्स पायपुंछणस्स असईए तओ पच्छा साहम्मियं नाइज्जा ॥ से मि०
 से जं पु० थंडिलं जाणिज्जा सअंडं० तह० थंडिलंसि नो उच्चारपासवणं वोसिरिज्जा ॥ से मि० जं पुण थं० अप्पपाणं
 जाव. संतणयं तह० थं० उच्चा० वोसिरिज्जा ॥ से मि० से जं० अस्सिपडियाए एणं साहम्मियं समुहिसस वा अस्सि०
 बहवे साहम्मिया स० अस्सि प० एणं साहम्मिणिं स० अस्सिप० बहवे साहम्मिणीओ स० अस्सि० बहवे समण० पणं
 णियं २ समु० पाणाइं ४ जाव उइसिथं चेएइ, तह० थंडिलं. पुरिसंतरकड जाव बहियानीइडं वा अनी० अन्नयरंसि वा

तद्व्यगारंसि थं० उच्चारं नो वोसि० ॥ से भि० से जं० बहवे संपणमा० कि० व० अतिही समुद्दिम पाणाइं भूयाइं जीवाइं सत्ताइं जाव उद्देसियं चेएइ, तह० थंङिलं पुरिसंतरगडं जाव बहियाअनीहडं अन्नयरंसि वा तह० थंङिलंसि नो उच्चारपासवण०, अद पुण एव जणिज्जा—अपुरिसंतरगडं जाव बहिया नीहडं अन्नयरंसि तद्व्यगारं० थं० उच्चारं वोसि० ॥ वे० जं० अस्मिपडियाए कयं वा कारियं वा पामिच्चियं वा छन्नं वा घट्टं वा मट्टं वा लित्तं वा संपट्टं वा संप-
थुवियं वा अन्नयरंसि वा तह० थंङि० नो उ० ॥ से भि० से जं पुण थं० जाणेज्जा, इह खलु गाहावइ वा गाहा० पुत्ता वा कंदाणि वा जाव हरियाणि वा अंतराओ वा बाहि नीहरंति बहियाओ वा अंतो साहरंति वा अन्नयरंसि वा तह० थं० नो उच्चा० ॥ से भि० से जं पुण० जाणेज्जा—खंथंसि वा पीढंसि वा मंचंसि वा मालंसि वा अट्टंसि वा पासायास वा अन्नयरंसि वा० थं० नो उ० ॥ से भि० से जं पुण० अणंतरहियाए पुढवीए ससिणिद्धाए पु० ससरवत्थाए पु० मट्टियाए मक्कडाए चित्तमंताए सिल्लिए चित्तमंताए लेल्ल्याए कोलावासंसि वा दाखंथंसि वा जीवपइडियंसि वा जाव

मट्टियाए मक्कडाए चित्तमंताए सिल्लिए चित्तमंताए लेल्ल्याए कोलावासंसि वा दाखंथंसि वा जीवपइडियंसि वा जाव

(सू० १६५)

मक्कडासंताणयंसि अन्न० तह० थं० नो उ० ॥ (सू० १६५)
कोड साधु कोइ वखते टट्टी पेसाव करवानी ताकीदे पीडातो होय अने रस्तामां तेवी छुटनी जग्या न मळे तो तेणे कुंडी
अथवा तेवु योग्य साधन समाधि माटे मेकवी तेमां स्थंडिल जइ परदवी आववुं, पण जो पोतानी पासे हाजर न होय तो बीजा
साधु पासे याचवुं अने तेनी प्रतिलेखना विगरे करीने ने उपयोगमां लेवुं, आथी एम सूचवुं के स्थंडिल पेसावने रोकना नहि,
वकी शेका थाय पहेलांज वने त्यां लग्गी साधुए नीकळवुं, अने ज्यां स्थंडिल जाय त्यां प्रथम देखे के इंडा के नानाजंतु कीडीओ

के करोळीयानां जाळां वगैरे नथी, जो इंडां विगेरे होय तो त्यां दट्टी न जाय, हवे ते साधु एम जाणे के कोइ माणसे एक अथवा यण। साधु साक्षीने आश्रयी स्थंडिलनी जग्या वनावी होय, अथवा श्रमण माहण विगेरेने उद्देशीने वनावी होय, तो ते जग्याने बीजा पुरुष स्वीकारी होय के न स्वीकारी होय तो पण मूल गुणथी दोषित होवाथी तेमां उच्चार पशवण न करवुं.

ते साधुए यावंतिक स्थंडिलमां अपुरुषांतर कृतमां स्थंडिल न जाय; पण बीजाए वावरी पळी तेनो उपयोग पोते पण करे, वळी उत्तर गुण अशुद्ध ते खरीद करी होय, वदले लीधी होय विगेरे कारणे दोषित होवाथी तेमां स्थंडिल न जाय, अथवा स्थंडिलनी जग्यामाथी कंद विगेरेने छोकरां विगेरे बहार काढे, अथवा, ते जग्यामां कंद विगेरे नांखे तो तेमां साधुए स्थंडिल न जवुं तथा स्कंध पीढ माचडो माळो अट्टमासाद विगेरेनी अथर जग्या के उंची जग्या के भीची जग्या ज्यां समाधिथी न बेसाय तेवी जग्याए स्थंडिल न जवुं, तेज प्रमाणे सचित्त पृथ्वी विगेरे उपर स्थंडिल न जवुं भिनी होथ, सचित्त रजवाळी होय, माटा करोळीयानां जाळां, सचित्त पत्थरनी शिला, माटीनां ढेफां, हुळना कीडावाळं लाकडं के नानां जंथुंथी. व्यास करोळीयाना जाळानां समुदायथी व्यास होय के तेवुं कंद पण अप्राप्त स्थान होय त्या स्थंडिल न जवुं.

से भि० से जं० जाणे०—इह खलु गाहावई वा गाहावइपुत्र वा कंदाणि वा जाव बीयाणि वा परिसाडिंसु वा परिसा-
डिति वा परिसाडिस्संति वा अन्न० तह० नो उ० ॥ से भि० से जं० इह खलु-गाहावई वा गा० पुत्रा वा सालीणि वा
बीहीणि वा मुगाणि वा मासाणि वा कुलत्थाणि वा जवाणि वा जवजवाणि वा पदरिसु वा पइरिति वा पइरिसंति वा
अन्नपरिसि वा तह० थंडि० नो उ० ॥ से भि० २ जं० आमोयाणि वा घासाणि वा भिळयाणि वा वज्जुलयाणि वा

खाणुयाणि वा कडयाणि वा पगडाणि वा दरीणि वा पटुणाणि वा समाणि वा २ अन्नयरंसि तह० नो उ० ॥ से भिक्खू०
 से जं० पुण थंछिं जाणिजा माणुसरंथणाणि वा महिसकरणाणि वा वसहक० अससक० कुकुंडक० मक्कडक० दयक०
 लावयक० वट्टयक० तिचिरक० कवोयक० कविंजलकरणाणि वा अन्नयरंसि त्रा तह० नो उ० ॥ से भि० से जं० जाणे०
 वेहणसट्टाणेसु वा गिद्धपट्टा० वा तरुपट्टाणासु वा० मेरुपट्टा० विसमकंठणयटा० अगणिपट्टा० अन्नयरंसि वा
 तह० नो उ० ॥ से भि० से जं० आरामाणि वा उज्जाणाणि वा वणाणि वा वणसंज्ञाणि वादे वकुंलाणि वा समाणि वा
 पद्माणि वा अन्न० तह० नो उ० ॥ से भिक्खू० से जं० पुण जा० अट्टालयाणि वा चरियाणि वा दाराणि वा गोपुराणि
 वा अन्नयरंसि वा तह० थं० नो उ० ॥ से भि० से जं० जाणे० इंगालदाहेसु खारदाहेसु वा मडयदाहेसु वा मडयधूमियासु
 वा अन्नयरंसि वा तह० नो उ० ॥ से भि० से जं० जाणे० नइयायतणेसु वा पंकाययणेसु वा ओयाययणेसु
 वा मडयचेइएसु वा अन्नयरंसि वा तह० थं० नो उ० ॥ से भि० से जं० जाणे० नवियासु वा मट्टियखाणिआसु नवियासु
 वा सेयणवहंसि वा अन्नयरंसि वा तह० थं० नो उ० ॥ से भि० से जं० जा० हागवच्चंसि वा सागव०
 गोप्पहेलियासु वा गवाणीसु वा खाणीसु वा अन्नयरंसि वा तह० थं० नो उ० ॥ से भि० से जं० असणवणसि वा सणव० धायइव० केय-
 मूलग० इत्थंकरवच्चंसि वा अन्नयरंसि वा तह० नो उ० वो० ॥ से भि० से जं० असणवणसि वा सणव० धायइव० केय-
 इवणंसि वा अन्नव० असोगव० नावग० पुत्तागव० चुल्लगव० अन्नयरंसु तह० पत्तोवेएसु वा पुप्फोवेएसु वा फलोवेएसु
 वा वीओवेएसु वा हरिओ वेएसु वा नो उ० वो० ॥ (सू० १६६)

साधु साध्वीए नीचली जग्याए स्थंडिल न जवुं—ते वतार्वे छे-जे जग्यामां गृहस्था अथवा तेना पुत्रो विगेरे कंद बीज विगेरे त्रणे काळमां नांखता होय, तथा गृहस्थलोक अथवा तेना पुत्रो विगेरेए शाली चोखा बीही मग अद्द कलथी जव जवजव वाल्यां होय, वावता होय अथवा वाववाना होय; अथवा ज्यां आमोक ते कचराना दगला (उकरइ) मां घास भूमिराजीआ-भिभुक्त स्रस्मभूमिराजीओ विज्जल स्थाणु तथा कइय मगार्ता-मोटाखाडा, तथा दरीमहुर्ग भीतो तथा कीछा बुरुन आ वतावेला स्थान वखते सम होय कोइ जग्याए विषम होय (माटो विगेरे पडवानो हर होय) तेथी तेवी जग्याए स्थंडिल जतां पोते पडी जाय तो आत्मविराधना थाय, अने बीजा जीवां नीचे चगदाइ जतां संयम विराधना थाय तथा माणसोने माटे रांयवाना जग्या (चूला) होय, अथवा भेस वळध घोडा कुकडां माकडां (वांदरा) हय लावक वट्टय तितर कवुतर कर्पिजल विगेरे पशु पक्षो माटे खावा पीवाहुं अथवा शीखवाहुं के तेहुं बीजुं कंइ पण कार्य थहुं होय तथा ते स्थानमां तेमने रखातां होय ते जग्याए स्थंडिल जवाथी लोक विरुद्ध मवचननो उपघात विगेरे थाय माटे त्यां न जवुं, वळी आपघात करवानां स्थान जेमां झाडे फांसो खाय लोक मरतां होय, गीध विगेरे पक्षीओ पासे काया चुंथावी मरवा लोही चोपडी सुतां होय, झाड उपरथी नीचे कूदीने मरतां होय, अथवा झाड माफक स्थिर थइ अनशन वडे मरतां होय, मेरु (पर्वत) उपरथी पडीने मरतां होय, तथा विषमक्षण करी मरतां होय, अन्निमां वळी मरतां होय, अथवा तेवां बीजां मरवांनां स्थान होय, त्यां साधुए स्थंडिल न जवुं, तेज प्रमाणे आराम [जेमां काळां विशेष होय] उद्यान वन वनखंड देवल समा परव विगेरेनी जग्यामां स्थंडिल न जाय, अट्टालक चरिय दरवाना गोपुर अथवा तेवा नाम अहेरना कोट कीछानां स्थान होय त्यां स्थंडिल न जवुं, तेज प्रमाणे त्रिकोण चतुष्क [ज्यां त्रण के चार रस्ता मळतां हाय] के चांतारो

होय तेवा स्थानमां पण स्थंडिल न जहुं, तेज प्रमाणे अंगारा पाळवानी जग्या, खारो तैयार करवानी जग्या अथवा मळदां बाळवानी जग्या, ज्यां मळदानां पणळां होय, देसीओ होय. अथवा कबरो होय अथवा तेवा बीजा कोइ पण स्थानमां स्थंडिल न जहुं, तथा जे जग्याए पाणी पवित्र मानी लोक नहातां होय तेवा लौकिक तीर्थ स्थानमां, तथा पर्कायतन ज्यां माटी पवित्र मानी लोक आळोटतां होय, ओघायतन एटले परंपराथी ज्यां लोको पवित्र स्थान मानता होय अथवा जे रस्तेथी तळावमां पाणीनी नीको होय त्यां स्थंडिल न जहुं, तथा माटी खोदवानी नवी खाण होय, अथवा गायोनी महेली अथवा खवडाववानुं स्थान होय, अथवा बीजा खाणा होय त्यां स्थंडिल न जहुं तथा डाग (पांढडांवाळुं शाल,) तथा बीजा शाल तथा मूळा शवानी जग्यामां हत्यंकरनी जग्यामां स्थंडिल न जहुं, तथा अश्वन वन शणुं वन धावडीनुं वन केतकीनुं वन आंबानुं, अशोक्रनुं नाग पुन्नाग चुळक विगेरेनुं वन होय, तथा पांढडां फूल फळ बीज भाजी विगेरेथी युक्त स्थान होय त्यां साधुए स्थंडिल न जहुं

प० त्यारे केवी रीते स्थंडिल जहुं ? ते कहे छे—

से भि० सयपायथं वा परपायथं वा गहाय से तमायाए एगंतमवक्रमे अणावाथसि असंलोयंसि अप्पपाणंसि जाव मक्कडा-
संताणयंसि अहाराभंसि वा उवस्सयंसि तओ संजयामेव उच्चारपासवणं वोसरिज्जा, से तमायाए एगंतमवक्रमे अणावाहंसि
जाव संताणयंसि अहाराभंसि वा झामथंडिलंसि वा अन्नयरंसि वा तह० थंडिलंसि अचितंसि तओ संजयामेव उच्चारपास-
वणं वोसरिज्जा, एयं खलु तस्स० सया जइज्जासि (सू० १६७) चित्तेभि ॥ उच्चारपासवणमत्तिकथो सम्मत्तो ॥
ते साधु पोतानुं के कासण प्रसंगे बीजानु पावुं (तपणी के तुबडी पढोळा मोढानी) लइ जाय अने ज्या लोको न जुए अथवा

न आवे तथा जीवात न होय, तेवा आगम के रहेवाना मकानमां एकांतमां बेसी माटीनी कुंडी विगेरेमां दट्टी के पेसाव करीने ते कुंडी विगेरेने लई ज्यां निर्जीव स्थान होय त्यां परदवे, आज साधुनुं सर्वस्य अने समाधि हे के स्वरपरने पीडा न थाय, तेम स्थंडिल जवुं.

“शब्द सप्तक” — चोथुं अध्ययन.

बीजा साथे चोथानो आ ममाणे संबंध हे, के पहेलायां स्थान, बीजायां स्वाध्याय, बीजायां स्थंडिल विगेरेनी विधि बतावो. ते त्रणेमां रहेला माधुने अनुकूल के मतिकूल शब्दो संमळाय तो ते सांभकीने साधुए राग द्वेष न करवो, आ संबंधे आवेला आ अध्ययनना चार अनुयोग्यद्वारमां नाम निष्पन्न निक्षेपायां “शब्द सप्तक” एवुं नाम हे, एता नाम स्थापना सुगम निक्षेपाने छोडी द्रव्य निक्षेपो निर्युक्तिकार पाडली अद्वयी गाथावडे बतावे हे.

[द्रव्यं संढाणाई भावो वन्नकसिणं स भावो य] । द्रव्यं सहपरिणयं भावो उ गुण य किञ्ची य ॥ ३२३ ॥

नो आगमथी द्रव्य व्यतिरिक्तमां शब्द पणो जे भाषा द्रव्यो परिणत थाय हे, ते अहिआं लेवां, भावशब्द तो आगमथी जेन शब्दोमां उपयोग होय, अने नो आगमथी अहिंसादि लक्षणवाळा गुणो समजवां, कारण के आ हिंसा जुठ विगेरेथी दूर रहेवुं, ते गुणोथी मशंसा पाये हे अने कीर्ति तो जे तीर्थकर मधुने चोत्रीश अतिशय प्रकट थतां बीजा करतां अधिक रूप संपदाधुक्वत पोते थवाथी लोकमां आ अहंन देव हे, एम मसिद्ध थाय ते कीर्ति हे.

નિયુક્તિ અનુગમ પછી તુત સૂત્ર આ અનુગમમાં સૂત્ર કહેવું, તે છે.

સે મિં મુદંગસદાણિ વા નંદીસં ક્લરીસં અકયરાણિ વા તહં વિરુત્તરુવાઈં સદાઈં ચિતતાઈં કન્નસોયણપટ્ટિયાણ
નો અમિસંધારિજ્ઞા ગમણાણ ॥ સે મિં અહાવેગદયાઈં સદાઈં સુણેઈ, તં— વીણાસદાણી વા વિપંચીસં પિય્થી (વદ્ધી)
સગસં તૂણયમ્પદાં વણયસં તુંવરીણિયસદાણિ વા ડુંકુણસદાઈં અકયરાઈં તહં વિરુત્તરુવાઈં સદાઈં ચિતતાઈં કણ્ણસો-
યપટ્ટિયાણ નો અમિસંધારિજ્ઞા ગમણાણ ॥ સે મિં અહાવેગદયાઈં સદાઈં સુણેઈ, તં— તાલસદાણિ વા કંસત્તાલસદાણિ વા
લત્તિયસદાં ગોધિયસં ચિરિકિરિયાસં અન્નયરાં તહં વિરુત્તરુવાઈં સદાઈં કણ્ણ ગમણાણ ॥ સે મિં અહાવેગં તં
સંવસદાણિ વા વેણું વંસસં સ્વરમ્પહિસં પરિપિરિયાસં અન્નયં તહં ચિરુત્તરુવાઈં સદાઈં સ્પસિરાઈં કવ્વં ॥ (મ્ ૧૬૮)
પૂર્વે વતાવેલો મિષ્ણુ જો ચિત્ત, તત્ત, યત્ત પોકલ, પૂત્ત વાજીંચના ચાર મેદવાલા મધુર યદ્દને સાંખલે, (તો તેને રાગ થાય)
તે સાંખલવાની ઇચ્છાથી પોતે તે તરફ ન જાય.

ચિત્તવ પટ્ટલે મુદંગ નન્દી ક્લાત્તર વિગેરે છે તથા વીણા વિપંચી વદ્ધીસક (સરણાઈ) વિગેરે તંત્રીનાં વાજાં છે. વીણા વિગેરેનો
મ્પેદ તંત્રીની સંસ્થાથી જાળવો.
યત્ત પટ્ટલે દક્ષત્તાલ કાંસી વિગેરે છે. લત્તિકાનો અર્થ કાંસી છે અને ગોદિકા પટ્ટલે કાસ અને હાથમાં રાત્રીને વગાલવાનું વાજું છે.
કિરિકિરિયા તે વાંસ વિગેરેની કાંચીનું વાજું છે, શુષિર તે શંખ, વેણુ વિગેરે પોકલ વાજાં છે. પળ સ્વરમ્પહી તે તોદાદિક છે
અને પિરિપિરિચય તે કોલિયકના પુટથી જદેત્રી વાંસ વિગેરેની નલી છે. આવાં કોઈ પણ વાજીંચ વાગતાં હોય તો સાધુણ તે તરફ

न जहुं. वळी—

से भि० अहावेग० तं० वप्याणि वा फलिहाणि वा जाव. सराणि वा सागराणि वा सरसरयंतियाणि वा अन्न० तह० विरुव० सदाहं कण्ण० ॥ से भि० अहावे० तं० कच्छाणि वा पूमाणि वा गहणाणि वा वणाणि वा वणदुग्गाणि पववयाणि वा पववयदुग्गाणि वा अन्न० । अहा० तं० गामाणि वा नगराणि वा निगमाणि वा र.यहाणाणि वा आसमपट्ट णसंनिवेसाणि वा अन्न० तह० नो अभि० ॥ से भि० अहावे० आरामाणि वा उज्जाणाणि वा वणाणि वा वणसंडाणि वा देवकुलाणि वा सभाणि वा पयाणि वा अन्नय० तहा०सदाहं नो अभि० ॥ से भि० अहावे० अट्टाणि वा अट्टालयाणि वा चरियाणि वा दाराणि वा गोपुराणि वा अन्न० तह० सदाहं नो अभि० ॥ से भि० अहावे० तंजहा—तियाणि वा चउकाणि वा चच्चराणि वा चउरमुहाणि वा अन्न० तह० सदाहं नो अभि० ॥ से भि० अहावे० तंजहा—महिसकरणट्टाणि वा वतभक अससक० हत्थिक० जाव कर्बिजलकरणट्टा अन्न० तह० नो अभि० ॥ से भि० अहावे० तंज० महिसजुद्धाणि वा जाव कर्बिजलजु० अन्न० तह० नो ॥ से भि० अहावे० तं० जूहियटाणाणि वा हयजू० गयजू० अन्न० तह० नो अभि० ॥ (सू० १६९)

ते साधु कदाच कोदपण जातना शब्दोने खांभळे के वप ते कयारा छे एट्टले तेनी सुंदरतातुं वर्णन सांभळे अथवा ते खेतरना कयारा विगेरमा मधुर गायन विगेरे थहुं होय तो ते साभळवानी इच्छाथी त्यां न जाय वपयी जाणवुं के तेज प्रमाणे फलिह सरोवर सागर तलावडीओ जोवा साधुए न जहुं तथा त्यां वाजीव वागहुं होय तो पण सांभळवा न जहुं. तेज प्रमाणे कच्छ, पूम गहन वन अथवा वनमांना पर्वतो अथवा पर्वतनाकिछा किछा पण जोवा न जहुं तथा गाम नगर निगम. राजधानी आश्रम पाटण संनिवेव

विगेरेमां मथुर शब्दो सांभळवा न जवुं तथा आराम उग्रन वन वनखंड देरां समा परव विगेरेमां वाजां सांभळवा न जवुं तथा अट्ट अट्टालक चरित दरवाजा तथा नगरना दरवाजे शब्द सांभळवा न जवुं तथा त्रिक चौक चोतरा चोमुख स्थानमां न जवुं तथा पाडा बळद घोडा हाथी विगेरेनां.

ते कर्पिजल सुधीनां कळा शीखववाना स्थानमां जोवा न जवुं तथा ज्यां तेमहुं मैथुन थरुं होय त्यां न जवुं, तेम तेमहुं सुद्ध थरुं होय अथवा तेमनी क्रिया थती होय ते जोवा न जवुं

से भि० जाव सुणेइ, तंजहा—अक्वाइयटाणाणि वा माणुममाणियट्टाणाणि वा महाताऽऽहयनट्टगीयवाईयतंतीतलतालवुडिय-पडुयपवाइयट्टाणाणि वा अन्न० तह० सदाइं नो अभिसं० ॥ से भि० जाव सुणेइ, तं०—कलहाणि वा डिंवाणि वा इमराणि वारजाणि वा वेर० विरुद्ध० अन्न० तह० सदाइं नो० ॥ से भि० जाव सुणेइ खुडियं दारियं परिभुत्तमंडियं अलंकियं निवुज्जमाणि पेहाए एगं वा पुरिसं वहाए नीणिज्जमाणं पेहाए, अन्नयराणि वा तह० नो अभि० ॥ से भि० अन्नयराइं विरुव० महासवाइं एवं जाणेज्जा तंजहा—बहुसगडाणि वा बहुहरहाणि वा बहुमिलक्खणि वा बहुपच्चंताणि वा अन्न० तह० विरुव० महासवाइं कवसोपडियाए नो अभिसंधारिज्जा गमणाए ॥ से भि० अन्नयराइं विरुव० महूससवाइं एवं जाणिज्जा विरुव० महासवाइं कवसोपडियाए नो अभिसंधारिज्जा गमणाए ॥ से भि० अन्नयराइं विरुव० महूससवाइं एवं जाणिज्जा तंजहा—इत्थीणि वा पुरिसाणि वा थेराणि वा डहराणि वामज्झिमाणि वा आभरणविभूतियाणि वा गार्थताणि वा वायंताणि वा नच्चंताणि वा हसंताणि वा रमंताणि वा मोहताणि वा विपुलं असणं पाणं खाइमं साइमं परिभुजंताणि वा परिभायंताणि वा विच्छिद्यमाणाणि वा विगोवयमाणाणि वा अन्नय० नह० विरुव० महु० कवसोय० ॥ से भि० नो इहलोइएहि

सदेहि नो परलोइएहि स० नो सुएहि स० नो अमुएहि स० नो दिदेहि सदेहि नो अदिदेहि स० नो कंतेहि सदेहि
सज्जिजा नो गज्जिजा नो मुज्जिजा नो अज्जोवज्जिजा, एयं खल्ल० जाव० नएज्जासि (मू० १७०) चिबेमि ॥

सहसत्तिकओ ॥ २-२-४ ॥

तेज प्रमाणे ज्यां कथाओ कहेवाती होय, मापा तोल विगेरे थतुं होय अथवा तेनुं वर्णन थतुं होय त्यां न ज़हुं तथा मोटा
अवाजे नाटक गीत वाजींच तंत्री जीतल ताल नु त्रैतथी थतुं होय त्यां सांभळवा न ज़हुं तथा कजीआ बालकोना खेल डमर अथवा
वे राज्यानी लडाइ होय अथवा बहारवटीया राज्य विरुद्ध फरता होय, तेहुं सांभळे तो त्यां न जाय.

अथवा ते साधु एम सांभळे, के कोइ सुंदर बालिकाने आखा करीरे रनान करावी बन्नाभूषणथी राणगारी घोडा उपर बेसाडेली
हे तो त्यां न ज़हुं.

अथवा कोइ पुरुषने वध करवा लइ जता होय तेहुं अथवा दुःख देवा संबंधी बीजुं कंड सांभळवा मळे त्यां न जाय,
अथवा ते साधु महा पाप आश्रवनां स्थान ते घणां गाडां रथो विगेरेथी युक्त मलेच्छो अथवा हलका प्रकारना भाणसो युक्त

होय, त्यां कानने आनंद पमाडनार सांभळवानुं भळशे तेवी बुद्धिए न जाय,
तेज प्रमाणे ज्यां महोत्सवो होय के जेनी अंदर स्त्री पुरुष बुढा बालक अथवा मध्यम वयनां भाणसो सुंदर बख्तालंकार पहेरीने

गायनो विगेरेनी क्रिया करे हे, त्यां सांभळवानी बुद्धिया न जाय, हवे वया परमार्थ टुंकपां समजावे हे.
ते साधु आळोक अने परलोकना महा दुःखना भयथी डरेलो एटले आ लोकां सांभळवाना रसमां मनुष्य विगेरेथी भय हे,

अने परलोकमां परमाधामी (जमडा) ना मार खावा पड्यो एम विचारिने मोह छोडे, अथवा आ लोक के परलोकना स्त्रीना के देवीना शब्दोमां न ललचाय, तथा तेवा शब्दो सांभळ्या होय, के नहि, अथवा साक्षात् मळ्या होय के नहि, तो पण तेमां राग न करे, तेमां मृदुता न करे, तेमां सुझाय नहि, न तल्लीन थाय, अर्थात् जे कानने कवजांमां राखी मयुरमां आनंद न माने, हितना कडवा शब्दोमां खेद न माने, तेज तेनु पूर्ण साधुपणुं छे.

जो तेम इंद्रियोने कवजांमां न राखी शब्दो सांभळ्या जाय, तो भणवुं गणवुं न थाय, तथा राग द्वेष थाय, ए प्रमाणे बीजा पण आ लोक परलोक संबंधी दुःखो जाणीने विचारवा.

रूप सप्तक नामनुं पांचसुं अध्ययन
चोथुं सप्तक कहीने हवे रूप सप्तक कहे छे. तेनो आ प्रमाणे संबंध छे, गया उद्देशांमां श्रवण इंद्रिय आश्रयी रागद्वेषनी उत्पत्ति निषेधी. तेम अहीं आंखने आश्रयी निषेधरो, आ संबंधे आवेला अध्ययनना नाम नि—निक्षेपांमां (रूप सप्तक एकक) नाम छे.

रूपना चार प्रकारे निक्षेपा छे—

नाम स्थापना सुगमने छोडीने द्रव्यभाव निक्षेपा कहेवा निर्मुक्तिकार गाथा कहे छे.

दृढं संटाणार्हं भावो वन्न कस्मिणं समाचो य । [दृढं सद (रूप) परिणयं भावो उ गुणा य किन्ती य] ॥ ३२४ ॥

नो आगमथी द्रव्य व्यतिरिक्तमां पांचे स्थानो परिमंडल (पूर्ण गोळो) विगेरे आकारो छे, अने भावरूप वे प्रकारे वर्णथी तथा स्वभावथी छे, तेमां वर्णथी वथा (पांचे) वर्णो छे अने स्वभाव रूप ते अंदरमां रहेला क्रोध विगेरेथी भाषण चढावी कपाळमां सक

पाडीने आंख लाल करीने अनुचित वंचन बोलवां, एथी विपरीत प्रसन्न भइने रागनां वचन बोलवां, कहुं छे के—

सदृस खरा दिट्टी उपलव्वला प्रसन्नचित्तसं । दुद्विप्रस ओमिलायइ गंतुमणस्सुआ होइ ॥ १ ॥

क्रोधीने आंख लाल होय, अने प्रसन्न भएलानी कमळ जेवी बोली होय, दुःखी जीवनी मीचायला जेवी होय, अने जवा इच्छनारनी खांख उत्सुक होय.

से भि० अहावेगइयाइं रुवाइं पासइ, तं० गंधिमाणि वा वेढिमाणि वा पूरिमाणि वा संघाइमाणि वा कट्टकम्माणि वा पोत्थकम्माणि वा चित्तक० मणिकम्माणि वा दंतक० पत्तछिज्जकम्माणि वा विविहाणि वा वेढिमाइं अन्नयराइं० विरू० चक्खुदंसणपडियाए नो अभिसंयारिज्ज गमणाए, एवं नायवं वा जहा सदपडिभा सव्वा वाइत्तवज्जा खवपडिमावि ॥ (सू० १७१) पञ्चमं सत्तिकयं ॥ २-२-६ ॥

ते भाव साधु गोचरी विगेरेना कारणे बहार फरातां जुदी जुदी जातिनां रूपो जुए, तेषां मोह न करे, हवे ते रूपांनी विगत वतावे छे. फुलो विगेरेथी साथीओ विगेरे भुंथीने बनाव्यो होय, तथा वस्त्र विगेरे बीटीने पुतळी विगेरे बनावेळ होय, तथा अमुक चीजो, पुरीने पुरुष विगेरेनो आकार बनाव्यो होय, तथा कपडांना ककडा शीवीने कांचळी विगेरे बनावे—ते संघातिम छे, लाकडांनां रथ विगेरे काष्ठ कर्म छे. तथा पुस्तको, लेपतुं काम, चित्रो, तथा जुदां जुदां मणि रत्नोवडे साथीआ विगेरे बनावेळ होय, हाथी-दांतनी पुतळी विगेरे होय, पांढडां छेदीने आकार बनाव्यो होय, आ प्रमाणे अनेक मनोहर वस्तुओ देखीने आंखने प्रसन्न करवानी इच्छाथी न जाय, अर्थात् जवुं तो दूर रहो पण मनमां अभिलाषा पण देखवानी न करे, तथा पूर्वं शब्दोना अधिकारमां वतावुं ते

प्रमाणे अहीं पण येजवुं के आलोक संबंधी के परलोक संबंधी सांभळुं होय के न सांभळुं होय, देखुं होय के नहि देखुं होय, तो ते ते दरेक जातिना रूपमां राग मृदता, मोह के तळीनता न करची, जो रूपमां राग विगेरे करसो तो आ लोकमां मनुष्य विगेरेथी अने परलोकमां परमाधामीना मार पडसो.

परक्रिया नामनुं छटुं अध्ययन.

रूप अध्ययन कहीने परक्रिया नामनुं छटुं अध्ययन कहे छे, तेनो आ प्रमाणे संबंध छे. गयां बे अध्ययनमां रागद्वेषनी उत्पत्तिनां निमित्त मयुर शब्द अने रूपनो निषेध बताव्यो, तेनेज अहीं बीजे प्रकारे कहेसो, आवे संबंधे आवेला अध्ययनना नाम निष्पन्न निक्षेपामां परक्रिया एवुं आदान पदवडे नाम छे, तेमां प्रथम पर शब्दनो छ प्रकारनो निक्षेप अडधी गाथावडे कहे छे.

छकं परइक्कि त १ दत्त २ माएस ३ कम ४ बहु ५ पहाणे ६ ।

‘पर’ शब्दनो छ प्रकारे निक्षेपो छे, नाम स्थापना सुगम छे, अने द्रव्यादि पर पण एकेक छ प्रकारे छे.

१ तत्पर २ अन्यपर ३ आदेशपर ४ क्रमपर ५ बहुपर ६ प्रधानपर छे. तेमां प्रथम द्रव्यपर तेजरूपे वर्तमानमां विद्यमान होय, जेमके एक परमाणुथी बीजो परमाणु जुदो छे अन्यपर ते अन्यरूपे पर छे, जेमके एक बे अणुवाळो, त्रण अणुवाळो तेमज बे अणुवाळो एक अणुवाळो के त्रण अणुवाळो छे, आदेशपर ते आदेश (आज्ञा) अपाय छे ते, जेमके कोइ कार्यमां मजुर विगेरेने रखाय छे ते आदेशपर छे, पण ‘क्रमपर’ तो चार प्रकारे छे, तेमां द्रव्यथी क्रम पर ते एक मदेशिक द्रव्यथी बे मदेशिक द्रव्य छे

ए प्रमाणे वे अणुकथी त्रण अणुक विगेरे हे, क्षेत्रना एक पदेक्षमां रहेल तेनाथी वे पदक्ष अवगाहमां रहेछं हे, तथा कालथी एक समयनी स्थितिवाळाथी वे समयनी स्थितिवाळं विगेरे हे, भावथी क्रम पर ते एक गुण कालथी वे गणुं काळं विगेरे हे, ए प्रमाणे क्या रंगमां जाणवुं.

“ बहु पर ” ते बहुपणे पर एटले एकथी बीजुं बहु होय ते जाणवुं जेमके

जीवा पुगल समया दव्व पएसा य पज्जवा चेव । थोवाणंतणंता विसेसअहिया दुवेणंज्ता ॥ १ ॥

जीव सौथी थोडा हे तेवी पुद्गला अनंतगुणा हे, तेनाथी समयो दव्वना पदेशो, અને તેનાં પર્યાયો અનંત તથા વિશેષ અધિક છે. ફક્ત વેમાં અનંતગણા છે.

પ્રધાનપર તે વે પગવાલામાં તીર્થકર છે તથા ચોણામાં સિંહ વિગેરે અને અપદમાં અર્જુન, સુવર્ણ, ફળમ વિગેરે જાડો છે, એ પ્રમાણે ક્ષેત્રકાલ ભાવ પર વિગેરેને પણ તત્પર વિગેરે હ મકારે ક્ષેત્ર વિગેરે પ્રધાનપણાથી પહેલાંની માફક પોતાની બુદ્ધિ, યોજના સામાન્યથી તો જંબૂદ્વીપક્ષેત્રથી પુષ્કર વિગેરે ક્ષેત્રો પર છે તથા કાલ પર તે વરસાદની રતુથી શરદ રતુ છે, માત્રપર ઔદયિક

કથી ઔપશ્ચમિક વિગેરે છે. હવે સૂત્રાનુગમમાં સૂત્ર ઉચ્ચારવું જોઈએ તે આ છે.
પરકિરિયં અઙ્કારિયં સંસેસિયં નો તં સાયણ નો તં નિયમે, સિયા સે પરો પાણ આપજિજ્ઞ વા પમજિજ્ઞ વા નો તં સાયણ નો તં નિયમે । સે સિયા પરો પાયાદં સંવાહિજ્ઞ વા પ્રલિપ્પહિજ્ઞ વા નો તં સાયણ નો તં નિયમે । સે સિયા પરો પાયાદં તિલ્લેણ વા ય૦ વસાણ વા વા પ્રલિપ્પજ્ઞ પાયાદં કુસિજ્ઞ વા રહ્જન વા નો તં સાયણ નો તં નિયમે । સે સિયા પરો પાયાદં તિલ્લેણ વા ય૦ વસાણ વા વા પ્રલિપ્પજ્ઞ

वा अर्धिमिज्ज वा नो तं २ । से सिय परो पायाइं लुद्धेण वा कक्केण वा चुव्वेण वा वण्णेण वा अल्लोदिज्ज वा उव्व-
 लिज्ज वा नो तं २ । से सिया परो पायाइं सीओदगवि यद्धेण वा उच्छोलिज्ज वा पट्ठोलिज्ज वा नो तं १ । से सिया
 परो पायाइं अन्नयरेण विलेवण जाएण आलिपिज्ज वा विलिपिज्ज वा नो तं १ । से सिया परो पायाइं अन्नयरेण धुव्वण-
 जाएण धुविज्ज वा पधू० नो तं २ । से सिया परो पायाओ आपुयं वा कंटयं वा नीहरिज्ज वा विसो० नो तं २ । से सिया परो कायं आमज्जेज्ज वा
 २ । से सिया परो पायाओ पूयं वा सोणियं वा नीहरिज्ज वा विसो० नो तं २ । से सिया परो कायं लोहेण वा संवाहिज्ज वां पलिमदिज्ज वा नो तं २ ।
 पमज्जिज्ज वा नो तं सायए नो तं नियमे । से सिया परो कायं लोहेण वा संवाहिज्ज वां पलिमदिज्ज वा नो तं २ । से सिया परो कायं लुद्धेण वा ४
 से सिया परो कायं तिष्ठेण वा य० वसो० मक्खिज्ज वा अढमंगज्ज वा नो तं २ । से सिया परो कायं सीओ० उसिणो० उच्छोलिज्ज वा प० नो तं २ ।
 उल्लोदिज्ज वा उव्वलिज्ज वा नो तं २ । से सिया परो कायं सीओ० उसिणो० उच्छोलिज्ज वा प० नो तं २ । से कायं अन्नयरेण धुव्वणजाएण धुविज्ज
 से सिया परो कायं अन्नयरेण विलेवणजाएण आलिपिज्ज वा २ नो तं २ । से कायं अन्नयरेण धुव्वणजाएण पलि० नो तं १ । से वणं
 वा प० नो तं २ । से कायंसि वणं आमज्जिज्ज वा २ नो तं २ । से वणं लुद्धेण वा उच्छोलिज्ज वा उव्वलेज्ज वा नो तं २ ।
 तिष्ठेण वा य० २ मक्खिज्ज वा अढमं० नो तं २ । से वणं लुद्धेण वा उच्छोलिज्ज वा प० नो तं २ । से सि वणं वा गंडं वा अरइं वा पुल्लयं वा
 से सिया परो कायंसि वणं सीओ० उ० उच्छोलिज्ज वा प० नो तं २ । से सिया परो अन्नं जाएण आच्छि-
 भगंदलं वा अन्नयरेण सत्थजाएण अच्छिदिज्ज वा विच्छिदिज्ज वा नो तं २ । से कायंसि गुंडं वा अरइं वा पुल्लयं
 दिता वा विच्छिदिता वा पूयं वा सोणियं वा नीहरिज्ज वा वि० नो तं २ । से कायंसि गुंडं वा अरइं वा पुल्लयं

वा भगंदलं वां आमजिज्ज वा २ नो तं० २ । से० गंडं वा ४ संवाहिज्ज वां पलि० नो तं० २ । से० कायं० गंडं
वा ४ तिहेण वा ३ मकिवज्ज वा २ नो तं० २ । से० गंडं वा लुहेण वा ४ उल्लोहिज्ज वां उ० नो तं० २ । से गंडं
वा ४ सीओदग २ उल्लोलिज्ज वा प० नो तं० २ । से० गंडं वा ४ अन्नयरेणं सत्थनाएणं अचिह्दिज्ज वा वि० अन्न०
सत्थ० अचिह्दिता वा २ पूयं वा २ सोणियं वा नीह० विसो० नो तं सायए २ । से सिया परो कायंसि सेयं वा जल्लं
वा नीहरिज्ज वा वि० नो तं० २ । से सिया परो अचिह्मलं वा कण्णमलं वा दंतमलं वा नहम० नीहरिज्ज वा नो २
नो तं० २ । से सिया परो दीहाइं बालइं दीहाइं वा रांमाइं दीहाइं भमुहाइं दीहाइं कक्खरोमाइं दीहाइं वत्थिरंमाइं
कप्पिज्ज वा संठविज्ज वा नो तं २ । से सिया परो सीसाओ लिक्खं वा जूयं वा नीहरिज्ज वा वि० नो तं० २ । से
सिया परो अंकंसि वा पलियंकंसि वा तुयट्ठविता वा पायाइं आमजिज्ज वा पम०, एवं हिट्ठिमो गामो पायाइ भाणिय-
ंवा । से सिया परो अंकंसि वा २ तुयट्ठविता हारं वा अद्धहारं वा उत्थं वा नेवेयं वा मउडं वा पालंवं वा सुवन्नसुत्तं
वा आनिहिज्ज वा पिणहिज्ज वा नो तं० २ । से० परो आरामंसि वा उज्जाणंसि वा नीहरिता वा पविसिता वा पायाइं
आमजिज्ज वा प० नो तं साइए ॥ एवं नेयव्वा अन्नमत्तकिरियावि ॥ (सू० १७२) ॥

अर्ही साधुधी पर कोइपण गृहस्थ होय, ते कंदपण क्रिया साधुना अंग उपर करे, तो ते समये साधुए ते क्रियाने कर्मबंधनहुं
कारण जाणीने तेने मनयी पण इच्छे नहिं. तेम वचनयी के कायायी पण न करवा दे.

आ पर क्रियाने खुलासायी समजावे छे, कोइ अन्य आचक धर्म श्रद्धायी साधुना पण उपर लागेली धुक्कने कर्पट विगेरेशी दूर

करे अथवा तेवुं बीजुं कंद प्रमार्जन विगोरे करे तेने साधु मन, वचन, कायाथी सारं न जाणे, तेम चोळे. ममळे, तो पण सारं न जाणे नेम तेल विगोरेथी के बीणा पदार्थथी अभ्यंगन करे अथवा लोथर विगोरेथी उद्धर्तन करे तथा ठंडापणी विगोरेथी छंदकाव करे तेम कोइ सुगंधी द्रव्यथी लेप करे तेम विशिष्ट धुपथी शरीर सुगंधी बनावे अथवा पगमां लागेलो कांटो काढे अथवा पगमांथी खराब पर के लोही काढे तो तेने सारं मन वचन कायाथी न जाणे जेवी सीते पगनुं कहुं, ते प्रमाणे अंगनां पण हृत्य जाणी लेवां. तेज प्रमाणे गुमडां आथी पण जाणवुं तथा शरीरमां नस्तर विगोरे मारीने के मलम विगोरे लंगाडीने गुमडां विगोरे सारां करे तो ते मन वचन कायाथी अनुमोदे नहिं.

अथवा शरीर उपरथी परसेवो के मेल दूर करे तो पण सारं न माने तथा आंखनो काननो दांतनो के नखनो मेल दूर करे तो सारं न माने, तेम माथाना के शरीरना वाळ रोम के भांपणाना के काखना वाळ के गुप्तभागना वाळ कापे के सरखा करे तो सारं न माने वली ते साधुने अंकमां अथवा पहल्यंकमां तेज प्रमाणे हार अर्धहार कंठी गळचवो पहिरावे अथवा मुकुट के झुमका पहिरावे. कंदोरो पहिरावे तेने सारं न जाणे, ते वचते साधु आराम अथवा उद्यानमां होय त्यां गृहस्थ आर्वांने उपरनी क्रिया करे तो साधु तेने सारं न जाणे.

से सिया परो सुद्धेणं असुद्धेणं वा बह्वलेण वा तेइच्छं आउडे से० असुद्धेण बह्वलेण तेइच्छं आउडे ॥ सेसिया परो गिलाणस्स सच्चिदानि वा कंदाणि वा मूलाणि वा तथाणि वा हरियाणि वा खणित्तु काहं तु वाकहं वित्तु वा तेइच्छं आउटा विज्ज नो तं सा० बहुवेयणा पाणभयजी वसता वेयण वेइति, एयं रत्तु० समिए सया जए सेयमिणं मन्निज्जासि

(સુ. ૧૭૩) તિર્વેમિ ॥ છટ્ઠો સત્તિક્કઓ ॥ ૨-૨-૬ ॥

તે સાધુને વીજો કોઈ માણસ શુદ્ધ અથવા અશુદ્ધ વસ્ત્રનવલ તે મંત્ર વિગેરેથી રોગ સમાધે (વિંછુ વિગેરે ડતારે) તો પોતે સારુ જાળે નહિ તથા વીજો માંદા સાધુની દવા માટે કંદમૂલ વિગેરે રોદીને રોદાવીને લાવીને દવા કરે તો તેને સારું ન જાળે બની શકે તો દુઃસ્વ ભોગવતાં આવી માવના માવવી કે પૂર્વે જીવે કર્મ કર્યો છે અને તેનાં ફલ ભોગવે છે માટે વીજા કંદમૂલ વિગેરેનું દુઃસ્વ દઈને તથા વીજા પ્રાણીઓને શરીર મન સંવંધી પીઠા આપીને પોતે ફરીથી દુઃસ્વ ભોગવશે, કારણકે પ્રાણી મૂત જાવ સત્ત્વો છે, તે હાલ દરેક પોતાના પૂર્વે કરેલા કૃત્યના વિપાકને ભોગવે છે કહું છે કે

પુનરપિ સહનીયો દુઃસ્વપાકસ્તત્રાયં ન રલ્હ મવતિ નાશઃ કર્મણાં સચ્ચિતાનામ્ । इति सद्गणयित्वा यद्यदायाति सम्यक्,
सदसदिति विवेकोऽप्यत्र भूयઃ કુતસ્તે ? ॥ ૧ ॥

હે સાધુ! તારે આ દુઃસ્વનો વિપાક સહેવો જોઈએ; કારણકે પૂર્વે કરેલા કર્મોનો સંચય કરેલો છે તે સમજીને હવે પછી જે જે સુખ દુઃખ આવે તે સમભાવે સહન કર, એ સિવાય વીજે તારો વિવેક કયાંથી હોય? આ પ્રમાણે છટ્ઠાથી તેરમા સુધી સાત અધ્યયન સમાપ્ત છે. પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે વીજાએ કરેલી ક્રિયા અનુમોદવી નહિ. તેમ અહીં સાતમા અધ્યયનમાં અન્ય ક્રિયા પણ કરવાની નિષેધ કરે છે. આ પ્રમાણે છટ્ઠા સાતમા અધ્યયનનો સંબંધ છે, નામ નિ. નિર્લેપામાં અન્યો અન્ય ક્રિયા એવું નામ છે તેની વાકી રહેલી અટધી ગાથાને નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

અન્ને છર્કં તેં પુણ તદ્વન્માપ્સઓ ચેવ ॥ ૩૨૫ ॥

अन्यना छ प्रकारे निक्षेपा छे. नाम-स्थापना सुगम छे. द्रव्य अन्य निक्षेपमां पर शब्दमां जे खुलासो कर्यो छे तेम अहीं पण जाणवुं. अहीं परक्रिया के अन्य क्रिया कारण प्रसंगे गच्छवासीने करवी पड़े तेमां जयणा राखवी, गच्छमांथी नीकलेलाने आपथ विगेरे क्रियानुं पयोजन नथी, तें निर्धुवितकार बतावे छे.

जयमाणस्स परो जं करेइ जयणाए नत्थ अट्ठिगारो । निव्यडिकमस्स उ अन्नमन्नकरणं अजुतं तु ॥ ३२६ ॥

सत्तिक्काणं निज्जुत्ती समत्ता ॥

साधुए जयणाथी काम करवुं करानवुं रागद्वेष न करावा, पण जीनकल्पीने ते घटहुं नथी, तेओ दवा विगेरेथी, दूर छे, से भिक्खू वा २ अन्नमन्नक्रियं अज्झत्थियं संसेइयं नो तं सायए २ ॥ से अन्नमन्नं पाए आमज्जिज्ज वा० नो तं०, सेसं ते चैव, एयं खल्लु० जइज्जासि (सु० १७४) त्तिवेमि ॥ सममम् ॥ २-२-७ ॥

अन्यो अन्य एट्ठे परस्पर क्रिया ते साधुए मांहो मांहो पण खाम कारण विनां चोलवुं चापवुं दाववुं विगेरे न करवुं. जर पड़े करतां राग द्वेष न करवो.

आप्रमाणे जीजी चूलिका समास भइ.

भावना नामनी जीजी चूलिका.

बीजी कहीने हवे जीजी चूलिका कहे छे, तेनो आ प्रमाणे संबंध छे, के आ आचारांग सूत्रनो विषय प्रथम वर्धमान स्वापिए कहाँ, ते उपकारी होवाथी तेनो वक्तव्यता खुलासाथी कहेवा तथा पंचमहाव्रत लीखेला साधुए पिंड दाय्या विगेरे (संयम योगीर

રક્ષાર્થે) લેવા, તે વે ચૂલિકામાં વતાવ્યું. તેજ પ્રમાણે મહાવ્રતોને ચરોચર પાલવા માટે આવના આવવી, તે આ વીજી ચૂલિકામાં કહેશે. તેથી આવા સંબંધે આવેલી આ ચૂલિકા (ચૂડા) ના ચાર અનુયોગ દ્વાર કહેવા, તેમાં ઉપક્રમ દ્વારમાં રહેલો આ અર્થાધિકાર છે, કે અપશસ્ત આવના ત્યાગીને પ્રશસ્ત આવના આવવી, નામનિ-નિર્લેપામાં 'આવના' એ નામ છે, તેના નામ સ્થાપના વિગેરે ચાર પ્રકારનો નિર્લેપ છે, નામ સ્થાપના સુગમને છોડી દ્રવ્યાદિ નિર્લેપો નિર્નુક્તિકાર કહે છે.

દ્રવ્ય ગંધગતિલાદિપ્રસૂ સીઝ્ઘવિસહર્ણાદિસુ । આવંમિ હોઈ દુવિહા પસત્ય તહ અપસત્યા ય ॥ ૩૨૭ ॥

નો આગમથી, દ્રવ્ય આવના વ્યતિરિતમાં જોઈ વગેરેના ફૂલો વિગેરે ગંધવાલા દ્રવ્યથી જે તેલ વગેરે દ્રવ્ય (પદાર્થ) માં જે વાસના (સુગંધી) લાવે, તે દ્રવ્ય વાસના છે, તથા શીતમાં ઉછેરેલો માળસ શીત (ઠંડ) સહે, ઉષ્ણ દેશમાં ઉછેરેલો તાપ સહે, તથા કરસત કરનારો અનેક કાયકષ્ટ સહે, તેજ પ્રમાણે વીજા કોઈ પણ પદાર્થ વહે અથવા પદાર્થની જે આવના (ધર્મ સમજ્યા વિનાની) હોય તે દ્રવ્ય આવના છે, અને આવ સંબંધી જે પ્રશસ્ત અ પ્રશસ્ત ભેદ વહે વે પ્રકારની આવના છે, તેમાં પ્રથમ અપશસ્ત કહે છે,

પાણિવહસુસાવાપ અદત્તમેહુણપરિગ્રહે ચેવ । કોહે માણે માયા લોભે ય હવતિ અપસત્યા ॥ ૩૨૮ ॥

જીવહિંસા જૂઠ ચોરી મૈથુન પરિગ્રહ ક્રોધ માન માયા અને લોભ એ નવ પાપોમાં પ્રથમ શંકાધી અને પછી ચારંચાર નિશ્ચુર થઈને નિઃશંકપણે વર્તે, તે અપશસ્ત આવના કહ્યું છે કે:—

કરોત્યાદૌ તાવત્સદૃષ્ટદયઃ કિચ્ચિદશુભં, દ્વિતીયં સાપેક્ષો વિમુચ્યતિ ચ કાર્યં ચ કુરતે । તતીયં નિઃશંકો વિગતદૃષ્ટમ-
ન્યત્પ્રકુરતે, તતઃ પાપાભ્યાસાત્સતતમશુભેષુ પ્રમતે ॥ ૧ ॥

सुत्रपुरषो भव्यात्माओने ब्रह्माववा उपदेश आपे छे के जीवहिंसा विगोरे पापे बाँक बुद्धिना माणसो प्रथम दरीने छुपां करे छे. के रखेने मारी लोकमां निंदा भरो, एण त्यां कुट्य न छुटे तो पछी अपेक्षा विचारी कुयुक्ति लगाडीने जाहेर पाप कहे छे, त्यार पछी निःशंक भइने लज्जा दयाने छोडी नन्नां नवां पाप करे छे, अने छेवटे पापना अभ्यासथी हमेशां पापमांज रमे छे.

दंसणनाणचरित्ते तव वेरणे म होइ उ पसत्था । जाय जहा ता य तहा लक्खण वुचछं सलक्खणओ ॥ ३२९ ॥

दर्शन ज्ञान-चारित्र तप वैराग्य विगोरेमां जे प्रशस्त भावना होय छे, ते प्रत्यकने लक्षणथी कहीश.

दर्शन भावना.

तित्थगाराणं भगवओ पवयणपावयणिअइसइड्ढाणं । अभिगमणनमणदरिसणकित्तणसंपूअणाथुणणा ॥ ३३० ॥

तीर्थकर पशु बार अंग (जैन सिद्धांत) जेनुं बीजुं नाम गणिपिटक (भगवंतना वचन रूप रत्नोने राखवानो पेटारो) तथा प्रावचनि ते गणधरो तथा महान् प्रभाविक आचार्यो युग प्रधानो तथा अतिशय कृद्धिवाला केवलज्ञानी मतपर्यंत तथा अवधिज्ञानी तथा चौदपूर्वो तथा आचार्य औषधि लब्धिधारक मुनिओ विगोरेनुं बहु मान करा सामे जइने दर्शन करहुं तेमना उत्तम गुणोने प्रशंसवा. सुगंधथी पूजन स्तोत्र वडे स्तवन करहुं, (आमां देव मनुष्यने जे उचित होय ते करहु)

आ प्रमाणे हमेशां करवाथी दर्शन शुद्धि थाय छे,

जम्माभिसेयनिकवपणत्तरणानुत्थया य त्तिव्वाणे । दियलोअमवणमंदरनंदीसरभोमनगरसुं ॥ ३३१ ॥

અદ્યાવયમુલ્લિતે ગયગપયગપયઃ ય ધમચક્રેય । પાસરહાવત્તનગં ચમરુપાયં ચ વંદામિ ॥ ૩૩૨ ॥

તીર્થકરોની જન્મભૂમિ, દીક્ષા લેવાના વરણોડામાં, ચારિત્ર લીધું તે જગ્યા, તથા કેવલ જ્ઞાન તથા નિર્વાણ ભૂમિ, તથા દેવલોકમાં મેરુ પર્વત, નંદીશ્વર દ્વીપ વિગેરે તથા પ્રાતાલનાં મંત્રોમાં જે શાશ્વત જિનેશ્વરનાં વિશેષ છે, તથા અણપદ ગિરનાર દશાણર્પક્રૂટમાં તથા તક્ષશિલામાં ધર્મ ચક્રના સ્થાનમાં, તથા અહિલજા નગરીમાં ડ્યાં ધરણદ્રે પાર્શ્વનાથ મધુનો મહિમા કર્યો છે, તથા રથાવર્ત પર્વત ડ્યાં વજ્ર સ્વામિણ પાદપાંગમન અણશળ કર્યું છે, તથા ડ્યાં વર્ધમાન સ્વામીને આશ્રયી ચમરુદ્રે ઉત્પત્ત કર્યું છે. આ વથા સ્થાનોમાં જંદને યથાયોગ્યપણે વંદન પૂજન સ્તવન ધ્યાન કરવાથી દર્શન શુદ્ધિ થાય છે.

ગણિયં નિમિત્ત જુત્તી સંદિદ્ધી અવિતહં રૂપં નાણં । રૂપ ઇમાંહુવગયા ગુણપચ્છદયા રૂપે અતથા ॥ ૩૩૩ ॥

ગુણમાહર્ષ્યં રૂપિનામકિત્તણં સુરનરિદપૂયા ય । પોરાણચેદ્યાણિ ય રૂપ ઇસા દંસણે હોઈ ॥ ૩૩૪ ॥

જેન સિદ્ધાંતને જાણનારા જે મહાન સાધુપુરુષો છે. તેમનામાં ગુણને આશ્રયી આ વાતો છે, જેમકે વીજગણિત વિગેરેમાં કોઈ પાર પામેલો હોય તથા ડ્યોતિષના આઠે અંગમાં પ્રવીણ હોય તથા દષ્ટિચાદ નામના વારમાં અંગમાં વ્રતાવેલ તમામ દર્શનોની વ્રતાવેલો જુદી જુદી શુક્તિઓને પોતે જાણે અથવા દ્રવ્યના સંયોગોને અથવા હેતુઓને જાણે.

તથા સમ્યગ્ (“અવિપરીત”) દષ્ટિ હોય કે જેથી દેવતાઓથી પણ પોતે ચલ્યમાન ન થાય.

તથા અવિતથ જેનું જ્ઞાન હોય આત્મા પવિત્ર આત્માર્ય વિગેરેના ગુણોની પ્રશંસા કરતાં પોતાના આત્માની શ્રદ્ધા નિર્મલ થાય છે, તેજ પ્રમાણે કોઈ પણ ગુણનું વર્ણન કરતાં તે પવિત્ર પુરુષના ગુણો મળે છે, તથા મંદહુદ્ધિનાલાને તેવા ગુણોનું કીર્તન ન થાય તો

તેવા પૂર્વ મહર્ષિનાં નામો છેવાથી પણ ધર્મમાં શ્રદ્ધા થાય છે, અથવા તેવા પુરુષને સુરતેના સ્વામિઓં પૂજ્યા તે કથા સાંબલતાં અથવા પુરાણાં ચૈત્યોને પૂજવાથી કે તેવી ધીજી ક્રિયા કરવાથી તેઓને ગુણોની વાસના મલ્લવાથી દર્શન શુદ્ધિ થાય છે, તે દર્શનની પ્રશસ્ત ભાવના છે.

જ્ઞાન ભાવના.

તત્તં જીવાજીવા નાયલ્લા જાળળા રહેં દિટ્ટા । રહ કલ્લકરણકારણસિદ્ધી રહ બંધમુક્ત્વો ય ॥ ૩૩૫ ॥
વલ્લો ય બંધહેલ્લ બંધળબંધપ્પલ્લં સુકહિયં તુ । સંસારપવંચોડવિ ય રહયં કહિઓ જિણવરેહિ ॥ ૩૩૬ ॥

નાળં ભવિસ્સર્દ પવ્વમાદયા વાયળાદયાઓ ય । સલ્લાણ આડત્તો પુરુહુલ્લાસો ય રૂપ નાળે ॥ ૩૩૭ ॥

જીનેશ્વરનું વચન જેવી રીતે પદાર્થો છે તેવી રીતે સંપૂર્ણ પદાર્થોનું વર્ણન કરે છે, તેથી તે પ્રવચન કહેવાય છે. અને તે જ્ઞાન મળવાથી મોક્ષનું પ્રધાન અંગ સમ્યકદર્શન પ્રગટ કરે છે. કારણ કે તત્ત્વોનું સ્વરૂપ જાણીને તેમાં શ્રદ્ધા કરવી તેજ સમ્યગ દર્શન છે. જીવ, અજીવ, પુન્ય, પાપ, આશ્રવ, સંસાર બંધ, નિર્જેરા અને મોક્ષ એ નવ તત્ત્વો છે, તે નવ પદાર્થોને નવતરત્વ જ્ઞાનના અર્થીં વરોચર જાળવા જોઈએ અને તે જાળવાનું સાધન જીનેશ્વરના વચનમાં જ છે.

વલ્લી આ જિનવચનમાં જ પરમાર્થ રૂપ છેવટનું કાર્ય મોક્ષ છે તે મોક્ષ મેલ્લવાની ક્રિયા કરવામાં મહાન ઉપકારક સમ્યગદર્શન જ્ઞાન—ચારિત્ર મુલ્યપણે છે,

કારક (ક્રિયા કરનારો) સાધુ સમ્યગ દર્શન વિગેરેનું અનુષ્ઠાન વરોચર કરનાર છે અને તે પ્રમાણે ક્રિયા કરવાથી આજ જૈન દર્શનમાં છેવટે મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે તેજ ક્રિયાસિદ્ધિ જાળવી તેને વતાવે છે.

પ્રથમ કર્મવંધનનું સ્વરૂપ જાણવું અને તેમાં વિરત થવું તેથી કર્મસય થતાં મોક્ષ માસિ થાય, આવી ક્રિયા વૌદ્ધ વિગેરે દર્શનમાં ન હોવાથી મોક્ષની ક્રિયાસિદ્ધિ પળ અશક્ય છે.

આ પ્રમાણે પ્રથમ જ્ઞાન મળવાથી અને તે પ્રમાણે વર્તવાથી જ્ઞાન ભાવના થાય છે તથા આઠ પ્રકારના કર્મના પુટ્તગળેથી જીવ દરેક પ્રદેશે વંધાણે છે, તથા મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાય અને યોગો કર્મ વંધનના હેતુર્થ છે અને આઠ પ્રકારના કર્મવર્ગીણાનું રૂપ પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે વંધન છે અને તે હૃદય આવતાં ઇતું ફલ ચાર ગતિવાલા સંસારમાં ભ્રમણ કરીને સુખ દુઃસ્વને મોગવવાનું છે. આ વધું જિનવચનમાં જ કહેલું છે.

અથવા દુનિયામાં જે કંઈ સુમાધિત દ્વિતકારક વચન છે તે અહીં પ્રવચનમાં કહેલું છે તે જ્ઞાનભાવના છે. વળી આ જિનવચનમાં આ સંસારનું જે વિચિત્ર સ્વરૂપ છે તે વિસ્તારથી કહ્યું છે.

તથા હું નિર્મલ ભાવે મળીશ તો મારું જ્ઞાન વધારે નિર્મલ થશે એવી જ્ઞાનભાવના ભાવવી અર્થાત્ રોજ રોજ નવું નવું જ્ઞાન સંપાદન કરવું, આદિ શબ્દથી એકાગ્રચિત્ત વિગેરે ગુણો આ જ્ઞાનથી થાય છે. વળી અજ્ઞાની જે કર્મ કરોડી વરસે સ્વપાવે છે તેને જ્ઞાની એક શ્વાસોશ્વાસમાં સ્વપાવે છે.

આમાં કારણોથી જ્ઞાન મળવું, દૃઢ છે જ્ઞાનનો સંગ્રહ થાય. કર્મની નિર્જેરા થાય મૂલો ન જવાય અને સ્વાધ્યાય કરતાં ચિત્તમાં આનંદ રહે આ કારણોથી જ્ઞાનભાવના વડે દરેક સાધુને મુક્તિલાસ થાય છે તે વતાવનારી ગાથા કહે છે.

“જાણસસ હોઈ મળી થિરયરઓ દંસણે ચરિતે ય । ધત્તા આવકહાણ મુક્તિલાસં ન મુચ્ચનિતિ ॥ ૧૫ ॥”

જ્ઞાનનો ભાગી થાય, શ્રદ્ધા અને ચારીત્રમાં સ્થિર ચિત્તવાળો થાય, આવાં કારણોથી જોઓ ગુરુકુળજ્ઞાસ નથી મુક્ત, તેવા પુરુષોને ધન્ય છે. આવી જ્ઞાનની ભાવના જાળવી. હવે ચારિત્રની ભાવના કહે છે.

સાદુમહિસાધમ્મો સત્ત્વમત્તવિરઈ ય વંમ ચ । સાદુ પરિગઢવિરઈ સાદુ તમો વારસંગો ય ॥ ૩૩૮ ॥

વેરગમપ્પમાઓ એગત્તા (જો) ભાવના ય પરિસંગ । ઇય ચરણમણુગયાઓ મણિયા હતો તમો હુત્તહં ॥ ૩૩૯ ॥

અહિંસાદિ લક્ષણવાળો જૈનધર્મ શ્રેષ્ઠ છે. આ પહેલાં વ્રતની ભાવના છે તથા આ જિનેશ્વર વચનમાં નિર્મલ સત્ય છે તેવું વીજે નથી. આ વીજા મહાવ્રતની ભાવના છે, વીજા વ્રતની ભાવનામાં અહીં પારકો મોલ ન લેવાનું વ્યોવર વતાવ્યું છે, ચોયા મહાવ્રતની ભાવનામાં વ્રહ્મચર્યની નવવાડો પાલવાનું અહીં વતાવ્યું છે, પાંચમાં મહાવ્રતની ભાવનામાં જરૂરનાં ઉપકરણ સિવાય પરિગ્રહનું ત્યાગપણું સર્વોત્તમ જિન વચનમાં વતાવ્યું છે

બાર પ્રકારનો તપ પળ અહીં ઇન્દ્રિયોના વિજય માટે તથા કર્મો સ્વપાવવા માટે અહીં વતાવ્યો છે.

વૈરાગ્ય ભાવનામાં સંસારનાં દેશીતાં સુલો પરિણામે તથા અંતરદષ્ટિ જોતાં દુઃસ્વરૂપ છે માટે વિષ્ટા સમાન જાણીને દૂરથી ત્યાગવા યોગ્ય છે એમ માંવડું.

અપ્રમાદ ભાવનામાં જાણવું કે જે જીવો દાર વિગેરેના કુલ્યસનમાં કે ક્રોધાદિ કરીને કે ઇન્દ્રિયોને વશ થઈ કેવાં દુઃસ્વ મોગવે છે તે વિચારી પાંચે પ્રમાદોને હોડવાનું અહીં છે. એકાગ્રભાવનામાં આ ગાથા વિચારવી.

“ એકો મે સાસઓ અપ્પા, પાણદંસણસંજુઓ । સેસા મે વહિસા માત્તા, સત્ત્વે સંજોગલક્ષણા ॥ ૧ ॥ ”

जे कोइ संसारी जीव के साधु देखीता मनोहर विषयोधी मुंझाइन विह्वलथाय अथवा तेवा सुंदर विषयोना वियोगमां बेखो थाय तेवा पुरुषने चित्तामां अधूर्व शान्ति प्राप्त करवा आ उपदेश छे के तुं तारा हृदयमां आ प्रमाणे विचार, के मारो आत्मा निरंतर रहेनारा जन्म मरणधी भुवन ज्ञान दर्शनना लक्षणवाळो छे, वाकीहुं जे कइ शरीर विगेरे चलायमान देखाय छे ते कर्मना संयोगधी मने मळेछं छे, हुं तेनाधी जुदो हुं मारं स्वरूप चेतन छे अने शरीर विगेरे जड छे. (आ निश्चय नयनी भावना जाणवी.)
आ भावनाओ रुपिओहुं अंग छे अने चारित्रिने आश्रयी (देको आपनार) छे.

(हवे तपनी भावमां कहे छे.)

किह मे हविज्जडवंझो दिवसो ? किं वा पहू तवं काउं ? । को इह दठवे जोगो खिते काले समयभावे ? ॥ ३४० ॥

साधुए निर्भळ चारित्रि पाळवा हंमेशां चितवनकरवुं के विगइओ विगेरे त्यागीने मारो दिवस हंमेशां कयारे सफल थरो ? तथा हुं कयो तप करवाने शक्तिवान हू ? तथा कया द्रव्य विगेरेमां मारो निर्वाह थरो ? आहुं चितवहु, तेमां वने त्यासुधी साधुए द्रव्यमां उत्सर्गधी बाल चणा विगेरे बापरवा, क्षेत्रमां ज्यां पी दुध मळे के लुखा रोटला मळे तो पण संतोषधी विहार करवो, कालमां ठंडीमां के उनाळामां विहार करवो तथा भवमां हुं साजो होवाधी आ तप करवाने शक्तिवान हुं आवी रीते द्रव्य क्षेत्र काल भावधी विचारी यथाशक्ति उपकरण विगेरे जोइतांज राखीने परिसहो सहैवा तप करवो. तत्त्वार्थसूत्रना छठ्ठा अध्यायमां २३ मां सूत्रमां कहुं छे के यथाशक्ति त्याग अने तप करवो.

उच्छादपाळणाए इति (एव) तवे संजमे य संययणे । बेरगोऽणिच्चाई होइ चरिते इहं पगयं ॥ ३४१ ॥

તથા અણસર વિગેરે તપસ્યામાં પોતાનું વલ અને વીર્ય ન ગોળવતાં હસાહ રાત્રવો અને લીધેલા તપને પુરો પાલવો.

“તિથ્યુરો ચઙનાળી સુરમહિઓ સિદ્ધિઅવ્યયુચમ્મિ । અણિગૃહિઅવલવિરિઓ સવત્થામેસુ હઙ્ગમદ્ ॥ ૧ ॥”

કિં પુણ અવસેસેહિં દુઃસવસવ્યકારણા સુચિદિદ્દહિં । દોદ્ધ ન વઙ્ગમિઅવં સપચ્ચાયંમિ માણુસસે ? ॥ ૨ ॥”

તીર્થંકર દિક્ષા લેતાંજ ચાર જ્ઞાની થાય છે, દેવતા પૂજે છે, નિષ્કેમોક્ષમાં જવાના છે, આટલું છતાં પણ પોતાનું યાત્રીકર્મ સ્વપા-
વવા વલ વીર્યને ન ગોળવતાં અધોર તપશ્ચર્યા કરે છે. તો તે સિવાયના વીજા સારા માયુઓ દુઃસવતો ક્ષય કરતા અને મનુષ્ય જીવન
અનેક વિઘ્નોગ્રાહ્ય છે તો તેમણે જ્ઞામાટે પુરો હઙ્ગમ ન કરવો જોઈએ ? આવી તપની માવના માવવી, સંયમ માવના દંદિયો અને
મનને વશ રાખવા માટે છે તથા સંયમ તપને વર્જે રૂપમ વિગેરેમાં તપનો નિર્વાહ થઈ શકે તેવી માવના માવવી.

આ પ્રમાણે વાર માવનાઓ માવવાથી આત્મ નિર્મલ થાય છે, એમ માવનાનું સ્વરૂપ અનેક પ્રકારે થાય છે ને ચિત્તોને જાણવા
માટે લઘુ છે. પણ ચાહુ વાતમાં તો ચારિત્ર માવના સાથે પ્રયોજન છે, માટે વીર મધુનું ચરિત્ર નિર્ધુક્તિનો અનુગમ કહીને મૂવનું
ઉત્ત્તરારણ કરતાં કહે છે.

મહાવીર પ્રમુનું ચરિત્ર.

તેણં કાલેણં તેણં સમણ સમણે મગવં મહાવીરે પંચહત્થુતરે યાવિ હુત્થા, તેંજઘા—હત્થુતરાદં હુણ ચદર્રા ગલ્ભં વક્કંતે
હત્થુતરાહિં ગલ્ભાઓ ગલ્ભં સાહિરુણ હત્થુતરાહિં જાણ હત્થુતરાહિં મુંદે મલિતા આગારાઓ અણગારિયં પલ્લવરુણ હત્થુતરાહિં
કસિણે પહિપુન્ને અલ્લાવાણ નિરાવરણે અણંતે અણુતરે કેવલચરનાણદંસણે સમુપ્પને, સાદણા મગવં પરિવ્વુણ (સ્ક૦ ૧૭૫)
તે કાલ તે સમય એટલે વિક્રમ સંવતના ૪૭૦ વરસ પહેલાં મહાવીર પ્રમુનો જન્મ થયો પુત્રી જાલની ગણતરી છે અને નવ

મહિના અને સાઢાસાત દિવસ પહેલાં મહાવીર સ્નામિ માતાના ઉદરમાં આવ્યા હતા તેને જૈનમતમાં પ્રયત્નું ચપ્પન થયું વિગેરે વાવતો કહે છે. જૈનોમાં દરેક તીર્થંકરનાં પાંચ કલ્યાણક છે એટલે ચપ્પન જન્મ દિક્ષા કેવલજ્ઞાન અને મોક્ષ છે મહાવીર પ્રયત્ને એક માતાના ગર્ભપાંથી વીજી માતાના ગર્ભમાં યુક્ત્યા તેને ગર્ભાપહાર કહે છે ટુંકાળમાં સમજાવવા પ્રથમ ચદ્રનક્ષત્ર કહે છે.

મહાવીર પ્રયત્ને ચપ્પન ગર્ભાપહાર જન્મ દિક્ષા કેવલજ્ઞાન એ ઉત્તરાફાલગુનીમાં થયાં છે અને ભગવાનનો મોક્ષ સ્નાતિ નક્ષત્રમાં થયો છે. તે વિસ્તારથી પછીના સૂત્રમાં છે.

સમજે ભગવં મહાવીરે રમાય ઓસપિળીય સુસમસુસમાય સમાય વીરકંતાય સમાય વીરકંતાય સુસમદુરસમાય સમાય વીર-
કંતાય દુસમસુસમ. એ સમાય વહુ વિરકંતાય પન્નહતરીય વાસેહિ માસેહિ વ અદ્વનત્રમેહિ સેસેહિ જે સે નિન્દાળં ચડત્યે
માસે અટ્ટમે પક્ષે આસાહસુદ્ધે તસ પં આસાહસુદ્ધસ લંટીપક્ષેણ હન્યુતરાહિ નક્ષત્રેણ જોગમુવાગણં મહાવિજયસિ-
દ્ધત્યપુષ્કારવરપુંડરીયદિસાસાંવત્થિપવદ્ધમાળાઓ મહાવિમાળાઓ વીસં સાગરોવમાઈ આડયં પાઞ્ઞના આડકલણં ઠિદ્ધ-
વચ્ચણં ભવચ્ચણં જુણ ચરતા રહ ચલ્લં જંબુદ્વીપે પં દીવે ભારહે વાસે દાહિણહ્રમરહે દાહિણમાહકુંડપુરસંનિવેસંપિ
હસમદત્તસમ મહાણસસ કોઢાલસગોત્તસસ દેવાળંદ્રાણ માહળીય જાલંધરસસ ગુત્તાય સીહુલ્ભંરમૂણં અંપાળેણં કુચ્છિસિ
ગલ્ભં વક્કતે; સમણે, ભગવં મહાવીરે તિજાળોવગણ યા ચિ હુત્થા, ચરસોમિત્તિ જાણરૂં જુણમિત્તિ જાણરૂં ચયમાળે ન
યાળેરૂં, સુહુમે પં સે કાલે પન્નત્તે તથો પં સમણે ભગવં મહાવીરે હિયાળુકંપણં દેવેણં જીયમેયતિકટ્ટુ જે સે વાસાળં તથે
માસે પંચમે પક્ષે આસોયવહુલે તસ પં આસોયવહુલસ તેરસીપક્ષેણં હત્યુતરાહિ નક્ષત્રેણં જોગમુવાગણં વાસોહિ

राहंदिण्हिं वडकंतेहिं तेसीइमस्स राहंदिणस्स परियाए वट्टमाणे दाहिणमाहणकुंडपुरसंनिवेशाओ उत्तरखत्तिणकुंडपुरसंनि-
वेशसि नायाणं खत्तियाणं सिद्धयस्स खत्तियस्स कासवणुत्तस्स तिमलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसहस्राए अमुभाणं पुगलाणं
अवहारं करित्ता मुभाणं पुगलाणं पक्खेवं करित्ता कुच्छिसि गब्भं साहरइ, जेवि य से तिसल्लए खत्तियाणीए कुच्छिसि
गब्भे तंणि य दाहिणमाहणकुंडपुरसंनिवेशसि उत्तमं का० देवा० जालंभरायणगुत्ताए कुच्छिसि गब्भं साहरइ, समणे भगवं
महावीरे तिव्वाणोन्नगए यावि होत्था—साहरिज्जिस्सममिच्चि जाणइ साहरिएमिच्चि जाणइ समणा-
उत्तो ! । तेणं कालेणं तेणं समएणं तिमलाए खत्तियाणीए अहउन्नया कयाई नवण्हं मासाणं बहुपडिपुत्ताणं अट्टमाण-
राहंदियाणं वीइकंताणं जे से मिमहाण पढमे मासे दुक्खे पक्खे चित्तमुद्धे तस्स णं चित्तमुद्धस्स तेरसीप्रवखेणं दग्गु० जोग०
समणं भगवं महावीरं अरोगा अरोगं पम्भया । जण्णं राहं तिसल्लाव० समणं० महावीरं अरोगा अरोगं पम्भया त ण्णं राहं
भवणवडवाणमंतरजोइसियविमाणवासिदेवेहिं देवीहिं य उवयंतेहिं उप्पयंतेहिं य एगे महं दिव्वे देवुज्जाए देवसत्तिवाए
देवकहकहए अपिजल्लगभूए यावि हुत्था । जण्णं रयणिं० तिसल्लाव० समणं० पम्भया तण्णं रयणिं बहवे देवा य देवीओ
य एगं महं अमयवासं च १ गंधवासं च २ चुन्नवासं च ३ पुप्फवा० ४ हिरन्नवासं च ५ रयणवासं च ६ वासिस्सु, जण्णं
रयणिं तिसल्लाव० समण० पम्भया तण्णं रयणिं भवणवडवाणमंतरजोइसियविमाणवासिणो देवा य देवीओ य समणस्स
भगवओ महावीरस्स सुइकम्माई तिथ्यराभिसेयं च करिस्सु, जओ णं पमिइ भगवं महावीरे तिसल्लाए ख० कुच्छिसि गब्भं
आगए तओ ण पमिइ त कुलं विपुलेणं हिरत्तेणं सुवत्तेणं धत्तेणं माणिकेणं सुत्तिएणं संवसिल्लपवाल्लेणं अदेव २

परिवर्द्धाह, तत्रो णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अम्मपियरो एयमद्वं जाणिता निव्वतदसाहंसि बुक्कंतंमि सुइश्वर्यंसि
विपुलं असणप्राणखाइमसाइमं उवक्खवाविति २, ता मित्तनाइसयणसंबंधिक्कमं उवनिमंतति मित्तं उवनिमंतित्ता वहवे
समणमाहणकिक्कणचणीमगाहिं भिरुंङ्गपडरगाईण विच्छडुंति विगोविति विस्सणिंति दायरेसु पज्जमाहंति विच्छ-
डित्ता विगो० विसाणिता दाया० पज्जमाहंता मित्तनाइ० भुंजाविति मित्तं भुंजावित्ता मित्तं वणेण इममेयारुवं नाम-
धिज्जं कारवितिन्नओ णं प्रभिइ इमे कुमारे ति० ख० कुच्छिअसि गन्धे आहूए तओ णं प्रभिइ इमं कुल विपुलेणं हिरन्नेण०
संखसिल्लपचालेण अतीव २ परिवर्द्धाह ता ढोंड णं कुमारे वद्धमाणे, तत्रो णं समणे भगवं महावीरे पंचथाइपरिवुडे, तं-
खीरथाईए १ मज्जणथाईए २ मंडणथाईए ३ खेलावणथाईए ४ अंक्रथा० ५ अंकाओ अंकं साहरिज्जमाणे रस्से मणिकुट्टि-
मतले गिरिकंदरसमुल्लीणेविव चंपययावे अहाणुण्वीए संवहूइ, तत्रो णं समणे भगवं विनायपरिणय (मित्ते)
विणियवत्तालभावे अप्पुस्सुयाइं लालाइं माणुसगाइं पंचलक्खणाइं कामभोगाइं सदफरिसरस्सखगंधाइं प्रियारेमाणे
एवं च णं विहरइ ॥ (सू० १७६)

अपण भगवान महावीर आ अवसंणिणोना चोथा आराने उडे पंचोतेर वरसने साडाआठ महिना बाकी रहे छे, ते मीअरुवुना
चोथे महिने आठमे पखवाडीए अषाढ शुद्ध छठने दिवसे महाविजय सिद्धार्थ पुष्पोपत्तर वर पुंडरिकद्विशा सौवस्तिक्क वर्धमान नामना
महाविमानमांथी देवता संबंधी बीस सागरापमडुं आष्ट पुरं करीने भव तथा स्थितिनो क्षय यतां चवीने आ उाव्वादीपना भरत
क्षेत्रना दक्षिण अर्धभरतमां दक्षिण ब्राह्मणकुंडस्थानमां कांडालगोत्री स्वमदत्त ब्राह्मणना यरमां जालंधर गोवनी देवानंदा ब्राह्मणीनी

कुलमां सिंहना वच्चाणी माफक अवतर्यां ते समये श्रमण भगवान् महावीर त्रण ज्ञान सहित हता तेथी देवलोकां जाणुं के हुं च्यवीश गर्भमां अवतर्यां पछी जाणे के हुं चळ्यो, पण चव्वानो काळ थोडो होवाथी तेहुं ज्ञान थुं नथी के हुं चवुं छुं.

त्यार पछी महावीर पशुने स्वरी भक्तिथी देवताए पोताना हमेशाना आचार प्रमाणे ८२ दिवस थया पछी आसो (गुजराती भादरवो) तेरसन ते ब्राह्मणीना कुल मांथी त्यांथी थोडे दूर आवेला क्षत्रियकुंड नगरमां ज्ञातवंशीय काश्यप गोत्रना सिद्धार्थ क्षत्रिय राजानो भार्या वाशिष्ठ गोत्रनी त्रिशला क्षत्रियाणीनी कुलमां अशुभ पुद्गलो दूर करीने शुभ पुद्गलो मुक्तीने भगवानने आ गर्भमां सुक्कया अने त्रिशला क्षत्रियाणीनो गभ देवानंदानी कुलमां सुक्कयो.

पशुने ज्यारे एक गर्भमांथी बीजे सुक्कवाना हता त्याहे त्रण ज्ञानवाला होवाथी पाते जाणे के मने लइ जरो तेम लइ जतां न जाणे के लइ जाय छे, अने त्यां लइ गया पछी मुके ते पण जाणे के मने सुक्कयो (अवधि ज्ञानीने आज जणाय छे के आ प्रमाणे अमुक देवता करे छे, करसो के कथुं) वंकी गणधरो पोताना शिष्योने कहे छे, हे आशुव्यमन श्रमण ! ते काळ ते समयने विषे ९ मास ने साढासात दिवसनी बंने गर्भ स्थानमां गर्भ स्थिति पुरी करीने श्रीधररतुमा पहेलो मास बीजुं परववाडीयुं चैत्र शुद्ध १३ ना दिवसे निरोगी त्रिशला माताए निरोगी पुत्र श्रमण भगवान् महावीरने जन्म आयो.

पशुना जन्म समये मधरात पछी सुवनपति वानव्यतर जयोतिषी वैमानिक देवदेवीओना आववाथी आकाशमां एक महान्

द्रव्य प्रकाश अने कोकाहळ थयो.

अने ते समये देवदेवीओए आवीने सुगंधी नल, सुगंधी वस्तु, चुर्ण फुल सोनारुपानी अने रत्ननी दृष्टि करी.

જે રાત્રીએ મળવાન જન્મ્યા તે સમયે દેવદેવીએ મહાવીર મશ્તું જન્મ સંબંધી સ્થિતિકર્મ વિગેરે કર્યું અને મેરુ પર્વત ઉપર મશ્તને લઈ જઈને જન્મપિષેક કર્યો.

બહી મશ્ત માતાના ગર્ભમાં હતા તે સમયે મશ્તના પુન્યોદયથી દેવતાએ તેમના માતાપિતાના ઘરમાં નવારસીયું ધન લાવીને નાચ્યું તથા વીજી દરેક રીતે માતાપિતાનું ધન, સોનું ચાંદી રત્ન શંખ માળેક મોતી પરવાઝાં વધો રીતે વસ્ત્રાં તેથી પૂર્વે કરેલા વિચાર પ્રમાતે પુત્ર જન્મનું દસ દિવસનું સ્થિતિ કાર્ય કર્યા પછી ચારમે દિવસે ચાર પ્રકારનો આહાર તૈયાર કરાવીને મિત્ર જ્ઞાતિ સ્વજન તથા સંબંધી વર્ગને બોલાવીને તથા શ્રમણ બ્રાહ્મણ મિષ્ટુક વિગેરેને તથા આંધળાં પાંગળાં વિગેરે દરદીઓને બોલાવી તેમને હચ્છિત આપીને મન સંતુષ્ટ કરીને માતાપિતા એ વધ્યાંની સમક્ષ પોતાના પુત્રનું નામ તેના ગુણ પ્રમાણે ઇટલે આ પુત્ર દુહિ કરનાર છે પૂરું અનુભવેલું અને વિચાર કરી રાહ્યા પ્રમાણે જાહેર કરીને વર્ધમાન રાહ્યું, ત્યાર પછી મહાવીર મશ્ત માટે દુધ ધરાવનાર સ્નાન કરાવનાર શરણાર કરાવનાર સ્વેલાવનાર સ્વોલમાં વેસાડનાર એવી પાંચ ધાત્રમાતાઓ રાહી અને એ પાંચ માતાઓ ઉપરાત તેમના પુન્યોદયથી મનોહર શાન્ત મુદ્રાવાળા મશ્તને જોઈને પ્રસન્ન થઈને અનેક સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વોલમાં રમાડવા લેતી આ પ્રમાણે લોકોને આનંદ પમાડતા મળીરત્નોથી વિશ્વૃષિત ઘરમાં જેમ પર્વતની ગુફામાં ચંપકનું ફાડ ઉછરે તેમ મોટા થાય.

પ્રશ્નની યુવાવસ્થા.

ધીરે ધીરે વાલ અવસ્થા દૂર થતાં વિશેષ જ્ઞાન પામીને અનુભવવાળા મશ્ત ઉત્સુકતા છોડીને મનુષ્ય સંબંધી પાંચે ઇન્દ્રિયોનાં સુંદર કામભોગને મોગવતાં શબ્દ સ્પર્શ રસ રત ભંધ વિગેરેને અનુભવે છે અને કાલ સુલે નિર્ગમન કરે છે.

समणे भगवं महावीरे कासवगुत्ते तस्स पं इमे तिज्जि नामधिज्जा एवमाहिज्जंति; तंजहा—अम्मापिउसंति बद्धमाणे १
 सहसमुद्दए समणे २ भीमं भयभेरवं उरालं अवेलयं परीसह—सहत्तिक्कहुं देवेहिं से नामं कायं समणे भगवं महावीरे ३,
 समणस्स पं भगवओ महावीरस्स पिया कासवगुत्तेणं तस्स पं तिज्जि नाम० तं०—सिद्धत्थे इ वा सिज्जसे इ वा जसंसे
 इ वा, समणस्स पं० अम्मा वासिद्धस्सगुत्ता तीसे पं तिज्जि ना० तं०—तिसला इ वा विदेहदिन्ना इ वा पियकारिणि इ
 वा समणस्स पं भ० पित्तिअए सुपासे कासवगुत्तेणं, समण० जिडे भाया नंदिवद्धणे कासवगुत्तेणं, समणस्स पं जेड्डा
 भइणी सुदंसणा कासवगुत्तेणं, समणस्स पं भग० भज्जा जसोया कोड्डिज्जागुत्तेणं, समणस्स पं० धूया कासवगो त्तेणं
 तीसे पं दो नामधिज्जा एवमा०—अणुज्जा इ वा पियदंसणा इ वा, समणस्स पं भ० नत्तइ कोसीया गुत्तेणं तीसे पं
 दो नाम० तं—सेसवई इ वा जसवई इ वा, (मू० १७७)

प्रयुत्ता अने तेमना कुट्टयना नामो.

काश्यप गोत्रीय प्रभुतुं मातापिताए वर्धमान नाम पाडयुं, स्वभावीक गुणोथी श्रमण नाम पाडयुं अने भयंकर भूत विगेरेना

तथा बीजा देव मनुष्योना बधाए परिसहो सहा माटे देवोए श्रमण भगवान माहावीर एवुं नाम पाडयुं.

भगवान महावीरना पिता काश्यप गोत्रना तेमनां त्रण नाम हतां—सिद्धार्थ, श्रेयांस, यज्ञस्वी.

भगवाननी माता वज्रिष्ठ गोत्रनी; तेनां त्रण नाम छे, त्रिबाला, विदेहदिन्ना प्रियकारिणि.

भगवानना काका सुपांश्च, मोटा भाइ नंदिवर्धन, मोटी बहेन सुदर्शना ए बधा काश्यप गोत्रीय हता. भगवाननी भार्या यज्ञोदा

कौटिल्य गोत्रनी हती. भगवान्नी. पुत्री काष्यप—गोत्रीनी तेना वे नाम छे—अनवध्या, प्रियदर्शना. भगवान्नी दौहित्री कौशिक गोत्रनी तेना वे नाम—शेषवती, यशोमती.

समणस्स णं० ३ अम्मपियरो पासवच्चिज्जा समणोवासगा यात्रि हत्था, ते णं बह्वं वासाइं समणोवासगपरियाणं गालइत्ता इहं जीवनिकायाण सारवन्ननिमित्तं आलोइत्ता निदिता गरिहिता पडिकमिज्जा अहारिहं उत्तरगुणपायच्छिताइं पडिव-
ज्जित्ता कुससंथारणं वा दुरुहिता भत्तां पच्चक्खायंति २ अपच्छिमाए मारणंति याए सुंलेहणासरीराए ह्मसियसरीरा कालमासे कालं किच्चा तं सरीरं विणजहिता अचुए कप्पे देवताए जववत्ता, तओ णं आउक्खएण भव० ठि० चुए चइत्ता महान-
विदेहे वासे चरणेण उस्सासेणं सिज्जिस्संति बुज्झंति मुच्चिंस्संति परित्वाइस्संति सव्वदुक्खवाणभंतं करिस्सति (सू० १७८)

भगवान्ना मा बाप पार्थ्व परंपराना श्रमणेना उपासक होता, तेओ यणां वर्ष श्रमणोपासकपणुं पाणी छ कायना जीवनी रक्षणार्थ (पापनी) आलोचना करी निदी गर्ही पडिकमी यथायोग्य प्राप्तश्चित लइ दर्भ संस्तरक उपर बेसी भक्त मत्त्याख्यान करी छेड़ी मरण पर्यंतता शरीर—संलेखना बडे शरीर शोषी काल समये काल करी ते शरीर छोड़ी अच्युत कल्पमां देवपणे उभय-
धयां. त्यांधी आयु क्षय श्रतां चवीनेमहाविदेह क्षेत्रमां छेले उस्सासे सिद्धबुद्ध मुक्त भइ निर्वाण पापी सर्व दुःखनो अंत करशे. तेणं कालेणं २ समणे भ० नाए नायपुत्ते नायकुलनिवृत्ते विदेहे विदेहजच्चे विदेहसुमाले तीसं वासाइं विदेहंसित्तिकहुं
अगारमज्झे वसित्ता अम्मापिऊहि कालाएहि देवलोगमणुपत्ताहि समत्तपइने चिच्चा हिरत्तं चिच्चा सुवत्तं चिच्चा बलं चिच्चा वाहणं चिच्चा धणकणगरयणसंतसारसावइज्जं तिच्छडित्ता विण्णोविज्जा विसाणिता दायारेसु णं दाइत्ता परिभाइत्ता संवच्छरं

दत्तइत्ता जे से हेमंताणं पदमे मासे पदमे पक्खे मग्गसिरवहुले तस्स णं मग्गसिरवहुलस्स दसमीपक्खेणं इत्थुत्तरा० जोगा०
 अभिनिक्खमणाभिप्पाए यावि हुत्था, संवच्छरेण, वोहिइ अभिनिक्खमणं तु जिणवरिदस्स । तो अत्थसंपयाणं पक्वई
 पुब्बमराओ ॥१॥ एया हिरक्कोदी अद्देव अणुणा सयसइस्सा । मूरोदयमार्यं दिज्जइ जा पायरासुति ॥ २ ॥ चिन्नेव
 य कोटिसया अट्ठासीइं च हुंति कोदीओ । असिइं च सयसइस्सा एयं संवच्छरे दिन्नं ॥ ३ वेसमणकुंड्यारी देवा लोगे-
 तिया मंहिंया । वोहिंति य तित्थयरं पवरससु कम्मभूमीसु ॥ ४ ॥ वंमि य कप्पमी वोद्ध्वा कज्जरइणो मझे ।
 लोगेतिया विमाणा अट्ठसु वत्था असंखिजा ॥ ५ ॥ एए देवनिकाया भगवं वोहिंति जिणवरं वीरं । सव्वजगज्जीवहिंयं
 अरिहं ! तित्थं पक्वजेहि ॥ ६ ॥ तओ णं समणस्स भ० म० अभिनिक्खमणाभिप्पायं जाणिता भवणवइवा० जो० विमा-
 णवासिणो देवा य देवीओ य सएहिं २ रुवेहिं सएहिं २ नेवत्थेहिं सए० २ चिधेहिं सविह्माए सव्वजुइए सव्ववलस-
 सुदएणं सयाइं २ जाणविमाणाइं दुरहंति सया० दुरुहिता अहावायाइं पुगलाइं परिसाडंति २ अहासुइमाइं पुगलाइं
 परियाइंति २ उहुं उप्पयंति उहुं उप्पइत्ता ताए उकिट्ठाए सिग्गाए चवलाए तुरियाए दिव्वाए देवगईए अहे णं ओव यमाणा
 २ तिरिएणं असंखिजाइं दीनसमुहाइं गीइकममाणा २ जेणेव जंबुदीवे दीवे तेणेव उवागच्छंति, २ जेणेव उत्तरवचि य
 कुंडपुरसंनिवेसे तेणेव उवागच्छंति उत्तरवचियकुंडपुरसंनिवेस उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए तेणेव झति वेणेण ओवइया,
 तओ णं सक्के देविदे देवराया सणियं २ जाणविमाणं पट्टवेति सणिदं २ जाणविमाणं पट्टवेत्ता सणिय २ जाणविमाणाओ
 पक्खोरुइह सणियं २ एगंतमक्कमइ एगंतमक्कमिन्ता मइया वेउच्चिएणं समुग्गाएण समोइणइ २ एगं मइं नाणामणिकणग-

रयणमत्तिचित्तं सुभं चारु कंतरुवं देवच्छंदयं विउव्वइ, तस्सं णं देवच्छंदयस्स बहुमज्झदेसभाए. एगं महं सपायपीठं
 नाणामणिकणयरयणमत्तिचित्तं सुभं चारुकंतरुवं सीहासणं विउव्वइ, २ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ
 २ समणं भगवं महावीरं तिसुत्तो आयाहिणं पायाहिणं करेइ २ समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ समणं भगवं
 महावीरं गहाय जेणेव देवच्छंदइ, तेणेव उवागच्छइ सणियं २ पुरथाभिमुहं सीहासणे निसीयावेइ सणियं २ निसीयाविना
 सयपागसहस्सपाणेहिं तिच्छिह्मंमेइ गंधकासाईएहिं उल्लोखेइ २ सुद्धोदएण मज्जावेइ २ जस्स णं मुहं सयसहस्सेणं तिपडो-
 लत्तिताएणं साहिणं सीतेण गोसीसरत्तचंदणेणं अणुलिणइ २ ईसिं निससासवायवोज्झं वरनयरपइणुणयं कुसलनरपसंसियं
 अससलालापेलवं डेवारियकणगरवइयतकम्मं हंसलक्खणं पट्टजुयलं नियंसावेइ २ हारं अद्धहारं उरत्थं नेवत्थं एगावलिं
 पालंबसुत्तं पट्टमउडरयणमालाड आविधावेइ आविधाविना गंयिमबेहिमपूरि मसंघाइमेणं मल्लेणं कप्पकस्वमिव समलंकरेइ
 २ ना दुच्चंपि महया वेउव्वियसमुयाएणं समोइणइ २ एगं महं चंदपहं सिचियं सहस्सवाइणियं विउव्वति, तंजहा-
 ईहामिगउसभतुरनरमकरविहगवानरकुंजररुत्तरमचमरसदलसीहवणलयमत्तिचित्तलयविज्जाहरमिहुणजुयलजंतजोगजुत्तं अ-
 क्षीमहस्समालिणीयं सुनिलविय मिसिमिसितल्लवगसहस्सकलिय ईसिं भिसमाणं भिब्भिसमाणं चकखुल्लोयणलेसं मुत्ताहल्लु-
 त्ताजालंतरोवियं तवणीयपवरल्लसपलंततमु तदागं हारद्वहारभूसणसमोणयं अहियपिच्छणिज्जं पउमल्लयमत्तिचित्तं असोणल-
 यमत्तिचित्तं कुंदल्लयमत्तिचित्तं नाणाल्लयमत्ति० विरइयं सुभं चारुकंतरुवं नाणामणिपंचवत्तवट्टापडायपडिभंडियगसिहरं
 पासाइयं दरिसणिज्जं सुखवंसीया उवणीया जिणवरस्स जरमरणविपमुक्कस्स । ओसत्तमल्लदामा जल्लयल्लयदिउव्वकुसुमेहिं

॥ १ ॥ सिद्धियाह मज्झयारे दिव्वं वररयणरुक्चिचंद्रयं । सीहासणं महरिहं सपायपीढं जिणवररस ॥ २ ॥ आलइय
 मालमउडो भासुरबुंदी वराभरणधारी । खोमियवत्थ नियत्थो जस्स थ मुलं सयसहरसं ॥ ३ ॥ छट्ठेण उ भत्तेणं अज्झव-
 साणेण सुंदरेण जिणो । लेसाहिं विमुक्कतो आरुहई उत्तमं सीयं ॥ ४ ॥ सीहासणे निविट्ठो सक्कीसाणा य दोहि पासेहिं
 । वीयंति चाभराहिं मणिरयणविच्चिदंझाहिं ॥ ५ ॥ पुट्ठिं उक्खित्ता माणुसेहिं साहडु रोमक्कवेहिं । पच्छा वहंति देवा
 सुरअसुरा गरुलानादिदा ॥ ६ ॥ पुरओ सुरा वहंती असुरा पुण दाहिणंमि णसंमि । अवरं वहंति गरुला नागा पुण उत्तरे
 पासे ॥ ७ ॥ वणसंडं व क्कुसुमियं पउमसरो वा जहा सरयकाले सोहइ क्कुसुमभरेणं इय गणयलं सुरगणेहिं ॥ ८ ॥
 सिद्धत्यवणं व जहा काणायारवण व चंपयवणं वा । सोहइ कु० ॥ ९ ॥ वरपडहभेरिक्कल्लरिसंखसयसहरस्सिएहिं तूरेहिं ।
 गयणयले धरणियले तूरनिनाओ परपरम्मो ॥ १० ॥ ततविततं यणह्मसिरं आउज्जं चउत्तिवहं बहुविहीयं चाहंति तत्थ
 देवा वह्महिं आनइगसएहिं ॥ ११ ॥ तेण कालेणं तेणं समएणं जे से हेमताणं पढमे मासे पढमे पक्खे मग्गसिरवहुले
 तस्स णं मग्गसिरवहुलस्स दसमीपक्खेणं सुव्वएणं दिवसेणं त्रिजएणं मुहुरेणं इत्थुत्तरानक्खरेणं जोगोवगएणं पार्णिग-
 भिणीए छायाए निइयाए पोरिसीए छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं एगसाहगमायाए चंदप्पभाए सिद्धियाए सहस्सवाहिणि याए
 सदेवमणुयासुराए परिसाए समणिज्जापाणे उत्तरखत्तियकुंडपुरसंनिवेसस्स मज्झमज्झेणं निगच्छइ २ जेणेव नायसंडे उज्जाणे
 तेणे व उवागच्छइ २ ईसिं रयणिप्पमाणं अच्छोप्पेणं भूमिभाएणं साणिय २ चंदप्पभं सिद्धियं सहस्सवाहिणि ठवेइ २
 साणियं २ चंदप्पमाओ सीयाओ सहस्सवाहिणिओ पच्चोयरइ २ साणियं २ पुरत्थाभिमुहे सीहासणे निसीयइ आभरणाळंकारं

ओमुअद् तओ णं वेसमणे देवे भसुहवायपडिओ भगवओ महावीरस्स हैसलक्खणेणं पढेणं आभरणालंकारं पडिच्छइ, तओ णं समणे भगव महावीरे दाहिणेणं दाहिणं वामेणं तामं पंचमुट्ठियं लोयं करेइ, तओ णं सक्के देविंदे देवराया समणस्स भगवओ महावीरस्स जज्जवायपडिए वइरामएणं थालेण केसाइं पडिच्छइ २ अणुजाणेसि भतेत्तिकट्ठु खीरोयसागरं साहरइ, तओ णं समणे जाव लोयंकरिता सिद्धाणं नमुक्कारं करेइ २ सव्वं मे अकरणिजनं पावकम्मंतिकट्ठु सामाइयं चरितं पडिवज्जइ २ देवगरिसं च मणुयपरिसं च आलिकखचित्तभूयमिव ठवेइ—दिवो मणुस्सयांसां तुरियनिनाओ य सक्कवयणेणं । खिप्पासेव निळुक्को जाहे पडिवज्जइ चरितं ॥ १ ॥ पडिवज्जितुं चरितं अहो नितं सव्वपाणभूयहियं । साहट्ठु लोमपुलाया सव्वे देवा निसामिति ॥ २ ॥ तओ णं समणस्स भगवओ महावीरस्स सामाइय खओवसमियं चरितं पडिवज्जस्स मणपज्जवनाणे तामं नाणे समुपपत्ते अहुइज्जेहि दीवेहि दाहि य समुदेहिं सन्धीणं पविंदियाणं पज्जत्ताणं वियत्तमणसाणं मणंगयाइं भावाइं जाणेइ । तओ णं समणे भगवं महावीरे पव्वइए समाणे मित्रात्ताइं सयणसंवंधिवर्णं पडिविसज्जेइ, २ इमं एयारूवं अभिग्गइं अभिगिण्हइ—वाएस वासाइं वोसट्ठकाए चियत्तदेहे जे केइ उअसगा समुपपज्जति, तंजहा—दिव्वा वा माणुस्सा तेरिच्छिया वा, ते सव्वे ज्वसमो समुपपत्ते समाणे सम्भं सहिस्सामि खमिस्सामि अहिआसंस्सामि, तओ णं स० भ० महावीरे इमं एयारूवं अभिग्गइं अभिगिण्हिता वोसिट्ठवत्तदेहे दिवसे सुहुत्तसेसे कुममारगामं समणुपत्ते, तओ णं स० भ० म० वोसिट्ठवत्तदेहे अणुत्तरेणं आलएणं अणुत्तरेणं विहारेणं एवं संजमेणं पग्गहेणं संवरेणं तवेणं वंभचेरवांसेणं खलीए सुत्तीए समिईए गुत्तीए तुट्ठीएटाणेणं क्रमेणं सुचरियफलनेव्वाणुत्तिमग्गेण अप्पाणं भावेमाणे विहरइ, एवं वा

विहरमाणस्स जे केइ उवसणां समुपज्जंति—दिव्वा वा माणुस्सा वा तिरिच्छिमा वा, ते सव्वे उवसणे समुपपत्ते संमाणे अणुज्जले अव्वहिए, अदीणमाणमे, तिविहमणवयणकायणुत्ते समं सव्वे खमइ तितिववइ अहिआसेइ, तओ णं समणस्स भगवओ महावीरस्स एएणं विहारेणं विहरमाणस्स वारस वासा वीइकंता तेरसमस्स य वासस्स परियाए वइमाणस्स जे से णिम्हाणं दुब्बे मासे चउत्थे पक्खे वइसाइमुक्के तस्स णं वेसाइमुक्कस्स दसमीपक्खेणं सुव्वएणं दिवसेणं विजएणं सुहुत्तेणं दत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगोवणएणं पाईणगामिणीए छयाए वियत्ताए पोरीसीए जंभियगामस्स नगरस्स वहिया नईए उज्जुवालियाए उत्तरक्खे सामागस्स गाणवइस्स कट्ठकरांसी उहुंजाणुअहोसिरस्स ज्ञाणकोट्टोवगयस्स वेयावत्तास्स चेइयस्स उत्तरपुरच्छिमे द्वितीयाने सालक्खवस्स अदूरसामंते उक्कुइयस्स गोदाहियाए आयावणाए आयावेमाणस्स छट्ठेण भत्तेण अपाणएणं सुक्कझाणंतरियाए वइमाणस्स निव्वाणे कस्मिणे पडिपुत्ते अवाहए निरावरणे अणंते अणुत्तारे केवलवरनाण-दंसणे समुपपत्ते, से भगवं अरहं जिणे केवली सव्वन्नू सव्वभावदरिसी सदेवमणुयासुरस्स लोगस्स पज्जाए जाणइ, तं-आगाइं गइं ठिइं चयणं उववायं भुत्तं पीयं कइ पडिसेवियं आविक्कमं रश्शेक्कमं लवियं कट्ठियं मणोमाणंसियं सव्वलए सव्वजीवाणं मव्वभावइं जाणमाणे पासमाणे एवं च णं विहरइ, जणं दिवसं समणस्स भगवओ महावीरस्स निव्वाणे कस्मिणे जाव समुपपत्ते तणं दिवसं भवयवइवाणमंतरजोइसियविमाणवासिदेवेहि य देवीहि य उवयवेहि जाव उप्पिजलग-ळभूए यावि इत्था; तओ णं समणे भगवं महावीरे उप्पन्नवरनाणदंसणधरे अट्ठाणं च लोणं च अभिसमिक्ख पुत्तवं देवाणं धम्ममाइक्खइ, ततो पच्छा मणुस्सणं, तओ णं समणे भगवं महावीरे उप्पन्ननाणदंसणधरे गोयमा णं समणाण पंच महव्व-

याहं समावणाहं छज्जीवनि काय अतिमवति भासाह पल्लवे, तं—पुढवीकाणं जाव तसकाए, पढनं भंते ! महवचयं पक्कवामि सच्चं पाणाइवायं से सहुभं वा बायरं वा तसं वा थावरं वा नेव सयं पाणाइवायं करिज्जा ३ जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणसा वयसा कायसा तस्स भंते ! पडिक्रमामि निंदामि गरिहामि अण्णं वोसिरामि, तस्सिमाओ पंच भावणाओ भवंति, तत्थिमा पढमा भावणा—

ते काले ते समये जगत्त्वयात्, ज्ञात (सिद्धार्थ) पुत्र, ज्ञातव्योत्पन्न, विशिष्ट देहधारी, (जीवात्मा) पुत्र, कंदर्पजेता, पुढवासथी उदास एवा अमण भगवान् महावीरे त्रीश वर्ष परवासमां वसी, मावाप कालगतं थइ देवलोक पहरेंचतां पोतानी प्रतिज्ञा समाप्त थइ जाणी सोनुं, रुहुं, सेत्तावाहन, धनधान्य, कनकरत्न, तथा दरेक कीमती द्रव्य छोडी (दानार्थ) अर्पण करी, दान दइ, शीयाळाना वेला मासमां पेले पक्षे मागसर वदि १०ना दिने उत्तरा फाल्गुनी नक्षत्रना योमे दीक्षा लेवानो अभिमाय कर्मो.

ते पछी भगवान्नो निष्क्रमणाभिमाय जाणीने चारे निकायना देवो पोतपोताना रूप, वेप तथा चिन्हो धारण करी समयळी रुद्धि, ह्युति, तथा वळ साथे पोतपोताना विमानोपर चडी वादर पुद्गलो पल्लटावी भूदम पुद्गलोमां परणमावी उंचे उपडी अत्यंत जीघ्रता अने चपळतावाळी दिव्य देवगतिथी नीचे उतरता तिर्यक्लोकमां असंख्याता द्वीप समुद्र उल्लंघीने ज्यां जंबूद्वीप छे, त्यां आवी क्षत्रियकुंड नगरना इशान कोणमां उतावळा आवी पर्वोच्या.

त्यारवाद् शक्र नामे देवना इंद्रे धीमे धीमे विमानने त्यां थापी, धीमे धीमे तेमांथी उतररी, एकांते जइ मोहोदो वैक्रिय समु-
दघात करी एक महान मणि—सुवर्ण तथा रत्नजडित, शुभ मनोहर रूपवाळं देवच्छंदक (ओरडो) विष्णुच्यु (चनाळुं) ते

आयारस भगवओ चउत्थ-चूलाइ एस निज्जुत्ती । पंचमचूलनिसीहं सस्स य उन्नरिं भणीहिमि ॥ ३४४ ॥

सत्तहिं छहिं चउच्चउहिं य पंचहिं अट्ठ चउहिं नायव्वा । उहेसएहिं पढमे सुयखंये नत्र य अज्झयणा । ३४५ ॥

इकारस तिति दोदो दोदो उहेसएहिं नायव्वा । सत्तय अट्ठयनवमा इक्कसरा हुंति अज्झयणा ॥ ३४६ ॥

तथा महापरिन्ना नामतुं अट्ठयन त्रिच्छेद जवाथी तेनी निर्युक्त्तनुं विवरण टीकाकारे न करवाथी नीचे सुक्की छे-

पाहणे महसदो परिमाणे चेव होइ नायव्वो । पाहणे परिमाणे य छविहो होइ निकखेव्वो ॥ १ ॥

दंवे खित्ते काले भावंमि य होती या पढाणा उ । तेसि महासदो खलु पाहणेणं तु निष्फन्नो ॥ २ ॥

दंवे खेत्ते काले भावंमि य जे भवे महंता उ । तेसु महासदो खलु पमाणओ होति निष्फन्नो ॥ ३ ॥

दंवे खेत्ते काले भावपरिणा य होइ बोद्धव्वा । जाणणओवन्नकवणओ य दुविहा पुणेक्केका ॥ ४ ॥

भावपरिणा दुविहा मूलगुणे चेव उत्तरगुणे य । मूलगुणे पंचविहदुहाविहा पुण उत्तरगुणेसु ॥ ५ ॥

पाहणेण उ पणयं परिणाएय तहय दुविहाए । परिणाणेसु पढाणे महापरिणा तओ होइ ॥ ६ ॥

देवीणं मण्डुणं तिरिक्खजोणीगयाण इत्थीणं । तिविहेण परिच्चाओ महापरिणाए निज्जुत्ती ॥ ७ ॥

आचाराङ्गसूत्र समाप्तं भवतु

इति श्रीआचारंगसूत्रं समाप्तम्

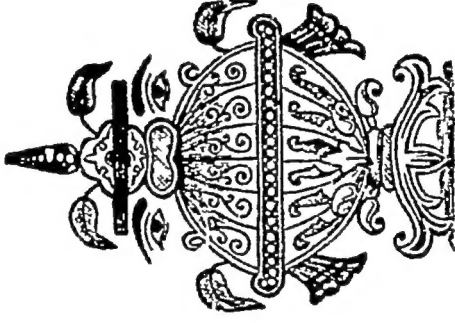

आगमोदय समितिना ग्रंथो.

नदीमूत्र	२-४-०
अनुयोगद्वार	२-८-०
स्थानांग उत्तरार्ध	४-०-०
भगवत्सूत्र तृतीयभाग.....	३-४-०
विचारसार प्रकरण	०-८-०
निरयावलो सूत्र	०-१२-०
विशेषावश्यक गाथा	०-५-०
विषयाकारादि क्रम	०-६-०
गच्छाचार पयनो ..	०-१२-०
धर्मविंदु प्रकरण	२-०-०
विशेषावश्यक भाष्य मूल	१-८-०
तथा टिकानु गुजराती	१-०-०
भाषान्तर भा. १ को.	०-१४-०
रायपसेणी....	०-१२-०
जैन फीलोसोफी...	०-१२-०
योग	०-१२-०
कर्म	०-१२-०

श्रीमती आगमोदयसमितिः

स्थापना:-श्रीमल्लीतीर्थे वीर सं० २४४१ माघ शुक्लदशम्याम् ।

सं. १९८२

०००५

प्रातिस्थान:-

मास्तर विजयचंद मोहनलाल.

टे० दे० ला० धर्मशाळा, गोपीपुरा-सुरत.

शेठ दे० ला० जे० पु० फडना ग्रंथो.

आनंद काव्य म० मौ०	४ शु	०-१२-०
"	५ मु	०-१०-०
"	६ हु	०-१२-०
श्राद्ध प्रतिक्रमण सूत्र		२-०-०
सेन प्रश्न (प्रश्नोत्तर रत्नाकर)		१-०-०
आवश्यक टीप्पण		१-१२-०
जैबुद्धीप प्रज्ञप्ति सटीक उत्तरार्ध		२-०-०
श्रीपालचरित्र संस्कृत		०-१४-०
मूक्त मुक्तावली		२-०-०
प्रवचन सारोद्धार सटीक पूर्वार्थ		३-०-०
तंदुल वैयालीय पयनो सटीक		१-८-०
विशति स्थानक चरित पद्यवद्ध		१-०-०
कल्पमूत्र सुबोधिका		२-०-०
सुबोधा समाचारी		०-८-०
श्रीपालचरित्र प्राकृत-सावचूर्णिक		१-४-०